

Märklin.

J. G. Hoerner

Siegel.

— . 1. 4. 40.

HUGONIS GROTII
DE
JURE BELLI AC PACIS
LIBRI TRES

IN QUIBUS

JUS NATURAE ET GENTIUM,

ITEM JURIS PUBLICI PRAECIPUA

EXPLICANTUR.

CUM ANNOTATIS AUCTORIS

EIUSDEMQUE

DISSERTATIONE DE MARI LIBERO;

AC LIBELLO SINGULARI

DE AEQUITATE, INDULGENTIA, ET FACILITATE:

NEC NON

JO. FR. GRONOVII V. C. NOTIS

IN TOTUM OPUS DE JURE BELLI AC PACIS.

EX ALTERA RECENSIONE

JOANNIS BARBEYRACII, JC.

PUBL. PRIVATIQ. IURIS ANTECESS. GRONING.

CUM NOTULIS EJUSDEM NUNC AUCTIORIBUS,

PLURIUMQ. LOCOR. EX AUCTORIB. QUIB. LAUDAT.

ADCURATIORI INDICATIONE.

TOMUS PRIMUS.

Cum Privilegio Speciali Sacr. Caesar. Regiaeque Maiest.

LIPSIAE

IMPENSIS IOANNIS PAULI KRAUSII

BIBLIOP. VIENN. MDCCLVIII.

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM ET NAVARRAE

REGI

HUGO GROTIUS.

Audet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia *quippe scriptus: quae virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut iam ubique JUSTI appellatione non minus quam LUDOVICI noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed eius, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris*

hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulae hæ partes ſunt Tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur? JUSTUS es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris Tui memoriam honoras ipſum imitando: JUSTUS, cum Fratrem modis omnibus, ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis: JUSTUS, cum Sorores ſummis matrimoniis ornas: JUSTUS, cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus ſeculo temet opponis: JUSTUS, ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum a te ſentientibus: JUSTUS ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunae nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia, & in tantum Deo ſimilis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmcdum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita Tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præſidium voluiſti eſſe & ſolatium. Accedit ad implendum Juſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, ſed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo

de

de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit; sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quamprimum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientiae lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro Justitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum,

plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus aetatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sancte amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio foederata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem.

cIↃ IↃ cxxv.

LE-

LECTURIS *

HANC NOVAM EDITIONEM

S. P. D.

JO. BARBEYRACIUS.

Quum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpius recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum vltro egerunt, vt suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suaque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimi artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis

 mihi

* Præfatio Editoris in priorem Editionem Anni 1720. Cui subjicitur monitum de hac posteriore.

mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quae præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum sæpius observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus & pretium postulat, ut identidem repetitis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas purgatasque prodire vt plurimum: tantum abest ut sint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipsas haud raro manu medica egere, certissimis argumentis comperi.

Usui mihi maxime fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine Notis Auctoris, quæ postea accesserunt, prima omnium Editio, quae sub ipsius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Parisiorum*, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde adiumentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore forma typisque nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum Blaeu*, &

& *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum atque emendatum*, ut idem præsens *Amstelodami*, *die 8. Aprilis* ejusdem anni, testatur, in pagina post titulum aversa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendauimus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occasione data, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed omnes indicare, superfluæ cuiusdam fuisset diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte praestiterimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic specimen exhibere placuit locorum, quae tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib. I. Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *init. Multi aduersus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 9. *num. 4. Quod si* QUI *populi continentius egerunt, ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num. 1.* eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in illis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem*. Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num. 1. pag. 367.* in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi, ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1732. prave irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* XX. §. 40. *num. 1. sub init. Sed & ob eas*

quæ ipſos peculiariter non tangunt, ſed in quibusvis perſonis jus naturae aut gentium immaniter VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod ſeries orationis & ſententia manifeſto poſtulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, ſenſum plenum efficientes: cujus *παροράματος* exempla videre poteris paullo poſt locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota *qq.* ad *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* I. ut oſtendit Nota *kk.* ibi ſubjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales ſententias poſtea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratiſſime inquiſivimus heic & alibi, quotiescumque aliud quacumque de cauſſa mutandum aut ſupplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in ſe ſpectatum non leve ſit, & ſolum ad commendandam Editionem noſtram ſic ſatisfacturum erat: parum tamen eſt, ſi cum iis conferatur; quæ ſine ullo auxilio, & ex proprio noſtro Marte, exſequuti ſumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recenſendis & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facile judicare poterit, an operam noſtram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus aut ſupplevimus, quæ in omnibus Editionibus mendoſa aut manca erant, & adtendenti non poſſunt non talia videri: ſive error aut defectus a calamo Auctoris ipſius orti ſint, ſive ab Exſcriptorum aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perluſtrat, in repetitis etiam operis ſui recenſionibus, poſtea fallente. Exempla indicavimus *Lib. I. Cap. I.* §. 16. *num.*

num. 7. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4. *Nota* (tt): *Cap.* III. §. 11. *num.* 1. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (aa), *Lib.* II. *Cap.* XII. §. 10. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. *Nota* (tt). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1. *Nota* (bb). Sed non minus necessaria erat emendatio aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam specimina nonnulla. *Lib.* 1. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσίȣ διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc sunt verba, & ipsius Auctoris versio postulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editione anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes postea Editiones propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita est, pro *Libyca*, quod omnes Editiones insederat, ab ipsa usque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: τȣ̀ς νόμȣς ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARISTOTELE reposuimus ἀγορεύειν, ut res ipsa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium sensum voci Græcæ habitura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis* ANIMI *actus cognoscere non potest.* Vocem *animi* addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec sine damno sententiæ hinc abesse potest; aberat tamen jam in prima Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos à communi sociorum* CONCILIO *res judicata est.* Vox *concilio*, omnino necessaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, si in nulla sequentium hactenus suppleta fuerit. Sic *Cap.* X. sequenti, §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTI-

TUENDOS *fructus* &c. omissionem vocis *restituendos*, adeo manifestam, quum in primam Editionem irrepsisset, omnes deinceps religiose servaverant. Non ita obvia, sed tamen adtendenti ad seriem orationis facile patere poterat ea, quae reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* 1. *Ut etiam si nec celatum quidquam sit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inaequalitas* &c. Particula *si* in omnibus Editionibus deerat, quae tamen ad ratiocinationis nexum omnino est necessaria. *Cap.* XXI. §. 11. *init. occasione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nulla hactenus Editione comparuerat; quod tamen sententia manifesto postulat. Aliquando verba supervacanea relicta fuerant, quae sensum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *num.* 1. *Not.* (aa). Sensui etiam nonnunquam nocuerat praua interpunctio, constanter servata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. Cap. XI. §. 6. *num.* 1. *Phocenses*, in *Graeciâ*, *consanguinei* statuantur *Caeritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noster à GRONOVIO carpatur, & hic se ipsum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quae *Notae* illius 47. subjeci, cuivis intelligere licet. Sed haec abundè sufficiunt, ad ostendendum quam necessaria fuerit opera nostra, in emaculandis & restituendis locis non paucis posita, ubi nullum erat à prioribus & emendatissimis Editionibus subsidium.

Praeterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum interpres, & ne quidem Eruditissimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS

NOVIUS, umquam data opera animum intenderant, ſed tantum prout memoria ſuggerebat, aut aliud agendo dabatur occaſio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præſertim, quæ ab Auctore noſtro adferuntur aut indicantur, in ipſis fontibus, quantum fieri poſſet, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utiliſſimum, aliquando etiam valde neceſſarium erat ad mentem Auctoris intelligendam; ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Verſuum, tum in deſignatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipſis, plurimum mihi profuit, & Lectoribus, ſpero, commodum erit. Qui Editionem noſtram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is ſtatim deprehendet innumera ejusmodi paſſim emendata, & in ipſo contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propoſitum erat quam adcuratiſſime loca in teſtimonium aut illuſtrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis aut Verſus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, PLUTARCHI *Themiſtoclis* Vita, pro *Artaxerxis; Lib.* I. *Cap.* III. §. 16. *num. 3.* HERODOTI *Urania* ſeu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, ſeu *Lib.* IX. laudabatur, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter obſervo, error inde manaſſe videtur, quod Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, pure Græca, qua Auctor noſter utebatur, ſic mendoſa ſit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in er-

rorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festinatione aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS scriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exstat, pro libro *De Nobilitate;* ut ibidem observavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCAE *apud Xiphilinum;* quæ verba sunt *Marci Antonini* Imp. ut in subjecta Nota nostra ostendimus. Sed est etiam ubi Scriptor unus pro alio certissimè indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2 ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro AESCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* I. ut patet ex *Nota* (ee). Vicissim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* I. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3. LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. ubi vide, quæ subjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Historico Græco, testis indicatur vocis Ἀντίψυχοι, de Vadibus usurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k). Aliquando duo loca diversorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECAE, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5 *Nota* (p).

Sæpissime autem Auctor, unde aliquid petitur, simpliciter nomine suo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis aut Versus; adeo ut, si quis locum quærere voluerit, quem numquam

legerat

legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita molestum est, præsertim si magnæ molis sit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in testimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non satis intelligere, quam tantum laborem quærendi in se suscipere, cum periculo etiam operæ frustra impensæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus, vel ex memoria nostra, vel ex re ipsa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat subsidii, ut ex propria experientia quivis, si velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obstitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti, citius aut serius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda supersunt, aut a nobis investigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non essent ad manum, paucissima sint, præ maximo numero repertorum, & adcuratissimè à nobis vel in ipso contextu, vel in margine, vel in Notis, designatorum. Nonnumquam ipsum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noster exscripserat, incuria nescio cujus, omissum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* XX. §. 30. *Nota* (s). Sunt etiam loca, quæ diu frustra quæsita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuissemus, nisi forte aliud agendo sese nobis ex improviso obtulissent. Et tamen talia, interdum pessime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei specimen suppeditabit fragmentum *Dionysii Milesii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noster tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* XXV. §. 9. *num.* I. ubi vide *Notam* (99).

 Sed

Sed & alibi, sive facile, sive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos observavimus, tum in locis Auctorum exscribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipsam, de qua agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti statim sese offerent. Loci simul perperam descripti & versi unum indicare suffecerit: is est JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* I. *Cap.* IV. §.7. *Nota* (y). Auctor noster, ut probet, secundum quosdam, spem resurrectionis caussam fuisse introducti moris sepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* XIX. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §. 3. *num.* 2. sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Nota* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Praeconis est, ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 5. *num.* 4. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* com-

commissum, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, peruertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. ubi vide *Notam* (ii). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLVTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee); nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis quæ habet JOANNES MEVRSIVS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia παροράματα, aut ἁμαρτήματα μνημονικὰ, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *num.* 7. *Nota* (x). Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosius ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper ad omnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magna memoria pollent, ut scilicet illi nimis secure confidant.

 Adde

Adde quod variis distractus negotiis & studiis, eo tempore sic satis brevi, quod in hoc opere elaborando consumsit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita eius esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inspecta tacitus exscripsit, & sic in errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. I. *Nota* (a). ubi verba CUIACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.*17. *D. De Legationibus* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, a *terra* petitam, FRONTINO tribuit, quae CUIACII etiam est, *Lib.* III. *Cap.* VI. §. 4. *num.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. verba, tamquam PLINII, refert, quorum pars tantum apud illum scriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Post Notam illam autem typis mandatam, casu reperi fontem erroris, in MARCI LYCKLAMA, Jurisconsulti Frisii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.* VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipsas spectantia, sine exprobatione notari, Auctor ipse, si in vivis esset, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuisse, mihi persuasum est. Nonnulla ipse, postquam animadvertit, statim emendauit, ut ex com-

comparatione priorum Editionum aliquoties obſervavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV, §. 3. *num.* 1. in prima Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI poſtea reſtituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Diſtinxit deinde ſic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Conſulibus Romanis in facto ſimili, ſed antiquiore, hanc tribuit vocem: Iſto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. de loco SENECAE Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id eſt, belli duces, ſed ad Cæſares, qui jus omne Populi in ſe transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, ſed modeſte, ejusmodi *maculas*, à nobis obſeruatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos poſſe putavimus, ſalvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo eſt qui pluris faciat, quam nos. Neque heic ſubſtitimus: ſed etiam, ſicubi nobis haud ſatis recte ratiocinari viſus eſt, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vaſtiſſima diſciplina, arte & via, tradenda, glaciem frangebat,) id ſimpliciter & candide monuimus in *Notulis* noſtris; de quibus jam aliquid dicendum, ut, quales illæ ſint, & quid in illis quæri, debeat, quisque ſcire poſſit.

 Et

Et primo quidem, ut ipſa adpellatio ſtatim innuit, in eis quam breviſſime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propoſitum fuit, ne moles voluminis, jam ſatis ſpiſſi, nimis augeretur: qua de cauſſa etiam nonnulla, quæ, in contextu jam poſita, noſter immemor in Notis ſuis, totidem verbis, aut eodem plane ſenſu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis ſunt *Notulæ* noſtræ, in univerſum ſpectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo poſitæ ſunt, ut vel rationem emendationum aut ſupplementorum, ubi id conſultum viſum eſt, reddant, vel Auctoris *παροράματα* in male referendis aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile exiſtimavi, indicent; vel originem errorum ejus oſtendant; vel ſine teſte prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, ſed raro & obiter, natas mihi conjecturas propoſui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipſis fontibus vitioſa videbantur. Alterius vero generis Notulæ noſtræ *ad res ipſas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obſcurior, etiam adtendentibus, eſſe poteſt, breviter expoſui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis ſaltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur, ut omnia expenderem, aut quidquam fuſius deducerem. Hinc ſæpiſſime ſatis facere me poſſe putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ac noſtras in eum Gallice verſum *Notas*, jam plus ſemel editas; vel ad ejusdem Libri Conpendium, cui titulus, *De*

Officio

Officio Hominis & Civis, noſtris etiam Notis Gallice illuſtratum, & ſæpius recuſum; vel ad Notas noſtras in hos ipſos Libros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallice verſi, haud ita poſt longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Verſionibus noſtris, ita adornatis, peti poterit, ut ſperamus, juſtus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobiliſſimæ utiliſſimæque diſciplinæ adyta penetranda, niſi fallor, ſatis erit; viam certe facilem ſternet. Commentatores autem, quos ſatis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noſter hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto iſto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Verſionem jam memoratam. Neceſſaria tamen fuiſſe ea omnia quæ præſtitimus, præſtare ſaltem conati ſumus, vel ex eo intelligi poteſt, quod ſtylus Auctoris breviſſimus per ſe ſatis negotii faceſſat Lectoribus, & adtentos quam maxime poſtulet: ut minimus error ſive in rebus ipſis, ſive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus ſequentibus comites datæ ſunt, &, propter famam viri, ſequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus ſcatent, ampliſſimus ſe nobis obtuliſſet campus, ſed & ingratiſſimus labor ſubeundus fuiſſet: id vero nec tempus, nec animus ſinebat. Abſit ut meritis

tis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in Livio recensendo & explicando omnes mirantur. Perpauca heic sunt bonæ frugis: plurima supervacua; & quæ vel aliis tantum verbis sensum Auctoris satis clarum exhibent, vel usui esse possunt solis tyronibus in lingua Latina, quales certe esse non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris nostri, cujus principia non satis intelligebat, Vir Doctissimus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adserere, specimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recensendum Opus istud, perlustraremus. Vide, exempli gratia: *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Nota* 77. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Nota* 84. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Nota* 34. & *Cap.* III. §. 4. *Nota* 12. *Cap.* IX. §. 11. *Nota* 67. *Cap.* XI. §. 7. *Nota* 60. *Cap.* XII. §. 18. *Nota* 89. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad Antiquitates & Artem Criticam spectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aus Latinis exponendis versabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Nota* 65. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Nota* 7. & §. 5. *Nota* 16. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Nota* 21. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus siluimus. Tantum

tum abest enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditissimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falsas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris satis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi esse posset error Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipsis fontibus quæreremus, satis superque habentes, si errores in numeris sponte sese offerentes tolleremus, ut & menda sive typographica, sive orta e vitioso codice, unde Notæ Viri Doctissimi primum editæ sunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel sic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac nostra cuivis manifestum erit.

Superest ut doceamus, quomodo Lector dignoscere queat ea, quæ nostræ industriæ debentur, ubi scilicet id egimus ut distingui possent, nulla comparatione cum aliis Editionibus instituta. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima sunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel sine illarum ope, ex certissimis rationibus tacite emendata: tum errores in designatione Librorum, Capitum, Versuum &c. fere semper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxisset, & speciem paginarum deformem aliquatenus reddidisset. Qua de caussa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Versus, Paginæ, nullam distinctionis notam ullibi adposuimus. Sed in ipso contextu, aut in Notis,

tis, tales additiones ſignavimus duobus uncis, ſæpius hoc modo ( ); rarius iſto [ ]: *Notulæ* autem noſtræ vel ſeparatæ omnino ſunt, & tunc a Grotianis vel Gronovianis diſtinguuntur litteris duplicibus ab initio poſitis, hac ratione (*aa*): primis autem nominis noſtri in fine ſic ſubjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiſcentur, & tunc plerumque illis ſubjiciuntur, duobus uncis formæ poſterioris incluſæ, & nominis noſtri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ breviſſimæ erant, intra ipſam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adpoſito ſigno, collocantur; niſi quod heic haud raro nomen noſtrum non adparet, ſive quod res tanti non erat, ſeu quod omiſſum fuerit à Typographis; qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiſerunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Eſt & aliud, quo hanc noſtram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate & copia referti, ita ſtylo breviſſimo conſcripti, plurimum voluiſſem, lubens etiam hunc in me laborem ſuſcepturus: ut ſcilicet numeros, in quos ſinguli paragraphi diſtincti ſunt, haud raro mutarem. Subdiviſio illa non eſt a manu Auctoris, neque primarum poſt mortem ejus Editionum, & neſcio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille ſit, negligenter admodum in eo negotio ſe geſſit, & aut parum intellexit ſeriem ac diſcrimen rerum & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpiſſime ea diſtingui numeris videas, quæ manifeſto conjungi debent; & viciſſim in unum numerum conjecta,

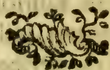
quæ

quæ diſtinguenda omnino erant. Hoc certe non poteſt non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris noſtri adſuetum: cui ex ſola rectiori diſtinctione ſingulorum capitum ſtatim lux orta fuiſſet. Sed tamen, quum jam ſubdiviſio illa, ut ut perperam concinnata, uſu recepta quaſi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore noſtro paſſim ſequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Verſione mea Gallica, vbi plus juris, hac in parte & aliis, mihi ſumere potui, ſingula quæque, prout res ipſa & Lectorum commoda mihi poſtulare viſa ſunt, ubique ſeparabuntur.

Nil aliud eſt, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, niſi ut ante omnia perlegere velis, & ſuis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ ſubjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam eſſe hanc Editionem, nec talem eſſe, qualem titulus profitetur. Vix fieri poteſt, ut, in Opere præſertim tam longo, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum qui ſpeciminibus emendandis præſunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi viſum eſt, dum folia transmiſſa perluſtro, in commodum tuum notare non piguit: &, ſi quæ ſuperſint errata, a me non animadverſa, ea facile a Te deprehenſum iri confido. Quæ qualiacumque ſint, hoc poſſum Tibi liquido adſerere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiiſſe. Vale Scribebam *Groningæ*, ipſis Kalendis Novembr. Anni Æræ Chriſtianæ vulgaris M. DCC. XIX.

ITA

Ita præfabar ante annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis, ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis quæ nondum repereram, aut, deficientibus tunc Libris unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, vt jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam in omnibus eamdem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum e Versione mea & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii* Ao. M.DCC.XXXV.

CAPITA
LIBRI PRIMI.

LIBRI SECUNDI.

LIBRI TERTII.

IN

IN TRES LIBROS
DE JURE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

I.

Jus [1] civile sive Romanum, sive [2] quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut [3] contractum ob oculos I. JUS *Gentium.*

GRONOVII NOTÆ.

Prolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio, septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus. bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines, utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. Eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Testimonia scriptorum & Imperatorum. III. Pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato, ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Necessitatem operis. IV. Subsidia. V. Curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3. *Contractum*] In compendium redactum.

los ponere aggressi sunt multi; at jus illud, [4] quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, [5] sive ab ipsa natura profectum, [6] aut divinis constitutum legibus, sive [7] moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim [8] Cicero [9] præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in federibus, pactionibus, [10] conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum [11] cognitioni præponit: (bb) sic enim [12] Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo

GRONOVII.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit *jus naturale*. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum:

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1, off. 7. ait, quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendatioris destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio τὴν πολυμάθειαν νοῦν ὀ διδάσκειν. Vide *Gellium* initio. (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia v. 929.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipue, *in federibus* &c. *in omni denique Belli Jure ac Pacis.* Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcurate indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti ac paucissimis aliis locis fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maxime ab omni ævo neglectum fuisse, in nostra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallica, fuse probavimus. *J. B.*

GRO-

fæculo non defunt & olim non defuerunt, qui hanc juris partem ita contemnerent quafi nihil ejus, præter [13] inane nomen, exifteret. In omnium ferme ore eft Euphemi dictum [a] apud [14] Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti [15] nihil injuftum quod utile: cui fimile illud, in fumma fortuna [16] id æquius quod validius; & rempublicam [17] fine injuria geri non poffe. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controverfiæ ferme [18] Martem habent arbitrum. Eft autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abeffe longiffime, fed & viris doctis ac prudentibus fæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam oppofita inter fe, jus & arma. Nam & Ennius dixit: *Nullum quibusdam, nisi utile.*

Nec 19 ex jure manu confertum, fed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis fic defcribit: *Art. Poët. verf. 122.*

Jura negat fibi nata, nihil non arrogat armis.

[20] & alius alium, cum bellum ordiretur, fic loquentem inducit:

Hic

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba funt lib. VI. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον. (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem fenfus libro v. ubi Athenienfes præpotentes eo tempore fic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται. δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι· *jufta humanæ rationi ea cenferi, quæ par neceffitas indicit: cæterum quæ fieri poffunt, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89.) [In primo loco non agitur de comparatione *jufti* cum *utili*, fed de utili tantum. Vide notas noftras Gall. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Inane nomen*] Ut Julius apud Sueton. 77. *nihil effe rempublicam, appellationem modo, fine corpore & fpecie.* Et Brutus moriens, *non in re fed in verbo effe virtutem.* Flor. 4, 7.

14 *Thucydidem*] l. 6. *Euphemus* erat legatus Athenienfium ad Camarinos bello Siculo.

15 *Nihil injuftum*] Trafymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. 1, 579. Φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum*, var. lect. 18, 11.

16 *Id æquius quod validius*]. Vide *Tacit.* xv, annal. 1. *Id jus effe quod ei qui plus poteft, utile eft.* *Cic.* 3. de rep. *Patric.* pag. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *Auguft.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc difputat. Verba funt: *Nifi per injuftitiam rempublicam ftare aut geri non poffe.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos qui funt cum imperio, neceffario nonnunquam effe injuftos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὅς οὔτινα οἶδε θέμιστα, de Marte *Homer.* Il. ε. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate veftro regi & quæ amifit, & quæ nunc habet, præmia effe belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis affignatura fortuna eft.* *Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu confertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæfarem, cum Rubiconem tranfiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

Hic pacem temerataque jura relinquo.

[21] Antigonus ſenex irriſit hominem, qui ſibi urbes alienas oppugnanti commentarium de juſtitia adferebat. Et [22] Marius negabat, præ armorum ſtrepitu leges [b] a ſe poſſe exaudiri. Ipſe ille [23] oris tam verecundi Pompejus auſus eſt dicere: [c] *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Chriſtianis ſcriptoribus plurima ejus ſenſus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani ſufficiat: *dolus, aſperitas, injuſtitia,* [24] *propria negotia prœliorum.* Qui ita ſentiunt, dubium non eſt, quin oppoſituri ſint nobis illud ex [25] comœdia:

Incerta hæc ſi tu poſtules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

Jus eſſe aſſertum, 5. Cum vero fruſtra de jure ſuſcipiatur diſputatio, ſi ipſum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus noſtrum pertinebit, hunc graviſſimum errorem breviter refelli. Cæte-

GROTII.

b *A ſe poſſe exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lyſander machæram oſtendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται· *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus diſputat. Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæſar: ὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι. *Non idem eſſe tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæſ. p 725. B) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præſertim, opertis oculis donant. non ſufficit homo juſtus unus tot armatis cupiditatibus. non poteſt quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc ſententiam Pompeji ad Mamertinos ſic enuntiat: ὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non deſinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de ſortit. Alex. pag. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apophth. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAXIM. Lib. v. c. 2. num. 8. *J. B.*]

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret, etiam maximis rebus geſtis, erubeſceret. *Seneca* epiſt. 11. quod ipſe cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Salluſtius* eum dixit *oris probi, ſed animi inverecundi. Suet.* de illuſtr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lyſander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, ſed ipſum opus, ipſum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, ſed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. 1. 1.

(cc) Verba ita concepta, quæ poſtea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota ſua poſuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus eſt lib. *adverſus Judæos*, Cap. 9. *J. B.*

GRO-

Cæterum [26] ne cum turba nobis res sit, [27] demus ei advocatum. *contra Carneadis objectiones.* Et quem potius quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [29] academiæ suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo [30] cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines pro utilitate sanxisse, varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis comodis consulens.

* *Apud Lactant. v. 16.*

6. Verum quod hic dicit philosophus, & sequitur [31] poëta:

Nec natura potest justo secernere iniquum:

admitti omnino [i] non debet. [32] nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis non qualiscunque sed tranquillæ, & [33] pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his, qui [34] sui sunt generis: quam

i *Naturale.*

GRONOVII.

26 *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit, lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum schola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Senecæ* et *Quinctiliano*. Vide notas meas ad *Senec.* controvers. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor post Platonem et Arcesilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonsium* hist. philosoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De sententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum servatum *Lactantio* in epitome.

29 *Academiæ*] Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, et assensum quidem sustinebat, de omnibus autem quæstionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

30 *Cum suscepisset*] quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porcii Catonis Censorii. *Plut.* p. 349. *Quintil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. instit. 5, 14. et 17. unde Gr. hunc locum deptomsit: ipse autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, satyr. 3. vers. 113.

32 *Nam homo animans quidem est, sed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro sui intellectus*] Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cælestia sunt ordinatissima, humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

quam d [35] *οἰκείωσιν* Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim [36] fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant. quod in illis quidem pro-

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] *Chrysostomus* ad Romanos Homilia XXXI. (Immo *Homil.* IV. in Cap. I. vers. 31.) *ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. Habemus natura homines cum hominibus societatem, quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* imperator summe philosophus: *ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται· ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· Pridem patuit ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est, deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?* Lib. V. § 16. *Edit. Gatak.*) reperitur illa, ut et verbum *οἰκειοῦσθαι*, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom. II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non esu Animal.* Lib. I. pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib. III. pag. 294 328. &c. qui & voce *οἰκειότης* alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c. 20. §. 9. num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo, quod ARISTOTELES ait, *ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον.* Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. I. *J. B.*

GRONOVII.

35 *Οἰκείωσιν*] Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante exsaturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, et feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, et eam domino reservantes. *Cic* 3. de fin. 19. *formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa quædam faciunt. Quintil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

(ee) Auctor, in Nota sua, testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis *οἰκείωσις* hoc sensu usurpatæ. Sed

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi, qui greges comitantur, præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde disca-

procedere credimus [37] ex principio aliquo intelligente [38] extrinſeco, quia circa actus alios, iſtis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus, ante omnem diſciplinam, oſtendit ſe ad bene aliis faciendum propenſio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) obſervata: ſicut & in ea ætate miſericordia ſponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum [39] circa ſimilia ſimiliter agere norit, f cum ſocie-

diſcamus, quod oportet. Ciconiarum ſenes in nidis manent, volare invalidæ. Harum ſoboles per omnes, prope ſic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia: deliciis etiam: hæ vero itineris moleſtias ſolantur pietatis conſcientia & exſpectatione paris olim, ubi ſenuerint, a ſua prole, atque ita legitimo tempore debitum perſolvunt neceſſarium, quod accepere reddentes. Neque enim ab aliis alimenta habere poſſunt, aut initio vitæ parvæ cum ſunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magiſtro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipſæ cum teneræ eſſent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur ſe præ pudore abſcondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut ſolos aut præ cæteris ſublevare debuerant, præſertim cum id facientes non tam daturi ſint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim eſt liberis proprium quod non parentum ſit prius, qui aut de ſuo dederunt, aut acquirendi præbuerunt cauſas. (Pag. 760. 761. Ed. Pariſ.) De columbarum cura eximia circa fœtus ſuos vide *Porphyrium* de non eſu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De ſcarorum & ſaurorum pro ſociis *Caſſiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, conſilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipſis inſita atque ingenita. (Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opuſculo *De Veritate Religionis Chriſtianæ*; & ibi notata a Clariſſ. CLERICO, in nupera Editione *J. B.*)

38 *Extrinſeco*] i. e. Deo vel miniſtra Dei natura, non ab inita ipſis ratione certa et perpetua, ſed ex inſtinctu naturæ, in paucis et certis rebus ſic ſe habente.

39 *Circa ſimilia ſimiliter agere*] Quod negatum beſtiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut a quo declinatio avertit, ſic agunt. *Cic.* 2. de fin. 14. *ratio quæ & cauſas rerum & conſecutiones videat, & ſimilitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præſentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ conſequentis ſtatum.* Idem 1. de leg. 7.

(ff) Videtur Auctor reſpicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Conſolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propenſione ad benefaciendum, tamquam ſingulari, commendet filiolam ſuam in infantia mortuam. De re ipſa diximus in Gallicis noſtris Notis uberioribus. *J. B.*

GROTII.

f *Cum ſocietatis appetitu excellente*] *M. Antoninus* libro IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε· *Homo in id natus eſt, bene ut aliis faciat.* (§. 42.) Item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον. *Facilius reperiat quis terreſtre aliquod ad terram ſe non ferens, quam hominem ab humano genere abſciſſum.* (§. 8.) Libro X. ἐστι τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν· *quod ratione utitur,*

societatis appetitu excellente, [40] cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, [41] cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia.

Homini proprium sociale: proprie & stricte dictum.

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, g [42] societatis custodia, (gg) humano intellectui conveniens, fons est ejus juris,

tur, necessario & cœtum appetit. (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura insculpsit insevitque nobis animo consensionem cum iis, quæ cognata sunt nobis.* (In Isac. Angel. L. III. c. 9.) Adde *Augustinum* de doctrina Christiana lib. III, c. 14.

g *Societatis custodia humano intellectui conveniens*] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut scias per se expetendam esse grati animi affectionem, per se fugienda res est, ingratum esse, quoniam nihil æque concordiam humani generis dissociat ac distrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti sumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno instructior vita, contraque incursiones subitas munitior est, beneficiorum commercio. Fac nos singulos, quid sumus? præda animalium & victimæ ac vilissimus & facillimus sanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam sui satis virium est. Quæcunque vaga nascuntur, & actura vitam segregem, armata sunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validissimum facerent, rationem & societatem. itaque qui par esse nulli posset, si diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmisit imperium & dominari etiam in mari jussit. Hæc morborum impetus arcuit, senectuti adminicula prospexit, solatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita sustinetur, scindes. Tollitur autem, si efficies ut ingratus animus non per se vitandus sit.*

GRONOVII.

40 *Cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem*] Et societatis colendæ ex *Cic.* I, de leg. 9. moderationem vocis: orationis vim, quæ conciliatrix est humanæ maxima societatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis custodia fons est juris*] Homo appetit societatem, quia ea juvatur & conservatur: & si nihil juvaretur, ac sibi sufficeret, eam appeteret tamen, ne sermo esset otiosus sibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim est communicativum sui) aut saltem aliis demonstraret; naturaliter enim gaudia testem requirunt. Jam qui socium admittit, qui vicinum, necesse est aliquid ei tribuat; aliquid in illo ferat, & sibi minus indulgeat, ut eadem vicissim consequatur a socio. Qui contubernalem adsciscit, necesse est partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia solitudinis vitandæ & auxilii mutui causa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expressis firmata, transit in jus. *Cicer.* ait I, de leg. 5. *si patefiat, cujus muneris colendi efficiendique causa nati & in lucem editi simus, quæ sit conjunctio hominum, quæ naturalis societas inter ipsos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

(gg) Vide PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuse principium istud adstruitur & exponitur. *J. B.*

GRO-

juris, [43] quod proprie tali nomine appellatur: h [44] quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus, restitutio, promissorum implendorum obligatio, [45] damni culpa dati raparatio, & [46] pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, de qua diximus, sed & [47] judicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, (hh) non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; [48] pro humani intellectus modo etiam [49] in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut vo-

GROTII.

h *Quo pertinent alieni abstinentia*] *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν τοῦ μὴ βλάπτοντος· *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis, neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*] I, I. 10. quod in contractibus versatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravis, quid enim*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni nostra culpa aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλόγως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον. *Aristoteles* Oecon. I, 3. [Locus iste ARISTOTELIS, nescio quo casu, heic male collocatus est. Neque enim pertinet ad *pœnæ meritum*, sed ad verba illa num. sequ. *homo supra cæteras animantes vim obtinet socialem.* Nimirum Philosophus agit de societate conjugali, quam ait in ceteris Animantibus locum habere, sed sine ratione, & tantum quantum fert natura illorum. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον &c *J. B.*]

47 *Judicium ad æstimanda*] Æstimandi, i. e. delectum & discrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes viasque tam quæ præcipitant in turpia & noxia, quam quæ ad honesta & profutura pertinent: adeoque providentiam secuturi ejus commodi aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora sequor*; sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed, quanquam sensus Auctoris ex serie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* recte opponitur τῷ *delectant*: nisi dicas, quidquid delectat, id prodesse; quod a mente Auctoris & rei veritate plane alienum est. Aut heic est ἀκυρολογία, aut possit quis suspicari Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant* AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT *aut nocent*: voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantia Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis quam verbis intentus, id animadverterit, quemadmodum alibi non semel accidisse nobis compertum est. Ceterum res ipsa pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fuse PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GRO-

voluptatis præsentis [50] illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali [51] judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

Improprie & laxius. 10. Atque huc etiam pertinet in his, quæ cuique homini aut cœtui propria sunt, elargiendis i prudens [52] dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout [53] actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam [54] juris proprie [55] stricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen [56] jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quæ jam [57] sunt alterius, alteri permittantur, aut [58] impleantur (ii).

11. Et hæc quidem, quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit,

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius*, libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum, licet habeat illecebram boni.

52 *Dispensatio*] Justitia διανεμητικὴ sive *attribuens* vel *distributiva*, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem* vel *emendatricem*, συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικὴν, versantem in contractibus & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia* συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτικὴ. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse ac *Expletricem*, de qua acturus Lib. I. c. I. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ proprie non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed, quanquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur*: neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 1. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

(kk) Vide, quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. I. §. 8. num. 2. Not. (*nn*). *J. B.*

GRO-

quit, non [59] esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim [60] traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut [61] opifici, & cui nos nostraque omnia debeamus, [62] sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis, si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

12. Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet k [63] ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum, de quo egimus naturale jus, [64] sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quanquam ex [65] principiis homini internis profluit, l Deo tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam [66] ab ipso

2. Voluntarium.
1. Divinum.

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: *ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· qui injuste agit, impius est.* [Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino voluntario*, qui ex *libera Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus I. ad Corinthios XI, 3: *ὅταν δὲ εἴπω τὴν Φύσιν, θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν Φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* [Tom. III. pag. 410. *Edit. Eton. Savil.*] Chrysippus III. de Diis: *οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς Φύσεως· ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque disserendum est.* [Apud PLUTARCH. *de Stoïc. rep.* pag. 1035.]

GRONOVII.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. 1, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

66 *A Jove*] Derivatio Stoica, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet*, est *jus*.

GRO-

ipſo Jove, [m] a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici poteſt.

13. Accedit, quod illa quoque ipſa principia Deus [67] datis legibus magis conſpicua fecit, etiam iis, quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi: & in diverſa trahentes [68] impetus, qui nobis ipſis, quique aliis male (II) conſulunt, [69] vagari vetuit, illos quippe vehementiores [70] adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & hiſtoria ſacra præter id, quod in præceptis conſiſtit, affectum illum ſocialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit [71] Florentinus, * cognationem inter nos a natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe. [72] Inter homines quaſi [n] Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non [73] infinitum ſed [74] ſui generis obſequium debetur.

* *L. ut vim. 3. D. de juſt. & jur.*

15. Dein-

GROTII.

m *A quo Jovis nomine jus Latinis dictum*] Niſi forte verius per abſciſſionem, ut ex eo quod fuit *oſſum* factum eſt *os*, ita ex eo quod fuerat *juſſum*, factum *jus*, *juſis*, poſtea *juris*, ut ex *Papiſiis Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. IX, epiſt. 21.

n *Dii quidam ſunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terreſtres*: *Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν *conſpicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando.* (Pag. 761. D.) ſecunda poſt Deum fœderatio *Hieronymo* epiſt. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Baſil.) Parentes Deorum ſimulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Ariſtotele* Nicomachæorum IX, cap. II. [Locus HIEROCLIS non eſt e Comment. in *Aurea Carm.* ſed reperitur apud STOB. Serm. 77. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμὰς, πάθη, affectus, ſenſus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam ſatellites. *Cic.* 3. Tuſc. II. & 4. Tuſc. 6. *Claudian.* 4. Conſ. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum ſc. dixit: *non concupiſces, non occides*: aliud contra iram, aliud contra deſideria.

70 *Addictius*] *Adductius*, quaſi attracto fræno. Phraſis *Taciti*, *regnum adductius*, 3. hiſt. 7. de mor. G. 3. [In Editione ann. 1632. eſt etiam *adductius*: unde ita repoſuimus, quod, neſcio quomodo, mutatum fuerat in ſequentibus. *J. B.*]

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Juſt. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non ſine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non eſt contra illum, cui ſoli infinitum obſequium debetur, Deum.

(II) Vocem illam *male*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deeſſe, adeo ut aliter Auctoris ſententia non conſtet, res ipſa clamat. Si enim τὸ *conſulunt* in bonam partem ſumas, ut omnino ſumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III. c. 20. §. 51.) nunc utiles eſſe, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quam quo ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noſter diceret; quod quam alienum ſit a mente ipſius,

15. Deinde vero, cum juris naturæ sit [75] stare pactis, ([76] necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. [77] Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut [78] homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex nogotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id, quod aut cœtus pars major, aut hi, [79] quibus delata potestas erat, constituissent. *2. Humanum.* *Civile cujusque civitatis.*

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 80 *Utilitas justi prope mater & æqui,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa [81] humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeremus, ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi [82] proavia dici. Sed naturali juri utilitas [83] accedit: voluit enim naturæ Auctor, nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam [84] societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa, quam diximus, consociatio, aut subjectio [85] utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut plerasque, [86] ex consensu

ipsius, nemo non intelligit. Vix autem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *male*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel a typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus. *J. B.*

GROTII.

o *Utilitas justi prope mater & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quisquis est vetus *Horatii* interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate.* Contra hanc sententiam vide quæ disputat *Augustinus* de doctrina Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam servare.

76 *Necessarius obligandi modus*] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui se cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magistratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unusve repræsentans societatem, ut rex, magistratus.

80 *Utilitas*] *Horat.* I, sat. 3. vers. 98.

81 *Humana*] Recta ratio,

82 *Proavia*] Causa remotior.

83 *Accedit*] Ultro se quasi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut singulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodessent.

86 *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso. VII. Argumentum.

GRO-

fenſu jura quædam naſci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum, ſed [87] magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id [88] nomen a jure naturali diſtinguimus. quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in naturale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure, quod inter populos verſatur, acturus, (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet.

Gentium: civitatum omnium aut plerarumque.

II. *Objectionum refutatio.*

18. Male [89] autem a Carneade [90] ſtultitiæ nomine juſtitia traducitur. Nam ſicut, ipſo fatente, ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat: ita nec ſtultus eſt populus, qui non tanti facit ſuas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque eſt ratio. Nam p ſicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, [91] id convellit quo ipſius poſteritatiſque ſuæ perpetuæ utilitates continentur: ſic & populus jura naturæ gentiumque violans, ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero, etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod a natura noſtra nos duci ſentimus.

Juſtitia ſtultitia non eſt.

19. Quare

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipſa ſimilitudine appoſite utitur lib. IX. *M. Antoninus:* ἥτις ἐὰν οὖν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διïστάμενος. *Quæcunque tua actio reſpectum non habebit ſive cominus ſive eminus ad propoſitum communitatis, ea vitam diducit, nec unam eſſe patitur, ſeditioſaque non minus eſt quam is qui in populo partem ſeorſim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι· *Homo ab uno abſciſſus homine, non poteſt non & ab univerſo genere abſciſſus haberi.* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonio* dictum eſt, quod examini expedit, idem api. (Locus ultimus exſtat *Lib.* VI. §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor ſtatim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι: οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapſu, confudit, ſimulque τὸ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Magnæ illius univerſitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes eſt homines.

88 *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod eſt *gentium*, ut paulo inferius dictum eſt. Sic majorem natu in imperiis ſuccedere, *naturæ jus* vocat *Juſtinus* 12, 1. *quod natura ipſa gentibus dedit*, 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

89 *Male*] Confectaria ſive IV. articulus prioris membri partis generalis.

90 *Stultitiæ*] Quia abſtineat alieno, quod poſſet ei utile eſſe.

91 *Id convellit*] Eripit ſibi fidem, exiſtimationem, aliorum voluntatem, cum ipſo contrahendi.

GRO-

19. Quare nec illud,

92 *Jura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt;*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. Id enim [93] ad ea duntaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt: 'ſicut multi per ſe infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda [94] judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent.' Et hoc demum ſenſu commode accipi poteſt quod dicitur, jus eſſe id quod validiori placuit: ut intelligamus, [95] fine ſuo externo carere jus, niſi vires miniſtras habeat: ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe † prædicabat:

* *De Rep. Lib* II. p. 359. B. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. T. I.

Vis ex metu injuſti, & validioris, cauſa ejus non eſt.

Ὁμῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

q 96 *Vim jusque parilis copulans vincli jugo.*

† *Apud Plutarch.* Vit. Solon. pag. 86. C.

20. Neque tamen, quamvis a vi deſtitutum, jus omni caret effectu. nam juſtitia [97] ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus deſcribit [98] Plato. Juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus. [99] Quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet, quod multis exemplis hiſtoriæ docent.

JUSTITIA *ſecuritatem adfert conſcientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt juſtitiam, eam [100] in

Privatis, in populo, &

GROTII.

q *Vim jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

Valet cauſa, cauſamque tuentibus armis.

(Metam. Lib. VIII. verſ. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *cauſſamque tuentibus armis*, conjungit cum ſequentibus: *Ut puto, vincemur. J. B.*)

GRONOVII.

92 *Jura inventa*] *Horat.* 1, ſat. 3.

93 *Ad ea duntaxat*] Quæ firmant jus et auctoritatem magiſtratuum.

94 *Judicia*] Disceptationes fori, cum didiciſſent homines legibus, non armis, vivere. *Juſt.* 43, 4.

95 *Fine ſuo externo*] Non poſſe ad effectum et exſecutionem pervenire, niſi magiſtratui committatur jus gladii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βίαν inter miniſteria Jovis in Prometheo ponit *Æſchylus*. Et qui rempub. ordinat et reformat, eum ſine collega et armatum eſſe oportere disputat *Machiavellus* ad Livium 1, 7. et hoc argumento excuſat cædem Remi a Romulo occupatam.

97 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ſer. 31. pag. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥαστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. (pag. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6, ann. 6. *Cicero* 3. de offic. 21. *Quintil.* 12, inſt. 1. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. et apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Confectarium.

populi re- & civibus æque convenit.

100 in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant [1] nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur, quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ [2] foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum, nulla est [3] tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus [4] intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, [5] omnia (mm) incerta esse [6] simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, r quod memorabili latronum exemplo probabat [7] Aristoteles

GRONOVII.

100 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste v, 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

1 *Nisi utilitatem*] Et jus sive justitiam & studia liberalia & pietatem & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas: evenit enim, ut ea non serio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis vel diversis, ista præclara negligant & contemnant.

2 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. pag. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. v. c. 10. *J. B.*]

3 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit, &c.*

4 *Intra civitatis*] Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. simul ac jure &c.

7 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI, 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GRONOVII.

r *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς οὖν λῃσαὶ εἰρηνεύουσι, φής; πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν οὐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις· *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent,* neque

les (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui (oo) dixit, [8] fœda ne patriæ quidem caussa facienda esse. [s] Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui [9] jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant. * Polit. VII, 2.

24. Is ipse, quem nominavimus modo in partem alteram, [10] Pompejus (pp), quod Spartanus quidem rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines [11] hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ [12] justitiam pro fini- Regis Pacem.

neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari. Plutarchus (Vit. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberum suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit *Euripides*: (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: *ὕτως ἄμικτός ἐςι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: *καὶ γὰρ κατ' ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀθεσίας· Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

s *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et *Plutarchus* Agesilao: *Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ᾧ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι· Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patriæ suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V. *πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ' ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

GRONOVII.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, *χειροτονηθέντα.*

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

11 *Hasta & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II. 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* I. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* X. p. 131. *Ed. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea, ne conservandæ quidem patriæ caussa sapiens facturus sit.* De Offic. I. 45. *J. B.*

finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem [13] Spartani regis uti potuit auctoritate, [t] qui militari fortitudini justitiam antepoſuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at ſi justi eſſent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipſam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themiſtius oratione ad Valentem facunde diſſerit, reges, quales exigit ſapientiæ regula, non unius ſibi creditæ gentis habere rationem, ſed totius humani generis, & eſſe, ut ipſe loquitur, non [14] φιλομακέδονας tantum, aut [15] φιλορωμαίȣς, [u] ſed [16] φιλανθρώπȣς. [x] Minois inviſum apud poſteros nomen non aliud fecit, quam quod [17] æquitatem imperii ſui finibus terminaret.

* Apud Ciceron. De Offic. I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

25. Tantum [18] vero abeſt, ut admittendum ſit quod quidam fingunt, in bello omnia jura ceſſare, ut nec ſuſcipi bellum debeat niſi ad juris conſecutionem, nec ſuſceptum geri niſi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demoſthenes bellum eſſe in eos dixit, qui [19] judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adverſus eos qui [20] invalidiores ſe ſentiunt: in eos, qui [21] pares ſe faciunt aut

GROTII.

t *Qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit*] Ageſilaus cum Perſarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me eſt, niſi ſit juſtior?* Et hoc apud *Plutarchum.* (Apophthegm. pag. 213. C.)

u *Sed* φιλανθρώπȣς] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus.* (Lib. VI. §. 44.) Porphyrius de non eſu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένȣς καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπȣς, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνȣς λογικώτερος διὰ ταῦτα δὲ καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives ſervat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præſtantior, tanto divinior.* [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor: ſed, *magis adhuc in* &c. quod alium ſenſum efficit. Deinde reliqua non omnino accurate expreſſa ſunt. Ceterum locus eſt *pag. 333.* Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo verſus eſt veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων δείραισι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως.

Inſula cuncta jugo Minois preſſa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adverſus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen verſus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Spartani regis*] *Ageſilai.* [Apud PLUTARCHUM, *Apophthegm.* pag. 213. B.]

14 Φιλομακέδονας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίȣς] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπȣς] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Juſtus tantum eſſet erga ſuos Cretenſes; in exteros bella parum juſta facile ſuſciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Athenienſibus impoſitum, de quo *Ovidius.*

18 *Tantum*] II. membrum I. partis: eſſe jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non ſubmittunt ſe judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea ſe patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi poſſunt.

21 *Pares ſe*] Qui non ſubmittunt ſe judici eidem.

(qq) Locus eſt in Oratione *de Cherſoneſo*, pag. 38. C. *J. B.*

GRO-

aut putant, [22] bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Sileant ergo leges inter arma, [23] sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus [24] accommodatæ. Optime enim dictum est Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at y valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. [25] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res* [26] *puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro [a] notabat, [27] bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. [28] Camillus [b] juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus [c], populum Romanum & suscipere juste bella & finire: [29] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [30] *pacis jura.* [31] Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est, in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & [32] in hostem nefas.

a De Vit. pop. Rom. apud *Non. p. 529. Ed. Marc.*

b Liv. v. 27.

c Idem, XXX, 16.

27. Quantam [33] vim habeat in bellis z justitiæ conscientia passim

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus:* εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾷν ὀχ ὅτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

GRONOVII.

22 *Bella sumuntur in eos qui pares*] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

24 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II. membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] *Liv.* 1, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας (Bell. Civ. Lib. II. p. 460.) *confidere oportet Diis & causæ belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς

Justæ causæ conscientia, quæ vis ejus.

passim ostendunt [34] historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue asscribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires [35] in milite a causa: raro eum sospitem redire (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum: satis enim est quod causæ æquitas suam quandam, eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam

ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον· In bellis spes optima est, causæ jus. (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XV. antiquæ historiæ: *μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudſ.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: *τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικώῃ μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem;* (Bell. Vand. L. I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: *μαρτυράμενοι τὸν θεὸν οὗπερ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰκμὰς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἐστι, αὐτόν τε εἰκὸς τοῖς πολέμου αἰτίαις ἡγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεῦσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Gotth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Totilas: (*Lib.* III. C. 8.) *οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἀδικοῦντα καὶ βιαζόμενον ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox, capta jam Roma, alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. *ἀδικία γὰρ καὶ θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα. μάλιστα δὲ ἐν τῷ προσπολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime, ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. 1.) Probat id alibi Darii, Xerxis & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet, & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (*c.* 6.) Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

34 *Historiarum*] *Justinus* de servis Scytharum 2,5,8, 2. 19, 1. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*] *Ovidii* est. (Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhuſ.* Eumdem tamen errorem etiam erravit *Aegidius Menagius*, ut observatum ab ultimo eodemque eruditissimo *Propertii* Interprete. *J. B.*)

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo:*

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Verſ. 44. Collect. Barneſ.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharſal. VII, 349. Adde MENANDRI fragmentum e *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib. II. c. 1. §. 1. *J. B.*

GRO-

quam ea vis, ut in rebus humanis accidit (tt), sæpe aliarum [36] causarum oppositu ab effectu impeditur. [37] Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, pieque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit, quibus jus, fas, fidem vilia putat.

28. Ego [38] cum ob eas, quas jam dixi, rationes compertissimum habérem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem, causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno [39] edicto ad omnia scelera emisso furore.

III. Causæ auctori operis scribendi. Bellandi licentiam moderandi.

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus [40] diligendis præcipue consistit, a omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus (uu) nostras, viri pacis & ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, [41] consilio, quo solemus, [42] quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis [43] dictis intra verum stantibus auctoritatem

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

36 *Causarum oppositu*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera et specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1. consilium auctoris.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. vers. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere

41 *Consilio*] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere et tam facile susciperentur. *Seneca* 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. *de act.*

(tt) *Nam sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fuse digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

tem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Jurisprudentiam juvandi studium, exemplo methodi. 30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea [44] quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separentur. nam naturalia, [45] cum semper eadem sint, facile possunt [46] in artem colligi: illa autem, quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ [47] ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius [48] de voluntatum conjectura, alius [49] de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta & ordo.* 32. Nos [50] certe, quam viam ineundam censeremus, re ipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe [51] nobilissimam continet.

Lib. I. 33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda [52] publici [53] privatique belli discrimina explicandam habuimus [54] vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & [55] de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

34. Li-

GRONOVII.

44 *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum semper eadem*] §. 11. Instit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac describi.

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens, sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem et contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit et recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

48 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant.

56 *Res*

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ [56] res communes sint, quæ propriæ, quod [57] jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur [58] obligatio, quæ [59] successionum regiarum norma, quod jus veniat [60] ex pacto aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex [61] damno dato debeatur, quæ legatorum [62] sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. *Lib.* II.

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id [63] quod impune fit, aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur, ab eo [64] quod vitio caret, distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes [65] bellicas conventiones. *Lib.* III.

36. Eo [66] autem majus visum est pretium operæ, quod, ut dixi, totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat cui nomen [67] δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo [68] recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri [69] de jure feciali nihil ad nos, sui præter nomen, transmiserunt. Hi, qui summas fecerunt casuum, quos vocant, conscientiæ, ut de aliis

V. *Scriptionis necessitas.*

Scriptorum veterum hac in re inopia.

GRONOVII.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*] *De jure personarum, de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. I. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de *testamentis*, *legatis*, *fideicommissis*, *hereditatibus ab intestato*, *bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia* et *oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, et si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, et apud Deum excusatum est.

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

67 *Δικαιώματα*] Jura bellorum. (At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendose exstat apud AMMONIUM, *De similib. & differ. vocabulis*, voce Νῆες: sed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum.* Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. I. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V, 26. *J. B.*)

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* I, de offic. II. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. et 22. Lib. 30, 45. Lib. 31, 8. (Vide infra, Lib. III. c. 3. §. 7.)

aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de [70] repressaliis capita fecerunt.

Recentiorum defectus.

37. Vidi & speciales libros de belli jure, partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, [b] Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex [71] canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad [72] definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis; cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in [73] responsis, quorum non pauca [74] ad gratiam

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno CIↃ IↃC IX.

GRONOVII.

70 *De repressaliis*] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, et iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

72 *Definitiones*] Sententias, effata, posita, axiomata, observationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est.*

73 *Responsis*] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*] Scripsit enim *de juris maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario*: sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet. 1584.* Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis*, *De Bello & Bellatoribus*: JOANNES a LIGNANO, *Bononiensis*, *De Bello*: & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648 J. B.

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omnibus Edd. *docendi genere.* Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Alberius Gentilis*: & ipse tacite videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59. *J. B.*

GRO-

tiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas, unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera, quo ipsi visum est modo, delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos, ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam [75] dijudicationum fontibus, unde facile esset, etiam si quid omissum a nobis esset, definire. [76] Superest, ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum, quæ ad jus naturæ pertinent, probationes referrem ad [77] notiones quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum, quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis [78] sentiendi instrumentis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam: VI.

I. Cura Autoris, I. Jura probandi: Naturale.

** Vers. 497, & seqq.*

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta c rudibus pariter & doctis patent.

Statim

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti; *(vers. 242.)*

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάγ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

[In hanc sententiam dixit CASSIODORUS: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod a natura conceditur, submonente iterum eadem, suaviter audiatur.* Var. VII, 26. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Superest*] IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 10.

78 *Sentiendi instrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum vel percipiendum.

(zz) De illa evidentia fuse egimus in *Præfatione nostra* ad PUFENDORFIUN *De Jure Nat. & Gent.* §. I. & seqq. *J. B.*

GRO-

Statim addit chori (conſtat is autem ex [79] feminis iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Uſus ſum etiam ad juris hujus probationem [d] teſtimoniis philoſophorum, hiſtoricorum, poëtarum, poſtremo & oratorum: non quod illis indiſcrete credendum ſit; ſolent enim [80] ſe- *Gentium.* ctæ, [81] argumento, [82] cauſæ ſervire: ſed quod ubi multi diverſis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id [83] ad cauſam univerſalem referri debeat: quæ in noſtris quæſtionibus alia eſſe non poteſt, quam aut [84] recta illatio ex naturæ principiis proce- *2. Discriminandi utrumque.* dens, aut [85] communis aliquis conſenſus. [86] Illa jus naturæ indicat, [87] hic jus gentium: quorum diſcrimen non quidem ex ipſis teſtimoniis, (paſſim enim ſcriptores voces juris naturæ & gentium permiſcent) ſed ex materiæ qualitate intelligendum eſt. [88] Quod enim ex certis principiis certa argumentatione [89] deduci non poteſt, & tamen ubique obſervatum apparet, ſequitur ut ex [90] voluntate libera ortum habeat.

Civile. 41. Itaque hæc duo non minus inter ſe, quam a jure civili diſcernere ſemper unice laboravi: imo & in gentium jure diſcrevi id [91] quod vere & ex omni parte jus eſt, & id quod [92] duntaxat

GROTII.

d *Teſtimoniis philoſophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.]

GRONOVII.

79 *Feminis iisque barbaris*] Tyriis, Phœniſſis. per eas ſpecies voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum eſt, etiam ſequiorem ſexum, & tum vita cultiore, tum liberali inſtitutione carentes ea facile aſſequi.

80 *Sectæ*,] Sectæ. ad philoſophos refer. i. e. Non vera ſemper, ſed ſæpe veriſimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus cauſam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis eſt locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. c. 50. *Aſcon. Ped.* pro Cornelio p. 141. eſſe *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus ſit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, non ad Philoſophos, ſed ad Oratores. *J. B.*]

81 *Argumento*] Ad poëtas & hiſtoricos.

82 *Cauſæ*] Ad oratores.

83 *Ad cauſam univerſalem*] Quæ non ſingulos & in præſenti tantum negotio moveret, ſed omnes & in quavis materia ſimiliter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus eſt commune quaſi & inſitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, ſyllogiſmus.

85 *Communis conſenſus*] Approbatio aliqua omnium quaſi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*] Conſenſus communis.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium & naturæ.

89 *Deduci non poteſt*] Ut jus naturæ.

90 *Voluntate libera*] Ex conſenſu gentium, etiamſi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod neceſſario & ſemper obſervandum.

92 *Duntaxat effectum*] Quod æque obſervatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adverſus vim injuſtam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an

taxat effectum quendam 93 externum ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, 94 quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, 95 quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus.

Species cujusque.

II. Auxilia scripti.

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam, esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam, quæ non aliquid ex vero. Itaque e 97 veritatem sparsam per singulos, per sectasque

I. Philosophi. Aristoteles, ejus laus.

an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad διανεμητικὴν.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* I. offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio.*

97 *Veritatem sparsam*] Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres philosophos præcepisse.

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*] Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. cap. 7. *Justinus* Apologetico priore: [Cap. 13. pag. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.] οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια· ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ (θείου) λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione (divina) id, quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit.* *Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. de *Anima*, Cap. 20.) sed, ut idem nos monet, (adversus Judæos Cap. 9.) nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. *Augustinus* epistola CCII: *Mores illi, quos Cicero philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.* Vide si vacat, hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI.

(CXVIII.

que diffusam, in corpus colligere, 98 id vero existimabant nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam.

Reprehensio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere & (aa) Platonici nonnulli f & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta 99 liberalitatem & parsimoniam, in unam compingeret; & 100 veritati daret opposita minime ex æquo respondentia,

(CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. c. 9. & libro VIII, cap. 2. [Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentissimum Editorem, *J. Potterum*, Episcopum Oxoniensem, *pag. 338.* Adde OLEARII Differt. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanlejani* Operis de *Historia Philosoph.* Cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam *apud* HIERONYMUM reperio: *Scripserunt* ARISTOTELES, *&* PLUTARCHUS, *&* NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros* &c. Ubi tamen ERASMUS nostrum *vocat*, *quia Latinus.* Quod verisimilius est. *J. B.*]

f *Et Christiani veteres*] Late hoc persequitur *Lactantius* libro VI. institutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

98 *Id vero existimabant*] Vide *Petrum Nunnesium* de studio philosophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parsimoniam*] *num.* I. *Liberalitatem* definit *Aristoteles*, *mediocritatem circa pecunias*: ejus præcipua cautio est, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est.* Hæc est quam veteres *parsimoniam* sive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet, *frugalitatem* non esse speciem a *liberalitate* diversam, sed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars est *benignitas*, sive tempestivus sumtus. *Liberalis* est, qui non plus dat, quam finit frugalitas, non minus, quam comitas præcipit sive benignitas. *Liberalitas* est medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas sive parsimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctissimus, & heic, & in sequentibus, præ nimio erga veterem Philosophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adversus κρίσιν Auctoris nostri. At vero ipsi haud feliciter cessisse conatum, ostendimus fuse in Notis nostris Gallicis, ubi id specimen dedimus, quam larga seges ejusmodi adnotationum nobis nasceretur, si hoc ageremus. *J. B.*]

(aa) PLUTARCHUS diserte adfirmat, οὐκ ἅπασαν ἀρετὴν μεσότητι γίνεσθαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

GRONOVII.

100 *Veritati daret opposita*] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis & factis id, quod est & esse debet.* Qua qui utebantur, candide & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert quam est: non

tia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut [1] contemtum voluptatis & [2] honorum, & [3] iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel [4] ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in

Virtus non omnis vitium habet in excessu.

non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem ac voluptatem illudendi ac frustrandi: cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt εἴρωνες, descripti *Theophrasto*. Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antoninus post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius & ἀπόνοιαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrinque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrinque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim

in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, id rebus ipsis, circa quas justitia versatur, utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde [5] minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod [6] adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie

tim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video *μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος*, sed tantum explicationem et distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* et ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus et malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum et onerum distributione, quam in commutatione rerum, et contractibus, et omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem docet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, et id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus et pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, et cædem quamvis, pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, et leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure)* nec a particulari quidem justitia *πολιτικῶς* adulterium, aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, *τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν*, alteram, quæ distribuenda præmia et onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter *συναλλάγματα ἀκούσια* seu *contractus involuntarios* palam ponit *μοιχείαν καὶ δολοφονίαν*. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis *ἠθικῶς* et subtiliter esse quandam justitiam, quæ non continet omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est: maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis: nemo horum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, et improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta et separata: et sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (*μοχθηρίαν* vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, et accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem et ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, et tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo et est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: *οὗτος μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης*. Non dicit *πλεονέκτην* omnino non esse, sed magis *ἀκόλαστον* quam *πλεονέκτην*· dein non dicit, puniri ex legibus non posse ut *πλεονέκτην*, sed dicit *δόξειεν ἂν εἶναι*, *possit videri*, scilicet subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri et pecuniæ accipiendæ causa

prie ad injuſtitiam pertinere non vult; cum tamen injuſtitia non aliam naturam habeat, quam alieni [7] uſurpationem; [8] nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente miſericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ naſci ſolent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de cauſa, ne ſocietas humana violetur, hoc vero juſtitia proprium eſt.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem eſt, virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, ſed hoc non ideo quod id ſit virtuti omni proprium atque perpetuum; ſed quia recta ratio, quam virtus ubique ſequitur, g in quibusdam modum ſequendum dictat, in quibusdam ad ſumma incitat. Nam [9] Deum nimium colere non poſſumus: ſuperſtitio enim non eo peccat, quod *In ſummis ſæpe conſiſtit.*

cauſa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαςος δ' ὔ, quod comparate intelligendum ex ſuperioribus, quaſi eſſet ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαςος, magis injuſtus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præſtat ei miniſterium, ſed quæ potiſſimum agit, et iſta utitur, eſt πλεονεξία, ſive turpis egeſtas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non eſſe injuſtitiam, qui hoc ipſum huc exemplum injuſtitiæ adhibet?

GROTII.

g *In quibusdam modum ſequendum dictat, in quibusdam ad ſumma incitat*] *Agathias* libro v. in oratione Beliſarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἐντελῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκνεύσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν οὖν φρονεῖν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες εἶναι φήσοιτε ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐκλεές. τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino ſimpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum eſt, purum reperitur atque ſincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimodo utendum, ſed quatenus conducunt. Prudentia bonum eſt merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuoſum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

7 *Uſurpationem*] Confundit *Grotius* univerſalem & particularem juſtitiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili, ſed refert judicio morali. Mneſter fuit Pantomimus, quem cum Meſſalina non poſſet ad libidinem pellicere, accuſavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque, ut Imperator juberet eum Auguſtæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* XI. ann. 36. Is egit quidem et ἀκολάςως et ἀδίκως, nec evaſit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος nec ἀκόλαςος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud ſcio, niſi forte ex lib. v. ethic. cap. 10. quod ſi eſt, injuſte ſe carpſiſſe hoc demonſtrat lib. 3. *de jure bell. & pac.* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

9 *Deum nimium colere non poſſumus &c.*] Num. 10. Primum *Ariſtoteli* ignoſcendum, ſi inter virtutes morales non poſuit religionem, quemadmodum et ſpem, caritatem, fidem, ſolis Chriſtianis ex revelatione cognitis. Nam illi, ut veteribus omnibus extra eccleſiam, cultus Deorum ſub magnificentia ponitur 4, ethic. 5. Cui ſubſcribit *Salluſtius* Catil.

quod Deum nimium colat, sed quod perverſe: neque æterna bona nimium poſſumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odiſſe. Vere igitur a Gellio dictum, eſſe quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque ſint, etiam tanto laudatiora ſint. Lactantius, cum multum de affectibus diſſeruiſſet, *Non in his moderandis*, inquit, *ſapientiæ ratio verſatur, ſed in cauſis eorum; quoniam extrinſecus commoventur: nec ipſis potiſſimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui poſſunt in maximo crimine, & maximi poſſunt eſſe ſine crimine.* Nobis propoſitum eſt Ariſtotelem magni facere, ſed cum ea libertate, quam ipſe ſibi in ſuos magiſtros veri ſtudio indulſit.

Lib.4,c.9.

46. Hiſtoriæ duplicem habent uſum, qui noſtri ſit argumenti: nam et exempla ſuppeditant, [10] & judicia. Exempla quo [11] meliorum

Catil. IX. *In ſuppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Juſtin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque viſuntur munera, quæ magnificentiâ ſua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum reſponſa manifeſtant. Livius* 21, 20. qua in re excedi modum poſſe monſtrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento. Cicer.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς καὶ εὐτελεῖς θυσίας, modica et vilia ſacrificia conſtituiſſet, reſpondit, ne unquam venerari Deum ceſſemus. *Plutarch.* Lacon. p.228. Colere Deum nimium non poſſumus, cultu recto et quo ille ſe coli præcepit. Sed hic non eſt exceſſus: quantumcunque enim hoc extollas, et ſi facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere poſſumus: nam quamdiu virtus eſt, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, poteſt excedere extra medium, et tum degenerat in exceſſum. Sic et officia, per quæ exſerimus pietatem noſtram, et quibus nos colere Deum teſtamur, patiuntur vitium, et poſſunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? Ne offeratis ultra ſacrificium fruſtra. Incenſum abominatio eſt mihi.* Eſaiæ cap. I. colere Deum nimium non poſſumus, nempe cultu animi, & propoſito vivendi ad juſſa ejus. Sic propoſito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque juſtus eſſe poteſt. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis ſit præditus, an imaginem tantum ejus et umbram habeat, limites migrando in ſupervacuum, æſtimandum eſt ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religioſos nos demonſtramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, ſupinis manibus, eleemoſynis, & erogando in ſumtum ſacrorum, ferias eorundem ſacrorum cauſa habendo, legendo libros ſacros et in ſenſus eorum inquirendo, abſtinendo et pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum verſari videtur. In his vero modum excedi poſſe et amplius fieri quam Deus præcipit et ratio recta poſcit, quis ignotat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter ſuperſtitionis exceſſum et defectum impietatis ſive atheiſmi.

10 *Et judicia*] Sententias et pronunciata illuſtrium et clarorum hominum, ea ſæpe vulgi non falſa, ut & ſua. [Ultima ſunt valde mendoſa.]

11 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600. U.C. annum, ſeu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponneſiacum. *Thucyd.* lib. 3. 110.

12. Pro-

liorum ſunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec ſpernenda judicia, præſertim conſentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non eſt ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem, quam ut his, quæ dicere volumus, ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëtæ. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut ſcripſerunt,[11] aut [12] probarunt, auctoritate ſæpe utor, cum discrimine [13] antiquæ & novæ legis. Antiquam legem ſunt qui urgent pro ipſo [14] jure naturæ: haud dubie [15] mendoſe; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate [16] libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam [17] pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei, quod [18] Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei [19] contrarium, qui poſt novi federis tempora nullum antiqui federis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipſum aut [20] majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui federis videmus antiquos Chriſtianorum ſcriptores. *Libri ſacri. 1 Teſtam. vetus.*

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium ſententiam, non parum conferre nobis poſſunt *Hebræi ſcriptores.*

h [21] He-

GRONOVII.

12 *Probarunt*] Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ & novæ legis*] Sic maluit, quam antiqui & novi federis vel teſtamenti: non enim ſequitur quod noſtri fere ſtatuunt omnes, idem fedus gratiæ fuiſſe ſemper, eandemque legem; cujus non nova capita tulit, ſed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Phariſæorum pravis interpretationibus & additamentis.

14 *Jure naturæ*] Judaïzantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendoſe*] *Horat.* 2, ſat. 4. *Aufidius forti miſcebat mella Falerno. Mendoſe.* i. e. male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus abſtinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci ſeptem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter ſummus, & ob id non pugnat cum ϛοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exſequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando; Hebræis & Ægyptiis auro & argento fraudandis, & ſeptem populis Syriæ Paleſtinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ eſt ſententia quorundam Anabaptiſtarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

*** 2 GRO-

h [21] Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & [22] ſermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. *Teſtam. nov.* 50. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege [23] majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis [24] commendantur magis quam præcipiuntur (bb), ut a præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non cariturі [25] mercede.

3. *Synodorum canones.* 51. Synodici [26] canones [27] qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, [28] ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monſtrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus ſuadet, hortantur. Et hoc veræ [29] eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi a Deo tradita ſunt tradere & eo quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & [30] qui tanti nominis menſuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) Secunda poſt hos

4. *Chriſtianorum primorum uſus, mores.*

GROTII.

h *Hebræi ſcriptores*] Ita ſenſit *Caſſianus* inſtitutione divinarum ſcriptutarum.

GRONOVII.

21 *Hebræi ſcriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Ductore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *Percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutri generi.

23 *Majorem*] Niſi juſtitia veſtra ſit ſupra juſtitiam Phariſæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt eſſe magis conſilii quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quaſi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti ſunt*] His monet concilia poſſe interdum errare.

28 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos caſus.

29 *Veræ eccleſiæ officium*] Oſtendit.

30 *Qui tanti nominis menſuram implebant*] i. e. qui ſe præſtiterunt dignos Chriſtianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* I, Pont. 2. *Maxime, qui tanti menſuram nominis imples.*

(bb) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. I. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abeſſe, ut tantum ſubſidii, quantum putat Auctor noſter, ad hanc diſciplinam excolendam, inde peti queat, paucis oſtendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Eccleſiæ* ex profeſſo egimus in *Præfatione* noſtra ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9, & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere ſingulari, quæ ibi diximus, nos plenius expoſituros, ac vindicaturos ab inſultibus Monachi cujusdam, qui nuperrime veterum illorum Doctorum per fas & nefas ſe ὑπερασπιστὴν profeſſus erat, jam tum ſignificabamus, quando recenſionem hanc Operis Grotiani primum edidimus. Nec vana fuit promiſſio: quum exinde, anno 1728. prodierit Liber, Gallice ſcriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fuſe rem exſequuti ſumus. *J. B.*

GRO-

hos auctoritas est eorum, qui sui quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos [31] floruerunt, [32] neque gravis cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis; eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec [33] dominatus adhuc nec [34] coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. *5. Patrum & scripta, & consensus.*

52. Qui his [35] successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt: sed in infelici & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum, si inter multa laudanda, aliqua & [36] condonanda sunt. Tamen ubi [37] in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen [38] diversa tuendi studio laudabile præbent [39] modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi. *6. Scholastici DD.*

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera in [40] Pandecte, Codicibus Theodosiano & Justiniano, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet; qui [41] Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio [42] conjunxerunt. Primis [43] multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe [44] misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod *III. Jureconsulti.* *I. Antiqui.*

GRONOVII.

31 *Floruerunt*] i.e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hæreticis aut schismaticis habiti.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. erraverunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non convitiis certantes.

40 *Pandecte*] Potius quam *Pandectis*: vox enim Græca Πανδέκτης.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an. C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

quod quorundam duntaxat populorum eſt, nec tanquam [45] ex condicto, ſed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris ſunt gentium, ſæpe tractant promiſcue & indiſcrete cum his, quæ juris ſunt Romani, ut [46] ex titulo de captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus.

2. Medii. 54. Secunda claſſis, juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum [47] canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut [48] ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi verò tum maxime, cum [49] tali conſuetudini, quæ noſtrorum temporum jus gentium facit, teſtimonium perhibent.

3. Recentiores. 55. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non ſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controverſiis etiam populorum ac regum *Hiſpani.* non abſtinerent Hiſpani duo Covarruvias & Vasquius: hic [50] magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hiſtorias magis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi *Galli.* ſunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille [51] perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & [52] pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam.

VII. Inſtituti & ordinis in univerſum conſilium & ratio explicata. 56. In [53] toto opere tria maxime mihi propoſui: ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant, nec erant, perſpicue diſtinguerem.

57. Tem-

GRONOVII.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito conſenſu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

46 *Ex titulo de captivis & poſtliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi ſint*] Rectiſſime tradant, quid ſit juris; etſi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali conſuetudini*] Quum quod nunc videmus paſſim uſurpari & valere pro jure gentium, jam tunc uſurpatum fuiſſe oſtendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua ſtatuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica.*

52 *Pronunciata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis ſpecialis. Cura per omne opus.

54 *Ex*

57. Temperavi me ab his, quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid [54] ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles, ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut id ipſum a juſti quæſtione apertius diſtinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, ſi quis me ad ullas noſtri ſeculi controverſias, aut natas, aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut mathematici [55] figuras a corporibus ſemotas conſiderant, ita me in jure tractando ob omni ſingulari facto abduxiſſe animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum, quantum potui, conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia, unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus conciſum.*

60. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam latino ſermone me poſſe aſſequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum, qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipſa.*

61. Quam vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis adjudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor, quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeo, ſi quid hic pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum a me dictum eſt, id nec dictum eſto. *Libertas judicii lectori relicta.*

GRONOVII.

54 *Ex uſu ſit*] Politica.
55 *Figuras a corporibus ſemotas*] In idea et ſolo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

LOCI

LOCI
SCRIPTORUM
IN HOC OPERE SPECIALITER EXPLICATI, AUT EXAMINATI, AUT EMENDATI.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

Eſaias

Ex Jure.

Ex Digestis.

§. *si-*

Ex Codice.

Ex Institutionibus.

Ex Jurisconsultis.

Ex Philosophis.

M. Tul-

Ex Hiſtoricis.

Ex aliis.

HUGO-

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

QUID BELLUM? QUID JUS?

I.

CONTROVERSIÆ eorum, [1] quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui [2] in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

1 *Quos nulla juris*] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. qui communi legum vel civitatis sponsione, ut loquitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, non tenentur, neque judicem eundem agnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust.* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth.

tum (aa) privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive illi [3] optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia, unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum [4] certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut [a] non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit [5] Bellum status per vim certantium, [6] qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum

gurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Melæ* I, 8. Adde *Ciceronem* de Invent. I, 2. infra I, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] *ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν.* *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneidos, (vers. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vers. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

3 *Optimates*] Aristocratia, Democratia, ut *Venetiæ*.

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* I. de Offic. II. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo diffidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod fit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur, quæ id non spectant.) [Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sancte observari debent, quam extra bellum: de quo, suo loco, plene acturus est. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5. num. 3. *J. B.*

7 *Pri-*

rum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque enim [7] privatum hic excludo, ut quod reipsa [8] prius sit [9] publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat, factum est bonus, & duis bis. [10] Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione [11] πόλεμος: veteribus etiam [12] λύη a dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη (bb).

3. Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, [13] nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo, de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum [14] intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic

GRONOVII.

7 *Privatum*] Quoties singuli paucive, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius sit*] *Horat.* 1. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vers. 99, & seqq.)

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10 *Duellum*] Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6. de L. L. (pag. 74. *Ed. H. Steph.* Adde *Quintil.* Inst. Orat. Lib. 1. Cap. IV. *J. B.*)

11 Πόλεμος] q. a πολύς.

12 Λύη] Στάσις· μάχη· διαφορά· a dissolutione. Δύη autem δυστυχία. ἔνδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCti *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II. 16. 9.)

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

(bb) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis λύπη a PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* p. 419. T. I. *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπη exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Λύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

(cc) Vid. e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

hic nihil aliud, quam [15] quod justum est, significat, idque negante magis sensu quam ajente, ut jus sit, [16] quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione [17] utentium [18] repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit [19] Cicero, [a] atque ita probat, quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum [20] geniti sumus.* [b] *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

[a] De Officiis, Lib. III. c. 5.
* *L. ut vim* 3. *D. de Just. & Jur.*
† *De Ira l.* II. c. 31.

2. Sicut autem societas [c] alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' [21] ὑπεροχὴν Aristoteli, [b] ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, [d] Deum & homines: ita justum aliud est [22] ex æquo inter se viventium, aliud ejus, [23] qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

[b] *Ethic. ad Nicom.* Lib. VIII. c. 8.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, (dd) sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu [24] jus est [25] Qua-

GROTII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] Seneca idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sancte colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* 1 Cor. XI, 1. (Tom. III. pag. 405, 406. *Edit. Savil.*)

c *Alia est sine inæqualitate*) Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*) De hac societate vide *Philonem* in ἐξένηψε Νῶε. (pag. 281, 282. *Ed. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 62. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longe luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. I. Cap. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

15 *Quod justum*) i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. I, 1, 2. *jus fasque est*. Persa I, 3, 26. *jus est*. XII. Tabb. *Paterfamilias uti legassit super pecuniæ tutelave rei suæ, ita jus esto.* (Immo, *super pecuniæ tutelæve suæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. *J. B.*)

16 *Quod injustum non est*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* I. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis, III. 5.*

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus societatis.

21 'Υπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. *Justin.* I. 5.

(dd) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* I. Cap. I. §. 19. 20. *J. B.*

24 *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo, cujus est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin. I, 2, 22. *Cic.* pro Quinct.

[25] Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes [26] prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia; non quia non ipsa quoque personæ [27] competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [28] habeat. Qualitas autem moralis perfecta, [29] facultas nobis dicitur; minus perfecta, [30] aptitudo: quibus respondent in naturalibus, [31] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti [32] nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum [33] in se, [e] quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: [f] [34] Dominium, (ee) plenum sive minus pleno, ut [35] usufructus, jus [36] pignoris: & [37] creditum, (ff) cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: [38] vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [39] eminens, quæ supe-

Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12. *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus. Sueton* Oct. 10.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. (Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*)

GRONOVII.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

26 *Prædiorum*] Vide *Instit.* l. I. tit. 2. de servit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino scil. praedii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus a Prætore recessi.* Persius. (Locus iste, qui est e Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. sequ. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. *J. B.*)

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

33 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. Ita *ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* [Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.]

34 *Dominium*] Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

35 *Usufructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salua illarum substantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere*. l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi* l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

39 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(ee) Confer PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet causa, etiam ex delicto, debetur, *L.* II. 12. D. *De verb. & rerum signif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 2. & *Cap.* XVII. §. I.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur.

 Vid.

ſuperior eſt jure vulgari, utpote [40] communitati competens in [41] partes & [42] res partium, boni communis cauſa. Sic regia poteſtas ſub ſe habet & [43] patriam & dominicam poteſtatem: ſic [g] in res ſingulorum majus eſt dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum ſingularium; ſic [44] reipublicæ quisque ad uſus publicos magis obligatur, quam creditori.

a L. V. *Nicom.* c. 6.

VII. Aptitudinem vero [h] [45] *ἀξίαν*, id eſt [46] dignitatem vocat [a] Ariſtoteles. Michaël Epheſius, id quod ſecundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμάζον* & *τὸ πρέπον*, *id quod convenit.*

VIII. 1. Fa-

Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res ſingulorum majus eſt dominium regis*] *Philo περὶ Φυτεργίας.* [p. 222. Edit. Paris.] *καὶ μὲν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγεμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐςίν. Certe argentum, aurum, & quæ pretioſa alia apud ſubditos cuſtodiuntur, eorum qui regnant magis ſunt quam poſſidentium.* Plinius Panegyrico: [cap. 27.] *cujus eſt quidquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæſar non ſuum videat?* [cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberienſem* in Policratico lib. VI, c. 1. [pag. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.]

h Ἀξίαν] *Cicero* de Officiis I: (Cap. 17.) *Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes ſint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati ſumus; proximi liberi, totaque domus, quæ ſpectat in nos ſolos, neque aliud ullum poteſt habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna eſt: quamobrem neceſſaria præſidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victusque communis, conſilia, ſermones, cohortationes, conſolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, cap. VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. 11. ubi de teſtamentis agit: *Quærimus digniſſimos, quibus noſtra tradamus,* ipſum locum vide. Adde *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. I. cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipſos ſubjectos.

42 *Res*] Patrimonia ſubjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] & eas poteſt intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem auſi, quique pecuniæ judicati in vinculis eſſent, qui eorum milites apud ſe fierent, eos noxa pecuniaque ſe exſolvi juſſurum.* Idem lib. 26, 35. *ſervos agricultores rempublicam abduxiſſe, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, ſi quod cui argenti ærisve fuerit, ſtipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

45 *ἀξίαν*] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expreſſit vocem Gr. ſed melius reddidiſſet *meritum.* Voce autem *dignitatis* in ſimili re ſupra utitur. Sic & ipſe appellare debuit, omiſſa voce *aptitudinis*, quam ſine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Juſtitia eſt habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. ſuum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut veſtro ſuffragio ſuam dignitatem teneat. Salluſt.* Catil. 35. *fructu laboris induſtriæque meæ privatus ſtatum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, ſic Dignitati ſubjicere poterat *Meritum.*

47 Fa-

VIII. 1. Facultatem [47] respicit justitia [48] expletrix, quæ propriè aut strictè justitiæ nomen obtinet, [49] συναλλακτικὴ Aristoteli, [50] nimis arcto vocabulo, nam ut possessor [51] meæ rei eam mihi reddat, [52] non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque [53] ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit [54] attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici [55] proportio-

47 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit Justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum*: [Lib. v. Cap. 4. n. 16.] *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus*. Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoriæ*, sive *commutatoriæ*, vel ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt, hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu*. Nam ut jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios: alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere. [Potuisset addere Vir Doctissimus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur Δικαιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, Lib. v. Cap. 5. τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accurate respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf*. 1. 7. 12. *J. B.*]

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

49 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria*.

50 *Nimis arcto*] Quasi non sufficiat, denominationes à potiore sumi. 3, 3, 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

52 *Non est ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἑκουσίῳ, ut appellat *Aristoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

53 Ἐπανορθωτικὴν] *correctivam*.

54 *Attributrix*] *Distributiva*. Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim; nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non con-

portionem [56] simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [57] comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos i nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque verò per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia, circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & [58] si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici [59] commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est, quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa [60] res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas, quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam [61] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à [62] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὴν καταςαθείη τῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, ὅτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρε ὁ χιτὼν ἔιη, τῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐςί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus*

concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æsopi* fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui majori pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur respectus personæ, sed rei, quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hostimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori nostro rationem ejus, quod dicit, constare, in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum distant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in sex, sex bis in duodecim, quæ proportio est Geometrica.

58 *Si unus tantum*] Ponit casum impossibilem: nempe omnes civem præter unum esse æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem nasum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commensione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. casum ait possibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum, qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. 1. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. V. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis rectè ratiocinari, ostendimus. *J. B.*]

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Cassiodorus*. [Locus exstat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non est similitudo rerum, sed qua-*

ejus, quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset, utrius esset tunica, id spectandum, k *utra possessio justior, eumne rem habere, qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & l tertia juris significatio, quæ idem valet, quod lex, quoties vox legis 63 largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id, 64 quod rectum est. 65 Obligationem requirimus: nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. 66 Permissio autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat. Diximus autem, 67 ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia m jus hac notione, non ad 68 solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, 69 quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem ex-

quædam HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Est hujus proportionis, qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud *Homerum* descriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δὲ χέρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abstrahere à litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud. *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. II. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio, quæ idem valet, quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* [I. Sat. III, 211.]

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* [Art. Poët. vers. 122.] Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei, qui contra Medici præceptum vinum bibisset. [Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum est*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

65 *Obligationem*] Reddit rationem, quare *obligans* dixerit, & non *consulens.*

66 *Permissio*] Reddit rationem, quare *obligans* dixerit, & non *permittens.*

67 *Ad rectum*] Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

68 *Solius justitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητικὴ, i. e. commutativa vel distributiva.

69 *Quod rectum est*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. et Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. I. *J. B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, à parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re ple-

exſtat, (kk) ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo [70] ſtrictius poſito: interdum & [71] τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, (ll) qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant [n] [72] מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere [73] Helleniſtæ.

X. 1. [o] Jus naturale eſt [74] dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, [75] ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura [76] rationali ac (mm) ſociali, ineſſe moralem [77] turpitudinem, aut [78] neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore

plenius egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* noſtri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. v. Cap. x. Sed utrumque, ſecundum Philoſophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter diviſio Auctoris noſtri ſeſe habet. *J. B.*

GROTII.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, ὐχ ὑπὸ τῦ δεῖνος, ἢ τῦ δεῖνος θνητῦ, φθαρτὸς, ὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ ϛήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτυ φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Tertullianus* de corona militis: [*Cap.* VI.] *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara ſunt, quæ in hanc rem habet *Chryſoſtomus* XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda, quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII, 2. & *Scotus* III, diſt. 37.

GRONOVII.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta, aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֹת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, à חק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τῦ κατ' ἀξίαν. Περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐϛὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ηθ. Μεγαλ. I. 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis.*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Perſ.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

(ll) Hoc diſcrimen non ſemper obſervari, ipſe Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Geneſ. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac ſociali*, quamquam

auctore naturæ talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus, de quibus tale exstat dictatum, [79] debiti sunt aut [80] illiciti [81] per se, (nn) atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à [82] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat, quæ per se ac suapte natura aut [83] debita sunt, aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quædam dici ejus juris non proprie, sed ut [84] scholæ loqui amant, [85] reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea, quæ [86] injustitia carent: interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio [87] honesta, aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici iuris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale [88] non de iis tantum agere, quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam, quæ voluntatis humanæ actum [89] consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana [90] introduxit: at eo [91] introducto

quam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12. *num.* 1. eas habet, & heic à Typographis omissas facilè potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus. *J. B.*

GRONOVII.

79 *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

80 *Illiciti*] Cum inest turpitudo.

81 *Per se*] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

82 *Divino voluntario*] Infra, num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaïca.

83. *Debita*] Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. scribit, comam longam natura dedecere virum. i. e. honestate morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

84 *Scholæ*] Scholastici.

85 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

86 *Injustitia carent*] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

87 *Honesta, aut oppositis*] Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. ἢ ὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐςίν; [Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. 9. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*]

83. *Non de iis tantum agere*] i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

89 *Consequuntur*] Ubi homines fecere, quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum, quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus; nam natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salvâ sapientiâ suâ, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, quâ quis tenetur illos exercere, ab his abstinere, non

ducto nefas mihi esse, id arripere, te invito, quod tui est dominii, ipsum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus * Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere [92] Euripides his in Helena versibus: [909, & seqq.]

* *L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.*

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa [93] non extendit; quia quæ ita dicuntur, [94] dicuntur tantum, sensum autem, qui rem exprimat, nullum habent, sed sibi ipsis [95] repugnant. Sicut ergo, ut bis duo non sint quatuor, [96] ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut, quod [97] intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est, quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) [98] ἔνια

ἐυθὺς

non ex ipsa naturâ actuum oritur, sed à *voluntate* Dei, quatenus est Auctor naturæ rerum, & summus Hominum Legislator. Adeoque, accurate loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Quà de re aliquid diximus in Præfatione Gallicâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fusè satis in examine *Judicii* illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: *ὁ δεύτερος νόμος* (post illum de Deo agnoscendo & colendo) *ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντῃ καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν.* [Orat. VII. pag. 209. C. D. *Ed. Spanhem.*] *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit.* *Cicero* de Officiis III. (c. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere, quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. & *seqq.*

93 *Non extendit*] Quæ, si ita licet loqui, Deus non possit.

94 *Dicuntur tantum*] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. *Entia rationis.*

95 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

96 *Ne à Deo quidem potest effici.* Quia Deus semel aliter statuit.

97 *Intrinseca*] Per se ac sua natura.

98 Ἔνια] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præferunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. et Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

99 *Ut*

εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam [99] ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt, aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur, talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII. 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum, ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, [1] imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor, quod ei debeo, [2] acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum, quod debeo, sed quia, quod debebam, deberi desiit: ut enim recte in Epicteto [a] Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· *non sufficit, ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet, ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed [3] non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

[a] Lib. I. Diss. C. 7. pag. 34. *Ed. Colon.* 1595.

7. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi [4] ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem, quod in Juris Romani libris exstat, (qq) ut jus immutabile aliud sit, quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, [5] usum vix

GRONOVII.

99 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precario, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint, alienum beneficium exspectare, aut aliunde pendere necesse habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis, quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

(qq) Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

6 *Utens*

vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis [6] utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus: [a]

a Oper. & Dier. vers. 276, & seqq.

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
Ἰχθύσι γὰρ, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Humano generi nam lex datur ab Jove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis [b] primo. Plutarchus [c] in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius [d] lib. V. *In omnibus enim videmus* [7] *animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis, ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset, quibus initiis primum convenissent homines, addit, [r] si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse, quin id cæteri ægre ferrent, [e] ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα [s] καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non*

b Cap. 16.
c Tom. I. pag. 339. A.
d Cap. 17.
e Lib. VI. Cap. 4.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra XV, (vers. 142, & seqq.)
— *Venerabile soli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum è cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, &c.
Chrysostomus ad VII. Rom. (Homil. VIII. pag. 118. Tom. III. *Ed. Eton. Savil.*) τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. *J. B.*]

r *Si quis in parentes injurius fuisset*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX, 22. Ubi pœna sequitur.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ sapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda; quamvis damno aliorum.

GROTII.

s Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι] Chrysostomus XIII. de statuis: (*Tom. IV. pag. 550. Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὸ

non eſt, tam alienum à natura ſua actum ab ipſis diſſimulatum iri, ut in aliis animantibus: ſed quod factum eſt, revocatum iri ad animum cum offenſæ ſignificatione.

2. Quod [t] ſi quando brutis animantibus juſtitia tribuitur, id fit improprie [u] ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio. An vero actus ipſe, de quo jus naturæ conſtituit, ſit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipſam naturam nihil refert.

XII. 1. Eſſe autem aliquid juris naturalis, probari ſolet tum ab eo, quod prius eſt, tum ab eo, quod poſterius, quarum probandi rationum illa ſubtilior eſt, hæc popularior. A priori, ſi oſtendatur rei [8] alicujus convenientia aut diſconvenientia neceſſaria cum natura rationali ac ſociali: à poſteriori verò, ſi non certiſſima fide, (rr) certe probabiliter admodum, juris naturalis eſſe colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale eſſe creditur. Nam [9] univerſalis effectus univerſalem requirit cauſam; talis autem exiſtimationis cauſa vix ulla videtur eſſe poſſe præter [10] ſenſum

τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, Φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως ὖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα, κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem noſtram conjungamus cum iis, qui male tractati ſunt. illico enim injurioſis hominibus infenſi ſumus, etiamſi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiaſtes ad *Horatium* Satyra III. lib. I. (vers 97.) *Senſus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* [In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Caſauboni.*]

t *Si quando brutis animantibus juſtitia tribuitur*] Divinationem quandam juſtitiæ in elephantis notat *Plinius*. lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aſpidem fuiſſe, quæ ſuum ipſa catulum necaret, quod is catulus hoſpitis filium interemiſſet.

u *Ex quadam in ipſis umbra rationis atque veſtigio*] Seneca de Ira libro I, cap. III. feras ira carere dixit, ſed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem ſimiles illis quoſdam impulſus.* Sic in beſtiis non eſſe κακίαν ſed ὁιονεὶ κακίαν. non vitia ſed vitiorum ſimulacra, dixit *Origenes* contra *Celſum*: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut iraſci leonem.* (lib. IV, pag. 225. *Edit Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non eſu animantium tertio. (Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620. Adde quæ habet de Stoicis, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. ſecundum ordinem Inſtitution. Juſtin.* Lib. I. Tit. XXVI. §. 303. in Not.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum oſtenditur, innoxium hominem occidere, eſſe injuſtum, quia natura appetit conſervationem ſui & omnium, quæ ſunt ejuſdem ſocietatis.

9 *Univerſalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens cauſam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10 *Senſum communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia Horat.* I. Sat. 3. *Communi plane ſenſu caret, Gell.* 20. 22. *cum ſenſus intelligentiæque communis fide nobis notas res efficit.* Juven. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme ſenſus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. I. ad ſe ipſum, ubi Caſ. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem ſapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, ſenſum communem abſtulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quouſque ratio illa valere queat,

ſenſum ipſum, communis qui dicitur.

2. Heſiodi eſt dictum à multis laudatum: (ſſ)

Φήμη δ' ἔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ Φημίζουσι.

Non etenim penitus vana eſt ſententia, multi
Quam populi celebrant.

x Τὰ κοινῇ Φαινόμενα πιϛὰ, (tt) *quæ communiter ita videntur, fida ſunt*, ajebat Heraclitus ſtatuens [11] λόγον τὸν ξυνὸν optimum eſſe veritatis [12] κριτήριον. Ariſtoteles: κράτιϛον πάντας ἀνθρώπους Φαίνεσθαι συνο-

queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione noſtra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ſſ) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. ſed ibi agitur tantum de rumoribus adverſus aliquem ſparſis, qui, falſi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ Φαινόμενα πιϛὰ,] *Ariſtoteles* Nicom. x, II. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναι Φαμὲν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίϛιν οὐ πάνυ πιϛότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita eſſe dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipſe credibiliora dicet.* Seneca Epiſt. 81. *In tanta judiciorum diverſitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut vivendi, conſenſum bonorum.* (Inſtit. Orat. I. 6.) *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Ed. Hudſon.*) ἔθεσιν μὲν γὰρ οὐδέν ἐϛι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅπη πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελέϛατον ὃ Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖϛον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ Φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον, καὶ δέον οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla eſt quæ iisdem tota utatur, ſæpe oppidatim diſcrepatur plurimum. At jus ipſum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos ſunt leges, faciunt nos, eas pure modo obſervemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia ſunt, quæ exigi à legibus par eſt. Neque illas averſari ut à ſe alienas arbitrari debent alii, in eo quod inſtitutis differunt, ſed id potius ſpectandum, an ad virtutem ac probitatem ſint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, ſolumque per ſe ſufficit ad tutandam hominum vitam.* *Tertullianus* præſcriptione adverſus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non eſt erratum ſed traditum.* [Omnia iſta loca, ſi duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem ſentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Diſcrimen.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *adverſus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι Φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιϛόν. §. 134. pag. 399. *Ed. Fabric.* Vide ſequentia. Porro locus *Ariſtotelis* poſtea laudatus, Κράτιϛον &c. exſtat *Eudemior.* Lib. I. Cap. 6. pag. 199. C. *Edit. Pariſ.* Tom. II. *J. B.*

13 *Facta*

συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id, quod dicimus, omnes consentiant.* Et [a]Cicero: *in re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca[b]: *Argumentum veritatis est, aliquid omnibus videri.* Quintilianus[c]. *Pro certis habemus ea, in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, [d] y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καί ἐστι φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ sunt,* & 13 *factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: [e] παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲ διαφέρει. οὐδὲν γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur, qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi [f] illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur, ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles [g] descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit; ἄνθρωπος, z ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem [h] alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν

[a] 1 *Tusc.* c. 13.
[b] *Epist.* 117.
[c] Inst. Orat. V. 10.
[d] *De non esu Animantium,* Lib. IV. pag. 428. *Ed Lugd.*
[e] *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. Ed. *Heins.*
[f] *Pag.* 633. *D.*
[g] *Top.* V. 2.
[h] *Pol.* I. v.

GRONOVII.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutarch.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis, qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* (Pag. 281. *Edit. Oxon.*) *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τρανὰς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *merito igitur miretur quis, tantum illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare, quibus corruptus est animus.* [Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*]

z Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI. de Statiis.] Tom. VI. *pag.* 537. *Ed. Savil.*] Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσις

πεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· quid naturale ſit, ſpectandum in his, quæ bene ſecundum naturam ſe habent, non in depravatis.

XIII. Alteram juris ſpeciem eſſe diximus jus voluntarium,(uu) quod ex voluntate originem ducit; eſtque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia [14] id pluribus innotuit. Eſt ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile eſt, quod à poteſtate civili proficiſcitur. [15] Poteſtas civilis eſt, quæ civitati præeſt. Eſt autem civitas [16] cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis cauſa ſociatus. Jus arctius patens & ab ipſa poteſtate civili [17] non veniens, quanquam ei ſubditum, varium eſt, præcepta patria, dominica, & ſi qua ſunt ſimilia, in ſe continens. Latius autem patens eſt jus Gentium; id eſt, quod Gentium omnium [a] aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipſum quoque gentium dici ſolet, omnibus gentibus commune. Imo ſæpe in una parte orbis terrarum eſt jus gentium, quod alibi non eſt, [18] ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus. 2. Pro-

σις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium eſſe debeat manſuetiſſimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad concordiam ſocietatemque vocavit; ſermonem etiam præbens, qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: *ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπᾴδεται καὶ τιθασσεύεται. Manſuetiſſimum animantium homo eſt, ut cui natura pro munere ſermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vaſquius II. Controverſ. LIV. 4.

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis et Chriſtianis.

15 *Poteſtas*] Hic pro perſona. *Liv.* 23, 11. *Magiſtrum equitum, quæ conſularis poteſtas ſit. Lucan.* 10, 136. *Diſcubuere toris reges majorque poteſtas Cæſar.*

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Ariſtot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὔταρκες. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Auguſtin. *multitudo juris conſenſu & utilitatis communione ſociata.* Et iterum, cœtus i. c. et u. c. ſociatus. Perfectus, ſufficiens ad ea, quæ deſiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac poſtliminio ſuo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri ſunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per ſe nullam vim obligandi habent, ſed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic et nunc ſe illis ſubjicit, pacto expreſſo vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc noſtrum Auctorem. Vide et PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo, quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio [a] Chrysostomus, εὕρημα βίε καὶ χρόνε, *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

[a] Orat. XXXVI. pag. 648. B Edit. Morell.

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) id nimirum, quod ex [19] voluntate divina ortum habet: quo discrimine à jure naturali, quod [20] item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistincte [b] dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est, jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim (zz) [21] post hominem conditum, iterum [22] in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione [23] per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est, ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, sicut dominus Deus noster, ad omnia vota, quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo [b] CXLVII: *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.*

[b] Vers. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur [24] Judæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Justino) qui existimant, etiam alienigenis, si salvi esse vellent, [25] subeundum fuisse legis Hebraicæ

GROTII.

b *Dicebat Anaxarchus*] Est apud Plutarchum in Alexandro. (Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco scripsimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. I. *J. B.*

GRONOVII.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Item divinum*] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

21 *Post hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Christum*] Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

24. *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorumdam eadem sententia quæ *Grotii. Munsterus* ad Genes. 9, 4. Item *Thomæ Aquinatis & Mar. Becani.*

(yy) Vide Auctoris Epist. Part. II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De his omnibus fuse egimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

25 *Subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: sed de

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, [26] quibus data non est. At quibus data sit lex, ipsa loquitur: [27] *Audi Israël;* &

de lege sacrorum & cærimoniarum fidentius assentirem, si viderem, quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotescere Christus, extra Judaismum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monstrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monstrabant cærimoniæ & sacrificia. Et ut nos vitam æternam speramus per fidem in Christum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri satisfecit: ita prior ætas per Christum in fidem appariturum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus, quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. *Chrysostomus* scribit, notitiam Christi illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At *Justinus Martyr* dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc est, *cum ratione vitam instituerint:* quos inter nominat *Socratem & Heraclitum:* & alibi, *Socrati* ait *Christum ex parte agnitum.* Vide *Casaubonum* Exercitatione prima adversus *Baronium:* haec nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephesios cap. 2. vers. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est incircumcisi) *ab ea, quæ circumcisio dicta est, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos à Christo, alienos à civitate Israëlitarum, expertes fœderum, promissionis spem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

26 *Quibus data non est*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter jussum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat, decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël:* sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. (Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, præterquàm quod de Sabbato verum non est, de reliquis etiam præceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinaï* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, securè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit, planè alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipsius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*)

(aa) Quaestio de *salute Ethnicorum* heic

& passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines ἐυσεβεῖς ϗ σεϐόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis [28] ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεϐομένων Ἑλλήνων.

Actor.

heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraïcæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quod Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quod adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quod fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscripus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adfectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ,

 cujus

Actor. XVII, 4 Hebraice [29] חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur [c] titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur [30] בן נכר Levit. XXII, 25. [31] גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit [d] incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ, infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ, quæ fato suo periisset, peregrinis tamen, inter ipsos viventibus, id licebat, Deuter. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum

cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adferit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non apertè, sed tantum *religione privatâ*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaïsmum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. I. Cap. 17. *J. B.*

[29] חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

[30] בן נכר] Filius peregrinitatis.

[31] גר ותושב] *Πάροικος καὶ παρέκδημος.*

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est, circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. II. *ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος. quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis, qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiæ tempora perducta est oratio. Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας.* Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: *Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον, τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί. Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta, quæ ad pietatem facerent, servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, *τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: *Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen, qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* (Tom. VI. pag. 54. *Edit. Savil.*)

e *Stan-*

sum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, e stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israelitarum, 1 Reg. qui Latinis III. Reg. VIII, 41. II. Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. f Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt, opus ipsis esse, ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest, quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Iudæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt, (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, g Hieronymus, meminerunt) eos credibile est [32] ab Ismaële, aut ab Esavo, aut h ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæ-

GROTII.

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. [Confer doctissimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus.*

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. [*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Relig. Christ. L.* 1. §. 16. pag. 63. Not. 75. nuperæ Edit. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententiâ ipsius ævo receptâ, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus*. Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraïm, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est, Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris, expeditione in Asiam facta, coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius*, Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbati, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes, quæ legem non habent,* i *natura ſuapte* (id eſt moribus ex primævo fonte manantibus; niſi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis, quibus ſtatim natis lex inſtillabatur) *faciunt ea, quæ legis ſunt: iſti legem non habentes ſibi ſunt lex: ut qui oſtendant ipſum opus legis mentibus ſuis inſcriptum, ſimul teſtimonium reddente ipſorum conſcientia, & cogitationibus ſeſe mutuo accuſantibus aut etiam excuſantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id eſt præputiatus homo) *obſervet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumciſione reputabitur?* Bene ergo in [a] Joſephi hiſtoria [33] Ananias Judæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc [b] Tacitus vocat) docebat, [k] etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe. Nam quod extranei multi circumciſi ſunt, & per circumciſionem legi ſe obligarunt, (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt, partim ut jus civitatis adipiſcerentur, (nam proſelyti, qui Hebræis, [34] גרי צדק hoſpites juſtitiæ, [l] pari jure erant cum Iſraëlitis, Num XV.) [m] partim

a Antiq. lib. XX. *c.* 2. *§.* 5. *Ed. Hudſon.*
b Ann L. XII. C. 14.

GRONOVII.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Joſephus*, alium Judæum Eleazarum monuiſſe Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam eſſe impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruiſſe Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuiſſe.

Hæc ſunt, quæ reſponderi ad illa poſſint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex duriſſimis non ſumus, nec miſericordiam Dei circumſcribimus, & quid de bonis & honeſtis viris in Paganiſmo ſtatuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

34 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

GROTII.

i *Natura ſuapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait *Chryſoſtomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi ſunt, quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Sufficit pro lege conſcientia & rationis uſus. Tertullianus* adverſus Judæos: (Cap. 2.) *Ante legem Moyſis ſcriptam in tabulis lapideis, legem fuiſſe contendo non ſcriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus cuſtodiebatur.* Non longe hinc abit *Iſocrateum* illud: [Pag 148. A. *Ed. H. Steph.* in Orat. Areopag.] δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, ſed in animis quod juſtum eſt ferre.*

k *Etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe*] Ipſe *Tryphon*, de rigore remittens, *Juſtino* ſic ait: μένοντί σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ, ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας· *ſi in illa philoſophandi ratione manſiſſes, erat tibi reliqua ſpes aliqua ſtatus melioris.* [Pag. 29. *Edit. Oxon.* Cæterum de *Anania* iſto vide quæ habet V.C. PETRUS WESSELING, *Obſervat.* Lib. I. Cap. 9.]

l *Pari jure erant cum Iſraëlitis*] *Juſtinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proſelytus, qui circumciſus populo ſe aggregavit, par eſt indigenæ.* (Pag. 357. *Ed. Oxon.*)

m *Partim ut earum promiſſionum eſſent participes*] Et ob id ad *Paſchalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

35 *Ritualia*

tim ut earum promiſſionum eſſent participes, quæ non communes humano generi, ſed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem, poſterioribus ſæculis acceſſiſſe etiam in nonnullis pravam opinionem, quaſi extra Judaiſmum ſalus non eſſet.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex eſt proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluiſſe, ut alii quam Iſraëlitæ iſta lege tenerentur, nullo indicio poteſt deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda eſt ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum reſpectu, quos nunquam obſtrinxit. Sed ab Iſraëlitis ablata eſt obligatio, quoad [35] ritualia quidem, ſtatim poſtquam lex Evangelii cœpit promulgari; quod Apoſtolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, poſtquam populus ille, per excidium urbis & deſolationem, præciſa (dd) omni ſpe reſtitutionis, populus eſſe deſiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Chriſti adventu conſecuti ſumus, ut Moſis lege non teneremur, ſed ut, quia antea ſpem tantum ſatis obſcuram in Dei bonitate poſitam habere poteramus, nunc diſerto fœdere fulciamur, utque in unam Eccleſiam coaleſcere poſſimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, ſublata ipſorum lege, quo velut interſepimento à nobis diſtinebantur. Epheſ. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Moſem data in nos inducere non poſſit, ut jam oſtendimus, videamus ecquem alium uſum habere poſſit, tum in hac de jure belli, tum in ſimilibus aliis quæſtionibus. Id enim ſcire ad multa refert.

2. Primum ergo oſtendit lex Hebræa, id, quod ea lege præcipitur, non eſſe contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, ſit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injuſtus nunquam eſt, quicquam adverſus id jus præcipi. Adde quod lex Moſis vocatur immaculata & recta, Pſalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. Apoſtolo Paulo ſancta, juſta, bona. Rom. VII, 12. I.

De præceptis loquor: nam de permiſſis diſtinctius agendum eſt. Permiſſio enim, quæ lege fit, (nam [36] quæ nudi eſt facti, & impedimenti remotionem ſignificat, huc non pertinet) aut plena eſt, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines, & jus, ne quis alius im-

GRONOVII.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permiſſio extra legem eſt, permiſſumque habetur, quod nusquam vetitum, ea non juris eſt, ſed facti, & tantum ſignificat, nihil obſtare aut impedire, quo minus facias, ſi lubeat.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *deſolationem præciſam ſine ſpe reſtitutionis*. Nihili eſt illud *præciſam*, junctum τῷ *deſolationem*. Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipſo, rebus potius quam verbis intento, non animadverſus, manaverit; quivis facile conjicere poteſt. *J. B.*

impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id, de quo lex agit, contra jus naturæ non esse. [n] De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet [37] haec collectio: quia, cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit, utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

II. 3. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his, qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus, cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam his tribus causis demptis, nulla potest alia excogitari, cur, quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea, quæ licent.

III. 4. Tertia observatio hæc sit; quicquid ad eas virtutes pertinens, quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, [o] id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur [p] in majore gradu, quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VIII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. X. 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato, [q] & altera de decimis,

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. [Tom. VI. pag. 103. *Edit. Savil.*]

o *Id nunc etiam, si non & amplius, a Christianis præstandum*] *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*] *Chrysostomus* de Virginitate LXXXIV. [Tom. VI. pag. 295. *Ed. Savil.*] μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὰ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.* [Tom. II. pag. 122. A. *Ed. Colon.* (seu *Lips.*) 1686.]

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* lib. IV. cap. XXXIV. & *Chrysostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

GRONOVII.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

GRO-

cimis, monstrant, Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPUT II.
AN BELLARE UNQUAM JUSTUM SIT.

Visis Juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ, quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius [1] Cicero, tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit, esse quædam [2] prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, [3] ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conservandum, atque ad suum statum, & ad ea, quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: alienatur autem ab interitu iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo sit, quin, cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas aut detortas habere: primum

Gell. XII. c. V.

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*] Documenta, monita.

3 *Ipsum sibi conciliatur*] Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.*

a *Post*

mumque esse officium, ut se quis conservet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, pellatque contraria.

2. At [a] post hæc cognita sequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione, quæ corpore est potior; atque eam [5] convenientiam, [6] in qua honestum sit propositum, pluris faciendam, quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint, à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus, qui judicio sano sunt prædi-ti, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum, quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam post oritur, dignius tamen est; neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum.

3. Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus, pro materiæ diversitate, modo (ut ita dicam) [8] in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, sive mixtum, sive [10] reductum utrinque.

GROTII.

a *Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione*] *Seneca* epistola CXXIV.: *quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.*

b *Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint, a quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epistola LXXVI: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur; in homine optimum quid est? Ratio.* vide & epistolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.

(Vers. 106. & *seqq.*)

GRONOVII.

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi consilii reputationem, & honestatis utilitatisque veræ contemplationem; subtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honestum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non inest honesta actio: consequens est, & post oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiscimur. *Cic.* cap. 7. eadem phrasi utitur.

8 *In puncto consistit*] Stricte ac præcise accipiendum est.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, summa turpitudo sequitur: ut deserere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit, quominus honestum sit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* I. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum & utrinque reductum.*

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures unâ uxores ducit; sed tamen, si una contentus sit, facit *laudabiliter*; idque *honestum est*, sensu illo latiori. Vide infra Lib. II. Cap. V. §. 9. *J. B.*

11 *Etiam*

utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per se laudabile tantum erat, [11] etiam deberi incipiat. [12] Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi,[13] quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam.

4. [14] Inter prima naturæ nihil est, quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio, & rerum ad vitam utilium aut [15] retentio aut acquisitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: [a] τὰ ζῶα ἐπίσταταί τινα μάχην ἕκαστα, οὐδὲ παρ᾽ ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento est: (vers. 7, *&* *seqq.*)

a Cyrip. Lib. II. c. 3. §. 5. Ed. Oxon.

Omnibus hostem
Præsidiumque datum sentire & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat: [II. Sat. I, 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [vers. 1032, *&* *seqq.*]

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
c *Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem

GRONOVII.

11 *Etiam deberi*] Ut nisi facias, pœnæ sis obnoxius.

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod necessariam*] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixisset *defensio* vel *tutela.* nam *retentio* est quidem vox *Ciceronis*, sed significat vel ἐποχὴν, *inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & sistit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4. Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in suâ quadam Constitutione se tale quid egisse gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* (veteres) *qui id permittebant* (ut scil. Heres, & qui in ipsius potestate erant, testes essent in Testamento) *hoc jure minimè abuti eos debere suadebant: tamen nos* .... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Instit. Lib. II. Tit. X. *De Testam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctissimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. *J. B.*

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infensus inurget*] *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Per-

Quem ſenſum Galenus ſic exprimit: *φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ᾽ ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κᾂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας.* *Videmus animantium quodque eo ad ſui tutelam uti, quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ex parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robuſtis morſitat.* Idem Galenus de uſu partium primo, hominem animal eſſe ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non ſint, [d] ſed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Ariſtoteles de partibus animalium quarto, capite x. [16] manum homini ait eſſe pro haſta, pro enſe, & pro armis quibuslibet, quia omnia poteſt ſumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura ſocietatis, [17] quæ ſecundo ac potiore loco ad examen vocanda eſt, non omnem vim inhibet, ſed eam demum, quæ ſocietati repugnat, id eſt, quæ jus alienum tollit. Nam ſocietas eo tendit, ut ſuum cuique ſalvum ſit communi ope ac conſpiratione. Quod facile intelligi poteſt locum habi-

Porphyrius tertio de non eſu animalium: [Pag. 268. *Edit. Lugd.* 1620.) *πρῶτον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτε ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν. ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι. novit quodque animantium, quæ pars ſui infirma ſit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* *Chryſoſtomus* de Statuis undecimo: [Tom. VI. pag. 537. *Edit. Sa-vil.*] *τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ᾽ ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὸ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι. ἵν᾽ οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζομαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς.* quæ poſtrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu ſequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipſo habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma poſuit, ſed extra corpus; hoc ipſo oſtendens, manſuetum animal eſſe hominem, neque ſemper talium armorum mihi eſſe tempus. Nam telum ſæpe depono, reſumo interdum. Ut igitur liberior ſolutiorque ſim, neque ſemper cogar portare arma, fecit ea ſejuncta eſſe à mea natura.*

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti ſponte ſua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Caſſiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (ſicut alia animalia) corporis humani forma ſe prævalet vindicare, robuſtus illi thorax, brachiaque conceſſa ſunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quaſi quodam clypeo vindicaret.* (Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589.)

GRONOVII.

16 *Manum pro haſta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus dentesque unguesque fuerunt.*

17 *Quæ ſecundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare ſecundis et excellentioribus naturæ.

18 *Do-*

habiturum, etiamsi[18] dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio positis uti, &, quantum natura desiderat, eas absumere, [19] jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. hoc ipsum autem nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii [a] verbis: *Ut*[20] *si unumquodque membrum sensum hunc haberet, ut posse putaret se valere, si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam, sibi ut quisque malit, quod ad usum vitæ pertineat, quam alteri acquiri, concessum est, non repugnante natura; illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[a] De Offic. III. c. 5.

6. Non est ergo contra societatis naturam, sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero [b] ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore.* Idem [c] alibi: *Quid est, quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: [d] *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur; apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.)

[b] De Offic. I, II.
[c] Epist. Fam. XII. 3.
[d] L. I. §. 27. vim. vi. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. I. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum [21] ministris ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam,* Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandato; fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam[22] extra-

GRONOVII.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus esset occupantis*] Ut nunc quoque in iis, quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent. *Justin.* 2. ult.

21 *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 Historia

traneorum (cc) Beroſi atque (dd) Orphei teſtimonio. [23] Hiſtoria ſeptem populorum, quos Iſraëlitis exſcindendos Deus tradidit, non utar: [24] fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet, quod Amalecitas vim ſibi inferentes Hebræi, ducibus Moſe ac Joſua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit.

2. Sed et leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit Deut. XX, 10. 15. eo ipſo oſtendens, juſtum bellum etiam ſine mandatu ſpeciali ſuo eſſe poſſe; nam aperte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum [25] de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit, eas [26] naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Jephtæ adverſus Ammonitas, Jud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, II Sam. X. Simul notandum, quod dicit divinus ad Hebræos ſcriptor, Gedeonem, Baracum, Samſonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios [27] per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait, præliari Dei prælia, I Sam. XXV, 28. id eſt, pia ac juſta.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi, qua vita defenditur, notus Ciceronis [a] locus, ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non* [28] *didicimus, accepimus, legimus, verum*

[a] *Pro Milone.* c. 4.

GRONOVII.

23 *Hiſtoria ſeptem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Phereſitæ, Girgaſitæ, Amalecitæ, Jebuſitæ. *Joſuæ* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuiſſet juſtum, etſi nullum aliud eſſet bellum juſtum, ex iis, quæ dicta ſunt cap. 1. 10. & 15.

25 *De juſtis nihil*] Certas & expreſſas, tanquam ſolas & vere juſtas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. [Immo, ex lumine naturali. *B.*]

27 *Per fidem*] Quaſi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum eſſe Deum ipſorum & vindicem juſtæ cauſæ, ac velle, eos armorum remedio adverſus violentiam iniquorum uti. Fortaſſe tamen voluit, Deum proſperaſſe illorum arma propter fidem, qua exſpectabant venturum Meſſiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id eſt, didicimus vel traditam à magiſtris vel hauſtam ex libris: nam *accipere* diſcentium eſt. Sic à ſacerdotibus Ægyptiis numeros & cœleſtia Platonem accepiſſe ſcribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Juſtin.* 11, 3.

(cc) Locus *Beroſi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. 1. Cap. 8. (Cap. VII. §. 2. *Edit. Hudſon.*) *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adſumſit. Exſtat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom*, L. V. & apud Eu-

verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, [e] [29] *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: [a] *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: [b] *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* [c] Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut, quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* [d] Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa, quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipsum est, quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam, ut diximus, sed [30] umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, [e] animal [f] quod sensu, id est, rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves [31] commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is perisset, qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non*

[a] *Ibid.* c. II.
[b] *L.* 4. *itaque.* 4. *princ. D. ad l. Aquil.*
[c] *L.* 3. *ut vim D. de J. & jure.*
[d] *De bello Jud. l.* III, *Cap.* 8. §. 5. *Ed. Hudson.*
[e] *L.* I. *D. si quadr. paup. f.* §. *Ait.* I. & §. *Cum arietes:* II.
Adde Ex. XXI. 82.

EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. I. §. 16. et in *Matth.* V, 31. sub fin. *J. B.*

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* [Epist. CXXI.] *Quintilianus* VII. cap. II: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* [Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* etc. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles:* [verf. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τ' ἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.
nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide et *Wisigotthorum* legem, lib. VI, tit. IV. cap. 6.

f *Quod sensu, id est, rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam, quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro I. cap. III. et compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GRONOVII.

29 *Omnis honesta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Senecæ* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur* etc.

non

non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est, cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat, eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella, satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo g [32] jure gentium introducta esse bella dixit [a] Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, [b] in bellum solenne juris gentium, quod & [33] justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse definit, id est juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit [c] Livius [34]) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus [d] jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

a L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.

b Lib. III. *cap.* 3.

c Lib. XLII. *c.* 41. *num.* 11.

d L. ut vim. 3. D. de just. & jure.

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam, jus naturæ esse immutabile, ac proinde à

non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCIS. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. IV. num. 8. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog. XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. II. §. 13. Nota ult. Auctoris. *J. B.*

(ff) Non videtur de distinctione illa cogitasse Jurisconsultus: sed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello observantur, ut justum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis constitutas fuisse et inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis censetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

GROTII.

g *Jure gentium introducta esse bella*] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est, Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* [CORN. NEPOS, cap. VII. *num.* 4.]

GRONOVII.

32 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, et vitam, bona, libertatem nostram et nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est plenum*] Justum aliquando est, in quo adhibetur certus ordo modusque rerum ac verborum: et diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est jure conveniens, et contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est iustum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

GRO-

à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est in iis, quæ[35] jus naturæ vetat [36] aut præcipit; non in iis, quæ jure naturæ [37] licent tantum. nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed [38] extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris, ubi Deus sic loquitur, Gen. IX. 5. 6. *Quin etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis, [39] qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alterum de effundendo vicissim sanguine, [40] comminationem esse volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam [41] interdictum de sanguine non effundendo [42] latius non patet quam quod in lege est, *Non occides;* quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid constituit, quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde [43] verba illa intelligenda in eo sunt sensu, qui [44] vitium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed [45] destinatam, & [46] innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi [47] non factum nudum, [48] sed jus continere.

3. Rem

GRONOVII.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

37 *Licent tantum*] Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur, nisi quibusdam temporibus et occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus et res præsens docent.

39 *Qui est in homine*] Hebr. באדם *in homine*, et hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum istum.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipse facturus sit vel per malos et injustos; solet enim et peccatis peccata punire: non constituat et ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii et similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. et 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere sanguinem et occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, insontem occidere.

45 *Destinatam*] Consilio et proposito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vitâ privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit, quid legitima potestas facere debeat.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum eſt, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod h [49] Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε, δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit ſi quisque ferat, jus & fiet æquum.

[50] Seneca pater hanc ſententiam ſic retulit: *Juſtiſſima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit ſupplicio,* [51] *excipit ſuo.* Ex hujus naturalis æquitatis ſenſu Cain parricidii ſibi conſcius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus, aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc graſſantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur, edicto repreſſit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus conſtituit, & olim in Græcia uſurpatum his verſibus docet Euripides: [Oreſt. verſ. 511, *& ſeqq.*]

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν ἐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅστις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσίεν, ἀνταποκτεῖναι δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas ſtatuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque viſu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triſte, non letho, ſcelus!

a *Lib.* III. §. 45. *Ed. Oxon.* Quo & illud pertinet a Thucydidis: *εἰκὸς τοπάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκεσι.* *Credibile eſt antiquitus quamvis*

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυ· ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῶον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: ſi quis ſe ultus ſit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. IV. §. 9. *Ed. Gale.*)

GRONOVII.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τοι βύλονταί γε τῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι etc. *Ariſtotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait:* Εἴκε πάθοι· Ariſt. I. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· ὐ μέντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἅ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 5, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς ὐκ ἐφαρμόττει ὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, ὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καί τοι βύλονταί γε τῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι. [In illo verſu legendum: Αἴκε πάθοις τὰ κ' ἔρεξας, etc. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæſares* JULIANI Probat. Not. 316. p. 54, 55. nuperæ Edit. Amſtelod. 1728.]

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, & *ſeqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

(hh) Lo-

quamvis gravium delictorum ⁱ *leves fuisse pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* ᵃ Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* ᵃ *Lactant. Lib. II.*

4. Ab uno facto illustri sumta [52] conjectura divinæ voluntatis in

GRONOVII.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. 10. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J. B.*

GROTII.

ⁱ *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: (*vers.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est à pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere. tractum est à pecuniaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quanquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium & civili.* Ipse Cainus ostendit, se metuere & exspectare, quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci. Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib. X. *Non dubito, quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes; verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Ale-

in legem ivit, ita ut Lamechus quoque [k] ſimili facinore perpetrato impunitatem ſibi ab hoc exemplo promiſerit, Gen. IV, 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiſcua invaluiſſet cædium licentia, inſtaurato poſt diluvium humano genere, ne mos idem invaleſceret, [53] ſeverius occurrendum Deus cenſuit: & repreſſa prioris ſæculi lenitate, quod natura non iniquum eſſe dictabat, & ipſe permiſit, [l] [54] ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet. quod poſtea [55] inſtitutis judiciis [56] ſummas ob cauſas ad judices ſolos reſtrictum eſt; ita tamen, ut moris priſtini veſtigium manſerit [57] in jure ejus, qui occiſum ſanguine proxime attingeret, etiam poſt Moſis legem, qua de re infra fuſius agetur.

6. Magnum habemus auctorem noſtræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma ſumſit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moſes Amalecitis populum oppugnantibus arma juſſit opponi, naturæ ſcilicet jure uſus: nam Deum de hac re ſpe-

Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex Weregeldis* (Weregeldum genus mulctæ) *eum ſolvat. Si fœminam,* XVIII. *Weregeldis.* Lex Bajavaricorum tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, ſolvat parentibus ſuis, ſi habet: ſi autem non habet, ſolvat duci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipſe cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *ſolidos. De fœminis eorum, ſi aliquid de iſtis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit,* CC. *ſolidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit,* 1440. *ſolidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis Adelingum occiderit* (diſtinguebant homines in Adelingos, Frilingos, et Ligios, i.e. nobiles, liberos et ſervos) DC. *ſolidis componat: qui liberum occiderit,* CC. *ſolidis componat: qui ſervum occiderit,* XXX. *ſolidis componat.* Lex Friſiorum: *Si nobilis nobilem occiderit,* LXX. *ſolidis componat: ſi nobilis liberum occiderit, ſolidos* LIV. *& unum denarium ſolvat; ſi liber nobilem,* LXXX. *ſolidis componat.* Lex Longobardorum lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit abſconſe in Barone, libero, vel ſervo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipſum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *ſolidis.*

GROTII.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, ſi quid ſimile perpetraſſet. nam hunc ſenſum ferunt verba, quæ apud Moſem.

l *Ut inſons eſſet, qui homicidam occidiſſet*] *Joſephus*: παραινῶ μέν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου, καὶ δράσαντάς τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico, ut à cæde humana puræ habeantur manus: quod ſi quis cædem commiſerit, pœnam ferat.* (Lib. I. Cap. III. §. 8. *Ed. Hudſon.*)

GRONOVII.

53 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Geneſ. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut inſons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulciſci & homicidam perimere: quique id feciſſet, ut nullam culpam contraheret.

55 *Inſtitutis judiciis*] Poſtquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda ſelectis judicibus et magiſtratibus committi.

56 *Summas ob cauſas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 *Pe-*

ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed et in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut [60] imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quamquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI. 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas

GRONOVII.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, et hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

ras fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde (ii) tanta in jure veteri Attico, &, quod inde sumtum est, Romano XII tabularum [64] cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut apparet, legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent, quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur; in quibus examinandis non illud mihi sumam, quod sumunt multi, in Euangelio [65] extra præcepta credendi & sacramentorum, nihil esse, quod non sit juris naturalis. id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent, quædam, (kk) quæ Euangelio vetantur, ipso jure naturæ esse illicita, [m] ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia, ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero, quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1 Joh. III, 16. quis dicat ipso (ll) naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βιῶν, ἐδέπω πεπιστευκότος ἐστίν· [n] *secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis, quae extant Matthæi

GRONOVII.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis, & editis à *P. Pithœo* Lutet. 1573. [nuperrime autem in *Jurisprudentia Ante-Justinianea* Viri Eruditissimi ANT. SCHULTINGII.]

65 *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

(ii) Vide auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Christ.* Lib. I. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amst. *J. B.*

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse nemo non videt. *J. B.*

(ll) Quidni? si recte jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria se morti devoverunt, id refellit. Postulat omnino Societatis custodia, de quâ Auctor noster in Prolegomenis, ut in certis quibusdam casibus nonnulli plurimorum saluti vitam suam donent. Adeoque ipsa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimo deduci potest. *J. B.*

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi*: [*Ad Ocean.* Tom. I. p. 198. C. *Ed. Basil.*] *Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

n *Secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit*] Locus *Justini* est ad *Zenam*: (pag. 389. *Edit. Sylburg.*) idemque sensus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. IX. pag. 36. *Edit. Cantabrig.*)

GRO-

thæi v, & deinceps, [66] interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego verò dico vobis:* quæ oppositio; sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* est, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant, nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. xx, 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. xxiv, 21. Num. xxxv, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. xx, 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. xxiv, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. xx, 7. Num. xxx, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. xxiv, 20. Deuteron. xix, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. xix, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta septem populos, quibuscum amicitiam colere, quorumque misereri vetantur, Exod. xxxiv, 11. Deut. vii, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. xvii, 16. Deut. xxv, 19.

4. Sed

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting.* Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest, nec detrahi. Deut. 4, v. 2. et 12, v. 32. Psalm 19. v. 8. et obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22, vs. 38. et 39. Deut. 27, vs. 26. eoque et vitam æternam et pollicetur, et dare potest servantibus. Levit. 18, vs. 5. Deuter. 30, vs. 19. Luc. 10, vs. 25, et 28. collatisque inter se locis ad Rom. 10, vs. 5. Gal. 3. 12.

Negant iidem, legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre et S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος et medius atque interpres novi Testamenti est, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ et virtutis auctor. Joan. 1, vs. 17. officiumque habet, proferre Euangelium ex sinu Patris, intercedere, et fieri victima pro nobis, et dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. 1, vs. 18. Matth. 20, vs. 28. 2 Corinth. 5, vs. 19. 20. 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio et vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis et pravis interpretationibus; cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita est, et semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt, Christum in Euangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. xxiii, 21.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum [67] aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur *νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς*, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur *νόμος πνευματικὸς*, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum, ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

I. VII. 1. Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se nobis probant,

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius inprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: *τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν ὀ τοσῦτον ὑμῖν ἀρετῆς προὔκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσεσθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾶν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν κεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν ταύτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός.* *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura; sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, et pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum, quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom. VI. *Ed. Savil.*) Eodem libro cap. LXXXIII. *οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι.* *non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione, Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Euangelio esse *ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν*, *præceptorum & intensionem & adjectionem.* (Pag. 717.)

GRO-

probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis:* q *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: ἀ εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. Apolog. I. p. 32. Ed. Oxon. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono: quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (mm) Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est, verus

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est, quæ legatur epistola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est, magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. (Locus est *Lib.* VIII. *Cap.* 36. ubi, quemadmodum & *Cap.* 6. ejusdem Libri, ubi eadem verba reperiuntur, posteriori modo rectè vertitur, in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. *pag.* 397. & *pag.* 421.)

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. (Vide summi Jurisconsulti, Clar. NOODTII, eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. I. Cap. 4. *J. B.*

(mm) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directè eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Evangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. istius paragraphi, sed etiam quòd usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini & clementiæ Christianæ, quàm Bellum: unde, si priora tamen licent, posterius illicitum non esse, efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulteriùs dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

69 *Qua*

verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, [69] qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: [a] *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: [b] *Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit* [70] *qua homo est, aliter qua rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

[a] *Contra Cresc. Gram. lib.* III. *cap.* 51.

[b] *Ad Bonif. Epist.* 50. *C.* 185. *num.* 19. *Ed. Benedict.*

II. 3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, [71] quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, [72] ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo, ut ordinata hæc potestas [73] voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum

GRONOVII.

69 *Qua Reges*] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos, aut supprimendos.

70 *Qua homo*] Ut sibi temperet abstineatque injuria; ut se pium & moderatum præstet.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum ergaChristum,principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 *Omnes*

cum voluntate Dei per Evangelium revelata & [74] omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore, cum hæc Paulus ſcriberet, dicuntur alieni fuiſſe à Chriſtiana pietate. nam primum id ita univerſim verum non eſt. Nam Sergius Paulus, Cypri Proprætor, Chriſto nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam, quod de [s] [75] Edeſſenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falſo inquinata, ſed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de perſonis quæritur, an impiæ fuerint, ſed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apoſtolo negari, quando illam functionem dicit à Deo inſtitutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi receſſus, quibus proprie ſolus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Chriſti religionem amplectendam Paulus tam ſerio invitat, Act. XXVI, Chriſto ſe ſubjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam poteſtatem: quæ ſine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant ſacrificia ſecundum legem, quamvis ab impiis ſacerdotibus celebrata; ſic [t] pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur.

5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptiſtæ verbis, III.
qui ſerio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militaſſe ex Joſepho & aliis ſcriptoribus manifeſtiſſimum eſt) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos [76] militia abire juſſit, quod facere debebat, ſi ea erat Dei voluntas, ſed abſtinere [77] concuſſionibus & fallaciis, ſtipendiisque eſſe contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptiſtæ verba, cum apertam ſatis militiæ approbationem contineant, multi reſpondent, quæ Baptiſta præſcripſit, ita diſcrepare à Chriſti præceptis, ut aliud docere potuerit Baptiſta, aliud Chriſtus: quod quo minus admittam, hæc obſtant. Joannes & Chriſtus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, ſummam indicarunt. *Reſipiſcite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2.

IV,

GRONOVII.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. revelatum eſt, non obligaret omnes homines, ſed tantum Hebræos.

75 *Edeſſenorum rege*] Abgaro, quaſi dederit ad Chriſtum & ab eo receperit Epiſtolam. *Euſeb.* I, cap. 13. (Quam meram fabulam eſſe, inter Eruditos hodie ſic ſatis conſtat. *J. B.*)

76 *Militia abire*] Ut ſacerdotio abire. *Gell.* 6, 7.

77 *Concuſſionibus*] Extorſionibus pecuniarum *l.* 1. & 2. *D. de concuſſ.*

GROTII.

s *Edeſſenorum*] Eſt Edeſſa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*. (Vide ill. SPANHEM. *De præſt. & uſu Numiſmatum*, Diſſ. VIII. §. 10. *pag.* 534, & *ſeqq.* Tom. I.)

t *Pia res eſt imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exſequitur ad hunc locum epiſtolæ ad Romanos *Chryſoſtomus*.

u *Cum*

IV, 17. Chriſtus ipſe regnum cœleſte (id eſt legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos eſt) dicit cœpiſſe invadi à diebus Baptiſtæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicaſſe baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem feciſſe dicuntur Apoſtoli Chriſti nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pænitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III, 8. & 10. Exigit opera dilectionis ſupra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur duraſſe usque ad Joannem, id eſt, ab illo incepiſſe doctrina [78] perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Evangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipſe Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. miſſus ſcilicet ad dandam cognitionem ſalutarem populo, Luc. I, 77. ad Evangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jeſum à ſe diſtinguit præceptorum diſcrepantia (quanquam quæ generalius & confuſius, & rudimentorum more à Joanne ſunt indicata, eadem diſerte tradidit Chriſtus vera lux) ſed eo quod Jeſus eſſet promiſſus ille Meſſias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex ſcilicet regni cœleſtis, qui daturus eſſet in ſe confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc eſt argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium ſupplicorum, & armis cives tuendi adverſus latrones ac prædones, maximam inde ſecuturam ſcelerum licentiam & quaſi diluvium malorum, [u] cum nunc quoque conſtitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas. Quare ſi mens Chriſti fuiſſet, talem rerum ſtatum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime diſertis ac ſpecialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod feciſſe nusquam legitur: nam quæ adſeruntur, aut valde ſunt generalia, aut obſcura. Docet autem ipſa æquitas & communis ratio, non tantum verba [79] generalia contrahi, & ambigua commode explicari, ſed & à proprietate uſuque recepto verborum diſcedi nonnihil, ut is ſenſus evitetur, qui maxima ſecum incommoda ſit allaturus.

V. 7. Quintum ſit, quod nullo argumento oſtendi poteſt lex Moſis, quæ ad judicia pertinebat, deſiiſſe priusquam urbs Hieroſolyma exſcinderetur, & cum ea tum ſpecies tum ſpes reipublicæ con-

GROTII.

u *Cum nunc quoque conſtitutis Judiciis ægrè reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos ſunt judicia & leges & ſupplicia, totque pœnarum modi. Chryſoſtomus* in ſermone ad Patrem fidelem. (Tom. VI. pag. 696. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

78 *Perfectior*] Potius clarior et evidentior, quam fuerat ſub umbris ſacrificiorum et cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per ſpecialia; generalia ſtrictius accipi oportere, quam ſonant.

80 Ad

concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIII, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum ait, non venisse se ad solvendam legem, sed [80] ad implendam, Matth. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur, ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere A non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa sive [82] quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] ab eo, qui læserit, in judicio exigere ultio-

GRONOVII.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est; in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, et humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus et piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, et supplicio merito. In ritibus et cærimoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis et victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut et implere, satisfacere. *Salmas.* ad ejus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; et tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic Legem à Christo completam dici vult, quum qui rudibus et primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie et corpore apparuit, et sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Isidorus* lib. 19. *Orig.* c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non etiam licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo, qui læserit*] Solius vindictæ caussa litigare, Matth. 5, 38. 39. etc.

A Scilicet ea de caussa, quod mor-

ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, [85] nihil facit contra legem; imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat, ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. [86] Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt, qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum, inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum [87] Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium [88] ejurati magistratus aut admonitionis factæ, ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

VIII. 11. Octavum esse potest, quod x Paulus Apostolus, intellectis Ju-

tē damnandi forent Rei. Neque enim aliàs quivis tenebatur Magistratum delatum omnino suscipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

GRONOVII.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. et est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse.

GROTII.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: [Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric.* Edit. Paris. 1615.] *Quorum contra furorem possumus non insolita, nec à Spiritus aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur et sæpe *Augustinus*, ut Epist. L. quæ est ad *Bonifacium*: epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque, si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.* [Quæ Epist. est LXXXVII. *Edit. Benedictin.* Epist. autem L. est CLXXXIV. et Ep. CLIV. est XLVII.]

GRO-

Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere, ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut ommitteret ipse, aut ommitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV, 2.

12. Nonum accedat, quod rei honostæ au debitæ finis proprius IX.
non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: tributorum autem B finis est, ut potestates publicæ habeant, unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus *a* apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augustini illud: *b* *Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur.*

a Hist. IV. c. 74.

b Lib. XXII. *contra Faustum cap.* 74.

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11.
ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum aliquid morte commisi,* y *non recuso mori.* Unde colligo, ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem, capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: [89] qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione [90] suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. X.

14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, 6. & alibi. XI.

15. Duo-

GROTII.

y *Non recuso mori*] Sic & Act. XXVIII, 18: *quia nulla in me erat mortis causa. Justinus* Apologetico II. κολάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ μόνον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν· *Ut autem puniantur, qui non convenienter præceptis illis vivunt, & nomine solo sunt Christiani, & quidem à vobis, & nos optamus.* (Pag. 50. *Edit. Sylburg.*]

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere, quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13. *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere, ut intutum sit illos aggredi.

B Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minime excludit, ut inepte hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. *J. B.*

91 *Qua*

XII. 15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, [91] qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. 1 Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum poena & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, [92] qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo, quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, David ob legatos violatos. Tum vero quæ [93] humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam, quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator, utra præponderent.

I. 1. Primum adferri solet [z] vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces: neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum, [a] si omnes populi Christi legem susci-

GRONOVII.

91 *Qua gentes*] Ea parte, qua nationes alias præter Israëlis posteros excludebat a fœdere Dei.

92 *Qui Israelitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum, a Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ, vel gentium, vel civile jus sanxit.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: *καὶ ὅτι οὐ παγία ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγὴς, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἀρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἑστήκασαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη.* *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices, & oratores induebant arma, consistebant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici.* [Tom. VI. p. 628.] Habes sensum plane eundem apud *Eusebium* de Præparatione l. 1. c. 4.

a *Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant.* Nam de Christianis

fuſcipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil ſua ex parte paſſurus ſit deſiderari. certum autem eſt, ſi omnes ſint Chriſtiani, & Chriſtiane vivant, nulla fore bella: quod [a] Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino, qui homines eſſe ſe non ſpecie corporum, ſed rationis intelligunt poteſtate, ſalutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare pauliſper, & non faſtu & ſupercilio tumidi ſuis potius ſenſibus quam illius commonitionibus crederent, univerſus jamdudum orbis mitiora in opera converſis uſibus ferri, tranquillitate in molliſſima degeret, & in concordiam ſalutarem incorruptis fœderum ſanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: [b] *Quid fiet, ſi omnes in concordiam conſenſerint? quod certe fieri poterit, ſi pernicioſo & impio furore projecto innocentes ac juſti eſſe velint?* Aut intelligendum eſt pure; quo modo ſi accipiatur, docet res ipſa impletum hoc nondum eſſe, ſed implementum ejus, ut & converſionis generalis Judæorum, adhuc exſpectandum. Utrovis autem modo ſumas, nihil hinc inferri poteſt adverſus bellorum juſtitiam, quamdiu ſunt qui pacis amantes pace frui non ſinunt, ſed vim eis intentant.

a *Adv. Gentes*, Lib. I. pag. 6. *Edit. Lugd. Bat. Salm.*

b *Inſt. Div.* Div. Lib. I. Cap. 18. n. 16.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi ſolent, ad quorum dijudicationem opus eſt animo repeti, quod paulo ante diximus: ſi Chriſto id fuiſſet propoſitum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuiſſe verbis quam maxime expreſſis ac ſpecialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Moſis ad judicia & rempublicam pertinentes vim ſuam in homines Judæos habere debere, quamdiu ſtaret illa reſpublica. Hac ergo de re præmoniti locorum ſingulorum vim ordine exploremus.

3. Adverſariæ ergo ſententiæ munimentum ſecundum ex iſtis verbis petitur: *Audiſtis dictum fuiſſe, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obſiſtite injurioſo,* (רשע‎ℓ [b] quod Græci vertunt [94] τῷ ἀδικȣ͂ντι, Exod. II, 13.) *ſed cædenti te in dex-* II.

nis *Juſtinus*: ȣ̓ πολεμȣ͂μεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hoſtes.* [Apolog. II. pag. 60. in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τȣ̀ς ἐχθρȣ́ς.] Plane ut de *Eſſenis Philo* in oratione, Omnem bonum eſſe liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Pariſ.*) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, κράνȣς, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος ȣ̓δένα παρ᾽ αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιȣργὸν ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula aut ſagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut ſcutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile eſt quod *Chryſoſtomus* ait; ad Corinth. XIII, 3: *Si eſſet inter homines, qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* ["Ουτε γὰρ νόμων, ȣ̓́τε δικαςηρίων ἔδει, ȣ̓ κολάσεων, ȣ̓ τιμωριῶν, ȣ̓κ ἄλλȣ τῶν τοιούτων οὐδενός. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς etc. Tom. III. pag. 454. *Ed. Savil.*]

b *Quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι*] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον. (Act. VII, 27.)

GRONOVII.

94 Τῷ ἀδικοῦντι] τῷ ἀσεβεῖ.

dexteram maxillam, alteram quoque obverte. Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, five publice, five privatim. A Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magiftratus hic alloquitur Chriftus, fed [95] eos, qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, fed [96] de tali, qualis eft alapa. fequentia enim verba reftringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto fequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat,* c *dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, 1 Cor, VI, 4. fed vetat Chriftianos [97] in profanis auditoriis inter fe litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat fententia, *Qui adducit negotia Ifraëlitica* [98] *ad extraneos, polluit nomen Dei:* fed vult Chriftus ad exercendam patientiam noftram, de rebus, quæ facile funt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, fi opus fit, pallium, non contendi judicio, fed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perfecutionem. Apollonius Tyanæus [a] negabat, philofophi effe περὶ χρυσίȣ διαφέρεσθαι, de pecuniola litigare. [b] *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus, qui* [99] *tanti habuit re carere, ne propter eam fæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* [100] *lites exfecratur, non eft vituperanda.* Quod hic [101] probari à probis ait Ulpianus, hoc Chriftus imperat, ex rebus honeftiffimis & probatiffimis deligens præceptorum fuorum

a *Philoftr.* II, 15. (c. 39. *Ed. Olear.*)

b *L. Item fi:* 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. caufa facta.*

GROTII.

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. *Ed. Fell.*) *Irenæus* lib. IV, cap. XXVII: (XIII. *Edit. Maffuet.*) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: fed non quafi nolentes fraudari contriftemur, fed quafi volentes donaverimus, gaudeamus. Et fi quis te, inquit, angariaverit mille paffus, vade cum eo alia duo, ut non quafi fervus fequaris, fed quafi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Evangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de cuftodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adverfus *Pelagium: Docet, Evangelium ei, qui nobifcum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium effe concedendum.* (Tom. II. pap. 274. C. *Edit. Bafil.*)

GRONOVII.

95 *Eos, qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

97 *In profanis auditoriis*] Ad paganorum judicium tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magiftratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλȣς, ἀπερίτμητȣς.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites fequi.

100 *Lites exfecratur*] A litibus abhorret. *Juftin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes fuum nomen profeffos curare & obfervare jubet.

A Confer heic Auctoris *Epift.* 1057. I. Part. *J. B.*

GRO-

rum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id fine quo liberi, fine quo pupilli fuftentari nequeant, fi cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim eft tunica et pallium, aliud totum illud, unde vivitur. In Clementis Conftitutionibus [a] de homine Chriftiano dicitur, fi litem habeat, *σπȣδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, det operam,* [1] *ut tranfigat, etiamfi quid damni accipiendum fit.* Quod ergo de moralibus dici folet, hic quoque locum habet, [2] non confiftere hæc in puncto, fed habere fuam quandam latitudinem. a L. I. c. XLV.

5. Sic in eo, quod deinceps fequitur, *Qui* [3] *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à fuis negotiis longius abduceret, fed de uno, &, fi ita ufu veniat, de duobus; quæ deambulatio quafi pro nihilo ducitur. Senfus ergo eft, in his, quæ nobis non multum funt incommodatura, non urgendum nobis effe jus noftrum, fed cedendum plus etiam quam alter poftulet, [d] ut & patientia, & benignitas noftra omnibus innotefcat.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo fumere, ne rejice.* Si [4] in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domefticorum curam non agit, infideli eft deterior, inquit Paulus, 1 Tim. V, 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierofolymitanos exercendam, *Non,* inquit, *ut* [5] *aliis fit laxamentum, vobis res anguftæ, fed ut æquabiliter* [f] *veftra*

GROTII.

d *Ut & patientia, & benignitas omnibus innotefcat*] *Juftinus* Apologetico II. *περὶ δὲ τȣ̃ ἀνεξικάκȣς εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτȣς, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. Quæ dixit, huc pertinent, ut adverfus omnes fimus patientes, officiofi, minime iracundi.* (Pag. 49. *Edit. Sylb.*)

e *Petenti abs te dato*] *Juftinus* Apologetico eodem: *εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτȣ̃ντι δίδοτε,* etc. (Pag. 48.) *De communicandis vero facultatibus noftris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date,* etc. Alibi: *παντὶ δεομένῳ κοινωνȣ̃ντες, communicantes noftra omni egenti.* (Pag. 47.) *Cyprianus* Teftimoniorum lib. III, I. *Nemini negandam eleëmofynam.* item illic: *omni pofcenti te dato, & ab eo, qui voluerit mutuari, ne adverfatus fueris.*

GRONOVII.

1 *Ut tranfigat*] Citra judicem controverfiam dirimat, & rem componat.

2 *Non confiftere*] Non ftrictiffime ac præcife accipienda. Vid. fupr. §. I. num. 3.

3 *Angariabit*] Omiffis rebus tuis viæ ducem effe, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Perficorum. Illis jus erat, per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & fimilia præftanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacunque fumma accipias.

5 *Aliis fit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos fpoliari à vobismetipfis & in arctum redigi.

[f] *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, 2 Cor. VIII, 13. Id est (Livii [a] verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro [b] Xenophontis: [6] ἃ ἂν ἴδω περισσὰ ὄντα τῶν ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recitatum est.

a Lib. VI. c. 15. num. 9.
b Cyrop. Lib. VIII. c. 2. . 11. Ed. Oxon.

7. Lex Hebræa [7] sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret: ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo, qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII. tabularum secuta est; *Si membrum rupit*, [8] *talio esto*. Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, [ff] non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod [9] restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, [c] libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit; *Prior illa*, inquit, *natura gravior est: hæc levior & tantum* [10] *delicatis gravis, qua non læduntur, sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco: [d] *Contumelia est minor injuria, quam queri magis* [11] *quam exsequi possumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud [e] Pacuvium quidam:

Patior

c Cap. 4.
d Ibid. c. 10
e Peribœa, apud Non. Marcell. p. 430. Ed. Merc.

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: ἐπαινεῖ μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ τούτους ποιῆσαι ταὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.* [Tom. III. p. 641. *Edit. Savil.*]

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

6 Ἃ ἂν ἴδω] Quod de meis opibus mihi supersit, eo indigentiam amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à se dimittere. Formula in not. ad Matth. 5, 31.

8 *Talio esto*] Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. Instit. *de his, qui sui vel alieni.*

12 *Alius*]

Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia. Et apud Cæcilium [12] alius: [a] *a Fallacia ibid.*

> *Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;*
> *Etiamque injuriam, nisi contra 13 constat contumelia;*

Demosthenes: (nn) *ὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quanquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is, quem dixi, Seneca [b] paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem [14] humilitas animi moveat [15] contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. *b Cap. 10.*

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) *Veterem ferendo injuriam [16] invitas novam:* addit, g potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet h nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. i præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum,* & III.

GRONOVII.

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*] MSS. editique, *constant contumeliam*, f. *circumadstant contumeliæ.*

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

13 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, a *Saturnino*, *L. 16. §. 6. D. De Pœnis. J. B.*

(oo) E *Publio Syro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. *J. B.*

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *præberi ora contumeliis*. C. 31. Et *os offerre contumeliis*. Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os.* Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata a Clar. *Clerico*, in Matth. V. 39. Adde CICERON. I. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. et *in Verr.* III. 16. pag. 32. *J. B.*

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos: *ταύτη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propriæ patientiæ transcendere.* [Tom. III. pag. 98.]

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima: [Immo *secunda*. pag. 471. Tom. VI.] *ὕβρις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis, (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

& odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benedicite eis, qui vos exſecrantur, precamini pro eis, qui infeſti vobis ſunt & vos perſequuntur. Sunt enim, qui exiſtiment, cum tali dilectione & beneficentia adverſum inimicos & infeſtos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, ſi ipſum illud legis Hebraicæ dictum conſideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, [ii] Hebræum ſcilicet: ita enim vocem proximi ibi ſumi oſtendit Levit. XIX, [17] comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magiſtratibus occidere homicidas, & alios graviter ſontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox juſto bello perſecutæ ſunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui [18] prælia Domini præliabatur, regnum ſibi promiſſum ab Isboſeto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta [19] latius proximi ſignificatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam ſunt recepti: nulli populi à Deo [20] devoti: licebit tamen in omnem, quod tunc in Iſraëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod ſi etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque conſtet, [k] non omnes æqualiter diligendos, ſed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam [21] bonum innocentis [22] bono nocentis, [23] bonum commune [24] privato antehabendum, ordinatæ dilectionis lege. Ex [25] dilectione autem innocentium nata ſunt & judicia capitalia, & pia bella. Vide ſententiam

GRONOVII.

17 *Comma* 17, *collatum*] Priori proximus et frater appellantur, poſteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non niſi juſta bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Chriſtus demonſtravit, proximum eſſe nobis non modo civem, ſed et quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut ſeptem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod eſt, ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in iſtum et ſimiles improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum ſibi putat, ut ei parcatur et nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta ſuppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali viciſſim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, ſi malis impunita eſſent facinora.

GROTII.

ii *Hebræum ſcilicet*] Cui par proſelytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumciſos, de quibus actum cap. I, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adverſus Marcionem IV: *(Cap.* 16.*) Secundus gradus bonitatis eſt in extraneos: in proximos primus. Hieronymus* adverſus *Pelagium* dialogo I: *Præceptum eſt mihi, ut diligam inimicos, & orem pro perſecutoribus. Numquid juſtum eſt ut ita diligam, quaſi proximos & conſanguineos, ut inter æmulum & neceſſarium nulla diſtinctio fit?* (Tom. II. pag. 274. C. *Ed. Baſ.*)

l *Tam*

tentiam moralem, quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: [l] *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde, quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea, quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At [ll] ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At [m] Christus est, qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen [n] potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, 1 Cor. IV, 21. V, 5. 1 Tim. I, 20.

12. Quartus locus, qui objicitur, est Rom. XII, 17. *Nemini* IV.

malum

GROTII.

l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli)* Verba sunt *Senecæ* I. de *Clementia*, cap. II. *Chrysostomus* I. ad Cor. III, 12. et sequentibus, de pœnis humanis agens: *ὀδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· non ex sævitia, sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. *Ed. Savil.*) *Augustinus*: (Ep. LIV. ad *Macedonium.*) *Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores *Valentinianus*, *Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia, quæ favorem reis & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt.* *Totilas* apud Procopium Gotthicorum II: [immo Lib. III. Cap. 8.] *τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν εἰς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. Peccare & prohibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur lib. II. cap. XXI. §. 2.

ll *Ejusdem in contumaces iram)* Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (*Pag.* 173. & *seqq.* Edit. Spanhem.)

m *Christus est, qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis)* Adde loca Matth. XXI, 41. Lucæ XIX, 12. 14. 27. *Chrysostomus* ad Rom. XIV. narratis malis Hierosolymorum: [Tom. III. pag. 205.] *ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. Christum esse qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

n *Potestate sibi divinitus data usi sunt]* *Chrysostomus* 1 Cor. IV, 21. *ἀνελῶ, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος. Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus.* [Tom. III. *pag.* 321.] vide et *Augustinum* de sermonibus Domini in monte lib. I. et alios, quos citat *Gratianus* Caus. XXIII. quæst. VIII.

malum pro malo reddite: [26] *procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos* o *ulciscentes, dilecti, sed* [27] *date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat a Deo, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis ([28] popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis [29] latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus, quia [30] capitum sectiones

GRONOVII.

26 *Procurate honesta*] Hæc *Bezæ* versio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum & confessione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. 5. 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. 10.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuscum est simultas, mitium tractandis quam in hostes externos consulimus.

29 *Latius patentia*] Etsi ad plures pertineant ob vocis Proximi significationem productam.

GROTII.

o *Ulciscentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox sæpe a Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: (Cap. x.) *Jam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus *Marcionem* II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur a Deo exspectare defensam, edicendam postea per Prophetam, Mihi defensam, & ego dependam, dicit Dominus: interim commissio injuriæ metu vicis statim occursuræ repastinaretur: & licentia retributionis prohibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terretur; & prima deterrita, nec secunda committitur, quae & alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam id ipsum pati, quod feceris aliis.* (Cap. 18.) De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensæ qualescunque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic sermo, non male explicat *Augustinus* epistola CLIV: *Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. v. et x.

GRONOVII.

30 *Capitum sectiones*] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus *Casaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide inprimis Prolegomena Doctissimi MILLII, *num.* 905. & *seqq. Ed. Kuster.* Secundum veterem illam

ctiones non ab Apoſtolis ſunt, aut eorum ætate, ſed multo ſerius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubjecta eſto*, & quæ ſequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis [31] cohæſit.

13. In hac autem diſſertatione dicit Paulus, poteſtates publicas Dei miniſtras eſſe, & vindices ad iram (id eſt ad pœnam) in maleficos: eo ipſo apertiſſime diſtinguens inter ultionem publici boni cauſa, quæ Dei vice [32] exigitur, & ad ultionem Deo reſervatam referenda eſt; & illam [33] explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam ſi ultionem etiam illam, quæ boni publici cauſa exigitur, in illo interdicto comprehenſam velis, quid erat abſurdius, quam cum dixiſſet abſtinendum à pœnis capitalibus, deinde ſubjicere, in hoc poteſtates publicas à Deo conſtitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus, quo nonnulli utuntur, locus eſt 2 Cor. x, 3. V. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ noſtræ* p *non ſunt carnalia, ſed divinitus valida ad deſtructionem munitionum*; & quæ ſequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Oſtendunt enim tum præcedentia, tum quæ ſequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aſpectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma ſua, poteſtatem ſcilicet ſibi ut Apoſtolo datam ad coërcendos refractarios, quali uſus fuerat in Elymam, Corinthium inceſti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo poteſtatem negat eſſe carnalem, id eſt, infirmam, imo contra, validiſſimam eam eſſe aſſerit. Quid hoc ad jus capitalium ſuppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Eccleſia eo tempore publicarum poteſtatum auxilio deſtituebatur, ideo ad ejus tutelam [34] prodigioſam illam poteſtatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Chriſtiani Eccleſiæ contigerunt, ſicut Manna defecit, ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

15. Qui

illam diviſionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum noſtrarum, in unum compingebantur, ut videre eſt in Editione laudatâ. *J. B.*]

31 *Cohæſit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magiſtratus, quæ que pars eſt illius hoſtimenti & viciſſitudinis, quam minatur & ab ſeſe jubet exſpectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido ſumit, ægri & crudelis animi ſolatium.

34 *Prodigioſam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant diſcipulos non audientes.

GROTII.

p *Non ſunt carnalia*] *Chryſoſtomus* hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, ſolertiam, prenſationes, aſſentationes, fallacias*, (Tom. III, pag. 658.)

GRO-

VI. 15. Qui sexto affertur locus Eph. VI, 21. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna, quæ Christianorum est, qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas, quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud [a] Josephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI, 7. 8.)

[a] *Antiq. lib.* XVIII. *cap.* 12. seu ultim. & *lib. seq.*

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q inno-

GRONOVII.

35 *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Metam. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 300. *Ed. Paris. Casaub.* Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. *J. B.*

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: (Lib. II. c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib. II. Taxiles Alexandro: *τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξας, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις*; (Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.) *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium?* *Diogenis* dictum huc pertinet: *οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores.* *Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: *τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* (Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, *καὶ πρὸς τὸν ἁπάντων.* Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. pag. 94. idque eo lubentius observo, quod lo-

nocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Pharf. IV, 373. *& seqq.*)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
[36] *Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!*
Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto [37] *diffusus Consule Bacchus,*
Non auro [38] *myrrhaque bibunt; sed gurgite puro*
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest [a] Plutarchi illud in Stoicorum [39] contradictionibus: ὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur.* [r] *aliud ex*

a Pag. 1049. D. Tom. II. Ed. Wech.

locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) το Ἀβίων, nomen est Populi, è veteribus *Scythis*; quod prima observavit eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

GRONOVII.

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν.

GROTII.

r *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur*] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit et aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laërtium: (Lib. x. §. 2. *Edit. Amst.*)

Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὸ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
Ἄπληστον νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque, conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in facinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis? vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis extruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestiferæ istæ*

ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio ſtudio conflatur. Juſtinus [a] cum Scytharum inſtituta laudaſſet; *Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, & abſtinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia ſæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Cice-

[a] Lib. 11. c. 2.

iſtæ divitiæ expetuntur, ſi ne in hoc quidem, ut liberis relinquantur? Philo ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Pariſ.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἤ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν κεκαινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι παντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum cauſſa eſt? Ob hoc alienantur à cognatis cognati, naturali benevolentia in odium inſanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus veſtantur diſſidiis. tum vero & terræ, & mare implentur calamitatibus nove ſemper repertis per pedeſtres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter ſe, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, ſive illa divitiarum, ſive gloriæ, ſive voluptatum fuit. Plinius* Hiſt. Nat. lib. 11. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad ſcelera, cædes & bella tendunt, quamque ſanguine noſtro irrigamus, inſepultis oſſibus tegimus. Hieronymus* adverſus *Jovinianum* 11. Diogenes *tyrannos & ſubverſores urbium, bellaque vel hoſtilia vel civilia, non pro ſimplici victu olerum pomorumque, ſed pro carnium & epularum deliciis aſſerit excitari. Chryſoſtomus* 1 Cor. XIII. 3. (Tom. II. pag. 77.) εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam ſi mutuo ſe diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul eſſent cædes, & pugnæ, & bella, & ſeditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid eſt malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens; (Tom. VI. pag. 196. *Ed. Savil.*) οὐ δι᾽ ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt ſeditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagia, & ſervitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: (*In Rufin.* Lib. 1. verſ. 218. & *ſeqq.*)

Hæc ſi nota forent, frueremur ſimplice cultu,
Claſſica non fremerent, non ſtridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias hiſtoriarum primo: (cap. 1.) ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφοροῦσιν· *Hominum animi ſponte ad nimias cupiditates injuſtitiamque delapſi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii:* αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus neceſſariis contentus alio ad ſapiendum magiſtro non eget.* (Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.)

GRO-

Ciceronem eſt de Finibus primo [a]: *Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur.* Maximus Tyrius [b]: νῦν μεστὰ πάντα πολέμου· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* [c] Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, ſeditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium cauſſa bella omnia oriuntur.*

a Cap. 11. b Diſſ. XIII. pag. 142. Ed. Daviſ. c Protrept. cap. 13. pag. 73. Ed. Arcer.

17. Quod vero Petro dictum eſt, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum, communiter ſpectatum, ſed [40] ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Chriſtus ipſe inhibitæ aut neglectæ defenſionis hanc reddit cauſam, quod regnum ſuum de hoc mundo non eſſet, Joan. XVIII, 36.) ſuo loco rectius pertractabitur. VIII.

IX. 1. Quoties [41] de ſcripti ſenſu quæritur, magnam vim habere ſolet tum uſus ſequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis ſcriptis ſequendum eſt. Neque enim probabile eſt, Eccleſias, quæ ab Apoſtolis conſtitutæ ſunt, aut ſubito, aut omnes defeciſſe ab iis, quæ Apoſtoli breviter perſcripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in uſum introduxerant. Solent autem ab iis, qui bella impugnant, adferri dicta quædam veterum Chriſtianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. Primum eſt, ex iis dictis nihil amplius colligi quam priva- I.
tam quorundam ſententiam, non publicam Eccleſiarum: adde quod ferme quorum ea dicta ſunt, amant ab aliis ſeorſim ire & docere quiddam [42] magnificentius; quales ſunt [d] Origenes & [e] Tertullianus, qui nec ſibi ſatis conſtant. Nam idem Origenes apes ait a Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις· *Ut bella juſta atque ordinata inter homines gerantur, ſi quando id jubeat neceſſitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi ſupplicia capitalia minus probare videtur, dixit, [s] *Bonum* (rr) *eſſe, cum puniuntur nocentes, nemo*

d Contra Celſ. Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. Ed. Cantabrig. e De Coron. Mil. c. 11. et 12. De Idolotatr. c. 19.

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defenſionem ſui.

41 *De ſcripti ſenſu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum ſcripto præciſe adhæreri debeat, an ſententia & voluntas ſcriptoris ſpectanda ſit. ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

42 *Magnificentius*] Propoſitum vitæ ſublimioris, quæ non poteſt ab omnibus exigi.

(rr) Locus eſt in Lib. *De Spectaculis*, Cap. XIX. et ita legitur (nam Auctor ex memoria illum adferebat.) *Bonum eſt, quum puniuntur nocentes. Quis hoc, niſi nocens, negabit?* Sic ſententia ἐνεργείαν majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis, et aliis, *Tertulliani*, diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum, Cap.* VI, §. 6, & *ſeqq.* 25. &c. *J. B.*]

GROTII.

[s] *Bonum eſſe, cum puniuntur nocentes, nemo*

a Cap. 19. *nemo negat:* Et de militia hæsitat. nam libro de [a] Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptis-
b Cap. 11. mum nomen dant militiæ. [b] *Plane*, inquit, [43] *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum, quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum,* [44] *quem Christus probat, &* [45] *quem Petrus catechizat:* [t] *dum tamen suscepta fide atque* [46] *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* [47] *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse: quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, [u] & alii vetitarum artium professores
c Cap. 1. in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem [c] libro militem quendam, & quidem Christianum, laudans, *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum.*

II. 3. Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix

nemo negat] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis meæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

t *Dum tamen suscepta fide atque signata*) Distinctionem, quam hîc de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* [Cap. 18. num. 33. *Ed. Benedictin.* Tom. VI.] De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum:* (De Idololatr. c. 11.) de auriga Circensi, apud *Augustinum.* (Immo in Epistola Episcoporum, de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis, *Appendic.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp. s. Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. Cap. 32.)

GRONOVII.

43 *Si quos militia præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur et militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. 8, 10. (In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. p. 751. *J. B.*)

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum:* nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

48 *Cum*

vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum [a] exstant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas a L. Lentulo missionem Judæos impetrasse docet idem [b] Josephus: alibique narrat, [c] 48 cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos, quod militare nollent patriarum legum reverentia: ob eas scilicet quas diximus caussas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at [d] κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere;* tunc scilicet, cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, [x] *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes:* quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt, quae Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: [e] *Non convenit* 49 *sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli:* quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona [f] Militis: *Excubabit pro templis, quibus renuntiavit, & cœnabit illic, ubi Apostolo non placet? & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia* 50 *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

III. 4. Tertium, quod notamus, hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse 51 ad præclarissima quæque

[a] *Antiq. Jud.* Lib. XVI. Cap. 10. §. 12.
[b] *Ibid.* §. 13.
[c] *Lib.* XVIII. Cap. 3. §. 5.
[d] *Joseph.* in Vit. sua, §. 6. *Ed. Hudson.*
[e] *Cap.* 19.
[f] *Cap.* 11.

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2, annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum censeo, *in debitis.* Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602 *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se a vulgo et a turbis secularibus, et ad summum gradum vitæ innocentis atque a rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*] Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (*Cap.* VIII. §. 5. *Edit. Hudson.*)

que capeſſenda, ut ſæpe [52] conſilia divina pro præceptis amplecterentur. (ſſ) Chriſtiani, inquit [a] Athenagoras, *ὀ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adverſus ſua rapientes judicio non contendunt.* [b] Salvianus juſſum a Chriſto ait, ut ea ipſa, de quibus lis eſt, relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris, at non in præcepto poſitum. Simile eſt, quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Chriſtianus apud [c] Tatianum, *στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuſo:* apud Tertullianum, [d] *Chriſtianus [53] nec ædilitatem affectat.* Sic [e] Lactantius juſtum (qualem vult eſſe Chriſtianum) negat belligeraturum; ſed ita, ut ſimul [54] navigaturum neget. A ſecundis nuptiis quam multi veterum Chriſtianos dehortantur? Quæ omnia ſicut laudabilia eximia, Deo apprime grata ſunt, ita nullius legis neceſſitate a nobis exiguntur. Atque hæc ſolvendis, quæ objiciuntur, ſufficient.

a Legat. c. I.
b De Gubernat. Dei, Lib. III. pag. 73. *Ed. Pariſ.* 1645.
c Apolog. c. 17. ed. *Oxon.*
d Apolog. c. 46.
e Inſt. div. Lib. x. c. 17. *num.* 12.

X. I. Nunc ut noſtra firmemus, primum non deſunt nobis ſcriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia ſupplicia, & quæ inde pendent bella, ſentiant a Chriſtianis licite poſſe uſurpari.

GRONOVII.

52 *Conſilia divina*] Ea quæ erant propoſita pro eximiis & ſingularibus, nec niſi illis, qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ inſtructi eſſent, aggredienda acciperent quaſi communia et neceſſaria, et nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. *Ἔπειτα πῶς ἐκεῖν' οὐ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ πρὸς τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων χριστιανοὺς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιταττομένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὅντιν' οὖν κίνδυνον;* &c.

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* 1. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos deſpuebant Chriſtiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi cauſa navigatur, quorum omnium ergo nihil ſuſcipiebat primævus ille rigor.

(ſſ) Quæ ad *Conſilia Evangelica* ab Auctore noſtro, aut aliis referuntur, vel per ſe nec bona ſunt, nec mala, vel habent neceſſitatem quandam *præcepti*, reſpectu hujus vel illius hominis, in certis caſibus et circumſtantiis. Qua de re fuſe egimus in noſtris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi ſimul, unde ortus ſit error eorum, qui hanc diſtinctionem inter *Præcepta & Conſilia Evangelica* excogitarunt, oſtendimus, ſtudiumque ejusmodi a veræ Virtutis via avertere, tantum abeſt, ut ad illam ſit incitamentum. *J. B.*

GROTII.

y *Id ita generaliter ſumtum conſilii forte eſt & vitæ ſublimioris*] Concilium Carthaginenſe IV: *Epiſcopus nec provocatus de rebus tranſitoriis litiget.* Adde *Ambroſium* lib. II. Offic. cap. XXI. et *Gregorium Magnum* libro II. Ind. XI. Epiſt. LVIII.

pari. Nam Clemens Alexandrinus [a] Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, [55] nisi forte militet. [z] In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII. c. III. legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου, τοῦ δ᾽ ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφορισμένου· *non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

a Pædag. L. II. c. II. p. 240. Ed. Oxon.

2. Sed, auctoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam à baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in [b] Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus,* inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante [c] dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* [56] *conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro [d] narraverat [a] M. Aurelio Imperatori Christianorum [57] militum precationibus imbrem impetratum. [58] In [e] Corona, militem illum, qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones.

b Cap. XLII.
c XXXVII.
d Cap. V.
e Cap. I.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur [b] tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio,

GRONOVII.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Cons. Honorii 340.

58 *In Corona*] In libro *de Corona.*

GROTII.

z *In Constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus aqud *Adonem* mentio.

a *Epist.* 39. *Ed. Fell.* (34. *Pamel.*)

rio, Severianus sub Licinio. Cyprianus [a] de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet, quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c [59] Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis [60] culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, [b] Titulo de iis, qui parentes vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine.

b *Leg. unic.*

GROTII.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. (Vid. COD. *De Serv. fugitivis* etc. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. *J. B.*)

d *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras:* (Lib. XIII. Cap. 4. pag. 11. T. II. *Ed. Reg.*) τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλάνθρωπον διατιθέμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σεσηπὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμανεῖται, οὐ μέν τοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id, quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium.* (De *Vita Constantini*, Lib. IV. Cap. 31.) sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. (*Lib.* XI. pag. 194.

GRONOVII.

59 *Silaniani*] Ut si quis domi suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante. Exemplum apud *Tacitum* 14. annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis*: sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. *Cap.* 19. *An Militia ad fidem admitti . . . cui non sit necessitas immolationum, vel* CAPITALIUM *judiciorum.* J. B.

GRO-

mine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & [61] labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: [a] *Per Deum & Christum, & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

[a] *De Re Milit.* Lib. II. C. 5.

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII. ita ait: [b] *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de [c] Officiis: *Fortitudo, quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

[b] Tribuitur malè *Augustino*, infr. Lib. II. C. 25. §. 9. n. 3.

[c] *L.* I. *C.* 27.

6. Neque tamen ignoro, [e] sæpe Episcopos, & plebem Christianam, interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, [f] ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & [g] ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant; sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipsæ [h] exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. Ob-

GRONOVII.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* I. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum. Euseb.* de vita Constant. I, 31.

GROTII.

e *Sæpe Episcopus*] *Augustinus*: (Epist. 153. vulg. 54.) *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. (Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. VI. cap. 7.)

f *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*] Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. (Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, *pag.* 575. in fin. *Tom.* VI. *Edit. Savil.*) Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI. tit. V, 16. IX. tit. III. c. 3.

g *Ut circa Pascha*] L. Nemo. 3. C. de Episc. audientia.

h *Exceptionibus quibusdam*] Quas vide apud *Cassiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

i *Qui-*

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII. [62] canonem Synodi Nicæensis, qui Latine sic habet: [i] *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, &* [63] *cingulum militiæ depofuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui &* [64] *pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis* [65] *jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione*

GROTII.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφορι ζέσθωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI. (Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. V. §. 10. Tom. IV. pag. 248, & *seqq.*)

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicæensis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adflentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Evangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, et cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes* vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen Συνεστῶτες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de aparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὡς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verini nomine p. 113.

GRO-

tione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum [66] *orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid* [67] *humanius cogitare. Quicunque vero* [68] *indifferenter tulerunt, &* [69] *habitum Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant.* Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie [k] de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum [70] Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus a prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, [a] *στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, milites militia exuebat,* [l] *nisi Diis sacrificare vellent.* quod & [b] Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii [71] cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter [72] Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti [73] cingulum abjecerant, reditus

a *De Vita Constantin.* L. I. c. 54.

b *Sozomen.* H. Eccl. V. 17.

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: *(Cap. 1.) gravissimum & extremum delictum Cypriano* epist. XI. *(XV. Ed. Fell.)*

l *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus*: (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitnm*] σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Specimen, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit, et cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus et occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti et tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, et viderent, se salva conscientia manere in militia non posse,

reditus ad militiam ſub Licinio non patebat, niſi per fidei Chriſtianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem teſtabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui ſine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Chriſtianiſmum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum eſt. Aperte enim teſtatur hiſtoria, [a] his, qui ſub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Chriſtianam violarent, a Conſtantino datam optionem, immunesne eſſe a militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

a *Euſeb.* vit. Conſtant. II. 33.

II. 9. Sunt & qui Leonis [b] epiſtolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium eſſe Eccleſiaſticis regulis, poſt pœnitentiæ actionem redire ad militiam ſæcularem.* Sed ſciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis [74] & aſcetis exactam fuiſſe vitam non quovis modo Chriſtianam, ſed eximiæ cujusdam puritatis, [m] ut tanto exemplo eſſent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in conſuetudinibus antiquiſſimis Eccleſiæ, quæ, quo auguſtiori nomine commendabiliores eſſent, Canones Apoſtolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Epiſcopus, presbyter, aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat,* [75] *officium Romanum & functionem ſacerdotalem. Quæ enim Cæſaris ſunt Cæſari, quæ Dei Deo.* Quo ipſo oſtenditur, his, qui [76] cleri honorem non ſperarent, Chriſtianis militiam non fuiſſe interdictam.

b *Epiſt.* xc. *ad Ruſtic. Epiſcop.*

10. Hoc amplius, etiam [n] ad clerum admitti vetabantur, qui

poſſe, per quam idolis ſervire cogebantur, miſſionem impetraverant.

74 *Et aſcetis*] Aſcetæ, qui ſtudio precum et meditationum ſacrarum omiſſis rebus excedebant ſæculo et corpus domabant et exercebant: ut Monachi, Stylitæ, incluſi, Heſychaſtæ. Vide *Gretſeri* Variar. I, 3.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam:* in *Balſamone*, *Romanum magiſtratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. c. 4. §. 5. n. I.

76 *Clerici honorem*] Eccleſiaſticæ functionis. *Suidas:* κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat ſimplicitas primævæ Eccleſiæ. Poſtea tanta ordinum varietas et copia acceſſit.

GROTII.

m *Ut tanto exemplo eſſent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epiſtola xc. ad *Ruſticum: Illicitorum veniam poſtulantem oportet etiam multis licitis abſtinere.* In epiſtola Epiſcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto a ſe licita debet abſcindere, quanto ſe meminit & illicita perpetraſſe.* In Capitulis *Calvi: Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora ſibi intulit damna per culpam.*

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Euſebius* Demonſtrationum lib. I. duplicem deſcribit Chriſtianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac ſunt, eos inter alia τοῖς

κατὰ

qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis, qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua non erat obligatio. at sacro ministerio addicti o nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret: octuagesimus, ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, p ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

II. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos a communione:* id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, [77] non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo

κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, *iis qui juste militant agenda indicare.* (Cap. 8.)

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. (Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. I.)

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat)* Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad bresbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. (*Epist. 1. Ed. Fell.* (66. *Pamel.*) Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis et clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant) Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostræ paci quod est bellum quam persecutio?* (cap. 3.) *Cyprianus* epistola x. (XVI. *Ed. Fell.*) *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola XXI. (utriusque division.) *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola XXXI. (XXX. *Ed. Fell.*) *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* (pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus:* (Lib. II. cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* et in Constantini ætate: (ibid. *Cap. 33.*) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. c. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, et ad complures, qui nondum erant, faciendos. [Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis et pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTINUM,

Chriſto reddere teſtimonium parati eſſent: de quibus ſic Ambroſius. (uu) *Julianus Imperator, quamvis eſſet Apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis: Producite arma in Chriſtianos,* [78] *tunc agnoſcebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ, Diocletiano imperante, a Zabda triceſimo Hieroſolymorum Epiſcopo Chriſtianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Chriſtianæ conſtantiæ & patientiæ exemplum, quod (xx) infra a nobis memorabitur.

12. Hoc loco ſatis ſit illam eorum adferre vocem, quæ Chriſtiani militis officium ſolida brevitate exprimit: *Offerimus noſtras in quemlibet hoſtem manus, quas ſanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipſæ pugnare adverſus impios & inimicos ſciunt, laniare pios & cives neſciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adverſus cives arma ſumſiſſe. Pugnavimus ſemper pro juſtitia, pro pietate, pro innocentium ſalute:* [79] *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conſervemus tibi* (ad Imperatorem ſermo eſt) *ſi hanc Deo noſtro non exhibemus?* Baſilius de antiquioribus Chriſtianis ſic loquitur: τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas, quæ in bello perpetrantur cædes, majores noſtri pro cædibus non habuere, excuſatos habentes eos, qui* [x] *pro pudicitia ac pietate decertant.*

CA-

NUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, ſancti, & non parvo profectu Chriſtiani.* De Peccator. merit. & remiſſ. Lib. III. Cap, I. *Tom,* x. col. 47. *Ed. Benedict. Antuerp. J. B.*]

78 *Tunc agnoſcebant*] Negabant Cæſari obſequium, quo eſſent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ ſunt cauſæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in diſcrimen mittere, quas tanti putavimus ut pro eis pericula non recuſaremus.

(uu) *Ambroſio* equidem verba hæc tribuuntur a *Gratiano*, Cauſ. XI. Quæſt. III. *Can.* 94. ſed non indicato loco. Similis eſt locus *Auguſtini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98, ex Comm. in Pſalmum 124, Unde priorem forte natum eſſe, in Rubrica conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. & *ſeqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

x *Pro pudicitia* etiam habet Interpres vulg. *Epiſt. ad Amphiloch.* unde hæc petita ſunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom III. *Edit. Pariſ.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem heic habere ſignificationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. XI. §. 1, & *ſeqq. J. B.*

GRO-

CAPUT III.

BELLI PARTITIO IN PUBLICUM ET PRIVATUM. SUMMI IMPERII EXPLICATIO.

I.

1. Belli prima maximeque necessaria partitio hæc est, [a] quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, [1] qui juris-

[a] *a Syl. verbo bellum* 1. *n.* 1.

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus*

jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod [2] antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis, quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis, id saltem post constituta [3] judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, [4] ab eo, cujus nihil intersit, rem cognosci, quam homines singulos, [5] nimium sæpe amantes sui, [6] quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus [a] JC. *Non est singulis concedendum, quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est,* inquit [a] Rex Theodoricus, [b] *quod legum reperta est sacra reverentia, ut* [7] *nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim a bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* [c] Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

a *L. Non. est. de R. J.* 176.
b *Cass. l.* IV. *Var. epist.* 10.
c *L. Exst.* 13. *D. quod metus.*

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum [8] ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium [9] momentanee,

quibus libertatem dari, quibus eripi, &c. quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est. Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x. et CXXIV.

GRONOVII.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. I. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. pag. 96. τὸ οἰκεῖον πιέζει. *Sallust.* Cat. 51. neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tac.* I. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

GRO-

tanee, aut continue. b Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, si quis versetur in [10] locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, [a] & si qua alia sunt loca, in quibus nulla est civitas: facto, si subditi [11] judicem non audiant, aut [12] judex aperte cognitionem rejecerit.

a Molin. Disp. 100. §. Dubium vero.

2. Quod diximus, etiam post judicia constituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi potest, ubi sic per Mosen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effossione deprehensus fur ita percutiatur, ut moriatur, ne reus cædis esto percussor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate distinguens, non solum [13] impunitatem inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo [14] mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. Tabularum, [b] haud dubie c ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse, quod naturali juri adversetur.

b Macrob. Saturnal. I, 4.

III. 1. De jure divino voluntario, perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin Deus, cui plus juris est in vitam nostram, quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus.

GROTII.

b *Momentanee*] *Servius* ad X. *Æneidos*: (vers. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum sibi. Et sermone usus est juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: (apud *Demosthen.* Orat. adversus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Basil.* 1572.) Εἰ μέν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὅ, τι ἂν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus sit ad undecim viros deduci: quod si quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II. libro infra dicentur, cap. I. §. 12.

GRONOVII.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem suam vindicavit.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, seditionem, dissidium intestinum sit justitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæsar invasit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*] Excusare & connivere, si quis tale fecerit quippiam, sed prorsus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus supra 2, 2.

mus. Solent pro affirmante ſententia adferri duo loca, quæ ſupra adduximus, ad quæſtionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιςῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne reſiſtite injuriam facienti.* Matth. v, 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ubi Latina verſio habet, *non vos defendentes, chariſſimi.* Tertius autem locus eſt in illis Chriſti verbis ad Petrum: [a] *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicunque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Chriſti exemplum, qui pro inimicis ſit mortuus, Rom. v, 8. 10.

a Matth. XXVI, 52.

2. Neque deſunt inter Chriſtianos veteres, qui bella quidem publica non inprobaverint, ſed defenſionem privatam putarint vetitam. Ambroſii loca pro bello ſupra [b] attulimus. Auguſtini multo etiam plura ſunt & clariora, omnibus nota. At idem Ambroſius dixit: [c] *Et ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit,* [15] *quaſi licuerit usque ad Evangelium, ut ſit in lege* [16] *æquitatis eruditio, in Evangelio* [17] *veritatis.* Idem alibi [d]: *Chriſtianus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.* [e] Auguſtinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi: [f] *De occidendis hominibus ne ab eis quiſquam occidatur, non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Atque idem ſenſiſſe [g] Baſilium ex ſecunda ipſius ad Amphilochium epiſtola d ſatis apparet.

b Cap. præced. §. 10. *num.* 5.
c Lib. x. *in Lucam,* c. 22.
d De Off. III. c. 3.
e Lib. I. *de lib. arb.* c. 5.
f Epiſt. 154. *ad Publicolam.* (47. Ed. Bened.)
g Cap. 43. & 55.

3. Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, [18] ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Evangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur e nobis

GRONOVII.

15 *Quaſi licuerit*] Interpretatur antehac & ad iſtum diem, dum ſtant Moyſis cærimoniæ, licuiſſe; nunc autem, poſtquam Evangelium annuntiari cœpit, ſiſti uſum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & ſignificat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & juſtum ſit Chriſtianis. (In *Edit. Pariſ.* 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio.* J. B.)

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut neceſſe habeat pati, ſe indefenſum occidi.

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Conſilii Aurelianenſis canonem, citatum à *Gratiano* c. ult. cauſa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis conſulere*] *Caſſiodorus* de Amicitia: (vel potius *Petrus Bleſenſis,* cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.) *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur ſalutem animæ proximi perditione animæ ſuæ, aut corporis ejus liberationem, citra ſpem perpetuæ ſalutis, proprii corporis interitu procurare.*

GRO-

nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in [19] bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deferendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur, [20] opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde [21] morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere.

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente & sciente, videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos e patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Josepho [a] discimus. qui & de [22] Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum, quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed [23] proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35. est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant.

[a] *Bell. Jud.* Lib. II, Cap. 12.

5. Recte

GRONOVII.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem et mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diversum a naturali rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam, aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus, ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem.

22 *Essenis*] Secta Judæorum, ut et Pharisæi erant et Sadducæi: sed isti omnium severissimi et continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς et figuratus.

24 Non

a Orat. pro Milon. c. 4.

5. Recte autem a Cicerone [a] dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite iniuriam facienti,* [24] non magis universale est quam quod sequitur, *Date omni petenti;* quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur, quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut [25] alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini,*

6. In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες,* omnino ἐκδικεῖν [26] non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & Judith. I, 12. & II, I. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2 Thess. I, 8. 1 Petr. II, 14. Rom. XIII, 4, 1 Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii [b] loco, [27] ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo est לי נקם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur.

b XXXII. 35.

7, Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis caussa, neque enim se opus habebat defendere: jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo, quem dixerat: Ex iis, quos dedisti mihi, non perdidi quenquam.* Joan. XVIII, 8. 9. neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum, quod dedit mihi Pater?* com. II, & apud [c] Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma sumebat in eos, qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra a nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium*

c XXVI, 54.

GRONOVII.

24 *Non magis universale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus sit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque significat, & *tueri & ulcisci.* Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

28 *Ar-*

dium acceperint, gladio peribunt, aut proverbium eſt, ex vulgi uſu deſumtum, quo ſignificatur ſanguinem ſanguine elici, ideoque [28] armorum uſum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophilacti, Titi, & Euthymii ſententia eſt, indicat, non eſſe, quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipſe ſuo tempore ſatis ſit exacturus: plane quo ſenſu in Apocalypſi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc ſita eſt ſpes & patientia ſanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: [a] *Adeo ſatis idoneus* [29] *patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi damnum, reſtitutor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum.

[a] *De Patient.* c. 15.

8. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus Rom, V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, ſed pro ejusdem diſciplinæ conſortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam deſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis, qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, [b] διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, [f] *ob nimium calorem.* Et

[b] *Can.* LXIV.

GRONOVII.

28 *Armorum uſum*] Quale *Homeri* Ὀδυσσ. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod ſic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipſe chalybs.*

29 *Patientiæ ſequeſter*] Sequeſter eſt, apud quem res controverſæ poſſeſſionis deponitur et cuſtodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ ſequeſtrem, et injuriam ſuam penes eum ſeponit, qui, ob divinum præceptum, accepta injuria, abſtinet vindicta, et eam arbitrio cœleſti remittit et committit.

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambroſius* libro X. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis, quem vetas promi? niſi forte ut ſit parata defenſio, non ultio neceſſaria.* (Cap. 22.)

a Vid. etiam *c. si vero. de sent. excom. &c. significasti de homicidio.*

Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, [a] quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu, quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ [30] servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem [ff] habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes [31] peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrinque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate; deinde, ut [32] ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere [33] magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, vide-

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium*; et nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis*. *M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Testamento datur et adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. et pen. Cod. de *codicil.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, et illis negatis indicatur. 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*] Non maximum vel summum necessario exigit.

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis, sic et libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio, c. XL. [Locus *Pauli* Icti male heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: et ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. V. §. 15. *num.* 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de qua in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* et alibi, varias Interpretum sententias collegit et expendit CHR. ULRIC. GRUPEN, *De Uxore Romana*, Cap. VII. §. 9. pag. 338, *& seqq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. et Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest.* Tom. II. Opp. *pag.* 21. *J. B.*

GRO-

videtur omnis magiſtratus, ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit niſi auctore eo, qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Exſtat lex talis Platonis [a] ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur, [b] qui injuſſu Principis bellum geſſerit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. [34] Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Juſtinianeo Codice exſtat [c] conſtitutio Valentiniani, & Valentis; *Nulli prorſus nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet g illud Auguſtini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poſcit, ut ſuſcipiendi belli auctoritas atque conſilium penes principes ſit.*

a Pag.955. B.C.Tom. II. Ed.H. Steph.
b L. 3. D. ad l. Jul. majeſt.
c Ut armor. uſus inſcio Principe, interdictus ſit, Leg. unic.

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis univerſalia, [35] æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. [d] Nam primum quin [36] ei, qui jurisdictioni præeſt, liceat per apparitores ſuos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non eſt, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rurſum, ſi ita præſens ſit periculum, ut tempus non ferat eum conſuli, qui ſupremum in civitate jus habeat; hic etiam neceſſitas exceptionem porriget. Hoc jure uſus L. Pinarius præſidio Ennæ in Sicilia præfectus, [e] cum certo ſciret, oppidanos ad Carthaginenſes defectionem moliri, cæde in eos facta.

d Vict. de jure belli, n.9. Molin. diſp. 100. §. Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Juſt. & jur. Bart. de Repræſ. 3. principali ad ſecundam n.6. Mart. Laud. de bello. q. 2.
e Livius lib. XXIV. c. 39.

GROTII.

g *Illud Auguſtini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Fauſtum.* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. cauſa XXIII. quæſt. I. Apud Hebræos bellum omne, quod non ſpeciali Dei juſſu ſuſcipitur, vocatur מלחמה הרשות bellum poteſtatum.

GRONOVII.

34 *Injuſſu populi*] Quia Sulla ſpeciem libertatis et ſummi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Piſonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipſe illum in Germanicum ſubornaſſet, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata juriſdictione privatis etiam imperium, quod non eſt merum, videtur mandari, quia jurisdictio ſine modica coërcitione nulla eſt. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prenſionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui reſtituere juſſus, Judici non paret, *manu militari*, *officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditiſſimos et Juris peritiſſimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodoſ. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* et Ampliſſ. BYNCKERSHOEK, *Obſervat.* III, 14. *J. B.*

facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi [37] oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt, qui ajant [a]. Sunt, qui negent [b]. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit [38] jure magistratus, dubium non est, quin talia bella publica sint, ac proinde, [39] qui in tali facti specie [40] magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo, quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum [41] judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant [h] [42] res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi [c]. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit [d].

2. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente [i] inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

a *Ayala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum. n. 2. ibi, sufficit etiam.*

b *Innoc. c. olim de rest. spol. n. 8. &c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.*

c *Livius d. loco.*

d *Vict. n. 9. Cajet. sec. sec. qu. 40. art. 1. Silv. verbo bellum. p. 1. n. 3. Lorca disp. 50. n. 12.*

3. Il-

GRONOVII.

37 *Oppidanis*] Videndum, an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi ac tuendi, et suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus, et cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inhiberi.

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* cons. XIV. n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gœddæus* cons. Marp. XXVIII. numer. 202. et sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Uspergensem. (De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Differt. *De superioritate territoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. & *seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana, Gallicè scriptis, *Cap. ult.* *J. B.*]

GRO-

3. Illud magis controversum, 43 an, ubi tale mandatum non est,

GRONOVII.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si à finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, et vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos et ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, et ab eo, quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: et generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, et quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit*; additque, Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, et prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. et tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii*: *Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet*: nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: et potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, et rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato et alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium et Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus*, *torpebat oppressa dominatione Antonii civitas*. lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite et ordine, interea dum omnia divina et humana perturbant mali. Si senatus et populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse et Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus, quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi*. Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc

eſt, [44] ſufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc ſufficit videre, quid [45] hoc rerum ſtatu ſummam poteſtatem habenti, ſi conſulatur, placiturum ſit; ſed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, ſe inconſulto cupiat fieri, [46] ſi ea de re lex ferenda ſit. Nam [47] ut maxime in aliquo facto particulari ceſſet inſpecta particulariter ratio, quæ voluntatem ſummi imperantis movet, non tamen ceſſat ratio ſumta univerſaliter, quæ periculis occuri vult. quod fieri non poteſt, ſi ejus rei ad ſe magiſtratus quisque judicium trahat.

a Liv. l. XXXVIII. c. 45. & *ſeqq.* 4. Non ergo injuria à legatis ſuis accuſatus fuit [48] Cn. Manlius, [a] quod Pop. Rom. injuſſu bellum Gallo-Græcis intuliſſet: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exſequenda eſſet, non in Cn. Manlii, ſed in Pop. Rom. arbitrio eſſe debuit. C. Cæſarem, quod bellum Germanis intuliſſet, (bb) dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus reſpi-

hud admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater iſtuc ætatis cum eſſet, & animadvertiſſet remp. ab audacibus & ſceleratis civibus oppreſſam, bonosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitate que carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adoleſcentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppreſſam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit &c.* Quam bene quæſo conſuluiſſent reip., qui vetuiſſent, Pompejum eo tempore capere arma, qui juſſiſſent, exſpectare judicium populi et ſenatus, qui monuiſſent permittendam Senatui et Populo deliberationem, per quem potiſſimum vellet id bellum geri? [Non poſſum ſatis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctiſſimo *Gronovio*, Auctorem noſtrum *abſolutè negare* (ut ait, initio Notæ iſtius) *ſufficere* unquam *conjecturam voluntatis*, ut Poteſtas inferior bellum inchoët: quaſi Auctor non diſertè excepiſſet in fine paragraphi præcedentis, caſum, quo *tempus non fert conſuli* Summam Poteſtatem; quod et in ſequentibus non minus clarè innuit. Id dudum obſervavimus ad PUFENDORF. noſtrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. *J. B.*]

44 *Sufficiat conjectura*] Excuſatus ſit præfectus, ſi rem ſtatim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam et gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum ſtatu*] In uno tali caſu.

46 *Si ea de re*] Si ſtatuendum ſit quid in perpetuum omnibus ille ſuis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etſi forte, ut nunc eſt, diſſimulaturum principem et minus moraturum putare poſſimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præſentem fructum. [Immo ſenſus eſt: quamvis in hoc vel illo caſu nullum forte incommodum aut periculum re verâ deprehendatur, ſufficit, quòd ut plurimum et in univerſum maximum futurum ſit incommodum et periculum, ſi liceat Poteſtati inferiori, ubicunque illa conſultum judicaverit, inchoare bellum, inconſultâ Summâ Poteſtate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI, §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Liv. l.* 48.] 38, 45. Flor. 2, 11.

(bb) Non ideo *Cæſarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: ſed quòd, adverſus fidem datam, *Germanos* prælio laceſſiviſſet, eorumque legatos reti-

ſpiciens, quam quod [49] imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hoſtes adjuverant, ac proinde non erat, quod injuriam ſibi factam quererentur, ſi modo juſta fuit populi Romani cauſa in Gallos bellandi. At Cæſar contentus eſſe debuit, Germanos Gallia mandata ſibi provincia pepuliſſe, nec Germanos, præſertim cum nullum inde periculum immineret, intra ſuos fines bello perſequi, [50] niſi conſulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem poſtulandi, ſed populo Romano punire Cæſarem jus erat, plane [51] ut Carthaginenſes Romanis reſponderunt. [a] *Ego non, privato publicone conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo; ſed utrum jure an injuria: noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio, vobiscum una diſputatio eſt, licueritne per fœdus fieri.*

[a] *Livius lib.* XXI. c. 18.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato conſilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiamſi conſtaret meritum hoſtilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exſpectari debuit, [52] an è republica eſſet diſſimulare factum, an ulciſci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure ſuo, quod ſæpe cum damni periculo conjunctum eſt, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoſte judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano

retineri juſſiſſet; ut refert PLUTARCHUS, ex Hiſtorico vetere Latino *Tanuſio Gemino*, Vit. Cæſar. *Tom.* II. p. 718. E. et alibi, pag. 567. B. item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Urſin.* num. 16. *pag.* 353, 354. quanquam *Cæſar* ipſe, in *Commentariis* ſuis, colorem huic perfidiæ quærit *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. & *ſeqq.* Deinde Auctor noſter heic confundit prælium commiſſum adverſus *Uſipetes & Tenchteros*, antequam *Cæſar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio poſt de *Treviris* relata, et de qua ipſe agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

GRONOVII.

49 *Imminentis domini*] Cæſaris, qui ei jam tum viam ſibi ad tyrannidem moliri videbatur.

50 *Niſi conſulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Coſſus Dictator inventis inter hoſtes *Circegenſibus* et *Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo et 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tuſculanis* deprehenſis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenſes*] Simile eſt re, non cauſa. Potuiſſent hoc Romani reſpondere Germanis, ſi Cæſarem dedi poſtulaſſent, non Pœni Romanis: nam Romani non laceſſierant Hannibalem, ut Germani Cæſarem: ſed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poſcebatur. Reſponſio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra ſententiam Auctoris noſtri, monebimus infra, ad *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, ſuam eſſe quæſtionem et animadverſionem, ſponte, an ipſorum juſſu, feciſſet. *J. B.*]

52 *An è republica*] Utrum è republica.

no deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic *a* Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

a Appian. Bell. Civ. L. IV. pag. 627. Ed. Steph.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant [53] τῷ πέτρῳ σάθμην. Quare danda est opera, uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore, qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius, quæ est de bello solenni, intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque [54] ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide *b* tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, [55] *suis utentem legibus, judiciis,* [k] *magistratibus.* Aristoteles *c* tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, [56] hoc est, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius *d* Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, [l] jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi

b Lib. V. Cap. 18.

c Lib. IV. Pol. c. 14.

d Lib. IV. c. 20.

GRONOVII.

53 Τῷ πέτρῳ σάθμην] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex, aut tyrannus, aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus et Judicum, quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] *Servius* ad I Æneid. (vers. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

GRO-

nendi de bello ac pace. [a] Alibi addit quartum, judicia: Rursum, [b] alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum.

a Lib. VII. c. 56.
b Lib. II. c. 14.

2. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut [57] circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, [58] easque tollendo, tam circa sacra ([59] quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc [c] Aristoteli ἀρχιτεκτονική, architectalis. Singularia, circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut [60] vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & [61] dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc [d] Aristoteli nomine generis πολιτική id est civilis, & βουλευτική, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem [e] Aristoteli δικαστική, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur [62] aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

c Ethic. Nicom. VI. 8.
d Ibid.
e Ibid.

VII. 1. (cc) Summa autem illa dicitur, [63] cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, [m] ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas [64] quod sub-

GRONOVII.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, et præsens usus necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes et ipsos curatores et ministros sacrorum.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur à dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*] Ἀρχαιρεσία, Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut, quod in illis agas, jubeas, constituas, à nemine possit infirmari et rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

64 *Quod subjectum*] Penes quem sit, in quo resideat ac consistat, quod vocant subjectum ἐνυπάρξεως, sive inhæsionis.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

GROTII.

m *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. Pedem. CXXXIX. num. 6.

ſubjectum habeat, videamus. Subjectum aliud eſt commune, aliud proprium: ut viſus ſubjectum commune eſt corpus, proprium oculus. ita ſummæ poteſtatis ſubjectum commune eſt civitas, quam perfectum cœtum eſſe ſupra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem conceſſerunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per ſe civitas ſunt, ut nunc quidem eam vocem ſumimus, ſed [65] membra minus digna magnæ civitatis, quomodo ſervi membra ſunt familiæ. Rurſum accidit, ut plurium populorum idem ſit caput, qui tamen populi ſinguli perfectum cœtum conſtituunt: neque enim ut in naturali corpore non poteſt caput unum eſſe plurium corporum, ita in morali quoque corpore; [a] nam ibi eadem [66] perſona diverſa ratione conſiderata caput poteſt eſſe plurium ac diſtinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium eſſe poteſt, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum ſeorſim revertitur. Sic etiam accidere poteſt, ut [67] plures civitates arctiſſimo inter ſe fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen ſingulæ deſinant ſtatum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Ariſtotele [b] etiam notatum eſt non uno loco.

[a] Vict. de Jure Belli n. 7.

[b] Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.

3. Subjectum ergo commune ſummæ poteſtatis eſto civitas, ita, ut jam diximus, intellecta. Subjectum proprium eſt perſona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro ſexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda eſt eorum opinio, [68] qui ubique & ſine exceptione ſummam poteſtam eſſe volunt

GRONOVII.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Perſona diverſa ratione conſiderata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures Civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Juſtin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii conſociati civitates.

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gen.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. & *ſeqq.* ubi fuſe de his ſyſtematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide, exempli gratia, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Pariſ. Caſaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

GRONOVII.

68 *Qui ubique & ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe volunt populi*] Status controverſiæ prorſus invidioſe proponitur, adeo ut Auctor non effugiat reprehenſionem, qua ipſe culpat alios num. 5. eos magis ex uſu præſentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique et ſine exceptione ſummam poteſtatem eſſe populi, ut ei reges, quo-

volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere, & punire liceat: quæ sententia [69] quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) Nos his argumentis eam refutamus. [70] Licet homini cuique se in privatam servitutem, cui velit, addicere, (hh) ut & ex lege [a] Hebræa & [71] Romana

[a] Ex. XXI, 6.

quoties imperio suo male utuntur, et coërcere et punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum sive comitia regi solitam) si major et melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degeneravisse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, et auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: et iisdem postea Quadringentis, ut et Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu et creato rege.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum, non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, et non ipsa iniquitas principum et magistratuum istis malis causam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. et 18.

Responsio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere. Ergo & populo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus aut liberis Germaniæ civitatibus; nam hæc feuda regalia Principes habent à Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumtum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis et libera electione. Non Hispani: nam connubiis et pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, nisi Moschorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem aut securitatem vindicandi: Atqui etc. Ergo. Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare et per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt.* Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major XX. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, et quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. Vide et quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. *J. B.*

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacitè innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos

mana [a] apparet. quidni ergo populo ſui juris liceat ſe unicuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi ſui jus in eum plane tranſcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris [72] minime id præſumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præſumendum ſit: [n] ſed quid jure fieri poſſit. Fruſtra quoque afferuntur incommoda, quæ hinc ſequantur, aut ſequi poſſint. nam [73] qualemcunque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. [b] *Aut hæc cum illis ſunt habenda,* [o] *aut illa cum his amittenda ſunt*, ait comœdia.

a Inſtit. de jure perſ. §. Servi autem. 4. Gell. lib. 2. c. 18.

b Terent. Heaut. II, 3, 84.

2. Sicut autem multa ſunt vivendi genera, alterum altero præſtantius, & cuique liberum eſt, ex tot generibus id eligere, quod ipſi placet: ita & populus eligere poteſt qualem vult gubernationis formam: neque ex præſtantia hujus aut illius formæ, qua de re diverſa diverſorum ſunt judicia, [p] ſed ex voluntate jus metiendum eſt.

3. Neque vero non multæ exſtare poſſunt cauſæ, cur populus jus totum imperandi à ſe abdicet, aliique tradat, puta quia [74] in periculum vitæ adductus, alia lege, qui ſe defendat, reperire non poteſt: aut quia [75] inopia preſſus aliter habere non poteſt copiam, unde ſe ſuſtentet. Nam ſi Campani olim neceſſitate

ipſos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum ſparſione ad Jus. Juſtinian.* p. 14. *Ed. Amſt.* Sed et ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* obſervavit *Gronovius*, qui heic ſilet. Auctor noſter adfert ipſe alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V, §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

n *Sed quid jure fieri poſſit*] *Gail.* de Arreſtis cap. VI. n. 22. et ſeqq.

o *Aut illa cum his amittenda ſunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Eſt iniqua, in omni re accuſanda, prætermiſſis bonis malorum enumeratio, vitiorumque ſelectio.* (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum, quod eſt quæſitum in ea, ſine iſto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum eſt*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Auguſta civitas petiit, ne ſenatus urbis ſuæ placita valerent, niſi aſſenſiſſent curiarum magiſtri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigiſmundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuiſſe, Hiſtorici tradiderunt; ut, poſt WAGENSELIUM, obſervavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opuſc.* ſeu Diſſ. *De ſpecialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

GRONOVII.

72 *Minime id*] Non eſſe credibile, quenquam populum huc deſcenſurum.

73 *Qualemcunque*] Sive monarchiam, ſive ariſtocratiam, ſive democratiam, ſive ex omnibus aut duabus mixtam.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum diſcordiis rege opus fuit. *Juſtin.* II, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis et diſcordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponneſiaco reſpublica à Populo translata ad Senatum CCCC. *Juſtin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti ſeque et omnia ſua regi vendiderunt Joſephi artibus. *Geneſ.* 47, 13.

GRO-

cessitate subacti q populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 76 *Populum* [a] *Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni subjicere se vellent, 77 ne recepti quidem sunt; quod narrat [b] Appianus: quid obstat, quo minus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? 78 Apud Virgilium legimus:

a *Livius*, VII, 31.
b *Præfat.* p. 3. *Ed. Steph.*

> *Nec cum se sub leges pacis iniquæ*
> 79 *Tradiderit regno.*

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud [c] Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

c *Germ.* c. 25.

4. Adde quod sicut Aristoteles [d] dixit, quosdam homines natura esse servos, id est, ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quàm regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, [e] qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes, vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, [f] vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

d *Polit.* l. 2.
e *Strabo. lib.* XII. pag. 544. *Justin. lib.* XXVIII. Cap. 2.
f *Lib.* VII. c. 3. *Ed. Olear.*

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima s sub imperio plane regio satis feliciter

GROTII.

q *Populo Romano se subjecerunt*] Ut Falisci apud *Liv.* lib. v. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios et exsules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta et nexa, quæ *Virgilius* separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

GROTII.

s *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & impe-

a *Liv.* l. XLII. c. 5. feliciter vixerunt. [t] Urbes ſub Eumene, ait [a] Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum ſua mutatam voluiſſe. Eſt & interdum is civitatis ſtatus, [u] ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe; quod de Romana, qualis erat Cæſaris Auguſti ætate, [80] multis prudentibus viſum eſt. His ergo ſimilibusque de cauſis accidere non poteſt tantum, ſed & ſolet, ut ſe homines ſubjiciant imperio alterius ac poteſtati, b *Cap.* 6. quod & Cicero [b] notat Officiorum ſecundo.

6. [81] Jam verò bello juſto, ut ante diximus, ſicut acquiri poteſt dominium privatum, ita & dominium civile, ſive jus regendi [82] non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius

imperandi & ſerviendi: aut exiſtimavit civitatem in priorem formam poſſe revocari, amiſſis priſtinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & ſtaturas ſuo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an ſervirent, ſed utri. vide et *Bizarrum* hiſtoria Genuenſi lib. XIV. p. 329.

t *Urbes ſub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, veniſſe narrat *Iſocrates*. (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur niſi ſub libero unius imperio ſalvus eſſe non poſſe*] Dion apud *Philoſtratum* V. cap. XI. δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὗται αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre poſſint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* 1, 9. *Non aliud diſcordantis patriæ remedium fuiſſe, quam ut ab uno regeretur.* Idem hiſtor. 1, 1. *atque omnem poteſtatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53. p. 509.

81 *Jam verò bello juſto*] 2. Argum. Si bello juſto acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Reſp. Conceditur iterum totum, et certe plus licet in populos bello ſubactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello juſto acquiritur dominium aliundè non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus ſit, puniendi. Atqui. Ergo.

Reſp. Negatur major: nam et in privato dominio, etſi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, ne quis re ſua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum eſt de ſervis, ut prodigo interdicitur adminiſtratione bonorum: ut furioſi in tutela ſunt agnatorum et gentilium.

Sed, inquit, magiſtratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Reſp. 1. Omnes boni principes confeſſi ſunt, idem illud dominium eminens eſſe populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Reſp. 2. Ambiguitas eſt in voce *dominium*, quaſi dominium ſit jus utendi, abutendi, ſine cujusquam interceſſione. Id falſum eſt in hominibus ſub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam et dominorum ac ſervorum eſt ſocietas, et ſervi facti ſunt, ut ſervarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi, qui bello acquiſiti ſine alia pactione ſe dederunt, hoc tamen ſpectarunt, et tacite ſunt pacti, ut duriore quidem conditione et libertate amiſſa ſalvi tamen eſſent et viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, ſupereſt illis, ut vitam ſuam quoquo modo defendant.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoſcens.

83 *Pro-*

unius imperio, ubi id receptum eſt, conſervando dicta cenſeri debent: nam idem jus eademque ratio eſt [83] procerum, qui plebe excluſa civitatem regunt. [84] Quid, quod nulla reſpublica adeò reperta eſt popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adoleſcentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. [85] Jam vero & [x] populi quidam alios ſub ſe populos habent,

GRONOVII.

83 *Procerum, qui*] In Ariſtocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid, quod nulla Reſp.*] Si in rebuspublicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ et adoleſcentes a deliberationibus publicis arcentur, non eſt ullum jus populo in acta Principis.

Reſp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim eſt collectio. Nam non eſt eadem ratio iſtorum, quæ populi. Iſtis diffiditur, egenis et externis, tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus et adoleſcentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non poteſt. Deinde quod ponitur, ordinarium eſt; quod colligitur, extra ordinem, et in magnis caſibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, ſi quid opis adferre poſſent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc eſt: Si inopes, externi, mulieres, adoleſcentes ordinarie arcentur à tractanda Rep., populus omnis aut major meliorque pars conſentiens, etiam in ultima neceſſitate, et manifeſta tyrannide arcetur a coërcendo Tyranno. Atqui etc. Ergo. Sic apparet argumenti huius vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία et præcipitantia. Non agitur heic de jure coërcendi Tyranni; quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. ſeq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ et ſcopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, qua populus ſui regendi jus in Summam Poteſtatem plane tranſcripſerit; poſtquam de *Regibus* et de *Proceribus Reipublicæ Ariſtocraticæ* id adſeruit, addit jam, in ipſis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos eſſe, qui ſpeciem quandam exhibeant Populi, non minus ſubiecti Cœtui e Patribusfamilias et Civibus compoſito, quam univerſi et ſinguli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Ariſtocratica, Senatui. Sic evaneſcit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditiſſimus Criticus non veritus eſt adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigena eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua fere eſt *ignoratio elenchi*, et quaſi σκιαμαχία. *J. B.*]

GROTII.

x *Populi quidam alios ſub ſe populos habent*] Sic Salamis inſula Athenienſium juris jam inde a Philæo et Euryſace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Athenienſibus ademit Auguſtus, ut poſtea Cephaleniam Adrianus, teſte *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teſte *Herodoto* lib. 1. (Cap. 160.) et Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Caſ.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenſes pertinebat, ut *Thucydides* ſcribit libro 1. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ cum urbe agroque, Acarnanum ſunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnaſſo attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Hiſtoriæ Naturalis lib. v. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum inſulam eſſe ait Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Teſtatur idem *Cicero* (Lib.

a Liv. lib. x. c. 38. bent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, [a] *Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Cam-

(Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum et Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii*. [Cap. 36 & 93. Non unum est in hac Nota, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus*. Sub horum enim imperio illam fuisse ætate sua testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de qua XIPHILINUS ait: Τοὺς δὲ Ἀθηναίους ἐκάκωσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus*: quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus*: sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* etc. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum. J. B.*]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos quam Regibus, et ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coërcere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes sive bene sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, et, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. et sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, et si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ et auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus et concessa legibus primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius et populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est ius regum. Si mores, significant, reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant et illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam et Consules supra populum Romanum, et Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis:* nihil aliud dicit, quam esse eos superiore gradu et dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dextram enim et lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus*, quod nihil aliud est, quam primus et postremus.

86 *Ju-*

Campani cum ſe Romanis dedidiſſent, [a] facti dicuntur alienæ poteſtatis: [b] Acarnania ut & [c] Amphilochia dicuntur fuiſſe [86] juris Ætolorum: [d] Peræa & [e] Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a [f] Philippo Olynthiis data. Et quæ ſub Spartanis fuerant oppida, poſtquam eorum ditioni [87] exemta ſunt, [g] Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuiſſe Sinopenſium apud [h] Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Maſſilienſibus apud [i] Strabonem, & Inſula [k] Pithecuſæ Neapolitanis. Sic [88] Calatim oppidum coloniæ Capuenſi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis ſuis apud [l] Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud [m] Tacitum eſt. Quæ omnia convelli neceſſe eſt, ſi id recipimus, jus regendi ſemper ſubditum eſſe eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero eſſe reges, qui populi etiam univerſim ſumti arbitrio non ſubſint, tum ſacra, tum profana hiſtoria teſtantur. *Si* [n] *dixeris*, inquit Deus populum Iſraeliticum alloquens, *Statuam ſupra me regem:* & ad Samuelem: [o] *Indica eis jus regis, qui regnaturus eſt ſuper eos.* Hinc rex [p] unctus dicitur ſuper populum, ſuper hereditatem Domini, ſuper Iſraelem: Salomo [q] rex ſuper totum Iſraelem. Sic David Deo gratias agit, [r] quod populum ſuum ipſi ſubjecerit. Et Chriſtus: [s] *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* [89] Notum illud Horatii: (*Lib.* III, Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita deſcribit [90] Seneca: [t] *Interdum*

[a] *Liv. lib.* VII. c. 31. [b] *Lib.* XXVI. c. 24. [c] *Lib.* XXXVIII. c. 3. [d] *Id. Lib.* XXXII. c. 33. [e] *Strab.* Lib. XIV. p. 963. [f] *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed: Steph.* [g] *Pauſan. Lacon:* ſeu Lib. III. cap. 21. [h] *Exp. Cyri, lib.* V. c. 5. [i] *Lib.* IV. p. 184. [k] *Idem, lib.* V. p. 248. [l] *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Keuchen.* [m] *Hiſt.* I. 78. [n] *Deut.* XVII. 14. [o] 1 *Sam.* VIII. 9.

[p] 1 *Sam.* IX, 16. X, 1. XV, 1. 2 *Sam.* V, 2, [q] 1 *Reg.* IV, 1. [r] *Pſalm.* CXLIV, 2. [s] *Luc.* XXII, 25. [t] *Epiſt.* XIV.

GRONOVII.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Juſtin.* 9. 1. *Hæc urbs variante victoria, nunc Athenienſium, nunc Ætolorum juris habita eſt.* Eod. lib. cap. 5. *in Aſiam Perſarum juris:* Lib. 31, 1, Syriæ quidem, ſed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exemta ſunt*] Per Auguſtum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipſos imperium eſſe Jovis*, nemo diffitetur. Nec quiſquam dixit in reges imperium eſſe populi. Sed hoc dicitur; ſi reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non eſſe oves, ut ſemper impune ſe præbeant, ſed homines, qui ſciant, ſibi nihil eſſe carius ſua ſalute, & paſtorem, qui pro lupo ſe gerat, non eſſe tolerandum.

90 *Seneca* —— 10. *Ariſtoteles*] poteſtas populi & in populum data eſt regibus: ſed populi, quam ipſe populus habuit. Sic etiam Imperator definit §. 6. Inſt. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem conceſſit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data eſt.* Ergo populus eam non retinuit. Certe juſtam dedit, & ordinarie repetere non poteſt. Sed

etſi

dum populus est, quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, [91] *gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli, quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt, quos [92] Plutarchus ait, [a] οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud [b] Herodotum [93] [94] Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται. *facere, quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* [94] Dioni quoque Prusæensi regnum [c] definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare, ut alii ratio non reddatur:* [94] Pausanias

a *Flamin. vit.* pag. 382.
b *Lib.* III. c. 80.
c Orat. LVI. pag. 565. D.

etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut et gladius ille exierit e mea potestate, si is eo gladio ad se aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum ac debeo.

91 *Gratiosi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus, ut eas utiles ferre, et latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic describi, et improprie regem appellari, quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse: ille igitur Agesilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit, ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil, quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat et jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita et abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.* [Immo *ad* STATIUM, in Lib. I. Silv. cap. 2. ubi hac de re fuse Vir Doctissimus agit. *J. B.*]

93 *Otanes*] Otanis dictum, quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausaniæ*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginensium in libera rep. imperatores a reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, dejecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, et tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

nias Messenicis [a] opponit *βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, regnum potestati tali, quæ rationem actuum reddere debeat.*

10. Aristoteles [b] reges quosdam esse ait cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus [c] in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum [95] M. Antonini Philosophi: [d] *Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* [96] [e] Dion. l. III. de tali principe: *αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάνθ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplici-

a Cap. 5.
b III. Pol. XIV.
c Inst. de jur. nat. §. sed & quod. 6.
d Xiph. vita M. Ant. pag. 271. D.
e Pag. 591. A. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

95 M. *Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum et tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, neque quenquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant; si magis amari merebitur Avidius quam illi, & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci:* eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes et reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu, quo *Tacitus: Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuria poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

96 *Dion*] Dio refert quid Augustus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset, jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus et satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam et nos Gallice versam, Notulisque illustratam, altera vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. II, 10. ex qua origine et ענקה *ὄγκα* dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres a Syro בלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde Abrahamo se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* I. *Cap.* 15. *vers.* 21.) Sicut autem

 Argivi

a Pag. 320. *Ed. H. Steph.*

plicibus [97] sic populus regem affatur apud [98] Æschylum [a]:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὢν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoque regens cuncta arbitrio.

II. Lon-

Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant, sic et reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vers. 516. & *seqq.* 681, 682.) et fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis*: (*Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. sq.* Vid. et Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*)

GRONOVII.

97 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ et supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ᾽ ἄν.

98 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum et supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi et defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus cui dicebantur ista: *Ego*, ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat, sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii* et *Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum et suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, et quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes tolerarunt.

Responsio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo à voluntate constituentis pendeat, hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen commisit principi populus, maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se parituros, et singulos pro ejus salute vitam opposituros. Hoc semel promissum non pendet à voluntate promittentium; semel se obligarunt, et eo nexu tenentur, et qui non parent, à principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ populari serviat, et in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est, quod Antigonus apud *Justinum* 28, 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est, non nimis indulgere populo exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter morem daretur, et sanguine

guine & visceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum Scriptura dicit: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sunt dicta constantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit, & sic alterno parendi pacto populum jam dudum solvit. Scit Auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. I. num. 5. *Quæ fecit, sic quisque ferat, jus fiet & æquum.* Rhadamanthus autem, & Minos, & Æacus personas non distinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, si fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ sibi virum constituit, cui parere semper necesse habeat. Sed numquid ita, ut patiatur se flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, si non vult, quibus tantummodo subtrahitur ei de eo, quod promissum est; quid si non hæc modo subtrahantur, sed etiam vis vitæ adferatur? Lusus est perpetuus in vocabulo *superior.* Est omnino princeps & magistratus quivis superior populo, si Latine loquimur: sed ut caput superius est membris, non ut injustum atque affligens onus incumbit presso ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod si prægravet, salvo corporis statu, potest demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat.

Syllogismus ita formandus erat: Qui constituit aliquem supra se, & omnem ei dat in se potestatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conservandæque omnium & singulorum salutis, is eum hostem & persecutorem suum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adversus minorem excipitur rursum, quosdam Principes non constitui à populis, exemplo acceptantium advenas sub obediendi lege, & eorum, qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo. Immo & hi constituuntur. Iurisconsulti norunt contractus & quasi contractus: Philosophi voluntarios & invitos: & ex utrisque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Est consensus advenarum istorum & gentium, non quidem valde spontaneus, consensus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non servire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam* ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciscuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: sed cum ne hic quidem relinquitur, quod promissum est, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum est.

Argumentum secundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam regentis causa comparatum est, sequitur etiam naturæ convenientius esse, ubi Regentis & eorum, qui reguntur, salus simul consistere nequit, & quidem regentis detestabili culpa, ibi à populo submoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum, æquius esse. Atqui. Ergo.

Adversus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falsum regimen dominicum solius regentis causa comparatum. Jus gentium introduxit servitutes

 per

11. Longe aliter quam de Athenienſium republica rex ipſe Theſeus apud Euripidem loquitur, [*Supplic.* verſ. 404. *& ſeqq.*]

> *— — ου γὰρ ἄρχεται*
> *Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐλευθέρα πόλις.*
> *Δῆμος δ᾽ ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει*
> *Ἐνιαυσίαισιν.*

> *—— hæc juris ſui*
> *Parere domino civitas uni negat:*
> *Rex ipſe populus annuas mandat vices*
> *Honoris huic, illive.*

Nam

per miſericordiam ſervandi, qui occidi poſſent. §. 3. Inſtit. *de jure perſonarum.* Jus naturæ in hac re explicat *Ariſtoteles* 1. Polit. *Quod imperat & paret natura, ſalutis cauſa conjungitur, nam quod mente providere poteſt natura, imperat & dominatur natura, quod autem iſta poteſt corpore facere, paret & natura eſt ſervum. Quare domino & ſervo idem conducit.* Forte dominus, qui emit ſervum ſuum, tantummodo utilitatem reſpicit. Sed hæc noſtra pravitas eſt, non intentio naturæ, non gentium, quæ ſervitutes conſtituerunt. *Juſtinus* de Parthis 41, 2. *Hos* (ſervos) *pari ac liberos ſuos cura habent, & equitare & ſagittare magna induſtria docent.* *Tacitus* de Germanis 20, *dominum ac ſervum nullis educationis deliciis dignoſcas:* & 25. *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut veſtis, ut colono injungit: & ſervus hactenus paret. Verberare ſervum ac vinculis & opere coërcere rarum.* Falſum quoque, imperia, quæ bello et victoria parta ſunt, ad ſolam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inſpicienda hic ſola externa ſpecies, aut quid cogitet victor, ſed quid agat Deus et natura. Nam ſi juſto pioque bello certatum eſt adverſus populum injurioſum et vicinis gravem, utile eſt ipſis victis privari libertate, qua in bonorum offenſam et commodum abutuntur. Ut furioſo utile extorqueri gladium. Idque ipſe victor animo ſibi proponit, ſi vir bonus eſt, quales priſci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant,* ut eſt apud *Salluſtium.* De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi,* & *Rutilius Numatianus:* (verſ. 64.)

> *Profuit injuſtis te dominante capi.*

Si injuſto, & ut eſt apud *Lucanum, Victrix cauſa deis placuit, ſed victa Catoni,* ne tum quidem ſolam eſſe vincentium utilitatem in iſto imperio, evincam vel uno exemplo Iſraëlitarum. Bella enim & victorias, quibus illos ſubegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæſtini, Aſſyrii, quis dicet ad ſolam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna caſtigatione laſcivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad ſanam mentem rediſſent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Iſraëlitarum, de ſeptem devotis gentibus, ſola utilitas vincentium fuit: nam bonum & utile eſt noxio puniri, ne peccata augeat, præſertim, ſi eo usque proceſſerit, ut *aliter ejus ſceleribus non poſſit ſubveniri,* quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15. Annal. 68. Quod etiam *Suetonius* ſignificat, cum ait, quosdam conjurationis convictos, eam ipſam conjurationem ipſi pro beneficio imputaſſe, *tanquam aliter illi non poſſent niſi morte ſuccurrere,* cap. 36. Et ſic Parthus, quaſi conſilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo juſtiſſimoque civium odio quamprimum ſatisfaceret.*

GRO-

Nam [a] Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, [z] cætera par civibus. Hinc factum, ut reges, qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuisse dicuntur [b] Polybio, [99] Plutarcho, [c] [zz] Cornelio [d] Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: [e] Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & [100] apud Cumæos de regibus judicasse senatum notat [f] Plutarchus. Talia regna negat [g] Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

[a] *Vit. Thes.* pag. 11. A.
[b] *Lib.* VI. c. 8.
[c] *Vit. Cleom.* pag. 805.
[d] *Vit. Agesil.* Cap. 1.
[e] *Cap.* 19.
[f] *Quæst. Gr.* p. 291.
[g] III. *Pol.* 16.

12. Quin & in populis, qui perpetuo regibus non subsunt, exempla videmus [a] quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas [101] Amymonum (kk) apud Cnidios, &

GROTII.

z *Cætera par civibus*] *Thesei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis; (*vers.* 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ᾽ ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ᾽ ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim potestas barbarum in morem mihi,
Sed justa refero obsequia, dum juste impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipsius aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

a *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit, jus sibi esse in populum omnem. (*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.)

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ Φυλάκτου τὶς ἀρχὴ παρ᾽ αὐτοῖς ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παριὼν, ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ οὐ κρύβδην φέρουσα τὸν ψῆφον, p. 291, 292.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos a *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες. καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ; ἑξήκοντα προκρίτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίστων οἷον ἐπισκόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονές τινες ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292.

(kk) Exemplum male aptatum: patet

a Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion Halic. l. v. c. 70.

b Lib. II. c. 18.

c Sozom. Hist. Eccl. l. 6. c. 6.

& apud Romanos Dictatorum primis temporibus, [a] cum ad populum [1] provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait [b] Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis [2] Cicero.

I. 13. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum, quod asseverant, eum, a quo aliquis constituitur, esse superiorem constituto, verum duntaxat est in ea constitutione, [3] cujus effectus perpetuo pendet a voluntate constituentis; non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis; quomodo mulier virum sibi constituit, cui parere semper necesse habet. b Valentinianus Imperator militibus, qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur [c] respondit: [4] *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, o milites: at postquam me elegistis,* [5] *quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est, quod assumitur, omnes reges a populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest.

II. 14. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum, qui reguntur, non qui regunt, caussa esse comparatum, unde sequi existimant, ex finis nobilitate, eos, qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud uni-

patet enim ex verbis *Plutarchi*, a *Gronovio* exscriptis, *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, διὰ βίυ. Hunc quoque errorem a *Bodino* hausit, qui vel memoria lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, δι᾽ ἔτυς. *J. B.*

GROTII.

b *Valentinianus*] Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. VI: ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας. ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν ὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων· *Vestrum fuit, milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere, quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

1 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. (Sed verba aliter, et paullum alio sensu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* (M. Antonius) . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam. J. B.*)

3 *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. L.* VI.] Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

6 *Ea*

universaliter verum est, omne regimen ejus, qui regitur, causa esse comparatum: nam quædam regimina per se sunt regentis causa; ut dominicum; nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem [6] ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus, qui regit, quam ejus, qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego, in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum, qui reguntur: & verum esse, quod [a] Cicero post Herodotum, [b] Herodotus post Hesiodum [c] dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. [7] Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est, quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam [8] in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, [9] quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua

[a] De Offic. II. 12.
[b] Lib. 1. c. 96. 97.
[c] Theogon. vers. 83. & seqq.

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi justique principes interdum sic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7. 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus, reges & magistratus esse populo superiores: sed dicimus inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere: ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*] Ergo potest per ordinarium magistratum coerceri vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*] An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur Tyrannum professum a populo posse coerceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ a solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat Auctor fuisse, [*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. *J. B.*] et rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur

aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, [a] Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam aut explorationem populi.

[a] *Jer.* XXV, 12.

15. Optime [b] Tacitus: *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius [10] magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, [c] Deum de principibus judicare. Insignis est apud [11] Gregorium Turonensem [c] locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, o Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, a te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis*

[b] *Hist.* IV. 74.

[c] *Hist.* Lib. V.

tur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessario toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. Ed. H. Steph.) περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita est, & soli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem *Cassiodorum* rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* (Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* x, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Magistratus de privatis*] *Ayala* sic refert I, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum dixit. [Vide SALMASII Respon. ad *Milton.* pag. 199, 200. *J. B.*]

11 *Gregorium Turonensem*] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit. nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1 Reg. 2. v. 2. et seqq. [Adde quæ de hoc loco *Gregorii Turon.* disputat Illustr. Comes *de Boulainvilliers*, *Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallice scripta, Tom. I. pag. 52, & seqq. Edit. Batav. *J. B.*]

GRO-

quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam? Inter [12] Essenorum placita Porphyrius [a] memorat ἐ δίχα Θεῦ περιγίνεσθαί τισι τὸ ἄρχειν, *non obtingere cuiquam imperium* d *sine Dei cura speciali.* Irenæus [b] optime: [13] *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis reguntur.* Sensus idem in constitutionibus, [c] quæ dicuntur Clementis: τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τῦ κυρίε ἐστὶν ἡ χειροτονία, [14] *regem timebis, guarus à Domino electum.*

a *De Abstin.* Lib. IV. pag. 389.
b *Lib.* V. c. 24.
c *Lib.* VII. c. XVI.

16. Nec

GROTII.

d *Sine Dei cura speciali*] *Homerus,* (Iliad. Lib. I. vers. 197.)

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.

Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) ἅμα μὲν ἐκ ἄνευ δαιμονίε τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτὲς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξεσίας· *Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem. Augustinus* lib. V. de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano,* nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum*: (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* (Aur. Victor *Epitom.* C. 10.)

GRONOVII.

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt? (Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.)

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*] Verum est: etiam Tyranni: sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosen, qui educat eos à servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur et suadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum et qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo, quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, et titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Tacitus* 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege et auctoritate illorum, penes quos potestatem

16. Nec obstat his, quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur [a] ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

[a] 1 Reg. XIV, 16. 2 Reg. XVII, 7.

IX. 1. Sunt alii, qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, [15] non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est; sed id [16] nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset [17] partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. [18] Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus, quæ sæpe [19] obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus

testatem deferendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp. tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam, & sibi quærentem, quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant: sed bonos in populo, multo majorem et sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum et plebis, integro statu, fortuna et moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis et sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injusta sunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere, vel perperam, non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

19 *Obscuram disceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.*

20 *Prin-*

actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit [a] Cæsar [20] principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud [b] Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse ait [c] Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum [d] Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

2. Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam [21] Ephoris subjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos [e] Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege [f] Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium [g] Aristoteles & [h] Polybius [22] βασιλέα appellant: ut & [i] Diodorus, quomodo & Hannonem e Carthaginensium regem dixit [k] Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat [l] Strabo, cum, adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

3. Con-

[a] De Bell. Gall. VII, 4.
[b] Ann. II. 57.
[c] Calig. c. 22.
[d] Lib. II. c. 108.
[e] Germ. c. 11.
[f] Lib. I. c. 7.
[g] Politic. II, 9.
[h] Hist. VI, 49.
[i] Biblioth. Lib. XV. p. 465. Ed. Steph.
[k] Cap. 56.
[l] Geogr. L. XIII. p. 607.

GRONOVII.

20 *Principatum obtinuisse*] *Principatus* est primus dignitate et auctoritate locus inter jure liberos; *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia et factione; in hoc, vi et imperio.

21 *Ephoris subjecti*] Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 Βασιλέα] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt et filii, quibus regium nomen datum, à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe (pag. 1026. Ed. Wech.)

GRO-

3. Contra Romani Imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & [23] insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (ll) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut [a] Guntherus loquitur,

a Ligur. Lib. VIII. vers. 577. Ed. Rittersh.

Prælati, proceres, missisque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, [24] ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe [25] in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio [26] non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim [27] ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu, est apud [b] Aristotelem: τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δὲ αἱρεταί, *quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur;* & Heroicis temporibus [f] pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & [c] Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, [28] per electionem conferebatur.

b Pol. III. XIV.

c Lib. I. §. 13. Ed. Oxon.

XI. 1. Al-

GRONOVII.

23 *Insignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis*.

24 *Ut sint majus*] Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum & improbandi.

25 *In consistorio*] In interiore aut proximorum ministrorum consilio.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus, quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factum a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcunque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

(ll) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

g Ali-

XI. 1. Altera cautio hæc esto. g Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat h [29] jure temporario: reges (mm) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, [30] jure usufructuario: at quidam reges [31] pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque enim [32] illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam [33] rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum i omnes actus eodem jure exercet, quo rex, [34] qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. [35] Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, [36] quæ majestas dici

GROTII.

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16 & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio. (Pag. 36. *Ed. Colon. Allobr.* 1616.)

i *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem, ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. cap. 29-35.]

(mm) Posui *plerique*, pro *denique* quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῦ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plene habeantur.* Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tanquam in usufructu* etc. Lib. III. c. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel forte exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere, ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re vera nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito, Populi. Qua de re diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. 1. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro vene

dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges [37] ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

5. Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est [38] precarium, quale olim [a] Vandalorum regnum fuit in Africa, & [k] Gothorum in Hispania, [l] cum ipsos [39] deponerent populi, quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

a Procopius Vand. 1. c. 9. Aimoin. 11. c. 20. l. IV. c. 35.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, [40] in patrimonio imperantis, quidam [b] viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita et alia est libertas [41] personalis, alia [42] civilis, alia [43] singulorum, [44] alia universorum. Nam & Stoici quandam

b Hotom. cont. ill. q. 1.

veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

GROTII.

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide *Marianam* lib. XVI. (cap. 17.)

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. (cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas*. de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. (Pag. 651. *Ed. Elzevir.*) de Norwagis ait *Guilielmus Neubrigensis* regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de *Quadis & Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis*. (e *Theodosio*, in Vit. *Marci Antonini.*)

GRONOVII.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est, quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario*. *Justinus* 46, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. et 11. *regno exuerent vel privarent*.

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria.* *Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est.* *Florus* quoque separat imperium populi a patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

41 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6,

43 *Singulorum*] Domum et patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*] Rempublicam suis legibus administrantium.

GRO-

dam [a] servitutem constare dicebant ὑποτάξει, in subjectione: & in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. [45] Livius [c] ista opponit: [46] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta.* [47] Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello* [48] *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco [m] opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: [i] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [k] βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [l] *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* [n] *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [m] Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [n] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis [49] de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ

a *Diog. Laert.*
b *1 Samuel.* XXII, 17. *2 Samuel.* X, 2. *1 Reg.* IX, 22.
c *Liv. lib.* I. c. 17.
d *Lib.* II. c. 12.
e *Lib.* II. c. 15.
f *Lib.* XLV. c. 18.
g *Lib.* III. *de legibus* c. 10.
h *Ann.* I. c. 1.
i *De moribus Germ.*
k *Cap.* XI.
l *Nat. Quæst.* II, 49.
m *Cic. Ep. ad Famil.* XV, 4. *ad Attic.* V, 20.
n *Lib.* XII. pag. 547.

GROTII.

m *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides*: [Lib. II. §. 29. *Ed. Oxon.*] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπιπλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera. Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges. Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. IX. §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges populosque liberos. Cicero* Epistolarum XV. 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.* (*Oceani oræ prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Ed. in fol.*)

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis.

GRONOVII.

45 *Livius lib.* I.] cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra num. 21.

a Liv. lib. XXXVIII. c. 11. suæ potestatis. Hinc illa : [a] *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt:* Et, [b] *Estne populus Collatinus in sua potestate?*

b Idem L. 1. c. 38. 2. Proprie tamen cum [50] populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni [51] libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus, quod in hominem competit, transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii, quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, [c] hereditatis, [52] quæ restitui jussa est, [53] fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo [d] Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis La-

c L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.

d L. VIII. pag. 365.

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* cap. 16. *J. B.*]

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem; alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

52 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potius quam Regi, aut Regi potius quam Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, ususfructûs an patrimonii, alia est quæstio, de qua monuimus supra, ad §. 11. *num.* 1. *J. B.*

Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure*. Sic rex Solomo [a] regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi; nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod [b] postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

a 1 *Reg.* IX, 11. 12.

b 2 *Par.* VIII, 2.

4. Sic [r] Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium [c] Tyndareo dedisse hac lege, ut, si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (PP) Thesei filio. Et apud Homerum [d] Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. [s] Melampodi partes regni duas dono dedit rex [55] Anaxagoras. De Dario sic [e] Justinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus*

c *Diod. l.* IV. pag. 166. *Ed. H. Steph.*

d *Iliad.* IX, 149. & *seqq.*

e *Lib.* V. c. 11.

GROTII.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (vers. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit Ægimius Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. (Immo *Telamoni*. Idem, III, 11. 7.) Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus*. apud *Livium* est lib. I. *Proca Numitori regnum legat*. (Cap. 3.)

s *Melampodi*] Vide *Servium* ad sextam *Eclogam*: (vers. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18.) sic apud *Homerum* (*Iliad.* VI, 193.) Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* sic interpretatur ad *Virgilium* (*Aen.* V. 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit*. *Phœnix* de *Peleo* (*Iliad.* IX, 479.)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ᾽ ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

GRONOVII.

55 *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenti Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas lustrasset ac sanasset. *Pausan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

(PP) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obita Legatione*: Ὧν (Θησέως παίδων) Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην Ἀμφιπόλεως) Pag. 251. A. *Ed. Bas.* *J. B.*

fectus erat, testamento legavit. Sic [t] Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

5. Sic cum [u] Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus [a] de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum [x] Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. [55] Cicero secunda in [b] Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars [y] Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta.

a Florus lib. II. c. 20. *Epit. Liv.* 58.

b Cap. 15.

6. Tacitus, Annalium [c] XIV. agrorum meminit, qui regis [z] Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno re-

c Cap. 18. vide & *Epit. Liv.* 43.

GRONOVII.

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid? quam hereditatem jam crevimus*: adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, II. 2. Vide ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

t *Alexandri successores*] *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Vales. Gronov.*)

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. II. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum*: *τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. Wech.*)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene, *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην αὐτὴν Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus e Lagidarum genere.* *Ammianus* lib. XXII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum CIƆ IƆ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib. III. c. 1.) Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinquere, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historiæ lib. XV, & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant. Gi-

relicti. Cicero de lege [a] Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud [b] Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem [c] ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et [d] Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem; quod & in Caria olim [e] fecerat Mausolus fratres habens superstites.

a Orat. II. c. 16.
b Just. lib. XXXVIII. c. 5.
c Lib. XLII. c. 4.
d Strabo lib. XII. pag. 556.
e Idem, Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo, [a] non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod

[57] Crant-

Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. (*cap.* 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalesfridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aimoinum* III, 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. (pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Musal* (vel *Masut*) in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (cap. 6.) Urbes ad Pontum Euxinum à Chuscino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras*. (Lib. XVII. Cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib. IV. (Pag. 52. *Ed. Genev.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa. partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo, quem dixi, *Chalcocondyla*. Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. (*cap.* 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. (*Mariana*, Hist. Hisp. Lib. XXII. Cap. 18.) In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

a *Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ser-

a Lib. II. Dan. c. 4. [57] Crantzius [a] ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam teſtamento reliquiſſet, non eſt, quod improbemus, ſi Germanorum mores reſpicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii poſtea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis teſtati leguntur, [b] [58] id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo ſpeciatim Ado memorat, voluiſſe eum teſtamentum ſuum a Francorum optimatibus confirmari. Simile eſt, quod apud Livium [b] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Perſea a regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum, fratris ſui filium, obiiſſe Macedoniæ urbes, [c] ut principibus Antigonum commendaret.

b Lib. XL. c. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam [59] Paſchali

vos dicit *Vopiſcus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per teſtamentum egenis tradere.* [Locus exſtat Lib. I. *Adverſus Avaritiam*, Cap. 12. *Edit. Baluz.* ſed qui forte non admodum adpoſitus eſt. *J. B.*]

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Cariſiacum ſub Carolo Calvo. Huc refer teſtamentum Pelagii, quo Hiſpaniam reliquit Alfonſo & Ormiſindæ, [apud *Marianam*, Rer. Hiſp. *Lib.* VII. *Cap.* 3.] & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam teſtamenta improbante populo fuiſſe irrita, ut Alfonſi Arragonii. Vide *Marianam* libro X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonſi Legionenſis, cum is filias filio prætuliſſet. Idem *Mariana* libro XII. (Cap. 15.)

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem ſimilem apud *Caſſiodorum* lib. VIII. epiſt. III. & ſequentibus. Ita pacta ſucceſſionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenſes a proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (*Cap.* 16.) & Henrici Navarræ regis (teſtamentum, quo) Johannam inſtituit heredem. Idem *Mariana* libro XIII. (*Cap.* 22.) & Iſabellæ reginæ Caſtellæ. Idem libro XXVIII. (*Cap.* 11, 12.)

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæſt. ill. 1, 1.

58 *Id commendationis*] Non tam impoſuerunt populis ſucceſſorem jure ſuæ voluntatis, quam oſtenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paſchali Pontifici*] De Paſchali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæſt. ill. 1. t. 2. pag. 846. qui veriſſimam hanc hiſtoriam appellat; & hujus donationis inſtrumentum ait exſtare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diverſa inſtrumenta, quorum alterum exſtat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* diſtinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca ſe prompſiſſe narrat *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corſicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificialis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Eccleſiæ ſubditum, vaſallum & dominum Ligium, Clement. paſtoral. *de ſentent. & re judic.* Ferrarienſem quoque ducatum hoc ſibi titulo adjudicavit. *Arniſæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majeſt. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO ſcriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GRO-

li Pontifici [60] reddidiſſe (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam a populo Romano acceptum, reddere (ſſ) eidem populo recte potuerint: cujus populi quaſi perſonam ſuſtinebat is, qui [61] primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, diſtinguendam eſſe [62] ſummitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum eſt, ut non modo pleraque imperia ſumma non plene habeantur, ſed & multa non ſumma habeantur plene: quo fit, ut d [63] marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi, & teſtamento relinqui ſoleant.

XV. I. Eſt & alterum hujus diſcriminis indicium e in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi poteſtate ſua impeditur. Nam in regnis, [64] quæ non ſunt patrimonialia, tutela eorum eſt, quibus lex publica, aut ea deficiente f conſenſus populi eam mandat. (tt) In regnis patrimonialibus eorum, g quos pater

GROTII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgetiæ principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo I. conſ. XLI. num. II.

f *Conſenſus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonſo V. Legionis rege. At teſtamentum regis Johannis de tutela et adminiſtratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII. (cap. 15.)

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio ſuo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, I.

GRONOVII.

60 *Reddidiſſe legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anaſtaſio*, neque *Thegano* de geſtis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita et actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. diſtinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta eſt, ceſſiſſe in diviſione regni paterni Romanum imperium; hoc eſt, Romam et Italiam, ſcribit ipſe *Petavius* Rat. temp. part. I. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

62 *Summitatem*] Summum jus ipſum, a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus et comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in ſuo territorio tantum juris habent, quantum rex in ſuo: ſed ſuperiorem agnoſcunt Cæſarem.

64 *Quæ non ſunt patrimonialia*] Quæ non poſſidentur omni potentiæ jure.

(rr) Præter ea, quæ bene obſervavit *Gronovius*, non poteſt dici *Ludovicus Pius* reddidiſſe, quod nunquam Pontifices Romani habuerant, jure ſcilicet imperii ſummi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, cap. VI. & *ſeqq. J. B.*

(ſſ) Sed poſito, quod falſiſſimum, veram eſſe illam, ſive donationem, ſive reſtitutionem, nil refert, a quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui poſtea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio ſuo, aut non ſine conſenſu Populi, id fecerit. *J. B.*

(tt) Diſcrimen iſtud non ſatis firmo in univerſum fundamento nititur, ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, *a* Arribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & a proceribus Macedonum Alexandri Magni *b* posthumo. At in Asia minore [65] bello parta rex *c* Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic [66] filio Hieronymo *d* pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Iosephi tempus, & Indorum reges, memorante *e* Diodoro, ac *f* Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

a Just. l. XVII. c. 3
b Just. l. XIII. c. 2.
c Plut. de amore frat. Tom. II. pag. 489, 490.
d Livius, XXIV, 4.
e Lib. II. c. 40.
f Lib. XV. pag. 704.

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiamsi is, qui imperaturus est, [h] promittit aliqua subditis aut Deo, etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam, ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse, quod dico, ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in

GROTII.

h *Promittit aliqua subditis aut Deo*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.] Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, (Lib. XIV. cap. 3.) *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe (Lib. XV. c. 22.) et alibi. Vide et in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X, 16. 17

GRONOVII.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxerat que beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam; id tantum vult, *Romanos*, a quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod ex mente et principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic recte notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore vidua futura. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis, qui ante partem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum. *Just.* 23, 4.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 10. *& seqq.* *J. B.*

GRO-

in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi sit, [67] arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam, directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit [68] injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (yy) altera autem specie erit etiam [69] nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo [a] Plutarchus loquitur, & ut imago [b] Dei adorabatur: & ut apud [c] Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat, qui dicebat proceribus Persarum: [d] *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod [e] Xenophonti & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas [i] mutare illi nefas erat, ut & Danielis [f] historia & Plutarchus in [g] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro [h] XVII, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo,

[a] *De trib. gen. rerump.* p. 826. E.
[b] *Idem, in Themistocl.* p. 125.
[c] *Lib.* X. c. 1.
[d] *Val. Max. lib.* IX. c. 5. ext. n. 2.
[e] *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5.
[f] VI, 9. 13. 16. [g] *Immo in Artax.* p. 1024, 1025. [h] Cap. 34. pag. 580.

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthæ, καταλλαγῆναι τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸν νόμον οὐκ ἠδύνατο. (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. §. 2. *Edit. Hudf.*) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX. (cap. 3.)

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*] Quia non est factus, ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, sed ad certum quendam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directe minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque casu facultas agendi æque deficit, ac proinde actus per se æque nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS. *De Regio Persarum Principatu*: nam de re ipsa nihil omnino habet, ut nec de eo, quod sequitur. *J. B.*

a Lib. III. p. 102. c. 5.
b Lib. I. p. 44. *Ed. Steph.* c. 70. & *seq.*

mo, ubi insignis ad hanc rem k historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus *a* Siculus. Eodem tradente, *b* Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed l mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura: sicut & m Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2. Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temparamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges a fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex n Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

c Apud Photium. Cod. 250. pag. 1374. *Edit. Rothom.* & p. 63. 64. in I. vol. *Geograph. Minor. Hudf.*
d Lib. XVI. p. 778.

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, o ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat *c* Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον, liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore *d* Strabo annotavit.

5. Sic 70 fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus (aa) noster non minus quam si pleno dominio possideretur,

GROTII.

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem a rege mutatam refert, sed non probat. [*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat.]

l *Mortuorum accusabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent.* *Appianus* civilium tertio. (pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaelem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI. sub *init.* pag. 75. *Edit. Genev.*

m *Hebræorum regum*] *Vide Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israelis rege, lib. IX. cap. V. §. 3. et cap. VI, §. 3. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. VIII. §. 4.)

n *Plutarcho*] Verba sunt: εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διὶ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξαι κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare, ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges, se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem, se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* (Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi recte legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.)

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

(aa) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter similitudinem sequentis *non*, a Typographis prætermissa. Res ipsa illam postu-

retur, sed habetur [71] amissibiliter. Talis autem [72] lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali sanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus, quas supra enumeravimus, addita [73] summitate, id est, τῷ [74] ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum, ut dividatur, sive per [75] partes, quas vocant potentiales, sive per partes [76] subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescunque rex promissis quibusdam obligatur,

postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quanquam non possideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus recte quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quod* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis exstiterit.* Hæc plane gemina. *J. B.*

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. *J. B.*

GROTII.

p *Tali sanctione*] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno CIↃLXXIV. (*pag.* 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

q *Fieri tamen interdum, ut dividatur*] Vide *Zazium* singularium responsorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

71 *Amissibiliter*] Possessione non perpetua.

72 *Lex commissoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum administratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Aristot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis sive ordinatione magistratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano et Valente.

gatur; sed tunc id fieri intelligendum est, [r] si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum [77] manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur, regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, [78] saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed [79] cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem [80] paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est, quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo, quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus, unde jus oritur, metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone [a] de legibus tertio. Cum enim [81] Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & [s] ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

[a] Pag. 683. 684. Tom. II. Ed. H. Steph.

XVIII. 1. Multum tamen falluntur, qui existimant, [b] cum [82] reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio

[b] Boer. ad c. 1. de Const. in Decret.

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. (Habet hoc Auctor e *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius*.) Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. et Cardinalem *Manticam* de tacitis et ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. V. num. 4.

s *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. et XXIX. *Crantzium* Suedicorum V. *Pontanum* Danicorum VIII. (*pag.* 468, & *seqq. Ed. Amst.* 1631.)

GRONOVII.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, sed cujus vigor & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit duntaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Cu-

alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri poteſtatis: nam quæ acta eum in modum reſcinduntur, intelligi debent reſcindi regis ipſius imperio, qui eo modo ſibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipſius voluntate haberetur. quale erat [a] Antiochi tertii regis reſcriptum ad magiſtratus, ne ſibi parerent, ſi quid legibus adverſum [83] juſſiſſet; & Conſtantini, [b] ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii cauſa ad [84] comitatum Imperatoris, [t] etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur.

[a] *Plutarch. Apophth. Tom.* II. *pag.* 183.
[b] *L. unica C. quando imperator.*

2. Quare hæc res ſimilis eſt teſtamentis, quibus adjectum eſt, ne poſterius teſtamentum valeat: nam hæc quoque clauſula efficit, (cc) ut poſterius teſtamentum non ex vera voluntate profectum præſumatur. Sed ſicut hæc clauſula, ita & illa regis juſſu expreſſo ac ſpeciali poſterioris voluntatis ſignificatione tolli poteſt.

XIX. Sed neque [85] Polybii [c] hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, ſi non actiones ipſas, ſed jus agendi reſpicimus, [86] mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & conſulum, quos quaſi reges fuiſſe vult, ſubdita erat populo. Idem de aliorum politica ſcribentium ſententiis dictum volo, qui magis externam ſpeciem & quotidianam adminiſtrationem, quam jus ipſum ſummi imperii ſpectare congruens ducunt ſuo inſtituto.

[c] *Lib.* VI. *Cap.* 9. & *ſeqq.*

XX. 1. Magis ad rem pertinet, quod [d] Ariſtoteles ſcripſit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem eſt

[d] *Polit.* L. III. c. 15.

u παν-

Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipſi loquuntur, *verificentur*.

GROTII.

t *Etiamſi Imperatoris reſcriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum ſublatis.

GRONOVII.

83 *Juſſiſſet*] Et Trajani, ne parerent, ſi quæ juſſiſſet poſt largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæſarib. c. 13. n. 10.)

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epiſt. 83. & lib. 3. epiſt.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falſum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat ſenatui, & conſulibus: in quibusdam imperabant conſules ſine ſenatu: in quibusdam ſine ſenatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legibus 11. Libertas plebi ſic data eſt, ut multis præclariſſimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quanquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Obſerv.* XIV, 7. & VINNIUM in *Inſtit.* Tit. *Quibus modis Teſt. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa ſententia, quam Auctor noſter heic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epiſt.* Part. II. Ep. 10. verior eſt, ſecundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis oſtendimus. *J. B.*

GRO-

a Verʃ. 1281. u παντελὴς μοναρχία, Sophocli a Antigone, Plutarcho x αὐτοκρατὴς b βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni c ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus eſt principatus,' aliquot regni ſpecies eſſe interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror poſſe in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque ſummo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y 87 quales habebant vicini: at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. Æſchylus (pag. 135. *Ed. H. Steph.*) Perſis de rege Perſarum ſic loquentem facit Atoſſam:

b De trib. gen. Rerump. p. 826. E.

c Geogr. L. VI. in fin. p.288.

— — *οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.*
—— *non eſt civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis: [*Georg.* IV. 210. *& ſeqq.*]

Regem non ſic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes
Obſervant.

Apud d Livium: *Syri & Aſiatici genera hominum ſervituti nata.* a quo non diſcrepat illud Apollonii apud Philoſtratum: e Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Aſſyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Ariſtotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Aſiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum f Civilis Batavi illud ad Gallos: z *Servirent Syria Aſiaque*

d Lib. XXXVI. c. 17.

e Vit. Apoll. L. VII. c. 14. Ed. Olear.

f Hiſt. IV. c. 17.

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* reſpicit nomen & ſplendorem imperii, non poteſtatem imperantis, Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluiſſe idolorum cultorem. Quin etſi maxime voluiſſent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus ſubjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans* Lygios Gothones *regnantur, paullo jam adductius quam ceteræ* Germanorum *gentes.* Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. *J. B.*

GROTII.

u Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum ſimile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionyſius Halicarnaſſenſis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν· *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. Rom. L. II. C. 14.)

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Joſephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων τὴν αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil eſſe abſurdi, ſi, cum vicini regnarentur, ipſi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI, 4.)

z *Servirent Syria Aſiaque & ſuetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis conſularibus: (*Cap.* 5.) *Judæis & Syris nationibus natis ſervituti. Euripides* Helena: (*verſ.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.
Sunt præter unum ſerva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æſchylo* adumbratum, apud quem eſt: (*Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*)

Ἐλευ-

que & suetus regibus oriens: nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem [a] Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. [a] *Germ.* c. 11.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel [88] jus regum describens satis ostendit, adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. quod [89] recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, & [a] alium non timebat.* Et [b] Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse regibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum.* [b] *Apolog. David.* c. 10. Neque

Ἐλεύθερος γὰρ ὄτις ἐςὶ πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II, 280.)

——— *toto jam liber in orbe*
Solus Cæsar erit.

Sallustius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius & Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius* de Damide apud *Philostratum* libro VII. Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικίζων ὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. (Cap. 14. Ed. Olear.) *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* *Julianus* contra Christianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαςον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροῆθες καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπᾷ κεκτημένα δεσποτικωτέρας· *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles herilem manum ferre Syros, Persas & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt, barbaros multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud *Cyrill.* pag. 138, *Ed. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Consf. Hon.* vers. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos;
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

a Alium non timebat] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se.* (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum: sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum, pag.* 205. *& seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. pag. m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. *J. B.*

GRONOVII.

88 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime Virgil. I. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnis que agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates.* 4. Æneid 473. *Sola viri molles aditus & tempora norat.* Senec. Hippol. 874.

GRO-

Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, b *tuti imperii potestate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiodam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges, quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti [90] inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam [91] excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.*

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX. virum, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora [92] perpetua (gg) cooptatione duravit. Itaque & a Moses & b David Judices Deos vocant, & judicia vocantur c Judicia Dei: & iudices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aperte distinguuntur d res Dei a rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego, regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israeliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, c de propheta. Ejusque rei

a *Exod.* XXII, 28. b *Psalm.* LXXXII, 1. c *Deuter.* 1,17. & 2 *Chron.* XIX, 6. 8. d 1 *Chron.* XXVI, 32. & 2 *Chron.* XIX, 11.

GROTII.

b *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cœlo petita est, ita soli cœlo debet innocentiam.* [Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* LUC. XIII, 33.

GRONOVII.

90 *Inflicta verbera*] Vereor, ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

92. *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii sufficiuntur.

(ff) Mera fabula, quam plenissime confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* cap. II. et post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III, Cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. *J. B.*

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium a quibusdam jam revocatam, funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hist. Critic. Simonii*, Gallice edito, Epist. X. et postea Diss. singulari subjecta Commentario in Libros Historicos V. T. *J. B.*

GRO-

rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, [a] quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest:* in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo [b] Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) [93] arte elusit.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud [c] Arrianum Callisthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· *non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro [d] IV, *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra quam cæteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. [e] VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat,* [94] *nisi prius valuisset auctoritas.* Est & alterum mixturæ hujus indicium alio [f] Curtii loco: *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, aut sine electis principum amicorumve.* Tacitus de [g] Gothonibus: *Regnantur paulo jam* [95] *addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante [h] descripserat auctoritate suadendi, non jubendi potestate: regnum autem plenum [i] postea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam* [96] *exceptionibus, non* [97] *precario regnandi iure.* Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phœacum respublica describitur, ait esse συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, d *mixtum aliquid ex regis & procerum potestate.*

5. Si-

a *Jerem.* XXXVIII, 5.
b *Jos. Ant.* XIV. cap. 9. §. 4. *Ed. Huds.*
c *De Exped. Alex.* IV, 11.
d *Cap.* VII, *num.* 31.
e *Cap.* VIII. *num.* 24.
f *Lib.* VIII. c. 1. n. 18.
g *Germ.* c. 43.
h *Cap.* 11.
i *Cap.* 44.

GRONOVII.

93 *Arte elusit*] Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reservarint aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram & sine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod est in aliena potestate & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicunque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur:* vox tyranni. Vid. num. 11. [Est apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi.*]

GROTII.

d *Mixtum aliquid ex regis & procerum potestate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait, nec magistratus a rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus, etiam *Judæus Levi Gersonides* notavit ad 1 Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane scribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem, &, si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX. dari, nec nisi plurium sententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem esse*

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit [a] Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit [b] Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult [c] Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in causis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuisse ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit [d] Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, [e] *Sanctor legum, queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum, quod [f] Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

[a] *Ann.* III, 26.
[b] L. 2. §. 14. *D. De orig. Jur.*
[c] *Antiq. Rom.* L. IV. c. 20.
[d] *Epist.* 108. & 111.
[e] *Annal.* III, 26.
[f] *Lib.* II, c. 1.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: nam [98] in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat, quod populus jussisset, [e] si [99] Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum [100] in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut [g] Livius & [h] Dionysius notant. Quin & serius aliquando mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur [i] Livius, imperium penes Patricios, (id est, [1] Senatum,) penes tribunos, (id est, [2] plebem,) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

[g] L. I. c. 17.
[h] *Ant. Rom.* II. 14.
[i] *Lib.* VI. c. 37. *num.* 4.

7. Sic

esse ad populum: LXX. *judices dari. Si liberent ii reum non amplius* XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus.* *Servius* ad illud IV. Æneidos: *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehensas, populi, optimatium, regiæ potestatis. Cato enim ait, de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.* (In vers. 682.) [Non videtur necessaria emendatio, quam Auctor noster heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: et verba, ut leguntur, recte exponit *Harduinus*, Not. 7. *pag.* 324. Tom. I. *Ed. in fol.* *J. B.*]

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Coriolano: (*pag.* 227. *E. Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τῷ ψήφῳ καὶ νόμῳ τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro v.

GRONOVII.

98 *In rebus quibusdam, iisque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide I. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum*

7. Sic & Isocrates [a] Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

a Orat. *Panathen.* p. 265. A. *Ed. H. Steph.*

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is, qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo [b] Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum [c] Massiliensibus, deinde cum [d] rege Masinissa: nec quod [3] actum habet transeuntem, ut cum hostis qui sit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut [4] aliud quid præstet: sed quod [5] ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem [6] conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, [e] & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: [f] *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, [7] advocatiæ, [8] mundiburdii: item jus urbium [9] matricum in colonias apud Græcos. Nam, u [g] Thucydides

b Plutarch. *Vit. Pelop.* p. 294. D.
c Justin. *lib.* XLIII. c. 5.
d Val. *Max. lib.* V. c. 2. *ext. num.* 4.
e Germ. c. 29.
f Lib. IV. c. 12. *num.* 61.
g Lib. I. §. 24. & 25. *Ed. Oxon.*

GRONOVII.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. I. cap. 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. I. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. I. cap. 24. pag. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, Μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

des ait, coloniæ cum urbibus matricibus [10] pari erant jure libertatis, ſed debebant τιμᾷν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam ſcilicet & honoris ſigna quædam.

a Lib. I. c. 52. n. 4. *b Nic. Paraphr.* VIII, 18. pag. 567 *Ed. Heinſ.* *c L. non dubito. D. de capt. & poſt.* 7. §. 1.

2. Livius [a] de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere ſuperior Romana res erat.* Recte [b] Andronicus Rhodius, poſt Ariſtotelem, amicitiæ inter diſpares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus, quid ad hanc quæſtionem [c] Proculus reſponderit, ſcilicet liberum eſſe populum, qui nullius alterius poteſtati ſubjectus ſit, etiamſi in fœdere comprehenſum ſit, ut is populus comiter alterius populi majeſtatem conſervaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, ſi alterius poteſtati ſubjectus non eſt, ſequitur, ut ſummum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum eſt. Eſt enim populi liberi & regis, qui vere rex ſit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur, alterum populum ſuperiorem eſſe, non ut intelligatur, alterum non eſſe liberum. Superiorem hic intelligere debemus non poteſtate, (jam enim dixerat, talem populum alterius poteſtati ſubjectum non eſſe,) ſed auctoritate, & dignitate: quod verba ſequentia apta admodum ſimilitudine explicant. *Quemadmodum,* inquit, *clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiamſi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares ſunt: ſic & eos, qui majeſtatem noſtram comiter conſervare debent, liberos eſſe intelligendum eſt.*

3. Clientes in fide ſunt patronorum; [f] ſic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate eſt ſuperior. Sunt ἐπὶ προςάταις, ὀυχ ὑποτελεῖς, *ſub patrocinio, non ſub ditione,* ut Sylla

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuſchum* PP. conclud. IↃ CCCC XXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, [vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid. Illuſtr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.] qui αὐτόνομοι ſuique juris Perſis militabant, apud *Agathiam* libro III. *(Cap. 8.)* Sic Irenes conſilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut poſt natos faceret δευτέρυς μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμυς δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάςυς, *dignitate quidem minores, cæterum ſui juris plenæque poteſtatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum x. *(Cap. 3.)* de urbibus, quæ ſe in Auſtriacorum protectionem dedere. *Herodianus:* Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι. *Oſroënorum & Armeniorum, quorum hi ſubditi erant, illi amici ac ſocii.* Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

10 *Pari jure*] I, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares ſunt* &c. *J. B.*

GRO-

Sylla apud [a] Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut [b] Livius: & [c] Cicero officiorum fecundo fanctiora illa Romanorum tempora defcribens, patrocinium fociorum ait penes eos fuiffe, non imperium. quicum fatis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: [d] *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac focietate junctas habere, quam trifti fubjectas fervitio:* & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis poft Romanorum in Græciam adventum: [e] ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτεργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: *manferunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas fociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem perfonalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ fine fummo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) in fide effe & in ditione. Et [11] Syllæo Arabum regi minatus eft Auguftus, tefte Jofepho, ni injuriis in vicinos abftineret, curaturum fe, ut ex amico fubditus fieret; cujus conditionis erant [12] reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuiffe ad Vologefen [13] fcribebat Pætus, & proinde fono magis nominis quam re ipfa reges: quales Cypri aliique reges olim fub regibus Perfis, ὑποταγέντες, fubditi, ut Diodorus [f] loquitur.

a *Mithr.* p. 212.
b *Lib.* XXI.
c *Cap.* 8.
d *Liv. lib.* XXVI. c. 49. n. 8.
e *Geogr.* L. VIII. pag. 365.
f *Lib.* XVI. Cap. 46. pag. 534. Ed. Steph.

4. Obftare his, quæ diximus, videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex* [14] *civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, fciendum

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, fed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Auguftum criminatus erat: *ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. Jofeph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Auguftus ait, adhuc eo fe ut amico ufum, referendum ad indulgentiam Cæfaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781, 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum fervitutis genus Pompejus adfuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: fed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, fed fponte fe applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, confervabant illis Romani libertatem, ut non effent fub fafcibus, etfi omnes populi circa in formam provinciæ redacti effent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vefpaf. 8.

(ii) Vide, exempli gratia, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. *J. B.*

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus fupervacanea fiunt, quæcunque Auctor fubjicit, fi animadvertatur, quod veriffimum eft, Populos, & Reges, qui tunc temporis a Romanis dicebantur *Fœderati & Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν &

dum eſt, quatuor incidere poſſe controverſiarum genera. Primum, ſi [15] ſubditi populi aut regis, qui in fide eſt alterius, dicantur feciſſe contra fœdus: deinde, ſi ipſi [16] populi aut reges accuſentur: tertio, ſi [17] ſocii, qui in ejusdem populi aut regis fide ſunt, inter ſe litigent: quarto, [18] ſi ſubditi conquerantur de injuriis eorum, quorum ſunt in ditione. Prima ſpecie ſi peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei, cui nocitum eſt, dedere: quod non tantum inter inæquales, ſed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, [19] ut oſtendemus alibi. Tenetur etiam dare operam, ut damna reſarciantur; quod officium Romæ erat [20] recuperatorum. Gallus Ælius apud Feſtum: *Reciperatio eſt, cum inter populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperentur que, resque privatas inter ſe perſequantur.* At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehenſionis aut punitionis directe non habet. Itaque [a] Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt.

[a] *Livius lib.* XXIII. c. 7.

5. Secunda ſpecie jus habet ſocius cogendi ſocium, ut ſtet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni ſteterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non eſt. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem ſumat ab eo, qui peccavit, ſatis eſt, ut ipſe ei, qui peccavit, ſubditus non ſit; quod [21] alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem uſu venit.

6. Tertia ſpecie ſicut in fœdere æquali ſolent controverſiæ deferri ad [g] conventum ſociorum, quos ſcilicet res non tangit,

& libertatem habuiſſe, ac re vera ſubjectos & obnoxios fuiſſe. Id luculenter demonſtravit Vir Illuſtriſſimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

GRONOVII.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Iſocrates Demetrii Soteris ſubjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Juſtinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter ſe*] Ut Achæi & Spartani. *Juſtinus* 34, 1. Eumenes & Pruſias. *Juſtinus* 32, 4.

18 *Si ſubditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis. *Liv.* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joſeph.* de Bello Judaico 2. cap. 4. & 6.

19 *Ut oſtendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

GROTII.

g *Conventum ſociorum*] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere co-

git, ut [22] Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus: aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices [23] a se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie [24] jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum [25] sua sponte deferret, [a] dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* [h] Et Scipio, [b] cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit, non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ [26] Carthaginensium interponere. Et hoc est, in quo [c] Aristoteles ait societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit, ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a *Jos. l.* XVI. Cap. 4. §. 3. *Ed. Hudson.*
b *Val. Max. lib.* IV. c. 1. n. 6.
c *Pol.* III, 9.

8. Solet & illud objici, quod in historiis ei, qui fœdere superior est, imperandi, & ei, qui inferior est, parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata eius, qui superior est in fœdere. In rebus communibus, [27] extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22,) sociis imperare, ut [28] Agamemnon regibus Græcis, [29] Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athe-

columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansiorum et Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita a *J. Pricæo*, Not. in *Apuleji Apolog. pag. 59 & seqq.* postea inter *Marmora Oxoniensia, pag. 116 & seqq.* Vide et *Orbem Roman.* Ill. SPANHEMII, I, 4. et II, 16. p. 426. *J. B.*]

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

23 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum et Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

26 *Carthaginensium interponere*] *Livius* 33. 27.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ et superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

Athenienses. In oratione Corinthiorum apud [a] Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra caeteros.* Isocrates [b] veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ᾽ ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes* (11) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* [c] Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* [d] Idem: συμμαχικῶς, ἀλλ᾽ οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, inquit [e] Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς: 30 *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti i ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit, qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est, si in fœdere inæquali idem faciat is, qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum, quæ apud Livium [f] exstat: *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.* Sic post Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus [g] multas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθη-

[a] *Cap.* 120. *Ed. Oxon.*
[b] *Panegyr.* p. 62. C. *Ed. H. Steph.*
[c] *Ibid.* p. 56. E.
[d] *Ibid.* p. 62. C.
[e] *Lib.* I. 96.
[f] *Lib.* XXXVII. c. 54.
[g] *Lib.* XV. p. 471. *Ed. Steph.*

GROTII.

i *Ad ordinandum statum liberarum civitatum*] *Plinius* epistolarum VIII, 24.

GRONOVII.

30 *Ordinarunt*] Male sic vertit τὸ ἔταξαν. nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud *Thucydidem* significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quasvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. sitas pertinet, etsi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac restituere. Sic post victoriam belli civilis conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar. *Sueton.* c. 4. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

(11) Immo *rerum omnium:* est enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. *J. B.*

Ἀθηναίοις, *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur.* De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion [a] Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ᾽ ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντέχοντο: *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar [b] quos [31] sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti [32] imperare medicis. Livius [c] lib. XLII. *Ante hunc consulem* (L. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.*

10. Interim verum est, accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, [33] cum a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedaemonii. quibus temporibus [d] Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic [34] Latini [e] [35] querebantur, k sub umbra fœderis Romani servi-

a *Orat.* 31. seu *Rhodiac.* pag. 350. A. *Ed. Morell.*

b *De Bell. Gall.* V. 39.

c *Cap.* 1.

d *Orat. de Pace*, p. 182. *Ed. H. Steph.*

e *Hal. lib.* VI.

GRONOVII.

31 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant et provinciales.

32 *Imperare medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum. multo plures imperantes se habiturum.* [Hæc Lex aliter exponitur a MARCO LYCKLAMA, *Membran.* II, 19. et a PETRO PERRENONIO, *Animadv.* I, 28. in Tom. I. *Thes. Juris*, *pag.* 627. ut et locus SENECAE, *De Benefic.* VI, 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPARTIAN. *Adrian.* Cap. 3. p. 30. *Edit. Hack.* et FR. DUAREN. *Disp. anniversf.* Lib. I. Cap. 54. Sed frequentius est, ut ipsi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut satis notum. *J. B.*]

33 *Cum a sociis ad se*] Vereor, ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Atheniensibus, quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417, *Liv.* 45, 31.

34 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi fere verba eadem: adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat *J. B.*]

35 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est, quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) συμμαχίαν ὑποκορίζεσθαι. *molle servitium*, Vocula apud *Tacitum*

a Livius lib. XXXIV. c. 23. *b Hist.* IV, c. 4. *c Ibid.* c. 17. *d Lib.* XXXVII. c. 53. *e Liv.* XXXV, 31. *f Hist.* L. IV. c. 76.

vitutem se pati. Sic [36] Ætoli [a] vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* [37] *precariam servitutem.* Sic apud [b] Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi:* & alibi: [c] *Miseram servitutem falso pacem vocari.* [38] Eumenes quoque apud Livium [d] Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes [e] quoque in speciem liberam Demetriadem, [l] revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat [f] Polybius.

II. Hæc cum fiunt, & ita fiunt, ut potentia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

g Lib. I. §. 19.

XXII. [m] Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, *σύμμαχοι φόρε ὑποτελεῖς*, ut est apud [g] Thucydidem: quales [n] [39] Hebræorum re-

tum historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* (Cap. 10. *Ed. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat et clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. [*Bell. Gall.* VII, 75.] Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II. cap. XIV. n. 3. *Zieglerum (ad auream praxim Calvoli)* §. *Landsassii.* num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant (*Cap.* II.)

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales et Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. [c. 15. Adi Illustr. *Ezech. Spanhemii* Orbem Roman. *Exercit.* II. C. 17. p. 447. 448. *J. B.*]

m *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (*Cap. 10.*) et Gothicorum IV. (*Cap. 15.*) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabes montanos pecunia placant.

GRONOVII.

36 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

38 *Eumenes apud Livium*] *Lib.* 37. 53.

39 *Hebræorum reges*] At sine dubio reges illi erant beneficiarii et stipendiarii populi Romani, et, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes.* Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25. p. 154. (*Cap. 6. Ed. Vales. Gron.*)

GROTII.

n *Hebræorum reges*] *Josephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾷν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locos est Cap. III. §. 8. *Ed. Hudson.* ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est κα-

reges, & vicinarum gentium poſt Antonii tempora, *ἐπὶ φόροις τεταγμένοις*, ut Appianus [a] loquitur: quo minus ſummum imperium habere poſſint, nullam dubitandi cauſam video, quanquam infirmitatis confeſſio de dignitate aliquid delibat.

[a] *Bell. Civ.* L. v. pag. 715. *Ed. Steph.*

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæſtio [40] de nexu feudali, ſed quæ ex antedictis facile ſolvi poteſt. Nam in hoc contractu, qui proprius eſt Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, niſi ubi Germani ſedes poſuerunt, [41] duo ſunt conſideranda, obligatio perſonalis, & jus in rem.

2. Obligatio perſonalis eadem eſt, ſive quis ipſum jus imperandi, ſive aliud quidvis etiam alibi ſitum feudi jure poſſideat. Talis autem obligatio ſicut privato non erat demtura jus libertatis perſonalis, ita nec regi aut populo jus demit ſummi imperii, quæ libertas eſt civilis. quod apertiſſime conſpici datur in [42] feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) quæ nullo

καταξιώσαντας, etiam in veteri Edit. *J. B.*] *Negabat Antonius, rectum eſſe, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex feciſſet: ita enim ne regem quidem eum fore. Par eſſe, ut qui honorem ei dederint, etiam poteſtate quam liberrime uti eum ſinant.* *Chryſoſtomus* II. de Eleëmoſyna: *ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τ' ἀλλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα·* *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano atributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino ſervi, ſed ſociorum vocabulo honerabantur, regibus ſuis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque ſuis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipſi punirent ſecundum mores patrios.* (Tom. VI. pag. 818. *Ed. Savil.* Heic autem, ubi eſt, *τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν*, legendum *αὐτῶν*: quemadmodum recte obſervavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. Cap. 16. *num.* II. Res ipſa, & ſeries orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, ſed de *Imperatoribus Romanis*, qui *βασιλεῖς* Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant.)

GRONOVII.

40 *De nexu feudali*] De iis, qui ſunt vaſalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo ſunt conſideranda*] Eſt enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini ſub conditione fidei & obſequii conceſſum. Itaque cliens vel vaſallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præſtat operasque, quæ ſervitia vocant: quod ſi committat feloniam, aut exiſtat aliqua ex revocandi cauſis, a vaſallo ad dominum revertitur.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel ſervitiis.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ improprie *Feudorum* nomine ad-

nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam [43] adversus omnes promissam operam, [o] quod nunc [44] feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum [45] imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges a Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni [a] notatum.

a Lib. XII. pag. 562. & *Lib.* VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive [46] prodici dandi sunt. Itaque [p] Demetrius, cum in potestate Se-

adpellata sunt, ob similitudinem quandam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS, e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I. pag. 108, *& seqq.* Edit. Amstel. 1724. *J. B.*

GROTII.

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* procemio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

43 *Adversus omnes*] Nemine anteposito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. *Πρόδικος* Lacedæmone *κατ' ἐξοχὴν* tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius*: *Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν.* Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

GRO-

Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

CAPUT IV.

DE BELLO SUBDITORUM IN SUPERIORES.

I.

1. Bellum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui [1] imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem [2] Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David [3] in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum

GRONOVII.

1 *Imperio summo, at non*] In populos suæ ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniæ*] *Gen.* 14, 1. שנער Σενναάρ, quo vocabulo dicta est regio, quæ post Babylonia. *Genes.* 10, 10. LXX. *Daniel.* 1, 2.

3 *In partem*] Adversus eos, qui auctoritatem Isboseth secuti regnum volebant retinere in domo & posteris Sauli. 2 *Sam.* 3, 7.

4. *Sive*

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio [4] sive summo sive [5] minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse [6] in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic [7] metatores expellendi domino prædii licentiam [a] Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut [8] inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

a *L. devotum. C. de Metatoribus. lib.* XII. *leg.* 5.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt, Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam [9] provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem [b] reperias: at [10] si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

b *Apol. Socratis,* p. 29. D. Tom. I. *Ed. Steph.*

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, statim civitati [11] jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum [12] publicæ pacis & [13] ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandnm non est, cum aliter non posset [14] finem suum consequi. (aa) nam si maneat pro-

GRONOVII.

4 *Sive summo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias aut tolerabiles, & manifestas ac intolerandas.* Quæ prioris ge-

promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed [15] dissociata multitudo, qualis illa [a] Cyclopum:

—— Θεμιστεύει δ' ἕκαστος
Παίδων ἠδ' ἀλόχων ——

—— *Dant conjugibus jus*
Quisque suis sobolique. ——

[b] Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.*

a *Hom. Odyss.* L. IX. *vers.* 114.

b *Eurip. Cyclope, vers.* 120.

Et Aboriginum, qui Sallustio [c] tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco [d] Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur.

c *Bell. Catil.* c. 6.

d *Jugurth.* c. 21. *Ed. Wass.*

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ,* inquit [e] Augustinus, *regibus obedire.* Æschylus: [f]

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

e *Confess.* L. III. c. 8.

f *Prometh. vinct.* p. 24. *Ed. H. Steph.*

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥς θ' ὑπεικτέον. τί μή;

Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: [*Phœniss.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc [g] est; [16] *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, sub-*

g *Ann.* VI, 8.

generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Qua de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius:* (*Argon.* IV, 102.)

—— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

15 *Dissociata*] Male cohærens et sese interturbans.

16 *Principi summum*] 6. ann. 8. *Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est:* quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

GRO-

subditis obsequii gloria relicta est. Hic quoque: (bb)

Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

a Medea, vers. 195.

Seneca: [a]

Æquum atque iniquum regis imperium feras:

Quod ex Sophocle sumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681,]

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (cc)

3. Hinc ubique majestas, id est, dignitas, sive populi, sive unius, qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. Miles [b] qui castigare volenti se centurioni restiterit, [17] si vitem tenuit, [18] militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, [c] εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

b L. Milites. 13. §. Irreverens. 4. D. de re mil. Rufus de legibus militarib. c. xv.

c Ethic. Nic. v, 8.

III. In lege Hebræa [d] mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, aut ei, qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem [e] est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, [f] quæ est de officio regis) neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere [19] etiam privati privatis soleant: sed

d Deuter. xvii, 12. Jos. i, 18.

e 1 Sam. viii, 11.

f Deuter. xvii, 14.

GROTII.

b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit. 1. ann.* 23. *Juvenal.* 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore ac lucrosiore ad minus honestam minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, et Auctoris argumentum lubricum.

(bb) Parodia versus *Plautini: Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II, I. 6. *J. B.*

(cc) Verba sunt *Memmii*, Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice totum locum, *Bell. Jugurth.* c. 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

(dd) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis et rationibus omni exceptione majoribus. Diximus, in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

GRO-

sed factum, [20] quod effectum aliquem juris habeat, id est, [c] non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo [21] hoc jus vocatur, quomodo [a] prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. *a L. Jus pluribus D. de Just. & Jure. L. II.*

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus [b] Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine [22] majoris mali oritur, sed quæ [23] ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio, quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, [24] quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. *b Rom. XIII, vers 2, & seqq.*

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apstoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*] *Philo* in Flaccum: (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπλεύθημεν; πότε δ᾽ οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ᾽ ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt? nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quenquam, nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

iſta patientia ſua non ſit caritura mercede. Mihi videtur Apoſtolus conſideraſſe finem univerſalem iſti ordini propoſitum, qui eſt d tranquillitas publica, in qua & ſingulorum comprehenditur. Et ſane quin plerumque hoc bonum per poteſtates publicas conſequamur, dubitandum non eſt: nemo enim ſibi male vult: at imperantis felicitas in ſubditorum felicitate conſiſtit. e *Sint quibus imperes*, [25] ajebat ille. Proverbium eſt apud Hebræos: (ee) *Niſi poteſtas publica eſſet, alter alterum vivum deglutiret:* qui ſenſus & apud Chryſoſtomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες. *niſi rectores civitatum eſſent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum,* f *ſed & vorantes alios alii.*

3. Quod ſi quando [26] nimia formidine aut [27] iracundia aliisve affectibus transverſi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id [28] inter minus
a Hiſt. IV. 74. frequentia habendum eſt; & quæ, ut ait Tacitus, [a] inter-
b L. τὸ ventu meliorum penſantur. Leges autem ſatis habent id
γὰρ, 6. *D.* [29] quod plerumque accidit reſpicere, ut ajebat [b] Theo-
de legibus, L. III. *in fine D. ſi pars.hered.* phraſtus,

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chryſoſtomus:* σύνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι. Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu deſcobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, et alii, unde ſumſit *Auguſtinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

f *Sed & vorantes alios alii*] Eſt hoc de ſtatuis ſexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) ſed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abſtuleris.* Deinde: [In dicta Orat. hæc non exſtant.] μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴποις, εἴτις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηκεν, ἀλλ᾽ αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν· *Nec mihi illos refer, qui male uſi ſunt honoribus, ſed ipſius inſtituti vide pulchritudinem, & ſapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: (Cap. XIII. verſ. 5. pag. 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, καὶ οὐ χωρία, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορὰ, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται, τῶν δυνατῶν τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magiſtratus ſi abſtuleris, perierint omnia, non urbes ſtabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris eſca fiet quilibet infirmior.* idem ſenſus apud eundem ad Epheſ. V. (*Tom.* III. *pag.* 862.)

GRONOVII.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21,

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves ſuſpiciones corripiunt, reosque majeſtatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarſiſſet, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Juſtin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Ariſtot.* 3. Pol. II. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ᾽ οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GRO-

phrastus, quo & illud Catonis pertinet: [a] *Nulla lex satis* [30] *commoda omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, [31] communibus tamen regulis constringenda sunt, quia [32] etsi [33] ratio legis [34] in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen [35] ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca [b] apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

a Livius lib. XXXIV. c. 3.

b Lib. VII. de benef. c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud [c] Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiamsi quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit justentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat [d] Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat:* [36] *publica prodendo, tua nequicquam serves.* Plato [e] dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τιθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod sin-*

c Lib. II. §. 60.

d Lib. XXVI. c. 36.

e De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph.

GROTII.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (*Cap. 4.*) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

30 *Commodo est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis, quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

36 *Publica prodendo*] Deferendo, destituendo, non adjuvando.

ſingulorum, diſſipat; quare & publice, & privatim utilius eſt, ut publica magis quam privata curentur. Xenophon [a] vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem ſeditioſe ſe gerit, facit hoc cum ſuæ ſalutis periculo.* Eodem et illa [b] Jamblichi pertinent: *Non disjuncta eſt privata utilitas a publica, imo in bono communi ſingulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius ſalute ſalus eſt partium.*

a De Exped. Cyr. L. v. c. 1. §. 19. Ed. Oxon.
b Apud Stob. Serm. 46. De Magiſtr.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie eſt ordo ille, quem dixi, imperandi parandique; is vero cum privata reſiſtendi licentia conſiſtere nequit. Explicare libet hoc ipſum [37] nobili Dionis [c] Caſſii loco: οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ᾽ ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα [38] τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ᾽ ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ [39] τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δ᾽ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum exiſtimo, ut rector civitatis cedat, neque ſpem eſſe ad ſalutem, ſi quod parere poſitum eſt velit imperare. Cogitate enim quis futurus ſit ordo in familia, ſi a junioribus ſenes ſpernantur: quis item in ſcholis, ſi a diſcipulis ſusque deque habeantur præceptores: unde ſanitas ægrotantibus, ſi non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, ſi plebs nautica gubernantium juſſa contemnat. Natura quippe id neceſſarium & hominibus ſalutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

c Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph.

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus [d] hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis* [40] *propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt, ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis,* [h] *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc

d 1 Epiſt. II, 17. 18.

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor eſt.* (Cap. 7. Sed ibi de aliâ plane re agitur.)

GRONOVII.

37 *Nobili Dionis Caſſii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta laſcivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus ſors & officium eſt parere.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

GRO-

hoc a Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hic duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum quam servorum officium respicit. Ac deinde talem a nobis requiri subjectionem, quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet: Lib. IV. Cap. 12.

> i *Ames* [a] *parentem, si æquus est, si non, feras.* a Publ. Syr. verf. 23.

Et Eretriensis quidam adolescens, (gg) qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset, rogatus respondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν, *iram patris ferre.* De Lysimacho [b] Justinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud [c] Livium est: *Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: [d] *Ferenda regum ingenia:* & alibi: [e] *bonos Imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. verf. 479.] b Lib. XV. c. 3. c Lib. XXVII. c. 34. d Annal. Lib. XII. c. 11. e Hist. IV. 8.

> —— *Quamvis crudelibus æque*
> *Paretur dominis.* ——

V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit k consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* 41 Tertullianus f Apo- f Cap. 35.

GROTII.

i *Ames parentem, si æquus est: si non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* I. verf. 21.)

> *Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.*

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chrysostomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adversus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (*Cap.* 65.) & post eum *Simplicius* habent de duabus ansis.

k *Consuetudo veterum Christianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

(ff) Præcepta illa generalia suas tamen habent exceptiones, ex natura ipsius rei petitas. Fatetur id Auctor ipse de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hist. IX, 33. *J. B.*

Apologetico: [42] *Unde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui* [43] *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* [44] *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt,* [45] *omnibus tot* [1] *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum, valde sanguinarium Imperatorem, occidere in palatio voluerat. [46] In eundem Septimium Severum arma,

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δὲ αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius & ipse e cubiculariis.* Martialis libro IV: *(Epig. 79.)*

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, *(Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*, & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: *(Epitom.* C. 12. *num. 8.)*

GRONOVII.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, o multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* I, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas.* Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & laurus ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορεῖ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. (Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.)*

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi, guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis, si Pescennius, pro Nigerianis, posuisset Septimianos.

GRO-

arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium, [47] virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se iri restitutum, quam [48] M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano, Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non [a] voluit. [m] *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: [b] *Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambrosius [49] Maximi copiis adversus [50] Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, [c] uti noluit. Sic Julianum defectorem, cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [d] addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, [e] sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: [f] *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

[a] *Epist. lib.* v. *orat. in Auxent. Ep.* 32.
[b] *Epist.* 33.
[c] *Theodoret. hist. eccles. lib.* v. c. 4.
[d] *Orat.* I. *in Julianum:* pag. 94. A.
[e] *Ibid.* pag. 80.
[f] Tom. IV. pag. 856. Propos. 74. *Ed. Benedict. Antverp.*

VI. 1. In-

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* libro VII. epistola I. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

47 *Verum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc: neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiniani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque et Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus, interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, n non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis o [51] species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, [52] privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt *a* Philosophi, [53] ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum.

a Aver. V. *Metaph. com.* 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi p ordo, & ὑπαλληλισμός, non tantum sensu communi cognoscitur, unde illud: [*Senec.* Thyest. *vers.* 612.]

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.]

—— vice cuncta reguntur:
Alternisque regunt. ——

Et q Augustini dictum *b* celebre: *Ipsos humanorum rerum gradus adverte; si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen, si*

b c. qui resistit. 97. *Caus.* XI. *qu.* 3.

GROTII.

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*] *Petrus Martyr ad* Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, et alii.

o *Species intermedia*] Genus speciale *Senecæ* epistola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμός*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* I. ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*] Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*] Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum et provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. et 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

GRO-

ſi contra proconſul jubeat: aut ſi conſul aliquid jubeat, & aliud Imperator, non utique contemnis poteſtatem, ſed eligis majori ſervire: nec hinc debet minor iraſci, ſi major prælatus eſt. Et hoc ejusdem [a] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi poteſtatem, ut eſſet etiam ipſe ſub Cæſaris poteſtate.* *a Ad Joh.* Tom. IX. pag. 369.

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [b] Apoſtolorum princeps ſubjectos non eſſe vult aliter regi, aliter magiſtratibus: regi, [54] ut ſupereminenti, id eſt, ſine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: magiſtratibus, tanquam [55] miſſis a rege, id eſt, poteſtatem ſuam a rege ducentibus. Et cum Paulus [c] omnem animam ſupremis poteſtatibus eſſe ſubjectam vult, etiam magiſtratus inferioris incluſit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magiſtratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id ſibi juris ſumſerunt, ut regibus vim ullam opponerent, niſi ſi qui a Deo, cujus in reges ſummum jus eſt, mandatum ſpeciale acceperant. quin contra, quod procerum officium ſit, oſtendit [d] Samuel, cum, proceribus & populo inſpectante, Saulem jam perverſe regnantem ſolita veneratione eſt proſequutus. *b 1 Epiſt. Petri.* II, 13. *c Rom.* XIII, 1. *d 1 Sam.* XV, 30.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ ſtatus nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim poſt regem magiſtratus ſimul cum populo Deo ſe fideles fore promiſerunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat poteſtate. Ne ſimulacra quidem falſorum Deorum, quæ publice exſtabant, dejecta unquam legimus, niſi juſſu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod ſi quid aliquando factum eſt vi contra reges, narratur in teſtimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ ſententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: (hh) *Hoc pro me utere, ſi recte impero; ſi male, contra me.* Sed ſciendum eſt, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curaſſe, ne quid regium oſtentaret, ſed [r] verum principem ge-

GROTII.

r *Verum principem gerere*] Quod poſtea imitati *Pertinax & Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (*Lib.* II. *Cap.* 3.) *Lib.* IV. *Cap.* 14. Edit. Bœcler.)

GRONOVII.

54 *Ut ſupereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui ſignificent ſine exceptione, quamvis res vera ſit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam ſupra omnes poſito. Ergo, tanquam ſummæ poteſtati.

55 *Miſſis a rege*] Δι᾽ αὐτοῦ πεμπομένοις præfectis ejus, vel legatis.

(hh) Refertur a *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide et *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. et *Caſſiodor.* Var. VIII, 13. *J. B.*

gereret, qui proinde ſubeſſet ſenatus populique judicio; quorum ſententias exſequi præfectus deberet etiam in ipſum principem. Simile eſt, quod de M. Antonino legimus, [a] qui publicam pecuniam attingere noluit, niſi conſulto ſenatu.

a *Xiphilin. in ejus Vit.* pag. 281.

VII. 1. Gravior illa eſt quæſtio, an lex de non reſiſtendo nos obliget in graviſſimo & certiſſimo diſcrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis: quod de lege ſabbati (ii) [56] Haſamonæorum temporibus a ſapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; [57] *periculum animæ impellit ſabbatum:* & Judæus apud Syneſium cauſam neglectæ legis de ſabbato hanc reddit: [s] σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· *in certiſſimum vitæ periculum adducti ſumus.* Quæ exceptio probata eſt ipſi [58] Chriſto: ut [59] & in lege altera de non edendis panibus propoſitionis. Et Hebræorum magiſtri legibus de cibis vetitis, aliiſque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non ſit ad certam mortem ſubeundam nos obſtringere, ſed quod leges quædam ejus ſint argumenti, ut non credibile ſit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego, a lege etiam humana quoſdam virtutis actus poſſe præcipi, ſub certo mortis periculo, ut [t] [60] de ſtatione non deſerenda; ſed nec temere ea voluntas legem condentis fuiſſe

GROTII.

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10. 43 et 44. *καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωναθὰν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν. οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν· Id cum audiſſet Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipſo die ſabbati. Jonathan autem ſuis dixit: ſurgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim noſtræ res ſe habent ut heri & nudius tertius.*

t *De ſtatione non deſerenda*] Vide *Joſephum*, ubi de cuſtodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. Cap. 13. §. 9. *Ed. Hudſon.*) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῆς ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet e *Suida*, voce πρόστιμα: nam verba paullo aliter leguntur apud ipſum Hiſtoricum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Haſamonæorum*] Ab Aſſamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joſeph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit neceſſitate ſervandi Sabbathi. *Caſaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide et Auctorem in *Matth.* XII, 11.]

58 *Chriſto*] Matth. 12. 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 23, 6.

60 *De ſtatione*] Loco, ubi quis aut in præſidio aut in acie locatus eſt ab Imperatore. *Liv:* 24, 27.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. IV. §. 2. *Ed. Hudſon.* & Clariſſ. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. *J. B.*

GRO-

fuisse intelligitur, neque [61] videntur homines in se & alios tantum [62] jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent [63] cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia [64] caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non DEI præcepto, sed sponte adductos [65] experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus [a] vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare [66] ut humanam & humano modo. *a* I *Pet.* II, 13.

4. Barclajus, regii imperii assertor fortissimus, huc tamen [b] descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est [67] id quod conservatur, eo majorem esse [68] æquitatem, *b Lib.* III. *adv. Monarch.* c. 8. *Lib.* VI. c. 22. & 24.

GRONOVII.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*] Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deserant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*] Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

64 *Caritas commendaret*] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, quæ*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 *Et*

tem, quæ adverſus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiſcriminatim damnare aut ſingulos aut partem populi minorem, quæ ultimo neceſſitatis præſidio ſic utatur, ut interim [69] & communis boni reſpectum non deſerat, vix auſim. Nam David, [a] qui [70] extra pauca facta teſtimonium habet vitæ ſecundum leges exactæ, armatos circum ſe primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo niſi ad vim arcendam ſi inferretur? Sed ſimul illud notandum eſt, non factum id a Davide, niſi poſtquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certiſſimis argumentis compererat, Saulem vitæ ſuæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occaſiones, ſed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & [71] hac religione ut popularibus ſuis nunquam noceat.

a 1 *Samuel*. XXII, 2. & XXIII, 13.

5. Simile videri poteſt factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quaſi Antiochus non rex, ſed invaſor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni hiſtoria Maccabæi, & qui eorum partes ſequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito ſane, cum jampridem Macedonum imperia agnoviſſent Hebræi, in quorum jus Antiochus ſucceſſerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum eſt, non de eo, quod temporum neceſſitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, uſos Maccabæos jure populi, [72] cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primam a Nabuchodonoſore devicti jure belli ex eodem jure ſucceſſoribus Chaldæorum [73] Medis & Perſis paruerant: quorum [u] totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Juſtinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Perſarum Judæos domuit. poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in poteſtate Macedonici imperii ſubjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum deſciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo ſeſe tueatur; non infeſtet, neque ad ſimul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapſus eſt & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & ſui juris eſſe voluiſſet.

73 *Medis & Perſis*] Non poteſt excuſari, quod *Tacitus* & Auctor ajunt, Judæos Medis ſerviſſe, niſi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Aſſyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Aſtyagen non paruerunt Judæi: ſed deſtructo primo Aſſyriorum imperio & contracto Medico aliud Aſſyriorum vel Chaldæorum imperium natum eſt per Na-

Hinc Judaei Tacito [a] vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque & Persas oriens fuit, vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro ejusque successoribus [74] stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judaei interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabaeos tueatur praeter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quaerendae securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

a Hist. l. v. c. I.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personae regis parcendum: quod qui factum a Davide putant [75] non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (kk) falluntur. Ipse enim David aperte dixit, [b] insontem neminem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat scriptum in lege: [c] *Diis,* id est, judicibus summis, *non maledices, & [x] principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid praecipi speciale. Quare Optatus [d] Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, [y] *Obstabat,* ait, *plena divinorum memoria*

b I Samuel. XXVI, 9.

c Exod. XXII, 28.

d Lib. II.

Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judaei, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiae alicujus innocentiae studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiae apud *Josephum*: ὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ καταςαθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* II. §. 2. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisaïs*, *Tserujæ* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, ὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτῦ δεσπότην. *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. Cap. 13. §. 4.) Et post: Τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τῦ διδόντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* (Ibid. §. 9. *Edit. Huds.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, ὐδὲ τὸν ὑπὸ τῦ Θεῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *eumque qui a Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam male omittit hæc, ὑπὸ τῦ Θεῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Re-

moria mandatorum. Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hoſtem vincere, ſed prius eſt divina præcepta ſervare.*

7. At falſa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abſtinendum. quia, ut ait ſcriptor problematum, [a] quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ὁ κατηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει. *Qui rectori maledicit,* [z] *in civitatem eſt injurius.* Quod ſi voce lædendus non eſt, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem [b] legimus, quod veſtem ejus violaſſet: tantum intelligebat perſonæ iſtius eſſe ſanctitudinem! nec immerito. nam cum ſummum imperium [a] non poſſit non multorum odiis patere, ſecuritas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis conſtituerunt, ut ἄσυλος, id eſt, inviolabiles eſſent. Inter Eſſenorum dicta erat, reges ſanctos eſſe habendos: & inſigne illud apud [c] Homerum:

a *Sect.* XXIX. *num.* 14.

b I *Samuel.* XXIV, 6.

c *Iliad.* v. 566.

— — Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
— — — — μή τι πάθοι·

—— b *Nam pro populi paſtore timebat,*
—— —— *Ne quid ei accideret.*

Nec

Regibus locus intelligi queat. Quamvis et Doctiſſimus SALMASIUS, *Reſpon. ad Milton.* pag. 163. in Verſione illius loci omittat illa verba, quæ tamen in Græco ponit; quaſi ſcilicet voce ſola *Regis* continerentur. Sed pejus eſt, quod in fine, omiſſis quibusdam, ſenſus plane corruptus ab Auctore noſtro, præ nimio forte ſtudio cauſſæ ſuæ ſerviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipſi* (Regi ſcilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium. J. B.*

z *In civitatem eſt injurius*] Julianus Miſopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν· *Sunt enim leges ſeveræ pro principibus, ita ut qui in principem injurioſus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*) [Non ſatis adcurate vertitur hic locus. Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (a quibus ſcilicet auctoritatem et vim omnem habent) *Qui igitur in ipſum Imperantem injurius eſt, multo audacius Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. *J. B.*]

a *Non poſſit non multorum odiis patere*] *Quintilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc eſſe conditionem omnium, qui adminiſtrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad ſalutem communem, cum quadam ſui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Auguſtum apud Xiphilinum ex *Dione.* (*Pag.* 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

b *Nam pro populi paſtore timebat*] Bene *Chryſoſtomus*, I ad Tim. I. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at ſi quis paſtorem de medio ſuſtulerit, ab eo totum gregem diſſipari.* *Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfuſique defendunt: incurrentibus periculis ſe* op-

Nec immerito, ut apud [a] Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* c Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: [b] οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

a *Lib.* x. c. 3.

b *Pag.* 804.

8. [76] Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum

opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocunque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II, cap. I. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. *(Pag. 125. C.)*

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus *Marcus* quoque 8, 34. et *Lucas* 9, 23. respiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod *Lucas* 14, 27. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter & sine murmure cumque confessione peccatorum et horrore iustissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis regibusque regum, quam humillimo & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magistratus resistant malitiæ privatorum & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ molorum principum & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si diis placet, nos impune lacerandos & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum et collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit et obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcunque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est, & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conju-

jugem et liberos, Si ergo licet in graviſſimo et certiſſimo diſcrimine reſiſtere ſuperioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti conceſſit Auctor) quoniam eædem cauſæ cum cauſa religionis ſunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo et certiſſimo diſcrimine ob religionem, ſi non per religionem, certe per illas alteras cauſas reſiſtere licet ſuperiori intolerabili ſævitia prætextu religionis bona et vitam involanti.

Chriſti et Apoſtolorum et primorum Chriſtianorum exempla nihil juvant, quia illa verſantur in eccleſia conſtituenda, nos in eccleſia conſtituta. Illam quum ſinguli et humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuiſſe rebellionibus: nunc poſtquam illud crimen eccleſia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præſertim ſi vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Chriſtus per humilitatem, per patientiam ſe ac ſuos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit poteſtates mundi ac tenebrarum, miraculum eſt non minus quam linguarum donum, quam ſanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, et alia ſupra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda diſcendaque religione Chriſtiana non exſpectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræſentet, ſed ordinariis ſtudiorum viis et conſueta diſciplinà utendum eſt: ita nec in defendenda veritate agnita et libertate conſcientiæ manibus inſinuatis ſedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, ſed etiam pro aris vires et opes dedit, nec operienda miracula, quæ Deus ſic quoque dat, ſed illis, qui viis et inſtrumentis et labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos ſub Pharaone cædes et contumelias et injuſta opera cum ſervilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Moſis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata ſua peragere et ultionem exſequi juſſit: ad idem eductis in terram promiſſam per arma adverſus religionis oppreſſores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus eſt martyrii in facto et ſolo propoſito defendendi lucem euangelii, conceſſam occumbere quamvis armatum. Quod ſi quando ab inermibus et mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin ſe, ut poſſunt, a vi tueantur, quam quod quosdam naufragio, peſtilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad ſalutem graſſentur: quod quosdam ſub iniquo judice probos et innocentes ſinit opprimi, id nihil vetat, ne alii ſuam innocentiam judicio defendant. Neque vero non intereſt, privatus paucive an populus ob religionem infeſtetur: nam illi ſuo fato occidunt, populus etiam poſteritatis.

Præterea ſi Chriſti exemplum et injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in univerſum adverſus quosvis aggreſſores, ne quidem tollit jus belli gerendi adverſus ſuperiores in ultimo diſcrimine ob religionem. Ratio eſt, quia Chriſtus non tantum injurias a ſuperioribus pertulit, ſed etiam a viliſſima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, ſed etiam ob illorum invidiam et malitiam. Deinde non dicit: *Si ſuperior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit*; non dicit: *Qui tollet gladium adverſus ſuperiores religionis cauſa*, ſed ſimpliciter et ſine exceptione: *Si quis duxerit*: *Qui tollet*. Quæ ergo reſponſio eſt ad hæc loca, pro ſarto tecto ſervando jure belli cujuscunque, eadem eſt et pro ſervando jure belli in ſuperiores, et intolerandam ſævitiam religionis ergo.

Chriſtus fugam concedit, inquit: agnoſco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangeliſtam neminem. II. Si præciſe nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis et conſcientiæ, itaque rem illicitam fecere tot ſæculis, faciuntque hodie miſeri Græci et

aliæ

tum Maccabæis licuit, liceat & Christus, quorum magister crucem subire toties jubens exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus [a] fugam concedit, his scilicet, quos offi- [a] Matth. x, 23.

aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram et solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe, suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus et imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda et propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia et martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, et eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum ceteris comparentur, dispersi et disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles et inermes, nullo capite præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deferentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, et rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, et defensionem nostri paramus: interdum improvide ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparate, si haberi non possent salva conscientia, et si ea Deus reposceret. Itaque non modo vires illis, sed et animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani, et ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

officii neceſſitudo nulli loco alligat: (ll) ultra fugam nihil.

a 1 Petr. II, 21. IV, 12. 13. 14. 15. 16. [a] Petrus vero Chriſtum ait cum pateretur, nobis reliquiſſe exemplum, quod ſequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis eſſet, convitia convitiis non repoſuit, neque inter patiendum minatus eſt, ſed rem permiſit juſte judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Chriſtianis, ſi tanquam Chriſtiani pœnis ſubdantur. Et hac maxime patientia invaluiſſe Chriſtianam religionem legimus.

9. Quare Chriſtianis veteribus, qui recentes ab apoſtolorum & apoſtolicorum virorum diſciplina eorum præſcripta & intelligebant melius, & perfectius implebant, ſummam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipſi ſe defenderent in certiſſimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuiſſe. Imprudens certe & impudens fuiſſet Tertullianus,

b Apolog. c. 37. [b] ſi apud Imperatores, qui ejus rei ignari eſſe non poterant, ita confidenter auſus eſſet mentiri: *Si enim hoſtes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deeſſet nobis* [77] *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipſique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci & ſuorum finium gentes quàm totius orbis? Externi ſumus & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia,* [78] *conciliabula, caſtra ipſa, tribus,* [79] *decurias,* [80] *palatium, ſenatum, forum: ſola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuiſſemus,* [81] *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, ſi non* [82] *apud iſtam diſciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque [83] magiſtrum

c Ad Demetrianum, p. 192. Ed. Fell. ſuum [c] Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde eſt, quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram,* [84] *quamvis nimius & copioſus noſter ſit populus, ulciſcitur. Patientes facit* [85] *de ſecutura ultione ſecu-*

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*] Cohortium, *Tacitus* I. hiſtor. 6. Agric. 18, & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equeſtrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum auguſtam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & inſtrumento belli.

82 *Apud iſtam diſciplinam*] Hanc ſectam Chriſtianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magiſtratum ſuum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere ſolitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregiſſe, ac ſibi crebro dixiſſe: *Da Magiſtrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numeroſus, multus admodum.

85 *De ſecutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

(ll) Dictum *Chriſti* unice pertinet ad Apoſtolos, ut patet ex ſequentibus. Auctor ipſe ſe refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x, 23. verba illa ſolis Apoſtolis adcommodat, & inde fatetur non poſſe argumentum duci, ad definiendam quæſtionem, An ſponte fugere liceat, periculi tantum vitandi cauſſa? *J. B.*

GRO-

curitas. d *Innocentes nocentibus cedunt.* Et [a] Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum* 86 *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit [b] Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem [c] est illud: *Quoties Imperatores* 87 *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem [d] alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi [e] sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* 88 *Non erat eis pro salute pugnare,* 89 *nisi* 90 *salutem* 91 *pro salute contemnere.*

a *Inst. Div. Lib.* v. c. 20.

b *Lib.* 6. *Qu.* 10. *in Jos.*

c *Epist.* 105 (vulg. 166.)

d In *Psal.* 124. apud *Prosper.* Sent. 34.

e *De Civit. Dei lib.* XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. 60. *Ed. Fell.*)

GRONOVII.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ· idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τοῦ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

(mm) At vero mera est fabula, quæcunque de illa Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quod *Sigismundi*, *Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglice primum edita ann. 1696. postea Gallice, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

le sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud [92] Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum [93] Agaunum iter arripuerunt: & cum eo misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, [94] Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. e Mauritius ejus legionis [95] primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, [96] beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi [97] ad hujus rei interdictum Christi nostri [98] parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propria vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, [99] ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores*

GROTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Guillimannum.* (Lib. I. c. 15. et II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cælis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis matyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. I. *Martenach*, hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

96 *Beatissimis*] Felicissimum et gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi? Tacitus* 15. ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

GRO-

tores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut [1] *ignavæ formidinis meruimus ſubire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, niſi inſtituti legibus Chriſtianis, dæmonum cultus & aras ſemper* [2] *pollutas ſanguine vitaremus. Comperimus præcepiſſe te, ut aut ſacrilegiis pollueres Chriſtianos, aut* [3] *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Chriſtianos eſſe cognoſce: habebis poteſtati tuæ ſubdita omnium corpora: auctorem vero ſuum reſpicientes Chriſtum animas* [4] *non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis ſignifer ſic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, ſæcularium quidem bellorum ſigna perſpicitis; ſed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos veſtros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum eſt præliorum. Non per hos gladios poteſtis ad regna cœleſtia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adverſum te, Imperator, armavit ipſa, quæ fortiſſima eſt in periculis, deſperatio.* [f] *Tenemus ecce arma & non reſiſtimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et poſtea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras ſatelles tuus, ſed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur poſt hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc ſunt Eucherii verba: [5] *Ne juſti punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *eſſe ſoleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non reſiſtimus*] Similia ſunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum (Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, pag. 1025.) ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγενομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ Φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βολάς, & quæ ſequuntur. *Inermes ſumus, ut vides, & tamen ſunt, qui nos tanquam hoſtes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad noſtri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

GRONOVII.

1 *Ignavæ formidinis*] Per metum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Juſtinus* 22, 8.

2 *Pollutas ſanguine*] Quæ non tam victimarum quam Chriſtianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis ſerviant.

5 *Ne juſti punirentur, multitudo*] Seneca 2 de ira 10. *In ſingulos ſeveritas Imperatoris deſtringitur: ac neceſſaria venia eſt, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis? multitudo peccantium.*

res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. [g] Valens impie & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas & Patrum traditionem [6] τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus adductum jam audivimus [a] Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

a 1 *Petr.* II, 21. *Matth.* X, 39. *Luc.* XVII, 33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, [h] ut Lacedæmone, si peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod [7] Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum

GROTII.

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peirescii.* (Pag. 846.)

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (*Pag.* 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικοὺς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihilique hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum.* *Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. 1. (cap. 19.)

GRONOVII.

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* e bibl. *Pithœi*, a *Nic. Fabro* editum, pag. 31.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus.* In exilium ejecti Demaratus, *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

GRO-

rum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Æn.* VIII, 495.)

Ergo omnis 1 8 *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis 9 imperium abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatam. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, [a] si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum 11 electione aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo [b] 13 jus suum cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod [c] 14 dicitur, ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: [d] *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne pater sit.*

a *Lib.* IV. *c.* 16.

b *Inst. de usufr.* §. 3. *finitur.*

c *L. Si usus-fructus,* 66. *jure dotium.*

d *Lib.* III. *Controv.* 9.

XI.

GROTII.

1 *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

—— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. —— ——

GRONOVII.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus & introductus ast.

12 *Nullus est*] Perinde habetur, & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr.* §. *finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

(nn) Bene quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, k si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo: consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui se [16] hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperat. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, [17] si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, l si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex [18] partem habeat summi imperii, m partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, [19] etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi sit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, n ut certo

GROTII.

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum*: (*pag. 831. 832.*) *Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explicat ex his, quæ hoc loco dicuntur.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* lib. VIII.

m *Partem alteram populus aut senatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceslai [apud *Dubrav.*] historiæ libro X. Adde *Azorium* institutionum moralium libro X. cap. 8, & *Lambertum Schafnaburgensem* de Henrico IV.

GRONOVII.

16 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in causam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat, vel existat casus, quo contingente assensus est rex, se regno cessurum. Cap. præced n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi divisum est imperium in partes potentiales, I, 3, 17.

19 *Etiamsi dictum sit*] Hic excusantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders*. *Grot.* Apol. c. 10.

GROTII.

n *Ut certo eventu resisti regi possit.*] Exempla vide apud *Thuanum* historiarum

certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Potest autem [20] qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non [21] postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, [a] non ex ipsius jure, [22] quod nullum est, sed ex eo, quod omnino probabile sit, eum, [23] qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus [24] id malle, interim rata esse, quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus [b]) ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: [c] *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.*

a *Vict. de potast. civ. n. 23. Suares de legib. lib.* III. *c. 10. n. 9. Less. de just. & jur. l. II. c. 29. dub. 5. n. 73.*

b *Lib.* II. *cap.* I.

c *Lib.* III. *cap.* 23.

2. In his tamen, quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI.

riarum CXXXI. in narratione anni CIↃ IↃC IV. et libro CXXXIII. in anno CIↃ IↃC V. utrumque de Hungaria: apud *Mejerum* narratione anni CIↃCCCXXXIX. in Brabantia & Flandria narratione anni CIↃCCCCLXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. et de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque et injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 3.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tem-

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur [27] manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit [a] Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, [b] cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

a *Apolog.* c. 2.
b *C. quando liceat unicuique l. 2.*
c *Pag. 570. C.D. Tom. II. Edit. Wech.*

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit [c] libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, [28] quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata [29] post reditum ex Pyræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ o [30] lex Valeria, si quis iniussu po-

tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus et rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ullum eunt.

GROTII

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (Pag. 110.) ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν. *Ut injudicatum occidere eum liceret, qui dominatum concupisceret.* Mox addit: εἴ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, at Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* (Pag. 103. B. C. vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. v. c. 19.)

GRONOVII.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis xxx. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. p. 10.

30 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3, 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov. J. B.*

GRO-

populi magiſtratum gereret: & lex conſularis poſt decemvirale imperium, ne quis magiſtratum ſine provocatione crearet: qui creaſſet, eum jus faſque eſſet occidi.

XVIII. Nec minus licebit invaſorem imperii interficere, ſi diſerta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, ſive is rex eſt, ſive ſenatus, ſive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaſo erat Jojada, [a] cum Athaliam regno depelleret. *a 2 Paral.* XXIII.

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat ſummi imperii invaſorem, probare non poſſum: quia fieri poteſt, ut is, qui jus habet imperii, malit invaſorem in poſſeſſione relinqui, quam periculoſis & cruentis motibus occaſionem dari, qui plerumque ſequi ſolent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aux ſenatus, aut populus, incertum eſt, quorum ſine cognita voluntate vis juſta eſſe non poteſt. Favonius (pp) dicebat: χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμȣ πόλεμον ἐμφύλιον, *pejus eſſe bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero: [b] *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius [c] ſatius fuiſſe Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non poſſet quam ruina graviſſima civitatis, in ipſa vindicta libertatis perituræ. Nec alio ſpectat illud apud [d] Ariſtophanem, leonem in civitate non alendum, ſi alitus ſit, ferendum eſſe. *b Philipp.* II. c. 15. *c Liv. lib.* XXXIV. c. 49. *d Ran.* vers. 1478.

2. Pro-

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita ſic explicat: ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολȣ́μενον τὸν τύραννον. *Cum videret, ſine gravi aliorum Laconum malo non poſſe tyrannum deſtrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum eſt ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legiſſet:

Σβεννύντας ποτὲ τȣ̀ς δε τυραννίδα χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινȣ̃ντος δ᾽ ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exſtinguere, ſævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Reſpondiſſe, δικαίως τεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἄφεμεν ὅλαν αὐτὰν καταχαῆμεν. *Merito viri illi periere. exſpectare enim debuerant, ut ipſe per ſe dominatus conflagraret.* (Locus eſt *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ſenſum reſponſionis, male ab Interprete expreſſum, non melius, quamquam alio modo, noſter heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne abſumi permittere*, non autem exſtinguere, & ſic ſervare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*)

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum iſtud refertur a PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

GRO-

2. Profecto gravissima cum sit deliberatio, [31] libertas [32] an pax placeat, ut Tacitus [a] loquitur: & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικόν [b] Ciceroni, εἰ τυραννȣμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλη διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit?* non debent singuli, quod populi commune est, judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

a *Hist.* IV. 67.
b *Lib.* IX. *ad Att. epist.* 4.

q 33 *Detrahimus dominos urbi servire paratæ.*

Sicut [34] Sylla, interrogatus [c] quid ita armatus patriam peteret, respondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.*

c *App. civ.* I. p. 384. *Ed. Steph.*

3. Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba Latine sic posuit [d] Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: [e] *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes* [35] *rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum [f] in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλȣς καὶ ἀνοήτȣς κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: *æquum non esse, ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula, & turbas se conjiciat.* Huc & [g] Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum levioribus mederi desideramus.* Thomas [h] seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem.

d *Epist. fam. lib.* I. *Ep.* 9.
e *Bello Jug.* c. 3.
f *Pag.* 989. A.
g *De Off.* II, c. 21.
h 2, 2. q. 42. *art.* 2.

4. Non

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi servire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἰτίαν τȣ̀ς Ἕλληνας ἐλευθερȣ̃ν, μηδὲν δεομένȣς. *Bello prætextum sumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo sanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppressoris.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* I, 351.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam transitus aut magistratuum eorumve, qui sunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulsiones. Sed & successiones, morte interveniente. *Justin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

GRO-

4. Non debet movere nos in contrariam ſententiam factum Aodis [a] in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte teſtatur ſacra auctoritas, hunc a Deo ipſo vindicem ſuſcitatum, mandato ſcilicet ſpeciali. Neque vero conſtat, hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuiſſe. Nam & in alios reges Deus per quas volebat miniſtros ſua judicia exſequebatur, ut per [b] Jehun in Joramum.

a *Jud.* III. 15. *Neh.* IX, 27.

b 2 *Reg.* IX.

XX. Maxime autem in re controverſa judicium ſibi privatus ſumere non debet, ſed [36] poſſeſſionem ſequi. Sic tributum ſolvi Cæſari [c] Chriſtus jubebat, [r] quia ejus imaginem nummus præferebat, id eſt, quia in poſſeſſione erat imperii.

c *Matthæi* XXII, 20.

GROTII.

r *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certiſſimum hoc indicium poſſeſſionis. Vide in hiſtoria Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

36 *Poſſeſſionem ſequi*] Eum agnoſcere juſtum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

QUI BELLUM LICITE GERANT.

I. *Belli cauſas effectrices alias eſſe principales in ſua re:*

II. *Aut adjuvantes in aliena:*

III. *Alias inſtrumentales, ut ſervos & ſubditos.*

IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I.

Ut in aliis rebus, ita & in [1] voluntatis actionibus tria eſſe ſolent efficientium genera, principales, adjuvantes, & inſtrumenta. Cauſa effectrix principalis in bello plerumque eſt is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico poteſtas publica, maxime ſumma. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio poſſit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque ſui juris eſſe vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodeſſe, [a] qua poſſimus, non licitum modo, ſed & honeſtum eſt. Recte qui de officiis ſcripſerunt, [b] ajunt, nihil eſſe homini utilius homine altero. Sunt autem diverſa hominum inter ſe vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini in-

a *L.* 7. *D. de ſerv. export. DD. ad l.* 7. *D. de furt. l.* 5. *C. de jure fiſci.*

b *Cic.* II. *De Offic. c.* 3.

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως, et ſunt materia ſubjecta virtuti morali, in quibus verſatur bonum et malum, honeſtum et inhoneſtum: nam ſunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

GRO-

inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [2] *Porro Quirites, & quiritari.* [a] Aristoteles dixit, oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat, beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

a *Rhet. ad Alex.* c. 3.

b *Bart. in l. Ut vim D. de justit. & jure. n.* 7. 8. *Jas. ibid. n.* 29. *Cast. ad* †. 1. §. 4. *eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt. n.* 9. *Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol. n.* 16. *Panorm. n.* 18. *Sylvest. in verbo bellum. q.* 8.

c *Lib.* VI. *Cap.* 10.

2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. [b] Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri, quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (aa) Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν. *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat [c] Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxilium.*

III. In-

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη, ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προσβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus quam qui sensere se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quam ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. vers. 12.)

GRONOVII.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicunque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem. Laberius* apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites. Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

GRO-

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos, qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale [3] instrumentum est patri filius, pars [a] quippe ejus naturaliter: tale & servus, [b] quasi pars ex lege. (bb) nam [4] sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum, quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in Familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

a L. 22. C. *de agricolis, lib.* XI. & L. 4. C. *ad l. Jul. de adult. Sen.* I. *controv.* 4. *b Aristot. Eth. Nicom.* L. V. c. 10.

IV. Nec dubium, quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, [c] sed quosdam specialis lex arcet, ut olim b Romæ

c Thom. 2, 2. 40. *art.* 2. *Sylvest. de Bell. p.* 3.

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX Æneidos. (*Vers.* 547.)

GRONOVII.

3 *Instrumentum*] *Aristoteles* 1. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνῳ εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. I. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*, *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici & monitores. Præterea boves domiti, et pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. II. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo:* ὄργανον *enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

4 *Sicut pars non tantum*] Sensus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, et nullius alius argumenti vel loci topici, sed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius; in quo non apparet illa relatio, sed vel causæ respectu diversorum effectuum, vel subjecti respectu diversorum adjunctorum, & vicissim: sic rem possessam esse partem possidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de caus. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

(bb) Ratio illa, e veteris Philosophiae placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte sua. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. I. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

GRO

mæ [5] servos, nunc passim [c] clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

GROTII.

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Josepho: (Ant. Jud.* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Ed. Hudson.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* lib. VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. et causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.* [Lib. x. Cap. 8. §. 7.]

GRONOVII.

5 *Servos*] Et capite censos. De servis *Lib.* II. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. epist. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gellius* 16, 10.

HU-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.
DE BELLI CAUSIS, ET PRIMUM DE DEFENSIONE SUI ET RERUM.

I.

1. VENIAMUS ad causas bellorum: [1] justificas intelligo: nam sunt & aliæ, [2] quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis, quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & a [a] [3] belli principiis, quale erat

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius.* (*Æn.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta et sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

erat [4] cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit [a] Polybius. At quanquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in [b] Rhodiorum oratione: *Certe quidem* b *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII. capite 53. & Diodorus Siculus [c] libro XIV. de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & ἀρχάς.

a III. *Hist. c.* 6. 7.
b Lib. XLV. *c.* 22.
c Biblioth. p. 404. *Ed. H. Steph.*

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud [d] Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσησθε τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc [e] Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus,* [5] *quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero*

d Lib. VIII. *c.* 8.
e Olynth. II. p. 6. 8.

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce Ἐμβαίνειν (ibi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum.] οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους· [Apud *Suidam* est πολέμους.] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone et Antiocho in excerptis Peirescianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: (*Fulvii Ursini*, ubi legitur: διὰ τὸ) διὰ τοὺς παλαιοὺς οὐδὲν οὕτω σπουδάζειν, ὡς τε δικαίους ἐφίστασθαι πολέμους. [Ubi videtur legendum ἐνίστασθαι, ut in loco sequ.] Rursum in excerptis Peirescianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῇ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam.)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gothicorum III. (*Cap.* 33.) Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic et ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (*Pag.* 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid, 485. & *geminæ tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis et statuis bases vel crepidines.

vero congruere. Nec minus hoc [a] Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *maxima nobis justitiæ habenda est ratio: quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant.* Et illud [b] Ciceronis: *illa injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta:* qui & alibi [c] Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset [e] nulla belli causa.

a *Lib.* XLI. *pag.* 189. A. *Ed. H. Steph.*

b *De rep. lib.* III.

c *De Finib.* l. III. c. 22.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa [d] Senecæ querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit.....* [6] *Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, &* [f] *publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & [7] sententiæ: de quibus agendum [8] infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud [e] Curtium, sed & [g] Senecæ latro, Lucano [f] prædo appelletur, [9] Indorum (aa) quo-

d *Ep.* XCV.

e *Curt. lib.* VII. c. 8. n. 19.

f *Pharf. lib.* X. *verf.* 21.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus (Bell. Civ.* Lib. II. pag. 438. *Ed. H. Steph.)* eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικῶσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis. Plutarchus* de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴτις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. *pag.* 552. E.) (Locus autem *Ciceronis*, qui heic præcedit, e *Lib.* III. *de Rep.* nullibi, puto, ita legitur. Sed apud AUGUSTIN. *De Civ. Dei*, XXII. 6. ex eodem Libro hæc adferuntur: *Nullum bellum suscipitur a civitate optima, nisi aut pro fide, aut pro salute.* J. B.)

f *Publice jubentur vetita privatim*]. Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico I. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones:* (Pag. 21. *Ed. Oxon.*) Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικρύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse, vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

(aa) quoque sapientibus [10] ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus *a* narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini *b* illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii *c* illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

4. Causa justa *d* belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem *e* Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi [11] ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere [12] ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *f Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

a Lib. III. c. 15.
b De Civ. Dei lib. v. c. 4.
c Lib. I. *de falsa relig.* c. 18.
d Sylvest. de Bell. p. 1. n. 2.
e De Civ. D. Lib. xix. c. 7.
f Livius, I. 32.

II. 1. Ac plane [13] quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut [14] ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item [15] damni infecti, & interdicta alia [16] ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus.

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante eum *Homerus.* nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: (*Odyss.* Lib. xxii. vers. 62. & *seqq.*)

—— ὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Ὅσσα τε νῦν ὔμμ' ἐςὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέκεν ὡς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηςῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

—— *patrias non si mihi raptas*
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. v. epist. xxxv. *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum xvi. & xx.

GRONOVII.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος. q. ἄταις θάλλων.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. 1. Inst. *de Interd.*

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Exped. Alex.* Lib. vii. Cap. 1. *J. B.*

(bb) Refertur id a NONIO MARCELLO, e Lib. III. *Ciceron. de Republ. Nam quum quæreretur ex eo* (Pirata) *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone:* Eodem, *inquit,* quo tu *(Alexander)* orbem terræ. *In voc.* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, iv, 4. *J. B.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philo-

bus. Quod reparandum venit, aut ſpectat id, quod noſtrum eſt vel fuit, unde [17] vindicationes & [18] condictiones [19] quædam; aut id, quod nobis debetur ſive [20] ex pactione, ſive [21] ex maleficio, ſive ex lege, quo referenda, quæ [22] ex quaſi contractu & [23] quaſi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus naſcuntur [24] condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accuſationem & [25] judicia publica.

2. Plerique [a] bellorum tres ſtatuunt cauſas juſtas, defenſionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: [b] *Omnia quæ* [26] *defendi, repetique, & ulciſci fas ſit;* in qua enumeratione niſi vox recuperandi ſumatur laxius, omiſſa eſt perſecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omiſit Plato, [c] cum dixit bella geri non modo, ſi quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam ſi deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: [d] *Æquiſſima vox eſt, & jus gentium præ ſe ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: [e] *Quas nec dederunt, nec ſolverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit.* & apud Salluſtium in hiſtoriis: [f] *Jure gentium res repeto.* Auguſtinus [g] cum dixit: [i] *Juſta bella definiri ſolent, quæ ulciſcuntur*

a Bald. ad l. 2. C. de Servit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello juſto & licito.
b Liv. lib. v. c. 49.
c Alcib. I. p. 109. A.
d Lib. III. *de benef.* c. 14.
e Liv. lib. I. c. 32.

f Lib. III. *fragm.* c. 10. *Orat. Macr. Licin.* *g Lib.* VI. Qu. 10. *ſuper Joſue.*

loſophus ait, Legislatorem ad duo adtendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δὴ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ ſequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph. J. B.*

GROTII.

i *Juſta bella definiri ſolent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc eſt princeps Fecialium, proficiſcebatur ad hoſtium fines: & præfatus quædam ſolemnia clara voce dicebat, ſe bellum indicere propter certas cauſas: aut quia ſocios læſerant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad verſ. 53.)

GRONOVII.

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in perſonam.

19 *Quædam*] *Condictio cauſa data, cauſa non ſecuta, cond. ob turpem cauſam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic ſignificat, quia major numerus actionum in perſonam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum, indebitum, commodatum, depoſitum, pignus*) vel *verbis* (ut *ſtipulatio, fidejuſſio*) vel *literis* (*nominibus*, aut ſi quis debere ſe ſcripſit, *quod numeratum non eſt*) vel *conſenſu* (*emtio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, mandatum.*)

21 *Ex maleficio*] *Furtum, rapina, damnum ex l. Aquilia, injuria.*

22 *Ex quaſi contractu*] *Negotiorum geſtio, tutela, communio rei & hereditatis, aditio hereditatis, ſolutio indebiti.*

23 *Quaſi maleficio*] *Si judex litem ſuam fecerit, dejecta vel effuſa, damnum aut furtum in navi, caupona, ſtabulo.*

24 *Condictiones cæteræ*] *Mutui, triticaria.*

25 *Judicia publica*] Ea ſunt *majeſtas, adulterium, homicidium, parricidium, falſum, vis publica & privata, peculatus, plagium, ambitus, repetundæ, annona, reſidua.*

26 *Defendi, repeti, ulciſci*] *Defendi,*

tur injurias: vocem ulciscendi generalius sumsit pro eo, quod est [27] demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est.*

3. Hanc [28] naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, [a] Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum [b] Senonibus [29] postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent, [30] eos oppugnarent. Aristoteles [c] Apodicticon II. cap. II. πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι· *Bellum sumi solet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius: [d] *Justissimos barbarorum constabat. armis abstinebant* [k] *nisi lacessiti.* Prima igitur causa justi belli est [31] injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, [e] tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, [32] ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est, jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, [33] non ex injustitia aut peccato alterius, unde periculum est [f]. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod [34] bona fide

a Lib. II. *pag.* 74. *Ed. Steph.*
b Liv. lib. V. c. 35.
c Analyt. poster. lib. II. c. II.
d Lib. VII. c. 6.
e Sylv. in verbo Bellum. part. I. *n.* 3. & *p.* 2.
f Bart. ad l. ut vim. D. de just. & jur. Bal. in rep. l. 1. *C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto, lib.* IV. *disput.* 5. *art.* 10. *Valent.* 2. 2. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

di, si infestentur; *repeti*, si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulcisci*, si factæ sunt, violentiam & injustam vim.

27 *Demere*] *Livius* lib. 4, 7. *Justin.* 34, 1. Ut sit, *quæ ulciscuntur*, quæ geruntur, ut *demantur*, id est, prohibeatur, absit, pensetur, injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Sensum communem I, I. 12.

29 *Postulant*] *Expostulant.*

30 *Eos oppugnarent*] Clusinos in Etruria.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exspectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes justam agnoscunt. I. 2. 3.

33 *Non ex injustitia*] Non quia peccat & scelestе agit, & jure caret, qui me aggreditur, sed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra insidiatorem defendendæ. I, 2. I.

34 *Bona fide militet*] Sacramentum legitimum dixerit, meque ut hostem jure interficere possit. [Immo intelligit eos, qui, dum militant, putant caussam belli justam esse. Vide Cap. XXVI. hujus libri. *J. B.*]

GROTII.

k *Nisi lacessiti*] *Plutarchus* Nicia: (*Pag.* 539. E.) καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον. *Herculem etiam cuncta subegisse, dum lacessitus se defendit.* *Josephus* XVII. antiquæ historiæ: οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς (legendum videtur πρὸς μὴ) διανοουμένους ἄρχοντες ἀδίκων ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνομένους ἐφ' ὅπλα χωρεῖν· *Qui in id veniunt, ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt, qui invitos cogunt ad arma semet tutatura confugere.* (Cap. IX. §. 6. *Ed. Hudson.*)

l Pe-

fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi, cum sufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur [a]. Sunt, qui licere id putent, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, [35] multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica, quæ [36] alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

[a] Card. q. 33. lib. 1. Petr. Nav. l. II. c. 3. num. 147. Cajet. 2, 2. art. 67. q. 2.

2. Bene autem dictum est a [b] Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi [37] ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat [38] destinato id facere, unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa [39] non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed [40] ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

[b] 2, 2. q. 64. art. 7.

V. 1. [1] Periculum [41] præsens hic requiritur, & quasi in puncto,

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud *Agathiam* IV. [ubi de cæde *Gubazi*, c. 1. 2.] Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: *ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ ἤδη εἴη περὶ τῆς ψυχῆς δι᾽ ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι·* *Cariturum invidia, si ipse jam in vitæ per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* (Locus est §. 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi casus alius est, quam de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere suadet cavendum et consulendum alteri pluribusve societate conjunctis, quam præcipit, ut unusquisque se potissimum salvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam nosmet ipsos.

37 *Ex intentione*] Proposito.

38 *Destinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præsumatur.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona et justa.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: *ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, in acie novaculæ* situm.

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipse Auctor observavit supra, Lib. I. Cap. III. §. 3. num. 3. Cæteris paribus, sibi quisque proximus est. Et heic magis etiam valet, quod Auctor postea adfert e *Thoma Aquinate*, calculo suo objecto. Vide de tota hac materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. V. *J. B.*

punćto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita, ut appareat, eum id facere occidendi animo, [42] occupari posse facinus. nam in [43] moralibus, ut & in [44] naturalibus [45] punćtum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt, qui [46] metum qualemcunque ad jus occupandæ interfećtionis admittunt. Vere enim dićtum est a Cicerone primo [a] de officiis: plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud [b] Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν· multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato [c] in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa [47] apud Gellium [d] sententia: *Gladiatori [48] composito ad pugnandum pugnæ hæc [49] proposita sors est, aut occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam [50] indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem [e] alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρὴ καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.
[51] Te si, ut ais, interficere vir voluit (ee) tuus,
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Cui

[a] *Cap.* 7.

[b] *De Exp. Cyr. Lib.* II. c. 5.

[c] *Apud. Aul. Gell.* VII, 3.

[d] *Ibid.*

[e] *Cit. Quint. Inst. Or. lib.* V. c. 13.

GRONOVII.

42 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi et honesto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod fit secundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. 1, 2. 1.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possim interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro *Cic.* 2. famil. 8.

49 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

51 *Te si*] Si te occisurus erat, et tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, et tu morari debebas.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 390.

Cui geminum eſt [a] Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι· *Futurum in incerto adhuc eſt: nec quenquam oportet eo commotum inimicitias ſuſcipere, non jam futuras ſed certas.* Idem Thucydides [b] quo loco mala ſeditionum, quæ Græcas civitates inceſſerant, diſerte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾷν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus, quod facturus erat alter, [52] ipſe occupaſſet.* Livius [c]: [m] *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt, & injuriam a nobis repulſam, tanquam aut facere aut pati neceſſe ſit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Criſpi a Quintiliano [d] laudatum, [53] *Quis tibi ſic timere permiſit?* Etiam Livia apud [e] Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant.

a Lib. I. c. 42.

b Lib. III. c. 82.

c Lib. III. c. 65.

d Inſt. Orat. Lib. VIII. c. 5.

e Lib. LV. pap. 640. Ed. H. Steph.

2. Quod ſi quis vim non jam præſentem intentet, ſed conjuraſſe aut inſidiari compertus ſit, ſi venenum ſtruere, ſi falſam accuſationem, falſum teſtimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure poſſe interfici; ſi aut aliter evadi periculum poteſt: aut non certum ſatis eſt, aliter evadi non poſſe. Plerumque enim interpoſita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam caſus patet: ut dici ſolet, [54] inter os & offam.

390. quanquam verba ceteroquin non plane ſunt eadem. Sed dicere debuit *meus*: loquitur enim *Merope* de viro ſuo, a *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum eſt e *Creſphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. c. 3. unde quædam ſupra adtulit. *J. B.*

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro ſe efficiunt*] Ut Cæſar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adverſariorum metu ſe eo adductum. Locus eſt egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod ſciam, apud *Appianum*. Videtur Auctor noſter in animo habuiſſe quod aiebat *Jul. Cæſar.* in literis ad Senatum, dum in armis eſſet *Pompejus*, iniquum fore, ſe cogi, ut ea deponeret, quippe qui ſic hoſtibus traderetur: *Apud* DION. CASSIUM, Lib. XLI. *init.* pag. 171. C. *Ed. Hud* [*Steph.* Neque enim APPIANUS, dict. *Lib.* II. pag. 448. ubi de eadem re, ullam metus mentionem facit. Vitio memoriæ igitur Auctor duos iſtos Hiſtoricos inter ſe confudit. Adde dictum aliud ejuſdem *Cæſaris* apud SUETON. in *Jul.* c. 30. et PLUTARCHUM, *Vit. Cæſ.* p. 730, A. *J. B.*]

GRONOVII.

52 *Ipſe occupaſſet*] Ut Athenienſes, cum pecuniam in ſtipendium belli Perſici ab univerſa Græcia collatam ex inſula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Juſtin.* 3, 6.

53 *Quis tibi ſic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem ſic facere tibi licere putares?

54 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

fam. quamquam non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui [55] indulgentiam suam longius extendant. [a] Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? [b] Sane cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile; adde quod vix sciri queat, an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina [n] pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus [c] Jurisconsultus dixit, pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in [56] Tribuno Marii [57] a milite occiso [o] apud Ciceronem

a Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. multis C. de l. caus. & in l. 1. C. unde vi. Less. lib. II. c. 9. art. 8. Soto lib. V. c. 1. art. 8. b Card. in Clem. Si furiosus de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Silv. in verbo Homicidium 3. q. 4. c lib. 5. rec. sent. tit. 23. §. 8.

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt, sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum v. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam alius pudorem publico facinore defendit.* Augustinus libro I. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipso occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* [Cap. 5. Ita hunc locum *Augustini* Auctor noster laudaverat; unde in sequentibus Edd. fecerant, *ante aut post illatum stuprum* etc. nulla necessitate, posito etiam sensu, quem Auctor putavit inesse; Sed ille sensus minime congruit cum serie orationis; unde SAMUEL RACHELIUS, *Tract. De Duellis*, §. 23. recte heic observavit ἁμάρτημα quoddam μνημονικόν: quum Editiones et recentiores, et vetustiores, habeant tantum: *ante illatum stuprum.* Ita et ultima Parisina, a Monachis Benedictinis curata. Sic etiam dudum locus adlatus est a CUJACIO, *Not. in Jul. Paul. Recept. Sent.* quamvis in Editione Cl. *Schultingii*, v. 23. 8. pag. 508. legatur, *aut ill. stupr.* mendo ex Editione *Fabrotti* orto, et satis per se manifesto, etsi aliæ Editiones non illud arguerent.

o *Apud Ciceronem*] Vide et *Plutarchum* Mario. [Pag. 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil.* c. 4. & *Quintiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus. J. B.*] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Edit. Gall.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono.

GRONOVII.

55 *Indulgentiam suam*] Plus hac in re concedunt, quam sana ratio permittit.

56 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

57 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, I. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII. 25. 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directe, pudicitiam vitæ adæquari. *J. B.*

ronem & Quintilianum: fed & a [58] feminis occiforum hiftoriis exftant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) *ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως*, *juftam defenfionem ad arcendum injuriam in caftitatem.*

VIII. Quod autem diximus fupra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere, qui [59] occidi quam occidere malit, id [a] nonnulli ita concedunt, ut [60] excipiant perfonam multis utilem: Sed mihi hanc [61] patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum intereft, parum tutum videtur. Itaque reftringendum id arbitrer ad eos, quorum officium eft ab aliis vim arcere, quales funt [62] focii itineris ea lege contracti, & [63] rectores publici, quibus illud Lucani aptari poteft: [Lib. V. verf. 685. & feqq.]

a Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.

> p *Cum tot ab hac anima populorum vita falusque*
> *Pendeat, & tantus caput hoc fibi fecerit orbis,*
> *Sævitia eft voluiffe mori* —— ——

IX. 1. Contra vero evenire poteft, ut quia invaforis vita multis fit utilis, occidi is fine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, five veteris five novæ, de quibus egimus fupra, cum regis perfonam fanctam effe oftendimus, [b] fed ipfo etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, [64] quatenus legem fignificat, [65] non ea tantum refpicit, quæ dictat juftitia, quam

b Soto d. loco.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* lib. IX. *Sed cum tam avide manifeftis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in cafum.* (Cap. 6. *num.* 8.)

GRONOVII.

58 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

59 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor pofthac cujusdam necis nec confcius, nec quamvis interdum ulcifcendi caufa non deeffet, fed periturum fe potius quam perditurum adjurans.*

60 *Excipiant perfonam*] Sentiant illum, quem fupereffe ac vivere multorum interfit, potius occidere quam occidi fe pati debere.

61 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

62 *Socii itineris*] Præfidium & commeatus.

63 *Rectores*] Magiftratus.

64 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac neceffario aliquid agi & præftari; non tantummodo monet, aut aliquid honeftius ex fe indicat, 1, 1. 10.

65 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, fed etiam quæ dictant juftitia diftributiva & univerfalis, qualia funt dogmata moralia.

(gg) Locus eft in Lib. I. non longe ab initio, ubi ita Virgo loquitur: *Ὅσοι δὲ πρὸς ἡμῶν (ἀνῄρηθε) ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως πεπόνθατε.* Pag. 7. Edit. Bourdelot. *J. B.*

GRO-

quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

a Lib. 1. cont. illust. 18.

2. [66] Nec ab hac sententia dimovet me [a] Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut ma-

GRONOVII.

66 *Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius*] Sane peccavit *Vasquius*, quum quod consilii est, monendi que sunt principes, ut caveant, quia accidere soleat, id jus fecit adversus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium assultando & injuriam ei intentando desinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in isto actu, non princeps, sed aggressor & tyrannus est. Nam ut in ludo puerili apud *Horatium, Rex eris, ajunt, si recte facies;* & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere, noli regnare.* Ergo & mittit se in periculum patiendi, quæ sæpe tyranni & aggressores patiuntur: ut Lajus quum jussit sibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum grassabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam statim puniuntur in primo scelerato opere, quidam non tam scelus quam imprudentiam expiant inter sceleratos deprehensi, quibusdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis suis relinquuntur: ita & principes. Quorum etsi primum alterumque genus miserabiles sunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipsi tamen non habent, cui imputent, nisi sibi. Et hoc est quod Marcus disputabat: *Omnes principes, qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occisum: meruisse Neronem, debuisse Caligulam, Othonem & Vitellium nec imperare voluisse.* De Galba paria sentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam esse acerbissimum malum:* ut testatur *Vulcatius* in vita Avidii Cassii (c. 8.) Sic. T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulsati essent, jure cæsum præ se ferrent. Sic Philippus Pausaniam jure civili agentem adversus Attalum variis dilationibus cum risu frustratus, vindictam in se vertit. Hi miserabiles sunt quidem, nec percussoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, nisi sibi. Quod verò interposuit *Vasquius*, omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem spectare, si non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra disputetur, homines non omnem injuriam ab imperante sibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio ingerit, parentium potius quam imperantium causa coëuntes populos sibi regem fecisse, & regem esse propter populum, non populum propter regem: propterea acrior est dolor, quum eum, quem tutorem suum & defensorem esse existimabant, vexatorem & hostem vident. Et res quidem non statim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: sed tamen existimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æstimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis scriptum sæpe projecimus: sic vestimenta, quia displicebant, scidimus*, ut ait *Seneca* de ira 2, 26.

GRO-

magis periculose. Nam [67] sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi [68] lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. [69] Quod autem Vasquius & huic, & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiamsi verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim [70] res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a singulis [71] propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. (hh)

3. Falsa enim & a sanioribus philosophis rejecta est opinio q existimantium, amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte

GROTII.

q *Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam*] Refutat perniciosam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. XVI.

GRONOVII.

67 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere necesse habeat, non desinit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra I, 3. 16.

68 *Lex id statuat*] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

69 *Quod autem Vasquius*] Quod pro fundamento sententiæ suæ ponit *Vasquius*, incolumitatem a singulis propter se desiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed postea illa & consequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuscum in societatem coivimus, sed etiam si alii servari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum sapientibus, patriæ vitam & spiritum deberi. Nec vero necesse erat etiam ex ipsius hypothesi ad illud ἐπιχείρειον *propter se* decurrere. Poterat enim dicere, invasorem tam pravo facinore vim intentandi tollere sibi istam existimationem, quod vita ejus sit multitudini utilis: raro enim mala exempla sistunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque si faciat iste, quod non potest non facere, si se salvum velit, non suæ tantum sed & aliorum saluti consulere. Sed periculose hoc judicium privatis committitur. Itaque verior est sententia *Grotii*: nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, sed de jure disputat.

70 *Res deficit*] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

71 *Propter se*] Propter suum ipsius commodum & salutem.

(hh) At vero quemadmodum manifesta est injuria, & intoleranda, Prin-

ſponte & natura noſtra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet ſæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ [a] pertinet: [r] *Principes regesque, & quicunque alio nomine ſunt tutores ſtatus publici, non eſt mirum amari ultra privatas etiam* [72] *neceſſitudines. Nam ſi ſanis hominibus publica privatis potiora ſunt, ſequitur, ut is quoque carior ſit,* [73] *in quem ſe reſpublica convertit.* Ambroſius [b]: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depuliſſe, quam propria pericula.* Is quem dixi [c] Seneca: *Calliſtratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi ſibi penates ſuos noluerunt clade communi: quia ſatius erat duos* [74] *unico malo affici, quam omnes publico.*

a Lib. I. de Clement. c. 4.
b De Officiis III. c. 3.
c Lib. VI. de Benef. c. 37.

X. I. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali ſimilis, huic quoque jus eſſe id arcendi cum cæde inimici, [d] ſunt qui putent. Ego, ſi mera juſtitia expletrix reſpiciatur, non diſſentio. Quanquam enim inæqualia ſunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipſo dat jus, hoc eſt, [s] [75] facultatem quandam moralem adverſus ſe in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo.

d Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. Sylveſt. in verbo Homicidium. I. quæſt. 5. Lud. Lopez. c. 62.

Principis, qui ſine ulla cauſſa privatum ſubditum invadit, vitæ ipſius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, ſi Innocens patiatur ſe interfici, dubia admodum eſt, ne quid gravius dicam. De ea re egimus uberius in noſtris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

r *Principes regesque*) *Plutarchus* Pelopidæ initio: (*pag.* 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἄπαντα ἄλλα σώζοντα· *primum virtutis opus ſervare ſervantem cætera.* *Caſſiodorus* de Amicitia: *Si manus oculorum obſequio vibratum in aliud membrum ſenſerit gladium imminentem, ipſa ſuum minime diſcrimen attendens, plus alii quam ſibi timens, gladium excipit.* Poſt: *Proinde qui morte propria dominos ſuos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, ſi potius ſalutem animæ ſuæ quam liberationem alieni corporis in cauſa conſtituunt. cum enim eis conſcientia dictet, quod fidem dominis ſuis debeant exhibere, videtur etiam conſonum rationi, quod ſuæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rurſus: *Dilectione itaque, & maxime pro ſalute multorum, poteſt quis ſalubriter morti ſuum corpus exponere.*

s *Facultatem quandam moralem*) *Apollodorus* lib. II. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τῶν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντι, ἀθῷον εἶναι. *Ad Thebas cum veniſſet, civisque Thebanus factus eſſet, ibi interiit ab Hercule percuſſus cithara: nam cum Linus feriiſſet Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque a nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua inſons pronunciatur, ſi quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. IV. §. 9.)

GRONOVII.

72 *Neceſſitudines*) Amicos, neceſſarios, familiares, cognatos.

73 *In quem reſpublica*) Ad quem omnium poteſtas delata eſt.

74 *Unico*) *Iniquo*, legendum.

75 *Facultatem quandam*) Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui juſta negat.* Quod ſcribit, qui injuria parat

queo. [76] Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex evangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto [a] Covarruviæ, [77] non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignarum, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut et supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi, etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum,

a Dict. §. 1. p. 3. in Clem. Si furiosus.

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri [b] Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si, qui eam impegit, fugiat, [78] ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is [79] patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit.

b Navarr. cap. 15, 4 Henr. de irregul. c. 11. Vict. de jure bell. n. 5.

parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est; ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocunque modo possum, sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen et honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam, et inimicitias debere mortales esse judicabant, *Ob levem injuriam externi mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum*, inquit *Cicero* pro Ligario cap. 4.

76 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait, caritatem nos non obstringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit Auctoris: dat facultatem liberam et incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium et objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde non quidem destinatione mea (quæ est tantum a me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic sauciem, ut vulnus ei sit mortale.

76 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

77 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione instructus et utens, ac jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

78 *Ad honorem*] Existimationem, dignitatem, quam videtur amisisse servilium verberum patientia.

79 *Patientem excellenter*] Ut vis ingens et bello, & studiis Nuæus apud *Thuan.* lib. 55. ann. 1573. p. 335.

80 *Igno-*

nuit. nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum sit, quod a [a] plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino, (nam de solo naturæ jure, quo minus ita sit, non disputo) etiamsi quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet [80] ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis, qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter jurisconsultos Carolum Molinæum [b]. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: [c] mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista [81] non est modus aptus ad tuendam existimationem.

a Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure & in l. 1. C. unde vi. Vasq. D. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.
b In addit. ad Alex. cons. 119.
c Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

XI. Veniamus ad injurias, quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam [82] quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis

GRONOVII.

80 *Ignominiosa*] Indigna forti viro.

81 *Non est modus*] Idem judicavit Augustus Cæsar apud *Sueton.* c. 51. et 35.

82 *Quæ inter rem & vitam*] Etsi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, si pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non est periculum, quod ipse in se arcessivit, 1, 2. 3. et quod minus est in re, quam est in hominis capite, id supplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem esse inter amissionem vel omnium bonorum & mortem, sententia, opinor, verior est. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter se censere rebus testetur. Cur enim navigant, militant, in metalla se defodiunt, margaritas piscantur, et periculosissimas artes alias exercent, nisi ut ostendant ob bona et sæpe ob vilem mercedulam libenter se capite periclitari? Qui projecerunt suam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquisiverunt, tuendo? Inde passim ita loquuntur boni auctores, ut pecuniam et vitam parum differre significent. *Hesiodus.*

Χρήματα μὲν ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Spiritu haud levior miseris mortalibus est res.

Antiphanes apud *Stobæum*:

Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·

Ὅστις

tis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur, si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Demosthenes [a] oratione in Aristocratem: εἰ τ' ἐ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παράνομον, ἐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίε μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι. *Nonne hoc per Deos durum atque injustum est, nec scriptis tantum legibus, sed & communi inter homines legi contrarium, ut non sinat vi uti adversus eum, qui hostiliter res meas rapiat?* Nec obstat [83] caritas [84] per modum præcepti, [85] lege divina humanaque seposita, nisi res sit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

a Pag. 437. A.

XII. 2. Quis sensus sit [86] legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (ii) quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat, [t] & inde sumta lex XII. Tabularum; & (kk) Platonis scitum nono de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conveniunt, quod [87] furem nocturnum a diurno

Osis δὲ μὴ ἔχει τῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.

Anima atque sanguis pecunia est mortalibus,
Hac si carebis, sine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic *sanguinem, nervos, viscera, vitalia* dixerunt pro patrimonio, et *comedi, cædi, concidi, perire, funus,* de eo, qui bona perdit. Vide *Observat.* lib. 4. cap. 24.

GROTII.

t *Et inde sumta lex* XII. *Tabularum*] Addi potest *lex Wisigotthorum* libro VII. tit. II. cap. XVI. & *Capitulare Caroli Magni* lib. V. cap. 191. *Lege Longobarda,* qui nocte alienam curtem ingreditur, nisi ligandum se præbeat, occidi potest. [*Lib.* I. *Tit.* XXIV. Cap. I.]

GRONOVII.

83 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

84 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, consulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

85 *Lege divina humanaque*] Ipsam si consideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

86 *Legis Hebrææ*] Exod. xx, 2.

(ii) Vide supra, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 2. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τὶς, καθαρὸς ἔσω. Pag. 874. B. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix sit copia testium abhibendorum, atque ideo, si occisus reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum repertum cum aliquo instrumento, quo nocere posset.

Ergo hæc foret fictio juris, seu ejus, quod est possibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro ve-

diurno distinguunt. de ratione legis ambigitur. [a] Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. [b] Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem inermem (ll) telo presternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum, etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi 89 quod me in id discrimen [illegible] ad-

a Soto d. loco: Mathesilan. notab. 135. Jos. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. dub. XI. n. 68.
b Covar. de loco. Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.

veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales et alibi, et in usucapione, et in postliminio JCti veteres agnoscunt. Sed haud scio, au fictio juris tantum valere possit, ut per eam homo alioqui conservandus possit occidi, quemadmodum per eam res potest retineri vel alienari. Potius hæc causa videtur, quod ubi minor est custodia hominum, ibi sanctior est custodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Justinus*, sine tecti munimento pecora et armenta habentibus nihil salvum esset, si furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etsi possint res furto ablatæ multo esse pretiosiores, quia fide publica in pascuis sunt pecudes, nec ita possunt custodiri, ut quæ domi sub oculis et claustris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, et, ut eleganter *Statius*, *mandavere animas* (quasi alienæ fidei commisere, non ipsi in potestate habent) vigilat lex: et in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adversus nocturnum furem præsumtio est defendisse se telo, sed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi potest fur nocturnus sine telo: quia enim noctu sunt omnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum et armariorum seras? Tertio ob hanc quoque causam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, et quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates, hic sacræ religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit *Cicero* in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium; cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex XII. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in discrimen*] Quod quasi mea culpa in id periculum veni.

(ll) Addidi vocem hanc *inermem*, quæ, quanquam in omnibus Editionibus desit, omnino necessaria est, ut series orationis constet, & species ista differat a sequenti, in qua Fur etiam fugere manifesto supponitur, sed ita ut se telo defenderet. Vel sic tamen non satis firma & cohærens est Auctoris nostri ratiocinatio. Vide Notas Gallicas in h. l. Adde PUFENDORFII nostri Caput antea indicatum. *B. J.*

GRO-

adduxerim, dum rem meam cupio retinere, aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto [90] במחתרת: quod quidam transferunt *in perfossione;* alii forte melius, *cum perfossorio instrumento:* quomodo & Jeremiæ II, 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (mm) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a [a] Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, [b] quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (nn) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is, qui occidit, homicidii tenebitur. Accedit, quod tam [91] diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is, qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (oo) ut ex Cajo [c] discimus,

[a] *L. Si pignore*, 54. §. *furem*, 2. *D. de furtis.*

[b] *L. furem*, 9. *D. ad leg. Corn. de sicariis.*

[c] *L. Itaque* 4. *D. ad leg. Aquiliam*, §. 1

GRONOVII.

90 בַּמַּחְתֶּרֶת] A חָתַר *Fodere.*

91 *Diu*] Interdiu.

(mm) Exceptio illa ideo additur, quod interdiu facile cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, et armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(nn) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dati ab eo, qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Cornelia*, secundum quam, ut et legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregie probavit summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. IX. et *Ad Legem Aquil.* Cap. V. quanquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*, Obs. Jur. Rom. *Lib.* I. *Cap.* 18. *J. B.*

(oo) Sed *clamor* ille non exigitur a Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia*. Vide omnino laudati Cl. *Noodtii* Observ. L. I. c. 15. *J. B.*

mus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat [a] Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

a Pag. 236. B. Ed. Bas. 1572.

4. Cui simile est, quod lex [b] Hebræa [u] puellæ [92] de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat, quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat, si is, qui rem suam servare voluit, ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

b Deut. XXII, 13. & seqq.

XIII. 1. [93] Quid vero jam de lege Evangelica dicemus? idem

GROTII.

u *Puellæ de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat *Philo*, ut locus frequentioris exempli causa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille differit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (Pag. 788. D. E. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

93 *Quid vero jam de lege Evangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, Evangelicæ perfectionem, quasi perfectio Evangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Hæc non præstant fures salvos. Et primo valet responsio, quam ipse dedit supra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forensi obducebant: nempe alapam esse contumeliam levem, nec re, sed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amissionem non maximi pretii bonorum significant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, sed aurum & argentum, &, si potest, omnem censum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum est magistratibus. *Deuteron.* 19. Id non abrogat Christus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male sibi & privatim, & publice. Privatim, cum hinc sibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia sub jugum erant Romanorum redacti, si quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes

idem ab ea permitti, quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ [94] incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est. nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, [a] tam Jurisconsulti, quam Theologi, doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines, in quibus lex Moysis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit [b] Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam pro-*

[a] *Soto d. art.* 8. *Less. dub.* XI. *n.* 74. *Sylv. in verbo Bellum* 2. *n.* 3. *Pan. c.* 2. *de homicidiis. Less. d. loco.*

[b] *Lib.* I. *de Lib. arbitr. c.* 5.

jactantes semper se Abrahami semen, & fœderatum Deo populum, & immemores, se fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoscendo Messiam præsentem, irritum fecisse. Ait igitur, *ne obsistite injurioso*, nempe ut soletis obsistere lædentes magis vestras conscientias, quam ab illo forte in bonis vestris læsi estis, nec tantopere studentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ vestræ & vindictæ cupido exsatientur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino*: nempe ut soletis leviter & præter necessitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injustorum, ubi possunt puniri, sed patientiam & æquum animum in castigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve scelera, ubi possunt plecti aut prohiberi: sed si justo Dei judicio homines potentes & majores legibus istis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus, & agnoscamus, hæc evenire nobis ob peccata nostra, Deumque, per illam injustitiam hominum, justissima & sanctissima decreta sua exsequi: adeoque non efferamur impatientia adversus istas virgas Dei, ut si & alterum tantum perdendum sit de bonis, si duplicetur contumelia, si geminetur labor, parati simus sustinere & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius a nobis postulat Evangelium, ut idem jam præstiterint sancti in veteri testamento. Sic David 2 *Samuel.* 16. *Dimitte eum, ut male dicat, Dominus enim præcepit ei, ut maledicat David.* Et poterat tunc punire: sed id tempus erat, quo se humilem redderet coram Deo rex piissimus, non magnum coram hominibus. Sic *Jobus* cap. I. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

94 *Incruenta contentio*] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum sanguinis aut cædis intervenit.

providentiam a peccato liberi ſunt, qui pro his rebus, quas temni oportet, humana cæde polluti ſunt? Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore x laxata eſt diſciplina, & paulatim interpretatio legis Evangeliæ cœpit ad ſæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri ſolebat forma veteris inſtituti: tandem his quoque remiſſa eſt hoc nomine cenſura.

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex ſaltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, ſi quo caſu permittat furem interfici a privato, ſimul etiam præſtet, ut id ab omni culpa ſit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum 95 lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Eſt autem valde probabilis Scoti ſententia, fas non eſſe quenquam ad mortem damnare, y niſi ob delicta, quæ lex per Moſem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his ſunt paria recta æſtimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ ſola 96 animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi poſſe, quam ex illa lege, quæ certe

GROTII.

x *Laxata eſt diſciplina*] *Hieronymus* in vita Malchi: *Poſtquam eccleſia cœpit habere Chriſtianos magiſtratus, facta eſt quidem opibus major, ſed virtutibus minor.* (T. 1. pag. 255. B. ubi tamen paullo aliter verba leguntur.) Vide c. *ſuſcepimus*, de homicidio voluntario *(in Decretalibus)* et c. de his, 36. diſtinct. 50.

y *Niſi ob delicta, quæ lex per Moſem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes ruſticos morte puniunt, vide *Gregorium Turonenſem* libro x. c. 10. *Johannem Sariſberienſem* Policratici Lib. I. Cap. IV. *(pag. 18. Ed. Lugd. Bat. 1639.) Petrum Bleſenſem* epiſtola CXXIX.

GRONOVII.

95 *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, ſed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quaſi non minimum delictum, ſi ob cauſas incidentes ſub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Athenienſibus jubere, ut capitale eſſet, ſi quis legem de vindicanda Salamine tuliſſet? *Juſtin.* 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, ſi quis cum armis in concionem veniſſet? *Diod. Sicul.* 12, 12. Quare non Carthaginienſibus, ne quis Græcis literis aut ſermoni ſtuderet, quo loqui cum hoſte aut ſcribere ſine interprete poſſet? *Juſtin.* 20, 5. Quomodo autem conſiſtet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut ſi quis in agmine ordinem exceſſit, ſi in ruſtici tugurio inventus eſt, ſi gallinam abſtulerit. Et quantum eſt in ſe ſpectatum veſci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo veſceris, morte morieris.* Diſtinguendum igitur, ne lex ſit tyrannica, quæ ſervari non poteſt, & pro laqueo eſt ad capiendos innocentes, nec gravem cauſam habet. Si ratio eſt et poteſt ſervari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit.

96 *Animum tranquillat*] Omnes conſcientiæ ſcrupulos eximere poteſt.

GRO-

certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, nisi in criminibus [97] valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, [98] tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his, quæ diximus, apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor [99] concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus [1] duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc usque sunt, de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed [z] ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello [2] jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, nisi ubi non sunt aut cessant judicia, [3] tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme

GROTII.

z *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] *Ammianus* lib. XXIII. (*Cap. 1.*) *Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* [De ultimis verbis, ubi in Editione VALESII & GRONOVII legitur, *remittente*, pro *renitente*, vide JAC. GOTHOFRED. in *Cod. Theod.* T. V. p. ult. *J. B.*] Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. *καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥάλεον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι·* *Injurias qui prior infert, nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arcet, ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat, sed auferat.* (Cap. 3, *num. 8, 9. Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

97 *Valde atrocibus*] Ut proscriptos & militiæ desertores, supra I, 4. 16. & exsules, ubi de iis lex est, qualis apud *Quintilianum* avum declam. 305.

98 *Tollere quidem*] Impunitatem dare in foro soli vel apud judicem mortalem, non liberare conscientiam.

99 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpositis, sed si dum aggreditur, tantum interveniat spatii aut loci, ut contraria arma expedire possim.

1 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

2 *Jus quasi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis angustias.

ferme [4] defenſio mera conſideratur. at publicæ poteſtates cum defenſione & ulciſcendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præſentem, ſed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injuſtum eſſe ſupra docuimus) ſed indirecte, ulciſcendo delictum cœptum jam, ſed non conſummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum eſt, quod quidam tradiderunt, [a] jure gentium arma recte ſumi ad imminuendam potentiam creſcentem, quæ nimium aucta nocere poſſet. Fateor in conſultationem de bello & hoc venire, non ſub ratione juſti, ſed ſub ratione utilis: ut ſi ex alia cauſa juſtum ſit bellum, ex hac cauſa prudenter quoque ſuſceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur [b] auctores. Sed [5] ut vim pati poſſe ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana eſt, ut plena ſecuritas nunquam nobis conſtet. Adverſus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præſidium petendum eſt.

a Alb. Gent. lib. 1. c. 14.

b Bald. lib. de rer. diviſ.

XVIII. 1. Nec minus illud diſplicet, quod [c] docent, juſtam eſſe defenſionem etiam eorum, qui [6] bellum promeriti ſunt, quia ſcilicet pauci contenti ſunt [7] tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non poteſt: unde nec reus criminis jus habet publicis miniſtris capere ſe volentibus per vim reſiſtendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læſit offerre ſatisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, [d] cum fœdere non ſtetiſſet, quod cum rege Aſſyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: idque cum feciſſet, & poſtea iterum bello laceſſeretur, fretus bona conſcientia vim hoſtium ſuſtinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis poſt res Romanis redditas, deditum belli [e] auctorem,

c Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Caſtr. lib. 5. de Juſtit.

d 2 Regum XVIII, 7. 14. & cap. XIX.

e Livius, lib. IX. c. 1.

GRONOVII.

4 *Defenſio mera*] Nam offenſio ex intentione juſta non eſt, ſupra n. 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc creſcere poſſe, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla ſigna det, ideo eum aggredi poſſim, & incrementa ejus vi interpellare. Ariovistus ad *Cæſarem* 1. Gall. 44. debere ſe ſuſpicari, ſimulata Cæſarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, ſui opprimendi cauſa habere: quod niſi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, ſeſe illum non pro amico, ſed pro hoſte habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta juſtam alteri cauſam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit. Et ira & ardens hoſtis, & victoria commiſſa nocti.*

ctorem; *Expiatum*, inquit, *est, quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis fœderis expiationem spretam.* Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* [8] *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (pp) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, [zz] bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

C A-

GROTII.

zz *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem et residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram* (Lib. XVII. Cap. II.) simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. (pag. 393. *Ed. Basil.* 1555.) de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide *Philippum Cominæum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romondius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, et postea, cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma movente. Vide pag. 66. et 67. Versionis *Sleidani*, qua usus Auctor noster, *Ed. Wech. J. B.*]

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(pp) Immo *Lacedæmonii Thebanis.* Deinde non agit heic *Aristides* de oblata æqua satisfactione: verum de vindicta, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prœlio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum, p. 93. Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* et adde *Xenophontem*, Hist. Græc. Lib. VI. Cap. V. §. 33. & *seqq. Ed. Oxon. J. B.*

CAPUT II.

DE HIS, QUAE HOMINIBUS COMMUNITER COMPETUNT.

I. Sequitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud [1] communi hominum jure, aliud [2] nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut [3] ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam [4] aliquorum propriæ. Res, quæ a proprietate vacant, aut tales sunt, ut [5] propriæ fieri nequeant, aut [6] ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

[a] *Gen.* I, 29. 30. IX, 2. [b] *Lib.* XLIII. *c.* I.

II. 1. Deus humano generi generaliter [a] contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. a *Erant,* ut Justinus [b] loquitur

GROTII.

a *Erant omnia communia & indivisa omnibus*] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propriæ*] Num. 6.

5 *Propriæ fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4 et 5.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lic. IV. Cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longe plenius et accuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

tur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset.* Hinc factum, ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac [7] talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem de [a] finibus III. [b] *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.* *a Cap.20.*

Neque is status durare non potuit, si aut [8] in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet [c] ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim [d] [9] Esseni, deinde Christiani, qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci, qui vitam degunt [10] asceticam. Simplicitatis, in qua [e] primi homines sunt conditi, argumentum præbuit nu-

GROTII.

b *Theatrum cum commune sit*] *Seneca* de beneficiis VII. c. XII. *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi.*

c *Ex simplicitate eximia*] *Horatius:*

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domus,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

(Lib. III. Od. XXIV, 9.)

d *Esseni*] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide *Porphyrium,* (*vit. Pythag.* §. 20.). *Diogenem Laërtium,* (VIII, 10.) *Gellium,* I, 9. [Vide Auctoris *Epist.* I. Part. 552. ubi hanc suam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem, sive verum, sive falsum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celsum.* Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum est, quod animæ a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio naturæ accidit.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

7 *Talis usus*] Exercitium juris hujus et apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

8 *In magna quadam*] Mansissent incallidi, et ex iis ignoratio verborum. *Justin.* 2, 2.

9 *Esseni*] I, 3. 3.

10 *Asceticam*] Exercent et castigant corpus, ut animus magis vacet religioni. I, 2. 9.

a Justin. lib. II. c. 2. b Ann. III, 26. c 2 Ad Somn. Scip. c. 10. d Sap. III, 24. e 2 Cor. II, 3. f Proverb. III, 18. g Philo de Mund. cre. p. 35. D. h Apocalyps. XXII. 2.

nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur [a] Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit [b] Tacitus, [f] *nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coërcitionibus agebant.* Apud Macrobium est: [c] *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas.* hæc simplicitas [g] [II] ἀφθαρσία videtur dici sapienti [d] Hebræo, Paulo [e] apostolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, [h] cujus symbolum [f] arbor vitæ, ut Hebræi [g] veteres explicant, assentiente [h] Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his, [i] quæ sine industria sponte sua terra proferebat.

2. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat [k] arbor scientiæ boni & mali, id est, earum re-

GROTII.

f *Nulla adhuc mala libidine*] *Seneca* de iisdem epistola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit; *Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita.* Josephus: μηδεμιᾷ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. Lib. I. Cap. I. §. 4. *pag.* 8. *Ed. Hudson. Amst.* ubi legitur ξαινόμενοι.

g Ἀφθαρσία *videtur dici sapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Ephes. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17. [Auctor in Adnotationibus suis ad V. & N. Test. voces has aliter exponit. Vide, si tanti est. *J. B.*]

h *Cujus symbolum arbor vitæ*] Sanctitas superior Rabbinis. ἔνδεος σοφία, divina sapientia, Arethæ ad Apocalypsin. De Paradiso vide *Ecclesiastici* caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV, 25. & sequentibus.

i *Quæ sine industria sponte sua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re rustica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non esu animalium IV. (*Pag.* 342. & *seqq.*)

k *Arbor scientiæ boni & mali*] Josephus: (Antiq. Jud. *Lib.* I. Cap. I. §. 4. pag. 7.) τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας ὑπῆρχεν· *quæ arbor erat solertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum*: (*Odyss.* XX, 309.)

—— καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.

—— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittiensi prudentia, scientia bonorum, & malorum, & mediorum. Est id apud *Diogenem Laërtium.* (Lib. VII. §. 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τὶ δεινὸν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἔξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum, sed solorum bonorum sit scientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

II Ἀφθαρσία] Integritas.

GRO-

rerum, quibus tum bene tum male uti licet: [12] *φρόνησιν μέσην* vocat [a] Philo. Huc respiciens Salomo, [b] *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est, *simplicem*, *sed ipsi quæsiverunt sibi cogitationes multas*. [13] *ἔρρεπον εἰς πανεργίαν*, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusæensis oratione [c] VI. *ἀλλὰ τὴν πανεργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον ἐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. ἐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπες, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν.* *His qui primos secuti sunt hominibus calliditatem* [1] *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua [14] rerum distributione. [15] ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cædes: ac tandem cum [16] boni malorum consortio contaminarentur, [m] vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum, quos [17] *χειροδίκας* Græci vocant. [n] Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, [o] cui inserviit vinum; unde & illiciti amores.

[a] De Mundi opif. p. 35. E.
[b] Eccles. VII, 30.
[c] Pag. 92. A. Edit. Morell.

3. Præcipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, (bb) cujus signum turris Babylonica [d] mox alii alias [18] terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum com-

[d] Gen. X, II.

GROTII.

1 *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* epistola XC. quem lege, & Dicæarchum apud dictos jam scriptores.

m *Vitæ genus giganteum*] *Seneca* naturalium III. in fine: *exstinctis pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.* (*Quæst. Nat.* III, 30.)

o *Cui inserviit vinum, unde & illiciti amores*] *Præmiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas. Seneca* ibidem. [Hæc verba non sunt *Senecæ*: verum *Plinii*, Hist. Nat. *Lib.* XIV. c. 22. pag. 728. Tom. I. *Edit. Hard.* in fol. *J. B.*]

GRONOVII.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔρρεπον] Inclinarunt, vergere cœperunt ad malitiam.

14 *Rerum distributione*] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

15 *Ex studiorum diversitate*] Dum uterque suum præfert, alterius studium contemnit.

16 *Boni malorum*] *Gen.* 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Cæsar* 6. Bell. Gall. 22.

(bb) Ambitione impulsos fuisse homines ad exstruendam Turrim Babylonicam, non ita certum est. Qua de re videri possunt *Origines Babylonicæ* Eruditissimi PERIZONII, Cap. XIII. *J. B.*

GRO-

a Gen. XIII.

communio: [a] quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut ſine incommodo ullo ad multorum uſus ſufficeret:

b Virg. Georg. I. *verſ.* 126.

> [b] *Ne ſignare quidem aut partiri limite campum*
> *Fas erat.* —— —— ——

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, paſſim terræ non in gentes ut ante, ſed [19] in familias dividi cœperunt. p Puteos vero, rem in [20] ſiticuloſa regione valde neceſſariam, nec multis ſufficientem, [c] occupando quisque ſuos fecere. Hæc ſunt, quæ ex ſacra hiſtoria docemur, ſatis convenientia cum his, quæ philoſophi & poëtæ de primo ſtatu rerum communium & poſtea ſecuta rerum diſtributione dixerunt, quorum teſtimonia [d] alibi a nobis producta ſunt.

c Gen. XXI.

d Mari libero Cap. 15.

4. Hinc diſcimus, quæ fuerit cauſa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium diſceſſum eſt: nimirum quod, cum non contenti homines q veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito, vitæ genus exquiſitius delegiſſent, induſtria opus fuit, quam ſinguli rebus ſingulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obſtitit [21] locorum, in quæ homines diſceſſerunt, diſtantia, deinde [22] juſtitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in conſumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas ſervaretur.

5. Simul diſcimus, quomodo res [23] in proprietatem iverint: non [24] animi actu ſolo; neque enim ſcire alii poterant, quid alii ſuum eſſe vellent, ut eo abſtinerent; & idem velle plures po-

GROTII.

p *Puteos vero*] De puteis ad Oaſim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud *Photium.* (Cod. 80. pag. 193. *Edit. Rothomag.*)

q *Veſci ſponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus veſtito*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate deſcribit *Procopius* Gotthicorum II. (c. 15.) Adde *Plinium* XII. Proœm. et *Vitruvium* II. c. I.

GRONOVII.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticuloſa*] Qualis eſt orienti ſoli propior regio. *Juſtin.* 12, 10.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui deſierant una vivere, deſierunt et res communicare.

22 *Juſtitiæ & amoris defectus*] Quum ſcilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent, aut conſumerent, quam frugalibus aut æquis dignum eſſet.

23 *In proprietatem*] Propriæ factæ ſint.

24 *Animi actu*] Deſtinatione mera, vel cupiditate habendi.

GRO-

poterant: sed pacto (cc) quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, r ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, s censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium haberet. t *Concessum*, inquit [a] Cicero, *sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura.* Cui addendum illud [b] Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quidquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum [25] Cererem legiferam, [c] & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, u ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem.

a Off. III. *c.* 5.
b Decl. 13.
c Macrob. Sat. III. *c.* 12.

III. 1. His positis dicimus, mare sumtum aut [26] sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia [27] causa, ob quam a communione discessum est, hic cessat. Est enim

GROTII.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara et Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalassocratico. (Seu *Mari Clauso*, Lib. I. Cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* (*De Off.* 1, 7.) Quod similitudine illustrat (*Ibid.* Lib. III. c. 10. a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poticam *Horatii*: (*Vers.* 128. pag. 627 Edit Cruq.) *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit.* *Varro* in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.* [Apud PHYLARGYRIUM in *Virg. Georgic.* II, 167.]

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι.
Οὐκ ἐθέλω. —— ——

Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam. —— ——

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.* (Cap. 8.)

u *Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem*] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (Vers. 58.)

GRONOVII.

25 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æeneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* 1, 12.

26 *Sub ratione*] Vel universum, vel partes ejus, ut grandes sinus aut freta propriive nominis tractus.

27 *Causa hic cessat*] Non est verendum, ne quis tantum ex eo sumat, ut alii fraudentur, atque ita non servetur æqualitas.

(cc) Nullum pactum heic intervenisse, neque etiam necessarium fuisse, fuse probavimus in Notis nostris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. IV. §. 4. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, [28] si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est [x] ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud censendum de [29] Syrtibus, ubi nihil est, quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio, (ee) quia mare consideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit [y] nisi [30] in re terminata: unde [a] Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Isocrates [b] terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ᾽ ἡμῶν ἀφοριϑεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur ([31] τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit [c] Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut [z] terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσϑαι, quæ Apollonii verba apud [d] Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: [e] *Quid potest dici* [32] *citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil*

a *Lib.* I. *c.* 139.
b *Paneg. p.* 48. A. *Ed. H. Steph.*
c *De gener. lib.* II. *c.* 2.
d *Vit. Apoll. Lib.* VII. *c.* 26. *Ed. Olear.*
e *Lib.* XII. *Cap.* 13.

GROTII.

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam soli quam cœli mensura facienda est, ait *Pomponius* l. *si opus.* 21. §. 2. D. *quod vi aut clam.* Adde legem 83. seu penultimam. D. *pro socio.*

y *Nisi in re terminata*] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit *Horatius.* (Lib. III. Od. XXIV, 12.)

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III, XV. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

28 *Si quis ejus*] Si homines possent volare, aut versari in aëre, sine tactu terræ vel molis, quæ a terra sustinetur.

29 *Syrtibus*] Magna et minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Sallust.* Jugurth. 78.

30 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

31 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

32 *Citra oceanum*] Error *Supplicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra*. At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

(dd) Ratio illa per se contrarium potius probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 4. ultimarum utriusque Versionis Editionum. *J. B.*

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, Lib. I. Cap. 22. Amplissim. BYNCKERSHOEK. Diss. *de Dominio Maris,* Cap. IX. *J. B.*

GRO-

nihil citra eum est; sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt. [33] M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ [a] suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano [b] unda mundum coërcens. [34] Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

a Suas. 1.
b Pharf. V. 619.

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt [a] loca multa inculta adhuc, [b] insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam [35] per universitatem, alteram [36] per fundos, prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen [37] assignatione quam [38] libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, [39] non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est: [c] qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse

c Covarr. c. peccatum. par. II. §. 8, Dd. in. l.

cunctos populos: C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm in c. a nobis 1. de sent. excomm. Covarr. d. loco.

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide *Bembum* historiæ VI.

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmaeon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τὰς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quanquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon. J. B.*

GRONOVII.

33 *M.*] *Liv.* 36, 17.

34 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum perinde ac terras a gentibus aliquando divisum esse.

35 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, et publicam facit.

36 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

37 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

38 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

39 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. annal. 54.

(ff) Animalia illa, non minus quam res aliæ, quæcunque in dominio

poſſe aliquos, ne feras, piſces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio eſt, quia ad gubernationem populi [40] moraliter neceſſarium eſt, ut qui ei vel ad tempus ſe admiſcent, quod fit intrando territorium, ii conformes ſe reddant ejus populi inſtitutis. Nec obſtat, quod ſæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum eſſe talia animalia venari: hoc enim verum eſt, quamdiu lex civilis nulla intercedit; ſicut lex Romana res multas relinquebat [41] in illo primævo ſtatu, de quibus aliæ gentes aliud conſtituerunt. Cum autem lex civilis aliud conſtituit, eam obſervari debere jus ipſum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil poteſt præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, poteſt tamen libertatem naturalem circumſcribere, & vetare, quod naturaliter licebat, [42] atque enim ipſum dominium naturaliter acquirendum vi ſua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ ſunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas [43] videatur abſorpſiſſe jus illud omne, quod ex rerum communi ſtatu naſcebatur. Sed non ita eſt. Spectandum enim eſt, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia ſingularia introduxerunt: quæ credenda eſt talis fuiſſe, ut quam minimum ab æquitate naturali receſſerit. Nam ſi ſcriptæ etiam leges in eum ſenſum trahendæ ſunt quatenus fieri poteſt, multo magis mores, qui ſcriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo ſequitur, in graviſſima neceſſitate reviviſcere (gg) jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde &

minio ſingulorum non ſunt, manſerunt re vera in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam neceſſarium ſit fingere, adquiſitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in Pufendorf. noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. VI. §. 3, 4 & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRONOVII.

40 *Moraliter neceſſarium*] Non quidem neceſſitate abſoluta & naturali, ſed introducta gentium inſtitutis.

41 *In illo primævo ſtatu*] Sic olim in Hiſpania quilibet e vulgo rei metallicæ, prout libuiſſet, operam dabat. *Diod.* 5. 36.

42 *Atque etiam ipſum*] Et eximere aliquid promiſſæ occupationi, naturali jure conceſſa erat.

43 *Videatur abſorpſiſſe*] Suſtuliſſe omnem poteſtatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta eſt.

(gg) Confer Pufendorf. *De Jure Nat. & Gent.* lib. II. Cap. VI. §. 5, 6, 7. ubi argumentum iſtud adcuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

& in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, [a] si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium [b] orto incendio [44] dissipare possum: & funes aut retia discindere, [c] in quæ navis mea impulsa est, [c] si aliter explicari nequit. Quæ omnia [45] lege civili non introducta, sed exposita sunt.

4. Nam & inter [d] Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus [46] definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, [47] cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, [e] *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, [d] *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. [f] Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam,* [48] *si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis,* [49] *suam lege na-*

a L.2.§.2 D. de l. Rhod

b L 3 § 7 D. de incend.

c L.29. .3 D. ad leg. Aquiliam.

d Tho.u.2, 2. 66, 7. Covar c.p. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. V. q. 3. art. 4.

e Controv. IV. 27.

f Cap. 12

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. *Si alius*. §. 4. D. *quod vi aut clam*: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit*. lib. IV. contr. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (*Lib.* IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis.* *Theodorus Priscianus*, vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur Cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag. 796. *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Dissipare possum*] Quod est incendium ruina extinguere: quod de suis fortunis dicebat Catilina.

45 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani sanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive constitutionem, sed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

46 *Definitionis*] Regulæ, sententiæ, pronuntiati.

47 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno est distinctio dominiorum, ibi valeat pristina communitas.

48 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

49 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

a Lib. VI. c. 4. *naturæ.* Apud Curtium [a] eſt: *In communi calamitate* [50] *ſuam quemque habere fortunam.*

b Leſſ. lib. II. cap. 12. dub. 12. n. 70. VII. Sed cautiones adhibendæ ſunt, [b] ne evagetur hæc licentia: quarum prima ſit: omni modo primum tentandum, an alia ratione neceſſitas evadi poſſit, puta adeundo magiſtratum, aut etiam tentando, an rei uſus a domino poſſit precibus obtineri. c De Legg. Lib. VIII. pag. 844. B. Plato [c] ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, ſi quis in ſuo [51] ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon, ſi in ſuo foderit ad quadraginta cubitos: d Vit. Sol. p. 91. ubi addit [d] Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν. *arbitrabatur ſubveniendum neceſſitati, non inſtruendam pigritiam.* e Exped. Cyri V. c. 5. Xenophon [e] in reſponſo ad Sinopenſes: ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, ſive in Barbarico, ſive in Græcanico ſolo, ibi quæ opus eſt ſumimus, non per proterviam, ſed ex neceſſitate.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc, ſi pari neceſſitate ipſe poſſeſſor teneatur. nam in pari cauſa poſſidentis melior eſt conditio. f Inſt. Lib. V. c. 17. *Stultus non eſt*, ait [f] Lactantius, *qui* [52] *tabula naufragum, ne ſalutis quidem propriæ cauſa, nec equo ſaucium dejecerit: quia ſe abſtinuit a nocendo, quod eſt peccatum, & hoc peccatum vitare ſit ſapientia.* g Cap. 6. Cicero dixerat [g] officiorum III. (hh) *Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior quam* [53] *animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* h Lib. VII. c. 1. Apud [h] Curtium legitur: *Melior eſt cauſa ſuum non tradentis, quam poſcentis alienum.*

IX. Tertio ubi fieri poterit, [54] faciendam reſtitutionem. i Adr. quod lib. I. art. 2. col. 3. Sunt quidam, [i] qui aliter cenſent hoc argumento, quod qui jure ſuo uſus eſt, ad reſtitutionem non obligetur. k Covarr. d. loco, num. 4. Sed verius eſt, [k] jus hic non fuiſſe plenum, ſed reſtrictum cum onere reſtituendi ubi neceſſitas ceſſaret. Tale enim jus ſufficit [55] ad ſer-

GRONOVII.

50 *Suam quemque*] Unumquemque conſulere ſibi, ut poteſt. 6, 4.

51 *Ad cretam*] Ad ſiccum & ſolidum, ut deſinat eſſe ſpes aquæ inveniendæ. *Plinius* nat. hiſt. 31, 3. 1341. *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, p. 827.

52 *Tabula*] Quavis materia, aſſere, ligno fractæ navis.

53 *Animi talis*] Propoſitum non recedendi ab eo, quod juſtum eſt.

54 *Faciendam reſtitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in neceſſitate uſus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod conſumſeris, reſtitui oportere.

55 *Ad ſervandam*] Ad fruendum ex antiquiſſima communione, quibus introducta dominia uti ſevere prohibent.

(hh) Non agit *Cicero* de caſu, in quo par eſt utriusque neceſſitas: adeoque & locus ille male aptatur, & ſententia ejus, in ſe ſpectata, rigida eſt ultra modum. *J. B.*

56 *In*

servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit [56] in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta,* (ii) ait [a] Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum [b] Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

[a] Liv. xxv. c. 39.

[b] De Exped. Cyri lib. v. c. 1.

XI. Alterum est [57] utilitatis innoxiæ. *Quidni enim,* inquit [c] Cicero, *quando sine detrimento suo potest,* [58] *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca [d] beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud [e] Plutarchum legimus Sympofiacon VII. οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἅδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ᾽ ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ᾽ ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* [59] *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

[c] De off. I. c. 16.

[d] IV. de benef. c. 29.

[e] Quæst. 4.

[Sed

GRONOVII.

56 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

57 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, aput *Quintilianum* declam. 13.

58 *Alteri communicet*] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* I. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit, consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

59 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* II, 14.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

[*Sed relinquenda ista sunt, ut aliis etiam post nos usui esse possint.*]

XII. Sic flumen, [60] qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque ei licet [61] molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, [62] qua aqua profluens vocatur, [a] commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

a L. Quædam 2. D. de rer. div. §. 1.

> *Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;*
> *Atque cavum vastas in mare servet aquas?*

Inquit [63] Ovidius: [b] apud quem & Lycios [c] Latona sic alloquitur:

b Art. am. III. 93. c Metam. VI, 349.

> *Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:*

Ubi & undas vocat [64] munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilium [d] undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

d Aen. VII, 230.

XIII. 1. [65] Sic & terræ, & flumina, & [66] si qua pars maris in

GRONOVII.

60 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

61 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. hist. 19.

62 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

63 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

64 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

65 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. v. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Justin.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo, sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque, ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per pro-

provinciam dare, et, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur, Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37, 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, non est utilitatis innoxiæ, et ob damna præsentia, et ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem et patria transeuntes exercitus sancta et inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum et Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tacit.* 2. histor. 12. et 87. *Plin.* Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent.* Tales hodie omnes transitus nulla disciplina Germania et Gallia experiuntur. *Cominæus* lib. 6. cap. 12. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat lib. 1. bell. Gall. 7. arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri*: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent: Occasio furem facit: in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereat.* ibidem v, 18. Quis nescit toties subsidio vocatos et intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit, *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset: &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero et maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* et vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, et suæ di-

tioni regimen distribuunt, ut narrat *Wittichind.* lib. I. annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos nisi in Italia posse vinci. Ut in animantium corporibus infirmissima & periculis oportunissima sunt vitalia. Ad hæc igitur mysteria intuenda admitti quasi profanos et invidos oculos externæ, & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & possidendi libidine, res aleæ plena est. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus cives suos aut adversus superiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant sub horum imperio Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus VIII. rex, plebs circumfusa dominorum in se crudelitate exposita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, et ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti esset, expendens, liberos esse jussit, ut scribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum lib. 5. cap. 34. et ante illum *Cominæus* lib. 7. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, I. histor. 65. Exempla, quæ Auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israëlitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium negabant, sed quia erant inter damnatos septem populos, quorum terras Israelitis donaverat Deus, *Josuæ* 3. versu 10. Itaque hæc tantum fuit πρόφασις & ἀφορμή, non αἰτία, *prætextus & occasio*, non *causa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abstinuerunt, quia non erant ex dominatis donatisque. Longe autem graviora obduci exempla possunt illorum, qui pessimam mercedem suæ bonitatis transitum concedendo, tulerunt. Post pacem Antalcidæ, conquiescente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adversus Olynthios ducebat per pacatos et amicos Thebanos: quibus nihil mali suspicantibus, pellectus occasione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præsidium tamen in arce, et per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam et copiosam urbem secure haberi, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos et agros sorte inter se diviserunt. *Polyb.* I. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum a Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos: an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, eum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive

in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his, [67] qui tranſitu opus habent ad cauſus juſtas; [a] puta, quia ſuis fini- *a Bal.* III.
bus expulſi quærunt terras vacuas, aut quia commercium ex- *conſ.* 193.
petunt cum gente ſepoſita, aut etiam quia quod ſuum eſt juſto bello petunt. Ratio hic eadem quæ ſupra, quia dominium introduci potuit [68] cum receptione talis [e] uſus, qui prodeſt his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius cenſendi ſunt voluiſſe.

2. Exemplum habemus inſigne in Moſis hiſtoria, [b] qui cum *b Num.* XX.
transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, de- & XXI.
inde Emoræo [69] has tulit leges, iturum ſe via regia, nec deflexurum ad poſſeſſiones privatas. Si qua re ipſorum haberet opus, juſtum pretium eis perſoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, [f] juſtum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim tranſitus denegabatur*, inquit [c] Auguſtinus, *c Lib. qu.* XLIV. *ſuper Num. ad cap.* 20.
qui jure humanæ ſocietatis æquiſſimo patere debebat.

3. [70] Græci, qui cum Clearcho: [d] πορευοίμεθα δὲ ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη· ἀδικοῦντα μέν τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς Θεοῖς *d Apud Xenoph. De Exped. Cyr. L.* II. *C.* III. §. 12.

ſive injuſtum (nihil enim horum præſtat altero magis a noxa ſecurum) movet is, qui tranſitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, eſſe poteſt innoxia? Si nihil aliud ſequatur, commercia meis erunt ſublata cum eo, cujus hoſtem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, ſi ſapiet, ad fines occurret venienti hoſti, quod ſi fiat, ego fecerim meas terras ſedem belli. Scire velim, quod jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, ſi vitare poteſt, obliget. Taceo de fine, ſi repellatur, quamvis juſtus aggreſſor.

GROTII.

e *Uſus qui prodeſt his, illis non nocet*] *Servius* ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli poſſit nocere.* (Verſ. 230.)

f *Juſtum eo nomine bellum*] *Juſta bella gerebantur a filiis Iſrael contra Amorræos*, ait indicato hic loco *Auguſtinus*. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum tranſitum interfecit Hercules, notante id *Apollodoro.* (*Bibl.* Lib. II. c. 7. §. 7. *Ed. Th. Gal.*) Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines ſuos tranſire paſſus non eſſet: notat Scholiaſtes ad *Horatii* carmen (*Epod.* XVII, 8.) in Canidiam. Adde *legem Longobardicam* lib. II. tit. LIII. Cap. 2.

GRONOVII.

66 *Si qua pars maris*] Quam terræ acceſſionem vocat *num.* 14. quæ proxima terræ eſt, aut anguſto ſinu, vel laxiore portu anguſti oris a reliquo mari ſecluditur.

67 *Qui tranſitu*] Ad ſtationem temporariam.

68 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc iſtis utendi damnoſa nemini, nec domino adimere illam uſurpare volentibus liceret. *Receptio* eſt exceptio: ut num. 6. et *recepticius ſervus* apud *Gell.* 17. c. 6.

69 *Has tulit leges*] Propoſuit conditiones.

70 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adverſus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miſerant Lacedæmonii.

Θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter g Agesilaus, [a] cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et h Lysander [b] Bæotius, [71] rectis se hastis transire vellent, an [72] inclinatis. Batavi apud Tacitum [c] Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* [d] Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis, quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, i postulandum prius transitum; sed si negetur, vindicari posse. k Ita Agesilaus ex Asia rediens, cum a rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet*, inquit, *nos interea transibimus.*

a Plut. A. pop. p. 211. C.
b Ibid. p. 229. C.
c Hist. IV. c. 20.
d Plut. Cimo. p. 489. C.

4. Neque recte excipiet aliquis, metuere se multitudinem transeuntium. [73] Jus enim meum metu tuo non tollitur: eo que minus, quia sunt rationes cavendi, ut si [74] divisis manibus

GROTII.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re *Plutarchum*. (*Pag. 604.*)

h *Lysander*] Et in hujus vita eundem. (*pag. 445. D.*)

i *Postulandum prius transitum*] *Aristophanes* Avibus: (*vers. 188.*)

Εἶθ᾽ ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
Πυθῶδε βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.

Ut nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,
Prius Bœotos transitum deposcimus.

Ubi Sholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. *Paruta* XI. Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos. eodem libro. Sic et Pontifex se excusat, libro ejusdem XII.

k *Ita Agesilaus ex Asia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re *Plutarchum* in ejus vita inspice. (*Pag. 604.*)

GRONOVII.

71 *Rectis se hastis*] Pacatos et non minantibus armis.

72 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius* lib. 35, 26.

73 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Justin.* 9, 2. Cæsar Helvetiis, 1. bell. Gall. 8.

74 *Divisis manibus*] Non uno continenti agmine, sed inter singulas legiones aut cohortes intervallo facto.

bus transmittantur copiæ, l si inermes, quod a Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit b Strabo: si 75 impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducat: m si obsides dentur, quod 76 a Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum, si dicas, & alià posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est, si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum, qui transire vult, n si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

a *Tac.* IV. *historiar.* c. 65.
b *Lib.* VIII. p. 358.

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. (kk) Nam 77 quominus 78 gens quæque cum quavis gente

GROTII.

l *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. & apud *Bembum* L. VII. historiæ *Italicæ*. [Immo *Venetæ*, Fol. 104. *Ed. Ven.* 1551.] Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud *Nicetam* libro II. (Cap. 4. & 7.) de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet. vide & *Crantzium* Saxonicorum X. & *Mendosam* in Belgiciis. *Cæsar* Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. *de bello Gallico* lib. I. [Cap. 7. 8. Ex quo Auctore fit *Excerptum Legat.* initio istius notæ indicatum, omisit Auctor, aut Typographus, in omnibus Editt. nec in ulla Collectione ejusmodi *Excerptorum* invenire potui.]

m *Si obsides dentur*] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

n *Si hostes meos secum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti. Gotthicorum IV. (seu *Hist. Misc.* c. 26.) Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum [*Hist. Venet.* eodem loco, qui in Nota autepenultima indicatus est.] apud *Parutam* libro historiæ Venetæ V. & VI.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 6. cum Notis nostris. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Impensa transeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent transeuntes, prohibiturum.

76 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

77 *Quominus gens quæque cum quavis gente sepofita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimisque liberaliter pronuntiatum. Interest societatis humanæ, esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: sed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non

gente ſepoſita commercium colat, impediendi nemini jus eſt: id enim permitti intereſt ſocietatis humanæ; nec cuiquam damno id eſt: nam etiamſi cui lucrum ſperatum, ſed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Teſtimoniis, quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum o ex Philone: πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς· *Mare omne navibus onerariis tuto ſatis navigatur,* p *eo commercio quod ex naturalis*

non eſt iniquum. Ipſe infra num. 20. dicit ad ſua vendenda non æquum jus eſſe omnibus, quum cuilibet liberum ſit ſtatuere, quid velit acquirere, vel non. Et ſequenti cap. num. XV. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Maſtiam & Tarſejum prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amaſi ſolum Ægyptiis emporium fuiſſe Naucratem teſtatur *Herodotus*: quod ſi quis ad aliud oſtium Nili applicuiſſet, ei jurandum fuiſſe, eo ſe veniſſe invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuiſſe ad Canopicum oſtium navigare; ſi non poſſet onera fluvialibus navigiis, Delta luſtrando, Naucratim portare. *Euterpe* cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam diſtribuiſſet, hæc eſt, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra ſuæ regionis fines eſſet, neve ſale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hiſpaniarum etiam ſuorum ſubjectorum parti neget commercia cum Peruanis: neque Belgicæ ſocietates iis, qui extra ſocietatem ſunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum ſui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, claſſis experta eſt.

78 *Gens quæque*] *Livius* lib. 45, 29.

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (*Pag.* 998, 999. *Ed. Pariſ.*)

p *Eo commercio quod ex naturalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit*] *Servius* ad eclogam IV. (*verſ.* 37.) *navigatio ex mercimonii ratione deſcendit.* Idem ad Georgicon I. (*verſ.* 137.) *ſignificat, neceſſitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac ſtudium reperiſſe. commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non ſunt *Servii*, ſed *Senecæ*, De Benef. I, 8. *J. B.*] *Ambroſius* in opere de Creatione: (ſeu *Hexaëmer.* Lib. III. Cap. 5.) *Bonum mare tanquam hoſpitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo ſibi diſtantes populi copulantur.* quæ ex *Baſilio* ſumta Hexaëmeri IV. (*pag.* 45, 46. Tom. I. *Edit. Pariſ.* 1638.) Mare forum mundi, inſulas ſtationes in mari, eleganter dixit de providentia II, *Theodoretus*. Adjungam his *Chryſoſtomi* ad Stelechium verba: τί ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτρυπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τῶν παρ᾽ ἑαυτῷ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ᾽ ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος

turalis ſocietatis deſiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ ſuccurrit. Nam invidia nunquam aut orbem univerſum, aut magnas ejus partes invaſit. Alterum ex Plutarcho, [a] qui de mari ſic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ᾽ ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν· *Vitam noſtram feram alioqui & commerciorum exſortem, hoc elementum ſociavit atque perfecit, ſupplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum ſocietatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μέν τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ᾽ ἀλλήλων χρείᾳ· καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ᾽ ἐνίοις φυομένων κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus conceſſit, ſed per regiones dona ſua diſtribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope ſocietatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ uſquam nata ſunt, iis communiter frui omnes poſſent.* Euripides quoque Supplicibus Theſea inducens loquentem, his, quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (*verſ.* 210.)

[a] *Aqu. & Ign. compar.* pag. 957.

Πόντου τε ναυστολήμαθ᾽, ὡς διαλλαγὰς
Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.

Et cuique terræ, quæ ſuum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis diſcurſibus.

Apud Florum [b] eſt: *Sublatis commerciis,* [79] *rupto fœdere generis humani.*

[b] *Lib.* III. c. 6.

XIV. 1. Sed quæritur, an ita tranſeuntibus mercibus terra, aut

ρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόῤῥωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα. *Quomodo autem ſatis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare ſcilicet, ubique terrarum diſpoſuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viſeremus, & apud ſe nata quisque alteri communicans viciſſim commode acciperet res apud illum abundantes, ac ſic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam ſi teneret univerſam, frueretur ejus, quæ ubivis ſunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi menſa convivarum unicuique ea quæ ſibi appoſita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipſum ſunt, accipere manu tantum extenta.* (Tom. VI. pag. 157. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

79 *Rupto fœdere*] Jure gentium, Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. v. 49.

GRO-

aut amne, aut parte maris, [80] quæ terræ acceſſio dici poſſit, vectigalia imponi poſſint ab eo, qui in terra imperium habet. (ll) Certe [81] quæcunque onera ad illas merces nullum habent reſpectum, ea mercibus iſtis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec [82] capitatio, civibus impoſita ad ſuſtentanda reipublicæ onera, ab exteris tranſeuntibus exigi poteſt.

2. Sed ſi aut ad præſtandam ſecuritatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera ſuſtinentur, ad ea compenſanda vectigal aliquod imponi mercibus poteſt, dum [83] modus cauſæ non excedatur. [q] Inde enim pendet juſtitia, [84] ut tri-
a 1 Reg. buti ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & [85] neti, [a] quæ
x, 28. [86] Iſthmum Syriacum tranſibant, [87] accepit rex Solomo. De
b XII, 14. thure Plinius: [b] *Evehi non poteſt, niſi per Gebanitas.* [r] *Itaque*
Hiſt. Nat. *& horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Maſſilienſes ex foſſa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους. [s] *vectigal exigentes ab iis,*
c Pag. *qui navibus aſcenderent aut deſcenderent*, ut Strabo [c] narrat
183. libro quarto. Idem libro octavo nos docet, [d] Corinthios ab
d Pag. antiquiſſimis usque temporibus vectigal percepiſſe de merci-
378. bus,

GROTII.

q *Inde enim pendet juſtitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide *legem Longobardicam* libro III. titulo I. Cap. 31. 35. & epiſtolam Epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur *Calvi Calvi* cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud *Leonem Afrum* non longe ab initio. [Forte *pag.* 47. *Ed. Elzevir.* 1632.]

s *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus aſcenderent aut deſcenderent*] Huc alludens *Ariſtophanes* in Avibus vult interſtrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (*Verſ.* 190. *& ſeqq.*)

GRONOVII.

80 *Quæ terræ acceſſio*] Quam jure credi poſſit poſſeſſor terræ adjacentis, quaſi oram, laciniam, &, ut ita dicam, pomœrium ipſius terræ occupaſſe, & ſub dominio vel imperio habere.

81 *Quæ onera*] Suſtinentur nullo uſu aut commodo mercium hominumve transeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injuſtum eſt.

82 *Capitatio*] Cenſus, ſtipendium in capita hominum deſcriptum.

83 *Dum modus cauſæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præſtat.

84 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* proprie, quæ pro cenſus i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, ſcriptura, centeſimæ, viceſimæ, quadrageſimæ &c.

85 *Neti*] Fili lintei, telæ, byſſi.

86 *Iſthmum Syriacum*] Quæ *clauſtra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. hiſtor. 82.

87 *Accepit rex Solomo*] Videntur ſacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emiſſe Salomonem, & Syris per eosdem vendidiſſe.

(ll) Propter tranſitum ſolum poteſt omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei ſuæ uſu quivis alios arcet. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide quæ ſcripſimus in PUFENDORF. *De Jure Nat & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 7. ultimæ Editionis. *J. B.*

GRO-

bus, quæ [88] ad vitandum Maleæ fluxum, terra [89] de mari in mare transferebantur. Sic pro [a] Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur,* inquit [b] Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt [c] jurisconsultorum libri.

2. Sed frequens est, ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, [d] hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές· *Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. [e] nam est & hoc inter utilitates innoxias. [t] Itaque Ilioneus apud Virgilium, [f] cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune,* ut Plutarchus [g] loquitur: ita ut Lacedæmoniis [90] nulla [h] belli causa justior visa fuerit. (mm)

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus. nam quod [91] decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari extruere

a *Tac. hist.* IV. *c.* 65. *n.* 6.
b *De const. sapient. c.* 14.
c *Chop. de Do. lib.* 1. *tit.* 9. *Pereg. l.* 1. *de jure fisci. c.* 1. *n.* 22. *Aug. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.*
d *Lib.* XVI. *pag.* 748.
e *Vict. de Indis, Relect.* 2. *n.* 1.
f *Aen.* 1. 543. *et seqq.*
g *Pericle, p.* 168. *B.*
h *Diod. lib.* XII. *p.* 306. *Ed. Steph. Thuc. L.* 1. *c.* 67.

GROTII.

t *Itaque Ilioneus*] *Servius* ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant,* Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, *Servio* ibidem narrante. [Non, sed ad *vers.* 619.]

GRONOVII.

88 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, et pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

89 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & vicissim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum et Harlemum *Overtoom.* *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Idem, *quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Sosip. lib. 1. in voce Iteris.

90 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Just.* 3, 7.

91 *Decretum prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis.*

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non vero facultatem tantum aliquantisper morandi, de qua agitur heic, *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine a me distinctius designata. *J. B.*

GRO-

ſtruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: [92] quo & illud [a] poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui ſedibus ſuis expulſi receptum quærunt, (nn) deneganda non eſt externis, dum & imperium, quod conſtitutum eſt, ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: (*Æen.* XII. 192.)

—— *ſocer arma Latinus habeto,*
Imperium ſolenne ſocer ——

Et apud Halicarnaſſenſem [b] Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo adveniſſet. Barbarorum eſt hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene [c] Strabo; nec probati hac in parte [93] Spartani. Ambroſio [d] quoque judice illi, qui [94] peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic [e] Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem [f] ejusque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii [g] Minyas, Cumæi [h] alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii poſcerent, [i] ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐχ ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat*: beneficium ab illis in injuriam verſum dixit [k] Valerius Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet, quod non excolitur, [95] niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, u ut [l] Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem [m] oratione

a Horat. I. *Od.* I, 33.
b Ant. Rom. Lib. I, *c.* 58.
c Lib. XVII. *pag.* 802.
d De Offic. III. *c.* 7.
e Herod. l. I. *c.* 150. *Pauſ. lib.* VII.
f Diod. l. V. *p.* 228.
g Herod. IV. 45.
h Oroſ. l. VII.
i Lib. IV. *c:* 146.
k Lib. IV. *c* 6. *ext.* 3.
l ad lib. XI. *Æneid. verſ.* 316.
m Pag. 105. *C. Edit. Morell.*

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex *Catone*, *Siſenna*, aliisque veterum.

GRONOVII.

92 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

93 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3. tab. 3. Inſtit. 3. p. 210.

94 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. Offic. II. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres noſtros, Papius nuper: nam eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Coſſ. Craſſus & Scævola: uſu vero urbis prohibere peregrinos ſane inhumanum eſt.*

95 *Niſi imperium quod*] Niſi quatenus ſub jurisdictione eſt.

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 10. *& ſeqq.* ubi hæc quæſtio, & ſequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

GRO-

ratione VII. legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: *nihil peccant, qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim [a] Ansibarii: *sicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacuæ, eas publicas esse: Solem, quin etiam & sidera respicientes quasi coram interrogabant, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præsenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pecoribus & armentis militum serviebant: quæ justa Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim [b] Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus esset, agrum a possessoribus petere, aut minari arma?*

a Tacit. Ann. lib. XIII. c. 55.

b Liv. lib. V. c. 36.

XVIII. Post jus commune ad res sequitur jus commune ad actus: quod datur [96] aut simpliciter, aut [97] ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus [98] vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut [99] lege lata, aut [100] conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his, quas dixi, rebus, Hoc est, quod Ambrosius [c] vocat, [x] *separare a commerciis com-*

c De officiis III, c. 7.

GROTII.

x *Separare a commerciis communis parentis*] *Plutarchus* Pericle de Megarensibus: (Pag. 168. B.) αἰτιώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια. *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura. Seneca* epistola LXXXVII. recitato *Virgilii* loco: (*Georg.* I, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium moralibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret. Idem naturalium V, 18. *Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud *Thuanum* libro LXXI. in historia anni CIƆ IƆ LXXX.

GRONOVII.

96 *Aut simpliciter*] In permissa omnibus et ubique.

97 *Ex suppositione*] In permissa certis populis. Aut, si mavis, citra respectum aliorum, vel aliorum intuitu.

98 *Vita commode*] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est: jus commune ad actiones subjectam habet materiam. *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut *Martialis* canit, & a volentibus conceduntur.

99 *Lege lata*] Per summam potestatem.

100 *Conspiratione*] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

communis parentis, [1] *fusos omnibus partus negare, consortia vivendi* [2] *averruncare*. Nam de supervacuis & vere voluptariis non agimus, sed ne his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: [a] demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti [3] venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate [4] expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius.

XX. [5] Ad sua autem vendenda non æquum jus est. [b] nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non [c] recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo [d] εἰσαγώγιμα δ' ἐςὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' ȣ̓ παντελῶς: z *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes: puta, si [6] virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. (oo) nam sine femina ætatem agere, etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen natuæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim 7 non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium [e] vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud *f* eundem: *Connubium petimus, quod fi-*
niti-

a Covar. var. res. lib. III. c. 14 ibi: Tertio. p. 270. Ed. Francof.
b Molina disput. 105. Ægi. Reg. de act. supernat. disp. 31. dub. 2. n. 52.
c Cæs. II. bell. Gall. c. 15.
d Lib. XVI. p. 784.
e Lib. 1. c. 9.
f Lib. IV. c. 3.

GROTII.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] *Cassiodorus* I. epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur.*

z *Importare merces quasdam licet, quasdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

1 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

2 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *eruncare*, et esse idem quod tollere et eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere,

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

4 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

5 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

6 *Virorum populus*] Ex *Floro* I, I.

7 *Non nisi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, et asceticam vitam exercere possunt.

(oo) At vero necesse non est, ut Populus, sive virorum, sive utriusque sexus, nunquam intereat. Plura diximus in Notis Gallicis. *J. B.*

8 *Qua*

nitimis externisque dari solet. Jure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret, Augustino [a] judice.

[a] De Civ. Dei l. 11. c. 17.

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis, [8] quæ justa sunt, hoc est, quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, [b] quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si [9] unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de caussa Benjaminitis [c] Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem.

[b] Vict. d. rel. 2. n. 2. 3.

[c] Jud. xx.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam [10] ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint [11] per beneficium, relaxando legem. nam [12] in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse, quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit [d] Molina.

[d] Disp. 105.

XXIV. Quæsitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is, qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest, a quo emant, quod ad desideria naturæ attinet. [13] Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id [14] stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumtusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam [15] solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

CAPUT

GRONOVII.

8 *Quæ justa sunt*] Lib. 1. cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit. cap. 104. *Sallustii* Bell. Jug.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus est*] Curavit sibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quasi monopolium.

CAPUT III.

DE ACQUISITIONE ORIGINARIA RERUM, UBI DE MARI ET FLUMINIBUS.

I. *Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.*

II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.*

III. *Item specificatio.*

IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quæ distinctio explicatur.*

V. *Occupationem mobilium lege posse anteverti.*

VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*

VII. *Flumina occupari posse.*

VIII. *An & mare?*

IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuisse.*

X. *Naturæ tamen jus non obstare in parte maris, quæ terris quasi clausa sit.*

XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*

XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.*

XIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*

XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis causis imponi posse.*

XV. *De pactionibus, quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*

XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.*

XVII. *Quid sentiendum, si alveus plane mutatus sit?*

XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*

XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

I.

Singulari jure aliquid nostrum fit acquisitione [1] originaria aut [2] derivativa. Originaria acquisitio olim, cum [3] genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione [4] servitutis, [5] constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur, §. 4. *Inst.* de Servit.

5 *Constitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

(aa) Potest adhuc hodie per divisionem, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

denti apparebit, id jus novum non esse [6] nisi modo. nam [7] virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi causis [a] & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium [8] specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter [9] nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

a L. Possideri. 3. §. Genera, 21. D. de acq. poss.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem, quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, [10] imperium & [11] dominium, quatenus ab imperio distinguitur. Seneca [b] ita hæc duo expressit: [a] *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: [c] ἡ χώρα τῆς πόλεως, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ· *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

b De Benef. VII, 4.
c Orat. XXXI. Pag. 324. D.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, [b] sunt tamen distincta: ideoque dominium

GROTII.

a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII. de beneficiis c. IV. sequitur. c. V. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* & c. VI. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X. epist. 54. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ Φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσαιεν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν. *Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum, quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere, quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 222. B. Ed. Paris.) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.* (Cap. 50.)

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. Cap. IX. §. 1. & Cap. XIV. §. 6. *Ed. Gall.*]

GRONOVII.

6 *Nisi modo*] Titulo possidendi.
7 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.
8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.
9 *Nobis solis*] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Instit. de R. D.
10 *Imperium*] Jurisdictio.
11 *Dominium*] Proprietas.

nium non in cives tantum, sed & [12] in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum; Sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Halonesо, agros, qui eorum sunt, quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, (cc) qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem, cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi [13] res mobiles anteverti posse lege civili [14] supra diximus. Est enim hoc jus [15] ex jure naturæ permittente, non [16] præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat: respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse [17] jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et talia multa sunt, quæ juris gentium vocant jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo, [18] qui ratione utitur. Sed jus gen-

GRONOVII.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sunt cives. [Minime. Agit omnino Auctor de Extraneis in sua ipsorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ sequuntur. Deinde *Inquilini* subsunt imperio, non minus quam Cives; adeo ut, si quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in personam. *J. B.*

13 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

14 *Supra*] 2, 2. 5.

15 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adversatur.

16 *Præcipiente*] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

17 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & istius, & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui non vult, repudiare.

18 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoscentis aliquid pro suo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inst. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

(bb) Ampliss. GOESIUS legit heic recte *cis agros*, ex vestigio lectionis MSS. & Edd. *eis agris*. Locus est *pag. 25. in fin.* Editionis, quam curavit idem Vir Doctissimus: qui etiam optime ostendit, quod divisum fuerat, sed non adsignatum futuris civibus Coloniarum, mansisse illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adsignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. & *seqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heic Auctor sensum vocum Græcarum. Vide locum Oratoris Græci, *pag. 34.* B. *J. B.*

GRO-

gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes, & furiosi dominia accipere & retinere possent, [19] personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt [20] præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra [21] actum primum, nec ad [22] actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio, & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud [a] Pauli apostoli, pupillum, quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre a servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

[a] Gal. IV. 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec [23] supra nec [24] infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum [25] inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim, quod major pars, id est, latera clausa sunt ripis, & quod [26] comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi [27] aut supra pateat ut [28] sinus, [29] aut supra [30] & infra [31] ut fretum, [32] dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut

GRONOVII.

19 *Personam illorum*] Considerati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus rerum patrimonii sui, qua homo, et qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

20 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illi non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

21 *Actum primum*] Potentiam.

22 *Actum secundum*] Operationem.

23 *Supra*] A fonte et longo spatio deinceps.

24 *Infra*] In exitu et aliquanto spatio ante exitum.

25 *Inferiori*] Vel alieni territorii, vel nullius.

26 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent et sunt in territorio.

27 *Aut supra*] Unde terram intrat.

28 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo supra, ab alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

29 *Aut supra*] Unde decurrit.

30 *Et infra*] Ubi angustias exit.

31 *Ut fretum*] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, et infra, ubi ex angustiis evadit.

32 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt et mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interfitum occupare voluerint. nam sic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. 1. Fatendum est in [33] partibus cognitis Romano imperio a primis temporibus ad Justinianum usque, juris gentium fuisse, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec audiendi sunt, qui existimant, cum in jure Romano [a] mare omnium commune dicitur, [34] commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, *κοινὸν* [35] *πάντων ἀνθρώπων*. [b] Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus, [c] maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste (dd) distinguunt jurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in institutionibus legimus [d]: *Quædam naturali jure* [c] *communia sunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophil. *φυσικῷ μὲν ἐν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέννaον, θάλασσα.* Mox: *ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τοῦτ᾽ ἐστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.*

a L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Instit. de rer. div.
b L. Vendit. 13. Comm. præd.
c L. 3. ne quid in loco public. §. 1.
d De rer. divis. §. 1.

2. Sed & [d] de littoribus dixit Neratius [e] non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea, quæ primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est, ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur, quod Celsus scripsit: *Littora, in quæ*

e L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom.
f d. l. littora. D. Ne quid in loco publ.

GROTII.

c *Communia sunt omnium*] Michaël Attaliates: *τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλλάσσης. quædam sunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. II. Pragm.)

d *De littoribus*] In Basilicorum eclogis lib. I. tit. I. c. 13. *οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· littora in omnium sunt potestate.* vide & libro LIII. tit. VI.

GRONOVII.

33 *Partibus*] Orbis terrarum.

34 *Commune civium*] Per vocabulum *Omnium* intelligi solummodo eorum, qui cives Romani censebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis sive alienigenis, qui in eodem versarentur imperio, distinguebantur.

35 *Πάντων ἀνθρώπων*] Ergo non tantum *πολιτῶν Ῥωμαϊκῶν*.

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* a priscis ICtis. Vide Clariss. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. VII. VIII. Quoad rem ipsam, vel non satis inter se consensisse, vel non satis accuratas habuisse notiones videntur Veteres illi Sapientes. Sed de eo non est heic agendi locus. *J. B.*

GRO-

quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus. Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus, Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut [36] prætervehentibus est necessarius. Celsum vero, quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari solere Pomponius [a] nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur. *a L. Quamvis. 50. D. de acq. dom.*

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen [e] ex instituto, non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi [37] in diverticulo [b] fluminis occupari a privato potest. sed & de mari dictum a Paulo [c] est, si maris proprium jus ad aliquem pertinet, [38] uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de [39] jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie [f] de exigua agit maris *b L. Si quisquam. 7. D. de diverſ. temp. præscr. c L. Sane 14. D. de injuriis.*

GROTII.

e *Ex instituto*] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno CIƆ IƆC.

GRONOVII.

36 *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, et ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

39 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, et quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: (*Bell. Catil. c. 12.*) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (*verſ. 20.*)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (*verſ. 33.*)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus ——

Vellejus Paterculus: (*Lib. II. c. 33.*) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (*Cap. 26.*) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(*Lib. II. Eclog. VI, 27.*) De talibus piscinis

maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod g a [40]Lucullo & aliis factum legimus. [a] Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *peculiaria sibi maria excogitavit*, [41] *æstuariis intercipiendo fluctus*. Sed idem postea contra veterum [b] Jurisconsultorum responsa ad h πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, et ea quoque [42] septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent.

a Lib. IX. *c.* 1.

b L. injuriarum. circa finem. 13. §. 7, *D. de injuriis.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec, quo minus id fiat, repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris, ad territorium comparata, non major sit quam diverticulum maris, comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare, quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium

piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. VI. *Columella* rei rusticæ libro VIII. c. XVI. et XVII. ubi hoc inter alia; *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. c. X. et de Nabuthe cap. III. et *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. & *seqq.*]

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu.* (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: *καὶ τροχὰς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος* (Pag. 518. C.] *Cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cænacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide et summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, 1.

GRONOVII.

40 *Lucullo*] *Varro* de Re Rust. 3, 17.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare, dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. Plinius 9, 15.

43 Nec

tium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: 43 nec animi actum sufficere, sed 44 actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si 45 deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit [a] Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

[a] *L. præscriptio. 45. D. de usurp. & usuc.*

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut aut solum i imperium (ff) in maris partem sine

GRONOVII.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco, quem obtinet, discedat.

(ff) Non potest hic distingui *imperium* a *dominio*; ut in Notis nostris Gallicis, Deo dante, ostendemus. Vide interim, circa totam hanc quæstionem de Dominio Maris, Dissertationem singularem Ampliss. BYNCKERSHOECKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de [*plantat. Noæ*, p. 223. E. *Ed. Paris.* ubi agit] de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο· *etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron: [pag. 84. vers. 4. *Ed. Meurs.*]

Τῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·

Terræ marisque sceptra, regnorumque opes.

[Habebunt scil. *Romani*] Virgilius: (Georg. I, 31.)

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Mathes.* Lib. VI. c. I.) *maris ac terræ dominia possidentes.* Nonnus: (Dionys. Lib. XLIII. pag. 1106. vers. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτος ἔσχε θαλάσσης.

Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Suetiæ in medio freti Ore sunt. Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. c. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcunque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium: *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Atheniensibus: (In *Panath.* p. 243. C. *Ed. Steph.*) συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν· ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (pag. 49. C.) θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης. *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos c. 2.)

2.) Scriptor orationis de Halonefo, quæ eft inter Demofthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν καταςαθῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐςε φυλάττειν· (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam a nobis in poffeffione conftitui maris, & a nobis confeffionem exprimere, nos absque ipfo nec maris cuftodiam poffe retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum effe bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· *ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III. p. 107. C. *Edit. Spanh.*) Hujus fucceffor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea funt?* De alio ejusdem fucceffore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII, 76.)

Πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.

Lateque imperitat terris, lateque profundo.

Item: (*Ibid.* verf. 91.)

——— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ·

——— *omnis tellusque fretumque*
Altifonique amnes fub rege jacent Ptolemæo.

Tempus eft ad Romanos veniamus. Scipioni majori fic Annibal in Livio: (*Lib.* XXX. c. 30.) *Carthaginenfes inclufi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De fec. Conf. Stilicon.* Præf. verf. 7. 8.)

——— *patriis primo cum manibus ultor*
Subderet Hifpanum legibus Oceanum.

Itaque mare internum paffim fuum vocant Romani, *Salluftius*, *Florus*, *Mela*, alii. Sed plus adjicit *Dionyfius Halicarnaffenfis*: (*Antiq. Rom.* L. I. c. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων ςηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐςι. *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei, quod inter columnas eft Herculis, fed & oceani, in quantum navigatur.* De iisdem *Dion Caffius*: πάσης σχεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης. *omni ferme imperant terræ marique. Appianus* in præfatione defcribens Romani imperii magnitudinem, fub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellefpontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas eft columnas. ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flaccum: (*Pag.* 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαςὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæfarum domus terræ marisque imperium adepta eft.* De Augufto *Ovidius*; (*Metam.* XV, 831.)

——— *pontus quoque ferviet illi.*

Infcriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* p. 194. num. 4. Edit. prim.] *Orbe terra & mari pacato. Auguftus Janum Quirinum terra marique pace parta ter claufit*, tefte *Suetonio*: (*Aug.* c. 22.) qui de eodem; (*Cap.* 49.) *Claffem Mifeni & alteram Ravennæ ad tutelam fuperi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* p. 2.) *Penes te hominum - Deorumque confenfus maris & terræ regimen effe voluit.* De eodem *Philo*: (*de legat. ad Cajum*, pag. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον κατὰ κράτος· *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii fucceffore: Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui poft mortem Tiberii imperium omne terræ marisque fufcepit.* Vefpafianum *Jofephus* vocat (*de Bell. Jud.* Lib. III. Cap. 8. §. 9. *Ed. Hudfon.*) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Ariftides* tribuit. *Procopius* Imperatoris ftatuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται· *quod ei fubjecta effet terra & mare.* (De ædific. Juftin.

Cap.

fine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, [a] de quo diximus, obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, [b] quod suo mari Spartanos, Argivorum hostes, transire sivissent: quasi violato fœdere, quo cautum erat, ne alter populus hostes alterius fineret ire *διὰ τῆς ἑαυτῶν, per sui imperii loca.* Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci [c] permittitur Megarensibus navigare mari, quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, *τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν.* Sic *θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν,* mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius [d] libro XLII. Themistius de Romano Imperatore: *τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: habens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III, 4.]

a Bossius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. unicam c. de classicis. lib. VI.
b Thucyd. lib. V. c. 56.
c Idem. lib. IV. c. 118.
d Pag. 211. A. Ed. H. Steph.

— — σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἱλεῖται — — — —

—— *tuis etenim sub legibus æquor*
Volvitur —— ——

Et Dion Prusæensis, [e] in altera ad Tarsenses, multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia *ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ᾽ αὐτήν· jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus: (*Aen.* I, 236.)

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Apud [f] Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum est, fluunt.* Notat Strabo [g] Massilienses multa cepisse spolia, cum præliis navalibus vicissent *τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θα-*

e Pag. 415. D.
f Lib. X. c. 7.
g Lib. IV. p. 180.

Cap. 2. *de Augustæo.)* Nicetas Patricius, Adriatici littoris servator, memoratur in literis Ludovici II. (apud GOLDAST. *Constit. Imperial.* Tom. I. pag. 118.) Constantinus Monomachus in historia dicitur *γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· terræ marisque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id est, provincias Romani imperii, ponitur mare Ægæum. (apud *Constantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat *Procopius*, Gotthicorum III. (*Cap.* 33.) De jure Venetæ reipublicæ vide *Parutam* libro VII. & specialem historiam de Uscochis. Addi his possunt jurisconsulti recentiores ad c. ubi periculum, 3. de electione in VI. *Bartolus*, *Angelus*, *Felinus* in c. ad liberandum, 17. in principio: de Judæis. *Baldus* ad titulum digestorum de rerum divisione col. 2. Afflictus in tit. quæ sint regalia. *Cacheranus* decisione Pedemontana 155. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit, totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hispanicæ I, 8. [In loco, quem Auctor adfert, tanquam ex *Dione Cassio*, videtur memoria lapsus hunc Scriptorem laudasse pro THEMISTIO, apud quem saltem totidem verbis reperies verba adducta, *Orat.* V. pag. 137. *in fin.* Edit Petav. 1618.]

GRO-

θαλάσσης ἀδίκως· *eos, qui injuste de mari controversiam moverent.* Idem Sinopen [a] ait imperitasse mari in Cyaneas.

a Lib. XII. p. 545.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, [46] ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per [47] ignes nocturnos & [48] brevium signa, [k] vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal [b] Erythræum, (gg) ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & [l] quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον,

b Plinius lib. XIX, 4. Strabo lib. XVII. p. 798.

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste *Ammiano* lib. XXII. (Cap. 16. p. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) *Florus* de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa, quæ jubere consueverat.* (Lib. II. c. 6.) *Plinius* VI. c. XXII. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fisco redemerat, idem capite sequenti de mari agens, quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha *Camdeni* Anno cIↃ IↃ LXXXII. & cIↃ IↃ CII.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. c. I.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana historia, *(cap. 25.)* etiam veteris vectigalis in Hellesponte meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellespontiacum Abydi docet *Theophanes*. Abydi illud δεκατευτήριον, id est, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. *(cap. 5.)* minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari.* Docet *Balsamo* in Concilii Chalcedonensis canonem IV. & Synodi VII canonem XII.

GRONOVII.

46 *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum, quod captum bello possideret haberetque castris ad urbem positis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc classium auctoritas inde agnoscitur, quod classem prætervehens una navis vela submittere compellitur.

46 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

48 *Brevium*] Vadosorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* I. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi servare recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

(gg) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; nisi quod refertur ab auctore, in Nota, de *Annio Plocamo*, ex *Lib.* VI, 22. *J. B.*

GRO-

γιον, & quod jam olim Athenienſes occupata [49] Chryſopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque [50] Polybio: [a] & quod in Helleſponto olim Athenienſes eosdem exegiſſe oſtendit [m] Demoſthenes [b] in Leptinen, ſuo autem tempore Romanos Imperatores in arcana hiſtoria memorat Procopius.

a Lib. IV. c. 44.
b Pag. 369. A. B.

XV. 1. Inveniuntur exempla fœderum, quibus populus alter alteri populo ſe obſtringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios [c] convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter [d] Athenienſes & Perſas [n] Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata [51] intra Cyaneas & Chelidonia navigaret; [52] intra Cyaneas & Pha-

c Philoſtr. de vita Apoll. l. III. c. XI. (c. 35. Ed. Olear.)
d Plutar. Cim. p. 487. A. Diod. l. XI. c. 61. Ariſtid. in Panath. p. 294. Tom I. Ed. Paul. Steph.

GROTII.

m *Demoſthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienſes. *Ulpianus* Scholiaſtes ſolutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Ed. Baſil*, 1572.)

n *Cimonis ætate*] Hæc eſt illa εἰρήνη περιβόητος, *nobiliſſima pax*, Plutarcho, qua et hoc convenerat, ut Perſæ a mari tantum ſpatii abſiſterent quantum ferret equi curſus, id eſt, XL. ſtadia. Meminit et *Iſocrates* Panathenaico. [Locus eſt pag. 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noſter dixit *quadraginta ſtadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur a *Plutarcho*, Pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἐντός. Et res ipſa clamat: quadraginta enim ſtadia conficiunt tantum unum *milliare* vulgare, ſeu ter mille paſſuum geometricorum, cum duabus tertiis: quis autem equus, per unum diem, non longe majus ſpatium itineris abſolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de falſ. legat.* pag. 273. A. DIOD. SICUL. Lib. XII. Cap. 4. et ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* p. 349. Tom. I. Aliud eſt ἱππικόν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C. nimirum ſpatium, quod emetitur Equus in Agonibus, et *quatuor* erat *ſtadiorum*, ut ipſe ſtatim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID. in libro ceteroquin utiliſſimo *De Ponderibus & Menſuris Veterum &c.* p. 113. *J. B.*

GRONOVII.

49 *Chryſopoli*] *Scutari* e regione Chryſopoleos.

50 *Polybio*] 4. p. 312.

51 *Intra Cyaneas & Chelid.*] Eadem eſt hiſtoria, idemque fœdus: nam Chelidoniæ ſunt inſulæ tres in mari Pamphylio contra Phaſelidem, quæ eſt in continenti. Nec placuit horum quicquam poſt prælium ad Salaminem: tum enim nullum fœdus factum eſt, cum proxime ſucceſſerint ad Platæas et Mycalem pugnæ: ſed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Perſæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis *Strabo* 24, 666. [In prima Editione Auctor dixerat ſimpliciter: *ne qua navis Medica armata extra Cyaneas navigaret.* Poſtea in Edit. 1632. hæc addidit: *Ne qua &c. . . Cyanea & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phaſidem poſt prælium ad Salaminem.* Unde patet, quam parum accurate et emendate, vitio memoriæ, hæc omnia ſcripſerat. *J. B.*]

52 *Intra Cyaneas & Phaſelidem*] *Iſocrat.* Panathen. p. 580.

GRO-

a Thucyd. Lib. IV. c. 118.
b Polyb. III, 22.
c App. Illyr. p. 760. Edit. H. Steph.
d Livius l. XXXVIII. c. 38.

Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis [a] belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod statim ab exactis regibus o Romani cum Carthaginensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra [53] Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et p in secundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, [c] ne Illyrii ultra Lissum (hh) pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, [d] ne citra [54] Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves, [55] quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

2. Sed

GROTII.

o *Romani cum Carthaginensibus*] *Servius* ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· *ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent;* est hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano.* [Excerpt. *Fulvii Ursini*, num. 5. pag. 444. *init.*] mersos a Pœnis externos, qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* libro XVII.

p *In secundo fœdere*] Erat et hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginensis, quod contra fœdus exercitum et navalem materiam haberet. Testis *Livius* Epist. lib. XLVIII. et XLIX. Simile est, quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud *Gregoram* libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco. (*pag.* 112. *Ed. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum suum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. In anno CIↃ IↃLXXIV.

GRONOVII.

53 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27.

54 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia.

55 *Quæ stipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

(hh) Reposui *Lissum*, pro *Lessum*, quod habent omnes Editiones. Nulla est urbs *Lessus*: et ἔξω τοῦ Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hist.* Lib. II. Cap. 12. unde has fœderis leges sumsit Auctor noster, quanquam in ora libri solum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Mastiam*, pro *Massiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Mastia* & *Tarseio*, quas silentio prætermittit CELLARIUS in Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

GRO-

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum [56] de jure, quod proprie sibi competit, sed & de eo, quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus, cujus id interest, decedere: quod cum fit, dicendum est quod dixit [a] Ulpianus in ea facti specie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem [57] piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium & in jus eorum succedentium obligari.

[a] L. Venditor. 13. D. Comprad.

XVI. 1. [58] Frequens est inter vicinos populos contentio, quo-

GRONOVII.

56 *De jure decedere*] Ut si quis paciscatur, ne in aream alterius lumen e sua domo habeat, non eo aër fit proximi possidentis, sed alter de jure suo remittit.

57 *Piscatio thynnaria*] Thynnorum piscium, *Hor. 2. sat. 3. Plures annabunt thynni & cetaria crescent.*

58 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta sunt, si recte tradantur, sed ad præsentem quæstionem parum faciunt. Videtur autem vir summus auctores finium regundorum valde defunctorie legisse. *Limitatus* ager appellatur, qui & divisus assignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, sed quia concisus erat limitibus factis (*decumanos & cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem spectabant, hos, qui meridiem & septentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis possessoribus dono principis essent adsignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum secundum genus nominavit *assignatos & mensura comprehensos*, frustra addit, *per centurias & jugera*: nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus universus per extremitatem mensuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus*, non *divisus*, sed *assignatus* tantum, & *mensura comprehensus* vocabatur. *Arcifinius* quoque dictus, non quod fines hostibus arcendis idoneos haberet, sed quod arcuerat fines, vel non haberet fines mensoria ratione comprehensos. Frontinus: *Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur.* Eosdem propterea *Siculus Flaccus* ait *solutos* vocari. Iidem testantur nihil *subsecivorum* intervenire, nempe quæ a mensuris decempeda restabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unusquisque privato arbitrio occupaverat sine adsignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, sed quantum in spe colendi habebat. Nec vero hic ager necessario terminos habebat naturales: poterat enim occupator sibi terminos statuere, quos voluerat, vel sepimento, vel fossa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, si flumen cursum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non est perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam mensura comprehensus ager ad fines territorii esse, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod si esset, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, sub aliam jurisdictionem veniebat. Rursus ait in arcifiniis flumen mutato cursu mutasse territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager esse poterat & in medio territorio, utpote si quis loca deserta, vasta, inculta occupaverat: qualia

quoties flumen curſum mutavit, an ſimul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant, quibus adjecta ſunt: quæ controverſiæ ex natura & modo acquiſitionis definiendæ ſunt. Docent nos [a] menſores, tria eſſe agrorum genera: [59] diviſum, & aſſignatum, quem limitatum vocat [b] Florentinus juriſconſultus, quia manufactos limites pro finibus habet; [60] aſſignatum per univerſitatem, ſive q menſura comprehenſum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente [c] Varrone, quod [61] fines habeat arcendis hoſtibus idoneos, id eſt naturales: ut ſunt [62] flumina & r montes. Hos [63] occupatorios dicit Aggenus [d] Urbicus, quia

a Jul. Frontin. De agror. qualit. p. 35. Ed. Goës.
b L. in agris limitatis, 16. D. de acq. rer. dom.
c Apud Frontin. ub. ſupra
d Pag. 45.

qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi ſi flumen eſſet, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorſus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda eſſe ait, & ut limitata, aut menſura comprehenſa ſint, rarius accidere. Primo inauditus eſt ſermo, *imperium arcifinium, imperium limitatum, imperium menſura comprehenſum.* Agrorum hæc vocabula ſunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis eſſe non poteſt, quia nulli nobis ejusmodi agri. Tertio quomodo poteſt eſſe dubium, ſi vera eſt Auctoris ſententia, omnes agros limitatos & adſignatos eſſe in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic ſervit hypotheſi ſuæ. Denique apud Romanos, quibus ſolis iſtæ agrorum varietates notæ, ſi dubium hujusmodi incidiſſet, adibatur ſcrinium Imperatoris, in quo erant omnium limitatorum & aſſignatorum agrorum formæ: ſi de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei ſæpe dicti auctores finium regundorum. [Non deſunt tamen, quæ pro Auctore noſtro adverſus hanc criſin, & alterius Viri Eruditiſſimi *Wilhelmi Goeſii*, in animadverſionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut patet ex noſtris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*)

59 *Diviſum & aſſignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adſcripto datus eſt.

60 *Aſſignatum per univerſitatem*] Quum modus univerſus & indiviſus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem menſura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam Auctor. Centuriæ & jugera ſunt limitati vel diviſi & adſignati. Centuria modus eſt agri CC. vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL. in latitudinem pedes CXX. *Colum.* 5, 1. Quidam tamen voluerunt menſuram per extremitatem comprehenſam eſſe centuriam.

61 *Fines hoſtibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & poſſeſſor ejus liberum ſibi reliquit, quo usque colere aut poſſidere velit.

62 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, foſſas, arbores antemiſſas, nec menſura continetur. Sic F. p. 4.

63 *Occupatorios*] Quia non ex menſuris actis modum acceperunt, ſed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum ſpe colendi occupavit poſſeſſor. Primi habent limites inter ſingulas centurias, duo poſteriora genera non limites, ſed terminos. Sic 18, 22.

GROTII.

q *Menſura comprehenſum*] Exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. (Sed agitur ibi de *agris limitatis.* Vide ad *verſ.* 7. & 28. *J. B.*)

r *Montes*] *Tacitus* de Germania: a Sa-

quia plerumque tales sunt agri, qui aut eo, quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus, etiamsi flumen cursum mutet, [64] nihil de territorio mutatur: & [65] si quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedit.

2. In arcifiniis [s] flumen mutato paulatim cursu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est, cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, [t] ut flumen sui [66] medietate eos dirimeret, tanquam naturalis [67] terminus. Tacitus dixit: [a] *Certum jam alveo Rhenum,* [u] *quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus, [b] ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines discriminante.* Et Xenophon [c] talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα, id est, *finitorem,* vocat.

a *De Morib. Germ.* c. 32.
b *Lib.* XII. c. 82. pag. 328. *Ed. H. Steph.*
c *Lib.* IV. *Exp. Cyri,* c. 8. §. 1.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde [68] tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli caussam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, [d] donec eum Hercules aggeribus [69] domuit, eoque beneficio Oenei

d *Strabo l.* x. p. 458.

a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. c. 1. *Plinius* libro XXXVI. *Evehimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant,* de Alpibus loquens. [Locus est *Cap.* 1. ubi suspicor pro *Evehimus,* legendum *Evellimus,* quæ vox aptissima ad *terminos* motos significandos. Et de *evectione* in sequentibus agitur: *Navesque marmorum caussa fiunt ac per fluctus . . . . huc illucque portantur juga montium* &c. Tota series orationis mihi videtur favere huic facillimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

s *Flumen mutato paulatim cursu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos a *Reinkingio* libro 1. classe V. c. 1.

t *Ut flumen sui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vedaso amne apud *Marianam* libro XXIX. (Cap. 23.)

u *Quique terminus esse sufficiat*] Spartianus Adriano: (*Cap.* 12.) *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur.* Phasim amnem σύνορον, id est, confinem vocat *Constantinus Porphyrogenneta,* c. XLV.

GRONOVII.

64 *Nihil de territorio*] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

65 *Si quid alluvio*] Si parvum quid esset, contemtum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

66 *Medietate*] Quasi linea ducta per medium alveum.

67 *Terminus*] Non tam vagum & stagnantem super minus profundo, sed alveo profundissimo collectum & inclusum, ut pro territorio & munimento imperii esse possit.

68 *Tauri & serpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

69 *Domuit*] In certum alveum inclusit.

Oenei Ætolorum regis [70] filiam in matrimonium impetravit.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua [71] imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est; sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, [a] decessio, aut talis immutatio, [72] quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen, quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa, in quam aqua immittitur: ita [x] si deserto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit, quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque, [73] quod tenuisset: [b] ita mutato alveo idem observandum erit.

a L. Proponebatur, 76. D. de judiciis.

b L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æstiva.

2. In dubio autem [74] imperia, quæ ad flumen [75] pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id, [76] quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum [77] parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt,

GROTII.

x *Si deserto alveo veteri*] Ut Bardarus amnis apud *Annam Comnenam*. libro 1. *(cap. 5.)*

GRONOVII.

70 *Filiam*] Deianiram.

71 *Imperia disterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

72 *Quæ toti speciem*] Non avertat in aliam regionem, sed pristinum alveum retinere sinat.

73 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

74 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

75 *Pertingunt*] Pertinent.

76 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

77 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

GRO-

ſunt, aut quia [78] defecerunt domini. nam hæc [79] redierunt in eum ſtatum, in quo primum res fuerant.

2. Sed illud ſimul notandum eſt, interdum primas acquiſitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo ineſt [80] jus illud eminens, de quo alibi egimus, ſed & privatum plenumque dominium generaliter [81] primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret diſtributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, ſi non ut jus [82] vaſalli a jure [83] ſenioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ ſunt ſpecies juris in rem, quas inter eſt & jus ejus, qui [84] ſub conditione fideicommiſſum exſpectat. Seneca: y *Non eſt argumentum, ideo aliquid tuum non eſſe, quia vendere non potes, quia conſumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim eſt etiam, quod ſub certa lege tuum eſt.* Dion Pruſæenſis [a] Rhodiaca: μυρίους γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ' οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέρονται· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. *Plurimi ſunt modi, quibus quid cujusque eſſe dicitur, & quidem valde inter ſe differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Stra-

[a] Pag. 325. D. Ed. Morell.

GROTII.

y *Non eſt argumentum*] Locus eſt de beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam ſub certa conditione ſunt.* [At vero ſunt tantum ſeptem Libri *De Beneficiis.* Locus eſt eodem libro & capite, quo ille, cujus verba in textu adferuntur. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Defecerunt domini*] Juſtin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam velut ſpolium victi hoſtis oſtentent, ſed quam poſſeſſione vacua fortuitis dominorum mortibus, ſicuti caducam, occuparint.*

79 *Redierunt in eum ſtatum*] Rurſus factæ ſunt communes.

80 *Jus eminens*] 1, 3. 6.

81 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Poſtquam ergo majores regiones ex hoſte captæ vacare cœperunt, alios agros diviſerunt, aſſignaverunt, & ita remanſerunt, ut tamen populi Rom. eſſent: ut eſt in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam ſunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

82 *Vaſalli*] Qui habet emphyteuſin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege conceſſum, ut eum colat melioremque reddat, conſtituta penſione annua.

83 *Senioris*] Hoc vocabulo uſa eſt inferior Latini ſermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, ſive *Monſieur*, *Meſſire*. Bignon. ad Marcul. 1. cap. 7. p. 485.

84 *Sub conditione fideicommiſſum*] Nam & ſub conditione relinquitur fideicommiſſum, vel ex certo die. §. 2. Inſtit. *de fideicom. her.*

Strabonem (ii) invenio: κύριος ἦν πλὴν τοῦ πιπράσκειν· *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus, quod diximus,
a De mo- in Germanis ponit [a] Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab*
rib. Germ. *universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem*
c. 26. *partiuntur.*

3. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent a [85] dominio generali, si quid [86] domino particulari carere incipit, non fit occupantis, sed [z] ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

CAPUT

GROTII.

z *Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit*] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas, bona ejus, qui sine liberis decederet, ad populum pervenisse, & sic interpretatur *Eustathius* illud *Homeri* Iliados E. (vers. 158.)

Χηρωσταὶ δὲ διὰ κτῆσιν δατέοντο,

Partiebantur opes rectores urbis.

Nam χηρωστὰς magistratum fuisse dicit, qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ. [In loco ex *Odyssea* Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelopæ* convenisse, si forte *Telemachus* interiisset, sese bona ejus æquis partibus occupaturos, ut solatii loco id esset illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, exclusura esset; ut optime observavit Doctissima Matrona *Anna T. Fabri.* Adeoque inde quod Auctor noster colligit, minime inferri potest. Neque certius est, quod de χηρωσταῖς, post *Eustathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Hesychius* non de magistratibus, bona sine liberis decedentium administrantibus, sed de propinquis remotis in hereditatem succedentibus. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Dominio generali*] Ejus, cujus est territorium, sive principis sive populi.

86 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata possessio.

(ii) Locum forte inveni *Lib.* XII. ubi agitur de ministris sacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex, Rex *Comanæ* a *Pompejo* constitutus, dominus erat, ita tamen, ut eos vendere non posset: Καὶ τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἱεροδούλων κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν. Pag. 558. Ed. Casaub. Paris. *J. B.*

GRO-

CAPUT IV.

DE DERELICTIONE PRÆSUMTA, ET EAM SECUTA OCCUPATIONE, ET QUID AB USUCAPIONE ET PRÆSCRIPTIONE DIFFERAT.

I. Gravis hic difficultas oritur de [1] usucapiendi jure. Namque id jus cum [2] lege civili sit introductum (tempus enim [3] ex suapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quanquam nihil non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet [a] Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, [a] nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur, nisi [4] quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atque id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad per-

[a] *Lib.* II. *c.* 51. *n.* 28.

GROTII.

a *Nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos*] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est, cum peregrino. [Aput CICERON. *De Offic.* Lib. I. Cap. 12.]

GRONOVII.

1 *Usucapiendi jure.*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide possidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex suapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi usucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, per legitimum tempus bona fide possidere vel actum illum exercere sinendo, rem jusve amittat.

perturbandos multorum animos & bella ferenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

a Judic. XI. 26.

II. Nam et in sacris literis [a] Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud [b] Isocratem, tanquam certissimum [b] & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: *τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι.* Idem (aa) Isocrates ad Philippum: *κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου.* *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior [c] Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hereditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum [d] disputans ostendit, iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et [e] historici [c] vetera reposcere vaniloquentiam vocant: *μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις.* Diodorus. Apud Ciceronem est de [f] officiis secundo: [d] *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit, amittat?*

b Archid. p. 121. A. Ed. H. Steph.

c Livius lib. XXXII. c. 10.

d Livius lib. XXXV. c. 16.

e Tacitus Ann. 6. c. 31.

f Cap. 22.

III. Quid dicemus? Juris effectus [5] qui ab animo pendent, non

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum differit pro Gallia dux Nivernensis apud *Thuanum* libro LIX. in anno CIↃIↃLXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica, usus inter alios *Nicetas* lib. I. (*cap.* 9.) de Alexio, Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: *καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνακινῶν· ita ille velut ante Eucliden gesta movebat inverecunde.* [Vide LUCIANUM, in *Cataplo*, T. I. *Ed. Amst.* p. 426. & *Hermotim.* pag. 563. Locus autem *Diodori Siculi*, qui postea sine ullo indicio adfertur, exstat *Lib.* XV. *Cap.* 78. pag. 497. *Ed. H. Steph.* Et pag. seq. dicitur *βίᾳ καὶ ἀδίκως* ejusmodi possessio haberi. *J. B.*]

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III. c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hereditario possidebant.*

(aa) Verba illa non sunt *Isocratis*, sed *Dionysii Halicarnass.* in *Judicio de Isocrate*, ubi exhibet summam Orationis ipsius *Archidami*, ex qua locus præcedens, Cap. IX. pag. 155. Tom. II. *Edit. Oxon.* *J. B.*

GRONOVII.

5 *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud

non poſſunt tamen ad ſolum animi actum conſequi, niſi is actus ſignis quibusdam indicatus ſit: quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere [6] non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis animi actus cognoſcere non poteſt: qua de cauſa etiam interni actus meri [7] legibus humanis non ſubjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent [8] mathematicam, ſed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud poſſunt homines, quam quod volunt & ſentiunt, & factis ſimulare. Neque tamen patitur natura humanæ ſocietatis, ut actibus animi ſufficienter indicatis nulla ſit efficacia. ideo quod ſufficienter indicatum eſt, pro vero habetur [9] adverſus eum, qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, niſi ea ſit rei circumſtantia, [a] ut temporis cauſa & [10] requirendi animo adjectum cenſeri debeat. Sic chirographi redditione [b] cenſetur remiſſum debitum. Recuſari hereditas, inquit Paulus, [c] non tantum verbis, [11] ſed etiam re poteſt, & quovis indicio voluntatis. Sic ſi is, qui rei alicujus eſt dominus, ſciens cum altero eam rem poſſidente, tanquam cum domino contrahat, jus ſuum remiſiſſe merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos, nihil cauſæ eſt.

[a] L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. 8. D. ad leg. Rhod. l. 43. §. 11. D. de furtis

[b] L. 2. §. 1. ff. de pactis.

[c] L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.

2. Simile eſt, quod ſuperior concedens inferiori, vel imperans id facere, quod facere licite non poteſt, niſi lege ſolvatur [d], [12] lege ſolviſſe eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili: ſed ex jure naturali, quo quisque ſuum poteſt abdicare, & ex naturali præſumtione, qua voluiſſe quis creditur quod ſufficienter ſignificavit: quo ſenſu recte accipi poteſt quod [e] Ulpianus dixit, [13] juris gentium eſſe acceptilationem.

[d] L. 57. D. de re jud. & l. 3. ff. de off. Prætor.

[e] L. 8. D. de acceptil.

V. 1. Sub

illud decrevit, ſtatuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & ſimilia) id conſtare nequit & effectum ſortiri ex ſola mentis agitatione, & commentatione: ſed ei, ad quem jus noſtrum referimus, id fuiſſe nobis animi argumentis quibusdam externis & ſymbolis notabilibus demonſtrandum eſt.

6 *Non fuerat congruum*] Non eſt enim hominum pectora ſcrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. *de pœn.*

8 *Mathematicam*] Neceſſariam.

9 *Adverſus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut exiſtimatione afferat, ſi poſtea ſe voluiſſe aliter oſtendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi licuerit, repetas recolligasque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum ſciat ſe adire debere.

12 *Lege ſolviſſe*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, ſolvit eum lege Cornelia, vel, *non occides.*

13 *Juris gentium*] Cum ſit revera juris civilis. §. 2. Inſt. *Quib. mod. toll. oblig.*

V. 1. Sub factis autem [14] moraliter veniunt & [15] non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & praesens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebraea agnoscit, Numer. xxx, 4. 5. 11. 12. nisi circumstantiae ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alia casu impediri. Sic amissum censetur id, [e] cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quae naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, [a] non statim, sed ubi recipi non possunt, id est, ubi non est, cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent, qui rem inquirerent, si promissum [16] *μήνυτρον*, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est, quod alicubi dixit Ulpianus, [b] aedes longo silentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juste*, (rescripsit Pius [c] Imperator) *praeteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.*

a Lib. 44. D. de acq. rerum dom.

b L. 15. §. 21. D. de damno infect.

c Lib. 17. §. 1. D. de usuris.

2. Cui simillimum quid in consuetudine apparet. [d] Nam haec quoque, semotis legibus civilibus, quae [17] certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo subdito introduci potest ex eo, quod ab imperium habente toleratur, tempus vero, quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum.

d Tom. 1. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII. de legibus. c. 15.

3. Sed ut ad derelictionem praesumendum valeat silentium duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam [f] [18] non agere nescientis, caret effectu: & [19] alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut

GROTII.

e *Cujus recuperandi spes projicitur*] Id יאוש dicitur Hebraeis jurisconsultis.

f *Non agere nescientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXI. §. 11. Adde si vacat *Bart. Soc.* consilio CLXXXVII. col. 8. *Meischnerum* decisione Camerali IX. n. 113. tomo III.

GRONOVII.

14 *Moraliter*] Per commodam et moribus receptam interpretationem, quaedam, quae facta non sunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

16 Μήνυτρον] Indicii praemium.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 12. Inst. *de jur. nat. gent. & civ.* minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, praesertim si judicio contradictorio probata sit.

18 *Non agere nescientis*] Qui silet aut quiescit ignorans sibi loquendum aut agendum esse, praejudicium sibi non facit.

19 *Alia causa*] Quoties intelligitur

VI. Ut hæc igitur duo adfuiffe cenfeantur, (bb) valent & aliæ conjecturæ: fed temporis in utrumque magna vis eft. Nam primum fieri vix poteft, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occafiones fubminiftret tempus. Inter præfentes tamen minus temporis fpatium ad hanc conjecturam fufficit, quam inter abfentes, etiam [20] fepofita lege civili. Sic & [21] incuffus femel metus durare quidem nonnihil creditur, fed non perpetuo, cum tempus longum multas occafiones adverfus metum fibi confulendi, per fe, vel per alios fuppeditet, etiam exeundo fines ejus, qui metuitur, faltem ut proteftatio de jure fiat, aut, quod potius eft, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero g [22] tempus a memoriam excedens quafi infinitum eft moraliter, ideo [23] ejus temporis filentium ad rei derelictæ conjecturam femper fufficere videbitur, h nifi validiffimæ fint in contrarium rationes. Bene autem notatum eft a prudentioribus jurisconfultis, i non plane idem effe tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam fæpe hæc non longe abeunt: quia k communis humanæ vitæ terminus funt

a *L. Hoc jure*, 3. §. *ductus*, 4. *D. de aqua quot. & æst.*

tur aliud quid, quam neglectum & confenfum voluntarium effe, quod illum filere cogat, non creditur filere, quia id, quod diffimulat, velit, fed quia loqui non audeat.

GROTII.

g *Tempus memoriam excedens*] *Andreas Knich* in tractatu de jure territorii. *Reinking.* lib. I. claffe V. cap. II. n. 5. *Oldendorp.* claffe III. art. 2.

h *Nifi validiffimæ fint in contrarium rationes*] *Menochius* I. conf. XC.

i *Non plane idem effe*] *Balbus* de præfcriptionibus id notavit, & in eodem argumento *Covarruvias*. *Reinking* dicto lib. I. claffe V. c. II. n. 40. de tempore memoriam excedente. vide eruditiffimum *Fabrum* in confilio pro ducatu Montisferratenfi.

k *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰῶνος μᾶλλον ἤπερ χρόνῳ dixit Juftinianus in edicto quinto, edito in notis ad arcanam hiftoriam *Procopii*.

GRONOVII.

20 *Sepofita lege*] Quæ res immobiles inter præfentes decennio, inter abfentes 20 annis, ftatuit ufucapi.

21 *Incuffus femel*] Si quis tacuit aut paffus eft quid fieri timore perculfus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis fatis præfumitur.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo fupereft, qui meminerit, pro infinito eft per humanam imbecillitatem, etfi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis filentium*] Tantum per fpatium temporis non declaraffe voluntatem fuam ad rei dominium tenendum.

(bb) Non tam ex derelictione tacita, cujus præfumtio fatis firma utplurimum non adeft, quam ex jure Poffefforis bonæ fidei & ipfo fine Dominii conftituti, fundamentum juris iftius deducendum effe, oftendimus ad PUFENDORFIUM noftrum, *De Jure Nat. & Gent.* in Notis alteri Editioni adjectis, Lib. IV. Cap. XII. §. 8. Totum illud Caput in hanc rem conferri poteft. *J. B.*

GRO-

a Eustath. ad Iliadis α vers. 250. fiunt [a] anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut [l] [24] γενεὰς tres efficere: quas Antiocho [b] Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

b Liv. lib. XXXIV. c. 58.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est [25] jactare, ac proinde [26] actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam, quam diximus, [27] conjecturam. Sed cogitare rursum debemus [28] bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum, eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum [29] velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De imperiis vero, quanquam ea [30] magni fieri solent, scire debemus magna esse [c] onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua similitudine ad hanc rem Plato [d] utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret: ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi disceptare cupiant, quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, [e] qui populo Romano gratias egit, quod [m] nimis magna procuratione liberatus modicis terminis ute-

c Cicero pro Dejot. c. 13.

d Lib. I. De Rep. p. 347. D. Tom. II. Ed. Steph. & Lib. VI. pag. 488.

e Val. Max. lib. IV. c. I.

GROTII.

l Γενεὰς tres] Nam γενεὰ est τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut Porphyrius notat in Homericis quæstionibus. (pag. 99. Edit. Barnes.) tres γενεὰς sæculum exponit Herodianus Severo. (Lib. III. Cap. 8. Ed. Boecl.) in CCC. annis decem in Ægypto fuisse reges notat Philo in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim, Plutarcho indicante in Lycurgo. (Pag. 58. A.) Justinianus in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent. (Cap. 2.)

m Nimis magna procuratione liberatus] Ejus animi videtur fuisse Jonathan, Saulis filius. [1 Sam. XXIII, 17.]

GRONOVII.

24 Γενεὰς tres] Nam γενεαὶ triginta annorum.

25 Jactare] Ultra projicere ac per lasciviam alienare.

26 Actus negativos] Patientiam sinendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmur agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

27 Conjecturam] Alienationis.

28 Bene sperandum] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle

29 Velint in perpetuo] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen penes alium esse tamdiu & pro sua ab eo tractari & teneri, quam sua non sit, sed aliena, patiuntur.

30 Magni fieri] Majore cupiditate retinere & minus facile deseri quam res privatæ.

GRO-

uteretur. Inter multa a Lucano sapienter dicta illud non postremum est: (*Lib.* II. vers. 60.)

——— ——— ——— tantone novorum
Proventu scelerum quærunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest; quam [31] quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit [n] [32] Aratus Sicyonius, privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis [33] illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud [a] Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τῦτο ξυνδιασώζει. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit (cc) Isocrates adversus Callimachum: sicut & [b] Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere statum reipublicæ qui quoque tempore sit: & Livius, [c] optimum quemque præsenti statu gaudere.

a Lib. VI. c. 79.
b Orat. III. c. 2.
c Lib. XXXV. c. 34.

4. Quod si etiam deficerent ea, quæ jam diximus, [d] tamen adversus præsumtionem, qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est, quenquam ejus

d Ang. de Clavasio in summa, in verbo Inventa.

GROTII.

n *Aratus Sicyonius*] Sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thrasybulus, pace Athenis constituta. [At *Thrasybulus*, expulsis XXX. Tyrannis, tulit tantum legem ἀμνηστίας. De possessionibus, ut fuerant, relictis, nihil habent, nec XENOPHON, *Hist. Græc.* Lib. II. in fine; nec DIODORUS SICULUS, *Lib.* XIV. *Cap.* 34. nec ÆSCHINES, Orat. *de falsa leg.* pag. 271. A. nec JUSTINUS, V, 10. nec VALERIUS MAXIMUS, IV, 1. *num.* 4. *extern.* qui rem narrant. Fallor an Auctor confudit cum hac pace, *Athenis* constituta, eam quæ inter *Siculos* facta est, & qua cautum, referente *Thucydide*, ut singuli, quæ tum haberent in potestate, retinerent: Ἔχοντες ἃ ἕκαστοι ἔχουσι. Lib. IV. c. 65. BONGARSIUS id, tanquam exemplum simile, observaverat in nota ad laudatum *Justini* locum: quod forte ansam dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, qua qui longo tempore possessionem non repetivit, eam pro derelicta spernere statuitur.

32 *Aratus Sicyonius*] *Cic.* 2. off. 23.

33 *Illud Augusti*] *Macrobius* 2. Saturn. 4. Sic *Justinus* laudat Bacabasum, qui præsenti statu contentus, noluit conspirare cum Attabano, 3, 1.

(cc) Est apud Oratorem τὴν παροῦσαν τύχην διαφυλάττειν, circa finem Orationis. pag. 383. E. *Ed. H. Steph.* *J. B.*

GRO-

ejus, quod vult, longo tempore o nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest, non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed p jure gentium voluntario inductam hanc legem, et possessio memoriam excedens, 34 non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominum transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium [a] loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: [b] *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam [35] desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginenses: [c] *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

a Lib. xxxv. c. 16.
b Ibid. num. 9.
c Apud eundem, L. xxxiv. c. 62.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an [36] nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, [37] nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, [38] cum pleraque talia sint, [39] ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur, quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum

GROTII.

o *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum xi. n. 10. & 13.

p *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat *Gregoras* cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem, se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παραχρησαμένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ἡ μεταξὺ τοῦ χρόνου μακροῦ περίοδος· ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus imperatoris excluderet.* (Lib. xi. circa init. *pag.* 239. *Ed. Genev.* 1616.)

GRONOVII.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

35 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. *Desultores* genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. *Manil.* 5, 85. *Flor.* 3, 3. Hinc *desultoria levitas* eorum, qui nulli rei diu immorantur.

36 *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ turelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

GRO-

dum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, [40] a cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, q neque dum existente eorum jure, qui exspectari possunt; parentibus autem, e quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est, quod obstet, quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones, ita & hæc introduci potest, r ut [41] eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat, ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ [42] non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad [43] jura majoratus, & ad [44] res fideicommisso ob-

GROTII.

q *Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt*] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX. Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud *Marianam* libro XIII. c. 18.

r *Ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente. (*L. 34. D. de adquir. rer. domin. L. 13. §. 5. Quod vi aut clam. &c.*)

GRONOVII.

50 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non possunt acquirere vel retinere, quia nondum existunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quasi jam essent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam successoribus & heredibus proximi vasalli vel feudatarii, sed tanquam simul nominatis & adoptatis, cum primus investiretur, in casum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas seniorum sive majorum natu. Πρωτοτόκια, τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuses, anniversaria, sive capellæ, jus patronatus, fideicommissa, & quæ pro indiviso ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Espagne cap. 10. pag. 62. *La noblesse d'Espagne a un beau droit, si au moins il luy est bien conservé, c'est que pour endettée qu'elle soit, on ne peut luy saisir que le revenu de son bien, parce qu'il est tout en majorazgo, c'est à dire fideicommis.* Et cap. 11. pag. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on se pust attaquer à leurs fiefs, & ainsi osta le privilege de majorazgo, qui estoit le plus beau qu'eust la noblesse d'Espagne.*

44 *Res fideicommisso*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut

obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii jurisconsultus Covarruvias [a].

4. Nihil enim prohibet, quominus lege civili jus tale introduci possit, quod [45] uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: attque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis [46] adversum eos, qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his, quæ diximus, apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum, jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto [47] convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi [48] causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & [49] populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, [s] rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. [50] Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de

a *C. possessor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. vers. 3. quæritur. Chass. de cons. Burg.* des mains-mortes. §. *6. vers.* par an & jour, *n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. n. 90.*

aut minuere nequeat, sed ex instituto ejus, unde accepit, compellitur, integras servare proximo successori.

GROTII.

s *Rex summo cum imperio fieri*] Vide *Vasquium* controversiarum illustrium lib. I. c. XXIII, 3. Adde eundem libro II. c. LXXXII, 8. 9. & sequentibus. vide & *Panormitanum* lib. I. cons. LXXXII. & *Peregrinum* de jure fisci VI. c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, sed jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ Auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etsi primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicunque illud tenent, usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant: si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait

de usucapione aut præscriptione, condita ab eo, qui habeat summum imperium, pertineat etiam [51] ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias, [52] quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, *a* qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. † Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas, & voluntas, saltem præsumta. [53] Se per modum legis, id est, per modum superioris,

a *Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D de aq. plur. arc. Jas. cons. 70. lib. III. Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Balb. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. & Covar. in c. peccatum de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.*

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. *Diod.* 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud *Claudianum* in IV. consul. Honorii: (*vers. 296. & seqq.*)

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi —— ——

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum elicitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo *Tacitus* loquitur, quis speret? [At vide, quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. Not. 4. Præterea Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis. Auctor enim noster agit de *Usucapione* aut *Præscriptione*, qualis a Legibus Civilibus certo quodam annorum numero definitur, & sub certis quibusdam conditionibus constituitur. Ceteroquin tantum abest, ut derelictionem tacitam, secundum Jus Naturæ et Gentium, ad jus ipsum Imperii pertinere neget, ut contra statuat paullo post, *num.* 2. tantum temporis spatium, quantum Leges Civiles postulant, non requiri ad adquirendum summum imperium, si intra id tempus conjecturæ derelictionis sufficientes appareant: immo res Summi Imperii certo tempore adquiri posse, etiam ubi talis adquisitio in aliis rebus vetatur Jure Civili. *J. B.*]

GROTII.

† *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu lib. III. c. II, 26: *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. V. n. 47. volum. I.

GRONOVII.

51 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* lib. I. cap. 10.

52 *Quas alibi*] I, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id est, per modum

ris, obligare nemo poteſt: & [54] hinc eſt, quod legum auctores habent [55] jus leges ſuas mutandi. Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem, [u] qua ſcilicet [56] pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule [57] in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria, Sam. XIV, 40. [58] Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic con-

modum ſuperioris obligare nemo poteſt. Falſiſſimum: An non populus obligat ſe lege, cum legem jubet? annon legem fecit ſe ſuperiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuiſſe ejectis regibus ait *Livius?* Si quis ipſum ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium, unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit *Juſtinus.* Sophiſtica cavillatio, quam didicit a *Bodino* I, 8. 134. [Vide, quæ pro Auctore noſtro diximus in Nota jam indicata ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. *J. B.*]

GROTII.

u *Qua ſcilicet pars eſt communitatis*] Vide infra hoc libro, cap. XX. §. 24. *Seneca* epiſtola LXXXV. *Duas perſonas habet gubernator: alteram communem cum omnibus, qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam, qua gubernator eſt.* Tractant hoc *Claud. Seiſſellus* de Rep. Gell. lib. I. (*cap.* 12.) *Chaſſanæus* de gloria mundi parte V. conſ. 5. *Gaillius* lib. II. obſ. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica lib. I. c. VIII. *Reinking* I. c. XII.

GRONOVII.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, et prorſus tyrannicum, mutandæ legis jus eſſe, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hæc ſalus populi, quæ eſt lex ſumma, quum ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, et ad illam referantur, ſimul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, et jus ei dat inutilem et degenerantem dominum exuendi.

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legiſlatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem, quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legiſlator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce ædificat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed et fuiſſet tanto pejor, nec jus naturæ, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

56 *Pars eſt communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc eſt, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum, in quo virtus inſit integri*] Hoc illudere eſt: legis auctor in lege ferenda conſideratur non ut pars communitatis, ſed ut is, in quo virtus ſit integri: ergo ſua lege non tenetur. Negamus

consideramus, non ut partem, sed ut eum, in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio [59] qua tali. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores [60] non censentur se velle comprehendere, [61] nisi ubi & materia, & ratio legis, sunt universales, ut [62] in æstimandis rerum

mus etiam consequentiam: diximus enim, quoties integrum, hoc est, populus omnis, ipse legem accipit & jubet, non tantum singulis eum, sed & sibi jus ponere, non singulis tantum, sed & se omni eam legem superiorem & dominam agnoscere: ergo multo magis qui repræsentat integrum.

59 *Qua tali*] De summi imperii possessore, quatenus summus est & extat supra omnes, qui agnoscunt ejus imperium.

60 *Non censentur se velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam censionem sibi turpissimam et morte graviorem putasse.

61 *Nisi ubi materia & ratio legis sint universales*] Quidni sit universalis hujus legis ratio? Usucapio et præscriptio longi temporis sunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua se eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum est? Usucapio et præscriptio sunt inventæ, ne dominia rerum in incerto essent. Quid ergo indignius, aut magis dissolvendo imperio, quam jus summi imperii inter incertos vagari?

Videtur potius in hac quæstione inspiciendum, quid possit præsumi de voluntate populi: is enim cum summum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam possessionem adsignat, sed instar procurationis: nec jus suum et ipse alienat, sed fidei committit: eoque dando et commendando retinet per illum, in quo virtutem esse integri voluit. Tantum statuit, neminem illud administrare, nisi quem sibi præfecit, et cui personam integri imposuit, quam si ille negligat personam, non illud jus redditur vacuum & sine domino, ut possit occupari, sed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam societatem, quæ non intelligitur se velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris istius æterna auctoritas est, non ob personam legislatoris, qui, si Diis placet, omnibus ab se latis legibus liber sit, sed ex persona populi, quam legislator ille repræsentat, cujusque æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita summum jus nunquam sit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, sive quasi procuratori, sive quasi (quando ita vult & loquitur interdum Auctor noster) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas salva est populo, qui nunquam moritur. Ita semper possidetur, nec jure potest a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ πάνυ, se ullam vidisse legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset: ejus rei duplex est ratio: prior, quod nullus populus jus suum minuere voluit, nec justissimam, certissimam, æternam possessionem suam facere dubiam: altera, quod invasores ac tyranni, præterquam quod bona fide destituuntur, armorum vi, &, si lubet, populo in obsequia jurare coacto, aut alia specie juris utuntur, ut ad præscriptionem decurrere illis necesse non sit.

62 *In æstimandis*] Si lege princeps statuat mercibus pretium, non minoris eas ipse comparabit.

rum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset.

2. Unde sequitur, neque [63] tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint [64] conjecturæ naturales, de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si [65] intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint; neque legem civilem, quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset: nec infringi posset a rege, etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine [66] alibi diximus.

a Covarruv. c. possessor, part.2.§.2. num. 12, 13.

XIII. Ea vero, quæ de summi imperii natura non sunt, [a] nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus, quæ de usucapione & [67] præscriptione factæ sunt. (dd) Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt, [68] ut appellari ab iis non possit: ita tamen, ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, [69] cum persona subditi pugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam

GRONOVII.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas usucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluisse interpretantur, quod quis satis significavit, *num.* 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

66 *Alibi*] 1, 3. 11.

67 *Præscriptione*] Longi temporis usu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, et iterum cognosci nequeat.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut *pugnat*, aut *subditi personæ repugnat*, voluit dicere.

(dd) Verius est, non posse a subdito plene adquiri longi temporis possessione ullum jus, quod ad summum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Dissertationem Clarissimi et Celeberrimi JCti *Hallensis*, CHRISTIANI THOMASII, *De Præscriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696. *Halæ Saxonum* editam. *J. B.*

quam [70] secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit, [x] quod ajunt nonnulli, semper [71] licere subditis, si possint, in libertatem, eam scilicet, [72] quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi: quod autem [73] ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det, quod in posterum a voluntate non pendeat. Aggrippa rex apud Josephum [a] in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse [b] Josephus ad eosdem: [y] *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus [c] olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

[a] *De Bell. Jud. Lib.* II. c. 16. §. 4. *Ed. Hudson.*

[b] *De Bell. Jud. Lib.* V. Cap. 9. §. 3.

[c] *Xenoph. de Cyri instit. L.* III. c. 1. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero, quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) sed semel ubi commodum erit, [z] [74] ut luitio pignoris; item

GROTII.

x *Quod ajunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto libro II. c. LXXXII. n. 3.

y *Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud *Radevicum* I. c. 40.

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Parutam* historia Veneta VII.

GRONOVII.

70 *Secundum jus naturale*] Quo cujusque est, quod ut esset, ipsi fecimus.

71 *Licere subditis*] 1, 3, 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis.

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic *Justinus* regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

74 *Luitio pignoris*] L. 9. C. *de pign. act.* si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. 1, 10.

(ee) De Juribus illis, qui dicuntur *meræ facultatis*, et, inter alia, de *luitione pignoris*, legi dignissima Dissertatio singularis Collegæ mei Clarissimi

item [75] jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset; non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione: quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

rissimi et Juris peritissimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine est in *Dissertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipsa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut statuto modo: sed quæ possis usurpare & non usurpare, vel usurpare, quoties libet et quando libet: ad quæ quis actione cogi non potest. Ea non posse præscribi aut præscriptione tolli probat Dd. ex l. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* lib. 2. obs. 18. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in senatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

CAPUT

CAPUT V.

DE ACQUISITIONE ORIGINARIA JURIS IN PERSONAS: UBI DE JURE PARENTUM: DE MATRIMONIIS: DE COLLEGIIS: DE JURE IN SUBDITOS: SERVOS.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Distinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessariæ ad matrimonium ex lege evangelica.*
X. *Jure naturæ solo irrita non esse connubia ob defectum consensus parentum.*
XI. *Ex lege evangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita esse jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item novercæ cum privigno, & soceri cum nuru, ac similia, illicita & irrita esse jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Posse esse quædam connubia & licita, quæ a legibus appellentur nomine concubinatus.*
XVI. *Posse quædam connubia illicita contrahi, & tamen rata esse.*
XVII. *Jus majoris partis in quibusvis societatibus.*
XVIII. *Pari numero quæ sententia prævaleat.*
XIX. *Quæ sententiæ dividendæ aut conjungendæ.*
XX. *Absentium jus præsentibus accrescere.*
XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
XXII. *In societatibus, quæ fundamentum habent in re, sententias æstimandas secundum partes quas quisque habet in re.*
XXIII. *Jus civitatis in subditos.*
XXIV. *An civibus a civitate discedere liceat, per distinctionem explicatur.*
XXV. *Jus civitati nullum in exsules.*
XXVI. *Jus ex consensu in filium adoptatum.*
XXVII. *Jus in servos.*
XXVIII. *Quatenus in hoc jure dicatur inesse jus vitæ ac necis.*
XXIX. *Quid ex jure naturæ statuendum de his, qui ex servis nascuntur.*
XXX. *Servitutis diversa genera.*
XXXI. *Jus ex consensu in populum, qui se subjicit.*
XXXII. *Jus ex delicto in personam.*

I. Non in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: [a] sed si [1] con-

GROTII.

[a] *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium,*] Seneca lib. III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* *Chrysostomus* I. ad Cor. XI,3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro femina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* (Tom. III. p. 409. *Edit. Savil.* Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda potestas est mulier. neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* Tom. VI. p. 865.) Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὐτή. ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ' ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ. *Altera potestas illa est, imperium & ipsa*

[1] contendant inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τοῦ βουλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut [a] Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, [2] vis electrix; ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem [b] Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub [3] dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

—— ætas prima, ceu brutum pecus,
Ut educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax [4] dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam, quam [c] diximus, judicii [5] imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, [6] ἐν κτήσει, non ἐν χρήσει. Quare [7] ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem

a Pol. I. c. ult. Nic. III, 4.

b Eth. V, c. 10.

c Supra c. 3. §. 6.

De Fort. Alex. II. p. 337.

ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir, (p. 867.) *Augustinus* epist. CXCIX. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* (Ep. 262. §. 11. secundum divisionem *Benedictin.*) *Gregoras* lib. VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προστιθεμένου δὲ καὶ τοῦ, μείζονα δύνασθαι τῆς μητρὸς τὸν πατέρα, τὸ κωλύον οὐδὲν τὴν τοῦ πατρὸς τελεσθῆναι βούλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τῆς μητρός· *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere, quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* (p. 109. *Ed. Genev.* 1616.) De reverentia matri debita vide L. congruentius. 4. C. *De Patria potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI, §. 2.

GRONOVII.

1 *Contendant inter se*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis et in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum et utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. *Sueton.* Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. *Per quas person. cuiq. acq.*

(aa) Confer, de toto isto argumento, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habet:

—— Τὸ μὴ φρονοῦν γὰρ, ὡσπερεὶ βοτὸν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γὰρ οὔ;) τρόπῳ φρενός.

Cœphor. p. 257. *Ed. H. Steph. J. B.*

GRO-

patrem a matre in hac re diſtinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & [8] naturales a legitimis. quæ diſcrimina natura ignorat; [9] excepta ea, quam dixi, ſexus præſtantia, ſi imperia inter ſe contendant.

III. In ſecundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, ſubſunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam [c] [10] quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent. æquum enim eſt, ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id eſt, facultatem moralem agendi, ſed tenentur tamen in illis quoque ſtudere ſemper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non ſit ex vi [11] facultatis moralis, ut illa ſuperiora, ſed ex pietate, obſervantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit, ut irritum ſit, ſi quid contra ſit factum, ſicut nec irrita eſt donatio rei a quocunque domino facta contra parſimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi ſunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid ſit ſentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternam ita ſequitur ipſam patris perſonam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non poſſit, poteſt tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, [d] &, ſi neceſſe ſit, etiam [12] vendere, ubi alia ratio eum alendi non ſuppetit; quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro ſecundo [a] recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxiſſe: ipſa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab [13] Hebræis veniſſe: quam ipſam

a Cap. 7.

G R O T I I.

c *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ eſt *Num.* XXX, 6.

d *Et, ſi neceſſe ſit, etiam vendere*] *Jornandes* hiſtoria Gotthica: *Haud enim ſecus parentes faciunt, ſalutem ſuorum pignorum providentes, ſatius deliberant ingenuitatem perire, quam vitam, dum miſericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus ſervatur.* (Cap. 26. pag. 75. *Edit. Vulcan.*) Eam legem video & apud Mexicanos fuiſſe.

G R O N O V I I.

8 *Naturales*] Nothos, ſpurios, extra conjugium ſuſceptos.

9 *Excepta ea*] Niſi quod in diſſenſione parentum, quia virilem ſexum præfert, patris potius judicium ſequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omiſſæ patris matriſve genus & neceſſitudines aliqua juvare aut lædere poſſunt.

11 *Facultatis moralis*] 1, 1. 5. Quum nequeant ſibi vindicare parentes tanquam ſuum, etſi accipiant merito quaſi mercedem curæ, ſtudii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Eriſichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam ſecutus etiam Romulus. *Dionyſ. Halic.* 2, 28.

ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epistola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest, quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure, quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, a ad 14 dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat, quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios, qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere b ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: c οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec* 15 *manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius d ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ

a *Num.* XXX. 2. 3. 4. 5. *lib. de præceptis legis. præcepto vetante* CCXLII.

b *Inst. de pat. potest.* §. *Jus autem.* 2.

c *Cap.* 24. *num.* 211. *Edit. Fabric.*

d *In Cap.* 37. *pag.* 199.

GROTII.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] *Seneca* de beneficiis III. c. XI. *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII. anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] *Philo* in legatione: ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί. *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritum competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Paris.*

GRONOVII.

14 *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filiusfamilias voto nuncupato temere se obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda, &c.

15 *Manumittantur*] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi ære emti manumissione.

(cc) Dicit in genere ἀποδίδοσθαι τοὺς αὐτῶν: additque, καὶ ἀνδραποδισθέντων μὴ ἐπιστρέφεσθαι, *& si forte quis ex suis in servitutem redigatur, non convertuntur*, ad illos scilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. Cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter observare liceat) luculentum exemplum est loquutionis μὴ ἐπιστρέφεσθαι, pro *non curare*: quod accedere potest iis, quæ plena manu congessit Clarissimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Oculo irretorto spectare* Poëtæ Venusini, *Art. Crit.* Part. I. Cap. 2. § 11. *B. J.*

GRO-

καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes tum ad eam, quæ a natura est, eminentiam, tum ad labores, quos pro liberis parentes sustinent, volentes prætérea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam* [16] *confisæ naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat [a] Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus [17] civilia a naturalibus.

a Ethic. Nicom. VIII, 12.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. [18] Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus [b] uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus, ut videamus, quid sit de natura conjugii. (dd)

b Eph. v, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & [19] custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc [20] accessit fides, qua se femina mari obstringit.

IX. 1. Nec aliud, ut conjugium subsistat, natura videtur requirere.

GRONOVII.

16 *Confisæ naturali*] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *socia cujuscunque fortunæ.* Tacit. 3. ann. 15. et uxoris *consortium rerum secundarum adversarumque*, eod. lib. 34. et *conjux prosperis dubiisque socia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque socia*, in Germ. mor. 18. et *non prosperæ tantum sed omnis fortunæ societatem iniisse*, Justin. 23, 2. et matrimonium *societas fortunarum omnium*, Liv. 1, 9.

19 *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis et mutui auxilii causa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.*

20 *Accessit fides*] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori, non esse a natura, sed ab instituto.

(dd) De tota ista materia confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. I. et quæ nos in Notis diximus, ut et ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRO-

quirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Evangelii propagationem. Nam & h viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, i & in lege *a* præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præscribitur, *b* ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant, octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi *c* Deus imputat, k quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.

a Deut. XXI, 15.
b Deut. XVII, 16. 17.
c 2 Sam. XII, 8.

2. Sic & dimittere uxorem *d* volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum, qui dimisit, l & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, [21] ne inde

d Deuter. XXIV, 4.

GROTII.

h *Viri sancti ante legem*] Chrysostomus de Sara: *κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῷ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης· οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο. Ipsa vicissim studebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere: nondum enim talia tunc vetita erant.* [In *I. ad Corinth.* Cap. XI. pag. 414. Tom. III. *Ed. Savil.*] Eundem vide I. ad *Timoth.* c. III. (vers. I. Tom. IV. pag. 286.) *Augustinus* de doctrina Christiana libro III. cap. XII. *Erat uxorum plurium simul uni viro habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim sunt, quæ illo tempore officiose facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt.* et libro XVI. de Civitate Dei, cap. 38. *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

i *Et in lege*] *Josephus* Antiq. histor. XVII, I. *πάτριον ἐν ταυτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.* (§. 2.)

k *Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*] *Josephus* eo historiæ loco: *δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* (Ant. Jud. VII, 7. §. 3.) Pesictha ad *Levit.* XVIII. notissimum ait esse, eum, qui dicat, vetitum esse habere plures uxores, nescire quid sit de lege.

l *Et sacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem vers. 14. quod de principe sacerdote intellexit *Philo*, (*De Monarch.* pag. 827. A.) et plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10. et deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit *Ezechiel* XLIV, 22. et in explicatione legis, ut et contra Apionem primo *Josephus.* connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita. [At vero *Josephus* diserte dicit, soli Sacerdotum principi vetitum esse ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat: *Τὸν δ' ἀρχιερέα μέντοι, οὐδὲ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν.* Ant. Jud. Lib. III. Cap. XII. §. 2. *Edit. Hudson.* In loco autem ex *lib. I. contr. Apion:* §. 7. de Vidua ne *γρῦ* quidem. Hinc Auctor noster in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum plane omisit *Josephi* testimonium. Quod autem conjicit de parenthesi, durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. Cap. 7. et *de Successʃ. in Pontific.* Lib. II. Cap. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimissa jungatur alii, quam certum exploratumque sit, non esse gravidam ex priori,

inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa [22] apud Tacitum [a] juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu, rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res alias, ita & hanc [b] conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & apostolus ejus atque interpres [c] Paulus, non viro tantum jus dat in corpus uxoris, [23] quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit [d] Artemidorus, id est, *qui connubii lege feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori vicissim in corpus mariti. m Lactantius: *Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem, etiamsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.*

a *Ann.* I, 10.
b *Matth.* V, 32. XIX, 9.
c I *Cor.* VII, 4.
d *Oneirocrit.*

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam, quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos

priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

G R O T I I.

m *Lactantius*] Libro institutionum VI. c. XXIII. ubi et hoc sequitur: *Exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντεισφέρεις; *quomodo exigis & non rependis?* (Orat. XXXI. pag. 500. C.) Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ fræna laxantur, &, solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur.* (Tom. I. pag. 198. C. *Ed. Basil.*)

G R O N O V I I.

22 *Apud Tacitum*] 1. ann. 9.
23 *Quod & in naturali*] Quod et ex naturæ lege sine monitu Apostoli marito competebat.

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* v, 32. ubi ostendit, in loco illo et aliis similibus Evangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacunque ex caussa facti.* Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* et *Romanorum*, qui una uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Nota subjecta ibidem remittit tantum ad locum I *Corinth.* VII, 4. Sed de ea re egimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper, id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio; [24] at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, [25] sive per Mosem, tantum esse fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat: [26] idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psalmo XLV, 11. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet n Deo gratissimum esse, ut

GRONOVII.

24 *At lex de ea nulla*] Ipse Christus videtur dicere *Matth.* 19, 4.

25 *Sive per Mosem*] Quasi Moses hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut historici conciones Imperatoribus.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus sit amor: non edicat, quid necessario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratissimum esse*] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos. *Euripides* in Andromacha ex persona Hermiones: *(vers. 177, & seqq.)*

—— ὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν' ἡνίας ἔχειν.
'Αλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐνοίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

—— *non etenim decet*
Unum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quincunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: *(vers. 464. & seqq.)*

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν μὲν οἴκων.
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
'Ακοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει.
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν δ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοιαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα,
Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
'Ενὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
'Οπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus: quin sic oneri
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto fœdere cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert auræ levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam consilii vis in partes
Distractæ

ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur a Deo o jam tunc imperatum, ne qua de causa fœdus illud solveretur. At [a] Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam. *a Marc. x, 9.*

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut [27] divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse [b] Tacitus memorat; idque passim ostendunt historiæ tum Persarum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios [c] soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, *unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, [28] Socratis & aliorum [d] exemplo docemur. Quod si qui populi continentius egerunt; ut Romani semper duabus uxoribus, divortio [29] diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id, quod optimum est, accesserint: unde & [30] flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, nisi mor- *b De moribus Germ. c. 18.* *c Diod. lib 1. p. 51. Ed. H. Steph.* *d Gellius xv. c. xx.*

Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors, una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (IV, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus siet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic et in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. IV. lib. I. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa XXXII. quæst. IV. c. 3. [Vide quæ diximus in Tractatu Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccles.* Cap. XIII. §. 10, & *seqq.* J. B.]

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. VII. p. 297.) et *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. & *seqq.*)

q *Apud Ægyptios soli sacerdotes*] Vide *Herodianum* libro II. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, positus est heic pro *Herodoto*, undecunque error ortus fuerit. At hic contrarium plane docet, nimirum omnes *Ægyptios* una uxore contentos fuisse, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτέων συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες. Lib. II. Cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter se pugnantibus? *J. B.*]

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita fecisse divortia, seu permisisse conjugibus, ut possent vinculum matrimonii solvere.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem, Aristidis filiam. (Vid. *Diogen. Laërt.* Lib. II. §. 26.)

29 *Diu*] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remisit, quod sterilis esset. *Gellius* 4, 3. et 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, sive Jovis sacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 15.

(ff) Vide STRABONEM, *Geograph.* Lib. XV. pag. 714. Ed. Paris. Casaub. *J. B.*

morte, non folvebatur: [r] non tamen inde fequitur peccaffe, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. 1. Nunc quæ rata fint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminiffe debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo [31] prodigæ donationis apparet; fed ea demum, [32] in quibus deeft principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus [33] vitium durat in effectu. Principium & hic, & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, eft jus illud, quod [34] facultatem moralem interpretati fumus, fimul cum voluntate fufficiente. Quæ voluntas fit fufficiens ad jus producendum, [35] infra melius tractabitur, ubi de promiffis in genere agetur. Super facultate morali quæftio oritur de parentum confenfu, quem ad validitatem conjugii quafi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam [36] officio filiorum conveniens effe, ut parentum confenfum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nifi manifefte iniqua fit parentum voluntas. Nam fi in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, [37] quod ad gentem totam pertinet, quale funt nuptiæ. Sed hinc non fequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deeffe filio. Nam qui uxorem ducit, & maturæ effe debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non fubjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus fit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque conftitutum eft, ut quædam nuptiæ, quia confenfus patris deficit, irritæ fint, non ex natura eft, fed ex juris conditorum voluntate. Nam &

GROTII.

r *Non tamen inde fequitur peccaffe*] *Auguftinus* libro XXII. c. XLVII. contra Fauftum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Pofuit et hoc *Gratianus*, fed fub Ambrofii nomine. (*Cauf.* XXXII. *Quæft.* IX. C. 7.)

GRONOVII.

31 *Prodigæ donationis*] Inf. cap. II. num. 9.

32 *In quibus deeft*] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] I, I. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2. c. 11.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

37 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehoneftamentum funt totius familiæ.

(gg) *Ubi actus turpitudo eft permanens*, ait Auctor *Adnot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum eft in eo, qui rem alienam furatus eft, aut mala fide poffidet alio quocunque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illa utitur, finguli actus habent contrectationem rei alienæ. *J. B.*

GRO-

& eodem jure [s] mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater [a] quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, [b] in filii nuptias & avus [38] & pater consentire debent: [39] filiæ avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali jure incognita satis ostendunt, venire hæc ex jure civili.

a Lib. 25. D. de ritu nupt.
b Lib. 16. § 1. De eod. tit.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, ([t] [40] quarum [c] verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent, quæ priore ad Corinthios [d] de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronunciatur Esavi [e] conjugium, aut liberi illegitimi quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus, jus strictum, & quidem naturale, respiciens, [f] sic ait: *Quod si licet aliquando, etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere;* [u] *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

c L. 20. C. de nuptiis
d VII, *36.*
e Genes. XXIX. & XXXVI.
f Decl. 257.

XI. Cum ea, quæ alteri nupta est, matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, [41] nisi vir prior eam dimiserit;

GROTII.

s *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* lib. I. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud *Euripidem*: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφάδον οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν —

Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] *Eugraphius* ad Andriam actu X. scena V. *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 40. *Durum est libertatem liberam non habere [in matrimonio,] unde liberi procreantur.*

GRONOVII.

38 *Et pater consentire*] Ne invito ei suus heres agnascatur.

39 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

40 *Quarum verecundiæ maxime*] Ideo tantopere in sorore Tryphæna culpat Cleopatra, contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse, *Justin.* 39, 3.

41 *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

ſerit; tamdiu enim durat ejus dominium: [42] lege autem Chriſti, donec mors vinculum diſſolverit. Irritum autem eſt ideo, quia & [43] facultas moralis deeſt, ſublata per prius matrimonium, & omnis effectus eſt vitioſus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Viciſſim ex [44] Chriſti lege irritum eſt conjugium cum eo, qui maritus ſit alterius mulieris, ob jus illud, quod Chriſtus feminæ pudicitiam ſervanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui ſanguine aut affinitate junguntur, ſatis gravis eſt quæſtio, & non raro magnis motibus agitata. Nam cauſas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita ſint, aſſignare qui voluerit, experiendo diſcet, quam id ſit difficile, imo præſtari non poſſit. Nam quam [x] Plutarchus [a] attulit in quæſtionibus Romanis, & Auguſtinus ſequitur de Civitate Dei, libro XV. cap. 16. [45] de latius ſpargendis amicitiis per diffuſas affinitates, non tanti eſt ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum cenſeri debeat. Neque enim quod minus utile eſt, ſtatim & illicitum eſt. Adde, quod accidere poteſt, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat caſu quem Deus in lege Hebræis data exce-

[a] *Quæſt.* 108. *pag.* 289. D.

GROTII.

x *Plutarchus attulit in quæſtionibus Romanis*] Philo de legibus ſpecialibus: (pag. 780.) *τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε. Quid opus hominum inter ſe neceſſitudines ac vincula inhibere, & unius domus anguſtiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique poteſt in regiones & inſulas, orbemque univerſum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e ſanguine veniunt; quod reſpiciens Moſes alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chryſoſtomus ad 1 *Corinth.* XIII, 13. *τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἣν δύνασαι καὶ ἑτέραν πορίσεσθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών. Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid ſupervacuo amicitiæ cauſam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occaſionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?* [Tom. III. pag. 469, *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

42 *Lege Chriſti*] Qui divortium non permiſit, niſi cum adultera.

43 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad ſe tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

44 *Chriſti lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

45 *De latius ſpargendis*] Tanquam ideo vetitum ſit, proximos conſanguineos nuptiis conjungi, ut exter, ni cupidius in ſocietatem conjugalem appeterentur.

GRO-

cepit, ubi vir quispiam [46] sine prole obiit, cui non dissimile est, quod de virginibus [47] ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & [48] Hebræo [y] & [49] Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis, qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate [50] eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus, qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri, quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus [a] Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis [z] naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse, filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret.

a *L. Adoptivus, 14. §. Serviles, 3. D. de ritu nupt.*

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, a gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant, commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam, ut initio libri diximus, satis est, si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, [b] quod [a] jure gentium committi scripsit Paulus ju-

b *L. ult de ritu nupt.*

GROTII.

y *Et Attico jure*] Vide *Demosthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. I. scen. II. (*vers. 75.*) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inspiciendum*] Egregie hoc exsequitur *Philo* de specialibus legibus; ubi esse dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως δὲ καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα· *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. *Edit. Paris.*)

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. *Si adulterium.* 38. §. 2. D. *ad legem Juliam de adulteriis.*

GRONOVII.

46 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque semen excitet. *Deut.* 25, 5.

47 *Ex asse heredibus*] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

48 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ, cap. 4.

49 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

50 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum finit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit*, & *ob*

jurisconſultus inter gradus aſcendentium & deſcendentium. Hoc eſt jus illud quod Xenophon [a] ait non eo minus jus eſſe, quia b [51] a Perſis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Epheſio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: *quod apud plerosque non corruptos, ſed naturæ convenienter ſe habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιωτάτας ἡδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænos impetus, nefarias voluptates.* De Parthis ſic Lucanus: [Lib. VIII, verſ. 401. *& ſeqq.*]

—— epulis veſana, meroque
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus —— —— ——

Et mox: (*verſ.* 409, 410.)

—— cui fas [52] implere parentem,
Quid rear eſſe nefas? —— ——

Speciatim autem huic Perſarum mori cauſam pravam educationem prudenter aſſignat Dion Pruſæenſis oratione xx. [b]

4. Atque hic mirari libet Socratis [c] commentum apud Xeno-

a *Socrat. Memor.* Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

b *Immo* XXI. pag. 270. C.

c *Memor.* IV, 4. §. 22.

obſcœnas flammas: tanquam hoc inceſti genus ob legem, non inſtinctu naturæ putetur.

GROTII.

b *A Perſis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De ſpecial. Legib.* pag. 779.) Perſis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* lib. II. contra Jovinianum. (*Pag.* 75. Tom. II. *Ed. Baſil.*) de barbaris in univerſum Hermione in Andromacha *Euripidis*: (verſ. 173. *& ſeqq.*)

— Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Tale eſt omne barbaricum genus.
Mater jugatur filio, natæ pater,
Frater ſorori: proximæ alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

51 *A Perſis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, niſi qui ſic natus eſſet.

52 *Implere*] Ovidius II, 265. *confeſſam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

(hh) Non, ſed alius Philoſophus ejuſdem ſectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis ſervavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opuſculis Mythol. Phyſ. Ethic.* editis *Amſtelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *pag.* 670. *J. B.*

GRO-

nophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus, nulla prava educatione corruptis, præter id, quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita [53] fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius [a] adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de [54] camelo & [c] de [55] equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (*vers.* 914, 915.)

[a] *Pag.* 161, 162. *Ed. Lugd. B.* 1651.

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim, qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam [56] etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum:

GROTII.

c *De equo*] *Plinius* historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto occulorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equæ & eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud *Varronem* de Re Rustica II, 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (*cap.* 59.) *Aristotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Paris.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. secund. discipl. Hebræor.* Lib. I. Cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Fuga quædam*] Aversatio naturalis.

54 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Sylburg.

55 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Rust. 7, 83.

56 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

tum: neque vero tale id esse præceptum, quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei [a] verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

[a] *Lev.* XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur, ut lex aliqua præcesserit: quæ cum [57] mere naturalis non sit, restat, ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ [b] Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus [c] conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio [d] impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum esse, præter alia ostendunt [58] Charondæ leges, quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ: (kk) συνῴκει ὁ πάντων σχολιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ:* unde non abit Ciceronis illud [d] pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset subdit: *O mulieris scelus*

[b] *Ephes.* II, 14.
[c] *I Corinth.* V, 1.
[d] *Cap.* 6.

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] *Tertullianus* V. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

57 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

58 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret Vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sic.* 12, 12. [Ipse Auctor in *Excerptis Tragic. & Comic. Græc.* recte vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur a veteri Poëta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. Pag. 918. Error Viri summi inde natus erat, quod apud STOBÆUM, *Serm.* XLIV. lex illa sic soluta oratione legatur: Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν, μὴ εὐδοξείτω &c. At sic EURIPIDES: Καὶ μὴ 'πιγήμῃς τοῖς δὲ μητρυιὰν τέκνοις. Alcest. vers. 305. *J. B.*]

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, observatione quæ legitur in §. sequ. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Edit. Hanov.* 1619. *J. B.*

lus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! Seleucus rex, cum uxorem suam Stratonicem Antiocho, filio nuptam daret, verebatur, [e] narrante [a] Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ, *ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Aen.* x, 389.)

[a] *Vit. Demetr. pag. 907.*

—— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, aiunt earum legem, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, [59] aut in se ipsis, [f] aut etiam [60] per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alterum vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis, quas dixi, divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui [61] in recto sunt limite (ut de parentibus

GROTII.

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed et *Appiano* in Syriacis, qui ἀθεμιστίαν πάθους amorem nefandum vocat. (*Pag. 126. Ed. Steph.*)

f *Aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφὰ δὲ εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γεγόνασιν, ἀλλ᾽ οὖν ἁρμόζονται τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. *Quanquam enim divisæ sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* (Locus est *De Legib. special.* pag. 780. E. sed qui, si bene expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. *J. B.*)

GRONOVII.

59 *Aut in se ipsis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

60 *Per personas sanguine*) Ut fratrem cum sorore, virum cum uxoris sorore, mulierem cum mariti fratre.

61 *In recto sunt*) Qui habent rationem ascendentium et descendentium.

Mater matris suæ] Avia materna.

Mater patris matris suæ] Proavia materna.

Mater patris sui] Avia paterna.

Mater patris patris sui] Proavia paterna.

Uxor patris patris sui] Noverca patris.

Uxor patris matris suæ] Noverca matris.

Nurus filii sui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii sui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ suæ] Nepotis e filia uxor.

Filia filiæ filii sui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii sui] Nepotis e filio filia.

Filia filiæ filiæ suæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ suæ] Ex filia Nepotis filia.

bus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut exiſtimo, etiam ſine expreſſa lege ratio naturalis jungi ſatis vetat) g item in ſanguinis gradu transverſorum primo, qui ob ortum a ſtirpe communi ſecundus dici ſolet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem cauſam valere, ut venientem de eo quod natura ſi non præcipit, certe honeſtius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notiſſimam rationis paritatem. Iſtorum autem graduum hæc ſunt apud ipſos nomina: Mater matris ſuæ: mater patris matris ſuæ: mater patris ſui: mater patris patris ſui: uxor patris patris ſui: uxor patris matris ſuæ: nurus filii ſui: nurus filii filii ſui: nurus filiæ ſuæ: filia filiæ filii ſui: filia filii filii ſui: filia filiæ filiæ ſuæ: filia filii filiæ ſuæ: filia filiæ filii uxoris ſuæ: filia filiæ filiæ uxoris ſuæ: mater matris patris uxoris ſuæ, mater patris matris uxoris ſuæ: id eſt, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, proſocrus: quia ſcilicet & [62] ſub agnationis nomine comprehendatur ſimilis cognatio, & [63] ſub primo gradu ſecundus, & ſub ſecundo tertius, ultra quem vix eſt ut [64] oriri controverſia poſſit, cum alioqui, ſi poſſet, in infinitum eadem futura eſſet ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres ſororibus miſcerentur, ipſi Adamo cenſent datas Hebræi ſimul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo ſanguine, non colendis Diis falſis, non rapienda re aliena: ſed ita ut leges conjugales vim ſuam non exſererent, niſi poſt multiplicatum jam ſatis humanam genus, quod ipſo initio ſine fratrum & ſororum nuptiis

Filia filiæ filii uxoris ſuæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris ſuæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris ſuæ] Proſocrus mater.

Mater patris matris uxoris ſuæ] Proſoceri mater.

GROTII.

g *Item in ſanguinis gradu transverſorum primo*] Et huc usque propinquis nuptiis abſtinebant et Peruani, et Mexicani. [Vide *Joann. Letii* Itinerar. *Cap. 17. init. J. B.*]

GRONOVII.

62 *Sub agnationis*] Ubi expreſſus eſt gradus agnationis vetitus, idem gradus et in cognatione vetitus haberi debet, etſi de hoc cautum non ſit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris ſexus propinquitatem conjuncti.

63 *Sub primo gradu ſecundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem ducere permittitur.

64 *Oriri controverſia*] Propter brevem hominum vitam.

GRO-

nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant, quod id a Mose h suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri [65] ὕστερον πρότερον.

6. De [a] connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸν ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum sorore concumbere ab initio* [66] *res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex necne.* Diodorus Siculus [b] vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres sororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: (ll) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato [c] de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.*

a *Vide Cajet. in Matth. cap.* 19.

b *Libro* 1. *c.* 27. *pag.* 16. *Ed. H. Steph.*

c *Pag.* 838. B. *Ed. H. Steph.*

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi i lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. [67] Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen, quod est inter hos & alios remotiores gradus. Nam [68] du-

GROTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est, ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait, quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum. [Ex his omnibus non potest tuto colligi, aliquam legem a Deo fuisse latam de adulterii aut raptus pœna, vel de incestu. Diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

i *Lex ipsa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphrasten. distinxerunt male Spartiatæ, et Athenienses, et quidem diversimode. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. &c.* Lib. V. Cap. II. & illustr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. p. 89. & *seqq. J. B.*]

GRONOVII.

65 Ὕστερον πρότερον] Quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

66 *Res media*] Permissa, non vetita.

67 *Quæ manifesta*] Excusat tacite incesta potentis in Europa domus.

(ll) Locus est apud AUGUSTINUM, *De Civit. Dei* Lib. V. c. 10. nimirum e scripto deperdito. *J. B.*

68 ducere amitam agnatam vetitum eſt. At k 69 filiam fratris, qui par eſt gradus, ducere vetitum non eſt: imo ejus facti 70 apud Hebræos exſtant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus ſolemnia, nec lege ulla probibita,* inquit [a] Tacitus. Athenis id licuiſſe oſtendit (mm) Iſæus, & Lyſiæ vita [b] Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes aſſidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant 71 ſimul cum amitis; ad domos vero fratrum minus frequens ipſis eſt aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ ſi recipimus, ut ſane rationi ſunt conſentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & ſororibus, ex quo multiplicari cœptum eſt humanum ge-

b Annal. XII. *c.* 6.
b Vit. X. *Orat. pag.* 836. *B.*

Grotii.

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuiſſe *Joſephus* putat. (*Ant. Jud.* Lib. I. Cap. XII. §. I. *Edit. Hudſon.*) idem poſt datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, et ſuam filiam fratri Pheroræ deſponderat. Vide eum antiquæ hiſtoriæ XIV. et XVI. Phineo patruo promiſſa Andromede; *Ovidius* Metamorphoſeon V. verſ. 10. id poſtea apud Romanos vetitum permiſit Claudius: vetuit Nerva: permiſit Heraclius. (Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Joſephus*, dum vult *Saram* fuiſſe filiam fratris *Abrahami*. Illa erat ſoror ejus *ὁμοπάτριος*, ut ipſe ait *Gen.* XX, 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit *ἀδελφιδὴν γαμεῖν*, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph.* *filiam ſororis*, non *fratris* intelligebat. Vide Cujac. Obſ. XIII, 16. et Clariſſ. Noodt, Obſerv. II, 5. Hic etiam ibidem oſtendit, neque poſt *Senatusconſultum Claudianum* in Provinciis licuiſſe filiam fratris ducere. III. Permiſſum id ab *Heraclio*, neſcio cujus fide ſtatuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxiſſe *Martinam*, fratris filiam, ut narrant *Zonaras*, *Paulus Diaconus*, &c. *J. B.*]

Gronovii.

68 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una perſona, infra 2, 7. 9. quod etſi et de fratre filiaque ejus dici poſſit, tamen natura non tantopere abhorret a conjugio fratrum et ſororum, quam parentum & liberorum. *Levit.* 18.

69 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux, Ferdinandi I. filius, Mariam, ſorore ſua Anna et Alberto Bavaro natam, uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV, 2. latere averſo.

70 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis. *Geneſ.* 11, 29. Niſi tamen alius iſte Aran fuit, ut videtur, quum alter ſolum Lothum genuiſſe dicatur, alter deſcribatur pater Milcæ et Jiſcæ. Sara autem Abrahæ ſoror conſanguinea, non uterina fuit. *Geneſ.* 20, 12.

71 *Simul cum amitis*] Et ſic major datur occaſio ſtupri aut improbæ conſuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui ſpem haberent juſtis deinde nuptiis culpam emendari poſſe.

(mm) Nihil in hanc rem reperio apud *Iſæum*. Forte Auctor in animo habuit Demosthenem, ex quo poteſt colligi, talem gradum vetitum non fuiſſe. Vide *Orat. adverſus Leochar.* pag. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. *J. B.*

Gro-

genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut [72] quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

2. Certe canonibus antiquissimis, [a] qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, ist est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακήν, &, ut Hebræi loquuntur, præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora [73] amitam duxit uxorem. sicut materteras [l] apud Græcos [74] Diomedes [b] & [75] Iphidamas: [76] Areten fratris filiam [c] Alcinous.

a Can. XVIII.

b Eust. ad Il. Λ. vers. 224.

c Idem, in Odyss. H. vers. 146.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas, sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. [d] Augustinus [m] de patruelium & consobri-

d De Civ. Dei l. xv. c. 16.

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex *Euripidis* Electra discimus. *(vers. 312.)*

GRONOVII.

72 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & alia ratione vitari potest.

73 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. *Exod.* 6, 20.

74 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deïpyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* lib. 1. c. 3. §. 5, 6.

75 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Ιλ. λ. sive 12, v. 224.

76 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. *Homer.* Οδ. η sive 7, 146.

GROTII.

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus. [Immo *Supplicibus*, pag. 309. *Edit. H. Steph.* ubi de Danai-

brinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat, quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum* 77 *propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut n Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, a Ambrosio.

a *Epist.* 66.

4. Sed sciendum simul est, o non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis post obi-

naidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus.* At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud *Livium* est: (Lib. XLII. c. 34.) *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V, 3. 37.)

n *Theodosii constitutio*] *Victor* de eo: (Epit. c. 48.) *tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Exstat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est *C. Theodosiano de incestis nuptiis.* Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice, titulo: *si nuptiæ ex rescripto petantur.* Secuti & Gotthi reges. *Cassiodorus* VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris tra[n]s[t]ulerunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius* & *Honorius*, qui primo imperii anno patris sui Constitutionem firmarant, post annos aliquot, permiserunt matrimonium inter Consobrinos, & Constitutionem hac de re editam *Justinianus* in Codicem suum retulit, *L. 19. C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Instit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præsertim magnum Interpretem *Codicis Theodosiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore nostro indicatos. *J. B.*]

o *Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse*] In Agathensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur: *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus sunt constituta, non solvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæstionem II. & III. causæ XXXV. c. 8. Simile quod a *Paulo* in sententias relatum est libro II. tit. XIX. §. 2. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen, ut non dissolvantur; nisi forte hæc postrema verba Anianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens *ad uxorem secundo*, (*cap.* 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI. [Apud *Paulum* vel legendum, vel subintelligendum, *sed contracta* (matrimonia scilicet) [*voluntate ejus* Parentis] *non solvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditissimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

GRONOVII.

77 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

obitum uxoris ſuæ p ſororem ejus duxerit, & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abſtinet: eo ipſo oſtendens [78] manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apoſtolici dicuntur, qui duas ſorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, obſervandum hoc eſt, concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibusdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa, inter ſervum & ancillam jure Romano [79] contubernium eſſe dicitur, q non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμος nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut [80] Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Aen.* VII, 284.)

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem [a] avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κ᾽ οὐ a *Verſ.*
γνήσιος, dictum probat ὢν γε ξένης γυναικὸς: *quippe cum ex pe-* 1649.
regrina natus ſit. Et apud [b] Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ b *Var.*
ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus ſit.* *Hiſt.* VI.
2. Atqui [81] ſicut in ſtatu naturæ inter tales, quales jam 10.
diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam r in ſtatu

GROTII.

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Longobardica lib. II. c. VIII, 3. *quia canones ſic habent de duabus ſororibus, ſicut de duobus fratribus.*

q *Non matrimonium*] At ſerviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Caſinam Plauti. Sic & in legibus Longobardorum libro II. tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege Salica tit. XIV. §. II. ſed ſine conſenſu dominorum non valuiſſe conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipſis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Chriſtianos, a *Baſilio* in ſuis canonibus. (*Ad Amphiloch.* Can. 42.) Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis eſſet conditionis, videmus apud *Caſſiodorum* VII, 40.

r *In ſtatu legis Chriſtianæ*] Vide in *Gratiani* collectione c. I. de conjugiis ſervorum. (*Decretal.* IV, 9. I.)

GRONOVII.

78 *Manere vinculum*] Nuptias eas non reſcindi.

79 *Contubernium*] I, 3. 3.

80 *Athenis inter civem &c*] Auctor Pericles, quæ in ipſius caput recidit amiſſis legitimis liberis. *Plutarchus.*

81 *Sic in ſtatu naturæ*] Leg. *ſicut in ſtatu.* ſi conſideretur in his ſolum, quid ſit juris naturæ citra reſpectum juris civilis. [In prima Editione ſola legitur *ſicut in ſtatu.* Sed nuperrima Amſtelodamenſis 1712. ſequuta erat *Gronovii monitum. J. B.*]

GRO-

tu legis Christianæ verum erit inter servum & ancillam, aut liberum & servam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, senatorem & libertam, si quæ jure divino Christiano sunt necessaria accedant, scilicet indissolubilis unius cum una conjunctio, etiamsi effectus quidam legis civilis non sequantur, aut alioqui sponte secuturi lege impediantur. Atque hunc in sensum capienda sunt [a] verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem, & [s] pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* Cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII. cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodosius & [b] Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci [c] dicitur.

a Dist. XXXIV. c. 4.

b L. 3. C. de natural. lib.

c L. 13. D. ad l. Jul. de adult.

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur, irritum fore matrimonium, si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, [82] prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat [d] Ulpianus, [t] quæ fieri quid

d Instit. tit. 1. §. 1.

GROTII.

s *Pro uxore concubinam habet*] De tali concubina *Augustinus* de fide & operibus: *(Cap. 19.) de concubina quoque, si professa fuerit, nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii cap. v. *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico VII. c. 255. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinæ.*

GRONOVII.

82 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. l. 1. D. *de Tigno juncto.*

GROTII.

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius libro x. *(Cap. 9.) Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plus quam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum, qui plus

quid vetant, sed factum non rescindunt. qualis erat [83] lex Cincia, quæ supra certum modum donare vetebat, donatum non rescindebat.

2. Scimus apud Romanos postea [a] Theodosii lege inductum: ut si quid lex prohibuerit tantum, non etiam specialiter dixerit inutile esse debere quod contra factum est, id ipsum tamen cassum, inutile, ac pro infecto sit, nimirum si in judicium res deveniat. sed hæc extensio non fit ex vi solius prohibitionis, sed ex vi novæ legis, quam alii populi sequi necesse non habent. [84] Sæpe enim t indecentia est major in actu quam in effectibus: u sæpe etiam incommoda, quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia, aut incommodum actus ipsius.

a L. non dubium. 5. C. de legibus.

XVII. Consociationes præter hanc maxime naturalem sunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus, ob quas consociatio quæque instituta est, universitas, & [85] ejus pars major nomine universitatis obligant singulos, qui sunt in societate. [b] Omnino enim ea credenda est fuisse voluntas in societatem coëuntium, ut ratio ali-

b Hist. de potestate civili, n. 14.

plus ceperit, quadrupli pœnam constituebat, memorante Ulpiano. (*Tit. 1. §. 2.*) *Macrobius* circa finem eorum, quæ scripsit ad somnium Scipionis: (*Lib. II. c. 17.*) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna sancitur.* Vide supra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus rescripsit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum statutam non esse.* (L. 14. §. 14. D. *De Religiosis & sumtibus funer.*)

u *Sæpe etiam incommoda, quæ rescissionem sequuntur, majora quam ipsa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, si deflorata nondum esset. Meminit *Apollonius* Argonautis, (*vers. 1316, & seqq.*) et eius Scholiastes: et in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. I. c. 9. §. 25.)

GRONOVII.

83 *Lex Cincia*] Sic lex Furia testamentaria plus mille assium legatum aut mortis causa capere vetabat; et adversus eum, qui cepisset quadrupli pœnam constituebat.

84 *Sæpe enim indecentia*] Sic ducere peregrinam, sordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe, sed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

85 *Et ejus pars major*] *Quintil.* decl. 365. *Quod major pars judicum statuerit, reus patiatur.* Pars major in consilio vincere debet, sub his exceptionibus: I. Si sint vera suffragia, hoc est, res integra, nec coitione ac conspiratione plurium jam ante definita, quam in consultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege et more, tanquam suspectos excedere, nec in sua causa jus dicere oportet. III. Ut major numerus censentium non valeat ad statuenda, quæ juri divino et sanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges subvertendas, aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas consuetudines abolendas.

GRO-

aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, x 86 seclusis pactis ac legibus, quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: a 87 κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: b ἔςι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionysius Halicarnassensis similiter: c ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτο νικᾶν, y *quod pluribus visum, id valere.* 88 Et d alibi: 89 ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι, τοῦτο ποιεῖν. Item: 90 e ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι, τοῦτο εἶναι 91 κύριον. Aristoteles: f κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius lib. x, g *Eo quod major pars decreverit, stetur.* Prudentius: [in Symmach. I, 599.]

—— In paucis jam deficiente caterva
Nec persona sita est patriæ, nec curia constat.

Deinde: (*vers.* 607, 608.)

—— —— Infirma minoris
Vox cedat numeri parvaque in parte 92 quiescat.

Apud Xenophontem h hoc dicitur; ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere secundum eam sententiam, quæ vincit.*

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia 93 ad mutationem non satis momenti est: qua de causa 94 ubi pares sunt sententiæ, z reus absolutus intelligitur: quod jus 95 Mi-

a Lib. v. c. 30.
b De Bell. Civ. Lib. III. p. 560. Ed. H. Steph.
c Ant. Rom. Lib. II. c. 14.
d Lib. VII. c. 36.
e Ibid. c. 39.
f Polit. IV. 8. VI. 2.
g Cap. 6. n. 15.
h De Cyri Exp. Lib. VI. c. 1. §. 11.

GROTII.

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. *de Electione.*

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes et Rabbini ad illud in *Exodo* XXIII, 3. Adjungo l. duo 39. & l. Pomponius 38. D. *de re judicata*; & quæ infra lib. III. cap. XX. §. 4. & quæ paria cum *Prudentio* habet *Ambrosius* contra Symmachum.

z *Reus absolutus intelligitur*] L. inter pares. 38. D. de re judicata. Vide *Julianum* de Eusebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

86 *Seclusis pactis*] Quæ certis in causis solent excipere, ne quid fiat, nisi de consensu singulorum, ut augurem non licebat nominari, qui cuiquam e collegio inimicus esset. *Cic.* 3. famil. 10.

87 Κύριον εἶναι] Valere quod plures sciverint.

88 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

89 Ὅ,τι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

90 Ὅ, τι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum.

91 Κύριον] Validum quod pluribus visum.

92 *Quiescat*] Silescat.

93 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

94 *Ubi pares sunt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis sententiis absolutus.* Et, *Quidam filium accusavit parricidii: æquis sententiis absolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accusator, & sententiæ pares. Item, postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est.*

GRO-

[95] Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem [zz] Oreste & Electra tragœdiis tractatur. Sic & possessor rem tenet: quæ ratio non male observata est a scriptore problematum, quæ Aristoteli adscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ [a] controversia quadam est: *Alter judex damnat, alter absolvit: inter dispares sententias* [a] *mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat. *a Lib. 1. Contr. 5.*

XIX. Sed hic quæstio oriri solet [96] de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ [b] conjungendæ sint

GROTII.

zz *Oreste & Electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. (*Vers.* 1470.) in Electra sic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾷν ἴσοις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.

Idemque cunctis juris esto in posterum,
Certante numero judicum ut vincat reus.

(Vers. 1268.)

a *Mitior vincat*] Seneca in controversiis: (1, 5.) *Non est invidiosa potestas, quæ misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & *Moses de Kotzi* præceptorum jubentium XCVIII. et vetantium CXCV.

GRONOVII.

95 *Minervæ calculum*] Quum Orestes in Areopago causam diceret (occiderat autem matrem Clytemnestram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) et condemnantes una sententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva, et apposuit calculum suum absolventibus: sic paribus sententiis valuit mitior, et Orestes evasit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis absolvere. *Ovid.* 15. Met. 44. *Hesychius* in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Aristoph. Βατραχ. 244. ὡς ἀπολεῖται κἂν ἴσαι γίνωνται. Julian. encom. *Euseb.* seu orat. 3. p. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctissimus, post hæc scripta, exponendi occasionem habuit, in egregia Oratione *de Lege Regia*, quam nos Gallice versam, & Notis illustratam, edidimus *Amstel.* ann. 1715. Videri potest etiam *J. H. Boecleri* Dissertatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diss. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*]

96 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quintil.* declam. 365.

GROTII.

b *Conjungendæ sint in eo, in quo conveniunt*] Ideo senatores dividere sententiam plura simul complectentem jubebantur, teste *Asconio* in Milonianam. (*Cap.* 6.) *Cicero* epistolarum ad familiares 1, 2. *Itaque cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat; Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia*

ſint in eo, quo conveniunt; illæ non item. Sic qui [97] in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolvendam. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia adverſa hæc ſunt, & in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt illud ipſum, quod dicit ſententia, ſed per conſequentiam inde elicitur: at qui relegat, non abſolvit. Quare recte [a] Plinius, cùm tale quid in ſenatu eveniſſet, tantum dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingulæ; & parvulum referre, an idem diſpliceret, quibus non idem placuiſſet. Et c Polybius [b] notat a Poſtumio prætore fraudem factam in rogandis ſententiis, cum eos, qui [98] captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos cenſebant, contra abſolventes conjungeret. Exſtat hujus generis quæſtio apud Gellium [c] libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione; & apud Quintilianum patrem controverſia CCCLXV. ubi hæc verba ſunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam iſtam, quæ univerſa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronunciant. Vis ego illos jungam, qui ſeipſos dividunt?*

a Lib. VIII. epiſt. 14.

b Excerpt. leg. 129.

c Noct. Att. IX. 15.

XX. Addendum & hoc: ſi qui abſentia, aut aliter impediti jure ſuo uti non poſſunt, eorum jus interim [99] accreſcere præſentibus: quod d Seneca in controverſia quadam [d] exſequitur: *Puta te ſervum eſſe communem: huic domino ſervies,* e *qui præſens eſt.*

d Lib. III. Contr. 19.

XXI.

omnia. Seneca epiſtola XXI. *Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo, cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere ſententiam, & ſequor.* Idem de vita beata c. 3. *Eſt & mihi cenſendi jus. itaque aliquem ſequar, aliquem jubebo ſententiam dividere.* meminit ejus moris & *Plinius* lib. VIII. epiſt. 14.

c *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

d *Seneca in controverſia quadam*] Libro III. contr. XIX. [Sed caſus eſt paullo diverſus, ut patet. *J. C.*]

GRONOVII.

97 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit ſententia in decem condemnantium, quia in viginti inſunt decem.

98 *Captivos Græcos*] Qui ſecundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perſeo contra Romanos.

99 *Accreſcere præſentibus*] Plebiſcitum apud *Livium* 26. 34. *Quod ſenatus juratus, maxima pars cenſeat, qui adſidetis, id volumus jubemusque.*

GROTII.

e *Qui præſens eſt*] Ita ut et ad unum recidere poſſit nomen univerſitatis. l. ſicut. 7. §. 2. D. quod cujusque univerſitatis nomine, ubi *Weſembecium* vide. Adde l. reſcriptum

XXI. f Naturalis autem ordo inter socios hic est, a prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γάρ, inquit b Aristoteles, πλὴν ἐφ᾽ ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in c constitutione de ordine inter consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat, g nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, h in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

a D. de albo scribendo.

b Ethic. Nic. VIII. 12.

c L. 1. C. De Consulib. lib. 12.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & [100] sententias ad eum modum, id est, [1] mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut naturali æquitati convenit, ita d Romanis

d L. 8. D. de pactis. L. 14. D. Depositi. L. 16. D. de rebus auct. jud. possid.

ptum, 10. D. de pactis. *Zas.* in paratit. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num. 3. de albo scribendo. *Boer.* decis. 1. num. 4. *Antonium Fabrum* codice Sabaudico, lib. 1. tit. III. definit. 40. *Reinking.* lib. 1. classe V. c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli, 3. D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, 46. C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis justo, 46. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, *M. Antonium Nattam* cons. IↃC. n. 22. & cons. IↃC. LXXVIII. num. 31. *Mart. Wacher* consiliis Cæsareis in controversia Saxonica. [Addi potest Diatriba singularis *De Jure Præcedentiæ*, a JACOBO GOTHOFREDO, summo ICto, conscripta, & ex ejus secundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

g *Nisi qui prior meruit dignitatem* Adde L. omnes, 2. C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, 5. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

h *In conciliis*] *Joh. Fico.* cons. latino LXXVII. n. 16. *Afflictus* decis. Neap. 1. n. 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo scribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Tessaurus* 1. quæst. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* responso XIX. n. 183. & seq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. statuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide *Æneam Silvium* in concilii Basileensis historia. [Confer Auctoris *Epistolas* 722, 797.]

GRONOVII.

100 *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiæ inter socios proportionis esse geometricæ.

1 *Mensoria*] Quam comparatam dixit 1, 1, 18.

a Lib. XIII. pag. 631. nis quoque legibus probatum eſt. Ita narrat Strabo [a] cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quaſi corpus coiiſſent, conveniſſe, ut [2] aliarum ſingula eſſent ſuffragia, Cibyræ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem b Lib. XIV. pag. 665. [b] in Lycia viginti & tres ait fuiſſe urbes, quarum [i] aliæ terna, aliæ bina, aliæ ſingula ferrent ſuffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat [3] Ariſtoteles, c Politic. III, 9. [c] id ita demum æquum fore, εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *ſi poſſeſſionum cauſa inita eſt ſocietas.*

XXIII. Conſociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc [4] perfectiſſima eſt ſocietas: neque ulla eſt actio hominis externa, quæ non ad hanc ſocietatem aut per ſe ſpectet, aut ex circumſtantiis ſpectare poſſit. Et hoc eſt, quod d Moral. V, 3. ab [d] Ariſtotele eſt proditum: τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.*

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, [k] an civibus de civitate abſcedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos eſſe, ubi id non liceat, ut [5] apud Moſchos: nec negamus, talibus pactis iniri poſſe ſocietatem civilem, & [6] mores vim pacti accipere. Romanis legibus, ſaltem poſterioribus, e L. 22. D. ad municipal. §. 2. [e] domicilium quidem transferre licebat: ſed non eo minus qui transtulerat [7] municipii ſui muneribus obligabatur. Verum in quos id con-

GROTII.

i *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat ſuffragia.

k *An civibus de civitate abſcedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud *Simlerum* (pag. 203. *Ed. Elzevir.* 1627.) & alios. *Servius* in excerptis Fuldenſibus II. Æneidos: (*verſ.* 156.) *Conſuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem tranſiret, prius ſe abdicaret ab ea, in qua fuerat, & ſic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac poſtremum illuſtre libro XXVIII. c. 13.

GRONOVII.

2 *Aliarum ſingula, Libycæ bina*] Sic Philippo Macedoni poſt confectum Phocenſe bellum conceſſum, ut cum poſteris in Amphictyonum ſenatum adſciſceretur & gemini ſuffragii, quod Phocenſes habuerant, jus uſurparet. *Diod. Sic.* 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, ſed cui ſæpe mos populorum intercedit, id ſervans in tali ſocietate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus ſuffragii concedunt.

3 *Ariſtoteles Pol. III. IX.*] Hein. 6. pag. 299.

4 *Perfectiſſima*] I, I. 14.

5 *Apud Moſchos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* II. Met. 28. *prohibent diſcedere leges, pœnaque mors poſita eſt patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejuſmodi a primo initum non conſtat, ſi tamen longo tempore obſervatum ſit, ut nemo diſcedendi ſine commeatu poteſtatem habuerit aut uſurpaverit, ibi eam conſuetudinam pro lege & pacto valere.

7 *Municipii ſui*] Hæc eſt cauſa, cur

constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem [8] spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane [1] [9] gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate [10] finis, quæ jus facit in moralibus. (nn) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est, ex flumine aquam haurire, aliud [11] rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait [a] Tryphoninus. Cicero pro Balbo *a L. in bello. 12. §. 9.* [b] laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi*, & *D. de capt. & postl.* *dimittendi esse dominum.* Tamen hic quoque servanda est re- *b Cap. 13.* gula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, [12] ut id non liceat, si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit [c] Proculus, non id quod *c L. actione, 65. §.* privatim interest unius ex sociis, servari solet, sed quod societati expedit. m Intererit autem societatis civilis non abire ci- *Labeo, 5. D. Pro* vem, *Socio.*

cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

GROTII.

1 *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τοῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετεριζομένου· *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos:* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege.* Et nomen erat *Tzathus.* Locus est in *Justini Thracis* vita. Lib. XIV. Cap. 5. *J. B.*]

m *Intererit autem societatis*] *Bembus* libro VII.

GRONOVII.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. *de rivis.*

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(nn) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocunque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt, unde victum quærant. Uterque autem casus tacite exceptus intelligitur in pacto, quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.*

vem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere; item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic [n] in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem: (*Heraclid.* vers. 186.)

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus ——

[a] Or. de Bigis, pag. 349. D.

Alcibiadis filius in Isocrate [a] oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ᾽ ἐδὲν αὐτῷ τῆς πολεως προτῆκεν· [o] *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret.* Jam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fœdus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi [13] ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis sui juris se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis, subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, [14] ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non finit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat [15] in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui no-

GROTII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III. tit. XX. §. XLI.

o *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] *Nicetas* Isaaci Angeli rebus libro I. *μὴ καινὸν εἰ διφώῃ τὶς τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει ὡς φίλιόν, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον. Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

15 *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. inst. *de jure pers.*

GRO-

novissimo [16] aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit,* ait [a] Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusæensis oratione xv. [b] μύριοι δήπε ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥτε δελεύειν κατὰ συγγραφήν· *innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut* p *ex contractus formula serviant.*

a De Moribus Germ. c. 24.
b Pag. 241. B.

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis, quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur [17] in terminis naturalibus, q nihil habet in se nimiæ acerbitatis. nam [18] perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent, [19] qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe, quod dixit Eubulus:

Ἔθελε δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
Ἐπὶ σιτίοις. (oo) ——— ———

Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus. ——— ———

Idem Comicus alibi:

Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.

Qui

GROTII.

p *Ex contractus formula serviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora. is constituit ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζεσθαι, *corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus* Solone (*pag.* 86. D.) Idem lex Petilia Romæ constituit. [Lex Ægyptia, qua id vetabatur, a *Bocchori* sancita fuerat, et refertur a DIODORO SICULO, Lib. 1. Cap. 79. p. 50. *Ed. H. Steph.* De *Lege Pœtilia, vide* VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. et LIVIUM, Lib. VIII. Cap. 28. *J. B.*]

q *Nihil habet in se nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* dissertationem epist. exoticarum tertia.

GRONOVII.

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ lusu pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, et in aleam mittebant, aut res accepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lips.* 2. Saturn. 3.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in servos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua ista obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita subjectis de victu sollicitos esse non sit necesse, quem domini præbent. *Plaut.* Cas. 2, 4. 14. *Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agrestesque, quorum res et fides in manibus.

(oo) Apud ATHENÆUM, unde hæc desumta sunt, est, Ἐπισίτιος. Lib. VI. Cap. 12. Duo autem versus sequentes habentur apud STOBÆUM, Serm. 62. *J. B.*

Qui se 20 fugitivi gesserunt pro liberis:
Multi recurrunt r *pristinæ ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, (pp) multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί. *Ut domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim, quam possent, præstarent.* Exemplum addunt (qq) alii in Mariandynis, qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (rr) (de plena & [21] interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de causa servum interfecerit, [22] impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est [a] Seneca: *Si servo quominus* [23] *in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam, quanquam sub dispari titulo, paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus a domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem [b] Seneca. sed [24] agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & [25] Solon parentibus in

a Lib. III. *de benef. c.* 18.

b Lib. III. *de benef. c.* 22.

GROTII.

r *Pristina ad præsepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Casin.* II, 4. 14.)

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. (*Suet.* Gramm. c. 21.)

GRONOVII.

20 *Fugitivi*] Servi a dominis profugi.

21 *Interna justitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, sed etiam apud Deum insontes præstat.

22 *Impune fert*] Non obnoxius est quæstioni, aut legi Corneliæ de sicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri, aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Posse facere sine metu pœnæ, non est verum et proprie dictum jus habere ad agendum, sed aliquid simile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat *Dionys. Halicarn.* 23, 26.

(pp) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. Cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Casaub.* 1657. *J. B.*

(qq) Hoc sequitur statim post verba *Posidonii* apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Maryandinos* vi servire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Libr. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(rr) De tota ista materia confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 3. et *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. Cap. 4. *J. B.*

GRO-

in libros concesserat, [a] & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι. καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ᾽ ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο προσέταξεν· *Licuit ipsi, cum pater esset, filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit* [26] *integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes,* ait Dion oratione xv. [b]

a Sextus Empiricus Pyrrhonic. 211. c. 24. §. 211. Ed. Fabric.

b Pag. 240. C.

XXIX. 1. De his, qui ex servis nascuntur, difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, [27] ut dicemus alibi, ut [28] in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus [29] matrem sequitur. quod taman juri naturali non satis congruit, [30] ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus [s] patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur, fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, [t] partus non minus patrem sequeretur quam ma-

GROTII.

s *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* x, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

GRONOVII.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In bestiis*] L. 5. §. 2. D. *de rei vindic.*

29 *Matrem sequitur*] L. 7. Cod. *de rei vind.* l. 42. Cod. *de liber. causa.*

30 *Ubi par aliqua*] Nam cum in bestiis et servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

GROTII.

t *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] *Seneca* de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigothica lib. x. tit. 1, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* Deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnitionem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendum.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; *Speculum Saxonicum* III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. licet 3. de conjugio servorum. Apud Langobardos et Saxones sequitur partus partem deteriorem. *Spec. Sax.* 1, 16. Idem aqud Wisigotthos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa XXXII. quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigotthorum lege fit servus. III, tit. II. 3. IV. tit. v, 7. IX. tit. I, 16. Ex servo et ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud *Cassiodorum* c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. *Litleton* de Villanagio, et liber *de laudibus legum* An-

matrem. Ponamus ergo, quo minor ſit difficultas, utrumque parentem ſervitutem ſervire; & videamus, an naturaliter partus ſervilis futurus ſit conditionis. Certe, ſi alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem ſibi naſcituram in ſervitutem ſecum addicere: quippe cum [31] tali ex cauſa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat [32] ex ipſa neceſſitate, [u] extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem ſervilem hoc caſu naſcetur, [x] ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e ſervis nati, antequam opera eorum domino utilis eſſe poſſit, & ſequentes operæ ſui [33] temporis alimentis reſpondeant, effugere ita natis ſervitutem non licebit, niſi pro alimentis quantum ſatis eſt reddant. [a] Certe, ſi immanis ſit domini ſævitia, ſervos illos etiam, qui ipſi ſe in ſervitutem dederunt, fuga conſulere ſibi poſſe probabilis ſententia eſt. Nam quod Apoſtoli [b] & antiqui [c] canones ſervis edicunt, [y] ne ſe dominis ſubtrahant, generale eſt, & eorum errori oppoſitum, qui omnem ſubjectionem, tam privatam quam publicam, rejiciebant, ut pugnantem cum Chriſtiana libertate.

XXX. Præter perfectam ſervitutem, de qua jam egimus, ſunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem ſint, aut ſub conditione, aut ad res certas. Talis eſt [34] libertorum, [35] ſtatu liberorum, [36] nexorum, [37] addictorum, [38] aſſcriptorum glebæ, [39] ſeptem

a *Leſſ. Lib.* v. *c.* 5. *dub.* 5.
b 1 *Corinth.* VII, 21. *Eph.* VI, 5. *Col.* III, 22. *Tit.* II, 9. 1 *Pet.* II, 16.
c *C. ſi quis ſervum.* 17. §. 4.

Angliæ. Has leges a civili Romana diſcrepantes jure naturæ non repugnare agnoſcit *Thomas Aquinas.* (Suppl. *Quæſt.* 52. Artic. 4. in *Concluſ.*) quid ni, cum et Menſia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus cenſeretur? ut nos docet *Ulpianus* in Inſtitutionibus, titulo de his qui in poteſtate, v. §. 8. (Vide ibi Notas Eruditiſſimi SCHULTINGII. De *Originariis* autem, qui iidem ſunt ac *Adſcriptitii*, conſule JAC. GOTHOFRED. ad Lib. V. Tit. IX. *Cod. Theodoſ.* pag. 451. & *ſeqq.* Tom. I. *J. B.*

u *Extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere*] Ita et Carolus Calvus ſtatuit cap. XXXIV. Edicti Piſtis.

x *Ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione*) Vide *Leonem Afrum* lib. VI. de Barca. (Pag. 599. *Ed. Elzevir.*)

y *Ne ſe dominis ſubtrahant*] Vide infra lib. III. c. VII. §. 6.

GRONOVII.

31 *Tali ex cauſa*] Ob alendi ſeque et illos inopiam.

32 *Ex ipſa neceſſitate*] Ex egeſtate alimentorum, ſi ea ſuppetunt aliunde.

33 *Temporis alimentis*] Debeantur pro cibo, quo tum temporis ſuſtentantur.

34 *Libertorum*] Qui manumiſſi tamen operas patronis debent.

35 *Statu liberorum*] Qui teſtamento ſub conditione pendente manumiſſi ſunt.

36 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præſtant, ſive ultro-

[39] septem annorum servitus apud Hebræos, & altera [40] ad Jubilæum usque: [41] Penestarum apud Thessalos: eorum, quos [42] manus mortuas vocant, ac postremo [z] mercenariorum: quæ discrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus, qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus caussam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus [43] homini alicui, aut [44] pluribus hominibus, aut etiam [45] populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo [46] Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi [47] Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait: (*Act.* I. *Scen.* I. vers. 102, 103.)

> a *Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
> *In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.*

Persæ hoc vocabant [48] aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta

ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγκαλοσκελῶν. *Liv.* 2, 24. & 27. lib. 8, 28. *Varro* 6. de L. L. 82.

GROTII.

z *Mercenariorum*] Inter quos ii, qui in Anglia *apprentisii* dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt. [Vide *Thom. Smith*, De Republ. Anglic. *Lib.* III. *Cap.* 10. J. B.]

a *Deduntque se, divina humanaque omnia*] Id Persæ vocabant *terram & aquam dedere.*

GRONOVII.

37 *Addictorum*] Qui faciunt idem sententia judicis. *Cic. pro Flacco* 20, 2. *de Orat.* 63.

38 *Adscriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes.

39 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber fit. *Deut.* 15. 12.

40 *Ad Jubilæum*] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber fit. *Levit.* 20, 39.

41 *Penestarum*] Quales *Ilotæ* Lacedæmone, *Clientes* Romæ.

42 *Manus mortuas*] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel *jocale*, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet: si nihil esset tale, defuncti dextera abscissa offerretur. *Mag.* chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. *Bodin.* 1. de Republ. 5. pag. 61. & 63. *Des. Herald.* Rer. quotid. lib. 1. cap. 10. num. 13. pag. 81.

43 *Homini alicui*] Regi vel quocunque specialiori nomine Principi.

44 *Pluribus*] Senatui, optimatibus, ubi aristocratia est.

45 *Populo*] Ubi democratia.

46 *Capuæ supra*] 1, 3. 8.

47 *Collatini*] Liv. 1, 38.

48 *Aquam & terram dedere*] *Herodotus* Polyhymnia sive lib. 7. cap. 133. *Curtius* lib. 3, 10.

GRO-

fecta ſubjectio eſt: ſunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti poſſunt ex his, quæ ſupra [a] a nobis diſſertata ſunt.

[a] Lib. I. c. 3.

XXXII. Ex delicto ſubjectio etiam non accedente conſenſu naſcitur, [b] quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo, cui pœnæ exigendæ jus eſt, in poteſtatem vi redigitur. Cui autem jus ſit pœnæ exigendæ, [49] videbimus infra. Poſſunt autem hunc in modum ſubjici non ſinguli tantum privata ſubjectione: [c] ut Romæ qui [50] ad dilectum non reſpondebant, & [51] incenſi: [b] poſtea & feminæ, quæ ſe [52] ſervo alieno junxiſſent: ſed & [53] populi publica ex publico delicto. Hoc intereſt, quod populi ſervitus per ſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit, quo minus unus ſit populus. At ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas non egreditur; quia [54] noxa caput ſequitur. Utraque autem ſervitus, tam privata, quam publica, [55] pœnalis eſſe poteſt, aut perfecta aut imperfecta, pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

[b] Cic. pro Cæcina. c. 34.

De ſervitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, [56] infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

GROTII.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*] Ut ſocii Ulyſſis Ægyptios prædati, de quibus *Homerus* Odyſſeæ ξ. (*verſ.* 271, 272.)

Ἔνθ' ἡμέων πολλοὺς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ.
Τοὺς δ' ἄναγον ζωοὺς, σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.

Partem igitur noſtrûm ſicilicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona ſervituti addixit. habet *Apollodorus* lib. III. (c. 10. §. 3.)

c *Ut Romæ qui ad dilectum non reſpondebant*] Apud Lycios fures. *Nicolaus Damaſcenus.* (pag. 517. *Excerpt. Peireſc.*) Apud Wiſigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut ſacramentum dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. *comm. divid.* l. 4. §. 10. D. *de re militari.*

51 *Incenſi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non profeſſi aut male profeſſi erant. *Liv.* 1, 44.

52 *Servo alieno*] *Tacit.* 12. ann. 53. *Sueton.* Veſpaſ. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios poſt bellum Punicum ſecundum ſenatus. *Gell.* 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit, P. Scipio. *Liv.* 26, 47. ut libertinos, qui ſe pro equitibus Rom. gererent, Claudius ſervos publicos fecerunt. *Sueton.* 25.

54 *Noxa caput*] §. 5. Inſtit. *de noxal. act.* l. 21. §. 1. D. *commodati.*

55 *Pœnalis eſſe*] Pœnæ vice irrogari poteſt.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

CAPUT

CAPUT VI.

DE ACQUISITIONE DERIVATIVA FACTO HOMINIS, UBI DE ALIENATIONE IMPERII, ET RERUM IMPERII.

I. *Ut alienatio fiat, quid requiratur in dante:*

II. *Quid in accipiente.*

III. *Imperia alienari posse interdum a rege, interdum a populo.*

IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita a populo non posse.*

V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate.*

VI. *Causa diversitatis.*

VII. *Imperium in locum posse alienari.*

VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem recte a rege imperii partes alienari.*

IX. *Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*

X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*

XI. *Patrimonium populi a regibus alienari non posse.*

XII. *Distinguendas res, quæ in fructu sunt patrimonii, a rebus patrimonii.*

XIII. *Partes patrimonii oppignorari a regibus quatenus possint, & cur?*

XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I.

1. Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid [1] facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, [2] juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque [a] Aristoteles: ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo [b] tamen notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In dante, non sufficere [3] actum internum voluntatis, sed simul requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, [4] ut alibi diximus, [5] non est congruens naturæ societatis humanæ.

a 1 *Rhet.* v.

b *Soto lib.* IV. *q.* 5. *a.* 1.

2. Ut

GRONOVII.

1 *Facto*] Beneficio, opera.

2 *Juris est naturalis*] §. 40. Instit. de R. D.

3 *Actum internum*] Mentis nutum.

4 *Ut alibi diximus*] 2, 4. 3.

5 *Non est congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.

(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 9. *J. B.*

GRO-

a *Less. lib.* 2. c. 3. *dub.* 3. 2. Ut vero traditio etiam requiratur, [a] ex lege est civili. quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut [6] professio apud populum, aut magistratum, & [7] relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet a [8] voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo, cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, [9] cum suo signo. quæ voluntas ordinarie [10] sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc b alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) possunt ab eo, [11] cujus in dominio vere sunt, id est, [12] ut supra ostendimus, a rege, si [13] imperium in patrimonio habeat: alioquin c a populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, d ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civitatem

GROTII.

a *Voluntatis rationalis*] Cassiodorus II, II. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

b *Alienandi & promittendi par est ratio*] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret absens.* (vers. 361.)

c *A populo*] *Bal.* & *Oldradus* in c. intellecto. de jurejurando. Idem *Baldus* conf. 327. n. 7. Cardinalis *Thuschus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Haræum* tomo II. in anno CIↃ IↃ XXVI. & *Guicciardinum* libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] *Gail.* II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, (*Pag.* 194. *Edit. Paris.* 1627.) & eundem in Francisco I. ubi de Burgundia sermo. (*Pag.* 565.)

GRONOVII.

6 *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.

7 *Relatio in acta*] §. 2. Instit. *de donat.*

8 *Voluntatis rationalis*] Humanæ.

9 *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo, quod oculis vel auribus accipiatur.

10 *Sequitur dationem*] Posterior est tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere sunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium est.

12 *Ut supra ostendimus*] 1, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] 1, 3. 11. & 12.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII. Cap. 5. §. 9. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

tatem coëunt, societatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione [14] partium, quæ integrantes dicuntur: unde sequitur, has partes non ita esse sub corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius est generis, voluntate contractum scilicet; ac propterea jus ejus in partes [15] ex primæva voluntate metiendum est, quæ minime credi debet talis fuisse, ut jus esset corpori partes & abscindere a se, & alii in ditionem dare.

V. Sic vicissim parti jus non est a corpore recedere, [e] nisi evidenter se aliter servare non possit: nam, [16] ut supra diximus, in omnibus iis, quæ humani sunt instituti, excepta videtur necessitas summa, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Augustinus de Civit. Dei, lib [a] XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vastatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, [b] quo Græci, qui se Persis subjecissent [17] devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες· *nisi plane coacti.*

a c. 2.

b Herod. Polyhym. seu Lib. VII. c. 132.

VI.

GROTII.

[e] *Nisi evidenter se aliter servare non possit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de causa absolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* historiæ Græcæ I. (c. 3. §. 12.) Anastasius Imperatur etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Persis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. (Lib. 3. c. 2.) Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῆν τε καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως· *cum fame habitare virtus recusat, nec fert natura, ut iidem & esuriant, & agant fortiter.* (Cap. 23.) Et apud *Annam Comnenam* libro V. epistola Cephalæ de Larissa obsessa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν. *Necessitati servientes (quid enim contra vim naturæ agi potest?) constituimus oppidum tradere iis, qui nos non obsident tantum, sed, quod manifestissimnm est, strangulant.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

14 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

15 *Ex primæva voluntate*] Non ex eo, quod possunt tolerare, sed ex eo, quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

16 *Ut supra diximus*] 2, 2. 6.

17 *Devovebantur*] Juraverant se eos δεκατεύειν Apollini, quod est vel decimas spoliorum consecrare, vel decimum quemque supplicio destinare. *Herod.* Polyh. sive lib. 7. cap. 132. p. 457. *Justin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11, 65. τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τῷ Θεῷ καθιερώσαντες. *Plutarch.* Sulla p. 464. τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τῷ Πυθίῳ καὶ τῷ Ὀλυμπίῳ καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

VI. [18] Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re [19] ma-

λήφει. *Dio* lib. 64. p. 722. δεκατεύειν. Ad *Hebr.* 7, 5. ἀποδεκατοῦν τὸν λαόν.

18 *Atque hinc &c.*] Nescio quare tam sollicite ac subtiliter hæc disputet Auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis summi imperii vel finium: quasi quisquam ad hoc proclivis esset. Utinam tam facile illos dedocere posset, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Frustra movetur hæc quæstio extra casum necessitatis. alioquin hoc scio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam suam, irrita reddendi occasionem quærunt: alterum, qui æternos volunt servare titulos semel acquisitæ possessionis, hoc est, semina bellorum, ut cum Franci negant *Francisco primo* captivo jus fuisse *Carolo quinto* cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Insubriæ, et provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam sancte et pie illi faciant, ipsi viderint. Principes aut populi regnantes pessime faciunt, si illud jus summi imperii, quod cum salute inferiorum conjunctum est, temere minuunt: aut si populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deserunt. At ubi in eas angustias sunt redacti, ut nisi aut concedendo aliquid de jure summo, aut alienando partem populi, non possint servare reliquum; quare minus eis liceat in partes, quam partibus in simili necessitate adversus totum corpus, causam non video. Nisi stulti fuerunt illi veteres, qui magni animi esse putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, resigno quod dedit:* qui tyrannorum adscribebant consiliariis, de regno non esse descendendum, nisi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, et ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abscissæ intereunt. (At alia est ratio Partium Civitatis, quæ in suam tantum utilitatem, et sua voluntate, Corpori junguntur; adeoque non censentur in id consensisse, ut Corpori liceret, eas a se abscissas alterius Civitatis membra facere. *J. B.*) Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit et princeps, et corpus, quicunque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, et servandos, quemcunque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum sinere interiri, aut sibi licentiam tantum reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro et igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut et dominum privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpore, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo

[19] majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars [20] utitur jure, (cc)quod ante societatem initum habuit, [21] corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore [22] tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse [23] ut dominium. Est enim in corpore, ut [24] subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, [25] quæ ad jus

morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, et intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita et mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, et tum plura pro uno existere summa imperia?

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, et illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam Auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum et antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

19 *Majus sit jus partis*] Excusatior sit urbs vel provincia, cum se a corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori, cui velit.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, sed cum societate inita demum exstitit.

22 *Tanquam in subjecto*] Adjunctum separabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, et loco ac situ non differunt, at anima permeat totum corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus: secus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus 2, 2. 6.

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quam subtilibus: ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summa necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsa invita, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri et defendere. Hac ratione æquale jus est utrinque, ut esse debet. Sed fusius id omne exposuimus in dictis Notis, *J. B.*

jus naturæ rem reducit, hic locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut [26] eſus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

VII. At imperium in locum, id eſt, pars territorii, puta non babitata aut deſerta, quo minus a populo libero alienari poſſit, aut etiam a rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet, non video. nam populi [27] pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, et ejus partes ſunt communia populi pro indiviſo, ac proinde ſub arbitrio populi. At imperium in populi partem ſi alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etſi plenum habenti, attamen non plene, ut ſupra diſtinximus.

a Belluga in pr. ſpec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte. de conſuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vaſq. lib. 1. c. 4.

VIII. Quare ſubſcribere non poſſumus [a] juriſconſultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de neceſſitate: niſi hoc ſenſu, ut ubi eadem eſt utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex ſilentio etiam non longi temporis, conſenſus & populi, & partis interveniſſe videatur, facilius vero ſi etiam neceſſitas appareat. At ubi manifeſta eſt in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, niſi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta eſt abſcedere.

b Smith. de rep. Ang. l. 1. c. 9. Buch. in Baliolo. Froſſ. l. 2. c. 214. & 246. Monſtrel. in hiſt. c. 22, 5. Guicc. lib. XVI.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & [28] infeudatio, ſub onere commiſſi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc eſt conditionalis alienatio. Quare [b] videmus a pluribus populis [f] irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum,

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remiſſiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

GRONOVII.

26 *Eſus, detentio*] Quia ſi dominia introducta non eſſent, veſci eo, quod nunc alterius eſt, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuiſſet communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non poteſt negari arbitrium ſtatuendi de ſe, cujus corporis velit eſſe, ſi alienetur, conſentire debet, ac poteſt contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum ſuum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei poteſtatem de ſucceſſore ſtatuendi, ſi aut ipſe fidelis ei eſſe deſierit, aut ſtirps ſua exſtincta ſit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* 1, 10.

GRO-

rum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos [29] partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod [30] ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. [31] Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. *a* Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges [32] Medos & Persas, h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

XI. i [33] Patrimonium quoque populi, *b* cujus fructus destinati

a Cravet. conf. 894. num. 2. Zoannet. de Rom Imp. n. 162.

b Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart. in l. 3. §. 4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis, q. 4. Loazes all. a Vasq. c. 5. Natta conf. 367. Bonif. Reg. conf. 49. n. 43.

GROTII.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum. [De eo non adsentiuntur Recentiores & optimi Scriptores, qui *Jus Publicum Germanicum* exponunt. *J. B.*]

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Mæandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Sylosonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. Cap. 139. & *seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Jonia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

31 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

32 *Medos & Persas*] *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

33 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic juste præsumi queat. Sed de hoc diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus*

nati sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus [34] fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, [35] supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res his vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & [36] rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem [a] pignori dari etiam [37] res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

a L. Grege 13. §. cum pignori, 2. D. de pignor.

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, [b] formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est

b Arist. II. Pol. VII.

fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habet apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. (*vers. 194.*) de Meleagro Iliados ι. (*vers. 573.*) de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide (*vers. 313.*)

k *A regibus*] Sine ordinum consensu. Exemplum apud *Thuanum* libro LXIII. in anno CIƆIƆLXXVII.

GRONOVII.

34 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

35 *Supra diximus*] I, 3. 12.

36 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *si pignus pignori datum sit.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

GRO-

est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim [38] rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum a Solone [a] dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν· *effecit, ut res cuique suæ propriæ & in pleno dominio essent.* Quintilianus pater in declamatione: [b] *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res sus Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus [1] Gen. xv, 2.

a Vit. Solon. p. 90. A. *Decl.* 308.

b Decl. 308. *init.*

2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, &, ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

1 *Gen.* xv, 2.] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (*vers.* 1164.) testamentum Herculis, apud *Euripidem* Alcestidis, (*Alc.* 282. & *seqq.*) & apud *Homerum* Odysseæ ρ. (*vers.* 79.) Telemachi donationem mortis caussa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit *Plutarchus.* (*De Poësi Homer. p.* 74. *Edit. Barnes.*) Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra libro I. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis usitata testamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Sirachida* capite XXXIII, 25. [In testamento *Herculis* & *Alcestidis*, quod vocat Auctor noster, nil de bonis statuitur: sed tantum mandata quædam dantur. At est donatio quædam mortis caussa, in *Alcestide* EURIPIDIS; non quidem ab ipsa *Alcestide* facta, sed ab *Hercule*, vers. 1020. & *seqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparsione Florum ad Jus Justinian.* pag. 36. unde forte orta confusio. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum, ea res sit omnino mea.

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

CAPUT VII.

DE ACQUISITIONE DERIVATIVA, QUÆ FIT PER LEGEM, UBI DE SUCCESSIONIBUS AB INTESTATO.

I.

Lege quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium [1] voluntaria, aut lege civili.

1 *Voluntaria*] 1, 1. 13. et 14. GRONOV.

civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est, [a] leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ [2] bona naufragorum fisco addicunt. [3] [a] Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena (*vers.* 456.):

a Auth. naufragia, post leg. 18. C. de furtis.

Ναυαγὸς ἥκω, ξένος, ἀσύλητον γένος.

Sum naufragus, [b] *spoliare quod genus est nefas.*

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt [b] Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. [c] de naufragio locutus: *μὴ γὰρ ἄν ποτε*

b L. 1. C. de naufrag. Lib. XI.

c Pag. 109, B.

GROTII.

[a] *Leges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculus. Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (*Εἰς στάσεις*, pag. 107. *Edit. Venet.* 1509.) Christianus rex Daniæ, lege naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. et Speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI. (pag. 509. *Edit. Basil.* 1555.)

GRONOVII.

2 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis et evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, et sic in fiscum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. l. 2, p. 353. *Ἔθυς δὲ ἀλογωτάτυ παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δέ ἐςι τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ὑπὸ πνευμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων ταλαντευϑέσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρομένον, καθ᾽ ὓς ἂν λιμένας καὶ τόπυς ἐκφράσσωνται, κύμασιν ἐλαυνόμεναι· τὐναντίον μὲν ὖν καὶ καταιγίδος χείρυς ὁρᾶν τὺς ἐκεῖσε πῇ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ παρέσυρε θάλασσα.*

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. naufragia 18. C. *de furtis.*

GROTII.

[b] *Spoliare quod genus est nefas*] Adde l. nequid 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat *ἔθος ἀλογώτατον.* (*Lib.* II. *Cap.* 3.) vide & *Cassiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit. [At vero *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amissorum, vocat *barbarum* quid, et *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. I. c. 10, *de Republ.* Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at si non peccatur errore, sed scientia, scelus est, quod erroris specie prætenditur.* Pag. 267. Quod spectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum Jctum *fortiter magis, quam sapienter*, egisse: qua de caussa ita statuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. p. 458, 459. *J. B.*]

ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας· *Absit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

II. 1. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, [4] expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, [c] aliud tantundem valens [5] accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix, quoties [6] ad idem non potest pertingere, [7] fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. [a] Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ [8] in moralibus optima est probatio. Neque

a *Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13.*

GROTII.

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, (Lib. IV. c. 49. *Mass.* 30.) quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum, sed & vitæ suæ. Tertullianus* idem tractans secundo adversus Marcionem: (*Cap.* 20.) *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis*, et ostendit minus multo exactum quam debebatur. [Adde CLEMENT. ALEXANDR. *Strom.* L. I. c. 23. pag. 415. *Ed. Oxon.*] Cum his cohærent ea, quæ dicentur libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu positum, repetierat heic Auctor, exemplum *Hesionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἠιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155, observavit *Munckerus*, et dudum antea observaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epist. p. 151. T. I. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam possessor reddere aut solvere negat.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

8 *In moralibus*] In actionibus mores spectantibus. Cujus causa fieri quid concessum est, si concessum fiat, exstitisse et ad effectum venisse causam intelligi debet.

(aa) Ejeci hinc voces istas, (*id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut*) quæ, quanquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & sermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor statim voluerat dicere, *loco illius, quod meum est, vel quod meum nondum est, sed mihi dari debet &c.* Postea animadvertit, brevius dici posse: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis esset studiosissimus, ita quoque mutavit; sed oblitus est delere nonnulla ex iis quæ jam scripserat, & quæ forsan etiam fusius concepta erant. Vide infra, *Lib.* III. Cap. XIX. §. 15. ubi plane eodem modo loquitur, dum huc remittit. *J. B.*

GRO-

Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit 9 rei detentio, si ea 10 uti pro arbitrio non possim. Antiquum hujus rei exemplum est in historia [a] Diodori; ubi Hesioneus, pro his quae filiae suae ab Ixione promissa non praestabantur, equos ipsius accipit.

a) Lib. IV. c. 71. pag. 189. Ed. H. Steph.

2. Legibus quidem [b] civilibus scimus vetitum esse 11 sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat, qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur, hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus, ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat 12 explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, 13 licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui [c] nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed 14 dominium a judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis. [d] de quibus 15 infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul 16 moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, puta quia 17 deficiat probatio; in hac etiam circumstantia cessare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

b L. 5. D. de acq. poss. l. 2. §. 18. De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 5.

c L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep. & cler. DD. in l. 39. §. 1. in fin. D. ad l. Aquil.

d Bart. in tr. repress. q. 59.

III. [e] Successio ab intestato quae dicitur, (cc) posito domini-

e Soto de just. q. 3. art. 2. Cajet. d. q. 66.

GRONOVII.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel possidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod est domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exspectare judicem, sed ipsum per se, quod cum alio controversiae habeat, exsequi & exigere.

12 *Explicavimus supra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in antecessum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris justus dominus, quam docueris judicem jus tuum, et quid ejus consequendi ergo feceris, isque, quod feceris, ratum habeat, remque possessam tibi addicat.

15 *Infra*] 3, 2. 4.

16 *Moraliter*] Ex justa suspicione, vel potius ex more & instituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta et probata sequitur, et ea habet pro veritate.

(bb) Modo scilicet illi, a quo petitur, sciat, aut scire possit, se debere, quod petitur. Deinde frustra hoc fieret, si Creditor non inveniret rationem clam consequendae, sine ullius injuria, rei debitae, aut aestimationis ejus, ita ut factum a Debitore in jure probari non posset. *J. B.*

(cc) In toto isto argumento confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. *J. B.*

minio, remota omni lege civili, d [18] ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa, ac [19] retenta possessione, [20] ut supra diximus; si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona [21] occupanti cederent, sequebatur, ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit a Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse, quod æquissimum atque honostissimum est. In hoc autem genere prima est causa [22] ejus, quod debetur, proxima ejus, quod, etsi non debetur, [23] officio congruit.

a Lib. IV. ep. 10. & l. II. ep. XVI. & l. V. ep. 7.

IV. 1. b Disputant Jurisconsulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi, [24] debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur (dd) in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit [25] jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod

b Franc. Pisci, de stat. exc. fem. n. 133. Meneh. in auth. novissima C. de inoff. test. n. 296. Tell. Fernandes in l. 10. Taurin. quæst. 4.

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. conficiuntur. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile est, hominem sanæ mentis voluisse bona sua venire ad proximum sanguine.

19 *Retenta possessione*] Sc. dum vivit.

20 *Ut supra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio 'Αρπαγὰ τὰ Κιννάρου. Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad suum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad consanguinitate propinquos.

24 *Debitum tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. *Terent*. Heaut. 4, 1. 13. et 21. *Ovid*. 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quenquam ex natis nefas esse, 5. histor. 5.

25 *Jus expletorium*] Justitia commutativa vel διορθωτική. 1, 1. 10.

(dd) Distinguendum potius inter tempus, quo liberi non possunt sibi ipsi alimenta quærere, et tempus, quo id possunt. Priori tempore, omnino et ex jure stricto parentes liberos alere tenentur: posteriori, non ita tenentur, sed nemo est tamen, cui potius de alimentis prospicere, et bona sua etiam, vel saltem majorem partem, relinquere eos honestum sit. *J.B.*

GRO-

quod dixit Valerius [a] Maximus: *Parentes nos alendo,* inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello [b] elegantissimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι. e *liberi hereditatem ut sibi debitam expectant.* Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dicta est Aristotelis: quare qui causa est, ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet de his, quæ ad vitam humanam, id est, [26] naturalem ac [27] socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

a *Lib.* II. c. 9. *num.* I.

b *Tom.* II. p. 497. B.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius [c] Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

c *Philostr. in ejus vit.* Lib. II. c. 14, 15. *Ed. Olear.*

Ἅπασι δ' ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Cunctis hominibus liberi vita altera.

Ita emendabat:

Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.

Animantibus quasi vita sunt partus sui:

Plurimis sane allatis argumentis, f quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro [d] VII. capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is, qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et

d *Cap.* 14, 15. *Ed. Olear.*

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*] *Julianus* Cæsaribus παισί τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· *Æquum, liberis hereditatem relinqui.* (Pag. 334. D. *Edit. Spanhem.*) Etiam filiabus, quas juxta filios heredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens *Augustinus*, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum, qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro I. de vita clericorum, (*Cap.* 3.) & sermone LII. ad fratres in eremo, si tamen id opus *Augustini* est. Posuit ea *Gratianus* in causa XIII. quæst. II. (*c.* 8.) & causa XVII. quæst. IV. in fine. (c. 43.) *Procopius* Persicorum I. οἱ νόμοι τῷ διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τοῦ πατρὸς κλήρου· *Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.* (Cap. II.)

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] *Plinius* X, 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

26 *Naturalem*] Ut vitalis & superstes sit.

27 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

28 *Vulgo*

Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides [a] hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem [b] ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus [c] loquitur, id est, στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur*. Idem alibi: [d] *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: [e] ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γενωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum [f] filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius [g] testamentum, quo filius excluditur, impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam [28] vulgo [h] quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex [29] damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & [30] naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones [i] Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscunque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, [31] legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit [k] Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, [32] qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. De-

a Apud Stob.
b Pr. Inst. de jur. nat. gen. l. Juri, 1. §. Jus naturale. 3. D. de just. & jur.
c L. un. §. taceat. 5. vers. fileat. C. de rei ux. act.
d L. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipf. 5.
e Lib. 11. c. 50. p. 94. Ed. H. Steph.
f Inst. Orat. VII, 1.
g Fragm. IV, 2. Ed. Wass.
h L. si quis, 5. §. Ergo, 4. D. de agnosc. liber.
i C. Cum haberet, 5. de eo qui dux. quam poll. adul.
k L. ult. §. 1. C. de bon. quæ lib. 5. §. 1. 5. l. 8. D. de agn. liber.

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid. & de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo;

V. 1. Debentur quidem & [33] parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio g [34] ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur [a] Solon, quod, qui id non facerent, eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud, quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde, quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud [b] Luciani: καί τοί γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet a parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud [c] Aristotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' ἑ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γεννώμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' ἑ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

a Diog. Laërt. in Solon. §. 55.

b In Abdic. T. 1. p. 721. Ed. Amst.

c Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his, quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore, quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis,* inquit Paulus Jurisconsultus [d], *quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus [e] vero: h *Non sic parentibus liberorum, ut*

d L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.

e Leg. 7. §. 1 D. Si tab test.

mo; sed contra liberos naturales solvit necessitate alendorum parentum: Τὸ μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τὲς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. E. *J. B.*

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nesro. *(Pag. 388. Ed. Elzevir.)*

GRONOVII.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali a filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit. M. Seneca* I. Contr. I. *Lex est, liberi parentes alant aut vinciantur.*

34 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix, P. Syro* apud *Petronium. Aristoteles* hist. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

GROTII.

h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. *(Pag. 689. E. Ed. Paris.)* ἐπειδὰν ὁ νόμος φύσεώς ἐςι κληρονομεῖσθαι τὲς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τέτες κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε. *Cum lex sit naturæ ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum malique ominis*

erat

ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos naturæ simul & parentum [35] *commune votum;* id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. [36] *Sanguini* [37] *honorem debitum reddidit*, ait Valerius [a] Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: [b] οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ᾽ οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

a Lib. v. c. 9. num. 2.
b 2 Corinth. XII, 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, [i] ut nepos [c] filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, [d] τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Justinianus, [e] τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc

c L. 7. D. de his qui s. v. al. jur. s.
d L. 2. §. 7. D. de exc. cur.
e Novel. 127. pr.

erat texit silentio. Xenophon libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt; *filius etiam in sepulchro succedit;* item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* (Vide SELDEN. *De Successionib. ad Leges Hebr.* Lib. I. c. 1. & 2.) Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem v, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id adscribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap. 9. Ed. Schminck.*) κατιόντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν. *Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

GRONOVII.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *Infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *Filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde *Gruterum* 4. Suspic. I. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *Turbato ordine in senio parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *Filio ordine retrogrado defuncto.*

36 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *Qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant.* Tacitus Agric. 43.

hoc ipsum (ff) vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: ^a^ υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem, k 38 quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores jurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione *b* adversus Macartatum.

a Legatione ad Cajum. pag. 996. C.

b Pag. 661. B.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum l 41 exheredatio, quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei, qui mortem peccatis suis meritus non est, 42 alimenta præstanda sint, ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII.

GROTII.

k *Quæ per stirpes fit*]. Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo & Eurysthenî*, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum et Cresphontem. meminit *Apollodorus* libro II. (c. 8. §. 4.) Pausanias (*Messeniac. c. 3.*) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

l *Exheredatio, quæ Romanis fuit usitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

38 *Quæ per stirpes*] *Successio per stirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus succedunt in partem patris, quam ille habere deberet, si viveret. *Successio in capita*, ubi singuli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo solet quæri in successione patrui. Nam si succedat frater, & alterius fratris filii, in stirpes est successio; si duorum fratrum filii, in capita, ex *Novell.* 118. cap. 3. quorum posterius tamen in dubium nonnulli vocant.

39 *Nisi in diversum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehensum Massiliam relegavit, et annua illi præstitit, *Seneca* I. de benef. 15.

(ff) Locus est pag. 467. *Ed. Wech.* Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον. Sed ibi non agitur de successione Nepotis in locum filii, verum de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, nisi ipse in familia Patris Adoptivi reliquisset filium legitimum: idque secundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus est a re, de qua agitur. *J. B.*

(gg) Posteri *Ephraimis & Manassis* non tantum propter *jus repræsentationis* partem habuerunt terræ promissæ: sic enim ambo unam tantum sortiri debuissent, qualem *Josephus* pater ipsorum consequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noster ipse observat in Nota ad §. seq. *J. B.*

GRO-

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est, [43] de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea, quæ solent in hominum conspectu fieri, sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur, [44] qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod [a] Homerus indicat dicens:

[a] *Odyss. Lib. 1. vers. 216.*

——— Οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
——— *Generis nemo sibi conscius ipse est.*

Et eum sequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ ὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipse novit, quo sit exortus satu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret, quis esset partus cujusque pater. Ea [45] ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua femina sub maris custodia [46] constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet, quis fuerit pater, aut pater id pro explorato hubuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni? cum etiam [m] extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam post lege introductum eorum discrimen a legitimis,

[b] (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεᾶς
Νόμῳ νοσοῦσιν ——— ———

[b] *Fragm. Androm. vers. 12. & seqq. Ed. Barnes.*

Notha

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

GRONOVII.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore sua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionys. Halic.* l. 11, 57.

45 *Ratio est conjugium*] Inde illud: *Pater est, quem nuptiæ demonstrant.*

46 *Constituitur*] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra. 2, 5. 8.

[hh] Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo et sensu, quem Auctor ipse sequitur in versione sua: Αὐτὸν γὰρ ὐδεὶς οἶδε τῦ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

GRO-

Notha parte nulla sobole legitima minor,
47 *Sed lege premitur* —— ——

Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, 48 nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii a, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, 49 per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt.

a *L. Jubemus. 6. C. d. natural. lib.*

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, b cujus liberi perinde ut Ismael, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad 52 morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium 53 prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

b *Gen.* xxv. 6.

IX. 1. Ubi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri po-

GROTII.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris. [Vide *Fr. Lopez de Gomara, Hist. gener. Ind. Occid.* Lib. II. C. 76.]

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum *Burgundionum*, Lib. I. tit. I. n. 2. [De *Brabantis* vide *Petrum Stockman.* in libro *De jure Devolutionis &c. J. B.*]

GRONOVII.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, i. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* II. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

poteſt, quorum alter reſpicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici ſolet, paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino diſtinguendum videtur inter p bona paterna avitaque, ut dici ſolebat [54] in formula, qua prodigo bonis interdicebatur, & inter q noviter quæſita, ut in illis locum habeat [a] Platonis illud ἐγὼ ȣ̃ν νομοθέτης ὢν ȣ̃θ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, ȣ̃τε τὴν ȣ̓σίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τȣ̃ γένȣς ὑμῶν, τȣ̃ τε ἔμπροσθεν καὶ τȣ̃ ἔπειτα ἐσομένȣ· *Ego legum conditor neque vos veſtri juris eſſe ſciſco, neque patrimonium veſtrum, ſed totius veſtri generis, tum quod fuit, tum quod futurum eſt.* Qua de cauſa Plato κλῆρον πατρῷον ſalvum eſſe vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quaſi naturaliter de bonis paternis avitisque [55] teſtari non liceat (r ſæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit, ſed etiam neceſſarium) ſed ut appareat, [56] quæ in dubio credenda ſit fuiſſe voluntas inteſtati. Concedimus enim, plenum dominium eſſe penes eum, de cujus voluntate agimus.

a De Legib. L. XI. p. 923. A. Tom. II. E. H. Steph.

2. Sed cum poſt mortem dominium hoc retinere non poſſit, & omnino pro certo haberi debeat, [57] noluiſſe eum perdere beneficii materiam, videndum eſt, [58] quis ſit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene [b] Ariſtoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius eſt gratiam referri, ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et [c] Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt.* Idem [c]

b Ethic. Nic. IX, 2.
c De Off. 1, 15.

a Cum

GROTII.

q *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשת

q *Noviter quæſita*] Hebræis נחלה. Diſcrimen hoc vide in *lege Burgundica* lib. I. tit. I. num. I.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit*] Seneca de Beneficiis libro IV. c. II. *Quid cum ipſo vitæ in fine conſtitimus, cum teſtamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis conſumitur, quamdiu ſecreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim intereſt, quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia noſtra torquemus, quam ubi, remotis utilitatibus, ſolum ante oculos honeſtum ſtetit?*

GRONOVII.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua diſperdis, liberosque tuos ad egeſtatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

55 *Teſtari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos ſi teſtamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere ſucceſſores.

57 *Noluiſſe*] Habuiſſe in animo, ut relinqueret bona gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius ſuo penes alium eſſet, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum erit.

58 *Quis ſit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui poſteriore loco beneficium dictet tribuendum.

GRO

[a] *Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria.* [b] Ambrosius: *Pulchrum est, propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere, quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, [s] aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias [c] oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus, si viverent parentes, maxime vellent benefieri.

a De Off. I, 31.
b Off. I, 31.
c Cap. 20. & seqq.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris [d] conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter [59] fratres plenos, & [60] consanguineos, & [61] uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: [e] ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσιν τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ. *Fratres se invicem diligunt, quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* [f] Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* [62] Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud [g] Justinum.

d L. Quod scitis. 3. C. de bon. quæ lib. l. 13. de emancipatis. §. 1. Cum enim. C. de legit. her. l. Sancimus. 11. C. com. de success. Novel. 84. de cons. & uter. frat.
e Eth. Nicom. VIII, 14.
f Lib. V. c. 16.
g Lib. X.

4. Quod si non reperiatur is, a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat, ut gratia referatur his, quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti su-

GROTII.

s *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. I. τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ· *In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* (Cap. 4.) Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII, 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat *pater Valentiniani junioris*, sed *frater*, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Gallæ*, hujus sororis. Vide Cap. 43. & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicati. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

60 *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

61 *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

62 *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse, non se majori fratri jure gentium succedere oportere. [Immo Auctor, vitio memoriæ, scripsit heic *Justinum*, pro *Q. Curtio*, apud quem *Lib.* X. (ut heic numerus se habet in ora libri) dicitur de *Aridæo*, fratre *Alexandri Magni*: *Cur etiam* GENTIUM COMMUNI JURE *fraudetur*. Cap. 7. n. 2. *J. B.*]

ſuperioris gradus, ejusque liberis, præſertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus, de cujus hereditate agitur, & ejus, a quo proxime bona venerunt. Idem ille Ariſtoteles: a ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνωκείωνται. τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. *Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores ſint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.*

a Ethic. Nic. VIII. 14.

X. 1. At in [63] bonis noviter quæſitis, quæ [64] περιόντα τοῦ κλήρου b Platoni, cum ceſſet gratiæ referendæ officium; ſupereſt, ut ei deferatur ſucceſſio, qui defuncto cariſſimus fuiſſe creditur. t Is autem eſt, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Iſæus c apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γενήσεσθαι, *defuncti bona ei cedere, qui genere ſit proximus:* addit: τί ἂν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς; *quid juſtius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem ſenſus eſt apud Ariſtotelem libri ad Alexandrum capite II. *Optime*, inquit d Cicero, *ſocietas hominum conjunctioque ſervabitur, ſi, ut quisque erit conjunctiſſimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* u Qui & alibi poſt liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: e *Liberos cuique ac propinquos ſuos natura cariſſimos eſſe voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: f *Neceſſaria præſidia vitæ debentur his maxime.* Debentur ſcilicet non ex jure expletorio, ſed κατ' ἀξίαν. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egiſſet, g *Ex hac animorum affectione,* ſubdit, *teſtamenta* [65] *commendationesque morientium natæ ſunt.* Idem

b De Legg. L. XI. pag. 923. D.

c Orat. III. p. 413. et 417. Ed. Wech.

d Off. I. c. 16.

e Vit. Agric. c. 31.

f Offic. I, 17.

g De Finib. III, 20.

GROTII.

t *Is autem eſt, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV, II. XXIII, 7. *Prov.* XI, 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (verſ. 611.)

Nec partem poſuere ſuis ——

Hierocles: ἡ δὲ τῶν ἀγχιστέων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τὴν θεραπείαν, τοσοῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμουσα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ὑποφαίνῃ. *Cura autem propinquorum menſuram ſuam accipiet a propinquitate naturali, ut poſt parentes tantum cognatorum cuique deferatur, quantum ad parentes propinquitas exigit.* [In *Aurea Carm. Pythag.* verſ. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*] *Poſſidius* de Auguſtino: *Juſtum & æquum eſſe videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis poſſiderentur*, hereditates ſcilicet, de quibus ibi agit. *(Cap. 24. Vit. Aug.)*

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* poſterius producta, ſunt ex eodem libro officiorum primo. (c. 17.)

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæſitis*] Quæ non hereditate delata, ſed poſſeſſoris induſtria parta ſunt.

64 Περιόντα] Affluentia ultra ſortem.

65 *Commendationes*] 2. de Finibus 20. Idem 3. de Off. *Is qui morti addictus*

Idem [a] copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque: [b] *Est etiam illa probanda liberalitas,* [x] *ut proximos seminis sui non despicias.*

a De Off. 1. cap. 14. b Offic. 1, 30.

2. Successio autem ab intestato, de qua agimus, nihil aliud est quam [66] tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus [c] pater in [67] declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus, ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

c Decl. 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus, quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent, pactis, legibus, moribus: qui [68] subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, [y] in aliis non admittunt; alibi distinguunt, [69] unde bona veniant, alibi id [70] insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est [71] ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. [72] Etiam sexus alicubi momentum ha-

dictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset. Vide 3. observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* p. 168.

GROTII.

x *Ut proximos seminis tui non despicias*] Ex *Esaia* sumtum LVIII, 7. Paria habes apud *Chrysostomum* 1 Cor. IV, 7. & apud *Augustinum* de doctrina Christiana lib. II, 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho, Henrici filius: teste *Withekindo* lib. II. vide *legem Langobardicam* lib. II. tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum. *(Pag. 378.)*

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur: *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse, quod lex aut mos habet populi, non tantum [73] ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet, quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus, in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna, quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his, quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine [74] egimus supra. Prioris generis regna [z] dividi possunt etiam inter mares [a] & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

—— *Nullo*

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* (XLIV, 19. XLV, 11.) eundemque *Polybium*, (*Excerpt. leg* 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gothicis (*Cap. 50.*) *Gregoras* lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: *τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατρῶν μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένου δ᾽ ἐπειθ᾽ ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ νεώτερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβούλετο·* Quod maxime mirandum erat, voluit, ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed adinstar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem, quem ab ipsis acceperat, huc sine exemplo introducere animo agitabat. (Pag. 106. Edit. Genev.)

GRONOVII.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est, ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

74 *Egimus supra*] I, 3. 11.

GROTII.

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CXL. de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (*pag.* 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀναβάσει. (*Lib.* I. c. 24.)

Talis

—— Nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharos ——

Ait [a] Lucanus: de Britannis Tacitus, [b] *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; sic Æpalio [c] Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (ii) Molossus b nothus [d] ex patris Pyrrhi, legitimos liberos non habentis, judicio successit in regnum Epiri: de adoptando [e] in successionem Scythiæ Philippo egit rex 75 Atheas: Jugurtha nothus, [f] sed adoptatus, successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ [g] Gothi, & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem 76 sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hereditariam patri suo obvenisse ait, apud [h] Justinum, Mithridates.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, c ut quisque natu est maximus, mas aut

a *Pharsal.* x, 91.
b *Vit. Agric.* c. 16.
c *Strabo* l. IX. *pag.* 427.
d *Pauf.* I.
e *Justin.* IX, 2.
f *Sall. bell. Jugurth.* c. 10, 11, 25.
g *Cassiodor. Chron.* Paul. *Diac.* l. VI. *de gest. Langob.*
h *Libro* XXXVIII. c. 5.

Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi. Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: *(vers.* 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneid. (*vers.* 654.) [De Feminarum successione in regnum, ut putatur, apud *Assyrios*, vide *Conrad. Samuel. Schurtzfleisch.* Disp. LVIII. *pag.* 28. & *seqq.* *J. B.*

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero *Herodotus*: νόθον ὔ σφι νόμος ἐςὶ βασιλεῦσαι, γνησίυ παρεόντος. *Mos non est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* (Lib. III. c. 2.) In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Gizerichus nothus Godigiscli teste *Procopio* (*Vandalic.* I, 3.) ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri; cujus testes *Adamus Bremensis*, historiæ Ecclesiasticæ c. 106. *Helmoldus* Slavicis lib. I. c. 51. et 52. Michaeli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michael. *Gregoras* lib. II. (*Pag.* 22.) Huic itidem nothus successit ex parte: idem *Gregoras* lib. IV. (*Pag.* 52. *Ed. Genev.* 1616.) De Molosso Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos. (*vers.* 297.)

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum postremus ex superiore familia regum obtinuit.

(ii) In ora libri Auctor heic testem indicat *Pausaniam Lib.* I. Locus est *Cap.* XI. Sed non satis accurate, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Æneid.* III. 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis, a *Pyrrho* heredem regni institutum: sed *Helenum*, filium *Priami*, post mortem *Pyrrhi*, uxore ducta *Andromache*, *Pyrrho* in regnum successisse, quod moriens ipse *Molosso* reliquit. *J. B.*

GROTII.

c *Ut quisque natu est maximus*] De

aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hereditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: [a] *Mos omnium populorum est, ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive consuetudinem regnorum hoc vocat. Livius [b] duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus, vi plus potuisse. Apud Trogum [c] Pompejum, 77 *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi 78 jus gentium vocat: ut & [d] Livius, qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ, quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut 79 Ptolemæus apud eundem [e] Trogum. Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus 80 æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest. (kk)

a Lib. VII. c. 2.
b Lib. XXI. c. 31.
c Just. lib. II. c. 10.
d Lib. XL. c. 11.
e Lib. XVI. c. 2.

XIV. At ea regna, quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse, quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut d ni aliud lex aut mos ferat (sicut The-

Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. et XIII. Appianus Mithridatico: δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: (pag. 178.) *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* *Nicetas Choniates* Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε, παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεί πως φιλεῖ γενέσθαι· *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximis privilegiis eum ordinem insistit.* (Cap. 12.) Idem Manuele de Isaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος· *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* (Lib. I. c. 1.) Apud Josephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον *Principatum esse ob nascendi ordinem.* (Bell. Jud. Lib. I. Cap. VI. §. 2. *Ed. Hudf.*) vide et *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* lib. 7. qui *Justino Artemenes.*

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *naturæ jus* lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

80 *Æstimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ sumtum præbere.

(kk) Confer, de tota ista materia successionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. & Gent* Lib. VII. Cap. 7. §. 11. & seqq. *J. B.*

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus et Jasius pariter in Troja regnarunt. *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. *Julianus* contra Christianos. (Pag. 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor et Amulius, ut quidam ait scriptor de Viris illustribus. (c. 1.) Alii enim Numitori

Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex e Zethi & Amphionis; itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet; & vetus (ll) Attica inter Pandionis liberos divisa est; & quæ (mm) circa Rhodum inter Camirum, Jalysum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter 81 quatuor Persei filios) 82 individuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Justinus a libro XXI. *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset, quam si portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.* a Cap. 1. n. 2.

XV. Alterum, ut successio stet 83 intra eos, qui descendunt a primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius b libro x. *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse: hereditarium imperium stirpem regiam vindicaturam: assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.* b Cap. 7 n. 15.

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges: non naturales tantum, quia 84 ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est; & præterea quia 85 minus certi habentur: at in regnis expedit

tori pecunias, regnum Amulio cessisse ajunt, ut *Plutarchus*: (*in Rom. p. 19. a.*) sicut et Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obvenisse quidam prodidere. [Vid. Scholiasten *Euripidis*, in *Phœniss.* vers. 71.] Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves et spes ex maritimis expeditionibus.

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente: (*vers. 29.*)

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον' ἠδὲ Ζῆθον, ἐκγόνω Διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII.

81 *Quatuor Persei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Mestora Pterelæ proavum, Sthenelum Eurysthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quanquam et Perses Helam vel Elium genuisse dicatur.

82 *Individuum sit*] Ne dividatur inter successores, quamvis paris gradus, sed ut universum uni acquiratur.

83 *Intra eos qui descendunt*] Sic quum Hephæstion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hospitibus suis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat servire tyranno*

(ll) Divisio veteris Regni *Athenarum* spectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipse supra observavit, in Nota ad Cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(mm) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII, 135. & seqq. *J. B.*

dit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi poteſt ad vitandas controverſias: quæ cauſa fuit, cur Macedones Demetrio minori potius quam Perſeo majori regnum deberi exiſtimaverint, [a] quod Demetrius juſta matrefamilias natus eſſet. Et [85] apud Ovidium legimus:

a *Livius lib.* XXXIX. *c.* 53.

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali?
Cur, niſi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis ſpes concipitur:

b Eſt in juvencis, eſt in equis patrum
Virtus —— —— ——

b *Horat. Od.* IV, 4.

XVII. Quartum, ut inter eos, qui pariter in hereditatem admitterentur, ſive [87] quia unius ſunt gradus, ſive quia in parentum ſuorum gradum ſuccedunt, [f] præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis cenſentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, [g] præferatur natu maximus; [88] quod is judicio aut perfectior jam eſſe, aut prius futurus creditur. Cyrus apud [c] Xenophontem: τὸ προηγεῖσθαι προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu, ut quem par eſt rerum eſſe peritiorem.* Quia vero hæc [89] ætatis præſtantia temporaria eſt duntaxat, ſexus autem

c *Cyrip. Lib.* VIII. *c.* 7. §. 3.

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuele*, libro IV. (*Cap.* 4.)

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretenſi Iliad. N.

Ἡμῶν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη.

Noſtrum utrique ſolum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at ſenior rerumque peritior idem.

(Verſ. 354.) Ubi ſapienter *Homerus*, ut ſolet, cauſam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus ſufficit: τοῦ νόμου τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait *Zoſimus* libro II. (*Cap.* 27. *Ed. Cellar.*) de Perſarum lege: *cum lex daret e regum filiis natu maximo ſummam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri ſucceſſit κατὰ πρεσβεῖον, ordine naſcendi. Ita *Nicolaus Damaſcenus* in excerptis, quæ beneficio viri maximi Nicolai Peireſcii habemus. (*Pag.* 450.)

GRONOVII.

86 *Apud Ovidium*] In epiſt. Phædræ ad Hippolytum. (*verſ.* 121.)

87 *Quia unius*] Sive per capita, ſive per ſtirpes ſuccedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Caſſandri filios adoleſcentes ætatis experimenta. *Juſtin.* 16, 1.

89 *Ætatis præſtantia temporaria*] Ut quis ſit intra tutelæ ſuæ annos, aut

autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic a Herodotus, cum dixisset, Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et, Diodoro b narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων, non habens mares liberos. Sic c Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: d οὐδὲ γάρ ἐστι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσιος, *neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: (*Aen.* VII, 50. *& seqq.*)

a *Lib.* VII. c. 61.
b *Lib.* IV. cap. 33. pag. 167. *Ed. H. Steph.*
c *Justin.* I, 4.
d *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5. §. 9.

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Sic ante 90 Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ e successit 91 Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo 92 Helenæ liberi; quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante f Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum h 93 ad Creusam, Thebanum (nn) ad Antigonem pervenisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei i ex filia nepotem.

e *Paus. lib.* III. c. 1.
f *Lib.* I. c. 9.

2. Unde

aut femina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem femina nata est, semper manet femina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

GROTII.

h *Ad Creusam*] Vide *Euripidem* Ione. (*vers.* 72, 73, 578.)

i *Ex filia nepotem*] Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex *Euripidis* Taurica Iphigenia (*vers.* 681, 695. *& seqq.*) discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8, 6.] Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert *Apollodorus*, (III. 1. 3.) addita causa, quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

90 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* I, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon. Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripidis* Ione v. 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pausaniæ*, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

(nn) Vide EURIPIDEM, *Phœniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* J. B.

GRO-

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re a populo consideratur, ita personæ adhæret, ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est, esse k [94] hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, [95] emphyteusi, [96] jure patronatus, & [97] jure præcipui quod dicitur, conspicitur. Unde sequitur, ut regnum ad eum pertineat, qui & bonorum heres esse possit, si velit, sed ita, [98] ut etiam [99] sine bonis & eorum

GROTII.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni successionem amitti ab eo, qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. [*Decretal.* III, 33. Sed male. Vide quæ diximus in Notis Gallicis.]

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, I. hist. 16.

95 *Emphyteusi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur statuta pensione, ita ut etiam ad heredes transeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inst. *de adsignatione libertorum.* Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton.* Tib. 6.

97 *Jure præcipui*] *Præcipuum* est legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciscundæ capere possit antequam aliæ partes distribuantur. *Legatum per præceptionem.* §. 2. Instit. *de legat. Sueton.* Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata successione in privato instrumento ac prædiis, quæ possedit decessor, ut patrimonium suum, non ut rem populi, simulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri*] Periculose hoc dicitur, si trahatur, quo a politicis aulicis solet, quasi Princeps decessoris nomina expungere non teneatur: præsertim si ex historia meminerimus, hac ipsa præscriptione quosdam principes usos ad fraudandos creditores publicos. Quod nihil aliud est, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipsos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos destituere. Nam quis mutuum dare velit, qui sciat se recipere suum non posse, si moriatur Princeps ante solutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod decessor contraxit, & pessime facere consiliarios, qui aliud suggerunt Principi.

Creditores illi vel subjecti vel exteri sunt: si exteri, famam vereri debet; si subjecti, non debet suorum injuria crescere. Tum decessor & rex præsens moraliter sunt una persona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori.* Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter disputat Auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipso est, quod recte

eorum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam [1] optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas a rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem [2] non ob hoc elegerit, sed [3] ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si id ipsum iis esset relicturus, quos ipse [4] ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX.

recte faceret defunctus, idem sibi quoque faciendum putet.

Populum voluisse, quam optimo jure regnum deferri, admitto: sed ea phrasis haudquaquam excludit onera regni, quasi subtrahere se illis possit successor, & tantum voluptatibus & pompa regnum sentire. Veteres sic loquebantur, in omnibus magistratibus & sacerdotiis deferendis. Festus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus crearentur.* Cic. 2. Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure sint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæsari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Vestalis capiendæ, *Gell.* 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata, capio.* Sic cum Appius Claudius censor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem censura primum quinquennii, postea lege Æmilia intra annum & semestre coarctata est) pertenderet, se oportere quinquennalem censuram gerere: hanc enim *optimo jure* censuram esse, non illam anni & sex mensium, ostendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. *Liv.* 9, 34. Videndus locus. Nimirum auctoritatem, majestatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribusque officii, non legibus solvit.

Certe refert populi fidem publicam esse salvam. Eam autem sustinet persona quæ imperat. Refert populi ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egestatem, statum amittere (quod quid aliud est quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem sui patrimonii visceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipsum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor est populi principem habuisse conturbatorem. Mala commendatio novi principatus est, famam & existimationem defuncti non tueri. [Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis, eaque impugnat, quæ Auctor noster nequaquam statuit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VII. §. 12. *Not.* 4. Vide infra Cap. XIV. §. 11. & 12. *J. B.*]

1 *Optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet successor, quod superest, soluto ære alieno. l. 11. D. *de jure fisci.*

3 *Ut certi quid*) Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia possessione, utque successor esset venerabilior communicata cum eo per consanguinitatem decessoris majestate: & quia credibile est, in spem regni educatos necessariis ad id artibus diligentius instrui.

4 *Ob acceptum*] A suis & illorum majoribus transmissum ipsum regnum. *Supr.* n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non sunt.

GRO-

XX. Ubi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in [5] allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea [6] hominium pro eo præſtetur, ſuccedi-tur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data ſunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis; non ſemper [7] Langobardica illa, quam perſcriptam habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ [1] linealis [a] dicitur; in qua obſervari ſolet non jus illud ſubitionis in locum, quæ repræſentatio dicitur, ſed jus transmittendi futuram ſucceſſionem, quaſi

[a] Cognatica.

GROTII.

1 *Linealis*] Vide Cardinalem *Tuſchum* pract. concl. 88. verbo *regni ſucceſſio*: *Guilielmum de Montisferrato* de ſucceſſionibus regum, qui liber eſt in Oceano Juris. *Peregrinum* de jure fiſci lib. I. tit. II. n. 48. & lib. V. tit. I. n. 109. Vide exempla talis ſucceſſionis in Norvagico regno apud eruditiſſimum ſummæque diligentiæ virum *Johannem Pontanum* hiſtoriæ Danicæ libro IX. (*Pag. 514, 515.*) conſuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum: & apud *Johannem Serranum* in Ludovico Groſſo, ſuper controverſia Borbonienſi. *Argentræus* hiſtoria Britannica libro VI. c. 4. *In ſucceſſionibus liberi primogeniti, ſive ſint maſculi aut femellæ, & ſimiliter liberi ſecundogenitorum, ſi primogeniti abſque liberis ex proprio corpore deceſſerint, in ſucceſſione feudorum jure primogenituræ repræſentant perſonas patrum ſuorum, & veniunt ad talia jura ſucceſſionum & primogenituræ, ſicut eorum patres ſi viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, ſecundum generalem & notoriam conſuetudinem, tam in ſucceſſionibus per rectam lineam, quam a latere obvenientibus: & de uſu & conſuetudine ante dicta filia ſuccedit in feudis, ſive ſint Ducatus, Comitatus, Periæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Arteſii, Campaniæ Toloſæ, & Britanniæ.* Talis ordo ſuccedendi præſcriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hiſpaniæ Philippo II. in regnis ſuis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV. & CIↃ IↃ XCIV.

GRONOVII.

5 *Allodiis*] *Allodium* proprium cujusque liberi hominis patrimonium. Oppoſitum *feudo*, quod beneficio alterius obtinetur: unde in *alode* eſſe & ex *beneficio* obtineri pro diverſis ſtatuuntur in *capitularibus Caroli M.*

6 *Hominium*] Quod & *homagium*, jusjurandum fidelitatis.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium, inventum creditur jus feudorum, I, 3. 23.

quasi [8] delatam, lege scilicet [9] ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, [10] jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est [m] in his, quæ ex [11] stipulatione [a] conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros, ex primo rege venientes, necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt, quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur [12] sexus primum, [13] deinde ætatis: Mortuorum autem jus [14] si prævaleat, transeat ad eos, qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios, qui proximi sunt, aut, si viverent, essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut [15] ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est, ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam [16] majoratus [b] jura in eo regno constituta sunt.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit [17] ex ordine, qui in publicis cœtibus

a §. *Sub cond.* 4. *Inst. de V. O.*

b *Covar.* t.2.*pract.q.* c.38.*num.* 6. *Molin. de primogen. Hisp. cap.* 8.

GROTII.

m *In his, quæ ex stipulatione conditionata debentur*] Item in legatis, quorum dies cessit, non venit. (Vid. *L.* 5. *princ. D. Quando dies Legat.* &c.)

GRONOVII.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, si, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuisset, etsi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno succedendi transfert in heredem suum, quasi revera possedisset. Qui semel proximus fuit, etsi non regnavit, ejus posteri, quamdiu supersunt, excludunt alios propiores.

9 *Ex spe*] Qua destinabatur successurus, qui obiit, si locus vacuus esset factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis et nepotibus jus sit ex eo, quod illis deberetur, si vivi essent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Instit. *de verbor. oblig.*

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde feminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primo majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & femina, mas præfertur: si femina propior aut feminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis. [Nescio quid sibi velit Vir Doctissimus. Scripserat forte, *Ex consessu in Comitiis.* Sed ne sic quidem mens Auctoris nostri recte explicatur: qui loquitur de iis Cœtibus sive Conciliis publicis, in quæ semel recepti jus suum ad heredes transferunt. *J. B.*]

GRO-

tibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit [18] spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua feminæ & feminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum, qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes, si viverent, essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo [n] successio [19] juris Francici vulgo appellatur. Hæc, quatenus a cognatica differt, in hoc maxime introducta est, ne per feminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam, qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum a primo rege descendant. Est & [o] ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. [p] Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus, qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, [20] [q] ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi suc-

GROTII.

n *Successio juris Francici*] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud *Agathiam* libro II. (*Cap.* 7.) Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. Vide II. *Paralip.* XXIII, 3.

o *Ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica*] Ut in Provincia Narbonensi. Vide *Serranum* Carolo VII. (de Comitatu *Commingensi*, pag. 322, 323. *Edit. Paris.* 1627.) Ex tali credo lege Theuderricho sine liberis defuncto sororis filius Athalaricus successit. [PROCOP. Gotthic. L. I. c. 2.] Videtur et in Aragonia id olim valuisse.

p *Possunt & alii successionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante *Nicolao Damasceno.* (*pag.* 518. *Excerpt. Peiresc.*) Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per feminas notat *Beda.* *Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur.* (Germ. c. 20.) Apud Indos quosdam idem fieri docet nos *Osorius*, & alii.

GRONOVII.

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, et effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

20 *Ut qui sibi quoque*] Ut semper ætate proximus defuncto succedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Justin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Masæsulorum, *Livius* 29, 29.

GROTII.

q *Ut qui sibi quoque tempore futuri sunt*

ſuccedant in regnum, ſicut apud Numidas [a] olim, puto tali ex cauſa, fratres liberis ultimi poſſeſſoris præferebantur. Idem in Arabia Felice uſurpatum olim fuiſſe ex Strabone [b] colligo. De Taurica Cherſoneſo idem recentiores prodidere: nec ita dudum eſt cum [r] apud Afros Maroci & Feſſæ reges idem eſt factitatum. Atque hoc in dubio obſervandum in [21] fideicommiſſo

[a] *Livius*, XXIX, 29

[b] *Lib.* XVI pag. 783.

ſunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi teſtamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιὺς ἐτελεύτα, πόῤῥω πυ ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διατιθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ βανδίλων εἰς τῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐκ γόνυ ἄῤῥενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ὢν ἁπάντων τῶν αὐτῦ συγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι· *Aliquanto poſt tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto teſtamento, quo tum multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum ſemper venire voluit ad eum, qui per lineam maſculinam ipſi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus eſſet ætate.* (Cap. 7.) Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum ſuorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio, ſed ordine quisque & gradu ſuo aliis ſuperveniret, id eſt ſeniori ſuo filio fieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior ejus.* (Cap. 33.) *Victor Uticenſis* lib. II. *Cui ſecundum conſtitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus eſſet, regnum inter nepotes potiſſimum debebatur.* Hic ſemper ſpectatur non poſſeſſor ultimus, ſed primus regni acquiſitor. quod ſuccedendi genus ex ipſane Africa ſumſerit Gizerichus, ubi id valuiſſe in textu oſtendimus, an vero a quibusdam Septentrionis noſtri populis, dubitari poteſt. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum ſuccedere debebat, ſed ejusdem generis Riſiulphus. teſtis *Procopius* Gothicorum III. (Cap. 35.) Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus ſed fratri jus fuiſſe narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis libro IV. *(Cap. 1.)* Neſcio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas ſucceſſio, ſed obſcurius propoſita a *Conſtantino Porphyrogenneto* de adminiſtratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem obſervatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ ſucceſſit Æneæ non Iulus Aſcanio majore filio Æneæ natus, ſed alter filius Æneæ Silvius. [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. I. c. 70. & *Aurel. Victor.* De orig. gentis Roman. c. 17.]

r *Apud Afros Maroci & Feſſæ reges*] *Livius* de Maſiniſſa: *Militante eo pro Carthaginienſibus in Hiſpania, pater ejus moritur: (Galbæ nomen erat:) regnum ad fratrem regis Defalcen (mos ita apud Numidas eſt) pervenit.* [Idem locus eſt, qui in contextu indicatur, *Lib.* XXIX. c. 29.] De Mauritania omni vide *Marianam* libro XXIX. (Cap. 22.) Hinc ſumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hiſpaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* hiſtoriæ Arabum c. 6. *Thuanus* hiſtoriarum libro LXV. in anno CIↃ IↃ LXXVIII. de Hamete: *Quippe patris teſtamento ad regnum ordine poſt fratres vocatus, excluſis illorum filiis.* Idem ſuccedendi genus valuiſſe & in Mexicano, & in Peruano regno ex hiſtoriis illorum locorum obſervo.

GRONOVII.

21 *Fideicommiſſo quod familiæ*] Non uni perſonæ niſi fruendum, cæterum non alienandum, ſed a primo fideicommiſſario ad ſecundum, a ſecundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. *ad l. Falcid.*

missso, quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis [a] quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes [b] alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

a L. Cum ita legatur 32. §. in fideicommisso. 6. D. de leg. 2.
b Covar. Pract. quæst. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

XXV. Primum quæritur, an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, [22] patrimonialia, a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter [s] licita erit exheredatio [23] usque ad alimenta; aut etiam [24] sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit, unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo [25] ob culpam privatus est jure * primi nati, [26] Adonia regno [t] a Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, [c] qui grave crimen commiserit in patrem, (oo) si nulla sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia

c L. 88. §. 11. D. de leg. 2. l. Filio. 3. §. Sejo, 11. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

GROTII.

s *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum, quod ait *Baldus* in proœmio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi e liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

t *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. [At non ob culpam exclusus est regno *Adonia*. Antequam enim regiam dignitatem adfectasset, jam *David* pollicitus erat *Bathsebæ*, matri *Solomonis*, se hunc successorem suum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg.* 1, 17. quod Deus etiam sibi placere significaverat, 2 *Paralip.* XXII, 9. 10. 11. Deinde Reges Hebræorum in designando Successore suo liberrime egisse, & nullam fere ordinis nascendi rationem habuisse, ex tota Historia Sacra adparet. *J. B.*

GRONOVII.

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quæ plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

23 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se receptet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. *Genes.* 36, 22. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectasset. 1 *Reg.* 1, 5.

* In omnibus Edd. quæ vivo Auctore prodierunt, heic legitur: *primi natus*. Et videtur ita voluisse in casu secundo uti substantivo *natus* obsoleto extra casum sextum. *J. B.*

(oo) Durum hoc est nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noster heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem sequi jubet. Legum ex Jure Civili in ora libri indicatarum species plane diversæ sunt, ut in Notis Gallicis fuse ostendimus. *J. B.*

GRO-

quia populus viam quidem elegit hereditariam, [u] sed hereditariam [27] ab inteſtato. Multo minus procedet exheredatio in lineali ſucceſſione, ubi [28] nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad ſingulos, præſcripto ordine.

XXVI. Similis eſt quæſtio, an abdicari poſſit regnum, aut jus ſuccedendi in regnum. Et quin pro ſe quisque abdicare poſſit non eſt dubium: an & pro liberis, magis controverſum, ſed quod eadem diſtinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a ſe abdicat, in liberos nihil poteſt transferre. at in lineali ſucceſſione patris factum nocere non poteſt liberis natis, quia ſimul atque exiſtere cœperunt [29] jus proprium eis quæſitum eſt ex lege: ſed nec naſcituris, quia impedire non poteſt, quin ad illos quoque [30] ſuo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obſtat [31] de transmiſſione quod diximus: eſt enim ea transmiſſio neceſſaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud intereſt inter natos & naſcituros, quod naſcituris nondum quæſitum ſit jus, atque ideo auferri iis poſſit populi voluntate, ſi etiam parentes, quorum intereſt jus ad filios tranſire, jus illud remiſerint: quo pertinent ea, quæ de derelictione [32] ſupra diximus.

XXVII. I. [33] Solet & hoc quæri, an de ſucceſſione regni ju-

GROTII.

u *Sed hereditariam ab inteſtato*] Non teſtamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno *Marianam* libro XX.

GRONOVII.

27 *Ab inteſtato*] Ita ut de regno teſtandi arbitrium regi non permiſerit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non ſuccedunt, tanquam heredes defuncti regis, ſed quaſi ſingulos populus olim deſignaſſet & creaſſet.

29 *Jus proprium*] Non dependens a ſtatu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerint.

31 *De transmisſione*] Quod non poſſit videri transire, quæ ceſſavit & abrupta eſt in abdicante ultimo poſſeſſore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de ſucceſſione per transmiſſionem incerta, inter duos judicare poſſe judicio jurisdictionis. An hoc non eſt regem vel principem cogere, ut belli civilis ſemina relinquat, & vivus vidensque creſcere ſinat, cum poſſit in radice exſtinguere? Quid ſi ſic argumentemur: Cujus officium eſt conſulere populo & pacem ei præſtare, non modo in præſens, ſed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri poteſt, ejus eſt cognoſcere de ſucceſſione, præſertim inter cognatos, ut nunc eſt, ſubjectos ſuos. Atqui. ergo. Ille excipit jurisdictionem non eſſe, niſi apud ſuperiorem, non modo perſonæ, ſed vel maxime cauſæ reſpectu.

Quod ſi ſic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet, de eo poteſt cognoſcere ac debet rex regnans. Cauſa ſucceſſionis, de qua quæritur, eſt jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet. Ne-

judicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut

Neque enim dici potest, hoc jus demum nasci post mortem regnantis, ob ea, quæ ipse tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ sunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque spem & potiores partes sibi tribuit, etsi post mortem regnantis exercitium istius juris demum existat. Sic Darius Hystaspis, ut vult *Herodotus*, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc jurisdictionem, & illi, & omnis Persarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggressus est, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare successionis causa non sit sub jurisdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculosissimæ sententiæ. QuiaRex nunc regnans nulla lege successorem obligare possit. Hoc enim si verum est, prorsus gratuito bonus est successor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia concessa revocandi jus est successori, si libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex instituto Tiberii omnes dehinc Cæsares beneficia a superioribus concessa Principibus aliter rata non haberent, quam si eadem iidem et ipsi dedissent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a se peti passus est. *Sueton.* Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, sed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Augusti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obsoleta delebat. *Sueton.* Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & potestatis incircumscriptæ, ipse Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui secuti sunt, tam stulti, tam male Politici, et ignorantes juris sui fuerunt, ut illi tam duræ molestæque Lycurgi disciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare successorem potuisse. Valet hic quoque quod dictum est, Regem & successorem vel decessorem ejus esse quod una persona. Itaque qua se lege obligarit Rex, quæ quidem justa sit & servari possit, eadem successorem tanquam sua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc sequitur ex illa magnifica doctrina, quam supra accepimus, sua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino, & humano jure nulla lege obligatur successor: ad justa & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, si decessoris placitum & promissum intercessit: ad justa ob pactionem, etsi gravi & damnosa paciscenti, quæ tamen necessitas utilitasque præsens imperavit, ita, ut nisi valde sensim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum interest, recedere debeat.

Successio, inquit, non est sub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure succeditur, quamdiu lex ipsa sufficit ad destinendum successorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad se trahente, quis erit ejus interpres? nisi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui est vivens rex, vel auctor qui est populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etsi ad postremum admittat, quasi consilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a se jurisdictionem in Regem & regiam familiam transtulisse, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quasi vero quod omnibus privatis concessum est, ut cum jure introducto uti non licet, regressus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere possit, ut cessantibus judiciis, ipse sibi judex vindexque esse, id soli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii summi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia sunt pro populo, repræsentant populum, creditur id facere populus: tum populus potest omnia. Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus

aut per judices datos. (pp) Negandum utrumque est de [34] judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, [35] non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem [x] causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient, [36] qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, [y] non abs re erit, populum, qui nunc est, quique [37] idem cum eo, qui olim fuit, censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet, olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex [a] Messeniis permisit (qq) dispicere quem ex re- *a Pauf. l. IV. c. 10.*

pulus est. Tum populo nihil vilius, & magis recte pieque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII.

x *Causa successionis non subjecta regi*] De Galliæ regno vide *Thuanum* libro CV. anno CIↃIↃXCIII. vide & *Guicciardinum.*

y *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotica, teste *Camdeno* in annis CIↃIↃLXXI. & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste *Mariana* libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio jurisdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum prætor jus dicit inter partes.

35 *Non nuda ratione*] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & inprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant, & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

(pp) Populi est omnino judicium, qui hoc casu, salvo jure successionis, interim quasi sui juris sit, quantum necesse est ad litem dirimendam. Qua de re plenius egimus in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *Gronovius* tamen in Nota sua diffusa, quod alibi haud semel fecisse vidimus, heic etiam mire cavillatur. *J. B.*

(qq) Ita quidem Interpres *Pausaniæ: Regnum populi arbitrio permisit:* sed aliud Græca significant: Εὐφαεῖ δὲ οὐκ ὄντων παιδίων, τὸν αἱρεθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου κατελείπετο ἔχειν

regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis [a] controversia [38] populus cognovit.

a Just. lib. II. c. 2. Plut. de amor. frat. p. 488.

XXVIII. Ut ad alia veniamus, [b] filium, qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum ei, qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris, in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium, qui [39] ante primum vestituram natus est. Sed & in lineali successione [40] simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec [41] ex post facto cessat, [42] nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc, quam diximus, sententia in Perside inter [43] Cyrum [z] & Arsicam, in Judæa inter [c] Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, [a] inter Ottonem primum & Henricum.

b Hotom. Ill. q. 2. Tit. de primog. qu. 31.

c Joseph. Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. 3. §. 3. & Cap. 4. §. 6. Ed. Hudson.

XXIX.

τὴν ἀρχήν. *Quum* Euphaës *nullos haberet liberos, relinquebatur, ut ille succederet in imperium, qui a Populo electus futurus esset*, id est, eo res omnino deveniebat. Ut proinde innuat *Pausanias*, Populum usum esse suo jure, neque ex concessione Regis tunc regnantis arbitrium illud nactum esse. Ceterum, ut heic κατελείπετο, ita λείπετο sumitur apud *Polybium*, Lib. VI. Cap. 54. Eodem sensu est apud *Epictetum*, Enchirid. Cap. 73. ἀπολείπεται. (Cap. 46. *Edit. Meibom*) J. B.]

G R O T I I.

z *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

G R O N O V I I.

38 *Populus cognovit*] *Herodotus* scribit ipsum Darium inter liberos cognovisse, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Persarum in expeditionem ire, nisi successore declarato, libro 7. *Justin.* Artaphernem patruum domi audita caussa Xerxem præposuisse, lib. 2.

39 *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, ex quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

41 *Ex post facto*] Ex eo quod alii subnascuntur.

42 *Nisi quod ex privilegio*] Si non existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arsicam*] Cyrum minorem et illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi heres.

G R O T I I.

a *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad librum III. Wittikindi. Ba-

XXIX. Quod autem [44] Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse [45] Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis, Nam [b] in Perside Xerxes, qui contra fratrem [46] Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus [a] notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, 47 inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum, Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est. *a Lib. VII. c. 3.*

XXX. I. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, [c] an [48] nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. [b] Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam ha- *b Hott. Ill. q. 3. Tiraq. de prim. q. 40. Molin. de prim. l. III. c. 6.*

Bajazetes, et Gemes, inter se de Turcico regno certarunt; major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. *Mariana* libro XXIV. (*Cap. 21.*) Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. (*Lib. XVIII. Cap. 9. Ep. Reg.*) Vide *Corsetum* tract. de prole regali III. parte, quæstione 26.

b *In Perside Xerxes*] Imo et Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius et Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. et *Rationar.* Part. II. Lib. III. c. 10.] At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit *Ammianus* libro XXIII. (c. 6. p. 397. *Ed. Vales. Gron.*) & de Persis, qui iisdem Parthis successere, *Zonaras* in Justino. (*Lib. XVI. Cap. 5.* ubi id tantum dicit, *Cavadem*, *Persarum* Regem, *Chosroæ* filio suo natu minimo destinasse imperium, exclusis filiis natu majoribus.]

c *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio lib. II. *Thomam Grammaticum* decisione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. *Marianam* libro XX. (Cap. 3.) et libro XXVI. *Cromerum* libro XXX.

GRONOVII.

44 *Spartæ aliter*] *Herod.* lib. 7. initio.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. hist. p. 39.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Justino* Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic *Artaxerxem* vocat, quem pr. num. vocavit *Arsicam*, quasi duæ essent historiæ diversæ, cum sit eadem, et ille, qui prius appellabatur *Arsica*, mutato nomine diceretur *Artaxerxes*. [Immo Auctor se pro una eademque historia habere manifesto innuit. Nec scio, qua de caussa contrarium in mentem venerit Viro Eruditissimo. *J. B.*]

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. et Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium. *Justin.* 23, 2. inter Antiochum Eupatora et Demetrium Sotera 34, 2.

habet: ibi enim [49] mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos transmittant: quare in tali ſucceſſione ſine ullo ætatis reſpectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec ſexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis [50] concurrent ad [a] partes, niſi in iſtis regionibus, ubi [51] ſubitio in locum non obſervatur, [d] ut olim in Germania apud populos pleroſque. ſero enim nepotes admiſſi ſunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius eſt, locum eſſe vicariæ iſti ſucceſſioni, quia natura ei favet, ut ſupra diximus.

[a] *Wittich. Sax. hiſt, II. pag. 18. Ed. Wech, 1577. Molin. de prim. l. III. c. 8.*

2. Quod ſi aperte jure civili regionis introducta ſit ſubitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam, ſi in aliqua lege [52] proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur, ad hanc rem minus firmæ ſunt; quod apparebit leges ipſas inſpicienti. Sed hæc ratio optima eſt, quod in materia favorabili [53] dictionum ſignificatio extendenda eſt ad omnem proprietatem, non [54] vulgarem tantum, ſed & [55] artificialem, ita ut ſub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & ſub nomine mortis [56] mors civilis, quia leges ita loqui conſueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is, [57] quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi ſubitio in locum excluſa non eſt, neque ſemper nepos, neque ſemper filius ſecundo genitus præferuntur, ſed ut inter partes, quippe [58] juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is, qui ætate præcedit: nam [59] in ætatis privilegium non ſuccedi in regnis hereditariis ſupra diximus. Apud Corinthios ſuccedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ

τῶν

GROTII.

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ ſupra notavimus ad §. XI. Ea de cauſa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* lib. I. claſſe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui ſpem habuerunt ſucceſſionis, et ſucceſſiſſent, ſi illi, qui præcedebant eos, ſuperſtites fuiſſent, conſiderantur, quaſi revera ſucceſſerint, et illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem ſui patris, ſi viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] *Repræſentatio* vel *ſucceſſio in ſtirpes.*

52 *Proximi*] Quæ vox videri poſſet favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta eſt.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræſentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etſi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus eſt.

GRO-

τῶν ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is, qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud [a] Vandalos, cauto ut hæres esset, qui sanguine proximus & maximus esset natu, [e] prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic [b] [60] in Sicilia [61] Robertus prælatus est [62] Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione, quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium.

3. Exstat similis successionis vetus in Francorum [c] regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine nulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi [63] ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo [d] Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia [f] Joannes Eduardi

a Procop. bell. Vand. Lib. I. *c.* 7, 8.
b Conr. Vicerius vita Hen. VII.
c Aymo. lib. III. *c.* 62.
d Plutarch. Lycurg. p. 40. *Justin.* III, 2. *Pausan. L.* III. *c.* 6.

GROTII.

e *Prælatus filius secundus natu major filii primi filio*] Honoricus Genzonis filius Gundemundo. De tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV. [*Honoricus*, sive *Honnericus*, non autem *Henricus*, (ut hactenus fuerat in omnibus Edd, mendo Typographico) frater erat junior *Genzonis* præmortui, non filius: *Gundemundus* vero, filius *Genzonis*. Dicendum igitur erat, *Honoricum*, filium *Gizerici* natu minorem, prælatum fuisse *Gundemundo*, fratris natu majoris *Gonzonis* filio: sicque exemplum veritati historiæ, simul et argumento, congruit. Vide locum *Pracopii*, adcuratius laudatum, quam a *Grotio* fuerat, et a BODINO, *De Rep.* Lib. VI. c. 5, p. 1145. unde errorem hausisse videtur noster. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Conr. Vicerius vita Henr. VII*] p. 463. *Reuberi.*

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22 & 23. Neque excusat auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum est num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclidas Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatas est, non ob legem successionis, sed propter mores et violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

GROTII.

f *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Serranum* (pag. 196.) Carolo Sapiente: et *Marignam* libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. (c. I.) Idem *Mariana* cum libro XIV. *(Cap. 8.)* egisset de controversia inter Alfonsi filium et nepotem ex filio, a conventu ait pro Sancto filio pronuntiatum, incertum jure an injuria. (*Johannem* Auctor noster dixit, pro Ri-

di nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, [64] & fratris majoris filium: nisi quod sciendum est, multis in locis inter liberos successionem [65] in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, g in partem eam, quæ liberos parentibas surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis [66] nempe avitis. Nec obstat, quod hoc jus in fratrum filiis [67] προνόμιον vocat [a] Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris anti[q]ui Romanorum. Percurramus alias quæstiones, quas profert Emanuel Costa.

a *Nov. 118. c. 3.*

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in [b] hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis, quæ verbis præcisis [68] gradum naturalem spectant: is his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

b *L. Tutela, 3. §. sed si aliquis, 5. D. de leg. tutoribus.*

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri; recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos [69] gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica successione ve-

Richardo, ut vel ex Historicis heic laudatis manifestum est. *Joannes* unus fuit e patruis *Richardi*; alter vocabatur *Edmundus*, non *Hemon*. Vide POLYDOR. VIRGIL. *Hist. Angl.* Lib. XX. *init.* & Clariss. CLERICI *Bibl. Select.* Tom. XXVI. pag. 1, et seqq. *J. B.*]

g *In partem eam, quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne et Arto *Serranum* in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII. (Pag. 165. & 422. De prioribus autem p. 118.)

h *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat *Mariana* libro XXVI. Tamen contra id Emanuelem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. (*Cap.* 11.) Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ, odio factum ait, in quam Blanca innupserat. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium et fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 Προνόμιον] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

69 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

GRO-

verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem, quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito [70] filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. [a] Atque ideo i in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

a *Illesca, l.* IV. *hist. Pont. cap.* 19. *Afflict. c.* 1. *col.* 5. *n.* 20. *de natura succed. Aguirr. apol. n.* 82.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

GROTII.

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis, qui ex fratre, sed remotiore gradu, veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV. de Alfonso agens; (C. 18.) *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit;* additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem *Marianam* libro XXVII, 3.

GRONOVII.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

DE ACQUISITIONIBUS, QUÆ VULGO DICUNTUR JURIS GENTIUM.

I. *Multa dici juris gentium, quæ, si proprie loquamur, talia non sint.*

II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.*

III. *Feras, si aufugerint, non desinere eorum esse, qui ceperant, si recte agnosci possint.*

IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*

V. *Ut feræ regum sint, non esse contra jus gentium.*

VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur possessio.*

VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*

VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris gentium.*

IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse, cujus est flumen aut pars fluminis, id est, populi.*

X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI. *Al-*

I.

1. Perduxit nos ordo ad acquisitionem, quæ fit jure gentium, [1] distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea, quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud, de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, [2] sed quod sequatur introductum jam dominium,

GRONOVII.

1 *Distincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

2 *Sed quod sequatur introductum*] Quod vidit sanxitque recta ratio, ex quo intellexit utilius esse, non omnium indivisa omnia manere, sed possessiones cujusque rerum fieri proprias: et quidem, priusquam ullæ leges scriptæ exstiterunt. 1, 1. 10.

(aa) Jurisconsulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem sensu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noster; sed de ipso *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara est ex toto Titulo et *Institutionum*, et *Digestorum*; ubi etiam interdum illud vocant diserte *Jus Naturale*. Igitur in

nium, & legem omnem civilem antecedat, a aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo a Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis & alii notant, [3] Italiæ ac vicini populi sequebantur.

2. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire, ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus, qui juris gentium a Romanis dicitur, est occupatio eorum, quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu [4] aliud lex nulla constituit. Nam & dominium a lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius a pisces, qui in piscina sunt, possideri a nobis ait, non [5] qui in stagno: & feras, quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis (bb) circumseptis vagantur.

a L. possideri. 3. §. Item feras. 14. D. de acq. poss.

in eo tantum recte reprehendit Auctor noster priscos Jurisconsultos, quod illi nonnulla, quasi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minime consentanea sunt. *J. B.*

GROTII.

a *Aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum*] Qualis consensus gentium incertis ex causis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur, VII, 57. uti tonsoribus, VII, 59. in horarum observatione, VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppysmis adorare, XXVIII, 2.

GRONOVII.

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ essent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quasdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ essent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in stagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Festus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. v, 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. possess.* legendum, *quæ in silvis* NON *circumseptis vagantur*: ut, post *Franc. Hotomannum*, probat Clariss. NOODT, Obs. I, II. Ceterum de adquisitione et amissione dominii in Feras, vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 5. & *seqq.* in altera præsertim Editione. *J. B.*

GRO-

tur. Atqui pifces non minus ftagno privato includuntur quam pifcina, & feras non minus coërcent filvæ bene circumfeptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera anguftior, altera laxior cuftodia eft. Quare noftro feculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ filvis privatis, & pifces ftagnis inclufi, ut poffideri, ita in dominio effe intelligantur.

a L. Quod enim. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.
b L. Pomponius 13. D. de acq. poff.

III. Feras, fimul atque [6] naturalem [a] libertatem recipiunt, noftras effe definere, ajunt Romani Jurifconfulti: atqui in rebus omnibus aliis [b] a poffeffione quod incipit dominium, [7] non ideo amiffa poffeffione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam poffeffionem. Res autem noftras alius a nobis auferat, an ipfæ fefe, ut fervus fugitivus, non multum refert. Quare verius eft, non per fe amitti dominium, eo quod feræ cuftodiam evaferint, fed ex probabili conjectura, [b] quod ob difficillimam perfecutionem eas [8] pro derelictis habere credamur, præfertim cum internofci, quæ noftræ fuerint, ab aliis non poffint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi poteft; ut fi addita funt feræ [c] [9] γνωρίσματα, five [d] crepundia, qualia fcimus habuiffe cervos quofdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. [e] Requiritur autem [10] corporalis quædam poffeffio ad dominium adipifcendum; atque ideo vulneraffe non fufficit, ut recte [11] contra [c] Trebatium placuit. Hinc [12] proverbium: [f] *Aliis leporem excitafti.* Et Ovidio metamorphofeon quinto aliud eft fcire ubi fit, aliud reperire.

c L. Naturalem, 5. §. 1. D. De acq. rer. dom.

IV. Sed

GROTII.

b *Quod ob difficillimam perfecutionem eas pro derelictis habere credamur*] יאוש Hebræis id dici notavimus fupra ad caput IV. §. V.

c Γνωρίσματα] *Donatus* ad Eunuchum IV, 6. monumenta funt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, feu σπάργανα. (Ad verf. 15.)

d *Crepundia*] Ufurpat hoc fenfu hanc vocem apologetico *Apulejus.* (*Pag. 64. Ed. Pricæi.*)

e *Requiritur autem corporalis quædam poffeffio*] Harmenopulus lib. II. tit. I. μὴ ἐτέρωσε γὰρ τὴν τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ καὶ τοῦτο δράξεται. *non aliter enim dominus feræ fit qui vulneravit, nifi & ceperit.*

GRONOVII.

6 *Naturalem libertatem*] Evaferunt e cuftodia & in filvam fe receperunt.

7. *Non ideo amiffa*] Nam & folo animo dominium retinetur.

8 *Pro derelictis habere*] De recipiendis eis defperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

9 Γνωρίσματα] Signa & fymbola, unde nofcantur.

10 *Corporalis*] Ipfum ut corpus in noftra poteftate fit.

11 *Contra Trebatium*] L. 5. §. 1. D. *de acq. rer. dom.*

12 *Proverbium*] In eos qui lucrum perfequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. *Ovid.* de Arte . . . . . *Petronius* c. 91.

GROTII.

f *Aliis leporem excitafti*] Eft apud Pe-

IV. Sed (cc) possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint: primum, ut ipsa instrumenta [13] sint in nostra potestate, deinde, ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro, [a] qui in laqueum inciderit.

V. Hæc ergo locum habebunt, [14] si lex nulla civilis intervenerit: valde enim falluntur recentiores [b] Jurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim [15] naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est, si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, g sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes, quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. [c] Nam & ibi regum procurator, (dd) quem *ἴδιον λόγον* vocabant, [16] vindicabat res ejus generis. Potuit autem [d] lex etiam [17] ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

a L. in laqueum, ff. D. de acq. rer. dom.

b Host. & alii in c. non est de decimis. Jason cons. 119.

c Strabo XVII.

d Covar. in c. peccatum part. 2. §. 8.

VI.

Petronium. (Cap. 131. Ed. Burm.) Ovidius (Art. am. III, 661:)

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert dextrum armum cum septem costis. In reliqua is, qui vulneravit, jus habet, sed non nisi intra horas XXIV. (*Lib.* I. *Tit.* XXII. Leg. 4, 6.)

g *Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide *Sarisberiensem* Policratico. (*Lib.* I. c. 4.)

GRONOVII.

13 *Sint in nostra*] Non ab alio posita vel tensa fuerint. [Minime hoc vult Auctor: sed nihil obstare, quominus quis utatur instrumentis illis, in eo loco ubi posita sunt; adeoque locum illum esse debere vel publicum, vel illius, qui instrumenta posuit; aut, si alterius sit, consentiente domino ibi instrumenta collocata. *J. B.*]

14 *Si nulla lex*] Ubi non quid secus lege civili constitutum est.

15 *Naturalia non simpliciter*] Non imperata a natura, sed sic comparata, ut arbitrium servandi & mutandi hominibus relictum sit.

16 *Vindicabat*] Fisco adferebat.

17 *Ante occupationem*] Has res donare principibus: nam ubi lex non est, quæ impediat, privatorum non fiunt, nisi occupatæ, & lex sive jussus populi vel principum sine alio adminiculo satis valida est ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat.

(cc) De universo jure *Occupationis* vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. ubi in Notis, præcipue alterius Editionis, naturam & effectus ejus accuratius exposuimus. *J. B.*

(dd) Procurator ille non erat veterum Regum *Ægypti* minister, sed Imperatorum Romanorum, ex eo tempore constitutus, quo in formam provinciæ regio illa redacta est: Ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος

Ἴδιος

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur h & alia ἀδέσποτα, id eſt, res hero carentes. Nam & hæ, ſi naturam ſolam ſequimur, ſunt invenientis & occupantis. Sic [a] Acanthos (ee) inſula deſerta adjudicata eſt Chalcidenſibus, qui priores intraverant, non Andriis, qui priores jaculum immiſerant: quia poſſeſſionis initium eſt [18] corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit [19] manibus, circa res ſoli [20] pedibus. Scire, ubi res eſt, non eſt reperire, ut habemus apud Ovidum Metam. v.

a *Plut. quæſt. Gr.* 29.

VII. Inter ἀδέσποτα ſunt & theſauri, id eſt, [b] pecuniæ, quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo eſt quaſi non ſit: quare & theſauri naturaliter fiunt inventoris, id eſt, ejus, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obſtat, quo minus i legibus aut moribus aliud conſtitui poſſit. Plato [c] magiſtratibus [21] indicium fieri vult, & [22] oraculum conſuli: & [d] Apollonius theſaurum quaſi [23] Dei beneficium ei adjudicabat, qui ipſi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, k ut domino agri theſaurus cederet, videtur col-

b *L.* III. *de acq. poſſ.*

c *De Leg.* XI. p. 913. 914. *Ed. H. Steph.*

d *Philoſtr.* II, 15. c. 39. *Ed. Olear.*

"Ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. STRAB. *Geogr.* Lib. XVII. pag. 797. *Ed. Pariſ.* Idemque erat, qui in Pandectis dicitur *Procurator Cæſaris vel Rationalis*, ut recte obſervavit *Caſaubonus*; quem vide & Not. in LAMPRID. *Alex. Sever.* c. 45. & CAPITOLIN. *Maximin. duob.* c. 15. Fefellit Auctorem noſtrum, quod paullo poſt apud *Strabonem* legitur: Ἦσαν δ' οὖν καὶ ἐπὶ τῶν Βασιλέων αὗται αἱ ἀρχαί. Sed ibi agitur de Magiſtratibus indigenis, τῶν δὲ ἐπιχωρίων ἀρχόντων, qui manifeſto ſecernuntur a Romanis, quos Cæſares *Ægypto* imponebant. *J. B.*

(ee) Non eſt inſula *Acanthos*, ſed urbs *Macedoniæ*, prope mare, verſus *ſinum Strymonicum*. *J. B.*

GROTII.

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis ſunt in Luſitania. *Georgius de Cabedo* deciſ. Luſit. parte II. dec. XLVIII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non poſuiſti, ne tollas.* Probat id *Apollonius* apud Philoſtratum. [Lex non eſt *Bybliorum*, ſed *Stagyritarum*, referente ÆLIANO, *Var. Hiſt.* III, 46. *Byblii* vero idem habebant in more, IV, I. pag. 302. *Ed. Perizon.* Locus autem PHILOSTRATI idem eſt, qui in ora libri indicatur: ubi etiam de caſu tantum ſingulari agitur. *J. B.*]

k *Ut domino agri theſaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuiſſe videtur Plauti tempore. Ait enim *Callicles*: (*Trinumm* I, 2. 141.)

Qui emiſſet, ejus eſſetne ea pecunia?

Deinde: (*Ibid.* V, 2. 22.)

Atque eum a me lege populi patrium poſceret,
Emtor ædium, theſaurum.

GRONOVII.

18 *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut ſaltem a nobis libera fuit, applicatio ad alias res noſtras.

19 *Manibus*] Prehendendo.

20 *Pedibus*] Intrando aut circumeundo.

21 *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

22 *Oraculum conſuli*] Cujus eum eſſe velit.

23 *Dei beneficium*] Sic *Juſtinus* appellat aurum, quod e terra fulgure proſciſſa emicuit. 44, 3.

GRO-

colligi posse ex Christi parabola, (ff) quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia, quæ est apud [a] Philostratum libro VI. cap, XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim [l] historiæ [m] Lampridii, [b] Zonaræ, [c] Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & [n] in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ [d] accusari non possit 24 satis jam diximus.

a Cap. 39. Ed. Olear.
b In Nerva.
c In Nicephor.
d Th. 2. 2. 66. 5. & ib. Cajet. Cavar. in c. peccatum. p. 3. §. 2.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant jurisconsultorum veterum rescripta, [o] recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, [e] ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam naturali jure; quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, [f] & ipsi alvei fiumul atque a flumine derelicti sunt. cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, [g] ut levis quidem dominium non auferat, major auferat: sed ita, ut si fluvius uno recedat impetu, 25 postliminio fundus, qui mersus fuerat, ad dominum redeat; si

e Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure Connan. l. III. jur. civil. c. 5.
f L. adeo, 7. D. de acq. rer. dom.

g D. l. adeo, 7. §. 5. quod si l. ergo. l. Attius, 38. eod. tit.

GROTII.

l *Historiæ*) Vide *Tacitum* de thesauris in Africa, quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. c. 1. Vide *Philostratum* de vita Attici, (*Vit. Sophist. II, 1. 2.*) quem locum *Zonaras* transcripsit in Nerva.

m *Lampridii*) In Adriano et Severo. (c. 46. sed Vita *Hadriani*, in qua de hac re agitur, c. 18. est *Spartiani*, ut omnes norunt.)

n *In Germania*) Vide Speculum Saxonicum c. 35. *Constitutiones Siculas* Friderici lib. 1. tit. LVIII. & CIII. (Nullus est Tit. 103. in eo 1. Lib.) Idem Gothis mos. Rex Theuderichus apud Cassiodorum IV. 34. *Non est cupiditas eripere quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse.* Idem VI, 8. *Depositiones quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ærariis, ut quia sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre: sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marsæ, Johannis Gryphiandri, præter ea, quorum nomina sunt in textus margine.

GRONOVII.

24 *Satis jam diximus*] Nempe, quia potest lex horum dominium ante occupationem transtulisse.

25 *Postlimino fundus*) Quasi non fuisset inundatus, ut postliminio fingitur, qui captus abfuit, si revertatur, captus non fuisse. 3, 9.

(ff) Non satis tuto ex illa parabola hoc colligi potest. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 3. *Not. 2. J. B.*

ſi paulatim, non item: imo proximis poſſeſſoribus accedat. quæ omnia lege potuiſſe introduci, & p [26] utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia eſſe, quod ipſi ſentire videntur, minime concedo.

a Vide ſupra hoc libro c. III. in fine.
b De benef. l. VII. c. 4.
c De offic. l. I. c. 7.

IX. 1. Nam a ſi id [27] quod plerumque eſt reſpicimus, q (gg) prius populi terras occuparunt, [28] nec imperio tantum, ſed & dominio, quam in privatos agri deſcriberentur. *Fines*, inquit b Seneca, *Athenienſium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privata terminatione diſtinguunt.* Sic & c Cicero: *Sunt autem privata nulla natura; ſed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti ſunt; aut lege, pactione, conditione, ſorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tuſculanus Tuſculanorum: ſimilisque eſt privatorum poſſeſſionum deſcriptio.*

d Pag. 325. C.
e Germ. c. 26.

Dion Pruſæenſis Rhodiaca: d πολλά ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ· *multa inveniri poſſunt quæ univerſim civitas ſua cenſet, in ſingulos autem dominos partitim diviſa ſunt.* Tacitus e de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab univerſis* [29] *per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter ſe ſecundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus a populo ſunt occupata, neque poſtmodum diſtributa, ea cenſenda ſunt propria eſſe populi; ac ſicut in privati juris flumine nata inſula, aut derelictus alveus privatorum eſt: ita in publico utrumque eſt populi, aut ejus, cui populus dedit.

2. Quod autem de alveo diximus, r idem & de ripa tenendum eſt, quæ pars eſt extima alvei, id eſt, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc paſſim uſurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentiſſimæ antiquitus fue-

GROTII.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum *Caſſii* apud Aggenum Urbicum (*pag.* 56, 57. in *Auct. Rei Agrar.* Ed. Goes.) & *Boethium* (*De Geometr.* Lib. II. pag. 1231. *Edit. Opp. Baſil.* 1546.)

q *Prius terras populi occuparent*] Vide quæ ſupra in textu et notis cap. III. §. 19.

r *Idem & de ripa tenendum eſt*] Sic in Gallia obtinet. *Sanction des eaux & foreſts* lib. II. c. I.

GRONOVII.

26 *Utilitate quadam*] Ut metu amittendæ poſſeſſionis incitarentur homines ad ripas muniendas.

27 *Quod plerumque eſt*] Quod ordinarie contingit.

28 *Nec imperio tantum, ſed & dominio*) 2, 3. 4.

29 *Per vicos*] Videtur ferri poſſe hoc ſenſu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno poſſederat, ſequenti relinquere, & alio tranſire cogatur. *Cæſar.* 6. Gall. 22. & 4, 1.

(gg) Contrarium verius eſt. Vide quæ obſervavimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. §. 12. *Not.* 1. alterius Edit. Et confer quæ Auctor ibi dicit de toto iſto argumento. *B. J.*

GRO-

fuerunt hujus generis controverſiæ ob [30] depreſſum ſolum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis [31] per æſtuum vices, ſemper conſtitit inſulas, quæ vere inſulæ eſſent, eſſe in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Moſæ, quod ſæpius judicatum eſt: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipſi Romani Juriſconſulti concedunt, [a] inſulam, [s] quæ in flumine [32] natat, puta virgultis ſuſtentata, eſſe publicam; quia cujus juris ſit flumen, ejus eſſe debeat & inſula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem eſt ratio, non ea tantum ex parte, quam Romani Juriſconſulti conſiderant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam ſupra attulimus, quod hæc ſimul a populo occupata ſunt, nec in privatum dominium tranſierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, [b] ſi [33] limitati fuerint agri, inſulam eſſe occupantis. Id enim ita demum haberet locum, [t] ſi flumen ipſum & cum eo alveus populo occupati non eſſent, ſicut in mari nata inſula ſit occupantis.

a L. 65. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom. L. 1. §. 7. ſimili modo. D. de flum.

b L. 1. §. Si inſula, 6. D. de flum.

X. 1. Nec magis admittendum eſt illud de graviore inundatione, ſi naturalem tantum rationem ſequimur. Nam ut maxime [34] ſumma pars agri in arenam diſſolvatur, manet tamen ſolida pars fundi inferior; &, ut de qualitate aliquid mutet, ſubſtantiam non mutat, non magis quam pars agri, quæ a [a] lacu

GROTII.

[s] *Quæ in flumine natat*] Deſcriptio natantium inſularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem lib. II. c. XCV. *Macrobium* I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu inſularum deſcriptio apud *Plinium* minorem lib. VIII. c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii*.

[t] *Si flumen ipſum & cum eo alveus a populo occupati non eſſent*] *Siculus Flaccus* libro de conditionibus agrorum: (*pag. 18, 19.*) *In quibusdam regionibus fluminis modus aſſignationi ceſſit: in quibusdam autem tantum ſubſecivus relictus eſt. Aliis autem exceptus, inſcriptumque flumini illi tantum.* De ſubſecivis vide egregia quæ habet, ut omnia ſunt illius, *Salmaſius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goëſii*, Antiquitates Agrarias, ubi accuratius rem pertractavit. *J.B.*] De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, ſi cui vacat, *Roſenthalium* de jure feudorum cap. V. concl. 23. *Sixtinum* de regalibus libro II. cap. 3. *Cæpellam* de ſervitutibus ruſticorum prædiorum, c. 31.

GRONOVII.

30 *Depreſſum ſolum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æſtuum vices*] Alternos acceſſus & receſſus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. *Macrobius* I. Saturn. 7.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera diviſi, qui quoniam ſtatutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut inſula locum in eis non habebat. l. 16. D. *de acquir. rer. dom.*

34 *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis.

a L. Lacus, 12. D. de acq. rer. dom. L. Vicinus, 24 §. fin. D. de aqua pl. L. Rutilia Polla. 69. D. de cont. empt.

b Geogr. Lib. XVII. p. 787.

[a] lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte ſentiunt. Neque illud naturale eſt, quod ajunt [u] flumina [35] cenſitorum vice fungi, & publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc ſunt apud Strabonem: [b] *ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ᾽ ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἄλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν.* *Opus fuit exacta & ſubtili agrorum diviſione, eo quod Nilus per incrementa ſua addens, minuens, faciemque ac ſigna immutans, confundat terminos quibus ſuum atque alienum alibi internoſcitur. Ideo & repetenda ſæpe fuit dimenſio.*

c L. 2. D. De div. reg. Jur.

2. Ab hac ſententia non diſſentit, quod [c] ipſi Romani auctores tradiderunt, quod noſtrum eſt, noſtrum eſſe non deſinere niſi [36] facto noſtro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi ſupra diximus, quatenus [37] conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, ſi graviſſima ſit inundatio, neque alia ſigna ſint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præſumi agrum habitum derelictui; [38] quæ æſtimatio ſicut naturaliter indefinita eſt ob varietatem circumſtantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri ſolet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos merſus fuerit, ſi non aliqua extent ſigna continuatæ poſſeſſionis: quo in genere receptum apud nos non immerito eſt, quod Romani rejiciunt, [d] ut, ſi aliter nequeat, vel piſcando retineri poſſeſſio cenſeatur. Sed ſolebant principes tempus præfigere, intra quod veteres agrorum poſſeſſores [39] ſiccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur [40] qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui

d L. Si ager. 23. D. quibus mod. uſusfr. amitt.

G R O T I I.

u *Flumina cenſitorum vice fungi*] De agri menſore Caſſiodorus: *More vaſtiſſimi fluminis aliis ſpatia tollit, aliis jura concedit.* [Var. III, 52. ubi alii legunt, *rura concedit*, aut *terram.*]

G R O N O V I I.

35 *Cenſitorum vice*] L. *Ergo* 30. §. *alluvio* 3. *de acq. rer. dom. Cenſitores*, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, ſi cenſus non præſtaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

36 *Facto noſtro*] Velut contractu vel delicto.

37 *Conjecturam adferunt*] Ut in uſucapione & ſucceſſione ab inteſtato.

38 *Quæ æſtimatio*] Quod intra quod tempus, quamque ſufficientibus ſignis præſumi debeat, ſi ut in univerſum facile ſtatui non poteſt.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immiſſam. *Juſt.* 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati eſſent.

41 *Unde*

qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retenta parte.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum, quæ a nullo vindicari possunt, *a* quia [41] unde veniant nescitur, ([42] alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

a L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom. L. 7. §. 1. eodem tit.

XII. 1. Sed [43] populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, *b* qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, [44] agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia [45] credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

b L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. § 6. D. de flum. Bald. in c. si quis de manso. §. 1. si de jure feud. cont. fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis: quia & in [46] literis mancipationum, & in [47] libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum

GRONOVII.

41 *Unde veniant, nescitur*] Nam alluvio est *incrementum latens*. §. 20. Instit. *d. R. D.*

42 *Alioqui enim*] Sc. si vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim constat, unde venerit.

43 *Populus & aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullus est, verum universitatis. 2, 3. 16.

45 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui desinit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

46 *Literis mancipationum*] Pacht-brieven.

47 *Libris censualibus*] 's Lands rekeningen.

dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine, naturam suam & jus alluvionis retinent, quod [a] Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

[a] L. Julianus, 13. §. 4. Si Titius fundum. D. De act. emt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & [48] de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si a populo, aut [49] jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, [50] qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus [51] insulæ, aliud vero [52] alluvionis, frequens hinc controversia oritur, [53] utro nomine censendum sit, quod, [54] cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, [55] addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: in agro Putteno [x] id quo [56] pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut [57] discertum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. 1. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure

GROTII.

x *Id qua pedes gladium exsertum tenens potest pertingere*] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnefredi* de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Autharis, eamque de hastæ suæ cuspide tetigit, dicens: usque hic erunt Langobardorum fines.* (Lib. III. Cap. 33.) Similem historiam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud *Saxonem* libro x. & alios. [Hoc tantum dicit SAXO *Grammat. Hastam, cujus usum habebat, maritimos in fluctus, relinquendi monumenti gratia, jaculatus, suum freto vocabulum indidit.* Pag. 165. *Ed. Wech.* 1576.

GRONOVII.

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffosso ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magistratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præcise limitatum, ubi nunc incipit flumen, sed quatenus eum agrum pertinere ad flumen patitur.

51 *Insulæ*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Insulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars sicca & superans aquam brevi velut valle mersa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Addita occupatione id*] Si per interfluentem licet aquam plaustrum oneratum possit adigi, & id occupetur a possessore.

56 *Pedes gladium*] Quod stans pedibus in suo possessor ense protento potest attingere.

57 *Discretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, sed publicum ubi vallis illa ita cava est, ut plerumque navigia transmittat.

58 *Summo*

jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium [58] summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse [59] agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut [60] a principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui [61] de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem a singulis pro privatarum possessionum modo [62] ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia.

Sunt, quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo, quem amnis circumluit, suas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum [63] adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accendentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari principis, sed ex agri qualitate; nam & [a] usufructuario tali casu alluvio prodesset. *a L.9.item si fundi §. 4. huic vicino.D.De usufr.*

XVI. Solent (hh) Romani, ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei [64] eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse, ut [65] ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda

GRONOVII.

58 *Summo minus*] Puta creationem magistratus oppidani vel vicani, jus patronatus ecclesiæ, jus capitalis supplicii.

59 *Agrorum universitatem*] Dominium majus, sive jus regium in universos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in suam partem privatus obtineat.

60 *A principe siccatus*] Principis cura et sumtu, aqua inde molibus expulsa aut fossis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, scilicet, principi vel reipublicæ reservatis.

62 *Ferunt*] Ipsi exigunt.

63 *Causa adversus fiscum*] Hi non possunt illa incrementa sibi vindicare neque impedire, quo minus ea fiscus auferat.

64 *Eum sequantur commoda*] L.10. D. *de reg. jur.*

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nancíscar & habeam pro mea, quam adjicit.

(hh) Non ipsi JCti veteres, sed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quod alveus pars ripæ censeatur. *J. B.*

moda exiſtunt: at hic exiſtunt e flumine quod [66] alienum eſt. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale eſt. Denique non eſſe univerſale quod adferunt, ipſa oſtendit admiſſa ab ipſis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet.

a Pharſal. VI, 277. [a] Lucanus;

Illa terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado —— ——

b L. 38. D. De adq. rer. dom. XVII. Sed & [b] quod ajunt [67] viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; niſi [68] ager privatus ſit qui viam debeat.

XVIII. Eſt & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re [y] quod a Romanis & aliis quibusdum gentibus eſt ſtatutum, ut partus [69] ventrem ſequatur, non eſt naturale, [70] ut ſupra diximus, niſi quatenus plerumque pater ignoratur. At ſi probabili ratione, de eo conſtaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil poteſt afferri. Nam & patris partem eſſe quod naſcitur certum eſt. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Phyſicos diſputatur. Plutarchus ea de re ſic [c] diſſerit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν᾽ ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γενόμενον. ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον· *Natura ſexuum corpora miſcet, ut ita de utroque partu ſumta confundat, & [z] commune utriſque reddat quod naſcitur, ita ut neuter poſſit, quid ſuum ſit, quid alienum, diſcernere.* Et hoc ſecutæ ſunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

c Conjug. præcept. p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.

XIX. 1. Si [71] ex aliena materia ſpeciem quis feciſſet, [72] Sabiniani dominium ejus eſſe volebant, qui materiæ fuiſſet dominus;

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus conſentit c. 31. *Caroli Calvi* edicto Piſtenſi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ ſupra in textu et notis c. v. hujus libri §. 29.

z *Commune utriſque reddat*] Vide appoſitum ad hanc rem locum Galeni II. de ſemine, et quæ ibi ex Athenæo. *Chryſoſtomus* ad v. Epheſiorum: μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς. *mixta genitura fœtus oritur.* (Verſ. 31. Tom. III. pag. 865.)

GRONOVII.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Niſi domino agri viæ iſtius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem ſequatur*[Sit ejus, cujus eſt armentum, vel pecus pariens, ſi ſit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. De. de *R. V.*

70 *Ut ſupra*] 2, 5. 29.

71 *Ex alieua materia*] §. 25. Inſtit. *de R. D.*

72 *Sabiniani*] Maſſurii Sabini JC. ſectatores. l. 2. §. 47. *de orig. jur.* ubi et de Proculi ſchola.

minus; Proculus ejus, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut [73] si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet: si non posset, tum is haberet, qui speciei esset auctor. Quod ipsum [47] improbat [a] Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis [75] de accessione tradita sunt.

a L. III. c. 6.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut, [76] confusis materiis, communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperiri non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter, rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, [b] cum dixit mutata forma [77] prope interemtam substantiam.

b L. 9. Julianus. §. 3. sed si quis. D. ad exhib.

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, [c] speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. [78] Natura enim pœnas non determinat, [79] nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt, qui delinquunt.

c L. 12. de eo exhibendo §. 3. si quis. D. ad exhib.

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de [80] accessione ob prævalentiam aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes (ii) sint jurisconsultorum sententiæ & errores. Nam quis concedat

GRONOVII.

73 *Si reverti*] Si dissoluto opere, quod factum est, constet pristina substantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 15. Instit. de R. D.

75 *De accessione*] §. 26. Si quis alienam purpuram vestimento suo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confusis materiis*] §. 27. Si qui vina sua confuderint, aut massas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Natura pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Accessione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præstat, alienam trahit. l. 23. §. 4. *de R. V.*

(ii) Nec mirum: quum in toto isto jure Accessionis veteres nullo principio certo & solido niterentur. Vera, et ex ipsa naturali ratione petita, nobis videmur posuisse, in

Notis

a L. Idem, 5. §. 1. D. de rei vind.
b L. in rem. 23. §. Item. 5. D. eod.
c Instit. de rer. div. §. litteræ, 33. & §. si quis, 34.
d L. Titius, 60. D. de acquir. rer. dom.
e L. Sed & si, 25. §. consuluit. 11. D. de petit. hered.
f L. Plane 38. D. de hered. pet.

cedat, si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, *a* quod scripsit Ulpianus; aut ferruminatione confusionem fieri, [81] *b* quod Paulus; aut [82] aliam esse scripturæ *c* aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

XXII. Plantata & consita [83] ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est, quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis [84] partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ, aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus [85] partes sunt solum & superficies: *d* nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

XXIII. [86] Bonæ fidei possessor ut fructus omnes ex re suos *e* faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; a imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

XXIV. Atque idem dicendum videtur (kk) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *f Benignius est*, ait Paulus jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

XXV. Ultimus acquirendi modus, qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui [87] supra diximus, ad dominii translationem b naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi

Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. alterius Editionis: præsertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 12. §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Ed. *J. B.*

GROTII.

a *Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi*] Vide hac de re *Speculum Saxonicum*, in quo multa æquitatis plenissima. II, 46.

GRONOVII.

81 *L. si rem*] 23.

82 *Aliam esse scripturæ, aliam picturæ*] Hoc contra sententiam Pauli l. 13. §. 3. D. *de R. V.*

83 *Ut solo cedant*] §. 31. Instit. *de R. D.*

84 *Partem duntaxat*] Non se ipsum totum.

85 *Partis sunt solum*] L. 49. D. *de R. V. Solum partem esse ædium existimo.*

86 *Bonæ fidei possessor*] Qui rem alienam imprudens & sine dolo malo tenet. §. 35. instit. *de R. D.*

87 *Supra diximus*] 2, 6. 1.

(kk) Non mihi videtur. Sed de eo diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide *legem Wisigotthicam*

ipſi Juriſconſulti in quibusdam caſibus agnoſcunt, [a] ut in re donata uſufructu retento, [b] aut in eum collata qui poſſideat, [c] aut commodatam ſervet, in [88] jactis miſſilibus: imo etiam ante adeptam poſſeſſionem nonnullis caſibus nunc quoque tranſit dominium, ut [d] hereditatis, [e] legatorum, [f] rei donatæ eccleſiis & piis locis, aut civitatibus, aut [g] cauſa alimentorum, [h] bonorum quorum univerſalis ſocietas contracta eſt.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis, reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores, ſtatim id jus intelligat quod mutari non poſſit: ſed diligenter diſtinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo ſtatu ſunt naturalia; & jura multis populis ſeorſim communia, ab his quæ ſocietatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud ſciendum eſt, ſi hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus ſit modus acquirendi, ſine diſcrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus naſci: & ſi juris conſecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ juſtam belli cauſam præbere poſſit.

a L. Quisq. 28. C. de don.
b L. 21. §. 1. D. de acq. rer. dom.
c §. 44. I. de rer. div.
d L. Cum heredes. 23. D. de acq. poſſ.
e L. a Titio. D. de furtis: 64.
f L. ut inter. 23. C. de SS. Eccl.
g L. Si doceas. 1. C. de don. quæ ſub modo.
h L. 1. §. 1 & l. 2. D. pro ſocio.

gotthicam lib. v. tit. II. c. 6. *Tum videtur vera eſſe traditio, quando jam apud illam ſcriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* lib. VI. de Lingua Latina *(pag. 82.)*: *Feſtum Pompejum* in voce Rodus: *Ulpianum* inſtitutionum tit. XIX. *Boëthium* ad Topica Ciceronis. (Lib. III. pag. 797.)

GRONOVII.

88 *Jactis miſſilibus*] 3, 6. 22. §. 45. Inſtit. de R. D.

CAPUT IX.

QUANDO IMPERIA VEL DOMINIA DESINANT.

I. *Dominium & imperium tolli ſublato eo qui jus habuit, nec exiſtente ſucceſſore:*
II. *Sic & jus familiæ exſtincta familia:*
III. *Sic & populi, ſi populus eſſe deſinat;*
IV. *Quod fit, ſublatis partibus neceſſariis;*
V. *Sublato corpore toto populi:*
VI. *Sublata forma, qua eſt populus:*
VII. *Non etiam migratione:*
VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.*
IX. *Quid ſi populi uniantur?*
X. *Quid ſi dividatur populus?*
XI. *Cujus nunc ſint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

I.

Quomodo primitus acquirantur, & quomodo tranſeant tum dominia privata, tum imperia, ſatis diximus: quomodo deſinant, videamus. Et quidem derelictione deſinere obiter

obiter [1] ſupra demonſtratum eſt, quia voluntate ceſſante non manet dominium. Eſt & alius deſinendi modus, [2] ſublato ſubjecto (aa) in quo eſt imperium vel dominium, ante alienationem ſcilicet [3] vel expreſſam vel tacitam, qualis eſt in ſucceſſionibus ab inteſtato. Quare ſi qua perſona, nulla edita voluntatis ſignificatione, nullo conſanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde ſervi (niſi [4] lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant ſui juris fient; quia [5] non ſunt hæc ſua natura occupabilia: niſi libertatem ſuam ultro deferant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum, [a] [6] ſi familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

a De pace, p. 183. D. Ed. H. Steph.
b L. verum, 30. D. De uſurp. & uſuc.

III. 1. Idem, ſi populus. Dixit [a] Iſocrates, & poſt eum (bb) Julianus imperator, civitates eſſe immortales, [7] id eſt, eſſe poſſe, quia ſcilicet populus eſt ex eo [b] corporum genere, [8] quod

GROTII.

a *Si familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz.* Vand. VIII, 22. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Theſſalorum. *Gregoras* lib. VII. (*in fin.* pag. 127. *Ed. Colon.* 1616.) Uſumcaſſanidarum in Perſide *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum (*Pag.* 136. *Ed. Elzevir.*) de Tarodanto: & ſi vis, *Erneſtum Cothmannum* conſ. XLI. num. I. & ſequentibus.

GRONOVII.

1 *Supra demonſtratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato ſubjecto*] Corpore, homine, perſona.

3 *Vel expreſſam*] Teſtamento vel ſcripto, vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fiſco adjudicabat.

5 *Non ſunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, ſine ullo herede morientium, ſoluti, non ſunt in numero rerum vacuarum & occupanti conceſſarum, niſi ultro ſe tradant in alterius poteſtatem.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. pag. 434. *Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτῆσαι πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας.* [Verba ſunt *Iſocratis*, loco in margine indicato, ad num. ſequ. quo iſta referuntur. Quem autem Auctorem Vir Doctiſſimus initio iſtius Notæ deſignare voluerit, divinare nequeo. *J. B.*]

7 *Id eſt, eſſe poſſe*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

(aa) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 14. Lib. VI. Cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. Cap. 11. §. 1. *J. B.*

(bb) Locus eſt in Epiſtola *pro Argivis*: *Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους οὔσας* &c. Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

GRO-

[8] quod [b] ex diſtantibus conſtat, unique nomini ſubjectum eſt, quod habet ἕξιν μίαν, ut [a] Plutarchus; ſpiritum unum, ut [b] Paulus Juriſconſultus loquitur. [c] Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo eſt [9] vitæ civilis conſociatio plena atque [10] perfecta, [11] cujus prima productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica cohæret, ſpiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut [c] Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia inſtar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem eſſe non deſinit, [d] particulis paulatim commutatis,

a *De anim. procr. p.* 1025. C.
b *L.* 23. §. 5. *D. De rei vind.*
c *Sen. lib.* 1. *De clem. c.* 4.

GROTII.

b *Ex diſtantibus*] Seneca epiſtola CII. *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſæ junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc ſunt verba, (*Cap.* 14. *Edit. Petav.*) ex *Canone* illo, cujus repertum eſt coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔϛι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα ὐχ᾽ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεϛῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιύτων διτταὶ αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίϛων, ὡς ὄχλος· *Obſervavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum fiunt. Eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de uſurp. & uſucap. & quod *Paulus* dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri l. in rem. *De rei vind.* 23. §. item. 5. ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibns. Uſi & alii. *Philo* de mundo (*Pag.* 1154. E.): ἕξις ἐϛὶ πνεῦμα ἀναϛρέφον ἐφ᾽ ἑαυτῷ· *tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens,* &c. item: ἕξις ἐϛὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς ὐκ ἄῤῥηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* (Pag. 1169. A.) Vide & *Boëthium* I. arithmeticorum: (*Cap.* 1.) & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut *Canon* fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat *Alfenus* in l. proponebatur. 76. D. de judiciis.

c *Is autem ſpiritus, ſive* ἕξις, *in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Ariſtoteles Polit. IV, II.

GRONOVII.

8 *Quod ex diſtantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. princ. *de Uſurpationibus. Ariſtot.* I. Pol. 3. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέϛηκε καὶ γίνεται ἕν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων.

9 *Vitæ civilis conſociatio*] Alia enim domeſticæ.

10 *Perfecta*] I, I. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia exiſtit.

GROTII.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exem-

a L. 67. De judiciis. tatis, una manente ſpecie, ut [a] Alphenus ex philoſophis diſſerit.

b Epiſt. 58. 2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait [b] Seneca, [12] neminem noſtrûm eundem eſſe in ſenectute, qui fuit juvenis, ut [13] de materia ſola intelligatur; [e] quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone [c] in Cratylo, & Seneca dicto loco, [14] in idem flumen bis nos non deſcendere: quod recte ſic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmiſſa eſt.* Sicut & [d] Ariſtoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia ſubeat ſemper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. ſed & ἕξις

c Pag. 402. A. T. I. Ed. Steph.

d III. pol. 3.

Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco, et *Ulpianus* in l. quid tamen. 10. D. quibus modis uſusfructus amittatur. Navem eandem eſſe ajunt, ſi per partes refecta ſit. Aliud ſi diſſoluta et recompoſita. l. qui res. 98. §. aream. 8. D. de ſolutionibus. *Plutarchus* Theſeo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριηκόντορον, ἄχρι τῶν Δημητρίȣ τȣ̃ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιρȣ̃ντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνύντες, ȣ̋τως ὥςε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξομένων, ut habet MS.] λόγον ἀμφιδοξȣ́μενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς ȣ̓ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων. *Navem autem, in qua cum delecta juventute navigavit ſalvusque rediit Theſeus, triginta aptam remis conſervarunt Athenienſes ad usque tempora Demetrii Phalerenſis, ſubtrahendo ligna vetuſtate carioſa, ſubjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta eſt philoſophis diſputantibus de ea quæſtione, quæ de augeſcentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuiſſe affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controverſia a philoſophis decertata prudenter Juriſconſulti ajentem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Reſurrectione carnis (*Cap. 60.*): *Navem procella diſſipatam vel carie diſſolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem ſæpe conſpeximus, etiam titulo reſtitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *reſoluta* [Immo *diſſolvit*] etiam ſumenda in *Pauli* verbis l. inter ſtipulantem. 73. §. ſacram. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* ſequentia evincunt. *Philo* de mundo: ȣ̓ γὰρ δήπȣθεν ȣ̔ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐςιν ἐκεῖνο, ἀλλ' ȣ̔ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταυτῷ ἄθροα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium eſt, ſed cujus omnes partes ſimul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* III. §. II.)

GRONOVII.

12 *Neminem noſtrûm eundem*] Sic et *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Noſtra quoque ipſorum ſemper requieque ſine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve ſumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua ſemina tantum Spesque hominum primæ materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit.* etc.

13 *De materia ſola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat eſſe rei.

14 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

GRO-

ἕξις illa, quam Conon definit [15] ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, [16] Philo πνευματικὸν συνέχον, Latine quoque [17] ſpiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho [a] de ſera numinis vindicta, [18] idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ· *quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis ſuæ ſervat;* quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba ſunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum, qui nunc eſt, alloquentes, ei tribuamus, quæ eidem populo ante multa ſæcula acciderunt, ut videre eſt tum apud hiſtoricos, tum & [f] in libris ſacris, ut Marci x, 3. Joh. vi, 32, vii, 19. 22. Actor. vii, 38. Sic apud Tacitum [b] Antonius Primus [19] Veſpaſiano militans milites [20] Tertianos veterum admonet, *ut ſub* [21] *M. Antonio Parthos,* [22] *ſub Corbulone Armenios repuliſſent.*

[a] *Pag. 559. A. T. II. Ed. Wech.*

[b] *Hiſt. l.* III. *c.* 24.

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem [23] Tacitum Piſo [g] negat, Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes, quippe tot cladibus extinctos, ſed illuviem nationum. Nam [24] externa illa acceſſio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipſe ignoravit, cum illis ipſis ſui temporis Athenienſibus objectaret vetera, quæ [25] in Macedonas improſpere, violenter [26] in ſuos feciſſent. At ſicut particularum mutatio non efficit ut populus eſſet deſinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri poſſe ut intereat populus, negari non poteſt. Fit autem hoc dupliciter,

GROTII.

f *In libris ſacris*) Adde *Matth.* xxiii, 31. *Act.* iii, 22.

g *Negat Athenienſes ſui temporis eſſe Athenienſes*) Contra de iisdem Athenienſibus *Julianus* Miſopogone. (Nil de *Athenienſibus* in Libro illo, qui adverſus *Antiochenſes* ſcriptus eſt. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *epiſt. ad Athenienſes*, ab initio, pag. 268, 269. Ed. Spanh. *J. B.*)

GRONOVII.

15 Ἕξιν σώματος) Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

16 *Philo*] *De mundo.*

17 *Spiritum*) D. l. 30. D. *de uſurp.*

18 *Idem hoc tempore*) Auctor ad *1 Petr.* iii, 20.

19 *Veſpaſiano*) A. V. C. 812.

20 *Tertianos*) Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*) Triumviro R. C. per P. Ventidium Baſſum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*) Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*) 2. Ann. 55.

24 *Externa illa acceſſio*) Quod multi peregrini in civitatem confluxiſſent, vixque ſupereſſent illi αὐτόχθονες.

25 *In Macedonas*) Prælio maximo ad Chæronean.

26 *In ſuos*) Miltiadem, Themiſtoclem, Ariſtidem, Socratem, Phocionem.

GRO-

citer, interitu corporis, aut interitu ſpeciei ſive ſpiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, [h] vel ſublatis [27] ſimul partibus, ſine quibus corpus ſubſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teſte [a] Platone, [i] & alios, quorum [b] Tertullianus meminit, item eos, quos terræ motus hauſit penitus, aut chaſma, quorum exempla ſunt apud [c] Senecam & [d] Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui ſponte internecioni ſe dederunt, ut [e] Sidonii & [f] Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos ſine veſtigiis interiiſſe, ait Plinius [g]. Quid ſi ex tali populo tam pauci ſuperſint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis ſubſiſtere dominium, quod populus habet [28] ad modum privatorum: non ſiquid populo ut populo competit: quod & [h] de collegio ſentiendum eſt.

V. Corporis ratio tollitur, ſi cives aut ſponte ob peſtilentiam aut ſeditionem a ſocietate diſcedant, [k] aut vi [29] ita diſtrahantur, ut coire non poſſint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, ſublata [i] aut omni aut perfecta juris communitate, ſive ſinguli perſonalem quoque ſervitutem ſubeant, ut [30] Mycenæi ab Argivis, [31] Olynthii a Philippo, [32] Thebani ab Alexandro venditi, [33] Brutii a Romanis publicis

a Pag. 25. C. Tom. III.
b L. de Pallio, p. 39. Ed. Salmaſ.
c Ep. 91.
d Lib. XVII. c. 7.
e Diod. XVI. Bibl. c. 45.
f Livius, XXI, 14.
g Hiſt. Nat. III, 5.
h L. 7. §. ult. D. quod cujusque univ. n. L. 12. §. 13. D. de capt.
i Ariſt. Pol. III, 2.

GROTII.

h *Vel ſublatis partibus, ſine quibus corpus conſiſtere nequit, vel ſublata corporis ratione*] *Servius* in Fuldenſibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut diſperſione.* (Ad verſ. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*) Myunta apud *Vitruvium* (*De Architect.* IV, I.): Helicen & Burin apud *Pauſaniam* (VII, 25.), *Strabonem* (*Geogr. I.* p. 59.) *Senecam* naturalium quæſtionem libro VI. c. 23. & 31. in Anthologia.

k *Aut vi ita diſtrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo: τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων, αἰπόλια, βουκόλια, χοροὶ, στρατεύματα, ἢ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα παγέντα, τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται· *Quæ ex diſtantibus ſunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta, divortio ac diſſolutione intereunt.* (pag. 952. D.) Vide quæ ſupra de navi.

GRONOVII.

27 *Simul partibus*] Ipſo ſolo aut urbibus everſis, incolis deletis; aut diſturbata ſocietate civili, vita & libertate plerorumque ſalva. *Strabo* libro 9. 434. τὴν δ᾽ ἔκλειψιν διττῶς ἀκουστέον· ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.

28 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro ſe poſſedit, non juriſdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita diſtrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26, 34.

30 *Mycenæi*] Paulo poſt bellum Perſicum. *Pauſan.* 2, 113. & 7, 448. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. c. 65.]

31 *Olynthii*] *Juſtin.* 8, 3. (et *Diod. Sic.* XVI, 54.]

32 *Thebani*] *Juſtin.* 11, 3. & 4. [& DIOD. SICUL. XVII, 14.]

33 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

GRO-

cis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de [a] Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; [34] corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, [l] cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque [m] imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, [b] priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis [35] in provinciæ formam redactis: item de his, qui alterius populi ditionem subierunt. Sic [n] a Severo Byzantium Perintho, [o] Antiochia [c] Laodiceæ supposita a Theodosio.

a Lib. XXVI. c. 16.

b Cic. 1. contra Rullum, c. 32.

c Theod. V. histor. eccl. c. 20. Zon. in Valent. & Theod.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, [d] ut [36] populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, [p] populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam [e] Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum concilio res judicata est.

d Flor. l. II. cap. 15.

e Plut. Agesilao, p. 616. B.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit, qui antea erat, cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut [37] caput istius populi,

GROTII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide *Festum* voce præfecturæ. *Vellejus* libro II. (c. 44.) *Jus his restitutum post annos circiter* CLII. *quum bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu et notis allata ad libri I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico. [*Spartian.* c. 17.]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* libro III. (c. 6.) adde quæ infra hoc libro II. cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ suppositá*] Vide *Zonaram*. (Lib. XIII. Cap 18.)

p *Populus esse non desinit*] Ut Geloi Phintiada translati. *Diodorus* Siculus in fragmentis Peirescianis. [Immo in prioribus, *Excerpt.* e *Lib.* 22.]

GRONOVII.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

35 *In provinciæ*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi et armis R. domitus, ita ut amisso omni jure suo annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, et ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput istius*] Ut populo sui nominis et separati propriique juris.

puli, non ut caput [38] alterius populi. Nam imperium, quod in rege eſt ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars eſt caput: atque adeo rege, ſi electus eſt, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut ſupra oſtendimus. Neque eſt, quod Ariſtotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat [a] eandem eſſe civitatem, ſicut, inquit, harmonia non eadem eſt, ubi [39] a Dorico modo in Phrygium tranſitur.

a Polit. III, 3.

2. Sciendum enim eſt, unius rei artificialis plures eſſe poſſe ſpecies, ſicut legionis ſpecies una eſt, [40] qua regitur, altera [41] qua militat. Ita civitatis ſpecies una eſt, [42] conſociatio juris atque imperii; altera, [43] relatio partium inter ſe earum, quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc ſpectat politicus, illam juriſconſultus: quod nec [b] Ariſtotelem latuit, cum ita ſubjicit: *an vero exſolvenda ſint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inſpectio eſt:* artis ſcilicet alterius, quam cum politica non confundit Ariſtoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipſe, μεταβαίνων ἐκ γένυς εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum tranſitum faciens.*

b D. c. 3. Pol. lib. III.

3. Non definit debere pecuniam populus, rege ſibi impoſito, quam liber debebat: eſt enim idem populus, & dominium retinet eorum, quæ populi fuerant, imo & imperium in ſe retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, ſed a capite: unde parata eſt reſponſio ad controverſiam [44] ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus ſedere debeat, qui ſummum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipſe populus: ſicut in Amphictyonico conſeſſu Phocenſium (cc) locum accepit Philippus Macedo. ſic

GRONOVII.

38 *Alterius*] Cujus hic ſit acceſſio ſine nomine.

39 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum ſimplicem, Aſium varium, Lydium querulum, Phrygium religioſum, Dorium bellicoſum dicit. Addendus Ionius, floridus et mollis.

40 *Qua regitur*] Deſcripta per legatos, tribunos, centuriones, ſigniferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, ſigna, contubernia.

41 *Qua militat*] Per caſtra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Conſociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem et conſuetudines, commune territorium, commoda et onera conſociata.

43 *Relatio*] Quod conſortio et communitate fruitur, et publica jura participat ex arbitrio et adminiſtratione vel unius, vel paucorum, vel multorum, vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto caſu l. 35. D. *de hered. inſt.*

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. *Cap.* 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* ſeſſurus eſſet; ſed tantum illum duo habiturum ſuffragia, quemadmodum *Phocenſes* habebant. *J. B.*

GRO-

fic viciffim, qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod fi quando q [45] uniantur duo populi, non amittentur jura, fed communicabuntur, ficut [46] Sabinorum [a] primo, deinde [47] Albanorum jus in Romanos transfufum eft, & una facta respublica, ut Livius [b] loquitur. Idemque cenfendum de regnis, quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, fed vera unitate junguntur.

a Liv. I, 13.
b Libro I. c. 28.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut confenfu mutuo, aut vi bellica, ficut corpus imperii Perfici divifum eft in Alexandri fucceffores. Quod cum fit, plura pro uno exiftunt fumma imperia, cum fuo jure in partes fingulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter eft adminiftrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & difceffio, quæ ex confenfu fit in colonias. [48] Nam fic quoque novus populus fui juris nafcitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit [c] Thucydides: *Non enim ut fervi, fed* r *ut pari jure fint dimittuntur.* Idem [d] fecundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *ut pari jure effet.* Rex Tullus apud Dionyfium [e] Halicarnaffenfem: τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ᾽ ἡμῶν. *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quafi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

c Libro I. c. 34.
d Cap. 27.
e Libro III. c. II.

XI. I. [49] Nobilis eft & illa quæftio apud hiftoricos & jurifconfultos, de his quæ Romani imperii fuerunt [50] cujus nunc fint:

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro.* (*Lib.* v. c. 33.) Vide, fi vacat, de hoc argumento *Reinkingium* libro I. claffe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

r *Ut pari jure fint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I. c. III. §. XXI. *Curtius* libro IV. *Carthaginem Tyrii condiderunt, femper parentum loco culti.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut fub Ænea Trojani & Latini.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hoftilio.

48 *Nam fi quoque*] Nam fic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum eft, hoc loco fummum virum, quum in præcipua quæftione non male fentiret, in tot falebras fe conjeciffe, totque monftra & chimæras confinxiffe, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc fint*] Nempe illorum, qui poffident, Papæ, Francorum,

fint: multi ea nunc effe volunt Germanici five regni, ut olim vocabatur, five imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nefcio quam furrogationem hujus imperii in illius locum fibi confingunt, cum tamen (dd) notum fatis fit Germaniam magnam, id eft Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuiffe extra complexum Romani imperii. Mihi non præfumenda videtur mutatio aut translatio, nifi certis documentis probetur. Quare & [51] populum Romanum [52] eundem effe dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum acceffione admixtum, & [53] imperium penes eum manfiffe, tanquam penes corpus, in quo effet ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, [54] idem faciendi [55] jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, [56] alio nondum exiftente. Imo & [57] electio

corum, Hifpanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynaftarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem effe dico: fitu & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver fui.

52 *Eundem effe dico*] Juxta tradita fect. 8. hujus capitis.

53 *Imperium penes eum manfiffe*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum manfiffe*] Quodnam? aut in quid? quidni fui quidem potens fit, fed ferviat facrificulo, in ipfa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam? Si nihil aliud, certe defiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, five imperio, five regno dicere libeat, his fucceffere, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites fiviffent. Perinde hoc eft, ac fi dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipfe fcribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, fed aulæ artibus & factione principum & fua patientia amifit.

55 *Jus habuit*] Non nifi imaginarium; ipfum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum exiftente*] Lepidum hoc: fed unde quæfo exiftebat ille, qui fi exftiterat, populo non fupererat jus faciendi? nam fi jus erat populi, nemo exiftere poterat, nifi quem populus feciffet. Si aliunde exiftente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non exiftente; fed erat ejus a quo ifte exiftebat.

(dd) Hoc minime probat, *Imperatores Germaniæ* non fucceffiffe in locum *Impp. Romanorum*: quid enim obftat, quominus illi alio titulo fimul fub ditione fua habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio eft, quam tamen Auctor non adgnofcit, jus Populi Romani dudum exftinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* fe fubjecit. Sed de tota hac quæftione, quod fatis eft, diximus in Notis noftris Gallicis. Auctor heic paffim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat: quorum tamen nonnulli ut heic *Gronovius*, afperius eum exceperunt, fufpicionibusque iniquis onerare conati funt. *J. B.*

GRO-

[57] electio Imperatoris ad populum pertinebat, [58] & aliquoties a populo [s] per se, [59] aut [60] per senatum facta est: quæ autem

GROTII.

s *Per se, aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiscum*. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud *Capitolinum*, (*Cap.* 13.) & Senatus epistola pro Gordianis. (*Apud eundem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. c. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiscum* in Probo (*Cap.* 7.) *Me quidem senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum *Probus*: *Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad senatum in novellis: *Imperatorem me factum Patres conscripti, vestræ electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.* [IV. 3. Supplem. ad fin. COD. THEODOS. *Ed. Gothofred.*]

GRONOVII.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille, ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica.

——— ——— *qui dabat olim*
Imperium, fasces, legiones, omnia,

Sub Cæsaribus:

——— ——— *nunc se*
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses ———

Ut canit Juvenalis satyr. X.

58 *Et aliquoties a populo per se*] Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæc ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in

in literis, quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gestæ*, inquit *Livius*, *magnificæ senatui, visæ, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri* &c. *Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat: excubiæ, arma, cætera aula: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, tradituros que ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertium, hoc est 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus.* Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit: *Quibus & stipendium dedi, & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidere.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Bysantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum te-

tenuerint imperium. Verum eſt a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Auguſtum: quo nuncio Romam perlato, miſer Quintillus, quem ſenatus legerat poſt XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus eſt, vel ipſe ſe occidit.

Ante Aurelianum ſex menſes vacuum fuiſſe imperium et electionem ſenatui iterum iterumque fuiſſe delatam, non ſine errore memoriæ poſuit Auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiſcus: De Imperatore deligendo exercitus retulit ad ſenatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum ſenatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, ſciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos ſenatus elegerit. Denique id tertio factum eſt, ut per ſex menſes Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed ſexto menſe poſt acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex inſidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo *Vopiſcus: Hic frater Taciti germanus fuit, qui poſt fratrem arripuit imperium, non ſenatus auctoritate, ſed ſuo motu.*

Cur Probum, de quo ſtatim idem *Vopiſcus: occiſus eſt* (Florianus) *Tharſi a militibus*, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum ſenatus optaret, milites eligerent.

Pro ſenatus jure ait exſtare egregiam epiſtolam Albini. Non eſt epiſtola, ſed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *ſi ſenatus populi Romani ſolum illud vetus haberet imperium, nec in unius poteſtate res tanta conſiſteret.* Hoccine eſt ſenatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita ſermo: *Senatus imperet, provincias dividat, ſenatus nos conſules faciat: & quid dico ſenatus? vos ipſi & patres veſtri: eritis enim ipſi ſenatores.* Præclare vero ſenatores! ſcire licet, a quo ſenatu ille imperium exſpectet. Quis non intelligat artem viri? ſic ſolebant defectores ſenatus nomen præferre, donec ſuum approbaviſſent. Sic Galba conſalutatus Imperator, legatum ſe ſenatus ac populi Romani profeſſus eſt. *Sueton.* cap. 10. at ut occiſum Neronem cunctosque in ſua verba juraſſe cognovit, depoſita legati, ſuſcepit Cæſaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic ſuperior exercitus ad Rhenum, cum Galbam reſpiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. Obliterata jam nomina, ſacramenta advocabat. *Tacitus* 1. hiſtor. 55. At mox: *ſpecioſis ſenatus populique Romani nominibus relictis Vitellio acceſſit: ſcires illum priore biduo non penes remp. fuiſſe:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem ſenatus jure egregiam vult eſſe epiſtolam ſenatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum ſenatui afferat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconſulem virum ſanctiſſimum & graviſſimum ſenatorem, principem meruimus, Auguſtum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtruſos. Nam in ipſa relatione dixerat Conſul: *Patres conſcripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum conſilio Imperatores ſunt nominati* Jam igitur appellati erant, cum ſenatus eorum partibus ſe applicuit.

Majorinum, cujus honeſta ad ſenatum verba proferuntur, ex magiſtro militum Auguſtum creavit Leo Thrax. Imperator Conſtantinopolitanus, et ad occidentale imperium regendum dimiſit. *Calviſius* ad A. C. 457. Illud certum eſt, comitia imperii Cæſarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes ſenatum fuiſſe, tanquam jus ſtabile ac proprium, et ut hodie penes Germanorum optimates principis ſui, penes Polonorum et Cimbrorum ordines regis eli-

tem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, [61] non erant ratæ [62] ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex [63] approbatione populi.

2. Cum his non pugnat, quod [64] Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea

eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, et hi populo eidem reliquerunt consulum prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius et hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud *Tacitum.* Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatusconsultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario et quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. *Tacitus* ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum et tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per senatum*] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eosdem imperium invadebant: quis enim auderet ostendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi*] Falsum. Imo ex fide et consensu legionum: hæ faciebant, sustinebant, destituebant, destruebant, ubi libuisset, principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites sive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi et concordes essent inter se, erat & constabat Augustus; ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripuissent, mutato animo et pœnitentia illorum peribat: non illi nocebat detestatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano essent, cives factos, ergo non solos urbem incolentes habuisse approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte ferram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, et conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuissent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis missam in urbem adoraret.

64 *Antonini constitutione*] L. 17. D. *de statu hominum.*

ea jura, quæ olim habebant [65] coloniæ, & [66] municipia, & [67] provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ [t] fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui [68] habendi imperii modum ac causam [69] mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam [70] a parte sui quæ [71] Constantinopoli habitabat,

GROTII.

t *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθεν τὸ κράτος ἐστὶν, αὐτά τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. c. 7. *Ed. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est, nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (Lib. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium —— ——

(De Sec. Cons. Stilic. *vers. 136.*)

GRONOVII.

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. (Vide de his omnibus eruditissimum Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9. 13. Lib. II. c. 6. 9. &c. *J. B.*]

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

67 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis. [Immo *Gallia Narbonensis* erat *Braccata*: sed *Togata* erat *Gallia Cisalpina*; ut omnibus notum. *J. B.*]

68 *Habendi imperii modum, ac causam mutare*] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi et consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quam diu largitionibus continere poterant studia caligatorum et gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne cæteros.*

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

70 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

71 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi

 Im-

a In Eutrop. L. II. vers. 135.

tabat, unde 72 Byzantinos Quirites vocat a Claudianus, 73 ratam populus totus habuit: jurisque sui monumentum non tenue servavit u in urbis suæ prærogativa, x & in honore consulatus aliisque rebus. Quare 74 jus omne, quod hi, qui Constantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum

Imperatoris Romam missam adoraret, et faustis acclamationibus, id est adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legeretur illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure jussit; quem senatus populusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator esset.* Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogatur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipsa Roma et Constantinopolis, et totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, et umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis, Constantini filii, ubi erant, sumserunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia, et sic cæteri.

GROTII.

u *In urbis suæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Constantini*) Romæ servata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde venisset imperium. (Lib. XIII. Cap. 3.) *Ammianus* lib. XIV. (c. 6.) de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (De VI. *Cons. Honor.* vers. 407.):

Quem, precor, ad finem laribus sejuncta potestas
Exulat, imperiumque suis a finibus errat?

x *Et in honore consulatus*] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana historia. (*Cap. 26.* ubi de præcedentia Consulis Romani ne γρῦ quidem.)

GRONOVII.

72 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

74 *Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum, maneret divisum imperium, et alius in Occidente, alius in Oriente resideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, et cæteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missi petitive Constantinopoli, aut per militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem et Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constan-

ſtantinopolitanus Imperator, ut eum a ſe averteret, Italiam invadendam monſtravit. Gothorum regnum per Beliſarium et Narſetem ſubruit Juſtinianus, et recuperata eſt Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani ſtipendiarii erant Conſtantinopolitani Cæſaris, cui quotannis viritim ſolidum aureum pendebant. Stipendiarius ipſe Papa, cui pro confirmatione pecunia Conſtantinopolim mittenda erat, quam Conſtantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remiſit circa annum Chriſti 680. *Anaſtaſius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs et Italia per præfectos Auguſtorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, et Ravennæ reſidebant, et inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuiſſe populum vult *Grotius*. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aiſtulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adverſus hunc ſibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos ſecundus a rege erat) et quum patris avique, tum ſuis rebus geſtis factioſo, poſtquam ultimum Merovæi poſterorum juſtum regem totondiſſet atque in monaſterium condidiſſet, et ſibi diadema impoſuiſſet, Papa auctoritatem præſtiterat, et laudando factum apud captas ſuperſtitione et opinione ſanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum tranſcribit Papæ; dein cum pacem Aiſtulphus non ſervaret, reverſus et iterum victor, propemodum quicquid ſub poſtremis fuerat Exarchis, Stephano donat: et hæc eſt origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipſe cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, ſed Conſtantinopolitani Imperatoris, ſive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Auguſtus, ut ipſe ſcribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Veſpaſianus, teſte *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. ſive ut poſtea Conſtantinus patricios dixit, quaſi patres Imperatoris, qui conſilium ejus participarent, quorum mentio apud *Juſtinianum* in tit. *quibus modis patr. poteſt. ſolvit.* Eadem cauſa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum eſt. Is donationem patris confirmavit: & ſic non populus Romanus, ſed Papa poſſedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo ſtatutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam ſedem occupaſſet, claves & vexillum urbis in ſubjectionis ſignum Carolo miſit. Anno 799. idem Leo per ſeditionem male mulctatus, oculo etiam excuſſo confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, et Romam tractum ſupplicio affectis trecentis, qui Papæ reſtiterant, clericis in Galliam relegatis, Auguſtum dixit. Secuta eſt paulo poſt Caroli cum Irene transactio, quam hujus ſucceſſor Nicephorus ratam habuit, et ita tranſiit imperii Romani quod ſupererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adverſus Irenen ob ſexum; ſed Papa preſſus a Longobardis (quorum antea ope juſtum in ſe Exarchorum et Conſtantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Auguſto, cui revera ſuberat, ſpes auxilii decollaſſet, ad potentiorem confugit, et eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit Auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Conſtantinopolitano debebat, ſatisfecerit, multa et gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: imo an ipſe Conſtantinopolitanos ſatis docuerit de periculo ſuo, et obteſtatus ſit, ni auxilio venirent, aliud præſidium ſibi quærendum eſſe, alia diſputatio eſt.

num habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani: & cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminae

est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones: inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fredericum Barbarussam, Henricum VI. Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Cæsaris vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent: a cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus sit scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Æsopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert Auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium Taciti (*Cap. 11.*) matrem accusat: *Quod consortium imperii, juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum: οὐ γὰρ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τῆς Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή. *Non enim feminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* (Pag. 27.) *Lampridius* post mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur que per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. c. 27.]

z Fe-

mihæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus,
merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam
ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce
75 primi civis, id eſt, epiſcopi ſui (quomodo & in Judaica re-
publica, rege non exiſtente, prima erat ſummi Pontificis per-
ſona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: [a] qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt. [b] Poſtea vero diviſo Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam ſive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Friſingenſis) cum populus Francorum orientalis eligendo ſibi reges facere cœpiſſet ([c] nam & ad id tempus Francorum regum ſucceſſio
76 quaſi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi ſuffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præſidium haberet, regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum quem Germani feciſſent: [d] ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum ſcilicet ea res ad ſe pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per epiſcopum edici & ſolemniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat. quare ex electione

GROTII.

z *Feminæ Irenes ſubiiſſent imperium*] Dicto etiam ei ſacramento, quod habet *Zonaras*. [Sed vi extorto. *Lib.* XV. *Cap.* II.]

a *Qui ipſis jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſita, ſollicite diſtinxerunt*] Vide ſynodum Pontigenenſem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* lib. III. de Carolo Magno.

b *Poſtea diviſo Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Witikindum* libro I. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici poſt capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi ſermo Romanenſis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum ſucceſſio quaſi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi ſuffragiis pependerat*] Obſervatum id Priſco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum IↃCCCXVI. Carolus Magnus in teſtamento: *Quod ſi filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Veriſſima res, & aperte teſtata *Wibboni* vita Conradi Salici.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Eſt autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

76 *Quaſi agnatica*] 2, 7. 23.

ctione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, [e] Rex regni Italiæ: atque [77] eo titulo sub se habet quæcumque populi

GROTII.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum a *Meibomio* post *Witikindi* Saxonica: & *Crantzium* Saxonicorum v. *(Cap. 13.)* In juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (c. 33.)

GRONOVII.

77 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. Digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quanquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros; prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum,

puli Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. unde illud quoque intelligi facile potest, [78] quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, [f] investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus [g] per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut

sum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis et prosequendis latronibus, et aliis rebus. Agnovit deinde et hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum et Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia et e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus et Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serranum* Ludovico XII. (Pag. 505. *Ed. Paris.* 1627.)

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam et in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ. [Immo De *Interregno Poloniæ*. Et illa Dissertatio est *Horatii Spanorchii*: quam *Phil. Honorius* tantum inseruit *Thesauro Politico*, a se collecto & edito, *pag.* 426, & *seqq.* Edit. Francof. 1617. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus, Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: et Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit; et Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5. num. 12. ad an. Chr. 1493.

aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAPUT X.

DE OBLIGATIONE QUAE EX DOMINIO ORITUR.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis.* [*Exstantia* (aa) *restituere, & quantum in se est efficere, ut reddantur.*
II. *Non exstantibus,*] *obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*
III. *Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.*
IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes:*
V. *Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:*
VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*
VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione.*
VIII. *Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.*
IX. *Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.*
X. *Rem alienam emtam restitui venditori non posse.*
XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus; nemini teneri eam concedere.*
XII. *Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.*
XIII. *Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

I.

1. Explicato, quantum instituto nostro sufficit, jure eo, quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam, [1] quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, [2] qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E

GRONOVII.

1 *Quæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium: quid ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

(aa) Uncinis hèic a me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

GRO-

2. E rebus exſtantibus obligatio hæc naſcitur, qua [a] tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat. Quantum in ſe eſt, dico; neque enim obligatur ad impoſſibile, neque ad reddendam rem ſuis impenſis: ſed indicare tenetur, ut alter recipere ſuum poſſit. Nam ſicut [3] in rerum communium ſtatu obſervanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio [4] hæc (bb) quaſi ſocietas inter dominos contracta eſt, ut qui rem

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ eſt, ut res inventa reſtituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deutetonomii loco XXII, I. *Chryſoſtomus.* I Corinth. v. 8. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. *Hoc & ſæculi probant leges, quæ jus nobis faciunt, omiſſo raptore aut fure, eos compellare, qui res noſtras qualescunque eæ ſint tenent.* (Tom. III. pag. 338. *Ed. Savil.*) *Hieronymus* ad Leviticum: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Diſcant, hoc peccatum ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventa non reddat.* [At locus ille non eſt *Hieronymi*, ſed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde verſus eſt; ut in Editione Pithœana Corporis juris Canonici obſervatum. *J. B.*] *Auguſtinus* Sermone XIX. de verbis Apoſtoli: *Si quid inveniſti & non reddidiſti, rapuiſti.* Deinde: *Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in cauſæ XIV. quæſtionem V. *Can.* 6. & 8. Idem *Auguſtinus* de Fide & operibus: (Cap. 7.) *Sicut jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei poſſeſſor rectisſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab alieno receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur, tunc juſte injuſtus poſſeſſor vocabitur.* Pertinet huc et lex Wiſigothorum lib. IX. tit. I. c. 9. Interdum vero ob cauſas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in ſervo fugitivo lex Burgundica lib. I. tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva reſtitui juſſit. Habet id *Xiphilinus* (*pag.* 240. *C. Ed. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Beliſarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ, τὸν αὐτὸν ἑκὼν γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco eſſe res alienas ſponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

3 *In rerum communium ſtatu*] Priusquam privata dominia exstiterunt.

4 *Hæc quaſi ſocietas*] Inſtar taciti pacti cujusdam interceſſit.

(bb) Nullam ſocietatem nullum pactum, heic intelligere neceſſe eſt. Vide quæ hæc de re, ſimul et de toto argumento iſtius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. XIII. alterius Editionis, ubi omnia accuratius exſequuti ſumus, quam in prima Editione, et, ut putamus, quam ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

rem alienam in ſua haberet poteſtate, eam domino reddere. Nam ſi dominii ea tantum fuiſſet vis, ut [5] poſcenti domino reddenda res eſſet, nimis debile futurum fuiſſet dominium, & nimis ſumtuoſa cuſtodia.

3. Neque hic conſideratur, bona quis an mala fide rei poſſeſſionem nactus ſit: alia enim obligatio eſt ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto ſe liberaverant, damnato Phœbida, [a] qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, ſed ipſi b injuſtitiæ accuſati, quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injuſtitiam, ut ſingularem, etiam ſingulari Dei providentia vindicatam notavit [b] Xenophon. Sic M. Craſſum & Q. Hortenſium reprehendit [c] Cicero, quod hereditatis partem retinuiſſent [6] ex teſtamento, quod falſum, ſed ſine eorum culpa, confectum erat.

a Diod. l. xv. c. 20. Plut. Pelopida, q. 280.
b Hiſt. Græc. lib. v. c. 4.
c De Off. III. c. 18.

4. Quia vero hæc obligatio [7] tanquam ex contractu univerſali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit, ut [8] ſingulares contractus, quippe tempore poſteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud [d] Tryphonini: *Latro ſpolia quæ mihi abſtulit, poſuit apud Sejum inſcium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi reſtituere Sejus debeat? Si per ſe dantem, accipientemque, intuemur,* [9] *hæc eſt bona fides, ut commiſſam rem recipiat is, qui dedit: Si totius rei æquitatem,* [10] *quæ ex omnibus perſonis, quæ negotio iſto contingentur, impletur, mihi reddenda ſunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto ſceleſtiſſimo ademta ſunt.* Recte autem addit: Et

d L. Bona fides. 31. D. depoſiti, §. 1.

GROTII.

b *Injuſtitiæ accuſati*] Ita judicat *Diodorus* libro xv. (*c. 20.*) *Plutarchus* Ageſilao: τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι᾽ ἑαυτῆς. *Civitati perſuaſit ut in ſe culpam transferret, retinendo ſibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

5 *Poſcenti domino*] Nonniſi poſcenti, ita ut ſi non poſceret, quod ignoraret ſuam rem te penes eſſe, id ſcienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex teſtamento*] L. Minucii Baſilii, quod ſubjecerunt quidam, et ſecum ſcripſerunt heredes Craſſum & Hortenſium, ut illi lucro invitati contra veros heredes hoc falſum teſtamentum potentia ſua tuerentur, quod et fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu univerſali*] Pacto, in quod tacite omnes homines conſenſiſſe videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promiſit aut cum eo contraxit, id ſervare non teneatur vero domino invento, quo is ſuum recipiat.

9 *Hæc eſt bona fides*] Hoc conveniens eſt bonæ fidei & ſinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus perſonis*] Quæ tum demum conſtat, quum omnium perſonarum, ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur, quod ſuum eſt.

Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, [11] *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo, quod ipsi [12] dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur, quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo, cujus bona erant publicata, [13] hinc potius quam ex eo, quod [14] de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet, quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est, quod ait Martianus, *a* jure gentium [15] condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident.

a L. 25. D. de act. rer. amotar.

Ex hoc fonte oritur illud, quod ab Ulpiano est proditum *b* qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri, ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus [16] salvis impensis.

b L. 43 §. 9. D. de furt.

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit *c*, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente [17] in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [18] plus habes, cum ego [19] minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet, ut quisque suum haberet. c *Contra naturam esse,* ait Tullius, *d ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *e Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

c Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.

d De Off. III. c. 5. Vide L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.

e Immo ibid.

2. Et

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus x, 16. *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

16 *Salvis impensis*] Detracto eo, quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

17 *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

20 Ex

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant jurisconsulti [20] extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex [a] actu servi [21] institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiamsi sit facta [22] denunciatio, & servus ex eo contractu [23] peculium habeat, [24] aut in rem domini versum sit, [25] replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere, qui* [26] *ex aliena jactura lucrum quærat*. Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a L. Si quis mancipiis, 17. D. de inst. act. §. 4.

[b] Qui matre jubente pro filii [27] defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia [28] contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum ([29] utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

b L. Quamquam, 6. a SC. Vell.

[c] Sic uxori, quæ marito pecuniam donavit, [30] quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

c L. Uxor marito, 55. D. de donat. inter vir. & uxor.

[d] Si consumferis nummos quos mihi meus servus surripuerat, [31] peculiares putans, [32] condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te [33] sine causa pervenerit.

d L. 30. pr. vers. secundum, D. de act. emt.

Pupilli [34] non tenentur commodati secundum leges Romanas

e L. 3. D. commodati.

GRONOVII.

20 *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

21 *Institoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

22 *Denunciatio*] L. 47. pr. *de peculio*. l. 11. §. 2. & 3. D. *de institor. act.* l. 17. §. 4. *Ibid.*

23 *Peculium*] Aliquid separatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De suo rem domini amplificaverit, neque expensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adversus eam denunciationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura servi.

27 *Defensore*] Qui absque mandato cum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris personam & auctoritatem secutus.

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Non possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 Ex

manas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

[a] Sic si aliena res pignori data, & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, [35] ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed [36] emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: [37] nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in [38] quantitatem acceptos ferre deberet.

a L. Rescriptum. 12. §. 1 de dist. pignorum.

[b] Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, [39] sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed [40] quia pecunia mea, quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

b L. Si me & Titium, 32. D de reb. cred.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut [c] cujus [41] latitantis bona venum ierant, [42] cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & [d] ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

c Acc. in d. l. rescriptum.
d Jason. in d. l. si me & Titium.

His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones, quæ & a Jurisconsultis, [e] & a Theologis [43] in-

e Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. II. §. 1. Silv. in verbo Restituta n. 3. q. 9. Medina de contr. q. 10. Less. l. II. c. 14. Navar. 17. n. 7.

GRONOVII.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet. [Immo si Creditori, qui rei alienæ, a Debitore sibi in pignus datæ, possessionem amiserat, & actione hypothecaria possessorem convenerat, hic jussus fuit rem, cum fructibus ex ea interim perceptis, restituere. Vide *L.* 21. §. *ult.* D. *De Pignorib. & Hypoth.* J. B.]

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea, quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum *τὸ quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & *τὸ eam* abundat, ut in illis, de quibus I. observ. 23. pag. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quint. c. 19.

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

[43] internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, [44] ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem, si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico [45] fructus rei; nam industriæ fructus, etiamsi sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei, & fructuum consumtorum, [46] si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar [a] Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus, quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum [47] nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, [b] non teneri, nisi quatenus forte pluris [c] vendiderit: quod si donatum vendiderit, [d] teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec [e] posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc ad-

a Suet. c. 16.

b Vid. L. 48. §. ult. D. De furtis

c L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod

d L. 23. D. de reb. credit.

e L. 3. 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.

GRONOVII.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam, si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Legem Naturalem eadem plane jura habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad Caput PUFENDORFII jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, e principio simplicissimo & facillimo fluentes; quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. *J. B.*

GRO-

addenda mihi videtur exceptio, d [48] nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit, quantum dominus impensurus libenter fuerat. Ipsa enim [49] facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio [a] ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait [b] Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, [50] ut possessio quæ apud alterum est, ematur [c]. Neque hic requiro, ut emta res sit e cum animo ut domino restitueretur, quo casu [51] negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent [d]. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id, quod naturale est, hic quærimus.

2. Non dissimile est, quod de [52] funeraria scripsit [e] Ulpianus, justum judicem in ea non [53] meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, [f] si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, [g] non quidem in

a L. Suæ, 16. D. de cont. emt.
b L. Si in emtione, 34. §. rei. 4. D. de contr. emt.
c L. Si laborante. 2. §. Si navis. 3. ad legem Rhodiam. Vid. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.
d Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. *e L. & si quis, 14. §. idem Labeo. 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. X. Greg. Thaumat.* *f. L. Si pupilli, 6. §. sed si quis. 3. D. de neg. gest.* *g Cajet. 2, 2. 26. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. de loco.*

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (*vers. 42, & seqq.*)

——— — *Sed illud quod tibi*
Dixi de argento, quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi et *Eugrafium* vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, et a *Wisigotthis* libro IX. tit. I. c. 9. & c. 14. *Alc.* III. Præf. 29. *Menoch.* V. Præf. 29. num. 26. *Straccham parte* II. num. 18.

e *Cum animo ut domino restitueretur*] *Speculum Saxonicum* II, 37. *Landrecht* tit. XV.

GRONOVII.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo, unde necessario et domino emenda fuisset quodammodo, & sine impensa recuperari non potuisset.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium ulterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

in id [54] quod dedit, sed [55] in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, [a] quorum res jactu servatae sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

a L. 1. D. ad l. Rhod.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam [56] restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat, cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: [f] quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet [57] præter dominum. Non esse autem, & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, [b] naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, [58] ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, [c] quia [59] ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit [60] ex prioris domini voluntate. [g] Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta [61] extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

b Thom. 2. 2. 62. art. 5. resp. ad 2. & Cajet. Covar. ... §. 2. ad cap. peccatum.
c 1 Sam. x. 1, 5. 6.

XIII. Addamus & hoc mendose a [d] Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si

d De rest. q. 10.

GROTII.

f *Quanquam valde hoc pium sit*] *Chrysostomus* indicato jam loco. (In 1 *Cor.* ... v. 8.)

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit *Augustinus* epistola LIV. (quæ est CLIII. novæ *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀδέσποτον poscendi.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam et sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod dedit, eo dedit animo, ut fieret accipientis et suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errato, ut mihi videtur, typographico, quem tamen Auctor non animadvertit. Certe est id novum exemplum, non ratio jam dictorum. *B. J.*

62 *Quæ*

ſi res ſint tales, [62] quæ pondere, numero, & menſura æſtimari ſoleant. Nam res ejus generis [63] functionem quidem recipere dicuntur, id eſt, reſtitui poſſe per id quod genere idem eſt, ſed ita demum ſi conſenſus præceſſerit, aut ex lege aut more præceſſiſſe intelligatur, ut in mutuo; aut etiam ſi res, utpote conſumta, exhiberi nequeat. [a] At extra talem conſenſum, vel expreſſum, vel præſumtum, & extra neceſſitatem functio iſta locum non habet.

[a] L. Rogaſti. 11. §. ult. D. de reb. cred. & ſi cert.

GRONOVII.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ ſolent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt ſpecies creditæ, quæ ſcilicet utendo conſumuntur. Tales igitur res incidentes in non dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti poſſet illis, et reſtituendo tantumdem, non ipſis ſpeciebus liberaretur.

63 *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. *de rebus cred.*

CAPUT XI.

DE PROMISSIS.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens ex promiſſis jus naturaliter non oriri.*
II. *Aſſertionem nudam non obligare.*
III. *Pollicitationem naturaliter obligare, ſed inde alteri jus non naſci.*
IV. *Quid ſit promiſſum unde alteri jus oritur.*
V. *Requiri ad hoc in promittente uſum rationis: ubi diſtinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*
VI. *Promiſſio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*
VII. *Promiſſionem ex metu obligare, ſed qui metus cauſam dedit, teneri ad liberandum promiſſorem.*
VIII. *Id quod promittitur, ut promiſſio valeat, oportere in poteſtate ſit promittentis.*
IX. *An promiſſio ob cauſam vitioſam valeat naturaliter, per diſtinctionem explicatur.*
X. *Quid ſentiendum de promiſſione facta ad conſequendam rem jam ante debitam.*
XI. *Modus valide promittendi per nos ipſos.*
XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*
XIII. *Exercitoria & inſtitoria obligationes quatenus ex jure naturæ procedant, ubi & juris Romani error notatur.*
XIV. *Ad promiſſionis validitatem acceptationem requiri.*
XV. *An acceptatio innoteſcere debeat promiſſori, per diſtinctionem explicatur.*
XVI. *Revocari promiſſionem poſſe, mortuo ante acceptationem cui promiſſum erat.*
XVII. *An & internuntio mortuo, per diſtinctiones explicatur.*
XVIII. *An revocabilis ſit promiſſio, acceptione per alterum facta, per diſtinctiones explicatur.*
XIX. *Onus promiſſo adjici quo tempore poſſit.*
XX. *Quomodo convaleſcere poſſit invalida promiſſio.*
XXI. *Promisſiones ſine cauſa naturaliter non eſſe irritas.*
XXII. *Qui factum alienum promiſit ad quid naturaliter teneatur.*

I.

1. Perduxit nos ordo ad obligationem, quæ ex promiſſis oritur: ubi ſtatim ſe nobis objicit vir eruditionis mi-

a Lib. I. c. VI. Lib. V. c. 1. nime vulgaris [a] Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium [1] ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus, qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam
II. ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde, quod fortunis, omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed levi ac parum consi-
III. derata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit [2] aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, [3] non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

b De Offic. I, 10. [b] Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis, quibus promiseris, inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint, cui promiseris.

Quod [4] si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed [5] quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci [6] partim actiones, [7] partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ

GRONOVII.

1 *Ea pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2 *Aliqua honestati*] Esse quædam in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines nulla lege cogente.

3 *Non quod injuste*] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

4 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

5 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jur Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 5. §. 9. et seqq. *J. B.*

GRO-

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam [8] legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est, id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur, accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde, inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis, [9] ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ [10] quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab [a] Aristotele & [b] Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, [11] ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & [12] jus in personam, aut [13] ad transferendum dominium (quod jus ipso [14] dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

a Rhet. I, XV.
b Orat. I. *adv. Aristogit. p.* 492. *C. unde petita est. L.* 1. *D. de legibus.*

4. Accedit his [a] sapientum consensus: nam quomodo [c] dicitur a Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi; eodem modo dicitur, [d] nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea, [15] quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum

c §. Per traditionem, 40. Inst. de rer. divis.
d L. 1. *D. de pactis.*

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. x. §. 4. [Vide ibi Commentar. *Constantini Lempereur.*]

GRONOVII.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

10 *Quasi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας, id est, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in personam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

15 *Quæ inter eos*] Potest excusari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicor tamen Ulpianum scripsisse, *quam ea quæ inter quos placuerunt servari.* [Nihil mutare necesse est. Vide Clariss. NOODT. *Obs.* 1. 4.]

16 *De*

edictum [16] de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, [a] favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum [b] ait natura debere, quem jure gentium dare oportet, [17] cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, *oportet*, [18] necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connanus, fidem secutos nos censeri, ubi [19] res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de [20] condictione indebiti: quæ cessat si ex [21] qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante, [22] re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi [23] lex civilis ad [24] præscindendas litium occasiones auxilium suum [25] non præstabat.

a L. 1. D. de pecun. const.
b L. cum amplius, 84. §. 1. D. de reg. jur.

5. M. autem Tullius in officiis [c] tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit [d] Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit [e] Apulejus: ac Simonides [f] justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de [26] rebus futuris, quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est [27] assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur [28] veritas cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum

c De Off. l. 1. c. 7.
d L. 1. Od. 24.
e Ap. de habitud. Platon. doctrin. Lib. II. pag. 15. in fin. Ed. Elmenhorst.
f Apud Plat. 1. De Rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

16 *De pecunia constituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, sed certo, die ac loco constituerit se soluturum. l. 4. & 5. D. *de const. pec.*

17 *Cujus fidem secuti sumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri solito.

18 *Necessitatem moralem*] Si non alia re, moribus duntaxat & institutis aliquem obstringi.

19 *Res integra esse desiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo simplici promisso incepit.

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem solutum est.

21 *Qualicunque pacto*] Quamvis nudo & sine stipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præscindendas*] *Recidendas* dicere voluit. 2. *observ.* 22.

25 *Non præstabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his fit promissum.

27 *Assertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adseveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris consensus.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. V. §. 5. & seqq. *J. B.*

tum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si [29] in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum [30] voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et [31] hæc pollicitatio dici potest, quæ [32] seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse, qui pollicitus est, ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi [33] ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum, qualem alienatio dominii. Est enim aut [34] via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent, [b] Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. 1 Cor. I, 9. X, 13. 1 Thess. V, 24. 2 Thess. III, 3. 2 Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura [35] immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his, qui ratione utuntur, [36] suo modo communis

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

29 *In mutatione sententiæ*] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 14.

32 *Seposita lege civili*] Nam per hanc non obligat.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

34 *Via*] Præparatio, *prærogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *observ.* 1.

35 *Immutabilis justitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum, in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & per-

a Prov. vi. 1. munis eſt. Accedit judicium [a] Salomonis: *Fili mi, ſi quid ſpopondiſti alteri,* [37] *defixiſti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promiſſio vocatur אסרה *vinculum*, & [c] voto comparatur, Numer. xxx, 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Euſtathio ad ſecundum [b] Iliados: ἁλίσκει γάρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος. [d] *Capit ac vincit quodammodo promiſſorem is, cui fit promiſſio.* Quem ſenſum non male ſecundo [c] Metamorphoſeôn expreſſit Ovidius, ubi promiſſor ei, cui promiſerat, ait: [38] *Vox mea facta tua eſt.*

b Verſ. 349.

c Verſ. 52.

2. His cognitis non difficulter reſpondebimus ad Connani argumenta. Nam juriſconſultorum dicta de pactis nudis reſpiciunt [e] id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ [39] deliberati animi ſignum certum conſtituerunt ſtipulationem. Neque negamus ſimiles eſſe in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus obligat?* ait Seneca [d] de lege humana & [f] promiſſo non ſolenniter facto loquens.

d V. de Benef. c. 21.

3. Poſſunt autem naturaliter deliberati animi alia eſſe ſigna præter ſtipulationem, aut ſi quid ei ſimile ad actionem pariendam lex civilis poſtulat. Quod autem fit [40] animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & [e] Theophraſtus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, ſed non eo animo, ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari,

e Apud Stob. Serm. 44.

perpetuo ac ſine varietate; hominibus pro captu ipſorum.

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quaſi paciſcuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (In iii. *Od.* 29. verſ. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. *Donatus* ad Eunuchum. (*Act.* 1. Sc. 2. *verſ.* 22.)

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute *Paulus* Sententiarum lib. ii. tit. xiv. *Si pactum nudum de præſtandis uſuris interpoſitum eſt, nullius eſt momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non naſcitur.* §. 1.

f *De promiſſo non ſolemniter facto loquens*] Id eſt, non ſponſo. Sic epiſtola xix. diſtinguit: *Jam non promittunt de te, ſed ſpondent.* Stipulatus & ſponſio, verborum ſolennitas dicitur *Paulo* lib. v. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & *Cajo* titulo de obligationibus quæ ex conſenſu fiunt. (ii. 9. 4.)

GRONOVII.

37 *Defixiſti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidiſti.

38 *Vox mea*] At ibi ſol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit *vox mea facta tua eſt*, ubi τὸ *tua* auferendi caſu, non nominativo, ut accipit *Grotius.*

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decreſſe aut deliberato agere, qui rem non deduxiſſet in ſtipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonſtrata deſtinatione in propoſito perſeverandi.

dari, quanquam non folam hinc honeftatem, fed & neceffitatem quandam moralem nafci agnofcimus. De eo autem, quod ex Cicerone adducitur, agemus infra, ubi de interpretatione pactorum fermo erit. Sed quæ ad perfectæ promiffionis vim (cc) requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur ufus rationis: ideo & furiofi, & amentis, & infantis nulla eft promiffio. Aliud cenfendum de [41] minoribus, hi enim etfi non fatis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen [42] nec perpetuum eft, nec per fe fufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non poteft certo definiri: fed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo, quod communiter in quaque regione accidit, defumendum eft. Itaque apud Hebræos valebat promiffio, quam feciffet adolefcens, qui annum impleffet decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, jufta ratione motæ, quasdam promiffiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, fed et apud Græcos, ut notatum Dioni Chryfoftomo [a] oratione LXXV. adverfus quasdam [43] reftitutionis beneficium introducunt: fed hi effectus funt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nifi quod quibus locis obtinent, ibi eas fervari etiam naturale eft. Quare etiamfi peregrinus cum cive pacifcatur, tenebitur [44] illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam fubditus temporarius legibus loci fubjicitur.

3. Plane aliud erit fi in mari pactio fiat, aut in vacua infula, aut per litteras inter abfentes. Talia enim pacta jure folo naturæ reguntur, ut & pacta eorum, qui fummam habent poteftatem, [45] qua tales funt. Nam in his quæ [46] privatim agunt, locum habent leges etiam quæ [47] irritum actum faciunt, ubi id in faverem ipforum fit, (dd) non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa fatis tractatio eft. [b] Nam diftingui

a Orat. 74. pag. 638. D. Ed. Morell.

b Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina, c. de reft. q. 35.

GRONOVII.

41 *Minoribus*] XXV. annis.

42 *Nec perpetuum eft*] Quia interdum fapiunt aute annos.

43 *Reftitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel caufæ actio eft.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Qua tales funt*] Ipfam fummam poteftatem in fe fi confideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, ftipulando, fpondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum refcindunt, fi hoc ad honorem eorum et conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna fit aut ignominia.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 3. Cap. 6. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Cap.* 4. hujus Libri, §. 2. *J. B.*

GRO-

distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: [48] an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter, [49] quicum actum est, doli particeps: sitne actus [50] stricti juris an [51] bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus, qui læsus est, rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum [52] civili vetere, tum [53] prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu [a] receptum est, ut g si lex fundetur in [54] præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex [55] in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, h si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim; quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo [b] de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

a *Felin. c. 1. de constit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in c. possessor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. & Navarr. c. 12. n. 13.*

b *Cap. 38.*

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, (ee) & damnum inde alter passus sit, te-

GROTII.

g *Si lex fundetur in præsumtione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, 5. C. *de Servis fugitivis.* apud *Gailium* lib. I. obs. II, num. 7. apud *Molinæum* ad consuet. Paris. tit. I, §. 13. Gl. 3.

h *Si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. *Demens est qui fidem præstat errori.*

GRONOVII.

48 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

49 *Quicum actum est*] An cui doloso promissum est, et ipse dolo egerit, ut *Tarpeja.*

50 *Stricti juris*] Præcise servandum quod dictum scriptumve est.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas et benigna interpretatio.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendarunt.

54 *Præsumtione aliqua facti*] Legis causa sit, fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

55 *In tali præsumtione sit fundata*] Ejusmodi causam habeat.

(ee) Alia heic est ratio *Promissi mere gratuiti*; alia *Promissi mutui.* In priori, modo bona fide egerit Promissor, ad nihil amplius tenetur. In posteriori, ex circumstantiis judicandum, an ob negligentiam in re exploranda, aut sensu suo exprimendo, Promissor teneatur. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

56 *In*

tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed [56] in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu, si is cui promittitur [57] dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam et hic distingui solet inter metum [58] gravem absolute, vel ratione habita personæ [59] metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter [60] actus liberales & [61] onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur [62] irriti, alii ad arbitrium promittentis [63] revocabiles, alii [64] in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, [a] qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum, qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele [b] traditum est, qui naufragii metu [65] res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Sed illud simul verissimum censeo, [c] si is cui promittitur metum

a *Sylv. verb. metus, q. 8.*

b *Eth. Nic. III. c. 1.*

c *Sylv. verb. restitutio 2.*

dicto. 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 3. n. 7.

GRONOVII.

56 *In quo fundata*] Qui non dederit causam promissioni; valebit promissum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus, est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione. [Immo *Actus liberales* illi sunt, in quibus ex mera *liberalitate* aliquis promittit: quum in *Onerosis* promissio fit ab utraque parte. Mirum est, ita potuisse heic aberrare Virum Doctissimum. *J. B.*]

61 *Onerosos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama. [Vid. ad Not. præced.]

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

(ff) Minime obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM, diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.*

metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio; eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non [66] quod inefficax fuerit promissio, sed [67] ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, [i] infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur [k] ob metum ab alio incussum, [a] quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos [68] ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de [69] legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

a L. 14. §. 3. D. quod met. caus.

VIII. 1. Materiam promissi (gg) quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse [70] in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus, [b] respondit: ναὶ δῆτα, εἰ δ' ἐστὶ δίκαιον· εἰ δὲ μή, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ· *bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.*

b Plutarch. Apophthegm. Lacon. pag. 208. c.

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit [71] in pendenti efficacia; quia tum pro-

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III. c. XIX. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV. controversiarum, controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

66 *Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumtione facti.

70 *In jure*] In potestate.

71 *Erit in pendenti*] In suspenso habebitur, proferetur effectus.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promissorum aut pactorum illicitorum fuse & nove egi ad PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gentium*, dicto Cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi positorum usum ostendendi, eaque defendendi, in argumento insigni, de Alea nimirum, occasionem postea habui, duabus Epistolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Parisiensibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amstelod. *J. B.*

GRO-

promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque [72] sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid [73] moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit [74] effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod [75] donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur, usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, [a] quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, [b] qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, [1] tanquam debitam, persolvit. Quod si [76] injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut [77] inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, [m] de qua mox videbimus.

a Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.

b Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo mi-

GROTII.

1 *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit C. *Aquilius* teste *Valerio Maximo*, lib. VIII. c. II. n. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII. §. 9, 10, 11.

GRONOVII.

72 *Sit potestativa*] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

73 *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

74 *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur a judice, invalidum.

75 *Donatione facta*] A prodigo.

76 *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton*. Octavio cap. I.

77 *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptione [78] supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, [n] ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et [79] in generali præpositioe accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra [80] voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic [81] distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit, alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est [o] ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest [82], exercitoriam & [83] institoriam, quæ [84] non tam actiones sunt, quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjicendum hic est, male Roma-

GROTII.

n *Ut instrumentum nostrum*] *Servius* ad illud Æneidos IX. vers. 361. *Hospitio cum jungeret absens, per internuntios* ait. vide quæ supra ad caput VI. §. 2.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII, 19. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

GRONOVII.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. II. & 12.

79 *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

80 *Voluntatem nostram sibi soli*] Vel verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

81 *Distincti sunt actus*] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

82 *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. *Quod cum eo qui in aliena.*

83 *Institoriam*] Quæ in contractu ejus, qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

84 *Non tam actiones sunt*] Actionum species distinctæ a condictione, quæ datur in dominum, Quod jussu ejus cum servo contractum est; quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

(ii) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. *J. B.*

Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri [85] exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationes navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p [86] acceptatio hic *a* non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut [87] hic quoque [88] præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod [89] de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, *b* ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim: sed revocari vetat, q [90] ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed [91] mere legitimus. cui non dissimile est quod *c* pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi [92] animum jus supplet.

a L. qui absenti. 38. princ. D. de acq. poss. Gomez. tom. II, c. 9. n. 1.

b Molinæ disput. 263.

c Vide hoc libro, cap. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Il-

GROTII.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur*) *Tertullianus*, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* (c. 11.)

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem *legem Wisigotthorum* l. v. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

85 *Exercitores in solidum*] L. 1. §. 20. D. *de exercitoria.*

86 *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

87 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

88 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

89 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

90 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

91 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

92 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

(kk) At vero qui cum Magistro navis contraxit, censetur non cum hoc vel illo Exercitore, sed cum omnibus in universum contraxisse. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, est quod opponi queat, validius forte. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ll) De hoc jure *Acceptationis* vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 15. *J. B.*

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est, utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem, quæ [93] ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: (mm) in promissis vero [94] mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

a L. 6. C. Si quis alteri vel sibi. L. 4. D. de man. vind.

XVI. Sequitur hinc, ante [a] acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & [95] sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic jus ad heredes transiturum, [r] aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, [b] non videri sibi principem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, [96] defuncto concessisse.

b L. 191. D. de reg. juris.

c L. Mandatum. 57. D. Mandati. Clarus libro IV. §. donatio. q. 12.

XVII. 1. Poterit etiam revocari [c] mortuo eo [97] qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est [98] ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est [99] ut ipse promittat. [d] Priore casu revocatio vim suam habebit, [100] etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus

d L. Si mandassem, 15. D. Mandati.

GROTII.

r *Aliud est velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus. Servius* ad IX. Æneidos. (*vers. 302.*) Vide & *legem Wisigotthorum* l. V. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

93 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

94 *Mere liberalibus*] Pro quibus nihil præstatur.

95 *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

96 *Defuncto concessisse*] Ut ab heredibus peti possit.

97 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

98 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

99 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

100 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fuse dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

jus promittendi [1] ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione [2] omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu [s], mortuo donatore, poterit acceptari donatio, [a] ut perfecta [3] ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in [4] legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed [5] mandata fieri.

a L. nec ambigi. 6. C. de don.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est [6] mors mandantis. [b] Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud [c] judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod [7] pia de causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, [8] an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium [9] edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II.

b Covar. Lib. 1. Var. c. 14. n. 16.

c L. si pater, 4. D. de manumiss. vind.

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione (nn) pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem [10] mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem [11] in ipsius nomen collatam cui res danda est. [d] Si mihi facta est promissio, omissa inspectione 12 an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut [13] medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio [14] eam possim remittere. [e] Nam is sensus juri naturæ non repugnat,

d Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. n. 13.

e Alex. conf. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

GROTII.

s *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum *de Tenuris Angliæ, c. 7.*

GRONOVII.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.

2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.

3 *Ab una parte*] Donantis.

4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.

5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.

6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.

7 *Pia de causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

9 *Edixisse*] In edicto annuo promulgasse.

10 *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*

11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.

12 *An mea privatim*] Ut si intersit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.

14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

(nn) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. §. 4, 5. cum Notis nostris *J. B.*

pugnat, & verbis talis promiſſionis maxime congruit. [15] neque nihil mea intereſt, ſi per me alter beneficium acquirat.

2. Quod ſi promiſſio in nomen ejus collata eſt, cui danda res eſt, diſtinguendum eſt, an qui acceptat, aut ſpeciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei incluſa cenſeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale anteceſſit, diſtinguendum ultra non puto, ſitne [16] perſona ſui juris necne, quod Romanæ leges volunt, ſed plane ex tali acceptatione promiſſionem perfici: qui conſenſus poteſt & per miniſtrum interponi ac ſignificari. Velle enim cenſeor, quod in alterius voluntate poſui, ſi & ille velit. Deficiente autem mandato, ſi alius, [17] cui promiſſio facta non eſt, acceptet, volente promiſſore, tunc is erit effectus, ut promiſſori revocare promiſſionem non liceat, antequam is, quem ſpectat promiſſio, eam [18] ratam habuerit aut irritam: ſic tamen, ut medio illo tempore is, qui acceptavit, [19] remittere promiſſum non poſſit, quia hic non adhibitus eſt [20] ad jus aliquod accipiendum, (oo) ſed ad adſtringendam promiſſoris fidem in ſuſtentando beneficio: ita ut promiſſor ipſe, ſi revocet, faciat contra fidem, non contra [21] jus proprium alicujus.

XIX. Ex ſuperioribus intelligi etiam poteſt, quid ſentiendum ſit [22] de onere adjecto promiſſioni. Id enim [23] fieri poterit quamdiu promiſſio completa nondum eſt per acceptationem, nec fide interpoſita facta irrevocabilis. [a] Onus autem in commodum tertii adjectum promiſſioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit; quanquam non deſunt tam in hac quam in aliis quæſtionibus qui ſecus ſentiant. Sed recte rem inſpi-

a L. perfecta. 4. C. de donat. quæ ſub modo. Bart. in l. Dui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig.

GRONOVII.

15 *Neque nihil mea intereſt*] Nam & ego ponor in gratiam.

16 *Perſona ſui juris*] Nam qui non eſt ſui juris, per ſe non poteſt mandare, ſed ex auctoritate illius, in cujus poteſtate eſt.

17 *Cui promiſſio facta non eſt*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, ſed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promiſſum*] Promiſſori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipſe, ſed ut faciendi ab alio teſtis & vas ſit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus eſt.

22 *De onere adjecto*] Si ita promiſero, ut ille, cui promitto, faciat aliquid ſibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

(oo) Difficile admodum eſt intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic eſt tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat ſupra, §. 3. et quidem quæ nullum poteſt habere effectum, antequam is, quem ſpectat promiſſio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione facta illi ipſi, quem ſpectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, ſi promiſſio imperfecta poſtea in perfectam mutetur. Plura diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Solet & illud disputari, quomodo [24] convalescere possit promissio [25] cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, [26] quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda [a] quidam [27] solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore [28] actu externo sufficere putant ad patiendam obligationem. Alii, quibus id displicet, [b] ideo quia [29] actus externus non potest signum esse [30] actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relicto ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

[a] *Navarr. c. 22. num. 51. & 80. lib. III.*

[b] *Sanc. l. II. de matrim. disp. 32. n. 8.*

XXI. Hoc quoque ommittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones, [31] quæ causam expressam non habent, naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui [32] factum alienum promisit ad id quod interest teneri, [b] modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictorem. *Velut persoluta fide,* inquit [d] Livius, [t] *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

[c] *Covar. c. quamvis. p. 2. §. 5.*

[d] *Lib. II. c. 32.*

GROTII.

t *Quia per eum non stetisset quin præstaretur*] Confer quæ infra lib. III. c. XXI. §. 30.

GRONOVII.

24 *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error causam*] Vide Sup. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Destinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronunciatione verborum quibus promisit.

29 *Actus externus*] Qui scilicet antea ex errore factus est.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

31 *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

CAPUT XII.

DE CONTRACTIBUS.

I.

Actuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii [1] compositi.

II. [a] Sim-

GRONOVII.

[1] *Compositi*] Quos numero 5 mixtos appellat.

GRO-

II. [a] Simplices alii [2] benefici, alii [3] permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur [4] factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui [5] aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii [6] aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in [7] do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis: [a] Digestis, Præscriptis verbis. *a Leg. 5. princ.*

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi [8] nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & [9] permutatio, quam a nominatorum numero

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] *Aristoteles* illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. c. 5. pag. 523. B. Tom. II. *Edit. Paris.* Sed agitur ibi de Alienatione, Ἀπαλλοτριώσις, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

5 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, *commodatum*. Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum*.

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata conjungunt.

7 *Do ut des*] *Emtione, venditione*, do ut facias, & facio ut des, *locatione conductione*: facio ut facias, *mandato*. Sed do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione. §. I. Institut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. *Innominati* quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vaud.* I. Quæst. var. 25.

GRO-

numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem [b] vim quandam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus [10] hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo [11] præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione [c] si de pretio convenisset, etiam re integra, id est, antequam a partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur [12] pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & [d] simplicior est & [13] antiquior. Et Eustathius ad [a] Ilia-

GROTII.

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* lib. I. controv. c. x. in fine.

c *Si de pretio convenisset*] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. Secund. discip. Hebr.* Lib. VI. c. 5.]

GRONOVII.

10 *Hoc tantum inesset*] Ex iis id tantum peti posset, quod expressis verbis convenerat.

11 *Præscriptis verbis*] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, sine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante signatam pecuniam ubique locorum recepta.

GROTII.

d *Simplicior est & antiquior*] Apparet id ex *Homeri* versibus productis L. I. D. de contrahenda emtione. *Tacitus* de Germanis (*Germ.* c. 5.): *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Servius* ad Eclogam IV. ad illud (*vers.* 39.): *Mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. (*vers.* 307.) *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo. Plinius* libro XXXIII. c. I. *Quantum feliciore ævo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII. de Seribus: *Fluminis ulteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio. Mela* de iisdem (*Lib.* III. c. 7. n. 10. *Ed. Voss.*): *Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* De iisdem *Ammianus* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 413. *Ed. Vales. Gron.*) *Cum ad coëmenda fila vel quædam alia fluvium transierunt advenæ, nulla sermonum vice, propositarum*

[a] Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est [14] ἄρνυσθαι, interpretatur [15] ἀντικαταλλάττεσθαι, addens [16] συνείλλαγμα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus. *a Verf. 160.*

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea, quæ specialiter dicitur permutatio, [b] antiquissimum haud dubie commercii genus: aut [e] pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut [17] usum rei pro re: aut [18] usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum [19] Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, [20] tam rebus aliis, quam pecunia. *b Arist. v. Eth. 8. 1. Polit. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.*

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos [21] aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix

sitarum rerum pretia solis oculis æstimantur. *Mela* de Sarmatis, [Immo de *Satarchis*, II. 1. 95.] *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide *Busbequium* epistola exoticarum III. *(pag. 205. Ed. Elzev. 1660.)* de Lapponibus *Olaum Magnum* libro IV. c. 5.

e *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana historia. *(Cap. 25.)* Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* libro XXXIII. c. 3.

GRONOVII.

14 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνα· ut πωλῶ, πῶλον· ὀνοῦμαι, ὄνον.

15 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

16 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus sunt.

17 *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Tib. 48. item pro usuris.

18 *Usum rei pro usu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ suæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. *de pignor. & hypot.* l. 33. *de pignerat. act.*

19 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

21 *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechtsgeleerd.* 3, 24. p. 81.

22 *Ad-*

vix cognitus nunc eſt inter receptiſſimos;) aut ut des rem, aut uſum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt ſocietatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica ſocietas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adverſus piratas, aut alios invaſores, quam vulgo [22] Admiralitatem nuncupant, Græci συμπλοίαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. [23] Mixti autem actus ſunt, aut principaliter, aut per acceſſionem alterius. Sic ſi ſciens rem majoris emam, & quod plus eſt in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: ſi fabro pecuniam promittam, ut de ſuo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in ſocietate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu [24] rei feudalis conceſſio beneficium eſt, pactio autem [25] militaris operæ pro tutela, eſt facio ut facias. Quod ſi [26] onus penſionis accedat, eatenus miſcetur [27] cum emphyteuſi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid eſt ex contractu mutui, & [28] periculi averſi.

VI. Per acceſſionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejuſſione & pignoris datione. (bb) Nam fidejuſſio, ſi negotium ſpectes quod inter fidejuſſorem & principalem debitorem geritur, plerumque [29] mandatum eſt: ſin negotium quod inter creditorem & fidejuſſorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: ſed quia contractibus oneroſis accedit, [30] inde cenſeri ſolet. Pignoris quoque datio per ſe videtur actus

GRONOVII.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diverſis dominis vel exercitoribus inſtructarum ad mutuam defenſionem. Grot. *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compoſitos, num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vaſallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, ſi bellum eum gerere contingat.

26 *Onus penſionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere juſſus ſit vaſallus.

27 *Cum emphyteuſi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi averſi*] Nam ſi perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum eſt*] Videtur fidejuſſor eſſe auctor & mandator, ut ſua fide mutuum ſumat debitor.

30 *Inde cenſeri*] Habetur pro oneroſo.

(aa) Verius eſt, heic eſſe meram Emtionem venditionem: quæ ſententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inſt. De Locat. conduct. J. B*

(bb) Nulla eſt heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 2. §. 10. *J. B.*

GRO-

actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, [a] contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura [31] æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate [32] jus oriatur minus habenti. (cc) Hæc æqualitas partim consistit in actibus; partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. 1. Ad præcedaneos [33] actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit f vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non [b] civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur [c] quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, [34] non celari omnia quæ tacentur: nec quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut [35] de rebus cœlestibus, nam g contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene [d] Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt [36] prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis [37] in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius [e] dixerat: *Qui [38] vendendis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

2. At non idem dicendum est de his [39] quæ rem non [f] contingunt:

a L. Labeo. 19. D. de verb. signif.

b L. 1. D. de act. emti & venditi.

c Cic. de Off. III. c. 12.

d Off. III. c. 10.

e Libro V. c. 17.

f Th. 2, 2. 77. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. d. loco.

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285):

—— mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus ——

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] *Valerius Maximus* lib. VIII, c. II. n. I. *Bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

34 *Non celari*] Dissimulata censeri debere.

35 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit*, ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

36 *Prodi*] Indicari a vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

(cc) Confer. in toto isto argumento, eumdem PUFENDORF. *Lib.* V, *Cap.* 3. *J. B.*

GRO-

tingunt: ut ſi quis ſciat, multas [40] naves in curſu eſſe, quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare eſt quidem officioſum ac laudabile, ſæpe adeo ut omitti nequeat, niſi caritatis regula violetur; non tamen injuſtum, id eſt, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium eſt: ita ut locum hic habere poſſit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, expoſui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortaſſe etiam minoris cum major eſt copia. cui ſit injuria?* Non ergo generaliter ſequendum [a] illud ejusdem [41] Ciceronis, celare eſſe, cum tu quod ſcias, id ignorare emolumenti tui cauſa velis eos, quorum interſit, ſcire: ſed tum demum id locum habet, cum de iis agitur, quæ rem ſubjectam per ſe contingunt, ut ſi domus ſit peſtilens, ſi a maſtratu dejici juſſa, quæ exempla ibidem videas.

a Cap. 13. ibid.

3. At vitia ei quicum agas nota, ut [42] ſervitutem ædium quas [43] M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipſo prius emtas, [b] dici nihil attinet. [h] ſcientia enim utrinque par [44] pares facit contrahentes. Horatius (II. Epiſt. 11, 13,):

> *Ille feret pretium pœnæ ſecurus, opinor:*
> *Prudens emiſti vitioſum* —— ——

Quod notatum & [c] Platoni undecimo de Legibus.

b D. l. 1. D. de act. emti & venditi in fine.

c Pag. 916. T. II. Ed. H. Steph.

X. Neque vero tantum [45] in intellectu rerum, ſed & [46] in voluntatis uſu quædam contrahentibus inter ſe æqualitas debetur: non quidem ut ſi quis anteceſſit metus juſte incuſſus, is demi debeat; id enim contractui extrinſecum eſt: ſed ne quis injuſte (dd) incutiatur contrahendi cauſa, aut ſi incuſſus eſt, ut

GROTII.

h *Scientia utrinque par pares facit contrahentes*] Edictum *Theuderici*, c. 141.

GRONOVII.

40 *Naves in curſu eſſe*] Ut ſi quis in caritate annonæ primus præſto fuerit cum frumento: ſciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non neceſſe habet id indicare ab ſeſe emturis, atque ita lucrum ſuum minuere, id enim extra rem eſt.

41 *Ciceronis*] 3. *Officior.* 13.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini ſuſtineant, & ſimilia.

43 *M. Marius*] *Cic.* 2. de Offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu ſervata videatur æqualitas, etiam ubi eſt aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii ſit et commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis uſu*] In cauſa conſenſus.

(dd) Addidi vocem *injuſte*, quæ in omnibus Edd. manifeſto deeſt, ut patet ex ſerie orationis, et oppoſitione τȣ̃ *metus juſte incuſſus*. Vocabulum, ob ſimilitudinem ſequentis

ut dematur. Hoc ſpectantes Lacedæmonii reſciderunt emtionem agri, quam Elei poſſeſſoribus metu expreſſerant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πριαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν· *Arbitrati nihilo juſtius eſſe,* [47] *infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere,* quæ Xenophontis [a] verba ſunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, ſuo loco videbimus.

a Hiſtor. Gr. III. c. 2. §. 22.

XI. 1. In ipſo actu principali hæc deſideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par eſt. Quod in contractibus beneficis locum vix poteſt habere. [b] Nam ſi quis pro commodato, aut opera in mandato aut depoſito exhibenda, aliquid mercedulæ ſtipuletur, non injuriam faciet, ſed [48] contractum miſcebit, id eſt ex gratuito efficiet ſemipermutatorium. At in permutatoriis omnibus ſollicite id obſervandum eſt. nec eſt, quod dicat quiſpiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum cenſeri. Neque enim ſolet hic eſſe tales contractus ineuntium animus, nec præſumendus eſt niſi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi ſunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi ſunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

b Inſt. de mandato. §. ult. *L.* 1. §. *Si quis ſervum.* 9. *D. depoſiti.*

2. Joh. Chryſoſtomus: [c] ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἡνίκα δ᾽ ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζώμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν. *Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum eſt, contendimus, omnique modo laboramus, ut minus æquo pretio demus;* A *nonne huic facto quoddam ineſt furtum?* Scriptor vitæ Iſidori apud Photium, [d] Hermiam narrat, ubi quod emere vellet juſto forte minoris eſſet indicatum, adjeciſſe quod juſto pretio deerat, quod exiſtimaret aliter agere injuſtitiæ eſſe ſpeciem, ſed talis quæ plurimos lateret.

c In Joann. Hom. LX. *Tom.* II. p. 809. *Ed. Savil.*

d Pag. 1043. *Ed. Rothom.*

tis *incutiatur*, a Typographis omiſſum, non animadvertit Auctor ipſe; unde nil mirum ſi fugerit Editores. Contrarium τὸ *juſte* alibi omiſſum, ſimili incuria, videbimus, *Cap.* XX, hujus Libri, §. 40. ſub finem. *J. B.*

GRONOVII.

47 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte ſpoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præſidibus provinciarum in ſuis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

48 *Contractum miſcebit*] Pro ſimplice mixtum faciet vel compoſitum.

A Sententiam iſtam, ut nimis rigidam, improbat, ſimulque ab Auctore noſtro male λῃστείαν verti *furtum*, quæ vox ſignificat *latrocinium* adeoque durior, obiter obſervavit V. Cl. ANT. SCHULTINGIUS. Sermon. Academic. *De anguſta innocentia Hominis ad Legem boni*, pag. 38.

lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem, quæ est i Levit. XXV, 14. & 17.

XII. 1. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, 49 ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, si in re tamen deprehendatur inæqualitas, quanquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrinque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, 50 ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait a Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu possunt, philosophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas 54 auxilium suum denegant.

a d. loco.

XIII. 1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: b & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis posses-

b Sylvest. in verbo Bellum. p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

GROTII.

i Levitici XXV, 14. 17.] Vide *Mosem* de *Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

49 *Ut etiamsi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, et tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*) L. 2. C. *de rescind. vendit.*

51 *Quatenus teneri manu*] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non sunt*] Qui habent summum imperium.

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa & si quid damni fecit.

GRO-

possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione [57] beneficæ acceptionis: [k] quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum [58] domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, [59] media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium [l] cap. 43. Spectavit huc Seneca [a] cum dixit, [60] *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

[a] *VII. de Beneficiis. 19.*

XIV. 1. [61] Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat, maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles [b] recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam

[b] *Mor. Nic.* v. 8.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] *Lex Wisigotthorum* lib. v, tit. v. c. 1. 2. 3.

l *Capite 43*] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 7. 10. 11. 12. 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam abfuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas. l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

(ee) Vide de iis omnibus, quæ ad *pretii* naturam & varia genera pertinent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. I. cum Notis nostris, alterius Editionis. *J. B.*

a Hist. Nat. XX, 35. quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit [a] Plinius, [m] *pretia luxuria fecit.* Et Cicero Verrina [b] de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit, ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus [c] jurisconsultus: [62] *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* [n] *communiter funguntur;* id est, ut alibi explicat, [d] *quanti omnibus valeret.* Hinc fit, ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non [63] aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

b In Verr. IV. 7.

c L. 63. D. ad L. Falc.

d L. 33. D. ad leg. Aquil.

2. In communi autem illo pretio [o] ratio haberi solet [64] laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse [65] rei accidentia æstima-

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant* (c. 2.) *Augustinus* de Civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII. c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* ad Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.* (§. 17. *Edit. Benedictin.* ubi verba paullo aliter leguntur.)

GRONOVII.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1,2.1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

65 *Rei accidentia æstimabilia*] Fortuita, quæ mutent æstimationem venalium.

GRO-

æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta [66] ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione [67] dilata aut [68] anticipata nascitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam sine traditione, ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita p Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, [69] ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit [70] commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio [71] constat præstando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum petineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui q apud [a] Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, [72] de arrhabone, [73] de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios [74] relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis. a Serm.42.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus ven-

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis v, 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor, aut qua ego ipse, vel quicunque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; si deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De rescindendo contractu.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

(ff) Circa hunc contractum vide PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 5. *J. B.*

venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim [75] facultas moralis in rem abiit a venditore; quod non fit per solam promissionem.

a Arist. Pol. 1. c. 11.

XVI. [76] Monopolia [r] non omnia [a] cum jure naturæ pugnant. nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia, (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, [s] ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & a privatis institui, [77] æquo duntaxat compendio. At qui, ut in [78] Velabro olearii, [t] de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt, ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt, ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, [quæ varie a variis refertur. Vide *Arist.* Politic. I, 11. *Diogen. Laërt* 1, 26. ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana. (*Cap.* 25.)

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* II, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis, & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. &c. quicunque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. 1, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in una venditione ab initio dominium translatum, in altera non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum facta, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsa, diximus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Male quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

GRO-

caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum [a] tertio, sed proprie [79] jus alterius non violant. *a Cap. 6.*

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter [80] functionem recipere, [u] non in [81] materia sola, nec in speciali [82] appellatione aut forma, sed in genere [83] magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: [84] quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michael Ephesius ad quintum [b] Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρέιας τȢτο ἐπὶ τȢ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον· ὡς γὰρ ἐπ᾽ ἐκείνης ȣκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρέιᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, ȣ῞τως ȣδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον, ἢ ȣδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τȢτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* [x] *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* [85] *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc, ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se [86] minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ, *b Cap. 8.*

GROTII.

u *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. *de contrah. emtione.* Non corpora hic cogitanda, sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. *de solutionibus. L. 94.*

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, et aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocunque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, [87] nunc plus nunc [88] minus valet.

a L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a [a] Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit: respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut [89] res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus, qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ [90] eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, [91] alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi minorisve emi posse, si [92] in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & [93] locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse [94] receptior est senten-

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copiosæ res sunt.

88 *Minus*] Ubi raræ.

89 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intereat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit. (Mira hallucinatio Viri Doctissimi, quam obiter notavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. §. 2. Loquitur contra Auctor de re vendita, necdum tradita, cujus tamen ipso contractus momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita si primus conductor contractum servare & præstare paratus sit, quod inter ipsum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, sed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut singuli omnem sumtum præstent, quasi solo in uniuscujusque negotio occupetur.

(ii) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 6. *J. B.*

GRONOVII.

94 *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ,

ſententia, contrarium tamen ſentit [a] Abulenſis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia eſſe ut aſſenſum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum eſſe, y tantundem & de commodato dici poteſt; cum tamen pro uſu rei pretium exigere illicitum non ſit, ſed efficiat, ut contractus [95] in aliud nomen tranſeat. Nec magis urget quod ſuapte natura [96] ſterilis eſt pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas z hominum induſtria fructuoſas fecit. Illud ſpecioſius, (kk) quod hic [97] res pro re reddatur, uſus autem rei [98] a re diſtingui non poſſit, cum [99] in abuſu conſiſtat, ac proinde pro eo nihil [1] debeat exigi.

a *In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172.*

2. Sed notandum eſt, cum rerum, quæ uſu pereunt, aut in alterius dominium tranſeunt, [2] uſusfructus ſenatus conſulto introductus dicitur, [b] non tamen effectum, ut proprius uſusfructus eſſet, de voce uſusfructus agi, quæ certe ſecundum ſuam proprietatem tali juri non congruit; non tamen ſequi inde jus tale nihil eſſe, aut non æſtimabile, [c] cum contra certum ſit, ſi quis [3] proprietario tale jus cedat, pecuniam poſſe exigi

b *L. 1, 2. D. de uſufr. ear. rer. q. uſu conſ.*

c *L. 1. §. Si uſusfruct. 9. D. ad legem Fab.*

vetitæ, ſi modeſtæ ſunt & civiles, niſi forte canonico, ex errore et mala ieterpretatione vocabuli nato, quaſi *uſuræ* non ſint, niſi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam ſunt *unciæ*, *ſextantes*, *quadrantes* uſuræ quam *centeſimæ*.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici poteſt*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. *quod juſſu* eſt: *pecuniam commodat.* Juſtinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore ſumtos conductos dixit *Horatius* lib. 1, ſat. 2. (*verſ. 9.*) ubi ſcholiaſtes *merces, uſura.*

z *Hominum induſtria fructuoſas fecit*] Nec enim debet ſterilis eſſe pecunia. l. quid ergo. 3. §. uſuras. 4. D. *de contrar. & util. act. tutelæ.* l. debitor. 7. D. *de uſuris.*

GRONOVII.

95 *In aliud nomen*] Ex *commodato* fiat *conductum.*

96 *Sterilis eſt*] Nihil non ſterile, quod tibi ſterile eſſe volueris: ut contra nihil non fructuoſum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmaſ.* de uſur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re diſtingui*] Non poſſit conſiderari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abuſu*] Quia quod mutuum ſumo, id ſumo, ut conſumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc obiiciunt, ludunt in vocibus, *Uſus & Abuſus.* Quaſi vero mutuum tantum ſumatur, ut conſumatur, & non potius. ut aliquid eo fructuoſum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm.* de uſur. c. 8. p. 195.

2 *Uſusfructus SC.*] §. 2. Inſt. *de uſufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus eſt rei, cujus alius uſumfructum habet.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad ſolutionem iſtius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam* VI. 35. *J. B.*

exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: [4] minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo [a] [5] ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a [6] Catone, [7] Cicerone, [8] Plutarcho, [b] & aliis contra usuras dicuntur, ea [9] respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ [10] vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori: (11) Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe [c] honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo, [a] qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos [d] decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo [b] octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut [11] alio-

a Vers. 5.

b Vers. 8.

GROTII.

a Ἐν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. 8. D. *in quibus causis pignus*. l. Si ea pactione. 14. C. *de usuris*.

b *Et aliis*] Ut *Appiano* in civilibus, (*pag. 382. B. Ed. H. Steph.*)

c *Honesta moraliter*] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. *Hieronymus* ad XVIII. Ezechielis: *Putant quidem usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.* (Tom. v. pag. 440. A. *Ed. Basil.*)

d *Decimus quartus*] Et Ps. CXII. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν· *Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.* (vers. 5.)

GRONOVII.

4 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

5 Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum. Vide sup. §. 3. num. 4.

6 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, *de Re rust.* pr.

7 *Cicerone*] *Paradox.* 6.

8 *Plutarcho*] In vita Catonis.

9 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

10 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide *Salmas.* de usur. cap. 20. & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 203. et 210.

(11) Mutavit postea sententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epist.* 953. ad *Salmasium* scripta; sed inprimis ex Adnotationibus ad dictum caput *Lucæ*, VI. 35. quæ heic omnino conferri debent. De tota autem materia *Fœnoris & Usurarum* absolutissimum et plenissimum Opus exstat summi Jurisconsulti, & non minus judicio, quam eruditione, insignis, Clariss. NOODTII, quod seorsim antea editum, inter Opera ejus postea recusum est. *J. B.*

GRO-

11 alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, e omni populorum discrimine per Evangelium sublato, latiusque extenso *a* proximi intellectu: quod præter cætera ostendit *a Luc.* x, 29.
insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque *b* Lactantius de officiis tractans hominis Christiani: *Non dabit*, inquit, *b Epit. Inst. c. 4.*
in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare. c Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritiæ* *c De Officiis* III, *c. 3.*
autem f *plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar *d* Augustus *d Suet. c. 29.*
12 notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam, g quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit

GROTII.

e *Omni populorum discrimine per Evangelium sublato*] Christianos *Arnobius* libro IV. (*Pag.* 152, 153. *Edit. Lugd. B.* 1651.) ait esse *communicatores rei, & cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapsis gravia peccata enumerans, addit *usuris multiplicantibus fœnus augere.* (*Pag.* 124. *Edit. Fell. Brem.*) *Chrysostomus* de jejunio V. *ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον· Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* (Tom. VI. pag. 937.) Idem in caput ultimum I. ad *Corinthios*, (T. III. pag. 534.) pecuniam fœnore partam non magis si in eleemosynam detur, Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quæstu meretricio. *Augustinus* epist. LIV. *Quid dicam de usuris, quas etiam ipsæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore. Maximus* homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si gressus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde *Basilium* in sermones Domini in monte, & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit *Gratianus* causa XIV, quæst. III. & IV. [Nullæ sunt Homiliæ BASILII *Magni* in Sermones Domini in monte: sed una est in *Psalm.* XIV. adversus Fœneratores, *Tom.* I. pag. 135, & *seqq. Edit. Paris.* 1638. quam Auctor, quum in animo haberet, ita, lapsu memoriæ, perperam designavit. *J. B.*]

g *Quæ ad usuræ speciem accedant*] Et si cum juris Romani consultis loqui volumus, fœnus odiosum nomen est, usura [illegible] item. *Usuræ non propter lucrum p[illegible]entium, sed propter moram solvent[illegible]um infliguntur.* l. cum quidam 17. §. 3. D. de usuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus est quod præter sortem accedit lucri causa: usura, quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, cœpit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

GRONOVII.

11 *Alioqui circumciso*] Proselyto.

12 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob fœnus, sed ob tale fœnus.

GRO-

cit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet [13] incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione [a] in Pantænetum, eum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit [h] sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

a Pag. 630, 631. Ed. Bas. 1572.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est, aliis quidem [i] octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, [k] impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem [l] assecurationem vocant, omnino nullus erit si [14] contrahentium alter rem, de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, [15] aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1.

GROTII.

h *Sub modico lucello*] Procopius Gotth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: *χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα, καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε. pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipsis sumebat.* (Cap. 40.)

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio constitutum.

k *Impunitatem præstare possunt*] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorem reducere *Justinianus* sui officii censuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Assecurationem*] Id damnum in se suscipere dixit *Suetonius* Claudio. (c. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistolarum II, 17.

GRONOVII.

13 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. *mand. incertum litis. Freher.* 1. Parer. 2.

14 *Contrahentium alter*] Is qui simulat se periculum, quod nullum est, subire, & pretium pro eo paciscitur.

15 *Aut periisse*] Qui fingit sese ut futurum metuere, quod jam evenit, quasi tamen evitari posset, ut spe lucri alium illiciat in damnum certum.

GRO-

XXIV. 1. m In societate negotiatoria, (mm) ubi [16] confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi [a] Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. Atque idem habebit locum si [17] operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet.

a Cap. 16.

[b] *Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia.*

b Plaut. Asin. I. 3. 20.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: [c] nam aut [18] opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu [19] sors domino perit, & si salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie [20] comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera [21] operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & [22] de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet.

c Navarr. 17. num. 250. Covarr. III. Var. cap. 2. Less. lib. II, 2. 25. du. 3.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu [23] aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto [24] plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat

qui

GROTII.

m *In societate*] Exemplum societatis habes in delphinis apud *Plinium* lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 42. meminit & *Cicero* de finibus, (III, 19.)

GRONOVII.

16 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

17 *Operæ*] Artis, vel laboris adminicula.

18 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

19 *Sors*] Id quod collatum est.

20 *Comparatur cum opera*] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

21 *Operæ pretium*] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

22 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia posse.

23 *Aversi periculi*] Assecurationis.

24 *Plus lucri*] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. num. 26.

(mm) Circa hunc contractum confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 8.

GRO-

qui in se damnum recepit. [a] Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto [b] non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

XXV. [25] In societate [c] navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & [26] vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium [n] pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod [27] inæqualitas rerum in quam consensum est, (nn) ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante [28] constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur [29] exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait [d] Pomponius, [30] in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti, ut [31] nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

2. o Na-

a Angelus verb. Societas 1. §. 7. Sylv. verbo Societas 1. quæst. 2. Navarr. 27. num. 255. Covarr. & Less. d. locis.

b L. Si non. D. pro socio.

c Livius lib. XXIII. *c.* 49. *Arist.* III. *Polit. c.* 9.

d L. 16. §. 4. *D. de minor. L.* 22. §. *f. D. locati.*

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea summa*] Vide simile in *l. Wisigothorum* lib. v, tit. v. c. 5.

GRONOVII.

25 *In societate navali*] Ammiralitate. Vide supra, §. 4.

26 *Vulneratorum*] Sauciorum curandorum.

27 *Inæqualitas rerum*] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

28 *Constitutionem Diocletiani*] L. 3. C. *pro socio.* [Immo L. 2. C. *de rescindenda venditione. J. B.*]

29 *Exactio vel coactio*] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

30 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

31 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

(nn) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 3. §. 9. *J. B.*

GRO-

2. o Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum eſt pro eo quod recepti paſſim moris eſt: quomodo apud Apoſtolum [a] Paulum ipſa [32] natura docere dicitur viro turpe eſſe comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos uſitatum ſit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id eſt, *natura vanos* appellat ſcriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus [b] Apoſtolus, non tam ex ſua [33] quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, perſona loquens. Euenus [c] poëta vetus:

a 1 Corinth. XI, 14.
b XIII, 1. Eph. II, 3.
c Gnomograph. Ed. Sylb. p. 131.

> φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
> Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

> *Quod 34 meditare diu durabile fiet, amice,*
> *Atque id naturam credo mortalibus eſſe.*

Ejusdem ſenſus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη, *conſuetudo adſcititia eſt natura.* Apud [d] Thucydidem ſimili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις· *humana natura legum victrix.* Sic [35] πεφυσιωμένα dicunt (oo) Græci tum virtutes tum vitia poſtquam altas radices egerunt. Apud Diodorum [e] vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης. *cum neceſſitas naturam, id eſt, robur animi vinceret.* Sic Pomponius [f] Juriſconſultus, cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem [36] in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum [37] naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula e ſolis Romanorum moribus pendeat,

d Lib. III. c. 84.
e Lib. XVI. Cap. 18. pag. 519. Ed. H. Steph.
f L. jus noſtrum. 7. D. de R. I.

GROTII.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

32 *Natura docere*] Conſuetudo llarum gentium, quæ quaſi tranſiit n naturam.

33 *Quam ex Romanorum*] Quia cilicet epiſtola ad Epheſios creditur lata Romæ & miſſa Epheſum per Tychicum, ut in fine illius adſcriptum eſt. Vellem autem eo loco ic uſus non eſſet, quem omnes ani theologi accipiunt de natura orrupta per peccatum primorum arentum in omnes poſteros propagatum: *Vivebamus quaſi nati ad iram Dei provocandam.*

34 *Meditare*] Exercebis, agitabisque ſæpe ac diu.

35 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

36 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

37 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex et mos iis impoſuit.

(oo) Poſt primam iſtius Operis recenſionem incidi forte in locum CLEMENTIS *Alexandrini*, unde videtur Auctor id hauſiſſe. Ita enim ibi de *Gnoſtico* ſuo Vetus Eccleſiæ Doctor: Τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρετὴν ἀσκήσει γνωστικῇ πεποιημένῳ φυσιοῦται ἡ ἕξις. Stromat. *Lib.* VII. Cap. 7. pag. 859. *Edit. Potter.* J. B.

deat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos p in militum teſtamento.

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, [38] qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem a pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emtionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores, a ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi* [39] *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* q *poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum conſentiant pretium.* Seneca b ait hoc jus reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* [40] *qui bene emit.* Andronicus c Rhodius ſenſu eodem: τὸ γαρ ἐν τοῖς ἑκȣσίοις συναλλάγμασι κέρδος ὄτε ἄδικόν ἐςιν, ὄτε εὐθύνεται. τȣ́των γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· *Lucrum, quod* (pp) *voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, d minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τȣ̃ νόμȣ ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπȣσαν· *injuſtitiam a lege quidem permiſſam, ſed quæ re ipſa juſtum pervertat.*

a *L. Si voluntate.* 8. *C. de reſcind. vend.*

b *L.* VI. *de benef.* 15.

c *Nic.* V, 5.

d *Apud Photium, Cod.* 242. *p.* 1044. *Ed. Rothom.*

GROTII.

p *In militum teſtamento*] Imo & in paganorum teſtamentis ſæpe, ubi inofficioſi querela inſtituitur. l. 19. mater. l. nam etſi. 15. l. circa 24. D. *d inoff. teſtament.* addita l. cum duobus. 13. C. eodem titulo.

q *Poſt multas contentiones*] Feſtus: *Cociones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad juſti pretii finem, itaque apud antiquos prima ſyllaba per U literam ſcribebatur. Quintilianus* declamatione pro civibus: *diu cocionatus eſt.* (Decl. XII. pag. 218. *Edit Obrecht.*)

GRONOVII.

38 *Qui communem judicem*] Qui diverſis imperiis ſunt ſubjecti.

39 *Votum gerentes*] Sperantes cupientesque ambo cum lucro emtor acquirere, venditer alienare.

40 *Qui bene emit*] Vili. *Suet.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(pp) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis* &c. *J. B.*

CA-

CAPUT XIII.

DE JUREJURANDO.

I.

I. Apud omnes populos & ab omni ævo [1] circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles [a] ait Hippodamia: [a] Apud Stob. Serm. 27.

Mens

GRONOVII.

[1] *Circa pollicitationes*] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. *J. B.*

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
2 Culpari amicis, & Deos offendere.

a Off. III. *Nullum vinculum*, inquit [a] Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.*

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus [b] dixit de juramento:

b Theogon. vers. 231.

——— Clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum; & [3] sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque [c] Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret; ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

c Lib. VI, c. 86.

4 At juramento quædam est sine nomine proles
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vastat stirpemque domumque.*

d Sat. XIII, 208.

Et eandem historiam recitans Juvenalis [d] ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

e Off. III. 29.

3. Bene [e] Cicero: *Est jusjurandum [5] affirmatio religiosa; quod autem*

GROTII.

a *Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldensibus ad I. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipsum Poetam, *Georg.* I. 502. *J. B.*]

b *Vastat stirpemque domumque*] Vide Zachariam v, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chrysostomum* de statuis xv. (Tom. VI. pag. 565. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne subeat infamiam perfidiæ et perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipsum pejerandi propositum, etsi perjurium secutum non esset, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκου παῖς ἐστιν ἀνώνυμος οὐδ' ἐπὶ χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκῳ, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum est, *juramentum* latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* instar numinis, quem poetæ fingunt jurandi veluti exactorem et præsidem; *Hesiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris et Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadversio divina.

5 *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum, religio testium, religio militum*, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

GRO-

autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine [6] perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi [7] affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat [a] Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat usque videamus. *a Lib. de Ira Dei.*

II. Primum quod de promissis & [8] contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis, non putans se jurare, verba protulerit jurantia, c ut [9] de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI, 135.):

d *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumtum qui in Hippolyto dixerat, (*vers.* 612.)

Jurata lingua est: e *mente juravi nihil.*

Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, [b] non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius. *b Soto l. VIII. q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. 1. §. 5.*

III. 1. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradant, peccare tamen temere jurando. Sed verius est, teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est, ut quanquam plerumque verum est illud [c] Tullii; *c De Offic. III, 29.*

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus *Antonini Liberalis* de Ctesylla & Hermochare, (*Cap. 1.*)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent. (vers. 137, &c.)

mox:

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

lii; *Quod*[10] *ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est;* quo & illud pertinet quod apud [a] Homerum jurans Ulyssi Calypto ait:

a *Odyss. L.* v. *vers.* 188.

Ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι — —

Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo, quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera [f] [11] quomodo putat intelligi. Et hoc est, quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens*[12] *deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum [b] legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus*,[13] *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus[c]: *Perjuri sunt, qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Et [g] Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit.* Atque hoc est, quod dicitur [h] [14] liquido

b *Hist.* IV. 41.

c *Epistola* CCXXIV.

GROTII.

f *Quomodo putat intelligi*] *Augustinus* epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* (Epist. 125. novæ *Edit. Benedictin.*) Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta *concilio Troslejano* tomo III. conciliorum, editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXX. I. citatur causa XXII. quæst. V. c. quacumque. 9.

GRONOVII.

10 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* lib. 8. de for. p. 711.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. *de jurejurando.*

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quem verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM nostrum, dicto capite, §. 15. *Not.* 2. *J. B.*

GROTII.

h *Liquido jurare*] *Donatus* ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia

do jurare. Ideo Metellus recte [a] recusavit jurare in legem [15] Apulejanam, quanquam erant, qui dicerent, legem [16] ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

a App. de bello civil. l. 1. p. 368. Edit. H. Steph.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, [b] tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest, ut fallat Deus,* (ita recte verti puto illud ψεύδεσθαι, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) *firmum habeamus solatium.* Quæ verba ut intelligantur, sciendum est, sanctos scriptores de Deo sæpe loqui [17] ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id, quod videtur nobis, quam quod est.

b Pan. in c. Clericus de jurejur. Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23. VI. 17. ibi Thom.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & [i] pœnitentia [c] duci dicitur, quoties [18] aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum [k] ob conditionem tacite intellectam,

c Jonæ IV, 2.

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido; pure; & manifeste. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, ἁπλῶς καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι· *ita verbis illis insidebat ut muscæ vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit, ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Zosimus* lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2. [Duo loca NICETÆ unum idemque sunt, & in posteriore etiam de *Andronico Comneno* agitur, non de *Alexi*: Lib. I. Cap. 3. *in Alex.* Locus autem *Zosimi* (non *Sozomeni*, ut habuerant hactenus Edd. post illam 1642. ubi *Zozomenus*, corrupte) est *Cap. 18. Ed. Cell.* Lib. laudati V. *J. B.*]

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere, pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit *Gratianus* in causam XXII, quæst. IV. c. 9. Explica vero ut in textu nostro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæstionum II, 37.

GRONOVII.

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

17 Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

lectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 28. II Reg. XX, 1. Esaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo sensu etiam nos [19] fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus [20] spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esai. LVIII, 11. Os. IX, 2. [l] Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit [21] in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat, quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat; & juramentum, quia [22] conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, [23] non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. [a] Nam si certum est, eum, qui juravit, aliquod factum [m] supposuisse, quod revera se ita

[a] *Navarr.* c. 12. n. 13.

GROTII.

l *Abac.* III, 17.] Adde *Jobum* XL, 28. *Oseam* IX, 2.

GRONOVII.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut spes exspectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

20 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis apertis non expressas.

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. n. 3.

GROTII.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Coloneo, *(vers. 226.)*

Ἀπάτα δ' ἀπάταις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον ου χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.

Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ ὃν νομίζουσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ, ἀπατώμενοι καὶ ου πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείαις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ,

Ἡ

ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligavit juramentum. At si dubium sit, an non etiam [24] sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit.

2. Atque huc refero jusjurandum, [a] quod Josue & primores populi Israelitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non (cc) inde sequebatur, Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, [25] sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi, licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devovebat, n ex legis alterius [b] comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia [c] Rahabæ, o cui ob bene merita parcitum est, & Solomonis, [d] qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

[a] *Josue* IX.
[b] *Deut.* XX, 10.
[c] *Jos.* c. 2.
[d] 1 *Reg.* IX. 21.

3. At-

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ ἐκεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale et illud.

Jurata lingua est: mente iuravi nihil.
Namque & Hippolitus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiastæ tria erant menda, quæ sustuli. Sed et in ultimo versu *Sophoclis*, pro ἀντίδοσιν ἔχει, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, ἀντιδίδωσιν ἔχειν. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo fraudis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repensum iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo et ex causa legi de internecione addita. *Exodi* XXIII, 33. *Deut.* VII, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi.* & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente XV. & CXVIII.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* VIII, 28. nam hi ab initio se dediderant. ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* XX, 17. *Jos.* IX, 1.

GRONOVII.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui, an quo in ditionem Hebræorum venirent.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 2. §. 7. Not. 1. *J. B.*

[a] XI, 19, 20. 3. Atque huc pertinet, quod in Josuæ [a] libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem, quæ pacem fecerit, obduratos enim, ne [26] gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gaboanitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato [b] II. Sam. XXI, 6. [b] postea pœnæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. [p] Ambrosius hanc tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt [q] personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent [27] ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen [28] ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum (dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias [29] Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. [r] Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius [c] de hoc [c] De Off. III, c. 14. facto: [30] *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est, ut raptu inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est, quod Achæi,

GROTII.

p *Ambrosius*] De Officiis III. c. 10

q *Personali cuidam servituti*] Ut Bruttiani olim a Romanis. *Gellius* x, 3. *Festus* verbo *Brutiani*.

r *Aliud est dare, aliud amissum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia *Josephus* (*Antiq. Jud.* v. 5. §. 12. *Edit. Huds.*) *Nec hortabantur Israelitæ, nec prohibebant*, Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet, qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Iranem meum divino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis invidiam.* (Lib. x. Ep. 54.)

GRONOVII.

26 *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

27 *Ad tributariam conditionem*] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

28 *Ultra receptum loquendi*] Verba jurisjurandi stricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

(dd) Hæc fuisset mera cavillatio, si juramentum, in se spectatum, validum fuisset. At vero & hoc, & alia omnia *comminatoria Juramenta*, quum ex illis nemini jus quæratur, et plerumque animo præ ira non satis sui compote fiant, nullam aliam obligationem, nisi seriæ pœnitentiæ, post se trahunt. Vide quæ scripsimus in dictum caput PUFENDORFII nostri, §. 13. *B. J.*

GRO-

Achæi, Romanis quædam non probantibus, quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt, ut ipsi Romani, quæ viderentur, mutarent, [a] nec Achæos religione obstringerent irrita ea, quæ jurejurando sanxissent, faciendi.

a Livius lib. XXXIX. c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, [s] oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene [t] Philo Judæus: *ἴσω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν ȣ̓, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν ȣ̓ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, πράξεις παρανόμȣς. ἀπεχόμενος ȣ̓̃ν τȣ̃ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγενȣ̃ς, ἐφ᾽ οἷς ἀβȣλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος.* *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare* [31] *ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria,* [32] *misericordiam [& temerarii juramenti veniam] ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, [b] qui Nabali pepercit, quem se occisurum juraverat. [33] Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis, [34] Dionysius [c] Halicarnassensis [35] in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. [d] Seneca:

b 1 Sam. XXV.

c Lib. XI. c. 11.

d Herc. Oet. vers. 480.

Præstare

GROTII.

s *Oportet obligatio sit licita*] Tractat hoc bene *Ambrosius* de Offic. I. & alii relati in causæ XXII. quæstionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opusculis non pauca.

t *Philo*] De specialibus legibus, (*pag. 771. Edit. Paris.*)

GRONOVII.

31 *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Misericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero simile*] 3. de Offic. 25.

34 *Dionysius Halicarnassensis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile: nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis e collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, et nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipsos pœnituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti fasces deposuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is est, quem in ora libri indicavi.]

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: 36 interim scelus est fides.

a Offic. 1, c. ult.

Ubi *interim* valet *interdum*. Ambrosius [a]: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire.* u Augustinus: *si ad peccatum admittendum fides exhibeatur,* [37] *mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. 1. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed x majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet [38] profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, [b] quem adscribere non pigebit: εἰσὶ δ᾽ οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι᾽ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ᾽ ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὐ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ᾽ ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· *sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam, y ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est, εὐχὴν ὠφελείας, *vocem de beneficentia:* שבע להטיב Lev. v. 6. [39] Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי cui convenit illa Syria-

b Ubi supr.

GROTII.

u *Augustinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæstione. (*Cap.* 20.) Vide et *Gailium* de pace publica lib. 1, c. 4. §. 16. & de Alboino historiam apud *Paulum Warnefredi* lib. II. c. 27.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* V. *Cap.* 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dicta jam quæstione, et concilium Hilerdense in tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bine facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. et ibi notata a doctissimo *Constantino*.

GRONOVII.

36 *Interim scelus est fides*] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

37 *Mirum est si fides*] Indigna est fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus et virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

39 *Hujus formula*] *Jos. Scaliger* elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmasius* de fœnore trapez. p. 210.

Syriaca in veteri versione Matthæi XV, 5. קרבני מרם דתתהנא מני: græce δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, id est, [40] *donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן κορβᾶν) *si quid unquam a me boni acceperis.*

2. [41] Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli I Tim. V, 3. 17. & Num. XXIV, 11. [a] Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui adversum est.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est, ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod [42] pro tempore aut ex suppositione est impossibile, in pendenti esse obligationem, ita ut is qui [43] ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

[a] *Th.* 2, 2. 89. *art.* 7, & *ibi Cajet. Grat. c. ult.* §. *ult. caus.* 22. *qu.* 4. *Soto l.* VII. *q.* 1. *art.* 3. *circa* 2.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens [z] testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. [b] Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας. *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. XV, 9. & sequentibus. Ut illa Romana [c] apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: [d] *Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset.* Et apud [e] Polybium ac Festum: [f] *si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

[b] *Quæst. Rom.* 44.
[c] *Lib.* I. c. 24.
[d] *Lib.* XXI. c. 45.
[e] *Hist.* III. 25.
[f] *Voce* Lapis.

XI. 1. Sed

GROTII.

z *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem, (*Lib.* V. *Epist.* 30.) *quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tuæ præsulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum. *(Cap. 21.)*

GRONOVII.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id ἀνάθημα vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

42 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex suppositione juravit*] Se quid facturum, si quid, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

GRO-

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut [44] solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut [45] in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille [a] Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum. cui simile est, quod [a] Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, sed* [b] *per res alias præsentes*: ut [46] per sceptrum, idque ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit [b] Porphyrius, & ad Aristophanem [c] Scholiastes. Sic [d] Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; [c] Elisæus [e] per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi V, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, (ee) *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: [f] *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur*, [d] *respectu enim divini Numinis jurat.* Sic Christus ostendit [g], eum, qui templum jurat, Deum jurare, qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum, qui cœlo velut insidet.

[a] *Eustath. ad Iliad.* I. vers. 234.
[b] *De abstin.* L. III. pag. 285.
[c] *In Aves*, vers. 521.
[d] *Gen.* XLII, 15.
[e] II *Reg.* II, 2.
[f] *L.* 33. *D. de jurejur.*
[g] *Matth.* XXIII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc enim

GROTII.

a *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philostratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς θεούς, ἀλλ᾽ ἵνα μὴ θεοὺς ὤμνυ· *Jurabat per ista, non ut per Deos, sed ne per Deos juraret* (c. 19.)

c *Elisæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV, 30. *Cant.* II, 7.

d *Respectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* causa XXII. quæstione I.

GRONOVII.

44 *Solem*] Ovid. 7, Met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil. 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacitus 1, annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

45 *In capite, in liberis*] Virgil. 9. Æneid. 300. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.* Plinius *lib.* 2, *ep.* 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset.*

46 *Per sceptrum*] Homerus Iλ. α, 234. Virgilius 12. *Æneid.* 206.

(ee) *Ovidii* est, *Remed. Amor.* vers. 784. *J. B.*

GRO-

enim est juramentum κορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem [a] disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis [47] καρβάνες, quæ vox apud [48] Æschylum & Euripidem exstat: καρβᾶνα δ' αὐδὰς, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres [b] Tertullianus jurasse ait per salutem principis omnibus geniis augustiorem. Apud Vegetium [c] formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

a Lib. I. p. 1046. 1047. §. 22. p. 153. Ed. Huds.

b Apolog. c. 32.

c Lib. II. c. 5.

XII. Sed & [e] si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque [49] Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno (gg) permitti miror; sed tamen

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber *Sapientiæ* c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem.* (vers. ult.)

GRONOVII.

47 Καρβάνες] Hesychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους· οἱ δὲ τοὺς κάρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει. [Vide Ill. *Ezechiel. Spanhem.* Not. Gallic. in *Juliani Cæsares*, num. 503. Probat. *pag.* 75. *Edit. nuper. Amstel.* 1728. J.B.]

48 *Æschylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερὶ. Καρβᾶνα δ' αὐδὰν εὐαχοεῖς. *Barbaram vocem Facile intelligis.* Supplic. 124.

49 *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. *Justin.* 1, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

(ff) Verisimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim sat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut a nomine juramenti apud hos usitati illi petere potuerint vocem, qua uterentur ad omnes Orientis populos designandos: & longe ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανοι in usu erat, quum reperiatur apud *Æschylum*, ab Auctore ipso laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice suo *Barnesius*, ceteroquin diligentissimus. Videtur Auctor cum isto Poëta confudisse alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J.B.*

(gg) Non id permittit *Duarenus*, sed tantum deferri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus est. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De jurejurando*, Cap. XI. Tom. I. Opp. *Ed. Lugd.* 1579. p. 235. & Tract. altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in sæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure Nat. & Gent.* §. 4 *Not.* 2. Edit. secundæ. *J.B.*

GRO

men si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat, [a] Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. f Hoc est quod ait Augustinus. *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad [b] Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud [c] Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: [d] τελευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις, Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων· g *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis [e] jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

2. Duo ergo debet jurans, primum, [50] ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat [f] Chrysippus; alterum, ut [51] factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat h ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta, ut non ad Deum tantum sed [52] & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem [53] non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit, [54] quod ei possit opponi,

a Augustinus epist. ad Public. 154. Qui locus citatur. c. movet. 16. Caus. XXII. q. 1.

b VI, 16.

c De Leg. Alleg. Lib. II. p. 99.

d Antiq. Rom. VI. 84.

e Diod. Sic. L. I. c. 77.

f Apud Stob. Serm. 28.

GROTII.

f *Hoc est quod ait Augustinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apostoli; citatur c. *Ecce dico*: 10. causa XXII, quæst. v.

g *Ultima fides*] Procopius Persicorum II. ὅρκος ὁ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.* (Cap. 10.)

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præstet adfirmetque rebus quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, juro me cessurum tibi hac possessione.

53 *Non respiciant*] Veluti, juro me cessurum.

54 *Quod ei possit*] Ut species erroris aut metus.

GRO-

ni, (hh) tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est [i] in eo, qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic [55] jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & [k] a prophetis [a] increpatos, & punitos a Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: [b] *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

a Ezech. XVII, 12. 13. 15.
b Off. III, 31. *Tolet. l.* IV. *c.* 22. *Off.* III. 32.

XV. 1. Neque hæc tantum [56] inter hostes publicos locum habent, [c] sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui juratur, sed [l] is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero [d] cum ait, perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit; quia pirata [57] non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjarandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud [e] Appianum: ὐδὲν πιϛὸν ἐϛι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννυς, ὐδ᾽ ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

c Th. 2, 2. 89. *art.* 7. *& ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* VIII, 9. 1. *art.* 7.
d De Offic. III. 29.
e Civil. II, *pag.* 515. *Ed. Steph.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata

GROTII.

i *In eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis CCXXIV. & CCXXV.

k *A prophetis increpatos*] Vide et Jerem. XXXIX, 5.

l *Is qui juratur Deus*] Nicephor. Gregoras: *εἰς θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τὴν περιφρονήσεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα· perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.* (Lib. x. pag. 227. Ed. *Col.* 1616.

GRONOVII.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejusmodi, quod, si compellatur apud judicem, vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat. 2, II. 7,

56 *Inter hostes publicos*] Eos quibus jus est bellandi.

57 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

(hh) In *Juramentis obligatoriis*, Juramentum est tantum accessio quædam, ad firmandam fidem promissorum. Adeoque ubi obligatio nulla est, tota vis jurisjurandi cadit. Vide quæ contra duplicem illam obligationem, quam Auctor sibi fingit, post PUFENDORFIUM, diximus, Capite jam sæpius laudato. Nonnulla etiam hac de re addidimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pirata verum est, & [58] a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, [m] ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum [59] voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullum esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure [n] reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphoniano [a] responsum est.

a L. 31. D. depositi.

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, [60] momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte [61] a senatu Romano judicatum est.

b Apud Cicer. Offic. III, 28.

XVI. 1. Illud vero [b] Accianum: T. *Fregisti fidem:*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

Ita demum probari potest, [62] si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, [o] quæ ei quasi conditio [c] fuerit implicita, [63] non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. *vers.* 63, 64:)

c L. si quis, 39. in fine. D. de jurejurando.

Qui

GROTII.

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Oroferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit. p. 1470. Edit. Amst.*) et Diodorus Siculus in excerptis Peirecsianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est III. *de jurejurando.* Adde l. lege fundo, 5. in fine D. *de lege commissoria.*

GRONOVII.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

60 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco et tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

(ii) Improprie ita dicitur. VOTUM *fit Deo*: JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

GRO-

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam [64] jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, [65] itidem supra monuimus. Sed hic quoque, [a] si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum [b] scriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.* (kk)

a Auth. sacramenta. C si adv. vend.
b Psalm. xv. 4.

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita [66] bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud [67] quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur, si cesset qualitas, sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. [c] de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

c Cap. 32.

XIX. Il-

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (v. 3. 58.)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. si duas §. gentium. D. *de excusat. tut.* et apud *Gailium* II. obs. CXLIV. n. 8. et de Arrestis x, 9. et apud *Azorium* institutionibus moralibus v, 22. q. 6. parte I.

GRONOVII.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali, 2, 12. 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Justa et legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

67 *Quod stricte jus*] Ad justitiam διορθωτικήν, quam expletricem alibi vocat.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum, quas videre poteris. Sed et sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est, quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

a c. Dilecto. 25. de praebendis Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

XIX. Illud quaeritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, [68] an & irritum? [a] qua de re distinguendum arbitror, ut [69] si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem, si ita conceptum sit jusjurandum, [70] ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et haec quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis, & his quae exteri exteris jurant, [71] quando actus ex loco subjectionem non accepit.

b Th. 2. 2. q. 89. art. 9.

XX. 1. r Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quae maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum, quatenus vere fuit obligatorium, non sit praestandum: id enim juris est naturalis & divini. [b] Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (11) ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

c c. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. II. 55. princip. de prohib. feud. alien. per Frider. d Lib. IV. de benef. 35.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur [72] irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. [c] Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: [73] ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebraea mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quaestionem Seneca [d]: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit*

GROTII.

r *Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quae maritalis sunt juris, imperia possint videamus*] *Augustinus* epistola CCXL. et CCXLI.

GRONOVII.

68 *An & irritum*] Ipso jure nullum.

69 *Si sola fides*] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

70 *Ut simul contineat*] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere et obsequi legibus ac jure civili loci in quo contrahitur.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam sub conditione superioris consentientis.

(11) Vide, praeter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quae observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. Not. 3. tertiae & quartae Editionis. *J. B.*

fendit quæ vetat. Sed actus [74] ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ [s] [75] olim a [a] principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab [76] ecclesiæ præsidibus exercentur.

a L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejur.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando, ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive [77] in pœnam, sive [78] ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti [79] qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum [80] pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa [81] compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. [82] Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus

GROTII.

s *Olim a principibus*] *Suetonius* Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat *Ferdinandus Vasquius* de success. creat. l. 11, §. 18. [Apud *Vasquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potius non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, ex promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator,

actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter [83] citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non [84] ad assertorium juramentum, [t] cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad [85] promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis [a] Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

a Matth. V. 33. Ep. V. 12.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeste est figura quam [86] πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: [b]

b Virg. Ecl. VII, 70.

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: [c] *ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus [87] implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondes Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ

c Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Edit. Pithæi.

strator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

GROTII.

t *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Thess. II, 5. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

84 *Ad assertorium*] Quod afirmat, defenditque rem factam.

85 *Promissorium*] Quod securitatem facit promissionis, quo sancitur promissum.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

87 *Implementum*] Effectum.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat.* *J. B.*

GRO-

notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse [88] ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur [89] ναὶ καὶ ȣ̓, II Corinth. I, 18. 19. id est, ναὶ eorum esse ȣ̓, & ȣ̓ esse ναί. Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum [90] non fuisse ναὶ καὶ ȣ̓. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ ȣ̓χὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ ȣ̓ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναί, ȣ̓ ȣ̓, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod x Philo: a κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, ȣ̔́τως ἀληθεύειν ἐφ᾽ ἑκάστȣ δεδιδαγμένῃ, ὡς τȣ̀ς λόγȣς ὅρκȣς εἶναι νομίζεσθαι. *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere,* [91] *ut verba pro juramento accipiantur.* y Et alibi: ὁ τȣ̃ σπȣδαίȣ λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis b Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ᾽ αὐτῶν ἰσχυρώτερον ὅρκȣ, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται· *Quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

a *De Decal.* p. 756. C.

b *Antiq. Jud.* II. 7. p. 786. C.

5. Ab [92] Essenis, aut Hebræorum illis, quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc c sententia: μὴ

c *Diog. Laërt.* VIII. 22.

GROTII.

u Ναὶ καὶ ȣ̓χὶ] Recte in hoc *Festi* loco scripseris ȣ̓χὶ, ut sæpe apud *Homerum*: id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

y *Et alibi*] De specialibus legibus (*pag.* 769. C.)

GRONOVII.

88 Ναὶ καὶ ἀμήν] i. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ ȣ̓] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ ȣ̓] Dissonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

92 *Essenis*] I, 3. 3.

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

GROTII.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste *Origene* contra Celsum. (Lib. I. pag. 13. *Ed. Cant.*) Idem & *Josephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* exstat Lib. I. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum est, legendum ibi non Ἰȣδαίων, sed

μὴ ὀμνύναι Θεὺς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per Deos; quemque enim id curare debere*, [a] [93] *ut nec jurato sibi credatur.* Scythæ de se ad Alexandrum Curtio [a] referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roscio Comœdo: [b] *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt.* Solonis [c] dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit [d] viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia.* Alexis [e] Comicus:

a Lib. VII. c. 8.
b Cap. 16.
c Apud Diog. Laërt. I. 60.
d Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon.
e Apud Stob. Serm. 27.

> Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.
>
> *Nutus mei pro jurejurando valent.*

Narrat [94] Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum [95] quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una

sed Ἰδαίων, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162. & *seqq.* Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag.* §. 11. *Edit. Kusteri.* Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἤδη γὰρ ὅγε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται. *Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus. Sophoclis* Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

> Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.
>
> *Nolo te adigere jurejurando ut malum.*

respondet Theseus:

> Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.
>
> *Nec plus haberes inde quam vocis sonum.* (Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando.* (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνήρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην· εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum, quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore, ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

GRO-

una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent [96] religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat [a] Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβε ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τῦ ὀμνύναι προστάττει περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ ὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, ὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere a jurando de his* [b] *quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσῦτον ἀποστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς. *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud [b] Odysseæ Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν· sic ait: ὐ χρεία ὅρκυ ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

a Pag. 164. Edit. Cantabr. Needh.

b Lib. XIV. vers. 171.

XXII. Ideo multis in locis vice [c] jurisjurandi repertum est, ut [c] fides [97] datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιωτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, [d] *firmissimum apud Persas fidei vinculum,* aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut, ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum

c Can. in c. querelam. de jurejur.

d Diod. lib. XVI. c. 43.

rum

GROTII.

b *Quæ possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis [Orat. XIV. Tom. VI. *pag.* 553.] ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τῦτο πάθῃ, ὑπ' αὐτῆς τῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret, ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν ὖν καὶ περὶ ἑαυτῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα. *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa verum natura subjecta casibus.* (Pag. 554.)

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseæ Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, (*vers.* 81. Vide et in *Acharnens.* vers. 307. qui locus insignior est.] *Diodorus Siculus* (Libro XVI. c. 43.) *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quæ vi metusve causa*, æquantur juramentum et fides interposita.

GRONOVII.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fide et concordiæ insigne, *Tacit.* I. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides prætorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59. 12.

rum pro jurejurando valere. [a] Tales enim esse debent, ut cum [b] Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum: & cum Eumene, [c] vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri, Ligurino [*Lib.* III. *vers.* 511:]

—— nudo jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro [d] Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum [e] Aristoteli.

a Pan. in c. ad aures. De his quæ vi vel metus causa. Jas. in l. III. §. jurari. D. de jurejur. Myns. obs. 17. Cent. 1.
b Suet. c. 42.
c Plutarch. in Eum. p. 585. F.
d Cap. 3.
e III Polit. 14.

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμοίως τὰς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τὰς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. (Pag. 197. E. *Ed. H. Steph.*) Symmach. x. 19. *Nusquam major spes quam in bonorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. Βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον εὐορκεῖν τιθέναι περὶ πλείστου χρέων· *Regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* (Cap. 4.)

CAPUT XIV.

DE EORUM QUI SUMMUM IMPERIUM HABENT PROMISSIS ET CONTRACTIBUS ET JURAMENTIS.

I. *Refellitur sententia statuens, restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*
III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*
V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*
VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*
VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes*
XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I.

1. Promissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent

bent quæstiones, tum de eo quod ipsis [1] in actus suos licet, tum de eo quod [2] in subditos, tum de eo quod [3] in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus [a] censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, [4] a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

a Lib. I. cap. VIII. pag. 135. Ed. Franc. 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut [5] leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia [6] communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio [7] locum non habebit: venit enim illa [8] ex

GRONOVII.

1 *In actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos et querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quamdiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. (Non Auctor, sed interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. Not. 4. *J. B.*)

7 *Locum non habebit*] Durum tamen, regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive qua Regis, sive qua privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sane iniquum esset. De re ipsa plura diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

[8] ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus, quos minores fecissent.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum [9] non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, [10] egimus supra, & ostendimus, hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut [11] actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam [12] adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Ju-

GRONOVII.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo et solennibus,

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus supra & ostendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adversus fœnebre malum*] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio post, id revocavit, et agnovit debita, necessitateque summa adactum se antea novas tabulas fecisse professus est, ut idem *Meteranus* (nam is est, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, sub finem ejusdem Libri XVIII. Vide et Lib. sequentem, *fol.* 417. Versionis Gallicæ, qua utor, *Edit. Hag. Com.* 1618. *J. B.*]

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & a Superiore proficiscitur: sed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum est, reparandum. Hoc enim respectu Rex potest et debet seipsum subjicere legi. Ostendimus id plenius in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

III. Juramentum autem Rex irritum reddere [13] antecedenter potest [14] ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: [15] consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea [16] exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, [17] ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre, demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, [a] ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant, regem teneri unquam his quæ [18] sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

a Ang. ad L. Lucius 11. D. de eviction. Curt. Jun. cons. 138. n. 4.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere [19] in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & [b] Vasquius. Sed quod infert, emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin (cc) sine scriptura, si a regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non a rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest, ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus; quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen, ut diximus, ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum, quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his, quæ supra diximus, explicari potest.

b Lib. II. Contr. Ill. c. 51. n. 34. Suar. lib. III. c. 35. n. 14.

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, [c] Jurisconsulti ferme omnes sen-

c Bal. ad l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, 31. D. de legibus. L. ult. C. de trans. L. Si aquam, 2. C. de servit. Dd. in c. 1. de Const. Bal. L. Si pecuniam. 10. C. de condict. ob causam: & in l. ex imperfecto, 3. C. de testam.

GRONOVII.

13 *Antecedenter*] Priusquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Consequenter*] Post factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

17 *Ob aliquod vitium*] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine causa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

(cc) Verius est, Scripturam non requiri, ex natura illius contractus. Vide VINNIUM, in Tit. *Instit. De Locat. Conduct.* §. 3. *J. B.*

GRO-

sentiunt, quod loquendi genus perobscurum est. Nam (dd) naturalis obligatio interdum a juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata [a] integra sine [20] detractione Falcidiæ præstare, solvere debitum, [b] quo quis [21] in pœnam creditoris erat liberatus, vicem [c] beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt [22] condictionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte distinguit. & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est חסד, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant פלגת חסידות [a] *abundantiam bonitatis;* quæ debentur ex jure stricte sumto, משפט *judicium* Hebræis vocari; quæ ex honestate, *justitiam* צדקה, id est æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ [23] Hellenistis plerumque est δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod stricte debetur reperias etiam 1 Macc. VII, 18. & VIII, 32.

a L. 1. C. ad l. Falc.
b L. Si pœnæ, 19. D. De condict. indeb.
c L. Sed & si lege, 25. §. consuluit, 11. D. De petit. hered.

2. Civiliter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu, ut in foro actio indetur. [d] Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis iniit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsis subditis: ea enim est promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus, etiam inter Deum & hominem. [24] Quod si tales sint actus qui a rege, sed ut a quovis alio fiant, etiam

d Jas. l. v. de cond. causa dat. Castal. de Imperio, q. III. vers. 81. Vasq. lib. 1. contr. Ill. cap. 3. n. 1. Bod. 1. c. 8.

GROTII.

a *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam causam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος· *Ex ubere fonte mansueti ingenii manat beneficentia:* Plutarchus Catone majore, *(pag. 339. A. Tom. 1. Ed. Wech.)*

GRONOVII.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia concessus est heredi, si legatis exhausta sit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut proscripti, aut cui aqua & igni interdictum est. [Loquuntur JCti Romani, ut patet ex Legibus in margine indicatis, de iis qui Filio familias, contra Senatus consultum Macedonianum, pecuniam mutuam dederunt. *J. B.*]

22 *Condictionem indebiti*] Ut quod his nominibus præstiteris, aut solveris, repetere nequeas.

23 *Hellenistis*] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

24 *Quod si tales sint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive suo, non ut regi, sed ut patrifamilias, qui negotium suum regit.

(dd) Confer, circa hanc divisionem, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat & Gent.* Lib. III. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GRO-

etiam [25] civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen a Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio, nempe ut [26] declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum, cui sunt subditi, non licet, sed æqualibus in æquales [27] id jus est a natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, [a] posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut [28] in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest, compensatio fiat ei, qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

a Vasq. lib. 1. cont. ill. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Castr. lib. 1, cons. 229.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio, quam adferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, (ff) & ejus [29] quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est, qui nulla ratione subditi sunt) [30] supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his, quæ diximus, & hoc apparet, quam falsum sit, quod [b] qui-

b Bal. in l. Cæsar. 15. D. de publicanis, Bart. in l. sicut 7. D. quod cujusque universitatis, nom. Jas. conf. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vasq. d. c. 3. n. 5.

GRONOVII.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator possint conveniri coram judicibus ab ipso constitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult subjectis esse jus conveniendi principis per libellum supplicem, & querendi sibi non servari, quod rex promiserit: sed si contemnat id ille, non esse jus subjectis vi & armis cogendi eum servare quod promisit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

28 *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quasi posterius privato auferri a rege possit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primævam communionem rerum, quam indulget necessitas.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 7. *J. B.*

(ff) Adde, quæ infra dicentur, Lib. III. Cap. 20. §. 9. *J. B.*

quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam [31] ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet, nemini facit injuriam. Peccat tamen, si sine justa causa id faciat. At ex promissis [32] & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus [33] cum vicino rege, aut [34] cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt, quæ subditis [35] observanda sunt.

X. b Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum, [36] quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut [37] ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur, dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio coævum est.

XI. 1. c At qui in jus regni duntaxat succedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in solidum; quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. d Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari, satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, [38] sed a populo, sive ea successio propius acce-

GROTII.

b *Veniamus ad successores*] Vide Scriptores quibus utitur *Reinkingius* lib. I, classe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat succedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis manifestum est*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso, quod Semei David fecerat. [Vide 1 *Reg.* II, 9. & quod ea de re dictum est apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. II. §. 13. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Ex contractibus jus nascitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipso statutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriusque subjecti præstent in alterius territorio aut in mari, omnibus & singulis exequendum est.

34 *Cum publicano*] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

35 *Observanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3. 12.

37 *Ex præscripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros semel legit tanquam alium ex alio sceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac si omnes vivi

accedat ad jus [39] hereditatum vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id est e [40] per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet, non minus quam personæ singulares, jus habet se obligandi per se, aut per [41] majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. f *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus a, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat.* quo sensu & illud intelligendum, quod dixit Ulpianus b, [42] magistri societas pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant c, lex hæc [43] ad naturam [44] negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem

a L. qui fundum. 7. §. si tutor, 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. si curator, 1. D. de pactis. *b L. item, 14. D. de pactis.* *c Alph. de Castro. l. 1. de. leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de potest. Papæ. & conc. num. 18.*

vivi ac præsentes fuissent: ita ut nemo a proximo, cui successit, jus suum referat, sed omnes a prima electione.

GROTII.

e *Per interpositam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. *de solutionibus*. Propius ad rem facit c. Abbate, 3. *de sententiis & re judicata*, ubi notanda verba: *Cum tam supradicti avi donatio quam locorum acquisitio promissorum fuerint nomine regni factæ.* Vide et *Treutl.* parte 1. disput. VI. thesi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*] Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* parte IV. Elisabethæ anno CIↃ IↃ XCV; et quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter suscepto a Wladislao, lib. XXVII. *(pag. 593.)*

GRONOVII.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpositam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis sui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum transierit ad successorem, et hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab se aliena putare.

41 *Majorem sui partem*] 2, 5, 17.

42 *Magistri societatis*] Qui præerat sociis exercendi vectigalis publici, velut scripturæ aut portoriorum decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. et 74. lib. 13. epist. 5. et 65.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non stricte accipienda, ut sit in impensis a negotiorum gestore factis.

44 *Negotiorum gestorum*] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ea præstatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

tem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in causa civitatis [a] responsum est, [45] valere transactionem quam magistratus fecissent [46] in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

a *L. Præses, 12. C. de transaction.*

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant [b], possunt enim, etiam extra eas, quæ jubent quod illicitum est, g esse quædam evidenter stultæ atquæ absurdæ; sic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, h quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa, quæ a multis afferri solet de exitu [47] modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

b *Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in ecclesiarum. num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet, de vot. Aguirre Apol. p. 1. n. 70.*

3. i Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superiori-

GROTII.

g *Esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ*] Ut lex Cabadis Persarum regis apud *Procopium* (Persic. Lib. I. c. 5.) & *Agathiam.* (Lib. IV. c. 12.) Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justini II. ad Chosroen, agens de iis quæ Justinianus Saracenis promisisse videbatur: ὃ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθει, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε· *Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.* [Hoc est e MENANDRI *Protectoris Legat.* c. 12. sed ibi *Joannes* Legatus loquitur, non *Petrus.* J. B.

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] *Sidonius* lib. V. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide *Ambrosium* in laudibus Theodosii, (*pag. 492. C. Ed. Paris. 1569*) *Symmachum* lib. IV, epist. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *cæterum 2. de donationibus.* debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat *Corippus* lib. II.

GRONOVII.

45 *Valere transactionem*] Remissionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamsi ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

47 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

GROTII.

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphi-*

perioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto, quod k 48 apud Plinium exstat, sic ait: *Nolo existimet quisquam, quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narasset Tacitus a eum, nulla posterûm cura, lacerasse imperium, vulgo 49 ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur,* l *quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.*

a *Hist.* III. c. 55.

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam,

Xiphilinum ex Dione, (pag. 212. *Edit. Rob. Steph.*) et apud *Victorem*, (*in Cæsarib. c. 10.*) Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV, quæst. 1. *Gail.* obs. II. LX, 15. Vide et Radevici historiam. *Gunterus Ligurino* lib. V.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Duci, monimentaque certa reliquit. (Vers. 569. & seqq.)

Et libro VIII. (*vers. 579. &c.*)

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ——

k *Apud Plinium*] x. Epist. 66.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat *Mariana* ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXVI, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetit Galba, relicta decima. *Tacitus* historiarum I. (*Cap. 20.*) & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. (*Capitolinus cap. 8.*) Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michael Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: (Lib. XVI. Cap. 8. *Ed. Reg.*) Ἐψήφιστο παρὰ πάντων τοὺς ἐξ οὐδεμίας χρήματα λαβόντας εὐλόγου λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὴ μετριώτερον ἥμισυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. (*Lib.* XVIII. *Cap. 4.*) De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum*, Carolo VIII. (Pag. 413.) De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, *Philippum Cominæum* lib. IX. (*Vers. Sleidan.* Lib. VI. Cap. 7. ipsius Auctoris) *Marianam* vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro X, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVIII, 11. *Cromerum* de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII. (Lib. XIII. pag. 322, 323.)

GRONOVII.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. post epist. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

cam, ita ut ab initio contractus [50] in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc [51] non tam revocari eum contractum posse, m quam declarari, eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione, sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt n de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in [52] regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos, qui [53] populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione [54] supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum [a] videre est.

XIII. Illud quoque o a multis traditum, [b] beneficia Principum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia, quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit [55] precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. p Hæc revocari non possunt, [56] nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam

a Lib. 1. c. 8. §. Neque enim.

b Curt. Jun. cons. 138. n. 4. cons. 157. n. x. Cravetta de ant. tem. 2. p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in spec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1. tit de jure quæs. non tollendo conc. 6. n. 20. & concl. 7.

GROTII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggestum est, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud *Marianam* lib. XII, c. ultimo: apud *Camdenum* dicto anno CIƆ IƆ XCV. & anno CIƆ IƆ XCVII. in controversia Hanseatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

p *Hæc revocari non possunt*] Vide Afflictum decis. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

50 *In extensione ad illum casum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non necesse esse, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri,

52 *Regnis restrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, sed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

24 *Supra*] 2, 6.

55 *Precarii clausula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter constitutum.

56 *Nisi quod subditos attinet*] Quando

blicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia, quæ [57] vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

do subjectis concessa sunt, ob crimen rebellionis aut seditionem simileve delictum, aut si ea reipublicæ detrimento esse cœperint: & tum tamen pro jure quæsito, quod aufertur, aliquid par illis restituendum.

57 *Vinculum leges demunt*] In quibus simpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel personæ profuturum est, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

CAPUT XV.

DE FEDERIBUS AC SPONSIONIBVS.

I.

Conventiones Ulpianus [a] divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed

a *L. Conventionum* 5. *D. de pactis.*

ſed exemplis additis, *quæ ſit per pacem*, (aa) quod primum exemplum eſt: *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur;* quod ſecundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ niſi [1] jure imperii majoris [2] aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum a contractibus privatorum, ſed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque iſtis belli cauſa naſci ſolet, frequentius tamen ex publicis. Ideo poſtquam de conventionibus generaliter a nobis tractata ſunt ſatis multa, quædam addenda ſunt quæ ad excellentiorem hanc ſpeciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere poſſumus in federa, ſponſiones, pactiones alias.

III. 1. De federum & ſponſionum diſcrimine adiri poteſt [3] Livius [a] libro IX. ubi recte nos docet, federa eſſe quæ fiunt juſſu ſummæ poteſtatis, & in quibus ipſe populus iræ divinæ obſtringitur ſi minus ſtetur dictis. Ea apud Romanos peragi [4] per feciales ſolebant addito [5] patre patrato. Sponſio autem eſt, ubi hi qui a poteſtate ſumma mandatum ejus rei non habent [6] aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Salluſtium [b] legimus: *Senatus uti par erat decrevit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fedus fieri.* Hieronymus Syracuſarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, [c] ſocietatem fecerat: at poſtea Carthaginem miſit ad fedus ex ſocietate faciendum. Quare [a] quod apud Senecam patrem eſt: *Imperator fedus percuſſit, videtur populus percuſſiſſe Romanus, & federe continetur:* ad [7] antiquos eos pertinet, qui ſpeciale ejus rei mandatum

a Cap. 5.

b Bell. Jugurth. c. 43.

c Lib. XXIV. c. 6.

GROTII.

a *Quod apud Senecam patrem eſt*] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipſo principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis ſummæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Sacerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli cauſis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant. *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, *Liv.* I, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur ſe operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæſares.

(aa) Vide Clariſſ. NOODTII Librum *de Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

GRO-

datum acceperant. At b in regnis, regum est fedus facere. Euripides Supplicibus (*vers.* 1188, *& seqq.*)

— — τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον· οὗτος κύριος τύραννος ὢν
Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.

——— Adrastum hunc opus
Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, (bb) non ὁρκωτομεῖ.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod [8] pro Romanis *a* est adversus Gallos *a Livius*
Senonas: (cc) nam major pars populi erat apud [9] Dictatorem v, 49.
Camillum. [10] bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest.

3. Sed ubi [11] qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis

GROTII.

b *In regnis, regum est fedus facere*] Vide quæ infra lib. III. c. XX. §. 2. & sequentibus. *Servius* ad illud II. Æneidos (*vers.* 161.)

——— Servataque serves
Troja fidem; ———

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem.* (In Æn. XII, 212.)

GRONOVII.

8 *Pro Romanis adversus*] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere se posse censuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exsilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* I. 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *Non possunt eodem tempore diversis locis, vel a diversis magistratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum sevocaret, capite sanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui a populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. istius Operis: sed pro voce illa, Linguæ Græcæ ignota, voluit scribere Auctor ὁρκωμοτεῖν & ὁρκωμοτεῖ, ut habent omnes Editiones *Euripidis*. Ceterum emendatio illa fugit diligentissimum *Barnesium*, qui alias de ea aliquid dicere non omisisset. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli scire, *Camillum* Dictatorem creatum fuisse, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem augustiorem, videbant. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto c [12] supra diximus: sed negotii hujus, [13] cui contractus inest, natura obligationem [14] multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult; unde & jure civili, quod facti alieni [15] promissiones repudiat, promissio tamen [16] ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

a Lib. XXXIV. c. 57

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente d Livio a, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum, quæ inter se pacifcerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum [17] pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent, tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut [18] ex formula juris antiqui, aut [19] ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus, federa alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV. (collect. a *Fulvio Ursino*, pag. 315.)

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficus merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo strictiorem*] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe uti se sistant aut dedantur iis quibus spoponderunt, uti duces in federe Samnitico & Numantino.

15 *Promissiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inst. *de inutil. stipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. *de Satisd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu nondum est inclinatus status belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utriusque*] Ut habeantur eo modo, qui dum pacifcuntur, optimus visus est, *Justin.* 8, 4.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 10. *J. B.*

GRO-

bant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos, qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, e ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur; quod [20] Σκυθισμὸν vocat a Epiphanius. a *Præf. adv. Hær. & Lib. 1. p. 4. & Petav.*

2. Hinc illa f apud Homerum, an prædones estis? [21] amica interrogatio, g cujus & Thucydides meminit, & in [22] Solonis b lege veteri collegia ἐπὶ λεΐαν ἐρχομένων· quippe, ut c Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud [23] in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque fit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu [24] postliminum detur. Sic Corcyrenses b *L. ult. D. de collegiis.* c *Lib. XLIII. c. 3.*

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) et *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est *Servio* ad VIII. 429. et X. Æneidos, et de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Lusitanis: quicum *Plutarchus* consentit Mario: τὸ λῃστεύειν οὔπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων. *ad id tempus Hispanis latrociniari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, sarciendum negant. [Vide *Baba Kama*, Cap. 1. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur. J. B.*]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes: οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Ad vers. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro 1. additque: οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi et invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis et corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. et Romanum. Legit enim ἢ καπηλειῶν κοινωνοὶ ἢ ἐμποριῶν.] At emendatio illa minime necessaria est. Vide omnino Ampliss. BYNCKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. 1. Cap. 16. *J. B.*]

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & post. rev.*

24 *Postliminium*] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

ſes olim ante belli Peloponneſiaci tempora hoſtes Athenienſium non erant, ſed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem [a] apparet. De Boccho Salluſtius: [b] *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercere laudatum [c] Ariſtoteli, & ipſa [25] vox hoſtis veteri Latio nihil niſi externum ſignificabat.

a Lib. I. c. 40.
b Bell. Jug. c. 22.
c Politic. I. 8.

3. Sub hoc genere comprehendo & federa, quibus cavetur, ut utrinque jus hoſpitii, ut jus commercii ſit, quatenus iſta [26] ſub jure natarali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc diſcrimine Arco, in oratione ad Achæos apud [d] Livium, ubi non de ſocietate ait quæri, ſed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne ſervis Macedonum apud ſe perfugium eſſet. Hoc genus totum conventionum Græci ſtricte ἀρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre eſt, tum in oratione Andocidis [e] de pace cum Lacedæmoniis.

d Liv. lib. XLI. c. 24. 29.
e Orat. III. pag. 271. Ed. Wech.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales ſunt, aut inæquales. h Æquales ſunt quæ utrinque eodem modo ſe habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Iſocrates [f] in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æn.* XII, 190, 191.)

f Pag. 78. A. Ed. Steph.

Nec mihi regna peto, paribus ſed legibus ambas
Invictas gentes æterna in federa mittam.

Græci iſtas vocant modo, [27] συνθήκας ſimpliciter, modo [28] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre eſt, [29] has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos reſpiciunt [30] προςάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demoſthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait,

GROTII.

h *Æquales ſunt*] Sic *Plinius* Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hiſt. Nat.* VI, 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

—— —— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

25 *Vox hoſtis*] *Cicero* I. Offic. 12.
26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.
27 Συνθήκας] Compoſitiones.
28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compoſitiones pari et æqua lege.
29 *Has magis proprie*] Inæquales.
30 Προςτάγματα] Juſtinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis ſtatuere* 9, 5.

(ee) Immo locus ille eſt ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipſa verba: Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας. Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quod in laudata Oratione *Demoſthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, *pag.* 79. C. *Ed. Baſil.* 1572. Error autem

ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi federa [31] aut pacis aut [32] societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & [33] ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque [34] ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum [35] & Carthaginiensium, excepto eo quod [36] scribæ & [37] præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum, quod Græci [i] ξυμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides [a] τὰς αὐτὰς ἐχθρὰς καὶ φίλους νομίζειν, *eosdem hostes & amicos habere:* quod & apud Livium sæpe reperias, sive [38] ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium [b] est; quomodo & Rhodii [c] Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, [k] ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

a *Lib.* III. *c.* 75.

b *Lib.* VII. *c.* 2.

c *Plutarch. in Demetr. p.* 899. *A.*

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus

autem huc translatus e *Mari Libero*, Cap. 13. *init.* ubi dudum locus ita ab Auctore laudatus fuerat. *J. B.*

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres ὁμαιχμίαν. Zosimus lib. v. (c. 42.) [Vox autem ἐπιμαχία reperitur eo sensu, quo Auctor noster exponit, apud *Thucyd.* 1, 44. Adde de his omnibus *Andr. Dounæi* Prælection. in *Demosthen.* Orat. Philipp. De Pace, *pag.* 135, *& seqq. J. B.*

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Persicorum 1. (Cap. 2.)

GRONOVII.

31 *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

32 *Societatis*] Ut præstentur auxilia mutua.

33 *Ad securitatem*] Ut tuto liceat altrinsecus versari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum et Massiliensium. *Justin.* 43, 5.

34 *Et Carthaginiensium*] Quod paulo post ejectos reges factum est. *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces advehérent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Rust.

38 *Ad tuendos fines*] *Guarantie*, ut Atheniensium et Corcyræorum.

nus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat [39] nec restipuletur, [40] aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, [41] τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

a Liv. xxx, 37. 2. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe [a] Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent, injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκουν ἔνσπονδοι, *Carthaginienses Romanis ex federe morem gerebant.* Potest addi huic generi [42] deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed [43] translàtionem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine & alibi Li-

b Cap. 20. vius [b] appellat, ut libro IX. *Theates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.*

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, [44] de solvendo stipendio, de [45] mœnibus diruendis, [46] ut locis quibusdam decedatur; ut dentur [47] obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac [48] majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis [49] alibi diximus. Huic proximum est ut [50] hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat; ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quo-

GRONOVII.

39 *Nec restipuletur*] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

41 Τὰ τοὺς ἑτέρους] In quibus altera pars æque deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione et juribus quibusdam reservatis.

43 *Translationem imperii*] Ab eo, qui se dedit, ad eum, cui deditur, 2, 5. 31.

44 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21.

50 *Hostes & amici*] *Liv.* 38. 11.

quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre eſt.

4. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus [a] cenſebat, ſed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter ſe experti non ſunt.

[a] Apud Liv. ubi ſupra, XXXIV, 57.

VIII. De federibus frequens eſt quæſtio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni ſunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune eſt, ut Religionis diſcrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæſtionem tractant [1] non Theologi [b] tantum, ſed & Juriſconſultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

[b] Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. conſ. 71. Decian. III. conſ. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus, [51] non nocendi cauſa, cum alienis a Religione contrahere ante Moſis legem licuit. Exemplum eſt in federe [c] Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, [d] quando non ſatis conſtat eum fuiſſe idololatram. Neque id lex per Moſem data mutavit. Exemplo ſint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. [e] Hos tamen averſari vetantur Hebræi. Excipiendi ſunt [52] populi ſeptem divina ſententia damnati, cujus ſententiæ exſecutores erant delegati Iſraëlitæ [f]; nam his in idololatria perſtantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi ſunt [g] Amalecitæ.

[c] Gen. XXXI, 44.
[d] Geneſ. XXVI, 28, 29.
[e] Deuter. XXIII, 7.
[f] Deut. VII. 1. & ſeqq.
[g] Deut. XXV, 17. & ſeqq.

2. Federa quoque [53] commerciorum, & quæ his ſimilia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obſtet. Et exempla habemus federum, [h] quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum, in ſacra hiſtoria [i] dici fedus hoc a Solomone factum juxta ſapientiam quam Deus ei dederat.

[h] II Sam. V, 11.
[i] I Reg. V, 12.

3. Lex quidem Moſis [k] ſpecialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον· præterea [54] peculiaris victus & morum ratio Judæis præſcripta familiarem cum hominibus cæteris con-

[k] Levit. XIX, 18. & Deuter. XXII, 1.

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus*, *Cajetanus*, *Toletus*, *Molina*, *Valdeſius*, *Malderus*.

GRONOVII.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut ſit utriusque populi civibus in alterius terris ſecuritas.

52 *Populi ſeptem*] I, 2. 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde transportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod juſſi erant tot vulgaribus aliorum cibis abſtinere, ut immundis.

55 *Mon-*

consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur, aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103,)

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum [55] monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero [a] dicit & [b] Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: [c] *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis historia legimus [d] sæpe, non solitos Judæos convivere [56] συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo [e] Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις, περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἔθελον τοῖς καθ᾽ ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum [f] Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία, *odium humani generis.* Et apud [g] Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἱ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα. *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.*

[a] De Offic. I, 16.
[b] De Benef. IV, 29.
[c] Hist. V, 5.
[d] Joan. IV, 9. Act. X, 28. XI, 3. & alib.
[e] Apud Josephum, L. II. contr. Apion. Cap. 36. pag. 492. Ed. Hudf. Lugd. B.
[f] Eclog. ex Lib. 34. apud Phot.
[g] Vit. Apoll. Tyan. L. V. c. 33. Ed. Olear.

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, [h] cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim [i] David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum [k] Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμέν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν. *non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

[h] Joann. IV, 7.
[i] I Sam. XXVII. &c.
[k] Ant. VIII, 2. pag. 265.

5. Ex-

GRONOVII.

55 *Monstrandæ viæ*] Ut si nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

GRO-

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6. *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis [57] federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe [58] jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19. neque [a] Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David [b] nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

a *Jud.* XI, 16.
b II *Sam.* X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet m Abrahami, [c] impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse n [59] Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, [60] permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis [d] fedus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo; imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares.

c *Gen.* XIV.
d I *Macc.* VIII. & XII.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Escole & Anero fedus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benedado. [Vide I *Sam.* XXVII. II *Sam.* X, 2. I *Reg.* III. 1. & XV. 19.]

n *Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum est in *Thargumo Chaldaico*, in libris *Maccabaicis*, in epistola ad *Hebræos.* Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rudolphus Habspurgensis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III. de jure belli Romani Pontificis, c. 1. Julius II. Pontifex Turcis usus.

GRONOVII.

57 *Federa benefica*] Quæ non modo securitatem, sed etiam mutua officia & honores præstant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello lacessere.

59 *Asmonæos*] 1, 4. 7. *num.* 1.

60 *Promissa sola sui*] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

GRO-

Deus significasset, eorum tutelam suscipere, aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet [a] Prophetæ o ad Josaphatum de rege Israëlis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere* p *qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ [b] ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est [c] Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israëlitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro, cui nomen Constitutiones Clementis VI, capite XVIII.

a II Paralip. XIX, 2.
b Ibid. XXV, 7.
c Ibid. XX, 37.

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum, qui [61] a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est et ubi culpantur federa, ob [62] animi vitium unde procedebant; ita a Propheta reprehensus Asa, [d] quod ad societatem Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus [e] quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita [63] vitiat animus, ut *a* cen-

d II Paral. XVI, 2, 7. Esai. VIII, 6.
e Ibid. XVI, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c. XVI.

GROTII.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: *ᾐτιᾶτο τῆς πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. I. §. I. *Edit. Huds.*)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, *ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ συμμαχεῖν· fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras. (Lib. XIII. Cap. 17.)

q *Lege quæ exstat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant x. tribus revulsæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus descíverant.

62 *Animi*] Intentionis, consilii, propositi.

63 *Vitiat animus*] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

GRO-

[a] censum in Davide, [b] thesaurorum ostensionem in Ezechia. a II Sam.
Sic [c] alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum ta- XXIV,
men Solomoni [d] cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit. b II Reg. XX, 13.
10. Quibus & hoc addendum est, [e] Hebræos sub statu legis c Esa. XXXI,
veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observa- 1.
rent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Ex- d 1 Reg.
stant quidem & apud Solomonem [f] sententiæ non paucæ, de III, 1. e Deuter.
vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, XXVIII, 7.
non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, f Prov. I,
plurimas habent exceptiones. 15. XIII,

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: [g] imo 20. XXII, 24. XXIV, 1.
magis etiam favet federibus, quibus hi, qui a Religione alieni g Victoria
sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficientiam in quosvis de Indis
homines, data occasione, non liberam modo reliquit & lauda- relect. 1. n.
bilem, sed & sub præcepto posuit. [h] Nam Dei exemplo, qui 15. & 17. Franc. A
solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, rius de bel-
jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. lo n. 192.
Bene Tertullianus: [i] *Quamdiu* [64] *intra Israelem erat sacramen-* Cajet. 2. 2.
tum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi q. 40. art. 1. Molin.
Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, & tract. II.
[65] *cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus po-* disp. 112.
pulus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam conse- h Matthæi V, 45.
cuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ be- i Adv.
nignitatis extendit, [66] *neminem excludens in miseratione, sicut in* Marcion.
vocatione. L. 4. c. 16.

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, [k] præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis [l] constitutionibus legimus: πᾶσιν ἓν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους. *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit [m] Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud [n] Aristotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· *Neque enim par est, æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.*

k Gal. VI. 10.
l Lib. VII, cap. 11.
m Off. 1, c. 30.
n Nic. IV. c. 12.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus, qui alieni sunt a Religione, non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, o-
mne

GRONOVII.

64 *Intra Israelem erat sacramentum*] Penes solos Israelitas fœdus et Ecclesia,

65 *Cœpit expungi*] Impleri & q. solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

66 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

GRO-

mne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam [a] quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, [b] *Ne jugum ducite cum alienis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet, [67] qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in [c] priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.*

a II Thess. III. 15.
b II Corinth. VI, 14. & seqq.
c 1 Cor. X, 21.

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum & locorum occasione sumenda sint. [d] Sicut autem benefacere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

d Sylv. verb. bellum I. n 9 concl. 3. Pan. in c quod super. de voto.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinsece aut universalis est pravitas, sed [r] ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim, ne nimia commixtio contagium adferat [68] infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud [e] Anaxandridæ:

e Apud Athenæum, VII, 13. p. 299, 300.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.

Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentiunt,
Sed multis inter se intervallis discrepant.

Quo

GROTII.

r *Ex circumstantiis æstimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud *Agathiam* III. (Cap. 5.) *Saxo* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum consortes existere posse, quos supernæ venerationis formula disparasset.* (Lib. IX. pag. 158. (*Edit. Wech.* 1576.)

GRONOVII.

67 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hostiis falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam de extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur, vocatis amicis, et si quod insuper superesset, in macellum mittebant.

68 *Infirmis*] Quibus scandalo et offensioni sit nostra cum pravæ superstitionibus cultoribus conversatio.

GRO-

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus [a] de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis.

a Lib. 1. c. 2. §. 9. n. 3.

2. Sed & si ex societate tali [69] profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, [b] abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides. [c] ἀνεπίφθονον δὲ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβελευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρες, προσλαβόντας διασωθῆναι· *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis.* Non enim [70] jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco [d] est regnum cœleste, id est, Euangelii propagatio.

c Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. concl. 3.
c Lib. 1. c. 82.
d Matth. VI, 33.

3. Optandum esset, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, [e] Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* [s] *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & federa suscipere detestanda? Nihil enim distat, utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud [f] Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τὲς στρατευομένες ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· *graviter eos delinquere, qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

e Frod. l. IV, historiæ Remensis, c. 6.
f Lib. 1. Cap. 17.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani [g] unius corporis membra sint, quæ jubentur alii aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, [t] nisi alii aliis auxilio sint; quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur;

g 1 Cor. XII. 18. 26.

GROTII.

s *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancasa apud *Nicetam* rebus Isaaci Angeli lib. II. (Cap. 3.) Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

t *Nisi alii aliis auxilio sint*] Ad hanc rem vide *Marianam* libro XXX. (Cap. 23.) *Parutam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

GRONOVII.

69 *Profanæ opes*] Si ab societate nostra cum infidelibus & aversis a religione nostra istorum in universum potentia contra omnes, qui nobiscum sunt religione conjuncti, etsi in præsens causa differant.

70 *Jus quodvis*] Causa quæ non sit maximi momenti, licet justa, tantum valere apud quenquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Christiani nominis.

tur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi [71] Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quo minus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut [72] non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, [73] ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare [u] qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum [74] extraneo res sit. Etiam si cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli ostendit [a] Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum: nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus [b] erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.*

a Pag. 83. C.

b Polyb. L. VII. c. 2.

2. Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλούντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι· (ff) *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa [75] creditores personales. At si ipsius qui

GROTII.

u *Qui federatorum justam habet belli causam præferendus*] Vide infra libro II, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te aliquem juste offendere: & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium.* (Feud. II, 7.)

GRONOVII.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Boecleri* disputatio *de Passagiis*.

72 *Non dissimili malo*] Dissensione ob religiones.

73 *Ad injusta bella*] Etiamsi quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

74 *Extraneo*] Non federato.

(ff) Locus est *Tom.* II. pag. 220 *Ed. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesto patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui sole chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu

qui promisit præsentia requiritur, [76] quæ individua est, ratio postulat, [x] ut præferatur cum quo antiquius est fedus; quod (gg) Acarnanes Spartanis dicunt apud [a] Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: [b] *amicitias ita institui par est,* [y] *ne qua vetustior amicita ac societas violetur.*

a Lib. IX. c. 25.
b Liv. VII. 31.

4. Sed addenda exceptio, [c] nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, [z] [77] quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. [a] Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium [d] deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

c Sylvest. in verb. bellum p. 1. n. 7.
d Lib. VI. c. 10.

XIV. Finito tempore fedus [e] tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus, qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile [78] præsumitur nova obligatio.

e Dec. cons. 407.

XV. Si pars una fedus violaverit, [f] poterit altera a federe discedere: nam capita federis [79] singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud [g] Thucydidem: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι᾽ ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες ἀλλ᾽ οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι· Soluti

f Dec. cons. 265. & Cep. 451, 455, 461.
g L. I. C. 71.

cursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de separat.* L. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius est fedus*] Vide de Feudis lib IV, cap. 31 [Secundum divisionem *Cujacii:* at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ᾽ ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos,* dicit Ptolemæus Atheniensibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed alio pertinet hic locus, ut patet statim; nimirum ad casum, de quo supra, §. 13. n. 1. in fine. Ceterum verba ipsa non reperio in *Excerptis* indicatis; & memoria heic videtur omnino fefellisse Auctorem. *J. B.*]

z *Quod quasi dominii translationem in se contineat*] Vide *Radevicum* II, 7.

a *Nam & sic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

76 *Quæ individua est*] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

77 *Quod quasi dominii*] *Flor.* I, 16. *Erat cum utrisque fedus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15.

78 *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

79 *Singula conditionis*] Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

(gg) Immo *Aetoli,* adversus *Acarnanes,* ore *Chlaneæ* Legati loquentes. Inspice locum; quem distinctius in margine indicavi. *J. B.*

Soluti federis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem, re non præstant.

a Lib. IV. c. 23. Alibi [a] apud eundem: ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob quasvis offensas a federe discedere liceat.

XVI. 1. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc [80] personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: (hh) Primum si improbetur a rege aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, [81] ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum, in quo erat ante sponsionem, an ad [82] corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & [83] Q. Mælius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsionum duarum nobilium [84] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui summum imperium habet [85] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis [b] Posthumius: *Hosti nihil spopondistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis; nil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene [c] idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *si quid est, in quod obligari populus possit, in omnia potest.*

b Liv. IX, 9.

c Ibid.

2. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere, qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut [86] quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. (ii) Tum demum si pactis statum non esset,

GRONOVII.

80 *Personarum facientium*] *Federa* non faciunt nisi summæ potestates, aut earum mandato ministri: *sponsiones* ministri sine potestate ac mandato.

81 *Ad id quod interest*] Æstimationem commodi, quod ex effectu habuisset is, cui sponsio facta est & pro ea satisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponsoris.

83 *Mælius urgebant*] Et ipsi Samnites *Liv.* 9, 11.

84 *Caudinæ & Numantiæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Sallustius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.*

86 *Quanti ipsis esset*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obsessum & clausum recuperarent incolumem.

(hh) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 12, 13. *J. B.*

(ii) Imprudenter quidem egerunt *Samnites*: sed non minus propterea vio-

esset, potuissent dicere, quod & ab ipsis & a [87] Numantinis dictum ait Vellejus, [88] publicæ violationem fidei non debere [89] unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest [b] milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret a sponsoribus, ut in pacto [90] quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si [c] fide sponsorum & [d] sexcentorum, quos imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores [91] præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [92] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest [93] expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut [94] capite

violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani*. Ostendit id Celeberrimus JCtus Hallensis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Dissertatione singulari *De Sponsione Romanorum Caudina*, quæ sexta est inter Lipsienses. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

b *Milites omnes fuisse obligatos*] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum. Hoc habere videtur ex *Orosio*, Hist. v. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomasius* de hac quoque *Sponsione Romanorum Numantina* Dissertationem scripsit, numero xiv. in eodem volumine. *J. B.*]

c *Fide sponsorum*] Ii erant consules duo, quæstores duo, præfecti iv, tribuni xii, narrante *Apiano*. Excerpt. Legat. *num.* 3. pag. 442. *Fulv. Ursin.*) Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino consul solus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A)

d *Sexcentorum, quos imperarunt, obsidum*] Pontius filius apud *Appianum*: τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶνδε τῶν συνθηκῶν, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. *equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet.* Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur, *Polybius* excerpto CXXII.

GRONOVII.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fedus ictum est.

88 *Publicæ violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviat in ministrum promittendi, aut dedat, ut in eum sæviatur.

89 *Unius*] Sponsoris.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ se tulerunt*] Mentiti sunt, se habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æstimari poterat velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

93 *Expressissent*] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

capite luerent ſi pacto non ſtaretur. De ſponſoribus an eadem dicta ſit pœna in obſcuro eſt. Pœnæ autem ſtipulatio tali modo facta efficit, ut ſi factum præſtari nequeat, nihil aliud [95] ſit in obligatione: ſuccedit enim [96] certum loco incerti quod intereſt. Erat autem communis iſtorum temporum ſententia, etiam [97] vitam valide poſſe obligari.

4. Apud [98] nos autem, qui aliter ſentimus, exiſtimo tali ſponſione bona primum ad id quod intereſt, & ſi ea non ſufficiant, corpus ad ſervitutem obligari. [e] Fabius olim [a] Maximus cum pactum quoddam ejus cum hoſtibus factum ſenatus improbaſſet, fundum ſuum ducentis millibus vendidit, & fidei ſatisfecit. Samnites vero [f] Brutulum Papium induciarum ruptorem ſimul cum bonis ſuis dedendum recte [b] cenſuerunt.

a Scriptor de Vir. Ill. c. 43.

b Plut. Fabio Maximo, p. 178. *Livius lib.* VIII. c. 39.

XVII. 1. Altera quæſtio eſt, an ſponſio obliget ſummam poteſtatem [99] ex notitia & ſilentio. Hic diſtinguendum primum an pure facta ſit ſponſio, an ſub conditione ſi rata haberetur a ſumma poteſtate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diſerte impleri) nullam facit ſponſionem. Quod recte convenit in ſponſionem [c] Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea ſe populus, quia ſuo injuſſu facta erat, teneri negarat: itaque publico conſilio aliud de integro fedus factum erat.

c Liv. l. XXI. c. 19. *Polyb. libro* III. c. 29.

2. Videndum deinde, an præter ſilentium res aliqua acceſſerit. nam ſine re aut facto aliquo ſilentium non ſatis probabilem voluntatis conjecturam ſuppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione [100] ſupra diximus, intelligi poteſt. Sed ſi actus aliqui acceſſerint, qui ad aliam cauſam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus eſſe habitus: quomodo

GROTII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peireſcianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, ſed *Dion Coccejanus* habet id, de quo Auctor noſter loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valeſio* editorum. *J. B.*]

f *Brutulum Papium*] *Dion* excerpto legationum IV.

GRONOVII.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna ſcilicet.

96 *Certum loco incerto*] Ante pœnam non definitam incerta erat æſtimatio ejus, quod intereſt, & poterat in quantumvis extendi. At poſtquam ea definita eſt, ceſſat æſtimatio incerti, & ſubit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide poſſe*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

98 *Nos, qui aliter ſentimus*] Qui putamus hominem vitæ ſuæ dominum non eſſe, ut poſſit eam obligare, aut caput ſuum pignori opponere.

99 *Ex notitia & ſilentio*] Eo quod actum a legato ſuo vel præfecto reſciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 43.

1 *Nude*

modo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero [a] pro Balbo.

a Cap. 15. & seqq.

3. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani, de pactione cum [b] Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus a Romanis esset, eorumque dicto Pæni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines [1] nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

b Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi opportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

GRONOVII.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

CAPUT XVI.

DE INTERPRETATIONE.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia sponte se ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, aut media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes*

I.

1. IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. [1] *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit [a] Cicero. Sed quia [2] interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet [3] sibi affingendo liberare se posset; ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod [4] in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset [b] Isocrates [5] præscriptione adversus Callimachum, τέτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir emi-

[a] De Off. l. c. 13.
[b] Pag. 376. D. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

1 *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis,

2 *Interni actus per se*] 2, 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc, quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præscriptione*] Παραγραφικῷ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

eminentiſſimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, ſed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud [a] Livium: *Sine dolo malo* [a] *utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt.* Rectæ interpretationis menſura eſt [6] collectio mentis ex ſignis maxime probabilibus. (bb) Ea ſigna ſunt duum generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ [7] aut ſeorſim conſiderantur, aut [8] conjunctim. *a Lib. 1. c. 24.*

II. Si nulla ſit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda ſunt ex proprietate, [b] non grammatica [9] quæ eſt ex origine, ſed populari ex uſu,

b Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi. *b Horat. Art. Poet. verſ. 73.*

Stulto ergo perfidiæ effugio uſi ſunt [c] Locri, cum polliciti ſe pactis ſtaturos quamdiu terram hanc inſiſterent & capita humeris geſtarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris impoſita abjecerunt, quaſi eo modo religione ſe poſſent exſolvere, quæ hiſtoria apud Polybium exſtat: ac ſimilis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ tranſcribere nihil

GROTII.

a *Utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt*] Vota interpretanda, ut communiter ſumuntur, notant Hebræi ad Num. xxx.

b *Non grammatica quæ eſt ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τῦ χρόνυ τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τέθεινται, ἥκιςα ἀξιῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλυσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωρῦντες· *Longa dies non ſolet ſervare voces in quo primum datæ ſunt ſenſu. vertuntur enim res ipſæ qua volunt homines, vocabula illa primitus impoſita rebus nihil curantes.* (Cap. II.)

c *Locri*] *Polybius* lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non ſtantem ſed everſam reddidere. *Thucyd.* v. (*Cap.* 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum diſſecuit cui caput incolume fore promiſerat. [Vide J. CUSPINIAN. *de Turcarum orig. in Mahumete II. pag.* 132. *Edid. Lugd. B.* 1654. *J. B.*]

GRONOVII.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio ſententiæ dictorum.

7 *Aut ſeorſim*] Ut extra ſignificationem verborum aliunde arceſſantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ eſt ex origine*] Multis enim verbis longe aliam ſignificationem impoſuit uſus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In Opere *Semeſtrium*, Lib. I. Cap. 7. in fine. *J. B.*

(bb) In toto iſto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. v. Cap. 12. cum Notis noſtris. *J. B.*

hil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte [a] dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

a De Off. III. c. 32.

III. [d] In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ [10] ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum [b] primo: *Dialecticorum verba nulla* [11] *sunt publica, suis utuntur; & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero [c] exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse [12] sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus [d] exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest; id est, ut Vegetius [e] exponit, decem milibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic [e] arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

b Cap. 7.

c Parad. VI.

d L. 2. D. de his qui not. infamia.

e Libro III. cap. 1. De Re Milit.

IV. 1. Con.

GROTII.

d *In artium autem vocabulis*] *Augustinus* in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.* (Cap. 9. Princip. *Rhetoric.* falso illi Doctori tributorum.)

e *Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit*] *Servius* ad I. Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.* (Ad vers. 20.)

GRONOVII.

10 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur *Cic.* I. de Invent. 8. Ad Herennium I, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, inst. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 200. equ. *Polyb.* I, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* IↃ CCXXVI.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. Cap. 72. Vide et *Is. Casauboni* Notam in *Lib.* I. *Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amst. *J. B.*

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus est *Cap.* 6. *Speciem justi exercitus fecissemus.* Sed reliquiæ cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quæ *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus, *Lib.* XXII. *Cap.* 54. init. *J. B.*

GRO-

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt*. Hunc locum Rhetores vocant [13] ἐξ ἀμφιβολίας· Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν, si in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφανεία, *species quædam repugnantiæ*. Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, [14] sive μονομερῶς, *ex parte una*, ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant [15] ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας· Latini [16] ex scripto & sententia scripti. Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui sunt [17] ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. [f] Ex materia, [a] ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus [18] naturalibus, sed [19] civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum [20] donare [b] sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ

[a] *Everh. in loco a subjecta materia.*

[b] *L. 15. §. 4. D. Locat. conduct.*

GROTII.

f *Ex materia*] *Tertullianus* de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, nisi quod pro voce *sensus* male scripserit *Sermo.* Cap. 37. In Libro autem *de Pudicitia* Cap. 8, & *seqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretari conatur *Tertullianus*; verba autem ipsa regulæ non reperio. *J. B.*

GRONOVII.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo*, ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

14 *Sive* μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian.* Quintil. 7, 7.

16 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate*, Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi soleant.

18 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

19 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat. Gell.* 3, 2.

20 *Donare pro transigere*] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

GRO-

quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt [21] Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, [22] non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur; & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit [23] Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

a Everh. in loco de absurdo. *b L. In ambigua. D. de legibus.* *c Thuc. IV. c. 98.*

VI. Ex effectu, [a] in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio [b], quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Brasidæ cavillatio [c], qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

d Everh. in loco a conjunct. duarum leg. *e Iliad. III 92, 93.* *f Ibid. vers. 281, 309.* *g Plut. Symp. IX, 13.*

VII. g Conjuncta sunt aut origine, [d] aut etiam loco. Conjuncta origine sunt, quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia [24] in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum [e] ut victori Helena cederet, ex [f] posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: [g] οἱ δικασαὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον

GROTII.

g *Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Augustinus* contra Adimantum c. 14. *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.* (§ 2. Cap. XIV. *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

21 *Platæenses*] *Thucydid.* initio l. 2. (c. 5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adstringebant pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte indicare voluit Vir Doctissimus in fine istius Notulæ. *J. B.*]

24 *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib.* VII. *Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

(gg) Non *Brasidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, sed Præconis ab *Atheniensibus* missi. Inspice locum *Thucydidis*, in ora libri distinctius designatum. *J. B.*

GRO-

μον ἔχοντι, προσίθενται, τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες· *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet h [25] ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & [26] præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est, voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus [27] cognationis & adoptionis, item in nominibus [28] masculinis, quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia; aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut i [29] mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est, [a] eorum quæ promittuntur alia esse (ii) favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia

[a] *Alc. v. resp. 17.*

GROTII.

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *Non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi quidam pœne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanensem ducatum pertinentibus sermo. (*pag. 341. Ed. Genevens.* 1645.)

GRONOVII.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio est causa quæ legislatorem movit, ut legem poneret; mens, sententia seu id, quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, sed libido, sed fortuitus animi motus facit decernere, consentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere est vel *agnatio* vel *cognatio* in specie: *adoptio* est vel *arrogatio* vel *adoptio.*

28 *Masculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc*, SI QUIS, *tam masculos quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poss. cont. tabb.*

(hh) Exemplum istud non suo loco positum, quum pertineat ad superiora, *Si certo constet aliquâ ratione tanquam caussâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obscurum, nihil ambiguum: & exceptio manifesto sequitur ex naturâ ipsius rei. *J. B.*

(ii) Distinctionem illam nec satis certo fundamento niti, & parum utilem esse, ostendimus, post alios, in Notis nostris ad PUFENDORF. De

bilia sunt quæ [30] æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli [31] ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

a Gl. in l. non possunt. D. de legibus.

XI. Discrimen [32] actuum [a] bonæ fidei & stricti juris, (kk) quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui [33] formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic [34] verba hæc, *Unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt [35] qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

b Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de usuc. Covar. III. *Var. c.* 5. *n.* 5. *Tiraq. in leg. connub. Gl.* 5. *n.* 115.

2. In favorabilioribus, [b] si is, qui loquitur jus intelligat, aut peri-

De Jure Nat. & Gent. §. 12, *& seqq.* Capitis huic respondentis, & antea indicati. *J. B.*

GRONOVII.

30 *Æqualitatem*] In quibus par & æqualis utriusque partis sit conditio, atque ambabus consulitur.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines suos defendendos quam ad acquirendum aut ulciscendum.

32 *Actuum bonæ fidei &c.*] §. 28. instit. *de action.* Infr. 3, 21. 16.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & secum trahere vulgo existimentur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præstari æquum bonumque ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ possessionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Instit. *de Interd.*

35 *Qui vi vetitus*] Cui vi & manu præclusus est aditus ad prædium suum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus est.

(kk) Vide eundem PUFENDORFIUM, *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

GRO-

peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant [36] significationem artis, aut quam lex dedit. [k] Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut [37] pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

3. In odiosis vero etiam [38] sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea, de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere [39] occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. [a] Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit. *a Barb.* IV. *cons.* 92.

XIII. 1. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: [40] *Utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset, quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita [41] Livius [b] exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent,* [l] *nec, ne qui postea assumerentur. & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret,* [42] *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos* *b Lib.* XXI. *c.* 19.

GROTII.

k *Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. *de Fideicommissis.*

l *Nec, ne qui postea assumerentur*] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. *Thuc.* lib. V. (c. 18.)

GRONOVII.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum usu sumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum sit & effectu careat.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, discedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arcifiniis, 2, 3. 16. [Non agitur de tali occupatione, ut adtendenti satis patet. *J. B.*]

40 *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius* Lib. XXI. c. 19.

42 *Aut ob nulla quenquam*] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom. vel

receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes reciperentur? Quæ ferme ad verbum [43] de Polybio [a] sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, (ll) futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; m quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

[a] *Hist. l.* III. *c.* 29.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani, si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, [b] ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed n nego pertinuisse

[b] *Polyb. hist. l.* III. *c.* 25.

vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indefensos prodere.

GROTII.

m *Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit.* Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam socii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* I. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defensionis, quod in omni pacto tacite exceptum censeri debet. *J. B.*]

n *Nego pertinuisse hoc ad federis violationem*] *Procopius* Persicorum II. ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς ὀ λύει τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸν ἐς ταύτας οὐδέτεροι ἐσεγράψαντο. *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse a neutra parte conventis inscriptus esset.* (Cap. I.)

GRONOVII.

43 *De Polybio Hist. l.* III.] 29.

(ll) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

tinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, [a] an justum id fuerit, & an per fedus licuerit. a Lib. III. c. 26.

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem [b] dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, [c] nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, o manente de cætero pace. Justinus [d] de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prœlio dimicassent.* Sic & in oratione de Halonesо, [e] quæ inter Demosthenicas legitur, apparet, pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

b Lib. I. c. 35.

c Ibid. c. 45.

d Libro III. c. 7.

e Pag. 33. A.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod 44 positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe 45 Macedonico cum Romanis, [f] ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio 46 arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas.

f Livius, lib. XLII. c. 25.

XV. Ejus-

GROTII.

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι. *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstare, & cum Peloponnesiis servare amicitiæ jura.* [THUCYDID. III. 70.]

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] *Livius* 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret.* Lib. 42, 25. *Fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios pop. Romani lacessere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

(mm) Immo quia sui ipsius defensio est jus a natura concessum, quo nemo potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

XV. Ejusdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant, p [47] liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus & alia quædam [48] pridem amiſerant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, (nn) non urbem ſignificari: (quod quanquam improprium concedi poteſt, [49] ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut [a] Appianus ait, manifeſta erat captio.

a Pag. 48. Ed. H. Steph.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt de [50] pactis perſonalibus ac [51] realibus. (oo) Et ſi quidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt [52] res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etſi mutato capite, &, ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit, ſi appareat, cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut [53] ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fedus contrahant.

2. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cenſendum fedus: nam ut recte dictum eſt a Pedio [b] & Ulpiano, plerumque perſona pacto inſeritur, [54] non ut perſonale pactum

b L. jure gentium, 7. §. pactum, 8. D. de pactis.

GROTII.

p. *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus ſic refert excerpto legationum 27 manſura illis νόμους, χώραν, ἱερά, τάφους, ἐλευθερίαν· *leges, regionem, ſacra, ſepulchra, libertatem.*

GRONOVII.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, ſi facerent imperara, datis CCC obſidibus, & armis traditis. Quod cum feciſſent, juſſerunt eos cæteris rebus ſalvis cedere ſedibus, & 10000 paſſuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiſerant*] Pace poſt bellum Punicum ſecundum facta.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam.*

50 *Pactis perſonalibus*] Quæ intra perſonam ſtant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perſona maneant ſtabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etruſci Vejentibus, cum hi bello adverſus Romanos regem creaſſent, negarunt auxilia, quamdiu ſub rege eſſent. *Liv.* 5, 1.

54 *Non ut perſonale*] Non ut ad eum ſolum pertineat, ſed ut appareat, quicum ſive ipſius ſive alieno nomine actum ſit.

(nn) Ubi de *Urbe* aliqua ſermo fit, quamquam ut multitudo Civium ſpectetur, tamen non ſine ſolo & ædificiis, quæ ſedes ſunt Populi, intelligitur. *J. B.*

(oo) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & ſeqq. *J. B.*

GRO-

pactum fiat, ſed ut demonſtretur cum quo pactum factum eſt. Quod ſi adjectum ſit federi ut perpetuum ſit, aut factum in bonum regni, aut cum ipſo & ſucceſſoribus: ſicut ſolere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, & poſteris, ait Libanius in defenſione Demoſthenis, aut ad tempus definitum, jam ſatis apparebit reale eſſe. Tale videtur fuiſſe q fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perſeus ejus filius ad ſe pertinere negaret, bellum eo nomine exortum eſt. Sed & alia verba, & ipſa interdum materia, conjecturam ſuppeditabunt non improbabilem.

3. Quod ſi pares ſint [55] in utrumque conjecturæ, ſupererit, (pp) ut favorabilia credantur eſſe realia, odioſa vero perſonalia. Federa pacis cauſa facta, aut commerciorum, favorabilia ſunt. Quæ belli cauſa, non odioſa omnia, ut quidam cenſent, ſed [56] ἐπιμαχίαι, id eſt, federa tuendi ſe cauſa, propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit, quod in federe ad bellum quodvis, [57] præſumitur ratio habita r prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuſte, ſed nec temere bellum ſuſcepturus videretur.

4. Quod vero dici ſolet, [58] ſocietates morte finiri, a huc non adfero: pertinet enim hoc ad ſocietates privatas, & juris eſt civilis. Jure ergo an injuria s Fidenates, t Latini, Etruſci, Sabini

a Decius, lib. 1. Conſ. 22.

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

r *Vide Parutam* libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionyſium Halicarnaſſenſem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III, 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Perſarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, ſed injuſte; cauſando quod poſt Joviani exceſſum, cum quo fedus firmaverat & pacem, nihil obſtare debeat, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores ſuos pertinuiſſe monſtrabat.* (Cap. 4.) Similia de Juſtiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 12.) Adde quæ Helvetii cauſantur poſt mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII, in anno CIƆ IƆ LXXXIX. Vide & inſignem locum apud *Camdenum* in anno CIƆ IƆ LXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

55 *In utrumque*] Ut & perſonale & reale interpretari poſſis.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 11. 6.

57 *Præſumitur ratio habita*] Bene exiſtimaſſe utrumque contrahentium de altero, & crediaiſſe inter ſe, neutrum temere aut injuſte agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Inſtit. *de ſociet.*

(pp) Quum diſtinctio illa ſit incerta & lubrica admodum, tutius eſt ſtatuere, in dubio Fœdera cum Rege inita cenſenda eſſe realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egiſſe tamquam Caput Civitatis, & ejus utilitatis cauſſa. Vide Celeberrimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

Sabini a federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non exstent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum a controversia, an civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione [59] fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini b argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. (qq) Potest quippe juramenti obligatio [60] personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem.

a Lib. I. c. 7.

b Lib. V. c. ult.

5. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur c Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

c Lib. III. c. 20.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano (Lib. V. vers. 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor, volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia

u hi

GRONOVII.

59 *Fidem elegissent*] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati*. l. 3 D. *de probat.*

60 *Personam tantum obstringere, & ipsa promissio*] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo eum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regiis princeps & successor una sunt persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. cum nostris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

GRO-

u hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est, quod Nabidi dicebat [a] T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

a Livius lib. XXXIV c. 32.

XIX. Tractaverat [b] olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul [61] pervenerint, an neutri. Et sane x vox primi ambigua est, nam aut eum significat [62] qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, (rr) verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius y Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

b Apud Plutarch. De Stoic. repugn. p. 1045. D.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, [c] ex conjecturis, extra

c Everh. in loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.

GROTII.

u *Hi possessionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui *Procopio* purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit *Ammianus* libro XXVII. *(c. 5.)* Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine: ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fedus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ildericho cum regno libertatem eripuerat. [Apud PROCOPIUM, *Vandalic.* I. 9.] Vide *Cardinalem Tuschum* pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. *Cacheranum* decis. LXXIX. num. 35.

x *Vox primi ambigua est*] Vide *Albericum de Rosato* de statutis qu. 106. & 107.

y *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI, 48. Adde *Excerpta* ex *Dione Cassio*, pag. 602. inter *Exc. Vales.* J. B.]

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *hieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. *Ovid.* 13, Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi præmium promissum est, possit *iterari*, *aut non*. Si *prius*, jubendi sunt illi, qui præmium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si posterius, vel ipsum *præmium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari potest, vel *non potest*. Si *potest*, utrique solidum præmium dandum, quum uterque meritus sit. *Sin minus*, præmium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*, & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *sorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fusius deduximus & probavimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

extra ſignificationem verborum, eorum ſcilicet, quibus promiſſio continetur: idque duplex, [63] vel extendens vel [64] coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam ſicut in rebus omnibus, ut effectus non ſequatur, ſatis eſt unam deeſſe cauſarum, ut naſcatur, omnes convenire oportet; [65] ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda eſt: multoque hic difficilius quam in caſu, de quo ſupra dicebamus, ubi verba largam aliquam ſignificationem, etſi minus receptam, admittunt. Nam hic [66] extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa eſſe debet, ut obligationem inducat, nec ratio ſimilis ſufficit, ſed oportet eadem ſit; nec id ſemper ſatis eſt, ut dicamus ex ratione faciendam extenſionem: quia, ut modo dicebamus, ſæpe ratio ita movet, [67] ut voluntas tamen ſit cauſa per ſe ſufficiens, etiam ſine ratione illa.

2. Ut ergo talis extenſio recte fiat, opus eſt ut conſtet, rationem, ſub quam venit caſus quem volumus comprehendere, eſſe cauſam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo [68] conſideratam in ſua generalitate, quia alioqui promiſſio futura fuiſſet iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari ſolet a rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus ſpeciem unam ponunt, quoties ſemper eandem ſententiam dicimus: ſed & alter locus [69] *κατὰ συλλογισμὸν, per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi [70] ex ſcripto ducimus quod ſcriptum non eſt, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a juriſconſultis traduntur [z] de his, [71] quæ in fraudem fiunt.

3. Exem-

GRONOVII.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expreſſum ſit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adeſſe oportet: ut anguſtior, ſufficit minimum abeſſe.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expreſſum non eſt, ſed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

68 *Conſideratam in ſua generalitate*] Ut etiam complectatur caſus non expreſſos.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* inſtit. 7, 8.

70 *Ex ſcripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum ſalvis verbis legis aut pacti ſententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diſerte autem fieri non vetuit, id fit.

GROTII.

z ***De his**, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controverſiarum VI, 3. *Circumſcriptio ſemper cirmen ſub ſpecie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum eſt: quod latet, inſidioſum. Quintilianus* controverſia (immo *Declamat.*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumſcriptione) *niſi cum rectum jus nequitia excluſum eſt.* Exemplum habes apud *Plinium* hiſtoriæ naturalis libro XVIII. *Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluſo*

3. Exemplum sit a in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet, prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta [72] qui posthumum omnino exspectabat, ut [73] sententia dispositionis producatur ad eum casum, [74] si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis: quod ipsum non apud jurisconsultos tantum, sed & b apud *a* Ciceronem, & Valerium (ss) Maximum invenire est. *a Lib. 1. c. 39. & 11. c. 32. da Orat. Bruto: c. 52, 53.*

4. Cicero causam hanc adfert oratione *b* pro Cæcina: *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non [75] quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse; ubi perspicitur c una atque eadem causa æqui- *b Cap. 20.*

cluso modo Iↄ *jugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret.* (Cap. 3.) Est eadem historia apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ est in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne qui locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus*] *Fuscus Arellius* in controversia, quæ est apud *Senecam* decima libro II. Hunc *enim animum fuisse sine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat *Philo* de specialibus legibus, addita causa: *αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι·* (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chassanæus* Catalogo Gloriæ mundi v. parte, consid. 49.

GRONOVII.

72 *Qui posthumum*] Qui certum habebat se uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia dispositionis*] Testamenti aut cujuscunque ultimæ voluntatis.

74 *Si is posthumus natus non esset*] Si abortum passa sit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minime: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*

(ss) Nihil hac de re exstat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Testamentis & insperatis*, ubi locus esset aptus, nec alibi, quod sciam. Sed in Cap. præced. *Lib.* VII. *Cap.* 7. n. 1. exemplum legitur, quod ad hanc regulam potest referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium suum in bello occubuisse falso crederet, alios instituerat heredes. Hoc, ut videtur, ansam dedit errori Auctoris nostri, memoriæ vitio duo diversa confundentis. *J. B.*

æquitatis, id eſt, rationis quæ ſola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adverſus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. a Cap.22. [a] *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ ſi* [76] *alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris [b] Quintiliani exemplum hoc eſt: b Decl. 350. *Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum. ſi quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones*, (tt) *aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam* [77] *immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percuſſus ſit.* Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, [78] ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio, quæ & c Lib. 1. c. 13. apud [c] Gellium eſt de mandato, an impleri poſſit non per idem, ſed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præſcripſerat. (xx) Id enim ita demum licet, ſi conſtet quod præſcriptum erat, non præſcriptum fuiſſe [79] ſub ſpeciali ſuà forma, [d] ſed ſub conſideratione generaliore, quæ aliter quo-

GRONOVII.

76 *Alio conſilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem juſto metu.

77 *In immenſam altitudinem*] De tecto excelſo vel turri in humile ſolum, de jugo aut cacumine montis ſaxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Qui una utriusque ratio eſt, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub ſpeciali ſua forma*] Non ut juſſum facias modo, ſed juſſam rem definitam facias, quo alià eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, ſi ſic feciſſes, ut ille juſſerat.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si occiderit in latrinas aut &c.* quod omnino rectius eſt *J. B.*

(uu) Locus eſt *pag. 400. Edit. Wech.* ſed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui ſolas filias, ex juſto matrimonio natas, reliquit, neminem poſſe adoptare, heredemque ſcribere, niſi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* conſtitutam. Deceptus eſt Auctor ab Interprete Latino infeliciſſimo, qui ἐπὶ ταύταις vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio: &* ἄνευ τῶν θυγατέρων, *inſciis filiabus, non conſultis:* quum hæc ſignificent, non ſine illis uxoribus ductis ab eo, qui teſtamento heres inſtituitur. Adde Viri Eruditiſſimi *Jac. Perizonii* Diſſert. Triad. *Diſſ.* II. pag. 60, & *ſeqq.* ubi recte locum exponit; ut dudum poſt hæc ſcripta animadverti. *J. B.*

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GROTII.

d *Sed ſub conſideratione generaliore*] *Quintilianus* controverſ. [Immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quædam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruiſſe.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte,

quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, [a] a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, [80] dissolvi imperantis officium, siquis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

a L. ult. D. Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut [81] ex defectu petitur originario voluntatis, aut [82] ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis [e] quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod [83] contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, [84] non consideratur nuda, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est [85] obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur [86] non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe

parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II, & IV. [Scilicet apud PROCOP. L. II, c. 10. & *Hist. Misc.* c. 23.]

e *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis*. 2. *D. de jure patronatus.*

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem pacificentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus Auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. *J. B.*

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur, Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videatur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

ſæpe quasdam res [87] non ſecundum exiſtentiam, ſed ſecundum potentiam moraliter conſideratam, quæ ubi locum habet, reſtrictio facienda non eſt. Sic ſi cautum ſit, ne exercitus aut claſſis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in actione non certum damnum, ſed periculum qualecumque ſpectatum eſt.

2. Solet & hoc diſputari, an promiſſa in ſe [88] habeant tacitam conditionem, ſi res maneant quo ſunt loco: quod negandum eſt, niſi apertiſſime pateat, ſtatum rerum præſentem in unica illa, quam diximus, ratione incluſum eſſe. Sic paſſim [a] in hiſtoriis legimus [89] legatos a ſuſcepto itinere domum rediiſſe deſerta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut cauſa ceſſaret.

a Paſcal. legato. c. 57.

XXVI. 1. Repugnantia caſus emergentis cum voluntate ſolet & ipſa ab oratoriæ artis magiſtris referri ad eum, quem dixi, locum περὶ ῥητȢ καὶ διανοίας. Eſt autem duplex: nam aut voluntas colligitur [90] ex naturali ratione, aut ex alio ſigno voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Ariſtoteles, qui hanc partem accuratiſſime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, ſive εὐγνωμοσύνην, id eſt, *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id eſt, *æquitatem*, quam ſapienter definit, [91] correctionem ejus [f] in quo lex deficit ob univerſalitatem: quod ad teſtamenta quoque & pacta ſuo modo referri debet. Nam quia caſus nec præviderі omnes poſſunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus eſt eximendi caſus, quos qui locutus eſt, ſi adeſſet, eximeret: non tamen [92] temere; id enim eſſet [93] dominum ſe facere actus alieni; ſed ex ſufficientibus indiciis.

2. Cer-

GROTII.

f *In quo lex deficit ob univerſalitatem*] *Seneca* IV, controverſia 27. *In lege, inquis, nihil excipitur, ſed multa quamvis non excipiantur intelliguntur: & ſcriptum legis anguſtum eſt, interpretatio diffuſa. quædam vero tam manifeſta ſunt ut nullam cautionem deſiderent.*

GRONOVII.

87 *Non ſecundum exiſtentiam*] Non quæ jam nunc ſint et reſpiciantur, ſed ex quibus exiſtere poſſit quod reſpicitur.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam ſi, etc.

89 *Legatos a ſuſcepto*] Ut Titus a patre miſſus ad gratulandum Galbæ, qui occiſus interim erat, Othone ſucceſſore. *Tacit.* 2. hiſt. 1.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo ſanus et ſuæ ſpontis id ita eſſe vel eo caſu voluiſſe non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod cum poſſit aliquo modo ſub eam trahi, revera tamen definitum non eſt, quia univerſalia tantum, non etiam ſingularia perſequitur.

92 *Temere*] Ex nulla vel levi ratione.

93 *Dominum ſe facere*] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non eſt noſtri, ſed alieni arbitrii.

GRO-

2. Certissimum indicium est, [94] si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, [95] cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus [a] pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit: [96] si dominus eam repetat. *Probo*, inquit [b] Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Ratio est, quia, [97] ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

a Decl. 315.

b L. bona fides. 32. D. depositi.

XXVII. 1. Secundem erit indicium, [c] si [98] verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: [99] sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. [d] Et [g] concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur [1] de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

c Molin. disp. 294. Sylv. verb. commodatum. n. 4. Less. l. II. c. 27. dub. 5.

d Ang. ad l. 7. ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. c. 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, [e] non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, [2] judicare promissor non debet,

e De Offic. 1. 10.

GROTII.

g *Concessio immunitatis*] Vide *Rosenthalium* de Feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illustrium XVIII, num. 16. parte I. *Cothmannum* conf. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Vestitis Pactis, parte II, c. 5. num. 20. *Henricum Bocer* de Collectis cap. IV, 12.

GRONOVII.

94 *Si quo casu sequi*] Talis sit casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinent, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10, 1.

98 *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive absolute*] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

1 *De quotidianis & anniversariis*] Perpetuis & solennibus.

2 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero*: intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

GRO-

debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est [3] quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, [h] quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum [4] morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis [a] primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum [5] in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

a Cap. 10.

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, [i] quod apud [b] Senecam legimus: [6] *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si [7] cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi [8] advocationem: postea apparuit per illam causam [9] præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse*

b De Benef. l. IV, c. 35.

GROTII.

h *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses tit. I. §. 2. gl. IV. n. 3. *Ferd. Vasquium* de successionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. *Antonium Fabrum* rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. *Zasium* in l. stipulatio hoc modo. 61. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. 25. *de jurejurando* & *Alciatum* ad c. *cum contingat*, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit, non quidem si nives cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deferentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno CIƆ IƆ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecunque damnum, quod inde sentiat promissor.

4 *Morbus sonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

GRO-

esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

XXVIII. Diximus, alia quoque esse posse signa voluntatis, quæ ostendant,[10] casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba[11] alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti[12] cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus [k] Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. [l] Ut quod permittit[13] cedat ei quod jubet: (yy) quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait[14] Scriptor ad [a] Herennium, plus valet[15] sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio[16] vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis

a *Lib.* II. c. 10.

GROTII.

k *Cicero posuit*] De Inventione secundo, (*Cap. 49.*) & ibi *Marius Victorinus*.

l *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] *Quintilianus* declamatione CCCLXXIV. *Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus* Phormione actu 1. scen. 2. (*vers. 76.*) *Bene jubet: minorum enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quam illa quæ aliquid jubet.* Vide *Ciceronem*, Verrina II. (*Cap. 51.*) & quæ habet *Connanus* libro 1, c. 9.

GRONOVII.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

11 *Alio loco posita*] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 *Cum ex casu fit collisio*] Casu colliduntur & eventu, *Quintil.* 7, 7.

13 *Cedat ei*] Minus obligans urgensque credatur, quam, &c.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. *Cic.* 2. de Invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

(yy) Modo scilicet Permissio sit generalis, jussum autem particulare: alias id quod jubetur universaliter cedit Permissioni particulari; ut ad PUFENDORFIUM observatum est. *J.B.*

gis eſt peculiare, & ad rem propius accedit: nam ſolent ſpecialia efficaciora eſſe generalibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut ſuperet quod cauſas habet aut magis honeſtas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) quod poſtremo dictum eſt vincat.

2. Illud ex ſuperioribus hic repetendum eſt, pactorum juratorum eam eſſe vim, ut intelligi debeant ſecundum receptiſſimam proprietatem, & ut omnes reſtrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino neceſſarias, quam maxime repudient. Quare & ſi juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præferendum erit (aa) cui adeſt jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus cenſeri debeat antequam ſcriptura confecta ſit, & tradita. Nam a id Murena cauſabatur adverſus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, n credendum, ſcripturam adhiberi, ut [17] monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id ſolet, ut in judiciis cum Nabide: b *Ex qua die deſcriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

a *Appian. Mithr.* p. 214. *Ed. H. Steph.*

b *Livius lib.* XXXIV. c. 35.

XXXI. Il-

GROTII.

m *Præferendum erit cui adeſt jurisjurandi religio*] Acontius apud *Ovidium*:

Promiſit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic ſit major, an ille metus?

(Epiſt. Heroid. XX, 159. & *ſeqq.*)

n *Credendum ſcripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut ſubſtantiæ ejus partem*] L. in re. 4. & l. ſi res geſta. 5. D. *de fide inſtrumentorum.* l. pactum quod bona fide, 17. C de pactis. ſic legem *contractus* quæ eſt 17. C. *de fide inſtrumentorum*, interpretantur *Bartolus* & *Johannes Faber*, *Salicetus*, quorum ſententia in judiciis contra *Baldum* & *Caſtrenſem* prævaluit. *Mynſingerus* decade X, conſ. XCI. *Neoſtadius* de pactis antenuptialibus, obſervatione XVIII. quare non ſatis probabile eſt, quod *Ligniacus* adfert de inſtrumento a rege ſubſcripto, ſed nondum addito ſigillo & ſecretarii manu, libro II. rerum Italicarum *Guicciardini.*

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi poſſit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

(zz) Regula illa heic non bene aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda & perpetua eſt repugnantia inter utramque partem ſcripti: quum heic agatur de colliſione in certis tantum caſibus. Plura dicemus in Notis noſtris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(aa) Hoc nititur falſa hypotheſi, de qua ſuo loco monuimus. *J. B.*

GRO-

XXXI. Illud vero non admittam, quod [a] quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse. quod temere præsumendum non est.

a Alc. v, consf. 17.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus [b] in Symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum [18] accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si [19] per affirmationem respiciat verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri, qui obtulit, certum est; nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

b IX. Symp. 13.

GRONOVII.

18 *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita sit.

CAPUT XVII.

DE DAMNO PER INJURIAM DATO, ET OBLIGATIONE QUAE INDE ORITUR.

XIX.

XIX. *Quid de metu quem jus gentium pro justo habet?*

XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quæstio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum.*

XXI. *Naturaliter ex animalis sui aut navis suæ facto sine culpa neminem teneri.*

XXII. *Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

I.

Supra [1] diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut [2] homines communiter, aut pro ratione certæ [3] qualitatis facere debent. a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. b Damnum [4] forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive [5] illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, [6] non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, [7] actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, [8] superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet [9] exactam

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀμελίυ δίκη Græcis. [Apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίυ δίκην. *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria & damno dato*, & Digestis *ad l. Aquiliam* et vicinas rubricas.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV, *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (*Pag. 41. Ed. H. Steph.*) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω, quod est βιάζω, aut ex ζημία, *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

1 *Supra diximus*] 2, 1. 2.

2 *Homines communiter*] Vulgo omnes.

3 *Qualitatis*] Personæ, quam gerunt.

4 *Forte a demendo*[*Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάω, δάμνημι.

5 *Illud suum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 1. *J. B.*

GRO-

[9] exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & [10] cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & [11] ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ ἐδὲν, ait [a] Aristoteles, ὁ ἐ βοηθήσας χρήμασι δὶ ἀνελευθερίαν· *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. [b] Plancio: *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

[a] *Nic.* v. c. 4.

[b] *Cap.* 4.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diversi generis sunt. [c] Nam cui [12] magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille [13] resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen [14] verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. [d] Simile erit in eo, cui ne quid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus. nam [15] capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

[c] *Thom. & Cajet.* 2, 2. *q.* 62. *art.* 2. *Soto, lib.* IV, *q.* 6. *Lessius, lib.* II. *c.* 12. *dub.* 18. & *Covar. ad c. peccatum. p.* 2. §. 7.

[d] *Soto lib.* IV, *q.* 7. *Less. lib.* II. *c.* 12. *dub.* 16. *n.* 3.

IV. Mi-

GRONOVII.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. *D. de R. Juris.*

10 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum et salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab assignatrice*] I, I. 7 & 8.

12 *Magistratus collatio*] Jus eligendi et ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicunque parti publicæ administrationis.

13 *Resarcire tenebitur*], *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Antecess.* 124. capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam et præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem et administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud *Quintilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

15 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus [16] qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & 17 spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut [18] illud ipsum, [a] sed [19] secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem, [b] præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui [20] consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, [21] qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, c laudat, assentatur. *Quid enim interest* d *inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero [c] Philippica secunda.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario; primario, qui cum [22] ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, [e] aut

a *L. in quantitates*, 73. §. *magno* 1. D. *ad legem Falcid.*

b *Thom.* 2. 2 62. *art.* 4. *Soto, lib.* IV. *q.* 6. *art.* 5.

c *Cap.* 12.

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud *Procopium* Gotthicorum III. *ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, ὐδέν τι ἧσσον τῶν πεπραγμένων αὐτυργὸς γίνεται. Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* (Cap. 25.) *Ulpianus* in L. 1. c. de servo corrupto: *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter suasorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto *Ammianus* libro XXVII. (*Cap.* 11.) *Lege Langobardica* lib. 1, tit. IV. etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide *Rom.* 1. in fine, & ibi veteres scriptores.

GRONOVII.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari nequeat.

17 *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset:

18 *Illud ipsum*] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu abfui; prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

20 *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulsit.

21 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. *de receptat.*

22 *Ex jure proprio*] Ratione personæ, muneris, potestatis.

(bb) Vide quæ fuse notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. 1. Cap. 1. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratius, quam uterque Auctorum nostrorum, egimus. *J. B.*

GRO-

e ut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. xx, 5. סעד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, a qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege ſive ex qualitate exoritur. Nam ſi debeat [23] ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo eſt jus aliquod proprium, ut ante diximus.

a Leſſ. lib. II, c. 13. dub. 10.

X. Sciendum quoque, hos omnes, quos diximus, ita teneri, b ſi vere cauſa fuerint damni, id eſt, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam ſæpe accidit [24] in agentibus vel negligentibus [25] ſecundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui ſunt ordinis [26] primarii, ut etiam [27] ſine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipſum dare: quo caſu illi quos dixi [28] non tenebuntur. c Quod tamen non ita intelligendum eſt, ut ſi alii defuturi non fuerint, puta qui ſuaderent, aut juvarent, non teneantur qui ſuaſerint, aut juverint, ſi absque ope aut conſilio qui dedit damnum daturus id non fuiſſet. Nam & illi alii ſi ſuaſiſſent aut adjuviſſent, tenerentur.

b Th. 2, 2. 62. art. 6. Soto, lib. IV. q. 7. art. 3.

c Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

XI. Tenentur autem d primo loco ii, [29] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & poſt eum cæteri, [30] in ſolidum ſinguli qui ad actum cauſam dederunt, f ſi totus actus ab ipſis quanquam non ſolis proceſſit.

d Leſſ. lib. II, cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4.

XII. Qui vero de actu tenetur, g ſimul tenetur de his quæ illum

GROTII.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] *Nicetas Choniates* Michaële Comneno: *ὁ ἐμπρησμὸς, ὐ μόνον τῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τῦ καταςβέσαι δυναμένυ, δράσαι δέ τι τοιῦτον ὅλως μὴ βυληθέντος· Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, ſed & ei, qui prohibere cum poſſet, omnino noluit.* (Lib. I. c. 3.)

f *Si totus actus ab ipſis, quanquam non ſolis, proceſſit*] *Lex Langobardica* lib. I, tit. IX, 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi ſunt conſecuta*] Vide *Thomam* prima ſecundæ quæſt. XX. art. 5. & l. ſi ſervus ſervum. 27. §. ſi quis inſulam 8. D. *ad l. Aquiliam.*

GRONOVII.

23 *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Chriſtianus.

24 *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

25 *Secundarii*] Num. 7. 8.

26 *Primarii*] Num. 6. & 8.

27 *Sine eorum actu vel neglectu*] Etſi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, ſi conſcii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

29 *Qui imperio aut*] Qui primario aut ſecundario in cauſa fuerunt.

30 *In ſolidum*] Ad omne damnum ſarciendum.

a Excerpt. Contr. v, 5.
b Strabo XII. pag. 539.

illum ex actus vi sunt consecuta. h In Senecæ controversia [a] quadam hoc tractatur in specie platani incensæ, ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es.* [31] *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes [b] Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

c Less. lib. II. c. 9. dub. 19.
d Diod. l. IV. c. 31.
e Cap. 2.

XIII. Exemplo hæc sint. [c] Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum [32] illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti [d] Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum [e] Nicomachiorum Aristotelis: ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δέδοται. *Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. [f] Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut [33] qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit. secus in servo, qui vendi potuit.

f Less. dub. 21. Navarr. cap. 15. num. 22.
g L. ult. D. De his qui effud. vel dej.

XIV. i Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, [34] minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, [g] ita & hic cicatricis in libero homine

GROTII.

h *In Senecæ controversia*] Excerptis v, 5.

i *Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, *Baba Kama* cap. VIII. §. 1. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum *Pontanum*, dissertatione de mari. [*Discuss. Historic.* &c. Lib. II. Cap. 21. ubi tamen nil legitur, quod ad rem faciat. Est tantum aliquid de mulcta ab homicida heredibus occisi pendenda, *pag.* 143. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

32 *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

35 *Con-*

homine æstimatio non fit. De [35] conjectione in carcerem idem dicendum.

XV. Sic [a] adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. [b] Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere [36] quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit.

a Less. lib. II, c. 10. dub. 6.

b Less. lib. II, c. 10. dub. 2. & 3.

XVI. Fur [c] & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo [37] incremento naturali, & [38] cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem [39] non summam, [40] non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima [d] vectigalia fraudant. Similiter tenentur, qui [41] judicio injusto, [42] accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

c Ib. c. 12. dub. 17.

d Less. lib. II, c. 33. dub. 8. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, [43] tenetur eum, quicum actum est, in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt, [e] qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

e Covarr. c. peccat. p. 2. §. 3.

XVIII. At [44] qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, [f] habet quod sibi imputet: nam [45] involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

f Less. lib. II, c. 17. dub. 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta [46] pro

GRONOVII.

35 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

36 *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

37 *Incrementu naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erit factura.

38 *Cum sequente damno*] Quanto deterior est cum reddit, quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

39 *Non summam*] Quanti est, cum plurimi.

40 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

41 *Judicio injusto*] Si judex litem suam fecerit. pr. Inst. *de oblig. ex quasi delict.*

42 *Accusatione injusta*] Ut calumniatores. §. 1. Inst. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2, sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam: Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

43 *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

44 *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

45 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

[46] pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut [47] talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. [a] Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, [b] inter hostem, [48] quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi, si quid metu expresserunt, repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod [c] Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

[a] *Bodin. L. v. De Repvbl. c. 6.*
[b] *De Off. III. c. 29.*
[c] *Lib. III. c. 13. & seqq.*

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab [d] Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum [49] per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod [50] cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea [51] in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse; prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, [52] quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse; neque vero vitari

[d] *Plutarch. in Cimon. p. 483. C.*

GRONOVII.

46 *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri existimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van Octroi.*

50 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

GRO-

vitari posse quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

2. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri: quod k Galliæ a & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed [53] adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum, Atque in eam partem a [54] supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo sæcula, judicatarum.

a Const. Galliæ tom. III. tit. 3. constitutione ann. 1583. c. 44.

XXI. Illud quoque notandum est, [55] ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. (cc) Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quanquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale [56] dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. *b* In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus [57] vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, l exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

b Less. lib. II. c. II. dub. 19. 25. 27. Soto, lib. IV. q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo *constitutionum* III, tit. II. constitutione anni cIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

l *Exhibitione honoris*; *testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani, qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud *Cassiodorum* IV, 41.

GRONOVII.

53 *Adversus nautas*] Exercitoria et institoria actione. 2. II. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Den Hogen Raadt.*

55 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus*, & *si quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi solet*] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem est de animali bruto, quod, utpote ratione destitutum, damnum proprie dictum dare nequit. At alia est ratio de Mancipio; ut ostendimus in Gallicis nostris Notis ad hunc locum. *J. B.*

CAPUT XVIII.

DE LEGATIONUM JURE.

I.

Hactenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere (a a) præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, [a] sanctimoniam legatorum, jus gentium

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. *si quis.* ult. D. de legationibus: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, *Ulpiano* respondente in l. *lege Julia.* 7. *D. ad legem Juliam de vi publica.* *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. *(Cap. 8.)* multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum.* *Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: [Immo *Pelopidæ.* CORN. NEPOS, c. 5. n. I.] *Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset.* *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis, *pag. 349.* τὴν ἄδειαν vocat τῆς τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας. *securitatem a legatorum sanctimonia.* Apud

tium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaid.* II. 486.)

Sanctum populis per secula nomen.

Cicero de haruspicum [a] responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse, [b] sed & a Cap. 16.

pud *Papinium* lib. II. (*Theb.* vers. 373.)

tutique regressus
Legato.

Chrysostomus: καὶ ὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων ὐδέποτε πάσχει τι κακόν: *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos: (vers. 101.) *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (Cap. 14.) *Dionem Chrysostomum* de lege et consuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, (Exc. Legat. 19.) Epistolam *Felicis* ad Zenonem in appendice *codicis Theodosiani* data a *Sirmundo.* Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τῶν πρεσβέων σέβειν· *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* (Cap. 16.) Idem de barbaris dixit *Scafnaburgensis*. *Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriarum immunes sanciunt, debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII de Maurus *Marianam* libro XII. c. 14. [Apud *Varronem* non exstant verba, quæ tanquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ istius. Errorem hausit e nota *Dionys. Gothofredi* in *L. 17. D. De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Observ.* XII. 5. post indicatum *Varronis* fragmentum e *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod servavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* enim, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil est quod huc faciat; & Auctor ipse locum illum, juxta verum sensum, supra adtulit, *Cap.* XV. §. 16. *num.* 2. in fine. Locus *Ciceronis* non est ex *Verrin. III.* sed e *Lib. I. in Verr.* c. 33. et prima etiam ejus verba petita sunt ex Orat. *De Haruspic. Respons.* Cap. 16. *J. B.*

(aa) Jus *Legationum*, in se spectatum, vere oritur a Jure Naturali, ut ostendit PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, nisi velit, & pacto vel expresso, vel tacito, ad illa concedenda sese obstrinxerit. *J. B.*

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς, ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, (p. 161.) *Josephus* libro XV. historiæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται· ποῖον ὖν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι, τὺς ὑπὲρ τῦ δικαίυ διαλεγομένυς; *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudson.*)

a Apud. Demost. p. 63. A. & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola [a] ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt [1] provinciales, [2] municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed [3] jure civili reguntur. Legatus apud Livium [b] publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium [c] alibi senatus Romanus [4] jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero [d] ut ostendat, non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit [e] Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

b Lib. I. c. 32.

c Lib. VI. c. 17.

d Philipp. V, 10.

e Æn. VII, 369.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
[5] Dissidet, externam reor.

2. c Qui ergo impari junguntur federe, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: immo & hi [6] qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, [7] regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo [8] Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur federe*] *Cromerus* XXX.

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur.

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

5 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

8 *Persei a se victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.* [Video tamen, quum postea tres Legati a *Perseo* ad *Paullum Aemilium* mitterentur, cum literis, in quibus *Rex Perseus Consuli Paullo salutem* dicebat, sine responso ac sine literis eam legationem dimissam esse: unde *sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset*: itaque *alteras literas cum privati titulo* misit. Liv. XLV, 4. Unde colligitur, neque tales legatos a *Paullo* tanquam sanctos & inviolabiles haberi debuisse. *J. B.*]

GRO-

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, [d] puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit, ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita [e] [9] Flavianos accusat [a] Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit, quod desertor & prædo [10] hostium more ageret: quæ verba sunt [b] Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim [c] fugitivi in saltu Pyrenæo.

a Hist. III. c. 80.

b An. III. c. 73.

c Cæs. l. III. *de bello civ.* c. 19.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus, prius [f] ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, [d] ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: [g] non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

d Lib. XXI. c. 10.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, [e] auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic [h] senatus Romanus [f] negavit se Carthaginiensium legationem

e Thuc. l. II. c. 12.

f Zonar. Tom. 2. (Lib. IX. Cap 13. Ed. Reg.)

GROTII.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem, *Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

e *Flavianos accusat Tacitus*] Et Magnentium *Zosimus* libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ᾽ ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ᾽ ἑαυτῷ τὸν ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατοῦντι θεσμόν. *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus a Constantio venerat. (*Cap.* 47. *Ed. Cellar.*)

f *Ut admittantur*] *Donatus* ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Ad vers. 1.)

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide *Camdenum* in anno CIↃIↃ LXXI. quæstionum ibi propositarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*vers.* 168.)

GRONOVII.

9 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Vellejus*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

GRO-

a Liv. l. XLI. c. 29. b Procop. l. III. c. 37. & L. II. c. 19. c Lib. IV. c. 21. d Diog. Laërt. II. 102. e II Regum XVIII, 36. f Livius l. XXXVII. c. 49. g Lib. XXXII. c. 36. h Sallust. Bell. Jug. c. 30.

gationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis [a] legatos non admiserunt Achaei. Sic Totilae saepe perfidi legationem rejecit Justinianus, [b] & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratae, legatos undique pulsos narrat [c] Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, [d] quem a Ptolemaeo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet, [i] ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis [e] Assyrii legatio ad populum conciliandum merito suspecta erat Ezechiae, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, [f] ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, [g] sed ad Licinium: & Jugurthae [h] legatis edictum [k] intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt, quae nunc in usu sunt legationes assiduae, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illae ignoratae.

IV. 1. [l] De non violandis legatis difficilior est quaestio, & varie a claris hujus saeculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim [11] privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo laesum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturae includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quae [12] ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc

GROTII.

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Caesaris legatus in Hispaniam non admissus: *Mariana* libro XXIX. (*Cap. 15.*) Simile apud *Cromerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliae, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. (pag. 472. *Ed. Genev.* 1645.) *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Paris.* 1573.)

l *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸν κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς. *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide *Ern. Cothmannum* responso XXXII, num. 29. & sequentibus, volumine V. [Non *Justinus II.* Legatos *Avarum*, sed *Bajanus*, horum Rex, *Justini* legatos in vincula conjecit: *Excerpt. Legat.* Cap. 9. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo aut constitutione reipublicae ad solius illius statum pertinente.

13 *Re-*

hoc alii ad ea, quæ contra ſtatum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipſum ſunt, qui periculoſum putent, & querelas exponendas ei qui miſit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putent conſulendos [13] reges aut gentes quarum nihil intereſt: quod [14] prudentiæ eſſe poteſt, juris non poteſt.

2. Rationes quas pro ſe quisque afferunt, nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale [15] ex certis rationibus certo oritur, ſed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas ſtat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas ſecuritate quanta poteſt eſſe maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo usque gentes conſenſerint: quod ex ſolis exemplis evinci non poteſt. Exſtant enim ſatis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad ſapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illuſtria, Livii alterum, alterum Salluſtii. Livii hoc eſt de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: [a] *Quanquam viſi ſunt commiſiſſe, ut hoſtium loco eſſent,* [16] *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic (bb) etiam ad eos, qui hoſtilia patrant [17] jus gentium extendi. Salluſtii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipſos pertinet: ſed recte a majori, id eſt, minus credibili, ad minus, id eſt, magis credibile, procedet argumentatio. Is ita ait: [b] *Fit reus magis* [18] *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium,* (cc) *Bomilcar comes ejus, qui Romam*

[a] *Lib.* II. c. 4.

[b] *Bello Jug.* c. 39. *Ed. Waſſ.*

GRONOVII.

13 *Reges aut gentes*] In delictis legatorum ſumendos eſſe arbitros & ſequeſtros, qui extra cauſam ſint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod ſi quis fecerit, prudenter egiſſe judicabitur; nemini tamen id facere, ſi recte facere velit, neceſſum eſt.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel neceſſitate.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere ſupplicio, quod eo jure indignos ipſi ſe reddidiſſent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles eſſe.

18 *Ex æquo bonoque, quam*] Bono magis exemplo, quam conceſſo jure. *Tacit.* I, annal. 38.

(bb) Immo ex iſto loco contrarium inferri poteſt; ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis; ubi & quæ ad jus iſtud Legationis pertinent, accuratius exponuntur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Juris voluntarii, ſed ipſius Juris Naturalis. Ceterum longe fuſius totum argumentum, etiam in eo quod ad merum uſum Gentium refertur, a nobis poſtea excuſſum eſt in Notis Gallicis ad Verſionem Libri Ampl. BYNKERSHOECKII *De Foro Legatorum*, cujus ſecunda Editio prodiit Anno 1730. *J. B.*

(cc) Locus iſte male quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus ſenſum dudum expoſuerunt. *J. B.*

19 *Ali-*

mam fide publica venerat. Bonum & æquum, id eſt, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his ſimiles fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus eſt gentium, quo vetari multa ſolent quæ jus naturæ permittit.

4. Conjectura quoque hinc ſtat. Verius enim eſt, privilegia ita intelligenda, ut [19] aliquid tribuant ultra jus commune. Quod ſi legati ab injuſta tantum vi tuti eſſent, nihil in eo magni eſſet, (dd) nihil præcipui. Adde, quod [20] ſecuritas legatorum utilitati, quæ ex pœna eſt, præponderat. Nam pœna haberi poteſt per eum qui legatum miſit volentem: & ſi nolit, ab ipſo exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui, ſatius unum plecti, quam bello multos involvi. atqui ſi is qui legatum miſit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur ſalus legatorum, ſi actuum ſuorum rationem [21] alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diverſa, ſæpe & adverſa ſint conſilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix eſt ut non ſemper aliquid in legatum dici poſſit, quod criminis accipiat ſpeciem. Et quanquam quædam ſunt ita manifeſta, ut dubitationem non habeant, ſufficit tamen [22] ad æquitatem & utilitatem legis univerſalis periculum univerſale.

5. Quare omnino ita cenſeo, placuiſſe gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci [23] territorio ſubjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui ſicut fictione quadam habentur [24] pro perſonis mittentium (*ſenatus faciem ſecum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. [a] Tullius) ita etiam fictione ſimili [25] conſtitueren-

a Phil. VIII. c. 8.

GRONOVII.

19 *Aliquid extra jus*] Amplius quam omnibus conceſſum eſt tralaticio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium ſive recte agentium, ſive peccantium, res eſt magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

21 *Alii reddere*] Tacit. I. annal. 6. *Eam eſſe conditionem imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.*

22 *Ad æquitatem &*] Æquum & utile eſt, ut hæc ſingularia non attendantur, quia ſi non omnibus liberaverimus legatum, ex illis ſingularibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

23 *Territorio ſubjicit*] 2. 5. I. & 32.

24 *Pro perſonis mittentium*] Repræſentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores ſunt, majoribus honoribus adficiuntur.

25 *Conſtituerentur quaſi extra territorium*] Haberentur & conſiderarentur, quaſi non habitarent nobiſcum, neque in finibus territorii noſtri eſſent. *Plinius* 5, 25. *Palmyra urbs nobilis ſitu, velut terris exemta a rerum natura, privata ſorte inter duo imperia ſumma, Romanorum Parthorumque, & prima in diſcordia ſemper utrinque cura.*

(dd) Abunde ſufficit, ſi non ob quævis delicta jure ſuo excidat Legatus. *J. B.*

GRO-

tuerentur quaſi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare ſi tale ſit delictum quod contemni poſſe videatur, aut diſſimulandum erit, m aut e finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obſidibus fugiendi cauſam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, [26] qui idem deliquerat, virgis cæſus eſt, id eo eveniſſe, n quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent. Si crimen ſit atrocius, & ad publicum malum ſpectans, o remittendus erit legatus ad eum qui miſit, cum poſtulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos poſtulaſſe legimus, a ut ſibi dederentur Fabii. a Liv. v, 36.

6. Sed, quod ſupra diximus aliquoties, [27] humana jura omnia ita eſſe comparata, ut non obligent in ſumma neceſſitate, id de hoc quoque præcepto ſanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is [28] apex neceſſitatis non eſt [29] in ſumtione pœnæ, quam & aliis in caſibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de ſolennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo ſumendæ pœnæ, ſed in præcautione gravis mali, præſertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti peri-

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moſcis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno CIƆ IƆ LXXXI. Eliſabetha Scoto, et Hiſpano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. CIƆ IƆ LXXI, et CIƆ IƆ LXXXIV. [Quod Auctor heic in contextu, quſi ex *Polybio*, refert, nullibi apud hunc Auctorem reperio. Et videtur omnino deceptus ab *Alberico Gentil.* De legat. II. 21. qui ait: *ut in* Selectis *habet Polybius.* Ibi autem certe nihil tale. *J. B.*]

n *Quod Tarentini victi ſub Romanis eſſe cœpiſſent.*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanenſis, ut ſubditi ſui, imperavit ne a comitatu ſuo abſcederet. *Guicciardinus* (libro XVIII. *pag. 472.*) indicato jam loco.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui miſit*] *Dion* in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς Καρχηδονίων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam veniſſent, ibique contumelioſe quædam feciſſent, miſſi ſunt Carthaginem, traditique Carthaginienſibus, ab his vero nihil illis nocitum eſt, ſed dimiſſi ſunt incolumes.* [Exc. *Fulv. Urſin.* num. 18. ubi ex incogitantia Auctor noſter poſtrema verba male vertit, pro: *Traditique illis*, ſcilicet, *Romanis*, non *Carthaginienſibus*, a quibus contra Legati dediti ſunt. *J. B.*

GRONOVII.

26 *Qui idem deliquerat*] Obſidibus fugæ occaſionem dederat. *Livius* 25, 7.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates ſibi ſtatuerunt, ut ab iis ſit regreſſus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex neceſſitatis*] Inexcuſabilis & inevitabilis neceſſitas.

29 *In ſumtione pœnæ*] Sed in ſe conſervando. 2, 2. 6.

periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & [30] interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii p legatos deprehenderunt, q [31] literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne intercciderent.

7. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos [32] violatores juris humani a Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret, (ee)

a Lib. v. c. 36.

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

Respondet,

Ni fecialis dexteram a vi temperet.

Huic feciali nomen fuisse r Copreo, s & quia vi ageret a populo

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus* (*pag.* 292.) & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep. c.* 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide *Seryanum* in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Monliardum*, pag. 844. *Edit. Francofurt.* 1627. qua usus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* processit. Ceterum agitur ibi de eo, qui a Secretis erat Legato *Hispaniæ*, propter proditionem, simul cum *Maerargo*, in custodiam dato. *J. B.*

r *Copreo*] Vide Iliados O. (vers. 639.)

GRONOVII.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum. Sallust.* Catil. 31. et *testimon. Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ee) Chorus est, qui loquitur heic, non Fecialis, *vers.* 272. Quamquam et in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor, nescio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

GROTII.

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Justiniani legatis dicit apud *Procopium*, Gotthicorum 1. (*Cap.* 7) σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσότε σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα κτεῖναι γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι. *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi tamdiu servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in priucipem ad quem mittitur sit injuriosus,*

pulo Athenienſi interfectum, narrat Philoſtratus [a] vita Herodis. *a Vit.Soph.*
Diſtinctione non diſſimili ſolvit [33] Cicero [b] quæſitum illud, an *II. 5.*
patrem patriæ proditorem filius accuſare debeat. Vult enim *b Off. III. 23.*
debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato
jam periculo in facti pœnam.

V. 1. Ea vero, quam dixi, lex, de vi legatis non inferenda,
intelligenda eſt eum obligare ad quem miſſa eſt legatio, atque
ita demum ſi admiſit, quaſi ſcilicet ab eo tempore [34] tacita pa-
ctio interceſſerit. Cæterum denuntiari & poteſt & ſolet, ne
mittantur legati; alioqui pro hoſtibus fore: ut Ætolis [c] a Ro- *c Liv.*
manis eſt denuntiatum, & olim [35] a Romanis [d] Vejentibus edi- *XXXVII.*
ctum ni faceſſerent urbe, daturos [36] quod Lars Tolumnius de- *c. 49.* *d idem l.*
diſſet: & Romanis a [e] Samnitibus, [37] ſi quod adiiſſent in Samnio *IV. c. 58.*
concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc *e Livius,*
lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, tranſeunt *X. 12.*
legati. nam [t] ſiquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus
veniunt, aut alioqui hoſtilia moliuntur, interfici etiam pote-
runt,

ſus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum oſtendiſſent longiſſime ſe abeſſe ab adulterii ſuſpicione, quorum ne exitus quidem ſine cuſtode eſſent, addunt prudenter: *Τὺς λόγυς δὲ ὕσυς ἂν ἐκ τῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, ὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἤνγε ὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι, ἀλλ᾽ ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπυργίαν ἐκτελέσαι περίεσι μόνον· Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipſum miſit, ea ſi non ſint commoda, præſtare non ipſe debet culpam, ſed qui eum miſit: ipſi quippe nihil aliud conceſſum eſt quam miniſterio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni cIↄ Iↄ LXXI.

t *Siquidem ad hoſtes eorum eunt, aut ab hoſtibus veniunt*] Siculi Athenienſium ſocii legatos Syracuſanorum miſſos ad civitates alias cepere; *Thucydides* lib. VII. (c. 32.) Sic et Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum miſſos et Argos perduxere. Idem *Thucydides* libro VIII. (c. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere et pretium eis extorſere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum, num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hiſpani cepere & occiderunt, vide judicia *Parutæ* libro XI, *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano, *Crantzium* Saxonicorum XII, 33. Laudatur Beliſarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hiſpaniam miſſis & a Hiſpania reverſis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum I. (c. 24. Secundum exemplum, e *Thucydide* petitum, non adcurate refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* a Paraliis. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De ſecuritate illius, qui miſſus eſt.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti ſenatu legatis Romanis. *Liv. 4. 58.*

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad ſe miſſos interfecerat.

37 *Si quod Concilium*] Publicum aliquem conventum.

a Thuc. l. II. c. 67. b App. de bello Ill. p. 760. c Lib. VI. de exp. Cyri, c. 3. §. 7. d Ar. lib. II. c. 15. e Livius, lib. XXIII. c. 33. f Dion. Halic. VI. 25. g Lib. XXIX. c. 4.

runt, quod [a] Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis [b] inter [38] Essios & Romanos: multoque magis [39] vinciri, quod constituit [c] Xenophon in quosdam, Alexander in eos, [d] qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in [e] legatos [u] Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum.

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, [x] non illud jus gentium, de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus [g] de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

h Lib. V. Cap. 75. i Herodot. VII, 137. k L. ult. D. de legation. l Ann. I. c. 42. m Cap. 33. n Lib. III. c. 2. o Lib. IV. c. 17. p Ibid. c. 33. q Lib. XXIV. c. 33. r Lib. IV. c. 2.

VI. Cæterum admissa legatio [y] etiam [40] apud hostes, tanto magis [41] apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit [h] Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerunt, [i] eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati,* inquit [k] Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, [l] *hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: [m] *Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: [n] *Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio [o] cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia [p] dicitur, in historia legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: [q] *Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: [r] *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.*

GROTII.

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. 1, *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. vers. 14.)

GRONOVII.

38 *Essios*] Issæos ab insula *Issa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Custodiæ dari. *Justin.* 2, 15.

40 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

41 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

GRO-

tum. Merito ſane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ niſi per legatos tranſigi non poſſunt, & ipſa pax vix eſt ut aliter coeat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus poſſit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et ſunt quidem ultionis talis exempla in hiſtoriis ſatis multa. ſed nimirum hiſtoriæ non tantum quæ juſte, ſed & quæ inique, iracunde, impotenter facta ſunt momorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, ſed & ejus qui mittitur ſecuritati. quare [42] cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, [43] etiam ſi ei qui miſit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, ſed & ex jure gentium Scipio, [a] qui poſtquam legati Romanorum a Carthaginienſibus male eſſent habiti, ductis ad ſe Carthaginienſium legatis, & qui fieri deberet interrogatus reſpondit, [z] nihil tale quale factum eſſet a Carthaginienſibus. Addit Livius [b] dixiſſe eum nihil ſe facturum inſtitutis populi Romani indignum. Valerius Maximus conſulibus Romanis in facto ſimili, [c] ſed antiquiore, hanc tribuit vocem: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Aſinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

VIII. I. Comites quoque & [44] vaſa legatorum [45] ſui generis ſanctimoniam habent, unde in antiquo [46] fecialium carmine [d] erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium?* [47] *vaſa comitesque meos?* Et lege Julia [e] de vi publica teneri

a App. de bello Pun. p. 19. Ed. H. Steph.

b Lib. XXX. *c.* 25.

c Lib. VI. *c.* 6. *n.* 2.

d Livius, I, 24.

e L. lege Jul. 7. *D. ad l. Jul. de vi publ.*

GROTII.

z *Nihil tale quale factum eſſet a Carthaginienſibus*] *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν. *Dixit Scipio, non eſſe id faciendum quod ipſi in Carthaginienſibus accuſarent.* (Pag. 290.) et Romani ipſi legatos, jam comperto Carthaginienſium facto, dimiſerunt. Vide *Appianum.* Conſtantius Titianum a Magnentio ad ſe miſſum remiſit, quanquam Philippum a Conſtantio miſſum ad ſe retinebat Magnentius. *Zoſimus* libro II. (*Cap.* 49. *Edit. Cellar.*) Vide et hiſtorias apud *Cromerum* libris XIX. et XXI. et *Parutam*, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde eſt ac ſi fides ipſi quoque detur, fore ut ſalvus ſit atque incolumis.

43 *Etiamſi ei qui miſit*] Violando nempe legatum ejus, qui noſtrum ante violavit.

44 *Vaſa legatorum*] Supellex, ſarcinæ.

45 *Sui generis ſanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis ſolennibus.

47 *Vaſa comitesque meos*] Facisne ſarcinas et comites meos, ſarcinas et comites nuntii publici, et propterea eodem jure immunitatis et ſecuritatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

teneri pronuntiantur non modo qui legatos, fed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc [a] fancta funt acceffořie, & proinde [48] quatenus legato videtur. Itaque fi quid comites gravius deliquerint, poftulari a legato poterit, ut eos dedat. [b] Vi enim abftrahendi non funt: quod cum factum effet ab [a] Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) vociferati funt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam poteft Salluftii judicium de Bomilcare, quo fupra ufi fumus. Quod fi dedere eos nolit legatus, eadem fcilicet facienda erunt, [49] quæ modo de legato diximus.

a Pauf. libro VII. feu Achaic. c. 14. pag. 556. Ed. Kuhn.

2. Ipfe autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam fuam, & [c] an jus afyli in domo fua pro quibusvis eo confugientibus, (gg) ex conceffione pendet ejus apud quem agit. Iftud enim juris gentium non eft.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur perfonæ acceffio, pignoris caufa, aut ad folutionem debiti capi non poffe, nec [50] per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, [51] manu regia, verius eft. nam omnis coactio abeffe a legato debet, tam quæ res ei neceffarias quam quæ perfonam tangit, quo plena ei fit fecuritas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, [52] res foli eo loco nullas poffideat, ipfe compellandus erit amice, & fi detrectet, is qui mifit, ita ut ad poftremum ufurpentur [53] ea, quæ adverfus debitores extra territorium pofitos ufurpari folent.

X. 1. Nec metuendum eft quod quidam putant, ne fi id juris fit, nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regi-

GROTII.

a *Sancta funt accefforie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide *Fraxini Canæi* epiftolas, paginis 75 & 279.

b *Vi enim abftrahendi non funt*] *Serranus* Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. q. *J. B.*

c *An jus afyli in domo*] Diftingui ferme hac in re folent crimina Vide *Parutam* libro x. ubi rex Galliæ hanc ob caufam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea fancta & jus fuum participantia velit, adeo ut vafa poffit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi fuperioris dominii.

52 *Res foli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adverfus*] Dentur repreffalia,

(ff) Exemplum iftud male refertur & aptatur. Confule locum *Paufaniæ*, quem in ora libri diftinctius indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Differtationem *De jure afyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipfienfes XVI. numero eft. *J. B.*

GRO-

regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet [a] Nicolaus Damascenus, ut de contractibus [54] qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum [d] Seneca: *Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quoque Appianus ait [b] displicuisse: [e] τό κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδὲς, *pecuniam creditam sumere, ut quæ res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.*

a Excerpt. Peiresc. p. 522. e Stob. Serm. 44.

b Civil. 1. p. 382. Ed. H. Steph.

2. De Indis idem narrat [c] Ælianus: cui consentit Strabo his verbis; [d] Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ᾽ αὐτοῦ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ᾽ ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ᾽ αὐτῷ ἑκάστῳ. ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· *Judicia non esse nisi de cæde & injuria: quia homo præstare non possit ne in ea incidat: at contractus in cujusque esse potestate: ideo [55] ferendum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, [e] ne quis actionem haberet qui [56] de pretio habuisset fidem: quod & [f] Platoni placuit. Notatum & [f] Aristoteli: παρ᾽ ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ᾽ οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας· *apud quosdam de his rebus judicia non sunt: existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti.* Et alibi: [g] ἐνιαχοῦ τ᾽ εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν. *Est ubi leges de* (hh) *credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus*

c Var. Hist. Lib. 4. c. 1.
d Lib. 15. p. 709.
e Stob. de leg. Tit. 44.
f Ethic. Nic. VIII. 15.
g Ibid. IX. 1.

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.

e Τὸ κιχρᾶσθαι] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit *Herodotus Clio*, (seu Lib. I. c. 138.)

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (*pag.* 849, 850. *Tom. II. Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

45 *Qui in creditum iissent*] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred.* & *res in creditum abire. l. 5. de tributor. act. l. 3. ad SC. Macedon.*

55 *Ferendum si quis*] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

56 *De pretio habuisset fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita credidisset emtoris promissioni.

(hh) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Græca sonant. Ceteroquin vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 3. Not. 1. *J. B.*

cujus fidem ſecutus eſt. Quæ contra hanc ſententiam adferuntur ex jure Romano, non ad noſtros legatos, ſed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos ſuſcepta ſunt, plenæ ſunt g profanæ hiſtoriæ. Exſtat & h in ſacris libris memoria belli quod eo nomine David [a] geſſit adverſus Ammonitas. Nec aliam cauſam juſtiorem exiſtimat Cicero [b] adverſus Mithridatem.

a 2 *Sam.* x.
b *Pro Leg. Man. c.* 5.

GROTII.

g *Profanæ hiſtoriæ*] Romani ob id bellum ſuſcepere in Senonas. *Appianus* excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios et Ligures. *Polybius* excerpto legationum 125. et 134. In Iſſios. *Dion*, exc. legationum. II. In Corinthios. *Livius* libro LII. Epitom. In Tarentinos. *Dionyſius Halicarnaſſenſis* excerpto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum exempla habes apud *Aimoinum* libro III, cap. LXI. et LXXXVIII. et *Withikindum* libro II.

h *In ſacris libris*] Vide *Chryſoſtomum* ad Stagirium libro III. (Tom. VI. pag. 129. *Ed. Eton. Savil.*)

HU-

HUGONIS GROTII
DE
JURE BELLI AC PACIS
LIBRI TRES
IN QUIBUS
JUS NATURAE ET GENTIUM,
ITEM JURIS PUBLICI PRAECIPUA
EXPLICANTUR.
CUM ANNOTATIS AUCTORIS
EIUSDEMQUE
DISSERTATIONE DE MARI LIBERO;
AC LIBELLO SINGULARI
DE AEQUITATE, INDULGENTIA, ET FACILITATE:
NEC NON
JO. FR. GRONOVII V. C. NOTIS
IN TOTUM OPUS DE JURE BELLI AC PACIS.
EX ALTERA RECENSIONE
JOANNIS BARBEYRACII, JC.
PUBL. PRIVATIQ. IURIS ANTECESS. GRONING.
CUM NOTULIS EJUSDEM NUNC AUCTIORIBUS,
PLURIUMQ. LOCOR. EX AUCTORIB. QUIB. LAUDAT.
ADCVRATIORI INDICATIONE.

TOMUS SECUNDUS.

Cum Privilegio Speciali Sacr. Caesar. Regiaeque Maiest.

LIPSIAE
IMPENSIS IOANNIS PAULI KRAUSII
BIBLIOP. VIENN. MDCCLVIII.

HUGONIS GROTII
DE
JURE BELLI
AC
PACIS
LIBRI TRES.

TOMUS SECUNDUS.

Mm

HUGONIS GROTII

DE JURE BELLI AC PACIS

LIBER SECUNDUS.

CAPUT XIX.

DE JURE SEPULTURÆ.

I. *Ex eodem jure gentium nasci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hostibus.*
IV. *An & insigniter facinorosis?*
V. *An & his, qui se interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I.

1. Ex jure gentium, (aa) quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion [a] Chrysostomus inter mores, sive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγράφοις, id est, *scripto jure*, opponit, post legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τὰς νεκρὰς θάπτειν, *non prohibere quominus sepeliantur mortui*. Et [b] Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit [1] humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac [c] Josephus; & φύσεως θεσμὰς, Isidorus [d] Pelusiota: ut solere sub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælianum est: [e] τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτάσης τὸν μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι· *cum mortuum condi ipsa imperet communis natura*. Idem alibi: [f] τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita*. [a] Leges hominum, νόμας βροτῶν dixit Euripides [a] Sup-

a Περὶ ἔθους. Orat. 76. p. 649. C.
b Lib. I. contr. I.
c Jud. Bell. Lib. IV. Cap. 6. §. 3. Ed. Hudson.
d Epist. ult. edit. 491.
e Lib. XII. c. 64.
f Lib. XIII. c. 30.

GROTII.

a *Leges hominum*] Φύσεως θεσμὰς, naturæ leges. *Eus.* hist. VIII, 19. *(De Martyrib. Palæstin.* Cap. 9. pag. 425. *Edit. Cantabrig. Vales. 1720.)*

GRONOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc superstitio veterum, non præterire cadaver in via stratum, nisi gleba terræ injecta vel lapide. *Horat.* I. Od. 28. *Petronius* cap. 74. *tralaticia humanitate lapidare.*

(aa) Jus istud *Sepulturæ* a Lege Naturali quoque oritur. Vide quæ diximus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. *Not.* 9. ultimæ Editionis. *J. B.*

a Verſ. 378. b Panathen. Tom. I. p. 202. B. c Pharſ. VII. 801. d Theb. XII. 642. e Ann. VI. c. 19. f Orat. funebr. ſeu XXXI. c. 3. g Bello Gild. verſ. 397. h Nov. LIII. i d. loco k Verſ. 563.

[a] Supplicibus, κοινὸν νόμον [b] Ariſtides, Lucanus [c] hominum ritus, terrarum leges & mundi federa [d] Papinius, fortis humanæ commercium [e] Tacitus, ſpem communem orator [f] Lyſias. Qui impedit, hominem exuere. [g] Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni [h] Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* [i] Iſidoro Peluſiotæ.

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis adſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta tragœdia [k] Supplicibus b νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit (*verſ.* 460, *& ſeqq.*)

Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidit juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſtatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

l Panathenaico, p. 268. Ed. H. Steph.

3. Iſocrates [l] de bello agens Theſeos adverſus Creontem, ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in* [2] *Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſosque* [3] *ductores vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tamquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit.*

GROTII.

b Νόμον δαιμόνων] *Sophocles* Ajace (*verſ.* 1149.) idem θεῶν νόμους dixit in Antigone. (*verſ.* 462.)

GRONOVII.

2 *Dionyſiis*] Liberalibus ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. *Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

GRO-

cernit. Idem mox c Thebanos reprehendit, (bb) quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuissent: ejusdemque historiæ & alibi meminit, [a] Panegyrico, Helenæ [b] encomio, Plataica [c] oratione: Herodotus quoque [d] Calliope, Diodorus Siculus historiarum [e] quarto, Xenophon historiæ Græcæ [f] sexto, & Lysias [g] ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Aristides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc susceptum ait pro communi natura hominum.

4. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam 4 humanitatem vocant (dd) [h] Cicero [i] & d Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem [k] Valerius Maximus, misericordiam & religionem [l] Quintilianus, misericordiam & humanitatem [m] Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως *miserationem communis naturæ* [n] Philo, sortis humanæ commercium [o] Tacitus, misericordiam & pietatem [p] Ulpianus, [q] Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam [r] Capitolinus: δίκην, sive justitiam [s] Euripides & Lactantius: opus benignum [t] Prudentius. Contra Donatistas, qui Catholicorum cor-

a Pag. 52.
b Pag. 214.
c Pag. 306.
d Lib. IX. c. 27.
e Cap. 67.
f Cap. 5.
§. 38. *Ed. Oxon.*
g Cap. 3.
h Cic. Orat. pro Quintio.
i Lact. l. VI. *inst.* c. 12.
k Val. Max. l. V. c. I.

l Quint. lib. XII, *c. ult. inst. orat.* *m Sen. de benef. lib.* V, *c.* 20. *n Lib. de Joseph.* pag. 530. B. *o Annal.* VI, 19. *p L.* 14. §. 7. *D. de relig.* *q L.* 27. *ff. de cond. inst.* *r Capitol. in M. Anton. Philosoph. c.* 13. *s Supplic.* vers. 379, 526, 530. Lact. VI, 12. *n.* 31. *t Cathem.* Hymn. X, 63.

GROTII.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus sepeliendi vult *Plutarchus* Theseo (*pag.* 14.) At prælio *Pausanias* Atticis (c. 39.)

d *Lactantius*] Cujus & hoc est lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Justinus* II, 12. *idque eum non amoris, sed* HUMANITATIS *caussa fecisse.*

(bb) Non: sed ut ostendat, quanta esset auctoritas *Atheniensium*, observat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuisse illorum postulationis, quam Legum ab ipso Numine latarum, de jure sepulturæ: Τὰς δὲ κυρίας ὄντας Θηβῶν οὕτω διαθεῖσαν, ὥσθ' ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτὰς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ Δαιμονίου κατασταθεῖσι. Pag. 269. C. Auctor, dum festinans legeret, nec ad seriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus est *pag.* 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum de expeditione adversus *Amazonas*: quod exemplum, quum statim subjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum idemque esse putavit; eo facilius, quod ibi est κἀνταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri sepulturæ adcommodata. Originem erroris, in hoc & aliis locis laudatis, ostendent Notæ nostræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præsertim in isto & præcedenti Capite, quæ omnium maxime talibus ἀβλεψίαις scatent. *J. B.*

a Opt. l. VI.

corpora ſepeliri vetabant, impietatis accuſat [a] Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus & armis
5 *In mores hominemque Creon.*

b Spart. vita Caracallæ, c. 4. c Lib. VIII. c. 24. d Lib. VI. c. 12. e Theb. III. verſ. 98.

[b] Spartianus tales ait eſſe ſine humanitatis reverentia: [c] Livius ſævitiam vocat [6] ultra humanarum irarum fidem. [e] Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui ſupervacaneam facerent ſepulturam, [d] Lactantius impiam vocat ſapientiam. Eandem ob cauſam impius Eteocles [e] Papinio.

f Geneſ. L. 2. Tacit. Hiſt. V, 5. g De Legib. II. 22. h Apud Stob. Eclog. Phyſ. Tit. XI.

II. 1. Quæ primum cauſa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, ſive [7] condita prius, ut apud [f] Ægyptios, ſive cremata, ut apud Græcos pleroſque, ſive ita uti ſunt, quem morem eſſe antiquiſſimum notavit [g] Cicero & poſt eum [f] Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moſchion exiſtimat occaſionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ ſignum ſepulturam. ita enim ait: [h]

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inſpargere
Necdum ſepultis, ne darentur conſpici
Abominanda ſigna paſtus priſtini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut ſponte ſolviſſe debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus [g] ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit,

GROTII.

e *Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuiſſe dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*verſ.* 113, & *ſeqq.* Locus autem in contextu laudatus eſt *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Hiſtoriæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus vero, humo contectus.*

GROTII.

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum ſenſu receptos.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non eſt quenquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. 1, 8.

GROTII.

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Joh.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, ȣ̓ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανȣ̃σιν, ἵν᾽ ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τȣ̃ βίȣ τελευταίαν ἀνάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, ſed & mortuis, ut eadem quæ primos ſuſcepit natales, ſuſcipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, ſicut nullum eſt in homine factum laudabile, cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit, ita &

edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. [a] Cicero ex Euripidis Hypsipyle: *a Tusc. qu.* III. 25.

Reddenda terræ terra.

Et quod apud Salomonem [b] legimus pulverem quidem ad terram redire [8] quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait (*vers.* 531, *& seqq.*) *b Eccl.* XII. 9.

Jam sinite terræ mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim 9 mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra (Lib. V. *vers.* 1260.)

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus [c] II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque [d] scripsit, terram nos [10] nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. *c Cap.* 22. *d Hist. Nat.* II. 63.

3. Sunt, qui resurrectionis spem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putent. Nam & [11] ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse (ee) Democritum, Plinius testis est, libro septimo, capite

& in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter se viventium solæ, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8. *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 256.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. ὡς ἦν.

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.*

10 *Nascentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio. Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: sed ecce verba PLINII, quorum sensum

pite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius: [a]

a Hymn. x, 53. & seqq.

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam, ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora [h] ab incursu avium fera-

sum mutavit Auctor, dum ex memoria citaret, vel festinanter legeret: *Similis est & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi, promissa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipse.* Agitur ibi tantum de resurrectione quadam, cujus imaginem sibi finxerat Philosophus, quamque *Plinius* vocat *adservationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quasi verba sic posita essent: *De adservandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

GROTII.

h *Ab incursu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami posteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. et *Tertullianum* de Resurrectione. De Ægistho Homerus Odysseæ Γ. *(vers. 258.)*

Τῷ κε οἱ ὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ
γαῖαν ἔχευον,
Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ
κατέδαψαν.

Ergo nec leviter glebam injecere
peremto,
Illius ut volucres lacerarent ossa ca-
nesque.

De Ægistho loquitur, quem ut adulterum & regni invasorem Argivi insepultum abjecerant, [immo abjecturi fuissent, si *Argis* fuisset. Inspice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* vers. 1083.)

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβε-
βλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.

Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus
dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulysses, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipsius Antigones laudem, (*vers.* 711, & seqq.)

Ἥτις τὸν αὐτῆς αὐτάδελφον ἐν φο-
ναῖς
Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμη-
στῶν κυνῶν
Εἴασ' ὀλέσθαι, μηθ' ὑπ' οἰωνῶν τι-
νος.

Illa obsitum cruore germanum suum
Non insepultum sivit alitibus feris,
Canibusque fieri pabulum mordaci-
bus.

Appianus civilium 1. de interfectis jussu Marii: ταφήν τε ὐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς ὐδένα τῶν ἀναιρυμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιύσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes,* (pag. 394. *Edit. Steph.*) *Ammianus Marcellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicitusque ne diræ volucres consumerent corpora peremtorum, sine discretione cunctos humari mandavit.* (Cap. 1.)

i Τὴν

ferarumque dixit [a] Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: [b] *a feris vexatus*, [12] *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus (*Æn.* x, 557, *& seqq*:)

a Decl. VI. p. 95. Ed. Obrecht.
b Cap. 55.

> *non te optima mater*
> *Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:*
> *Alitibus linquere feris.*

Et Deus invisis sibi regibus minatur apud prophetas [c], futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec aliud in sepultura considerat Lactantius cum [d] ait: *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere;* & Ambrosius, cujus hæc [e] verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius,* [13] *ei conferre, qui jam tibi non potest reddere: vindicare a volatilibus, vindicare a bestiis consortem naturæ.*

c Jerem. XXII, 19. 1 Reg. XXI, 19.
d Lib. VI. c. 12.
e De Tob. c. 1.

5. Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controversiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο: ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον. *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffluant.* [*hoc natura esse honestum, hoc humanum.*] *placere id omnibus, sive Dei fuerint sive semidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim a ratione alienum est,* [14] *naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul a conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoïum: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ [i] τὴν ἀσχη-

GROTII.

[i] Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo *Agathias* dicit moris esse τὰ αἰσχυντηλὰ τῶν ὠδίνων ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperii pudorem.* (Lib. V. C. 6.) Ita quam nihil natura simus apparet in ortu & interitu. Quod ut significarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent, aliusmodi fasciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud secretum, quam vilibus elementis constet, quod tam speciosum in vivo corpore apparet.

ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.*

6. Hinc est, quod officium sepeliendi, non tam [15] homini, id est, personæ, quam [k] humanitati, id est naturæ humanæ, præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt [a] Seneca & [b] Quintilianus, tralatitiam [c] Petronius. Cui consequens est, ut nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio (ff) Ulyssis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

a De benef. lib. v. *c.* 20. *b Quint. Decl.* vi. *c Satyric. c.* 114.

Menelae, post tot dicta sapienter, cave
Injuriosus sis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone: [d]

d Fragment. vers. 39, 40.

Mors jurgiorum finis est mortalibus:
Num majus aliud quid potest letho dari?

Idem Supplicibus (*vers.* 528, 529.)

Fecere vobis siquid Argivi male,
Cecidere; in hostes ista vindicta est satis.

Et Virgilius (*Æn.* xi, 104.)

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam quod*

GROTII.

k *Humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur*] *Servius ad* xi. Æneidos: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur universis,* (ad vers. 106.)

GRONOVII.

15 *Homini, id est, personæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipsum, sed propter reverentiam communis naturæ, ob causam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyssis*, sed Chori, *vers.* 1110, et seq. *J. B.*

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI. *De Jure Belli*, Lib. ii. Cap. 24. pag. 459. *Edit. Hanov.* ubi locus plenius adfertur, tamquam ex iii. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipse postea observat, *pag.* 531. non est *Ciceronis*, si Virgiliana habet. Post primam Editionem, casu incidi in fontem erroris. Scriptor Neopolitanus, *Ant. Sebastian. Minturnus,* Lib. iii. *De Poeta*, pag. 207. *Ed. Venet.* 1559. adlato *Virgilii* versu, statim de suo subjicit: *Quippe quibus tum accidit, quod malorum omnium extremum est.* Hæc quum legisset, ipse Italus, *Alberic. Gentilis*, et memoriter laudavit, et ex vetusto Auctore Libb. ad *Herennium* sibi animo retenta putavit, ita ut etiam verba quædam paululum immutaverit. Ejusmodi lepida, ut ita dicam, παροράματα, plura forte deprehenderemus, si semper indagari aut sese offerre possent loca, ubi cubile est citationum per manus ab uno libro in alium propagatarum. *J. B.*

quod malorum est extremum, accidit illis jam. Papinius: [a] a Theb. XII, 573.

bellavimus: estq:
Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [1] Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat [b] Appianus, belli commercia [c] Philo. Tacitus: [d] *Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio [e] Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes. addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens [f] Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνέσχετο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eo usque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus [g] oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hostes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

b Pag. 63. c In Flacc. p. 974. A. d Annal. I. 22 e Orat. de consuetud. p. 649. C. f Ph. rs. VII. 801. g Pag. 647. D.

2. [m] Et passim exstant exempla. Sic [h] Hercules suos hostes, Alexander [i] victos ad Issum, Hannibal [k] C. Flaminium, P. [l] Æmilium, Tiberium [m] Gracchum, [n] Marcellum, Romanos quæsivit ad sepulturam. *Credas,* inquit Silius [n] Italicus, [16] *Sidonium*

h Ælian. V. Hist. XII 27. i Diod. Sic. XVII, 40.

k *Livius*, XXII, 7. l *Ibid.* c. 52. m *Idem*, XXV, 17. n *De B. Pun.* XV. 389.

GROTII.

1 *Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων. *Etiam qui in bello occubuerunt, eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne careant eorum quos imperat honore ultimo,* (pag. 974. A. *Ed. Paris.*)

m *Et passim exstant exempla*] *Josephus* in legibus: θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui* [*hostes.* Ant. Jud. IV, 8. §. 24. *Edit. Hudson.*] Agamemnon Trojanos sepelit *Iliados* H. (*vers.* 396, & *seqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Thesei, (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, [*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut sociis, non Romanum, hostem.

donium cecidisse ducem. Idem [a] Hannoni a Romanis præstitum, Mithridati a [b] Pompejo, a [c] Demetrio multis, Archelao regi ab [d] Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios* (hh) *omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros:* & passim in historiis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν, o *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pausaniam in Atticis [e] exemplum est: τὰς δὲ Μήδας Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγασιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπα νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienses a se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas sit.*

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, [f] cum [17] alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem p insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, [g] ut ejus causa, sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vasa ecclésiæ etiam [18] initiata conflari aut vendi licite existimaverint.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

Hunc oro q 19 *defende furorem:*

est apud Virgilium (*Æn.* x, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam.

Apud [h] Claudianum. Diodorus Siculus: [i] τὸ πολεμεῖν τῶ[ν] ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

a *Val. Max.* v. 1. 2.
b *App. Alex.* p. 250.
c *Vid. Plutarch.* in ejus Vit. pag. 896. A.
d *Idem, Vit. Ant.* p. 917. B.
e *Lib.* 1. c. 32.
f *Levit.* xxi, 1. & *seqq.*
g *Ambros. Offic.* ii. 28.
h *De Bell. Gild.* 397.
i *Biblioth.* v. 29.

IV. 1. De

GROTII.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. iii, c. xx. §. 45.

p *Insepultum sepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Æneid.* vi, 176.)

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & post facta sævire cupientem.*

GRONOVII.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam transiit ad Romanos, *Tacit.* 1, annal. 62.

18 *Initiata*] Consecrata, dedicata, & jam usibus sacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut *Solstitium pecori defendite.*

(hh) Habet hoc Auctor procu[l] dubio e DIODORO SICULO sed dum pravam interpunctionem sequitur, festinanter legendo, sen[sum] plane alienum nobis offert. E[n] verba Græca: Ἀλλὰ τὰς ἐν τῇ μάχ[ῃ] τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντα[ς] θάψω καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶ[ν] βαρβάρων, ὀδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένω[ν] πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id est *Sed socios in prælio mortuos omnes se[peliam]: ubi vero bello Barbaros vice[ro], nullam urbium devictarum vastab[o]* &c. Lib. xi. Cap. 29. pag. 258. *Edi[t.] H. Steph.* Vides ibi de Sepultura ho[stium] nequaquam agi. *J. B.*

GRO

IV. 1. De insigniter tamen facinorosis video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 13.) eodem die sepeliri jubet. Hinc [a] Josephus tantam Judæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum supplicium damnata sunt, ante solis occasum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum, qui [20] adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat Odysseæ [b] tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus [c] corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit [d] Paulus jurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita responderunt: [e] *obnoxios criminum digno supplicio affectos* [r] *sepulturæ tradi non vetamus.*

a Bell. Jud. L. IV, Cap. V. §. 2. Ed. Hudson.
b Vers. 309, 310.
c Leg. 1. ff. de cad. punit.
d L. III. ibid.
e L. 11. C. de relig.

2. Legimus quidem in historiis exempla eorum, [s] qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui: [f] qui tamen mos an laudandus sit disputant, non politici tantum, sed & theologi.

f Rochus de consuetud. fol. 12. Abb. in c. ex parte. de sepult. Sylvest. in verb. sepultura, quæst. 13.

3. Contra, laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum, qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum [21] in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus [22] Creontem sic alloquitur (*Theb.* XII, 780:)

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Alexan-

GROTII.

r *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio est apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

s *Qui insepulti abjecti sunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit *Josephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. XIII. c. XV. §. 4. *Ed. Hudson.*) Adde Quintilianum, declamatione quarta, (Cap. 9. *Ed. Burman.*)

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemnestram pellexisset ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas summa cum gloria mortui cadaver capite abscisso in crucem sustulit Xerxes. *Herod.* lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos & cæsos in obsidione Thebarum sepultura prohibebat.

a Jos. Aut. XIII c. 16. & Gorionid.

Alexandrum quoque Jannæum regem, [a] qui in mortuos populares valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si Deus interdum sepulturæ jactura quosdam punit, fecit hoc suo jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

b Lib. III. c. 8. §. 5. Ed. Hudf. de Bel Jud. Hegef. libro III. c. 17.

c Gel. l. XV. cap. 10. Plut. de mul. virt. T. II. pag. 249

V. I. Unum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem (ii) eorum qui ipsi sibi mortem consciverant; quod Josephus [b] nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic [c] Milesiæ virgines a voluntaria morte absterritæ, & [t] plebs olim Romana, quanquam improbante [d] Plinio. [23] Sic & [24] Cleomenis corpus, qui se interfecerat, [e] Ptolomæus suspendi jussit. Et [u] passim receptum, ait Aristoteles [f], ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: ubi Andronicus [g] Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonassæ Cypri Reginæ scita laudat Dion

d *Plinius lib.* XXXVI. *c.* 15. e *Plutarch. Ag. & Cleom. vit.* p. 823. f *Nic.* V, 15. g *Pag.* 332.

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane sciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset insepultus abjiceretur. Unde merito ait* INFORMIS LETHI, *quasi mortis infamissimæ. Ergo cum nihil sit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait TarquiniumSuperbum, cum cloacas facere populum coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere,* (ad vers. 603.)

u *Passim receptum*] Athenis *Æschinis* tempore ejus qui se interfecisset manus seorsim a corpore sepeliebatur. *Æschines* in Ctesiphontem, (*pag.* 309. E.) Adde *Hegesippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore insepulta, si quæ sibi manus attulisset.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo actum, quod in se sævisset, verum ex odio, quod Rex Spartanus exsul & se non dimitti videns, conspirationem contra Philopatora fecerat, & seditionem cœptaverat.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui sibi ipsi mortem consciverant, usque ad Solis occasum manerent insepulta. Ita diserte JOSEPHUS, loco in ora libri indicato: Τὸς γοῦν ἀνελόντας ἑαυτὸς, παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίου δύσεως ἀτάφους κρύπτειν ἔκριναν, καί τοι καὶ πολεμίους θάπτειν θέμιτον ἡγούμενοι &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus & legibus aliorum Populorum: *Hæc non solum moribus hominum, sed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt. . . , alii dextram manum abscindunt defunctis* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipse observat mox, Nota *u. J. B.*

Dion [a] Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat, quod Home- *a Orat.*
rus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, [b] nihil LXIV. *pag.*
ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis *592. D.*
enim eſt, id quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto *b Vide Stob. tit.*
a peccato retrahantur. *126. & Soph. Ajace.*

2. Optime enim [25] Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis & [26] morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in coſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. (kk) Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, x damnaverat, [c] *c Plutarch. Vit. Brut. p. 1002. E.*
ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ᾽ ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπίπτον, ἀδεῶς ἀλλ᾽ ὑποδιδράσκειν. *quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.* Et Megaſthenes [d] notabat *d Strab.*
ab Indorum ſapientibus reprehenſum [27] Calani factum, neque *XV. p. 718.*
enim eorum placitis probari y talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum, ut videtur, ſententia, quorum rex Darius apud Curtium, [e] *alieno ſcelere, quam meo mori* *e Lib. V.*
malo. *c. 12.*

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id eſt, *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. II, 29. ſed & in Græca verſione, Gen.

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. βίαιος καταστροφὴ ἄχρηστος καὶ ἄνοια προπετὴς, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον τοῦτε δραστηρίου πρόσσχημα οὐκ εὐπρεπὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientis impetus, & illa in mortem ferens audacia, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.* (Hiſt. Miſc. *Cap. 12.*)

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus quam Indis & Perſis, ex *Jobo* diſcas III, 21.

GRONOVII.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* I, epiſtol. 12. *Seneca* epiſt. 77.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ, qui præſente Alexandro et exercitu ejus, ut oſtenderet contemtum doloris et mortis, vivus ultro in rogo ſe cremandum præſtitit. *Aelianus* var. 2, 14. 5. 6.

(kk) Confer PUFENDORFIUM, noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. §. 19. *J. B.*

Gen. xv, 2. & Num. xx. in fine; quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de anima; ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν. *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimissionem vocant.* Apud Plutarchum [a] in consolatione legimus hoc sensu: ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· *donec Deus ipse nos dimittat.*

a Pag. 108. C. Tom. II. Ed. Wech.

4. [z] Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tanquam [28] εὔλογον ἐξαγωγὴν, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte [b] Josephus suos edocet) existimant [29] præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Samsonis exemplum, qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc [30] resipuisse volunt, postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, [c] quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant, recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia [d] Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum, qui mortem sibi intulerunt, [a] ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ [b] ne pudi-

b Bell. Jud. Lib. III. C. VIII. §. 5 Ed. Hudſ.

c 1 Sam. XXXI, 4.

d 2 Macc. XIV, 37.

GROTII.

z *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variasse Hebræorum super hac quæstione sententias cognoscas ex Josepho, ubi (*De Bell. Jud.* I, 11. *p.* 732.) de morte Phasaelis & de deliberatione Herodis (*Ant. Jud.* XVII. 9. *p.* 599. *B.*) agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: ἀνακερασόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα ἐπικατασφάξαντες ἑαυτοὺς ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γενέσθω. Μέμψαιτ᾽ ἂν οὐδὲ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο, ἐὰν ὑπεκστῶμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες· *miscebimus inter nos sanguinem, morte sponte sumta, tum mortuis ista imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & sacratas leges custodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, si abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, *pag.* 1026. B. C.)

a *Ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent*] Vide *Eusebium.* (Hist. Eccl. Lib. VIII. Cap. 12.)

GRONOVII.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν] Εὐλόγητον. Laudabilem excessum vel eductionem.

29 *Præsumtam Dei*] Si quis intelligat certis et non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Resipuisse*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuisse.

GROTII.

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat

pudicitiam amitterent, in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen c quid a Augustinus sentiat videre est operæ pretium.

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, a ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur*. Sic & Dion Prusæensis b Rhodiaca 31 τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait sepultura orbari. Idem Athenis d in proditores constitutum narrat Plutarchus e Antiphonte. Sed, ut ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum juste suscipi censuerunt veteres consensu magno: ut ex illa Thesei historia apparet, quam

a *Lib.* I. *de Civit. Dei c.* 26. *Epist.* 61. *ad Dulc.* & *l.* 11, *c.* 23. *contra secundam Gaud. epist.*
b *Diod. lib.* XVI. *c.* 25.
c *Pag.* 318. *C.*
d *Tom. II. p.* 834. *A.*

rat *Cicero* nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depulisse, oratione de provinciis cousularibus, (*Cap.* 3.) Tale est & quod de Milesiis virginibus memorat *Hieronymus* adversus Jovinianum, (*Lib.* I. *pag.* 48. *Tom.* II. *Ed. Basil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ᾠχόμεθ' ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad stuprum expetitam, cum a marito quæsiisset an & mari mersa corpora essent resurrectura, isque id affirmasset, jecisse se in mare. Christianarum autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano: Sophroniæ sub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, (Lib. XII. Cap. 33.) *Sexto Aurelio*. Alias Antiochus sub Chosroe addit *Procopius* Persicorum II. (*Cap.* 8.) Laudat virgines, quæ morte pudorem servarant, *Ambrosius* (*de Virginib. Lib.* III. *p.* 97. *Edit. Paris.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.* [Vide quæ diximus in Libro Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccl.* Cap. XV. §. 7, et seqq. *J B.*]

c *Quid Augustinus sentiat*] Cui addere licet *Chrysostomum* in Gal. I, 4. (Tom. III. pag. 714.) & *Concilium Aurelianense* III. *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse.* Et tamen is ipse *Augustinus* lib. I, de Civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ se occiderunt ne quicquam hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignosci?* *Capitulare* autem *Francicum* libro VI, 70. *De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est, ut si quis compatiens velit eleemosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat: oblationibus tamen & missis ipsi careant: quia incomprehensibilia sunt judicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare.* Vide & ibidem VII, 344.

d *In proditores*] At *Nicetas* libro III. vitæ Alexii fratris Isaaci, (*Cap.* 7.) cum narrasset mortem Johannis Comneni Crassi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατίθεται· ὃ καὶ θηριῶδες μικροῦ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἐδόκει· *Post corpus inde ablatum, canibus & avibus esca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pœne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios & profanos.

quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Isocrates eo, quem adduximus, loco.

VI. Sunt & alia quædam, quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, sive adversus conjecturæ incerta, sive adversus exceptiones quasdam, quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: ut supra obiter a nobis de jure naturæ agentibus ostensum est.

CAPUT XX.

DE POENIS.

I.

[1] Supra cum de caussis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, [2] facta diximus duplici modo considerari, aut ut repa-

GRONOVII.

1 *Supra cum de caussis*] 2, 1. 2

2 *Facta*] Injurias illatas.

reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. (aa) Est autem pœna generali significatu *Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam [3] injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob [4] morbum contagiosum, aut [5] corpus mutilum, aut alias [6] impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut [7] functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant philosophi, ut [8] alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro [a] de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· *justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* a Plato dixit, [b] ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ᾽ ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην· *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et [c] Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles [d] ἰατρικὴν πονηρίας, *malitiæ*

a Pag. 601. B.

b In Euty-phr. Tom. I. p. 8. D. Edit. H. Steph.

c Apud Stob. Serm. IX.

d Pag. 124. Edit. Needham.

GROTII.

a *Plato*] Verba ejus sic posuit *Irenæi* interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur justitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.* (Cap. 41. vulg. 25. divis. *Massuet.*)

GRONOVII.

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad fossam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagiosum*] Ut lepram. *Levit.* 13.

5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.

6 *Impuritates*] *Levit.* 15.

7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.

8 *Alibi*] 1, 2. 5.

(aa) In toto isto capite perpetuo conferendus PUFENDORFIUS *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis nostris, præsertim alterius Editionis. *J. B.*

litiæ medicatricem. b Lactantii dictum [a] est: *Non exiguo falluntur errore, qui* [9] *censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* a De ira Dei 2. 17.

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse, ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, [b] qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.* b I. Relect. (seu Retractation.) c. 9.

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia [10] qui plus peccavit, gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia [11] pœna quasi a toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere, [12] quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse [13] in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur c [14] æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius: [c] c I, Sat. III. 78, 79.

Cur

GROTII.

b *Lactantii dictum est*] Convenit huc & illud Belisarii apud *Procopium* Vandal. I. πρῶτον δ᾽ ἂν τοῦ δικαίου γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή· *Primum justitiæ documentum erit, pœna exacta de injustis interfectoribus.* (Cap. 12.) Adde *Agathiam* lib. V. ubi de Anatolio. (*Cap.* 2.)

GRONOVII.

9 *Censuram*] Damnationem vel exactionem supplicii. Λιτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia, quod altera tribuat paria diversis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis, per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus, nullo personarum discrimine.

11 *Pœna quasi a toto*] Statuunt enim a justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum singulis, idque esse διανεμητικῆς· quæ fuit sententia *Thomæ Aquin. Horneji*, Ethic. 3, 11. 23.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi observatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] I, I. 8. ubi contra nos id satis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei sive proportio arithmetica.

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*]

Cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quæque est ita suppliciis delicta coërcet?

Et alibi (*Ibid.* vers. 117, 118.)

Adsit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

a vers. 2, 3. *b* CV. Eodem spectat lex divina Deuteron. [a] XXV. & novella [b] Leonis.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his [15] quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum a nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in processu a toto ad partem proprie consistere, sed in habenda [16] ratione ejus aptitudinis, quæ jus stricte dictum in se non contineat, sed [17] occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur, aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid, quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui expletricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant.

nam] *Seneca* de Ira II, 6. *Iniquus erit si æqualiter irascetur inæqualibus.* *Tacitus* annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis & remediis principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant, & vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. I. *Oraturi ne delictis supplicia sint grandiora.* Scholiastes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. I.) *Si in minimis peccatis etiam maximæ pœnæ consumuntur, restat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova supplicia adinveniantur.* Lex Wisigothorum libro XII, tit. III. cap. I. *Nam quædam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se continent (retinent) ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus pœnæ, cum major minorque transgressio non unius debeat mulctationis prædamnari supplicio: præsertim cum dominus in lege sua præcipiat: pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI legendum mihi videtur: *Sin flagitia & facinora*, ETSI *sine modo sunt* &c. alias non constat sensus, quem nec *Freinshemius* in paraphrasi, nec alii interpretes, satis expediunt: & facile a Librariis omitti potuit particula *etsi*, propter sequentem *sine*. Qua de re judicium penes Criticos est. *J. B.*

GRONOVII.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in scirpo quærit: hanc enim ipsam rationem aptitudinis *Aristoteles* & ejus sectatores explicant per æqualitatem geometricam.

17 *Occasionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiscitur.

GRO-

çant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. [18] Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus, pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cùm deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum eſſe ut puniatur.

3. Verum tamen eſt, in pœnis primo ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliud [d] quod ad contractuum naturam accedit: quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia quæ [19] venditionis ſunt naturalia, ita qui deliquit ſua voluntate ſe videtur obligaſſe

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*verſ. 695.*) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi pœnam ſanciunt.* Ibidem (in *verſ. 699.*) *damnare eſt debito liberare, unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*verſ. 32.*) LUANT PECCATA. *luant, id eſt, abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam. ſed melius eſt hic peccatum, nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a priſtina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quaſi pœna ſolvatur. Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel a ſequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod ſequitur:* Idem locutio ſacræ ſcripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap. 7.*) *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur, Chryſoſtomus* oratione de terræ motu, quæ eſt tomo V. (Immo *Tom.* VI. pag. 677. *Edit. Savil.*) de divite illo agens qui Lazaro opponitur, et explicans vocem ἀπέλαβες, quæ eſt in illo Euangelii loco, (*Lucæ* XVI. 25.) ἐχρεωστεῖντο αὐτῷ τιμωρίαι. ἐχρεωστεῖντο αὐτῷ ὀδύναι· *debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II. de pœnitentia: τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγράφεται. *peccata ad debiti genus referuntur.* [Ibi eſt, ὡς ὀφειλήματα &c. Tom. VI. pag. 771.] Auguſtinus III. de libero arbitrio: *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit, quod dictum eſt: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.* (Cap. 15. 44. *Ed. Benedictin.*)

GRONOVII.

18 *Decepit eos*] Immo decepit Auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur et reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat et reddat. Inde *ultor* vel *vindex ſumere, exigere, expetere* pœnas, noxius *dare, luere, pendere, ſolvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet* ac legibus: hæc *facultas*, hoc *ſuum* proprie reipublicæ et legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperius τὸ ſuum et facultatem hoc modo conſideratam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν ſive τὴν ἐν συναλλάγμασι διορθωτικὴν 1, 1. 5. et 8. Adde ipſum ad *acta Apoſt.* 7. 60.

19 *Venditionis naturalia*] De ſubſtantia illius contractus.

GRO-

gasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam [a] ajunt, [e] *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium [b] sua mente (bb) jam tum puniti, id est, sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & [20] Tacito [c] mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui (cc) consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

a L. Imperatores 34. D. de jure fisci.
b L. ult. C. ad l. Jul. Maj.
c Ann. XII. c. 53.
d Cap. 2.
e Ad Cap. 4.

4. Michael Ephesius ad quintum [d] Nicomachiorum Aristotelis: γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας· *est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: [e] συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα. *contractus a veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & [21] quæ legibus sunt vetita.*

III. 1. Sed hujus [22] juris subjectum, id est, cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. Dictat enim ratio maleficium posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo [23] qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit eo ipso se [24] quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex homi-

GROTII.

e *Ipse te huic pœnæ subdidisti*] Philo fine libri primi de vita Mosis; αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· *peccare dum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.* (Pag. 652. D.)

GRONOVII.

20 *Tacito*] 12. annal. 53.

21 *Quæ legibus sunt vetita*] Hi sunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Aristoteli* συναλλάγματα ἀνόσια, λαθραῖα, βίαια. Interpres Heinsianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris subjectum*] possessor, persona capax, dominus, exactor. 1, 5. 17.

23 *Qui superior est*] Qui potestatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoscit hoc Cainus *Genes.* 4. καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· *omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *suo merito*: sed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, et præter mentem etiam Auctoris nostri, qui dum exponit *sua voluntate*, manifesto ostendit, se legisse *sua mente*: quanquem ipse erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces sequentes *jam tum*, quæ in prima Editione desunt. *J. B.*]

(cc) Apud TACITUM legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: sin consensisset, pro liberta haberetur.* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam. Sic locus nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

hominum censu detrusisse [f] in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod a theologis [a] quibusdam est proditum. Democritus: [b] φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήïον τῷ κρείσσονι, *natura evenit, ut melior sequiori imperet.* Aristoteles [c] ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ a natura sunt, quam quæ ab arte.

2. Cui consequens est, ut saltem ab æque nocente æque nocens [25] puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet; *qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant, in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *quapropter inexcusabilis es, o homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores respectus nostri,* [26] *si consuluerimus nos,* [g] *numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius [d] apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

IV. 1. Al-

a Th. 2, 2. quæst. 64. art. 2. & ibi Cajet.
b Apud. Stob. Serm. 47.
c Politic. VII. 14.
d Lib. II. c. 1.

GROTII.

f *In censum bestiarum*] Sic et *Moses Maimonides* ad Deut. XXXIII.

g *Numquid & ipsi tale aliquid commisimus*] Pertinet huc & *Ambrosii* locus sermone XX. in Psalmum, *Beati immaculati*, ad versiculum, *Miserationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus causa III. quæstione VII. (c. 4.) item *Cassiodori* VI, 21.

GRONOVII.

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur: nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et *Velleji* de censura Pauli et Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vita deesset, Paulus vix posset implere censuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere posset adolescentibus, aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.*

26 *Si consuluerimus*] Interrogaverimus conscientiam nostram.

(dd) Præcedens locus ubinam exstet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi similes congessit, ullum indicium dat, unde investigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. Sed post primam Editionem comperi, priorem locum non esse Philosophi, sed illius qui mentitus est nomen *Senecæ*, in Libro *de Remediis fortuitorum*, unde *Excerpta* subjecta etiam Editionibus *Lipsii* & *Gronovii*; ubi facile jam est invenire hæc verba, quum excerpta brevia sint. *J. B.*

IV. 1 Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis [a] dictum, [27] *ὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται ὐδεμία·* & alibi [b] [28] *ὐχ ἕνεκα τῦ κακυργῆσαι δίδοται δίκη, (ὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσαι ποτὲ) τῦ δὲ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον.* Quod ita vertit [c] Seneca: *nemo prudens punit quia paccatum est, sed* [29] *ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: [d] *nos homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet: nec unquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur:* [30] *non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem [e] Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: *ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτὺς, ὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον·* *ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.*

a De leg. L. IX. pag. 854. D.
b Lib. XI. p. 934. A.
c De Ira, l. 1, c. 16.
d Ibid. 31. 31.
e Lib. III. c. 44.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, [h] ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato [f] dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi domini jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita [g] Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum:* id est, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam [31] ut puniat. Quanquam, etiamsi receptiorem sequamur interpretationem, eodem res recidet; ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est, jure summo

f Gorgia, p. 525. B.
g Moses Maimonides in directore dubitantium lib. II, c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. XVI, 4.

GROTII.

h *Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa*] *Cassiodorus* [aut potius *Petrus Blesensis*] de Amicitia: *quod si manus una casu aliquo forte lædat alterum, illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII.

27 *Οὐ γὰρ*] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

28 *Οὐχ ἕνεκα*] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a simili peccato absterreantur.

30 *Non enim irascitur, sed*] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur, sed prudentiæ: neque id potissimum agit, ut ulciscatur, sed ut consulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius simile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.

ſummæ libertatis & perfectionis, nihil extra ſe quærens aut reſpiciens: ſicut Deus dicitur αὐτόφυής, quia non eſt natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi ſacra verba teſtantur, cum dicunt [a] eum voluptatem capere ex ipſorum malo, ſubſannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium, poſt quod nulla exſpectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam [32] inconſpicuæ ut obduratio, verum eſſe, quod contra Platonem dicimus, evincunt.

a Deuter. XXVIII, 63. Eſai. I, 24. Prov. I, 26.

3. At homo cum hominem ſibi natura parem punit, [33] aliquid ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt, quod ajunt [b] ſcholaſtici, non debere in malo cujusquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato [c] in Gorgia, eos qui quenquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc βούλεσθαι ἁπλῶς, *ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa*, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Et [i] Seneca ad vindictam veniendum [d] *non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile*. Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

b Thom. 2, 2. quæſt. 108. Silv. verb. vindicta.
c Pag. 468. B.
d De Ira, II. 32.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt: [e]

Læſo doloris remedium inimici dolor:

e Publ. Syr. verſ. 340.

& a [f] Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho [g] ex Simonide; [34] Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν: congruit quidem [35] ei naturæ, [k] quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim

f Orat. pro Cæcin. c. 12.
g Vit. Arat. p. 1048. E.

GROTII.

i *Seneca*] Ejusdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia opertet, non quia dolet.* [Immo *Lib.* I.]

k *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica (*Iliad.* IV. 23. χόλος δέ μιν ἄγριος ᾖρει. *illum fera prenderat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.)

Ἄγριον ἐν ϛήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* verſ. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum ſed Achille doma.

GRONOVII.

32 *Inconſpicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos, ſed in animis ſentiuntur patientium.

33 *Aliquid ſibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum ſpectare, ut malum habeat noxius, ſed potiſſimum ut propter eum punitum minus ſit malorum,

34 Γλυκὺ καὶ] Dulce & non aſperum quaſi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, τῷ θυμικῷ.

enim ira ut in bestiis ita in homine ζέσις περικαρδίȣ αἵματος δι᾽ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit [a] Eustratius, 1 *fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione, ut sæpe feratur in ea, quæ non læserunt. ut in fœtus feræ quæ læsit; m aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus n non convenit [36] parti rationali, cujus est imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia [37] id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & [38] imaginarium: ut in [39] divitiis supervacuis, multisque aliis rebus ejusmodi.

a *In Ethic. Nic.* VI. I.

2. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, o sed & philosophi, ut [b] Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & a contumelia non differt* [40] *nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat.* Imo, si Maximo Tyrio [c] credimus, ὁ τιμωρῶν τȣ̃ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit.* Musonius [d] *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ est, non hominis.* Apud [e] Plutarchum Dion is [41] qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιμωρεῖσθαι τȣ̃ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὡρίσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· *ultionem legis*

b *Lib.* II, *de Ira c.* 32.
c *Diss.* II, p. 24, 26. Ed. Davis.
d Apud *Stobæum*, Serm. 19.
e *Vit. Dion.* p. 979. A.

GROTII.

l *Fervor*] Inde σβέσσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX, 674.]

m *Aut in sensu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His irasci quam stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt nec sentiunt.* Brasiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine se vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Brasil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

o *Sed & Philosophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. curationis.

GRONOVII.

36 *Parti rationali*] Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.

37 *Id est dictatum naturæ*] I, I. 10.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui se pavisse oculos spectata inimici morte jactabat. *Tacit.* 3, hist. 39.

39 *Divitiis supervacuis*] Caligulæ, qui super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco nudis pedibus spatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Nisi ordine*] Quia præcedit contumelia, sequitur ultio.

41 *Qui sapientiam Platonicam*] Quod ait de se & Catone *Cicero*: *nos philosophiam quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipsam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, [42] qua dolor est, satiari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu, eo ad vindictam est pronior. Juvenalis (*Sat.* XIII, 180, *& seqq.*)

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
p *Nempe hoc* 43 *indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, 44 *dulcique* 45 *senex vicinus Hymetto,*
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
46 *Accusatori nollet dare. Plurima felix*
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio: continuo sic collige, quod vindicta
q *Nemo magis gaudet quam femina.*

Eodem sensu [a] Lactantius: *imperiti & insipientes siquando accipiunt injuriam, cœco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* a *Lib.* VI. c. 18.

4. Li-

GROTII.

p *Nempe hoc indocti*] *Seneca* de Ira l. 13. *At qui iracundissimi infantes senesque & ægri sunt, & invalidum omne natura querulum est.*

q *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra (III. I. 30.)

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.

Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.

Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira sic loquitur: *hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* (Cap. 7. pag. 536. *Ed. Vales. Gron.*)

GRONOVII.

42 *Qua dolor est*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & spectetur quam dolor.

43 *Indocti*] Stoicorum sermo, qui doctum dicebant solum sapientem, seu qui secundum virtutem viveret. Ἰδιώτης, *Arrian.* diss. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτȣ καὶ φιλοσόφȣ· *Seneca* 7. de Benef. 17. *Duo sunt beneficia: unum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est, absolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium est.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

46 *Accusatori*] Anyto aut Melito.

4. Liquet ergo, ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ est apud Platonem [47] Gorgia, & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumtæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset, [48] emendationem & [49] exemplum, tertium addidit Taurus [r] [50] τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, [a] κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην· *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, [b] τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis causa ut ei satisfiat.* [51] Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔνεστιν αὐταῖς· *quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles [c] refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam* quam ipse *commutatricem* vocat.

a Pædagog. Lib. I. Cap. 8. Ed. Oxon.
b Rhet. 1, cap. 10.
c Ethic. Nic. v, 7, 8.

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus, cujus intererat, non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet [52] pœna, quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo [d] Jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα [e] Platoni, Plutarcho [f] ἰατρεία ψυχῆς, *animi medicatrix*, quæ hoc agit, ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero [53] deliberata ac frequens, quandam

d L. 20. D. De Pœnis.
e De Legg. L. 11. p. 933. E.
f De sera Num. vind. p. 550. A, 559. F.

GROTII.

r Τιμωρίαν] Tria hæc, νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam *Chrysostomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32. (Tom. III. pag. 424, 425. *Ed. Savil.*)

GROTII.

47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Edit. Wech.* at pag. 525. A. B. Tom. I. *Edit. H. Steph.*)

48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

50 Τιμωρίαν] Satisfactionem: ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.

51 *Plutarchus*] *De sera Numinis vindicta*, pag. 548. E.

52 *Pœna, quæ philosophis*] Latinis *admonitio.*

53 *Deliberatio ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

GRO-

dam gignit sui [54] proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quamprimum fieri potest, adimenda est [55] illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si [s] dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici, recitante [a] Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud [b] Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit.*

a De habitud. doctr. Platonic. pag. 21. Ed. Elmenhorst.

b Annal. III. 54.

2. Punitionem, quæ huic fini inservit, natura cuivis esse licitam, [c] qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

c Th. 2, 2. q. 33. 3.

d Amicum castigare ob meritam noxiam,
56 Immune est facinus, verum in ætate utile.

d Plaut. Trinum. I. 1. 1.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen [t] inter personas, quibus id liceat aut non liceat, non est factum a natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed a legibus, quæ [57] communem illam generis humani propinquitatem, [58] vitandarum rixarum ergo, [59] ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Justinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet [e] Xenophontis ad milites: εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ

e De Exped. Cyr. L. V. c. 8. §. 8. Ed. Oxon.

GROTII.

s *Dolore quodam subsequente*] *Seneca* de Ira I, 5. *quemadmodum quædam hostilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira II, 27. *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent.*

t *Inter personas quibus id liceat*] Vide *Augustinum* enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

54 *Proclivitatem*] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa suavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

56 *Immune est facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere sine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis est sive munificus.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat castigandi sontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Necessitudines vel necessarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, sed quem pater sibi probatissimum affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. *Suet.* 16.

καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant. Lactantius libro VI. [a] *Jubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est, ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.*

a Cap. 19. n. 8.

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem [60] pertingere non potest, nisi eo modo quem [61] reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus [b] dixit, melius quibusdam futurum fuisse, id est, non tam male, si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est, minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, [c] cum ait, interdum [62] ut pereant interesse pereuntium. Jamblichus [d] *καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν· quomodo suppurato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat [e] Plutarchus *ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὐτῷ τε βλαβερώτατον, cæteris noxium quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι, διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν. tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo, ut ad sanitatem perduci nequeant.*

b Marc. XIV, 21.

c De Ira Lib. I. c. 5. Vid. & cap. 16.

d Protreptic. c. 2.

e De sera Num. vind. p. 551. E.

4. Sunt, qui hos ipsos esse putent, quos [f] Johannes Apostolus ait [u] ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argu-

f 1 Joh. V, 16.

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos insanabili hos vocat *Chrysostomus* 2 Corinth. XIII, 9. (Tom. VI. pag. 702.) *Julianus* secundo libro de Constantio: *διττῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τὴν θεραπείαν ἀπεστραμμένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπενόησαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· cum duo sint delictorum genera, alia quidem quæ spem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum insanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipsorum quam omnium aliorum bono.* (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id est, *extendi, porrigi.*

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adest, sed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamsi nec magnopere prosit. I, I. 10.

62 *Ut pereant, interesse*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant tanquam aliter illi, nisi morte, succurrere non possent. *Sueton.* Ner. 36.

GRO-

argumenta, dictat caritas, neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadversio, non nisi raro admodum, locum habere possit.

VIII. 1. [x] Utilitas ejus, cujus intererat, non peccatum esse, in eo sita est, ne posthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius [a] ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus, in quem est peccatum, tuenda est, ne prætermissa animadversio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod [63] de auctoritate læsa dicit, idem [64] de libertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud [b] Tacitum legimus: *consuleret securitati justa ultione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur, tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si [65] vires nocendi ei adimantur, postremo si malo suo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est, punitione non quavis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

a Noct. Att. VI, 14.

b Ann. XIV, 61.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio, etiam privata, si jus nudum naturæ, id est, [66] abductum a legibus divinis humanisque, & ab his quæ non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod Cicero, cum jus naturæ esse dixisset id, quod nobis [67] non opinio sed innata vis affert, [c] inter ejus exempla collocat vindicationem, quam [68] gratiæ opponit; ac ne quis ambigeret quantam eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam,* [69] *defendendo aut ulciscendo, propulsamus a nobis ac nostris, qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex

c De Invent. II. c. 22.

GROTII.

x *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam consurgit. Plinius* historiæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

63 *De auctoritate læsa*] Personarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujusvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando aut vinculis coercendo. *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adstricta legibus: præterquam in paucis casibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut si parentes, si mentis homo commotæ injuriam intulerit, si ipse causam dederit non miserendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiscunque persuasio, sed ingenita sententia et judicium animi.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur, cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

a Libro XXXVIII. c. 4. ex Trogo exscripsit [a] Justinus: *adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere.* Hoc ipsum [70] ἀμύνης νόμον vocat in vita [b] Arati Plutarchus.

b Pag. 1048. E.

c Judic. XV. 3.

d Ibid. vers. 11.

e Lib. III. c. 56.

3. y Hoc naturali jure defendens se Sampson adversus Palæstinos, [c] insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam ultionem eadem se tuetur ratione, [d] dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: [e] ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· *merito eos ulti sumus, jure apud omnes recepto, ut hostilia parantem ulcisci liceat.* Demosthenes, oratione adversus Aristocratem, [f] communem ait esse legem inter homines, ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Jugurtha apud Sallustium, [g] cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit, populum Romanum [71] *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit:* id est [72] ab ultione. Aristides orator & a poetis, & a legum auctoribus, & a [73] proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari [h] ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat z Ambrosius, [i] quod etiam sabbato a ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Judæos incensam a Christianis [74] basilicam graviter querentes disputans, sic ait: [k] *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem* [75] *quantas basilicas Judæi trmpore imperii Juliani incenderint:* ubi b jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter

f Pag. 437. A.

g Bell. Jug. c. 25.

h Orat. pro quatuor vir. Tom. III. p. 259. A.

i De Off. l. 1. c. 40.

k Ep. 29. p. 562. C.

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελῦσθαι· Romulus de Tatio occiso a Laurentibus, *cædem cæde pensatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32 C.) Belisarius apud Procopium Vandalicorum 1. φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἡ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· *naturalis enim est læsi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.* (Cap. 16.)

z *Ambrosius*] Eundem vide, oratione contra Symmachum.

a *Ulti sunt innocentium necem fratrum suorum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

b *Jus gentium vocat par pari referre*] Sic et *Livius* libro 1. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

70 Ἀμύνης νόμον] Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo versu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. ω. v. 369.) Claudius sæpe pro tessera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Sallustium* est, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. *Cæsar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc se absente pro sano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permissa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & sententiis vulgi usu receptis.

74 *Basilicam*] Qua pro proseucha, vel synagoga utebantur.

75 *Quantas basilicas*] Quot Christianorum templa, vel ecclesias.

76 Af-

aliter apud Tacitum [a] Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.* a *Hist.* IV. c. 32.

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum [76] affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ [77] in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius (*Lib.* V. vers. 1147, *& seqq.*)

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines 78 *pertæsum vi colere ævum.*

Demosthenes [b] in Cononem: προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος (ee) ὀργῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* [c] *ex legibus judi-* b Pag. 730. A.

GRONOVII.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæsum vi colere*] Potius visum legibus quam armis disceptare. *Justin.* 43, 4.

(ee) Est apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ*: neque vocem mutare necesse est. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in *Euripidis* Oreste, (*vers.* 491, *& seqq.*)

Πρὸς τόνδ᾽ ἀγών τις ἂν σοφίας ἥκει πέρι;
Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
Τούτου τίς ἀνδρῶν γένετ᾽ ἀσυνετώτερος;
Ὅστις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
Οὐδ᾽ ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
(Αἴσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
Ὁσίαν, διώκοντ᾽ ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
Ματέρα, τὸ σῶφρόν τ᾽ ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
Καὶ τοῦ νόμου τ᾽ ἂν εἴχετ᾽, εὐσεβής τ᾽ ἂν ἦν.
Νῦν δ᾽ εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον᾽ ἦλθε ματέρι,
Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
Αὐτὸς κακίων ἐγένετο ματέρα κτανών.
Ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόνδε σε.
Εἰ τόνδ᾽ ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
Χ᾽ ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ᾽ ἀνταποκτενεῖ,
Κἄπειθ᾽ ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
Λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν προβήσεται;

Huic me jubes certare de sapientia?
Quæ pulchra quæque fœda si cunctis patent,
Isto homine tandem quis fuit dementior,
Qui

judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio. Quintilianus: [a] [79] *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure* [80] *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: [b] *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: [c] *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

a Declam. XIII.
b L. nulli. 14. *C. de Judæis.*
c Cassiod. lib. IV, *ep.* 10.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis [81] ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest quod Cajus [82] Cæsar privatus adhuc piratas, [d] a quibus captus fuerat,

d Vell. Pat. l. II. c. 42. *& Plut. in Cæs. p.* 708.

Qui nec quod æquum est mente pervidit sua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemnon spiritum efflarat suum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium.
Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelaë, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor coujugem occidet suum,
Hanc ultor ipse filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hæc cædem nova
Cæde expiabit, fine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam differendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria, (*Dissertat.* II. pag. 22. *Edit. Davis.*) *εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται; Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitiæ injustitia succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qni malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio; est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: *τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλοκότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere, superstites alii perpetuo idem malum ferent?* (Tom. II. pag. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne scilicet turpi judicio conflictetur,* ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia sunt nulla*] 1, 3. 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

GRO-

fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi [83] Nomadum more vivitur. [d] Sic apud Umbricos narrat Nicolaus [a] Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo [84] singularium certaminum quæ ante Christianismum [e] Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. Ideo apud [b] Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur.

a Apud Stob. de Legibus.

b Lib. II. c. 118.

6. [85] Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi, [86] talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior [c] est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum sunt [d] Odysseæ O. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos [87] qui communem judicem non habent. Hinc *justa bella definiri solent*, [e] Augustino teste: *quæ ulciscuntur injurias:* & Plato bellicum certamen probat, [f] *μέχρις ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

c Sen. I, *de Clem.* 20.

d Vers. 272, *& seqq.*

e L. II, *q.* 10. *super Josue.*

f De Rep. Lib. V. p. 471. B. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

IX. I. Uti-

GROTII.

d *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia significatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peiresc.* p. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est *Leo Afer* lib. II. c. de Tesechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

e *Germanicis nationibus*] Gotthos suos corrigens rex Theudericus apud *Cassiodorum* III, 23. *Remove consuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, *νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τοὺς τῶν οἰκείων φονεῖς· mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidis.* [Hoc e *Josepho*, Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. IX. §. I. *Edit. Hudson.*]

GRONOVII.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. *Sallust.* Jug. 18.

84 *Singularium certaminum*] Vide *Extraict pour l'antiquité des duels,* dans les *memoires de Mons. de Bethune* tom. 4. pag. 323.

85 *Lex Hebræa*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occisum propinquum cuivis de homicida pœnam sumere licuisse; de auctore vulneris, qui sauciatus esset, ipsi nemini.

87 *Qui communem judicem*] Qui diversarum sunt civitatum, aut aliis atque aliis magistratibus parent.

GRO-

IX. 1. Utilitas indistincte quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo [88] aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut [f] ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtinetur, quæ Græci *παραδείγματα*, [89] Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur [a] ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ [b] genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, *ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται*, ut [c] Demosthenes.

[a] L. 1. C. ad L. Jul. de rep. [b] L. 7. C. Ad L. Fab. de plag. [c] Orat. in Neær. p. 528. B. [d] Præcept. polit. p. 817. B.

2. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. [g] Sic Plutarchus [d] virum bonum ait a natura [90] magistra-

GROTII.

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII. c. 16.

GRONOVII.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

89 *Latini exempla*] *Terent.* Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Most. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Justin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* 29, 27.

90 *Magistratum designari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud *Horatium* pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *si recte facies*. l. 1, ep. 1.

GRONOVII.

g *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida, (pag. 290.) *ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι·* *Prima eademque antiquissima lex eum qui servare potest ei qui salute opus habet naturaliter magistratum designat.* Et Philopœmene: *τὰς ἑαυτῷ πολίτας ἀναλαβὼν ὅτε νόμον, ὅτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους·* *Suscepit cives suos qui neque legum neque suffragiorum tempus expectaverunt: sed ipsum sequebantur naturæ lege, quæ semper potiorem vult imperare deterioribus.* (Pag. 363. A.) Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de causis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens (*Cap.* 36.) *Hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent.* Chrysostomus II ad Corinthios VII, 13. de Mose: *καὶ πρὸ τῆς χειραγωγίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἴδοι τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τῷ σώματος βοηθῶντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· ὅτω καὶ τῶτον ἡ ἐπιστήμη τοιῶτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, ὀκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα·* Etiam *antequam manu populum educeret, dux erat ipsis factis. Valde igitur stulte Hebræus ille ei dixit: quis te constituit nobis principem ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine facis*

giſtratum deſignari, & quidem perpetuum: nam ipſa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat juſta. Sic ſapientem nunquam eſſe privatum Naſicæ exemplo probat [a] Tullius; & Lolium [91] non unius anni conſulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide, (*verſ.* 375.)

[a] *Tuſc.qu.* IV, 23.

Mente qui prudente pollet is magiſtratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda ſunt, [92] quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur [b] Democritus: ipſius enim verba, quia notabilia ſunt, adferam. Primum de jure beſtias interficiendi ſic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνε καὶ μὴ φόνε ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὖ ἐςὼ ἐν τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *de occidendis aut non occidendis animantibus ita ſe res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt* [93] *quisquis occiderit, purus eſt, adeo quidem ut hoc feciſſe quam non feciſſe ſit rectius.* Et mox: κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· *ea quæ injuſte nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile eſt hoc more vixiſſe viros probos [h] ante diluvium, antequam Deus ſuam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidiſſet.

[b] *Apud Stob. Serm.* 44.

cis controverſiam; velut ſi quis medicum videat optime ſecantem ac ſic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te conſtituit medicum, quis ſecare præcipit? ars, mi bone vir, & morbus tuus. ſic & Moſem ſua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum eſt, ſed & ars, & quidem artium omnium ſublimiſſima. (Tom. III. pap. 631, 632. *Ed. Savil.*) Tractat idem ſcriptor hoc ipſum argumentum ad Epn. III. in fine: (Tom. eod. *pag.* 798.) ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης, φησὶν αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν· *tua*, inquit, *injuſtitia, tua feritas me conſtituit principem & judicem.* [PLUTARCHI locus, cujus occaſione omnia iſta addita ſunt, non ſatis adcurate refertur, ut inſpicienti patebit. Præterea illorum ſententia poſſet videri repugnare principiis Auctoris noſtri, ut oſtendimus in Gallicis noſtris Notis. *J. B.*]

h *Ante diluvium*] Aliquos & poſtea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii, quos teſtes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

91 *Non unius anni conſulem*] 4 Od. 9. Sic Stoici ſolum ſapientem dicebant eſſe regem. *Horat.* 1. ſat. 3. *dives, qui ſapiens eſt. Et ſutor bonus & ſolus formoſus & eſt rex.* Seneca Thyeſte, v, 341. & ſeqq.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat perſonam, et mereatur in ſe dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine ſuffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quisquis occiderit, purus eſt*] Inſons. *Ovidius* lib. 15, 108. *Noſtrumque petentia letum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.* *Iſocrates* Panathen. 634. τὸν δὲ πόλεμον ὑπελάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μὲν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γενόμενον.

Gro-

didiſſet. Rurſus: ὅκως περὶ κιναδέων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, ἔτω καὶ κατ᾽ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν σκοπεῖν· *Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum verò ſubjungit: κιξάλλην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῶος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ· *furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive* 94 *manu, ſive* 95 *juſſu, ſive* 96 *ſuffragio, innocens eſt.* Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, [a] cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero* [i], *quo ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: [b] *ne viperas quidem*

[a] Lib. 1. de Ira, c. 16.
[b] Sen. de Ira. Lib. II. c. 31.

GROTII.

i *Quo ſerpentes & animalia venenata percutio*] Καθάπερ ἒν ἔχεις καὶ σκορπίες καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, θεασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχεσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπες ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρε διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσσων ἀγριότητας μεταβάλλεσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσες ἂν δύνωνται· *ſicut ergo viperas & ſcorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipſis eſt malignitate; eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam nacti manſuetam, propter fontem rationis quæ ad ſocietatem trahit, inſtitutis in ferarum ſævitiam tranſeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam poſſunt plurimis.* Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. (*pag.* 793. A. B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib I. de non eſu animalium: ὐκ ἔςι γὰρ ὅςις ἰδὼν ὄφιν ὐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ᾽ αὐτὸς δηχθείη μήτ᾽ ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur aut alius.* (Pag. 32.) Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ᾽ ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· *ſerpentum & ſcorpium, etiamſi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* (*Pag.* 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipſe libro II. ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος ὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπες τοὺς κακοποιὲς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένες πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐκτυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγόμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, ὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τὲς ἐμπελάζοντας ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· *ſicut enim, quanquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis, etiamſi qui ſuopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri cenſemus; ita & mutorum animantium ea, quæ ſui natura ſunt injuſta & nocere amantia, quæque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* (Pag. 159.) Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud Ovidium Metam. XV. *Noſtrumque petentia lethum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.* (verſ. 108, 109.)

GRONOVII.

94 *Manu*] Executor, lictor.
95 *Juſſu*] Magiſtratus.
96 *Suffragio*] Judex.

GRO-

quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet.

4. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam, & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque 97 de se nimium præsumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis 98 communitatibus eos deligere, quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem [a] Democritus: οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο· Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζετο· *non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.*

a Apud Stob. Serm. 38.

5. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis atque inter eas personas, quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic [b] Hebræorum moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem se ad falsos cultus præbens, [k] illico a quovis homine (ff) poterat interfici. [l] 99 Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a [c] Phinea (gg) primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Judæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit [d] Mathatias. Sic trecenti alii Judæi a popularibus suis occisi refe-

b Deuter. XIII, 9.

c Num. XXV.

d 1 Maccab. II, 24.

GROTII.

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Josephi* XII, (6. §. 2 *Ed. Hudf.*) *Mosem Maimonidem* ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* II, 24. 26.

GRONOVII.

97 *De se nimium præsumeret*] Plus justo sibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel societatibus juris communicandi causa initis.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Westphalis fertur instituisse Carolus M. *Chronicon Colon.* vetus pag. CXIV. *Æneas Silv.* in statu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freheri* to. secundo. *Revius* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-schepen* dicebantur.

(ff) Non simpliciter, sed postquam accusatus & damnatus fuerat a Judicibus. Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 3. § 13. & Clarissimum CLERICUM in locum *Deuteron.* de quo agitur, *J. B.*

(gg) Respublica Hebræa nondum tunc temporis prorsus constituta erat, quemadmodum fuit postea. Vide eumdem Doctissimum Interpretem, quem modo laudavi, in *Num.* XXV, 7. & Celeberrimi J. FR. BUDDEI Dissertationem *De Jure Zelotarum in Gente Hebræa*, §. 34, & *seqq. J. B.*

referuntur, libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in a Stephanum, & conjuratio in b Paulum: multaque alia exempla ejuscemodi exstant & m apud Philonem, & apud Josephum.

a Actor. VII, 57. b Actor. XXIII, 13.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in servos & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum, etiam ad mortem usque. Sic Spartæ [1] Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem, quæ diximus, quale sit circa pœnas jus naturæ, & quousque manserit, intelligi potest.

X. 1. Nunc illud videndum est, num lex euangelica libertatem illam arctius circumscripserit. Certe, [2] ut alibi diximus, non mirum est, quædam, quæ natura & per leges civiles licent, vetari lege divina, eaque perfectissima, & præmium promittente [3] natura humana majus: ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ [4] sola naturæ præcepta excedant. n Castigationes, quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut [5] alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant, quibus leges humanæ id permittunt, puta a parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod

GROTII.

m *Apud Philonem*] Cujus et hoc in libro de sacrificantibus: κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐραστaῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει ταῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾷν· *puniendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulgandæ omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* (Pag. 855. E.) Et alter locus non minus insignis circa finem de monarchia (*lib. 1. p. 818, 819.*)

n *Castigationes*] *Servorum filiorumque peccata non coercere, peccatum est.* Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

GRONOVII.

1 *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex *Isocratis* Panathenaico pag. 644. (*271. B. Ed. H. Steph.*) Sed de Ilotis loquitur *Isocrates*, qui tantum non servorum loco erant, non de civibus. Adde *Cragium* lib. 2, cap. 4. p. 78. [Non videtur loqui *Isocrates de Ilotis*, sive Servis publicis: verum de *Plebe*, quam vocet πλῆθος, δῆμος, περιοίκους, et distinguit ab οἰκέταις· Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Sed observari debuisset, quod statim adtendenti patet, exemplum minime aptum esse: quum *Ephori* essent Magistratus, et quidem potestate maxima præditi; qui proinde, etiam ubi indicta caussa aliquem civem occidebant, auctoritate publica id agere censebantur. *J. B.*

2 *Ut alibi diximus*] 2. 1. 10.

3 *Natura humana*] Vitam recidivam & æternam post mortem.

4 *Sola naturæ*] Minus permittant et plus præstent quam naturæ legibus concessum aut præceptum est.

5 *Alterius qualitatis*] Personæ locive.

GRO-

quod cum præceptis evangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam [6] pharmaca sensui ingrata.

2. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat [7] animum dolentis exsatiat, illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest, ut Evangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat [8] odium asservari in proximum, id est, popularem, Levit. XIX, 17. sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4. 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Evangelium, patet a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diserte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulcisci, non manu, sed adito judice. At Christus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppositione, *audistis dictum fuisse, oculum pro oculo:* & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim, quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissionem [o] ut [9] imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: *ὀυκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης ὄυσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας;* *non quod iniqua sit justa ultio, sed quod ei præstet patientia,* ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re sic loquitur [p] [10] Tertullianus: *novam plane patien-*

GROTII.

o *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, si dici potest, injustorum justitia est.* Augustinus in expositione Psalmi CVIII. citatus C. sex differentiæ 23. 1. *Caus.* 23. quæst. 3.

GRONOVII.

6 *Pharmaca sensui*] Medicamentum vel antidotum amarum, aut olens.

7 *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciscendi.

8 *Odium asservari*] Ali.

9 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit sub lege Mosis ante Christum.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

GROTII.

p *Tertullianus*] Adversus Marcionem IV. (*Cap. 16.*) Idem libro de Patientia: *Christus gratiam legi superducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset.* (Cap. 6.) *Chrysostomus* ad Ephesios cap. IV, 13. *διὰ τοῦτο εἶπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ᾽ ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐνεκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι;* mox: *συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπαθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι, διὸ λέγει, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. ὁδοὶ*

 μνησι-

tientiam docet Christus, etiam [11] *vicem injuriæ prohibens permissam* [12] *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens; & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc* [13] *Christus adjecerit, ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim* [14] *renuntiandum est,* [15] *an disciplina patientiæ prædi-*
a VII, 10. *cetur penes Creatorem. Sic per* [a] *Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet* [16] *vindictæ exspectatricem.* [17] *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet,* [18] *in tantum aperitur nobis quomodo, oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non* [19] *ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed* [20] *ad*

μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμȣ͂ πηρȣ͂ν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτȣ̀ς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευθεῖσι· *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos præstet. sed quod quærebam hoc erat, cur ultione permissa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoscit Deus iis, quos si forte contumeliæ sensus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi; viæ iracundorum ad mortem, quod si, ubi oculum vice oculi eruere permissum est, tanta est iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala passi præbere se ulterioribus injuriis jubentur?* (Tom. III. pag. 845, 846. *Edit. Savil*)

GRONOVII.

11 *Vicem injuriæ*] Juste redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

13 *Christus adjecerit*] Vult Christum non statuisse aliquid novum & adversum illi sententiæ, sed addidisse & supplesse, quod minus erat expressum, & tamen ei consentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. De Cor. 4. *His igitur exemplis renuntiatum est, posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi.*

15 *An disciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Christus nihil inconveniens priori permissioni introduxisse videatur.

16 *Vindictæ exspectatricem*] Quæ vindictam non sumit ipsa, sed exspectat, donec a Deo sumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum est non posse videri eundem.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

19 *Ad secundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* sententia est, quum *contumeliam ab ultione non ait differre nisi ordine.*

20 *Ad*

[20] *ad primam coërcendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ a prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit* [21] *repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exspectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* [22] *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbathi, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit &* [23] *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam* [24] *prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus* [25] *intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique* [26] *si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ atque perfectæ consideremus, non consistet* [27] *si non est Creatoris, qui vindictam repromittit,* [28] *qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensurus,* [29] *in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio; quam mihi permisisse debuerat si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur.*

GRONOVII.

20 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræsentatione talionis*] Si statim sequatur præsens & juxta gravis pœna, quam si promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & disputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere jussit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adversario*] Introduxit non contrario sed subservien-te ac secundante præcepto.

26 *Si in ipsam rationem consideremus*] Vulgo *consideremus.* Si præstarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo, Deum eam ulturum, vana foret spes mea, nisi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc est, nisi ostendit se omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum concessit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in scirpo quærit Vir Doctissimus. Vult *Tertullianus*, nisi Creator esset potentissimus, qui talem præcipit patientiam, non satis caussæ fore, cur illam quis in se susciperet. *J. B.*]

27 *Si non est Creatoris*] Ea scilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præstat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, frustra.

tur. [30] *Cæterum passim emissa libertate, dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate.*

5. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis [31] postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam, tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione, quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illi, qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum sed [32] & propositum intuebantur, ex Philone [a] apparet, apud quem Judæi Alexan-
[a] Pag. 982. D. drini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθροῦ, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· *non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam* [q] *ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet, quod Christus a nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus, qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id est, [33] ob sensum mali nostri malum illis nec [34] procuremus,
[b] De Mallii conf. vers. 224. nec optemus: nam id qui facit, ut cum [b] Claudiano loquar, *ferus est,* [35] *legumque videtur vindictam præstare sibi.* Quam ob
[c] L. VI c. 18. causam Lactantius [c] dictum illud Ciceronis [d] commemorans:
[d] De Offic. I. 7. *justitiæ primum munus est, ne cui noceat nisi lacessitus injuria,* ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione
[e] Offic. I. 28. corruptam: & [e] Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Evangelii auctoritate.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus [36] in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum [r] si qui nos læsit testimonia pro-

GROTII.

q *Ex sacris legibus didicimus hominum misereri*] Vide *Origenem* adversus Celsum. (Lib. VII. pag. 348.)

r *Si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Mosem Maimonidem* citatum ab eruditissimo *Constantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

30 *Cæterum passim*] Alioquin effrenis grassaretur iniquitas, & non unum tantummodo, sed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, sed omnes excuteret.

31 *Postulationem talionis*] Apud judicem vel magistratum.

32 *Et propositum*] Mentem, sententiam verbis latius patentem.

33 *Ob sensum mali nostri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum causa facere debet, id facere animi causa vel ob suam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem similis injuria fiat.

probabilia det pœnitentis animi, Lucæ xviii, 3. Ephef. iv, 32. Coloff. iii, 13. quibus locis de pleniore quadam remiffione agitur, id eft, quæ etiam in jus veteris amicitiæ reftituat eum qui peccavit; unde fequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamfi abfint talis pœnitentiæ figna, damnum haut nimium grave infuper habendum Chriftus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit [a] non referendum malum ἅ τε δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamfi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui fenfus & apud Maximum Tyrium exftat. Ὕβρεως δίκην, id eft, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriftus alapæ nomine indicat) negabat Mufonius aut fe inftituturum, aut cuiquam ut inftitueret auctorem fore; multo enim rectius condonari talia.

a In Criton. p. 49. B.

7. Quod fi diffimulatio magnum fecum periculum ferat, [37] ea cautione contenti effe debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in ufu erat talio, ut [b] Jofephus & alii Hebræorum doctores notant, fed folebat qui læfus erat ultra impendia a fe facta, de quibus feorfim lex exftat Exod. xxi, 19. ([s] hæc enim eft [38] fimpli reftitutio nihil pœnale continens) pro talione [t] pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium [c] Favorinus. Sic Jofephus domini noftri Jefu educator, cum uxorem fuam adulterii compertam crederet, [u] divortio fe liberare maluit, [d] quam committere ut traduceretur: atque id feciffe dicitur, quia juftus erat, id eft, vir probus ac facilis: ad quem locum (hh) Ambrofius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, fed etiam [x] ab accufationis feveritate alienam effe jufti perfonam; ficut & ante Lactantius [e] dixerat, *neque accufare quenquam crimine capitali jufto*

b Antiq. Jud. Lib. iv. Cap. 8. §. 35. Ed. Hudfon.

c Lib. xx. c. 1.

d Matth. 1. 19.

e Inft. div. lib. 6. c. 20.

GROTII.

s *Hæc enim eft fimpli reftitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wifigotthorum* vi, 4. 3.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Conftantinum* d. cap. viii. §. 1.

u *Divortio fe liberare maluit*] *Auguftinus* libro ii. de Adulterinis conjugiis: *fi autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriftiano adulteram conjugem occidere, fed tantum dimittere.* (Cap. 15.)

x *Ab accufationis feveritate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem v, in fine. c. laicos. *cauf.* 2 *quæft.* 7. & ibi *Panormitanum*. Gail. de Pace publica viii. 3. Adde c. Accufafti, *de accufationibus*, ita ut eft apud *Brocardum*.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læferit, quantum fieri poteft, pareamus.

38 *Simpli reftitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abeft alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine pofcitur. §, 22. 23. 24. 25. *Inftit de action.*

(hh) Locus eft in *Pfalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Parif.* 1569. *J. B.*

a Apolog. II. pag. 44. Ed. Sylb.

justo licebit. y Justinus [a] de Christianorum accusatoribus agens: *nolumus,* ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur.* [39] *Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ, quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coercendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas a Christo certissimo argumento [40] alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta, simul testabatur, se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat, ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & seqq. Deut. XIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis z quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, a possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt, qui ut contrariam sententiam tueantur, adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit; quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta præcipue spectat [41] peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 30. Rom. II, 25. Actor. XIII, 38. Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent b judicii multo [42] severioris, quam illud fuit, quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 2, 2. X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum

GROTII.

y *Justinus*] Ejusdem est: *μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε· ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* (Dialog. cum Tryphon. *pag. 182. Ed. Sylb.*) Adde quæ infra §. XV.

z *Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat*] Pharisæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Josephus* (Antiq. Jud. Lib. XIII. Cap. XI. §. 6.) Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam lenissime. quod est in *Talmude* titulo *Ketuboth.*

a *Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere*] *Augustinus* quæstionum euangelicarum libro I, quæstione X.

b *Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum*] *Chrysostomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum secunda de jejunio.

GRONOVII.

39 *Sufficit illis*] Satis supplicii est illis.

40 *Alibi probavimus*] I, 2. 8.

41 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

42 *Severioris quam*] Moses enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex potest, sanxit: Christus & gehennam minatur.

GRO-

tum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit. 1 Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, [c] nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 31. [43] gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. Urgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam, de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quenquam non impune sua malefacta laturum, si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam: quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, [d] sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam, ut sic per magistratum puniatur. *a Synes. ep. 44.*

XII. 1. Rursum [44] alii hoc accusant, quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei a piis magistratibus summam haberi rationem, nec quenquam ad supplicium rapi, nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit; [e] qualem pœnitentiam, [45] etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esset posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit [f] illud Senecæ: *b quod unum bonum tibi superest, repræsenta-* *b L. 1, de Ira, c. 16.*

GROTII.

c *Nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit*] *Peccator ante veniam deflere se debet. Tertullianus* de Pœnitentia, (c. 6.) *Ambrosius* in Psalm. XXXVII. *Chrysostomus* in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 *Cor.* VII, 9 et 10.

d *Sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus est in c. 6. *causæ* XXIII. *quæstionem* V. *Agathias* lib. V, ex Platone. (*Cap.* 2.)

e *Qualem pœnitentiam etiamsi opera morte interclusa non sequantur*] *Hieronymus* ad Damasum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia*, dist. 1.

f *Illud Senecæ*] Cujus et hoc est de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium est, optimumque est obire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est.* Ibid.

GRONOVII.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum sese emendandi, et fidem remissionis per Christum.

44 *Alii hoc accusant*] In suppliciis per magistratum exactis.

45 *Etiamsi opera*] Bona opera, per quæ agnoscatur serium emendationis propositum.

a Ibid. c. 15. *ſentabimus mortem:* ut & illud ejusdem, [a] *quo uno modo poſſunt deſinant mali eſſe:* quod Euſebius philoſophus dixerat; [46] ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτῳ γε ἐν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τοῦ ἐνταῦθα δεσμοῦ τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν.

2. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia, aut omnia, aut capitalia, ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet, qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet [47] ut exercitum divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & [48] qua reges ſunt, innocentibus ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Euangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitantum proponere g exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, a quo capitales pœnas [49] in damnationem ad opus mutatas feliciſſimo ſucceſſu narrat [b] Diodorus: etiam ad Caucaſum gentes quasdam ait [c] Strabo: μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα· *nemini mortem irrogaſſe, quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quintiliani: [d] *nemo dubitabit, quin, ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſunt, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis e republica ſit quam puniri.* Notat Balſamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, h a poſterioribus Impe-

b Lib. 1. c. 65.
c Lib. XI. p. 520.
d Lib. XII. 1. Inſt. Orat.

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo et Romanorum magna ex parte, quorum nemo poſt legem Porciam mortis aut verberum ſupplicio affici potuit, niſi perduellis, aut ab ipſo populo damnatus. [De *Lege Porcia* vide *Livium*, x, 9.]

h *A poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. II. vide apud *Nicetam* libro I. (Cap. 4.) juramentum Iſaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium ſine morte cujusquam fuiſſe ait. (*Ibid.* Cap. ult.) Vide de Zenone *Malchum* (Excerpt. Legat. *Hæſchel.* pag. 76.) & *Auguſtini* epiſtolam CLVIII. et CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones, I. *cauſa* XXIII. *quæſt.* V. et capitulis ſequentibus. & *Chryſoſtomum* adverſus Judæos, ubi de Caini pœna.

GRONOVII.

46 Ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex iſtis vinculis malitiæ inveniant fugam. [Locus eſt apud *Stobæum*, Serm. XLVI. *J. B.*

47 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam ſibi reſervavit, exercet.

48 *Qua reges ſunt*] Etiam poteſtatem ſuam, perque uſum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adverſus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital feciſſent, in id opus miſit, nemine occiſo per carnificem.

GRO-

Imperatoribus Christianis mutatas plerasque i [50] in alia supplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. 1. Ex ea autem, quam nos fecimus, enumeratione finium pœnæ apparet, nonnihil prætervisum a Tauro philosopho, ex quo ita a Gellius: *Quando igitur aut spes magna est, ut is qui peccavit* [51] *citra pœnam ipse se ultro corrigat, auc spes contra nulla est, emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est,* [52] *cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi [53] uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna, quæ metuuntur, extendendum fuit. a Noct. Attic. VI, 14.

2. Melius Seneca cum b dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria* [54] *lex sequuta est, quæ princeps quoque sequi debet,* k *ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, [55] aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem c Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit, ut sciat alteram adhiberi ut emendet* b De Clem. Lib. I c. 22. c L. I, de Ira, c. ult.

GROTII.

i *In alia supplicia*] Ad opera maxime. *Augustinus* epistola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deserviant.* Vide & *Nectarii* epistolam ad *Augustinum*, quæ est CCI.

k *Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* posuit in legatione: *ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας· αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν· pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena supplicia paris mali formidine*, (pag. 992. B.)

GRONOVII.

50 *In alia supplicia*] In mulctas, exsilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæsaris milites apud *Sueton.* cap. 68.

52 *Cujus exemplo necessario*] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

53 *Uno fine sublato*] Ex tribus *num.* 6. propositis.

54 *Lex secuta est*] Legislator respexit.

55 *Aut repressis*] Coërcitis, ut supersint quidem, sed grassari desinant.

det malos, alteram ut tollat. Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: [a] *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

a Declam. 274.

XIV. Ex his, quæ dicta sunt hactenus, colligi potest [56], quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni caussa, [l] pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capitalem, [m] quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum, apud quos [57] navigaturi instruuntur mandatis a publica potestate ad persequendos piratas, siquos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est, quod multis in locis receptum est, [n] ut ad accusationes criminum non admittantur [58], quibus id libet, sed [59] certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum, nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum* [60] *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur, minime consultum esse homini vere Christiano, ac ne ipsum quidem decere, [o] ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tan-

GROTII.

l *Pœnam sumere de improbo quoquam*] Vide quædam supra posita lib. I, c. III. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite, §. 8.

n *Ut ad accusationes criminum non admittantur*] *Chrysostomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν ὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσης τὸν φίλον. ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.* (Tom. VI. pag. 806. *Edit. Savil.*)

o *Ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat*] An sapienti capessenda sit respublica vide *Senecam* de otio sapientis.

GRONOVII.

56 *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

58 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta sint, quod cuivis e populo exsecutio illorum daretur. §. 1. *Instit. de publ. jud.*

59 *Certi homines*] Fiscales sive Advocati fisci. Et primum instituit Adrianus Aug. *Spartian.* cap. 20.

60 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere eucharistian, sive corpus & sanguinem Domini mysticum.

tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod [a] Christus monet, periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis a Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

a *Mat.* VII. 1.

XVII. 1. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ, quæ interfectionem [61] quorundam hominum permittunt, interfectoribus [62] jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc [b] Covarruviæ & [c] Fortunio placet, quorum sententia adeo displicet Ferdinando [d] Vasquio ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, [63] utrumvis legem facere posse in certis casibus. Utrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam [64] si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito, qui adulteram uxorem [p] aut [65] adulterum occidit.

b *Covarr. de Matrim. Part.* 2. *c.* 7. *n.* 12.
c *Fort. tractatu de ult. fine legum illat.* 11.
d *Vasq. l.* IV, *cont. ill. c.* 8.

2. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere, ita [66] ut jam privatus non sit.

Hujus generis est lex illa in Codice Justinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice vindicare vel [67] publicam devotionem, ubi cuicunque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: [e] *melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.*

e *L.* 1.

GROTII.

p *Aut adulterum occidit*] Vide *Augustinum* de Civitate Dei, citatum c. quicunque, 33. *causa* XXIII. *quæstione* VIII. [Sed non sunt verba *Augustini*, at partim *Hieronymi* in *Ezechiel.* Cap. IX. partim alterius ignoti. *J. B.*] Et c. inter hæc 6. sequente, *causa* XXXIII. *quæst.* II.

GRONOVII.

61 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla potestate publica præditis.

62 *Jus verum*] Innocentiam; an excusatos eos apud Deum reddant.

63 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forensibus judiciis solvi.

64 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ causa comparata est, si succurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali casu vindictæ ardorem ægre exercet.

65 *Adulterum occidit*] x. 24. D. *ad l. Jul. de adult.* & patre, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

66 *Ut jam privatus non sit*] Fictione juris pro ministro publico habeatur.

67 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adversus latrunculos & milites desertores; nam milites proprie devovere se pro Imperatore atque imperio censentur, *queis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Justin.* 14, 9.

GRO-

latroni. Et lex fubfequens de opprimendis defertoribus : *cuncti,*
a L. 2. inquiens, [a] *adverfus latrones publicos defertoresque militiæ jus fibi fciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis in-*
b Apolog. c. 2. *dultum.* Huc & illud pertinet [b] Tertulliani : q *In reos majeftatis & publicos hoftes omnis homo miles eft.*

3. Atque in hoc differt [68] jus occidendi exfules, quos bannitos vocant, [69] ab iftarum legum fpecie, quod ibi præcedit fpecialis fententia, hîc generale edictum, r accedente facti evidentia, vim latæ fententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus, fintne omnes [70] actus vitiofi tales, ut puniri ab hominibus poffint. Pro certo habendum eft, non omnes effe tales. Primum enim [71] actus mere interni, etiamfi cafu aliquo, puta per confeffionem fubfecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poffunt, quia, ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non eft, ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nafcatur. Et hoc fenfu accipiendum eft, quod dictant [72] leges Romanæ : *cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obftat quo minus actus interni, s [73] quatenus in externos influunt, in æftimatio-

GROTII.

q *In reos majeftatis & publicos hoftes omnis homo miles eft*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Ruftici*) ὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυναστωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βυλομένῳ βατὸν δήπυ καὶ προσῆκον τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθῦν· *non folis ducibus aliisve potentibus innafci folet atque immorari bene agendi propofitum, fed cuique volenti & licet & honeftum eft ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro fuis viribus promovere.* (Cap. 2.) Vide quæ fupra hoc capite, §. IX.

r *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam funt reipublicæ læfæ, ad quorum pronuntiationem oculi fufficiunt.*

s *Quatenus in externos influunt*] Ita *Sayrus* libro III. Thefauri, cap. 6.

GRONOVII.

68 *Jus occidendi exfules*] Quintil. decl. 305. *Exfulem intra fines deprehenfum liceat occidere.*

69 *Differt ab iftarum*] Exfulem occidere non licet, nifi proprio de ipfius perfona judicio exful declaratus & huic pœnæ fubjectus fit : iftos ex perpetua & femel in omnes promulgata conftitutione principis, modo conftet defertores & latrones effe.

70 *Actus vitiofi*] Pœnæ objectum, vel fubjecta materia.

71 *Actus mere interni*] Cogitationes de fufcipiendis fceleribus. 2, 4. 3.

72 *Leges Romanæ : Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis.* *Rittershuf.* 7, facr. lect. 12.

73 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æftimentur, non quafi fua natura pœnam judici debeant, fed quafi qui modificent, gravioresque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

GRO-

mationem veniat non ſui proprie, ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus 74
inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt niſi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & ſemper abſtinere ſupra humanam eſt conditionem, unde cognatum homini eſſe peccare inter philoſophos Sopater, Hierocles [a], [t] Seneca [b], [u] inter Judæos Philo, inter hiſtoricos [c] Thucydides, inter Chriſtianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus eſt,* inquit [d] Seneca, *cuicunque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet.* Sopater [e] vero: ἕως ἂν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si qui homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare poſſint, menſuram excedit ejus quæ ſecundum naturam eſt correctionis.* Quod [x] Diodorus [f] Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium eſſe adverſus communem hominum imbecillitatem:* alibi: [g] τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *obliviſci infirmitatis ejus quæ communis eſt humano generi.* Is, quem dixi, Sopater diſſimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quaſi quotidianas.*

2. Imo dubitari poteſt an hæc recte & proprie (ii) peccata dicantur

a *In Aur. carm. Pyth.* p. 192. *Ed.* Needham.
b *II Controv.* 12.
c *Lib.* III. c. 45.
d *De Ira lib.* II. c. 31.
e *Apud Stob. Serm.* 46.
f *Lib.* XIII. c. 21.
g *Lib.* XVII. c. 38.

GROTII.

t *Seneca*] Ejusdem eſt eodem (*lib.* I.) de Ira c. 14. *Nemo invenitur qui ſe poſſit abſolvere.* Capite 9. dixerat, [Immo *Lib.* II.] *inter cætera mortalitatis incommoda & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27. *quis iſte eſt, qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem?* et libro III, c. 26. *omnes mali ſumus.* De clementia I, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed usque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* *Procopius* Gotthicorum III. (Cap. VI.) in oratione Beliſarii: τὸ μὲν οὖν μηδ᾽ ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ἔστε ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis eſt, neque id rerum fert natura.* Adde *Baſilium* Imperatorem cap. 59. (*Parænetic. ad Leonem* Filium.)

u *Inter Judæos Philo*] De Moſe libro III. p. 675. c addi poteſt *Abenesdras* ad Jobum v, 7. et Rabbinus *Iſraël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (E Lib. XXVI. Eclog. I.)

GRONOVII.

74 *Invitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a ſe putare.

(ii) Merito hoc rejicit et confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. *J. B.*

GRO-

cantur, cum [75] libertatem, quam in specie habere videntur, in sua generalitate considerata, non habeant. Plutarchus [a] Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν. *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit* [76] *paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed [77] huic & nunc inevitabilia, y ob [78] corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese, quam z ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

a Pag. 90. A.

XX. 1. Tertio, punienda non sunt peccata, [79] quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est, quia nulla est causa, cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus [80] quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

2. Tractat hanc quæstionem [b] Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & [81] cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, [c] quod & ad alia similia extendi potest: cum

b L. III. de Ben. c. 6.
c Idem eod. lib. c. 7.

GROTII.

y *Ob corporis concretionem in animum transeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *causa* XV. *quæst.* 1.

GRONOVII.

75 *Libertatem quam*] Etsi fiant sponte, si singulos casus respicias, tamen si universum genus considerens, agnoscas facile quandam necessitatem, per quam *suos quisque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut serviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis personis certisque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ; unde medicorum dictum: *mores animi sequuntur temperamentum corporis.*

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis interest.

80 *Quarum coactionem*] Necesse est enim, ut sponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

GRO-

cum res honestissima sit referre gratiam: desinit honesta esse [82] *si necessaria est*, id est, honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat* [83] *citra judicium solvit.* Mox: *non est gloriosa res gratum esse,* [a] [84] *nisi tutum est ingratum fuisse.* Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis; [b] *ego reum* [85] *non laudari desidero, sed absolvi.*

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. [c] Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum, titulo de magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, sed levi argumento. [d] *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remissio est: sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, [86] jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias, debitam esse pœnam a sapiente, id est, omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum

d Senec. de Clem. II. 7.

GROTII.

a *Nisi tutum est ingratum fuisse*] Idem *Seneca* de Beneficiis I, c. I. *Ita demum turpe est non reddere* (beneficia nempe) *si & licet.* Patet *Seneca* controversiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æstimatio immensa est, itaque nulla vindicta est.* Augustinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *sic igitur quod adversus vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini.* [§. 184. *Edit. Benedictin.* ubi legitur: *Si quæ igitur adversus &c.* Sed et locus non videtur recte huc aptari. *J. B.*]

b *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi*] Est hoc V, contr. 33. simile libro IV. controversia 25. *Non speramus, ut probet* [Flaminium *Judex*] *sed ut* dimittat. Et in Excerptis VI. 8. *Multum interest objurges, an punias.* Sunt enim quædam ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινος, ἢ κακίας πονηρεύματα· *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina,*) pag. 480. A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis, (E. Lib. XXI. Eclog. 8.) συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· *venia melior pœnæ exactione.* Pro Christianis sententiam dicet *Cyprianus* epistola LII. *alia est philosophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimam distat.* (Ep. LV. pag. 107. *Edit. Fell. Bremens.*]

GRONOVII.

82 *Si necessaria*] Si ad eam legibus et metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro sententia judicis.

84 *Nisi tutum est*] Liberum ab animadversione magistratus.

85 *Non laudari desidero*] Non magnum et eximium, sed insontem apparere.

86 *Jam non sequetur*] Potest enim quivis debitum sibi remittere ac condonare.

verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed [d] non ideo sequitur debere eam exigi; quia [87] hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna instituta est, cum ipsa pœna. Quare si fines illi per se [88] morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in [89] peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis [a] de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit:* [90] *conquiri vero ad judicium necesse non fuit.* Secundi in eo qui bene [91] merita aut sua aut parentum repensari digna culpæ opponit: nam, ut ait [b] Seneca, (kk) *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit, ut ad eos fines pœna jam opus non sit.

a *Ad. Q. fr. Ep.* 1, 2, *c.* 2.

b *De Benef.* VI. 6.

2. Et hæc pars una est clementiæ a pœna liberans: quam respiciens [c] Hebræus sapiens dixit: δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· *justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod [92] per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi

c *Sap.* XII, 19.

GROTII.

d *Non ideo sequitur debere eam exigi*] *Julianus* de Eusebia: ὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· *non enim, siqui sunt meriti male tractari punirique, hos perire utique necesse est.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna sit an non, constituendum est pro consecutione certa vel dubia finium, qui *num.* 6. expressi sunt, punitionis ex ipsa pœna.

88 *Morali æstimatione*] Judicio prudentis et boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodest ignorantia vitii quam cognitio virtutis. *Justin.* 2, 2.

90 *Conquiri necesse non*] Ut Trajanus constituit de Christianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio sororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Vatin. 6.

92 *Per se spectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut securitatem privatorum.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus sese habet: *Sic beneficium superveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod plane alium sensum exhibet: & ne quidem secundum lectionem vitiosam verba ad rem facerent. *J. B.*

nisi major ac justior [93] caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus [a], cum ait: τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· *justitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino respuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.* Cujus sensus partem priorem sic expressit [b] Cicero: *Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ:* posteriorem sic Dion Prusæensis oratione [c] ad Alexandrinos: χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· *boni præsidis est, ignoscere.* Favorino: [d] ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτο ἐστιν ἄφεσις ἀκριβείας, ἐν δέοντι· *ea quæ dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino sit exigenda, [e] ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod [e] ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat [94] cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum [f] circa voces consumitur, quod philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor [f] ad Herennium: *vitiosum est controversiam intendere propter nominum mutationem:* quod Aristoteles dixerat, [g] εὐλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.

XXIV. 1. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem, quia legis auctor [95] aliquo modo legibus suis obligatur; sed hoc [96] diximus verum esse [g] quatenus auctor legis [97] ut pars civitatis

- a Apud *Stobæum*. Serm. 46.
- b *Ad Q. fr.* I, 2. c. 3.
- c Pag. 366. C. *Ed. Morel.*
- d Apud *Gellium*, I. 3.
- e *De Clem.* II. 7
- f *Lib.* II. c. 28.
- g *Topic.* I. 14. (17.)

GROTII.

e *Ut in pessimi exempli sceleribus*] Josephus: πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· *parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.* (Antiq. Jud. XVII. §. 5. *Ed. Hudf.*)

f *Circa voces consumitur*] Extra usum, ut ait Scholiastes Horatii. *Augustinus* contra academicos: *turpe disputantibus in verborum quæstione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.* (Cap. II.)

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur*] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro c. IV. §. 12.

GRONOVII.

93 *Caritas*] Erga probos, quos periculum est, ne lædat maleficus, si priora scelera ei sunt impunita.

94 *Cum vulgo loquendi*] Usu, *quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.*

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non possit de illarum severitate semel statuta remittere.

96 *Diximus verum esse*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus est legis, sed qua & ipse &

tatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est, [98] ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas [99] justitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere potest, ita [100] & vinculum ejus circa personam aut factum singulare, manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo, qui Lactantio [a] teste, *legem cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* [h] *Imperatori,* inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere.* causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in potestate leges ferre.* Seneca [b] Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest: servare nemo præter me.*

a De Ira Dei, c. 19.

b De Clem. l. 1. c. 5.

3. Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est, majores esse debere post legem, quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem a pœna legis solent esse [1] aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca, cum [2] si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

& leges subjiciuntur legi majori, quæ est, *salus reipublicæ summa lex esto.*

GROTII.

h *Imperatori licet revocare sententiam*] *Symmachus* lib. x. epist. 63. *Alia enim est conditio magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere.* Idem discrimen inter regem & judicem est apud *Themistium*, oratione v. [Or. XVIII. pag. 227, 228. *Edit. Harduin.* Locus, qui tamquam ex *Augustino* adfertur, non est illius Patris, quanquam millies sub ipsius nomine laudatus, & a multis Auctoribus; sed illius qui *Quæstiones Vet. & N. Testamenti* scripsit, Quæst. *De Fato* 115. *Appendic. Tom. III.* Opp. Aug. Ed. Benedictin.

GRONOVII.

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum sit latori summa potestate prædito ferre legem vel non ferre, sed etiam abrogare aut servare.

99 *Justitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio status.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare, personam, aut casum singularem, excipiendo.

1 *Aut intrinsecæ aut extrinsecæ*] Implicitæ ipsi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injusta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non est ex atrocissimis ejus generis: ut Thrasea clementiam suasit in crimine Antistii apud *Tacitum* 14, ann. 48.

GRO-

dante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficiet, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est [3] ratio universalis sine repugnantia contrariæ rationis, [i] tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed [4] difficulter superabilem, committuntur: ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hostiis quibusdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo fœdere verbis & exemplis testatus est, se ad talia resipiscentibus condonanda esse facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. 1 Timoth. I, 13. Et quidem illis Christi apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia nesciunt quid faciant*, [k] adductum Theodosium ut Antiochenis ignosceret, notat Johannes Chrysostomus.

XXVII. Atque hinc apparet quam male [a] Ferdinandus Vasquius dixerit, justam causam dispensandi, id est lege solvendi, esse eam tantum de qua legis auctor consultus dixisset, extra mentem suam esse eam observari. Non distinxit enim [5] inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Sotum reprehendit, [b] quod dicant [6] legem obligare etiamsi causa particulariter cesset, quasi legem esse

a Lib. I. c. 46.

b Lib. I, c. 26. & c. 46.

GROTII.

i *Tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit*] Multa ad hanc rem utilia congessit *Gratianus* causa I. quæstione VII.

k *Adductum Theodosium*] Historiam vide apud *Zonaram*. (Lib. XIII. Cap. 18. Confer quæ Auctor adfert infra, *Cap.* XXIV. hujus Libri, §. 3. num. 1. in Not.)

GRONOVII.

3 *Ratio universalis*] Ut in Horatii cæde sororis. Ratio universalis legis de homicidio est securitas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea sufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio specialis est, ne quis ob temerariam rixam aut speratum commodum hominem perimat: hæc causa cessabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hostis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter superabilem*] Quippe non nisi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in potestate habent.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ semper inest legi, & quam necessario sequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri posse, quamvis nullum sit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum est; ut in Mauro Veneto.

esse [7] putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libere & dari & omitti potest, referenda sit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut [8] ex caritate aut ex [9] justitia rectrice debetur, eo referri potest. Aliud enim est, legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, est meritum; cujus ergo, est utilitas ex pœna. [1] Puniendus nemo est ultra meritum, quo ea pertinent quæ ex Horatio jam ante [a] protulimus; & [b] Ciceronis illud, *est pœnæ modus sicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam [10] æstimationis nomine appellat [c] Papinianus. Et Aristides Leuctrica [d] secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid [11] ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero, in epistola pro Lycurgi liberis, [e] æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. [12] Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

a §. 2. num. 2.
b *Epist.* xv. *ad Brut.*
c *L. Sanctio* 41. *D. de pœn.*
d *Leuctr.* 1. p. 94. C. Tom. II.
e *Pag.* 114. B.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt, [m] causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ [13] idoneitas ad utrum-

GROTII.

1 *Puniendus nemo est ultra meritum*] Bene hac de re disserunt Mediolanenses in oratione quæ apud *Guicciardinum* est libro XVII. (pag. 387, *& seqq.*) Confer quæ hoc capite habuimus §. II. & quæ habituri sumus libro III. cap. XI. §. I.

m *Causa quæ impulit*] Chrysostomus x. de statuis: *οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν ἀλλὰ τὰ εὐκατόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, sed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* (Tom. VI. pag. 531.) Et in secunda oratione cur obscurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse scortatore, fure, homicida. (*Tom.* VI. p. 667. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

7 *Putassent solam scripturam*] Quasi hac sententia statuatur, verba legis obligare sine ratione, quæ anima legis est. Male: sufficit enim ratio universalis, quæ ipsam occasionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

8 *Ex caritate*] Christiano & benigno judicio ac sensu de proximo.

9 *Justitia rectrice*] Ratione status, ut in Hannone apud *Justin.* XI, 4.

10 *Æstimationis*] Quod in ea observetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque sibi transscendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut supplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna respondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

GRO-

utrumque. Vix quisquam [14] gratis malus eſt, aut ſi quem malitia propter ſeipſam delectat, is [15] ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus; [a] ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν. *appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam [16] & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent.

a Jac. I, 15.

2. Et huc illud Demoſthenis [b] pertinet: *æquum eſt, his qui, cum divites ſint, mali ſunt, magis iraſci, quam his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius [c] quod, impendentis periculi reſpectu (ll), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: [d] ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην· καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· *magis voluntaria eſt incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* o *ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt p locus apud Porphyrium, [17] de non eſu animalum libro tertio. [e].

b Orat. in Steph. I. p. 616. B.

c Lib. IV. c. 30.

d Ethic. Nicom. III. 15.

e Pag. 291. Ed. Lugd. 1620.

3. Cæ-

GROTII.

n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis et adulteri *Proverbiorum* VI, 30. et ſeqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: πάντα μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπίπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· *omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant atque concutiant,* [*neque ſanum eſſe ſinant*] *ſed omnium harum graviſſima eſt cupido. nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt nosque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſpontis eſſe noſtræ videtur.* (Pag. 764. C.)

GRONOVII.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, ſine ſpe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, ſed propemodum Satanæ inſtar malus eſt.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

17 *De non eſu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abſtinentia veſcendi animalibus.

(ll) Parum adcurate hoc dicitur. Inſpice locum, in ora libri a me diſtincte indicatum. *J. B.*

GROTII.

p *Locus apud Porphyrium*] Et ſimilis

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut [18] imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταί, (mm) *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut [19] delectantia, aut delectantium causa, quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia. q Imaginabilia non autem vere bona sunt, [20] excellentia supra alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis a natura abeunt, eo [21] sunt fœdiora. Et

a 1 Job. II, 16. hos tres appetitus Johannes his vocibus [a] exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ consectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione [b] omnia mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro sexto: [c] *virtus est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ fiunt injuste atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

b Pag. 765. E.

c Cap. 5.

XXX. 1. Causa, quæ a delinquendo abstrahere debet, generalis est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis; sed in iis [22] quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent [23] delicta consummata, postremum quæ [24] ad actus aliquos sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius, quo ulterius processit. In utrovis genere ea injustitia eminet, quæ [25] communem ordinem perturbat, ac proin-

milis apad *M. Antonium* de vita sua libro II. (§. 10. *Ed. Gatak.*) ubi iram & cupiditatem inter se confert. *Plutarchus* Romulo: ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· *Commovens animum causa plus excusationis ei præstat, qui ex graviore causa, velut ictu validiore, evertitur.* (Pag. 38. A.)

q *Imaginabilia non autem vere bona sunt*] Seneca *epist.* XVI. *naturalia desiderio finita sunt. ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent.* Vide *Chrysostomum* in tractationibus moralibus ad Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad Ephes. I, 14.

GRONOVII.

18 *Imaginabile*] Imaginarium, non verum, sed ipsi fingunt bonum putantque, quod non est.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

20 *Excellentia supra alios*] *Cicero* I, Off. 9.

21 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea est peccatum.

22 *Quæ respectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, sed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta consummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

(mm) Axioma Stoicorum, apud DIOGENEM LAERTIUM, *Lib.* VII. §. 125.

GRO-

proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat, sive directe subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni.

2. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus ordinem Deus in decalago secutus est. Nam [26] parentum nomine, qui naturales sunt magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falsimoniæ: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum [27] qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & [28] perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt.

3. Ad injustitiam, quam generalem causam posuimus, [r] interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas [s] si quis sæpius

GROTII.

r *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum insignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. [In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, positum fuerat, *Lucii vita*. Nimirum Editores putaverant ita emendandum locum, quum rescirent quid sibi vellet. Hi tamen simul monere debuerant, quis sit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, a *Xiphilino* scriptam, Auctorem nos amandare voluerunt. Est quidem heic mentum, sed in sola voce *Lucæ*: quod nos detexisse speramus. Nimirum in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Cassio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad milites habita, ubi eo atrociorem esse ejus rebellionem demonstrat, quod violaverit jura amicitiæ, φιλίαν ὑπερβάντα. Vide reliqua, *pag.* 277. *B. C. Ed. H. Steph.* Sensus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de qua agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis*: sed incogitantia quadam, orta ex adfinitate nominum familiarium, quibus duo Evangelistæ gaudent, vel Auctor ipse, vel Exscriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emissæ, et illa etiam anni 1646. post obitum ejus prima. *J. B.*]

GRONOVII.

26 *Parentum nomine rectores*] Magistratus, præceptores, doctores, seniores & quosvis superiores, quibus ut sua constet veneratio publicæ tranquillitatis interest.

27 *Qualitas ejus*] Id damnum & incommodum, quod præsens dabo, dum pecco, sed etiam, quod gravius & latius patens ex præsenti consecuturum est.

28 *Perfosso aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia et fundos ejus, quem lædere volumus.

GROTII.

s *Si quis sæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀγ-

pius deliquit: quia [29] habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod [30] apud Persas fiebat, [t] ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipse Deus apud
a c. XVIII. Ezechielem [a] nullam se habere ait prioris vitæ rationem, qui-
b Lib. I. c. 86. busque adeo [b] Thucydideum illud aptari potest: *διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ᾽ ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· dupliciter pœnas*
c Lib. III. c. 67. *merentur, eo quod ex bonis mali facti sunt.* Quod & alibi [c] dixit: *ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι· quia ipsos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Christiani veteres in [31] pœnis canonum æstimandis [u] non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ quod præcessit et quod sequitur; ut ex Ancyrana & aliis Syno-
d Rom. VII, 13. dis videre est. Sed & [d] lex posita adversus vitium specialem [32] quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet [e] Augusti-
e De vera relig. c. 6. nus: [x] *lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim simplex pecca-*

ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς· ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν· aliquando ignorasse quod vita exigat, hominis est: at in iisdem rebus sæpius aberrare, emotæ est mentis: quo enim plura sunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur. [DIOD. SIC. e Lib. XXI. Eclog. 15.]

t *Ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret*] Asinius Pollio: [apud *Senec.* Suasor. VI. paullo ante versus *Corn. Severi.*] *qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est.* Cicero pro Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus ejus, qui arguitur, est ponderandum.* (Cap. 25.)

u *Non nudum delictum voluerunt aspici*] *Canon Ancyranus* XXV. *Chrysostomus* ad II ad Corinthios cap. II. *ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* (Tom. III. pag. 569.) Idem II de Sacerdotio: *οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν. ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως· non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.* (Tom. VI. pag. 10.)

GRONOVII.

29 *Habitus mali*] Consuetudo peccandi odiosiorem facit paccantem quam unicum delictum.

30 *Apud Persas*] Herodotus l. 1, c. 137.

31 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum est per se, etiam lege vetitum est, jam plus vice simplici obligat.

GROTII.

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene *Chrysostomus*: *ἐνταῦθα*

peccatum est non solum malum, sed etiam vetitum committere. Tacitus: [a] *si velis quod nondum vetitum est,* (nn) *timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.*

[a] Ann. III. c. 54.

XXXI. 1. Personæ aptitudo, aut ad considerandas [33] causas avertentes, aut ad suscipiendos [34] affectus incitantes, considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & crassi ingenii homines, maleque educati, justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, iracundi sunt, in quibus sanguis, ad Venerem proni; tum vero [35] huc juventus, [36] illuc senectus propendet. Andronicus [b] Rhodius: φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτὰ, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· *videtur factis turpibus excusationis aliquid* [37] *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant: suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & [38] minus efficaciter movet, & differri y & aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum [a] septi-

[b] Paraphr. in Ethic. Nicom. Lib. VII. c. 10. p. 444.

οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· *hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Judæi & Græci, sed & Judæum hoc ipso prægravari quod legem acceperit.* (Ad *Roman.* pag. 32. Tom. III.) Deinde: ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. *Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.* (Ibid. *pag.* 30.)

y *Et aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest*] Chrysostomus ad Galatas: ἡ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μίξιν· *cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* (Tom. III. pag. 753.) Tertullianus libro II. ad uxorem: *nam quanto grandis est continentia carnis quæ viduitati ministrat, tanto, si non sustineatur, ignoscibilis videri potest. difficilium enim facilis est venia. Quanto autem nubere in Domino perpetrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpabilius est non observare quod possis.* (Cap. I.) & mox, *quanto potestas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur,* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophrasto auctore utitur.

GRONOVII.

33 *Causas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Metum crediti mali & desideria verorum aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc senectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

38 *Minus efficaciter*] Desiderium voluptatis non tam acres habet stimulos, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis sedandæ quam dolor & iracundia.

(nn) Locus iste *Taciti*, recte expensus, nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

a Nic. VII, 7. [a] septimo: ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· *magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque sunt necessaria.*

2. Omnino enim illud tenendum eſt, [39] quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles [b] dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσαιεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· *minus temperantem dicimus hunc, qui a motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe putandus eſt, ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum [40] quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: [c]

b Cap. 6.

c Apud Stobæum, Tit. II.

> z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit,*
> *Hunc, ſi eſſet pauper, quid non facturum putas?*

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe [a] τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt, parem paſſionem in pœnis, id [41] non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit [42] deliberato

GROTII.

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] *Chryſoſtomus* de providentia IV. [Immo V. *pag. 878.* Tom. VI.] ὥστε ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναξον, ἐπειδὰν πλούσιος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν· *quare ubi divitem videris injuſtum, avarum, rapacem, hoc magis eum miſerare, quod talia dives faciat. Ob id ipſum enim punietur gravius.*

a Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Ταυτοπάθεια *Harmenopulo.* (Prompt. Lib. I. Tit. 2. §. 34.)

GRONOVII.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut cauſas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina eſt; tanto excuſabilius delictum & leviore pœna puniendum.

40 *Quibus negatis*] Quibus ægre caremus.

41 *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum eſt, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo: non vero, quaſi non debeat eſſe major dolor patientis quam paſſi injuriam.

42 *Deliberato & ſine*] Non abreptus ſuperveniente affectu, ſed conſilio.

GRO-

berato & ſine cauſis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita eſſe [43] ipſa lex, [a] quæ legum omnium perfectiſſimum exemplar eſt, oſtendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, [b] ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demoſthenes in Timocratem [b] nos docet. *Leges*, inquit Ambroſius, [c] *ea quæ detracta ſunt alicui* [44] *cum injuria perſonæ aut* [45] *rei ipſius cumulo reſtitui imperant, quo furem a detrahendo* [46] *aut pœna deterreant,* [47] *aut multa revocent.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: [d] τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι, τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ᾽ ἃ πεπόνθασι δέδοται περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον· *his qui judicio illatas ſibi injurias perſequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipſis acciderant.* [48] Seneca de judicio poſt hanc vitam:

ſcelera 49 *taxantur modo*
Majore noſtra.

a Exod. XXII. 1.

b Pag. 476. C.

c Offic. III. 3.

d Tom. II. pag. 133. C.

2. [c] Apud Indos, ut Strabo [e] notat, qui quem mutilaſſet, [50] ſupra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, quæ Ariſtotelis nomen præferunt, legimus: [f] οὐ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν· *juſtum eſt, ſi quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, ſed & amplius patiatur.* Nec enim æquum eſt ut [51] par ſit periculum innocentis & nocentis, ut recte oſtendit [d] Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æſti-

e Lib. XV. pag. 710.

f Lib. I. c. 34.

GROTII.

b *Ultra dupli condemnationem*] Alludit huc locus *Apoc.* XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui a Thebanis ſine jure tributum extorſerant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. *Apollodorus* lib. II. (c. 3. §. 11.)

c *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit *Nicolaus Damaſcenus.*

d *Philo*] Secundo de legibus ſpecialibus, (*pag.* 789. *& ſeqq.*)

GRONOVII.

43 *Ipſa lex*] Dei per Moſen Hebræis data.

44 *Cum injuria perſonæ*] Vexatione, juſto ſupplicio.

45 *Rei ipſius cumulo*] Penſione ampliore, quam quanti res erat ablata.

46 *Aut pœna*] In corpore.

47 *Aut multa*] In pecunia vel patrimonio.

48 *Seneca*] *Herc. fur.* 746.

49 *Taxantur modo majore noſtra*] Apud ipſum *veſtra.* Et loquitur de regibus & magiſtratibus per apoſtrophen, eoſque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

50 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

51 *Par ſit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare inſtituit innocenti, ut ſic quoque abſterreatur.

æstimari potest, quod delicta quædam [e] non consummata, & ideo consummatis minora, [52] nocumentum infligant par cogi-
a Deut. xix, 19. tato, quod in lege Hebræa [f] de falso teste [a] proditum, & in lege Romana de eo qui hominis [53] occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius, eaque ite-
b Pag. 789. E. rari non potest, ut Philo notat [b] dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex
c Lib. vi, de Rep. c. ult. Romana: unde [54] harmonicam proportionem exstruxit [c] Bodinus, cum tamen revera simplex hic sit & qualis in [55] numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, sæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id est sine nimio [56] personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, a quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem, ut diximus, intrinseca est pœnæ taxatio.

XXXIV. Sed [57] intra concessum modum ad minimum ducit cari-

GROTII.

e *Non consummata, & ideo consummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat.* (Hist. Nat. VIII. 16.)

f *De falso teste proditum*] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex causa injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

GRONOVII.

52 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam si perfecta essent, non tantum destinata.

53 *Occidendi causa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de sicariis, atque is qui hominem occidit l. 1. D. *ad l. Cor. de sicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] Vide *Hornei.* 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

56 *Personarum & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehensam occiderit, humiliore loco positum, in exsilium perpetuum ire jubet; in aliqua dignitate positum ad tempus relegat, l. 1. § 5. D. *ad l. Cornel.* Similis προσωποληψία in l. 12 D. *de incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de injuriis.* l. 11. *de sepulcro violato.* l. 1. *de abigeis.* l. 1. *de furibus balneariis.*

57 *Intra concessum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto respondet, id eligatur, quod lenissimum est.

GRO-

caritas ejus qui punitur, nisi plurium [58] justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1 & 7, 9. Justinus [a] de Scythis: *nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret?* Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX. ὁ νομοθέτης ἐχ ἱκανὲς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν· *legis auctor cum sciret* h *illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi [59] aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit,* inquit Plinius, [b] *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, [c] *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed [60] in judiciis magis illud, [61] in legibus hoc sequendum est, [62] ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: qui [63] pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis.

a Lib. II. *c.* 2.

b Lib. IV. *Ep.* 9.

c L. 16. §. 10. *D. de pœnis.*

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse

GROTII.

g *De pascuo quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roscio Amerino: *atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (*Cap.* 40.)

h *Illis in locis*] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem drachmis. *Demosthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* [Lex *Solonis* exstat pag. 476. C. Orationis Demosthenicæ: sed in illa agitur tantum de iis qui furabantur in Gymnasiis aut Portubus. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

58 *Justior caritas*] Erga tot innoxios bonosque, qui lædi possunt & læduntur facilius, si nulla aut levis pœna sit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Senecæ* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut statuamus ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Nisi circumstantia temporis in utriusque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna proposita proficere volumus, pertinet ad universos, sicut et leges universalia complectuntur; at culpæ per judicium æstimatio singulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior est propensio.

GRO-

esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem 64 in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum,* inquit [a] Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: [b] *pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum [c] laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, [i] *supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: [d] *erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus (oo) quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed [k] pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis [e] est monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων· *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

a Lib. 1, de Cl. cap. 2.
b Ibid. c. 20.
c Biblioth. 1, 70.
d Cap. 24.
e Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.

2. [l] Augustinus 65 comitem Marcellinum sic admonet sui officii: *mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque* 66 *in hoc officio non ira pro-*

GROTII.

i *Supplicia meritis minora*] Justin. II. Hunnis scribens, Ῥωμαίοις ἔνεστι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπους τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.* [In *Eclogis Legationum*, ex *Menandro Protectore*, pag. 131. *Ed. Hoeschel.* ubi *Justinus* non *scribit Hunnis*, sed præsens loquitur Legatis *Bajani* Regis *Avarum*. J. B.]

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Cassiodorum* XI, 40. *Qui periculose justi sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

l *Augustinus*] Epistola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, 1. *causa* XXIII. *quæst.* V. Vide, si placet, ad *Augustinum* eundem epistolam *Macedonii*, et eam qua respondet *Augustinus* numeris LIII. et LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuscripto *Peirescii*, (pag. 850.) *Macedonius* ad *Augustinum*: *officium sacerdotis est, intervenire pro reis.*

GRONOVII.

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis et provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

(oo) Nullibi exstat talis sententia in Orationibus *Isæi*, quæ circa controversias civiles omnes versantur. Aut valde fallor, aut habet hoc Auctor noster e Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII, 1. simul cum locis *Capitolini* & *Isocratis* heic laudatis, tamquam ex *Isæo* addit verba sequentia: Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Post primum Editionem locum reperi apud STOBÆUM, Serm. XLIV. seu *De Regno*, pag. 327. *J. B.*

GRO-

propria concitatos, ſed legum miniſtros, nec ſuarum ſed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices eſſe debent, [67] *terruit divina cenſura,* [68] *ut cogitarent propter ſua peccata miſericordiam Dei neceſſariam, nec putarent ad* [69] *culpam officii ſui pertinere, ſiquid erga eos miſericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam poteſtatem.*

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermiſſum, quod ad hujus argumenti ſatis difficilis & obſcuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa, quæ [m] Maimonides maxime ait ſpectari in pœnis, magnitudinem peccati, id eſt [70] damni, [71] frequentiam talium peccatorum, [72] quantitatem concupiſcentiæ, & operis facilitatem, ad ſua loca retulimus: nec minus illa ſeptem quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat [a] Saturninus. Nam perſona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & perſona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æſtimandam culpæ magnitudinem. [n] Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum eſt aut breve, ita

[a] *L. Aut facta, 16. §. 1. D. de pœnis.*

GROTII.

m *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. ſicut dignum, 6. *de homicidio voluntario vel caſuali.*

n *Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem*] Philo lib. I. de legibus ſpecialibus: *οὐ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντ᾽ ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφιεμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· non idem eſt patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magiſtratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis.* (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Perſona atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis & in conſpectu. nam populi Romani in conſpectu an in ſolitudine injuria facta ſit, multum intereſſe ait.* [In hac Lege laudanda Auctor tacite ſequitur emendationem rectam (quidquid dicat perpetuus obtrectator *Gul. Fornerius*, Select. I. 21. & poſt eum alii præjudiciis obcæcati) Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conſpectu*, legendum cenſuit, *Populi Romani in conſpectu*, erroremque ex ſiglis ortum demonſtravit. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Terruit divina cenſura*] Illa cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipſi de ſe futurum exſpectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipſi eſſent peccatores apud Deum, & eum ſibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deeſſe aut eo male fungi.

70 *Damni*] Quod per injuriam ſive peccando datum eſt, quantum ſit.

71 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiſcentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an ſegniter illud moveatur.

ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi oftendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad caufas quæ abftrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda eft. Eventus ad caufas abftrahentes.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ caufa bella fufcipi, & fupra oftendimus & paffim docent hiftoriæ: ac plerumque hæc caufa cum altera de damno reparando conjuncta eft, quando idem actus & vitiofus fuit & damnum reipfa intulit, ex quibus duabus qualitatibus [73] duæ diverfæ nafcuntur obligationes. Non effe autem bella fufcipienda ob delicta quævis fatis conftat. nam ne leges quidem fuam illam ultionem, quæ [74] tuto nec nifi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria funt delicta diffimulari, non vindicari.

XXXIX. I. Illud autem quod in oratione pro Rhodienfibus a Catone dictum fuit, [a] non effe æquum pœnas quenquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluiffe, fuo quidem loco non male erat pofitum, quia nullum populi Rhodienfis [75] decretum adferri poterat, fed [76] animi fluctuantis conjecturæ: univerfaliter autem hoc recipiendum non eft. Nam voluntas [77] quæ ad externos actus proceffit (internos enim ab hominibus non puniri fupra diximus) pœnis folet effe obnoxia. [o] Seneca pater in controverfiis: *fcelera quoque, quamvis* [78] *citra exitum fubfederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus eft jam facit,* [p] ait alter [b] Seneca. Non exitus rerum, fed [q] con-

a Gell. l. VII. c. 3.

b De Ira lib. I. c. 3.

GROTII.

o *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

p *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro eft etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eft, & habet fpoliandi atque interficiendi voluntatem.* *Philo* in primo (immo *fecundo* libro, pag. 790. C.) de fpecialibus legibus: *ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ' ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι. homicidas exiftimari oportet non eos folum qui vitam adimunt, fed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamfi facinus ipfum nondum commiferint.*

GRONOVII.

73 *Duæ diverfæ nafcuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec nifi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

75 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Perfei Macedonis partes fequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ opere ac facto aliquo manifeftata eft.

78 *Citra exitum fubfederunt*] Non omnino perfecta funt.

GRO-

q consilia legibus vindicari Cicero dixit pro [a] Milone. Periandri dictum erat: [79] μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani censent bellum ineundum cum rege Perseo, [b] nisi satisfaciat de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium [c] recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

a Cap. 7.
b Livius lib. XLII. c. 30.
c Lib XLV. c. 24.

2. Sed nec omnis perversa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: [d] *haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere.* Lex Hebræis data adversum pleraque delicta [80] inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis [81] vitam extra (pp) judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote [82] nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur.

d I. De Offic. c. II.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est, τὸ πνευματικὸν, latius patet, (r vellet enim lex, omnes [83] etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod

GROTII.

q *Consilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promissos: *non factum tunc sed animus in quæstionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.* (Lib. VI. Cap. I. *num.* 8.)

r *Vellet enim lex, omnes etiam mente esse quam purissimos*] *Chrysostomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

79 Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, sed & peccaturos castiga. [Refert id DIOGENES LAERT. Lib. I. §. 98. *Edit. Amst. J. B.*]

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in antecessum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vita extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem frustratus sit.

82 *Nobis inconspicuas*] Quæ maximam partem in animo & sententia consistunt, eoque difficile est quenquam de altero, ut circa eas animatus sit, judicare.

83 *Etiam mente esse*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in sese admittere.

(pp) Vide supra, §. 32. hujus Capitis, *num.* 2. *J. B.*

quod attinet, ad motus animi pertinet [84] qui facto produntur,
a Cap. x. 19. quod aperte liquet ex Marco Evangeliſta, [a] qui idem illud præceptum extulit, *μὴ ἀποστερήσῃς·* idque cum jam ante poſuiſſet, *μὴ κλέψῃς.* atque eo ſenſu vox Hebræa & ei reſpondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2. tum alibi.

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis, & eo proceſſum ſit, ut ex tali actu certum malum, etſi nondum illud quod intendebatur, ſecutum jam ſit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ, (de qua ſupra egimus in capite de defenſione) aut dignitatem læſam tueatur, aut pernicioſo exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque eſt, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poſcendi non tantum ob injurias in ſe aut ſubditos ſuos commiſſas, ſed & ob eas, quæ ipſos peculiariter non tangunt, ſed in quibusvis perſonis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ ſocietati per pœnas conſulendi, quæ initio, ut diximus, penes ſingulos fuerat, civitatibus ac judiciis inſtitutis penes ſummas poteſtates reſedit, non proprie [85] qua aliis imperant, ſed qua nemini parent. Nam ſubjectio aliis id jus abſtulit. Imo tanto honeſtius eſt alienas injurias quam ſuas vindicare, quanto in ſuis magis metuendum eſt, ne quis doloris ſui ſenſu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus eſt Hercules quod Antæo, Buſiride, Diomede, & ſimilibus [s] tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca [b] de eo loquitur, tranſiit [86] non concupiſcendo, ſed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias [c] indicat, injuſtos puniendo. Diodorus Sicu-

b *De benef. L. 1. cap. 13.* *Iſocr. Hel. Enc.* pag. 212, 213. *Ed. H. Steph.* c *Orat. fun. ſeu* XXXI. c. 5.

GROTII.

s *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστὰς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν· *Hercules purgavit terras ac maria, certamina ſubiens hominibus omnibus partim neceſſaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia eſſent.* (Pag. 1003. D.)

GRONOVII.

84 *Motus qui facto*] Deſideria improba, quæ quis ſe concepiſſe dicto aliquo aut facto demonſtraverit.

85 *Qua aliis imperant*] Acceperunt ſummæ poteſtates, quantum ſinguli de ſuo jure civitati remiſerunt, & ſocietas poteſtati dedit. Habuerant autem jus puniendi ſceleratos ſinguli non tantum pro ſe, ſed etiam pro alio; tamdiu quam ſui eſſent & non ſubjecti ſocietati. Id igitur etiam contulit poteſtati ſocietas, cui ſe ſubjecit, ipſum nemini.

86 *Non concupiſcendo, ſed vindicando*] Non ut ſibi acquireret, ſed ut tenerent boni & innoxii.

GRO-

Siculus de eo sic loquitur: [a] τὰς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας. *homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: [b] ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Prusæensis [c] de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφανῶν ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & superborum regna destruebat, aut in alios transferebat.* Aristides in Panathenaico ait [d] eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides, (*vers.* 340, 341.)

a Biblioth. L. IV. c. 17.
b V, 76.
c Orat. I. De Regno, p. 17. D.
d Tom. I. p. 187, 188.

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, t ultor ut scelerum vocer.

Valerius Maximus de eodem: [e] *quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit.*

e Lib. V, c. 3. num. 3. ext.

3. Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales [87] Sogdiani [f] antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos qui (qq) hospites occidunt: in eos [u] qui humanam carnem epulantur, [x] a quo more absistere

f Plutarch. de Fort. Alex. p. 328. C. Tom. II.

GROTII.

t *Ultor ut scelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (vers. 574.)

Ἦ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατήρ;

Ten' ergo sevit omnibus genitor parem?

Respondet Theseus:

Ὅσοι γ' ὑβρισταί· χρηστὰ δ' οὐ κολάζομεν·

Injuriosis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαττε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *pessimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς· *nihil ipse passus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum sumebat,* (pag. 37. C.)

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. [Vid. *Plutarch.* ibid.]

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui semiconfectos interficiebant, & eorum corporibus vescebantur.

(qq) Exemplum istud, quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi: & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur a STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. pag. 300. OVIDIO, IV. *Trist.* Eleg. IV. vers. 63, 64. LACTANTIO, *Inst. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

GROTII.

x *A quo more abfistere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit, in beneficiis suis Græcos a barbaris non distinguens. Romanorum non minora in genus huma-

re Gallos veteres Hercules coëgit, narrante (rr) Diodoro; in eos qui piraticam exercent. [a] Seneca: *si non patriam meam impugnat, sed suæ gravis est, & sepositus a mea gente suam exagitat,* [88] *abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* [b] Augustinus: *opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve,* [89] *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis, [90] qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum; & quod Isocrates Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines (ss) belluis similes.

a *De Benef.* L. VII. c. 19.
b L. V. *de Civ. Dei,* c. 1.

4. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii, [c] & aliorum qui bello ajunt peti posse eos y qui in naturam delinquunt: contra

c *Inno. c. quod super his: de voto Arch. Flor.* 3. *part. tit.* 22. c. 5. §. 8. *Sylv. in verbo Papa qu.* 7.

num merita prædicat *Plinius* XXX, I. *Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipso capite dicentur §. XLVII. Sic Justinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. *Procopius* meminit Gotthicorum IV. (seu Hist. Misc. *Cap.* 3.) & *Zonaras* Leone Isauro. Et Inchæ, in Peruana reges, [de quibus videndus *Garcilass. de la Vega*] vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere absistere ab incestis, a marium cum maribus concubitu, a comestione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium sibi pararunt omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum. [DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *persuasisse*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quasdam hominum *Saturno* offerrent: verum ibidem docet, morem illum inhumanum & ferinum manere adhuc suâ ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis*. *Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide & JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fontejo*, Cap. 10. *J. B.*]

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Josephum Acostam* de procuranda Indorum salute lib. II, cap. 4.

GRONOVII.

88 *Abscidit nihilominus*] Insociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoste habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Justin.* 8, 2. de Phocensium sacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipse *num.* 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, si nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & studia liberalia; consuescebant cum sororibus & matribus; & hoc faciebant ipsi magi, ipsi sapientiæ professores, qui & corpora non sepeliebant, nisi a feris laniata. *Cic.* I, Tusc. 45.

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionysio Halicarnassensi.* In quo tamen eum eximio Historico perperam testimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipsius Auctoris subjecimus. *J. B.*

(ss) Immo *in Barbaros*, quos pro *natura hostibus* habebant *Græci*. Inspice locum pag. 267. B. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

tra quam ſentiunt [a] Victoria, [b] Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli requirere videntur, ut qui ſuſcipit aut læſus ſit in ſe aut republica ſua, aut ut in eum qui bello impetitur, jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi [91] puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum a quibus diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt juſte (tt) ſuſceptum bellum [92] ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias, non in civitates diſtributi.

a Rel. 1. de Indis, n. 40.
b Controv. ill. l. 1, c. 24.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti, ſumantur [93] pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas a Græcis diſparabant, ad quæ recte [c] Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν. *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

c Vit. Pompej. p. 656. D.

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de

GRONOVII.

91 *Puniendi poteſtatem*] Non competere niſi in illum, in quem iurisdictio competit, quales ſunt aut ſubjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos ſe nobis obligarunt.

92 *Ex cauſa non punitiva*] Ubi nullum intervenit ſcelus, quod alter bello punire inſtituit, ſed uterque videntur jus ſuum propugnare.

93 *Pro juræ naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hoſtias immolare, & canina veſci et cadavera comburere prohiberet, *Juſt.* 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo poſteriora mores arguebant cauſam bello non præbentes.

(tt) Non potui a me impetrare, quin adderem heic vocem illam *juſtè*, quæ, quamquam in omnibus Edd. deſit, omnino excidiſſe mihi videtur, non minus quam τὸ *injuſte* vidimus ſupra, *Cap.* 12. §. 10. Poſtulat additamentum particula *etiam:* ex recepta enim hactenus lectione ſequeretur, ſecundum diſſidentes, bellum ſuſcipi poſſe & *ex cauſſa punitiva*, & *ex cauſſa non punitiva;* quod falſum. Deinde major eſſet dubitandi ratio, an poſt bellum ſuſceptum ex cauſſa non punitiva hoſtis in hoſtem puniendi jus habeat, quam poſt bellum ſuſceptum ex cauſſa punitiva: cujus tamen contrarium ſupponit illud *etiam*, ut quivis videt. Debuiſſet tunc dici *ſaltem*, non *etiam*. Adde, ut fecimus, *juſte*, omnia plana ſunt: ſi enim bellum injuſte ſuſceptum fuerit, tunc injuſtitia illa cauſſæ minus mirum efficit, quod jus puniendi deſit. *J. B.*

de quibus id non satis constat, & quæ [94] lege potius divinæ voluntatis interdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat [z] [95] innuptos concubitus, & [96] quosdam eorum qui incesti dicuntur, & [97] fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter distinguamus inter principia generalia, quale est honeste vivendum, id est, secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta, ut dubitationem non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter [98] illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut posito matrimonio [a] non admittendum [b] adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem [99] quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit, quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes, quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem sed non omnibus patentes.

b L. 28. §. 4. D. ad l. Jul. de adult.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus, qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & [b] circa naturæ leges [c] par est, eos excusari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut, [100] inevitabilis si sit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles bar-

c Mat. x, 15. Luc. XII, 47. 48.

GROTII.

z *Innuptos concubitus*] *Asterius* Amaseæ episcopus: *οἱ τοῖς τȣ̃ βίȣ τέτȣ νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπȣσι τῆς πορνείας τὴν ἐξȣσίαν· qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput v, §. 9.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri testatur *Philo* vita Josephi, (*pag.* 533. B) adulterium natura turpe esse *Ulpianus* l. Probum 42. D. de verborum significatione. *Lactantius* in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant*] *Hieronymus* II. adversus Jovinianum: *unaquæque gens hoc legem naturæ putat, quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. Edit. Basil.)

GRONOVII.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris et fœminæ sine solennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quosdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam esse putarunt. 2, 12. 20.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut consequentiam ex istis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud spectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis si sit*] Si nostra culpa non accidat.

GRO-

[a] barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat, qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· *morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant.*

a Nicom. VII. c. 6.

3. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis [b] Mithridates [1] forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos sed vires ac majestatem insequi.*

b Justinus XXXVIII. c. 6.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta, quæ in Deum committuntur. quæritur enim, an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis [c] tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat, punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Unde sequitur, sicut in rebus ecclesiæ dicuntur episcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι· id est, c [2] *universalis ecclesiæ curam accepisse*, ita & regibus, præter peculiarem suæ civitatis, etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis, quæ in se committuntur, unde dici solet, [3] *Deorum injurias diis curæ, &* [4] *perjurium* [d] *satis Deum habere ultorem.*

c Ad C. Peccatum. Part. 2. §. 10.

d L. 2. C. De rebus credit.

2. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen ea

GROTII.

c *Universalis ecclesiæ curam accepisse*] Est id in *constitutionibus* præferentibus nomen *Clementis*. (Lib. VI. Cap. 14.) *Cyprianus* epist. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare,* (Ep. 36. secundum divisionem *Fell.*) Et de unitate ecclesiæ: *episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.* (Pag. 108. *Ed. Fell. Brem.*) Exempla hujus curæ universalis passim apud *Cyprianum*. illustre inprimis epistola LXVII. (LXVIII. divis. *Fell.*) Adde *Chrysostomum* in laudibus S. Eustathii.

GRONOVII.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum vero regum & amicorum sanctissimum.* Mithridates vero ipsis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, satis refutatur, Antiocho, Perseo, Jugurtha & similibus, qui gravissimis, si quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

2 *Universalis ecclesiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in suam cujusque ecclesiam impietas aut error irrepat, sed ubicumque illa existunt, quantum in ipsis est, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coerceantur.

3 *Deorum injurias*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium satis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui secus faxit, Deus ipse vindex esto.*

ea ab hominibus recte puniuntur, nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta, quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis [5] sui occisio, [6] concubitus cum bestiis, & alia quædam.

3. Religio autem, quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus [a] similiter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis.* Philoni quoque [b] est φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή· *efficacissimum* [7] *amatorium, & vinculum indissolubile benevolæ amicitiæ,* d *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

a Contr. Colot. p. 1125. E.

b De Monarch. p. 818. B.

c Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
e Naturam nescire Dei.

c Sil. Italicus, IV. 794.

Omnis falsa, inquit Plutarchus, [d] de rebus divinis persuasio perniciosa, accedente animi perturbatione perniciosissima. Exstat

d De Superstit. p. 164. E.

GROTII.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: *αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικῇ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους· summa ac maxima concordiæ causa, de uno Deo sensus, ex quo velut fonte procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia,* (pag. 741. D. E.) Josephus autem contra Appionem libro II. *τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ τε καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἐπιτελεῖ· eandem de Deo habere sententiam, nihilque vita & institutis inter se discrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.* (Pag. 484. §. 19. *Edit. Huds.* Tom. II.)

e *Naturam nescire Dei*] Sic & *Josephus* adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint, has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηδ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος·* Vide & quæ sequuntur ibidem optime, (pag. 491. §. 35.)

GRONOVII.

5 *Sui occisio*] Qua læditur respublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum bestiis*] Contumeliosus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum sumpserat, 2, el. 14. *Si mos antiquis placuisset patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 19. *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius maleficæ carmine, ut ameris, ama.*

GRO-

ſtat apud Jamblichum [a] ſententia Pythagorica: *ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐςὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem [b] dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & [c] Ariſtoteli [f] inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia [d] divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni [e] ars regia *πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.*

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem [f] Cyrus aut ſubditos hoc ſibi addictiores fore, quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, [g] *fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: [h] *juſtitiam adfert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus, cum divinam [8] providentiam ſuſtuliſſet, [g] juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret [9] ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia exſtant apud Diogenem [i] Laërtium.

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui v. de republ. cap. XI. ſic ait de rege: *ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· minus enim populus timebit injuſte tractari a principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixiſſet, [10] nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit & hoc Homerus, qui Odyſſeæ [k] ſexto & [l] octavo hominibus *ὑβρισταῖς καὶ ἀγρί-*

a Protreptic. Cap. 3.
b L. 2. D. De Legg.
c VII. Polit. c. 8.
d L. 10. §. 2. D. De Juſt. & Jure.
e De creat. magiſtr. p. 723. B.
f Cyri inſtit. lib. VIII. c. 1.
g Lib. 1. de Nat. Deor. c. 2.
h De fin. IV. c. 5.
i Lib. x. §. 150, 151. *Ed. Amſt.*
k Verſ. 120. & ſeqq.
l Verſ. 576.

GROTII.

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Juſtinus Martyr* addit: *βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· erit hoc opus ſane regium.* (Apolog. II. Cap. 8. pag. 23. *Edit. Oxon.* 1703.) Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2. §. 10.

g *Juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] *Seneca* epiſt. XCVII. *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.*

GRONOVII.

8 *Providentiam ſuſtuliſſet*] Qui ſtatuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex ſola conventione*] Ex pactione coëuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores uſu*] Quæ ingenia tantum curioſa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

ἀγρίοις, *feris & injuſtis*, opponit eos quibus νόος ἐςὶ θεκδὴς, *mens religioſa*. Sic Judæorum veterum [h] juſtitiam religione permixtam laudat ex Trogo [a] Juſtinus; ſicut eosdem Judæos Strabo [b] δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: [c] *ſi ergo pietas eſt cognoſcere Deum, cujus cognitionis hæc ſumma eſt ut eum colas, ignorat utique juſtitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim poteſt eam noſſe qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: [d] *religioni eſt propria juſtitia.*

6. Jam vero majorem etiam uſum habet religio in [11] majori illa quam in civili ſocietate, quia in civili partem ejus ſupplent leges & facilis legum exſecutio: cum contra in magna illa communitate juris exſecutio ſit difficillima, ut quæ niſi armis expleri nequeat, & leges pauciſſimæ: quæ ipſæ inſuper ſanctimoniam ſuam habent præcipue [12] a metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare paſſim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere [e] Imperatores.

a Lib. 36. c. 2. *b Geograph. Lib.* XVI. pag. 761. *c Inſt. Div.* L. V. c. 14. *d De Ira Dei*, c. 7. *e L.* 4. *C. de hæreticis.*

XLV. 1. Ut rem totam penitius introſpiciamus, notandum eſt, religionem veram, quæ [13] omnium ætatum communis eſt, quatuor præcipue [14] pronuntiatis niti; quorum primum eſt, Deum eſſe, & eſſe unum: ſecundum, Deum nihil eſſe eorum quæ videntur, ſed his aliquid ſublimius: tertium, a Deo curari res humanas, & æquiſſimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas: ſecundo natura ejus inconſpicua: nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & [i] Antiſthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς

ἐχ

GROTII.

h *Juſtitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐςιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἄνθρωπον θεωρεῖται· *ejusdem eſt naturæ religioſum eſſe & hominum amantem: apud eundem ſpectantur pietas in Deum, & in homines juſtitia*, (pag. 378. D.)

i *Antiſthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino*. [Cap. VI. pag. 66. *Ed. Oxon.* ubi tria priora verba deſunt.] Ex illo videtur hoc promiſſe *Seneca* lib. VII, c. 30. naturalium quæſtionum: *ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.*

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter ſeſe.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo ſolent ſanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Moſen, Moſaicæ, & Chriſti.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones* & *notitias* vocat.

GRO-

οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conſpicitur, rei nulli eſt ſimilis, unde nec quiſquam eum poteſt ex effigie cognoſcere.* [k] Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον. *profanum eſt ejus qui inconſpicuus eſt pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus [a] de Moſe: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· [l] *ſimulacrum non conſtituit, eo quod Deum non crederet humana forma eſſe.* [b] Tacitus: *Judæi mente ſola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in ſpeciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur [m] Numa de templis ſimulachra ſuſtulerit cauſam hanc [c] reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι Θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· *quod Deus concipi niſi ſola mente non poſſit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum eſt. Deus enim teſtis etiam cordis, & ſi quis fallat vindex invocatur; quo ipſo ſimul & juſtitia Dei ſignificatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, [n] in cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbatum, [15] & quidem ſingulari quadam ſanctimonia ſupra ritus alios. Nam ſi quis in alios ritus peccaſſet, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; ſi in hunc, pœna capitis; quia [16] ſabbati violatio ex

a *Excerpt. e lib.* XL.

b *Hiſt.* V, 5.

c *Pag.* 65. B. vit. Num.

GROTII.

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa, *(pag. 1032.)*

l *Simulacrum non conſtituit*] *Dion* libro XXXVI. *(pag. 41. E. Edit. H. Steph.)* οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄῤῥητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hieroſolymis ſimulacrum habebant, quod Deum crederent neque conſpici, neque verbis explicari poſſe.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

m *Numa*] De hoc Numæ inſtituto vide & *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* [Nihil habet hac de re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Debet Auctor noſter CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. p. 193. *Edit. Spanhem.* ſed qui videtur ex errore *Dionyſium Halicarnaſſenſem* pro alio laudaſſe: nam putat *Numam* e *Philoſophia Pythagorica* hoc inſtitutum hauſiſſe; quum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, Lib. II. Cap. 59. oſtendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus poſt *Numam* vixiſſe, adeoque hunc illius diſcipulum eſſe non potuiſſe. *J. B.*]

n *In cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbatum*] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos, ad quæſtionem LXIX. ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων εὑρίσκειν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. *ut ergo memoria mundi conditi inter homines ſervaretur, ideo voluit Deus ſeptenarium numerum in ſacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt. (Inter Opera *Juſtini* Martyr. pag. 336. *Ed. Sylburg.*)

GRONOVII.

15 *Et quidem ſingulari*] Ut ad id obſervandum majori neceſſitate conſtringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbati violatio*] Quippe quod eſſet introductum in memoriam Dei quieſcentis ab opere creationis.

GRO-

ex instituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem [17] notionibus contemplativis sequuntur [18] activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique
a Top. I, II. obtemperandum. Itaque [a] Aristotoles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna
b Ibid. L. edomandum dixit. Et [19] alibi [b] alia quædam esse honesta, Deum
II. c. II. honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est, quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos [20] ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt, & hi qui [21] crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut [22] fallerentur: [o] quæ consensio

GRONOVII.

17 *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & existimationem de natura & majestate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honesta & sine vitio haberi, quæ sint alibi turpia; ut apud Persas sputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis*.

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progressus in infinitum, oportet esse aliquam causam sine causa.

21 *Crassiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii, ut eos credi possit ementitos esse, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur se decipi & illudi ab illis, quos suspicari poterant ea commentos esse.

GROTII.

o *Quæ consensio*] *Tertullianus* adversus Marcionem: *animæ a primordio conscientia Dei dos est.* (Lib. I. c. 10.) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (e *Lib.* XXIII. Eclog. II.) *Philo* de unius imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται· τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὴν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντων δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens casu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, testaturque a summe perito summeque perfecto se fabricatum. Notitia, qua Deum esse credimus, hinc ortum habet.* (Pag. 815. E.) *Tertullianus* adversus Marcionem I. *(Cap. 18.) Nos defendimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* *Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Edit. Cellar.*) *hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis.* *Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν. οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus, eo respiciendum,*

fensio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate fatis oftendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam folide refutatam, quod vel folum ad fidem faciendam fatis eft.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam funt de Deo [a] Dion Prufæenfis, cum dixit ὑπόληψιν, id eft, perfuafionem de Deo, aliam effe nobis cognatam, [25] ex argumentis fcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquifitam ex traditione. Plutarchus [b] eandem vocat παλαιὰν πίςιν, ἧς ἐκ ἔςιν εἰπεῖν ἐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέςερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεςῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perfuafionem, qua nullum haberi poffit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati pofitum.* [c] Ariftoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχεσιν ὑπόληψιν. Idem fenfus apud Platonem [d] de legibus decimo.

a Orat. XII. *pag.* 205. *Ed. Morell.*
b In Amator. p. 756. *B.*
c De cœlo. l. 1. *c.* 3.
d Pag. 887. *D. E. Tom. II. Ed. H. Steph.*

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, [24] etiamfi hebetioris fint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poffint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeftum fint duces, & diverfa fententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, difcrimen hic adhibendum eft inter notiones ipfas, & inter [25] modum ab iis discedendi. Hæ notiones, numen aliquod effe (unum an plura fepono) & curari ab eo res hominum, maxime funt univerfales, & ad religionem, five veram, five falfam, conftituendam omnino neceffariæ. [e] τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id eft, *qui religionem habeat:* nam religio Hebræis acceffus ad Deum vocatur) πιςεῦσαι δεῖ ὅτι ἐςὶ, καὶ τοῖς ἐκζητεσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & effe Deum, & ab eo præmia dari fe colentibus.*

e Hebr. XI, 6.

2. Similiter [f] Cicero: *Sunt philofophi, & fuerunt, qui nullam habere cenferent humanarum rerum procurationem Deos, quorum fi vera fententia eft, quæ poteft effe pietas, quæ fanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac cafte tribuenda Deorum ita numini funt, fi animadvertuntur ab his, & fi eft aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: [g] τῆς περὶ τὰς θεὰς εὐσε-

f De nat. Deor. 1. *c.* 2.
g Enchir. c. 28.

dum, ad eum properandum: credoque fic animos noftros fe habere ad Deum, ut vifu prædita ad Lucem. (Orat. VII. p. 209. C. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti funt in promtu.

24 *Etiamfi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excufare *num.* 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia fui, dum fpreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant fibi non credendum, quod mathematica demonftratione fibi probare nequeunt.

25 *Modum ab iis discedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas haram notionem negant aut in dubium vocant.

GRO-

εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene sentire de Diis, ut qui & sint & res omnes juste ac recte administrent.* Ælianus ait, [a] barbarorum neminem delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari p & esse numen, & nostri curam gerere. Plutarchus, libro de communibus notitiis, ait eam quæ de Deo est notitiam tolli, [b] sublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: [c] *neque honor ullus deberi potest Deo si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse, aut negare a Deo curari actiones humanas, si [26] moralem effectum respicimus, tantundem valet.

3. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones q apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæcula, conservatæ sunt. Hinc Pomponius [d] erga Deum religionem juri asscribit gentium: & apud Xenophontem, [e] Socrates τοὺς θεοὺς σέβειν, *Deos colere legem esse* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro f primo, tum secundo de inventione [g] affirmat. Dion Prusæensis [h] oratione XII vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων, ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντί τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν· *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et

- *a Lib.* 11. *c.* 31.
- *b Pag.* 1075. *E.*
- *c De Ira Dei, c.* 6.
- *d L.* 2. *D. de Just. & jure.*
- *e Memorab.* IV. 4. *num.* 19. *Ed. Oxon.*
- *f Cap.* 16.
- *g Cap.* 22.
- *h Pag.* 201.

GROTII.

p *Et esse numen, & nostri curam gerere*] *Seneca* epistola XCV. *Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est.*

q *Apud omnes ferme quos novimus populos*] *Seneca* epist. CXVII. *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c.* Ade *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) et decimo de legibus, (*pag.* 887. D. E. Tom. II.) et pulchra quæ habet *Jamblichus* post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII.

26 *Moralem effectum*] Si consideremus quid ex utraque sententia in moralibus et vita sequatur: nempe ut nullo metu Dei, sive quod non sit, sive quod non curet res humanas, in scelera & flagitia sint audaciores.

GRO-

Et paulo poſt: πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀέναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν· *perſuaſionem valde robuſtam ac ſempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio [a] & Græcos & barbaros ita ait exiſtimare, nota eſſe Diis & præſentia & futura. [a] Cap. 4. §. 47.

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, ſicut in bene conſtitutis civitatibus coerceri ſolent, ut [27] Diagoræ Melio accidiſſe legimus, & Epicureis, qui ex bene moratis urbibus ejecti ſunt, [r] ita & coerceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis, quam ſine ratione probabili violant. Himerius Sophiſta actione [b] in Epicurum: δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἔξον, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται. *placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, ſed impietatis: placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.* [b] Apud Photium, Cod. 243. col. 1083. Ed. Rothom.

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque ſunt evidentes, ut Deos plures uno non eſſe: nihil eorum quæ videmus Deum eſſe, [28] non mundum, non cœlum, non ſolem, non aerem: mundum non eſſe ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, ſed a Deo factam. Itaque harum cognitionem temporum lapſu apud multos populos [29] obliteratam, & quaſi extinctam videmus; eoque facilius, quia leges hanc partem minus curabant, ut ſine qua [30] aliqua ſaltem conſiſtere religio poſſet.

2. Ipſa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; ſed eos demum [31] quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 1, 6. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. eum qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum

GROTII.

r *Ita & coerceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obſidione captos merſit omnes οἷον ἀθέους, ut qui Deum nullum noſſent, colerentve. *Nicolaus Damaſcenus* in excerptis Peireſcianis. (*pag.* 442.)

GRONOVII.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* 1. de Natura Deor. 42. & ejuſdem operis 3, 37.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum eſſe argutiis quibuſdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam & extinctam*] Quum ſine dubio primi homines & ab Adamo et a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua ſaltem*] Qualem notum eſt penes omnes fere paganos publice fuiſſe.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & deteſtabile ſecum traheret.

tum deferat, Deut. XVII. 2. (quod Paulo [a] est λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, [s] *opificio servire, non opifici:* nam παρὰ ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud [32] Esavi posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id est, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

a Roman. 1, 25.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum, cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiæ tempora circa falsorum numinum cultus, Actor. XVII, 30. Nimirum recte a Philone [b] dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut [33] quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, [c] nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit, plerosque [34] teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent.

b Leg. ad Cajum. p. 1031. B.
c Acad. IV. c. 3.

4. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum, qui virtute & [35] beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut [36] mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint,

GROTII.

s *Opificio servire, non opifici*] *Philo* ad decalogum de talibus: εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τῶν ἴσων μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ' οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες· ἐπιλήθονται γὰρ οὗ μόνου προσῆκον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne paria quidem Deo & operibus ejus tribuant, sed quicquid honoris excogitari potest his exhibent, illud communissimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod solum meminisse debuerant, sponte miseri sibi accersentes quæsitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Paris.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

GRONOVII.

32 *Esavi posteros*] Videtur censuisse Jobum esse illum *Johabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Genes. 36, 33 & 34.* Adde *Voss.* de idolol. 2, 3.

33 *Quæ plerumque*] In qua æstimanda pars maxima non sequitur, id quod rectissimum est, sed quo adsuevit, quod imbibit et cœpit adamare.

34 *Teneri adstrictos*] Implicitos errori.

35 *Beneficiis in humanum*] *Cic.* 2. de Legib. 8. *Ollos quos endo cælum merita vocaverant, Herculem, Liberum, Æsculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quasdam*] Angelos, genios.

rint, t nec summi Dei cultum ideo deserant; ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut [37] vitiorum nomina, aut homines, quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum sanguine, a quo more quod Carthaginienses abstinere coëgerit laudatur u Darius [a] Persarum rex, & Gelo [b] Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, [c] barbaros quosdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: [38] vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob causam quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an [39] talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet [40] naturali ac primævæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti, olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, nisi [41] secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur [42] in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerumque [43] nobis incognitas, ac

a Just. l. XIX. c. 1.
b Plutarch. apophth. p. 175. A. & *de sera num. vind.* p. 552. A.
c Quæst. Rom. 83.

GROTII.

t *Nec summi Dei cultum ideo deserant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Augusto, a Tiberio in templum admisere Judæi. Docent id & *Josephus* & *Philo*, [*de Legat. ad Caj.* p. 1036. C. Verum illi Reges & Principes non propterea Deum *Judæorum*, ut unicum & summum, adgnoscebant; eadem sacra cuivis alii Numini oblaturi. *J. B.*]

u *Darius*] Hystaspis filius, Xerxis pater. Confer quæ supra §. XLI.

GRONOVII.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui missus a rege ad Cycladas insulas subigendas in portu duas aras posuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. p. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura & sincera nec superstitionibus pravis polluta.

40 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas *num.* 45. enarravit.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Instinctu Spiritus Sancti.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas sibi reservat Deus nec notas hominibus reddit.

ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit canon concilii Toletani: [a] *Præcipit sancta synodus*, [x] *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum, [y] quarum rerum causæ nos latent, eis causam assignare divinam voluntatem.

a Cap, 5. de Judais. dist. 45.

2. Alterum hoc est, [z] Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo sensu verissimum illud Tertulliani: [44] *Lex nova non se vindicat* (uu) *ultore gladio.* In [45] libro antiquo, cui nomen Constitutiones [b] Clementis de Christo, dicitur: τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ᾽ ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· *liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero sæculo ad reddendam rationem vocans.* [a] Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero:* [b] *nunquid & vos abire*

b Lib. VI. Cap. 22.

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Josephus ita censet δεῖν ἕκαστον ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας. *debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. sua, pag. 11. §. 23. *Edit: Huds.* Tom. II.)

y *Quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*vers.* 2.) *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. scena II. Eunuchi, (*vers.* 36.) Atque in eum sensum poni Hebræum יצא notat Abarbanel.

z *Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum assumptus est a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Isidorus* de Sisebuto rege: *Qui in initio regni sui Judæos ad fidem Christianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* (Pag. 224. *Edit. Vulcan.*) Transcripsit hoc in historiam *Rodericus* II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant *Osorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 13. XXVII, 5.

a *Athanasius*] Epistola ad solitarios. (*Tom.* I. pag. 855. A.)

GRONOVII.

44 *Lex nova*] Evangelium, fides in Christum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Est enim, si non omnis, certe magnam partem supposititius.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii se vindicabat. . . nova autem lex clementiam designabat.* Advers. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

GROTII.

b *Nunquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epistola LV. *Conversus ad Aposto-*

abire vultis? Chryſoſtomus ad eundem [a] Johannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην· *interrogat an & ipſi velint diſcedere? quod omnem eſt amoventis vim ac neceſſitatem.* [a] Tom. II. pag. 751. Ed. Savil.

3. Nec obſtat illud [46] in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. Nam ſicut in ipſa fabella illud cogere [c] [47] inſtantiam vocatoris ſignificat, ita & in affabulatione, quo ſenſu vox ejusdem ſignificationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ hiſtoriæ parte docet, a ſapientibus culpatum fuiſſe [d] Juſtiniani conſilium, quod Samaritas vi ac minis ad Chriſtianam religionem compulerit: addit & incommoda inde ſecuta, quæ apud ipſum legas.

XLIX. 1. Qui vero Chriſtianismum docentes aut profitentes eam ob cauſam pœnis ſubdunt, haud dubie faciunt contra ipſam rationem; nihil enim eſt in diſciplina Chriſtiana (ipſam hic per ſe conſidero, non quatenus ei inſincerum aliquid admiſcetur) quod humanæ ſocietati noceat, imo nihil quod non proſit. Res ipſa loquitur, & extranei coguntur agnoſcere. [48] Plinius Chriſtianos ſacramento inter ſe obſtringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. [e] Ammianus [b] ea religione nihil ait [b] Lib. XXII. c. II.

Apoſtolos ſuos dixit: nunquid & vos vultis ire? ſervans ſcilicet legem, qua homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibimet ipſe vel mortem appetit, vel ſalutem. (Epiſt. 59. diviſ. *Fell.*)

c *Inſtantiam vocatoris ſignificat*] *Cyprianus* de idolorum vanitate hunc locum reſpiciens: *Per orbem vero diſcipuli, magiſtro & Deo monente, diffuſi, præcepta Dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.* (Cap. 7.)

d *Juſtiniani conſilium*] Ad eundem Juſtinianum epiſtolam Theodahadi vide in *Caſſiodoro* x, 26.

GRONOVII.

46 *In fabula*] Parabola.

47 *Inſtantiam vocatoris*] Serium ſtudium & deſiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipſi, ſed eorum miniſtri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3. de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epiſt. 67.

GROTII.

e *Ammianus*] Idem vere, Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zoſimus & ipſe paganus: χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή· *Chriſtianæ fidei hæc eſt pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed. Cell.*) Secta nemini moleſta paſſim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco, (*Cap.* 1.) Juſtinus apologetico II: Ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν

a Tert. Apol. c. 3. & 1. ad verſ. Nat. c. 4. ait doceri niſi juſtum & lene. Et vulgi verbum, [a] *Bonus vir Cajus Sejus,* [49] *tantum quod Chriſtianus.* Nec admittendæ excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus: nam neque metuenda ſunt dogmata, quamvis nova, ſi modo ad honeſta omnia atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam ducant, nec ſuſpecti eſſe debent [50] cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt niſi cogantur. Recte huc aptem quod Auguſtum de Judæorum conventibus dixiſſe [f] Philo commemorat: non eos [51] bacchanalia eſſe aut cœtus turbandæ paci, ſed virtutum ſcholas.

b Thom. 22. 188. 2. Qui in tales ſæviunt, ipſi in ea cauſa ſunt ut puniri juſte poſſint, quod & [b] Thomæ videtur. Atque eam ob cauſam [g] Conſtantinus Licinio, Imperatores [h] alii Perſis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. 1. In eos vero qui Chriſti legem pro vera habent, (xx) ſed

τηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι· *Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores & collaboratores ſumus, ut qui doceamus fieri non poſſe ut Deum quis lateat, ſive ſit maleficus, raptor, inſidiator, ſive æqui amans. tum vero ad æternam aut ſalutem aut pœnam quemque mitti pro factorum ſuorum dignitate.* (Pag. 44. *Edit. Sylburg.*) *Arnobius* de conventibus Chriſtianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* (Pag. 152. *Ed. Lugd. B. Salm.*)

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de ſacrificantibus, facunde oſtendit quantum ſynagogæ diſtent a paganicis myſteriis, (pag. 856, &c.) Locus uterque dignus inſpici. Simile habet libro altero contra Appionem Joſephus.

g *Conſtantinus Licinio*] Vide *Zonaram.* Simile illud apud *Auguſtinum* epiſt. L. *Maximianus epiſcopus Vagienſis auxilium petit ab Imperatore Chriſtiano contra hoſtes eccleſiæ, non tam ſui ulciſcendi cauſa, quam tuendæ eccleſiæ ſibi creditæ.* Relatum eſt in cauſam XXIII. quæſtione III. c. 2.

h *Alii Perſis*] Vide *Menandrum Protectorem.*

GRONOVII.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, niſi quod Chriſtianus eſt.

50 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

(xx) In hanc rem habemus ſcripta plurima ſub finem ſæculi proxime præteriti, & hoc ipſo, quo vivimus, in lucem edita, Anglice, Latine, præſertim Gallice, & ſic ſatis nota; in quibus, luce meridiana clarius, demonſtratum eſt, neminem, Religionis cauſſa, ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut diſſenſui nullus amplius locus futurus eſſet, ſi veritatis ſtudium, modeſtia, & charitas, in animos vexantium tantillum admitti poſſent. Nobis quoque, poſt primam Notularum iſtarum

ſed de quibusdam [52] quæ aut extra legem ſunt, aut in lege [53] ſenſum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita, dubitant aut errant, ſuppliciis qui graſſantur, perinique faciunt: quod oſtendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent [54] quæ ſuppliciis hujus vitæ ſanciebatur, nunquam tamen pœnis ſubdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma reſurrectionis, veriſſimum quidem, ſed [55] in ea lege non niſi obſcure & ſub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra autoritate, aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in ſuam cujusque ſectam ſtudium, malum, ut [a] Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: [b] *εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἂν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα· facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit,* [i] *quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo [56] illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

a Lib. 1. de natural. facult.

b Lib. 1. contra Celſ. pag. 40. Ed. Cantabrig.

3. [k] Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus [l] temporalis com-

rum Editionem, occaſio nata eſt argumentum illud fuſe ſatis more modoque noſtro perſequendi, in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum Eccleſiæ*, Cap. XII, §. 9. et ſeqq. *J. B.*

GROTII.

i *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc *Chryſoſtomus* in 1 Cor. II. *ὅταν δὲ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται· πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειε, ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo ſit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet, quam ea quæ religionis ſunt.* (Tom. VI. pag. 286. *Edit. Savil.*)

k *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi (Cap. I.) locus refertur in *cauſam* XXIV. *quæſtione* 3. c. 28. Addit *Auguſtinus*, non idem ſibi videri hæreticum et hæreticis credentem hominem. Vide eundem epiſtola CLXII. Hæreſis *obſtinatioris animi dementia.* *l.* 2. *c. de ſumma Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ ſolus Deus Judex eſt, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J B.*]

GRONOVII.

52 *Quæ extra legem ſunt*] Ut Pontificiæ traditiones & conſtitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Senſum videntur*] Ut controverſiæ in articulis religionis.

54 *Quæ ſuppliciis*] A qua qui deſciſcerent, capite plecterentur.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

GROTII.

l *Temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque ſui gratia*] Sriptor

commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis [a] Salvianum: *hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam in tantum se Catholicos esse judicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis sunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam* [57] *divinæ generationi facere certi sumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injuriosos Patri existimant, quod* [58] *æquales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* [59] *Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed* [m] *bono animo errant, non odio sed affectu Dei, honorare se dominum atque amore credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem; & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint,* [n] *nemo potest scire nisi judex.* Interim idcirco eis,

[a] De Gubernat. Dei, Lib. V. Cap. 2. pag. 100. Ed. Baluz. 3.

ptor *responsorum ad orthodoxos* quæstione IV. (pag. 308. inter Opp. *Justin.* Martyr. *Ed. Sylburg.*) δῆλοί εἰσιν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν *apertum est ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, sectas omnes exsistendi originem cepisse.* Chrysostomus ad *Gal.* V. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· *mater hæresium, cupiditas principatus.* (In *verf.* 13. pag. 754. Tom. III.)

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum absurdis superstitionibus egerat historiarum I. ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι δὴ τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν· οὐ γὰρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει, τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miseratione quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignosci par sit, quicunque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cespitant, sed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ semel visa sunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.* (Cap. 5.)

n *Nemo potest scire nisi judex*] *Chrysostomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως· πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id quod absconditum, solus sine periculo dijudicet sæculorum iudex, cui soli patet & scientiæ mensura & fidei quantitas. Unde enim nos sciamus, dic mihi quæso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in die illa qua Deus adjudicabit arcana hominum? vere inscrutabilia sunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.* (Tom. V. p. 442.)

GRONOVII.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno esse statuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem & Filium.

59 *Inofficiosi sunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi possunt, sed putant in hoc se servire religioni.

GRO-

eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, [60] affectu tamen piæ opinionis errare.

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit, [a] Auguſtinum: *illi ſæviant in vos, qui neſciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quam rarum & arduum ſit [61] carnalia phantasmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat, ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.*

[a] *Contra Epiſt. Manichæi* &c. Cap. 2, 3.

5. o In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola [62] ad ſolitarios, quod [63] prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *ſeipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat,*

GROTII.

o *In Arianam hæreſin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Chriſtanos repertores. Vide eorum ſæva facta apud *Euſebium* de vita Conſtantini libro I, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum I. ubi de Hunericho (*Cap. 8.*) & Gotthicorum I. de Amalaricho (Cap. 13.) & *Victorem Uticenſem*. de Semirianis *Epiphanius*: *τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἔχθραις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας· λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibusque attulere.* De talibus *Gregorius* epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: (Lib. II. Ind. 2. Ep. 52.) *Nova & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Male quidem egerunt *Ariani*: ſed non primi tam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi*, ad eos vexandos, impulerant, *Conſtantinum*, ut ex Hiſtoria Eccleſiaſtica conſtat. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioſo erga Deum animo in falſa & impia religione eſſe, quam vera credentes in recta & ſana opinione ſunt.

61 *Carnalia phantaſmata*] Larvas & umbras falſæ religionis.

62 *At ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Caſſianum*.

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia, in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

ſtat, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. q In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio [64] Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverteretur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in [65] Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, r errantis pœnam eſſe, (yy) doceri.

LI. I. s Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreve-

GROTII.

p *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui ſecundum, 13. *cauſa* XXIII. *quæſt.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi. ſed parum ſanis conſiliis ſæculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos, quam accuſatores diſplicere.* (Ibid. c. 50.) Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis ſuperque ſufficere, ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

r *Errantis pœnam eſſe, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Herc. fur.* verſ. 1237.)

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

et de Ira I. 14. *non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit. M. Antoninus* libro IX. (§. II. Edit. Gatak.) εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μὴ, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. *ſi potes, meliora doce. ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus. Chryſoſtomus* Eph. IV, 17. (Tom. VI. pag. 828.) τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ· *eum qui ignorat neque malo affici neque accuſari oportet, ſed æquum eſt ut diſcat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quenquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

s *Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum V, & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intuliſſent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic et qui falſo ſibi vatum nomen induunt recte puniuntur. conſule *Agathiam* lib. V. (Cap. 3.)

GRONOVII.

64 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogomili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni *Zonaras. Anna C.*

(yy) Dicit Philoſophus, *ignorantis*; ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, et hic ab illa ſæpe oritur: Προσήκει δέ που [πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι] μαθεῖν παρὰ τοῦ εἰδότος. De Rep. Lib. I. pag. 337. D. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter cæteras allata [a] belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone [b] in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Justinus: [c] *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis v. [d] *Quamdiu* [66] *vasa fuerunt in* [67] *idolio Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse). postquam autem* [68] *humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, [69] summum hominis officium, etsi non reipsa (aa) tamen proposito tenerent.

a Thuc. I. c. 120. &c.
b Diod. libro XVI. c. 60, &c.
c Lib. VIII. c. 2.
d Pag. 581. B. Ed. Basil.

2. Et [70] supra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata [71] a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit,* ait [e] Seneca: *opinio illum sua obligat pœnæ.* Sic accipio & illud [f] Senecæ: *Violatarum religionum aliubi atque aliubi diversa pœna est: sed ubique aliqua;* & quod [g] Plato capitis damnat religionis temeratores.

e VII, de Ben. cap. 7.
f De Benef. III, 6.
g De Legib. IX. p. 907. & seqq.

GRONOVII.

66 *Vasa*] Rapta e templo Hierosolymitano, quum captam urbem vastaret Nabuchodonosor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis usibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioso convivio.

69 *Summum hominis*] CultumDei, quo nullum magis officium præstare debent homines, non justo quidem modo, forma, ratione, sed tamen voluntate ac studio, quantum in ipsis fuit, antiquissimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambysis, cum Apim in Ægypto interfecit, & spoliatum Jovem Hammonem misit. *Just.* 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Just.* 2, 12. Gallorum, cum & ipsi Delphos sunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholosanum, ut & Servilius Cæpio.

(zz) Nescio ubinam id dixerit *Augustinus.* Certe sic non satis sibi constat, quum ipse *Lib.* v. *Cap.* XII. *De Civit. Dei* fuse satis ostendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentia divina, non quod illis cordi fuisset, quamvis falsa Religio, sed ob eorum virtutes civiles. *J. B.*

(aa) Locus est *Instit. Divin.* Lib. II. Cap. 3. *num.* 14. *Edit. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in universum. Neque locus *Senecæ,* qui mox sequitur, satis recte heic aptatur. *J. B.*

CAPUT

CAPUT XXI.

DE POENARUM COMMUNICATIONE.

I.

1. Quoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur [a] qui delicti sunt participes, aut [1] de aliis. Qui

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuscum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, *& seqq.* ac Cap. 6. §. 12. *J. B.*

GROTII.

a *Qui delicti sunt participes*] *Tertullianus* de Resurrectione carnis: *dicent*

Qui delicti participes, [2] non tam ex alieno quam ex ſuo delicto puniuntur. Hi qui ſint ex his quæ [3] ſupra de damno injuria dato dicta ſunt intelligi poteſt. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen ſemper, [4] ubi damni obligatio eſt, etiam delictum eſt, ſed tum demum, ſi qua malitia notabilior acceſſerit, cum ad damni dati obligationem ſæpe qualiscunque culpa ſufficiat.

2. Ergo [b] qui factum vitioſum jubent, qui [5] conſenſum requiſitum adhibent, [c] qui adjuvant, [d] qui receptum præſtant, aliove modo in ipſo crimine participant: [e] qui conſilium dant, [f] lau-

dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet & ipſos; Idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam ſponte accommodant. (Cap. 16.)

b *Qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Augiſtinus* ſermone v. de Sanctis, cap. 4. ſimilia ſermone ejusdem argumenti primo, cap. 3. & ſermone xiv. [Qui omnes Sermones falſo adſcripti ſunt *Auguſtino*.]

c *Qui adjuvant*] Ope. *Inſtitutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex* delict.] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præſtant*] *Hieronymus* [aut quisquis alius ſcripſit opus illud, pag. 53. D. Tom. VII. *Edit. Baſil.* in Cap. 29.] ſuper parabolas: *non fur ſolum, ſed ille reus tenetur qui furti conſcius quærente poſſeſſore non indicat. Chryſoſtomus* de Statuis XIV. ὀ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιστέλλοντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri ſoli, ſed & qui, conſcii cum ſint, celant perjuria, criminis tenentur.* (Tom. VI. pag. 555, 556. *Edit. Savil.*)

e *Qui conſilium dant*] Vide *Inſtitutiones & edictum Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui conſilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* [Orat. 1. *De Myſteriis*, pag. 219. *Edit. Wech.*] οὐ γὰρ ἦν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· *neque enim ſine conſilio res facta fuiſſet*, ait *Ariſtoteles* de poëtica cap. 17. [Immo *De Rhet.* 1. 7.]

GRONOVII.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adſtruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, poteſt etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Conſenſum requiſitum*] Petitum ab auctore.

GRO-

f laudant, aſſentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare g non vetant, aut cum teneantur ex ſimili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non diſſuadent cum diſſuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri poſſunt, ſi in ipſis talis ſit malitia quæ ad meritum pænæ ſufficiat, ſecundum ea quæ proxime tractata ſunt.

II. 1. Exemplis res fiet illuſtrior. Communitas [6] ut alia ita & civilis non tenetur ex facto ſingulorum, [7] ſine facto ſuo, aut omiſſione. bene enim [a] Auguſtinus; *aliud eſt quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit, & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum eſt: h [8] *Si defexit publico conſilio.* Locri apud Livium [b] oſtendunt ſenatui Romano culpam defectionis procul a conſilio publico abfuiſſe. Narrante eodem, [c] Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati aſſignarent;* [9] *ſuo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud ſenatum publicam cauſam a privatorum cauſa

[a] *In Levit. Quæſt.* 26.
[b] *Lib.* XXIX. c. 17.
[c] *Lib.* XXXV. c. 31.

GROTII.

f *Laudant, aſſentantur*] *Chryſoſtomus* 1. ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* (Tom. III. pag. 28.) Qui facinoroſum adſtans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. 1. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone* & *Joſepho* mox proferemus ad §. 17.

g *Non vetant*] Chryſoſtomus 1. adverſus Judæos: (Tom. VI. p. 319.) ὥσπερ οὖν οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ, τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· *ſic non ii modo qui furtum fecere, ſed & qui prohibere cum poſſent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum qui ſanari ægrotum prohibet, teneri quaſi vulneraſſet, ait idem Chryſoſtomus 2 ad *Cor.* c. VII. (Tom. III. pag. 627.)

h *Si defexit publico conſilio*] *Chryſoſtomus* de ſtatuis III. ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἢ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. *Non commune fuiſſe delictum civitatis, ſed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia potius quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exſortes.* (Tom. VI. pag. 473.) *Ammianus* libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum aſſeverantes in noſtros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto ſuo*] Niſi facto ipſa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, 1, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quisque privatim inſaniſſet, ipſum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *ſuo periculo progredi.*

causa segregant, [a] dicentes, *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat.

a Apud eundem, XLV. 23.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: [10] patientia & receptus. De patientia ita habendum est: qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur, nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero [b] in Pisonem: *neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: [c] *alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? prorsus alienæ, si provideri potuit ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Justinianum; [d] *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, ait [e] Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi si non prohibet admitti*, ait [f] Salvianus. Augustinus vere: *qui desinit obviare cum potest, consentit.*

b Cap. 5.

c Ep. LV. ad Brut.

d Paræneticc. c. 28.

e Adv. gent. L. IV. p. 149.

f De Gubern. Dei, Lib. VII. Cap. 19. in fin. Ed. Baluz.

3. Sic qui [11] mancipium cum possit eximere [12] prostitutum esse patitur, pro prostituente habetur [g] Romanis legibus. Si servus sciente domino occidit, [h] in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et [13] lege Fabia in dominum animadvertitur, [i] si servus domino sciente alienum servum subduxerit.

g L. 7. D. qui sine manum.

h L. 2. de nox. act. princ.

i Paul. Lib. 5. sent. Tit 30. §. 2.

4. Sed, ut diximus, præter [14] scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges i scientiam, [k] cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit; & scientiam [l] hic spectari quæ habeat & volun-

k L. 45. ad l. Aquil. l L. 1. §. 1. si fam. furt. fec.

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wisigothorum* libro VIII, tit. IV. cap. II. cap. 26. et alibi, libro IX, tit. I. c. I.

GRONOVII.

10 *Patientia*] Dissimulatio & connivendi propositum.

11 *Mancipium cum possit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne prostitueretur, atque ut ipse, si prostitueret emptor, manus injectionem haberet, id est, citra ullam in jus vocationem ad se domum abducere posset, non reddito pretio.

12 *Prostitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cujus est persequi & punire commissa, si non punierit.

GRO-

a L.4. de nox. act.; b L.50. de R. J. l. 209. eo tit. c L. 1. §. qui eam. in fine l. 13. §. 1. l. 19. D. qui not. inf. d L. 7. §. 5. D. Arbor. furt. cæsar. e Pag. 64. Ed. Heinf.

voluntatem: 15 ſcientiam a accipi cum conſilio: ideoque non teneri dominum ſi ſervus 16 in libertatem proclamaverit, ſi dominum contemſerit: quia ſcilicet b culpa vacat qui ſcit quidem, ſed prohibere non poteſt. Sic parentes tenentur ex delicti's filiorum c, ſed eorum demum quos habent in poteſtate. Viciſſim, etiamſi in poteſtate habeant & alioqui prohibere potuerint, d non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, ſcientia & 17 non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia 18 ad ſubditos pari ratione ſunt referenda: veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie e Proclus ad illud Heſiodi, (Oper. & Dier. verſ. 240.)

> Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.
>
> *Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,*

ait: ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύουσα τὴν τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſuberant, non immerito f:

f Horat. Lib. 1. Ep. II. 14.

> *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:*

k Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem, ut 19 ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur g:

g Virg. Æn. 1. 39.

> l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei,*

qua

GROTII.

k *Ipſorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro v. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit ſecum conſulere & cogitare, velletne cum poſſet prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonſtraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Veſp. 3.

17 *Non prohibitio*] Ceſſatio a prohibitione.

18 *Ad ſubditos pari*] Ut inter patres & filios, ſervosque ac dominos ſtatuta ſunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præſunt, & ſubjectos.

19 *Sacerdoti filiam*] Chryſæ Chryſeida.

GROTII.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus ſic loquentem Neptunum facit, (verſ. 70.)

> Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.
>
> *Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.*

Et Minervam reſpondentem, (verſ. 71.)

GRO-

qua de re Ovidius metam. XIV. (verſ. 468.)

Virgine rapta
Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne [20] virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium [a] eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes* [21] *jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur* [22] *illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani [b] de regibus: m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt: [c] ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium

[a] Liv. lib. I. c. 14.
[b] De Gub. Dei, L. VII. Cap. 19.
[c] Lib. I. c. 69.

Κ' ϐδέν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, ϐδ' ἤκϐσ' ὕπο.

Nilque audiit, nil paſſus a Græcis mali eſt.

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit *Chryſoſtomus*, prima [Immo II. p. 464, 465. Tom. V.] ejus argumenti oratione: ἰδϐ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδϐ δὶ ἐκείνϐς ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν· εἰ δὲ προλαβόντες αὐτϐς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, ϐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβϐμεθα φόβον. *Ecce facinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum quæ illi auſi ſunt pœnam nos ipſi ſpectamus. Quod ſi antevertiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: δὶ αὐτὸ ϐν τϐτο κολάζϐ, φησὶ, δίδϐ δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυες, μηδὲ τϐς ἀκοσμϐντας κατεῖχες, μηδὲ ἐκινδύνευες ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. ϐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τϐτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' ϐδ' ἐπέσχες τὰ γενόμενα· τϐτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipſum, inquit, fer pœnas, & ultima lue ſupplicia quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. ſed nec quæ fiebant impediiſti; hoc vero jam dignum accuſari.*

m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum, (*pag. 970. B.*) ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· *nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχϐσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακϐργῇ. *Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius,* (pag. 199. B. *Ed. Henr. Steph.*) In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus: *Non eſt liber a conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit. quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro II. de Andronico. (*Cap. 3.*)

GRONOVII.

20 *Virgo ſacerdos*] Caſſandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.

22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

a Lib. I. c. 30. b Lib. VI. c. 10. c Polyb. L. II. c. 8.

vium [a] Vejentes & Latini [b] Romanis se excusant, quod hostes eorum a subditis suis adjuti essent, se insciis. Contra [c] Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio, quod diceret non a se, sed a subditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. n Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur.

d Pag. 553, 554. e Lib. IV. c. 27.

6. [23] Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia, τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν *id quod a multis fit, necesse est a nemine ignoretur*, ait Dion Prusæensis [d] Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit [e] Polybius, quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu adversus pœnas. Pœnas, [24] ut ante diximus, naturaliter [25] cuivis, cui nihil simile objici potest, exigere licet. Institutis civitatibus id quidem convenit, ut singulorum delicta, quæ ipsorum cœtum proprie spectant, ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis, quæ ad societatem humanam aliquo modo pertinent, quæ persequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis [26] actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est; & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendæ, secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur, ut civitas apud quam degit o qui culpæ

GROTII.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

GRONOVII.

23 *Sciri autem facile*] Scientia præsumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & sæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20. 3 et 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicunque duntaxat innoxio, ejusdem aut paris criminis quemvis nocentem.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales sive publicæ aliud genus sunt. Ut de *sepulcro violato*, *de termino moto*, *de albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digest.* 21.

GROTII.

o *Qui culpæ est compertus*] Deditionem enim præcedere debet causæ cognitio. non decet ἀκρίτους ἐκδιδόναι, *homines dedere causa non cognita.*

culpæ eſt compertus, 27 alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. p hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit.

2. Sic Iſraëlitæ alii a Benjaminitis poſtulant, ut dedant facinoroſos; Jud. xx. Philiſtæi ab Hebræis, ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant; Jud. xv. Sic Lacedæmonii a Meſſeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore b ob non deditos eos qui 28 miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. Sic 29 Cæſarem Germanis, ob bellum injuſte illatum, dedi voluit Cato. q Sic 30 Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant, quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi c poſtularunt Romani; & 31 a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, ſed alium qui Gallos concitabat: r poſtularunt 32 & poſtea Annibalem: item Jugurtham a Boccho his apud Salluſtium verbis: d *ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te errantem & illum ſceleratiſſimum perſequi.* Ab ipſis e Romanis dediti 33 qui Carthaginienſium, quique 34 Apolloniatarum legatis a ina-

a *Pauſ.* l. IV. c. 4.
b *Strab.* Lib. VIII. p. 362.
c *Dion. Halicarn.* Lib. VIII. Cap. 64.
d *Jugurth Bell.* c. 109. *Ed. Waſſ.*
e *Liv. lib.* XXXVIII. c. 42.

gnita. *Plutarchus* Romulo, (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Eliſabethæ, transmiſſurum ſe in Angliam *Fernihurſtium*, imo & Cancellarium, ſi præcogitate ſecuritatem violaſſe vel cædem conſciſſe liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit*] Mithridatem a Tigrane popoſcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*) & *Plutarchus* Lucullo, (pag. 505.) Romani Salyas ab Allobrogibus dedi ſibi poſtularunt; *Appianus* excerptis legationum XI. De Epiſcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priſcum* excerpto legationum 21. [Scil. *pag.* 21. *Ed. Hœſchel.* & initio *Excerpt. Priſci.*] Dux Beneventanus a rege Vaſcone deditus Ferdinando Caſtellam regenti. *Mariana* XX, I.

q *Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136, 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

r *Poſtularunt & poſtea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (e *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

GRONOVII.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ ſtatim commemorantur.

28 *Miſſis ad ſacrum virginibus*] *Juſtin.* 3, 4.

29 *Cæſarem Germanis*] *Suet.* Cæſ. 24.

30 *Fabios ſibi dedi*] *Liv.* 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31. 11.

32 *Et poſtea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.* 21, 6. & 10. Sed & poſtea eum non a Pœnis quidem, ſed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depopoſcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Pruſia. *Juſtinus*, 32, 4. quanquam paullo aliter *Livius* 39, 51.

33 *Qui Carthaginienſium*] *Liv.* 38, 42.

34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.

[a] manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos, [b] qui *Lān* vicum oppugnaſſent, addito, niſi dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienſes per præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet, [c] *παραδόσιμον εἶναι*, *in eo ſtatu eſſe ut dedi deberet.* Bæoti ab Hippotenſibus exegerunt, [d] ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

a Val. Max. Lib. VI. c. 6.
b Livius, lib. XXXVIII. c. 31.
c Diod. Sic. Lib. XVI. c. 93.
d Plutarch. Narr. amat. p. 774, 775.

3. Quæ omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut non ſtricte populus aut rex ad dedendum teneatur, ſed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intuliſſe Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos qui Eleis injuriam feciſſent non animadverterent, id eſt, nec animadverterent nec reos dederent: eſt enim [35] disjunctiva obligatio.

4. [s] Interdum ſontes depoſcentibus [36] optio datur, quo cumulatius ſatisfiat. Cærites apud Livium [e] Romanis ſignificant: *tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, cum præter viam nihil petiiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium populationis ejus, quæ ſibi crimini detur, comites: eos ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe, ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas.*

e Liv. l. VII. c. 20.

5. In federe Carthaginienſium & Romanorum ſecundo, quod apud Polybium [f] exſtat, locus male vulgo & diſtinctus & verſus: *εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα·* *ni id fiat* (quid id ſit incertum eſt: nam quæ præcedunt ſunt mutila) *privatim quiſque jus ſuum perſequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æſchines [g] in reſponſo adverſus accuſationem Demoſthenis de male obita lagatione, narrat ſe, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixiſſe inter alia, æquum eſſe, ut pœnas luerent commiſſorum criminum non civitates, ſed qui peccaſſent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accuſatos judicio ſiſterent. Quintilianus declamatione CCLV.

f Lib. III. c. 24.
g Pag. 262. *B. Ed. Baſil.*

GROTII.

s *Interdum ſontes depoſcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum

36 *Optio*] Liberum ſit, dedi eos an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli*, Cap. 21. pag. 163. a quo hoc exemplum, ut alia quædam, mutuatus eſt Auctor noſter, in margine teſtem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus eſt non longe ab initio libri, ſeu *Cap.* 2. ubi tamen ſimpliciter dicitur, ob verbera inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) juſſu *Hellanodicarum*, bellum ortum eſſe inter *Lacedæmonios* & *Eleos.* Sic Auctor minus accurate rem retulit, quam ille, a quo exſcripſit non inſpecto primo Auctore. *J. B.*

GRO-

CCLV. *Proximos existimo eos transfugis* [t], *a quibus transfugæ recipiuntur.*

6. Inter mala, quæ ex discordiis civitatum nascuntur, & hoc ponit Dion Chrysostomus [a] oratione ad Nicomedienses: ἔςι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· *licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

a Pag. 480. D.

7. Hic de deditis occurrit quæstio, an, si a sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat Pub. Mutius Scævola, [b] quia quem populus dedisset expulisse ex civitate sua videretur, sicut faceret cum [37] aqua & igni interdiceret. (cc) Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum [c] Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio [38] sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere, de quo hic agimus, nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio jus nullum dat aut adimit; [39] executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut a suo populo possit puniri (quod in [40] Clodio Corsis dedito, [d] nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo

b *L. ult. D. de legation.*

c *L.* I. c. 40. & II. c. 32. de Orat. *Top.* 8. & *pro A. Cæcina*, c. 34.

d *Val. Max. lib.* 6, c. 3.

GROTII.

t *A quibus transfugæ recipiuntur*] *Zonaras* Basilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξαθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ τῦ οἰκείυ δεσπότυ γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ᾽ ἑαυτῦ ὑπόδειγμα δοίη ὐκ ἀγαθόν· *misit ad Chosroëm postulatum ut dederetur sibi regni affectator, qui domino contraria cepisset arma, neve in semetipsum perniciosum exemplum statueret Chosroës.* [Lib. XVII. Cap. 5. ubi agitur de *Sclero* Magistro Militum.] Vide de piratis Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro X. *init.*

GRONOVII.

37 *Aquæ & igni*] Profugo & prætoris vel populi judicium vitanti justum exilium esse sciseeret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat eum, qui læsit, esse in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipso jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læsus est. Nec suo juri renuntiat, qui dedit, sed si deditio accepta non fuerit, id sibi videtur reservasse. Neque enim nullius sub imperio esse eum hominem voluit, sed aut sub suo, aut sub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corsis*] M. Claudio Glycia a U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæstione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib VIII. c. II. §. 9. Et de *L. ult. D. De Legat.* quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

quo aut judicio, niſi lex aliqua [41] factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. Hoc denique modo & bona, ſi dedita nec accepta ſint, manebunt cujus fuerant. At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is qui fuerat deditus, is civis non erit niſi [42] ex novo beneficio: quo ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus [a] de dedito reſpondit.

a L. 4. D. de captivis.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui ſubditi ſemper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui poſt crimen commiſſum [43] aliquo confugerunt.

V. 1. Neque obſtant illa adeo prædicata [u] [44] ſupplicum jura & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt qui immerito odio laborant, non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ aut hominibus aliis ſit injurioſum. Gylippus Laco apud [b] Diodorum Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* [45] *ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* [x] *quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit qui ad miſerationem & perfugium*

b Lib. XIII. *bibl.* c. 29.

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio*, & *Malcho* in *excerptis legationum*. [Hic dicit: μὴ μέν τοι ὅσιον Γόττοις, ὥσπερ ὐδὲ ἄλλοις ἀνθρώποις, ἱκέτας, καὶ σωτηρίας δεομένυς ἀνθρώπυς, τοῖς λαβεῖν βυλομένοις ἐκδιδόναι προχείρως. Pag. 69. *Ed. Hæſchel.*]

x *Quibus innocens eſt animus, irata fortuna*] Oraculum vetus [apud *Ælianum*, Var. Hiſt. III, 44.]

Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· ὐ σ' ἐμίανεν
Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.

Carum occidiſti, dum vis ſuccurrere. nullum
Crimen habes. manus eſt tibi purior ac fuit ante.

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diſerte ſtatuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exſulet.

42 *Ex novo beneficio*] Niſi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriſcus Pſeudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura & aſylorum*] Quod paſſim legimus ſupplices rejicere aut deſtituere nefarium eſſe; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus aſyli conceſſum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accuſent fortunam*] Ne querantur ſe in caſum indignum incidiſſe.

GRO-

fugium pateret. Duo illa, [46] fortunam & injuriam, Menander [a] optime distinxit: *a Apud Stob. Tit. 7.*

> y' Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει:
> Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
>
> *Injuria illud distat infortunio,*
> *Hoc casus, illam quod voluntas efficit.*

Non abit hinc Demosthenis [b] dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit [c] de inventione secundo: *misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miseriis sunt.* Et (dd) Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege, [47] quibus [d] telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque [e] perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, [f] his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, [g] ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter Græci

b In Aphobum 1. sub fin. pag 556. A.
c Cap. 16.
d Deut. XIX, 1. & seqq.
e ibidem, XXIII, 15.
f Ex. XXI, 14. 1 Reg. II, 29. II Reg. XI. 13. & seq.
g De spec. legibus, p. 790. D.

GROTII.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo* de judice: ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν· ὁ δ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος· *misericordia infortuniis debetur; at qui deliberata sententia male agit, non infelix est, sed injustus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inspici: ἵνα ἐπιστήσῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ, τι συγγενές· *ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt,* & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex consulto fiunt,* distinguit Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. *Cap.* 9. [In loco *Marci Antonini*, *qui legitur Lib.* IX, §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima male vertit Auctor, quæ significant, ut Interpres ille eruditissimus reddit: *cogitesque simul esse tibi cognatum,* i. e. natura *J. B.*]

GRONOVII.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem supplices fieri et ad asyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam scelere pœnam effugiant.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Mosis, sed verbo Romanæ legis. *Fugisset*, imprudentius excidisset, vel emissum esset. sermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

(dd) Non *Antiphanis*, ut habent omnes Editiones, sed ANTIPHONTIS, Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur, §. 16. Locus autem mox sequens *Lysiæ*, exstat *Orat.* XXX. seu *contra Philon.* Cap. 3. pag. 473. *J. B.*

a Plut. quæst. gr. 32. Græci antiquiores. [48] Nauplium [a] narrantur Chalcidenses Achivis [z] dedere noluisse, sed causa additur, quia satis [49] se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

b Lib. 1. seu Attic. c. 16. *c Lib. 1. Cap 2. §. 1.* 2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt (ee) Cicero, Pausanius [b], [a] Servius, etiam Theophilus [c] in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poetam, (*vers.* 483.)

Et [50] miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait, (*vers*, 507.)

victos bellis patriaque a sede fugatos,
Regnorumque inopes.

d Panathen. p. 187. B. Tom. 1. *e Orat. Leuctr. 1. p. 89. A. Tom. II.* Aristides [b] propriam Atheniensium laudem esse ait, [d] *τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχέντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν*, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset*. Et alibi [e] *τοῖς κατ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὕπεστιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ'*

GROTII.

z *Dedere noluisse*] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum IↃ C LXXXVIII. Etiam ab ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃ CCCXVII. inserto in tomum II. *conciliorum Galliæ*: & Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant: *Aymonius* lib. V, cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus *Zonaram*. (Lib. XVII. Cap. 26. Ed. Reg.) Sic & Osmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskisari; *Leunclavius* libro II. historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat *Mariana* XVI, 18.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos, (vers. 342.)

b *Propriam Atheniensium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Langobardis dedere. *Procopius* Gothicorum IV. (Hist. Miscell. (*Cap.* 27.)

GRONOVII.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum classem a Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. *Seneca* Agam. 567.

49 *Purgaverat se de his*] Demonstrando se justam vindictam sumsisse de illis, qui per scelestam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. *Hygin.* fab. 105.

50 *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. *Asconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miserum pro innocente* Tullius *ponit*. Sic alibi: *& erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

(ee) Apud Scholiastem *Statii*, in Theb. XII, 481. ubi quasi ex *Libro Tusculanarum* id refert. Sed nil de ea ara ibi reperitur. *J. B.*

ὑφ' ἧ σώζονται. *his qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat; [a] ἐζήλυν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν· *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi præmetuentes, si huc perfugissent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in epistola Demosthenis [b] pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, [c] apud Sophoclem ita testatur, (*vers.* 512, &c.)

a Hist. Græc. Lib. VI c. 5. n. 38. Ed. Oxon.

b Pag. 114. B.

Heu, Cecropidæ, mala multa 51 tuli:
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus (*vers.* 558, & seq.)

Non me pigebat hospitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni sospitare in tempore,
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon, (ff) cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait:

Hæc patria nostra semper invalidos solet,
Sed jure fretos, ope sua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum est, ob quod Athenienses præcipue prædicabat Callisthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος. *hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse* [d] *pro Herculis liberis, cum Græciam Eurystheus tyrannide premeret.*

3. Con-

GROTII.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum: est enim lectu dignus.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis, et *Apollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

GRONOVII.

51 *Tuli*] Passus sum, non feci. Patrem Lajum inprudens interfecerat, matrem Jocastam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito sese ultro excæcaverat regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ff) Non *Demophon*, sed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* vers. 330, & *seqq.* Versus autem, qui mox *num.* 3. sequuntur, & quasi ex eadem tragœdia adducuntur, sunt ex incerta Tragœdia *Euripidis*, apud *Stobæum*, Germ. XLIV. Tit. 46. Ed. Auctoris nostri, qui inde versionem suam huc transtulit. Incipiunt Græci versus ita: Ἐγὼ γὰρ ὅστις μὴ δίκαιος ἀνὴρ &c. *J. B.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deum,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (verſ. 1315, & *ſeqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

a Adverſ. Leocr. p. 156. Ed. Wech.

Narrat orator Lycurgus [a] Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, τεύξεσθαι τῶν νόμων, *conſecuturum quod jus eſſet:* illum vero confugiſſe [e] ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantisſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus [b] improbat receptum ſuo ſæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum [52] ut ceremonias Deum protegendi. Apud eundem eſt: [c] *principes quidem inſtar Deorum eſſe: ſed neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.*

b Ann. III. c. 60.

c Ibidem, c. 36.

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe [53] amovendi. Sic narrante Herodoto [d] Cymæi Pactyen (gg) Perſam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium [e] qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, a rege depopoſcerunt Romani. f Perſeus rex Macedonum, [f] in purgatione ad Martium,

d Lib. I. c. 160, 161.

e Livius lib. XXII. c. 33.

f Livius lib. XLII. c. 41.

GROTII.

e *Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare*] In Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, et igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat *Mariana* libro XXI. Vide & de aſylis librum viri magni *Pauli Veneti*, ſocietatis *ſervorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tanquam niſi eſſent illa impunita, jus ſacrorum violaretur.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abſcedant et perfugii loca deſerant.

(gg) Non erat *Perſa*, ſed *Lydus*. Inſpice locum *Herodoti*, in margine a me diſtincte indicatum. *J. B.*

GROTII.

f *Perſeus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themiſtoclis. [*Corn. Nepos, c. 8.*] *cum ab Athenienſibus & Lacedæmoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit* (Admetus rex Moloſſorum) *monuitque ut conſuleret ſibi. itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit.* Sic & Ildisgum Langob[illegible]dum dimittunt Gepidæ apu[illegible] *Pr*[illegible] Gotthicorum III. (*C*[illegible] epiſtolam Theuderici [illegible]amundum regem Vandalorum

tium, de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samathraces Euandro qui Eumeni insidias struxerat, denuntiant, [a] liberaret [54] religione templum. *a Livius, XLV, 5.*

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis & plerisque Europæ partibus, circa ea demum crimina usurpatur quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, g nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac [55] defendi, pœnam quod attinet, quia interest humani generis, ut si aliter non possunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur, [56] defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos: [b] *b Eurip. Heracl. vers. 252.*

Si 57 crimen istis aliquod hospitibus struis,
58 Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem:

Es facinus ausus (hh) *temet indignum, Creo,*
Tuisque Thebis ac tuis majoribus:
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,

Quæ

lorum de Giselico suscepto, [apud *Cassiodor.*] v. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium a se amovit Imperator Rudolphus II, teste *Thuano* lib. LXXXIII. in anno cIↃIↃLXXXV. Elisabetha Scotis respondet se Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. cIↃ IↃ XCIII. (pag. 607.) De Alfonso Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hispaniam receptu, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Nisi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanensibus *Simlerus* recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno cIↃ IↃ C. (pag. 758.)

GRONOVII.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea scilicet conditione, ut posthac piraticam exercere desinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo, ad quem confugerunt.

57 *Crimen istis struis*] Accusare istos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

(hh) Est in Græco ἐμοῦ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* vers. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comœd. Græc.* habet etiam *te*, nescio quo fato, quum ibi recte scripserit ἐμοῦ, pag. 98, 99. *J. B.*

GRO-

Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs ista visa est, & ego nullius rei?
Non te ista docuit [59] *civitas Amphionis,*
Quippe educare haud solita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego [60] *Labdacea si urbe posuissem pedem,*
Quamvis [61] *fuissent justa mihi certissima,*
Indubia, nulli injicere tentassem manum,
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit ætas, sed parum mentis potem.

2. Quod si id, cujus accusantur supplices, non sit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, [a] ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

[a] *Pag.* 321. *Ed. H. Steph.*

Εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένους
Εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ᾽ ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί τε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν;
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi si immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a subditis, aut [62] veteribus aut adve-

GRONOVII.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Lasi patre, Oedipi avo, sic appellatis.

61 *Fuissent justa*] *Terent.* Phor. 2, 1. 50. *qui posset noscere tua justa.*

62 *Veteribus*] Qui semper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti sunt: nam utrique jure poscentur ad deditionem pœnæ causa, si quid deliquerint in poscentes.

advenis, culpa in rectores transeat: vicissim a summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi consenserint, aut si quid fecerint summæ potestatis imperio aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes sint subditorum, examinabitur. Etiam [63] inter universos & singulos communicatur delictum, quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, [a] *ubi universi, ibi & singuli; universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare: nam singuli quique congregati, vel in summam reputati, faciunt universos.* a In Levit. Quæst. 26.

2. Pertinet autem culpa ad singulos [64] qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum pœna interdum est mors, ita [b] πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, *mors civitatis everti:* quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re [65] diximus [c] alibi. Atque hoc modo si civitas esse desinat, [66] usumfructum velut morte finiri recte dixit [d] Modestinus. Singuli in servitutem pœnæ nomine rediguntur, ut [e] Thebani sub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto [67] exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem [68] in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

b Lycur. orat. p. 139. Ed. Wech. c Supra cap. IX. §. 4. d L. 21. D. quib. mod. usufr. am. e Plut. Alex. p. 670. D.

3. At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant, quæ ipsorum sunt propria, injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem h Theodosii probat factum, qui commune delictum punierat

GROTII.

h *Theodosii probat factum*] Eadem quæ *Libanius* de hac re dicit & *Chrysostomus* in XVII. de statuis. in eosdem Antiochenos paria olim constituerat Marcus Antoninus philosophus, ut testis est *Capitolinus* (Cap. 25.) & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus, sed & ipsa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III. c. 6. n. 19. *Edit. Bœcler.*) *Zonaram*, (Lib. XII. Cap. 8.) & quæ supra dicta a nobis.

GRONOVII.

63 *Inter universos*] Ut quod peccaverunt universi, luant per occasionem singuli; quod singuli peccarunt, luant universi.

64 *Qui consenserunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, sententia sua inferendæ fuerunt auctores; non qui dissuaserunt, etsi passi sint fieri, quod major pars censeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Usumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ societatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provincia* proprie populus subjugatus armis & subjectus imperio peregrino.

69 No-

nierat interdictione theatri, balneorum, [69] nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis [70] semper exigi possit. Quamdiu durat universitas, videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam [71] particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est, quædam de universitate dici [72] primo ac per se, ut habere ærarium, leges, & similia: quædam non nisi [73] derivatione a singulis. [a] Sic namque [74] doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est [75] meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus, quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis [76] per quod ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγέμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων. *ita enim existimo, sufficere tibi, ad pœnam quod nemo supersit eorum qui deliquerunt.*

a Arist. VII. pol. 13.

2. Probanda igitur Arriani sententia [77] damnantis vindictam (ii) i Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

70 *Semper*] Quocunque & quamvis longissimo tempore post delictum, etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

71 *Particulis succedentibus*] Personis aliis id corpus constituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius sint, non singulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partium, sive singulorum.

74 *Doctam*] *Porcius Latro* in Catil. *Non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimæ atque eruditissimæ.* *Cicero* pro Sex. Roscio 25. *Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad universitatem*] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties a Persis petitæ Græciæ. *Justin.* 11, 5.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Persarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Persepoli* incensa, quod paullo post subjecit, & a prima Editione aberat. *J. B.*

GROTII.

i *Alexandri in Persas*] Propterea aliam ei bello causam attribuit *Julianus* in Constantii laudatione: καὶ ὅτι μὲν ὐδεὶς πω πόλεμος συνέςη πρότερον, ὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, ὐδ' ἐπὶ τὺς Πέρσας Μακέδοσιν, οἵπερ δὴ δοκῦσιν ἐν δίκῃ γενέϑαι, τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδί πυ δῆλον. ὐ τῶν μένγε λίαν ἀρχαίων ἀδι-

cos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est [a] Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luere, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco [b] Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant: ἀλλ᾽ ἐδ᾽ ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία. *at mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse* [78] *desierant.*

a Lib. VII. c. 5.

b Lib. III. c. 18.

3. Nam Agathoclis illud nemo non ridet, [c] qui ad Ithacensium quereles de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, [d] minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam a Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς, *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est [79] jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & [80] puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii

c Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de sera num. vindict. p. 557. B.

d Pag. 860.

ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ᾽ εἰς παῖδας οὔτ᾽ εἰς ἐκγόνους γενομένης, ἀλλ᾽ εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τοὺς τῶν εὐδοκησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνους· *nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex caussa gestum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Persas, vel puero liqueat. non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant, qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.* [Locus est, *pag.* 95. B. Edit. Illustris *Spanhemii:* sed vertendum erat in posterioribus verbis: *Non enim ille* (scilicet *Constantius*) *obsita vetustate crimina seris pœnis, etiam in filios aut nepotes, persequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*) *qui posteris virorum bene meritorum imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Constantio*, quod non imitatus sit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum:* adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Persas* caussam adtribuere, sed potius aliam non fuisse innuere. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Desierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant, *Justin.* 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem aiebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam. *Justin* 16, 1.

81 Non

neficii enim talis eſt materia, ut in quemvis conferri ſine injuria poſſit; pœnæ [81] non item.

IX. Diximus de modis per quos [82] communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Reſtat ſpectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipſa diverſa ſunt, ob vocum ſimilitudinem confundantur, monenda ſunt quædam.

X. 1. [83] Primum, aliud eſſe damnum directe datum, aliud quod in conſequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per conſequentiam, quo fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet, [84] ceſſante ſcilicet conditione, ſine qua jus non habebat.

a L.24.§. f. d. dam. inf. Exemplum eſt apud Ulpianum: [a] ſi in meo puteum aperui quo factum eſt, ut [85] venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo uſus

b L.26. d. t. ſum. Et alibi, [b] multum ait intereſſe, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus

c L.63.D. ad L.Falc. princ. juriſconſultus, [c] *præpoſterum eſſe* ait, [86] *ante nos locupletes dici quam acquiſierimus.*

2. Sic parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant, niſi a parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent

d L.3.D. de interdict. & releg. conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, [d] cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: quæ vero non a patre, ſed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis [87] liberos

e Epiſt. ad Brut. L. 11. ep. 12. & 15. eguiſſe ſcribit [e] Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum eſſe & omnium civitatum; cui tamen mori leges poſteriores [f] Romanæ multum

f L.7. D. de bon. damn. ubi vid. Intt. temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ [88], ut alibi diximus, perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem

GRONOVII.

81 *Non item*] Quippe quæ perſonam peccantem non egrediatur, ſi juſta ſit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam ſinguli, tamque ſinguli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ ſunt affines.

83 *Primum, aliud*] Diſtinguendum inter id quod fit per ſe, & quod per accidens.

84 *Ceſſante ſcilicet*] Niſi factum interveniſſet alterius non tam lædendi noſtri, quam ſui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi ſubterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari noſtris, tanquam ſi intercipiatur, injuria nobis fiat, quod ſperamus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguiſſe*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 17.

89 *Quæ*

tatem civilem, muros, & alia commoda, ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; ſed ea in re, [89] quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem.

XI. 1. [90] Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occaſione quidem alicujus peccati alieni, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis, quod jus ipſum agendi attinet. Sic qui [91] occaſione alieni debiti aliquid promiſit, malum patitur, ex [92] veteri verbo, ἐγγύα, παρὰ δ' ἄτα· *ſponde, noxa præſto eſt:* at proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio. Nam ut qui pro emtore fidejuſſit, non proprie ex emto tenetur, ſed ex promiſſo: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, ſed ex ſua ſponſione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum [93] menſuram accipit non ex delicto alterius, ſed [94] ex poteſtate quam ipſe in promittendo habuit.

2. Cui conſequens eſt, ut ex ſententia, quam veriorem credimus, occidi nemo poſſit [95] ex fidejuſſione, quia ſtatuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam ſibi ipſe adimere, aut adimendam obligare poſſit; cum veteres [96] Romani Græcique aliter ea de re ſenſerint: ideoque & [k] vades capitali judicio credi-

GRONOVII.

89 *Quæ ad ipſos*] Quæ ſingulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Diſtinguendum inter cauſam remotam et propinquam.

91 *Occaſione alieni*] Pro alio fidejuſſit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Meleſii* e ſeptem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Menſuram accipit*] Majus aut minus eſſe debet.

94 *Ex poteſtate*] Prout ille magis minusve ſe obligare potuit.

95 *Ex fidejuſſione*] Quod caput ſuum pro alterius capite pignori poſuit *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Joſephum* II. antiquæ hiſtoriæ, cap. 6. §. 5. *Edit. Hudſon.* Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου, mortis ſponſores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peireſcianis. [ubi de *Damone*: ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη θανάτου.] *Chryſoſtomus* ad Galatas II. καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· *ſicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo ſe morti devovens illum ſupplicatio liberat.* [In *Cap.* III, 13. Tom. III. pag. 740. *Ed. Savil.*] *Auguſtinus* epiſtola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui cauſa fuit mortis potius in culpa eſt, quam ille qui occidit. velut ſi quiſpiam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto legitimum ſupplicium luat.* [Mirum heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, teſtem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχοι de *Vadibus* uſurpatæ. Neque vocem illam reperiri putes in Verſione Græca *Pæanii.* Sed Auctor noſter, dum feſtinaret, nec ſatis adtenderet, ſcripſit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afra-*

crediderint obligari, ut in [97] Ausonii est versu. & ex notissima Damonis [98] & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, [l] [99] ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est, nisi corporis servandi causa.

3. Quod [1] si exilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, [2] pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est [3] jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, [m] ut lege [a] Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus domini humani in bestiam.

a Levit. XVIII, 23. XX, 15. 16.

XII. His distinctionibus positis, dicemus, neminem [4] delicti immunem, ob delictum alienum, puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea, quam adfert Paulus jurisconsultus, [b] quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam [5] extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia

b L. 20. D. De pœn.

nio Potito, & *Atanio Secundo*, qui *Caligula* ægrotante juraverant sese mortem sponte quæsituros, si ille fato fungeretur ita ait, ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ οἱ ἀποθανεῖν ἠθελήσαντες &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipsa, ut et de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. et Clariss. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. post *Hammondi* Adnotat. *J. B.*

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

m *Ut lege Mosis*] De qua vide *Maimonidem*, ductore dubitantium III, 40.

GRONOVII.

97 *Ausonii*] In Technopægnio monosyllaborum: *quis subit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ. Cicero* 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

1 *Si exilium*] Quis promiserit, se in exilium iturum, summam nummorum numeraturum, quo casu alter peccet aut non sine culpa maneat, et hic peccaverit, ut iste ad solvendum promissum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria stipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium est, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, si repetat illud, non punit possidentem, sed jure suo utitur. *Justin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino insontem et innoxium.

5 *Extra personam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori jussit.

GRO-

quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est [6] magis nobis proprium, unde [7] αὐτεξούσιον vocatur.

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit [a] Hieronymus, *liberis imputantur*. Augustinus vero, [b] *Deus*, ait, *ipse foret injustus, si quenquam damnaret innoxium*. Dion Chrysostomus oratione ultima, cum [8] sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus [9] devoveri posteros dixisset, de [c] Dei lege hæc subjicit: πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ᾽ ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος· *verum* [10] *hæc non, ut* [11] *illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque sit infortunii causa*. Et huc illud vulgatum pertinet: [12] *noxa caput sequitur*. *Sancimus*, ajunt Imperatores Christiani, [d] *ibi esse pœnam, ubi & noxa est*. Deinde: *peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum*.

2. Justum est, [n] ait [e] Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem [13] quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem

[a] *Epist.* 3. *de morte Nepotiani*, p. 23. A. Tom. I.
[b] *Epist.* 105. (aut potius 106. ubi tamen verba non eadem.)
[c] Immo *Jovis* pag 667. D.
[d] *L. Sancimus*, 22. *C. de pœnis.*
[e] *Lib.* II. *de leg. spec.* p. 802. E.

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, [immo *de Nobilitate*, pag. 910. *in fin.* Confudit Auctor, lapsu memoriæ, εὐσέβειαν cum εὐγενείᾳ.] ἧς οὐκ ἂν οἶδ᾽ εἴτις βλαβερωτέρα γένοιτ᾽ ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, οὔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἔρχεται τιμὴ, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ᾽ ἑαυτοῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος· *haud scio an possit ullum prius induci institutum, quam si nec malos e bonis genitos sequetur pœna, nec honos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Josephus* (Ant. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2. secundum divis. *Hudson.*) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum*. Ovidius:

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon. (*Metam.* Lib IV. vers. 668.)

GRONOVII.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* est pœna, quæ statuitur in sontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3, 55. *Festus* in Sanctum. *Brisson.* de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & posteri devoti & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

13 *Quarundam gentium*] Ut Persarum, *Justin.* 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

Quem reprehendit (kk) & Dionyſius Halicarnaſſenſis, oſtenditque, iniquam eſſe rationem quæ obtenditur, quod parentibus ſimiles futuri putantur, cum id incertum ſit, nec incertus metus ad mortem cujusquam ſufficere debeat. [14] Neſcio quis Chriſtiano Imperatori Arcadio auſus eſt hoc dictare, [a] debuiſſe paterno perire ſupplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus [b] narrat interemtam ſobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla ſuccreſceret.* Nec magis juſta cauſa metus ultionis, [c] unde natum eſt Græcum proverbium:

a L. 5. §. 1. C. ad L. Jul. maj.
b Lib. XXVIII. c. 2. in fin.
c Vict. de jure belli n. 38.

15 Deſipit occidens patrem qui pignora ſervat.

3. At [d] Seneca: *nihil eſt iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pauſanias Græcorum Imperator, [e] φὰς τοῦ Μηδισμοῦ παῖδας οὐδὲν εἶναι μεταιτίους· *dicens illos extra culpam eſſe partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epiſtola ad Senatum: o *quare filiis Avidii Caſſii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

d Sen. lib. II. *de Ira c. 34.*
e Herodot. Lib. IX. c. 87.

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data [f] paternam impietatem in poſteros ſe vindicaturum minatur: ſed ipſe jus dominii pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita in vitam noſtram, [16] ut munus ſuum, quod ſine ulla cauſa & quovis tempore auferre cuivis quando vult poteſt. Igitur ſi morte immatura

f Exod. XX, 5.

GROTII.

o *Quare filiis Avidii Caſſii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii, (*cap. 12.*) Laudat parem Conſtantii humanitatem *Julianus.* (Orat. II. p. 100, 101. *Edit. Spanh.*) oſtenditque ſæpe ex malis parentibus bonos veniſſe liberos, ſicut e ſaxis apes evolant, e ligno amaro naſcuntur ficus, e ſpinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc ſunt: ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος [τετολμηκότος habent Edd.] νήπιον κομιδῆ τῆς πατρῴας οὐδὲν εἴασας μετασχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα· *etiam mortui filium infantem admodum non ſiviſti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem ſemper vergens perfectæ virtutis eſt teſtimonium.* (Orat. I. in fin. *pag.* 49. A.)

GRONOVII.

14 *Neſcio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Conſtantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Deſipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱοὺς ἀπολείπει.

16 *Ut munus ſuum*] Tanquam in beneficium precarium.

(kk) Minime reprehendit, ſed in medio relinquit, utrum mos ille ſit juſtus, an injuſtus. Inſpice locum, *Lib.* VIII. c. 80. *J. B.*

tura ac violenta rapit liberos [a] Acanis, [b] Saulis, [c] Jeroboami, [d] Achabi, p in ipsos jure dominii, non pœnæ, utitur, sed eodem facto [17] gravius punit parentes. Nam sive [18] superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas q ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas: certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt: ut a Chrysostomo [e] recte dicitur, quicum consentit Plutarchus, [f] *οὐ λυπεῖσα μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι' αὐτοὺς ὁρᾷν·* *nullum durius supplicium, quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare:* sive non eousque provivunt, tamen [19] cum eo metu occidere magnum est supplicium. *Duritia populi*, inquit Tertullianus, [g] *ad talia remedia compulerat*, r [20] *ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.*

a *Jos.* VII, 24.
b II *Samuel.* XXI.
c I *Reg.* XIV.
d II *Reg.* VIII, 19. 20.
e *Homil.* 29. *in* 9. *Gen.* Tom. I. pag. 231.
f *De sera Num. vind.* p 561. A.
g *Advers. Marcion.* Lib. II. c. 15.

2. Sed simul notandum est, hac graviore vindicta non uti Deum, nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, s quæ *ἄγη* ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facunde disserit Plutarchus, libro de sera Numinis vindicta. Exstat t apud [21] Ælianum oraculum tale Delphicum:

At

GROTII.

p *In ipsos jure dominii non pœnæ utitur*] Hæc est sententia Rabbini *Simeonis Barsema*, longe verissima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

r *Ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos scire quid de his statuissem, quo tristiores periretis.* (Cap. 8.)

s *Quæ ἄγη ipsi vocant*] Vide *Plutarchum* Pericle: Tom. I. pag. 170. A.) & quæ supra dicta hoc libro c. XIII, §. I.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

GRONOVII.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali sensus est, parentum superstitum ob amissos perpetuus aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superstites*] Vivunt & vident ipsi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conscientia orbitatem sibi a Deo pœnæ loco statui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent suos non diurnaturos, mori.

20 *Ut vel posteritatibus*] Si pro sese nihil timentes, at propterea, ne pœnam in posteros derivarent.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος
οὐχὶ χρονιστόν.
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφάλησι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν,
Εἱλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

At sceleram fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari; non si genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

u Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobat [22] auri Tholosani apud a Strabonem & b Gellium. De perjurio similes sententias [23] supra adduximus. Deinde vero, etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si x insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. XVIII. c & exemplis quibusdam a Plutarcho dicto loco probatur.

a *Lib.* IV. p. 188.
b *Lib.* III. c. 9.
c *Vers.* 20.

3. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata sint supplicia, quæ impios post hanc vitam manent, y ideo in eo federe nulla exstat comminatio [24] personas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus [25] sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria.

4. Quare eadem illa divina lex, d ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat. quam legem z pii reges etiam in [26] perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant e Josephus & f Philo, ut & similem Ægyptiam

d *Deuter.* XXIV, 16.
e *Lib.* IV. c. 8. §. 39.
f *De Legg. Spec.* Lib. II. p. 801, & *seqq.*

GROTII.

u *Agebatur autem ibi de sacrilegio*] Ut & *Libanius*: ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ ἔπω μέν. ἐκ ἔςι δὲ ὅτε αὐτὲς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτὲς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τὲς ἐξ ἐκείνων· *quorum alii jam pœnas dedere, alii nondum quidem, sed nemo eos pœna eximet: nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex iis nascituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione quam edidit *Gothofredus*.

x *Insignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro VI. pag. 81. (*Edit. Colon.* seu *Genev.* 1616.)

y *Ideo in eo federe nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens*] *Tertullianus* de monogamia: *desivit uva acerba a patribus manducata dentes filiorum obstupefacere; unusquisque enim in suo delicto morietur.* (Cap. 7.)

z *Pii reges*] Ut Amasias (II. Reg. XIV. 6.)

GRONOVII.

22 *Auri Tholosani*] *Justin.* 23, 3.

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Personas peccantium egrediens*] Quæ in posteros eorum porrigatur.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure suo vitam repetit a quocunque vult etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adversum sese insidiarum aut læsæ majestatis.

GRO-

gyptiam (ll) Isocrates [a], & Romanam [a] Dionysius Halicarnassensis. Platonis [b] est πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων ἐδὲν ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit [c] Callistratus Jurisconsultus: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest.* Addita causa: *namque unusquisque ex suo admisso* [27] *sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. Ferretne,* inquit Cicero [d] *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum, ut [b] prægnantem mulierem mortis supplicio afficere [28] nefas habitum sit (mm) Ægyptiorum, Græcorum (nn), & [c] Romanorum legibus.

a Busiride. b De Legib. Lib. IX. *pag.* 856. *D. Tom. II. Ed. H. Steph. c L.*26. *D. De Pœnis. d Lib.* III. *de nat. Deor. c.*38.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injustior sane lex [e] Persarum & Macedonum [d] [29] devovens & propinquorum capita, quo qui in regem pecca-

e Dan. VI, 24. *Just. lib.* X. *c.* 2.

GROTII.

a *Dionysius Halicarnassensis*] Qui sic ait Lib. VIII. (c. 80.) τὸ ἔθος τῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τὰς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet item *lex Wisigotthica* libro VI, tit. I. cap. 8. [Non aperte laudat morem illum *Dionysius Halicarnassensis*, ut jam observavimus, et ex inspectione loci patebit. *J. B.*]

b *Prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum*] Laudat *Philo* libro de humanitate, (*pag.* 710.)

c *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, 18. D. *de statu hominum.* l. prægnantis. 3. D. *de pœnis.*

GRONOVII.

27 *Sorti subjicitur*] Calculis et urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. furo 732.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri jussum, donec pepererit, fœtum ediderit l. 3. D. *de pœnis.*

29 *Devovens &*] Etiam supplicio destinans.

(ll) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Busiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod sciam: immo de illa silere video eos, qui ex professo mores & leges *Ægyptiorum* collegerunt, e. g. BOECLERUM, *Tom.* II. *Dissert.* XXIII. MARSHAMUM, in *Canone Chronico &c.* Occasionem errori dederunt verba ista, ἐδὲ εἰς τὰς παῖδας ἀναβληθήσεσθαι τὰς τιμωρίας etc. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindicta divina, quam putabant *Ægyptii* non differri, ut posteri demum illam experirentur. *J. C.*

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. I. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Historicum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De sera Numinis vindicta,* pag. 552. D. *Tom. II. Ed. Wech.* & ÆLIANUM, *Var. Hist.* Lib. V. Cap. 18. *J. B.*

GRONOVII.

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem esse tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro II. et exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur Lib. II. *De specialibus Legg.* pag.

a Lib VIII. c. 8. peccarant tristiores perirent, ut Curtius [a] loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit [e] Ammianus [b] Marcellinus.

b Lib. XXIII. c. 6.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant aut exspectare possint perduellium liberi, [30] in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, [31] cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id est [f] *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi a Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege [c] illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad* [32] *nulla sacramenta perveniant*. Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, [33] alibi a nobis est explicatum.

c L. 22. C. De Pœn.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad [34] populum vere subditum: (nam [35] qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia, puniri potest, [36] ut diximus) si quæratur an is populus malo possit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus [g] si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud

pag. 802. D. sed inspicienti patebit, sensum ejus valde mutatum fuisse ab Auctore nostro. Ille etiam, aut exscriptor, sine dubio posuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap.* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis et universa familia, capite damnatum fuisse a *Dario*, secundum *Persarum* morem. *J. B.*

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide et *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus prohibiti sunt*] Simile reperies in C. in quibusdam, 12. *De Pœnis*. (DECRETAL. V. 37.)

GRONOVII.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum sit.

31 *Cujus tamen usus*] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod sentiat in hæredibus suis is qui peccavit.

32 *Nulla sacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere subditum*] Cujus et in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui subditus non est*] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(oo) Ita omnes Editiones: sed legendum *Antiphontis*. Vide locum PLUTARCHI, *Vit.* X. *Rhetor.* p. 833. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

g *Si ipsius populi consensus accesserit*] *Philo* de Ægyptii regis subditis Abrahami tempore, (*De Abrah.* pag. 363. D.) παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονοὺ συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα· *sensit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus esset super injuste facto,*

aliud quod per ſe ſit pœna dignum, ſed agimus [37] de eo contactu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor [a] Chriſtianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τȣ̃ λαȣ̃· *acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit [38] in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus [b] non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

[a] *Quæſt. ad orth.* 138.

[b] *De ſera Num. vind.* p. 559. E.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis, qui non conſenſerunt, malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Hæres vero cur [39] de cæteris debitis teneatur, h de pœna non teneatur, ſicut a Paulo juriſconſulto ſcriptum eſt, [c] *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt* [40] *commentitio jure ne ad hære-*

[c] L. 20. D. *de pœnis.*

cto, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent. Joſephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τȣ̀ς πέραν Εὐφράτȣ τόπȣς, ὅτι τοῖς τȣ̃ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολȣ́θησε· *particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſusque per loca transeuphratenſia exſulabit, quod impietati regis ſocium ſe fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. XI. §. I. *Ed. Hudſon.*)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo גזלה, c. VII, ſectione 6. *Gemara* Baba Gama cap. X. §. I.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De caſu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus eſt illius capitis, quod peccavit. [Ex illa interpretatione patet, Virum Doctiſſimum heic legiſſe *contactu*, ut nos repoſuimus in ipſo contextu, ex Editione prima, et illa anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepſerat, & plane alienum eſt a ſenſu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione ſumtam, non intellexerant: quanquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Theſaurum*, Edit. 1710. *J. B.*

38 *In tergo*] In alia quacunque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, inſtituto, introducto a legum latoribus. [Difficile ſatis eſt definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Vide A. FABRUM, *Juriſpr. Papinian.* Tit. I. Princip. II. Illat. 5. MARC. LYCKLAMAM, *Membran.* I. 9. JAC. GOTHOFRED. in L. I. *De Regg. Jur.* pag. 5. Cl. SCHULTING. *Juriſprud. Ante-Juſtin.* pag. 675. col. I. *init.* Expendi etiam poteſt nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipſienſibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* eſſe, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

heredes tranſeat, vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, i ſed 41 in bonis, quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipſa rerum inæqualitate, ſimul cum dominio fuit introductum. Dion Pruſæenſis [a] Rhodiaca; ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς. *quæ debuerunt majores, ea non minus debent poſteri. neque enim dicere poteſtis repudiatam a nobis hereditatem.*

a Pag. 129. C.

XX. Et hinc ſequitur, ut ſi ultra meritum nova quædam cauſa 42 obligationis exſtiterit, deberi 43 jam poſſit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi poſt ſententiam, alibi poſt litem (pp) conteſtatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in (qq) conventionem deducta eſt. Jam enim nova acceſſit debendi cauſa.

GROTII.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, in cauſa Recceswinthi. vide quæ ſupra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla eſt perſona quæ ad vicem ejus qui e vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut *Cicero* ait ſecundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut ſubirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipſum reſedit, quam reddere debuit; accipiendum eſt jam tum placuiſſe populis, cum diſceſſum eſt a communione rerum, & introducta ſunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam poſſit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum. Vide *L. 26. & 58. D. De Oblig. & act. L. 139. 164. De diverſ. Reg. Jur. L. 3. § 11. De Peculio.*

(qq) Vide *L. 47. D. De actionib. emti & vend.* Sed hæc eſt pœna improprie dicta.

CAPUT XXII.

DE CAUSIS INJUSTIS.

I. *Explicatur discrimen inter causas justificas & suasorias.*

II. *Bella, quæ utroque causarum genere carent, ferina esse.*

III. *Bella, quæ suasorias causas habent, non justificas, esse prædonum.*

IV. *Quasdam esse causas, quæ falsam habeant justi speciem:*

V. *Ut metum incertum:*

VI. *Utilitatem sine necessitate:*

VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*

VIII. *Cupiditatem melioris soli:*

IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*

X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*

XI. *Injustam causam esse & libertatis desiderium in populo subdito:*

XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quasi ad ipsorum bonum.*

XIII. *Item titulum universalis imperii quem quidam adscribunt Imperatori, qui refellitur:*

XIV. *Alii ecclesiæ, qui item refellitur.*

XV. *Item voluntatem implendi vaticinia sine Dei mandato.*

XVI. *Item id quod debetur non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*

XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

I.

1. Diximus *a* supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, ᵃ illas vocat προφάσεις, quia palam

a Lib. II. c. I.

GROTII.

a *Illas vocat* προφάσεις, *quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine* αἰτίας] Sic & *Plutarchus* distinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæsaris & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* p. 13. *Edit. H. Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *causas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: & *prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi distinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθὲς, (Lib. VI. c. 6.) ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. [postremum in *Cap.* 33. ubi tamen est ἀληθὲς, ut in priori διάνοια, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam προ-

palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties (aa) Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex [1] Xenophontis & [2] Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus; quæ Polybio [a] notata. Similiter [b] Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero [3] controversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; [b] ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, [c] cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent, ubi conflagrassent Sidicini, ad se trajecturum esse incendium. [4] Antiochum (bb) quoque Livius [a] me-

a Lib. III. c. 6. 7. 8. 9.
b Lib. I. c. 23. 56. 88.
c Livius lib. VIII. c. 30.

προφάσεων vocem usurpat in Mithridatico, (pag. 209.) Idem civilium v. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur, (*pag. 716. Edit. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν καὶ προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in historia Hunni Zaberganis. (*Cap. 5.*) Adde quæ diximus supra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Persicorum II. dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas. (*Cap. 15.*)

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum, ἀρχῶν, Latinum *principiorum* vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. I. §. I. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν sæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam. [De hoc vide MEURSIUM, *Gloss. Græco-Barbar.* pag. 415. SALMASIUM, in *Achill. Tacitum*, pag. 581. DUPORT. *Gnomolog. Homeric.* pag. 112.]

GRONOVII.

1 *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato. *Justin.* 5, 11.

2 *Agesilai*] De quo *Justin.* 6, 2.

3 *Controversiam Corcyrensium*] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non sinerent.

4 *Antiochum in Romanos*] *Justin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

(aa) Exempli gratia, *Lib.* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

(bb) Auctor, dum festinans legeret, & ad verborum constructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit quod de *Bœotis* dicit LIVIUS: *In* Bœo-

[a] memorat in Romanos bella fufcepiffe, in fpeciem caufas habentem [5] Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex [6] labente Romanorum difciplina fpem magnam concepiffet. Sic Plutarchus notat [7] non ex vero objectum Antonio a [b] Cicerone, quod caufa effet belli civilis, cum Cæfar bellandi certus [c] prætextum tantum ab Antonio cepiffet.

a Lib xxxvi. c. 6.

b Philipp. II. 22.

II. Sunt qui neutro caufarum genere feruntur in bella, [d] periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, [8] propter ipfa avidi. Horum

Bœotiam *ipfe* [Antiochus] *profectus eft; cauffas in fpeciem iræ adverfus Romanos eas, quas ante dixi* HABENTEM: Brachyllæ *necem* &c. Eundem errorem, fine dubio hinc hauftum, errat BOECLERUS, *Differt. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

GROTII.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepiffet*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν· *hæc pridem prætexto opus habenti fpeciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba funt in hac hiftoria *Plutarchi*, (Vit. *M. Antonii*, pag. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharfal.* I. 263. &c.)

—— Cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras. Juftos fortuna laborat
Effe ducis motus, & caufas invenit armis.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipfa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis otium eft voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* (Cap. 2. pag. 672. *Edit. Gron. Valef.*)

GRONOVII.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33. 27.

6 *Labente difciplina*] Non de Romanorum, fed de Thebanorum ibi difciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere caufæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, fed irarum, quas Bœoti conceperant adverfum Romanos, & ob quas Antiocho promptius acceffere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Cherfonefo per occafionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Afia geftarum adverfus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepiffent. Denique exful Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falfum notavit; nam conftat Antonium armatum fuiffe, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæfar Octavianus. *Appian.* 3. civil. 552. *Dio* 45, 276. quanquam omnes fere Græculi fanctiffimas & ex optimo erga rempublicam animo fufceptas actiones criminentur & peffime interpretentur. [Vir Doctiffimus falfo exiftimavit, Auctorem noftrum loqui de *Cæfare Octaviano*; quum in animo habuerit *Julium Cæfarem.* Nec ullus locus fuiffet reprehendendi *Plutarchum*, aut dubitandi an id, de quo agitur, ille notaverit, fi locus infpectus fuiffet, cujus finem in Nota fua adfert Auctor, & quem nos diftincte indicavimus. *J. B.*]

8 *Propter ipfa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. *Juftinus* 25, 4.

(cc) Dicit equidem TACITUS *Hift.*

a Ethic. Nicom. 7. 1.
b Lib. II. de Clem. c. 4.

rum vitium humanum excedit modum, *θηριότητα* [a] Aristoteles vocat. De his Seneca: [b] *possum dicere non esse hanc crudelitatem,* [c] *sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo [c] Nicomachiorum: *δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαίφονός τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιντο·* *omnino enim crudelis habendus sit, qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: [d] *τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία;* *nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.* Idem ille Seneca epistola XIV. *nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

c Cap. 7.
d Orat. XXXVII. p. 473. B.

III. 1. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod a Romanis jurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, [f] qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles [e] de belli suasoribus; *ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι;* *qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, &* [9] *eos qui nullam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?*

e 1 Rhet. 3.

2. Talis Brennus, [f] qui omnia dicebat esse validiorum. [10] Talis Silio [g] Annibal, cui

f Liv. v, 36.
g De Bell. Pun. Lib. XI. vers. 183.

pro federe proque
Justitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est: [h] *Quæ-*

h Seneca. Herc. fur. vers. 407.

Hist. III. 41. & V. 19. *periculorum avidi:* Sed illud *propter ipsa* deest Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quam ipsis periculis lætus.* Hist. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi caussa.* Quæst. Nat. V. 18. *J. B.*

GROTII.

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non est ira, feritas est.*

f *Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat*] L. pro hærede. II. §. ultimo & sequentibus legibus, D. *de hæreditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos *πόλεμος ἀπροφάσιστος*, bellum sine prætextu. [Apud PROCOPUM, *Gotth.* II. 14.] Galli apud Livium V. *in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.* (Cap. 36.)

GRONOVII.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc desunt in vetustioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] *Liv.* 5, 36.

GRO-

Quæritur belli exitus,
Non causa.

Et: [a] *a Lucan. VII, 260.*

Hæc acies victum factura nocentem est:

Et: [b] *b Tacit. Ann. XV, 1.*

Id in summa fortuna æquius quod validius.

Nec male his aptes illud Augustini: [c] *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere ac subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus: [d] *bella* [11] *non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: [e] *ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius* g *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: [f] *οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν ἐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλἔνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθἔντες· qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur,* h *quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

c Lib. IV, de Civ. Dei c. 6.
d Lib. II. c. 6.
e Cap. 19.
f In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202.

IV. Alii

GROTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδȣς ἕκατι ἢ δυσμενείας ἀλόγȣ, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τȣ̀ς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμεναι, ȣ̃τοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri causa, aut cæco odio, nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* (Cap. 1.) Exemplum nobis dat illustre *Menander Protector*: ὅτι Βαιᾶνος ὁ τῶν Ἀβάρων χάγανος ȣ̓δεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, ȣ̓δὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντώτατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde plane, barbarum in morem exuit pacta* (Cap. 21.)

GRONOVII.

11 *Non causa*] Non adversus quos justa bellandi causa erat, sed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

GROTII.

h *Quales sunt tyranni*] Bene *Philo* in Decalogum: ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· ȣ̃τοι δέ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμȣ̃ντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τ᾽ ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti sunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus*

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, [a] non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, [b] duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ, cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

a Lib. XXI. c. 6.
b Vit. Pyrrh. p. 389.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere [12] supra diximus. Ut enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo, & quidem ita constet, ut certum id sit [13] ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Injusta igitur bella [14] Romanorum [c] in Philippum Macedonem, [15] Lysimachi in [d] Demetrium, [16] ni alia causa adfuit. Valde

c Zonaras, Lib. IX. C. 15.
d Pausan. l. 1. c. 10.

nibus magistratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur. (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex *Curtio*, *Justino*, *Seneca & Augustino* producta sunt ad dictum cap. 1. §. 1. libri hujus.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica necessitate, sed quatenus in actionibus humanis quæ sæpenumero ambiguæ sunt, potest fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lysimachi in Demetrium*] *Pausan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia causa*] Certe fuit in bello adversus Philippum, qui Romanis insidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fedus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miserat, quæ simul cum illo adversus Scipionem in acie steterunt: & Athenienses Rom. socios obsidebat. Videntur auctoris memoriæ illusisse tres urbes, in quibus præsidium habebat Philippus, quasque non contumeliosius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Thessalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præsidiarios educere nollet, bellum jam inceptum continuatum est: *Liv.* 32, 37. Sed hoc non erat in suo solo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixisset injustam fuisse Samnitium causam adversus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam 10, 1. & Istrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. [Non opus erat ut Vir Doctissimus conjiciendo quæreret, quid occasionem dederit errori Auctoris nostri: neque enim ullus error est, quum ZONARAS, in ora libri laudatus, diserte testetur, caussam belli a *Romanis* adversus *Philippum* Macedonem suscepti,

Valde mihi placet [a] Taciti illud de Chaucis: *populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.* a Germ. c. 35.

VI. [17] Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, [i] Darius in Scythas (ee).

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fecundius possideatur: quam [18] Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait [b] Tacitus. b Hist. IV. c. 73.

IX. Æque est improbum, [19] inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, [c] etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt. c Vict. de Ind. rel. i. n. 31.

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut [20] virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, [d] siqui sint populi omnino destituti [21] a rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus [22] de d Vict. de bello n. 5. 6. 7. 8. Id. l. 11, n. 18.

cepti, fuisse metum, ne ille auxilio esset *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem sufficit ad scopum Auctoris nostri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum, a quibus periculum aliquod imminere potest, non tale tamen, ut justam caussam bello præbeat. *J. B.*)

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec si quis videat valde utile sibi fore, si alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut necessitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæs. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hispanorum in subjugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

21 *A rationis usu*] 2, 3. 6.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam si sequamur APOLLODORUM, *Lib. II. Cap. 6. n. 1.* exemplum huc non faciet, quum, secundum istum, ex pacto peteret *Iolem Hercules*: violatio autem fidei datæ justam bello caussam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

[22] de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet [23] cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi, siqui reperiuntur, toti amentes, de quo merito dubito.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi [24] quasi naturaliter [a] dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, [b] cum de pœnarum jure agere- mus, nobis tractata.

XI. Sed [k] nec libertas, sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ [25] præcedente factum omne humanum, & de libertate, [26] κατὰ στέρησιν, non de ea quæ est [27] κατ' ἐναντιότητα, hoc est, ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quo pertinet illud Albutii: [c] *neminem natum liberum esse, neminem servum; hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et [d] Aristotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον. *e lege venisse, ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet: [e] δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. *vocatus es ad servitutem? ne id te torqueat.*

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi [28] dignos qui serviant, quos naturaliter servos interdum philosophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent usum libera

[a] Plato de rep. Lib. V. pag. 470. C. Arist. Polit. I. 2. Eurip. Iphig. in Aul. vers. 1400. &c. Livius, XXXI. c. 29. Isocr. Panathen. p. 267. B. Ed. H. Steph.

[b] Hoc libro c. XX. §. 40.

[c] Senec. III. contr. 21.

[d] 1 Polit. c. 3.

[e] 1 Cor. VII, 21.

GROTII.

k *Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest*] Vide concilium IV Toletanum, et quæ nos supra cap IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

22 *De sustentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus est pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

24 *Quasi naturaliter*] Tanquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis est ipso naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipsius vel aliorum in certam personam imposuerit.

26 Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, sic, ut ei absit servitus.

27 Κατ' ἐναντιότητα] *Per contrarium*, quasi servitus ei supervenire non possit.

28 *Dignos qui serviant*] Qui sint ingenio minus liberali.

libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quæsitum sit. [a] Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque suarum moderandarum non habeant, [29] occupanti & idoneo natura concedit.

a Vict. de Ind. n. 24.

XIII. 1. Vix adderem stultum esse titulum, [b] quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi jurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset [c] pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se [1] mundi dominum [d] vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod [m] Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur [n] τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

b Ayala de jur. bell. lib. 1, c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & seqq.

c Ad l. 24. D. de capt.

d L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.

[e] Orbem jam totum victor Romanus habebat,

e Petron. c. 119. Ed. Burm.

multaque similia [30] per complexionem, aut [31] excessum, aut [32] excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola [o] Judæa sæpe venit [f] nomine τῆς [33] οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, [p] id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ Delphi

f Luc 11, 1

GROTII.

l *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonensi* actione XI. & XII.

m *Romaniam posteriores scriptores vocant*] Ut & *Athanasius* ad solitarios. (*Tom. I. pag. 832.*) Id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

n Τῆς οἰκουμένης *nomine*] *Philo* de legatione: τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· *de pluribus utilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.* (Pag. 993. D. E.)

o *Judæa sæpe veniat nomine* τῆς οἰκουμένης] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *restringi debet ad eam regionem, de qua sermo est.* [Vide *Palæstinam* Eruditissimi RELANDI, nuper cum summo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* I. *Cap.* 5. ubi & testimonia Veterum referuntur de *Hierosolyma* in medio Terræ sita. *J. B.*

p *Id est in medio Judææ*] Discas hoc ex *Josephi* lib. III. belli judaici, (cap. 3. §. 5. *divis. Hudson.*)

GRONOVII.

29 *Occupanti & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: constituerat enim, ut senex quivis alterius liberis, perinde ac suis, imperaret, & indecoro agentes eos coërceret. *Crag.* lib. 3, p. 160.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut sententia significamus.

31 *Excessum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni soli, cui aliquid præcipuum ante alios esse significamus.

33 Οἰκουμένης] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Justin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

a De Monarchia, Lib. I. *Arist.* VII. *pol.* IV.

Delphi similiter dicti [34] orbis umbilicus. Neque est quod quenquam moveant Dantis [a] argumenta, quibus probare nititur, Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quae adfert, suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quae regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse [35] ut unum regimen non ferat.

b Silv. verb. bellum p. 1, n. 21. Covarr. loco citato n. 9.

2. Deinde vero concesso hoc expedire, [b] jus imperii non sequitur, ut quod [36] nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem, quae olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quaesita ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione q in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quaedam etiam civitates olim plane subditae, postea tantum ex parte subditae, aut tantum inaequaliter federatae esse coeperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

c Vict. de Ind. rel. 21, & seqq. Ayala l. 1. c. 2. n. 29.

XIV. 1. Sed & [37] Ecclesiae jus fuerunt [c] qui adsererent etiam in (ff) populos ignotae hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus apostolus aperte dixerit, eos qui extra Christianismum

GROTII.

q *In aliarum gentium aut regum jus transierunt*] Exemplum sume in Hispania, de qua vide *Gomezium* in §. fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col. 9. de electione. *Jasonem* in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de summa Trinitate. Menochium* conf. 11, num. 102. Cardinalem *Tuschum* practicarum conclusionum 345. §. rex Hispaniae. *Molinaeum* in conf. Parif. in pr. num. 20. *Chassanaeum* de gloria Mundi parte v, consid. 28. *Azorium* institutionum moralium lib. 11, c. 5. p. 2.

GRONOVII.

34 *Orbis umbilicus*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Augustus, libello post mortem ejus in senatu lecto, addiderat consilium coërcendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuisse, aut etiam his carentem, sola in Italia regnare maluisse, quam eo magnitudinis excrescere, ut viribus suis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Nisi ex consensu aut pœna*] 2, 5. 1.

37 *Ecclesiae jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa divisit inter Lusitaniae & Castellae reges bello subigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus sibi tribuit transferendi regna, siquis ambitioni Paparum adversetur. Sic Julius II. regnum Navarrae, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia se ille Ludovico XI. regi Galliarum adversus Papam & Hispanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonensi A. C. 1512.

(ff) Confer heic Opus Auctoris nostri *De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra*, Cap. IV. *J. B.*

GRO-

mum sunt, judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τὰς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quanquam etiam ad res [38] terrenas suo modo pertinebat, erat tamen [39] cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum & ad circumstantias peculiares aptatum, per [40] sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem sed natura ipsa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

2. Christus ipse, a quo omnis potestas Ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, [41] qua talis est, propositum, negavit [a] regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuisse ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum. Matth. xxvi, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ [42] erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum [r] signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Johannis locum: [b] *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena:* [s] *non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam*

a *Joh.* xviii, 36. *Vid. Petr. Dam. l.* ii. *epist.* 9. & *Bern. epist.* 221.

b Tractat. cxv. num. 2.

Grotii.

r *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulensis* ad Matth. ix.

s *Non impedio dominationem vestram in hoc mundo*] Hilarius Arelatensis: *non enim ad hoc venerat Christus, ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre præriperet, sed ut cœleste conferret.*

Gronovii.

38 *Terrenas suo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Christiani.

39 *Cœlestis*] Supra humanum modum, quale visum in Apostolis divino instinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Potest referri & ad vitam Christi & ad ecclesiam. Si voluit illud, significat, quatenus est imitabilis, non miraculosa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus ecclesia est, seu cœtus hominum verum Deum in Christo recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras & populos ipsosque reges.

42 *Erat signum*] Flagro utebatur, non quasi hactenus tantum puniret, sed ut ostenderet se graviter puniturum profanationem ædis suæ.

quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſævire metuendo.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus ne [43] percuſſor ſit, 1 Tim. III, 2. *ἀνάγκῃ κρατεῖν*, *imperare* [44] *impoſita neceſſitate*, ea ſcilicet quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe, non epiſcoporum, [t] dixit [a] Chryſoſtomus. Et alibi: *non eſt nobis data poteſtas ut auctoritate* [45] *ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, [u] aut juris qualiscunque

[a] *Act. Ap.* Tom. IV. pag. 626. *hom.* III. *ep. ad Tit.* (p. 385.) *hom. 1. ep. 1. ad Theſſ. hom. 11. p. 168, 169. de ſacerd. Lib.* II.

GROTII.

t *Dixit Chryſoſtomus*] Verba ejus ſunt de ſacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) *μάλιϛα μὲν ȣ̓ν τοῖς χριϛιανοῖς ȣ̓κ ἀφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθȣ̃ν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικαϛαὶ τȣ̀ς κακȣ́ργȣς, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξȣσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύȣσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ ȣ̓ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· ȣ̓́τε γὰρ ἡμῖν ἐξȣσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τȣ̀ς ἁμαρτάνοντας. ȣ̓́τε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπȣ καὶ χρησώμεθα τῇ δυνάμει, ȣ̓ τȣ̀ς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τȣ̀ς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένȣς ϛεφανȣ̃ντος τȣ̃ Θεȣ̃. διὰ τȣ̃το πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτȣ̀ς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejusmodi ſit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores poteſtatis jus datum eſt, & ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui neceſſitate ſed qui voluntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) *ȣ̓ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐϛὶν, ȣ̓δὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV. *εἰς διδασκαλίαν λόγȣ προεχειρίσθημεν, ȣ̓κ εἰς ἀρχὴν, ȣ̓δὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβȣ́λων τάξιν ἐπέχομεν παραινȣ́ντων. ὁ συμβȣλεύων λέγει τὰ περὶ ἑαυτȣ̃, ȣ̓κ ἀναγκάζων τὴν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* (Tom. III. p. 823.) *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia diſtinct. 1. *(Cap. 51.)*

GRONOVII.

43 *Percuſſor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel faſcium.

44 *Impoſita neceſſitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, ſupplicio.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

GROTII.

u *Aut juris qualiſcunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccle-

cunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis:* & epiſcopum officio ſuo fungi ait οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, *non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, [46] qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. [x] Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus præeſt, hic volentibus.*

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis disquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare [y] [47] ſpem conceptam ex aliqua divinorum

ecclesiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis*; de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi.* Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, 8. *diſtinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. II. §. ultimo, *num.* 8. ex ſecundo et octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, et quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus præeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. pag. 25. *Edit. Baſil.*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib.* VI. *verſ.* 362, 363.)

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſcesque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, et regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. [Vide *Saxonem Grammatic.* Lib. XI. pag. 189, 190.] Adde quæ ſupra habuimus libro I. c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. I.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum II. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum et gentium, quod nunc plerisque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdotum literis contineretur fore, ut valeſceret oriens et Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia verum erat;

vinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, 48 non ex

erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantum magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant. *Tacit.* 5. hiſt. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul et orientis imperium nanciſci. *Jovius* lib. I. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM. *J. B.*]

GROTII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum uſque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4. 8. 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & uſque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt?* *Procopius* Gotthicorum I. (Cap. 24.) τῶν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τȣ̃ ἔργȣ ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατα εἶναι· *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳȣ̃ν πρὸ τȣ̃ ἔργȣ τῶν Σιβύλλης λόγων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τȣ̃ πράγματος, καὶ τȣ̃ λόγȣ εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τȣ̃ ἔπȣς ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμωδȣμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως. ȣ̃τως καὶ ȣ̃τος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τȣ̀ς πλείστȣς καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται· ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτȣ̃ γενομένȣ, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillimæ conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit. (Pag. 67. Edit. Genevenſ.)* Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXXIX, in anno CIↃ IↃ LXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia proprie*] Quod niſi præſtet, fit injuſtus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

GRO-

ex justitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in fore exigi non potest, ita nec armis deposci. Nam ad utrumque horum non sufficit, ut id, quod postulatur, sit [49] ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum, quod cum fit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad justitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc sæpe accidere, [a] ut bello causa quidem justa subsit, sed vitium actioni accedat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta [a] [53] honoris studium, aut utilitas aliqua, sive privata sive publica, quæ ex bello ipso seorsim a causa sua justifica considerato exspectatur; sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides [b] de societate secunda, Phocenses ait merito periisse, at non bene fecisse Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præferebat, sed augendo imperio.

a Vict. de Jure bell. n. 2.

b Tom. II. p. 256, 257.

2. *Una & ea vetus causa bellandi est*, inquit [c] Sallustius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipuæ bellorum causæ*, apud [d] Tacitum & in [e] tragœdia:

Ru-

c Fragm. IV, 3. Ed. Wass.

d Hist. IV, 74.

e Senec. Hippol. vers. 540.

GROTII.

a *Honoris studium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Augustinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius esse cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere.* Repete quæ ex *Agathia* supra posuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per se injusta. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honestum, officium, justitiæ διανεμητικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis et obsequii liberorum erga parentes, officii parentum in testamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo sceleftissimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem instigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Georg.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Paris.* ubi caussa ingrati animi diserte exprimitur *J. B.*]

53 *Honoris studium*] Ut quum Antigonus divulgavit, se Olympiadis a Cassandro interfectæ mortem ultum ire, et Alexandri regis sui filium obsidione Amphipolitana liberare. *Justin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

Rupere fedus impius lucri furor,
Et ira præceps.

a Contra Faustum lib. XXII. l. 74. Quo & Augustini illud recte referas [a]: *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quæ sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.*

b Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. 3. Sed hæc, ubi causa justifica non deest, [b] peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt, unde nec ex tali bello restitutio debetur.

Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Ros. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

CAPUT XXIII.

DE CAUSIS DUBIIS.

I. *Dubitandi causa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Unde sequi, tali casu a bello abstinendum.*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare, ad vitandum bellum, an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum detur, multis distinctionibus explicatur.*

I.

a 1 Eth. Nic. 1. Verissimum est quod scripsit [a] Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ [1] a materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, a [2] ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & cur-

GROTII.

a *Ut nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras considerant a corporibus semotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circumscriptæ

curvum nihil est medii. (aa) At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, [b] solent habere interjectum [3] aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in [4] crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est, quod ait [a] Aristoteles, ἔϛι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίȣ αἱρετέον· *quid cui anteponendum sit, difficilis sæpe est judicatio.* Andronicus autem Rhodius: [b] τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐϛι τȣ͂ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile est id, quod vere justum est, ab eo, quod tale videtur, discernere.*

a III. Nicom. c. 1.

b Paraphr. Lib. 1. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit, qui, [5] omnibus expensis, injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est, quod dicit Paulus [c] Apostolus, [6] quicquid non fit ex fide, peccatum esse: [c] quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam [7] vim judi-

c Rom. XIV. 23.

scriptæ & præcisæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari possit, huc an illuc pertineant.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chrysostomum* ad IV. Ephesiorum 31. moral. [id est, in τῷ ἠθικῷ Homiliæ illius, *Tom.* III. pag. 844. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepusculo*] *Quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem.*

5 *Omnibus expensis*] Post maturam deliberationem, pro ipsius sensu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro suis *notis ad conf. Cassand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* pag. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item διάλυσιν *Grotianæ discussionis* pag. 328.

7. *Vim judicatricem*] Conscientiam dictantem hoc probum, illud improbum esse; non semper, prout revera est, sed prout quis educatus & institutus est.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noster, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 1. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, sæpe sic satis difficile esse axiomata & principia Disciplinarum Moralium ad casus singulares aptare: unde tamen ipsas Disciplinas incertas esse minime sequitur. Qua de re vide quæ observavimus in Præfatione nostra ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

GROTII.

c *Quo in loco fides animi judicium de re significat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epistola eodem capite ista (vers. 5.) ἕκαϛος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. *unusquisque sui sensus sibi certus sit.* Et (vers. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo sui damnator non est.* Ambrosius:

judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium [8] nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum erit illud [a] Ciceronis: *bene præcipiunt,* d *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri (bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abstine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non potest, ubi [b] alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque, an æquum sit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non potest, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait [c] Aristoteles: Cicero, [d] *de malis minima.* [e] Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod animus [9] non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur e argumentis ex re petitis, [f] aut ex opinione, quam habet [10] de aliis hominibus, sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est f illud [11] Hesiodi, præstantissimum esse per se sapere;

a De Off. l. 1. c. 9.
b Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.
c Ethic. Nic. 11, c. 9.
d De Off. III. c. 1.
e Lib. VII. c. 4.
f Vasquez 1, 2. disp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæst. 14.

brosius: *peccatum est, quod aliter fit quam probatum est.* Sequitur *Augustinus*: citati ambo a Gratiano post cap. 14, causa 28. quæst. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: *δεῖ ὐ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ᾽ ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· requiritur non modo, ut, quod agitur, sit honestum justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.* (Pag. 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epist. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex re petitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Augustinus* lib. II. de Ordine: *duplex est via, quam sequimur, cum rerum nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vasquez* disput. LXII. cap. 3. num. 10.

GRONOVII.

8 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum justum sit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, sed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide consiliariorum.

11 *Hesiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non satis recte dici, ostendit PUFENDORFIUS, *Lib.* 1. *Cap.* 3. §. 8. ubi & notas nostras videre poteris. *J. B.*

GROTII.

f *Illud Hesiodi*] Usus est Minutius post malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum esse virum, qui consulat, quid in rem sit: secundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere*

ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus [a] eſt; quam qui non habent, [12] ut activum judicum recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele [b] teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus [13] artium momenta edi- ſcere aut expendere vix vacat:

a Victor. de Ind. Rel. I. n. 12. & de Jure Belli, 21. & 24.

b I Topic. c. I.

(dd) *σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνεσίᾳ.*

Dat ſapere regni turba ſapientum comes.

Ariſtides [c] de concordia ad Rhodios ait, ſicut [14] in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

c Tom. II. p.378.B.C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utra-

parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Et pro A. Cluentio *Tullius*: *ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριςος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τὰ κ᾽ ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δὲ αὖ κᾀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ᾽ αὐτῷ νοέῃ, μήτ᾽ ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ᾽ αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid an non.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſa diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

utraque parte probabilia se ostendant argumenta, sive [15] intrinseca, sive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt, de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, [16] in utramvis partem ceciderit. At, si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum discrimen, quod est inter eligenda, g præferenda est pars tutior, ut dici solet:

a Terent. Adelph. II. 1. 20.

a In istam partem potius peccato tamen.

Ideo satius est nocentem absolvere, quam innocentem condemnare.

b Sect. 39. n. 13.

2. Scriptor *b* problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *nemo est nostrum*, ait, *qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.* Antiphon: *c* εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· *si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare, est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis facinus.*

c Orat. XIV, XV. pag. 133. Ed. Wech.

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico *d* Fabius:

d Lib. I. vers. 679.

Cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis 17 *parvisque lacessere Martem.*

Tres autem sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

e Vict. de Jure bel. n. 28.

VII. 1. Primum est, *e* colloquium, *cum duo sint genera disceptandi*, ait Cicero *f*, *unum per disceptationem, alterum per vim,* cum-

f De Offic. I. II.

GROTII.

g *Præferenda est pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.* [Cap. I. pag. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epist. I.] Et hoc explicat *Vasquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

15 *Intrinseca*] Ex ipsa re nascentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1. 20.

17 *Parvisque*] Leg. *parcusque.* rarò rem aciei committere.

GRO-

cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet priore. Et Terentius: [a]

> h *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
> *Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?*

[a] *Eunuch.* IV, 7. 19.

Apollonius Rhodius [b] dixit; 18 μηδ᾽ αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Et Euripides: [c]

> Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μή, βίᾳ δορός.
> *Verbis id impetrabo: sin nequeo, manu.*

[b] *Argon.* III, 185.
[c] *Supplic.* *vers.* 347.

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent, (*vers.* 748.)

> *Et vos quoque, urbes, quæ, quod est verbis datum*
> *Transigere,* 19 *potius fertis ad cædem arbitram.*

Achilles Iphigenia in Aulide, (*vers.* 1017, *& seqq.*)

> *Si paret æquo, nil mea vobis ope*
> *Opus est; salutis est in hoc uno satis.*
> *Ego simul amici gratiam servaverim:*
> *Minusque vitio vertet omne agmen mihi,*
> *Ratione si rem gesserim, non viribus.*

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus, (*vers.* 519.)

20 πᾶν

GROTII.

h *Omnia prius experiri quam armis*] *Dionysius Halicarnassensis* in excerptis legationum: μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων. *non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: πρῶτον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν, ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν· *homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosiliere.* (Declam. I. pag. 196. D. *Ed. Paris. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*vers.* 1166 *& seqq.*)

> τὸ θεῶν
> Ἔπος ἀληθὲς εὗρον,
> Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
> Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίου
> Λογχαῖσι καταπαυόμενοι
> Πόνους θνατῶν ἀπαθῶς.
> Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
> Αἵματος, οὔ ποτ᾽ ἔρις
> Λείψει κατ᾽ ἀνθρώπων πόλεις.

> *Stulti nimium, queis virtutis*
> *Mensura placet unica, ferrum;*
> *Quibus humani pausa laboris*
> *Non nisi sævo quæritur ense:*
> *Nam si virtus sanguine tantum*
> *Spectanda venit, nunquam discors*
> *Furor infestas deseret urbes.*

GRONOVII.

18 Μηδ᾽ αὔτως] Non statim vi, priusquam verbis tentari.

19 *Potius fertis*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

GRO-

[20] πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

a Lib. XXXV. c. 45. Id auctum sic extulit apud Livium [a] Phæneas: [i] *multa homines, ne bellare necesse sit,* [21] *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.* Mardonius apud Herodotum [b] Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρῆν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejusdem essent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non prœliis, controversias tractare.*

b Lib. VII. c. 9.

c Ant. Rom. L. VIII. c. 8. 2. Coriolanus apud Halicarnassensem: [c] τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν. *si quis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confessione æquum est.* Apud eundem Halicarnassensem

d Lib. III. c. 11. rex Tullus; [d] *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum [e] Vologeses: *æquitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex [f] Theodoricus: *tunc utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.*

e Annal. XV, 2.
f Cass. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum est inter eos, [22] qui communem judicem nullum habent, [k] [23] compromissum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum est enim, quod summa vi defenderis quum extorquetur, hoc idem postmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. vers. 94.)

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hostile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, desperatione in virtutem versa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque sit summum imperium.

23 *Compromissum*] Conventio, qua arbitri sententiæ se obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miscell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromissum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide *Conestagium* de Conjunctione regnorum Castellæ et Portugalliæ, digna tamen, quam insistant æqui et pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri sumti inter Magnum Norvagiæ et Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [SPARTIAN. in Vit. *Pescennii Nigri*, Cap. 2.] Magnus rex Suediæ arbiter sumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In federe Lacedæmonio-

μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait [a] Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiaraus [24] Eriphylæ judicium permiserunt, narrante [b] Diodoro. De [c] Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem [d] Corcyrenses Corinthiis significant, paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat [e] Aristides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates (ee) oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

a Lib. I. c. 85.
b Lib. IV. c. 67.
c Plutarch. in Solon. p. 83. E.
d Lib. I. c. 28.
e Orat. Platon. II. p. 248. B. Tom. III.

2. Sic olim [f] Ardeates & Aricini, postea (ff) Neapolitani & Nola-

f Livius lib. III. c. 71.

moniorum et Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ πάτρια, *qui stare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη· *si qua sociarum civitatem cum socia civitate controversiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur.* Est utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum sumsere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν σπουδάζεται, βιάζεσθαι οὐδαμῇ πρόσεστιν. *arbitrio sumto dirimere controversa parati sumus. at qui stare judicio volunt, eos vi impetere iniquum est.* (Cap. 34.) Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum se ostendit, judicem accipere de iis, quæ Romani disputabant. (*Cap. 24.*) Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. et quod est in federe Antiochi ex eodem *Polybio*, itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ successione: Comes Holsatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante historiæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certe in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio. J. B.*]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adrasti sorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla est Oratio *Isocratis* adversus *Ctesiphontem*, cujus vel nomen nescio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notissima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Bas.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionysium Halicarnassensem.* Auctor noster exscripsit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res a CICERONE, *De Offic.* I. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

Nolani, controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt, Et Samnites in controverſia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus [a] ſibi & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, [b] ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud [c] Livium ad communes ſocios. Et Philippus [d] Macedo in controverſia cum Græcis ait ſe arbitrio uſurum populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis & Armeniis poſtulantibus [e] Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuiſſe Plutarchus: [f] *ἐκ ἐᾷν ςρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι*: *ne ſinerent prius ad bellum veniri, quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: [g] *ὥςε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον.* *olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſæpe jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes idem [h] teſtis eſt.

3. [1] Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi, [i] ut [25] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum eſt, ut majus multo vitetur incommodum, id eſt, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea [26], quæ alibi diximus, cum temperamento quodam eſt intelligendum.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias cauſas utile eſſet, [k] imo quodammodo factu neceſſarium, conventus quosdam haberi Chriſtianorum poteſtatum, ubi per eos, quorum res non intereſt, aliorum controverſiæ definiantur: imo & rationes ineantur

a Xen. Cyrop. lib. II. *c.* 4. §. 7.
b Livius, Lib. XL. *c.* 17.
c Lib. VIII. *c.* 23.
d Idem, Lib. XXXII. *c.* 10.
e Plutarch. Pomp. p. 637.
f In Num. pag. 68. *A.*
g Lib. IV. *p.* 197.
h Lib. XI. *p.* 501.
i Vict. de Jure belli n. 28.
k Molina diſp. 103. §. *quando int. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp.* 31. *dub.* 4. *n.* 72.

GROTII.

1 *Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam*] *Gregoras* libro x. de Alexandro Bulgaro: *ὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριςιανοῖς ἀπηνῶς ὑτωσὶ κατ᾽ ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι.* *indecorum eſſe Chriſtianis, tanta cum acerbitate inter ſe armis certare, cum rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.* (*Pag.* 219. *Edit. Genev.*)

GRONOVII.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenſes apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] 1, 2. 9.

(gg) Aut valde fallor, aut idem eſt, quod paullo poſt Auctor refert, ſed ita ut in poſteriori loco vere tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nusquam legitur, quantum quidem ſciam. Originem erroris indicavimus in Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

tur [m] cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud Gallos [n] Druidum fuisse usum [a] Diodoro ac Straboni [b] proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

a Biblioth. Lib. v. c. 31.
b Geogr. Lib. iv. pag. 197.

IX. Tertia ratio est [o] [27] per [c] sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus [d] oratione in Fortunam altera: & multo ante, Solomo Prov. XVIII, 18.

c Thom. 2. 2. qu. 95. art. 8. & ibi Cajetan.
d Pag. 599.

X. 1. Sortis autem affine quid est certamen singulare, (hh) cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, [p] quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim [e] de Peloponneso [31] Hyllus & Echemus, de regione [f] ad Inachum [32] Hyperochus & Phemius, de Elide [g] Pyræchma Ætolus & [33] Degmenus Epeus, de Iba [h] Corbis & Orsua. Videtur enim id, si [34] non ab ipsis recte fieri, certe a civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud [i] Livium Metius Tullum sic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo [k] vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: [q] & apud Virgi-

e Herodot. Calliope, sive Lib. IX, 26.
f Plut. quæst. Gr. pag. 294.
g Strab. VIII.
h Livius lib. XXVIII. c. 21.

i Lib. I. cap. 23. *k Ubi supra*, L. VIII. p. 357.

GROTII.

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Cassiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gailium* de Pace publica, II, cap. XVIII. n. 12.

n *Druidum fuisse usum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, episcopi successere. Vide epistolam episcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de episcopis Hispaniæ *Rodericum* Toletanum libro VII. c. 3.

o *Per sortem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. I, cap. 28.

p *Quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ.*] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, (Phœniss. *vers.* 564.)

Rex sit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: πολὺ γάρ πε καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. *multo enim satius justiusque est, unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.* [Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. H. Steph.*]

GRONOVII.

27 *Per sortem*] Religioni & fortunæ committendo. *Justin.* I, 10.
28 *Herod. Pol.*] 9, 26.
29 *Plutarch. quæst. Gr.*] pag. 294.
30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Paris.*)
31 *Hyllus*] Ὕλλε τῶ Ἡρακλείδε καὶ Ἐχέμε Αἰγεάτε· *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.
32 *Hyperochus*] Archivorum rex.
33 *Degmenus*] Ænianum rex.
34 *Non ab ipsis recte*] *Machiavellus* ad Livium I, 22. & 23.

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

GROTII.

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

 Æquius

Virgilium Æneas æquum fuiſſe ait, ut inter ſe & Turnum eo modo res definiretur.

2. Certe [r] inter cæteros Francorum veterum mores hunc impenſe laudat Agathias libro primo, [a] cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: ἀλλ᾽ εἴπερ ἄρα καί τιν᾽ ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι. εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ᾽ ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον· *ſi quæ forte inter reges oriantur controverſiæ, aciem quidem omnes inſtruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conſpicati ſunt ſe invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores ſunt, ut jure potius certent: aut ſi id nolint, ipſi inter ſe ſingulari dimicent certamine, & ſuo duntaxat ipſorum periculo rem tranſigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis inſtitutis convenire, ut ipſi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confeſtim ſolvunt exercitus, & reſtituta pace tuto inter ſe commeant, ſublatis malorum cauſis. Tanta in ſubditis cura juſtitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & ſuis obſequens.*

XI. Quanquam vero in cauſa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, [s] magis tamen ad id tenetur, qui petit, quam qui poſſidet. Ut enim in pari cauſa melior ſit poſſidentis conditio, [b] non civili tantum juri ſed & naturali convenit. cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotelis quæ

[a] Cap. 2.

[b] *L. in pari 128. D. de R. I. Vict. de Jure bel. n. 27. & 30. Leſſ. de Juſt. c. 29. dub. 10. Molina, diſp. 103. §. in ſecundo vero. Lorca 2, 2. ſect. 3. diſp. 53. n. 4.*

Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti. (Verſ. 115.)

Pari de cauſa Antonius Octavium ad ſingulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de cauſſa, ſed ἀντικομπάζων, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulum* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquisgranenſem.* Æquitas eadem apud Langobardos. Vide *Paulum Warnafredi* libro I, cap. 12. IV, cap. 17. V, cap. 40.

s *Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet*] Vide *Herreram* tomo II.

GRO-

quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. Atque hic & illud addendum est, ab eo, qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia, quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia [35] non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum est, [a] & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, [36] qui oblatam rei controversæ divisionem repudiat.

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri potest illa a multis agitata [b] quæstio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores sunt, utrinque justum esse possit. [t] Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Justum enim aliquid dicitur aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam [37] quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet [38] ad operantem; quarum (kk) illa potest dici positiva, hæc negativa. nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id, quod agit, [39] justum non sit: quomodo recte distinguit Aristoteles, [c] τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuste agere*, & *agere quod injustum est.*

2. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrumque justum esse non potest, ut nec lis; quia [40] facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur

a Lorca 2. 2. sect. 40. disp. 53. Soto v, *de Instit. jur. 41. art. 7.*

b Covar. c. peccatum. §. 10. n. 6. Alc. 2. parad. 21. Fulgos. l. 5. de Just. Piccolom. lib. VI. *Phil. Civil. c. 21. Alberic. Gent. l. 1. c. 6.*

c L. V. *Eth. c. 10. & 11. Rhet. 1. c. 13. Aug. l.* XV. *de Civ. Dei c. 5. & lib.* XIX, *c. 15. Covar. c. peccatum. §. 10. n. 2. Vict. n. 32. Suares de Legibus lib.* III. *c. 8. Alph. de Castro de Potest. leg. pœnal. l. 1. c. 1. & 3.*

GROTII.

t *Distinguendæ sunt variæ acceptiones vocis justi*] Sic *Gratianus* causa XI, quæstione III. post c. Episcopus, 65. distinguit *justitiam causæ, ordinis, animi.*

GRONOVII.

35 *Non habet jus*] Quippe quod consistat in documentis, ut, actore non probante, reus absolvitur.

36 *Qui ablatum*] Si alter paratus sit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam possidendam bellare.

37 *Quæ ad opus*] Quæ inest ipsi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas est operanti pro conditione sua & loco sic agendi, ut agit.

39 *Justum non sit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de just. & jure.*

40 *Moralis ad contraria*] Idem juste probeque simul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per se non potest esse licita & illicita.

(ii) Vide supra, *Cap.* V. §. 18. *J. B.*

(kk) Hæc omnia, *quarum illa. . . . negativa*; in sola prima Editione leguntur, & in aliis omissa sunt incuria typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

tur per rei ipſius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuſte agat, fieri ſane poteſt. injuſte enim agit nemo, niſi qui & ſcit, ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. Sic juſte, id eſt, [41] bona fide litigari poteſt utrinque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. Generali acceptione juſtum dici ſolet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam ſine jure fiunt absque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant, poſtquam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe [42] ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ, ſed & omni alio vitio careat, præſertim ubi pars utraque, aut altera litigat [43] non ſuo, ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deſerere. Sic [a] Ariſtoteles in litibus juris controverſi, ait neutrum eſſe improbum, quod ipſe dicit πονηρόν. Cui conſentiens Quintilianus [b] poſſe accidere ait, ut ex utraque parte orator, id eſt, vir bonus, dicat. Imo & juſte judicare judicem ambigue dici ait Ariſtoteles, [c] ſignificari enim aut judicare ὡς δεῖ, *plane ut oportet*, ſine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, *ex animi ſui ſententia*. Et alibi ait: [d] εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *ſi quis per ignorantiam judicaverit, non egit injuſte.*

a III Rhet. c. 17.
b Lib. II. c. 17.
c Top. I, 13.
d Nic. V, 12.

4. At in bello vix eſt, ut temeritas ſaltem omnis & [44] dilectionis defectus abſit, ob negotii ipſius gravitatem, quæ omnino talis eſt, ut cauſis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5. At juſtum ſi accipimus, [45] quoad effectus quoſdam juris, certum eſt, bellum hoc ſenſu juſtum utrinque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico ſolenni infra a nobis dicentur. Sic enim & ſententia non ex jure lata, & poſſeſſio ſine jure, habent quoſdam juris effectus.

GRONOVII.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad ſcientiam ſufficiens*] Intra quod notitia legis iſtius pervenire ad illos potuit.

43 *Non ſuo, ſed alieno*] Non pro ſe, ſed pro alio, ut pro pupillo tutor.

44 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Chriſtianus Chriſtiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, ſed quod utrinque factum eſt, habeatur pro rato & jure facto.

CAPUT

CAPUT XXIV.

MONITA DE NON TEMERE ETIAM EX JUSTIS CAUSIS SUSCIPIENDO BELLO.

I.

1. Quanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi, [1] quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut suadeant, obiter tamen obviam eundem est errori, ne quis existimet, ubi jus satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque sit [2] de jure suo cedere. [a] Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deseri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ, quantum in nobis est, consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella.

a *Vict. de Jure belli n. 14. & 33.*

2. [a] Non ob quamvis [3] causam talem bellum suscipiendum, &

GRONOVII.

1 *Quid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, consiliique est, non juris.

2 *De jure suo cedere*] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere possis, ut humano sanguini parcatur.

3 *Causam talem*] Quæ sufficit juri probando.

GROTII.

a *Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum*] *Seneca* suasoria v. *Gal-*

a Rhet. ad Alex. c. 3. b Lib. IV. c. 31. c Pausan. Lib. V. c. 2. d Pag. 275. C.

& [a] Aristoteles monet, & [b] Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus [c] Hercules, quod [4] Laomedonti & [5] Augiæ arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione, [d] quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere, εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, *an injuria accepta sit ab his, de quibus bello petendis agitur,* sed etiam, πηλίκον τε τοῦτο συμβεβηκὸς, *quanti æstimandum sit id, quod accidit.*

e Lib. XLIV. pag. 290. A. B. Ed. H. Steph.

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa sunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis dissimulant. qua de re dissertatio est Ciceronis apud [e] Dionem Cassium. *Pater,* b ut Seneca ait, *nisi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt,*

Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura, si fieret, non esse suscipiendum. Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philostratum* Lib. I. Cap. 23. (38. *Edit. Olear.*) προσετίθει δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ᾽ ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· *addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sæpe possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire causas. Josephus* altero libro adversus Appionem de popularibus suis: οὔτε τὴν ἀνδρίαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλων ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτεροῦμεν. *neque nostri fortitudinem exercent, ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt, qui nos a legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala duramus.* (Pag. 493. §. 47. division. Hudson.)

GRONOVII.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Hesionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promissa fraudabatur *Ovid.* 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus stabulum purgaverat, item inficianti quod promiserat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, saltem a PAUSANIA, cujus locus in ora libri indicatur, et ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum gessisse *Herculem*: Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν. Forte decepit Auctorem festinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa λαμπρόν. *J. B.*

GROTII.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* I, cap. 14. Augustus patri in consilio assidens de filio, qui in parricidio deprehensus esset, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit.* Verba sunt *Senecæ* eodem libro c. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀποσχοι-

runt, [6] *nisi plus est, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* [7] *decretorium stylum.* unde non multum discrepat Phinei dictum, recitante [a] Diodoro Siculo: [8] *μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ᾽ υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερθοῖντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν·* & illud [b] Andronici Rhodii, [9] *οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.*

a *Lib.* IV. *Cap.* 45.
b *Paraphr. Lib.* VIII. *Cap.* 18. *p.* 569.

2. At quisquis alium punire vult, c rectoris, id est patris, quodammodo personam suscipit. quo respiciens Augustinus c ad Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Christiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus d Imperator: *ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προετίθει, qui veniam pœnæ præferebat.* Liba-

c *Epist.* 159.
d *Orat.* II. *p.* 50. E.

σχοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως περιττὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καταχρατήσειεν. patres abdicationis tristia verba pronuntiant, filiosque a domo sua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac super omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit. (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *Ignoscite, Judices, erravit, lapsus est, non putavit. si unquam posthac ad parentem sic agi solet.* (Cap. 10.)

c *Rectoris, id est patris, quodammodo personam sustinet*] *Seneca* epistola LXXXVII. *Clementia alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodige utendum.* *Diodorus Siculus* in fragmentis: *οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους· non omnes omnino, qui deliquere, puniendi sunt, sed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* (E Lib. XXI. n. 17.) Chrysostomus de Statuis VI. (Tom. VI. p. 504. *Edit. Savil.*) *μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνὸν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας· discant omnes, qui a fide nostra sunt extranei, reverentiam, quæ Christo exhibetur, tantam esse, ut cuilibet potestati injiciat frænos. Honora dominum tuum: condona peccata conservis tuis, ut & ipse multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor.* Citat *Gratianus* causa XXIII, quæst. IV. ex *Augustino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo ista nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, miserere.* vide & quæ sequuntur, et quæ supra posuimus ad caput XX. §. XII, §. XXVI. et XXXVI.

GRONOVII.

6 *Nisi plus est, quod*] Nisi prospicit graviora scelera filii ex impunitate, quam sunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium stylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus *Heautont.* 5, 4. *Satius est quam te ipso herede hoc possidere Bacchidem.*

8 Μηδένα] Neminem patrum libenter sumere de filio supplicium, nisi magnitudine peccatorum supergressus sit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni summopere improbum.

Libanius in oratione de feditione Antiochena: qui Deo, inquit, fimilis effe vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœna,*

3. Interdum eæ funt rerum circumftantiæ, [a] ut [10] jure fuo abftinere non laudabile tantum fit, fed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, five in fe fpectatæ, fivæ qualiter eam exigit fanctiffima lex Evangelii. Sic [11] quosdam effe diximus, pro quorum, etiamfi nos impetant, falute mortem optare debeamus, quod eos fciamus rei communi humanæ aut neceffarios aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Chriftus, ne lites fubeantur, tanto credendum eft majora a nobis negligi voluiffe, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite eft nocentius.

a *Molina tract. 11. de Juft. difp. 103. Lorca difp. 153. n. 11. Ægid. Reg. de act. fupern. difp. 31. dub. 7. n. 107.*

4. *De fuo jure virum bonum aliquid relaxare non folum liberalitatis, fed plerumque etiam commoditatis eft,* ait [b] Ambrofius. Ariftides fuadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri, fi quid fit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας. *nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili funt ingenio, & damni aliquid fubire malunt quam litigare.* Xenophon hiftoriæ [c] Græcæ fexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ, μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι. *fapientum eft, ne ob graves quidem caufas, bellum fufcipere.* Et apud Philoftratum [d] Apollonius: πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι· *ne ob magnas quidem caufas bellum capiendum.*

b *Lib. 11, de Off. c. 21.*
c *Cap. 3. §. 4. Ed. Oxon.*
d *Lib. 1. c. 38.*

III. 1. [12] Circa pœnas, officii primum noftri eft, fi non ut hominum, [d] certe ut Chriftianorum, ut facile ac libenter condonemus, quæ in nos funt commiffa, ficut Deus nobis condonat in Chrifto. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσετέθη, ait [e] Jofephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis funt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Se-

GROTII.

d *Certe ut Chriftianorum*] Theodofius, ut Antiochenis condonaret crimen in fe commiffum, a Flaviano epifcopo illis maxime Chrifti verbis permotus fuit: *dimitte illis, Pater, quia nefciunt quid faciunt.* Narrat *Chryfoftomus* de Statuis viceffima. [Tom. VI. pag. 602. *Edit. Savil.*]

e *Jofephus*] Antiquæ hiftoriæ Lib. 11. (Cap. 6. §. 9. *divifion. Hudfon.*)

GRONOVII.

10 *Jure fuo abftinere*] Non exfequi quod fas eft jure gentium.

11 *Quosdam effe diximus*] 2. 1. 9.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potiffimum pœna, quamvis jufta fumitur.

GRO-

2. Seneca [a] de Principe: *Longe ſit in ſuis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat* [13] *ſibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, ſed eum, qui cum ſuis ſtimulis agitatur,* [14] *non proſilit: qui intelligit, magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati,* [f] *nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo.* Quintilianus [b]: *ſuadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiſcat.* In C. Cæſaris laudibus poſuit [c] Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil ſoleret niſi injurias. Livia in allocutione ad Auguſtum apud [d] Dionem: τὲς ἄρχοντας νομίζεσιν οἱ πολλοὶ τὲς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικεσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τὲς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτὲς πλημμελεῖν δοκεντας φέρειν· *ita plerique exiſtimant, rectoribus punienda, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipſos, diſſimulanda.* g Antoninus Philoſophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta ſui doloris, quæ etſi juſtior fuit,* [15] *acrior videtur.* Ambroſius in epiſtola [e] ad Theodoſium: *Antiochenis tuam donaſti injuriam.* Et in ejusdem Theodoſii laudibus ad ſenatum [f] Themiſtius: ὅτι ἐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιεντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. *bonum regem oportet his, qui in ſe peccarunt, ſuperiorem eſſe, non viciſſim nocendo, ſed bene faciendo.*

a Lib. I. de Clem. c. 20.

b Inſt. Orat. Lib. V. Cap. 13.

c Orat. pro Ligar. c. 12.

d Lib. LV. p. 643. C. Ed. H. Steph.

e Epiſt. XXIX. in fin.

f Orat. V. pag. 137. Ed. Petav. 1618.

3. Magnanimus qui ſit, eum Ariſtoteles [g] negat eſſe μνησίκακον, *injuriarum memorem:* quod Cicero [h] ſic exprimit: *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis inſignia nobis exempla ſacræ literæ ſuppeditant in

g Ethic. Nicom. IV. 8.

h De Off. I. c. 25.

GROTII.

f *Nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo*] *Chryſoſtomus* in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τὲς ἐν ἐξεσίαις· τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπέσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τῦ Θεῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τε καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare inſigniter poteſt: maxime vero eos, qui in imperiis ſunt conſtituti. nam cum regia poteſtas omnia permittat, ſemet retinere, ac divinam legem actionibus ſuis ducem præficere, egregium eſt ad famam gloriamque.* (Tom. VI. pag. 753, 754.) *Auguſtinus* epiſt. CIV. quæ eſt ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoſcere, ſi quis in te peccaverit & veniam poſtulaverit.* (Epiſt. 205. vulg. 189. autem §. 8. *diviſion. Benedictin.*)

g *Antoninus Philoſophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Caſſii. (cap. 12.)

GRONOVII.

13 *Sibi detrahit*] De ſuo erogat & impendit.

14 *Non proſilit*] Fertur præceps ad vindictam.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miſerrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, niſi occiſis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Caſſio cap. 2. Semper enim homines ſuſpicantur, eos abuti potentia.

GRO-

a Dried. Lib. II. de Lib. Christ. c. 6.

b De Offic. I, 11.

c De Clem. II, 7.

in Mose, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. [a] Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id, quod in nos peccatum est, ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit [b] Cicero, *& haud scio, an satis sit*, [h] *eum, qui lacessierit, injuriæ suæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, [c] *multa remittit; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ a bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis aut debemus, aut recte impendimus.

d Pag. 68. B.

e Luc. XIV, 31.

IV. 1. Sæpe vero [i] [16] nobis ipsis nostrisque præstandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ [d] vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, [k] consultatum a senatu an ex usu esset suscipere. [17] In parabola quadam Christi dicitur, [e] siquis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse, qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit; quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa.

f Liv. l. VI. c. 26.

g Hist. I. 64.

2. [l] Sic Tusculani [f] omnia patiendo, & [m] nihil recusando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum [g] est: *frustra adversus*

GROTII.

h *Eum, qui lacessierit, injuriæ suæ pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 16.) *μετάμελος γὰρ ἐν δέοντι ἐπταικόσιν ἐπιγιγνόμενος, συγγνωμένας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læsos solet.*

i *Nobis ipsis nostrisque*] *Procopius* Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Belisario: *ὅταν καὶ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγουμένους προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας τὴν των ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· hæc cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propriæ laudis studio, sed ea præferre, quæ & justa sunt & utilia, non ipsis tantum, sed & hostibus.* (Cap. 6.)

k *Consultatum a senatu, an ex usu esset suscipere*] *Diodotus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) *ἤντε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· etiamsi enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.*

l *Sic Tusculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recusando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore. meminit *Herodianus* libro III. (Cap. 9. *num 3. Ed. Bœcler.*)

GRONOVII.

16 *Nobis ipsis nostrisque*] Nostra ipsorum & subjectorum nostrorum interest, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos nostrosque quam hostes discrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella.* Lucas 14, 31.

GRO-

versus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre,[18] *gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic [n] legatis Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam.

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo [a] memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se, quod faceret, justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides [b] de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

a Lib. VII. pag. 301.

b Supplic. vers. 481, *& seqq.*

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.

Apud Livium [c] est: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud [d] Thucydidem: τῦ πολέμυ τὸ παράλογον ὅσον ἐςὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέϑαι, προδιάγνωϑι· *quicquid inopinum accidere potest in bello, priusquam aggrediare, considera.*

c Lib. XXX. c. 30.

d Lib. I. c. 78.

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, [19] sed interjectis deliberant, partim [20] de iis, quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, [21] per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt, [22] facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Aristoteles de animalium [e] motione, αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τῦ ἀγαϑῦ καὶ διὰ τῦ δυνατῦ, *propositiones, quæ actionem efficiunt, duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. (bb)

e Cap. 7.

2. Pri-

GROTII.

n *Legatis Justiniani Amalasuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum II. *(Cap. 5.)* & Gotth. I. *(Cap. 3.)*

GRONOVII.

18 *Gratuitos insuper*] Quod non erant jussi, sponte aluere exercitum. *Tacit.* I, hist. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & sunt viæ, rationes, instrumenta obtinendi propositi.

21 *Per se non expetuntur*] Ut acquiescamus ea nacti, sed quia sunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

GRO-

2. Prima eſt; ſi res, de qua agitur, æqualem, [23] morali ſcilicet æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum: ita demum eligenda eſt, ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt, quod Ariſtides [a] ſic enuntiat: [24] ὅτ' ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι. Andronicus Rhodius [b], ubi magnanimum deſcribit, ait, eum non ob quasvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

a Orat. I. De Pace, Tom. II. p. 63. B.

b Lib. IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera; ſi videatur eſſe [25] æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere: ita demum ea res eligenda eſt, ſi [26] efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia, [27] ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda eſt, o [28] ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut [29] ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

4. Hæc nos limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore [c] Cicero: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem morbis periculoſas curationes

c De Off. I. c. 24.

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula, prudenter Narſes apud *Procopium* Gotthicorum II. (*Cap. 18.*)

GRONOVII.

23 *Morali æſtimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda eſt, modo commodum ſit amplius in genere commodorum, quam incommodum in ſuo.

24 Ὅτ' ἔλαττον] Quum difficultas major eſt quam bonum ſperatum, melius tranſigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior in ſpe majori eventus eſt ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

(cc) Vocem illam *efficaciæ*, quam in omnibus Editionibus manifeſto deeſſe dudum obſervaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum, fidenter reſtitui. *J. B.*

rationes & ancipites adhibere coguntur, quare ſubvenire tempeſtati ſapientis eſſe dicit, eoque magis [30] ſi plus adipiſcare re explicata boni quam addubitata mali.

5. Et [a] alibi: [31] *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri poſſit,* ἀπότευγμα *vel non magnum nociturum ſit, quid opus eſt* παρακινδυνεύειν? Dion Pruſæenſis [b] Tarſenſi altera: ἔςω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ᾽ οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί. *ſit ſane hoc injuſtum & indignum, quod toleretur. At non, ſi quid injuſti accidit, nos ideo debemus certandi ſtudio noſmet incommodis objicere.* Et poſtea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ᾽ ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιςα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι· *ſicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem preſſi, & rebus talibus, ut aut iſta aut graviora ferenda ſint, in hoc nos componimus, ut quam expeditiſſime ſubſequamur.* Ariſtides Sicula [c] ſecunda: ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· *ubi major ſpe metus eſt, quomodo non tempus eſt cavendi?*

a Epiſt. ad Attic. Lib. XIII. *c.* 27.
b Pag. 416. D.
c Tom. II. *pag.* 52. *D.*

VI. 1. Exemplum ſumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates conſultatum olim narrat [d] Tacitus, *libertas an pax placeret.* [32] Libertatem intellige civilem, hoc eſt, jus regendæ per ſe reipublicæ: quod jus plenum eſt in ſtatu populari, temperatum in ſtatu optimate, præſertim tali, ubi [33] nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id eſt, ut Cicero [e] alibi Græcis verbis hanc quæſtionem explicat, [34] ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν· Puta, ubi recta æſtimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum a Tito. Hic Cato quid dicturus ſit, qui mori quam uni parere maluit, nemo neſcit; quo & illud pertinet:

d Hiſt. IV. 67.
e Lib. IX. *ep. ad Att. epiſt.* 4.

a Quam

GRONOVII.

30 *Si plus adipiſcare*] Ut Alexander malebat ſe dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. *Juſtin.* 11, 8.

31 *Ubi* ἐπίτευγμα] Ubi ſummam in rem proficias parum, minimo autem caſu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Auguſti dictum, parva commoda non parvo ſectantes diſcrimine, ſimiles eſſe aureo hamo piſcantibus, cujus abrupti damnum nulla captura penſari poſſit. *Suet.* 25.

32 *Libertatem civilem*] Non perſonalem, quæ naturalis eſt facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. *Inſt. de Jure perſ.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, excluſis aliis, magiſtratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 Ἐὰν μέλλῃ] Etiamſi civitas propter id de omni ſtatu & ſalute ſua ſit periclitatura.

GRO-

a Lucan. XV, 576.

a Quam sit non ardua virtus
Servitium 35 fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & [36] æternorum occasio, pluris esse quam libertatem; sive utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat, *b* quod non perdat homines, sed in servitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam *c* Hebræis, ut sese Babyloniis p in servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. Quare illud quanquam laudatum antiquis,

b II Paral. XII, 7, 8.
c Jer. XXVII, 13.

d Obsessum Pœno gessit quod Marte 37 Saguntum:

d Lucan. III. 350. Augustin. de Civ. Dei lib. XXII, c. 6.

laudandum non est, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione *e* secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse Casilinenses se dedere Annibali, quanquam [38] necessitati aderat hæc adjunctio, q nisi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus

e Cap. 57.

GROTII.

p *In servitutem dedant, ne fama ac peste moriantur*] Guido Blandratensis in oratione ad Mediolanenses apud *Guntherum*. (Lib. VIII. *vers. 155. & seqq.*)

Omnia securi pro libertate feremus.
Sed libertatem contemta nemo salute
Sanus amat. neque enim certæ susceptio cladis,
Quam vitare queas, nisi cum ratione salutis,
Libertatis amor, sed gloria vana putanda est.

q *Nisi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defensio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon. Procopius* Gotth. IV. (Cap. 12.) οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὴν ἑκούσιον τελευτὴν ἄνθρωποι, ἔνθα τις ἐπίκειται κρείσσων τῷ κατ᾽ αὐτὴν κινδύνῳ ἐλπίς· *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noster tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM, eo loco ubi Historia illa narratur, *Hist. Græc.* Lib. I. Cap. 3. §. 12. Confudit forte Auctor, quod a *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. 1. §. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Fugisse manu*] Vel pugnando, vel sibimet ipsi vim afferendo.

36 *Æternorum occasio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, si projicimus vitam et ultro nos occidimus.

37 *Saguntum*] Urbs in Hispania, ubi obsessi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem sese cum uxoribus et liberis præcipitaverunt. *Liv. 21, 14.*

38 *Necessitati aderat*] Hujus necessitatis unum esset effugium, si mallent inedia aut manibus suis intermori.

GRO-

poribus vixerunt, exſtat hoc Diodori Siculi judicium: [a] τοῖς παραστήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι προέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον. *animi* [r] *ſpiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accerſiverunt.*

a Lib. XVII. c. 10.

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud [b] Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παρανα λώσαντες οὐκ ἀναγκαίως. *culpandi ſunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.*

b In Othon. p. 1072. D.

5. Quod autem de libertate dixi, idem [39] de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti mali majoris juſtior aut par ſit exſpectatio. Nam ut recte [c] Ariſtides, moris eſt, navem ſervare rerum, non vectorum jactu.

c Orat. Platon. II. pag. 283. B. Tom. III.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt, ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur in eum [40] cui pares ſunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo eſſe validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut ſuorum caritas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, ſed ſæpe etiam [41] juſtitia, rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura ſuperiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id, quod recte a theologis eſt traditum, [d] regem, qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas non

d Cajet. 2. 2. q. 95. art. 8. Molina tract. 1, de Juſtitia cap. 102.

GROTII.

r *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Athenienſibus poſt Alexandri mortem, ait, ſaniorum judicio eos πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι· *ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe*: ut qui properaſſent διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· *periclitari nulla neceſſitate impellente*: ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas ſubeamus periculum, quo aut credibilius ſit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an ſervaturi eas ſimus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares ſimus.*

41 *Juſtitia rectoria*] Eadem juſtitia, quæ ſuadet dictatque puniri malos, eadem ſuadet etiam non puniri, ſi nequeat id fieri ſine clade aut periculo bonorum; non enim tantum eſt juſtitiæ opus punire malos, ſed etiam tueri bonos: & quemadmodum injuſtus eſt, qui recte imperanti non paret, ita quoque injuſtus, qui ſtudio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam ſubire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius: [a] *justum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Optat hunc statum Ovidius Fastorum I. (*vers.* 715.)

Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma.

VIII. [s] Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus [b] loquitur, [42] armis sæviora. [c] Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, [43] *ubi quiescenti paria metuuntur*, aut etiam pejora. quem sensum [d] Aristides sic extulit: [44] τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ· *miseram pacem bello bene mutari*, ait [45] Tacitus, nempe cum, ut idem ait, [e] *aut* [46] *ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt:* aut *ubi* (ut Livius [f] loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum.* Non si, ut apud Ciceronem [g] est, apparet futurum, ut, [47] si victus eris, proscribaris: si viceris, tamen servias.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet, rem æstimanti, [48] a jure, & quidem quod momenti sit maximi, simul stent vires. Hoc est, quod Augustus ajebat, [h] bellum non suscipiendum, nisi cum major emolumenti spes quam damni metus osten-

[a] *Lib.* IX. c. 1.
[b] *Lib.* IV. c. 12. n. 32.
[c] *Lib.* I. de Clem. c. 12.
[d] Orat. I. De Pace, Tom. II. p. 67. B.
[e] Hist. IV, 32.
[f] *Lib.* X. c. 16.
[g] Ad Att. VII, 7.
[h] Suet. c. 25.

GROTII.

[s] *Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat*] Servius ad illud in X. Æneidos. (*vers.* 758.)

Iram miserentur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam justa est, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

42 *Jura sunt sæviora*] Quum specie pacis & justitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire solet. Ut Siculi queruntur, se infestissimo hosti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Justin.* 22, 3.

43 *Ubi quiescenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius est quam in bello.

44 Τότε χρὴ] Tunc oportet, quanquam incerta sint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus est.

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miseram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Ausos libertas*] Bellum sumentibus, si res feliciter cesserit, magna bona; si secus, nullum gravius, quam adest, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex sententia evenientibus, tamen miseram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum sit justitia causæ, & quidem ejus causæ, quam deserere aut negligere nullo modo possis, etiam in promtu sint justæ vires.

GRO-

oftenderetur. Et quod de prælio dicere folebant Scipio Afri-
canus & L. Æmilius Paulus, [a] idem huc non male aptaveris: *a Gell. lib.*
non decertandum effe, [t] *nifi fumma neceffitudo aut fumma occa-* XIII, *c.* 3.
fio data effet. Locum autem tum maxime hoc habebit, cum *Val. Max.*
[49] fpes eft, [u] terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem *lib.* VII, *c.* 2.
confici poffe: quale erat Dionis [b] confilium ad liberandas Syra- *b Diod. l.*
cufas. In epiftolis Plinii eft: [c] *quod eft pulcherrimum victoriæ* XVI, c. 17.
genus, terrore perdomuit. *c Lib.* II. *Ep.* 7.

X. 1. Sæva res bellum eft, inquit Plutarchus, [d] cumulum- *d Vita*
que fecum trahit injuriarum & infolentiæ. Et fapienter [e] Au- *Camill.* p.
guftinus: *quorum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello na- 134. B.
fcuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras neceffitates,* *e De Ci-*
fi, ut dignum eft, eloqui velim, quanquam nequaquam, ficut *vit. Dei l.*
res poftulat, poffum, quis erit prolixæ difputationis modus? fed fa- XIX, *c.* 7.
piens, inquiunt, jufta bella gefturus eft: quafi non, fi fe hominem meminit, multo magis dolebit juftorum neceffitatem fibi exftitiffe bellorum; quia nifi jufta effent, ei gerenda non effent: ac per hoc fapienti nulla bella effent. Iniquitas enim partis adverfæ jufta bella ingerit gerenda fapienti, imo & neceffaria; quæ iniquitas homini [x] *utique dolenda, quia hominum eft, & fi nulla ex eo bellandi*

GROTII.

t *Nifi fumma neceffitudo*] *Plutarchus* Gracchis: *τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, ὔτε ἰατρικὸν, ὔτε πολιτικόν. extra fummam neceffitatem ferrum inferre, nec boni medici eft, nec boni præfidis.* (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud *Zonaram*: *μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν· non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* (Lib. XIII. Cap. 25. fin.) *Auguftinus* L. epiftola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis eft: bellum autem debet effe neceffitatis, ut liberet Deus a neceffitate & confervet in pace.* [Ubi legitur: *Pacem habere debet voluntas, bellum neceffitas.* Epift. 95. vulg. 189. §. 6. *Edit. Benedictin.*]

u *Terrore ac fama*] *Leo fpernens tela diu fe terrore folo tuetur, ac velut cogi teftatur.* Habet id *Plinius* hiftoriæ naturalis VIII, c. 16.

GRONOVII.

49 *Spes eft terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad perfuadendum Romanis bellum Samniticum: *fi oftenderitis, auxilia veftra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Usque ad nos contemptus Samnitium pervenit; fupra non afcendit. Itaque umbra auxilii veftri tuti erimus. Liv.* 8, 30.

GROTII.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exftat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) *θεωρῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιῦσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τύτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι. cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, noftri officii duximus, cunctis Diis hominibusque teftatum facere, caufam horum a nobis non effe.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) *τί ὖν, φήσει τις, ὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπυς τὸ βέλ-*

bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum, quod & humanum perdidit sensum. Idem alio loco: [a] *belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: [b] τῆς τῶ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον. *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὢν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκέσιος. *apparet bellum a justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

a Lib. IV. de Civit. Dei c. 15.
b Dissert. XIV. pag. 146. Ed. Davis.

2. Cui Senecæ illud [c] addendum, non esse homini homine 50 prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat, [d] ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege, ne se 51 pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur.

c Epist. 88.
d Ælian. lib. XIV. 11.

3. Si jure Hebræo [e] & qui non volens hominem occidisset 52 fugere debebat: si Deus a Davide, [f] qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit y quod multum sanguinem

e Numer. XXXV. Deut. XIX.
f 1 Chron. XXVIII, 3.

βέλτιον ἐν πλέτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένες· *hic si quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæstionem moverit longæ responsionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in justitia suo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Persarum regi apud *Procopium* Persicorum II. ἐκεν, ὦ κράτιϛε βασιλεῦ, φόνες σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμὲς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέϛαι τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, ἐ μήποτε ἔϛαι· *tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus subigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* (Cap. 26.) Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI. (in Oratione Episcopi *Osim.*)

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

51 *Pestilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* II. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cœlo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

52 *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

GROTII.

y *Quod multum sanguinem fudisset*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλὲς πολέμες ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permisit templum struere ei, qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen san-*

guinem fudisset: si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon, quo [a] sacris [z] ad tempus arcebantur qui hostem in qualicunque bello interfecissent.

a *Basil. ad Amphil.* Epist. I, 13.

sanguine. Verba sunt *Josephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria posuerim tantam, etiam coactam humani generis injuriam.* *Philo* de Vita Mosis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ᾽ ἐχθρῶν σφαγαὶ ἀλλ᾽ ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permissæ sint hostium occidiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem a summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca. (Lib. XVI. Cap. 25. pag. 203. Tom. II. *Ed. Reg.*)

CAPUT XXV.

DE CAUSIS BELLI PRO ALIIS SUSCIPIENDI.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*

II. *Non semper tamen suscipiendum.*

III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*

IV. *Bella item juste suscipi pro federatis æqualibus & inæqualibus.*

V. *Et pro amicis:*

VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*

VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*

VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*

IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*

X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militere vitiosum esse.*

I.

1. Supra [b] cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum ostensumque a nobis est, [1] naturaliter non tantum unumquem-

b *Lib.* I, c. V.

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipsa natura, propter cognationem omnium hominum inter se, non tantum suum jus propugnare ac sibi factam inju-

quemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi, cujus res agitur, eædem justæ sunt iis, qui aliis opem ferunt. (aa).

2. Prima autem maximeque necessaria cura [a] pro [a] subditis, [2] sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio; sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui se populo Hebræo subjecerant, [b] arma sumsit is populus, duce Josua. *Majores nostri*, inquit Cicero [c] ad Quirites, *sæpe, mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis, bella gesserunt.* Alibi: [d] *quot bella majores nostri susceperunt, quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?* Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani [e] ad Romanos: *quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justa vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus [f] a Campanis [3] fedus, quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione. [4] *Fides agi visa*, inquit [g] Livius, *deditos non prodi.*

a *Navarr.* XXIV, 18.
b *Jos.* X, 6.
c *Orat. pro Leg. Man.* c. 5.
d *Verr.* V, 58.
e Apud *Liv.* VII, 31.
f *Lib.* I. c. 16. n. 2.
g *Lib.* VII. c. 31.

II. Non tamen semper, quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed [5] ita demum, si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium [6] magis circa totum quam circa partes versatur:

injuriam ulcisci, sed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias sumere debet pro tuendis domesticis.

3 *Fedus, quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fedus antiquum, & cum Campanis fecissent novum, hoc novum sanctius & prius, hoc est, veteri Samnitico præferendum reddidisse Campanos ait. I, 16.

4 *Fides agi visa*] Visum interesse fidei publicæ, ne, qui in clientelam venissent, desererentur.

5 *Ita demum*] Nisi propter unius vindictam aut omnes aut plures sunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis considerat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod singulis est utile.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII, Cap. 6. §. 14. *J. B.*

GROTII.

a *Pro subditis*] *Procopius* Persicorum II. *οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι πέφυκεν· neque enim statim justus est, qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo, ut tutetur sibi commissos adversus alienas injurias.* (Cap. 15.)

GRO-

ſatur: & [7] quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque, ſi civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoſte depoſcatur, b dubium non eſt, [a] quin [8] deſeri poſſit, ſi appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. (bb) Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus [b] Vasquius: ſed, ſi non tam verba ejus, quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, [c] qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, [9] de ſua ſalute certior factus a Cæſare; quod ille non immerito improbat.

a Soto de Juſt. & Jur. l. v, q. 1. art. 7.
b L. 1. contr. ill. c. 13.
c App. Alex. Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. Ed. H. Steph.

2. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes [10] nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, ſed is, cujus ſententia ut perfidiæ propinqua a Vasquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quisque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. Sed hinc nihil aliud ſequitur, quam [11] ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam [12] caritatem pati, ut

GROTII.

b *Dubium non eſt, quin deſeri poſſit*] Vide conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaeli Rangabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud *Zonaram*: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίως τινὰς, ἢ πλήθη πάσχειν ἀνήριθμα. *ſatius judicemus eſſe, paucos aliquos mala ferre quam immenſam multitudinem.* (Lib. XV. Cap. 17. pag. 127.)

GRONOVII.

7 *Quo pars eſt major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta ſtant ex adverſo; omnibus ſimiliores & propinquiores ſunt plures quam unus aut pauci.

8 *Deſeri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De ſua ſalute*] Poſtquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipſis mali fore, ſi a Pompejo abſtinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores & duces dedi ſibi jubente. *Juſtin.* 11, 4. [Vide PLUTARCHUM, *in Demoſth.* pag. 856. E.]

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum ſocietatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod ſecuti *Codrus*, *Leonidas*, *Menœceus*, *Decii*, ſe pro civibus devoverunt, *Moſes* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Iſraelitico optavit.

(bb) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

ut aliter faciat. Multa enim ſunt non juſtitiæ proprie dictæ ſed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vasquius agnoſcit, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur eſſe, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*verſ.* 32, & ſeqq.)

Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τἐλάσσονος
Τὸ μεῖζον, ἓς μὲν οἶκος ἐ πλέον σθένει,
Πταίσας ἁπάσης πόλεως, ἐδ' ἴσον φέρει.

Si namque numeros, quidque ſit plus aut minus,
Percipimus animo, c *non* 13 *malo unius domus*
Communi vinci, ſed nec æquari poteſt.

a Diod. libro XVII. *c.* 15. Atque ita Phocion [a] Demoſthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & d Hyacinthidum potius mortem ipſi ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Cicero [b] pro P. Sextio: *ſi mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me hoſtibus tradere mallent:* 14 *jeciſſem me potius ipſe in profundum; ut cæteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* Idem de finibus III. [c] *Vir bonus & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut ſuæ conſulit.* Apud Livium [d] de Moloſſis quibusdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetiſſent, ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.*

b Cap. 20.

c Cap. 19.

d Lib. XLV. *c.* 26.

4. Sed, hoc poſito, reſtat dubitatio, an, quod ille fecere tene-

GROTII.

c — *Non malo unius domus Commune vinci, ſed nec æquari poteſt*]

Οὐ δίκαιον προθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum eſt, totum fieri acceſſionem partis.* Locus eſt apud *Philonem* fine libri I. de Vita Moſis, ubi & alia lectu digniſſima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Appollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

GRONOVII.

13 *Malo unius*] Malum unius perſonæ aut familiæ gravius aut par haberi poteſt malo totius civitatis.

14 *Jeciſſem me potius*] Sic Jonas propheta ultro ſe præſtitit in mare præcipitandum, quando ſuum ob delictum tempeſtatem ortam fatebatur. I, 12.

(cc) At vero hoc caſu incertum ſatis eſt, an unius illius periculo ſalva futura ſit multitudo. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

tenetur, ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est, [15] aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum, ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior [16] cogere potest [e] etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, [17] qua superior est, hoc est comprehensum. [a] Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur, cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat, huc malorum ventum [b], ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

a Less. Lib. II, c. 9. dub. 7.

b Plutarch. in Phocion. p. 749. C.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, [18] in quorum federe comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit,* ait [c] Ambrosius. Pactiones autem tales [f] ad bella, quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa, cur Lacedæmonii, [d] priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: & [e] Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium, si nulla spes sit boni exitus. Boni enim, non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius

c De Offic. 1. 36.

d Thucyd. L. 1. c. 119. 125.

e Livius lib. XXXIV. c. 22.

GROTII.

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad libri 1, c. 1. §. 9.

f *Ad bella, quibus justa causa non subsit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, si sciatur, quod juste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem, ad offendendum vero aliam non adjuvet.* Lib. II. *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

GRONOVII.

15 *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis a cive, & quæ magistratus aut populus a cive possunt exigere.

16 *Cogere potest etiam ad*] Potest ex officio legem facere ex honesto necessarium.

17 *Qua superior est*] Quatenus de inferioribus in usum publicum statuendi potestatem habet.

18 *In quorum federe*] Quibus defensio et tutela in tabulis federis promissa est.

cialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, [a] Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

a *Vide supra, Cap.* 16. §. 13. *n.* 2.
b *Vict. de Ind. p.* 2. *n.* 17. *Cajet.* 2, 2. *q.* 4. *art.* 1.

V. g. Tertia causa est amicorum, [b] quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus: Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

c *Cic. de Fin.* III. *de Off.* II. *L. ut vim,* 3. *D. de Just. & Jur.*
d *De Ira l.* 1, *cap.* 5.
e *De Clem.* II. 16.
f *De Off.* 1, 27.
g *Lib.* I. *c.* 55.

VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio [c], quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, [d] ait Seneca. Ejusdem est: e *Sapiens, quoties poterit,* 19 *fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus, (*vers.* 267, *& seqq.*)

> *Præbent saxa perfugium feris,*
> *Aræque famulis, urbibus pressis malo*
> *Tutamen urbes.*

Ambrosio *f fortitudo, quæ defendit infirmos, plena justitia est:* qua de re supra *g* quoque egimus.

h *De legib.* IX. *pag.* 881.
i *Diod. l.* 1. *c.* 77.
k *De Offic.* 1. 7.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum censet, [h] qui vim alteri illatam non arcet: quod & [i] Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si [20] manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii, [k] *qui non*

GROTII.

g *Tertia causa est amicorum*] Oraculum vetus, [apud ÆLIANUM, *Var. Hist.* III. 44.]

> *Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν πέλας οὐκ ἐβοήθεις·*
> *Οὔ σε θεμιστεύσω· περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.*

> *Non ope juvisti præsens in morte sodalem:*
> *Effabor tibi nil, nisi, Templi finibus exi.*

h *Plato puniendam censet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moses de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

GRONOVII.

19 *Fortuna intercedet*] Quos adfligit fortuna, sublevabit.

20 *Manifestum sit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: si videat is, se suscipiendo causam alienam in dubio suam quoque salutem positurum.

(dd) Habet hoc Auctor e STRABONE, *Geogr.* Lib. v. sed rem non satis adcurate narrat. Inspice, si lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Paras. Casaubon. *J. B.*

non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat. ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, [a] *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: [b] *omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent,* [21] *liceatne tum pacem agere; dein,* [22] *quod quæritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit.*

a Apud Ammian. Marc. Lib. XXX, c. 4. pag. 643.
b Fragm. IV, 2.

2. [i] Senecæ quoque hoc non spernendum: *succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut* [23] *magnæ rei merces.* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte invasoris eripi non potest. Nam si invasoris vitam, qui invaditur, suæ potest præferre, [24] ut alibi diximus, non peccabit, qui invasum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte invasoris majus sit periculum [25] damni irreparabilis & sempiterni.

c Less. lib. II, *c.* 4. *dub.* 15.

VIII. 1. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est, rectoribus [26] cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis (*vers.* 143, 144.)

Δίκαιοι δ᾽ ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
Αὐτοὶ καθ᾽ αὑτοὺς κυρίας κραίνειν δίκας.

Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,
Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.

Nec alio illud pertinet [d]:

[27] *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
Nobis fuerint curæ Mycenæ.

d Fragm. Phœnicis Euripid. vers. 19, 20.

Et

GROTII.

i *Senecæ quoque*] Locus est de beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum, si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ supra libro II, c. I. §. 8.

GRONOVII.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipsis consultum sit, in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, possentne id, salva pietate, salva salute, salva denique fama & existimatione sua, aggredi.

23 *Magna rei merces*] Nisi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

24 *Ut alibi*] 2, I. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus est sine pœnitentia.

26 *Cujusque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Proverbium, quo quisque jubetur, alienis rebus omissis, suas curare.

GRO-

a Lib. v. c. 18. Et Thucydides inter summi imperii signa posuit [a] τὸ αὐτόδικον, *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id est, *legum & magistratuum creandorum jus*.

b Virg. Æn. I. vers. 142. Nec alio pertinet poëticum illud [b]:

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi sorte datum.

c Ovid. Met. XIV. vers. 784. Et huic non dissimile illud [c]:

k *Rescindere numquam*
Dîs licet acta Deûm.

d Hippolyto. vers. 1328. Et apud Euripidem [d]:

Mos ille est Deûm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obsistere:*

e Lib. I. de Off. c. 13. Nimirum, ut recte explicat [e] Ambrosius: *ne, usurpata* 30 *aliarum partium sollicitudine, bellum inter se incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα κολάζειν, l *ut in suos quisque animadvertant*, f Lib. I. c. 43. æquum esse censent Corinthii apud [f] Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium, quod in Dolopes fecisset, negat se g Livius lib. XLII. c. 41. defensurum: [g] *jure*, inquiens, *feci meo*, *cum mei regni*, *meæ ditionis essent*. Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt subditi, adde etiam, ubi dubia est causa. h Vict. rel. de Ind. n. 15. [h] In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio.

2. At non etiam, 31 si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli

GROTII.

k —— *Rescindere nunquam*
Dîs licet actum Deûm] Ejusdem est III. Metamorphoseon, (vers. 336.)

—— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei fecisse Deo.

l *Ut in suos quisque animadvertant*] *Augustinus* II. de Libero Arbitrio: *non enim, ut alicujus est bonitatis, alienis præstare beneficia, ita justitiæ, vindicare in alienos*. (Cap. I.) Procopius Vandalicorum I. τῶν ὑπαρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut administret, ac ne alienas curas in se trahat, honesto convenit.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

28 *Regnumque tridentis*] *Sævumque tridentem.*

29 *Nefas obsistere*] Quæ omnia eo pertinent, ut moneamur, potestatem supremam non debere se immiscere alterius potestatis pariter supremæ jurisdictioni

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* desumta, scribit *Rivetus* in dialysi sect. 8. num. 2. pag. 259.

nulli probentur, [32] ideo præclusum erit jus humanæ societatis. [a] Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, m in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt, [33] nisi vim a Christianis religionis nomine arcerent.

a *Vict. rel. de Ind. p. 2, n. 13.*

3. Imo etiam si daretur, ne in summa quidem necessitate arma recte a subditis sumi, (qua de re dubitare [34] vidimus illos ipsos, quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur, non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui [35] impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium, in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, [36] cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam [37] sine mandato defensor. Impedimentum autem, quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit, quæ eadem est [38] in subdito & in non subdito, sed [39] ex personæ qualitate, quæ in alios non transit.

4. Sic Seneca [b] existimat bello a me peti posse, qui a mea gente sepositus suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione (ee) innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis, [40] alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse desinit, siquid a malis usurpatur.

b *De Benef.* VII, 19.

GROTII.

m *In Persas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

32 *Ideo præclusum erit*] Non propter illorum jus in suos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injustitiæ, quod omnibus bonis commune societatis inter ipsos vinculum dedit.

33 *Nisi vim*] Abstinerent a persecutione & suppliciis Christianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipsos*] I, 4. 8.

35 *Impedimentum personale*] Ex persona vel conditione certi generis hominum, ut hic sunt subjecti.

36 *Cujus persona judicium*] Qui non habet personam standi in judicio.

37 *Sine mandato defensor*] Nam *defensor* proprie, qui pro reo intervenit absque mandato, in tit. *D. de procur. & defens.*

38 *In subdito & non*] Tam enim subjecto, quam non subjecto potest fieri a superiore injuria.

39 *Ex personæ*] Ex necessitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu dissimulare propositum suum, quasi veniant vindicatum alienas injurias (*Justin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etsi serviant aviditati suæ.

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidisse vox *subditorum*, quam series orationis postulat. *J. B.*

patur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem societates bellicas eo initas animo, n ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, [a] ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, quibus

a Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f.

Ibi fas, 41 ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis a Philippo [b] exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionysio Milesio his verbis: 42 ἀγορὰ πολέμȣ πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει, καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν ȣ̓κ ἔχων· *belli instituuntur nundinæ, & Græcorum mala 43 in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur:

b Livius, XXXII, 34.

Ὃς ἕνεκα τȣ̃ ζῆν ἔρχετ᾽ ἀποθανȣ́μενος,

Miles o qui vitæ causa 44 se auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia*] Iterum *Simlerum* hac de re vide.

GRONOVII.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum semper mercenaria manus *Justin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occasione.

43 *In fructu sunt*] Quæstum præbent.

44 *Auctorat se neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro stipendio hosti sese objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, sat. 7. v. 59. [Versus Græcus est apud STOBÆUM, Serm. LI. pag. 358. *Edit. Genev.* Tit. autem LIII. Edit. Auctoris nostri. *J. B.*]

(ff) Adludit forte Auctor ad illud QUINTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: potest uti eodem ferre Latro.* Inst. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, exstat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philosophus adludit ad versus duos *Tyrtæi*, sed in quibus Poëta nullo modo loquitur de iis qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, sed ita ut ejusmodi vitæ genus, in se spectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophist.* Lib. I. Cap. 22. sed qui non satis adcurate refertur & vertitur. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

o *Qui vitæ causa se auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita consumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus, (ibi nil tale, nec alibi, quod sciam, apud *Plaut.* J. B.)

Suam

Dion [a] Prusæensis: *καί τοι τί τῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείονος ποιοῦνται πάντες; ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris sit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod suam vendunt necem, [b] nisi & aliorum sæpe innocentium venderent, tanto carnifice detestabiliores, p quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere; sicut Antisthenes [c] dicebat, carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. [45] Major Philippus Macedo huic hominum generi, [d] *τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæstus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum.

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest, quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis sunt. Augustino judice: [e] *militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.*

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;* ait Paulus [f] apostolus: *quis suis impensis militat?*

a Orat. XVII. *pag.* 249. D.

b Bellinus de Re milit. II, *p. tit.* 2. *n.* 4.

c Apud Stob. Serm. 49. *pag.* 350.

d Diod. Sic. XVIII, *10.*

e De verbis Domini, secundum Matthæum. citatur causa XXIII. *quæst.* 1.

c. 5. *Vide supr.* 1. 2. 10. *n.* 5. *f* 1 *Cor.* X, 7.

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. VII. 510 &c.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque suum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

p *Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Persei.

CA-

CAPUT XXVI.

DE CAUSIS JUSTIS UT BELLUM GERATUR AB HIS QUI SUB ALIENO IMPERIO SUNT.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*

II. *Quid hic faciendum, si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*

III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*

IV. *Quid si dubitent?*

V. *Pietatis esse, hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*

VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I.

Egimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si [1] cum civitatis suæ corpore comparentur.

II. Hi vero [a] si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi, qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt.

III. 1. At si [2] edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, [b] si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum, quam hominibus, non [c] Apostoli tantum dixerunt, a sed & Socrates: & apud magistros b Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid

a *Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. n. 80.*
b *Vict. de Jure belli n. 21.*
c *Act. v. 29.*

GROTII.

a *Sed & Socrates*[*Plato* id nos docet in ipsius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τόδε.

Nam jussa non hæc Jupiter dederat mihi. [Apud *Philostratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*]

b *Hebræorum exstat sententia*] Quam et *Josephus* eis tribuit antiquæ historiæ XVII. (Cap. VII, §. 3. *division. Hudson.*) *θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν εἰ τῶν σῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis tuis ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Drusio* ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramentum dicant.

quid præcipienti prorſus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum [a] exſtat: *δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξȣσίαις ἀπὸ Θεȣ̃ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτȣσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν.* *didicimus imperiis ac poteſtatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt, quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus: [b] *filii,* inquit, *obedite parentibus* c *in Domino, id enim æquum eſt.* Ad quem locum [c] Hieronymus: *peccatum filiorum eſt non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et d de ſervis addit: *cum* [3] *Dominus carnis a Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti, quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat, [d] ſui quemque operis mercedem reportaturum, ſive liberum, ſive ſervum. Tertullianus vero: [e] *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum,* e *ſubditos magiſtratibus, prin-*

a Apud Euſeb. H. Eccl. IV. 15.

b Eph. VI, 1.

c Tom. IX. p. 237. *C.*

d Eph. VI, 8.

e De Idolol. c. 15.

GROTII.

c *In Domino*] *Chryſoſtomus* hoc *in Domino* ſic explicat: *τȣτέςιν ἐν οἷς μὴ προσκρȣ́σῃς Θεῷ. id eſt in quibus Deum offenſurus non es.* Idem ad patrem infidelem: (Tom. VI. pag. 181. *Edit. Savil.*) *ȣ̓ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τȣ̀ς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ᾽ ὡς δεσπότας αὐτȣ̀ς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται· non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obſequium ipſis præſtare, extra quam ſi pietas lædenda eſt.* Sic accipe illud *Hieronymi, per calcatum perge patrem,* (Epiſt. I. ad *Heliodorum,* Tom. I. pag. 1. *Ed. Baſil.*) declamatorie dictum, ſumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam* (Controverſ. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) et quæ apud *Ambroſium* de Virginitate, & apud *Auguſtinum* epiſt. XXXVIII. ad Lætum, et canone IV, Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* 1.

d *De ſervis*] *Chryſoſtomus,* 1 Cor. VII, 24. *καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δȣ́λῳ παρὰ τȣ̃ Θεȣ̃ κείμενοι. καὶ μέχρι πȣ̃ δεῖ φυλάττειν αὐτȣ̀ς καὶ τȣ̃το νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτȣ̀ς ȣ̓ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκȣ́ντων τῷ θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν· Sunt & ſervis limites ſui a Deo præſcripti, & quousque eos ſervare oporteat & hoc præceptum eſt, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, ſequi & obſequi oportet, non ultra.* (Tom. III. pag. 362.) De matrefamilias *Clemens Alexandrinus: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνȣ πρᾶξαι ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem ſalutemque momentum habere.* (Stromat. Lib. IV. Cap. 19. pag. 620. *Ed. Oxon.*)

e *Subditos magiſtratibus*] Exempla illuſtria et pœnæ et laudis vide 1 *Sam.* XXII, 18, 19. 1 *Reg* XVIII, 4. 13. II *Reg.* I, 10. 12. 14. Apud Chriſtianos Manuel et Georgius detrectarunt miniſterium occidendæ Auguſtæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio. (*Cap.* 16)

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magiſtratus aut præfectus aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

principibus, & potestatibus: sed [4] *intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco* [5] *Romanas leges contemnimus ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem [a] dicenti Creonti:

a Phœniss. vers. 1642.

Nonne exequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

Musonius ita [b] ait, *si quis aut patri,* [f] *aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.*

b Stob tit. 77. liber. parent. honorand.

2. Gellius [c] negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim,* ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* [g] Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* [h] Quintilianus [d]: *non omnia necesse est facere liberis, quæcunque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat* [6] *contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas,* [7] *arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca [e]: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: ἔδει, φησὶ, πεισθῆναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον. *patri,* inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin*

c L. 11. c. 7.

d Decl. 271.

e De Benefic. III. 20.

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, et alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide *Xiphilinum,* (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controversia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est perniciosius acceptis beneficiis: si in omnem nos obligant servitutem.* (Declamat. 333.)

GRONOVII.

4 *Intra limites disciplinæ*] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo a sacris Christianorum.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. *Justin.* 16, 4.

GRO-

sin ultra honestum, non convenit. i Irrisus olim Stratocles, a qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius b alicubi 8 elaboratum a se ait, ut constaret k 9 ministerium crimen esse.

a Plutarch. in Demetr. p. 899, 900.
b Lib. III. Epist. 9.

3. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim c ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur d Tullius, maleficia quæ 10 sponte, & 11 non disputatione jurisconsultorum, sed 12 naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius e interpretatur.

c L. Adeo, 157. *D. de R. J.*
d In Verr. 1. 42.
e In hunc loc.

4. Narratum Hecatæo Josephus f memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua 13 supra egimus, & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum diceret, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: l cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc* 14 *agno-*

f Lib. I. *contr. Apion.* Cap. 22. pag. 456. *Ed. Hudf.* Lugd. Bat.

GROTII.

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: *ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράττεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἴησαν παναθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποστυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον· illa in pontificio se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.* [*Nicetas*, Alex. Cap. 14.]

k *Ministerium crimen esse*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* (Cap. 40.) & de Resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. 1, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

10 *Sua sponte*] Per se, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non disputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquisitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Sensu communi satis judicante.

13 *Supra egimus*] 1, 2. extremo. & 4, 8.

GROTII.

l *Cum autem diceret eis, producite arma in Christianos*] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Julianus Christiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* scripto ad Nepotianum.

[14] *agnoscebant Imperatorem cœli.* Sic & [15] speculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent.

a Vict. de Jure belli n. 23. 5. Tantundem erit [a] si quis falso (aa) persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex [16] supra tractatis apparet.

IV. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia [17] qui contemplative dubitat potest activo judicio non dubitare: credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Jura civilia, non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium, in tali circumstantia non modo [m] impunitatem

[Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Basil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Augustinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuscripto Peiresciano. (Pag. 842.) *Augustinus* epistola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano causa XI, quæst. III. *Julianus exstitit infidelis Imperator: nonne exstitit apostata iniquus & idololatra? milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.* [Laudatus locus jam supra *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. num. 11. ubi vid. not.]

GRONOVII.

14 *Agnoscebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Speculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium sententiarum in milites aut honestiores togatos pro carnifice: ut sub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

(aa) Vocem illam *falso* addidi, quam sententia manifesto postulat, etsi in omnibus Editionibus desit. *J. B.*

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chrysostomus* de Providentia III. *πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν. τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου· multi sæpe magistratuum ob injustas cædes accusati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi ministerium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæsierit quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* (Tom. VI. pag. 870. *Ed. Savil.*) Ex Celso Ulpianus, ser-

tatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, [a] ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia.

2. Ipse Aristoteles Nicomachiorum [b] quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, [18] non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, a quo actionis principium est; nimirum quia [19] in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.

Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile: (bb)

Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo [c] utitur:

Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.

a L. Is damnum, 169. De Reg. Jur. l. liber homo 37. D. ad l. Aquil. l. non videtur, 167. §. qui juss. 1. de R. Jur. Paul. l. v. sen. tit. 22. §. 2. Leges Longobar. Lib. 1. tit 26. de termino effosso. Leges Wisigoth Lib. II, tit. II. c. 2. Lib. VIII. tit. 1. c. 1. 3. 4. Libro Servi *VII, tit. IV, c. 1.*

b Cap. 12. *c Lib. Quod omn. Prob. sit liber*, p. 871. D.

servum, ait, *nihil deliquisse, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius*. *Seneca: In volente necessitas non est.* (Epist. 61.) Adde *legem Longobardicam* lib. I, tit. IV, cap. II. Mithridates libertos Attilii, conscios cædis in se cogitatæ, impunitos dimisit, & ejus qui a se defecerat filios. [Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus* Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini federis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

18 *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præsumuntur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

(bb) Versus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipso fonte, sed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipse Poëta ita habet in Editionibus nostris:

Ἥμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.

Odyss. Lib. XVII vers. 322, 323. Præcedentem autem versum hausit Auctor e LONGINO, *De Sublim.*, Sect. 43. nisi quod ibi legitur ἀποαίνυται. Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero*. *J. B.*

Servi tua est fortuna: n [20] *ratio ad te nihil.*

a Ann. VI, 8. Et illud Taciti: a *principi* [21] *summum rerum judicium Dei dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem b scriptor Pisonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: [22] *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* o Seneca: *servus herilis* [23] *imperii non censor est, sed minister.*

b Ibid. III, 17.

c Lib. XXII, c. 75. cont. Faustum.

3. Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit c Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus, si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare,* [24] *si civicæ pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certus est, vel utrum sit, certus non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Et alibi: d *Miles cum obediens potestati, sub qua legitime constitutus est, hominem occidit,* p *nulla civitatis suæ lege reus est homicidii: imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contemti. quod si* [25] *sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque* [26] *unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* e Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari [27] bellum utrinque justum, id est injustitia vacans, quo illud pertinet: (cc)

d De Civ. Dei lib. I, c. 26.

e Sil. in verbo bellum I, n. 9. concl. 4. Cast. in l. D. de Justit. Soto l. V, q. 1. art. 7. & q. 3. art. 3. Vict. de Jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. II, §. 10.

Quis

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themistius oratione IX, principes rationi esse dicit similes, milites iræ. (*Pag.* 197. *Edit. Petav.* 1618. ubi illud, quasi ex *Platone*, profert.)

o *Seneca*] De controversiis III, 9.

p *Nulla civitatis suæ lege reus est homicidii*] Idem *Augustinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando accidere sine peccato: nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: sed nec etiam homicidæ isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causæ XXIII, quæstionem V. (Ex Cap. 4. dict. Lib.)

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum est facere, quod juberis; non inquirere, quæ sit causa vel ratio faciendi. [Vertendum potius: *Tibi non licet loqui*: ut putabat Eruditissimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, si tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. I, 4. 2.

22 *Patris quippe jussa*] Puta intercessisse.

23 *Imperii non censor est*] Arbiter, ut id possit probare vel improbare.

24 *Si civicæ pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica societas subjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua sponte atque auctoritate*] Proprio motu & instinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrinque justum*] Quod in bello ab utraque parte durum & sævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Versus LUCANI, *Pharsal.* Lib. I. vers. 126, 127. *J. B.*

GRO-

Quis justius induat arma
Scire nefas.

4. Non caret tamen hoc sua difficultate. Et [a] Adrianus nostras, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcise ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis urget, quod [28] qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Est autem (dd) pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent [b] μὴ βλάψαν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος. *non nocituros se cuiquam, ne si juberentur quidem:* imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teste, [c] bello abstinebant, causa addita, quia φόνων [29] χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes subministrat atque imperat.*

a Adr. Quæstione quodl. II.
b Joseph. Bell. Jud. Lib. II. *Cap.* 8. §. 7. *divis. Hudson.*
c De Vit. Pythag. §. 186. *Ed. Kust.*

5. Neque obstat, quod ex altera parte [30] periculum est inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum sit (nam si injustum est bellum, jam in ejus vitatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. [d] Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præsertim multorum innocentium. Narrant veteres, cum Mercurius ob Argum interfectum accusatus Jovis mandato se defendisset, (ee) non tamen ausos Deos eum absolvere. Sed nec [31] Pothinum Ptolemæi satellitem Martialis, [e] cum ait:

d Bald. II, *consf.* 385. *Sotus de det. secr. membr.* 3. *q.* 2. *in resp. ad* 1.
e Lib. III. *Epigr.* 66.

Antoni tamen est pejor quam caussa Pothini:
Hic facinus domino præstitit, ille sibi.

Nec

GROTII.

q *Contrariam defendit sententiam*] Exemplum hanc sequentium est apud *Scafnaburgensem.*

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus est periculum conscientiæ lædendæ.

29 Χορηγέτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legislator. Est autem *choragus* qui instruit ornatu chorum vel gregem scenicorum.

30 *Periculum est inobedientiæ*] Si dubia in causa militare quis pro præposito suo aut superiore recuset, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

(dd) Bene quidem, ubi libertas relinquitur subditis militandi, vel non militandi. At vero ubi necessitas imponitur jussu Principis, tunc pars tutior est, ei parere, cui parendum esse nulla dubitandi ratio est, quippe legitimo Imperanti. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ee) Nescio cujus fide hoc referat Auctor: sed cuivis statim patet, exemplum aptum non esse, ut etiam observavit *Obrechtus,* quandoquidem *Jovis* mandatum injustum erat, & tale a *Mercurio* non poterat non adgnosci. *J. B.*

a Vict. de Jure belli n. 25.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, [a] fore ut, id ſi admittatur, pereat ſæpe respublica; quia plerumque [32] non expediat rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit de [33] cauſis ſuaſoriis belli, [34] de juſtificis verum non eſt, quas oportet claras eſſe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poſſint & debeant.

b Apol. c. 4. 1. adverſus Nat. c. 6.

6. Quod de legibus nimis forte indiſtincte dictum a [b] Tertulliano eſt, in his legibus ſive edictis de bello gerendo locum juſtiſſime habet: *neque civis fideliter legi obſequitur, ignorans quale ſit quod ulciſcitur lex.* [35] *nulla lex ſibi ſoli conſcientiam juſtitiæ ſuæ debet, ſed eis a quibus obſequium exſpectat. Cæterum ſuſpecta lex eſt, quæ probari ſe non vult: improba autem, ſi non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi ſe ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. verſ. 332.)

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: 36 *libet juſtas hinc ſumere protinus iras.*

Apud eundem Theſeus, (*Theb.* XII. 648.)

Ite alacres, tantæque precor confidite cauſæ.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI, verſ. 51, 52.)

Frangit & attollit vires in milite cauſa:
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor.

c Nazar. Paneg. Conſtantin. Cap. 7. Ed. Cellar.

Cui par illud Panegyriſtæ: [c] *tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, ut jam cœperit* [37] *non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria.* Ac ſic viri quidam eruditi interpretantur [38] ירק quod legitur [r] Gen. XIV, 14. ut ſenſus ſit, miniſtros Abra-

GRONOVII.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* I, hiſtor. 83.

33 *Cauſis ſuaſoriis belli*] Quæ inſtigant eo & impellunt.

34 *De juſtificis*] Quæ id jure geri probant.

35 *Nulla lex ſibi ſoli*] Non eſt lex, quam non ob aliud juſtam putant pariturì, quam quia lex eſt ſeu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis eſt: tum vero lex eſt, cum ejus cauſam juſtam agnoſcunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet juſtas*] Libet cauſam cognoſcere, ut jam nunc illis ex merito infenſus fiam.

37 *Non virtutis magis*) Non tam fortitudini bellantium, quam juſtitiæ cauſæ debeatur.

38 יָרַק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

GROTII.

r *Geneſis* XIV, 14.] Quidam in eundem ſenſum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *a ſe inſtitutos.* Herodes in oratione ad Judæos poſt cladem in Arabia, apud *Joſephum*: *βέλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιῦμεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι· μέγιστον γὰρ, εἰ μάθοιτε*

Abrahami ante prælium ab ipſo plene inſtitutos de armorum ſuorum juſtitia.

7. Et ſane [39] denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri ſolebant & expreſſa cauſa, ut totum quaſi genus humanum de juſtitia cauſæ poſſet cognoſcere. Scilicet [40] prudentia virtus eſt, ut & (ff) Ariſtoteli viſum, imperantis propria: juſtitia vero hominis [41] qua homo eſt.

8. Omnino autem ſequenda videtur ea quam diximus Adriani ſententia, [a] ſi ſubditus non modo dubitet, ſed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injuſtum eſſe putet: præcipue vero, ſi de aliis impetendis, non de ſuis tuendis agatur.

9. Quin probabile eſt, etiam carnifici qui damnatum occiſurus eſt, hactenus, aut quod quæſtioni & actis interfuerit, aut ex rei confeſſione cognita eſſe debere cauſæ merita, [s] ut ſatis ei conſtet, mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis obſervatur. nec aliud ſpectat lex Hebræa, [b] cum ad lapidandum eum, qui damnatus eſt, [42] teſtes vult præire populo.

a Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31, dub. 5. n. 85. Bannes 2, 2. q. 40. art. 1. Molina tr. 11. diſp. 113.

b Deut. XVII, 7.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem [43] ſatis nequeat fieri, [c] omnino officium erit boni magiſtratus tributa ipſis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præſertim ubi non defuturi ſunt alii qui militent. [44] quorum voluntate non tantum bona, ſed & mala uti poteſt rex juſtus,

c Silv. in verbo bell. p. 1. n. 7. circa fin.

μάθοιτε τȣ̃το, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔςαι· volo autem oſtendere vobis quam juſte ſuſceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim ſi intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum. (Antiq. Jud. Lib. XV. Cap. 5. §. 8. *diviſion. Hudſon.*)

s *Ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doego probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* I, 13. & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam.* l. 1. cap. 7.

GRONOVII.

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & conſulte res geratur, imperantis cura eſt, cui acquieſcere ſubjectum decet, neque ei ſe immiſcere; ut juſte, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo eſt*] Cujuscunque perſonæ, conditionis, ſtatus ſit.

42 *Teſtes præire*] Prima ſaxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Perſuaderi, ut credant ſe jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honeſtum animum, ſed & improbum ad bellum afferentibus aut ſolam mercedem ſpectantibus.

(ff) Ἡ *δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη.* Politic. Lib. III. Cap. 3. pag. 268. Edit. Heinſ. *J. B.*

ſtus, quomodo Deus & diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiamſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum, ut Chriſtiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam ſit ſanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detractationem ſic [a] reſpondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt* [45] *ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines,* [46] *dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii; neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes* [47] *adſcribuntur numeris. Quodſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque* [48] *ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat?* quo in loco ſacerdotes vocat quosvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6. I Pet. II, 5.

a *Contr. Celſum, Lib.* VIII. p. 427. *Edit. Cantabrig.*

VI. I. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi jus verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, [89] niſi aut ad neceſſariam defenſionem, aut [50] per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut, ſi certo

GRONOVII.

45 *Sacerdotes, & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

46 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Adſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inferuntur catalogis militantium. i. I, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam et utilem operam bello navare.

49 *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

50 *Per conſequentiam*] Quatenus membra ſunt ejus capitis vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt. 3. I. 4.

(gg) Heic & in præcedentibus non ſatis adcurate Auctorem noſtrum ratiocinari, oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

certo conſtet, hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Neque tunc dicemus, bellum utrinque juſtum eſſe. non enim de bello, ſed [51] de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

GRONOVII.

51 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

QUANTUM IN BELLO LICEAT, REGULÆ GENERALES EX JURE NATURÆ: UBI ET DE DOLIS ET MENDACIO.

I.

Et qui bellum gerant, et quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus [a] quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod [1] aut nude specta-

GRONOVII.

1 *Aut nude aut ex promisso*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, II. I.

GROTII.

a *Quid quantumque in bello liceat*] Bene *Augustinus* epistola LXX. ad Bonifacium comitem: (Ep. 220. in fin. *Edit.*

ſpectatur, aut ex promiſſo antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, [a] ea quæ ad finem ducunt in morali materia, [2] æſtimationem intrinſecam accipiunt ab ipſo fine: quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt (aa) neceſſaria, neceſſitate ſumta non ſecundum phyſicam ſubtilitatem ſed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud, quod ſtricte ita dicitur, & [3] facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat. Quare ſi vitam aliter ſervare non poſſum, licet mihi vi qualicunque arcere eum, qui eam impetit, [4] etiamſi forte is peccato vacet, ut notavimus [5] alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, ſed ex jure, quod mihi pro me natura concedit.

a Vict. de Jure belli n. 15.

2. Quin & rem alienam, [b] ex qua certum mihi periculum imminet, [6] citra culpæ alienæ conſiderationem invadere poſſum:

b Vict. de Jur. bell. n. 18, & 39. & 55.

Edit. Benedict.) ut in ipſis bellis (ſi adhuc in eis verſari te opus eſt) fidem teneas, pacem quæras. Epiſtola CCV. (189. §. 6.) *Eſto ergo etiam bellando pacificus.* De juſtitia in bello gerendo ſervanda diſſertatio eſt egregia Beliſarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum IV. (Cap. 16.) *Oroſius* libro VII. *Ecce regibus & temporibus Chriſtianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, tranſiguntur.* Idem de Theodoſio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.* (Cap. 21. & 23. *Edit. Pariſ.* 1506.)

GRONOVII.

2 *Æſtimationem intrinſecam accipiunt*] In ſeſe ac ſua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æſtimationem variare poteſt, æſtimantur.

3 *Facultatem agendi in ſolo ſocietatis*] Adverſus alios homines aliquo ſocietatis, ſive domeſticæ, ſive civilis, ſive totius humanitatis, vel quocunque vinculo nobiſcum conjunctos.

4 *Etiamſi forte is peccato*] Ut miles vel ſubjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum eſt.

5 *Alibi*] 2, 1, 3.

6 *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res eſt, culpa non contingat, ut ex ea mihi ſit periculum.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non poſſent, extra connexionem quam habent cum illo fine, ſed tamen non ſunt ex numero earum, quæ natura ſua, adeoque perpetuo malæ ſunt, quocunque conſilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

a L. II. c. II. §. 10. b Silv. in verbo bell. p. 1, n. 10. v. prima.

ſum: non tamen dominus fieri (id enim [7] ad eum finem accommodatum non eſt) ſed cuſtodire, donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt a nobis [a] alibi. Sic rem meam, quam alius detinet, eripere ei naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti conſequendi gratia: [b] quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia alio modo [8] læſa æqualitas reparari nequit.

3. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis, ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum.

c De Rep. Lib. v. p. 471. B. Ed. H. Steph.

III. Sciendum ſecundo eſt: jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis, [9] poſt litem conteſtatam, jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumtus & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello, ſine probabili ratione ſuſcepto, accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato [c] probat bellum μέχρι ὃ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec hi qui ſontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

d Victor. d. lib. num. 37.

IV. 1. Obſervandum tertio, b ad jus agendi [10] multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. [d] In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus [11] alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi [12] tantundem

GROTII.

b *Ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re *Thomam* prima ſecundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu ſecundo, diſputatione CXXI.

GRONOVII.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculoſam.

8 *Læſa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Poſt litem conteſtatam*] Poſt inceptum judicium.

10 *Multa conſequi indirecte*] Accedere, quæ ſeorſum deficiente occaſione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, ſed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque iſtis umbram præſtat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præciſe tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Ali-*

dem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit [a] Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murorum ambitum circumduxit, ſi* [13] *aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.* a AdPubl. epiſt.154.

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumto congruit; ſæpe enim proximi caritas non permittet, ut ſummo jure utamur. Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, [14] niſi multo majus ſit bonum quo noſtra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem, quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, [b] inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum.* *Multos occidere & indiſcretos*, inquit [c] Seneca, [15] *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ, quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem [16] vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit. b Matth. XIII, 28, 29. Vide Thom.2,2. q.64.art.2. c L.1. de Clem.c.26.

3. Nec, ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, [17] ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, [18] qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte

GRONOVII.

13 *Aliquis ex ipſorum uſu percuſſus*] An *prolapſus*. [Videtur potius legendum, *ex ipſorum caſu*: ſi enim *prolapſus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adſcenderit. [Sed in *Editione Benedictin.* legitur: *murum circumduxerit, ſi aliquis ex ipſius ruinis percuſſus &c.* Epiſt. XLVII. §. 5. et ita bene ſe habet ſenſus. Auctor enim locum petierat, non ex ipſo fonte, ſed ex jure Canonico, *Cauſ.* XXIII. *Quæſt.* V. C. 8. *J. B.*]

14 *Niſi multo majus ſit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, ſed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii caſus, quæ et ipſa multos ſine diſcrimine noxiorum & inſontium abſumere aut obruere poſſunt.

16 *Vindictæ immodeſtiam*] Quod cum Theſſalonicenſes ſeditionem moviſſent, immiſſo milite ad ſeptem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex eſt*] Etiam cum induit ſeveram judicis perſonam.

GRO-

aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet, quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper [19] de ea re acriter certatum scimus, cum alii [20] belli rigorem, alii [21] commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, c naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad a Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca b tyranno [22] gratiam se relaturum ait, d [23] si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur; militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere [24] artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui [25] triremes & æratas non mitterem, [26] lusorias, & cubiculatas, & alia [27] ludibria regum*

a Procop. 1 Gotth. c. 3.
b De Benefic. VII. 20.

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adsunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad *Aristophanis* nubes & equites. [In *Equit.* vers. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: sed voluit dicere *Ranas*, vers. 365. *J. B.*]

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (seu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hostibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces suas portare ac vendere, ad quos voluerit.

22 *Gratiam se relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] Quod redditurum se cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

24 *Artifices scenæ*] Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epist. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes & æratas*] Naves bellicas cum æreis rostris.

26 *Lusorias & cubiculatas*] Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 Ut

regum in mari lascivientium mittam. Et [a] Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas.

a Lib. 1. c. 30. de Off.

3. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. [b] Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut [28] alibi exposuimus, [29] jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & [30] ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit, sed dare voluerit, [c] jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui [31] judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus; quare [32] intra eum modum etiam spoliari poterit.

b Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandum. 17. De Judæis.

c Silv. in verbo restitutio, p. 3. §. 12.

4. Et has ob causas solent a bellum gerentibus [e] publicæ significatio-

GRONOVII.

28 *Ut alibi*] 2, 2 6

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

30 *Ad damni dati modum,*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum spoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

GROTII.

e *Publicæ significationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. *de Transactionibus.* c. significavit, 11. *de Judæis.* Extravagante *de Judæis* c. copiosus, 1. Liber *Consulatus maris* editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis et merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium: si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum: aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium, quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitati-

ficationes fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam ut de ſpe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

bus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, & jam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum anno cIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent, ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno cIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum eſt in edictum anni cIↃ IↃ LXXXIV, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuesque per homines, navesque ac merces, quocunque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces eæ ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere, perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abfuiſſe merces innoxias. Non negem, aliud jus uſurpaſſe interdum ſeptentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit adusque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in hiſtoria anni cIↃ IↃ LXXXIX. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno cIↃ IↃ LXXV, ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe, quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat *Reidanus* in hiſtoria Batavica (pag. 17. *Verſ. Latin. D. Voſſ.*) anno cIↃ IↃ LXXV. & Britannus *Camdenus* anno ſequente. (pag. 273. *Ed. Elzevir.*) Cum vero Angli, & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriusque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, et belli inſtrumenta fuiſſe quæ a Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones et Hollandi ſociique eorum cum Lubecenſibus ſociisque eorum fecere anno cIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet cIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convenit, ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes merces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia, ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam et illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas quæ in Angliam ſemel importatæ aut in Anglia comparatæ

paratæ

5. Hanc autem quæſtionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis f nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario

paratæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia, miſſo legato, conqueſta eſt jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno cIɔ Iɔ xcvii narrant memorati jam nobis *Camdenus* & *Reidanus*. (Cambden. *pag.* 692, & ſeq. *Reid.* pag. 372, & *ſeq.*) Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis, ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque ſociis anno cIɔ Iɔc xxv. pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves num quid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave, maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglis vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt pati ſe id nolle. Bene ergo dictum a nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſenſere; a quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud *Camdenum* circa annum cIɔ Iɔ xci & cIɔ Iɔ xcviii. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim cIɔ cccc lviii. Lubecenſis civitas ſignificationi a Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Molmogenſibus & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno cIɔ Iɔ li. cum Lubecenſes ipſis denunciarent, ut a Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtineretur. Anno vero cIɔ Iɔ xxii, quo tempore inter Suedos Danoſque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam paſſi ſunt, ſibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem ſemper reddidere naves, quas ab Hiſpania revertentes, aut in Hiſpaniam, ipſis tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno cIɔ Iɔ xcii in cauſa Hamburgenſium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno cIɔ cccc lv. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaſpare Schutzio* in hiſtoria Pruſſica. Adde *Cabetum* deciſione xliii, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*] Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus *Johannes Meurſius* in hiſtoria Danica libro i. & ii. Ubi videbis Lubecenſes & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro xiv. (Cap. 29.) *Thuanum* in dicto anno cIɔ Iɔ lxxxix. libro

a Polyb. I. c. 33. b Plut. Demetrio. p. 504. E.

luntario gentium esse constitutum. Romanos, [a] qui Carthaginiensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius [b] cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

(bb) Ἠ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve, palamve.

Et Pindari est, (*Isthmiac.* IV. 82.)

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ — —
δοντ᾽ ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque [33] dictum illud,

34 *Dolus an virtus quis in hoste requirat?*

sequitur ipse

Ripheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et

historiarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno CIↃ IↃ LXXXIX, & CIↃ IↃ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

g *Et magistrum & gubernatorem suspendit*] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: *ἐπέστηκε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρυς. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.* (Pag. 639. E.)

GRONOVII.

33 *Dictum illud sequitur*] v, 426. his verbis hortantem Chorœbum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, siquidem id injustum esse putasset.

34 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 300. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

(bb) Non est versus Homericus, sed pars ejus legitur *Odyss.* IX, 119. & *Lib.* I. vers. 295, 296. Habet Auctor e *Stobæo*, Serm. LII. pag. 365. ubi *Antigono* tribuitur. *J. B.*

GRO-

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus [a] Solon. Silius in rebus Fabii Maximi [b]:

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulysses, viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, [c] laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon [d] dixit, & Brasidas apud [e] Thucydidem præclaram inprimis laudem esse ex h [35] belli furtis: & apud Plutarchum [f] Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda, [g] quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius [h] Corvinum sic inducit loquentem:

i *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, [i] ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem k Lysandrum magni facit [k] ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, [l] quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani [m] est: *nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant, [n] si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, [o] nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: [36] δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados Θ Eustathius. Inter Theologos [p] Augustinus: *cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut*

a *Plutarch.* in Sol. p. 82.
b *Lib.* XV. *vers.* 327.
c *Luc. Philopseud.* p. 326, 327. *Ed. Amst.*
d *Cyri inst.* I. c. 6. & *de re equestri*, c. 5. n. 9.
e L. V. c. 9.
f *Plut. apoph.* p. 209.
g *Polyb. l.* IX. c. 11.
h *Lib.* V. vers. 100.
i *Vit. Marcell.* pag. 311. B.
k *Vit. Lys.* pag. 437. A.
l *Pag.* 363. E.
m *Lib.* XVII. c. 5.
n *L.* 1. §. 3. *D. de dolo malo.*
o *L. nihil.* 26. *D. de captivis.*
p *Quæst.* X. *super Josue*, Caus. XXIII. Qu. II. C. 2.

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI. (*vers.* 515.) & Sallustius, quem citat Servius. [Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*]

i *Bellandum est astu*] Muhammedis dictum simile: *elharbu Hudiatum, id est, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Æn.* XII. 336.)

Iræque insidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

k *Lysandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

36 Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest. Et Chrysostomus, [a] maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent.

a Lib. I. De Sacerdotio. Tom. VI. p. 6.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus [37] in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in [38] actu negativo, alium in actu [39] positivo. Doli vocem etiam ad ea, quæ in negativo actu consistunt, extendo, [b] Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum (cc) est [c]: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet,* inquit [l] Augustinus, [d] *veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione.* Et [m] necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse [e] Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod [n] Abra-

b L. I. §. dolum malum. D. de dolo malo.
c De Off. 3. c. 15.
d Lib. contra mend. c. 10. Th. 2, 2, q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 3. Silv. in verbo bell. p. 1. n. 9.
e Or. pro Mil. c. 24. & l. x. ep. 8. & pro Cn. Plancio. c. 6.

GROTII.

l *Augustinus*] Et in v. Psalmum versiculo: *perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur *causa* XXII, *quæstione* II. c. 14.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide *Chrysostomum* primo de Sacerdotio. (§. 63, & *seqq.* *Ed. Bengel.*)

GRONOVII.

37 *In genere semper malorum*] Quæ quocunque loco, modo, tempore fiant, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

39 *Positivo*] Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

(cc) Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. c. 1. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipse postea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falsiloquium malum esse putarunt. *J. B.*

GRO-

Abrahamus [a] Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans. a Gen. xx. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in resp.

VIII. I. Dolus qui in actu positivo consistit, [40] si in rebus, simulatio, si [41] in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant, voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & [42] citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit [43] confusa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipsa [44] rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut [45] conceptas animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium o [46] sed & [b] nutibus, ut apud mutos, [47] sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum [48] ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt [49] notæ illæ b L. Labeo 7. §. f. D. de sup. leg.

Grotii.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Augustinus* quæstione XXVII. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione II. c. 22.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de sponsalibus*.

Gronovii.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

41 *In sermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boetius* de Interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unaquæque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit.*

43 *Confusa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, sternutatio. *Boeth.* de l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes: ut canum latratus iras canum significat, & alia ejus quædam vox blandimenta: sed non sunt nomina, quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quintil* II, instit. 3. 833. *Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, *Vale pater, vale mater,* ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii et Agrippinæ significaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex instituto*] More introducto et recepto; ut in senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

49 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in syllabas.

illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut p Paulus *a* jurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ [50] hieroglyphicæ, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses.

a L. Non figura. 38. D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus [51] placuit sine mutua obligatione, & id [52] quod mutuam obligationem in se continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum [53] cum mutua obligatione, quod Aristoteles *b* dixit [54] *κατὰ συνθήκην*: [55] res aliæ non item. Hinc fit, q ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum, ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, r ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est.

b De interpr. c. 4.

3. Prioris exemplum est in Christo, *c* qui apud comites Emauntinos [56] *προσεποιεῖτο* ire longius, id est, speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen, nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi *d* Christus

c Luc. XXIV, 28.

d Marc. VI, 48.

GROTII.

p *Paulus jurisconsultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum*, *sed oratione quam exprimunt literæ obligamur*, *quatenus placuit non minus valere quod scriptura, quam quod vocibus lingua figuratis significaretur*. Valde philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere *ἐκ συνθήκης*.

q *Ut rebus aliis uti liceat*, *etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. II, c. 34.

r *Ubi nullum inde sequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, 1 *Sam.* XIX, 16.

GRONOVII.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & 11, 14.

51 *Placuit sine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi et abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

54 *Κατὰ συνθήκην*] Ex constituto signo omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

56 *Προσεποιεῖτο*] Præ se ferebat.

(dd) Heic, ut in toto argumento isto, conferendus perpetuo PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. I. cum Notis nostris, ubi res adcuratius pertractatur, in altera præsertim Editione. *J. B.*

GRO-

ftus ipfe dicitur voluiffe præterire apoftolos navigantes, nempe nifi impenfe rogaretur navem afcendere. Alterum exemplum dari poteft in Paulo qui Timotheum circumcidit, [a] cum fatis fciret Judæos hoc ita accepturos, quafi circumcifionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Ifraelis pofteros, quafique ita fentirent ipfi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, fed tantum familiarius cum Judæis verfandi facultatem fibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcifio, fublata lege divina, ex inftituto amplius fignificabat talem neceffitatem, neque malum quod inde fequebatur erroris ad tempus, dedocendi poftea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum evangelicæ [57] veritatis infinuatio. Hanc fimulationem patres Græci fæpe vocant [s] Οἰκονομίαν. de qua egregia exftat fententia Clementis Alexandrini, [b] qui de viro bono agens fic ait: ἐπὶ τῶν πλησίων ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ ὐκ ἂν προηγεμένως αὐτῷ πραχθείη: *ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ fponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, [c] qui de capitolio [58] panem in hoftium ftationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

a Act. XVI, 3.

b Strom. Lib. VII. Cap. 9. p. 863.

c Livius V. c. 48.

4 Exemplum pofterioris eft in ficta fuga, [d] qualem Jofue fuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces fæpe. Nam hic [59] quod fequitur nocumentum licitum effe ponimus ex belli juftitia; ipfa autem fuga ex inftituto nihil fignificat, quanquam hoftis eam accipit ut fignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens fua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo geftu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoftium armis, fignis, veftibus, velis ufi paffim leguntur.

d Jofue VIII. Silv. in verbo bellum p. 1, n. 8.

5. Hæc

GROTII.

s Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam, non ἀπάτην id eft fraudem, ait *Chryfoftomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. (*Tom.* VI. *pag.* 7.) Idem 1 ad Corinthios IV, 6. ἦν δὲ ταῦτα ὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία. *non hic fraus fuit, fed obfequentia quædam & difpenfatio.* (Tom. III. p. 313.) Et IX, 20. ἵνα γὰρ τὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς ὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον, ὐκ ὢν δὲ, ὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων ὕτως ἐχύσης. *ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ fe ferens, agens talia, fed non ex tali animi propofito.* (Pag. 383.) Huc referri poteft fimulatus Davidis furor.

GRONOVII.

57 *Veritatis infinuatio*] Quam fcilicet fperabat fe confecuturum converfando cum Judæis.

58 *Panem in hoftium*] *Flor.* 1, 13.

59 *Quod hic fequitur nocumentum*] Ut hoftes pelliciantur in infidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui infidiamur.

5. Hæc enim omnia ejus sunt generis, ut a quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa [60] singulorum arbitrio, non quasi consensu communi, introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior est disputatio de illis [61] notis quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, *vir bonus*. Proverb. XIII, 5. *Falsiloquentiam & verbum mendax amove a me*. Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium*. Psalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri*. Coloss. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter philosophos & poetas, qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad*. IX. 312, 313,)

Ille mihi invisus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles [a],

a Fragm. Creus. apud Stob.

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Hinc danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus (ee):

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit, [b] κατ᾽ αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτόν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν. *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

b Ethic. Nicom. IV. 13.

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas; primum in sacris literis exempla t laudatorum hominum [61] sine repre-

GROTII.

t *Laudatorum hominum sine reprehensionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *de quibus scripturæ non increpant, sed simpliciter sunt positæ, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro IV. c. 50. [Vide quæ de eo loco diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. III. §. 7. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius sibi commodum putarunt.

61 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis signis, quibus instituta hominum et longum tempus definitam et perpetuo eandem significationem imposuerunt.

62 *Sine reprehensionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuisse videntur, reprehensorum aut notatorum. [Adeoque suspicor heic in verbis Auctoris nostri, post *hominum* excidisse, *mendacio utentium*, aut quid simile. *J. B.*]

(ee) Ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς. καὶ χρήσιμον. Hoc etiam ex STOBÆO, sed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*]

GRO-

reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium, ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem, latebrosam tractationem, disputationem* [63] *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

3. Inter philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus [a] Plato, Xenophon [b], & alicubi Cicero, &, si Plutarcho [c] ac [64] Quintiliano [d] credimus, Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, [e] cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest [65] communiter, sive re spectata [66] sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Andronicus [f] Rhodius [67] de medico, apud ægrotum mentiente, sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δὲ οὐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non est:* Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum.*

4. Quintilianus, [g] quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ [68] non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus [h],

> *Quod pro salute dicitur mendacium*
> *Me judice habere nil potest incommodi.*

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* vers. 107.)

> *Non tibi videtur turpe falsiloquentia?*

Respondet Ulysses,

> *Non, si salus nascatur ex mendacio.*

[a] *Lib.* I. & II. & V. *de Rep.*
[b] *Memorab. Socrat. Lib.* IV. c. 2. §. 16, 17.
[c] *Plut. de Stoicorum contradict.* pag. 1055, 1056.
[d] XII, 1.
[e] *Nic.* II, 7. IV, 13.
[f] *Paraphr. Eth. Nic.* Lib. V. c. 8. p. 297.
[g] *Inst. Orat.* XII, 1.
[h] *Apud Stob.* Tit. XII.

Cui

GRONOVII.

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis sententiis & argumentis vehementer agitatam. [Locus *Augustini* est in Lib. *De Mendacio*, Cap. 1.]

64 *Quintiliano*] 12, 1. 557.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepositis circumstantiis*] Extra casus singulares, qui satis id excusent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celsus apud Origen. lib. 3. pag. 171. Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.

68 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipsum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quintil.* instit. 12, 1. 557. *sic judicet pleraque esse, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est: asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.*

GRO-

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: [a] *nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: ψεύσεται [u] κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur ſapiens re urgente:* ubi & ex [b] Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert.

a Inſt. Orat. II. 17.
b Lib. III. C. 72.

X. 1. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit [c] ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium ſumimus [x] quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud [d] Gellium diſcernuntur: ſed de eo agimus quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis [69] conceptui, ſive in intelligendo, ſive in volendo, disconveniat. Nam quod [70] primo καὶ ἀμέσως verbis & ſimilibus notis indicatur, ſunt [71] mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, ſed quam falſam putat, mentitur. [72] Significationis ergo falſitas id eſt, quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt, cum vox aliqua aut [73] ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc, ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, [74] non admitti mendacium, [y] etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

c Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *in reſp.*
d Gell. XI, *c.* XI.

2. Ve-

GROTII.

u Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. (verſ. 18.) *Et ipſum fallere in tempore, quidam de officiis ſcribentes rectum putant. Cicero* pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honeſtum & miſericors* vocat. (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit niſi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus eſt qui dicit falſum quod putat verum, quia, quantum in ipſo eſt, non fallit ipſe, ſed fallitur.* Sunt hæc *Auguſtini*, de verbis Apoſtoli ſermone XXVIII. & enchiridii c. 18. relata a Gratiano in *cauſam* XXII, *quæſt.* II. c. 3, 4.

y *Etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captioſe loquebatur cum ſervulis, ita judicante & probante *Ambroſio*, (*De Abrah.* c. 8.) quem ſequitur *Gratianus* poſt c. *ſi quælibet*, dicta *cauſa* XXII, *quæſt.* II, c. 20. [Plus eſt in hoc exemplo, quam Auctor putat. Sed de eo fuſius agendi locus fuit in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

69 *Conceptui ſive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & conſilium.

70 *Primo καὶ ἀμέσως*] Simpliciter & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod ſentit animus.

72 *Significationis ergo falſitas*] Diſſenſus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis diſcordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui

2. Verum quidem eſt, talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut ad evitandam [75] iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe Chriſtus dedit, cum diceret, [a] *Lazarus amicus noſter dormit,* quod apoſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni diceretur. Et quod [b] de templo inſtaurando ipſe dixerat, intelligens hoc de ſuo corpore, Judæos ſciebat accipere de templo proprie dicto. Sic & cum apoſtolis adinſtar [76] Phylarcharum [c] apud Hebræos ſedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi [d] vini novi potationem in patris regno, ſatis ſciviſſe videtur, non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe [e] ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, [f] ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vitellio, [g] cui Narciſſus inſtabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, [z] quin [77] ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet. Dictum [a] Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמיר את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.*

a *Joh.* XI, 11.
b *Joh.* II, 20. 21.
c *Luc.* XXII, 30.
d *Matth.* XXVI, 29.
e *Act.* I. 6.
f *Matth.* XIII, 13.
g *Tacit. Annal.* XI. c. 34.

3. Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo

cui de mente noſtra conſtare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamſi accepturus eſt eam ſecus, qui audit, ſi non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam ſuperiorum, vacat crimine mendacii.

GROTII.

z *Quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet*] Idem *Tacitus* hiſtoriarum III. (Cap. 3.) *Incerta diſſeruit, tracturus interpretationem prout conduxiſſet.* Item: *ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret vel proſpera agnoſceret.* (Ibid. c. 52.)

a *Hebræorum*] Quorum & hoc eſt: מותר לשנות מפני השלום. *licet perplexe loqui boni cauſa.* Citat doctiſſimus *Manaſſes Ben-Iſraël* in ſuo conciliatore, quæſtione XXXVII.

Chryſoſtomus I. de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· *fallax jure vocetur qui re tali injuſte utitur, non qui ſalutari propoſito.* (in fin. Lib.)

GRONOVII.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam ſi reſpondeamus ſimpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quaſi haberentur pro principibus tribuum.

77 *Suſpenſa & quo ducerentur*] Paſſura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. I, epiſt. 5.

GRO-

modo illaudabile ſit, ſed & improbum, [b] puta cum Dei honos, [c] aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: ſicut [78] in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, [a] *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumtum ex veteri lege [b] Attica [79] κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipſum jam excluſimus.

a De Offic. III, 15.

b Demoſt. in Leptinem: p. 363. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum ſenſum, qui a mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori ſtrictior mendacii, qua naturaliter illicitum eſt, ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt, quæ, ſi recte res inſpiciatur, ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem, nulla videtur alia dari poſſe [80] præter repugnantiam cum jure exiſtente ac manente ejus ad quem ſermo aut nota dirigitur: nam ſibi neminem mentiri, ut maxime falſum proferat, ſatis conſtat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinſecum, ſed quod proprium ſit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil eſt aliud quam

GROTII.

b *Puta cum Dei honos*] *Philo* de Vita Moſis: ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν, δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος κατεψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ· *de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus ſolis veracem eſſe oportuit, etiam ſi quis cæterum ingenio eſſet mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Auguſtinus* epiſtola VIII. *Alia quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæſtio eſt, utrum ſcriptorem ſanctarum ſcripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æſchylus Prometheo, (pag. 39. *Ed. H. Steph.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ, τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν σόμα·

Dicam diſerte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum eſt.

GRONOVII.

78 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

79 Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, juſtam & debitam facultatem ſtatuendi & cognoſcendi de animo & propoſito ejus, quem audit.

GRO-

quam d [81] judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem, ut quo tempore sermo fit, [82] jus illud subsistat ac maneat: fieri enim potest, ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum [83] acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur, ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, [84] non alterius (sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium.) Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem a Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt falso (ff) testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit e fallendi voluntatem. Et Cicero b quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

a *L. 1. de rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.*

b *De Offic. 1. 10.*

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis [85] prædixerit se falsa dicturum & [86] alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præ-

GROTII.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: *Genes.* XXXI, 26. 27. et ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum, & Rabbi *Salomo* in commentario, & *Abenesdra*.

e *Fallendi voluntatem*[*Lactantius* institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.* [Locus autem *Augustini* est in *Enchiridio*; *Omnis autem, qui mentitur, contra id, quod animo sentit, loquitur, voluntate fallendi.* Cap. 22. *J. B.*]

GRONOVII.

81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve quod mihi commodum videtur.

82 *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim significario sese quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcunque cognoscit.

85 *Prædixerit se falsa*] Ut cum *Ovidius* 10. Met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

86 *Alter permiserit*] Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogaret: certe patrem tuum non occidisti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legisse putabo, Et facilis falso credulitate fruar.*

(ff) Addidi vocem *falso*, quæ in omnibus Edd. excidit, & necessariam omnino esse, vel nonum præceptum Decalogi, manifestum facit cuivis. *J. B.*

præsumto, aut [87] oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse [a],

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

Et Quintilianus de pueris locutus: [b] *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur [88] qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, *κατ' εἰρωνείαν* aut *καθ' ὑπερβολήν*, quæ figura, ut Seneca [c] ait, [f] [89] ad verum mendacio venit: & [90] Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione [91] ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi [92] opinionem informat de eo quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe, si recte judicare volumus, illius respectu sermo [93] non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, [d] qui sociis auxilia

a *Lucret.* Lib. I. vers. 938.

b *Inst. Orat.* XII. 1.

c VII, *de Benef.* 23.

d *Livius* XXXIV. c. 12.

GROTII.

f *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

GRONOVII.

87 *Oppositione juris*] Si ei, qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcunque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non est, proferendo, vel adversum vel maximum minimumve, quod est, significat.

90 *Quintiliano*] 8, 6. 495. [Alii legunt, *decens superjectio*. Vide quæ diximus in Notis Gallicis. *J. B.*)

91 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falsum sibi persuadet.

93 *Non sermo*] Non expositio certæ rei, sed sonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo possis: si male interpreteris, neminem præter temet ipse accusandum habeas.

GRO-

lia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, [a] qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes decepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat [b] Plutarchus. Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem, quod inde ſecutum eſt, extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum optari aut [94] procurari. Ad hoc genus [g] Chryſoſtomus [c] & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Petrum [d] ut nimium judaizantem reprehendit. Cenſent enim Petrum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim vero conſultum infirmitati adſtantium.

XIV. 1. Tertium eſt, quoties [95] certum eſt, eum, ad quem ſermo eſt, libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, id eſt injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur. Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt [h] in Plinii Epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius [e] loquitur.

2. Democritus: [f] *ἀληθομυθεύειν χρεὸν ὅπου λώϊον. omnino veriloquio utendum eſt, ubi id eſt melius.* Xenophon: *φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ. amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens [g] Alexandrinus concedit *ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: [h] *καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας. καὶ δεινὸν οὐδέν. & medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus [i]: *τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας. nam* [96] *quod*

a App. Hiſp. pag. 301. Ed. H. Steph.
b In Ageſil. pag. 505. C.
c Chryſoſt. in Galat. Tom. III. p. 730. Hieron. Epiſt. ad Auguſtin. Tom. II. p. 336, & ſeq.
d Galat. II, 14.
e Ubi ſupr.
f Apud Stob. Serm. 12.
g Stromat. Lib. VII. Cap. 9. pag. 863.
h Diſſert. III. pag. 30. Edit. Davis.
i Pag. 381. Ed. Baſil. 1534.

GROTII.

g *Chryſoſtomus & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adverſum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo & tertio contra Marcionem. [L. I. c. 10. IV. 3.]

h *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

GRONOVII.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hoſti & male velle & nocere.

95 *Certum eſt eum*] Non aufertur alicui facultas illa, ſed differtur bono ejus, atque is poſtea laudaturus eſt, quod ad tempus in capienda mente noſtra fruſtratus habitus fuerit.

[96] *quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud [i] apud Xenophontem, [a] socios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, [b] suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinčti consulis, [c] ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est, [97] læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

a *Lib.* IV. *Socr. c.* 2. §. 16.
b *Livius libro* 1. *c.* 27.
c *Idem,* II. 64.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties [k] qui habet [98] jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure [99] bono ipsius sive proprio, sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur [100] Plato, [d] qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum [l] [101] medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

d III. *de Rep. pag.* 389. *B.*

2. Exem-

GROTII.

i *Apud Xenophontem*] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao (pag. 605. C.)

k *Qui habet jus supereminens*] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*vers.* 73.)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐςὶ,
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (sinit fas)
Utque citi fugiant ærata classe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chrysostomus* dicto libro I. de Sacerdotio.

GRONOVII.

96 *Quod bonum est, id vero est melius*] Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque inhonestum est, quam verum scire, quod nocet.

97 *Læsionem judicii*] Dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

98 *Jus supreminens*] Potestatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipsius*] Ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sivé quatenus pars est corporis, cui utile est.

100 *Plato qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείας τῆς πόλεως· τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τόγε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, *adimit.* [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. I. §. 17. Not. I. alterius Editionis. *J B.*]

GRO-

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam [a] Philone, dari poterit [m] in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, [b] qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime a tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum [1] attribuere vellet. Quintiliani est [c] dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.*

a De Joseph. p. 550. & seqq.

b 1 Reg. III. 25.

c Inst. Orat. Lib. II. c. 17. p. 197. Ed. Burm.

XVI. Quintum esse potest, [n] quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit [2] factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet [d],

> o 3 *Splendide mendax, & in omne virgo*
> *Nobilis ævum.*

d Horat. III. carm. XI. vers. 35.

XVII. 1. La-

GROTII.

m *In Josepho*] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret*, ait *Cassiodorus* de Amicitia. [Cap. *De Naturali motu*, pag. 637. *Edit. Genev.* 1650. Sed is liber non est *Cassiodori*.]

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest*] *Augustinus* in v. Psalmum, (§. 7.) relatus a *Gratiano* in causam XVII, quæst. II. c. ne quis 14. [Sed ita ut verba paullo diversa sint.] *Duo vero sunt genera mendaciorum, in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit necessitate mentiri. (Cap. 19.)

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermnestræ*] Quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, *Ovid.* in epist. Heroid.

3 *Splendide*] Gloriose, cum laude.

GROTII.

o *Splendide mendax*] Ubi scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud *Chrysostomi* de Rahabe: ὦ καλοῦ ψεύδους, ὦ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem. Augustinus* de Obstetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium!* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. (pag. 481.) & ad Esaiam LXV. (pag. 249.) *Ambrosius* ad Syagrium libro VIII. (Epist. LXIII.) *Augustinus* ipse, ut solet, varians, ad Consentium contra mendacium

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit [a] Plato, [b] Xenophon, Philo [c] inter Judæos, p inter Christianos [d] Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat [e] Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile [f] Prophetæ q Elisæi: & Valerii Lævini, qui Pyrrhum (gg) a se interemtum jactabat.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum [g] Nicomachiorum: ὁ εὖ βȣλευόμενος, ȣ̓κ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐςίν· ἐςὶ γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βȣλευόμενον καὶ περὶ αὐτȣ̃ τȣ̃ ψεύδȣς βȣλεύσασθαι, ἵν᾽ ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον, ἵν᾽ ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακȣ̃, καὶ τȣ́των τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱςορίαις πολλά· *qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis, recte consultans, hoc ipsum consultet, quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ.* Et Quintilianus, [h] si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias 4 in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

3. Non

[a] *Lib.* II. *De Rep.* p. 382. C.
[b] *Lib.* I. *De Cyri instit. c.* 6. & IV. *Socr.* C. 2. §. 16.
[c] *De Migr. Abr.* [immo *De Cherubim,* pag. 110. D.]
[d] De Sac. *L.* I.
[e] I *Sam.* XI. vers. 10.
[f] II *Reg.* VI, 18. & *sequ.*
[g] *Cap.* 9.
[h] *Inst. Or.* XII. 1.

dacium c. 15. *Tostatus* negat in eo peccatum. Hæsitant *Augustinus* lib. II. quæstione super Exodum, (Cap. I.) *Thomas* 2, 2. quæstione CX. art. 4. resp. ad 4. & ibi *Cajetanus.* Vide si vacat & moriæ encomio *Erasmum,* & doctissimum *Masium* ad Josuam II. 5. [Verba CHRYSOSTOMI de *Rahabe*, leguntur Orat. II. *De Pœnitentia*, Tom. VI. pag. 775. *Ed. Savil.* Adde BASILIUM, *in principium Proverbiorum*, Tom. I. p. 402. *Ed. Paris.* 1638. J. B.]

p *Inter Christianos Chrysostomus*] Sic loquens: εἰ βȣ́λει γε τῶν ςρατηγῶν τȣ̀ς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμάσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τȣ́τȣς ἐπαινȣμένȣς ἢ τȣ̀ς φανερῶς κρατȣ̃ντας· *si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.* [De Sacerdotio, *Lib.* I. Cap. 5.]

q *Elisæi*] Ejusdem Elisæi alterum simile est II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum קרי, quod sequitur latina vulgata versio.

GRONOVII.

4 *In servis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

(gg) Habet hoc Auctor sine dubio e FRONTINO, sed qui alio modo rem refert, ut non satis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adversus Epirotarum Regem, occiso quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique persuasit,* Pyrrhum *interemtum.* Strateg. Lib. II. c. 4. *num.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E. F. Aptius fuisset exemplum *num.* 10. sequ. ubi *Jugurtha* falso *Marium* a se interemtum jactat: de quod vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Wass. *J. B.*

GRO-

3. Non placent hæc [5] ſcholæ actorum paulo ante ſæculorum, [a] ut quæ unum ex veteribus [r] Auguſtinum ferme in omnibus ſequendum ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit, an non ſatius ſit adverſus quosdam [6] falſiloquium admittere in iis quos diximus caſibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic ſumo) quam iſta a falſiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, neſcio, intelligi poſſe neſcio ut dicam: non habeo, intelligi poſſe ut tibi dem; & id genus alia, quæ ſenſus communis repudiat, & quæ ſi admittantur, jam nihil obſtabit, quominus, qui quid affirmat, id ipſum negare, qui negat, affirmare dicatur.

a Th. 2, 2. qu. 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. §. 1. n. 15. Soto de Juſtitia. V. q. 6. art. 2. Tolet. lib. IV. c. 21. lib. V, c. 58. Leſſ. lib. II. de Juſtitia c. 42. dub. 9.

4. Veriſſimum quippe eſt, nullam omnino eſſe vocem [s] quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter [7] ſignificatum quem vocant primæ notionis, [t] alterum habeant [8] ſecundæ, eumque varium, [u] ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea, quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero, quæ de falſiloquio diximus ad [9] aſſerentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, [x] non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione,

GROTII.

r *Auguſtinum*] Contra cujus poſteriorem in hac re ſententiam ſcripſit *Rupertus* Abbas.

s *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chryſippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis ſecundo, capite 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatisque.*

t *Alterum habeant ſecundæ*] *Auguſtinus* de Magiſtro: *nullum nos ſignum comperiſſe quod non inter cætera quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.* (Cap. 7.)

u *Secundum varias artes*] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

x *Non ad promittentem*] Diſtinguit hæc & Ageſilaus & cum eo *Plutarchus*: *τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ᾽ ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι· federa violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt, ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.* [Vit. Ageſil. *pag.* 600. D. Tom. I. *Ed. Wechel.*]

GRONOVII.

5 *Scholæ*] Theologis ſuperiorum ætatum, qui *κατ᾽ ἐξοχὴν* ſcholaſtici vocantur.

6 *Falſiloquium admittere*] Loqui aliter ac ſentias mendacium non eſſe.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam *domicilium proprium* appellat *Cicero* 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Aſſerentem ſermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur eſſe vel non eſſe; non etiam promittitur, aut adſtringitur.

ne, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere, [10] ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem, quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori, quæ [11] de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, [12] ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex perſona ejus, quicum agimus, peti poſſent, quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur, etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur, admitti interpretationes verborum quasvis non plane inuſitatas: ſed omnino veritatem requiri eo in ſenſu, quem homo exaudiens intelligere fide optima exiſtimatur: ut plane deteſtanda ſit illorum impietas, qui [13] ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos aſſerere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas conceſſas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: ſed id non accidit [14] ob injuſtitiæ opinionem, ſed ob eximiam quandam animi celſitudinem, interdum & virium fiduciam. Exſtat [15] apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera (hh) ſemper
a Pro- loquendo, & benefaciendo aliis: & apud [a] Jamblichum veraci-
trept c. 20. tas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Ariſtoteli
b Nic. IV. [b] ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus ve-*
8. *rum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς,
c Lib. I. y *ſervile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: [c] καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι
init. αἰσχρό-

GROTII.

y *Servile mentire*] *Philo* libro: omnem virum probum eſſe liberum: (Pag. 888. B.) παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui duplices ſunt atque fallaces, eos illiberales ſervilisque animi vocare ſolent.* [Locus *Plutarchi* exſtat in Lib. *De Educ. Liber.* pag. 11. C. *Edit. Wechel.* Tom. II. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hoſti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id aſſertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; ſive promittitur tanquam præſtandum.

13 *Ut pueros talis*] Lyſandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injuſtitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, ſed quod ſeſe indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *ſemper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

Gro-

αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· *& ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem [a] Alexander: ὀ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus [b] de Juliano: *mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho [c] Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη. *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda [d] Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

a Lib. VIII. c. 5.
b Panegyr. Jul. c. 20.
c Pag. 319. D.
d Corn. Nep. c. 3.

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, (ii) quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. X, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36. & is in exemplum propositus, in cujus ore [e] dolus inventus non est. Lactantius: [f] *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens,* ut recte notavit Dion [g] Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet. (*Philoctet.* vers. 85, *& seqq.*)

e 1 Petr. II, 22.
f Inst. Div. VI. 18.
g Orat. LII. pag. 552. C.

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
Sector, z nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euri-

GROTII.

z *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV. ode VI. (vers. 13, *& seqq.*)

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

et quæ sequuntur. ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

(ii) Nihil heic poscit Religio Christiana ultra id, quod Lege Naturæ sancitur. Diximus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

Euripides Rheſo, (*verſ.* 510, 511.)

> *Generoſus animus hoſtibus furtim necem*
> *Inferre neſcit.*

a Plutarch. Alex. pag. 683. D. *b Lib.* XIII. *c.* 1. *c in VI. Conſ Honor. verſ.* 248. *d. Var. Hiſt.* XII. 33.

3. Sic Alexander furari negabat [a] ſe velle victoriam. Et Achæos abhorruiſſe ab omni in hoſtes fraude narrat [b] Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut [c] Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

> *Confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.*

Tales Romani ferme [16] ad usque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: [d] ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς. *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus & vafritiem quæſita victoria.* Unde cum [17] Perſeus Macedonum rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum ſe agnoſcere Romanas artes. majores nunquam ut aſtu magis quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem quam vi ſuperare glorioſius foret. Tum illud addebant: *interdum in præſens tempus plus profici dolo quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet, ſe neque arte, neque caſu, ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Etiam ſerius apud Tacitum [e] legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, [f] qui prælii quoque [18] locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

e Ann. l. II. *c.* 88. *f Scholiaſtes ad* II. *Apollonii Rhod. verſ.* 1012.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod [a] quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, [19] qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat,

pecc

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat*] Ita docet et *Maimonides* in הלכות חובל cap. v, ſect. 10.

GRONOVII.

16 *Usque ad belli Punici ſecundi*] Immo usque ad initium tertii. *Salluſt.* lib. 1. hiſtor.

17 *Perſeus Macedonum rex*] *Livius* 42, 47.

18 *Locum & tempus*] Palam hoſtibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi conſtituiſſent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

(kk) Locus eſt *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noſter, quod verba Græca, recte expenſa, non præ ſe ferunt. *J. B.*

GRO-

peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: [a] *nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.* [a] *Lib.* II. *De Mor. Eccl. Cath. cap.* 57.

XXII. Aliud est, si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse [b] Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus,* inquit [b] Celsus, id est, [c] contra jus belli non est, ut eum admittamus, qui deserta hostium parte nostram eligit. [b] *L.* 51. *D. de acq. rerum dom.*

GROTII.

b *Dei ipsius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit*] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit, ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander protector* idem nos docet. (Pag. 118. *Edit. Hœsch.* in conditionibus federis inter *Justinianum* & *Chosroen.*)

CAPUT II.

QUOMODO JURE GENTIUM BONA SUBDITORUM PRO DEBITO IMPERANTIUM OBLIGENTUR: UBI DE REPRESSALIIS.

I.

1. Veniamus ad ea [1] quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo [2] tenetur, nisi qui bonorum successor est: [a] ut

GRONOVII.

1 *Quæ ex jure descendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, nisi qui*] 2, 21. 19.

a ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator [a] Zeno æquitati naturali contrarium dicit, ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, [b] ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

2. Nec quod universitas debet, singuli debent, ut diserte [c] loquitur Ulpianus: nimirum si universitas bona habeat: alioqui enim tenentur 3 non ut singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: [d] *si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc 4 æs alienum profitebor:* b *ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: [e] *unus e populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, [f] ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio [g] alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in novella Justiniani [h] vetantur ἐνεχυριασμοί, id est, c pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi: ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Cassiodorum [i] fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, (aa) ut pro eo quod debet

a L. un. C. ut nul. ex vit.
b Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.
c L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.
d Lib. VI, de Benef. c. 20.
e Cap. 19. ib.
f D. l. un. C. ut null. ex vit. l. XI. c. 56.
g L. 4. C. de exec. & exact. l. XII.
h Nov. 52. & 134. c. 7.
i Lib. IV. var. epist. 10.

GROTII.

a *Ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. *de raptoribus* c. tua 9. de usuris.

b *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide *leges Siculas* fine libi I. (Tit. 100.)

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in sexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamii* ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

GRONOVII.

3 *Non qua singuli*] Non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Potest intelligi, quum scilicet bona, more Romano, profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omissum Gr. *candidatus, aut reus.* Quorum illi solebant hoc facere, ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos: hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.

(aa) Hoc non oritur ex jure illo Gentium voluntario, quod gratis statuitur, sed ex ipsa constitutione Societatis Civilis, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, [5] sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia [6] corporalia & incorporalia eorum, qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum [7] bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus [a] ait usu exigente, humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta.

[a] *Inst. de Jur. Nat.* §. 2.

2. Non autem hoc naturæ repugnat, [b] ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat, facilius membra ejusdem societatis [8] a se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

[b] *Th.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. disp.* 120. & 121. *Valent. disp.* 3. *q.* 16. *num.* 3. *Navar. c.* 27. *n.* 136.

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet [d] ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: [c] *populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: [d] *vellent, juberent, Philippo regi Macedonibusque, qui sub regno ejus essent, bellum indici;* & in decreto ipso:

[c] *Liv. lib.* 1. c. 32.

[d] *Lib.* XXXI. c. 6.

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens *Nicolaus Damascenus*, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse *ῥύσια λαμβάνειν*, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. *Josephus* XVI. antiquæ historiæ, ubi hæc verba: *τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προσγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν. cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstituta transiisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.* (Cap. X. §. 8. division. *Hudson.*)

GRONOVII.

5 *Sive per se primo*] Sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.

6 *Corporalia & incorporalia*] Vide tit. *Institutionum* hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium & sub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A se mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is persequi compellitur civem suum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amisit, aut eum cogat externo satisfacere.

9 *Ad*

a Gell. l. XVI. cap. 4. b Livius lib. XXXVIII. c. 48. & alibi. c Plut. Ages. pag. 602 D.E. & Xen. hist. Gr. IV. c. I. §. 15.

ipso: [a] *populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*, quod ex Cincio est in re militari: & [b] alibi: *hostis sit ille quique intra præsidia ejus sunt:* verum etiam ubi [9] ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo, regis Persarum subdito, dicebat olim [c] Agesilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἐν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos, Pharnabaze, & cum amici regis essemus, amice nos erga ea quæ ipsius erant, gerebamus: & nunc, cum hostes simus facti, hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ regis sunt, jure per te illum lædimus.*

d Apud Demosth. Or. adv. Aristocr. p. 440. C.

III. 1. Ejus quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant [10] ἀνδροληψίαν, de qua sic habebat lex [d] Attica: ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ. ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id est, [11] *si quis morte per vim illata [12] obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto hominis prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum [13] homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, [14] quæ obligatur subditos suos, qui aliis nocuerunt, plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est, puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo [e] discimus, disputabant, corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium, [15] in contrarium valuit. 2. Aristo-

e Biblioth. L. I. c. 79.

GROTII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adversus quem bellum nondum declaratum est, sed tamen vi opus est, quia sponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. esset *viricapionem*; sed *Clarigationem* Latini vocant, *Liv.* 8, 14. Vide *Gail.* de Pignorationibus. *Busium* Subtil. Jur. I, 17. *Salmas.* de Mod. usur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

11 *Si quis*] Civis Atheniensis.

12 *Obierit*] In alieno solo ac territorio, aut etiam domi, evadente aliquam aliam in urbem homicida.

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Atheniensis injuria occisus est, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt, nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *At*

2. Ariſtocrates, Demoſtheni coævus, decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet, eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret, is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum, quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam, cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde, quod non exigit, ut prius poſtuletur judicium: præterea, quod non eos, apud quos facta ſit cædes, ſed eos, qui homicidam recipiunt, teneri velit. Verba [a] Demoſthenis ſunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ᾽ οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τὺς δεδρακότας ἐκδίδωσι, κελεύει κατὰ τύτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. ὁ δὲ τύτυς μὲν ἀθώυς παρῆκε, καὶ ὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν ὐδένα, τὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ ὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένυς ἐκσπόνδυς εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur (bb) οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν· *Lex, ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos, qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam, ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum, quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt, quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit.

[a] *Ubi ſupra.*

3. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. [16] At tertium illud, niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non [17] oratorie magis & argumenti cauſa, quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur, ut ſupra [b] diximus, ad eos tantum, [18] quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet.

[b] *Lib.* II. c. XXI. §. 7.

4. Cæteroqui par jus eſt eorum, apud quos crimen eſt factum, & eorum, qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex, qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam

GRONOVII.

16 *At tertium*] Licere ſuſcipere profugos.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie *Demoſthenes*: nam jus gentium ſine diſcrimine commendat ſupplices recipi ac defendi, dum incerta cauſa eſt, & tantiſper etiam noxios, donec judicium de illis factum eſt, *2, 21. 6.*

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito & imprudenter, non ſcelere ac conſilio occiderunt.

(bb) Ita diſerte habet ultima Editio HIERONYMI WOLFII, *Baſil.* 1572. qua utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacite, idque non ſine cauſſa, meo quidem judicio. Potuiſſet etiam, pro φήσω γὰρ ὕτω, ſcribere θήσω γὰρ ὕτω, ut eſt in MSS. bonæ notæ, & in quadam Editione: quum præſertim ipſe vertat: *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita. horum enim alterum quin sit, non negabit, qui attenderit ad illud [a] Julii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν. *hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt*[19] *non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eo qui dedere recusant.* Nec aliter [b] Harpocration: ἀνδροληψία, τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. *Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.*

5. Simile huic est, quod ad recuperandum civem, injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est, cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, [c] ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.*

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνεχυριασμὸς sive [e] *pignoratio inter populos diversos,* quod jus repressaliarum vocant recentiores jurisconsulti [d], Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt jurisconsulti, ubi jus denegatur.

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam, si in re minime dubia (nam in dubia re [20] præsumtio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis [21] non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam [22] inter subditos non tollit

a *Lib.* VIII. c. 6. §. 50. *Ed. Amst.*

b *Voc.* Ἀνδροληψία.

c *Livius lib.* XXXIV. c. 61.

d *Bal.* III. *cons.* 58. *Bart. de Repress. q.* 5. *ad tertium n.* 9.

GROTII.

e *Pignoratio inter populos diversos*] Σύλας id dicit *Demosthenes* in oratione pro Corona, & *Aristoteles* œconomicon secundo. [pag. 503. C. Sed locus DEMOSTHENIS non extat, quod quidem sciam, in nobili illa & longa Oratione *pro Corona*, verum in brevi Oratione Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας pag. 717. A. quam laudat HARPOCRATION, voce Σύλας: unde sine dubio natus error Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

20 *Præsumtio est pro his*] Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

22 *Etiam inter subditos non tollit*] Ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint

tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit,* [f] *natura tamen debitor permanet:* inquit [a] Paulus jurisconsultus: [b] *Et cum* [23] *per injuriam judicis domino* [24] *rem quæ debitoris non fuisset, abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

2. Tali igitur de [c] causa aut [g] corpora, aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ, [d] ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse [h] [25] ῥύσι' ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Eustathius [26] τὰ ἀντί τινων ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα· Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, [e] nimirum,

Μὴ

a L. 60. D. de cond. in deb.
b L. 12. §. 1. D. de distra. pign. Inn. & Pan. in c. quia plerique de immu. ecc. Soto l. III. q. 4. art. 5.
c Jac. de Canibus Anch. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in authent. Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bello-visu in Auth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guid. Guido Papa q. 32. Gail. de pign. obs. 1. n. 5. Vict. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. II. §. 9. n. 4.
d Vers. 674.
e Vers. 704.

possint mutatis temporibus et apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

GROTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet *Gailius* de Pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & *Vasquius* libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. (pag. 435. *Edit. Elzevir.* 1632.) de Monte *Beni gualid.* [Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Francos*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obsides retenti: adeoque alio pertinet exemplum. Vide *Cap.* II. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Vales. Gron.* ubi res narratur, *B. J.*

h Ῥύσι' ἐλαυνόμενος] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuscripti Peiresciani. [Ubi τὴν πόλιν, scilicet Lacedæmona, ῥυσιάζειν, dicitur *Polychares* Messenius: pag. 229.] Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

23 *Per injuriam*] Per injustam sententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris esse putabat.

25 Ῥύσι'] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντί τινων] Quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

GRO-

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis [a] Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit [b] Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicon [c] secundo de decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum naves. ἅ τις σύλαν ἔχοι, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

a Livius. II. 34. *b Ant. Rom.* VII. 12. *c Pag.* 503. C. *Ed. Paris.*

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent, unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile, nec saniori theologiæ consentaneum, [27] alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, sed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem (ii) alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi [d] demonstratum est.

d Lib. II. *c.* 1. §. 12. & 13.

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia; quam in aliis, cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea, quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur.

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi [28] injuriam facientis, [e] qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ: non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum.

e Dec. conf. 352. *Bal. l.* 3. *de Off. assess.*

3. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium; eorum vero, qui literis operam dant & ad mercatus veniunt, etiam res. Jure gentium [29] singulis pignorandi

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, non si itineris aut peregrinationis aliave de causa tempus aliquod duntaxat ibi morati sunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

(ii) Sed hac ratione jus istud plane inutile erit Christiano. Diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

di (kk) jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδρολημψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi [30] a judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, [i] ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest, postea (ll) res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, [a] eos qui [31] non solvendo quod debebant, [32] aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure [k] teneri ad resarcienda damna [33] aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

a Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII, *dub.* 7. *n.* 117.

GROTII.

i *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante *Gregora* libro IX. ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὰ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή. τῶν δὲ ὄψων ταρίχη, ὁπόσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ᾽ ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quicquam, onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, salsamenta piscium, qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.* (Pag. 189. Ed. Genev.)

k *Teneri ad resarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων. *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magistratibus.

31 *Non solvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipsos & magistratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repressaliarum nomine apprehenduntur.

(kk) Quo sensu id verum sit, exposuimus etiam in iisdem Notis Gallicis. Ceteroquin postulat finis Societatis Civilis, ut jure illo privati non utantur absque concessione, expressa aut tacita, summi Imperantis. *J. B.*

(ll) Addidi vocem illam *postea*, sine qua, aut simili, locum esse hiulcum, nemo non videt. *J. B.*

CAPUT III.

DE BELLO JUSTO SIVE SOLENNI JURE GENTIUM, UBI DE INDICTIONE.

I. *Bellum solenne juris gentium esse inter diversos populos.*

II. *Distinctio populi, quamvis injuste agentis, a piratis & latronibus.*

III. *Mutationem interdum incidere.*

IV. *Requiri ad naturam belli solennis, ut auctorem habeat eum, qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*

V. *Requiri & denuntiationem.*

VI. *Quid in denuntiatione sit juris naturæ, quid proprium juris gentium, distincte explicatur.*

VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*

VIII. *Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non gentium.*

IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis qua ipsum sequuntur:*

X. *Non qua per se considerantur: quod exemplis illustratur.*

XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*

XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*

XIII. *Bellum an simulatque indictum est, geri possit.*

XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I.

1. a Supra dicere incepimus, justum bellum apud probos auctores dici sæpe, [1] non ex causa unde oritur, neque ut alias [2] ex rerum gestarum magnitudine, sed [3] ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos: *hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt,* ait [a] Pomponius: nec aliter Ulpianus [b]: *hostes sunt, quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel præ-*

a L. 118. de verb. sign. *b* L. 24. D. de captiv.

GROTII.

a *Supra*] Libro I, cap. III, §. 4.

GRONOVII.

1 *Non ex causa*] Quod gerit gravibus et intolerandis causis lacessitus.

2 *Ex rerum gestarum magnitudine*] Ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum et jure acquisitum putatur.

GRO-

prædones appellantur. Et ideo [b] *qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec* [4] *postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et [a] Paulus: [c] *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: [b] *in civilibus dissensionibus, quamvis sæpe per eas respublica lædatur,* [5] *non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo* [6] *repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

a L. 19. §. 2. D. de captiv.
b L. 21. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, [7] sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. [8] *Ille hostis est*, ait Cicero, [c] *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, &* [9] *rationem aliquam, si res ita tulerit, pacis & federis.*

c Philipp. IV. c. 6.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit (cc) si quid admittat injustum, [10] etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiamsi [11] forte æqualitatem quandam inter se servent, sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi [d] [12] criminis causa sociantur: illi, etsi interdum

GROTII.

b *Qui a latronibus captus est, servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyss. O. (vers. 402, & *seqq.*)

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (cap. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo II.

GRONOVII.

4 *Postliminium*] Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hostis est*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hostes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fœdus esse possit.

10 *Etiam communiter*] Consensu omnium, vel omnium, qui sunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2. de Offic. 11.

12 *Criminis causa*] Ut alienas res invadant.

(cc) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 5.

GROTII.

d *Criminis causa sociantur*] Ὁμιλος

terdum delicto non vacant, [13] juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod [14] multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibus nocturnis, & a raptu [15] boum aratorum, notat ad Thucydidem [a] scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos [e] ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat [b] Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ. (*vers.* 85, *& seqq.*)

a Lib. I. C. 5. Ed. Oxon.

b Lib. XI. pag. 495, 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. [16] Principale autem pro forma est in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum est de finibus [c] quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, [17] ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat [18] ὀνομαζόμενα κατ'

c Cap. 30.

λος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, sed injustitiæ causa in unum coacta.* *Procopius* II. Vandalicorum. (*Cap.* 15.)

e *Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum *Saxo* meminit libro XIV. (pag. 234.) Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem, qui ad eos ipsos commercii causa navigabant, abstinuere injuriam.* (Vit. Cimon. pag. 483. C.)

GRONOVII.

13 *Juris fruendi*] Ut honeste vivant, neminem lædant, suum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac desciscentes a communi naturæ instinctu in oblivionem venisse.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & substantia rei.

17 Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα] Appellata a potiore.

GRO-

κατ' ἐπικράτησιν. Quare [19] crude nimis dictum est ab eodem Cicerone, de republica tertio, [a] ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam [b] Augustinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus*. Corpus morbidum, corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt, ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, [c] qui legem (eam præsertim [20] quæ jus gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: [f] ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et [d] Aristides, in ea, qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit, etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, [21] si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

[a] Apud August. de Civit. Dei; Lib. II. c. 21.
[b] De Civ. Dei l. XIX. c. 24.
[c] Borysthenit. pag. 443. A. & de lege, pag. 648. A.
[d] Tom. II. pag. 385. A. B.

3. A latronibus captos capientium non fieri, supra dicentem audivimus [e] Ulpianum. Idem captos a Germanis [f] ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt [g] Cæsaris. De Venedis [h] Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant*. Idem alibi [i] Cattos, nobilem Germaniæ populum, latronicia agitasse dicit. Apud eundem [k] Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti: [l] de iis tamen [22] triumphus fuit: [23] Pom-

[e] L. 21. §. 1. D. De Captiv.
[f] L. 24. D. ibid.
[g] Bell. Gall. Lib. VI. c. 23.
[h] De Morib. Germ. c. 46.
[i] Ann. XII. c. 27.
[k] Hist. IV. c. 50.
[l] Ap. Illyr. pag. 761.

GROTII.

f *Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] *Cicero* libro X, epist. I. *Nec leges sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis.*

GRONOVII.

19 *Crude*] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

20 *Quæ jus gentium*] Cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno classe illos vicerat. [Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax sequuta est. Heic igitur tempora & personas confundit Vir doctissimus. *J. B.*]

[23] Pompejo de piratis non fuit. Tantum difcrimen eft inter populum, quantumvis fceleratum, & inter eos, qui, cum populus non fint, fceleris caufa coëunt.

III. Poteft tamen mutatio incidere, non in fingulis tantum, ficut [a] Jephthes, [24] Arfaces, [25] Viriatus ex prædonum ducibus jufti duces facti funt, g fed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Auguftinus [b] de latrocinio locutus: *hoc malum fi in tantum perditorum hominum acceffibus crefcit, ut & loca teneat, fedes conftituat, civitates occupet, populos fubjuget, regni nomen affumit.*

a Judic. XI, 3.

b De Civ. Dei lib. IV. c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus fupra, unde intelligi & hoc poteft, fi qui [26] pro parte habeant, pro ea parte juftum bellum gerere: multoque magis eos qui non fubditi, h fed inæqualiter funt federati, [c] quomodo inter Romanos & eorum focios, quanquam federe inferiores, Volfcos, Latinos, Hifpanos, Pœnos omnia jufti belli exercita ex hiftoriis difcimus.

c Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1.

V. Sed ut juftum hoc fignificatu bellum fit, non fufficit, inter fummas utrinque poteftates geri: fed oportet, ut audivimus, ut & [27] publice decretum fit, & quidem ita decretum publice i ut ejus rei fignificatio ab altera partium alteri facta fit, unde

GROTII.

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

h *Sed inæqualiter funt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundenfis principibus fuis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

GRONOVII.

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exfulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, fed pro captu fuo juftum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: fed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo fimul triumphavit. Titulus triumphi eft apud *Plin.* 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Ifauricus, teftibus *Cicerone*, *Valerio Max.* *Afcon. Pediano*, *Claudiano*, *Sex. Rufo*. V. *Sigonii* Fafto a. 676. Rectius dixiffet de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione fervorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus, Craffum non triumphaffe: etfi res maximæ molis fuerint, Craffus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arfaces*] *Juftin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Juftin.* 44, 2. *Flor.* 2. 17.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vafalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus feu optimatium fenatu, vel a principe & confilio ejus.

GROTII.

i *Ut ejus rei fignificatio ab altera partium alteri facta fit*] *Jofephus* antiquæ hiftoriæ libro XV. (Cap. 5. §. 3.

unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum [a] primo: *at belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud [b] Isidorum: *justum bellum est, quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic [c] Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narasset [d] Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

a Cap. II.

b Lib. XVIII. c. 1.

c Lib. I. c. 27.

d Lib. XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ juræ naturæ debentur, quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit k apud [e] Thucydidem, ὀ δίκαις ἐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτὲς βλαπτομένες· *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud [f] Halicarnassensem: τὸν ἄρχοντα πολέμε πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· *bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulsandam vim

e Lib. I. c. 86.

f Lib. I. Ant. Rom. c. 58.

§. 3. *divis. Huds.)* πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vita Basilidis lib. III, Facta contraria Turcæ Olizaithlanis, et Neemonis Servii, reprehendit *Nicetas* lib. III. et IV. (L. III. C. 6. L. V. C. 4.)

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæensium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεσῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur.* (Cap. 56.) Flaminius apud *Diodor. Siculum* in excerptis Peirescianis. ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπες τε καὶ Θεὲς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τῦ πολέμε τὸν βασιλέα. *omnes Deos hominesque testabatur, inceptum a rege bellum* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus. (pag. 6. *Edit. Hæschel.*)

(dd) Non *Ennius*, sed *Cicero*, *promulgata prœlia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quandam refert versuum veteris Poetæ, quos integros nobis servavit AUL. GELLIUS, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

(ee) Minime loquitur de vi propulsandi, nec magis de indictione quadam, ÆLIANUS, nimirum non Auctor ille notissimus *Variæ Historiæ*, & *Animalium*, sed scriptor *Tacticorum*: qui, ut probet, Artem Militarem omnium utilissimam esse, ait, omnibus Hominibus et Civitatibus, secundum *Platonem*, bellum inter se esse naturaliter, et quidem ἀκη-

vim suscipitur bellum, non a caduceatore, sed a natura indici. Hinc Dion Chrysostomus [a] in ea quæ est ad Nicomedienses, πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam [b] Livius Menippo præfecto Antiochi objicit, quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens, ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus [28] rei suæ manum injicere velit.

a Pag. 473. C.
b Lib. XXXV, c. 51.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum, qui debitori subditi sunt, occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed [29] secundarium & surrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam, antequam summam potestatem habens [30] impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere quæ [31] illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ a nobis supra tractata sunt.

3. Verum etiam, ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, [l] honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ [m] de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet (ff),

Extrema primo nemo tentavit loco,

Et

ἀκήρυκτον. Locus est *Cap.* I. pag. 12. *Edit. Arcer.* 1613. Vide apud ipsum PLATONEM, *De Legg.* Lib. I, pag. 626. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

l *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII. 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

GRONOVII.

28 *Rei suæ*] Quam alius abstulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

31 *Illum in culpa*] Ut siquidem ad hanc ille non amice responderit, constet omnibus illius esse culpam, non nostram.

(ff) Versus est SENECÆ, *Agamemn.* vers. 153. *J. B.*

GRO-

Et [n] præceptum quod Deus [a] Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat [32] illa qualiscumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: *νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, humanius id exiſtimans quam ſi ultra duceret nihil prædicens,* ut in ea hiſtoria Xenophon [b] loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque, ſed ab altera partium (gg).

a Deut. XX, 10.

b De Cyri Inſtit. Lib. II. c. 4. §. 19.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt, aut pura. Conditionata, [33] ubi cum rerum repetitione conjungitur. [o] Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum [34] vindicationem ex jure dominii, ſed & [35] perſecutionem ejus, quod ex cauſa civili aut criminis debetur, ut recte explicat [p] Servius. Inde illud in formulis, *reddi, ſatisfieri, dedi;* ubi *dedi,* [36] ut alibi diximus, intelligendum eſt, ni punire ſontem malint ipſi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem

GROTII.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ v, 2. ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν. *ſed retinuit eos ſenatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis disceptatæ ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatisque viis, quibus ad ſaniorem mentem injuriæ auctores revocari poſſint.*

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Parutam* de Bello Cyprio lib. I. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking.* lib. II, claſſe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos. (*verſ.* 14.)

GRONOVII.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraelitæ.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, niſi res reſtituantur, aut ſatisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adſertionem & reſtitutionem rei ablatæ.

35 *Perſecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod intereſt.

36 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

(gg) Quid ſi, non indicto bello, aliquis arma movit adverſus alterum, & ſic iſti, qui ſeſe defendere cogitur, non reliquit locum ac tempus belli indicendi? an tale bellum ideo minores effectus, jure gentium, habebit? Deinde effectus illi, ſcilicet impunitas, et jus bello capta pro ſuis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut ſuo loco oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

nem dictam esse [37] clarigationem testis est [q] Plinius. Conditionata est denuntiatio apud [a] Livium: *eam se injuriam, nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse;* & apud [b] Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde:* & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum; (*vers.* 383, *& seqq.*)

a Lib. VIII. c. 23.
b Lib. ann. c. 48.

> [r] *Vicina Theseus qui tenet regni sola,*
> *Humare poscit mortuos: quod si datur,*
> *Sit amica, faciet gens Erechtidum tibi.*
> *Hæc si probantur, tum refer retro pedem:*
> *Sin nemo paret, verba sint hæc altera:*
> *Jam mox ut arma pubis expectent meæ.*

Papinius in ejusdem rei narratione, (*Thebaïd.* XII, 598,)

> *Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.*

[38] Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres (hh) *condicere.* Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit, (& hoc est quod apud Isido-

GROTII.

q *Plinius*] Libro XXII, 2. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9. *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*vers.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theseus qui tenet regni sola*] Similis denuntiatio est in *Batrachomyomachia*, (vers. 135, et seq.) et in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. vers. 50.) Vide et *Cromerum*, Lib. XXI.

GRONOVII.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib, 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10, Æneid. 14. Clarigationem exercere; hoc est, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*] Lib. 4. cap. 53. Idem in excerpt. legat. 123, ᾔτουντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. [Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, seu *Repressaliarum:* et Auctor noster ipse Historicum illum testem adhibuit vocis ῥύσια hoc sensu sumtæ, Nota in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

(hh) Hoc *longe a vero alienissimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* I, 32. hac præcipue ratione nixus, quod *Patris Patrati* omnis opera ususque solummodo fuerit in jurejurando patrando et federis legibus recitandis; minime autem in denuntiando bello. Sed hoc falsum esse, ostendimus in Nota nostra Gallica ad hunc locum. Post quam scriptam læti videbamus nobiscum facientem Virum Eruditissimum, JOANNEM JENSIUM, in Dissertatione *de Fecialibus Populi Romani*, Cap. 6. quæ pars est *Ferculi literarii*, anno 1717. propositi. *J. B.*

GRO-

Isidorum [a] dicitur bellum propulsandorum hominum causa) [s] aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur. *a Orig. XVIII, 1.*

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: [b] *testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et [c] altera: [t] *quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* [39] Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum [40] præsidium rite fieret, ut feciales [d] in Philippi Macedonis & postea in [e] Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum [41] emere dicis causa jubebatur, ut [42] Servius narrat ad nonum Æneidos. *b Livius, l. 32. c Ibid. d Liv. lib. XXXI. c. 8. e Idem Lib. XXXVI. c. 3.*

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut [f] Peloponnesiacum a Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat. *f Thucyd. l. 29.*

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non a jure gentium sunt, [u] [43] caduceus apud Græcos, [44] sagmina &

GROTII.

s *Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

t *Quarum rerum, litium, causarum*] Confer Græca *Dionysii Halicarnassensis* excerpto legationum II.

GRONOVII.

39 *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis causa*, ut *Nepos* Attic. 25, 8. *Ant. Augustin.* Emen. 2, 1. *Cujacius* 5, obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] Vers. 53.

GROTII.

u *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo, disces ex *Plinio* XXIX, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos.

& hasta [45] sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis, si qua intercessisset, post res repetitas triginta [46] dies solennes, x [47] hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt, confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos [a] Arnobius: imo jam Varronis [b] ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, [c] simul illatum est. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores jurisconsulti, [d] diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. nam indicere bellum vocant diffidare. Quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum, cui indictum est, geritur: quomodo bel-

a *Arnob. l.* II. *cont. gent. p.* 91. *Ed. Lugd. B.*

b *Varro l.* IV. *de Lingua Latina, p.* 23. *Ed. H. Steph.*

c Vide *Appian. Bell. Pun. p.* 43.

d *Bald. ad l.* 2. *C. de serv. n.* 70.

dos. [At *Caduceus* signum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipse indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, secundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Feciales a federe* (suppl. *dictos) bella indicebantur: ita pax per Caduceatores fiebat.* In Æn. IV. 242. Adde AUL. GELL. *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Origin.* VIII. II. SUIDAM, voce Κηρύκειον: inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*]

x *Hastæ missio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (vers. 53.) *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctissimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. pag. 229. *Edit. Vales. Gron.*)

GRONOVII.

43 *Caduceus*] Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* I. 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l. 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] *Liv.* 1, 23. *Macrob.* 1, Satur. 16. *si forsan interea promoverentur ad satisfaciendum sine bello: ut in jure privato æris confessi ærisque debiti judicatis post sententiam* XXX. *dies dabantur justi ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Hastæ missio*] *Justin.* 11, 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit.* cap. seq. n. 1.

(ii) Nescio ubi. Nihil certe in oratione illa satis longa, quæ *Lib.* LIII. legitur. Originem erroris ex eo, quod Auctor noster legerat apud *Albericum Gentilem*, ostendimus in Nota Gallica ad hunc locum. *J. B.*

bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: [48] *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant [a] feciales.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello [49] impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, y non fuisse justum jure gentium bellum aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, aut (ll) Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano [50] novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum [b] erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege, quique sectam ejus secuti essent, bellum iniri:* quod & observatum in decreto adversus regem Persea, [c] videtur intelligi debere, quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

XI. Causa autem, cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt [d] nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; z sicut nationes quædam etiam [51] prælii diem & locum condixisse leguntur: sed (mm) ut certo constaret, non [52] privato ausu, sed volun-

a *Livius lib.* XXXVI. c. 3.

b *Livius lib.* XXXVI. c. 1.

c *Lib.* XLII. c. 31.

d *Alb. Gent. lib.* 2. c. 1.

GROTII.

y *Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odysseæ I. & ibi *Didymus*. (Lib. IX. vers. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*] Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

48 *Ætolos ultro sibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi sint*] Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

50 *Novus P. R. jussus*] Lex, sive rogatio, comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 8, 3.

52 *Privato ausu*] Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

(kk) Vide supra *Lib.* I. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in se spectatum, omnino justum erat. Diximus in Notis Gallicis. Vide & eruditam Dissertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæsaris adversus Ariovistum Regem aliosque Germanos Bello*; quæ sexta est collectionis editæ anno 1712. *J. B.*

(mm) At æque, si non magis, certo de hac re constaret, exercitu in fines regionis misso. Revera scopus & finis præcipuus moris indicendi

voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo, quod rex gerit in subditos, locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: [a] *indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

a Lib. III. *de Ira c.* 2.

XII. Nam quod notant [b] quidam & exemplis docent, etiam in [53] bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed [54] ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, [c] quod putant, bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

b Ayala l. 1. *c.* 5.

c Alb. Gen. d. l. II. *c.* 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque [55] indictum est, inferri bellum posse: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses, ut modo diximus, fecerunt. Nam indictio [56] nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus, quo, quod petitum est, commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri, quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

cendi belli hic fuit, ut omnibus constaret, eum qui ad arma venit justam causam habere, & ut hosti ipsi significaretur, per eum stetisse & stare adhuc, quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de institutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Æn.* X, 14. Sed præsertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibusdam depravatum, ad summam rei quod spectat, luculentum heic proferam: ITAQUE (Romani) *bella & tarde, & magna licentia* [legendum mihi videtur *decentia*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipse profert, *pag.* 203.] *suscipiebant: quod bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere, prius indicebant* [ita lego pro *indicerent*] *bellum iis, a quibus injurias factas sciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. *Ed. Mercer. J. B.*

GRONOVII.

53 *Bellis talibus*] Adversus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet.* Vesp. 10, 5.

55 *Indictum est*] Quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum post se tempus*] Quod bello vacuum esse oporteat.

CAPUT

CAPUT IV.

DE JURE INTERFICIENDI HOSTES IN BELLO SOLENNI, ET ALIA VI IN CORPUS.

I.

Ad illud [a] Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt federibus, proficiscebatur etiam paterpatratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere,* vel

vel auctores injuriæ tradere, [1] *jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres* [2] *lædere res, rapere dicebant, etiamsi rapinæ nullum crimen existeret, similiter* [3] *satisfacere res, reddere dicebant.* Quibus docemur, belli inter duos populos eorumve capita indicti [a] effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit,* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli apostoli: [a] πάντα μοὶ ἔξεστιν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα συμφέρει. *omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic [b] licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito [4] cœlebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo differit

a 1 Cor. VI, 12.

b Au-

GROTII.

a *Effectus quosdam esse proprios*] *Crantzius* Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cœlebs castitas*] *Tertullianus* adversus Marcionem I. *vacat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur,* (Cap. 29.) Vide de hac re, et de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. *Hieronymus* adversus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit. Basil.*) *virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum, (Lib. I. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* (Epist. pag. 164. Tom I.) Chrysostomus ad 1 Cor. VII. (vers. 9. pag. 359. Tom. II. *Ed. Savil.*) βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam* Ad Rom. VII, 6. κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἠνυσθῆναι δεῖ· *nisi præceptis obediamus gehennam minatus est, ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes soupte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri.* (Pag. 91. eodem Tom.) Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου. *reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* (Tom. VI. p. 833.) Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus ex Augustino* & aliis in causa XIV. quæstione I.

GRONOVII.

1 *Jaciebat hastam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Lædere*] Quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs castitas*] Si quis habeat continentiæ donum,

GRO-

[a] Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; ut recte hanc quæstionem explicat c Clemens Alexandrinus. Christianus conjux d paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit [b] Augustinus, (quod [5] quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore, cui post diem præstitutum [6] vinum licet effundere: [c] *si tamen, cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius.*

a De Adulterinis conjug. Lib. 1, c. 15, & seqq.
b Ad Pollentium lib. 1, c. 19.
c L. 1. §. licet. 3. D. de peric. & com. rei vend.

2. e Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos [7] scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud [d] Quintilianum est: *sunt quædam non laudabilia natura, sed jure*

d Lib. 113. c. 6.

GROTII.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromaton IV. ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait: *ὗτος ὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. ὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τῦ νόμυ. ὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ ἐυαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ᾽ ἐπίτασιν τελειότητα. non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam euangelicæ vitæ perfectionem.* (*Lib.* III. Cap. 12. pag. 548. *Ed. Oxon.*)

d *Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus*) Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 14. & 18. ex quibus locis multa transcripsit *Gratianus* in causam XXVIII, quæst. I.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet*] *Tertullianus* in exhortatione ad castitatem: *licentia plerumque tentatio est disciplinæ.* (Cap. 8.) Ibidem: *omnia licent, sed non omnia pro salute.* Chrysostomus de pœnitentia VIII. *ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον, τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προςάτ]ει, ὐκ ἔξεςί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι· hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* (Tom. VI. pag. 808.) *Columella* præfatione libri VII. *Nec sane est vindicandum nobis quidquit licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *est vere jus summum summa malitia.* [Locus *Columellæ* est, *Lib.* I. *Cap.* 7. *Hieronymi* autem, non *ad Jovinianum*, sed *ad Innocentium*, Tom. I. pag. 235. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quibus circumstantiis*] Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet asportari emtor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur. [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*]

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permissa sunt.

re concessa, ut in XII. *tabulis,* [8] *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero, Tusculanarum quinta [a], de Cinna loquens: *mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam* [9] *quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* recepta tamen, ut cum idem Cicero, pro Rabirio Posthumo, judices sic alloquitur: [b] *quid deceat vos, non* [10] *quantum liceat vobis, spectare debetis: si enim quod liceat quæritis, potestis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis,* ut alibi diximus. At regem, sive Imperatorem informans Claudianus recte ait [c]:

a Cap. 19.

b Cap. 5.

c De IV. Conf. Honor. vers. 267.

> *Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit*
> *Occurrat.*

Et Musonius [d] castigat reges: μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεμελητηκότας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere, hoc mihi licet, non hoc me decet.*

d Apud Stob. Serm. XLVI. p. 326.

3. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, [f] ut a Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: [e] *sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet.* Plinius in Epistolis: [f] *oportet quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione [g] pro Balbo: *est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet.* Idem [11] pro Milone [h] *fas esse* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in declamatione patris [i] Quintiliani est, [12] aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

e Lib. XXX. Cap. 8.

f Lib. V. Epist. 14.

g Cap. 3.

h Cap. 16.

i Decl. 251.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus, id est, non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum, quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipsi ab alio

GROTII.

f *Ut a Seneca patre*] Inter alia controversiarum libro IV, 25.

GRONOVII.

8 *Debitoris corpus*] *Gellius* 20. 1. [Vide Ampliss. BYNCKERSHOEK *Observ. Jur. Civ.* Libr. 1. Cap. 1. *J. B.*]

9 *Quod ita se gessit*] Quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata. *Flor.* 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod possitis impune facere pro potestate.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud justitiam*] Tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

GRO-

alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium [a] legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

a Orat. II. ad Cæs. de Rep. ordin. c. 48. Ed. Wass.

IV. Causa, cur id gentibus (aa) placuerit, hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli [13] pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, [b] neque sui judicii, neque suarum esse virium, discernere utra pars justiorem haberet causam: deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit, hæc [14] religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) senatum apud [c] Livium, *quonam modo ea, quæ jure belli acta sunt, in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est, [15] impunitatis, est & alius, [16] dominii scilicet, de quo posterius agemus.

b Cæsar, de Bell. Civ. I. 35.

c Lib. XXXIX. c. 36.

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium g ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.

17 *Purus profecto est quisquis hostem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, (cc) lavare, cibum aut potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Icone, (verf. 1334.)

GRONOVII.

13 *Pronuntiare*] Judicem se facere, utrius sit justior causa.

14 *Religioni bellantium*] Conscientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut sit, adversus hostem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcunque fuerit ejus belli causa, justi domini simus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

(aa) Non opus est heic ullo consensu Populorum: sed ex ipso Jure Naturæ rationes peti possunt, quæ in omni bello, etiam non solenni, valent. Fuse diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(bb) Non ad *Senatum*, sed ad *Appium*, Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inspice locum, a me distincte indicatum. *J. B.*

(cc) Vide supra *Lib.* I. *Cap.* 2. §. 5. num. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. I. c. 15. *J. B.*

fas erat. Et passim occidere, [18] jus belli vocatur. Marcellus apud [a] Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: [b] *sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra; rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi, cum narrasset Astapenses occisos, addit, [c] *factum jure belli.* Cicero [d] pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filium suum constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: [e] *nam cum ipsius victoriæ conditione jure* [19] *omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat [f] *suo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello Judaico: [g] καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατοῦντων· *pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.)

> *Nec querimur cæsos:* h *hæc bellica jura, vicesque*
> *Armorum.*

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod [20] actum culpa omni liberet, sed [21] qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. [22] Tacitus dixit [h] *in pace causas & merita spectari; ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem [i] alibi: *nec illis aut honorare* [23] *eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli, quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat [k] Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*vers.* 335.)

> *Quodcunque libuit facere, victori licet.*

Et

a Lib. XXVI. c. 31.
b Lib. XXI. c. 13.
c Lib. XXVIII. c. 23.
d Cap. 9.
e Cap. 4.
f Comm. de Bell. Gall. VII, 41.
g Lib. III. Cap. VIII. §. 5. divis. Hudson.
h Ann. I. c. 48.
i Hist. III. c. 51.
k Lib. I. c. I.

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldensibus ad II. Æneidos: (vers. 538.) *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris? Spartianus* Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.* (Cap. 14.)

GRONOVII.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν ἡ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

19 *Omnes occidissemus*] Periissemus, occidi juste potuissemus.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus*] *Hist.* III. 51.

23 *Eam cædem*] Fratris in diversa parte militantis.

GRO-

Et in epistolis [a]: i *quæ clam commissa capite luerent, tum quia* [24] *paludati fecerunt, laudamus:* & Cyprianus [b], *homicidium cum admittunt singuli, crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit* [25] *non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *consensere* [26] *jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius [c] Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu [d] Lucanus: [27] *jusque datum sceleri.*

a *Epist.* XCV.
b *Epist.* II. seu Lib. ad Donat. p. 5. 7. *Edit. Fell. Brem.*
c *Inst. Div.* VI, 9.
d *Pharf.* 1. 2.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium: [e] *hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia [28] ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus, de quo agimus: aliter quam in [29] pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus [f] notat, multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui [30] commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

e *Lib.* XXXVIII. c. 48. *& alibi passim.*
f *Ad l.* 5. *D. de justitia.*

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi k post modicum tempus intra quod discedere

GROTII.

i *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ supra libro II, cap. I. §. 1.

k *Post modicum tempus*] *Bembus* VII. historiæ. Ea defensione utitur *Cicero* pro Ligario. (Cap. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

GRONOVII.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur. *Liv.* 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*] Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*] Repressaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum justa clarigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti licet.

30 *Commisso cognitoque bello*] Videntur enim se immiscuisse & causam illam probasse.

a Thuc. l. I. *c.* 28.

dere potuerant. Nam ſic Epidamnum [a] obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hoſtibus futuros.

b Livius lib. XXXI. *c.* 8.

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, [31] ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus, ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, [b] *vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque, qui ſub regno ejus eſſent, bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides [c]:

c Incert. trag. Fragm. verſ. 363. *Ed. Barneſ.*

> Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾷν ὅπου λάβῃς κακῶς.
>
> *Ubicunque prenſum jura lædi hoſtem ſinunt.*

d L. 3. *in fine D. ad l. Corn. de Sicariis.*

Marcianus [d] juriſconſultus: *transfugas licet, ubicunque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.*

e Lib. II. *c.* 21. §. 6.

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. [32] In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, [l] ſed ex jure ejus, qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt, in eos, qui in aliquo ſunt territorio, nihil per vim agi, niſi judicio tentato: ſicut ex Euripide [e] citavimus,

> *Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,*
> *Jus impetrabis; vi quidem hinc non abſtrahes.*

f Lib. XXVIII. *c.* 17.

Ubi autem judicia vigent, ibi [33] perſonarum ſpectantur merita, & ceſſat [34] jus iſtud promiſcuum nocendi quod inter hoſtes introductum dicimus. Narrat [m] Livius [f] ſeptem triremes Pœnorum

GROTII.

l *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hiſpanicarum advocationum lib. 1, c. 6. *Wechnerum* in conſilio Franconico 92.

m *Livius*] Vide ſimile factum Venetorum Græcos impedientium, ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4. de Piſanis & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Piſano, de Roſtochio & Gripswaldia *Paulinum Gotthum.*

GRONOVII.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

33 *Perſonarum ſpectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus iſtud promiſcuum*] Sine diſcrimine, noxii ſint etiam ex ſua perſona, an innoxii.

GRO-

rum fuisse in portu [35] ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse, priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum, antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros [a] Hebræi occiderunt, & quod idem [b] fieri imperatur in Cananæos, n & quorum connexa cum Cananæis erat causa: [36] Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in [c] Psalmo beatus dicitur fore qui [37] Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est o Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

a Deuteron. II. 34.
b Deuteron. XX, 16.
c Psal. CXXXVII. *vers.* 9.

——— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄστυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι·

Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim, capta Mycalesso, feminas quoque & infantes occiderunt, narrante [d] Thucydide. Idem de Macedonibus, cum Thebas cepissent, narrat [e] Arrianus. p Romani, capta Ilurgi urbe Hispa-

GROTII.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Josephus* libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράσσεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτον μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν· *ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.* (Cap. 7. §. 2. *divis. Hudson.*)

o *Homericum illud*] Ex eodem *Homero* Severus in Brittannos his verbis usus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus est *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

35 *Ejus ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

36 *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GROTII.

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.

nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta

Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt [a] Appiani. Germanicus Cæsar Tacito [b] narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus non ætas miserationem attulit.* Titus Judæorum etiam (dd) pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut a Pyrrho [c] Priamus.

[a] *Bell. Hisp.* p. 272.
[b] *Annal.* I, 51.
[c] *Æn.* II. *vers.* 550, & *seqq.*

X. 1. q Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam [d] ex recepto tunc more:

[d] *Troad. vers.* 333.

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi [e] Scylla:

[e] *Vers.* 446.

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed

capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zosimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit potestas iratorum absumsit:* ait *Ammianus* libro XXIV (cap. 4. p. 436.) [Quod de *Scipione* dicit Auctor, nullo auctore dicit. Contrarium patet ex eo quod narrat APPIANUS, *Bell. Hispan.* p. 311. *Ed. H. Steph.* ex superstitibus *Numantinis Scipionem* quinquaginta tantum triumpho servasse, alios vendidisse. Immo alii volunt, *Numantinos* se ipsos omnes concremasse, ut ne unus quidem superfuerit. Vid. FLORUM, Lib. II. Cap. 18. ibique Interpretes. *J. B.*]

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elisæus apud *Josephum*: τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici justum dicebat.* (Antiq. Jud. Lib. IX. C. 4. §. 3. *Ed. Hudson.*) Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor hanc animam serves natoque patrique. (Æn. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Witikindus* lib. III. [pag. 34. *Edit. Wechel.* 1577. ubi tamen *Septingenti captivorum* tantum *capite cæsi* dicuntur.]

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo diserte hic ait, captis *Hierosolymis*, *Titum* vendi jussisse omnes, qui infra decimum septimum annum essent. *Bell. Jud.* Lib. VI. Cap. 9. §. 2. *divis. Hudson.* Hausit Auctor noster ex ALBERICO GENTILI, Lib. II Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium testem adfert, nisi CARDANI Encom. Neron. ubi hic adversus *Titum* debacchatur, quasi *Neroni* comparandum, eo quod *uno spectaculo aliquot millia Judæorum*, *in quibus* PUERI ET MULIERES, *feris dilaniandos exposuerit.* Cujus rei *auctorem* adfert *amicum* Titi, JOSEPHUM, Tom. I. pag. 205. *Opp. Cardan. Ed. Lugd.* 1663. At *Josephus* ne γρῦ quidem de *pueris* & *mulieribus* habet, d. loc. *J. B.*

GRO-

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii [a]:

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus [b], servos dictos qui servati essent, *quum eos occidi* [38] *oporteret jure belli:* ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante [c] Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab [d] Annibale occisa: & a M. Bruto [e] non pauci. Apud Hirtium bello [f] Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

2. Nec [39] tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & [40] supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum [g], apud Virgilium [h] Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & [i] Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisset*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci [41] qui (ee) Persæ militabant: apud Tacitum [k] Uspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

XII. Sed & [r] acceptos in deditionem [42] sine conditione ulla legas

a 1 Epist. XVI, 69.
b In Adelph. act. 2. sc. 1. vers. 28.
c Lib. 1. c. 30.
d Appian. Hannib. pag. 321.
e Dion. Lib. XLVII. pag. 405. D. Ed. H. Steph.
f Cap. 45.
g Iliad. XX, 463, & seqq. XXI, 73, &c.
h Æneid. X, 524. XII, 930, & seq.
i De Civit. Dei 1, 1.
k Ann. XII. c. 17.

GROTII.

r *Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici*] Vide *Thuanum* Libro LXX. in anno CIƆ IƆ LXXX. in rebus Hiberniæ.

GRONOVII.

38 *Oporteret*] Q. d. cum commeruissent, ut occidi recte possent.

39 *Tempore ullo*] Quasi cum in primo furore occisi non essent, postea occidi non possent.

40 *Supplicum*] Qui se ultro positis armis dediderunt, et veniam petiverunt.

41 *Græci, qui Persæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, sed interfecti sunt.

42 *Sine conditione ulla*] Sine pacto salutis.

(ee) Nescio unde hoc habeat Auctor, & vereor ut memoria eum fefellerit. Nihil hac de re invenio apud Scriptores historiæ *Alexandri Magni*. Immo ARRIANUS diserte ait, quotquot mercenariorum militum vivi in potestatem venerunt, vinctos in *Macedoniam* ad ergastula missos fuisse, *Lib.* 1. *Cap.* 17. Vide & finem ejusdem Libi. *J. B.*

legas interfici, ut a Romanis Pometiæ [a] principes, a (ff) Sulla Samnites, a Cæsare [b] Numidas, & ipsum [c] Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos, sive deditos, [s] ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta [d] Verrina, Livius tum alibi, tum libro [e] XXVI. Tacitus Annal. [f] XII, & alii multi. Eodem [g] Tacito memorante, Galba [43] decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat; & [h] Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. 1. [t] Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut [44] ad talionem, aut [45] ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, [46] suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam, quæ deliquit, exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur, in malum redundat eorum, quorum in eo quod accusatur, nulla est culpa. Cujus morem, sic describit [i] Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη πάσχειν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· *neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent, id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eundem [k] Philomelus dux Phocensium, διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφανοῦς καὶ

a Livius, II. 17. *b Dion. Lib.* XLIII. *pag.* 245. E. *Ed. H. Steph.* *c Idem, Lib.* XL. *pag.* 156 *d Cap.* 30. *e Cap.* 13. *f Cap.* 19. *g Hist.* I. 37. *h Ibid.* I. 68. *i Biblioth.* XIV. 47. *k Lib.* XVI. *Cap.* 31.

GROTII.

s *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud *Reginonem* in anno Iɔcccc V. (pag. 436. *Ed. Argentor.* 1609.)

t *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

GRONOVII.

43 *Decimari*] Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tamdiu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

46 *Suasoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt et stimulant severitatem.

(ff) De *Samnitibus* nihil tale reperio, nec apud *Plutarchum*, nec apud *Appianum Alexandr.* Sequutus est Noster, sine examine, *Albericum Gentilem*, Lib. II. Cap. 17. pag. 364. Et hic videtur confudisse quod legerat de *Antemnatibus*, in Vita *Syllæ*, a PLUTARCHO conscripta, pag. 471. D. sed in quo fuit insignis perfidia. *J. B.*

GRO-

καὶ δεινῆς τιμωρίας. u *pari pœna exacta effecit, ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui [47] supplicio dignum judicet, ut apud Procopium [a] Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet, cum partes illæ aut [48] a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis [49] præsidio decesserit, præsertim [b] veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait [c] Livius. [50] Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem [51] rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

a 1 *Gotth.* Cap. 8.
b *Polyb. lib.* I. *c.*17. & VI. *c.*35.
c *Lib.* XXIV. *c.*37.

XIV. Idem jus & in [52] obsides usurpatum, nec in eos tantum qui [53] se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim [d] ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volsci [e] Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut [f] a Parthis (hh) quod & a Simone Macchabæorum [g] uno factum legimus, &

d *Plut. de claris mulieribus*, pag. 244. B.
e *Dionys.* VI. *c.* 30.
f *Tacit. Ann.* XII. *c.* 10.
g 1 *Macab.* XIII, 16.

GROTII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio & Amilcare Barca in *excerptis Peirescianis.* (Pag. 277.)

GRONOVII.

47 *Supplicio dignum*] Cum sit argumentum fidei. [In hoc loco *Procopii*, non *Neapolitani* id respondent *Belisario*: sed duo Patroni, *Pastor* & *Asclepiodotus*, adloquuntur *Neapolitanos* & *Gotthos*. J. B.]

48 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

49 *Præsidio decesserit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

51 *Rigor ille*] Illa severitas.

52 *Obsides*] Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

53 *Se obligaverant*] Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. Cap. 16. num. 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in ora libri distincte indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum*: ut & in loco *Maccabæorum* sequente, est simpliciter υἱὸς. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi diserte *pueros obsides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit e loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Paris.* Sed alia sunt exempla in Historiis, puerorum qui obsides dabantur, ut *Demetrius*, Filius *Seleuci Philopatoris*, Regis *Syriæ*, duodecimum agens annum: APPIAN. *Syr.* pag. 116. *Ed. H. Steph.* A *Romanis* etiam obsides datos *impuberes*, patet ex historia *Clœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

& feminas, ut a Romanis Porsenæ temporibus, a Germanis (ii) narrante [a] Tacito.

[a] Hist. IV.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, [54] eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere, ut qui occiditur [55] sui defendendi habeat copiam: sed [56] non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum, jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, [57] ne pericula in bellis, quæ crebra esse cœperant, nimium intenderentur. Et credibile est, a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione x & metu infamiæ.

2. Clandestina scelera vocat [b] Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus [c] agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero [d] scelus, eandem historiam tangens. Communis exempli interesse, ne tale quid admittatur, ajunt consules Romani, in epistola ad Pyrrhum, quam ex Cl. Quadrigario recitat [e] Gellius. apud Valerium Maximum [f] est, *armis bella, non venenis geri debere.* Et [g] Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis Imperatoribus. Quare y qui licitum volunt hostem

[b] Liv. lib. XLII. c. 18.
[c] De Bello Gild. vers. 273.
[d] De Off. L. III. c. 22.
[e] Noct. Att. L. III. c. 8.
[f] Lib. VI. c. 5. num. 1.
[g] Ann. II. c. 88.

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ· *ne nobis infamiam adferat, siquid tibi acciderit.* [Non Senatores, sed Consules *C. Fabricius* & *Q. Æmilius*, hoc dicunt, in Epistola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM, Vit. Pyrrh. pag. 396. C. *J. B.*]

y *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

GRONOVII.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. *Just.* II, 12.

56 *Non debetur*] Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

(ii) *Libro* IV. *Hist.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis*: sed in *Germaniæ* descriptione, *Cap.* 8. num. 2. *J. B.*

hostem veneno occidere, [58] ut ex (kk) Vegetio [a] Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit, prætervident.

a Conf. II. 188.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & [59] geminare mortis causas, quod [z] de Getis tradit [b] Ovidius, de Parthis [c] Lucanus, de Afris quibusdam [d] Silius, & nominatim de Æthiopibus [e] Claudianus. [a] Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum, & si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberiensi observatum est, [f] cujus hæc sunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit [g] Silius.

b De Ponto, I. Eleg. II. 17.
c Pharsal. VIII, 304.
d De Bell. Pun. III. 271. & seq.
e De laud. Stilicon. I. 350.
f Policrat. VIII, 20. pag. 653.
g Lib. III. vers. 273.

2. Nam & fontes veneno inficere, [60] quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus [h] ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura gentium Diis asscribi auctoribus solere [61] alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si [62] ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello [i] convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne missilibus uti liceret.*

h Lib. II. c. 20.
i Strabo l. X. p. 488.

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis [b] sine veneno

GROTII.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus est gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula, (*vers. 263.*)

Ἠπεὶ ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] *Justin.* 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita geminæ mortis vulnere hostem summovent.*

60 *Quod ipsum quoque*] Etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

61 *Alibi quoque*] 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse, & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam observavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbesto,

no ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones [a] leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi [63] avertatur flumen, aut [c] fontis [64] venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est.

a Pauf. l. ult. seu Phoc. c. 37. *Front. l.* III. c. 7. n. 6. *Æsch. de male ob. leg.* pag. 262. A.

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. (11) Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in [65] seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices, aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, [66] an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus, Caroli Magni pater, uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolemæum, Ægypti regem, simili modo tentatum refert [b] Polybius, ἐκ ἀνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis [e] Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit [c], *hostis hostem occidere volui.* Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus [d] pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero [e] pro P. Sextio.

b Lib. V. *c.* 81.
c Liv. lib. II. *c.* 12.
d Lib. III. *c.* 3.
e Cap. 21.

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra [f] hostilia

f Justin. II. *c.* 11.

sto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. *Procopius* Gotthicorum II. (Cap. 27.) calce, ut Turcæ ad Dibibram. *Nicetas* lib. I. de Alexio Isaaci fratre. (Cap. 9.) Sunt talia & apud *Ottonem Frisingensem,* & *Guntherum* Ligurino. [Locus *Oppiani*, quem Auctor laudat in contextu, legitur in fine *Lib.* IV. vers. 685, & *seqq.* Sed ibi agitur de aquis veneno infectis: nec de more sui temporis loquitur Poëta, verum de eo, quod solent hostes, quicumque sint, facere. *J. B.*]

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide *Priscum* in excerptis legationum. [Pag. 29. *Ed. Hœschel.* ubi de *Genserico*, Vandalorum Rege: καὶ ἐκάκωσε καὶ τὰ ὕδατα.]

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* libro VI. (Cap. 37.)

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho* ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός. *vir ad omnem virtutem egregius.* [Vit. Poplicol. pag. 106. B.]

GRONOVII.

63 *Advertatur flumen*] Fossis ductis alio derivetur.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit. *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: & *inter eos, qui nulla tenentur fide.*

(11) De hac quæstione fuse diximus in Notis nostris Gallicis. Non ferebat modus istarum Notularum, ut quid de tota hac re sentiamus, heic explicaremus. *J. B.*

GRO-

ſtilia ingreſſi, recta tentorium regis petebant. f Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum [a] conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui [67] Petilium [b] Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. g Laudat Eleazarum [c] Ambroſius, quod [d] elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum [e] fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

a *Livius lib.* XXVII. *c.* 27.
b *Tac. hiſt.* V. *c.* 22.
c *De Off.* 1. *cap.* 40.
d *Vide* 1. *Macc.* VI. 45, *& ſeq.*
e *Liv. lib.* II. *c.* 12.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium [68] in hoſtem [f] quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quisque pro ſua [69] utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent: (ἔθος τὰς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere*, ait [g] Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero [70] licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur h qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

f *L.* 3. §. *ult. ad l. Corn. de Sicariis.*
g *Bell. Punic. p.* 21.

4. At de his percuſſoribus, [71] quorum facto perfidia ineſt, aliter

GROTII.

f *Pauciorum idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujusquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. *Zoſimus* IV, (Cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XII. (Cap. 9. §. 4. *diviſ. Hudſon.*) Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud *Zoſimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Perſarum, apud *Agathiam*: Perſarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) et *Zoſimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Toruſen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele: (*Cap.* 4. ubi tamen de *Andronico* agitur, non de *Alexio Comneno.*) Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram*. [Lib. XIV. Cap. 15. Ceterum quid ſibi voluerit Auctor, ubi ex *Agathia* factum *Gallorum* in Regem *Perſarum* indicat, plane neſcio. Apud illum enim Hiſtoricum nil de *Gallis*, nedum in regem *Perſarum*. *J. B.*]

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide *Cromerum* p. 113. (Lib. V.)

GRONOVII.

67 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

68 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines, ne quis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

GRO-

aliter censendum. neque enim ipsi tantum contra jus gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui [72] malorum opera in hostem utuntur, peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte (mm),

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

a Lib. VIII. Epistola ad Rufinum, 18. num. 3. b Curt. l. 4. c. 1. c Lib. IV. c. 11. d Lib. lib. XLII. c. 18. *& decipere*, ut Plinius loquitur, [a] *pro moribus temporum prudentia est:* tamen [73] intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. nam hic [74] qui aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa [b] Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis; & cum habeatis arma,* [75] *licitamini hostium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* Alibi: [c] *ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum [d] illud de Perseo: *non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens:

e Lib. lib. XLIV. c. 1. f Lib. IX. c. 6. [e] *ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud [f] Valerii Maximi: [i] *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit, victoriamque non meruit, sed emit.*

5. Causa, cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est, quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur peri-

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illustribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem a suis militibus interfici.* (Lib. IV. c. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est, damnat *Ammianus* libro XXX. [Cap. I. in fine. Non video ex aliis Auctoribus constare, de *promisso* illo præmio a *Cæpione* consule. Adeoque minime necessarium supplementum in *Eutropii* verbis. Rejicit etiam hanc emendationem *Heumannus*, in notis ultimæ Editionis, quam curavit Clariss. *Havercampius*. J. B.]

GRONOVII.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ira et manibus utendi, fine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percussorem immittit adversus eum, cui percussor ipse sacramento obstrictus est.

75 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occisurus est hostem vestrum.

(mm) Versus est PLAUTI, *Trinumm.* Act. IV. Scen. III. vers. 30. *J. B.*

GRO-

pericula eorum maxime qui eminent. Negabat [a] Eumenes credere *se, quenquam ducem sic velle vincere, ut* [76] *ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud (nn) eundem [b] cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis [77] regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait [c];

a *Just. l.* XIV. *c.* 1.
b *Lib.* XII.
c *Oedip. vers.* 139.

> Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia, (*vers.* 242,)

> *Regi tuenda est maxime regum salus.*

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: [d] *communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

d *Apud. Aul. Gell.* III. 8.

6. In bello ergo solenni, aut inter eos, qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: [78] extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas [k] insidias tales degeneres negat [e] Tacitus. Curtius [f] Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

e *Annal.* XI, 19.
f *Lib.* VII. *c.* 5.

XIX. 1. Stu-

GROTII.

k *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant *Ammianus*, (Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.) *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum *Procopium*, fine Vandalicorum secundi. (Cap. 28.) Adjice de Suchodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII. (pag. 604. *Ed. Basil.*)

GRONOVII.

76 *Ut ipse in se*] Ut aliis ostendat viam inevitabilem in se grassandi, qua ipse in alios usus fuit.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt. *Just.* 5, 30.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et revera CURTIUS ita de *Besso* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre festino, omnibus Regibus gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita diserte, Auctor noster postea reperisset apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. et in ipso contextu posuit *Apud eundem*, scilicet *Justinum*, quem tamen tantum in margine supra indicat. *J. B.*

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis paſſim legas [79] & permiſſa & impermiſſa. Qui permiſerunt, ſpectarunt injuriam ſolam [80] in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui [81] non ſolam injuriam, ſed ipſum efferatæ libidinis actum, hic conſiderarunt, & [82] quod is neque ad ſecuritatem pertineat, [83] neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic Marcellus, antequam Syracuſas caperet, [a] legitur [l] geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium [b] & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet, apud ipſos violaretur.* uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus [c] de Agathoclis militibus: ὅτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέχοντο, *ne a mulieribus quidem* [m] *vim nefariam abſtinebant.* Ælianus cum narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam [d], ſic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. *crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipſis quidem barbaris probata.*

a *Auguſt. de Civ. Dei lib.* I. *c.* 6.
b *Lib.* XXVI. *c.* 49.
c *Biblioth.* XIX, 8.
d *Libro* VI. *var. hiſt. c.* 1.

2. Atque id [n] inter Chriſtianos obſervari par eſt, non tantum

GROTII.

l *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. [Immo DIONE CASSIO, Lib. XXXV. pag. 2. A.] Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum I. (Cap. 8.)

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis; τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα· *mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.* (Pag. 201.)

n *Inter Chriſtianos*] Servarunt id Beliſarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gotthicorum III. [Cap. 1. et 20. ubi de *Beliſarii* ſolita agendi ratione, et de *Totila*, eodem modo ſe gerente, poſtquam *Roma* potitus eſt. Sed *Cumas* Auctor heic poſuit pro *Neapoli.* Vide *Cap.* 8. ejusdem Libri. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Et permiſſa*] Apud alios conceſſa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus eſſe ratus dominoque ducique.*

81 *Non ſolam injuriam*] Non quæ paterentur perſonæ, ſed quid fieret & qua ex cauſa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

82 *Quod is neque ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis, *Juſtin.* 93, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per ſe damnatam & improbam.

tum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege [a] impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest o ex ea parte, quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bechai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israëlitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras, ut castra gentium.* Arrianus, [b] cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum,* adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: [c] οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto p in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus [d].

a Deut. XXI, 10.

b De Exped. Alex. IV, 19.

c De fortun. Alex. Orat. II. p. 332. E.

d Parall. p. 308, 309.

GROTII.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat *Philo* libro περὶ φιλανθρωπίας, (pag. 706, & seqq.) *Josephus* altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προυνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· *lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 488. §. 29. *division. Hudson.*)

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës eum, qui Apameæ puellæ vim intulerat, cruci affixit. *Procopius* Persicorum II. (Cap. II.)

CAPUT V.

DE REBUS VASTANDIS ERIPIENDISQUE.

I.

1. Non [a] esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit [a] Cicero. Quare mirum non est, si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos

GRONOVII.

1 *Non esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. *de reg. jur.*

GROTII.

a *Non esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare*] *Suetonius* Nerone XL. *tanquam occasione*

a Cap. II. quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum [a] quinto, jure belli comprehendi ait, ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium [b] legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere, ita pati sit fas:* [2] *sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia sola æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum, licere hæc & in deditos. *Oppidani,* inquit [c] Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

b Lib. XXXI. c. 30.

c Ann. XIII. c. 41.

II. 1. Neque jus gentium merum, [3] seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus,* b [4] *omnia desinunt sacra esse,* ait [d] Pomponius jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat,* ait Cicero Verrina [e] quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera [5] non eripiuntur humanis usibus, c sed publica sunt: sacra

d L. cum loca 36. D. de religiosis.

e Cap. 55.

sione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Cyprianus de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.* (Pag. 159. *Ed. Fell. Brem.*)

b *Omnia desinunt sara esse*] *Tertullianus* apologetico (Cap. 25.) *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eædem strages mœnium & templorum: pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de Diis, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eædem clades templorum quæ & mœnium fuerant.* (Cap. 40.)

c *Sed publica sunt*] *Marsilius Patavinus* in defensore pacis cap. v. p. 2. *Nicol. Boërius* decis. LXIX. num. 1. *Bossius* in crim. de foro competente num. 101. *Cothmannus* cons. 100. num. 30.

GRONOVII.

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi.

3 *Seposita officiorum*] Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

4 *Omnia desinunt*] *Seneca* Troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & possessione, promiscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde *Virgil.* 2. Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et *Curtius* refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos; simul ingentem motum excedentium

e *Jo-*

ſacra autem nominantur a fine cui deſtinata ſunt. Signum ejus quod dico eſt, quod cum quis populus alteri populo aut regi ſe dedit, tum etiam ea dedi quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus [a] alibi [6] ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti, (*Act.* I. *Scen.* I. verſ. 71.) a L. I. c. III. §. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, ſeque uti dederent.

Deinde (verſ. 102.)

Deduntque ſe, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus [b] publicum jus etiam [7] in ſacris ait conſiſtere. Pauſanias [c] Arcadicis ait morem fuiſſe Græcis barbariſque communem, ut res ſacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepiſſent. Sic Jovis Hercæi ſimulacrum, Troja capta, conceſſum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV. [d] τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι· *jus hoc apud Græcos eſſe, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva,* [d] *eorum ſint & templa.* A quo non diſcrepat illud apud [e] Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani eſſe.*

b L. I. §. I. D. De Juſt. & Jur.
c Cap. 46.
d Cap. 98.
e Annal. III. 71.

3. Quare & populus ipſe, mutata voluntate, poteſt ex ſacro profanum facere: quod non obſcure indicant juriſconſulti Paulus [f] & Venulejus: & temporum neceſſitate videmus res ſacras ab his, qui ſacraverant, [e] in belli uſus converſas, ut a Pericle ſub

f L. inter ſtipulantem, 83. §. ſacrum, 5. & l. continuus, 137. §. cum quis, 6. D. de verb. oblig.

e *Joſepho Tacitus* tradit 5, hiſtor. 13. Hinc apud *Statium* Bacchius Thebis ſuis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 178. *quo ſacra tamen ritusque peremptæ Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine ſolenni ex obſeſſis ab ſe urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat *Servius* ad d. l. Exemplum apud *Liv.* 5, 21. Adde *Diodor. Sic.* 13, 59. *Plutarch.* in Antonio p. 951.

GROTII.

d *Eorum ſint & templa*] Oſtendit hunc morem & Polybii locus infra capite XII. §. 7.

GRONOVII.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23

7 *In ſacris ait*] Quod in rebus divinis fas eſt & rite fit, id partem eſſe publici juris; quamvis interdum diſtinguantur. Auſonius: *jus triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ.* (Edyll. XI.)

GROTII.

e *In belli uſus converſas*] Ut a Syracuſis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet *Plutarchus* (pag. 247. E.) Chii mulctam ſibi a Mithridate indictam etiam e ſacris vaſis conficiunt. *Appianus* Mithridatico.

ſub (aa) pollicitatione reſtituendi tantundem, a (bb) Magone in Hiſpania, a Romanis bello (cc) Mithridatico, a Sulla, (dd) Pompejo, Cæſare, (ee) atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum [a] Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε· *nihil tam ſacrum ſanctumque eſt quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* f In controverſiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nudantur, & in uſum ſtipendii* g *dona conflamus.* Trebatius [b] jurisconſultus temporum Cæſaris; g *profanum, quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt.* Hoc ergo gentium jure uſus Germanicus in Marſos, narrante [c] Tacito: *profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, ſolo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii (*Æneid.* XII. 778.)

[a] Pag. 832. A.

[b] Apud Macr. ſat. III. c. 3.

[c] Ann. I. c. 51.

Colui

eo, (pag. 201.) Plinius lib. XVII. cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religioſas lucosque ſuccidi permiſit, ſacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abſtulit, *Plutarcho* narrante, (pag. 459.) & Appiano, (pag. 206.) idem pretium reſtituit. *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis. *(pag. 406.)* Auguſtus ex templis theſauros accepit mutuos, *Appiano* docente civilium V. *(pag. 678.)* vaſa ſacra ab Agapeto oppignorata tradit *Caſſiodorus* XII, 20. Heraclius in gravi neceſſitate vaſa eccleſiæ in nummos vertit, ſed poſtea pretium reddidit, ut narrat *Theophanes.* Vide & *Annam Comnenam* libro V. *(Cap. 1.)* & libro VI. *(Cap. 2.) Cromerum* libro XXIII. (pag. 516. *Edit. Baſil.*) orationem Laurentiani apud *Bembum* libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI. §. 23. [Neque locus *Plutarchi* de *Syracuſanis*, neque *Plinii* de *Catone*, ſatis ad rem faciunt. Vide *Notas Gallicas.* J. B.]

f *In controverſiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

g *Profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*] *Servius* ad Æneidos II. (verſ. 713.) de Cereris templo: *Æneas ſcit ante eſſe profanatum.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero ſeptimam: *dona oblata numinibus tamdiu ſacra ſunt, & dona poſſint dici, quamdiu non fuerint profanata.* (Ad verſ. 31.)

GRONOVII.

g *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta ſunt templis.*

(aa) Vide hac de re THUCYDIDEM, *Lib.* II. Cap. 13. & DIODORUM SICULUM, Lib. XII. Cap. 40. *J. B.*

(bb) Refert hoc LIVIUS, Lib. XXXVIII. Cap. 36. *J. B.*

(cc) Habet ex APPIANO *Alexandr.* De Bell. Mithrid. pag. 185. Ed. H. Steph. *J. B.*

(dd) De *Pompejo* nihil apud Scriptores veteres reperio, niſi quæ habet *Dion Caſſius*, initio *Lib.* XLI. At vide infra, pag. 174. *Ed. H. Steph.* Quod ſpectat *Sullam*, vide Notam Auctoris noſtri. *J. B.*

(ee) Vide SUETON. *Cæſar.* Cap. 54. & ipſum CÆSAREM, *Comm.* de Bell. Civ. Lib. I. Cap. 6. *J. B.*

GRO-

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria [h] capi a victoribus solere notavit [a] Pausanias: & Cicero belli legem id vocat, [b] de P. Servilio loquens: *signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius [c] templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius [d] pro M. Fulvio: *signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* [i] Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum [e] appellat. Et [9] Cæsar in oratione apud Sallustium [f] referens quæ victis solent accidere, ponit & [k] fana spoliari.

[a] Lib. VIII. c. 46.
[b] In Verr. I, 21.
[c] Lib. XXV. c. 40.
[d] Apud eundem Livium. L. XXXVIII. c. 43.
[e] Lib. XXXIX. c. 4.
[f] Bell. Catill. c. 50. Ed. Wass.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis, qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est, si hostes non idem sentiant: sicut Judæis non permissum tantum, sed & [g] præceptum est, gentium simulacra abolere. nam quod [10] sibi accipere vetantur, id eam causam habet, quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo [l] Josephus exponit, [11] Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat, quasi [12] illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret.

[g] Deut. VII, 5.

GROTII.

h *Capi a victoribus solere*] *Virgilius* Æneidos V. (vers. 360.)

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. (*Pag.* 187. C.) Huc spectat et quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva; & utique sentiunt, quos non amant.* (Cap. 17.)

i *Fulvius*] Vide *Polybium* excerpto legationum 28.

k *Fana spoliari*] Vide *Cromerum* libro XVII. (pag. 402.) de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroe, vide *Procopium* Persicorum II. (*Cap.* 9.)

l *Josephus*] Antiquæ historiæ IV, 8. §. 10. & libro adversus Appionem altera. (§. 33. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

9 *Cæsar*] Cap. 51. bell. Catil.

10 *Sibi accipere*] Servare, non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani, non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

sineret. Sciebant quippe Hebræi, Dei certissimo monitu, in simulacris illis non habitare aut Dei spiritum, aut bonos angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos dæmonas: ita ut recte dixerit [a] Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est, si templa profani cultus [b] a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. [c] Nam [m] Persæ non credebant, in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam [13] ignem. Lege Hebræa, ut idem [d] Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.*

5. At Pompejus, eodem auctore, [e] *templum jure victoriæ ingressus est*: aut, ut Augustinus [f] rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero [g] diserte ait, [14] pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe comtempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant [h] Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Josephus memorat, [i] additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

III. Quod de sacris diximus, idem & de [15] religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, [16] sive populi alicujus, [17] sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab

a *Hist.* v. c. 4.
b 1 *Macc.* v, 44. 68. & x, 84.
c *Asc. Ped. in Verr.* 1, 18.
d *Hist.* v. 8.
e *Ibid.* c. 9.
f *De Civ. Dei lib.* XVIII, c. 45.
g *Pro Flacco*, c. 28.
h *Dan.* v, 23.
i *Bell. Jud. lib.* VI. *Cap.* 4. §. 3. & *Cap.* VI. §. 2.

GROTII.

m *Persæ non credebant, in simulacris ulla esse numina*] *Diogenes Laertius* initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους· *damnari simulacra a magis.* [Lib. 1. §. 6. Vide ibi Not. ÆGIDII MENAGII; et Clariss. CLERICI *Indicem Philologic. in Historiam Philosophiæ Orientalis* a STANLEJO, voce *Statuæ.* De Religione etiam Veterum Persarum THOMAS HYDE, Anglus, librum eruditissimum edidit, ubi eos ab omni idololatria absolvere conatur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Ignem*] *Bulenger.* eclog. ad Arnob. cap 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidiæ ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

15 *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

18 *Alie-*

ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus jurisconsultus: [a] *sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

a L 4. D. de sepulc. viol.

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos, qui perfidia careant, permissos censeri, imo & [18] alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum [19] ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad [20] meretricium & improba fenora.

GRONOVII.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, et ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] *Sueton.* Calig. 40. *qui meretricium fecissent.*

CAPUT VI.

DE JURE ACQUIRENDI BELLO CAPTA.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*

II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*

III. *Quando res mobilis capta censeatur ex gentium jure:*

IV. *Quando agri.*

V. *Res, quæ non sunt hostium, non acquiri bello.*

VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*

VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*

VIII. *Refellitur sententia statuens, res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*

IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*

X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*

XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*

XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*

XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*

XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum:*

XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*

I.

1. Præter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem [1] bello justo ea nobis acquiruntur [a] [2] quæ aut paria sunt ei, quod, cum nobis sit debitum, aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt [b] intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, [c] decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII. 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut [3] Apollini, [4] Herculi, [5] Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relin-

GROTII.

a *Quæ aut paria sunt ei, quod, cum nobis sit debitum, aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Lib. II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide *Josephum* in hac historia. (*Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 10. §. 1. *divis. Hudf.*) & quæ infra cap. XVI, 3.

GRONOVII.

1 *Bello justo*] In quo justam caussam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. I, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum est apud *Livium* 5, 21. et 23.

4 *Herculi*] *Justin.* 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. *Florus* I, 1. & 12. item 2, 4.

relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco [d] illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui, quod posteri, ab ejus nomine dicti, facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam, ut cum perfidia conjunctam, Jacobus, pro sua pietate, semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi [6] naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua, de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens [a], sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum [b] dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius [c] Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

a Deut. XX, 14.

b I Paral. V, 20, 21, 22.

c II Paral. XIV, 11, 12, 13.

3. Josue autem [d] eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem [7] secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ hostium cum fratribus vestris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia, [8] pretium [e] dixit muneri: *ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, [f] militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo [g] inter [9] diras legis esse ait, ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*

d Jos. XXII, 8.

e I Sam. XXX, 26.

f III De Benef. 33.

g De diris, p. 930. A.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is, qui ex justa cau-sa

GROTII.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus prosequens*] *Sueton.* Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur *Terentius.* (Eunuch. II. 1. 8.)

9 *Diras*] Execrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

GRO-

ſa bellum gerit, ſed & [10] quivis in bello ſolenni & [11] ſine fine modoque dominus fit eorum quæ hoſti eripit, eo ſenſu nimirum, ut a gentibus omnibus & ipſe & [12] qui ab eo titulum habent, in poſſeſſione rerum talium tuendi ſint. quod [13] dominium, quoad effectus externos, licet appellare. Cyrus [a] apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμέντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα· *lex eſt ſempiterna inter homines, capta hoſtium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato [b] dixit: πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri:* qui & alibi [c] inter genera quaſi naturalia acquiſitionis ſtatuit [14] πολεμικὴν, quam & [15] ληστικὴν, [16] ἀγωνιστικὴν & [17] χειρωτικὴν vocat. Aſſentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem [d] Euthydemum Socrates [18] interrogando eo perducit, ut ſpoliare non ſemper injuſtum fateatur, ut ſi in hoſtem id fiat.

a Xenoph. VII. de Inſt. Cyri, c. 5. §. 26.

b De Legibus, Lib. I. p. 626. B. Tom. II.

c Sophiſt. p. 219, 222. Tom I.

d Comm. Socrat. Lib. IV. Cap. II. §. 15.

2. Sed Ariſtotele [e] quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατέμενα τῶν κρατέντων εἶναί φασι, *lex velut pactum quoddam commune eſt, quo bello capta capientium ſunt.* Eodem reſpicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ ὅτως ἐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατέντων· *optandum* [19] *ut hoſtibus bona adſint ſine virtute: ſic enim fiunt illa non eorum qui habent, ſed eorum qui capiunt.* e Apud Plutarchum in vita [f] Alexandri [20] τὰ τῶν ἡττωμένων

e I. Polit. c. 6.

f Pag. 676. A.

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hoſtium ſunt ſibi acquirere.* (Pag. 684. A.)

GRONOVII.

10 *Quivis in bello ſolenni*] Sive inferat bellum ſive arceat, ſive jure ſive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum ſit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui ſub ejus auſpiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non poſſint, vel domi, vel uſquam gentium, tanquam malæ fidei poſſeſſores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium, quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere conſiſtit, ut liceat rem perſequi & ſibi aſſerere; tum, ut liceat de re pro arbitrio ſtatuere. *Bachov.* ad §. 2. inſtit. *de action.*

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Ληϊστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut ſolebat, cum ſimularet ſe nihil ſcire & doceri, quæ doceret, percontando e diſcipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hoſtibus bona*] Ut hoſtes ſint opulenti & ignavi. [Dictum iſtud non eſt *Antiphanis*, cui tribuit Auctor, ſed *Antiſthenis*, apud STOBÆUM, Serm. LII. pag. 365. Vide & PLUTARCHUM, *de fortun. Alexandr.* Orat. II. pag. 336. A. Tom. II. *Ed. Wechel.* J. B.]

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia ſunt.

μένων εἶναι τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, *ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται. quæ verba sunt ex Xenophonte secundo [a] de Cyri institutione. Philippus in epistola [b] ad Athenienses: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· *omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines: [c] εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος· *si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

3. Marcellus apud Livium [d] quæ ademit Syracusanis [f] ademisse se ait belli jure. Romani legati [e] Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & [f] Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum [g] Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait [h] populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, [i] aut occupatione [21] vacuorum, aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion [k] Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus [l] ait, res hostium rapi & acquiri belli jure.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt,* ait [m] Cajus jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus [n] in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles [o] dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia [22] non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente [p] Paulo jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat ejus-

a Cap. 3. §. 2.
b Apud Demosthen. pag. 64. B.
c De male obita legatione, pag. 251. B.
d Lib. XXVI. c. 31.
e Idem, XXXIX, 29.
f Liv. Lib. XL. c. 17.
g Libro XXXVIII, 5.
h II. Contra Rullum c. 16.
i Off. 1. 7.
k Lib. XLI. sub fin.
l Stromat. Lib. I. Cap. 23.
m L. 5. §. ult. D. de acq. rerum dom. Inst. tit. de rer. divis. §. 17.
n Lib. II. Tit. 1. §. 17.
o Arist. 1, de Rep. c. 8.
p L. 1. §. 1. D. acq. poss.

GROTII.

f *Ademisse se ait belli jure*] *Diodorus Siculus* excerptis Peirescianis *pag. 406.* τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ, μὴ προέσθαι. *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud *Agathiam* lib. I. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, τἀκείνου πάντα κατέσχε τοῦ πολέμου νόμῳ. *quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.* [Pag. II. *Ed. Vulcan.* ubi legitur, πολέμου θεσμῷ, non νόμῳ.

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio, & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

ejusque rei vestigium remanere de his, quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

a Hist. Gr. L. III. c. 1. §. 23.

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud [a] Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse [23] causa ut a se jure belli recte occupentur.

b L. 44. D. de acq. rer. dom.

c L. 19. §. 3. D. de capt. l. ult. ibid.

d L. 5. §. 1. d. tit.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet, [24] ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, aut ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione [b] Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, [25] præsidia hostium perducta fuerint. [c] Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem, ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi [d] explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

e Inst. de rer. div. §. 17. L. 5. §. 7. D. de acq. rer. dom.

f Consulatu maris c. 283. & 287. Const. Gallicæ lib. XX. tit. 13. art. 124.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est, quod alibi dicuntur capta statim [e] capientium fieri [26] cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ, captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum, ubi tota classis se tenet, perductæ sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum [f] videmus, ut talia capta censeantur ubi [g] per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

IV. 1. At

GRONOVII.

23 *Causa, ut a*] Videtur omissum *sese*, vel *Lacedæmoniis*. [Edidimus *a se*: quomodo vix dubium est, quin Auctor scripserit, aut scribere voluerit. *J. B.*]

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumturum.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

26 *Conditione [continuandæ*] Si tamdiu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas e *Thuano* libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata

IV. 1. At agri non ſtatim capti intelliguntur [a] ſimul atque inſeſſi ſunt. nam quanquam verum eſt, eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus, [27] ab eo interim poſſideri, ut a Celſo [b] notatum eſt; tamen ad eum quem tractamus effectum, non ſufficit qualiscunque poſſeſſio, [28] ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal caſtris inſidebat, [c] adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet. Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis, parti alteri palam aditus non ſit.

a Corn. de Lapide in Gen. c. XIV. Molina diſput. 118.
b Lib. 18. D. de acq. vel amitt. poſſ.
c Livius, XXVI. 11.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hoſtibus, a Siculo Flacco [d] allata, quam illa [e] Varronis a terendo, aut Frontini (ff) a terra, aut [29] Pomponii juriſconſulti a [30] terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro [f] de vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τέχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

d Pag. 3. Ed. Goeſ.
e De Ling. Lat. Lib. IV. p. 9. Ed. H. Steph.
f Cap. 4. §. 43, 44.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat, requiri, ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum, aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi, nec hoſtilis animi, eæ bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis [g] dicto jam loco oſtenditur Amphipo-

g Orat. de male obit. leg. pag. 251. B.

rata conſtitutum apud ipſos non ſine ratione fuerat, ut *lege Langobardorum* lib. 1, tit. XXII, §. 6. Idem in Anglia & Caſtellæ regno ſervari ait *Albericus Gentilis* Hiſpanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

27 *Ab eo interim*] Dum illam caſtris, vel caſtellis, & ſtationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. *de V. S.*

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc ſolum eſt verum ἔτυμον. Addit enim, id eſt, *ſubmovendi.* Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quo usque fas erat magiſtratibus incedere ſubmoto. Eſt autem *incedere ſubmoto*, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam ſummoveant. *Liv.* 25, 4. 28, 27. Hoc autem non licere ſibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex *Cæſare* lib. 3, de civil. cap. 106. *Tacit.* 2, annal. 53. *Suet.* Cal. 3.

(ff) FRONTINUS, non a *terra*, ſed a *terrendo*, quemadmodum SICULUS FLACCUS vocem *Territorii* deducit. Verum CUJACIUS etymologiam illam a *terra* petitam propoſuit in Nota ad L. 53. *C. De Decurionibus &c.* quam obſervationem quum Auctor vidiſſet a DIONYSIO GOTHOFREDO, ad *L. 239. D. De Verb. Signif.* ita relatam: *A terrendis hoſtibus* [etymon deducit] *Frontinus in libro* de agrorum qualitat. *a terra*, *Cujac. ad l. 53. C. de Decurion.* exiſtimavit, dum feſtinanter legeret, voces *a terra* referri ad *Frontinum*, de quo ante, non ad *Cujacium*, qui ſequitur. *J. B.*

GRO-

phipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam [31] ut produci debeat.

VI. Quare quod dici solet, [h] hostiles censeri res in hostium navibus repertas, [a] non ita accipi debet, quasi certa sit juris gentium lex, sed [32] ut præsumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet cIↃ CCC XXXIII, flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti senatu judicatum, & ex judicato in legem transiisse comperi.

a *Consul. maris. c.* 273.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est, si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his, qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit [33] dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se [b] Jephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant, belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. [i] Sic & David [c] quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit.

b *Jud.* XI, 23. 24. 27.

c 1 *Sam.* XXX. 18. 20.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem [d] in senatu

d *Lib* VI. c. 36.

GROTII.

h *Hostiles censeri res in hostium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles, nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. l. cotem. 11 D. *de publicanis*. §. 2. *Rodericus Zuarius* libro *de usu maris* consilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt *Francisci* I. datæ anno cIↃ IↃ XLIII. cap. 42. *Henrici* III. anno cIↃ IↃ LXXXIV. mense Martio, capite 69. *lex Portugallica* libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. *Meursius* Danicorum libro 11. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves, et extracti si qui hostium laterent, *Gregoras* libro IV. (*pag.* 188.) vide et *Crantzium* Saxonicorum 11. et *Albericum Gentilem* advocationis Hispanicæ l. 20.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam 11 Reg. XVI, 6. [Sed lectio illa vitiosa est. Vide ibi Clariss. CLERICI Notam. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præsumtionem*] Ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita sese habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

33 *Domino externo*] Quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione.

natu Romano k cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιοῦμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus, ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* [34] *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent:* & in responso Romanorum Auruncis [a] dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic [b] Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ᾽ ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη. *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est. Cumque non a nobis hoc jus sit institutum, sed* [35] *a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ vir-*

a Lib. VI. c. 32.

b Lib. VIII. c. 10.

GROTII.

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ᾽ οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ᾽ ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν, ἄλλων ἐχόντων· *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.* [Pag. 33. B. Verum hoc exemplum, ut & illud *Volscorum*, non huc convenit; ut expendenti patebit, et. nos in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus et mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

35 *A Diis*] Nam victrix causa Deis placuisse videtur.

virtute ac fortitudine quæsita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso [a] Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν, ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

3. Livius, [b] cum narrasset agrum prope Lunam a Romanis divisum, eum agrum sic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus [c] notat, nec redditam Antiocho Pio, 1 cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & [d] Justinus, ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas m Galliæ partes, quas Gallis eripuerant Cimbri, [e] Romani pro suis habuere.

VIII, Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: *f* quorum plerique, cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda, qui inter milites distribuat: quæ sententia, cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius a nobis refutanda est, ut specimen sit, quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali 36 auctoritati credatur. Enim-

a In exc. legat. pag. 705.
b Lib. XLI. c. 17.
c Mithrid. pag 244.
d Lib. XL. c. 2.
e Appian. Bell. Civ. Lib. I. pag. 367.
f Bart. ad l. 28. D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D. de acq. poss. Ang. ad §. 17. inst. de rer. div. Pan. ad c. sicut. de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

GROTII.

1 *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν, μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας· *non æquum esse Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* (Bell. Syr. *pag.* 191.) Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσαντα Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι· *credebat se, cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* (Bell. Mithrid. *pag.* 404.) Ipse Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν· *arbitrabatur eam, quæ bello fieret, firmissimam & honestissimam esse possessionem.* [Confundit heic Auctor duos *Antiochos.* Ille enim, de quo apud POLYBIUM, non est *Antiochus Pius*, sed *Antiochus* cui *Magno* cognomen erat. *J. B.*]

m *Galliæ partes*] Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. *Procopius* Gotthicorum IV. (Cap. 24.) vide quæ dicit rex Suediæ apud *Thuanum* libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII.

36 *Auctoritati credatur*] Multitudini dictorum et communi opinioni.

GRO-

Enimvero dubitandum non eſt, quin gentium conſenſu utrumvis potuerit conſtitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis, qui manu caperet, in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuiſſe, (gg) ut res hoſtium hoſtibus eſſent non alio loco, quam quo ſunt [37] res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res, quæ nullius ſunt, fiunt quidem capientium, ſed tam eorum qui [38] per alios, quam qui per ſe capiunt. Ita non ſervi tantum aut filii, ſed & liberi homines, qui in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo operam ſuam addixerunt aliis, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis quibus operam navant. Modeſtinus juriſconſultus recte [a] dixit: *quod naturaliter acquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere acquirimus:* & Paulus [b] receptis ſententiis: *poſſeſſionem acquirimus animo & corpore:* [39] *animo utique noſtro, corpore vel noſtro, vel alieno.* Idem ad [c] edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve poſſeſſio nobis acquiritur,* quod explicat, ſi id ea mente faciant, ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui [40] in Olympiis certabant præmia (hh) acquirebant iis, a quibus mittebantur. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſt, ut & [41] alibi diximus.

[a] *L. 53. D. de acq. dom.*
[b] *Lib. V, tit. 2. §. 1.*
[c] *L. 1. §. 20. D. de acq. poſſ.*

2. Quare diſcrimen quod traditur inter [42] liberas perſonas & *a* ſer-

GRONOVII.

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quaſi jam non ſit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in poteſtate aut ſub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non niſi noſtro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendiſſe ait *Juſtinus* 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. ſuo ſumtu doctos & exercitos. *Plin.* 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipſi deſcendebant, & ſervos ſuos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipſe pecuniave ejus, virtutis ſuæ ergo duitor ei.* [Exemplum *Alexandri*, filii *Amyntæ*, non recte heic adfertur: nam ex verbis JUSTINI, *loco*, quem *Gronovius* ipſe indicat, ſatis manifeſte colligitur, Principem ipſum in Ludis Olympicis certaſſe. *J. B.*]

41 *Alibi*] I, 5. 3.

42 *Liberas & ſerviles*] Tanquam per ſervum noſtrum, aut eum, qui eſt in poteſtate noſtra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in poteſtate, neque bona fide ſervientes habemus, non acquiramus. §. 6. inſtit. *Per quas perſ.*

(gg) Non hæc eſt quæſtio Juris Gentium, quomodocumque Jus illud intelligatur, ſed Juris Civilis, aut Juris Publici, ſingulorum Populorum. Diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(hh) Vide hac de re PETRI FABRI *Agoniſtic.* Lib. I. Cap. 2. pag. 14, 15. & Cap. 26. p. 170. Ed. Lugd. *J. B.*

[a] serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, [b] non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur, [c] per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

a L. 56. D. de obligat. & act. L. 38. §. 17. de verb. oblig.

b L. 1. C. de adq. & ret. poss.

c C. Potest, 68. & c. qui facit, 72. De Reg. Jur.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus [43] vere (ii) publicos belli, & inter actus [44] privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud [d] Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam [45] Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod [46] Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium [e] quinto.

d Lib. XXX. c. 14.

e Cap. 67.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit [f] Pomponius, [47] *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*, id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*: prædæ nomine [48] stricte accepto. Salomo prætorii præfectus [n] apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μέν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemad-

f L. 20. D. De Capt. & postlim.

GROTII.

n *Apud Procopium*] Vandalicorum II. (*Cap. 14.*) vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. *Lampridius* notat, (*Cap. 58.*) In fœdere Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud *Simlerum* multis locis.

GRONOVII.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi sui.

46 *Seleuci bellum*] Adversus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

(ii) At in omni Bello Publico, totum jus Privatorum, quantum quantum est, oritur ex Populi, aut Principis, consensu expresso vel tacito: adeoque distinctio ista non satis firmo fundamento nititur, ut jam observarunt Interpretes. *J. B.*

GRO-

quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic o apud Hebræos & (kk) Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic [a] Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut 50 distraxerunt, aut 51 assignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales: quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo [b] belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo [c] libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ᾽ ἐμερίζοντο· *etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro domo sua [d] ad Pontifices, 53 consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

a L. 11. D. de evictionib. L. 15. §. 1. de rei vind.

b Pag. 353. Ed. H. Steph.

c Pag. 516.

d Cap. 49.

XII. 1. At res mobiles & 54 se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum (ll) capientium. Et huc referendum est [e] Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus observabatur,

e L. 51. §. 1. D. de rer. acq. dom.

GROTII.

o *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro, qui bello captus esset, rex tantum ferebat quantum singulæ tribus. notatum id *Digestis Thalmudicis*, titulo *de rege*.

GRONOVII.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Distraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Assignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

53 *Consecratos*] *Sueton.* Jul. 20. *Campum Stellatem majoribus consecratum.*

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

(kk) Fallor, an Auctor noster heic *Lacedæmonios* dixit, pro *Atheniensibus*. Nihil tale de *Lacedæmoniis* reperio, nec apud eos qui ex professo res & mores illorum exposuerunt, nec in *Tractatu Historico & Theologico de natura & usu Sortium*, Anglice scripto a THOMA GATAKERO, Viro diffusæ admodum lectionis, qui *Cap.* IV. illius Libri studiose omnia collegit ex Antiquitate, quæ pertinebant ad divisionem agrorum sortito factam. At vero de *Atheniensibus* ita *Scholiastes* ARISTOPHANIS: Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πόλιν πολεμίαν, καὶ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐκβάλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. In Nubes, *vers.* 103. Vide ibi Illustrissimi SPANHEMII Adnotat. *J. B.*

(ll) Modo scilicet summus Imperans consentiat, aut expresse, aut tacite. *J. B.*

batur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem [a] Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes*[56] *suo fato* (ita legendum, (mm) non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit jurisconsultus, quia p nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud [b] Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo [57] merito.

a L. in bello, 12. princ. D. de capt. & postl.

b Apud Ascon. Pedian. Act. I. in Verr. Cap. 10.

2. Indidem venit, quod si quid milites capiunt non [58] in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim [59] non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: [c] quod genus prædæ Itali hodie *correriam* vocant, & a *butino* distinguunt.

c Salic. in l. 2. C. de postl. rev. Tho. Gram. Decis. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus, jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit [60] ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & [61] dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de [62] feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit *Servius* ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis asscribere.* (Ad vers. 32.)

GRONOVII.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. *Liv.* 9, 18. *Des. Heraldus* legit *suos factos.* 1, emend. & obs. 36. pag. 115. *Cl. Salmasius suis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris pag. 2439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. *Plaut.* Mil. 2, 2. 56. *Gell.* 3, 3.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

61 *Dominium singulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. *Liv.* 2, 9.

(mm) Vide hac de re Amplissimum BYNCKERSHOEK, *Obs. Jur. Civ.* Lib. IV. Cap. 14. *J. B.*

GRO-

XIV. 1. At de his, quæ quis [63] actu bellico capit, alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ [64] personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eos populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit [*Iliad.* Lib. I. vers. 125.]

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.

Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens, quas ipse expugnaverat: [*Lib.* IX. vers. 330, & *seqq.*]

Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρείδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.

Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostra rapta manu: regi sed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles, [*Lib.* I. vers. 163, 164.]

Οὐ μὲν σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.

Nam 65 neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,
Si Danaum virtus Trojanam everterit urbem.

Et

GRONOVII.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Personam sustinent*] Non pro sese agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum. v. ad *Sen.* de vita beat. cap. 2.

65 *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator summus.

a Iliad. IX, 279, & seqq. Et alibi [a] Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ [66] præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante [b],

b Æn. II, 761, & seqq.

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus, prædam Marathoniam asservat [c] Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum, [d] ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum relata a [e] Lysandro præda. Et publici officii nomen q apud Spartanos, [f] λαφυροπῶλαι, *prædæ venditores.*

c Plut. Aristide, pag. 321. D.
d Herod. l. IX. c. 79.
e Plut Lysandro. p. 442. A.
f Xenoph. de Laced. rep. c. 13. n. 11.

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos [67] Virgilius, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes Imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos [g] Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii [68] in captura sola non fuisse. Ad Cyrum [h] Asiæ victorem, nec minus ad [i] Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ [k] Agrigenti capta, quæque in [l] pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex [m] Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant r forte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

g Homer. Iliad. K. vers. 321. Eurip. Rheso, vers. 182, & seqq.
h Plinius lib. XXXIII. c. 3.

4. Sed

i Plut. Alex. pag. 685, 686. Curt. IV, 1. VIII, 4. Diodor. libro XVII. c. 66. 71. Strabo l. XV. pag. 729, 730. k Diod. libro XIII. c. 80. l Livius lib. XXIII. c. 12. m Greg. Tur. l. II. c. 27.

GROTII.

q *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit. [Hoc refert *Plutarchus*, Vit. Agesil. pag. 601. E]

GRONOVII.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure. [In hoc loco *Homeri* Auctor dicit *navem plenam*, pro *naves plenas* æris &c. *J. B.*

67 *Virgilius*] Æn. IX, 268.

68 *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

GROTII.

r *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud *Turonensem* lib. II, cap. 27. *Aymoinum* lib. I, cap. 12. & in epitome edita a *Frehero* cap. 9. Mos idem et aliarum gentium vetus. *Servius* ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* Ut:

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis [a] morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι᾽ ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα· *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant; (nn) nonnihil ad invidiam composita.

a Antiq. Rom. VII. 63.

XV. Nam [s] populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, [t] ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut [69] actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud [b] Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium, quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius [70] ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut [c] Camillus; & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

b Libro XXXVII. c. 32.

c Liv. lib. V. c. 22.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, [u] prædam non

Ut: & prædæ ducere sortem. (In vers. 323.) De prædæ collatione in commune, et expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos, *Johannem Magnum* vide libro XI, c. II. [Hac de re nihil ibi apud *Johannem Magnum*, neque puto alibi. *J. B.*]

s *Populum dominum esse prædæ verum erat*] Vide et hac de re *Simlerum* in Helveticis.

t *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse Polybius* in excerptis Peiresciaнis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι· *cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.* [Pag. 1454. *Edit. Amst.*]

GRONOVII.

69 *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*] Vel avaritiæ, vel inæqualis favoris.

(nn) Vide HERM. RHABOD. SCHELII Dissertationem *De Præda*, subjectam HYGINO & POLYBIO, *De Castris Romanorum*, pag. 253, & seqq. qui tamen Auctorem nostrum nusquam laudat, quamquam de tota hac re accuratius, ante illum, dudum heic agentem. *J. B.*

GROTII.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit, se ex præda nihil*

non attingebant omnino, ſed ſive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæſtore populi Romani percipi; ſive res aliæ, eas per quæſtorem [71] ſub haſta venundari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine ſignificatam Favorinus apud [a] Gellium ſenſit. Hæc pecunia per quæſtorem in ærarium deferebatur, prius tamen, [72] ſi res triumphi eſſet, oſtentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio conſule: [b] *prædæ ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum: venditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores juſſit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc ſunt Velleji [c] verba: *pecunia Tigranis,* [x] *ſicut Pompejo moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem ac publicis deſcripta literis.* Ita & M. Tullius [d] qui ſic de ſe ipſo in literis ad Salluſtium: *de præda mea præter* [73] *quæſtores urbanos, id eſt, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus eſt quiſquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime uſitatum, quo Plautus [e] reſpiciens ſic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

Et de hominibus captivis [f] ſimiliter:

Quos emi de præda [74] *de quæſtoribus.*

2. Sed alii ſine quæſtore ipſi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnaſſenſi ſequentibus verbis colligere eſt. Sic a Tarquinio rege [g] jam olim, victis Sabinis, prædam & captivos Romam miſſos legimus. Sic Romilius & Veturius

a *Lib.* XIII. *c.* 24.
b *Cap.* 53.
c *Lib.* II. *c.* 37.
d *Lib.* II. *epiſt.* 17.
e *Bacchid.* IV, 9. 152.
f *Captiv.* I. 2. 2.
g *Liv. lib.* I. *c.* 37.

nihil attigiſſe. præter guttum faginum quo ſacrificaret. [Hoc e *Plin.* Hiſt. Nat. Lib. XVI. Cap. 38.] Scriptor vitæ Virorum illuſtrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabulisque ſpoliavit, quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: οὐδενὸς δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus in publicum deferendam dediſſet.* (Pag. 270. D.

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod ſequente paragrapho ex *Lucano* adducetur.

GRONOVII.

71 *Sub haſta venundari*] Publica auctione in parte caſtrorum, quæ Quintana vocabatur. *Suet.* Ner. 26. *Lipſ.* de mil. dial. 3. *vel juſti, vel exiſtimationis gratiæve civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello geſtæ eſſent tantæ ut triumphum mererentur.

73 *Quæſtores, id eſt, populum*] Nam quæſtores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæſtoribus*] Vendentibus eos quæſtoribus.

GRO-

turius consules [a] narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus [b] Jovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis [c] Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit.

a Liv. l. III. c. 31.
b Dion. Halic. lib. II. c. 34. Liv. lib. I. c. 10.
c Liv. I. 53. & 55.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis [75] ambitiosum videbatur: uti Sextus [d] Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in [e] senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam.

d Liv. d. lib. c. 54.
e Liv. lib. V. c. 20.

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest [76] aut ratione stipendiorum, aut [y] ratione meritorum. [77] Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius [f] volebat, si illud obtinere non posset, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius [g]: nempe in dies aut (oo) vigilias partem exercitus [78] alteram, aut minorem ad comportandam prædam [79] mitti [80] solitam: & quod quisque reperisset id jussum [81] in castra perferre, ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis

f D. loco.
g Lib. X. c. 16.

GROTII.

y *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet *Josephus* lib. III. antiquæ historiæ (cap. 2. §. 5. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

75 *Ambitiosum*] Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione stipendiorum*] Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

78 *Alteram, aut*] Aliquando de singulis manipulis secretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, sive manipulos, diviso exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca disposita esset ad omnes casus præveniendos.

81 *In castra*] Vel forum aut spatiosum locum urbis.

(oo) De *Vigiliis* nihil apud POLYBIUM: immo ipse, paullo ante locum indicatum, narrat, *Scipionem*, expugnata nova *Carthagine* in *Hispania*, quum nox adventaret, jussisse milites finem diripiendi facere, & præsidium collocari in foro ad asservandam prædam. *J. B.*

GRO-

catis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud
a I *Sam.* XXX, 24. Hebræos *a* regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant.

b Liv. l. XLV. c. 34. 40. 43. 2. Interdum non ipsa præda, sed redacta inde pecunia *b* prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Pro-
c Ibid. c. 40. portionem hanc invenio, *c* simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. interdum simplex pediti, *d* equiti duplex.
d Liv. *l.* XLV. c. 34. Alias simplex pediti, duplex centurioni, z tribuno *e* & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius
e Suet. Cæs. c. 38. & *App.* II. *civil.* *f* quod (pp) fortiter fecisset a ex præda Coriolana donatus est 82 a Posthumio.

3. Utrovis modo fieret divisio, b licebat Imperatori ἐξαίρετον,
f Liv. d. lib. hoc est, præcipuum sibi accipere quantum vellet, id est, quantum æquum arbitraretur: c quod & aliis interdum virtutis ergo con-

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait *Appianus* civilium II. [Pag. 491. *Ed. H. Steph.* Atque hæc est vera distributio: aliam, ex errore memoriæ, in ipso contextu Auctor posuerat. In loco autem SUETONII, ad quem simul ora libri nos remittit, non dicitur quantum daretur Equitibus, nisi ex vitio priscarum Editionum, secundum quas distributio facta fuisset modo plane diverso ab iis omnibus, quos Auctor noster commemorat. *J. B.*]

a *Ex præda Coriolana*] Vide *Plutarchum* Coriolano. (Pag. 218. A. B.)

b *Licebat Imperatori*] Vide *Leunclavium* in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum*] Sic Nestor feminam possidebat:

—— ἥν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.

—— *munere Grajûm*
Exceptam sorti.

Est id Iliados Λ. (vers. 625.) At Odysseæ Ξ. Ulysses ait, (vers. 232.)

Τῶν ἐξαιρεύμην Μινεοικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λάγχανον.

Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.

Sibi hanc Atrides major eximiam tulit. [Troad. vers. 249.]

De iis quæ Atheniensium duci Demostheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data sunt, vide *Thucydidem*, libro III. [c. 114. In loco *Iliadis*, XIV, 232. Auctor noster, nescio quare, legit Μενεοικέα, (quod nomen proprium mulieri non convenit) pro adjectio, apud Poëtam, frequentissimo, & heic aptissimo, μενοεικέα. Omnino dicere vult *Ulysses*, se pretiosissima quæque, & quæ maxime ipsi placerent, elegisse. *J. B.*]

GRONOVII.

82 *A Posthumio*] Postumo Cominio. *Liv.* 2, 33.

(pp) Non hoc narrat LIVIUS, quem Auctor in ora libri indicat: sed DIONYSIUS HALICARNASS. *Antiq. Rom.* Lib. VI. Cap. 94. *J. B.*

Gro-

concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait, (*vers.* 33.)

> Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
> στρατοῦ.
>
> *Quæ principibus eximiæ datæ*
> *Erant Achivis.*

Et de Andromacha, (*ibid.* vers. 274.)

> Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον.
>
> *Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.*

Ascanius de equo apud Virgilium (*Æn.* IX, 270, 271.)

> *Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes*
> [83] *Excipiam sorti.*

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat [a] Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præ- *a Lib.* IX.
cipuam accepit [84] rex [b] Tullius. d Fabricus apud Halicarnas- *c.* 80.
sensem [c] in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι *b Dion.*
λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην· *ex his, quæ bello erant capta, licebat mihi* *Halic. Lib.*
quantum vellem excipere. Isidorus huc respiciens, ubi de jure IV. *c.* 1.
agit militari, *prædæ*, [d] ait, *decisio, & pro personarum qualita-* *c Excerpt.*
tibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio. Tarquinius *pag.* 714, 715.
Superbus, ut apud [e] Livium est, & ipse ditari volebat, & de- *Ed. Oxon.*
linire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. *d Orig.* V, 7.
Paulo [f] ait, eum præda partienda locupletem se (qq) facere po- *e Lib.* I.
tuisse. Et hanc Imperatoris portionem sunt qui potius signifi- *c.* 57.
catam volunt [85] manubiarum nomine, quos inter est [g] Asconius *f Liv. l.* XLV. *c.* 37.
Pedianus. *g In Verr.* I. 59.

4. Sed

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud *Ammianum* libro XXIV. (Cap. 3.)

(qq) Non *se* ipsum, sed *Servium Galbam*, qui ægre ferebat, quod militibus suis præda data non fuisset, in qua partienda ipse locuples fieri poterat. *J. B.*

GRONOVII.

83 *Excipiam sorti*] Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater. [Maritus *Ocrisiæ* illius vocabatur *Tullius*; idque locum dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Manubiarum nomine*] Verba *Asconii*: *spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur,

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, [a] τὸν ἐκ δικαίȣ πλȣ̃τον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato [b] imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non a se culpari Imperatores, qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam [85] modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum [c] a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

a Apud Dion. Halic. Excerpt. pag. 714.
b Plut. M. Catone pag. 342.
c Pharsal. IX, 197.

5. In divisione interdum & [87] absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit [d] Fabius Ambustus; interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita, ut [88] Minutiani exercitus [e] dictatore Cincinnato.

d Liv. lib. IV. *c. 59.*
e Idem l. III. *c. 29.*

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad [89] magistros militum translatum ex Codice [f] Justinianeo apparet, ubi [90] a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscunque locis degere noscerentur.

f L. 36. §. 1. C. de donat.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati [g] Servilius, [h] Coriolanus, Camillus [i], quasi amicis & clien-

g Dion l. VI. *c. 30.*
h Idem VII. *c. 63.*
i Liv. V, 32.

cuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis:* Suet. Jul. 26. *Gell.* 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

87 *Absentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat, & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*] A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. *Suet.* 32.

clientibus de publico largientes. Ipſi contra ſe tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τῦ ἔργυ, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας ςρατιὰς ἀπαντῶσιν· *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ [a] Halicarnaſſenſis in hanc rem verba ſunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi conceſſa aut in populatione, aut poſt prælium oppidive expugnationem, ut ſigno dato discurreretur: quod antiquis ſæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Sueſſam [b] Tarquinius militi diripienpam dedit: caſtra Æquorum [c] Q. Servilius Dictator: Vejos urbem [d] Camillus: caſtra Volſcorum [e] conſul Servilius. Permiſit & direptionem [f] L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius [g] fuſis Volſcis, captaque Ecetra, mox alii ſæpe. Victo [h] Perſeo Paulus conſul ſpolia jacentis exercitus pedibus, equitibus prædam circumjacentis agri conceſſit. Idem [i] ex ſenatusconſulto diripiendas dedit militi e Epiri urbes. f Lucullus, [k] victo Tigrane, militem a ſpoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus ſpoliandi hoſtes indulſit. Cicero de inventione primo [l] inter modos acquirendi dominii ponit, ſi quid ex hoſtibus captum ſit, g 91 cujus prædæ ſectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, h 92 ut qui ſegnior ſit prædetur, at fortiſſimus quisque

a Dion. Halic. lib. VII. *c. 64.*
b Dionyſ. l. IV. *c. 50.*
c Liv. lib. IV. *c. 47.*
d Liv. V, *20.*
e Dion. Hal. VI, *29.*
f Idem, IX, *55.*
g Idem. X, *21.*
h Liv. XLIV. *45.*
i Idem, XLV, *34.*
k Appian. Mithrid. pag. 230.
l Cap. 45.

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. *Appianus* Mithridatico (*pag. 195.*)

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat *Plutarchus*, (pag. 511. E.) ex ſpoliis datas ſingulis præterea drachmas octingentas. Severus Cteſiphontis prædam conceſſit militi: idem & tribunos et duces et ipſos milites habere juſſit quæ per vicos diripuerant. *Ælius Spartianus* narrat. Mahumetes II. Conſtantinopoleos et prædam & mancipia promiſit militi. [Quod primum narrat SPARTIANUS, factum equidem eſt a *Septimio Severo* Imp. at poſterius eſt *Alexandri Severi*. Prius exſtat in *Vit. Sever.* Cap. 16. alterum in *Vit Alex. Sever.* Cap. 55. Adeoque nominum ſimilitudo Auctori noſtro cauſſa fuit erroris. *J. B.*]

g *Cujus prædæ ſectio non venierit*] *Varro* ſex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur: hereditatis juſtæ aditionem, mancipationem, in jure ceſſionem, uſucapionem, e præda ſub corona venditionem, et ab auctione publica, cum bona cujusquam ſectione veneunt. [*De Re Ruſt.* Lib. II. Cap. 10. Quo de loco vide WILHELMI GOESII *Vindic. pro recepta de Mutui alienatione ſententia*, p. 66, et ſepp. *J. B.*

h *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex *Procopio* adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ ſectio*] Quæ præda per quæſtores auctioni ſubjecta non ſit. *Cæſar* 2, Gall. 33. *ſectionem ejus oppidi univerſam Cæſar vendidit. Juſtin.* 38, 7. *Flor.* 2, 3.

92 *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Verba

que laboris periculique præcipuam partem petere ſoleat, quæ ſunt verba Appii apud [a] Livium: unde non longe abit Cyri illud apud [b] Xenophontem: [93] ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ᾽ ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτέσειαν ἄν. Sed contra [c] dicitur, gratius id fore lætiusque quod ſua quisque manu ex hoſte captum domum retuliſſet, quam ſi [94] multiplex accepiſſet alterius arbitrio.

3. Interdum quoque conceſſa direptio, quod impediri non poſſet. In expugnatione Cortuoſæ Hetruſcorum oppidi, narrante [d] Livio, *publicari prædam* [95] *tribunis placebat, ſed* [96] *imperium quam conſilium ſegnius fuit. jam militum præda erat, nec niſi per invidiam adimi poterat.* Sic & [e] Gallogræcorum caſtra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi ſolere, id ferme ita contigit, ut his, qui tributum ad bellum contulerant, tantundem [f] redderetur. [97] Ludos quoque ex manubiis interdum inſtructos notes.

XX. 1. Neque vero diverſis tantum bellis aliter atque aliter uſurpatum, ſed eodem bello eadem præda ſæpe in uſus diverſos impenſa, aut partibus diviſis, aut rerum generibus diſtinctis. Sic Camillus decimam [g] ex præda [i] Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, ſed quod primitus ab Hebræis venerat: quo tempore ſub decima prædæ vota, non res moventes tantum, ſed & [98] urbem, & agros venire a pontificibus judicatum eſt. Eodem victore prædæ [h] de Faliſcis pars maxima ad quæſtorem

a *Lib.* v. *c.* 20.
b *De Cyri inſt.* VII, 2. *n.* 4.
c *Apud Liv.* ubi ſupr.
d *Lib.* VI. *c.* 4.
e *Livius lib.* XXXVIII. *c.* 43.
f *Dion. Hal. lib.* v. *c.* 47.
g *Liv. l.* v. *c.* 23.
h *Ibid. c.* 19.

Verba *Livii* 5, 20. in libris antiquis ſic leguntur: *ut ſegnior ſit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem ſoleat.* In quibus hæſerunt propter duplicem uſum particulæ *Ut.* Senſus, uti, prout quisque ſoleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando ſit ſegnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque cauſa erit, ſtatuetis.*

GROTII.

i *Apollini*] Meminit & *Appianus* in *excerptis Peireſcianis.* (pag. 546.)

GRONOVII.

93 Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione ſat ſcio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum conſulari poteſtate.

96 *Imperium quam conſilium*] Id imperari non potuit, facultate et arbitrio ea de re conſultandi erepto per feſtinationem militum, qui prædam jam invaſerant, nec niſi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenſes, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

98 *Urbem, & agros*] Ut horum etiam decimæ æſtimatio iniretur & dedicaretur.

GRO-

ſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum. Sic & [99] L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, per milites diviſit.* quæ [1] Livii [a] verba ſunt. *a Lib.* XXXVIII. c. 23.

2. Genera in quæ præda dividi poteſt ſunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur, λεία vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretioſæ aut viliores. Q. Fabius, [b] Volſcis devictis λεία & ſpolia per quæſtorem vendi jubet: argentum [2] ipſe defert. Idem [c] Volſcis & Æquis devictis captivos extra Tuſculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius [d] Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæſtorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & veſtem pertinebant. Nec diſſimile huic [e] Cincinnati inſtitutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretioſiora prædæ Romam miſit, cætera centuriatim diviſit. Camillus, captis Vejis [f], præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruſcis devictis [g], captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis [3] quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capitolio poſuit. Coſſo dictatore, [h] ex Volſcis præda omnis, præter libera corpora, militi conceſſa eſt.

b Dionyſ. Ant. VIII, 82. *c Idem l.* X. c. 21. *d Ibidem* *e Idem, Lib.* X. c. 25. *f Liv lib.* V. c 22. *g Idem,* VI, 4. *h Idem,* VI, 13.

3. Fabricius, ſuperatis Lucanis, [i] Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, [4] quadringenta talenta k in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, [k] cum Hannonis capta eſſent caſtra, prædam vendiderunt, diviſeruntque, [5] donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio, [l] capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, [6] donariis. Acilius, [m] capta Lamia, partim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius, victis Gallogræcis,

i Dion. Halicar. Excerpt. pag. 714. *k Liv.* XXV, 14. *l App, Pun. Bell. pag.* 83 *m Livius l.* XXXVII. c. 5.

GROTII.

k *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum, capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus diſpertiſſet. [Aliter rem narrant LIVIUS, *Lib.* XXVII. c. 16. num. 7. & PLUTARCHUS, *Vit. Fab.* pag. 187. C. Confudit forte Auctor noſter, quod Hiſtoricus Latinus paullo infra refert de *Scipione*, ubi *Hasdrubalem* deviciſſet, Cap. 19. n. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

99 *L. Manlius*] Immo *Cnæus.* [Ita ipſe Auctor in fine iſtius paragraphi. *J. B*]

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipſe defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu ſuo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono inſigni.

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

cis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, [a] cæteram prædam conferre omnes jussit, & [7] aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

a Livius lib. XXXVIII. c. 23.

XXI, 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes plerasque, prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur [b] Valerius Maximus, [8] quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus.

b Lib. V. c. 3. & Livius l. XXXVIII. 55.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius [c], de impunitate peculatus atque licentia conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* [10] *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi [d] dixerat, *mirari se, audere quenquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam [e] auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem [11] captum de præda hostium.

c Lib. XI. c. 18.

d Prisc. libro VII. in fin. p. 782.

e Verr. IV. c. 41.

3. Nec Imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, [f] περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· *nihil quenquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud [g] Gellium, (rr) qua militi imperatur, ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit [12] nummi argentei, aut si sustulerit, ad consulem proferat,

f Hist. X, 16.

g Lib. XVI. c. 4.

GRONOVII.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

8 *Quadringenta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris Ter. Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne isthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de prædæ*] Exemplum alienum: nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

12 *Nummi argentei*] Quam nummus sestertius.

(rr) Vide hac de re RHAB. HERM. SCHELII Dissertationem *De Sacramentis Militum.* pag. 184, & *seqq.* in libro jam supra laudato. *J. B.*]

GRO-

ferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus [a] dicit: *is qui prædam ab hostibus captam surripuit* [13] *peculatus tenetur:* quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret, ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet [b] peculatum non esse nisi in re publica, sacra, aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, [14] semota lege civili, & [15] primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

a L. pen. ad l. Jul. pecul.

b L. 1. cod. tit.

XXII. 1. Addidimus semota lege civili & primo, sive directe: illud quia de rebus [16] nondum actu quæsitis lex [17] ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est, ut apud Romanos, sive regis, ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus, sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura [18] conjungantur actiones [19] brevi manu, ut loquuntur jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædæ [c] data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum [20] missilium, quæ Romani consules capientium faciebant.

c Maccab. VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc [21] juris translatio, quæ lege aut concessu fit, semper mera donatio est, sed interdum [22] contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna

GROTII.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudasse judicatur.

14 *Servata lege civili*] Nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

15 *Primo*] Acquisitione quasi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæsitis*] Quarum acquisitio adhuc in spe tantum est. 2, 2. 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & carius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

19 *Brevi manu*] *Ulpianus* l. 43. §. 1. *de jure dot.* 1. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. *de donat. int. vir. & ux.*

20 *Missilium*] Quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo, sive per sortes. *Sueton.* Ner. 11. *Statius* Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus.* §. 45. Instit. *de R. D.* Noster 2, 8. 25.

21 *Juris translatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

mna [23] quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu, sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem, aut ejus partem, concedi solitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum [a] jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut socii, aut [l] subditi, qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. [m] Ratio in sociis est evidens, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca [b], *pretium operæ solvi quod deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant.* [24] In oratoribus idem æquum judicat [c] Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod [d] Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat.* Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, [n] spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. I. In subditis id non æque evidenter procedit, quia [25] hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit, quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta [e],

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

2. [o] De sociis exemplum est in federe Romano, quo Latini

a in

a *Cald. consf.* 85. *Joh. Lupus de Bello §. si bene advert. Jason in l. quod apud hostes: de Legatis* 1. *Franc. a Ripa in l.* 1. *de acq. poss. n.* 5. *Covar. ad C. peccatum, p.* 2. §. 11. *n.* 8. *Bonfin. Lib.* IV. *dec.* 15.

b VI. *de Benef.* 15.

c *Inst. Orat.* XII. 7.

d *Ann.* XI, 7.

e *Propert.* III. Eleg. III. 21.

GROTII.

l *Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt*] Vide *Cromerum* XIX. Polonicorum. (pag. 430.)

m *Ratio in sociis est evidens*] Utitur ea Amalasuntha in epistola ad Justinianum [apud *Procopium*] Gotth. I. (c. 3.)

n *Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem*] Vide *Plutarchum* Marcello. (pag. 302.)

GRONOVII.

23 *Quæ quis passus est*] Immo *fecit* dicendum.

24 *In oratoribus*] Causarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit *Livius* 4, 60.

GROTII.

o *De sociis exemplum est*] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat. *Plinius* lib. XXXIV, 5.

in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant, [26] adjutoribus Romanis, [b] Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Atheniensibus dedit [c] Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: [d] *sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

a Liv. L. II. c. 33. & Dion. l. VI. c. 95.
b Polyb. l. XI c. 5. & Liv. XXVI, 24. XXXIII. 13.
c Plut. Demetrio, p. 896. A.
d Lib. I, de Abrah. c. 3.

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo [e], apud quem pars prædæ dimidia cedebat p his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus, [f] qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

e Num. XXXI, 27. 47. & I Sam. XXX, 22. & deinceps. Vide & II Mac. VIII, 28. 30.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad [27] Pyramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum q præter regis tabernaculum: *tradito more,* inquit [g] Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, [h] qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis [i] Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea, quæ [28] durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα, quæ post

f Plut. apophth. p. 180. C.
g Lib. III. c. II.
h II Samuel. XII, 30.
i Tit. de rege.

5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste *Simlero*: pro modo sumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. *Paruta* VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. [Postremum istud habet Auctor ex EUTROPIO, *Breviar.* Lib. VI. Cap. XI. Vide etiam STRABONEM, *Geogr.* Lib. XII. pag. 547. Ed. Paris. *J. B.*]

p *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. *Chalcocondylas* lib. V.

q *Præter regis tabernaculum*] Vide & *Diodorum* libro XVII. (c. 35.) & *Plutarchum* Alexandro (pag. 676.) Similia vide apud *Xenophontem* IV. de Cyro, (*Cap.* 6. §. 6.) & belli sui IV. (*Cap.* 4. §. 13.) & VII.

GRONOVII.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adversus Philippum.

27 *Ad Pyramum*] Ad Isson in faucibus Ciliciæ. *Curt.* 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipso fervore prælii.

post certamen: quod discrimen [a] & aliis gentibus nonnullis placuit.

5. At apud Romanos, veteri quidem republica, non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite [29] Æquulanum [b] direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum [c]:

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt [d] Octaviani & Antoniani milites. Bello [30] civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in [31] sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilcet, ut [e] Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

6. Atque id, languescente disciplina, eo libentius concessum militi, ne [32] manente periculo omissis hostibus, præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *imbelle vulgus*, narrante Tacito [f], *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem [g] in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens, parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod [r] ex Procopio jam modo attulimus.

7. Sunt autem quædam tam exigua, [33] ut publicari digna non sint.

[a] *Arius de bello n.* 162. *Bellin. p.* 2, *tit.* 18. *n.* 3. *Donell. l.* IV. *Com. c.* 21 *Sylv. in verbo bellum* 1. *in pr. ex Rosell. Wesemb. ad* §. 17. *Inst. de rer. div.*
[b] *App. Civ* I. p. 380.
[c] *Lib* VII. vers. 738. & *seqq.*
[d] *App. civil. Lib.* IV. p. 668.
[e] *Hist.* III, 19.
[f] *Tac. ann.* XIII, 39.
[g] *Ann.* XIV, 36.

GROTII.

r *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. (*Cap.* 21.) narrat, Salomoni in Levathas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat id se facere, ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II. (c. 7.) omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium, qui eam pro meritis divideret; addita causa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ᾽ ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι. *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

GRONOVII.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Vespasianum.

31 *Sinu præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non sit operæ pretium ærario aut populo vindicare.

GRO-

ſint. Hæc ubique ſolent capientes ſequi populi conceſſu. Talia erant vetere Romana republica, haſta, haſtile, ligna, pabulum, [34] uter, follis, [35] facula, & ſi quid minoris eſſet nummi argentei. Nam has exceptiones ſacramento militari additas apud Gellium [a] legimus. Cui non diſſimile eſt quod nautis etiam ſtipendio militantibus conceditur: [b] Galli deſpoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt veſtem, aurum quoque & argentum intra decem ſcutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in [c] Hiſpania, [s] modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & ſeptima, interdum decima, penes ducem exercitus: cætera ſunt capientium: [t] exceptis navibus bellicis, quæ totæ regi cedunt.

a Lib. XVI, *c.* IV.
b Conſt. Gall. lib. XX, *tit.* XIII. *art.* 10. & 16.
c Leg. Hiſp. lib. IV. *tit.* XXVI. *p.* 2.

8. Eſt & ubi operæ, periculi, ſumtuumque habita ratione partitio inſtituitur, ut apud Italos [d] captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui [36] ſuo periculo ac ſumtu bellum miniſtrant non totam prædam auferant, ſed partem debeant publico, aut ei qui [37] ex publico jus ſuum trahit. Sic apud [e] Hiſpanos, ſi in bello naves privatis ſumtibus inſtruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus [f] decimam fert maris præfectus: ſic & apud Hollandos: ſed hic quinta prius prædæ pars [38] a republica deducitur. [g] Terra vero paſſim nunc uſurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quisque faciat quod cepit: in excurſibus vero capta communia ſiant eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

d Conſulatus marit cap. CCLXXXV.
e Leg. Hiſp. Lib. XIX, *tit.* XXVI. *p.* 2. *l.* 14.
f Conſt. Gall. l. XX, *tit.* 14. *art.* 1.
g Inſtruct. rei maritim. c. XXII.

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut ſciamus, ſi apud populum [39] bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores [40] populi

GROTII.

s *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit *Leunclavius* libro III. & libro V.

t *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ bellicæ regibus exceptæ apud Gotthos. *Johannes* Magnus hiſtoriæ Suedicæ libro XI, c. II. [Nil ibi.]

GRONOVII.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis cauſa.

35 *Facula*] Tum ad alios uſus, tum nocturni itineris ergo. *Suet.* Jul. 31.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim e noſtris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hoſtium commercia corrumpebant et impediebant.

37 *Ex publico*] Præfecto claſſis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta eſt, ſed cui militantes rem ceperunt.

puli a cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his, quæ dicta jam ante a nobis ſunt, ſatis apparet, non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert [a] Quintilianus; in eo [41] quod in judicium deduci poteſt, nihil valere jus belli, nec armis erepta niſi armis poſſe retineri.

a *Lib.* v. *c.* 10.

XXVI. 1. Quæ vero res hoſtium non ſunt, [u] etſi apud hoſtes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam [b] ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Pruſiæ [c] dicunt: [x] *ſi is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus [42] jus habuit hoſtis, quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obſtat.

b *Hoc. c,* §. 3.
c *Lib. l.* XLV, *c.* 44.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, poteſt lege ſua prohibere ne id fiat; & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt, ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod [43] in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, [d] ſed a domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

d *L.* 3. *D. De adq. rer. domin. L.* 16. *D. De Servit. præd. ruſtic.*

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita

GROTII.

u *Etſi apud hoſtes reperiantur*] Vide ſupra cap. IV. §. 7.

x *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ ſed Bocchi [*Maſſiniſſæ* voluit dicere Auctor] liberorum fuerat. *Appianus* exc. legationum 28. Simile vide apud *Crantzium* Saxonicorum XII. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo ſignificatur, titulum acquiſitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permiſſa prædæ occupatione ſibi aliquid ereptum nemo recipit. At ſi quis prædatorem poſſit apud alium judicem convenire, eum poſſe recipere ſuum, nec prodeſſe prædatori, quod jus præmiandi a ſuo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem cauſam.

42 *Jus habuit hoſtis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hoſtem fuit pro debito, ſi manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arreſtata eſt ob juſtam cauſam, ſi ſervitutem debuit, id jus eſt etiam victoris.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inſt. *de R. D.*

GRO-

ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. [a] nam [44] in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem [45] inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla sit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

a *Silv. in verbo bellum p. 1. §. 3. & §. 11. vers. octavo.*

GRONOVII.

44 *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*] Hinc Vespasianus victor civili bello, sorte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. *Sueton.* c. 10.

CAPUT VII.

DE JURE IN CAPTIVOS.

I. *Omnes captos bello solenni jure gentium servos fieri:*

II. *Et eorum posteros.*

III. *In eos quidvis impune fieri.*

IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*

V. *Causa cur id constitutum.*

VI. *An ita captis licitum sit fugere?*

VII. *An & domino resistere?*

VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*

IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I.

1. Servi natura quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, [a] ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis [a] dictum est, [1] contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, [b] ut alibi quoque ostendimus.

a *L. 4. §. 1. D. de statu hominum.*

2. At eo, de quo nunc agimus, gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam per-

GROTII.

a *Ut & alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. 11.

b *Ut alibi quoque ostendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur: sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait [a] Pomponius. [2] Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum, qui [b] fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset, intra hostium fines deprehenduntur.

a L. 5. §. 1. D. de captivis.
b L. in bello. 12. D. de capt.

3. Polybius historiarum secundo: [c] τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est, ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus, quando armis victi sunt. At hæc* [c] *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat [d] his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν. *multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

c Cap. 58.
d Libro omnem virum bonum esse liberum. p. 866.

4. Dion Prusæensis, [e] cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενον· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II. [vers. 316.]

e Orat. XV. pag. 242. A.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit [f] Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit [g] Tacitus, agens de [3] Germani ducis uxore.

f L. 5. §. 1. D. de statu hominum.
g Ann. 1. 59.

III. 1. Ef-

GROTII.

c *Belli lege*] *Servius* ad primum Æneidos (*vers.* 619.) de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret, occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* (vers. 91.) Josephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου· *cum capti essent non belli jure.* (Cap. 12. §. 2. *divis. Hudson.*) τῷ τῶν δοριαλώτων νόμῳ. Idem alibi: δορυληπτῶν θεσμῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait *Menander Protector.* (Pag. 91, 92. *Excerpt Legat.* Edit. Hœschel.) Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjungunt aut æquant.

GRONOVII.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum (aa) domino nihil non licere dixerit pater [a] Seneca. Nulla perpessio est, quae non [4] impune servis illis imponatur, nulla actio, quae non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam saevitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis saevitiae modum poenamque ponit. *Apud omnes peraeque gentes*, ait Cajus, [b] *animadvertere possumus dominis in servos vitae necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, [5] fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium [c], *quid non justum domino in servum?*

2. Sed & res omnes, quae captae fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus, qui in potestate alterius est, ait [d] Justinianus, nihil suum potest habere.

IV. Unde refellitur aut certe [d] restringitur eorum sententia, qui dicunt [6] incorporalia belli jure non acquiri. (bb) Nam verum est, non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quae ex singulari personae proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut [7] jus patrium. Haec enim si manere possunt, manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. 1. Atque haec omnia jure gentium, de quo agimus, non aliam ob causam introducta sunt, quam [8] ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante dixi-

a Lib. x. contr. 5.

b L. 1. D. de his qui sui vel al. juris. Inst. de his qui sui vel alien. juris sunt.

c Andria actu 1. sc. 1. vers. 9.

d Instit. per quas pers. cuique acq. §. 3.

GROTII.

d *Restringitur eorum sententia, qui dicunt, incorporalia belli jure non acquiri*] *Valerius Maximus* lib. VI, cap. IX. num. II. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Poenis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset.* δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ, *servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit.* *Philo*, libro omnem virum bonum esse liberum. (pag. 871. C.)

GRONOVII.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit *Florus* 3, 20.

5 *Fines huic potestati*] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quae manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt. §. 2. Inst. *de reb. corp.*

7 *Jus patrium*] Patriae potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

(aa) Locus *Senecae* non est e *Lib.* x. *Contr.* 5. ut ex prima Editione reposuimus (nam in aliis *I.* pro *X.* irrepserat) sed e *Lib.* v. *Controv.* 34. in qua idem argumentum tractatur, ut patet ex titulo: unde natus error Auctoris nostri. *J. B.*

(bb) Vide, in hanc quaestionem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 19. *J. B.*

GRO-

a L. 239. §. 1. D. de V. S. diximus. e *Servorum appellatio*, inquit a Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est 9 utilius.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam 10 in alios transscribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est, ut nati 11 ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani b illud: *lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est, (cc) lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi c quoque demonstravimus.

b L. 24. D. de statu hom.

c Lib. II. c. XII. §. 26.

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem 12 redigi non poterant:

GROTII.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & Servium ad IV. Æneidos, ubi originem vocis saltem explicat. (in vers. 327.)

GRONOVII.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius, vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 *In alios transscribitur*] Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo, 2. *Paralip.* 28. nam de aliis dubium facit *Justin.* 4, 3. *sive victoribus captivitatis jure servissent.* n. 3.

(cc) Videtur omnino Jurisconsultus intelligere heic verum Jus Naturæ; & huc adludit locus CICERONIS, ab Eruditissimo SCHULTINGIO laudatus, *Not. in* ULPIAN. *fragm.* V. 8. *Ut enim, Jure Civili, qui matre est libera, liber est: item, Jure Naturæ, qui Dea matre est, Deus sit necesse est.* De Nat. Deor. III. 18. Volebant nimirum Jurisconsulti veteres, ob incertitudinem Patris, liberos extra connubium natos, matris conditioni accedere, ex ratione naturali. Verum in iis quidem, qui re vera vulgo concepti sunt, hoc suadet ipsa Ratio naturalis: at non in iis, quorum Pater notus est, ut potest omnino esse eorum quos Mulier, quanquam serva, peperit. Nec citra præsumtionem civilem, magis notus est & certus Pater, quem nuptiæ demonstrant: quæ præsumtio etiam cessat, ubi validior in contrarium ratio adparet, ut ex *L. 6. D. De his qui sui vel al. jur.* manifesto patet. *J. B.*

GRO-

terant: quod & Plutarchus notavit vita [a] Othonis: & [f] Tacitus historiarum secundo [b].

a Pag. 1073. C.
b Cap. 44.

4. Cæterum, populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his, quæ de præda diximus, definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus jurisconsultus [c] libro II. rerum quotidianarum: *item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

c L. 5. & l. 7. D. de acq. rer. dom.

VI. 1. Quod tamen theologi [d] nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis [13] fas non esse fugere nisi ad suos, in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod [g] si ad suos fugiant, bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios, aut etiam pace facta, ad suos, [14] vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur, animo quoque [15] injici (dd) religionis vinculum: cum multa sint jura, [16] quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari, quod [17] tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit.

d Less. l. 1, c. 5. dub. 5.

2. Tale enim aliquatenus & jus est [18] testamenta nulla dicendi, (ee) ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. [e] Probabilior enim sententia est, etiam quod tali testa-

e Soto de just. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Less. lib. 2. c. 14. dub. 3.

GROTII.

f *Tacitus historiarum secundo*] Et tertio, de Cremonensibus captis, *irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.* (Cap. 34.)

g *Si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. *Plinius* naturalis historiæ VII, 28. de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

13 *Fas non esse fugere*] Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. num. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem servum non posse.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

18 *Testamenta nulla*] Pro non factis habenda.

(dd) Hoc verum est tantum, ubi nullum pactum inter Victorem, & bello Captum, intercessit. Diximus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV, Cap. 10. §. 7. *J. B.*

GRO-

teſtamento relictum eſt, retineri ſalva pietate poſſe: ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus, qui ſecundum leges civiles [19] mala fide præſcripſit: nam & hunc civilia judicia, ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille, quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus

a Lib. II. Cap. 25. p. 308. D. Ed. Pariſ.

libro II. cap. [a] 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἂν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ᾖ ψευδής, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. *nonne jus eſt ut ſua quisque habeat? at quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit,* (ff) *ex lege rata ſunt. Erit ergo* [20] *idem jus & non jus,*

3. In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt, cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut ſi tam feri eſſent, ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe [21] nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, [h] poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non [22] ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum.

b L. Nihil. 19. princ. D. de capt.

Florentinus [b] Juriſconſultus, *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt: utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio

c L. 19. princ. eod. tit.

ſenſu [23] plerumque & injuria ſit, quo nomine & a Paulo [c] juriſconſulto (gg) nominatur: jus, quoad effectus quosdam: injuria,

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] *Bembus* hiſtoriæ libro X.

GRONOVII.

19 *Mala fide præſcripſit*] Qui tanquam uſu captam poſſedit, quam ſcivit alienam eſſe, etſi ſciſſe illum non poſſit probari.

20 *Idem jus & non jus*] Eſt enim jus in judicio humano & externo, non in foro conſcientiæ, aut ut illi loquerentur, *jus politicum*, non *ethicum*.

21 *Nec moturum*] Non eſt credibile, faciliores fore ad miſericordiam, ſi perſuaſum habeant ſine gravi peccato in Deum fugere ab hac ſervitute, niſi ad ſuos, neminem poſſe.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis eſt lex ſervitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

23 *Plerumque & injuria ſit*] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, ſed quod arma geſſeris pro eo, cui fidem debebas.

(ff) Omiſſa heic, in omnibus Editionibus, hæc verba; *etiamſi falſa ſint*, aut ſimilia, quæ reſpondeant vocibus Græcis, κἂν ᾖ ψευδής, ut heic reſtituimus: nam mendoſe etiam in omnibus Editionibus concepta erant. *J. B.*

(gg) Non videtur *Paulus* cogitaſſe de injuſtitia illa intrinſeca: alias pro certo ponere debuiſſet, omnia bella *Romanorum* juſta fuiſſe, quum nullum fuerit, in quo Jus Poſtliminii locum non haberet. Sed in *L.* 19. *D.*

juria, si id quod rei intrinsecum, est spectatur. Unde & hoc apparet, si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat, i aut laboris sui mercedem, si quam supra alimenta præstari æquum est: modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. a Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam [24] & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

a Bannes 2, 2: qu. 40.

5. Quod vero prohibent k canones b nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ: sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere, quam rei talis, quæ, quamvis licita, animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offen-

b C. si quis servum, 17. q. 4. c. 37. & c. seq.

D. *de Capt. & Postlim.* verba illa, *ut qui* PER INJURIAM *ab extraneis detinebatur*, significant tantum *per vim*, sive justam, sive injustam, quod spectat ipsum Hostem: & eo sensu sumitur *per injuriam*, in *L.* 3. §. 2. *D. ad Leg. Jul. de vi privata*, ut adtendenti patebit. *J. B.*

GROTII.

i *Aut laboris sui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex *Irenæo* & *Tertulliano* allata sunt supra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc *Philonis* pertinet de vita Mosis: *οἱ δ᾽ ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως· πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι· εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες·* & quæ ibi sequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant: multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* (Pag. 624.) Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab *Hieronymo* in epistolis, & Langobardi Leuphis quam nobis dat pronepos ejus *Paulus Warnefredi* libro IV. (Cap. 39.) Adde si placet & confessionem editam sub *Lanici Patricii* nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex *synodo Gangrensi.* vide supra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

24 *Et hæc & alia*] Ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est. 3, 4. 18.

offendere. Similemque in modum accipi possunt apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviant, quod naturali æquitati consentaneum est. nam 25 alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, servum domino 26 jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. (hh) Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & 27 judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei, quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, 28 jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic 1 apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, 29 perfugium [a] erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant:

[a] *Deuter.* XXIII, 15.

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & operæ*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit *Strabo* lib. 15. p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

29 *Perfugium erat servis*] Videtur accipiendum de transfugis. [De omnibus servis, aliarum scilicet gentium, quicunque apud *Hebræos* fugiebant. Vide Clarissimi CLERICI *Comment.* in locum laudatum. Nimirum heic *Deus*, in gratiam *Israelitarum*, jure suo summo in res aliorum Populorum, utebatur. *J. B.*]

(hh) Non satis heic cohærent Principia Auctoris nostri, ut in Notis nostris Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

rant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum [30] servis datur [a] proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

IX. 1. [m] Sed & Christianis in universum placuit [b] bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quae servorum sunt: merito sane: quia [31] ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant, quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris saevitiae concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit [n] [32] Gregoras [c], nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum [33] Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quamquam exiguum est, perfecit reverentia Christianae legis, quod cum [34] Graecis inter se servandum olim diceret [d] Socrates, nihil impetraverat.

2. Quod

a Bodin. de rep. lib. 1, c. 5.

b Bart. in l. 24. D. de capt. Covar. in c. peccatum. p. 11, §. 11. n. Vict. de jure belli n. 42. Boer. decis. 178. Silv. in verbo bellum 1. n. 1.

c Lib. IV.

d Plat. V. de rep. pag. 469. C.

GROTII.

m *Sed & Christianis*] Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide *Josephum* (Ant. Jud. Lib. XVIII. Cap. 1. §. 5.)

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi haec verba: *νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυρίοις καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Graeco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in praedam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra praelii tempus.* (Pag. 55. *Edit. Genev.* 1616.) *Adamus Bremensis* de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & *Boerius* decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit, sed principis bellum gerentis.

GRONOVII.

30 *Servis datur proclamandi*] Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

31 *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quae prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suae utilitatis causa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaele palaeologo Imper. Constantinopolitano.

33 *Thessalis, Illyriis, Triballis*] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Moesia inferiore sedes collocaverant.

34 *Graecis inter se*] Ne qui Graecorum a Graecis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & o Mahumetistæ inter se servant. [a] Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi, donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris, nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

a *Part. in l. 12 D. de neg. gestis. Boer. decis. 178. Const. reg. Hisp. l. VIII. tit. 26. par. 2.*

GROTII.

o *Mahumetistæ inter se servant*] *Chalcocondylas* lib. III. *Leunclavius* libro III. et libro XVII. *Busbequius* epistola exoticarum tertia. *(pag. 162. Edit. Elzev.)*

CAPUT VIII.

DE IMPERIO IN VICTOS.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*

II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*

III. *Interdum hæc misceri.*

IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I.

1. Qui sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & [1] universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive [2] mere civili, sive [3] mere herili, sive [4] mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia [a] de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure* (a,a) *vobis, Athenienses, expe-*

a *Contr. 34. pag. 390. Edit. Gron. major.*

GRONOVII.

1 *Universos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges et primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coegerunt, et eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni excepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

(aa) Locum istum, in Edit. & MSS. corruptum, ita restituit Vir Eruditissimus JOANNES SCHULTINGIUS: *Belli jure. Id tueri vobis, A. exp. alioquin — redigitur: quidquid est bello partum perdetis. Contra*

expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum. Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit [a] Tertullianus. Quintilianus [b] jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium [c] leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: [d] *cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem [e] *jus esse belli* ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

a *Apolog* c. 25.
b *Inst. Orat.* v, 10.
c *Lib.* iv. c. 5.
d *Livius* l. xxxv. c. 16.
e *De bello Gallico* l. 1. c. 36.
f *Lib.* 1. c. 1.

2. Narrat Justinus ex Trogo [f], qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quæsiisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud [g] Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.*

g *De bello Jug.* c. 110.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum a [5] ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam b [6] ut in populo est: quo casu victor

tra ait: Ille &c. Mihi in prioribus verbis, *quem ego emi belli jure*, deesse videtur *captum*, aut quid simile. Neque enim Pictor servum belli jure emerat, sed venditum ab eo, cujus erat jure belli. *J. B.*

GROTII.

a *Ut est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. [*Plutarch.* Vit. Alex. pag. 685. B.] Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli. Appianus* excerptis legationum, n. 28. Legati Gotthorum apud *Agathiam* 1. de Theuderico: Ὀδοάκρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρρηνον (lege Σκύῤῥηνον) τἀκείνου ἅπαντα κατέσχε τοῦ πολέμου θεσμῷ· *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* (Cap. 4.) At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit *Menander Protector.* (Pag. 130. *Ed. Hæschel.*)

GRONOVII.

5 *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi sed populo, vel regno cui præest.

6 *Ut in populo est*] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcunque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

GROTII.

b *Ut in populo est*] Persæ apud eundem *Menandrum* de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ

victor imperium habet, ita ut & alienare poſſit, ſicut populus poterat. Et ſic factum, ut regna quædam in patrimonio eſſent, diximus [a] alibi.

a Lib. I. *cap.* III. §. II.

II. 1. Poteſt & amplius fieri, nempe ut, [7] quæ civitas fuit, civitas eſſe deſinat, ſive ita ut acceſſio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, ſive ut nulli civitati adhæreat, ut ſi rex ſuo ſumtu bellum gerens populum ſibi ita ſubjiciat, ut eum regi velit [8] non ad populi ſed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis eſt imperii, non civilis. Ariſtoteles lib. VII. [b] de republica; ἔςι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τȣ͂ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τȣ͂ ἀρχομένȣ. τȣ́των δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων. *imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in poſterum non civitas erit, ſed [9] magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida [c]:

b Cap. 14.

c In Anchis. Excerpt. Grot. e vett. Comic. & Trag. pag. 639.

Οὐκ ἔςι δȣ́λων, ὦ ᾽γαθ᾽, ȣ̓δαμȣ͂ πόλις,

Vir bone, ſervorum nulla eſt usquam civitas.

2. Et Tacitus [d] hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao [e] Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δȣ͂λοι δεσπόταις ὑπηρετȣ͂σι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχȣσι πείθονται. *quas-*

d Ann. XII. c. II.

e Cap. I. §. 22.

τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipſa belli jure ſubjugata a ſe eſſet, rationis eſſe ut & quæ ſub urbe fuerant ad ſe pertineant.* (Pag. 98.) Vandalis devictis volebat Beliſarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dediſſent Gotthi. Sed ii dediſſe ſe negabant. *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 5.) Henticus Friderici Barbaroſſæ filius capta Sicilia Epidamnum, Theſſalonicam, aliaque a Siculis poſſeſſa ſibi vindicabat. *Nicetas* lib. I. de Alexio Iſaaci fratre. *(Cap. 9.)* Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad ſe eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuiſſet, qui Gepidæ victi eſſent ab Avaris.* (Menander, *pag.* 108.) Petrus Juſtiniani legatus in oratione ad Chosroëm: ὁ γὰρ δεσπόσας τȣ͂ ἡγεμονικȣ͂ πῶς ȣ̓χ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; ȣ̓́τε γὰρ Λάζοι, ȣ̓́τε μὴν αὐτοὶ Σȣανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἴποιεν, ὡς ȣ̓χ ὑπήκοος ἡ Σȣανία Λάζων ἀνέκαθεν ἦν. *nam qui dominus eſt principalis, quomodo non erit & acceſſorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controverſiam hanc movebant, non fuiſſe ab antiquo Lazorum Suaniam* (Pag. 120.) Utrumque eſt ex *Menandro Protectore.* Adde quæ hoc capite, §. IV.

GRONOVII.

7 *Quæ civitas*] Reſpublica ſui juris.

8 *Non ad populi*] Cujus ipſe rex eſt, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 *Magna familia*] Numerus ingens ſervientium.

GRO-

quascunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat, in quæ liberi homines rectoribus parent.

III. Atque hinc intelligi poteſt, quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua [10] perſonali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum, (bb) ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos ſermonem & [11] vitæ genus mutare.

IV. I. Sicut autem res, quæ ſingulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur, qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt, qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem, ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit [a] Livius, c *ubi omnia ei, qui armis plus* *a Lib.*
poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos XXXIV.
velit, ipſius jus atque arbitrium eſt: idem in bello ſolenni victis *c. 57.*
locum habet. Nam deditio ſponte permittit, quod alioqui vis
eſſet ereptura. Scaptius apud [b] Livium: *agrum de quo ambi-* *b Lib.* III.
gitur finium Coriolanorum fuiſſe, captisque Coriolis jure belli pu- *c. 71.*
blicum populi Romani factum. Annibal in oratione ad milites
apud [c] eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congeſtum-* *c Lib.*
que poſſident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. An- XXI. *c.* 43.
tiochus [d] apud eumdem: *quo victo cum omnia quæ illius fuiſſent* *d Lib.*
jure belli Seleuci facta ſint, exiſtimare ſuæ ditionis eſſe. Ita Pom- XXXIII.
pejus [a], *c. 40.*

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt*] Vide ſupra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. v. §. 31. & hoc libro cap. v. §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde *Polybii* hæc excerpto legationum 142. *οἱ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός· qui ſe dedunt in Romanorum poteſtatem, ii dant primum regionem quæ ipſorum fuit, & quæ in ea regione ſunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus ſunt. Inſuper flumina omnia, portus, ſacra, religioſa univerſim omnia, ita ut omnium domini ſint Romani, ipſi autem, qui ſe dediderunt, plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Juſtinus lib. XXXVI. de Judæis loquens: *poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

10 *Perſonali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ ſerviles & tributa præſtentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi. *Juſtin.* I, 7.

(bb) Hoc nominatim comprehenſum erat in Fœdere, quod, expulſis Regibus, Populo Rom. dedit *Porſenna*, teſte PLINIO, *Hiſt. Nat.* Lib. XXXIV. Cap. 14. *J. B.*

a Strabo l. XII. p. 541. pejus [a], quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant [b] sibi vindicarunt Romani. (cc) Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud [c] Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur [d] non possidet sibi, nec in potestate habet [e] qui non est suæ potestatis.

b Dionys. Halic. Ant.Rom. III, 31.

c Inst. Orat. V, 10.

d L. 118. *D. de reg. jur.*

e L. 2. *D. ad l. Jul. de adult.*

3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam, quæ civitatis fuerant, sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est, [12] quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, [f] donato Dyrrhachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris d [13] non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est.

f Cic. epist. ad Brutum 6.

GROTII.

d *Non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est*] Antonius Tyriis jussit reddere quæ Judæorum tenebant a senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat *Josephus* (Ant. Jud. XIV, 12. §. 4. *divis. Hudson.*) Vide & *Bizarum* Genuensis historiæ libro X.

GRONOVII.

12 *Quem velit esse*] Quo usque velit indulgentiam suam patere.

13 *Non ex eo*] Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

(cc) Vide §. 9. Capitis sequentis, & confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 20. *J. B.*

CAPUT

CAPUT IX.

DE POSTLIMINIO.

I.

1. Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, [a] qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam [1] *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim

[a] *Cicer. Topic. c. 8. & ibidem Boëthius.*

GROTII.

a Post, *quod reditum notat*] Unde *Postvorta Dea.* [quæ præerat partui mulierum. Vide AUL. GELL. *Noct. Attic.* Lib. XVI. Cap. 17. *J B.*

GRONOVII.

1 *Limen & limes*] Rejicit *Salmasius* observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

enim [b] ab antiqua voce [2] *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, [c] contagio & contages; cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium [d] nominabant eliminium.

a L. 5. §. 1. D. de capt. II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur [e] ex reditu [3] in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius [a] reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus [b] cum in fines nostros intraverit. *b L. 19. §. 3. ib.* Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiamsi quis homo, aut res ejus generis [4] in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis [f] amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter [5] quibuscum pax est, sed [6] qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerant, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, [7] homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

2. Apud

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] *Servius* ad XII. Æneidos, et *Donatus* ad illud Eunuchi (III. 5. 63) *limis oculis*. Festus: *Limus, obliquus, id est, transversus, unde & limina. Isidorus* libro XV. c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi: nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur.* In Glossario *limes* πλάγιος ὁδός

c *Contagio & contages*] *Compages & compago*, quod ipsum olim fuit *compagen*, ut docet genitivus, et verbum inde deductum, sicut et *sanguis* fuit *sanguen*.

d *Nominabant eliminium*] Et *colliminium* in *Solino* (Cap 15. vel 25.) est quod vulgo *collimitium*.

e *Ex reditu in limen*] Hinc sumta translatione *postliminium ecclesiasticæ pacis* dixit *Tertullianus* de pudicitia. (Cap. 15.)

f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est*] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem appareret ex *Thuani* libro CXXX, in anno cIↄIↄc III.

GRONOVII.

2 *Limo*] *Terentius* Eunuch. 3. 8. *ego limis aspecto sit per flabellum clanculum.*

3 *In limen, id est, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, et sive homo liber erat, suus suique juris, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax est*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit, *homo an res, ad hos an ad suos.*

GRO-

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti [8] statum non mutant nisi ex speciali pacto. quomodo in secundo fœdere [a] icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui a Carthaginiensibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo [g] qui Romanorum bello Punico [b] secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados [c] Φ, Eurymedusam [d] Odyssææ H.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam [9] homines liberos dicebat. [e] *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo* [10] *significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber ,e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item, qui servus a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio [11] Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani [f] jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

IV. 1. Retinendum & illud [g] Tryphonini, qui postliminii jus

a *Polyb.* III. c. 24.

b *Plut. Flaminio,* p. 376, 377.

c *Vers.* 35, & *seqq.*

d *Vers.* 8, & *seq.*

e *Fest. Pomp.* voce *Postlimin.*

f *L.* 14. *D. de capt. & postl. rev.*

g *L.* 12. *D. eodem tit. d. l. postliminii.*

GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*] *Valerius Maximus* lib. v, cap. II. n. 6. *Diodorus Siculus* excerpto legationum n. 3. Sic et Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant, liberaliter Atheniensibus reddidere. *Polybius* excerpto legationum n. 3.

GRONOVII.

8 *Statum non mutant*] Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac cives esset, postea eodem animo Romam redisset.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid significant.

11 *Jacobus Cujacius*] *Fulvium Ursinum*, non *Cujacium*, id censuisse ait *Salmasius* p. 580. [Omnino censet CUJACIUS, obliteranda verba illa, quasi supervacua, *Observat.* Lib. XI. Cap. 23. *J. B.*]

jus competere ait [12] in bello aut [13] in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est [h] his, qui non virtute bellica superati, sed [14] fato suo (aa) deprehensi sunt, ut qui, cum bellum subito exarsit, apud hostes reperiuntur. [15] Aliis autem captivis in pace postliminium non est, [i] nisi (bb) id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat [a] doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit [b] Zonaras. Et [c] Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.*

a *Sem. l.* 1, *c.* 7.

b *Tom.* III.

c *L.* 20. *D. de capt.*

GROTII.

h *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*] Vide exemplum apud *Parutam* belli Cyprii lib. I.

i *Nisi id pactis erat comprehensum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 2. *Polybius* pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, et Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet *Livius*, et præterea pacis cum Nabide. (*Lib.* XXXIV. *Cap.* 35.) Similia aliquot suppeditat *Zosimus*. Ut ecce Probi pax cum Vandalis et Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧ τε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι· *ut & prædam omnem & quoscunque habebant captivos redderent.* Lib. I. (c. 69.) similem pacem narrat Juliani cum Germanis. (Lib. III. c. 4.) item cum Quadis qui in Germania, libro III. (Cap. 7. Sed ibi nihil tale.) *Ammianus Marcellinus* libro XVII. de rege Alemanorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* (Cap. 10. p. 188.) Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos.* (Cap. 12.) de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud *Zonaram* multa talia: inter cætera in rebus Michaelis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο, *promisit captivis se daturum libertatem.* [Lib. XVI. Cap. 5. pag. 163. *Edit. Reg.* Idem est locus, qui in contextu paullo post latine adfertur.] *Nicetas* libro II. (*Cap.* 3.) captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica possidentur, ut apud *Thucydidem* V. (Cap. 18.)

GRONOVII.

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocunque post bellum finitum.

14 *Facto suo deprehensi*] Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oriretur: et odio suæ gentis correpti et in servitutem redacti sunt.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

(aa) Vide supra, *Cap.* 6. hujus Libri, §. 12. num. 1. *J. B.*

(bb) Hanc emendationem, *id.* pro *nihil*, necessariam non esse, ostendit Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Obs.* Lib. I. Cap. 20. *J. B.*

minium. Paulus: [a] *si in bello captus* [16] *pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.* a L. 28. d. tit.

2. Causam, cur de his, qui bellica virtute capti sunt, id placuerit, ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius [b] loquitur ab antiquo [17] minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi, qui bellum suscipiunt, credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos, qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam [k] ut id, quod evenisset, pro jure acciperent: [18] atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos. b Lib. XXII. Cap. 59.

3. At de his, qui bello exorto deprehensi erant, dici idem non poterat. (cc) nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente

GROTII.

k *Ut id, quod evenisset, pro jure acciperent*] Vide *Priscum* excerpto de legationibus 28. & *Bizarum* de bello Genuensium in Venetos libro II.

GRONOVII.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum non est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuisset.

(cc) At supra, *Cap.* 7. hujus Libri, §. 1. Auctor statuit, etiam eos, qui, bello exorto, intra hostium fines deprehenduntur fato suo, servos fieri. Deinde, neque ullum injuriæ consilium in impuberibus, qui tamen etiam, jure belli, in servitutem rediguntur, secundum Auctorem nostrum. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

te bello non iniquum videbatur: bello autem compoſito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque conſenſum in hoc eſt, ut tales [19] in pace ſemper libertatem obtinerent, [20] ut confeſſione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque uſurparet quod vellet credi jus eſſe, niſi [21] quatenus pacta certi aliquid præſcriberent. Atque [22] eandem ob cauſam [l] nec ſervi, nec res bello captæ pace redduntur, niſi pactis expreſſum id ſit: quia victor credi vult jus ſibi fuiſſe iſta quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis ſerere: ex quibus apparet ingenioſe, non ex vero, allatum illud apud Quintilianum [a] pro Thebanis: ideo captivos, ſi in patriam ſuam redierunt, liberos eſſe, quia bello parta non niſi eadem vi poſſideantur. Diximus de pace.

a Inſt. Orat. v, 10.

4. [m] In bello redeunt poſtliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur ſervi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum poſtliminio redit, ſi [23] hoc animo ad ſuos venerit ut eorum res ſequeretur, ut a [b] Tryphonino proditum eſt: nimirum quia, ut quis ſervus liber fiat, ſe debet, ut ita dicam, [24] acquirere, quod non eſt niſi [25] volentis. Cæterum [n] [26] an vi bellica receptus ſit ab hoſtibus, an dolo pro-

b D. l. in bello 12. §. manumittendo. 9. & l. poſtliminii 5. §. captivus, 3. D. de capt.

GROTII.

l *Nec ſervi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad ſe miſſo edicit, ne de reddendis Siculorum ſervis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani [immo *Gothi*] commilites ſuos veteribus dominis dedant. Locus eſt *Procopii* Gotthicorum III. *(Cap. 16.)*

m *In bello redeunt poſtliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] *Julianus* oratione in malos Cynicos: *ὅτω μὲν ἂν εῖεν οἰκέται καὶ ὁπόσυς τῶν αἰχμαλώτων λυτρύμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τύτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν σωθεῖσι καὶ ὄικαδε hoc modo ſervi eſſent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges* (Orat. VI. pag. 195, 196. *Edit. Spanhem.*)

n *An vi bellica receptus ſit ab hoſtibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud *Procopium* itidem Gotthicorum III. (Cap. 13. ubi non *Hunni*, ſed *Heruli.*)

GRONOVII.

19 *In pace*] Si quo modo effugiſſent.

20 *Ut confeſſione*] Immo quia nihil fecerunt adverſus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec conſenſerunt in ſervitutem ſuam, ut tacite faciunt, qui capi ſe patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ ſanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob cauſam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

23 *Hac animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit poſtliminio, quia miſſus erat cum legatis Pœnorum pacis ſuadendæ cauſa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & poſtl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipſe quodammodo auctor eſſe.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

profugerit, nihil refert, ut a [a] Florentino notatum eſt. Tantundem erit ſi ab [b] hoſtibus ſponte ſit traditus. Quid [o] ſi ab hoſte venditus commercio, ut fit, ad ſuos pervenerit? Tractatur hæc controverſia [p] apud Senecam in Olynthio quem Parrhaſius emerat. Quærit enim, cum decretum factum eſſet ab Athenienſibus quo Olynthii juberentur liberi eſſe, hoc (dd) contineretur [27] liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc eſt verius.

a L. nihil. D. de capt.
b L. cum non redemtum ſ. C. de poſtl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, poſtquam ad ſuos rediit, non ſe tantum [28] ſibi acquirit, ſed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, ſive corporales, ſive incorporales. Quia populi pacati, ſicut [29] factum pro jure ſecuti erant in capto, ita & in liberato, ut ſe æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum poſſidebat, non erat ſine omni conditione: ceſſare enim poterat ipſo invito, ſi captus qui fuerat ad ſuos perveniſſet. Has ergo res ſic ille perdit, quomodo hominem cujus erant acceſſio.

2. Quid ſi tamen alienaſſet? [30] an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, [31] tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exſtabant. Diſtinguendum videtur inter res, quæ ejus ſunt generis ut poſtliminio redeant, & quæ extra id genus ſunt, quod diſcrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur aliena [32] cum ſua cauſa & ſub conditione: iſta vero ſim-

GROTII.

o *Si ab hoſte venditus commercio, ut fit, ad ſuos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν δὲ, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤδη, ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατά γε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται· *dicebat, ſe cum in patriam rediiſſet liberum ex jure in poſterum fore.* (Cap. 14.) At apud Turcas nullum olim fuiſſe captivis poſtliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*] Libro V. controverſia 34.

GRONOVII.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non ſerviiſſent.

28 *Se ſibi acquirit*] Fit ipſe ſua opera ſui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juſte facto habuerunt, atque adeo & ipſum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 *Cum ſua cauſa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam ſuam cum ſuis commodis & incommodis, & ſub conditione, niſi poſtliminio rediiſſent.

(dd) Debuit heic dicere, *utrum hoc* &c. quod forte omiſſum a Typographis. *J. B.*

ſimpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut [33] acceptilata ſunt.

VII. At ſicut ad poſtliminio redeuntem jura redeunt, ita & [34] jura in ipſum reſtituuntur, ac pro eo habentur, ut [a] Tryphoninus loquitur, ac ſi nunquam ille [35] hoſtium potitus fuiſſet.

a L. 12. §. 6. l. 6. D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte aſſcribit Paulus: [b] *poſtliminio carent qui armis victi hoſtibus ſe dederunt,* nimirum quia pactiones cum hoſtibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adverſus eas eſt poſtliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud [c] Gellium: *poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, quoniam dejurio vincti forent.* Unde & induciarum tempore non eſſe poſtliminium recte a Paulo notatum [d] eſt. At hos, qui hoſtibus deduntur, ſine ulla ſcilicet pactione, poſtliminio reverti reſpondit [e] Modeſtinus.

b L. 17. d. tit.

c Lib. VII. c. 18.

d L. 19. §. 1. D. de capt.

e L. 4. d. tit.

IX. 1. Quod de ſingulis perſonis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt ſuam recipiant libertatem, ſi forte eos vis ſociorum eximat hoſtili imperio. At ſi ipſa multitudo quæ civitatem conſtituerat diſſoluta ſit, verius puto non eundem populum cenſeri, nec poſtliminio res reſtitui ipſo gentium jure, quia populus, ut navis, partium diſſolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione conſiſtit. [36] Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exſtitit, cum veteribus cultoribus ea ſedes octavo poſt anno reſtituta eſt; neque Thebæ, cum jam Thebani in ſervitutem ab Alexandro veniiſſent. Hinc apparet quod Theſſali Thebanis debuerant, non eſſe Thebanis poſtliminio reſtitutum: idque

GRONOVII.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur ſe accepiſſe, quod non accepit.

34 *Jura in ipſum*] Quæ alii adverſus eum habuerunt.

35 *Hoſtium potitus*] Sic & *Papinianus* l. 11. *de capt. & poſtl. Plaut.* Captiv. 1, 1. 24.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non poſſum. Immo, quia veteribus cultoribus ſuperſtitibus poſt breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ XX. anno, ſalva lingua, legibus, moribus, inſtitutis, religionibus & ſacris, ordinibus & corporibus civitatis) reſtitutæ ſunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipſi Saguntini apud *Liv.* 28, 39. Si verum noſter de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica poſt 70. annos in Judæam ſunt reverſi, populus fuerunt Hebræus vel Iſraëlitarum. Atqui ſcriptura ſacra omnis pro eodem populo eos agnoſcit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuiſſet uſus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuiſſet, a Julio Cæſare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt. [At vero, quamvis *Saguntini* & *Thebani* eadem eſſent *gens*, non tamen idem erant *Populus*, ſecundum tradita ab Auctore noſtro ſupra, *Lib.* II. *Cap.* 9. §. 5, 6. *J. B.*]

GRO-

idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat, & quia [37] creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, q matrimonium [a] non censebatur [38] postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

a L. 8. l. 14 §. 1. D. de capt.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest, quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ [39] intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic [40] jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, [b] exemti sunt transfugæ: [41] etiam filiifa-

b d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

GROTII.

q *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. *Leo* Papa ad Nicetam Aquilejensem episcopum: *ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii et Tetbergæ ad interrogationem XIII. et responsum *Stephani* Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

37 *Creditum non est*] Si quis captus fuisset debitores habens, à quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri. 3, 7. 4. partim in controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, à cujus partibus res capta est. 3, 6. 2.

38 *Postliminio restitui*] Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti et Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel friguscülo, non divortio. l. 32. §. 12. *de donat. inter vir. & ux.* per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur. l. 2. *de divort. & repud.* Sic illis quasi frigusculum fortunæ venit.

39 *Intra civitatem*] Populum singularem.

40 *Jure civili Romano*] Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud *Liv.* 27, 17. ex gentium jure scire se, transfugæ nomen execrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam secuto et recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare, quam quod nec filius familias latro aut desertor, aut qui quod

liifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait [a] Cicero, suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, [42] qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

a De finib. 1. c. 7. 10.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis [b] primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori [r] serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne ademta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa [43] ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege [c] Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque [d] redemti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur: sicut & [44] contracto inter redimentem & redemtum matrimonio [e] remissum censetur: & redemtæ mulieris [45] prostitutione [f] amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum, qui suos non redimunt, constituta sunt.

b Dem. in Nicostratum, pag. 724. B.
c L. ult. C. de postl.
d L. si patre, 15. D. De capt & postl.
e L. si is qui te, 13. C. de postl.
f L. fœdissimæ 7. eod. tit.

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum, quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is, qui rediit, nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv. legimus, quidam [g] Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio, quam an is revera Calliæ esset filius. Idem [h] narrat, [46] Messenios, cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem

g Pag. 239. B. C.
h Pag. 242. D.

quodcunque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Instit. *de cap. dim.*

GROTII.

r *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicto *Caroli Calvi* Pistis.

GRONOVII.

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec se salvum putabat fore.

43 *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

46 *Messenios cum longo*] 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam &

tatem & regionem recepiffe. Imo & [a] quæ [47] per ufucapionem aut [48] liberationem ex bonis fubtracta, vel [49] non utendo finita effe videbantur, [50] actione refciſſoria reftituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum reftituendis, [b] is comprehenditur qui in hoftium eft poteftate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

a L. ab hoftibus. 18. C. de poftliminio.
b L. 1. §. 1. D. quib. ex cauf. maj.

4. At [51] lex Cornelia etiam heredibus confuluit eorum qui capti apud hoftes deceffiffent: bona eorum confervans perinde quafi qui non redit jam eo tempore, quo captus eft, [52] deceffiffet. Quæ jura civilia fi tollas, haud dubie ftatim ut quis ab hoftibus captus effet [s] bona ejus futura fuiffent occupantium, quia, qui apud hoftes eft, [53] pro nullo habetur. Quod fi qui captus

et libertatem recepiffe. Hi poft primum cum Spartanis bellum Ithome deftructa Olymp. 14. Candaule apud Lydas, Salmanaffare in Chaldæis regnante, diffipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleufina, quum capti et remanentes omnia fervitutis mala ut *Juftinus*, annos 84. ut *Paufanias* 59. perpeffi effent, ductore Ariftomene fe liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Hoft. Romæ regnante, rurfus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaferunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Meffanam appellaverunt. utrorumque pofteri poft 200. annos Olymp. 77. paullo poft expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertiffet ac 20000. hominum exanimaffet, tertium bellum excitarunt, quo poft decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones fparfi vacuam et vaftam Meffanen reliquerunt, donec poft annos fere 100. Olymp. 103. proximo poft Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem inftauravit, convocatis undique veterum cultorum pofteris. *Pauf.* 4, 241. et 268. *Liv.* 32, 22. Quod fi poftliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

GROTII.

s *Bona ejus futura fuiffent occupantium*] Vide *legem Wifigotthicam* lib. v, tit. iv. c. 15.

GRONOVII.

47 *Per ufucapionem*] Si abfentis ejus bonorum aliquid poffeffor bonæ fidei tempore longo acquifivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocunque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum eft.

49 *Non utendo*] Ut ufusfructus non utendo intra tempus x. aut xx. annorum amittitur. §. 3. Inft. *de ufufr.*

50 *Actione refciſſoria*] Qua ufucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut abfentis reipublicæ caufa refcinditur. §. 5. Inft. *de act.* l. 35. pr. *de oblig. & act.*

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. *de capt. & poftl.* l. 1. §. 2. *ad l. Falcid.* l. 12. *qui teftam. fac. pof.* l. 15 *D. de injufto rupto. l.* 9. Cod. *de poftl. rev. Ulpian.* Inftit. 23. §. 4. l. 5. C. *quibus ex cauf. maj.* §. ult. Inftit. *quibus non eft perm. fac. teft.*

52 *Deceffiffet*] Ut medio tempore minui nequeant.

53 *Pro nullo habetur*] Immo fuis eft pro peregrinante, et qui exfpectetur poft tempus rediturus.

captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si heres nullus sit, [a] ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

a L. 31. D. de jure fisci. l. 22. §. 1. D. de capt.

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, [t] etiam [54] sæpe alienati, [u] etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat [b] Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur, necesse est ut aut [55] revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, [56] nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, [57] nondum receptus Paulo [c] videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur [58] ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur, qui se recepturus est, non in eo, qui ab altero sit recipiendus, & ut [d] Sabinus scripsit, *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

b L. in bello, 12. §. manumittendo, 9. D. De Captiv.
c L. ult. D. de capt.
d d. l. 12. §. 9. eod.

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus [e] nos docet: ne [59] contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis, qui virtute militum recuperantur, dictum est ab Imperatoribus [f] illud quod ad res omnes male a nonnullis trahi-

e d. l. 19. §. 5. eod.
f L. 12. c. de postl.

GROTII.

t *Etiam sæpe alienati*] At edicto Theuderici ita constitutum est: *servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* (Cap. 148.) Vide et *Cassiodorum* III, 43. At *lege Wisigotthica* mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito et melioramentis. lib. V, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoste manumissi*] Ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. *Appianus* Mithridatico, (pag. 211. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, et deinceps traditi.

55 *Revera habeatur*] Jam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

56 *Nisi & cognoscatur*] Gnaro et conscio domino intra fines versetur.

57 *Nondum receptus*] Postliminio rediisse censet *Paulus*.

58 *Ut animo*] Quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

GRO-

trahitur, [60] *receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum* [61] *defensorem eorum decet esse, non dominum.*

3. Qui ab hostibus redemti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus [62] a Rufo collectis.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi, qui subjecti alieno imperio fuerunt, [63] in veterem causam recidant: quod tractari potest, si non is, cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset: puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait [a] Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam [b] Atheniensibus ereptam [x] veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum heredibus reddiderunt [c] Justinianus, aliique [d] Imperatores, [y] non admissis adversus dominos [64] præscriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

2. Quod

a L. si captivus. 20. §. verum est. 1. D. de capt.

b Strabo libro VIII. pag. 376.

c Nov. XXXVI.

d Nov. Valent. de episc. Jud. Proc. 1. de bell. Vand. Cuj. obs. X, 12.

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

GRONOVII.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciscantur eum qui hosti eripuit.

61 *Defensorem*] Nimirum ut rei alienæ: sic in Dig. conjunguntur *procuratores & defensores.*

62 *A Rufo collectis*] Libellus inscribitur: *leges navales Rhodiorum, militares, rusticæ Justiniani* Gr. & Lat. operæ *Sim. Schardii*, Basil. 1561.

63 *In veterem causam*] Redeant sub prioris principis imperium.

64 *Præscriptionibus*] Privilegiis longinquæ possessionis.

GROTII.

y *Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat, meminit *Procopius* Vandalicorum I. *(Cap. 3.) Valentinianus* in novella lege de episcopali judicio: *tricennali temporum definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessita-*

tem

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit [a] Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in [b] Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus [c] cum postliminii jure comparat jus illud, quo solum ædificio occupatum, eo collapso, [65] littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius [d] respondit. Sic Hispanis lege [e] cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & [66] commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut [67] recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in [f] Topicis, tum apud [g] Modestinum. Naves scilicet [68] longæ atque onerariæ,

a *L. cum loca. 36. D. de religiosis.*
b IV, 35.
c *L. in tantum. 6. de divis. rer.*
d *L. si ager. 26. D. quibus mod. usus-fruct. amit.*
e *Reg. Const. lib. X. tit. 29. p. 2.*
f *Cap. 8.*
g *L. 2. & 4. D. de capt.*

tem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo tricennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumta. In *concilio Hispalensi* relato in causam XVI, quæstione III. c. 13. *sicut per legem mundialem his, quos barbarica severitas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit c. ex transmissa. *de præscriptionibus.* vide & *Cujacium* ad titulum C. de præscriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Recuperandi spes*] Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. *Lusoriæ & actuariæ* duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. *de offic. judic. milit.* l. 4. C. *de offic. mag. offic.* in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur *& lusoriæ* privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur *Petronius*

rariæ, non item luforiæ, aut actuariæ, voluptatis caufa paratæ: muli, fed [69] clitellarii: equi & equæ, fed freni patientes. Et hæ res funt, [70] quas & legari recte [a] voluerunt Romani, & [71] in præftationes familiæ hercifcundæ [b] venire.

§. 2. Arma & veftis ufum quidem in bello habent, fed poftliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut veftem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paffim in hiftoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diftare, quod equus fine culpa equitis proripere fe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium difcrimen videtur ufum habuiffe in occidente, etiam fub Gothis, ad Boëthii usque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quafi quod ad eum diem vim fuam obtineret.

XV. At pofterioribus temporibus, fi non ante, fublata videtur hæc differentia. Paffim enim tradunt [72] morum periti res mobiles poftliminio non redire, & [z] id de navibus conftitutum multis in locis [c] videmus.

XVI. Eæ vero res, quæ [73] intra præfidia perductæ nondum funt, quanquam ab hoftibus occupatæ, ideo poftliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent poftliminio, ut [d] Ulpianus & Javolenus refponderunt: quia jus gentium illis non conceffit, ut [74] jus domini mutare poffint: quo innixi Athenienfes [e] Halonefum, quam ipfis prædones,

a *L. id, quod apud hoftes. 3. D. de leg. 1.*

b *L. item Labeo. 22. cum l. feq. D. fam. herc.*

c *Bart. in l. fi quid bello D. de capt. Aug. & Salic. in l. ab hoftibus. C. de capt. Conft. Gall. l.* XX. *tit. 13. art. 27.* & *Conful. maris, c. 287.*

d *L. hoftes. & 24. & l. latrones. 27. D. de capt.* Vide & L. *poftlim. 19. §. a piratis. 2. eod. tit.*

e *Demofth. de Halonefo.* pag. 30. A.

nius cap. 61. de quibus *Seneca* 7, de Benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. *Actuariæ*, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli ufibus adhibitæ *Liv.* 30, 43. *Cæfar* 5, de Gall. 1. & in his poftliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad ufus erant paratæ. *Salmaf.* ad jus Att. & Ro. c. 26. pag. 740.

GROTII.

z *Id de navibus conftitutum multis in locis videmus*] *Decifio Genuenfis* centefima prima.

GRONOVII.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ ftratum, quod imponitur afinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem ufum habent equi fagmarii.

70 *Quos & legari*] Etiamfi quo tempore teftamentum fcribebatur, apud hoftes effent.

71 *In præftationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte fortis fuæ alicui heredum, fed cum cautione, fi recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per confuetudinem introducti.

73 *Intra præfidia*] 3, 6. 3.

74 *Ut jus dominii mutare*] Ut eorum, quæ rapuiffent, jus acquirerent, & prior dominus jure fuo caderet.

nes, [a] prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari poſſunt, niſi quod ex naturali jure [75] alibi [a] cenſuimus, ei qui ſuo ſumtu poſſeſſionem rei adeptus eſt, tantum eſſe reddendum, quantum dominus ipſe ad rem recuperandam libenter impenſurus fuerat.

a Sup. lib. II, *c.* X. §. 9.

XVII. Poteſt tamen lege civili aliud conſtitui: ſicuti [b] lege [b] Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum eſt, ut privata res publicæ utilitati cedat, præſertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis [76] non obſtabit exteris, quo minus res ſuas vindicent.

b Lib. XXXI, *tit.* 29. *p.* 2. *Covar. ad c. peccatum. part.* II, §. II. *n.* 8.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod teſtantur Romanæ leges, poſtliminii jus locum habuiſſe non tantum inter hoſtes, ſed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, [c] reliquias has eſſe ſæculi [77] Nomadum, quo ſenſum naturalis ſocietatis, quæ eſt inter homines, mores exſurdaverant. Itaque apud gentes etiam, quæ bellum publicum non gererent, erat quædam [78] belli inter privatos quaſi ipſis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines proſiliret, placuit [79] captivitatis jura inter eos introduci, cui conſequens fuit, ut & poſtliminio locus eſſet, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat [80] ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni ſolent.

c Lib. II. *c.* 15. §. 5.

2. Juris olim controverſi videtur fuiſſe, an, qui apud nos ſerviunt ex populo federato, ſi domum reveniſſent, poſtliminio redeant. Ita enim hanc quæſtionem proponit [81] Cicero, primo de

GROTII.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipſam Philippi epiſtolam inter opera *Demoſthenis*, (pag. 63. A. B.)

b *Lege Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis *Fraxinii Canæi* tomo I.

GRONOVII.

75 *Alibi cenſuimus*] 2, 10. 9.

76 *Non obſtabit exteris*] Sed tantum Hiſpanis, aut qui ſub regis Hiſpaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ ſedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere niſi in hoſtes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocunque caſu in terris peregrinis oberrantem, ubi ſine notore ac defenſore eſſet, arreptum a privato & in ergaſtulum fuiſſe conjectum: quod frequenter olim contigiſſe oſtendit *Sueton.* Aug. 32. Tit. 8. *Cic.* pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Chriſtianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehenſos peregrinos pro ſervis habere, quaſi captos ex hoſtibus.

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrinque aliquid remitterent de ſævis moribus, & paullatim jus diſcerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. ſed de libertis, non de ſervis agere Ciceronem monet *Salmaſius* p. 596.

82 *Non*

de oratore. Et Gallus quidem [a] Ælius sic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra [b] Proculus: [82] *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, [83] ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur [c] Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa, quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est,* ut recte legit [d] Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, [e] sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura esse voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc scribo, judicatum est in summo auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ

[a] Apud Festum, voce Postlimin.

[b] L. non dubito, 7. princ. D. de captiv. & postl.

[c] D. l. postliminii. §. in pace, 2.

[d] Obs. XI. c. 23.

[e] Bod. lib. 1. de rep. c. 7.

GRONOVII.

82 *Non dubito quin*] Lege, *quum federati & liberi nobis externi sint, inter nos:* ita consentiunt Gallus et Proculus. *Salmasius* p. 606. [At emendatio illa repugnat verbis sequentibus. Vide omnino CUJACIUM, loco *Observationum* in margine paullo post indicato. *J. B.*]

83 *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscunque possunt de Christianis.

quæ Francorum civium fuerant, ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum; ac proinde, cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum, qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt, quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe, quæ poſtliminio recipiuntur.

CAPUT X.

MONITA DE HIS, QUAE FIUNT IN BELLO INJUSTO.

I. *Quo ſenſu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permiſſa diximus.*
III. *Interna injuſtitia injuſtum eſſe, quod ex bello injuſto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad reſtitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injuſto reddendæ ſint ab eo, qui cepit.*
VI. *An et ab eo, qui detinet.*

I.

1. Legenda mihi retro veſtigia, & eripienda bellum gerentibus [1] pene omnia, quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. nam, cum primum [a] hanc juris gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum, *juris eſſe* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod [2] judicia coactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, ſive [3] illa in jure ſtricte dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certe omittantur ſanctius & cum majori apud bonos laude.

[a] Lib. III. c. 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho, (verſ. 333.)

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit:

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco [4] pudor non tam hominum & famæ, quam æqui &

GRONOVII.

1 *Pene omnia*] Et oſtendendum, quanquam hæc jure gentium conceſſa in bello et impunia ſint, perpauca tamen eorum virum bonum et Chriſtianum licere ſibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*] Magiſtratus pro poteſtate facta tueantur.

3 *Illa in jure ſtricto*] Quæ nihil vi geri patitur, niſi ad ſui tutelam inculpatam.

4 *Pudor*] Pudor ille potiſſimum eſt pudor ſui, quum quis nihil magis veretur quam ſuam conſcientiam, & antiquiſſimum habet *Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.*

5 Nul-

& boni, aut certe ejus quod æquius meliusque eſt, reſpectum ſignificat. Sic in Juſtinianeis Inſtitutionibus [a] legimus: *fideicommiſſa appellata ſunt, quia* [5] *nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem [b] Quintilianum: *non aliter* [6] *ſalvo pudore ad ſponſorem venit creditor, quam ſi recipere a debitore non poſſit.* Atque eo ſenſu ſæpe videas juſtitiam cum pudore conjungi.

a De Fideicomm. hered. §. 1.
b Declam. 273.

c Nondum juſtitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de ſuperis illa reliquit humum,
Proque metu populum ſine vi 7 *pudor ipſe regebat.*

c Ovid. Faſt. 1. 248, & ſeqq.

Heſiodus [d]:

Δίκη δ᾽ ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσαι, βλάψει δ᾽ ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.

——— *nusquam pudor: aurea nusquam*
Juſtitia: inſultant pravi melioribus ultro.

d Operibus, verſ. 192, 193.

Plato libro XII. de [e] legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται, emendem [8] πάρεδρος· ut ſenſus ſit: *comes pudoris juſtitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: [f] Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν᾽ εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. [9] *Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus juſtitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus [g] ſimili modo δίκην vocat [10] ἔνοικον αἰδοῦς, *juſtitiam pudoris cohabitatricem*, qui & [h] alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur [i] αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honeſtum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat [k] Joſephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque jurisconſultus [l] conjungit naturale jus & pudorem. Cicero [m] autem inter juſtitiam & verecundiam [11] ita fines regit, ut

e Pag. 943. E. Tom. II. Ed. H. Steph.
f Protagora. pag. 322. C. Tom. I.
g Ad ineruditum Princip. pag. 781. B. Tom. II.
h Vita Theſei, pag. 3. C. Tom. I.

i lib. VI. *c. 36.* *k Lib.* XIII. *antiq. c. 19.* (Cap. XI. §. 3. *diviſ. Hudſ.*) *l L. 14. §. 2. D. de ritu nupt.* *m Off. 1. 28.*

GRONOVII.

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præſtanda nemo per judicem adigebatur, ſed prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum et impudentem hominem, rata aut irrita erat.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam et exiſtimationem, niſi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipſe*] Reverentia ſola recti.

8 Πάρεδρος] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adſeſtrix*] Verba Poetæ: *remittit adſeſtricem: me ad ſe vocat.*

9 *Deus metuens*] Providens.

10 Ἔνοικον] Domeſticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diſtinguit.

ut justitiæ partes statuat non violare homines, (aa) verecundiæ non offendere.

3. Cum eo, quem ex Seneca adduximus, versu bene convenit
a Lib. 1, dictum [q] ejusdem in scriptis philosophicis: [a] *Quam angusta in-*
de ira, c. *nocentia est* [12] *ad legem bonum esse? quanto latius officiorum*
27. *patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia* [13] *extra publicas tabulas sunt.* Ubi vides jus a justitia distingui, quia jus accipit id
b Lib. 1, [14] quod in judiciis externis viget. Idem id alibi [b] explicat
de Clem. c. egregie exemplo juris herilis in servos: *In mancipio cogitandum*
18. *est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *cum* [15] *in servum omnia liceant, est aliquid quod* [16] *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

c Liv. l. II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli [c] in senatu Roma-
26. c. 31. no distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quum quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed* [17] *quid isti pati debuerint:* ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristote-
d Pol. 1, les [d] innuit, disputans, an justa dicenda sit quæ ex bello oritur
c. 6. servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως δ' οὔ φασι·

Grotii.

a *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse?*] Idem *Seneca* de Beneficiis v, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum. Quintilianus* institutionum oratoriarum lib. III. c. 6. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in* XII. *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit. Cicero* de Officiis libro III. *Aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.* (Cap. 17.)

Gronovii.

12 *Ad legem bonum esse?*] Hactenus solummodo recte facere ac justitiam colere, ut præstes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas sunt*] Quæ negligere possis sine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex et consilium disceptant, quod actione petitur.

15 *In servum omnia liceant*] Quicquid statuas, forum et fasces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcunque vili et humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid isti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abstineri.

(aa) At vero *Verecundia* heic est virtus quædam singularis: ut et *Pudor* in verbis *Pauli* jurisconsulti proprie sumitur. *J. B.*

Gro-

φασι. τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. *quidam respicientes justi aliquid* (b *nam & lex justum quid est*) *justam esse ajunt servitutem ex bello; at*[18] *omnino justam esse negant, quando accidere potest, ut injusta fuerit bellandi causa.* Simile est illud Thucydidis [a] in Thebanorum oratione: ἃς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε, ἐχ ὁμοίως ἀλγᾶμεν· κατὰ νόμον γάρ δή τινα ἔπαχον. *de his, quos in conflictu occidistis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.* a Lib. III. c. 66.

2. Sic & ipsi jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam [b] appellant, & æquitati opponunt naturali; & [c] Seneca servi nomen ex injuria natum, [19] id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium [d] quoque Itali retinentes ea, quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces [20] ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis [e] cum dixisset, bello captos, si ad suos rediissent, libertatem recipere, addit, ὡς ἀδίκως δελεύοντας, *ut qui per injuriam in servitute fuissent.* b L. 19. pr. D. de capt. c Epi. XXXI. d L. XXIX. c. 1. e Orat. XV. pag. 240. A.

c Lactantius [f] de philosophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias. f Inst. Div. VI, 6.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse [21] interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut [22] ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, [g] qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia g 1 Cor. VI, 10.

GROTII.

b *Nam & lex justum quid est*] *Seneca* ad Helviam c. 6. *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur *jus* & *aliena*. Sed concilianda, ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV. §. 2.

c *Lactantius*] *Augustinus* vero epistola V. quæ est ad Marcellinum: (Ep. 138. §. 14. Edit. Benedictin.) *ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis ecclesiæ observationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt.* [Ultimum locum habet Auctor a *Gratiano*, *Caus.* XXIII. *Quæst.* I. c. 6. neque enim alibi reperitur, quod sciam. *J. B.*]

GRONOVII.

18 *Omnino justam*] Semper & in universum.

19 *Id quod sæpe accidit*] Ut servi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

21 *Interna injustitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

22 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

GRO-

copia suppetat, omnino requirit, d ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus e negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis a rex indicens 23 justitium præcipit, ut rapina manus vacuefaciant, 24 naturæ ductu agnoscens, sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire f non b Judæos tantum & Christianos, sed & g Mahumetistas.

a Jon. III, 8.

b Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

IV. Ad restitutionem autem c tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, 25 sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus, quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in 26 actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

c Silv. in verbo bellum p. 1. n. 10. 11. & 12. Covar. d. §. 11. n. 8. & Less. L. II. c. 13. dub. 4. Ad. de l. 21. §. 9. D. de furtis.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli d adferunt de his, qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat (bb) culpæ: 27 ad restitutionem enim sine dolo

d Silv. d. loco num. 10.

GROTII.

d *Ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat*] Num. v, 6. 7. *Hieronymus* ad Rusticum: *nec differtur ultionis sententia, si non reddantur universa.* [Nil ibi tale apud *Hieronym.*] *Augustinus* in epistola ad Macedonium, quæ est LIV. (Ep. 153. §. 20. *Edit. Benedictin.*) *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur.* Retulit *Gratianus* in causam XIV, quæstione VI. c. 1.

e *Negat grata sibi esse jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus est illustris *Esaiæ* LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud *Justinum Martyrem* in colloquio cum Tryphone. (Pag. 233. *Ed. Sylburg.*)

f *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitentiales *Mosis Maimonidæ* cap. II, §. 2. Et *Mosem de Kotzi* præcepto jubente XVI.

g *Mahumetistas*] Vide *Leunclavium* Turcicorum v. & XVII.

GRONOVII.

23 *Justitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

24 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

25 *Sive potestatis jure, sive consilio*] Vel jubendo vel suadendo.

26 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

27 *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

(bb) Videtur heic deesse *dolosæ*, aut aliud simile: ut patet ex verbis sequentibus, *sine dolo culpa sufficit.* Non est in promtu SYLVESTER ille, ad cujus sententiam heic respicit Auctor noster. *J. B.*

dolo culpa sufficit. Sunt, qui videntur [a] existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista [28] capientibus donasse intelligantur. Sed nemo [29] suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio [30] externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud [b] Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus. Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante [c] agnoverant Samnites.

a *Vasq. lib.* I, *controv. ill. c.* 9. *n.* 17. *Molin. disp.* 118. §. *ut vero.*

b *Lib.* IX. *c.* 1.

c *Lib.* VIII. *c.* 39.

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, [31] cui [d] inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum [32] qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo stipulatus est, rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

d *Vide supra l.* II. *c.* 12.

VI. 1. Sed &, qui damnum ipse non dedit, [e] aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium [f] Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* [33] *parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* h *conquisitos redemit, iisque habitandi gratia*

e *Vide supra lib.* II, *c.* 10.

f *Lib.* VI, *c.* 5.

GROTII.

h *Conquisitos redemit, & prædia restituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi. *Josephus* XIV. antiquæ historiæ, (Cap. 12. §. 5. *divis. Hudson.*) Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa non fuisset, cur Romani pacem rumperent. *Herodianus* libro VI. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. *Chalcocondylas* libro IX.

GRONOVII.

28 *Capientibus donasse*] Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*] Ut eum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

31 *Cui inest inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accipit.

33 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hostes fuissent.

GRO-

tia locum in Aventino adsignavit, & prædia restituit. Similiter
a Liv.lib. XXXVIII, c. 39. Phocensibus [a] Romanorum decreto reddita libertas [34] etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et postea [i] Ligures, qui a M.
b Liv. l. XLII, c. 8. Popillio venditi fuerant, [b] reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Ab-
c Idem, XLIII, 6. deritis decrevit senatus, [c] addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset.

2. Poterit tamen, si quid sumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum, [35] quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

GROTII.

i *Ligures*] Vide excerpta Peiresciana *Diodori Siculi.* (Pag. 298.)

GRONOVII.

34 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur servitute apud privatos, sed etiam ut reipublicæ suæ leges redderentur.

35 *Quantum domino*] Eam summam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitasset, ut reciperet. 2, 10. 9.

CAPUT XI.

TEMPERAMENTUM CIRCA JUS INTERFICIENDI IN BELLO JUSTO.

I.

1. Sed nec in bello justo admittendum est, quod dicitur,

a 1 Omnia dat, qui justa negat.

Melius *b* Cicero: *Sunt 2 quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* a *Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem *c* laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat *d* Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica *e* prima: ἔστι γάρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἄν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ, δεύτερος ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant, injusti esse, si modum excedant.* *Nam*

&

a Lucanus, Pharf. I. 349.
b Off. I. c. 11.
c Off. II. 8.
d II. de Clem. cap. 4.
e Pag. 94. Tom. II.

GROTII.

a *Est enim ulciscendi & puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. et 28. et loca *Augustini* de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. *Aristoteles* politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis et Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis studio. Et *Thucydides* III. Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου. *pœnas justo majores.* (Cap. 82.) Tacitus III. annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* (Cap. 28.) Idem eodem libro (*Cap.* 24.) Augustum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis (*Sat.* X. vers. 314, & *seqq.*

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit.

Quintilianus: *non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* [Id est, a cadavere. *Declamat.* VI. Cap. 10. p. 137. *Edit. Burm.*] M. Antoninus Imperator, referente *Vulcatio* vita Cassii, (Cap. 11.) *ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior.* *Ausonius* (Cupid. crucif. *vers.* 93, 94.]

vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* (Cap. 10.) Similis est apud Agathiam locus libro III. [Lib. IV. Cap. 6.]

GRONOVII.

1 *Omnia dat*] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

3 *Aut mites aut necessarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parci nequibat.

GRO-

& qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor. Sic, [a] Ovidio judice, rex quidam

a De Ponto, I. Eleg. VIII. 19. 20.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

2. Platæenses in Isocratea [b] oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides [c] secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' οὕς τινας ὄντας, καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· *non hoc tantum respicite, quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & [4] qui sint de quibus sumenda sit pœna, [5] qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos (*Lib.* III. *Eleg.* XVII. 28.)

b Pag. 298. B. Ed. H. Steph.

c Pag. 77. A. Tom. II.

Victor erat quamvis, b *æquus in hoste fuit.*

Sed & Ovidio, (*Metam.* VIII, 10.)

leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri nobis explicata sunt. [d] Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus [6] absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quanquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

d Vict. de jure belli n. 36. & 43.

III. 1. Su-

GROTII.

b *Æquus in hoste fuit*] Ovidius tristium I, elegia 8. (*vers.* 35.)

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

GRONOVII.

4 *Qui sint, de quibus*] Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. *Florus* de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, sic placuit ignoscere.*

5 *Qui nos ipsi*] *Cæsar* apud Sallust. Catil. 51. *magis, quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebat.* item: *sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri potest?) sed aliena a republica nostra videtur.*

6 *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 Su-

III. 1. Supra, [7] cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi [a] loco quærit, [8] utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert, cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui [9] non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur [b] Vellejus Paterculus: *si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum* [10] *ab inimicis tenerentur, oppugnabantur* [11] *ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant.* quæ pars postrema ex Livio [c] sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse.

a Biblioth. XIII, 29.

b Lib. II. c. 23.

c Lib. XXVII. c. 17.

2. *Nimirum,* ut ait [d] Cicero, *omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant, quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam* [12] *quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod* [13] *si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste [e] Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: *residui omnes* [14] *abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem* c *necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum [a] de

d Pro Quintio. Cap. 2.

e Lib. XXI. c. 12.

GRONOVII.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab inimicis*] Aristione tyranno, & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla et Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si est criminosum*] Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

14 *Abierunt innoxii*] Illæsi, pœnæ immunes.

GROTII.

c *Necessitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III. (Cap. 39.) in oratione Cleonis: οἵ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. *ignosco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoste.*

a Lib. I. c. 55. [a] de Corcyrensium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τῦ ἑλληνικῦ τρόπυ δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τὺς ἑαλωκότας θανατῦν, ἄλλως τε καὶ δύλυς, τὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμῦντας. *ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione [b] apud Isocratem: ὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ᾽ ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδυλεύομεν, *non volentes, sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem [c] de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολυθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ ἐννοίαις μεθ᾽ ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus [d] de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον ὐχ ἑκόντες, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀναγκαίης. *Medorum partes sequebantur, non sponte, sed vi necessitatis.* Zelitis, ut Arrianus [e] narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent militare in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracusanus apud [f] Diodórum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατύντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. διόπερ, εἰ τὺς ἐξ ἐπιβυλῆς ἀδική-

b Pag. 299. A.

c Ibid. C.

d Lib. IX. Cap. 17.

e Lib. I. c. 18.

f Lib. XIII. c. 27.

Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur *Paulo* sententiarum v, tit. 1. §. 1. certe enim, ut *Synesius* ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res est valida ac violenta necessitas.* *Juvenalis* de Calaguritanis, (*Sat.* xv, 103.)

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate *Cassiodorum* IX, 13. Pertinax de Læto et aliis: *paruerunt inviti Commodo: sed, ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt.* (CAPITOLIN. Cap. 5.) Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ ὔτε σε ὔτε Νίγρον ἠπιστάμην. καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνυ μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, ὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ᾽ ὡς Ἰυλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed Julianum depellere.* (Pag. 299. *Edit. Rob. Steph.*) Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, [referente ZOSIMO, Lib. 1. Cap. 51. *Edit. Cellar.*] τῷ ἀκυσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς. *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant referens.* Belisarius apud *Procopium* Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις ὔτε ἐθελυσίυς. *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* (Cap. 20.) Apud eundem Gotthic. III, (*Cap.* 7.) Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. *Nicetas* autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικῦν ἐνδὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βυκόλιον, ἀλλ᾽ ὐ χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκυσιότητι· *qui urbem incolebant, eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales, qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant, neque sponte eis paruerant.*

δικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *ſocii vi imperantium adacti ſunt militare: quare, ſicut par eſt eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his, qui præter voluntatem ſuam peccant.* Sic & apud [a] Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turbatis, pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum [b] ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

[a] *Lib.* XXV. *c.* 29.

[b] *Juſtinus lib.* XXVIII. *c.* 4.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter [15] plenam injuriam & [16] merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα, latine [17] culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto, capite decimo: *Eorum, quæ ſponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit,* (cc) *infortunium dicitur, ut, ſi quis egerit quippiam, non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit: ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, ſi ita præter id, quod exſpectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, ſi ita, ut exſpectari ac prævideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis eſt, qui* [18] *in ſe habet agendi principium:* [19] *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id, quod facit,* [20] *ſciens facit, non tamen deliberato, fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque*

GRONOVII.

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis ineſt.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa ſubeſt.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

18 *Qui in ſe habet*] Quem ſuum ipſius conſilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui ſine conſilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde ſubito impellitur, priusquam providere poſſit & proſpicere, quale ſit, quod agit, etſi volens id agat.

(cc) Immo *culpa aliqua:* eſt enim heic in Græco, ἁμάρτημα. *J. B.*

neque tamen [21] *injusti aut improbi dicuntur: at, si quis idem* [22] *consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* [23] *non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo,* [24] *quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit, disputant: ibi enim, nisi* [25] *quæ intercesserit oblivio, omnino alterna partium improba est, quæ fidem non implet: sed, an juste factum sit, quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* [26] *si alter sibi injuriam factam putat,* [27] *alter non putat... Est tamen ut & qui tali ex causa lædit, injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est, qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum, quæ non sponte fiunt, alia venia digna sunt, alia minus.* d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed &* [28] *ob ignorantiam fiunt: At, si qua ab ignorantibus admittantur,* [29] *nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt, quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine

GROTII.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt*] *Dionysius Halicarnassensis* libro I. (Cap. 58.) ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia.* *Procopius* Gotthicorum III. ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos, qui mala sunt passi, æquum est veniam dare.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

21 *Injusti aut improbi*] *Tacitus* de Germanis 25. *Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum: occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.*

22 *Consulto*] Non subito animi metu impulsus.

23 *Non facti*] Disputetur, non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriose*] Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*] Nisi cui exciderit e memoria; quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*] Ille, cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum est promissum, quia id, qui facere debuit, oblitus est.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

GRO-

latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans, ejus [30] quod *a* exspectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est [31] in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut siti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut [32] si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante [33] non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum *b* Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro *c* de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados *d* postremo:

a VII. Nic. II. *b* D. & C. de juris & facti ign. *c* Lib. I. c. 13. *d* Vers. 157. 186.

Οὔτε γὰρ ἔσ' ἄφρων, ἔτ' ἄσκοπος, ἔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

6. Similis est divisio apud *e* Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones,* [34] *qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa, quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero: *f* *Sed in omni injustitia permultum interest,* e *utrum perturbatione aliqua animi, quæ*

e L. II. §. 2. D. de pœnis. *f* De off. I. c. 8.

GRONOVII.

30 *Quod exspectari*] Quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

31 *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat, repente intervenire posse, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*] Quam sollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*] Qui sciens facit, quod nescit jus esse non facere.

34 *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur *Terentius*: qui coïerunt conjuratione facta.

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] *Seneca* de Ira I, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam,*

quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. [f] Philo autem in legum ſpecialium explicatione ſic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακρȣ̃ τοῖς μιάσμασι. [35] *dimidiatum eſſe facinus, ubi non anteceſſit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue ſunt, [g] quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat. Nam ut Demoſthenes ait in [a] Ariſtocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τȣ̀ς τȣ̃ τί πρακτέον, ἢ μὴ, λογισμȣ̀ς ἀναιρȣ̃σιν ἅπαντας. ὥστ' ȣ̓ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα. *neceſſitatis impulſus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum eſt: quare non nimis rigide expendenda hæc ſunt ab æquis rerum arbitris.* Qui ſenſus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione [b] de falſo teſtimonio adverſus Stephanum. Thucydides libro [c] quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τȣ̃ Θεȣ̃. καὶ γὰρ τῶν ἀκȣσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τȣ̀ς βωμȣ̀ς παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ ȣ̓κ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile eſſe* [h] *apud Deum quoque para-*

a Pag. 449. B.

b Pag. 616. B.

c Cap. 98.

tiam, ſed ſummo, quod ajunt, animo inhærere. Deinde: *nonnunquam magna ſcelera levius quam minora compeſcit, ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt, his ineſt latens & aperta & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curavit, ut nocens eſſet.*

f *Philo*] Lib. II. ſpecialium legum. (*Pag.* 791. B. *Ed. Pariſ.*)

g *Quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat*] Adde quæ ſupra lib. II. cap. XX. §. 29. & hoc capite ſupra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: ȣ̓ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερȣ̃ν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, ȣ̓́τε χεῖρας ἀνταιρομένȣς, ȣ̓́τε πολεμίȣς, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχȣς· *non recte eum ſe dicere veniſſe ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipſi contrarios, nec animo infeſtos, Athenienſium quidem ſocios, ſed neceſſitate adactos.* (Cap. 32.) *Chryſoſtomus* de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βȣλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici, inimicis & hoſtes hoſtibus ignoſcere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipſos quamvis grave patrant.* (Tom. VI. pag. 877. *Ed. Eton. Savil.*) Miſimiani apud *Agathiam* III. γένος πλεῖστα προηδικημένον, ȣ̓́τω τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τȣ̃το ἀνοίᾳ, ȣ̓ μὲν παντάπασί γε φειδȣ̃ς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι. *cum plurimas perpeſſi injurias ita truſi eſſent ad talionem barbaro ſane impetu, attamen non omnino indignos eſſe, quibus ignoſceretur parcereturque.* [Lib. IV. Cap. 6.]

h *Apud Deum quoque paratam eſſe veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moſes Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

GRONOVII.

35 *Dimidiatum eſſe*] Dimidia parte defectum.

paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis adscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt. Cærites apud Livium [a] ad Romanos: [36] *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus [b] *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hunc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic, Isocrate judice, qui [37] salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides [c] Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν. [38] *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita [d] Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην [39] ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε. *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, [e] ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *semipravus, non injustus:* [i] *neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus

[a] Va-

[a] Lib. VII. c. 20.
[b] Lib. VIII. c. 1.
[c] Tom. II. p. 145. C.
[d] Vit Soph. Lib. II. C. 15. §. 2. pag. 596. Ed. Olear.
[e] Ethic. Nic. VII. 11.

GROTII.

i *Neque enim insidiator*] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III, ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de constituendo principe: διακρίνει δ᾽, ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὰ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾷν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς· *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima aut nihil deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 *Salutis causa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui *Brilam* ceperunt. [Locus heic ab Auctore, tamquam ex *Isocrate*, adlatus, est *Porphyrii*, De Abst. *Lib.* II. pag. 291, 292. *Edit. Lugd. J. B.*]

38 *Difficilia tempora*] Periculum præsens ab hoste et desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juridiciali status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem; concessionem; concessio sub sese habet purgationem & deprecationem.

a Orat. IX. pag. 209. Ed. Petav.

[a] Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα, καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. k *distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti, qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.*

b Orat. x. p. 259.

c Lib. v. belli Jud. c. 13. Lat. VI, 6 pag. 912. B.

8. Idem [b] alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι. *quid distet infortunium, culpæ aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum [c] Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου, *reipsa*, multitudinem μέχρι λόγου, *sola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. vers. 391, *& seqq.*)

At 40 quibus invito maduerunt sanguine dextræ,

Si

GROTII.

k *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε, τό γε μὲν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exacte eruditionis in verbis positæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. (pag. 230. *Ed. Rob. Steph.*) De Marco Aurelio *Herodianus*: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο· *solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino *Xiphilinus*: τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* (Pag. 342.) Det nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invitæ.*

GRO-

Si 41 *fors sæva premat miseros, sed proxima culpæ,*
42 *Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt*
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius m distinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus [a] Græcos pœnas sumsisse de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes seditionis securi percussi, narrante [b] Livio. Eodem auctore, [c] Valerius Lævinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: cæteros prædamque vendidit.* Idem [d] alibi: *Atella Calasiaque in deditionem acceptæ; ibi quoque in eos,* 43 *qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum [e] alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem* (dd) *ignotum est illis, & civitas data.* nimirum, ut idem [f] alibi loquitur, *ut, unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem [g] Eteoclus Argivus, quia

a Calliop. seu Lib. IX. c. 85.
b Lib. IV. c. 10.
c Lib. XXVI. c. 40.
d Ibid. c. 16.
e Lib. VIII. c. 20.
f Lib. XXVIII. c. 26.
g Supplic. vers. 878. & seqq.

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ 44 *passim mali*
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Et Athenienses, ut [h] Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro [i] Demetrius, captis Thebis, decem solos interfecisse auctores defectionis.

h Lib. III. c. 36.
i Fragm. è Lib. XXI. Ecl. 10.

VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus [k] distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales, ut non improbis 45 possint imponere. Scriptor [l] ad Herennium depre-

k Vict. de jure belli n. 59.
l Lib. II. c. 17.

GROTII.

m *Distinguendos, qui auctores belli fuerunt*] Vide *Gailium* lib. II, de pace publica, cap. 9. n. 18.

GRONOVII.

41 *Si fors sæva*] Leg. *fors*, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

42 *Hos mens ipsa*] Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

43 *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

44 *Passim mali*] Vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

45 *Possint imponere*] Pro justis agnosci et eos fallere.

(dd) Hæc debebant alio charactere edi, quamvis et in prima Editione ita exstent: neque enim verba sunt LIVII, sed Auctoris nostri. Historicus, in fine demum Capitis sequentis, narrat, *ex auctoritate Patrum, latum ad populum esse, ut* Privernatibus *civitas daretur.* Cap. 21. num. 10. *J. B.*

deprecationis caussam æquissimam hanc ponit, si quis, quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens [a] Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis caussis pro fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud [46] Livium [b] [n] petunt errori veniam Cærites, quod fuerint auxilio consanguineis. [47] Phocensibus, [48] Chalcidensibus [c] & aliis, qui ex federe Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda [d] Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait, κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος, δικαίῳ δὲ ἑτέρῳ περιστεῖλαι τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγουμένοις, *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui federis.*

2. Cicero de officiis primo [e] conservandos eos dicit, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria proposita est, [49] minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex [f] Demetrio significat, οὐ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς. *non de rebus omnibus. sed de [50] imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* Severus [o] apud [g] Herodianum: *cum bellum adversus Nigrum gessimus, non*

[a] Lib. II. de Clem. c. 7.
[b] Lib. VII. c. 20.
[c] Appian. Syriac. pag. 98. Ed. H. Steph.
[d] Tom. II. pag. 135. B.
[e] Cap. II.
[f] Plutarch. in Demetr. p. 891. A.
[g] Lib. III. c. 6.

GROTII.

n *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti* Ex *Isocrate* transscripsit *Ammianus* in librum XXX. (Cap. 8.)

GRONOVII.

46 *Apud Livium* lib. VII.] 19. & 20.

47 *Phocensibus*] Immo *Tarquiniensibus* in Etruria: unde namque *Phocenses Cæritibus* cognati? [Vitiosa interpunctio, quæ hactenus fuerat in omnibus Editionibus, etiam in prima, heic occasionem dedit Viro Doctissimo reprehendendi Auctorem nostrum, qui tamen ab errore plane immunis est. Nimirum Typographi, post vocem *consanguineis*, omiserant punctum, & post sequentem, *Phocensibus*, male collocaverant. Tum in omnibus aliis, post primam, Editionibus, e margine excidit App. Syr. apud quem Auctorem, loco a me distincte indicato, res, de qua agitur, clare exstat: Μάνιος δὲ Φωκέας μὲν, καὶ Χαλκιδέας, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῷ Ἀντιόχῳ συνεπετρέχεσαν, δεομένους, ἀπέλυσε τοῦ δέους. Pag. 98. *Ed. H. Stephan.* vel ex hoc loco patet, quam necessarium fuerit primas illas Editiones conferre, ut opus istud emendatius ederetur. *J. B.*]

48 *Chalcidensibus*] Haud scio, unde habeat: non enim in federe Chalcis Eubœæ urbs eum Antiocho fuit, sed vi & metu eam Antiochus occupavit. *Liv.* lib. 35, 51. Puto hic dicere voluisse, *Phocæensibus*, qui in Asia minore, et eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced. [At vide Not. præced.]

49 *Minus acerbe*] Non sæviendo in victos.

50 *De imperio & gloria*] Id ipsum quod *Justinus* lib. 15, 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

GROTII.

o *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐκ

non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus. nam[51] *positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.*

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud [a] Ciceronem: [52] *erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset.* Et quod idem [b] alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.* Plane ut apud Thucydidem [c] dicuntur venia digna, quæ fiunt [53] *μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ.* [54] De Dejotaro idem [d] ille Cicero: *non ille odio tui* [55] *progressus, sed errore communi lapsus est.* Sallustius in [e] historiis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus [f] scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse: p [56] *acrius esse prohibenda quam in superatos iracundiam exercendam.*

a Orat. pro Marc. c. 10.
b Ibid. c. 5.
c Lib. 1. c. 32.
d Orat. pro Dejot. c. 3.
e Fragm. VI, 34. Orat. I. ad Cæs. de Rep. ordin.
f Cic. ad Brut. Ep. 2.

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, q convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem*, ait [g] Sallustius. Taciti [h] est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* At [i] Seneca: *ferarum, nec generosarum quidem,* [57] *permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ* [58] *impulerunt.* Sæpe opportunum est illud Maronis, (*Æneid.* x, 528.)

g Fragm. I, 13.
h Ann. XII, 20.
i De Clem. I, cap. 5.

Non

οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐῤῥιμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθεῖλκεν. optime.

p *Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam*] *Bembus* IX.

q *Convenit modestiæ*] Rex Theuderichus apud *Cassiodorum* II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta sunt, is enim vincit assidue, qui novit omnia temperare.*

GRONOVII.

51 *Positum in medio*] Vacuum & certo possessore carentem.

52 *Erat obscuritas*] Incertum & obscurum, utra causa esset justior.

53 *Μὴ μετὰ κακίας*] Non per malitiam, sed nimio gloriæ studio.

54 *De Dejotaro idem, ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progressus, sed lapsus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur.

56 *Acrius esse prohibenda*] Inclementius esse animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili sunt victi: nam in illis non tam facilis præsumitur pœnitentia consilii, quam in his facti, cujus jam supplicium luerunt ipsa calamitate.

57 *Permordere*] Usque & usque morsicare, persistere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

58 *Impulerunt*] De statu deturbarunt, prostraverunt, dejecerunt.

59 *Ani-*

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 *aut anima una dabit discrimina tanta.*

a Cap. 16. 2. Est in eam rem insignis locus in libro [a] quarto [60] ad Herennium: *bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepissent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? quia viri fortis est,* [61] *qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi sunt,* [62] *eos homines judicare; ut possit* [63] *bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At, ille si vicisset,* [64] *num idem fecisset? non profecto tam sapiens fuisset.* [65] *quid igitur ei parcis? quia* [66] *talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo, quod habemus in [67] panegyrico, [b] qui dictus est Constantino Constantii filio: *cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est* [68] *qui calcat iratos. Renovasti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: [69] *unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat,* [c] *deprecante*) *legem illus severitatis evasit: cæteri in vinculis* [r] *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam*

b Eumenii, Paneg. VI. c. 10. Ed. Cell.

c Vide Plut. Paulo Æmilio, pag. 274.

GRONOVII.

59 *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*] C. 16.

61 *Qui de victoria contendant*] Qui armati resistant, in eos hostilia moliri.

62 *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

64 *Num idem*] Numquid pepercisset tibi?

65 *Quid igitur*] Ante hæc verba, omissum est: *non profecto tam sapiens fuisset.* [Quod & nos restituimus. *J. B.*]

66 *Talem stultitiam*] Qua forsan ille usus esset, immoderate se gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*] Qui nonus est in ordine, & adscribitur *Eumenio* cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*] Forte, *stratos*, cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur *Justin.* 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

69 *Unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*] Sero: sic enim jam *Gruterus* edidit a. 1607.

GROTII.

r *Luce privati aliis regibus dedere docu-*

citiam colere Romanorum, quam exasperare justitiam. Sed & hic [70] nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium esset nomen. Verborum sensus latine sic habet: [a] *finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Joræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo* [71] *in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hinc ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero [b] Verrina de suppliciis.

a *Bell. Jud.* Lib. VII. Cap. 5. §. 6. *divis. Hudf.*

b *Cap.* 26. 27.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut [s] [72] de Aristonico, [73] Jugurtha, [74] Artabasdo: sed tamen præter

documentum] Nolim reduci hunc morem; tamen & Josua reges captos interfecit. *Josephus* antiquæ historiæ v, 1. & de Sossio *Dion*: *Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σαυρῷ προσδήσας· Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* Pag. 463. D. Sed provide addit, ὃ μήδεις ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud *Josephum* libro xv. (Cap. 1.) De Maximiano Herculio. [Immo de *Constantino* J. B.] *Eutropius* libro x. c. 2. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide *Ammianum* xxvii. (Cap. 2.) Theuderichus rex Wisigotthorum Athiulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante *Jornande* historia Gotthica. (*Cap.* 44.) Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

s *De Aristonico*] Vide *Appianum* Mithridatico in fine. [*Pag.* 253. *Ed. H. Steph.* ubi de *Aristobulo* & *Tigrane*, quos *Pompejus* triumphans capite plecti jussit.]

GRONOVII.

70 *Nimis laxe*] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

71 *In forum*] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Joseph. ἁλώσ. 7. *in.* Intelligit Tullianum. *Sallust.* Catil. 55.

72 *Aristonico*] Hic non erat verus rex; sed Eumenis spurius ex citharistria Ephesia: & cum ab Attalo III, ejusdem Eumenis legitimo in testamento, quo Populum Ro. heredem instituerat, præteritus esset, regnum Pergamenum invaserat & sustinebat invidiam Licinii Crassi consulis capti & occisi. *Justinus* 39, 4.

73 *Jugurtha*] Hic & ipse spurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempsale, Massiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per summum scelus occisis,

ter [75] Persea [t] [76] Syphax, [77] Gentius, [78] Juba, & Cæsarum tempore [79] Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata a Romanis, quos tamen æquo [80] asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum [a] non male in Persei causa Romanos senatores monet, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφανῶς ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. *si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria insolentius utuntur.* Et [u] Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis.

a Excerpt. e Lib. XXI.

4. Hostis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit, [81] nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria, quæ [82] ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem, quem dixi, [b] Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται· *urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid*

b Lib. XVII, 38.

sis, legatis & exercitu & primoribus e senatu pecunia corruptis, exercitu quoque sub jugum misso, misericordiam omnem perdiderat, *Flor.* 3, 1. [Vide *Livium*, Epit. 67. *Eutropium*, IX. 1. *J. B.*]

74 *Artabasdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate senatus, sed Alexandriæ, & M. Antonii scelus appellat *Tacitus* 2, annal. 3. [Vide *Vell. Pat.* II. 82.]

GROTII.

t *Syphax*) Variant de eo historici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: *Polybius* in triumpho ductum: (Lib. XVI. Cap. 12.) *Appianus*, dum de eo deliberatur, morbo obiisse. (*Pag.* 15. *Ed. H. Steph.*)

u *Plutarchus notat*] Agide. (Pag. 804. D.)

GRONOVII.

75 *Persea*] Macedonum.

76 *Syphax*] Masæsulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici. [Vide *Livium*, XLV, 43.]

78 *Juba*] Numidiæ. [Vide *Plutarch.* Vit. Cæs. pag. 733. *Appian.* Bell. Civil. Lib. II. pag. 491. *J. B.*]

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. *Tac.* 12. ann. 37.

80 *Asperiores in victoria*] Nonnisi in una Corintho, *de offic.* I. II. quam tamen ad destruendam habuerunt gravem causam, violatos legatos. *Justin.* 34, 1. 2.

81 *Nisi quo mortem*] Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

82 *Ad capitalem mensuram*] Mortis supplicio digna sint.

GRO-

quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est. Apud Curtium [a] legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus jure poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

a *Lib.* IX. *Cap.* I.

VIII. De [83] nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse, non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernicies possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro V. [b] sic loquitur: ὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τὺς ἀγαθὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων. ὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναντίοις) τὺς δοκῦντας ἀδικεῖν. *bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

b *Cap.* II.

IX. I. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. x *Puerum ætas excuset, feminam sexus,* ait

GRONOVII.

83 *De nece*] In tentanda aggressione vel inferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam nec consilium habemus, sunt perituri.

GROTII.

x *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] *Plinius* historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa *Horatii* libro IV. ode VI. de Achille, (*vers.* 17, et seqq.)

Nescios fari pueros Achivum
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Ita Scholiastes: *Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat, ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset.* *Philo* de principis constitutione, (pag. 734.) παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθείσθωσαν· *dimittantur autem virgines & mulieres:* causam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον· *virorum, qui bella fabricant, accessionem facere mulieres, immite.* Item de specialibus legibus II. πρὸς μὲν γὰρ τὺς τελείυς μυρίας προφάσεις εὔλογοι προσκρυμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, ὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις ὖσιν ἐνδέχεται· *nam in justæ ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* (Pag. 795. D.) *Josephus* antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo, (cap. II.) μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν ὐ καταλείπων ὐδ' ἀγριότητος· ἃ γὰρ ὐδὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δραθῆναι γενομένυς ὑποχειρίυς, ταῦτα τὺς ὁμοφύλυς ὕτως εἰργάσατο· *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crude-*

ait Seneca [a] libris, [84] quibus iræ iraſcitur. Deus ipſe in bellis Hæbræorum [b], etiam poſt pacem oblatam & repudiatam, parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes ſpeciali jure exceptas, adverſus quas quod erat bellum, non erat hominum, [85] ſed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipſarum crimen, [c] excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob graviſſima peccata [d] internecionem ſevere admodum minatus eſſet, retrahi ſe paſſus eſt miſeratione multorum millium ejus ætatis, quæ honeſti & inhoneſti diſcrimina ignoraret. Cui ſimilis eſt apud Senecam [e] ſententia: *num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina?* Et apud Lucanum [f]:

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac ſtatuit, qui quosvis homines cujuscunque

a Lib. III. 24.
b Deut. XX, 14.
c Num. XXXI, 18.
d Jon. IV, 11.
e De Ira II, c. 9.
f Pharſal. II. 108.

crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, ſi in externos bello victos eſſent edita, ea fecit in populares ſuos. [Auctor heic tacite legit verſu 4. δραθῆναι pro διαθῆναι, quod erat in Editione Genev. & mutatum eſt in διαθεῖναι ex MSS. in Edit. Hudſon. *Cap.* XI. §. 1. *J. B.*] Idem *Joſephus* Judam Maccabæum narrat Bosra & Ephrone captis, interfeciſſe πᾶν τὸ ἄῤῥεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον· *quicquid virilis ſexus & pugnæ idoneum erat.* [Ant. Jud. *Lib.* XII. Cap. 8, §. 5. *diviſ. Hudſon.* ubi tamen hoc tantum legitur: Καὶ πᾶν ὅσον ἄῤῥεν ἦν ἐν αὐτῇ κτείνας &c. *J. B.*] Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus ſumſerat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* (Antiq. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2.) *Agathias* libro III. ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὔκουν αὐτοῖς οὐδὲ ἄποινὶ τοῦτο ἡμάρτηται· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inſcios ita ſævire atque inſanire, ideo hæc ipſis non impune abiere.* (Lib. IV. Cap. 6.) *Nicetas*, aut qui hiſtoriam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ καλοῦ ἔφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος ἐμαράνθη, ὑπὸ τῶν ἐλέῳ ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος. *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exſortes fuere, ſed & hi velut in herba demeſſi ſunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum miſericordia intactorum, neque ſcientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hoſtes vincat aut ſubigat, extendit iram.* (In *Balduin.* Cap. 9.) Adde quæ *Beda* habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud *Simlerum*, (Lib. II. pag. 302. *Edit. Elzevir.*) & Eliſabethæ reginæ pia mandata apud *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCVI.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ iraſcitur*] Adverſus iracundiam ſcribit, iram coercendam eſſe monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptiſſimos mores ab ſtirpe volebat exſcindi.

GRO-

quæ sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium [a] eorum populorum ac temporum, [86] quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium [b] Camillus) *non adversus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, [87] naturalia scilicet. Plutarchus [c] de eadem re agens: *sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, [88] quod in moribus & impunitate positum est, discrimines. Sic [d] Florus negat aliter (ee) fieri potuisse [89] salva integritate. Apud Livium [e] alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et [f] alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

a Vict. de jure belli n. 36.
b Lib. v. c. 27.
c Vita Camilli. pag. 134.
d Lib. I.
e Lib. XXIV. c. 26.
f Lib. XXVIII. c. 20.

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius [g] loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus, (vers. 864.)

g Silvar. I. 6. 53.

—— y 90 *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud [h] Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet, quem oderim.* Gryphus apud [i] Justinum: *a nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum

h Lib. IV. c. 11.
i Lib. XXXIX. c. 3.

GROTII.

y *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat. [A versu 567. ad 588.]

GRONOVII.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti observantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia scilicet*] Nam gentium jura plus permisere. 3. 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæsa.

90 *Femina hoc nomen*] Cum sit imbellis & imbecilla, potestne etiam hostis vocari?

(ee) Locus FLORI ita sese habet: *Verum sciebat victoriam, quæ, salva fide, & integra dignitate, pareretur.* Lib. I. Cap. 12. *J. B.*

citum alius: *neque adversus feminas*, (ff) *sed palam adversus armatos bellum se tractare.*

a *Lib.* IX. *c.* 2. 4. Valerius Maximus [a] Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum [b] Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse senes, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* Et alibi [c] hoc ipsum ὠμότητα, *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus [d] de feminis: *sexus, cui bella parcunt.* Simile Papinii [e] de senibus pronuntiatum:

b *Lib.* XIII. *c.* 57. c *Lib.* XIV. *c.* 54. d *Paneg. Theod.* *c.* 29. e *Theb.* V. 258.

> *Nullis violabilis armis*
> *Turba senes.*

f *Vict. d. loco.* X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus [f], quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius [g], id est, [91] eo jure quod naturæ congruit. Sic [h] Josephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus, [i] Vejis expugnatis, edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi, qui sacra curant: nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant [z] collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. X, 5. & 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat [k] Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse [a] a sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpositos κατακαύτας vocabant. Huc & proverbium illud

g *Lib.* XXVIII. *c.* 23. h *Ant.* XII. *cap.* 3. §. 1. i *Liv. lib.* V. *c.* 21. k *Quæst. Gr.* 21. p. 296. B.

GROTII.

z *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur *Procopio* Gotthicorum II, (*Cap.* 4.) qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum *Caroli Magni* ad *legem Bajoariorum*, (num. 2.) & *legem Langobardicam* libro I, tit. XIV. 14.

a *A sacerdotibus*] *Servius* ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, si non ætas, saltem religio sacerdotis.* [Agitur ibi tantum de immunitate Sacerdotum a militia. *J. B.*]

GRONOVII.

91 *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra cap. 4.

(ff) Est apud TACITUM: *feminas gravidas.* Annal. Lib. I. Cap. 59. n. 4. *J. B.*

illud Græcum pertinet, [92] ἐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. b Notat [93] Strabo [a], olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote [94] Jovi sacros, & [95] eorum hospites, in alta pace vixisse. *a Lib. VIII. pag. 358. Ed. Paris.*

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & [96] conversi, id est, pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt [b] canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos, [97] qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant. *b C. 2. de treuga & pace.*

XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus [c] de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμῦντες ἀλλήλες μὲν ἀποκτείνεσιν ἐν ταῖς μάχαις, τὲς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινὲς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in prœliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: [d] τὲς γεωργῦντας ἐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν. *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi [e] Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾷν τὲς ἐργαζομένες τὴν γῆν, καὶ μὴ ἀδικεῖν. *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario [f] Suidas: εἰς δὲ τὲς ἀγροίκες τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν ἐδένα πώποτε στρατηγῦντος Βελισαρίε τετύχηκεν· *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.* *c Biblioth. Lib. II. c. 36. d Quæst. Græc. p. 296. B. e Xen. de Cyri inst. V. c. 4. §. 12. f Voce Βελισάριος. Ex Procop. De Bell. Goth. III. 1.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui [98] tem-

GROTII.

b *Notat Strabo*] Et *Polybius* libro IV, (Cap. 73.) & *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis. (Pag. 225.) Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent *Thucydides* libro V. & VIII. & *Plutarchus* Arato. (*pag.* 1040. B.)

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret. [Vide *J. Potteri Archæolog. Græc.* Lib. III. Cap. 9. pag. 379. *J. B.*]

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi sacros*] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur. *Polyb.* 4, 73.

95 *Et eorum hospites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui sæculo renuntiant manentes in sæculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt professi, qui jam res suas dederunt monasterio: & denique monachi. *Rittershus.* ad Salv. p. 126. *Cerda* adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epist. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco sunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 Tem-

98 temporariam in hostico moram agitant, intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii 99 opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante a retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam b attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud c Augustini: *hostem pugnantem* 1 *necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti vio-*

a Cap. 10. §. 1. hujus Lib.
b Suor. §. 10. n. 3.
c Ad Bonif. epist. 205.

GRONOVII.

98 *Temporariam in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

99 *Opifices & artifices*] *Cicero* 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

1 *Necessitas perimat*] Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

GROTII.

c *Necessitas perimat*] *Gratianus* posuit *deprimat*. *Plutarchus* Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας ὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, ὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίσαντο· λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίυς ἂν ὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem redegerunt. creduntur que non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* (Pag. 316.) Secutus hoc Marcellus, captis Syracusis, ut ibidem ait *Plutarchus*. Vide eundem *Plutarchum* in Catone Uticensi. (pag. 787. C. D.) *Cabadæ Persarum regi, cum Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat *Procopius* Persicorum I. (Cap. 7.) qui & Persicorum II. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν ὐχ ὅσιον· *sævire in captos pietati adversatur.* (Cap. 9.) Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites, capta Neapoli, Gotth. I. (Cap. 9.) Imperator Alexius apud *Annam Comnenam*, suadenti occidere Scythas captivos: κᾂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κᾂν ἔχθροι, ἀλλ' ἐλέυς ἄξιοι· *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* (Lib. VIII. c. 4.) *Gregoras* libro VI. (pag. 92.) τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα περ ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περιστατυμένυ τότε τῦ λογισμῦ, καὶ τῆς χειρὸς οἱονεὶ μεθυύσης, καὶ λόγον ὐκ ἐχύσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας κατὰ στάθμης τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι. τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο· *quæ in præliis actuque belli fiunt, ea, qualiacunque sunt, facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At, ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem *Gregoræ* locum alterum, quem in his notis posuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum *Chalcocondylam* lib. V. *Julianus* laudatione secunda

violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime [2] *in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon [a] de Agesilao: προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν. *monuit milites, ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum [b] Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· *omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones, qui sub Alexandro, [c] πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

a *Cap.* I. §. 21.
b *Lib.* XIII. *c.* 24.
c *Lib.* XVII. *c.* 13.

2. Sallustius historia [d] Jugurthina, cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait [3] contra jus belli: quod interpretare, contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium [e] est: *parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat [f] Tacitus Primum Antonium & Varum, Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides [g]: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ᾽ ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ᾽ ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. [4] *hominum est nostri ingenii, resistentes armis coërcere, prostratos tractare leniter.*

d *Cap.* 96. *Ed. Wass.*
e *Lib.* V. *c.* 9.
f *Hist.* IV, 39.
g *De pace Orat.* II. pag. 80. C. *Tom.* II.

De captivis propheta [h] Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio [i],

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus [k]:

Quæ me necabunt, non erunt [5] *puræ manus.*

Apud Diodorum Siculum [l] Byzantii & Chalcedonii, quod captivos

h II *Reg.* VI, 22.
i *Vers.* 965.
k *Vers.* 1011.
l *Lib.* XII. *c.* 82.

secunda Constantii, sub cujus persona bonum principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν· *armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans, homini non ultra se defendenti vitam adimere.* [Legendum, in isto postremo loco, non τὸ ξίφος τῶν πόνων, sed τὸ ξίφος φόνων, ut habet Editio illustris SPANHEMII, *Orat.* II. pag. 86. C. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*] Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

vos satis multos interfecissent, hoc elogio notantur: ἐπετέλησαν πράξεις ὠμότητι διαφερέσας. *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem [a] alibi [d] captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophicis scriptis dicentem [b] Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

a Lib. XIII. *c.* 25, 26.
b De Clement. Lib. I. *c.* 18.

XIV. 1. Easdem ob causas [e] vitam salvam [6] paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Arrianus [c] in deditos editam a Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, ἐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III. [d] ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊχομένες· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτένειν τέτες. *volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum [e] Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐςὶ τὰς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris est, in bellis servare supplices.*

c De Exped. Alex. Lib. I. *c.* 9.
d Cap. 58.
e Biblioth. Lib. XI. *c.* 91.

2. In obsessis oppidis observatum a Romanis, antequam [7] murum aries percussisset. Cæsar [f] Aduaticis denuntiat, se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero [g] non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, consulendum est, tum ii, qui armis positis [8] ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum*

f Lib. II. *de bello Gall. c.* 32.
g Off. I. *c.* 11.

GROTII.

d *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hostes custodivit* (Cap. 24.)

e *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio*] Romani Persis, qui in arce Petræ erant, apud *Procopium*, Gotth. IV. ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ξυγομαχῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένες τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιῦμεν, ὡς Ῥωμαίοις Χριςιανοῖς νόμος· *nos vero vestrum miseremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani imperii cives.* (Cap. 12. Hist. miscell.) Vide *Serranum* in rebus Francisci I. & Henrici II.

GRONOVII.

6 *Paciscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

7 *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant se in fidem & clientelam recipi.

GRO-

murum aries percusserit, recipiendi. Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse (gg), ut quam oppugnarent urbem, eam non [9] cingerent corona, sed [f] partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos, sævum,* censente [a] Tacito. Sallustius [b] similiter de Campsanis, qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit, facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem [c] alibi; *non armatos neque in prælio belli jure, sed postea supplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, [d] *jure belli in armatos repugnantesque cædes:* & [e] alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, [f] qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιΐππευσεν, φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non passus est impetu oppugnari, sed* [10] *equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. 1. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe, [11] si talio exigatur, [12] si terrore opus sit, [13] si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. [g] A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævi-

a *Ann.* XII, 17.
b *Bell. Jug. c.* 96. *Ed. Wass.*
c *Orat.* I. *de rep. ord. n.* 36. *Fragm. Lib.* VI.
d *Lib.* XXVIII, 23.
e *Lib.* XLII. *c.*21.
f *Plutarch. in Brut. pag.* 996. *A.*
g *Vide Vict. de jure belli n.*49. & 60.

GROTII.

f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem eversurus esset, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius. [Nihil tale reperio apud POLYBIUM; & vereor ut memoria Auctorem nostrum fefellerit. *J. B.*]

GRONOVII.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

10 *Equitatu circumdedit*] Hæc male versa ab Auctore. Sensus enim est: *Obequitans jussit milites suos parcere adversariis &c.*

11 *Si talio exigatur*] Si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda sit. Ut Thracum apud *Florum* 3, 4. Observatum, neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum *Ligistarum* in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coerceri potuisse.

12 *Si terrore*] Si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

13 *Si pertinacius*] Si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

(gg) Vide SELDENUM, *De jure Nat. & Gent. juxta discipl. Hebræor.* Lib. V. Cap. 15. *J. B.*

sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent: si [13] immanibus convitiis famam hostis lacerassent; si [14] fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum; si transfugæ essent.

2. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod [15] hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi, quæ de pœnarum communicatione supra [a] a nobis tractata sunt. Apud Aristidem [b] legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιεῖν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine [c] Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, sororem & filium interfecisset.

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed, [16] si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium [d] differunt Neapolitani: aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander [e], cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani [f] verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus [g] pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum [h]:

Vincat

a Lib. II. c. XXI. §. 18.
b De pace II. pag. 75. C. Tom. II.
c Plut. Tim. pag. 252. C. & Dione, p. 983. E.
d Lib. I. Gotth. c. 10.
e Polyæn. libro IV. c. 3. n. 30.
f De Exped Alex. Lib. I. c. 20.
g Bibl. hist. XIV. 113.
h Pharsal. VII, 312, & seqq.

GRONOVII.

13 *Immanibus convitiis*] Ut Cæcina Cæsaris Julii. *Cic.* 6. famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turre statutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum *Diod.* 17. 9. Ut Athenienses Sullam obsidentem exasperarunt. *Plutarch.* de garrul. p. 505.

14 *Fidem violassent*] *Cæsar* 1, Gall. 27. et 2, 33. civilis 2, 14.

15 *Hostium unum*] Ita ut singula membra sint obligata et obnoxia pœnæ pro singulis aliis, et quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

16 *Si subsit jus*] Si victum et in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

GRO-

Vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod 17 *signa adversa tulerunt,*
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius (hh) ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque *a* Homerus merito illud accinit:

a Iliad. XXIII, 24. 176.

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
g *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint, misericordiæ erit, [18] ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc *b* Senecæ dictum: *in singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* h *turba peccantum.* Et Lucani illud *c*:

b De Ira, II. 10.

c Pharf. Lib. II. vers. 198, & seq.

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut

GROTII.

g *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus, notat ad x. Æneidos *Servius* (ad vers. 519.)

h *Turba peccantum*] *Quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes *Juvenalis ex Lucano.* [ubi legitur, *Lib* v. vers. 260.] Livia apud *Xiphilinum* ex Dione: ἄν τέ τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. *si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri, ut maximam hominum partem interimat.* (Pag. 87, *Ed. R. Stephan.*) *Augustinus* epistola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* (Epist. XXII. §. 5. *divis. Benedictin. Edit.*) Adde *Gailium* de pace publica, lib. II, cap. 9. 37.

GRONOVII.

17 *Quod signa adversa*] Non sceleratos et obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. *Flor. 4, 6. Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.*

(hh) Videtur heic excidisse vox *civitatis*, aut similis. Adcurate enim loquendo, non *regio*, sed *civitas*, aut *societas*, dici potest *constare ex humano genere. J. B.*

Aut cœli terræquæ lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam ſubirent, [19] *ſortitio comparata eſt,* inquit [a] Cicero. Salluſtius [b] ad Cæſarem: *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vaſtatur quam corrigitur.*

a Pro Cluent. c. 46.
b Orat. I. De Rep. ordin. C. 40. Lib. VI. Fragm.

XVIII. 1. De obſidibus quid ex jure naturæ ſtatuendum ſit, accipi poteſt ex iis, quæ in ſuperioribus dicta a nobis ſunt. Olim, cum vulgo crederetur quisque in vitam ſuam id juris habere, quod in res alias, [20] quæ in proprietatem veniunt, atque id jus conſenſu aut tacito aut expreſſo a ſingulis perveniſſe ad civitatem, minus mirandum eſt, ſi obſides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, ſive tanquam [21] ex ſuo peculiari conſenſu, ſive tanquam ex publico, cui & ſuus includeretur. At, [c] poſtquam verior ſapientia nos docuit dominium in vitam [22] Deo exceptum, ſequitur, ut ſolo conſenſu nemo jus cuipiam dare poſſit in vitam aut ſuam, aut civis ſui. Atque ideo Narſeti bono duci atrox viſum de innoxiis obſidibus ſupplicium ſumere narrat [d] Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, [e] ſe non in obſides innoxios, [i] ſed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum.

c Vict. de jure belli n. 43.
d Lib. 1. c. 7.
e Livius lib. XXVIII. c. 34.

2. Quod autem ex recentioribus juriſconſultis [f] non ignobiles, [23] conventiones tales valere dicunt [24] ſi moribus firmentur, accipio, ſi jus vocant ſolam impunitatem, quæ in hoc argumento ſæpe venit ſub tali nomine: ſin a peccato immunes putant,

f Menoch. arb. q. 7.

GROTII.

i *Sed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum*] Idem ait *Julianus* apud Eunapium, excerpto legationum 1. *pag.* 9. *Ed. Hœſch.*

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata eſt*] Ut ſortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigeſimus quisque, e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna ſors excidiſſet, ſupplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipi ſunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare poſſet, & quod quisque de ſua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur, ſi tertius vel civitas pacto non ſtetiſſet, idem poſſe de ſingulorum vitis ſtatuere civitatem.

21 *Ex ſuo peculiari*] Sive ipſi ſe obſides dederint, ſive quod omnes, vel maxima pars de iis ſtatuerint, in id conſenſiſſe videantur, ex regula 2, 5. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum ſibi recepiſſe ac reſervaſſe, neque homini permiſiſſe, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione ſanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo uſu invaluiſſent & nunc quoque frequentarentur.

GRO-

putant, qui ex conventione ſola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipſi, & periculoſa auctoritate alios fallant. Plane ſi qui obſes venit, eſt aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut poſtea fidem a ſe datam in re magna fefellit, fieri poteſt, ut ſupplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ, quæ [k] non ſua ſponte, ſed civitatis juſſu obſes venerat, cum Tranato Tyberi effugiſſet, *apud regem Ethruſcum non tuta ſolum, ſed & honorata virtus fuit,* quæ [a] Livii in hac re enarranda verba ſunt. *a Lib. II. c. 13.*

XIX. Illud adhuc addendum eſt, omnes [25] commiſſiones, quæ ad jus conſequendum aut bellum finiendum nullius ſunt uſus, ſed meram habent virium oſtentationem propoſitam, id eſt, ut Græci loquuntur, [b] *ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα*, & cum officio Chriſtiani hominis & cum ipſa humanitate pugnare. Itaque ſerio hæc vetare debent rectores, inutiliter fuſi ſanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium geſtant. Quippe & (ii) Salluſtio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis, notæ virtutis populo, [c] Tacitus: [l] *rari excurſus & fortuitæ pugnæ.* *b Arr. lib. I.* *c Germ. c. 30.*

GROTII.

k *Non ſua ſponte*] Confer hiſtoriam obſidum id onus detrectantium & ob id punitorum, ad *Nicetam* libro II. (in Vit. *Iſac. Ang.* C. 7)

l *Rari excurſus & fortuitæ pugnæ*] Demetrium reprehendit *Plutarchus*: *φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος· quod gloriæ magis ſtudio, quam ex utilitate, milites in pericula truderet, præliisque objiceret.* (pag. 908. C.)

GRONOVII.

25 *Commiſſiones*] Conflictus ex provocatione.

(ii) Apud SERVIUM, in *Æn.* XI. Vide *Fragmenta* SALLUSTII, Lib. VI. Cap. 25. pag. 102. Ed. Waſſ. *J. B.*

CAPUT

CAPUT XII.

TEMPERAMENTUM CIRCA VASTATIONEM, ET SIMILIA.

I.

1. Res alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedat necesse est: aut necessitas talis, quæ in primi [1] dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium, quo usurus sit furiosus, periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi [a] diximus: aut debitum aliquod procedens [2] ex inæqualitate, nimirum ut [3] res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut [4] meritum aliquod malum, cui pœna talis par sit, aut cujus mensuram pœna non excedat: nam, ut recte notat [b] sani judicii theologus, ut propter pecora

a Lib. II. c. 11. §. 9.

b Vict. de jure belli n. 52. & 56.

GRONOVII.

1 *Dominii institutione excepta*] Neque enim privatis dominis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena, quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsumuntur & ei homini regressum dedisse ad primævam facultatem usurpandi quidvis ad sui conservationem: præsertim si, qui aliena re abutitur, eamque consumit, sciat habendum sibi habeatque propositum illius rei, quandoque possit, domino restituendæ ac farciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur possessori, quasi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona, aut eorum, quos mei officii est defendere.

GRO-

pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius [a] vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo, ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt [5] ut absit injuria.

a Lib. V. c. 11.

2. Cæterum, [6] nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit, nullo suo bono nocere alteri. Ideo, qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa, quam annotavit [b] Onosander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ εὐσία τρέφει. *Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & [a] pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia.* a quo non discrepat illud [c] Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, *boni est Imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario [d] Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.*

b Strat. c. 6.
c In Plat. de Republ. pag. 389.
d Lib. IV. c. 9. n. 8.

3. Et illa quidem populatio ferenda est, [7] quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit: quo genere belli usus [e] Halyattes in Milesios, Thraces [f] in Byzantios, Romani [g] in Campanos, [h] Capenates, Hispanos, [i] Ligures, Nervios, [k] Menapios. At, si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia [8] odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores, quæ dissuadeant.

e Herod. l. I. c. 17.
f Polyb. lib. IV. c. 45.
g Front in. Strat. III. c. 4. n. 11.
h Liv. lib. V. c. 12.
i Idem, Lib. XXXIV. 17. XL. 39.
k Cæs. de bello Gal. lib. VI. c. 3. 6.

II. 1. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus, ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat [l] lex divina, quæ in [9] vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum, addita causa, quod

l Deuter. XX, 19. 20.

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] *Philo* de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. *solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* (Pag. 891. D.) Idem in Diris: διττὰν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. *duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.* (Pag. 930. A. init. lib.)

GRONOVII.

5 *Ut absit injuria*] Ut vastemus & vexemus alienas res sine peccato.

6 *Nisi causa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi, ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in summa re aliquid profligemus.

9 *Vallum belliqne opera*] Aggeres & machinas.

GRO-

quod non ut homines, ita & arbores adverſum nos in prælium conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine [b] Philo [a] etiam ad

[a] *De creat. magiſtr.* p. 734. C.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejusdem ſcriptoris locus de humanitate dignus & ipſe qui huc transſcribatur: *ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδήγε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς· πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτε καὶ τροφαὶ δεύτεραι. καὶ προσυπερβάλλων, οὔτε τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀπέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῶν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθραν, καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ᾽ οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν κατ᾽ εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἐχθροῦ πρακτέον δι᾽ ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα· τὰ δ᾽ ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. οὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιρροίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐτελειογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ᾽ αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν·* Æquitatem ſuam etiam largius diſpenſans Moſes, valde ea ubertim ac liberaliter utitur, deſcendens a ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra naſcuntur, de quibus nunc dicendum eſt, quando de hominibus ut præſtantiſſimis, & aliis, quæ animam ſentientem nacta ſunt, jam egimus. Diſerte itaque vetuit aut exſcindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundatia alimentorum inſtruatur humanum genus: abundent autem non modo neceſſaria, ſed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Neceſſariæ enim fruges, ad homines nutriendos ſepoſita res. ad delicias vero omnium de arboribus naſcentium varietas. quæ ſæpe, ubi alia deficiunt, ſuccedunt in alimentorum

ad agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis, quæ & mites sunt & mites fructus ferunt, irasceris? an vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his, quæ faciunt aut facere minantur, stirpitus evellendæ sint? quin prosunt victoribus, præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem; non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Josephus vero [a] ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se, cum belli causæ non sint, perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud [b] Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν· *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.*

[a] *Ant. Jud.* IV, 8. p. 130. B.

[b] *De Vit. Pyth.* Cap. XXI. §. 99.

2. [c] Porphyrius vero mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, [10] consuetudine ut puto

torum locum. Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non finit: præcipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans, iram in homines conceptam erogari in ea, quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non præsens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit, eos, qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rursum fœderatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant, quæ usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nullæ supervenire posse inimicitiæ, & ita tractandas offensas, ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat, quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ suæ vehementiæ; seque accuset, ubi res sanari amplius non potest, oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent, quæ ad bellum sunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non possint in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hostile: quin amica omnia, utilia omnia. mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non exstirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei, ut communi rerum omnium & optimo præsidi, fuit, illæsam præstare non animantibus tantum, sed & terræ fœtibus, vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad sylvestrium morem fœcunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur. (Pag. 712, 713. *Edit. Paris.*)

c *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κᾂν τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.* (Pag. 394. Edit. Lugd. 1620.)

GRONOVII.

10 *Consuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

GRO-

puto interprete, etiam ad [11] animantia ruris operi inservientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, d legem hanc porrigendam ad rem quamvis, quæ [12] sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante [a] Polyæno, ὐκ ἐπέτρεπεν ὔτε οἰκίαν ὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, ὐ μὴν ὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exscindi.* Exstat & lex Platonis de republica [b] quinto: μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, *ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

a Strateg. Lib. III. c. 10. n. 5.

b Pag. 470, 471. Tom. II. Ed. H. Steph.

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat [c] Cicero: ubi tamen foede tractati erant Romanorum legati; idemque alibi [d] horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius [e] Romanorum lenitatem, victa Capua, quod non sævitum sit incendiis ruinisque e in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud [f] Senecam:

c Off. I. c. 11.

d Pro domo sua ad Pont. c. 23.

e Lib. XXVI. Cap. 16.

f Troadibus: vers. 286, & seq.

Equi-

GROTII.

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores. [Vide SELDEN. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 15. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta rustica.

12 *Sine causa*] In nullum usum nostrum.

GROTII.

e *In tecta innoxia murosque*] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam apud *Procopium* Gotthicorum III. πρότερον μὲν κάλλη ὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιωτεύειν ἐπισαμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶν γε ἀξυνέτων εἰκὼν, καὶ γνώρισμα τῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως ὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑσέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μέν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνυσι ὖσαι, μεγίση τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. ὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασαι, ὐδὲ χρόνυ βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθυς τε καὶ κάλλυς ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος, ἀνδρῶν δὲ ἀρίσων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνυ τε μῆκος καὶ πλύτυ ἐξυσίας ὑπερβολὴ, τά τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς, καὶ τεχνίτας ἀνθρώπυς ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. ὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵανπερ ὁρᾷς, κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥσε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τὺς ἀνθρώπυς τῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται γὰρ τὺς μὲν προγεγενημένυς τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τὺς δὲ ὕσερον ἐπιγενησομένυς τῶν ἔργων τὴν θέαν. τύτων δὲ τοιύτων ὄντων, ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι, ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τῦ βασιλέως ἐν τῷδε τῷ πόνῳ, ἢ

Equidem fatebor (pace dixiſſe hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui: ruere & æquari ſolo,
13 *Etiam arcuiſſem.*

4. Sane docet nos ſacra hiſtoria, urbes *a* quaſdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem [14] arbores Moabitarum *b* juſſas exſcindi. Verum non factum id odio hoſtili, ſed in juſtam deteſtationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æſtimata.

a Joſ. VI.
b II *Reg.* III, 19.

III. 1. Secundo [15] eveniet quod diximus etiam in dubia agri poſſeſſione, ſi magna ſpes ſit celeris victoriæ, cujus præmium &

ἢ περιέσῃ, ἂν οὕτω τύχοι. ἢν μὲν οὖν νικώῃς Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τὴν ἑτέρου του, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας, κτῆμά τι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληρῶσθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἥπερ ἐφ᾽ ἑκάτερά σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac ſic exiſtimatum eſt, ſpecioſa ſtruere opera, ſapientum eſſe & civilis vitæ ſcientum: ſtructa demoliri, ſtultorum & vecordis animi ſigna ad poſteros transmittere non erubeſcentium. Romam conſtat urbium, quas ſol adſpicit, maximam eſſe ac ſpectatu digniſſimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis ſplendoriſque proceſſit, ſed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immenſa ſeries, multa ſæcula, divitiarum ſtupenda congeries, tum alia, tum artificum primos huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta ſuæ virtutis poſtfuturis reliquere. Quare in eam ſævire id vero injuriam ſit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero ſpectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum ſe habeant, cogita de duobus alterum neceſſario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna ſit ſuperior. Si tu Victor, everſa urbe, non alienam, ſed tua perdideris? eadem ſervata, poſſeſſione frueris omnium ſpecioſiſſima. ſi adverſa tibi ſors ceciderit, Roma per te incolumi, repoſita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem ſpem miſericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, ſed & digna facto fama te ab hominibus univerſis ſequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata eſt: nam potentum quales ſunt actiones, talis exiſtimatio.* (Cap. 22.) Vide et legem Friderici I. apud *Conradum* Abbatem *Urſpergenſem*, et de Friderico comite Palatino chronica *Melanchthonis*.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuiſſem*] Adde *Sen.* Hippoly. 805. Vetuiſſem, vel prohibuiſſem, ſi potuiſſem.

14 *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile eſt odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes ſuadentes ceſſent, vel ſint validiores, quæ diſſuadeant, ubi nondum quidem in poteſtate noſtra res ſunt hoſtium, ſed credimus & ſperamus, alibi brevi adjudicatum iri, & res eas noſtras fore.

& ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante [a] Justino, a populatione Asiæ prohibuit, [f] *parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea, quæ possessuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus [b] loquitur, iter facere tanquam [16] per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens, ne Lydiam populandam militi daret, [c] *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.*

a Lib. XI. c. 6.
b Vita Flamin. pag 371. D.
c Herodot. Lib. 1. c. 88.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba [17] Thebaidibus Senecæ, (vers. 558, & seq.)

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis esse nullam: quin tuæ causæ nocet
Ipsum hoc, quod armis uris infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par sensus apud Curtium [d] illis verbis: *quicquid non corrupissent,* [18] *hostium esse confessi.* Unde non longe abeunt ea, quæ [e] Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium [19] fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro [f] Polybii XVII, cujus verba latine hunc in modum vertit [g] Livius: *in bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque* [20] *collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus*

d Lib. IV. c. 14.
e Ep. 7, 9. 10. Lib. IX.
f Cap. 3.
g Lib. XXXII. 33.

GROTII.

[f] *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. *Procopius* initio Vandalicorum secundi. (Cap. 1.) Apud *Helmoldum* lego lib. 1, cap. 66. *Nonne terra, quam devastamus, terra nostra est, & populus, quem expugnamus, populus noster est? quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt, quæ *Bembus* habet libro IX (fol. 149. vers. *Edit Venet,* 1551.) *Paruta* vero contra Germanos libro historiæ VI.

GRONOVII.

16 *Per concessam*] Deditam & ipsorum potestati permissam.

17 *Thebaidibus*] Phœnissis.

18 *Hostium esse confessi.*] Prodentes desperationem de victoria: nam si sperarent, se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo subvectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

20 *Collatis signis*] Acie aperta.

urbibus parcere, quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam [21] *de quorum possessione dimicetur tollentem, nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. 1. Tertio idem fiet, si hostis habere [22] possit aliunde, quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem [a] in oratione, qua Lacedæmonios suos a bello in Athenienses dehortatur, quærit, quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum a se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea, quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu, ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu [23] in Belgico-Germanico bello nuper vidimus.

a Lib. I. c. 80, 81.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut [g] Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων εὼμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί· *agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi a periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν· *hostium agros neque urunt, neque excindunt arbores.* Postea: [b] οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι, πάσης ἀδικίας ἀπέχονται. *hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præstatur.*

b Cap. 40. ejusdem Lib. II.

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait [c] Xenophon, ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* [h] Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut

c De Cyri inst. Lib. V. c. 4. §. 13.

GROTII.

[g] *Diodorus Siculus*] Libro II. (cap. 36.)

GRONOVII.

21 *De quorum possessione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis *Justini* 28, 3.

22 *Possit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra præsidia siti, utrinque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, ex parte Hispanorum Belgis.

GROTII.

[h] *Sic Timotheus*] De Megarensibus idem prodidit *Plutarchus* quæstionibus Græcis. (Qu. 17. pag. 295. B.) de Totila, cum Romam obsideret, *Procopius* Gotthicorum III τοὺς μέντοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ἧπερ εἰώθεισαν, ἐσαεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας.

a Strateg. Lib. III. c. 10. §. 5, 9. b Oeconom. II. p. 507. A. c Bell. Hisp. pag. 291.

ut [a] Polyænus narrat: imo, quod [b] Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt [c] Appianus. Idque ipſum [24] in eo quod diximus Belgico-Germanico bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

d C. 2. De Treug. & pac. e L. 7. C. Quæ res pignor. f Nic. Damaſc. Excerpt. Peireſc. p. 517. g Ælian. V, 14. Var. Hiſt. Dion. Chryſ. orat. LXIV. pag. 592. D. h Lib. XV. c. 31.

4. Hos mores humanitatis magiſtri [25] canones [d] Chriſtianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, ſed & animalia, quibus arant, & ſemina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam, ex qua civiles leges, [e] quæ ad arandum uſui ſunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas [f] ac Cyprios olim, poſtea [i] apud [g] Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus ſint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet [k] [26] Rhodiorum oratio ad Demetrium [27] urbicapum, pro pictura Ialyſi, ſic a Gellio [h] latine expreſſa: *quæ malum ratio eſt, ut tu imaginem iſtam velis incendio ædium facto disperdere? nam, ſi*

tas. agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, ſed juſſit eos, ita ut ſoliti erant, terram perpetuo ſecuros colere, modo ad ipſum tributa perferrent. (Cap. 13.) *Caſſiodor.* XII, 5. *Defenſorum maxima laus eſt, ſi, cum illi videantur prædictas regiones protegere, iſti non deſinant patrioticas poſſeſſiones excolere.*

i *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneſo. *Varro* II. de Re Ruſtica, (cap. 5.) *Columella* principio libri VI. His adde *Plinium* VIII. 45. *Ælianum* de hiſtoria animalium II, capite ultimo. *Porphyrium* II. de abſtinentia, (pag. 173, & ſeqq.) *Vegetium* III. de Arte Veterinaria.

k *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] De hac re vide *Plinium* hiſtoriæ naturalis VII, 38. & XXXV, 10. & *Plutarchum* Demetrio. (pag. 898. E.) Senſus idem in epiſtola Beliſarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

24 *In eo, quod diximus*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (eſt autem de mercibus, quæ in hoſtiles regiones hinc, præter arma, portabantur,) ſed quod conſtat, integras bellicas naves Amſtelædami emtas inſtructasque cum diſſimulatione magiſtratuum, quibus hoſtis adverſus Batavos uteretur: ne ſcilicet, cum ſat eſſet aliorum locorum, ubi parari poſſent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obſeſſa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobiliſſima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etſi facilius inde capi urbs potuiſſet, teſte *Plinio* 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Ialyſus iſte inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Poliorceten Antigoni Coclitis filium.

28 Cum

si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum [28] *cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius [a] rabiosi esse animi ait, ea perdere, quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante [b] Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem [c] postea: *majores nostri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis* [29] *levia videbantur.*

[a] *Lib.* v. *c.* 11.
[b] *In Verr.* iv, 54.
[c] *Ibid. c.* 60.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam, quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut [30] alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, [1] suadet rerum divinarum

GRONOVII.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hostiliter lacerasse. Sic *Gellius*. At *Plinius* etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5. 2.

GROTII.

1 *Suadet rerum divinarum reverentia*] *Polybius* in excerptis Peirescianis: (pag. 45.) *τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ Θεῖον ἀσεβεῖν, τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere, summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur*, *Lampridio* referente, (cap. 49.) *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale *Plinius* naturalis historiæ XVI, 40. Ἱερῶν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφῃρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus.* *Appianus* id habet civilium III. (Pag. 516.) De Agesilao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* (Corn. Nepos, cap. 4.) De Agesilai sanctimonia in hac re etiam *Plutarchum* vide (pag. 606. A.) Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla (Pag. 459. C. D.) *εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέντοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες, οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν· in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto e Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea mul-*

a Syl. de bello p. 3, n. 5.

narum reverentia, [a] inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamſi forte ſententiis quibusdam aut ritibus diſſideant.

b Lib. IV. c. 97.

c Lib. I. c. 29.

2. Thucydides [b] jus ait fuiſſe inter Græcos ſui temporis, ἰόντας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut, qui in hoſticum impetum facerent, a locis ſacris abſtinerent.* Alba a Romanis diruta Deum templis temperatum ait [c] Livius. De Romanis, Capua capta, ſic Silius libro XIII, (verſ. 316, & ſeqq.)

Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Relligio & ſævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa ſub uno
In cinerem (aa) *ſediſſe rogo.*

d Lib. XLII. c. 3.

e Idem, Lib. XLIV. c. 7.

f Lib. IV. pag. 188. Ed. Pariſ. Caſaub.

Adverſus Q. Fulvium Cenſorem dictum narrat [d] Livius: *obſtringere eum religione populum Romanum* [31] *ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non iidem ubique Dii immortales ſint, ſed ſpoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus, [e] ad Dium cum veniſſet, [32] metari ſub ipſo templo, ne quid in loco ſacro violaretur, juſſit. Narrat Strabo [f] Tectoſages, qui cum aliis [33] pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis cauſa domi easdem cum additamento conſecraſſe.

g Lib. II. 1.

3. Ad Chriſtianos ut veniamus, commemorat [g] Agathias, Francos templis peperciſſe, ut qui cum Græcis eſſent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci ſolitum, quod (ne

multoque honore ac ſanctimonia auxerant. Adi & *Vitruvium* lib. II. (Cap. 8) *Dionem* XLII. (pag. 234. A. *Ed. H. Steph.*) *Plutarchum* Cæſare (pag. 720. E.) *Brodæum* V. miſcellaneorum c. 29. Gabao Maurus ipſe, non Chriſtianus, honorem volebat haberi Chriſtianorum eccleſiis, contra quam facerent Vandali, quibus ſperabat iratum fore, quisquis ille eſſet, Chriſtianorum Deum. Teſtatur hoc *Procopius* Vandalicorum I. (*Cap. 8.*) qui & Perſicorum II, (*Cap. 9.*) Chosroën, Perſam non Chriſtianum, eccleſiæ Antiochienſium Chriſtianorum ait peperciſſe. Juſtinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, (*Cap. 9.*) retinere apud ſe non auſus eſt res illas, quas Hieroſolymorum templo Veſpaſianus abſtulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam aſportaverat Gizerichus. De ſanctimonia a Mahumetiſtis ſervata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis ſociorum oſſa erant condita, teſtis eſt in itinerario Judæus *Benjamin.*

GRONOVII.

31 *Ruinis templorum*] Male omiſſum: *templa ædificantem.*

32 *Metari*] Caſtra poni.

33 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholoſanum. Juſtin. 32, 3.

(aa) *Traxiſſe* habent MSS. & ex illis nupera atque adcurata Editio: unde fecerant *tranſiſſe.* Neſcio unde ſuam lectionem *ſediſſe* habeat noſter: quanquam, poſt illum, ita quoque locum laudat *J. G. Grævius*, Vir Eruditiſſimus, in CIC. *Verr.* IV. 55. *J. B.*

GRO-

(ne profanarum gentium, quæ multa sunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα [a] Scriptores vocent) [m] in Gothis Romæ captoribus sic laudat [b] Augustinus; [n] *testantur hoc martyrum loca & basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miserantibus* [34] *hostibus, quibus* ([o] malim, *qui*, nam distinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes* [p] *postcaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

[a] *Diod. l.* XIX. *c.* 73.
[b] *Libro* I. *de Civit. Dei, c.* 1.

VII. I. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis, [35] quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam [36] jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contemta humanitate. [37] Summam esse rationem ajunt [c] jurisconsulti, quæ facit

[c] *L.* 43. *D. de Religiosis.*

GROTII.

m *In Gotthis Romæ captoribus*] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud *Cassiodorum* XII, 20. *Rex Alarichus apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, devotione largissima deleret excessum.*

n *Testantur hoc martyrum loca*] Exscripsit hunc locum *Isidorus* in Chronicis Gotthicis Æra CCCC XLVII.

o *Malim, qui*] Omnino sic legendum ostendit *Orosius*, eandem historiam referens lib. VII. c. 28. [Nihil mutant tamen postremi Editores, e familia Monachorum *Benedictinorum. J. B.*]

p *Postcaquam ad loca illa veniebant*] Eisdem apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste *Procopio* Gotthicorum II. (Cap. 4.) Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit, vide *Zosimum* libro IV. (Cap. 40. Ed. Cellar.) de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud *Simlerum*: (Pag. 302. *Ed. Elzevir.*) *Nicetam* Alexio, Manuelis filio: (*Cap.* 4.) eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculus culpat ob violatas Antiochiensium ecclesias, (*cap.* 9.)

GRONOVII.

34 *Hostibus quibus*] Nihil mutandum, sed intelligendum; isti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quosdam hostium tam fuisse misericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, sponte ducerent im templa, ne, si in alios vincentium non tam misericordes incidissent, irrita foret prior clementia.

35 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipsa corpora defunctorum collocata non sunt.

36 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

37 *Summam esse rationem, quæ facit.*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus, (*vers.* 95, & seqq.)

> Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
> Ναὲς τε τύμβες θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
> Ἐρημίᾳ δὲς, αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

> *Homo quisquis urbes vastat & Dis Manibus*
> *Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:*
> *Nam similis ipsum pestis excidii manet.*

a Philostrat. Lib. V. c. 16 Ed. Olear. Apollonius *a* Tyanæus q de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι ἐς τὲς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus (bb), qui *Deûm* 38 *face miscuit aras.*

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν ἐς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit *b* Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat *c* Dio, καθελεῖν ἐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ 39 victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero *d* Verrina quarta: & ibidem addit, (cc) hostes esse aliquos, qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem *e* alibi Brenni bellum 40 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 41 Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis *f* Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεὲς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius *g* nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum; etiam furorem, ac scelera. Florus

b Punic. pag. 83.
c Lib. XLII. pag. 234.
d Cap 55.
e De Divin. 1. 37.
f Lib. XIV. c. 64.
g Lib. XXXI. c. 26. 30. 31.

GROTII.

q *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] Ut & alteram de Epopeo *Diodorus Siculus.* [Excerpt. Peiresc. pag. 221. e Lib. VII.]

GRONOVII.

38 *Face miscuit*] Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

39 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

40 *Fano Apollinis*] Delphico. *Justin.* 24, 7. 8.

41 *Pyrrhi, qui Proserpinæ*] *Livius* 29, 18.

(bb) En ipsa verba Poetæ:

> *Præcipue quum sacrilegus face miscuit arces*
> *Ipsius* [Herculis] *immeritæque domos ac templa Sagunti*
> *Polluit, & populis furias immisit honestas.*

Sylv. Lib. IV. Sylv. VI. vers. 82, & seqq. *J. B.*

(cc) Hoc paullo ante legitur: *Non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum & consuetudinis jura retineret &c.* Caput in ora libri indicavimus. *J. B.*

Florus [a] de eodem, r *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſæviit.* Eandem hiſtoriam tangens Polybius hoc addit [b] judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα μήθ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὴν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; *quæ neque nobis ad bellum futura ſunt uſui, nec hoſtibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis ſimulacra & ſimilia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ eſſe opera?* atque ibidem talionis non admittit excuſationem.

a Lib. II. c. 7. n. 4.
b Lib. V. c. 11.

VIII, 1. Quanquam vero proprie [42] inſtituti noſtri hic non eſt, quid ex uſu ſit, inquirere, ſed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius eſt; tamen [43] ipſa virtus, vilis hoc ſæculo, ignoſcere mihi debet, ſi, quando per ſe contemnitur, ex utilitatibus ipſi pretium facio. Primum igitur moderatio iſta in ſervandis rebus, quæ [44] bellum non morantur, magnum hoſti telum eripit, deſperationem. Archidami dictum eſt apud [c] Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς, [45] ἀληπτοτέρους ἔχειν. *terram hoſtilem non aliud quam [46] obſidem cenſete, tantoque meliorem, quanto magis exculta eſt: quare & ut plurimum ei parcendum eſt, ne deſperatio hoſtes reddat [47] invictiores.* s Idem Ageſilai conſilium [d], cum Acarnanibus, contra quam ſentiebant Achæi, [48] liberam reli-

c Lib. I. c. 82.
d Xen. hiſt. Gr. IV. c. 6. n. 13.

GROTII.

r *Philippus ultra jus Victoriæ in templa, aras ſepulchra ſæviit*] Simile Pruſiæ factum deteſtatus *Polybius* cujus verba *Suidas* ſervavit in vocabulo *Pruſiæ*, et excerpta Peireſciana. (pag. 337.)

s *Idem Ageſilai conſilium*] Meminit et *Plutarchus* Ageſilao. (Pag. 608. B.)

GRONOVII.

42 *Inſtituti noſtri hic non eſt*] Quippe quod τοῦ πολιτικοῦ.

43 *Ipſa virtus vilis.*] Non debet alienum aut putidum videri, ſi, quod honeſtum eſt et per ſe ſine ulla mercede probandum, id ſtudeam perſuadere et commendare per commoda, quæ ſecum trahit, quando eo ſæculo vivimus, quo nihil, niſi quod utile eſt, appetitur.

44 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

45 Ἀληπτοτέρους ἔχειν.] Forte, ἀλειπτοτέρους, nam ἄλειπτος, ἀνίκητος, ἀκαταγώνιστος. *Salmaſ.* ad hiſt. Auguſt. p. 333.

46 *Obſidem*] Nam qui agros hoſtium tenent, perinde eſt ac ſi obſides eis extorſiſſent: quorum recipiendorum ſpe ad ſaniora conſilia cogi poſſunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conſervati fuerint.

47 *Invictiores*] Difficiliores.

48 *Liberam reliquit ſementem*] Vetuit, dum in arando ac ſerendo occupati eſſent, ullam vim a ſuo exercitu fieri.

reliquit sementem, ajens, quo plus sevissent, eo [49] pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit [a] satyra: [50] *spoliatis arma supersunt.* Livius narrans [b] captam a Gallis urbem: *placuerat,* inquit, *principibus Gallorum, non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis,* [51] *id pignus ad flectendos hostium animos haberent.*

a Juvenal. VIII, 124

b Lib. V. c. 42.

2. Adde quod [52] speciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud [c] Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat,* ait, *non id modestia militum aut ducis,* [53] *nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar de Pannoniis rapina abstinebat. Causam [d] Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *sperabat enim fore, ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura, quam supra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait [e] Polyænus, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.* [t] De Quintio &, qui cum eo erant, Romanis Plutarchus, cum quæ supra diximus commemorasset, [f] addit: *hujus modestiæ non multo post fructum cepere. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate, quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat [g] Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei.*

c Lib. XXIV. c. 20.

d Lib. XLIX. p. 472. D.E.

e Lib. III. c. 10. n. 9.

f Pag. 371. D. Vit. Flam.

g Lib. IV. c. 3. n. 14.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius [h] in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi,*

h Lib. XXVI. c. 38.

GROTII.

t *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

49 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

50 *Spoliatis arma*] Cum superest nihil præter arma, acrius eis utuntur.

51 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

52 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in potestate sunt, est signum judicantis hæc sua esse sperantisque se obtinere illa posse, universi belli victoria.

53 *Nisi ad conciliandos*] *Nisi* pro *sed.*

animi, sed cæterorum etiam: quippe [54] *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

4. Verissimum autem sentio, quod a theologis [a] quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum, qui Christianos se & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus, & si quid his simile est, intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua (dd) urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia, (ee) quam quod Thebas evertisset.

a Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31. dub. 7. num. 127.

GRONOVII.

54 *Ad plures*] Plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

(dd) Testis est ÆSCHINES: Ἐν οἷς ἔνορκον ἦν τοῖς ἀρχαίοις, Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν &c. Orat. de male obita legat. *pag.* 262. A. Edit. Basil. 1572. *J. B.*

(ee) Vide, inter alios, PLUTARCHUM, *Vit. Alexandr.* pag. 671. B. *J. B.*

CAPUT XIII.

TEMPERAMENTUM CIRCA RES CAPTAS.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I.

1. Sed neque peccato vacare, aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe [a] si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere, quam [1] causa subest debendi in hoste:

GROTII.

a *Si id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud *Bembum* I. (fol. 12. *Ed. Venet.* 1551.)

GRONOVII.

1 *Causa subest debendi*] Donec nanciscamur id, quod nobis debetur.

a Vict. de jure belli n. 55. 56.

ſte: [a] excepto quod etiam extra eam ad [2] ſecuritatem neceſſariæ res poſſunt detineri, ſed reſtituendæ ceſſante periculo, in ſe aut in pretio, ſecundum ea quæ libro II, cap. II. tractavimus. nam quod & in re [3] pacatorum liceret, multo magis in re hoſtium licet. Hoc igitur eſt [4] capiendi quoddam jus, ſine acquirendi jure.

b Cajetan. in ſum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad c. peccatum. p. II. §. II. Vict. de jure belli n. 39. & 41. & Molina II, tract. diſp. 117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis poſſit, aut [5] ob inæqualitatem rerum, [b] aut [6] ex pœna, [b] poteſt ex utraque cauſa acquiri res hoſtilis, ſed cum diſcrimine tamen. nam ſupra diximus, ex debito illo priore [7] non res tantum debentis ſed & ſubditorum ejus, ex introducto jure gentium, quaſi fidejuſſione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud [8] quod in impunitate ſola aut externa vi judiciorum conſiſtit. Nam ſicut in res noſtras, ex conſenſu privato noſtro, ei quicum actum eſt, [9] non externum modo, ſed & internum jus quæritur, ſic & ex communi quodam conſenſu, qui ſingulorum conſenſum vi quadam in ſe continet, quo ſenſu lex πόλεως συνθήκη κοινή, (aa) *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuiſſe gentibus eo eſt credibilius, quia hæc lex gentium non (bb) ſolum majoris mali vitandi cauſa, ſed etiam juris cuique ſui conſequendi gratia introducta eſt.

II. At

GROTII.

b *Aut ex pœna*] Romani Pruſiam Attalo juſſerunt & damnum reſarcire, & pœnam inſuper pendere. [Habet Auctor noſter ex APPIANO ALEXANDRINO, *Bell. Mithrid.* pag. 172, 173. Ed. H. Steph. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœna*] Ex maleficio.

7 *Non res tantum debentis*] Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco ſunt.

8 *Quod in impunitate*] Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præſtat raptas defendenti pro ſuis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*] Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, ſed etiam, quod congruit juri naturæ, quale eſt quod poſt introducta dominia & ſalva conſcientia exigitur.

(aa) Vide ſupra, *Lib.* II. *Cap.* II. num. 3. *J. B.*

(bb) Omnes Editiones, etiam prima, habent heic *ſola*, quæ vox manifeſto mendoſa eſt. Mutavimus igitur, ut ſenſus poſtulabat, quemadmodum & initio Capitis, ubi etiam in omnibus Editionibus hactenus legabatur: *excepto quod etiam extra eam ad ſecur[illegible]* [illegible] ECESSARIAM *res poſ[illegible] detineri*; pro, *ad ſecuritatem* N[illegible] *res*: quæ menda a n[illegible] animadverſa, mirum ſane e[illegible]

II. At in altero debendi genere, [10] quod pœnale eſt, non video gentium conſenſu tale jus in res ſubditorum eſſe proditum. odioſa enim eſt talis rerum alienarum obligatio, ideoque [11] latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par eſt utilitas in poſteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud [12] eſt in bonis, poſterius hoc [13] non eſt, ideoque perſecutio ejus ſine damno omitti poteſt. Nec obſtat quod ſupra [a] de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod [14] civitas puniri poterat, ſed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id eſt, judicium reddere in ſontem: quod debitum ex officio ad [15] prius illud, non ad [16] poſterius debendi genus refertur: aliud enim eſt debere punire, aliud debere aut poſſe puniri, [17] quanquam ex ceſſatione circa illud hoc ſequi ſolet, ſed ita ut diſtincta ſit cauſa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res ſubditorum hoſtilium non poterunt, ſed eorum duntaxat qui ipſi deliquerint, in quibus & magiſtratus continentur qui delicta non puniunt.

III. Cæterum res ſubditorum & capi & acquiri poſſunt, non tantum ad conſecutionem [18] debiti primarii, unde ortum eſt bellum, ſed & [19] ſubnaſcentis, ſecundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et ſic accipiendum eſt, quod ſcribunt [b] theologi quidam, capta in bello [20] non compenſari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum [21] ſecundum ſanum judicium ſatisfactum ſit de eo damno, quod in ipſo bello datum eſt.

[a] *Lib.* III. *c.* 2. *n.* 3.

[b] *Silv. verb. bell. n.* 10. *Vict. n.* 51. *Bart. in l. ſi quid bello. D. de capt.*

GRONOVII.

10 *Quod pœnale eſt*] Ex maleficio imperantis & magiſtratuum oritur.

11 *Latius produci*] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuiſſe ad ſatisfactionem aut compenſationem.

12 *Eſt in bonis*] Ita ut ſi perſequi ceſſes, tuo careas.

13 *Non eſt*] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

14 *Civitas puniri*] Aliquid deliquerat noxam nocendo, ſed quod negligentius egerat in alieno dolore æſtimando.

15 *Ad prius illud*] Ex inæqualitate.

16 *Ad poſterius*] Ex pœna.

17 *Quanquam ex ceſſatione*] Si poſtquam ex officio punire oportebat, in eo ceſſet, ipſe pœna ſeſe dignum reddat: atque adeo ex iſto ſæpius hoc exoritur & exiſtit: haud quaquam tamen hæc duo miſcenda & pro eodem habenda ſunt.

18 *Debiti primarii*] In quo cœpit injuſtitia.

19 *Subnaſcentis*] Ejus quod ex illo ſequitur & provenit.

20 *Non compenſari*] Non poſſe imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta ſunt, tanquam ſufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit cauſam bello: ſed jus eſſe victori ſuper illa, quæ tenet aut bello acquiſivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam ſatisfactionem poſcere.

21 *Secundum ſanum judicium*] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

a Lib. XXXVII. c. 35. b Lib. XXXIII. c. 1. c Lib. I. c. 117.

est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio [a] narrante, [c] impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum [b] est *impensas belli lege justa* (cc) *suscepturus:* apud Thucydidem [c] damnantur Samii *χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι*, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus, [22] latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immisericordiæ reus erit, si inopem [23] debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis, si is ipse debitor in id debitum venerit [24] sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. d [25] *Miserabile enim est,* ut ait [d] pater Quintilianus, *sponsoris periculum.* Tamen [26] tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

d Declam. 273.

2. Quare [e] exigit humanitas, ut his, qui extra culpam sunt belli,

GROTII.

c *Impensam, quæ in bellum facta esset*] Meminit *Polybius* excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis *Appiano*. (Pag. 213.) morem hunc pro se allegat rex Poloniæ, apud *Thuanum* libro LXXIII. anno CIↃ IↃ LXXXI. Sic apud *Homerum* Iliados Γ. vocem *τιμὴν* scholiastes interpretatur *πρόστιμον τοῦ πολέμου· λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ πόλει κτημάτων.* *belli æstimationem, dimidium nempe rerum, quæ in urbe erant.* (Ad vers. 286.)

d Miserabile enim est, *ut ait pater Quintilianus*, sponsoris periculum] Addit, salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire, quam si recipere a debitore non possit. Bene *salvo pudore.* nam sponsores appellare, videtur habere quandam *δυσωπίαν*, ut ait *Cicero* ad Atticum XVI, 15. (Vide *Noodt*, Jul. Paul. Cap. XI. *J. B.*)

GRONOVII.

22 *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*] *Cic.* pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendunt vi ac necessitate coacti.*

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis studio.

25 *Miserabile*] Dignum favore ac misericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

(cc) Est apud JUSTINUM, *belli lege victi*, nec ulla varietas lectionis notatur in Editione Græviana, nec in ultima V. Cl. *Abr. Gronovii*, J. B.

GROTII.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia, ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remi-

belli, quique [27] non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relinquantur res iſtæ, quibus nos facilius quam ipſi careamus, præſertim vero ſi ſatis appareat, illos ipſos id, quod eo modo amiſerunt, a civitate ſua non recuperaturos. Huc pertinet quod, Babylone capta, Cyrus [a] militibus dixit: ἔχετε ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· *injuſte quidem non poſſidebitis quæ tenetis; ſed ſi quid non auferetis hoſtibus, id veſtræ erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, [b] cum [28] in ſubſidium introductum ſit jus hoc in bona ſubditorum innocentium, quamdiu ſpes eſt nos noſtrum ſatis facile conſequi poſſe ab originariis debitoribus, aut ab iis, qui jus non reddendo ſponte ſua debitores ſe faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamſi concedatur cum ſtricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

4. Exempla hujus humanitatis exſtant paſſim in hiſtoria, præſertim Romana, ut cum agri, hoſtibus devictis ea conditione conceſſi [c] ut in civitatem venirent, id eſt, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, [d] honoris gratia, [f] veteri poſſeſſori relinquebatur. Sic a Romulo [e] Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis [f] Alexander Macedo agros quos habuerant, dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi ſæpe legas: & ſupra diximus, non perſonis tantum, ſed & rebus agros colentium, cum laude & ex pio canonum præſcripto parci, ſaltem ſub tributo; & ſub ſimili tributo ſolere & [29] mercibus concedi a bello immunitatem.

a Xenoph. de Cyri Inſt. Lib. VII. c. 5. n. 26.

b Ægid. Reg. de actibus ſupern. diſp. 31. dub 7. n. 117.

c L. 16. D. de acq. rer. dom.

d d. l. 16. l. 15. §. 2. D. de rei vind. Vict. de jure belli n. 40. Silv. in verb. bellum p. 1. §. 10. n. verſ. 3.

e Liv. 1, 15.

f Arrian. Lib. III. c. 17.

remiſit, dicens non de omnibus rebus, ſed de imperio & honore inter ipſos certari. Narrat *Plutarchus* Demetrio. (*pag.* 891. A.) Vide & factum Sanctii Vaſconum regis apud *Marianam* lib. XI. cap. 16.

f *Veteri poſſeſſori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Romani veteres ne hoſtibus quidem victis omnes agros adimebant, ſed cum eis partiebantur.* (Pag. 516.) Sic & Vandalos in Africa, & in Italia Gotthos feciſſe, hiſtoriæ nos docent.

GROTII.

27 *Non alio quam fidejuſſorio*] Hanc unam ob cauſam, quod tanquam ſponſores interceſſerunt.

28 *In ſubſidium*] Κατὰ δεύτερον πλοῦν· altero, vel repetito aut mutato curſu, ut ſi regia via nequeas, hoc velut transverſo tramite ad jus tuum perveniat.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hoſtilia loca ſupportent.

CA-

CAPUT XIV.

TEMPERAMENTUM CIRCA CAPTOS.

I.

1. Quibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, [a] si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet [1] eo usque licita sit talis acquisitio, quo usque debiti aut primarii, aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur, nec ultra, justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque [2] in alios valide transfert.

a Vict. de Jure belli n. 41. Less. l. 11, c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum. p. 11, §. 11. Molina disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. q. 16.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium, hic quoque ea adhibere discrimina, quæ, cum de interficiendis hostibus ageretur, supra annotata sunt. Demosthenes *b* in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, [a] quod non omnes, qui inter hostes fuerant, servos fecisset: καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτά, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ᾽ ἐπέκρινεν. *neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

b Pag. 114. B.

II. 1. Sed

GROTII.

a *Quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset*] Filius ejus Alexander, Thebis captis, exemit servituti et sacerdotes, & eos qui decretis in se factis non adsenserant. narrat *Plutarchus* in vita ejus. (Pag. 670. E.)

GRONOVII.

1 *Eo usque licita sit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a suborientibus postea profectum causis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

II. 1. Sed primum notandum hic eſt, jus illud [3] quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate oritur, neutiquam [4] tam late patere, quam jus quod ex delicto naſcitur in eos, qui [5] pœnæ ſervi fiunt. Unde Spartanus quidam b [6] captivum ſe dicebat, (aa) non ſervum. nam ſi rem recte inſpicimus, jus hoc generale in captos ex bello juſto par eſt ei juri, quod habent domini in eos, qui ſe paupertate coacti in ſervitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miſeranda eſt eorum calamitas, qui non ſuo facto ſpeciali ſed regentium culpa in eam ſortem deveniunt. Δεινότατον δοριαλωτὰς γενέσθαι· *res acerbiſſima eſt, belli jure captivum fieri:* teſte a Iſocrate.

2. Eſt ergo [7] ſervitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chryſippea b definitio huic generi ſervorum optime congruit: *ſervus eſt perpetuus mercenarius,* Et lex Hebræa eum, qui inopia coactus ſe vendidit, diſerte mercenario comparat. (bb) Deut. xv, 18. 40. 53. & in [8] redemtura ejus operas

a Plataico. p. 300. A. Ed. H. Steph.

b Sen. de Benef. lib. III, c. 22.

GROTII.

b *Captivum ſe dicebat, non ſervum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, ὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γράφουσιν ἐλευθέρους· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus ſæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, ſcribunt liberos.* (Lib. *Quod omnis Probus liber*, pag. 870. E.) Nimirum ut apud *Theodecten* Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne ſervam nominare qui audeat?

[Habet hoc Auctor noſter etiam in *Excerptis ex Tragœd. & Comœd. Græc.* pag. 445. ſed non docet, unde hauſerit. Reperies apud ARISTOTELEM, *Politic.* Lib. 1. Cap. 6. pag. 302. B. *Ed. Pariſ.* ubi legitur: Θεῶν δ' ἀπ' etc. ut et in *Heinſii* Editione, cum Paraphraſi. *J. B.*]

GRONOVII.

3 *Quod quaſi ex fidejuſſione*] De captivis in ſervitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod ſinguli ſubjecti ſint quaſi ſponſores & ſecundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non ſolvente quaſi addici poſſint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœnæ ſervi*] §. 1. Inſtit. *de cap. dimin.* Obſerv. 1, 8. 77.

6 *Captivum ſe*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac ſi quis conduxerit hominem liberum, ut quoad vivat, ſibi operas præſtet, victus et neceſſariorum ſecurus, cum jure cogendi ſi negligens ſit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas et magis utiles operas edidit domino.

(aa) Refert id PLUTARCHUS, *Apophth. Lacon.* pag. 234. C. Tom. II. Ed. Wechel. *J. B.*

(bb) Heic mendoſe omnes Editiones

operas ita vult ipsi prodesse, sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino. Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo distat id quod impune [9] in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex [a] Seneca supra citavimus: *cum in servum omnia liceant, est aliquid quod* [10] *in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit [b]:

Κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Alibi item [c] Seneca: *servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo* [11] *conservi.* quæ & apud Macrobium [d] legas sensum plane eundem habentia cum Pauli [e] apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cœlo.* Et alibi [f] vult, dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant, qui ad talia [12] qualitatum discrimina non attendat. In constitutionibus [g] quæ Clementi Romano ascribi solent, legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ c ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus [h] servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis [i] Hebræi dictum: εἰ ἐστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· *si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

III. Jus

[a] 1, de Clem. c. 18.
[b] Apud Stob. Tit. 62.
[c] Ep. XLVII.
[d] Saturn. 1. 11.
[e] Colos. IV. 1.
[f] Eph. VI. 9.
[g] Lib VII. c. XIII.
[h] Pædog. Lib. III. Cap. 12. p. 307. Ed. Oxon.
[i] Syracid. c. XXXIII. vers. 12.

tiones, a prima usque, sese habent, Legendum, ut ad *Pufendorfium* obiter observavimus, *Levit.* XXV, 40, 53. et postea, pro *Deut.* XVIII, 50. reponendum, *Levit.* XXV, 27, 50. Res statim patebit inspicienti loca illa. *J. B.*

GROTII.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic et in epistola *Barnabæ* est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.* (Cap. 19.)

GRONOVII.

9 *In servum*] In servilem personam.

10 *In hominem*] In eundem, tanquam et hominem, ejusdemque sortis, cujus et domini sunt.

11 *Conservi*] Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo et naturæ.

12 *Qualitatum discrimina*] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a servo non distinguat.

GRO-

III. Jus ergo vitæ & necis, quod dicitur, in servum domino præstat, ut [13] domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem [14] religione exercendam, [15] qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca, [a] cum dixit: *in mancipio cogitandum, non quan-* a L. I, de
tum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui Clem. c. 18.
bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet: qui [b] & alibi, *quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si* b L. III, de
summo tenetur? quo loco comparat subditum servo, & ait Ben. c. 18.
[16] dispari titulo [17] paria in illos licere: quod certe [18] in hac parte vitæ adimendæ, & si quid eo accedit, verissimum est. *Majores nostri*, ait idem [d] Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt;* & [c] Plinius: *servis respublica quæ-* c Lib. VIII.
dam & quasi civitas, domus est. Cato Censorius, narrante [d] Plu- Epist. 16.
tarcho, si quis servus capital admisisse videretur, de eo suppli- d Pag.
cium non sumebat, nisi postquam damnatus esset, etiam con- 349. A.
servorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13. & deinceps.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, [e] non dominaberis ei dure,* ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc

GROTII.

d *Seneca*] Epistola XLVII.

e *Non dominaberis ei dure*] Vide *Mosem de Kotzi* præceptis jubentibus 147. 175. 178. & *collationem legum Mosis & Romanarum* titulo III. *Priscus* in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: *ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδείκνυνται. ἐφ᾽ ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους, μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισαι, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. οὐ δὴ γὰρ οὐδ᾽ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ᾽ αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον· καὶ νόμος ἐστίν, ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο· multo melius servos suos Romani tractant, patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahunt ab iis, quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint, id legis vim habet.* (Pag. 47. Edit. *Hœschel.*) Adde *legem Wisigotthicam* lib. VI, tit. V. c. 12.

GRONOVII.

13 *Ut domesticam habeat*] Ei mandare possit justum opus & ad id modica coërcitione cogere.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Dispari titulo*] Magistratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejus, ita nec domino servum.

nunc [19] prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi (cc), Deut. xv, 17. 45. 53. Ad quem locum sic [f] Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀκρασίας τὸν ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν· *Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: ac* [29] *divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet, dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritati. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Num quidnam æquum est,*
[a] De Clement. I. 16. ait [a] Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret domandi peritus magister: fiet enim formidolosus & contumax,*
[b] Cap. 17. *nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et [b] mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione sub homine hominem esse?* Hinc est
[c] Exod. xxi, 26, 27. quod Hebræa lege [c] servo aut ancillæ [g] non pro oculo tantum

GROTII.

f Philo] De specialibus legibus secundo. (*Pag.* 798. C.) *Cyprianus* ad Demetrianum *nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.* (Pag. 188. *Edit. Fell. Brem.*)

GRONOVII.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus, nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

20 *Divinæ legi justi regula*] Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

(cc) Heic etiam voluit dicere Auctor, *Levit.* xxv, 17, 43. 53. pro eo quod habent omnes Editiones. Et hinc patet, non a Typographis ortum esse mendum illud, quum in duobus locis diversis ita constanter unus Liber *Mosis* pro alio laudatus fuerit, numerusque Capitis eodem modo permutatus. *J. B.*

GROTII.

g *Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso*] Philo dicto loco: οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ᾽ ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δ᾽ ἀνθ᾽ ὧν ὑπέμεινε παρηγο-

tum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur.

V. 1. Sed & h [21] operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in sabbathi institutione, a nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii b epistola ad Paulinum, quæ sic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud* ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς [22] ἤπιος ἦεν, *& hoc nostrum* PATERFAMILIAS.

a Exod. XX, 10. XXIII, 12. Deut. XVI, 14.
b Lib. V. Ep. 19.

2. In eadem voce veterum humanitatem observat & c Seneca: *ne illud quidem videtis, quam [23] omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt,* i *servos familias.* Dion Prusæensis optimum regem d describens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον. *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* k Ulysses apud e Homerum servos, quos fidos reperit, apud se ait futuros eo loco, quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus f: l *gratius est [24] nomen pietatis quam [25] potestatis: etiam*

c Ep. XLVII.
d Orat. I. pag. 5. C.
e Od. Φ. vers. 215, & seqq.
f Apolog. c. 33.

ρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέου καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών· *sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio. ad quæ accedit & tertium, duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero sævoque domino exsolutus.* (Pag. 808. A. B.)

h *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epistola episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inserta est in *capitulare Caroli Calvi. Seneca* epistola XLVII. *non tanquam hominibus, sed tanquam jumentis abutimur.* De Atheniensium vero in servos lenitate vide *Xenophontem* de republica Atheniensium. (§. 9, & seqq. *Ed. Oxon.*)

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. *Seneca* epistola CVII.

k *Ulysses*] Cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ. *(vers. 138, & seqq.)*

GRONOVII.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

22 Ἤπιος ἦεν] Αἰεὶ. Helenæ verba de Priamo ἰλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nunquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitis pater. [Voces illæ, ἑκυρὸς δὲ, non leguntur apud *Plinium* in ulla Editione. Ex alio igitur loco reliqua potuerunt desumi; ut ostendunt *Seberi* & *Barnesii* Indices. *J. B.*]

23 *Omnem invidiam*] Ipso nomine ostenderint, se nec dominos invisos & odiosos, nec servos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, curæ sanguinis.

25 *Potestatis*] Juris & imperii.

GROTII.

l *Gratius est nomen pietatis quam potestatis*] Notat & *Cyprianus* testimoniorum III. §. 82. ad Quirinum: *domi-*

etiam familiæ magis patres quam domini vocantur. Hieronymus [a] five Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & conftitue, ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam feveritate exige reverentiam.* Auguftinus [b]: *Domeftica pax a juftis patribus ita olim adminiftrata eft, ut fecundum hæc temporalia bona* [26] *filiorum fortem a fervorum conditione diftinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus fuæ membris pari dilectione confulerent: quod naturalis ordo ita præfcribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum fit, & tam late vulgatum, ut* [27] *inique etiam dominantes hoc fe gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias funt, omnibus in familia fua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum confulunt.*

a Tom.I. pag. 114. Ed.Bafil.

b Lib. XIX. de Civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua fervos fignificabant, annotavit Servius (dd) ad illud Maronis: *claudite jam rivos, pueri.* nec diffimile quod Heracleotæ fervos fuos Mariandynos in [28] δωροφόρους, id eft, *donatarios*, appellabant, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Ariftophanem [29] vetus interpres Calliftratus notabat. Laudat Germanos [c] Tacitus, quibus fervi tanquam coloni habebantur. Theano in [d] epiftola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι,

c Germ. c. 25.

d Epift. 3. Opufc. 746. Mythol. Phyf. Eth.

dominos fervis, cum crediderint, mitiores effe debere; probatque id apoftoli *Pauli* ad Ephefios verbis. *Lactantius* libro V, cap. 15. *Nec alia caufa eft, cur nobis invicem fratrum nomen impertiamur, nifi quia pares effe nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore fed fpiritu metiamur, tametfi corporum fit diverfa conditio, nobis tamen fervi non funt: fed eos & habemus, & dicimus fpiritu fratres, religione conservos. Auguftinus* de moribus ecclefiæ catholicæ I, 30. *Tu dominis fervos non tam conditionis neceffitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos fervis, fummi Dei fcilicet communis domini confideratione, placabiles, & ad confulendum quam ad coërcendum propenfiores facis.* Adde *Ifidorum* Pelufiotam lib. I, epiftola 471. Repete quæ modo ex *Prifco* pofuimus.

in Δωροφόρους *appellabant*] *Athenæus* VI, 18.

GRONOVII.

26 *Filiorum fortem a*] Liberos liberalius tractarent quam fervos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 Δωροφόρους, *id eft, donatarios*] Potius *tributarios*, feu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præftarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud *Euphorionem* eft Δωροφόροι καλέονται. Et hujus generis compofita omnia activam habent fignificationem. Adde *Terentium* Phormione I, I, 6.

29 *Vetus interpres Calliftratus*] Non ille, qui exftat, fed quem habuit *Athenæus* lib. 6. p. 263.

(dd) Nihil tale video apud *Servium*, in hunc verfum, qui eft ultimus Eclogæ III. Hoc tantum alibi lego: *Utrum ergo ætate* PUEROS, *an ut miniftros & familiares folemus communiter* PUEROS *vocare?* In Eclog. VI. verf. 14. *J. B.*

GRO-

ὦσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· *justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus n alimenta servo debentur. *Servis*, ait a Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti, ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: b δούλῳ μισθὸς τροφή, *servo pro mercede alimenta.* Cato: c *familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat.* *Est aliquid*, ait o Seneca, d *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant [30] quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis e Donatus auctor est. Martianus jurisconsultus f esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab g historicis p Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

2. Insuper Seneca h dicto loco probat, [31] in quædam liberum esse servum, & [32] beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum q apud Terentium est, suum defrau-

a *De Off. l.* 13.
b 1, *Oecon.* v.
c *De Re Rust. c.* 5.
d *Lib.* III. *de Benef. c.* 21.
e *Ad Phorm. act.* 1. *sc.* 1. *vers.* 9.
f *L.* 40. *D. de peculio.*
g *Thuc. l.* VII. *c.* 87. *Diod. libro* XIII. *c.* 19.
h *Cap.* 19, *& seqq.*

GROTII.

n *Alimenta servo debentur*] *Sirachides* XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ. *Panis & disciplina & opera servo.*

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: (Cap. 8.) *familia vestiarium petit victumque.* Romani ad Bessam apud *Procopium* Gotthicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν· *date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat, sed quæ mortem arceant.* (Cap. 17.) *Chrysostomus* ad Ephesios v. 21. ὅταν οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδόμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἐστὶ τρόπος· ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν· *ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calceetur, est & hoc servitutis quoddam genus; nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur, operas præstare.* (Tom. III. pag. 860. *Edit. Savil.*)

p *Siculorum crudelitas*] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante *Niceta* lib. I. qui et epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum. (Cap. 3.)

q *Apud Terentium est*] Phormione actu 1, sc. 1. (vers. 10.)

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] *Seneca* servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruos dari scribit epist. 80.

31 *In quædam liberum esse*] Esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Posse domino beneficium dare.

defraudans genium comparſit, aut [33] ſuccifivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus [a] peculium definit ὀσίαν φυσικὴν, [r] [34] naturale patrimonium, quaſi contubernium definias naturale matrimonium, ſed & [b] Ulpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod [35] peculium dominus ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quam res civium civitati. Appoſite ad hanc rem [s] Seneca: [c] *non ideo nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit.*

a Inſt. quod cum eo qui in alt. pot.
b L. 5. §. 3. D. de peculio.
c L. VII. de benef. 4.

3. Et hinc eſt quod [36] dominus non repetit, ſi quid ſervo in ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: [d] quia (ut Tryphonius ait) debiti vel non debiti ratio in conditione [37] naturaliter intelligitur, dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt.

d L. 64. D. de cond. indeb.

GROTII.

r *Naturale patrimonium*] Eumæus *Odyſſeæ* Ξ. (verſ. 63, 64.)

Οἶά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν,
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Federa conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Ulyſſes *Odyſſeæ* Φ Eumæo et Philætio dicit. (verſ. 214, 215.)

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω,
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.

Veſtrum utrique thori ſocias dabo, largiar & rem
Vicinasque domos noſtræ.

Varro de ſervis: *ſtudioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſioneve ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.* (De Re Ruſt. Lib. 1. c. 17.)

s *Seneca*] Ejusdem eſt ibidem: *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus.*

GRONOVII.

33 *Succiſivi*] Subſecivi.

34 *Naturale patrimonium* Ut naturale dicitur, quod tantum eſt naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ ſolemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non juſtis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus juſtam cauſam habet auferendi peculium ſervo, non modo ſi quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, ſed etiam ſi eo ipſe ad uſus vitæ indigeat.

36 *Dominus non repetit*] Non conſequitur actione indebiti. §. 1. Inſtit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

37 *Naturaliter*] Poteſt aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut ſi pupillus ſine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; ceſſat autem condictio indebiti, etiam ſi quis ſolverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, ſi quis ſolvit, quod debebat civiliter.

GRO-

potest. Itaque sicut [a] clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, [b] servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est, dividere, donare, relinquere [38] intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus a nobis [c] alibi tractatum est.

a Dionys. l. II. c. 10. Ant. Rom.
b Lib. VIII. epist. 10.
c Lib. II. c. 5.

4. Ad [39] hanc internam, quam exponimus, justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges [40] retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat (ee) πρᾶσιν αἰτεῖν, [41] *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut [42] præsidum implorare opem contra sævitiam, [d] vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas, libertas detur servo.

d §. 2. Inst. de his, qui sui vel al. jur.

5. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis, ait [e] Ulpianus. Exemplo sit illud [f] Terentianum:

feci e servo ut esses libertus mihi,
Propterea t quod servibas liberaliter.

e L. 4. D. de just. & jure.
f Andr. I. 1. 10, 11.

Sal-

GROTII.

t *Quod servibas liberaliter*] Ita manuscripti recte. *Varro* narrat in Feroniæ luco dictum servis: *bene meriti sedeant servi, surgant liberi.* in quibusdam locis mos liberari servos, ubi octuplum pretii, quo emti erant, paraverunt. [Quod auctor noster adfert heic, tamquam e VARRONE, habet id sine dubio a SERVIO, ad *Æneid.* VIII, 564. Sed Grammaticus iste ait: *In hujus* [Feroniæ] *templo* [non autem *luco*] *Tarracinæ sedile lapideum fuit, in quo hic versus incisus erat:* BENEMERITI &c. *Quam libertatem* [legendum *libertatis*] *deam dicit* Feroniam, *quasi* Fidoniam. Igitur non dicit *Servius*, versum illum referri a *Varrone*, sed tantum ab illo etymologiam tradi vocis *Feroniæ*. Vide hunc, *De Ling. Lat.* Lib. IV. pag. 20. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipsa consule quæ habet V. Cl. EVER. OTTO, Præfat. in Tom. II. *Thesauri Juris*, pag. 4. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Intra domum*] Conservis, non servis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ, ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magistratum et petere, ut dominus sævus atque inexorabilis alii domino se vendere compelleretur.

42 *Præsidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

(ee) Refert id JULIUS POLLUX, *Onomastic.* Lib. VII. Cap. 2. num. 13. *Ed. Amst.* testemque laudat *Aristophanem* in Ὥραις, Dramate deperdito. Vide ibi KUHNII Notam: et adde POTTER. *Archæolog. Græc.* Lib. I. Cap. 10. *J. B.*

Salvianus [a] in usu quotidiano esse ait, ut servi, etsi non optimæ, saltem non improbæ servitutis, libertate donentur. addit, *& illa quæ in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, [b] quæ servum Hebræum, certo tempore exacto, manumitti omnino jubet, u [43] nec sine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus, [c] quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus, quæ est inter homines, communis naturæ.

VII. Quæstio hic incidit, [d] an fugere fas sit ei [44] qui bello justo captus est. non de eo agimus, qui suo [45] proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui [46] publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis XVI.

VIII. 1. [e] Movimus [47] alibi dubitationem, an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam [48] mortis erant commeriti, poterunt eorum posteri qui sperabantur, ob (ff) vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant. nam & ob ali-

a Lib. III. Advers. Avarit. Cap. 7. pag. 273. Ed. Baluz.

b Deut. XV, 13.

c Vit. M. Cat. p. 338. E.

d Silv., verb servitus §. 3. Fortunius in l. 4. D. de just. & jur. Æg. Reg. de act. supern. disp. 31, dub. 7. num. 119. Less. l. II. c. 5. dub. 5.

e L. II. c. 5

GROTII.

u *Nec sine donis*] Consuetudo id interpretata ne minus XXX. siclis detur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

43 *Nec sine donis*] Ut sit unde vivat in libertate, cum desierit eum alere dominus.

44 *Qui bello justo captus*] Nam qui bello injusto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præter cæteros flagitiose aut sceleste patrando.

46 *Publico facto*] Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*] Et sic non genuissent, nisi victor illos conservasset hac conditione, ut servirent: possunt videri et ii, quos gignunt postea, servitutem eandem debere ob suam vitam: neque enim aut nati forent aut superstites essent, nisi genitoribus eorum pepercisset communis dominus, et ipsos procreandi educandique copiam fecisset.

(ff) In omnibus Editionibus, etiam prima, heic legebatur *ad*. Sed nos audacter posuimus *ob*, quod sensus manifesto postulat. Neque enim agitur de obligatione quadam vitæ servandæ, quæ ipsis natis e Servo incumbat, sed de obligatione serviendi, qua tenentur ob vitam a Victore servatam. Sic in sequenti periodo *ob alimenta* a Domino præstanda proles a Parentibus in servitutem dari posse dicitur. *J. B.*

alimenta alioquin defutura prolem fuam parentes in fervitutem vendere poffunt, ut ibi diximus. Tale eft jus quod in Cananæorum pofteros Hebræis [a] Deus concedit. *a Deut. XX, 14.*

2. Pro debito autem civitatis ii quidem, qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipfi; at in nondum natis non videtur hæc caufa fufficere, fed alia requiri; aut ex parentum confenfu expreffo, accedente alendi neceffitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipfa alimentorum præftatione, idque duntaxat [49] usque dum operæ totum, quod impenfum eft, expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili, dominis plus æquo largiente, (gg) procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud fervitutis ex bello in ufu non eft, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale fit, præcife definiri non poteft: fed humanitas docet, non ultra intendi debere quam [50] deducto ne egeat captus rebus neceffariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent, qui fuo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: [x] ut apud (hh) Græcos [51] olim mina,

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hifpanis in Italia eques redemtus quarta parte annui ftipendii. non comprehenfi qui ordines ducerent eisque fuperiores: nec qui jufto prælio aut oppido per vim capto venirent in poteftatem. *Mariana* XXVII, 18.

GRONOVII.

49 *Usque dum operæ totum*] Labore pro omni fumtu, qui in eos factus eft, fatisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, fed tantum ei relinquatur, quo fe fuftentare poffit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis five decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & felibra five mille nummis. *Liv.* 22, 23. Hannibal ad Cannas captis, equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, fervis centum ftatuit. *Liv.* 22, 58.

(gg) Heic etiam, in omnibus Editionibus, hactenus legebatur, *largientibus*, mendo manifeftiffimo. Videtur Auctor primo fcripfiffe, *ex legibus civilibus dominis plus æquo largientibus:* poftea, quum, ad vitandum concurfum duplicis cafus fimilis ejusdem numeri, unum e plurali fingularem facere vellet, perfpicuitatis cauffa; *ex lege civili* pofuit, fed oblitus eft τὸ *largientibus* fimul, ut par erat, mutare. *J. B.*

(hh) Nullus dubito, quin Auctor in animo habuerit quod legerat apud ARISTOTELEM, *οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι.* Ethic. Nicom. *Lib.* V. *Cap.* 10. Verum hoc ibi tantum refertur ut exemplum *Juris*, quod Philofophus vocat *Legitimum*, quodque opponit *Naturali:* nihil dicit, nec *Ariftoteles*, nec *Andronicus Rhodius* in Paraphrafi, nec *Michaël Ephefius*, unde colligi queat, hoc lege quadam communi fancitum effe apud *Græcos.* Immo video, in oratione DEMOSTHENIS *de male obita Legatione*, Captivos quosdam mutuo fumfiffe, alium *tres minas*,

mina, nunc inter milites menſtruo ſtipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta [a] ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat.* Si quis captus eſſet, eum a captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum [52] δορυξένων nomen.

a Quæſt. Gr. pag. 295. B.

2. Excelſioris animi eſt illud Pyrrhi a Cicerone [b] laudatum:

b De Offic. I. 12.

> y *Nec mî aurum poſco, nec mî pretium dederitis:*
> *Ferro non auro 53 vitam cernamus utrique:*
> *Quorum virtuti belli fortuna pepercit,*
> *Eorundem libertati me parcere certum eſt.*

Non dubium, quin crediderit Pyrrhus, juſtum a ſe bellum geri: tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati, quos probabiles cauſæ in bellum tuliſſent. Simile [c] Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis, poſt victoriam in Chæronea, [d] Polybius: Alexandri in Scythas, [e] Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii, inter ſe non bello magis quam in captivos benignitate certantium, [f] Plutarchus. Lyſimachum vero z Getarum rex Dromichætes [g] bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatisque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit ut talibus amicis, quam hoſtibus, uti mallet.

c Xenoph. Lib. III. Cyrop. c. 1. §. 20.
d Lib. V. c. 10.
e Lib. VII. c. 9. n. 18.
f Vita Dem. p. 891.

g *Strabo lib.* VII. pag. 302. *Ed. Pariſ.*

minas, alium *quinque*, alium prout cuique conditiones erant propoſitæ: Ὁ μὲν, τρεῖς μνᾶς, ὁ δὲ, πέντε, ὁ δὲ, ὅπως συνέβαινεν ἑκάστῳ, τὰ λύτρα. Pag. 222. A. *J. B.*

GROTII.

y *Nec mî aurum poſco*] Similem Tiberii Chriſtiani Imperatoris in Perſas bonitatem laudat *Menander Protector*, (Legat. *pag.* 141. I. *Ed. Hœſchel.*) Siſebuti *Mariana*, item Sanctii Caſtellæ regis, libro XI. (Cap. 5. Illud autem de *Siſebuto* legitur *Lib.* VI. Cap. 3.)

z *Getarum rex Dromichætes*] Meminit & *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis. (Pag. 257, 258.)

GRONOVII.

52 Δορυξένων] Quaſi haſta & armis hoſpitum: quæ tamen vox uſu deinde ad quemvis hoſpitem ſignificandum producta & dilata eſt.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

CAPUT

CAPUT XV.

TEMPERAMENTUM CIRCA ACQUISITIONEM IMPERII.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*

II. *Laudabile esse, hoc jure in victos abstinere.*

III. *Sive eos miscendo victoribus:*

IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*

V. *Interdum impositis præsidiis:*

VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*

VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*

VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*

IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*

X. *Aut certe libertatem aliquam.*

XI. *Præcipue in religione.*

XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I.

Quæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, [a] tanto magis in populos aut [1] in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & [2] jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utendo victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: in publico autem periculo, [3] quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates [b] ad Philippum: τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν, ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν. *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

a Vict. de jure belli n. 38. & 59.

b Epist. II. p. 409. A. Ed. H. *Steph.*

II. 1. Cri-

GRONOVII.

1 *In populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen &c.

3 *Quæ modum excedit securitas*] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest, aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. *Cato apud Sallustium: Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat &c.* Bell. Catil. c. 52.

GRO-

II. 1. Crispus Sallustius [a] de Romanis veteribus: *majores nostri, religiosissimi mortales, nihil victis eripiebant,* [4] *præter injuriæ licentiam.* Digna quæ a Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem [b] convenit: *sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel [c] dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum [d] effatum: *bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc [e] simile: *sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.*

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis [f] theologi, finem belli esse, amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex [g] Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii [a] tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum [h] ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* [b] *gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est, vicinum bonum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde, quod in ipsis Ammonitis propheta [i] Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait [k] Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus,* ait apud [l] Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit, exitio Lacedæmoniis & Athenienfibus

a Catilin. Bell. c. 12.
b De Rep. ordin. fragm. VI. 40. p. 113. Ed. Wass.
c De Rep. v. 1. c. 14. & 15. & x. Ethic. Nic. c. 7.
d De Off. I. 23.
e Ibid. c. 11.
f Th. a, 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7.
g Justin. I, 1.
h De Civ. Dei lib. IV, 15.
i Cap. 1, v. 13.
k L. II, de Ira, c. 34.
l Ann. XI, 24.

GROTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: *δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν· μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.* [Habet hoc Auctor noster ex HERODIANO, Lib. VI. Cap. 2. num. 9. *Ed. Bœcleri*: ubi, ut & in aliis Editionibus, legitur: ἐν τοῖς τῶν ἰδίων ὅροις: neque necesse est emendare: ἐν τοῖς ἰδίοις, ut facit Auctor noster, sive ex incogitantia, sive data opera. *J. B.*]

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide *Cyrillum* libro v. contra *Julianum*, reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus. (Pag. 177. E. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

GRO-

nienſibus nihil aliud fuiſſe quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam [a] dicit hoſtibus in civitatem recipiendis. Exempla exſtant in hiſtoriis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec poſtremo [b] *Cæſar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud [c] Tacitum: *ipſi plerumque legionibus noſtris præſidetis: ipſi has aliasque provincias regitis. nihil ſeparatum clauſumve.* Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, [5] quod mirandum maxime, in orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imperatoris [6] Antonini cives Romani effecti ſunt, quæ verba ſunt [d] Ulpiani. ex eo, ut [e] Modeſtinus ait, [7] Roma communis patria eſt. Et de ea Claudianus [f]:

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una ſumus.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ ſpecies eſt, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami [g]

Hoſtis parvi victus lacrymis,
Suſcipe, dixit, rector habenas,
Patrioque ſede celſus ſolio:
Sed ſceptra fide meliore tene.

Idem,

[a] *Lib.* VIII. *c.* 13.

[b] *Suet. in Cæſ. c.* 80.

[c] *Hiſt.* IV. 74.

[d] *L. in orbe* 17. D. *de ſtat. hom.*

[e] *L. Romæ* 33. D. *ad municip.*

[f] *In Sec. Conſul. Stilic.* verſ. 154, 159.

[g] *Sen. Troad.* verſ. 725, *& ſeqq.*

GRONOVII.

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æſtimandum, ac ſi quis omnes ruſticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem conſecuti ſunt, ſed cives provincialium conditionem ac vilitatem ſubierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non *Marci* philoſophi, non *Titi Pii*, laudatiſſimorum principum, ſed *Baſſiani Caracallæ*, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida et tyrannus perfidus, ut oſtendit *Salmaſ.* ex *Dione*, de *Modo Uſ.* 855. additque ſpeciem quidem fuiſſe quaſi peregrinis honorem haberet, ſed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur. [Adde plene de hac conſtitutione diſputantem illuſtr. EZECH. SPANHEMIUM, in eruditiſſimis Diſſertationibus, quibus *Orbis Romani* titulum præſcripſit. *J. B.*

7 *Roma communis*] Recte, ſed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici et eo titulo digna eſſe Roma, etiamſi non cives Romani dignitatem ſuam perdidiſſent, et omnium hominum diſcrimina turbata eſſent: quemadmodum jam Plinio ſub Veſpaſiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem et parens, numine Deum electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. *Rutilius Numatianus* itiner. lib. 1. *Feciſti patriam diverſis gentibus unam: Profuit injuſtis te dominante capi. Dumque offers victis proprii conſortia juris, Urbem feciſti, quod prius orbis erat.* verſ. 63. *& ſeqq.*

GRO-

a *Ælian. Var. Hist.* IV, 5.
b *Herod. Lib.* III *c.* 15.
c *Xenoph. Cyrop. L.* III. *c.* 1.
d *De Clem.* I. 21.
e *Lib.* V. *Cap.* 9.
f *Livius lib.* XXXVII *c.* 54.
g *Mithrid. Bell. p.* 251.
h *Liv.* XXXIII, 12.
i *Ann.* XII, 19.

Idem, [a] victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ [b] reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus [c] Armenio. c Sic Poro (aa) Alexander. Laudat hoc [d] Seneca, [d] *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et [e] Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate, reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem:* quo ex facto maximus per Græciam laudes consecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent 8 reipublicæ forma: & multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii [f] ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit [g] Appianus, *ex devictis gentibus* e *quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, [h] nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit, sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud [i] Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. f 9 Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sum-

Grotii.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aistolfo Langobardo. [Vide Eginard. de Vit. Carol. Magn. *Cap.* VI. pag. 39, 40. cum Notis ult. Editionis. *J. B.*]

d *Seneca*] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. *Eutropius* VI. (c. 11.)

e *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide *Polybium* excerptis legationum num. 19. *Suetonium* in Cæsare ubi de Gallia. (*Cap.* 25.) Habet et quædam *Guillimannus* non indigna lectu in rebus Helvetiorum. (Lib. I, C. 8.)

f *Sic a Quintio decretum*] Remissum id tamen postea. *Polybius* excerptis legationum num. IX. *Plutarchus* Flaminio. (*pag.* 374.)

Gronovii.

8 *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes. (Vide *Justin.* XXXIII. 2.)

9 *A Quintio decretum*] *Livius* XXXIII, 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. *Liv.* 34, 51.

(aa) Vide Quint. Curtium, Lib. VIII. Cap. 14. *num.* 45, ibique *Pitisci* notam 100. in Edit. 3. *J. B.*

Gro-

sumtum restitutionem, quam ad securitatem [10] & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero [a] de Græcis: *simul illud Asia cogitet, nullum a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem absuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo [11] parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud [b] Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *nos quanquam toties lacessiti, jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus [c] cum de inæquali fœdere ageremus, g tradere arma, classem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

a L. I. ad Qu. frat. ep. I. num. II.

b Hist. IV. 74.

c Lib. II. c. 15. §. 7.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, [d] quod [12] a Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit: significans, ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime [e] Florus: *difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud [f] Livium illud: *facilius parari singula, quam teneri universa:* & Augusti dictum [g] apud Plutarchum: [13] μεῖζον ἔργον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν, τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis [h] legati Alexandro: *Periculosum est [14] peregrinum imperium: difficile est contineri quod capere non possis. . . . Facilius est, quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus nostræ rapiunt quam continent.*

2. Quod h Calanus Indus & ante eum Oebarus [i] Cyri amicus ex-

d Plut. quæst. Rom. 15. p. 267, C

e Lib. IV. c. 12. n. 29.

f Lib. XXXVII. c. 35.

g Apophthegm. p. 207. D.

h Curt. IV, 11.

i Apud Aristid. Orat. de Rom. Tom. I. pag. 353, 354.

GROTII.

g *Tradere arma, classem*] Vide de Persis *Agathiam* libro IV. (Cap. 9.)

h *Calanus Indus*] Habet id *Plutarchus* Alexandro. [pag. 701. E.]

GRONOVII.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum fit.

11 *Parte aliqua suorum*] Laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant *Livius* 45, 26. Illyrius eodem libro cap. 18. & Macedonibus c. 29.

12 *A Termini sacris*] Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abstinere a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον ἔργον τοῦ] Parare magnum imperium non tanta res est, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] *Prægrave. Curt.* 4, 11. n. 8, 9.

explicabant [15] corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: & T. Quintius apud [a] Livium [i] comparatione testudinis, tutæ ad ictus, ubi collecta in suum tegmen est, [16] obnoxiæ atquæ infirmæ, simul exseruerit sui partem. Plato III. de legibus [b] huc aptat Hesiodi dictum: *omni dimidium plus*. Et Appianus notat [c] non paucos populos, qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice [d], jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere: abunde felix, si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & [17] lustri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, [k] ita emendavit, precatus ut eas perpetuo [18] incolumes servarent.

a Livius lib. XXXVI, 32.
b Pag. 690. *E. Tom.* II. *Ed. H. Steph.*
c In Præfat.
d Val. Max. IV, 1. n. 10.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonii quidem [19] sub primorum potentia, Athenienses sub [20] arbitrio populi, ut [e] Thucydides, Isocrates [f], Demosthenes [g] nos docent, ipse etiam Aristoteles, quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipsum in comœdia sic notat [h] Heniochus illorum temporum scriptor:

e Thucyd. 1. c. 19.
f Isoc. Panathen. pag. 243. D. *Ed. H. Steph.*
g Dem. orat. de Chers.

> *Γυναῖκε δ᾽ αὐτὰς δύ᾽ ἐταράττετόν τινε,*
> *Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ*

Ὄνομ᾽

Diod. Lib. XIII. & XV. *h Apud Stob.* Serm. 43.

GROTII.

i *Comparatione testudinis*] Plutarchus sic narrat: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι. *Achæos Zacynthum insulam appetentes cum dehortari vellet, dixit periculum eos adituros, si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.* (Vit. Flamin. pag. 378. D.)

k *Ita emendavit*] Utitur hac historia Claudianus Julianus consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. (*Capitolin.* in Maxim. & Balbin. c. 17.) Imitatus Augustus qui *Dione* narrante; ἐπῃνεῖτο ἐφ᾽ οἷς οὐκ ἠξίου ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ᾽ ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου· *laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed quæ jam habebantur sufficere est arbitratus.* [Lib. LIII. pag. 602. C. *Ed. H. Steph.* ubi tamen verba prima aliter sese habent, Auctore nostro memoriter illa adferente. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expositæ injuriis.

17 *Lustri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni semestrisque census. *Sueton.* Octav. 97,

18 *Incolumes servarent*] Huc pertinet *Flori* votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

19 *Sub primorum*] Aristocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

GRO-

Ὄνομ᾽ ἐστὶ, τῇ δ᾽ ἀριστοκρατία θατέρα,
Δι᾽ ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Est nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem 21 *externatæ fuerunt.*

Simile est quod Tacitus [a] ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit,* inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis.

a Ann. VI. c. 42.

IX. Si minus tutum sit, omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus [b] ut haberet *instrumenta servitutis & reges.* Eidem [c] *Antiochus inservientium regum ditissimus.* βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, (bb) in commentariis de Musonio: & apud Strabonem [d] circa finem libri sexti. Lucanus [e],

b Agric. c. 14.
c Hist. II. c. 81.
d Pag. 288. Ed. Paris. Casaub.

Atque omnis l *Latio quæ servit purpura ferro.*

Sic [22] apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post con-

e Pharsal. VII, 228.

GROTII.

l *Latio quæ servit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum (a *Claudian. Mamertino.* c. 10.)

GRONOVII.

21 *Externatæ fuerunt*] *Ovidius* I. Met. 637. *seque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam frustra tentabat.*

22 *Apud Judæos mansit sceptrum*] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est: nam hac ratione omnes fere populi, a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus *Cicero* 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epist. 1. & 2. At Judaicam gentem post Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc est, 68 annis ante Archelaum relegatum, *elocatam*, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & *servam* vocat *Cicero* pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

(bb) Intelligit Auctor noster τὰ Ἀπομνημονεύματα Μουσωνίου τοῦ φιλοσόφου, scripta a *Pollione*; de quibus SUIDAS, voce Πωλίων. Vide JONSIUM, *De Scriptoribus Hist. Philos.* III. 7. Unde autem petitum sit fragmentum illius Operis, in quo verba ab Auctore nostro adlata exstant, quum hactenus ignorassem, reperi forte apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. pag. 336. *init.* ubi refertur egregia oratio *Musonii* ad Regem quendam *Syriæ.* Et quamvis neque heic, nec alibi, in illis Collectaneis, quod quidem

sciam,

a Lib. xv. c. 9. confiscationem [23] Archelai. Evagoras Cypri rex, ut apud [a] Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et [b] Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, [m] ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii [c] diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

b Lib. xvii. c. 54.

c Lib. i, cap. iii. §. 17. Lib. iii, cap. viii, 3.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores [n] suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit [o] suo arbitrio rempublicam administrandi, ut [d] Plinii epistolæ nos docent, & [e] alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto [f] Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli (cc) beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

d Lib. x, epist. 56.

e Ibid. Epist. 84. 113.

f Idem, ibid. Epist. 93. & 111.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars est, [p] avitæ religionis usum victis

sciam, dicta *Musonii*, tamquam e Commentariis *Pollionis*, laudentur; merito tamen inde petita conjicit noster. *J. B.*

GROTII.

m *Ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: *Servius* ad x. Æneid. *(vers. 655.)* Sic apud *Æschylum* Persis: (pag. 126. *Ed. H. Steph.)*

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλȣ.

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas, teste *Leunclavio* libro xviii.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν· *Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum* [Pag. 1014. B. Vide de hoc loco Ampliss. BYNCKERSHOEK. ad *L.* Ἀξίωσις, *D. De Leg. Rhod.* p. 90. *J. B.*]

o *Suo arbitrio rempublicam administrandi*] Vide epistolam xciii. *Plinii*, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. *Appianus* Mithridaticis. (pag. 228.) Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis. Vide *Ciceronem* lib. vi, ad Atticum, epist. 1. *Plinium* lib. viii, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. *Cicero* ad Atticum v, 21. [De *Amiso*, non de *Sinope*, loquitur *Appianus*, ut inspicienti patebit. *J. B.*]

p *Avitæ religionis usum*] *Melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum*; ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud *Procopium* Gotth. ii. (c. 6.) dicunt se ad suam religionem adegisse neminem. [Quod de *Severo* dicit heic Auctor, retulit supra, ad Cap. 12. §. 6. ex *Lampridio*, c. 49. ubi paullo aliter verba habent. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis, Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

(cc) Id narrat APPIANUS, *De Bell. Mithrid.* pag. 228. Edit. H. Steph. *J. B.*

GRO-

victis, [24] nisi persuasis, non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam [a] Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse [b] Josephus, tum Titus [c] Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

a Pag. 1032, & seqq. *b Bell. Jud. v, 9. 4. vi, 2. 1. divis. Hudson.* *c Ibid. vi, 2. 4.*

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor: quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut [25] eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus [d] victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos, ut fuisset hactenus, quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium [e] legimus: *populo Romano melius visum, amicos quam servos quærere: tutiusque rati* q *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus [f] Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

d Xen. de Cyri inst. l. iv. c. 4. n. 3. *e Jugurth. Bell. cap. 109.* *f Vit. Agr. c. 13.*

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *si bonam dederitis,* ait [g], *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:* (dd) ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* [26] *cujus eum pœniteat, diutius quam necesse*

g Liv. lib. viii. c. 21.

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem: *νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλέω τοῦ πολέμου, κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο, μετρίως ξυναλλαγῇ. sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si, cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.* (Lib. iv. c. 19.)

GRONOVII.

24 *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitatis*] Ut victi seu novi subjecti intelligant, idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

(dd) Non ipse Privernas Legatus hanc rationem addidit, sed *pars melior Senatus* ita responsum, in meliorem partem, interpretata est. *J. B.*

necesse sit, mansurum. Sic Camillus dicebat, [a] firmissimum imperium esse, quo obedientes gaudeant. Scythæ [b] Alexandro: *inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace:* [27] *belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud [c] Diodorum: καλλιόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὸ τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως· *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum [d] Taciti sententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsariis Dictatoris (ee) epistola; *hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

a Liv. Liv. VIII. c. 13. b Curt. l. VII. c. 8. c Lib. XIII. c. 19. pag. 341. Ed. H. Steph. d Annal. XII, 19.

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum sunt erga dominos animi hostiles. *Festus.* Quot servi, tot hostes. *Seneca* epist. 47.

(ee) Epistola illa reperitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *ad Attic.* post Epist. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

TEMPERAMENTUM CIRCA EA, QUÆ JURE GENTIUM POSTLIMINIO CARENT.

I. *Internam justitiam exigere, ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci possit.*
IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant, si ab hoste injuste occupati sint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

I.

1. Quousque ex bello justo res capientium fiant, diximus supra; [1] quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt enim hæc [2] pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum, qui ceperunt, sed & ab aliis, ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris [a] Romani auctores, quod Seneca [b] breviter

a L. 27. §. 1. D. de nox. act. l. 20. D. de acq. rer. dom. b Lib. V, de benef. c. 12.

GRONOVII.

1 *Quibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reversa pristinum statum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim postliminium, eas res nunquam in potestate hostium fuisse.

viter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* [3] Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit [4] qui causam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, [5] commodum hoc, [6] ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus ſit: quo tamen ſi utatur adverſus eum, cui res malo facto erepta eſt, faciet non probe.

2. Nam quod de ſervo, [a] qui a latronibus captus mox [7] ad hoſtes pervenerat, reſponderunt [8] juriſconſulti nobiles, verum eſſe, eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet aut poſtliminio rediiſſet, ei rei [9] impedimento eſſe: idem ex naturali jure reſpondendum eſt de eo, qui bello injuſto captus, mox bello juſto, aut alia ratione in alterius venit poteſtatem. [b] nam in jure interno bellum injuſtum latrocinio nihil diſtat. Atque in hanc ſententiam ex facto conſultus [c] reſpondit a Gregorius Neocæſarienſis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepiſſent.

a L. 27. D. de capt.

b Ægid. Regius de act. ſupern. diſt. 31, dub. 7. num. 122.

c Can. x.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum ſæpe videmus. Livius [d] cum retuliſſet a L. Lucretio Tricipitino victos Volſcos & Æquos, expoſitam ait in campo [10] Martio prædam, ut ſuum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem [e] cum narraſſet, Volſcos a Poſthumio dictatore fuſos: *prædæ pars ſua* [11] *cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit.* Alibi: [f] *biduum ad recognoſcendas res datum dominis.* Idem [g] ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod lætiſſimum victo-*

d Lib. III. c. 10.

e Lib. IV. c. 29.

f Lib. V. c. 16.

g Lib. X. c. 20.

GROTII.

a *Gregorius Neocæſarienſis*] Sequuntur *Petr.* de poteſtate principis c. 3. quæſt. 4. *Bruningius* de homagiis, concl. 241.

GRONOVII.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe, ſive a capiente bono modo nactus ſit, quocunque veniat, quemcunque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo ſententia judicis, ſed & vi lictorum aut militum in ea poſſeſſione defendatur.

7 *Ad hoſtes*] Quibus victis venum ierat.

8 *Juriſconſulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento eſſe*] Adeo ut uſucapi ab emtore non poſſit.

10 *Martio prædam*] Hoſtibus, qui eam per incurſionem in Rom. ac ſociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoſcentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, ſuum fuiſſe oſtendere poterant, & ſe pro ſuo noſſe fidem faciebant.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inſpice locum, a me in ora libri diſtincte deſignatum. *J. B.*

victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: [12] *accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox [a] simile recitat factum Romanorum: *Samnites, Interamnam coloniam Romanorum occupare conati, urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi cæduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi [b] de præda agens, quam ad Ilipam, Lusitaniæ urbem, Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est, quod intra triginta dies domini cognovissent,* eodem [c] Livio auctore.

a Cap. 36.
b Lib. XXXV. c. 1.
c Lib. XXIV. c. 16.

2. De [13] L. Æmilio, Gallorum victore, [d] Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* b Idem fecisse Scipionem [e] Plutarchus & [f] Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero [g] Verrina de jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat inprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio, qui hoc* [14] *dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina [15] de signis. Rhodii [h] naves quatuor Atheniensium, captas a Macedonibus recuperatasque, Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas

d Hist. l. II. c. 31.
e Plut. apoph. pag. 200. B.
f Bell. Pun. p. 83. Ed. H. Steph.
g In Verr. II. 35.
h Livius libro XXXI c. 15.

GROTII.

b *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus*, excerptis Peirescianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. V. cap. 1. num. 6. *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

GRONOVII.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publicis tabellis vel libellis.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Gloriosum & amplum conveniensque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa sæcula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

15 *De signis*] Statuis tabulisque materia et arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent. [a] Nec negabat T. Quinctius, c si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, [b] olim consecrata Ephesi, [16] quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

a Livius lib. XXXIII. *c.* 13.
b Strabo libro XIV. *pag.* 642.

III. 1. Quod si [17] commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum [18] imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus, posse imputari, in quantum ipsi, qui rem amiserat, valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam [19] urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami, cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait [c] Moses, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas a regibus captas superius narraverat.

c Genes. XIV. *16.*

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At [d] ipse Abrahamus, d vir non pii tantum animi,

d Com. 20. 21, 22, 23. 24.

GROTII.

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagonium reddidit. *Eutropius* VI. (c. II.) In federe Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet. *Paruta* VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus et in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino reposcere, si rem recipere velit.

19 *Urinando*] Natando subter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* II, 37. ranas et phocas diu sub aqua urinari. l. 4. §. 1. *Ad. l. Rhod. de jactu:* submersæ navis merces per urinatores extractæ.

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi, sed & excelsi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem v, 17. *Sulpicius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant, reddidit.* (Hist. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambrosius* lib. I. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus, cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. V. num. I. De Timoleonte *Plutarchus*, οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis, se & his carere posse.* (Pag. 277. B.) Confer quæ supra lib. II, c. XIX. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I. [Auctor, in

animi, sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, [e] ita & populi & [20] partes populorum his, qui jus imperii habuerant, [21] aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis, Camilli ævo, ex [a] Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt [b] Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaserant, [c] a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit, liberari Asiæ urbes, quæ Graji essent nominis, quas Seleucus, Antiochi proavus, bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ* [22] *in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

a Liv. l. VI. *c.* 3.
b Xen. hist. Gr. II. *Cap.* 2. §. 5.
c Liv. l. XXXIII. 32. *Lib.* XXXIV. *c.* 58.

V. Solet & de temporis spatio quæri, [23] quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt: quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero, qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus [d] alibi, quantum instituto nostro sufficit.

d Lib. II. *c.* 4.

VI. Quod

in hac Nota, conjungit *Pittacum* et *Timoleontem*, quasi utriusque *factum* esset. At vero Timoleon plane contrarium fecit, ut patebit inspicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur. *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta Mauris erat, reddita a rege Castellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. (*Cap.* 25.) Confer quæ supra hoc libro cap. x. §. 6. [Nescio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exsulibus, et de captis in bello *Avidii Cassii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem in Vita *M. Aurel. Antonini*, a JULIO CAPITOLINO scripta, Cap. 15. quanquam non ita diserte res ibi narretur, ac Auctor noster proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam sibi*] In libertatem restituendi.

22 *In servitutem regiam*] Ut Asiaticis regibus servirent.

23 *Quo reddendæ*] Bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

GRO-

VI. Quod si valde [24] ambiguum sit jus belli, optimum erit, [f] Arati Sicyonii consilium sequi, [a] qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset, quam suum recuperare.

a Cic. off. II, c. 23.

GROTII.

f Arati Sicyonii consilium sequi] Quod fecit rex Ferdinandus, memorante *Mariana* lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

24 *Ambiguum sit jus belli*] Difficile sit decernere, justa causa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

DE HIS, QUI IN BELLO MEDII SUNT.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate, cum restitutione pretii.*
II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*
III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I.

Supervacuum videri posset, agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere; requiri præterea, [1] ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est, [2] si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

a L. II. c. II. §. 10.

II. 1. Moses, cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum [b], primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xeno-

b Numer. XX, 17, & seqq.

GRONOVII.

1 *Ut ipso domino*] Ut ipse dominus non æque re sua indigeat atque ille, qui attrectare vult eam.

2 *Si custodia*] Si sufficiat in potestate habere, ne delibentur aut carpantur: si hoc necessum & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compensentur.

GRO-

a De Expedit. Cyr. Lib. II. c. 3. §. 12, 13. Ed. Oxon.

Xenophontem [a] Græci, qui cum Clearcho, Perſis pollicentur, nullo ſe damno iter facturos: & ſi [3] venales commeatus præberent, neque eſculenta ſe, neque poculenta cuiquam erepturos.

b Hiſt. Græc. III. 1. §. 8.
c Lib. XLI. c. 27.
d Vit. Agid. p. 801. D.
e Lib. II. c. 25.
f Pro lege Manilia, c. 13.
g Libro II, ſtrat. c. 11. n. 7.
h Cap. 50.

2. Dercyllides, narrante eodem [b] Xenophonte, παρήγαγε τὸ ϛράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento ſocii afficerentur.* Livius [c] de Perſeo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Theſſaliamque, ſine damno injuriaque agrorum, per quos iter fecit, in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu [d] Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον. [4] *ſpectaculum erant civitatibus clementer ac ſine noxa, & pene* [a] *ſine ſtrepitu, peragrantes Peloponneſum.* De Sulla [e] Vellejus: *putares veniſſe in Italiam, non belli vindicem, ſed pacis auctorem:* [5] *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* [b] De Pompejo Magno [f] Tullius: *cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed* [6] *nec veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* De Domitiano ita [g] Frontinus: *cum in finibus Ubiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum,* [7] *quæ vallo comprehendebat, pretium ſolvi juſſit, atque ea juſtitiæ fama omnium fidem ſibi adſtrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione [h] Lampridius: *tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur: quacunque iter milites faciebant,* [8] *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero ob*

GROTII.

a *Sine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum*] Par teſtimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus.* (p. 371.)

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς ϛρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγίδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο· *cum audiſſet milites ſuos per itinera licentioſius agere, ſigillum gladiis eorum appoſuit. quod qui non cuſtodiſſet, is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum neceſſariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conſpiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Diſciplina & modeſtia.

6 *Ne veſtigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam ſatorum conculcarint, quod ubi via eſt anguſta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adſita frumenta.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra caſtra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoſte ſtatim congreſſuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti:* unde Salm. *taciti*, non clamoſi ſtreperique.

ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant. c De Gotthis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant, a Panegyrista: *nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, &* 9 *quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus b idem tribuit:

a *Latin. Pacat.* c. 32. Panegyr. vet. XII.

Tanta quies, jurisque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

b *In I. Cons. Stilich.* Lib. I. vers. 162. *& seqq.*

d Et Belisario Suidas.

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modestia habemus apud *Cassiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epistola 26. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis, sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideo exercituales gratis subimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

d *Et Belisario Suidas*] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum *Procopius*. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: *εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτινα παροῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται· τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes, quocunque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suopte arbitratu: & cum maturæ essent segetes, sollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. I.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum sepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. I. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: *ἦσάν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.* (Pag. 188. *Ed.* Genev. 1616.)

GRONOVII.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

GRO-

3. Hoc præſtabat exacta cura e [10] proviſus rerum neceſſariarum, & bene ſoluta ſtipendia, & vigor diſciplinæ, cujus legem audis f apud a Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud b Vopiſcum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat.* Item apud c Caſſiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec inſoleſcat animus, qui ſe ſentit armatum: quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis d libro VI. μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν. *civitatem amicam cogendam non eſſe, ut quicquam daret invita.*

a *Lib.* XVIII. c. 2. *pag.* 205.
b *Aurelian.* c. 7.
c *Var.* VII, 4.
d *Cap.* 2. §. 4.

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud e magni prophetæ, imo propheta majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν· [11] *a concuſſione,* g *a calumnia in quosvis abſtinete,* h *contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Cui ſimile illud Aureliani apud Vopiſcum dicto loco: *annona*

e *Luc.* III, 14.

GROTII.

e *Proviſus rerum neceſſariarum*] Plinius hiſtoriæ naturalis XXVI, 4. *curve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum curam habuere?* Caſſiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI. (*Cap.* 5. in Oratione *Juliani* Imp. ad Milites, *pag.* 293, 294. *Ed. Valeſ. Gron.*)

g *A calumnia*] Poſſis vertere *a rapina*, quo ſenſu ea vox ſumitur in græca verſione Jobi XXXV, 9. Pſalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 31. XXII, 16. XXVIII, 3. Eccleſiaſtæ, IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti eſtote ſtipendiis veſtris*] *Ambroſius* ad hunc Lucæ locum: *idcirco ſtipendia conſtituta militiæ: ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur.* (Pag. 1647. *Ed. Pariſ.* 1569.) Quæ transſcripſit *Auguſtinus* ſermone XIX. de verbis Domini ſecundum Matthæum. [Qui non eſt *Auguſtini*, & inter *Appendices*, Tom. V. *Serm.* 82. reperitur in *Ed. Benedictin.*] Sunt egregiæ ad hunc rem conſtitutiones apud *Gregorium Turonenſem* libro II, cap. 37. in *capitulis Caroli* & ſucceſſorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in *concilio Galliæ* tomo II. in *capitulari* II. *Ludovici* Pii capite XIV. & tomo III. in *concilio ad S. Macram.* Adde *legem Bajoariorum* tit. II, 5. Friderici I. legem ſic refert *Guntherus*:

Si quis pacificæ plebis villasve domusve
Uſſerit, abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

(Ligurin. *verſ.* 299, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

10 *Proviſus*] Diligentia comparandi in anteceſſum annona ſua contentus ſit. Hæc vox annona poſterioribus ſæculis interdum ſignificat ſpecies, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, ſal, oleum: interdum annonæ plurali numero ſunt panes: interdum annona ipſum eſt ſtipendium, quod victus cauſa datur, ut hoc loco.

11 *A concuſſione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & ſociis exprimenda I, 2. 7.

GRO-

annona sua contentus sit, de præda hostis, non [12] *de lachrymis provincialium vivat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre, [13] sed præstari non posse: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. Denique i necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne, quod k [14] ex Scauro memorat [a] Frontinus, pomiferam arborem [15] quam in sede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.

5. Livius [b], cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem [16] procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, [c] ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum [d] Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem [e] Vetillianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque [f] Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.*

6. Atque hic omittere non possum theologorum [g] sententiam, quam verissimam puto, regem qui, quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum [17] militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis, quos inedia coacti milites male habuerunt.

III. 1. Vicissim eorum, qui a bello abstinent, officium est nihil facere,

a *Lib.* IV. c. 3. n. 13.

b *Libro* XXVIII. c. 24.

c *Lib.* XL. c. 22.

d *Ann.* XII. c. 49.

e *Hist.* III. c. 2.

f *In Verr. Lib.* 1. c. 21.

g *Ægid. Regius de act. supern. disp.* 31, *dub.* 7. n. 95.

GROTII.

i *Necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus*] Sic & *Guicciardinus* differit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide *Spartianum.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

13 *Sed præstari non posse*] Quod jactant vulgo milites, hæc imaginaria esse, & non posse introduci, nec militem armatum contineri se pati, ut virgines in gynæcæo.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

15 *Quam in sede*] Quæ intra castra conclusa fuerat.

16 *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lasciviſſe in Hispania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum [18] bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ dicta a nobis supra [a] sunt: [19] in re vero dubia [l] æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud Thucydidem [b] Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere, ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. [20] Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius [c] in colloquio cum Nabide: *vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus?* [21] *summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

a L. III. c. 1.
b Lib. I. c. 35.
c Liv. XXXIV, 32.

2. Apud Agathiam [d] legimus hostem esse, qui faciat quod hosti placet; & in [e] Procopio, [m] [22] in exercitu hostium eum censeri, qui quæ proprie ad bellum usui sunt, hostili exercitui subministrat. Demosthenes [f] olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· *qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* M. Acilius Epirotis [g], qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius [h] Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris [i] Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ· *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.*

d Lib. IV. c. 1.
e Gotth. I, Cap. 3.
f Phil. III. pag. 46. B.
g Liv. lib. XXXVI. c. 35.
h Idem, Lib. XXXVII. c. 28.
i Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B.

3. Pro-

GROTII.

l *Æquos se præbere utrinsque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo, qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum, aperte suppeditat. in epistola *Amalasunthæ* ad *Justinianum.* (Gotth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & processus.

19 *In re dubia*] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam.

22 *In exercitu hostium*] Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, et arma contra nos ferunt.

GRO-

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente [23] fedus miſcere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abſtinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud [a] Livium eſt: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bello ſe non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare [b], epiſtolam ſcripſit hoc tantum continentem: *καλὸν ἡσυχία bonum eſt quieſcere.*

a Lib. XXXV. c. 48.
b Plutarch. Apopht. p. 219. A.

GRONOVII.

23 *Fedus miſcere*] Agere palam oriente bello ac paciſci.

CAPUT XVIII.

DE HIS, QUAE IN BELLO PUBLICO PRIVATIM FIUNT.

I. *An privatim hoſti nocere liceat expoſitum cum diſtinctione juris naturalis, gentium, & civilis.*
II. *His, qui ſuo ſumtu militant, aut naves inſtruunt, quid per internam juſtitiam liceat reſpectu hoſtium.*
III. *Quid reſpectu ſuæ civitatis.*
IV. *Quid Chriſtianæ dilectionis regula ab ipſis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico miſceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui ſine mandato hoſtibus nocuit, cum diſtinctione explicatur.*

I.

1. Quæ diximus hactenus pleraque, ad eos pertinent, qui aut ſummum in bello arbitrium habent, [1] aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam, quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo [a] Cicero, [2] in Pompilii Imperatoris exercitu militaſſe Catonis Cenſorii filium, ſed mox [3] dimiſſam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adoleſcens amore pugnandi in exercitu remanſiſſet, Catonem ſcripſiſſe ad Pompilium, ut ſi eum vellet remanere in exercitu, [4] ſecundo eum ſacramento militiæ obligaret, addita cauſa, quia [5] priore amiſſo, jure cum hoſtibus pugnare non poterat. Addit & ipſa Catonis ad filium verba

a Cap. 11.

GRONOVII.

1 *Aut publica imperia*] Aliquid ex juſſu & auctoritate præfectorum adminiſtrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hoſtilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimiſſam*] Exauctoratam, ſacramento ſolutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum ſacramentum dicere ſive jurare ad ſigna.

5 *Priore amiſſo*] Remiſſo, ſublato, cum dimitteretur legio.

verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat, ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. [a] Sic & Chrysantam [a] Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, [6] simul ac receptui canere audierat; & [b] Seneca: *inutilis miles dicitur, [7] qui signum receptui datum negligit.*

a Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello, p. 317.
b De Ira, Lib. 1. c. 9.

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex [8] jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra [c] ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, [d] Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem, sine ducis imperio, in hostem pugnasset, ut [9] Manliana [e] imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut [10] stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius [f], ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius [11] vindicatum in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam [g] cum hosti imminens, audito receptus signo, ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι. *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus, cur qui militia solutus est occidere hostem non possit, causam [h] reddit, quod legibus militaribus non teneatur, quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud [i] Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis, quam suam, voluntatem exequi.*

c Lib. III. cap. 6.
d L. 3. D. de re milit. §. 15.
e Liv. lib. VIII. c. 7.
f Catil. c. 9.
g Apud Plutarch. Lacon. Apophth p. 236. E.
h Quæst. Rom. 39. p. 273. E.
i Lib. II, c. 6.

3. At

GROTII.

a *Sic & Chrysantam*] Vide *Xenophontem* Cyri institutione. (Lib. IV. c. 1. §. 2. *Ed. Oxon.*)

b *Inconsultis præliis implicaretur*] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *evenire potuisse ut essent insidiæ.* Narrat *Vulcatius.* (c.4.)

GRONOVII.

6 *Simul ac receptui*] Simul atque dari signum cessandi a pugna.

7 *Qui signum receptui*] Qui non desinit pugnare, cum Imperator jubet quiescere. [Vox *datum* abest e MSS. et optimis Edd.]

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana Imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

10 *Stationes desererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadversum, supplicium exactum de illis.

22 *Parti*

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ [12] parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per evangelii legem restrictum sit, ex his, quæ supra [a] a nobis tractata sunt, intelligi potest. *a Lib.* II. *c.* 20. §. 10.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos [b] Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur [c] occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit. *b Serv. ad Æn.* VIII, 1. *c C. quando liceat unicuique l.* 1. & 2.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & [13] qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi [d] diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa justitia interna & caritate, non immerito quæritur. *d L.* III. *c.* 6.

2. Justitia [14] aut hostem respicit, aut [15] ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc [16] sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus, quod aut [17] ab initio belli, aut [18] ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ caussa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut is, quem expressi, modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. [19] Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si [20] contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus

GRONOVII.

12 *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui suo sumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hostem respicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipsam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex post facto*] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

19 *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas, illæso jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

tus & pericula tanti ſunt quanti [21] prædæ alea. nam ſi hæc ſpes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod ſupererit, perinde ac ſi quis nimium vili pretio [22] jactum, incertum quidem, ſed tamen facilem & magnæ ſpei emiſſet.

IV. Cæterum, etiam cum juſtitia ſtricte dicta non læditur, eſt ut peccetur adverſus id officium, quod in aliis diligendis conſiſtit, præſertim quale Chriſtiana lex præſcribit, ut ſi appareat talem prædationem præcipue nocituram non hoſtium univerſitati, aut regi, aut his qui per ſe ſontes ſunt, ſed innocentibus, & quidem adeo ut eos detruſura ſit in ſummas calamitates, in quas etiam eos, qui privatim nobis debent, conjicere, immiſericordiæ foret. Quod ſi ad hæc accedat ut [a] ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hoſtium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine, præſertim Chriſtiano, indignus cenſeri debet c quæſtus ex ſola temporum infelicitate.

[a] *Sylv. in verbo bellum n. 8. verſ. 5.*

V. Evenit autem interdum, ut occaſione belli publici [23] naſcatur bellum privatum, puta ſi quis in hoſtes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi [b] diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis, quæ de pignorationibus ſupra [c] a nobis ſunt tradita.

[b] *Lib.* II. *c.* 1.

[c] *L.* III, *c.* 2.

VI. At ſi quis miles aut alius, etiam in bello juſto, ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte a theologis eſt proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, [d] ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati, [24] cujus leges transgreſſus eſt; non item hoſti, cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis, Annibalem dedi poſtulantibus, reſpondebat: *non privato*

[d] *Sylv. in verbo bellum. p.* 1.

GROTII.

c *Quæſtus ex ſola temporum infelicitate*] Nam & Craſſum hoc nomine culpat Plutarchus: *τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.* (Vit. Craſſ. init. *pag.* 543. B.)

GRONOVII.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta ſpes.

22 *Jactum*] Retis. l. 12. D. *de act. emt. & vend. bolum* vocat *Suet.* de rhetor. cap. 1.

23 *Naſcatur bellum privatum*] Neceſſitas ſit ſingulis aut privatis, ſine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Cujus leges transgreſſus*] Injuſſu contra diſciplinam aliquid faciendo.

GRO-

vato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fedus fieri.

CAPUT XIX.

DE FIDE INTER HOSTES.

I.

1. Quid quantumque in bello liceat, diximus [1] partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta, restat posterior, quæ est [2] de fide hostium inter

GRONOVII.

1 *Partem nude spectari*] 3, 1. 1.
2 *De fide*] De pactis intervenientibus, durante bello servandis.

a Lib. xiv. pag. 169, & seq. inter se. Egregium est consulis Romani [a] Silii Italici dictum:

Optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
a *Inter bella fidem.*

b Cap. 3. §. 5. Ed. Oxon. Xenophon [b] oratione de Agesilao, *οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι· tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes* c Tom II. p. 184. C. *esse atque haberi.* Aristides [c] Leuctrica quarta: *ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur, qui* d Cap. 22. *justitiæ student:* ut enim recte dixit Cicero de finibus [d] quinto: *nemo est qui non hanc* [3] *affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.*

e Declam. 267. 2. Publica fides, ut apud patrem est [e] Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conser- f Decl. 343. vat. Apud eundem [f] alibi: *fides supremum rerum humanarum* g Lib. II, c. 29 Offic. *vinculum est; sacra laus fidei inter hostes.* Sic & [g] Ambrosius: *liquet igitur, etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* h Epist. CCV. ad Bonif. Et [b] Augustinus: [h] *fides quando promittitur, etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur:* nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes, qui ad rationis usum pervenerunt, [4] capaces sunt juris ex promisso. Ca- i Lib. v. c. 27. millus apud Livium [i] ait, [5] *sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura,*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus, obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti [6] falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia [7] supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem

GROTII.

a *Intex bella fidem*] Archelaus philosophus apud *Appianum* civilium IV. *σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπένδετε, καὶ δεξιὰς ἐτίθεθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἐσχύουσι· federa jurastis, dedistis dexteras, quæ etiam inter hostes valent.* (Pag. 628. *Ed. H. Steph.*) Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis. (Pag. 342.)

b *Augustinus*] Qui idem argumentum late tractat epistola CCXXV. (126. secundum novam divisionem.)

GRONOVII.

3 *Affectionem animi*] Propositum ejus qui se gestit bonum virum haberi.

4 *Capaces sunt juris ex promisso*] Possunt obligare alter alterum stipulando.

5 *Sibi cum Faliscis*] Quamvis hostibus cum maxime.

6 *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 *Ex*

fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est [8] ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discrimen Aristoteles [a], quum de veriloquio agens ait: ὀ περὶ τῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, ὀδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν ταῦτ' ἀρετῆς. [9] *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.* — a Nic. IV. 13.

4, Pausanias [b] Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν ὀκ ἄν τις Φρονῶν ὀρθὰ καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων· *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus [c] de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam professus,* [10] *adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens. quo evenit, ut alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio, majorne vir an pejor haberi deberet, poneret.* Apud Homerum [d] semet accusant adacti conscientia Trojani: — b Cap. 7. pag. 612. Ed. Kuhn. — c Lib. IX. c. 6. n. 2. ext. — d Iliad. H. vers. 351, 352.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ ὀ νύ τι κάλλιόν ἐστι (aa)

Rumpentes federa sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra [e] jam diximus, non recipienda illa Ciceronis [f]: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est* [11] *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec* [12] *jusjurandum commune.* De tyranno etiam — e Lib. II, cap. XIII. §. 15. — f De Offic. III. 29.

GRONOVII.

8 *Ex causa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, I. II. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

10 *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

(aa) Est apud Homerum:

— κέρδιον ἡμῖν
Ἔλπομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ ῥέξομεν ὧδε.

i. e. ut bene vertunt ultimi Intt. *Quare nihil utile nobis autumo effectum iri, nisi fecerimus ita*, scilicet, nisi reddamus *Helenam*. Sic Auctor noster, ex memoriæ vitio, sensum & seriem orationis immutavit: quemadmodum etiam in ora libri scriptum erat, *Iliad.* X, pro *Iliad.* H. *J. B.*

a Lib. VII de benef. c. 19. etiam [a] Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaelis Ephesii
b Cap. 10. profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum [b] dixit, in tyranni uxorem [c] adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam [d] Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. [e] Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum [13] libertatem reddiderunt,
c Cap. 19 impunitatem pacti. Cæsar belli civilis [c] tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pyrenæis erant montibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde exstituram fuisse obligationem? non habent quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte
d Pag. 522. Ed. Lugd. 1620. differit Porphyrius *d*, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus [e] fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Et
e Lib. XXXVI. fragm. n. 1. Dio *f* scribit, ab Augusto Crocotæ (bb) latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

f Lib. LVI. pag. 686. Ed. H. Steph. III. 1. Videamus tamen, ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, [14] neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt, si jus naturæ respicimus, ut [15] alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his &

GROTII.

c *Adulterium non committi*] *Seneca* in excerptis IV, 7. *Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus* in §. *homicidium* num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

d *Judæorum magistri*] Rabbi *Levi Ben-Gerson.* & Rabbi *Salomo* ad *Levit.* XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes. [Vide APPIAN. *De bell. Hispan.* pag. 312. &, quod spectat *Pompejum*, PLUTARCH. in ejus Vita, pag. 632, 633. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui, dominatu deposito & accepta fide publica, patriam federi Achaico adjunxit. *Polyb.* 2. Et hinc materia declamationis *Fabio* avo, decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

14 *Neque pars sunt*] Vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 8.

(bb) Ita veteres Edd. sed legendum *Corocottæ*, ut est apud Auctorem, unde hoc petitur. *J. B.*]

& res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem [d] Cicero: *non est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est [16] hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si [17] non tanquam cum malefico actum esset; at [f] si quando [18] cum tali, qua talis est, actum est, [19] simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ [20] cavet, ne actus in vanum recidat.

d Off. III. 6.

2. Non male apud Livium [b] Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacunque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud [c] Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· *civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt, quo tempore factum est fedus.*

b Lib. XXXIV. c. 31.

c Lib. I. in fin. c. 144.

IV. Deinde objici potest, quod [d] alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri [21] liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, [22] opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit.

d Lib. II. c. XI. §. 7.

(cc) Si

GROTII.

f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] *Terentius* in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernicies communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria. (II. 1, 34.)

Vide hac de re scriptorem *de compositione pacis inter principes & ordines Imperii.*

GRONOVII.

16 *Hoc jus ex promisso*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius, cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui

(cc)Si quis ergo, ut amicum vinculis eximeret, promiſerit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non eſt, qui ad contrahendum ſponte venit.

V. Adde quod & qui injuſto metu coactus promiſit, teneri poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tantum eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia [23] in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva dominii lege, at in aliis non eſt jus illud Deo quæſitum qua

a Lib. III. *c.* IV. §. 18. tale. Iterum illud quoque ex *a* ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur, [24] diſſimulare.

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliasque ſummas poteſtates? his, etiamſi cauſam [25] per ſe non injuſtam

b Lib. I, *c.* IV. habeant, [26] jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus *b* alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum deſertoribus aut rebellibus actum ſit, [27] pœna promiſſo opponi non poteſt, ſecundum ea quæ modo diximus. Nam & ſervis

c Ælian. Var. Hiſt. VI, 7. fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito *c* Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenſes ſervos contra

d Lib. XI. *c.* 88. pacta occidiſſent. Et Diodorus *d* Siculus notat fidem ſervis datam

qui liber & ſui juris cum prædone contrahit, ejus plenus eſt conſenſus, utcunque provido metu inducti: nec hic eſt metus propriè dictus, qui cadit in conſtantem virum, cum præſens obverſatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur conſtantia et omne conſilium abjicitur, ſed quidam proviſus adverſus futurum malum, quod ita exſpectatur, ut ſæpe non accidat.

23 *In heredem tranſeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent, & quocunque bona veniant, hoc commodum aut incommodum ſecum ferunt. At ubi quis injuſto metu coactus interpoſito jurejurando promittit, nullus eſt contractus legitimus, ſed tantum vinculum perſonale, quod cum perſona extinguitur, niſi novum jus accedat, hoc eſt, moriens forte qui promiſit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud ſolvat.

24 *Diſſimulare*] Impunia transmittere.

25 *Per ſe non injuſtam*] Puta injuſta tyrannide preſſi.

26 *Jus tamen*] Aſtringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promiſſo*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo, eos pœnam ſibi debere: itaque cum illa promiſſum ſuum compenſari, nec ſe id ſervare teneri, & ſufficere, ſi pœnam remittat.

(cc) At vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jur. N. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 11. Not. 11. *J. B.*

datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatam. [28] Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut g M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit, quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facit [29] jus legis constituendæ & jus supereminens dominii [30] in res subditorum, quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad [31] jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli, nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens [32] non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico, sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent, quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta a nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, [33] compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit a Lycurgus, Athenienses b Solon, & [34] ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. (dd) Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso

a *Plut. Lycurg. pag. 57.*
b *Idem, Vit. Solon. pag. 92.*

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere potest imperans, se subjectis rebellibus injusto metu coactum ea promisisse, eoque civili jure posse rescindere contractum initum, id ei prodesse nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

29 *Jus legis constituendæ*] Quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

30 *In res subditorum*] Ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promisso*] Quod acquisiverunt subjecti ab imperante armis rebellibus expressum.

32 *Non promiscue*] Ut pro libidine sua possit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

33 *Compensatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet pro illis satisfacere ei, qui sua perdit.

34 *Ne personarum*] Ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obligasse tantum jurantes.

(dd) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. Not. 2. *J. B.*

GRO-

misso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta, ut nullam exceptionem admittant. Valerius
a Lib. v, c. 3. n. 3. ext. [a] Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus [h] leges sacratas appellabant, [35] per quas ipse populus Romanus, ut [36] Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud [37] Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait, tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii [38] lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis, qui juraverant, salva re-
b Cap. 89. ligione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis [b] libro sexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγωγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· ἐδόκει ταῦτα πᾶσι· [39] *Brutus, concione advocata, auctor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis [i] factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo, ut diximus, jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. [40] Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet:

GROTII.

h *Leges sacratas appellabant*] Vide *Manutium* de legibus.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum *Plut.* in ejus vita. (pag. 231. & *seq.*)

GRONOVII.

35 *Per quas ipse populus*] Non hoc dicit Cicero, sed *sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebsve sanxisset.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex statim sacrata erat: nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam non servasset, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: eoque is homo a quovis posset occidi. [At vide quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*]

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

38 *Lege sola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocunque medius inter regem & subditos intervenit.

GRO-

fiet: nec scrutabimur, quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates: natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, [k] pace cum Romanis inita, [a] jus sæviendi in Macedonas, qui in bello ab eo defecerant, ademtum legimus.

a Livius lib. XXXIX. *c.* 23.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & [41] in mixtum transiri pactis potest: ita ut [42] subditi qui fuerant, incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello, aut ejus finiendi causa, promittuntur adeo sint valida, ut [43] ex causa metus injuste illati, invito eo, cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa, quantumvis vitio non carentia, ex jure gentium pro justis habentur, [l] ita & metus, qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum, quod cum hoste servandum ait [b] Cicero, cui & alibi [c] dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta.

b De Off. III. 29. *c Verr.* IV, 55.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum, qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut stet pactis sive juratis sive injuratis. [44] Intus enim & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum, quod metum dixi haberi pro justo, qui bello solenni

GROTII.

k *Pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas, qui in bello ab eo defecerant, ademtum legimus*] Est simile exemplum apud *Parutam* lib. VI.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum scriptorem *de compositione pacis.*

GRONOVII.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut *Helvetii* excusso *Austriacorum*, *Belgæ* liberi *Hispanorum* jugo.

43 *Ex causa metus injuste*] Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

44 *Intus enim & ipsa rei natura*] Fictione tantum juris hoc justum est, ut aliquis finis perniciali discordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

solenni infertur, m de eo metu intelligi debet, [45] quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis, & nos in generali tractatione supra [a] diximus, & idem docet [b] Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Se tunc Senatus, non eos, quibus hoc præstabatur, aspexit,* ait in hoc argumento [c] Valerius Maximus. Et [d] Sallustius: *bellis Punicis omnibus, cum sæpe Carthaginienses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.*

2. Appianus [e] de Lusitanis fœdifragis, quos [46] Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· *perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans [f] Valerius Maximus, *misericordia,* inquit, *illam quæstionem, non æquitas rexit.* (ee) (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat absolutio, respectui puerorum data est.* Cato in originibus scripserat, [g] nisi [47] pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.

a Lib. II, c. XIII. §. 16.
b Offic. I, 29.
c Lib. VI. c. 6. n. 3.
d Bell. Catil. pag. 50. Ed. Wass.
e Bell. Hisp. pag. 288. Ed. H. Steph.
f Lib. VIII. c. 1. n. 2.
g Cic. de Orat. Lib. I. c. 53. & Bruto, c. 20.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse, ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, [48] defectu scilicet conditionis, & [49] per compensationem. Defectu con-

GROTII.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodest extorquenti promissio, quam, legato capto is extorsit. *Mariana* XXX. [Cap. 12. & 19. Sed exemplum non quadrat. Vide Notas nostras Gallicas. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Lege *Servius Sulpicius Galba.*

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra & tabulis pop. Rom. instituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu suo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus, eave conditio non exstiterit.

49 *Per compensationem*] Si promissum est, & ipse rem nostram tenet mala fide & cum consilio non reddendi, quæ sit ejusdem æstimationis, cujus est quod promissum est.

(ee) Nescio qua Editione usus fuerit Auctor. Certe ejus ævo jam legebatur heic *rexit.* Saltem ita habet Editio Wecheliana, ann. 1627. a *Christophoro Colero* curata. *J. B.*

GRO-

conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit, nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita [50] singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo [a] Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio,* ait [b] Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam, qua societas erat inita, ei non præstatur.* [51] Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

a Apud Liv. I. 22.

b L. 14. D. pro socio.

XV. [n] Compensationis originem [c] alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. [o] Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet* [52] *qui dicat: Pecuniam credidisti; Quid ergo? . . .* [53] *agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.*

c Lib. II. c. VII. §. 2.

XVI. Idem erit, si ex alio contractu is, quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In

GROTII.

n *Compensationis originem alibi indicavimus*] *Tertullianus* Scorpiaco: *nulli compensatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.* (Cap. 6.)

o *Seneca libro de beneficiis* VI.] Cap. 4.

GRONOVII.

50 *Singula alia aliis inesse*] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contraheutes.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat. Sed et alia sæpe dicit. Quæ ista? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacunque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

GRO-

In foro quidem, ut p idem Seneca ait, [54] actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit, si qui promissum urget [55] non contraxerit, sed damnum dederit. q Seneca ibidem: [56] *colonum suum non tenet, quamvis* [57] *tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegisti, servum ejus occidisti.* r Deinde: *licet me comparare inter se, quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei, quod promissum est, [58] potest contribui, quod eodem loco late explicatur: [a] *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur* mox [b]: s *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

a Cap. 5.
b Cap. 6.

XIX. 1. Sed sicut, [59] si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id, unde ortum est bellum, aut quid-

GROTII.

p *Idem Seneca*] Eodem libro, capitibus 6. & 7.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 4.

r *Deinde*] Dicto cap. 6.

s *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.

GRONOVII.

54 *Actiones quædam separantur*] Ita sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duorum uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel instrumento conductionis illæso & integro.

58 *Potest contribui*] Pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promissum est.

59 *Si quid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium salva fide promissum negare, quod dicat, se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes, si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita, nequit alter a pacto resilire, propter causam aut continuationem belli.

GRO-

quidquid bellico gentium jure ſolet. [60] Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conveniſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptem quod [t] apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt: *Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat, a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo ſunt, quæ compenſari cum eo, quod promiſſum eſt, poterunt? nimirum ſi quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit, quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen, ut [61] inter easdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur: ita tamen ut ſubditorum bona pro eo, quod civitas debet, jure gentium obligata intelligantur, ut alibi [a] diximus.

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi, ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens [b] Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus a vicino federato, ἐ παρέλυσε τὲς ὅρκες, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτὸν, *non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.*

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt, ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ [c], cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt, diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit.

a *Libro* III, *c.* II. §. 2.

b *Philoſt. lib.* III, *c.* 9. (*cap.* 20. *Ed.* Olear.

c *Lib.* II. *c.* XI. XIII. XV. XVI.

GROTII.

t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt)* De benef. VII, 16.

GRONOVII.

60 *Negotii enim natura)* Hoc omni negotio naturaliter ineſt, ut præſumatur aliquid actum, non pueriliter luſum. Hoc autem caſu non poteſt aliquid actum videri, niſi ſepoſita cauſa principali.

61 *Inter easdem perſonas)* Quod in compenſationem mei promiſſi imputare alicui volo, ſit ejus, quicum mihi res eſt, non alicujus tertii.

CAPUT XX.

DE FIDE PUBLICA QUA BELLUM FINITUR, UBI DE PACIS PACTIONE, DE SORTE, DE CERTAMINE CONDICTO, DE ARBITRIO, DEDITIONE, OBSIDIBUS, PIGNORIBUS.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*

II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*

III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exul?*

IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*

V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis causa valide alienentur.*

VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*

VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarciendi.*

VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*

IX. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium & jure civili.*

X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*

XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*

XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*

XIII. *Quid si convenerit, ut restituantur omnia in eum statum, quo ante bellum fuerant?*

XIV. *Tunc, qui, sui juris cum essent, sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*

XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri;*

XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*

XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remissas censeri.*

XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*

XIX. *Jus, quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*

XX. *Capta post pacem reddenda.*

XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello captæ sunt, regulæ quædam.*

XXII. *De fructibus.*

XXIII. *De nominibus regionum.*

XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem stetit.*

XXV. *De mora.*

XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*

XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*

XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci inest.*

XXIX. *Quid si socii vim intulerint?*

XXX. *Quid si subditi: & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat.*

I.

Inter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, aut [1] tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum, aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his, quæ bellum finiunt, spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa, quæ bellum finiunt, [2] sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu [3] ad aliud relato,

GRONOVII.

1 *Tacita*] Quæ scilicet eorum consensum colligunt ex signis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

2 *Sive actu suo*] Præsenti partium consensu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo [4] casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum [a]. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. a Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam [5] jus habeat non impeditum.

a Vide lib. II, *c.* XV. §. 3.

III. I. Nam rex qui ætatis est ejus [b], quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus [6] lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est, pacem facere non potest. Idem dicendum est b de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii c non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit.

b Vide lib. I, *c.* III. §. 24.

2. De his tamen, quæ privatim sua sunt, si quid pepigerit rex etiam captivus, valebit, ad exemplum eorum, quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, d pacemne facere poterit? sane, si constet eum non [7] obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & [8] laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, [c] dicens, quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem.

c Cic. de Off. III, 27.

IV. I. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic [9] consilii publici, hic civium [10] sen-

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] *Mariana* XXI, I.

b *De rege captivo*] Vide *Guicciardinum* lib. XVI. & lib. XVIII. non semel.

c *Non quidem jus totum*] *Arumæus* in aureæ bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Trevarensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] *Lucanus*:

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit. (Pharf. V. 28.)

Vide *Chassanæum* de gloria mundi parte V, consid. 49.

GRONOVII.

4 *Casum temperant*] Partim sunt fortuita, partim pendent a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Potestate sua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus est.

8 *Laxæ custodiæ*] In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud *Tacitum* 2, annal. 4.

9 *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

10. *Sen-*

[10] ſententiæ dicendæ jus ex more habentium, ſecundum ea quæ diximus [a] alibi. Itaque ſic pacta obligabunt etiam eos, qui aliter ſenſerunt. Livius: [b] *ubi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionyſius [c] Halicarnaſſenſis: δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν. *parendum his quæ pars major cenſuerit.* Appianus [d]: δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. *omnes decreto obſequi tenentur, nulla admiſſa excuſatione.* Plinius: [e] *quod pluribus placuiſſet, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, [11] iisdem & volentibus prodeſt.

a Lib. II, c. V. §. 17. *b Lib.* XXXII. *c.* 20. *c L.* XI. *c.* 56. *d* Immo *Polyb.* V, 49. *e L.* VI. *epiſt.* 13.

V. 1. Nunc de rebus pactioni ſubjectis videamus. [f] Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc ſunt plerique, regnum habentes non in patrimonio ſed tanquam [12] in uſufructu, paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, [13] lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut [14] nec ad id, quod intereſt, obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui, ſi ad id quod intereſt, ſalva eſſet actio contrahenti, [15] ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſic de non alienando imperio vana eſſet cautio.

f Vasq. contr. ill. l. I, *c.* 4. *ibi multos allegat, & c.* 5. *vide ſupra lib.* II, C. VI. §. 3. *& ſeq.*

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat, populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per [16] partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium transſcribet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, quia eam poteſtatem credibile eſt exceptam, cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At

GRONOVII.

10 *Sententiæ dicendæ*] Suffragii ferendi.

11. *Iisdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui diſſenſerunt quidem initio, ſed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In uſufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, ſtatuant pro arbitrio ſuo, ſed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipſis eſt, fideliter conſervent & augeant.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, ſeu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, poteſt præcaveri, ut ſi quid tale faciat rex, irritum & inane ſit.

14 *Nec ad id, quod intereſt*] Non modo ad implendum contractum, ſed ne quidem ad ſatisfaciendum aliqua compenſatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit pro eo, quod non præſtatur male promiſſum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero, quæ regni dicuntur, quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Sic hoc modo, [17] transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsim.

a Lib. II, c. VI. §. 13. 4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, [a] his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam sit.

b Lib. II, c. XIV. §. 10. & seq. Vid. Vasq. d. c. 5. n. 9. c Supra lib. III, cap. VIII. §. 2.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur, alibi [b] diximus: nempe [e] quatenus obligandi potestas [18] sub imperio comprehensa est. quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit, si quis rex simul subditorum dominus sit, [c] neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic [19] jus præter regium accedens efficit, ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent [20] quam regium. Alibi diximus [f] res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed

GROTII.

e *Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet*] Vide *Reinking.* lib. I, classe III. cap. 5. num. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV. §. II. & 12.

f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] *Gail.* II, obs. 57.

GRONOVII.

17 *Transscribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehensa*] Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 Et

2. Sed addendum est, id cum fit, [a] civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen [21] & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocunque copia suppetit, exseret sese quasi sopita obligatio.

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus [b] Vasquius, [22] agnoscere civitatem non debere id damnum, quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli [23] populos alios spectat, ut alibi [c] exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est [d] ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut [24] rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea, quæ civium sunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item; perverse: nam dominium, ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex caussis [25] quæ aut dominio insunt suapte natura, aut [26] ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui [27] cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum [28] ob

a *Vasq. lib.* I. *c.* 5. *Rom. cons.* 310. *Sylv. in verb. belli* 1. §. 43.

b *Lib.* I. *cont. ill. c.* 4. *in fine.*

c *Lib.* III. *c.* VI. § 2. *c.* X. §. 5.

d *L. cum duob.* 52. §. *quidam.* 4. *D. pro socio.*

GRONOVII.

21 *Et ipse, qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, secundum quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum. [Sine caussa Vir Doctissimus reprehendit heic Auctorem nostrum, quasi male dixerit, *Damnum pati*, pro *facere*. At vero *Damnum pati* non tantum dicitur ab ULPIANO, L. 29. §. 1. D. *Ad L. Aquil.* sed etiam a SENECA, *De Ira*, I. 2. & a LUCANO, *Pharf.* VIII, 750. Vide BRISSON. *De verbor. sign.* & FABRI *Thesaur.* ult. Edd. *J. B.*]

22 *Agnoscere non debere*] Civitatem non obligari ad sarciendum.

23 *Populos alios spectat*] Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amissæ*] Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

25 *Quæ aut dominio insunt*] Velut inest ei, ut possit servire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, sive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid subjectis ejus ablatum accipiunt, etiamsi citra necessitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamsi civitas id non resarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure est factum regis tradentis.

[28] ob præsumtionem, quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob [29] gentium jus, [a] quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

a Lib. III, c. II.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra [b] a nobis est traditum, [30] quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; [31] quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur, ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ, & proinde videtur [32] ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

b L. II. c. XVI. §. 11, 12.

2. Sed quia ad pacem veniri [33] vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, [34] quæ partes, quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut g ut quarum rerum turbata bello possessio est, [35] ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in [c] oratione qua de federum generibus disserit) aut [36] ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

c Livius lib. XXXIV. c. 57.

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, [d] ut in pace illis demum captivis postliminium fit, de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus [e] supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam h transfugas [f] jure belli recipimus: id est, per

d L. in bello 12. D. de captivis.
e Supra hoc libro c. 9. §. 4.
f L. transfugam 51. D. de acq. rer. dom.

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur*] Vide *Parutam* lib. V.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. 1. in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroe apud *Menandrum Protectorem*. (Pag. 118. *Ed. Hæschel.*)

GRONOVII.

28 *Ob præsumtionem*] Quod præsumitur rex hoc non nisi juste facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etsi non traderet, arripi tamen bona subjectorum possent propter debitum regis tanquam pignori apposita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput est de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odiosiorem rem continet.

32 *Ambigue positorum*] Dubio sensu scriptorum.

33 *Vix solet injuriæ*] Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

35 *Ex formula juris antiqui*] Restituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut servet quisque quod bello cepit.

per jus belli licet nobis admittere & noſtris adſcribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

2. Illud autem *tenere* [37] non civiliter ſed [38] naturaliter ſumitur: in bellis enim ſufficit facti poſſeſſio, nec alia attenditur. [a] Agros autem diximus [b] ita teneri, ſi munitionibus quibusdam clauſi ſunt: nam temporariam inſeſſionem ut per [39] ſtativa hic non ſpectari. Demosthenes pro Cteſiphonte [c] feſtinatum ait a Philippo, ut quæ poſſet loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum ſe quæ teneret. Incorporalia non tenentur niſi per res, quibus adhærent, ut ſervitutes prædiorum, aut per perſonas quarum ſunt [d], dum ne in ſolo, [40] quod hoſtium fuit, exercenda ſint.

a Dec. T. III. conſ. 74.
b Supra libro III. c. 6. §. 4.
c Pag. 316. B.
d Supra lib. III, cap. VII. §. 4.

XIII. In altero illo paciſcendi genere, quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata, notandum eſt, ultimam, quæ ante bellum fuit, poſſeſſionem reſpici, ita tamen ut [41] privatis dejectis [42] interdicto aut [43] vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At ſi quis ſui juris populus ſponte ſe bellantium alteri ſubjecerit, [44] ad eum reſtitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta ſunt, aut alioqui & dolo non niſi in hoſtem licito. Sic pace inter Græcos Thebani [i] Platæam retinuerunt, dicentes: οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων, καὶ οὐ προδόντων, ἔχειν τὸ χωρίον. *habere ſe eum locum non vi, non proditione, ſed eorum quorum erat libera voluntate.*

GROTII.

i *Platæam retinuerunt*] Locus hic eſt apud *Thucydidem* v. (Cap. 17.) Præceſſerat ſimilis lib. III. μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· *ne reddenda ſit Platæa, cum ejus urbis homines ſponte acceſſerint.* [Cap. 52. In iis autem, quæ ſtatim ſequuntur poſt locum primum, legitur quoque quod Auctor ait de *Niſæa.*]

GRONOVII.

37 *Non civiliter*] Cum juſto titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicunque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Caſtra ad tempus poſita.

40 *Quod hoſtium fuit*] Eorum qui hoſtes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de perſonis iſtis nihil ſint pacti. [Immo id vult Auctor, etſi non teneatur ille, qui habet, e. g. jus uſusfructus aut Feudi, modo ſolum jure belli occupatum fuerit, in quo jura illa exercenda ſunt, nil ad rem tunc facere, quod perſonæ captæ non fuerint, et jura vel exſtingui, vel e perſonalibus realia fieri, reſpectu hoſtis poſſidentis. *J. B.*]

41 *Privatis ſubjectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta eſt, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invaſor poſſideat.

42 *Interdicto*] *Unde vi*, quo poſſeſſio adſeritur. §. 6. Inſt. *de interd.*

43 *Vindicatione*] Qua proprietas adſeritur.

44 *Ad eum reſtitutio non*] Is non reſtituetur ex generali conventione, ſed oportet ſpecialiter de eo cautum fuerit.

luntate. Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem
[a] *Livius lib.* XXXIII. *c.* 13. distinctione adversus Ætolos utebatur [a] T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet, ut quæ bello data sunt damna, eorum nomine actio non sit. quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

[b] *Dec. consf.* 61. XVI. Non tamen & [45] quæ privatis deberi [b] cœperunt belli tempore condonata censeri debent: nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet; (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt, ut recte ait [c] Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.
[c] *L.* II. *De offic. c.* 21.

XVII. k De jure ad pœnas non æque. nam id jus, quatenus inter ipsos reges aut populos versatur, remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginiensibus mersos [46] ignorabant Romani, narrante Appiano. κράτισαι διαλλαγαὶ ἐν αἷς ὐδέν ἐσιν ἔγκοτον ὐδὲ μνησίκακον, inquit [d] Dionysius Halicarnassensis: *optimæ conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates [e] Plataica: εἰρήνης ὔσης ὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων. *in pace non decet ante peccata exequi.*
[d] *Antiq. Rom. Lib.* III. *c.* 8. *pag.* 138. *Ed. Oxon.*

[e] *Pag.* 299. *B. Ed. H. Steph.* XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judiciis expediri potest: tamen cum hoc jus non ita nostrum sit, ut quod ex inæqualitate nasci-

GROTII.

k *De jure ad pœnas non æque*] *Gail.* de arrestis c. XIV. n. 7.

GRONOVII.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

46 *Ignorabant Romani*] Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum: nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum esset, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia cesserunt. (Vide APPIAN. *Bell. Punic.* pag. 3, 4. Edit. H. Steph. & consule heic Notas Gallicas. *J. B.*)

GRO-

nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, [47] levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus, jus quod ante bellum fuit ademtum, facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est. in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant; maxime vero si jus de quo agitur, non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. idem quem modo laudavi [a] Dionysius Halicarnassensis: οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθίς ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum, ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda, sed ad auferenda mala convenimus:* quæ postrema verbo tenus ferme desumta sunt ex Isocrate, [b] oratione de pace.

a L. III. c. 9.

b Pag. 164. C.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat, sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, [c] quæ sunt de reddendis his, quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ [48] quæ mutuæ sunt, quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent, quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus, quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his, quæ penes publicum sunt plus, quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent [49] lucrativo titulo possessa, quam oneroso, ut quæ emtionibus [d], quæ dotibus tenentur.

c Alciat. v. Resp. 17.

d Cic. de Offic. II, 23.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte [e] defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa, simul etiam tributa, quæ pro exactis annis debebantur, sibi vindicabat.

e App. civ. v. p. 716.

XXIII. [1] [50] Nomina regionum accipienda ex usu præsentis tem-

GROTII.

1 *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis*] Vide *Guicciardinum* libro v. [in lite de *Capitanata* inter *Francos* & *Hispanos*, quum illi partem esse *Aprutii* contenderent, hi *Apuliæ*.]

GRONOVII.

47 *Levis verborum conjectura*] Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

48 *Quæ mutuæ sunt*] Ubi utrinque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, testamento.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

GRO-

temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties [51] relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: & [52] pro faciente habendum, qui facere voluit, [a] si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

[a] *Quint. decl.* CCCXLIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt [53] moræ purgationem intra breve tempus admitti, [m] verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat: sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio, [n] [54] qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus [55] qui dat, non qui petit, conditiones pacis (aa) dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem [b] fit interpretatio: habet enim quod sibi imputet, qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem: unde alienum non est quod Aristoteles [c] dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας ὄσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν·* *ubi utilitatis causa amicitia est, ibi* [56] *ejus, qui accipit, utilitas ejus, quod debetur, mensura est.*

[b] *L. Veteribus. 39. D. de pactis.*

[c] *Ethic. Nicom.* VIII, 15.

XXVII. Quo-

GROTII.

m *Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit*] Vide *Albertum Argentinensem.*

n *Qui conditiones elocutus est*] *Plautus* Persa: *tua merx, tua indicatio est.* (IV. 4. 37.) In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. *Plutarchus* Sulla: *τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπεῖν.* *eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.* (Pag. 467. C.)

GRONOVII.

51 *Relatio fit*] Si dictum sit, ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excusationem, si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

54 *Qui conditiones elocutus est*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

(aa) *Dicere*, non *dare*, est apud LIVIUM, qui ita *Hannibalem* inducit loquentem, Lib. XXX. Cap. 30. *J. B.*

GRO-

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est: quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem est, [57] novam bello causam præbere, & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum [58] ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id [59] quod omni paci inest, aut contra id, quod [60] in pace dictum est aperte, aut contra id, quod [61] ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id, quod omni paci inest, fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis [a] vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες· o *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat, videndum est. a *Lib.* I. c. 123.

XXIX. Qui [62] socii fuerunt si quid tale faciant, pacem rumpi,

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt*] Vide *Ammianum Marcellinum* initio libri XXIX. qui sic de Romanis: *opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi federis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroën apud *Procopium* Persicorum II. (c. 3.) λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν. *rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιόν σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται. *frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui, quos federatos habere volunt, violant: Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumtis ad alios transeant, sed si qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.* (Cap. II.)

GRONOVII.

57 *Novam bello causam præbere &*] Alterum, si temere fiat, injustitia est, alterum perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in posteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui sacrati juris aliquid violat, & liberior excusatiorque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere, quotiescunque pax coit.

60 *In pace dictum est*] Quod in ea, quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

61 *Ex pacis cujusque*] Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat. *num.* 39. *specialem naturam pacis* vocat.

62 *Socii fuerunt*] Eorum, quibuscum bellavimus.

63 *Par-*

pi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, [63] partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, [64] aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ [65] tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra [66] quam [a] Thebani aliquando contra [67] Lacedæmoniorum socios dixerunt.

a Pauf. IX. *c.* I.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine jussu publico, videndum erit, an privatorum factum [68] publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ supra [b] tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt [69] facta manifesta, aut denuntiata. Potentia [70] præsumitur nisi defectio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: et talis [71] neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum [c] Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

b L. II, *c.* XXI. §. 2, *& seqq.*

c Bell. Jud. Lib. II. Cap. 16. §. 4. pag. 190. *Edit. Hudson.* L. Bat.

XXXI. Quæri sæpe solet, an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud [d] Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium [e] fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat [72] actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure

d L. VII, *c.* 20.

e Gell. VII, *c.* 3.

GRONOVII.

63 *Partim potestativa*] Qua caveatur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipsi, & non quorum socii antea fuerant.

66 *Pauf.* IX.] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum socios*] Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata, pacem rupissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

68 *Publice probatum*] Accipi possit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifesta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire; aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

70 *Præsumitur nisi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non esse.

jure erat, p ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere:* [a] cujus moris hanc vim esse ait q Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων· *etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat,* r *citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius [b] de iisdem: *juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, [c] si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

a Polyb. lib. XVII. c. 4, 5.
b Lib. XXXII. c. 34.
c Liv. lib. V. c. 17.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum 73 sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis 74 pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, 75 per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait [d] Cassius, arma armis repellere: ideo 76 abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum. Hæc enim res 77 moram fert: illa non fert.

d L. vim vi, 1. §. 27. D. de vi & vi arm.

2. At s si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent; ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

XXXIII.

GROTII.

p Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] *Plautus* Truculento: *de præda prædam capio.* (II. 7. 15, 16.)

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis. (*num. 6.*)

r *Citra publicum decretum*] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat *Agathias* libro IV. (Cap. 3.)

s *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. *Josephus* XVI, 10. §. 8. *Ed. Hudson.*

GRONOVII.

73 *Sine nova causa*] Qui post pacem initam damnum non dederunt vel offensam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & singulis seorsim.

75 *Per pacem licebit*] Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*] Renuntiasse quenquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

77 *Moram fert*] Ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

GRO-

XXXIII. 1. t [78] Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: [79] sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut [a] ostendimus, cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ [b] sexto: πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν, *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod si ipsi socii non pepigerint, sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat, eos socios pacem ratam habuisse. nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, [80] hostium loco sunt.

a Lib. II, *c.* XVI. §. 13.
b Cap. 5. §. 37.

2. Aliorum sociorum, [c] ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt, nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest. neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

c Cep. conf. 690. *Dec. conf.* 531.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur [81] et non facere quod, et cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud [d] locum habeat,

d Sen. Agam. vers. 243.

Quem pœnitet peccasse, pæne est innocens.

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit u ut capitibus minoris momenti adjiciatur [e], ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut [82] arbitri prius adeantur quam arma inferre

e Vide supra lib. II. *c.* XV. §. 15.

GROTII.

t *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit)* *Thuanus* lib. LXV. anno CIↃ IↃ LXXVIII. Est et quod huc pertineat, apud *Haræum*, tomo II. historiæ Brabantiæ in anno CIↃ IↃ LVI.

u *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut si quid adversus ea factum erit, pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter et Chosroen. *Menander Protector* eam habet. (Pag. 118. *Ed. Hœschel.*)

GRONOVII.

78 *Sociis quoque*) Illorum, quibuscum velut cum ducibus adversæ partis pax facta est.

79 *Sed his demum*] Potius dicendum, nisi qui nominatim excepti sunt, aut nisi quos certo constat comprehendi non potuisse, ut si subjecti alterius alteri sese applicent.

80 *Hostium loco sunt*] Si scilicet ante pacem hostes fuerunt.

81 *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, et qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

82 *Arbitri prius adeantur*] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem disceptetur.

GRO-

inferre liceat, quod erat in federe Peloponnesiaco, memorante Thucydide [a]. *a Lib. v. c. 79.*

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, [x] si qua specialis pœna [83] adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus, cui facta est injuria, pœnam malit, an transactione recedere, sed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem constat, & jam [b] supra dictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis [84] posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione. *b Lib. III. c. XIX. §. 14.*

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam, ut diximus, non solet illa pendere a [85] conditione casuali. Sed alter optabit, an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an [86] æstimationem accipere, an [87] mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, [c] integrum est [88] innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit. *c Vide supra hoc libro c. XIX. §. 13. 14.*

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ [89] contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ [90] sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros

GROTII.

x *Si qua specialis pœna adjecta sit*) Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide *Procopium* Gotth. I. (Cap. 12.)

GRONOVII.

83 *Adjecta sit*) Certo capiti, ni servetur.

84 *Posterior non stat*) Cum prius alter eis non stetit, et ipse posterius ea implere cessavit.

85 *Conditione casuali*) Sed potestativa scilicet, id est, non solet ita statui, ut, quod forte fit, eam rumpat, sed quod consilio et culpa.

86 *Æstimationem accipere*) Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præstationibus*) Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem ejus quod ab altero non præstatur.

88 *Innocenti pacem servare*) Quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*) Quibus malevolus declaratur animus, etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*) Cui additum est inter articulos, ut posthac vivant tanquam boni et fideles amici.

ros solius amicitiæ [91] officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus, non amicitiæ causa, ut nos [a] Pomponius docet) refero multa, quæ de [92] injuriis non armatis & contumelia a legum peritis dissertari solent, & præcipue illud [b] Tullii: *post reditum in gratiam* [93] *si quid est commissum*, [94] *id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentiæ sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque [95] detrahenda, quantum fieri potest, facto invidia.

[a] L. Postliminio 5. D. de capt. [b] Pro Gabin. Apud Hieronym. Apol. adv. Rufin.

2. Itaque personæ, quamvis conjunctæ aut subditæ, facta injuria, ipsi, quicum pax inita est, facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in [96] servis atrociter læsis sequuntur leges [c] Romanæ: & adulterium aut stuprum [97] libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ.

[c] L. idem 25. §. si quis 35. D. de injur. Instit. §. servis 3. eod. tit. Alex. II. Conf. n. 3.

3. Atroces sane minæ, nulla nova causa præcedente, cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum, quicum pax facta est, comparari.

XLI. 1. [y] Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare

GRONOVII.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt sine vi, aut si negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam socii.

93 *Si quid est commissum*] Si qua offensio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda est invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidiosiore.

96 *Servis atrociter læsis*] Tanquam id pertineat ad domini offensam.

97 *Libidini potius*] In eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona cara læsos nos vellet aut contemneret.

GROTII.

[y] *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*] Solon: γενέσθαι πολίταις οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *civium albo asscribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exilium perpetuum ejecti essent, aut cum omni familia artficii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* [PLUTARCH. Vit. Sol. pag. 91. E.] Perseus apud *Appianum* in excerptis legationum num. 25. κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμᾶς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε. *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis.* (pag. 367. *Ed. Fulv. Ursin.*) Commune hoc jus pactis firmari aut ad

migrare volunt, suscipere non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum, sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi [a] diximus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in exules, ut ex Euripide diximus [b] alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium [c] recte, *quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica [d] secunda: δέξασθαι τοὺς ἐκπεσόντας, vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις, *commune jus hominum, exules recipere.*

2. Plane [z] oppida aut magnos cœtus, qui civitatis [98] partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos, qui ex sacramento, aut aliter, ministerium aut servitutem debent. De his autem, qui belli sorte servi sunt, [99] idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra [e] memoravimus. Sed & de his, [1] qui exules non acti pœnam justam effugiunt, dedendis egimus [f] alibi.

a L. II. c. V. §. 24.
b Ibid. §. 25.
c L. XLII. c. 41.
d Immo Orat. Leuctr. I. p. 107. Tom. II.
e Lib. III. c. 7. § 8.
f L. II, c. XXI. §. 3. & seq.

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur [2] in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum, rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur tanto sit inferior, ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incerto evadat: hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, [3] quæ definito numero condicuntur, belli finiendi causa, puta inter singulos utrinque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem:

adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud *Polybium* exc. leg. n. 35. & apud *Livium.* (Lib. XXXVIII. c. 38.) pacem inter Romanos & Persas apud *Menandrum Protectorem.* (Pag. 117, 118. *Ed. Hœschel.*) *Similerum* de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere.* Testatur id *Strabo* XVI. (Pag. 754. *Ed. Casaub. Paris.*)

z *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V. §. 24. Vide & *Bizarum* libro XII.

GRONOVII.

98 *Partem integrantem*] Qualia pars si abscedat, totum non manet integrum, sed mutilum fit.

99 *Idem introductum*] Ut eos aufugientes a dominis, in quorum servitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*] Qui non sunt damnati exilio, sed ipsi solum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*] In qua & exequi jus nostrum, & id remittere sine injustitia possumus.

3 *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriusque. 2, 23, 10.

a Pausan. Lib. v. b T. Liv. I, 24. & seqq. dem: inter binos utrinque, (bb) ut inter a Ætolos & Eleos: inter ternos utrinque, ut inter Horatios b Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrinque, ut inter [4] Lacedæmonios & Argivos.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubitandum, quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ c Lib. II, c. XIX. §. 5. & XXI. §. 11. rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam c diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere possumus, retinendas, hominem occidit, alibi d ostendimus & d Lib. II, c. I. §. XII. & seqq. ratione, & sacrorum oraculorum auctoritate.

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine [5] uti, tanquam e Th. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet. testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, e vanum est & a vera pietate alienum.

4. Una res est, (cc) quæ tale certamen justum ac pium potest f Cajet. d. l. reddere ex una duntaxat parte, f si alioqui omnino expectandum sit, ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage: [6] nihil enim ei imputandum est, qui mavult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis

GRONOVII.

4 *Lacedæmonios & Argivos*] Ducibus Othryade ac Thersandro. [Vide MEURSII *Miscellanea Laconica*, Lib. IV. c. 13. ubi fuse de hac historia agit, & plures auctoritates veterum adducit. *J. B.*]

5 *Uti, tanquam testimonio*] Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

6 *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus est culpa.

(bb) De singulis tantum loquitur PAUSANIAS, quem in ora libri Auctor noster testem indicat (neque enim alio referri potest illius testimonium) nimirum *Degmenus* Eleus, ab una parte; *Pyræchma* Ætolus, ab altera, electi sunt, qui singulari certamine de re inter utrumque populum controversa decernerent. Neque in memoriam revocavit Auctor, se idem exemplum, tamquam e *Strabone*, alibi adtulisse, *Lib.* II. *Cap.* 23. §. 10. num. 1. *Epeus* enim, & *Eleus*, ibi unum idemque sunt. Ceterum locus *Pausaniæ*, de quo jam agitur, exstat *Cap.* 4. dicti Lib. v. *J. B.*

(cc) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam professæ mulieres.

5. Quod ergo supra [a] diximus, cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur: idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. a Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionysium [b] Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, b ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum, non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic c Heraclium Imperatorem cum Cosroë, filio Persarum regis, pugnasse singulari certamine legimus.

a Lib. II, c. XXIII. §. 10. *Ægid. Regius disp.* 32. *dub.* 2. *n.* 18.

b Lib. III. *c.* 12.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, [7] sibi quidem jus, si quod habent, adimere possunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent, consensum necesse est accedere: in [8] feudis non liberis, etiam domini sive senioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet, d [9] uter pro victore

GROTII.

a *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] [Apud XENOPHONTEM, *De Cyri instit.* Lib. V. c. 3. n. 4.] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide *Euripidem* Heraclidis. [vers. 804, & *seqq.* At aliter rem narrat DIODORUS SICULUS, *Bibl. Histor.* Lib. IV. c. 59, 60. *J. B.*]

b *Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent*] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Warnafredi* lib. V. (*Cap.* 40.) Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat *Constantinus Porphyrogenneta* capite de castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud *Pontanum* historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici. [Certamen singulare, de quo *Pontanus*, fuit inter *Edmundum & Canutum.* Vide *Lib.* V. pag. 151. *Ed. Amst.* 1631. Illius autem inter *Pharnacum & Sauromatum*, nullum est vestigium in Cap. *De Castro Chersonis*, quod est ultimum *Lib.* II. *Const. Porphyrogennetæ De Thematibus*; neque alibi in toto opere. *J. B.*]

c *Heraclium*] Vide *Aymoinum* libro IV, cap. 21. & *Fredegarium* cap. 64.

d *Uter pro victore sit habendus*] *Ennius*: [Apud *Servium*, in fragm.]

Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.

Vide *Scaligerum* ad illud Festi, *herbam do.*

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto suo efficiunt, ut, si vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id statim acquirat victor, nisi etiam consenserint, quorum interest.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis. 1, 3, 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus sæpe

ctore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati sunt. Sic [e] [10] in fines se aut oppida recipere, apud Livium [a] victi signa.

a Lib. III. *c.* 2, 3.

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, [11] tres proponuntur de victoria controversiæ, quarum prima ad [12] condictum certamen pertinet. Sed, si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis [13] sine vera victoria discessum. Nam [b] Argivi non fugati ab Othryade, sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, [c] sed Corinthii, cum feliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati, nullo cum Atheniensibus virium periculo facto, cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut [d] Polybius notat, magis pro victore se gerebat, quam victorem se sentiebat.

b Herod. I. *c.* 82.

c Thuc. I. *c.* 51. 54.

d Lib. XVI. c. I. p. 1014, 1015. *Ed. Amst.*

3. Illa vero, [14] spolia legere, [f] cadavera ad sepulturam concedere, [15] prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud [e] Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe, qui loco cessit, in dubio magis est ut fugisse credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet [16] eo loco, quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

e Lib. XXIX. XL.

XLVI. 1. Ar-

sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

GROTII.

e *In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa*] Et apud *Guicciardinum*, lib. II.

f *Cadavera ad sepulturam concedere*] *Plutarchus* Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος, εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit.* (Pag. 606. B.) Idem Nicia: καί τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent, eis jus non erat trophæa figendi.* (Pag. 527. A. B.)

GRONOVII.

10 *In fines se aut oppida*] Excedere campo, nec castris considere audere.

11 *Tres controversiæ*] Tria controversiarum hujusmodi exempla.

12 *Condictum certamen*] Num. 43.

13 *Sine vera*] Plena & consummata alterius utrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio sunt, locum aciei, antea communem, nunc esse ejus, qui spolia legit, & cadavera concedit. Justin. 6, 6.

15 *Prælio iterum lacessere*] Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum. *Liv.* 22, 12.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

GRO-

XLVI. 1. Arbitriorum [a] Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum, parere debeamus, quod observatur, ait, cum [17] ex compromisso ad arbitrum itum est: alterum ejusmodi, ut [18] ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in [b] Celsi responso: *si libertus, inquit, ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam [19] si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut [20] conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & (dd) Demetrium fuisse legimus, aut ut [21] cujus dicto parendum omnino sit. (ee) Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra [c] diximus, cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, [22] in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; [g] id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. [23] Nulla enim hic est potestas superior, quæ promissi vinculum aut impediat, aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii [d] illud huc recte aptes: *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim est

a *L. societatem. 76. D. pro socio.*

b *L. Si libertus. 30. D. de op. lib.*

c *Lib. II. c. 23. §. 8.*

d *Præf. nat. hist. pag. 3. Edit. Harduin.*

GROTII.

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*] *Mariana* libro XXIX, 15. *Bembus* libro IV. (*fol. 62.*) Paces per arbitrium factas habes aliquammultas in Polonica historia *Cromeri* libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica *Pontani* libro II. confer quæ nos supra libro II, c. XXIII. §. 8.

GRONOVII.

17 *Ex compromisso*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, si patuerit, arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

20 *Conciliatorem*] Qui persuasione et inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio et sententia decretoria.

22 *In quos compromissum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

23 *Nulla hic potestas superior*] Ut in privatarum rerum arbitris est magistratus vel princeps.

(dd) Habet hoc e PLUTARCHO, *Vit. Demetr.* pag. 899. A. Nihil enim de hoc officio *Atheniensium* memorat *Diodorus Siculus*, Lib. XX. Cap. 100. quum tamen fuse narret frustraneam *Rhodi* obsidionem, quæ ad pacem ineundam *Demetrium* compulit. *J. B.*

(ee) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 13. §. 4, & seqq. *J. B.*

eſt [24] de arbitri officio, aliud [25] de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit [26] in vicem judicis, an [27] cum laxiore quadam poteſtate, quam (ff) arbitri quaſi propriam vult Seneca, [a] cum dicit: *melior videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum mittitur: quia [28] illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam, non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit, regere.* Ariſtoteles [b] quoque ἐπιεικοῦς, id eſt, æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι· *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit, judex legem: imo arbiter ejus rei cauſæ repertus eſt, ut valeret æquitas.*

[a] Lib. III. de benef. c. 7.

[b] Rhet. I. c. 13. in fin.

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat, ut alibi, partem illam juſtitiæ, [29] quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt), ſed omne id, quod rectius fit quam non fit, [30] etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo I Cor. VI. [31] ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim, [32] quod minimum eſt, ſequimur: præcipue vero id locum

GRONOVII.

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere neceſſario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus ſummamque juſtitiæ legem et cauſarum merita ſpectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut poſſit etiam præter jus ex æquo et bono ſtatuere.

28 *Illum formula*] Cum qua ſemper dabatur a prætore judex, veluti: *ſi pateret, dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis ſonum*] Quæ quod lex dicit, cum poſſit in alienum & abſurdum ſenſum rapi, ex ratione et cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra juſtitiæ*] Etiam per leges poſſit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diſerte de iis conventum eſt.

32 *Quod minimum*] L. 9 D. de R. J.

(ff) In loco SENECÆ non agitur de *Arbitris ex compromiſſo*: ſed illi *Arbitri* veri ſunt *Judices*, nimirum Pedanei, ſeu a Prætore dati; *Arbitri* autem dicuntur, quod dentur in *Judiciis bonæ fidei*, ubi laxior erat eorum poteſtas, adeo ut ex æquo & bono decernere eis liceret; quum *Judices* ſtricte ſic dicti, qui in *Judiciis ſtricti juris* addicebantur, intra verba et legum ſubtilitatem manere deberent. Vide CICER. *Orat. pro Roſc. Comœd.* c. 4. INSTIT. *de Actionib.* §. 1. et 30. inprimis Eruditiſſimi NOODTII eximium Opus *De Juriſd. & Imp.* Lib. I. cap. 13. *J. B.*

GRO-

cum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos a populis aut summis potestatibus h [33] de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione: nam [34] possessoria judicia juris civilis sunt: jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo, dum causa cognoscitur, [35] nihil est innovandum, tum ne praejudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in [a] historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam, *legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt.* a Lib. XI. c. 17.

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum, qui se dedit, ei vero, cui fit deditio, summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, [b] permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium P. Cornelii Lentuli apud Appianum, [c] circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginiensium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro, ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, &, si quid fuerimus largiti,* [35] *habebunt nobis gratiam:* [37] *neque enim fedus dicere poterunt. Permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, semper aliquid causabuntur tamquam læsi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent, nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcunque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.* b Livius l. XXXVII. c. 49. c Bell. Punic. p. 34. Ed. H. Steph.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi possit, etiam

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide *Serranum* Henrico IV. (aut potius eum, qui *Serrani* Historiam ulterius deduxit.)

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius sit res, de qua ambigitur: non uter interim eam possidere debeat.

34 *Possessoria judicia*] Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil est innovandum*] Non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio nostro consecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*] Ex federe quicquam illis debiti.

etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non
a Lib. XXXVII. c. 7. publica tantum, ſed & ſingulorum. *Ætoli*, inquit alio [a] loco Livius, [38] *permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſæviretur, metuebant.* Citavimus b alibi: *ubi omnia ei, qui armis plus poteſt,*
b Lib. III. c. VIII. §. 4. *dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit,*
c Lib. VII. *ipſius judicium atque arbitrium eſt.* Eodem (gg) illud Livii [c] pertinet: *Romanis mos vetuſtus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungeretur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dediſſet, obſides accepti, arma ademta, præſidia urbibus impoſita forent.* Etiam
d Lib. III. c. XI. §. 16. occidi licite interdum deditos d oſtendimus.

L. 1. At victor, ne quid injuſte faciat, ſpectare primum debet, ne quem occidat, niſi id [39] ſuo facinore meritum. ſic & ne cui quicquam auferat, niſi in juſtam pœnam. i Intra hunc autem modum, [40] quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

e Lib. III. c. XV. in fin. 2. Diximus alibi, e bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud
f Lib. XIII, c. 21. f Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας· *tradiderunt ſe cum armis, confiſi clementiæ victoris: quare indignum*
g Cap. 23. *foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtéa: g τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν; *quis unquam Græcorum eos, qui ſe clementiæ victoris permitterent,* [41] *indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?*

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt*) Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionenſium regis apud *Marianam* lib. XI. c. 15 Et repete quæ nos ſupra hoc libro, cap. XI. §. 14. et 15.

GRONOVII.

38 *Permiſſo libero arbitrio*) Si ſenatus populique Rom. omne de ſe arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis et ſuppliciis traderentur, metuebant.

39 *Suo facinore*) Proprio, extra communia, et egreſſo modum eorum, quæ vulgo et promiſcue in bello fiunt.

40 *Quantum ſecuritas*) Concedere poteſt victor, ita ut ipſe extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili ſupplicio*) Ut *Gell.* I, 13. *Pœna indeprecabilis.*

(gg) Locus non exſtat *Lib.* VII. quem Auctor in margine indicat, ſed *Lib.* XXVIII. c. 34. quem errorem tacitus emendaſſem, ut innumeros alios ejusmodi ſilentio præterii, niſi fontem ejus oſtendere poſſem, et aliquatenus id juvaret. Nimirum locum illum noſter exſcripſerat e PETRI FABRI SEMESTR. Lib. I. c. 7. p. m. 43. ubi tanquam ex *Lib.* 7. laudatur, & alterius libri ejusdem Scriptoris numerus falſo notatur. *J. B.*

censuit; & Cæsar Octavius apud [a] Appianum, L. Antonium, qui se deditum venerat, alloquens, σπονδὰς γάρ μοι τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένε καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τὲς φίλες ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξεσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ᾽ ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν, τὸ προσῆκον ὧν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ προτιμήσω· *si ad federa paciscenda venisses*, [42] *sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem, quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo, quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est; quid me facere par sit: atque hoc præferam.*

a Bell.Civ. v. p. 697.

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. [b] XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. [c] XLV. *Paulo, ut se suaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam [43] deditionem meram intelligi: [k] neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit.

b Cap. 9.
c Cap. 4.

4. [l] Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut [d] diceret: διότι κέκριται τοῖς Αἰτώλοις σφᾶς αὐτὲς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· (ita [e] vertit Livius) *se suaque omnia fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam

d Polyb. Exc. Leg. 13. pag. 1116. Ed. Amst.
e Lib. XXXVI. c. 28.

GROTII.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὐτὸν ἐγχειρίσαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δῦναι περὶ αὐτῦ τῷ κρατῦντι *apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* (Ibid) Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτῦς παραδιδόναι, ut *Thucydides* libro III. (Cap. 67.) ait: καθ᾽ αὐτῶν ἐπιτρέπειν ἐξυσίαν, ut *Diodorus Siculus* lib. XIV. [Cap. 112. pag. 453. *Ed. H. Steph.* ubi additur, τὴν πᾶσαν &c.]

l *Nobilis est apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

42 *Sensisses me & victorem*] Duras tibi conditiones præscripsissem, quod & possum, ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic *fidem* dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic *socios*, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur *lege agere*.

GRO-

quidam [44] belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, *non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus*, &, quod imperaretur, non esse moris Græcorum, respondisse consulem, nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est, περὶ τῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον, δεδωκότες ἑαυτὲς εἰς τὴν πίστιν· *de officio & decoro hic disputatur, cum jam vos fidei nostræ permiseritis.* Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus [a] Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati, sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, [b] eos non federe sed deditione in fidem venisse.

a Val. Max. lib. VI, *c.* 5. *n.* 1. *b Livius lib.* VIII. *c.* 2.

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ [c] illud: *clementia liberum arbitrium habet:* [45] *non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult* [46] *taxare litem.* Neque referre existimo, an dedens se dicat, se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet, ut victor arbiter fiat.

c L. II, *de clem.* 7.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt (hh), ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati: quarum nonnullæ etiam [47] mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus [d] alibi.

d Lib. I. *c.* III. §. 17.

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. [m] Obsides diximus dari aut sua voluntate, [48] aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & [49] jus in actio-

GROTII.

m *Obsides diximus dari*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRONOVII.

44 *Belli incentores*] Auctores & concitores.

45 *Non sub formula*] Non est adscripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in suos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipsos invitos.

49 *Jus in actiones*] Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi, vel non agendi, ut potest auferre bona.

(hh) Sic *Phocæenses*, dum sese dedunt *Æmilio*, *pacti*, *ne quid hostile paterentur*, narrante LIVIO, Lib. XXXVII. c. 32. num. 10. *J. B.*

GRO-

actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas, aut ejus rector, tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repensare: & si plures sint, quorum quis obses erat, reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur, ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc [50] feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici [51] obsidem posse, diximus per jus gentium externum; non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano [a] jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur. *a L. Divus, 31. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere, [52] si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem, ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ [b] factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, [n] civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic [c] Porsenna: *si non dedatur obses, pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex federe restituerunt.* *b Liv. lib. II, c. 13.* *c Dict. c. 13.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare [53] in unam causam dati, in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantium detineri [d] possunt, [54] κατ᾽ ἀνδροληψίαν: quod ipsum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit. *d Vide supra Lib. III, c. 2.*

LVI. Qui obses datus est, [55] tantum ut alterum captivum aut

GROTII.

n *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat.*] Vide *Plutarchum* in Publicola hac de re. (*Pag. 107.*) Ad illud *Virgilii*, (Æn. VIII. 651.)

Vinclis innaret Clœlia ruptis.
Vinculis federis ait *Servius.*

GRONOVII.

50 *Feudi dominus non habet*] Ut eum vasallum obsidem det invitum.

51 *Obsidem posse*] Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

53 *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ᾽ ἀνδροληψίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 Ut

aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris exstinctum est, [56] ut in captivo redemto dixit [a] Ulpianus. Quare, sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, [57] quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὴ ἀποθανόντος, inquit [b] Appianus. Justinus [c] ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se* (ii), ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, ignorare.*

a L. si patre. 15. D. de capt.

b Syr. Bell. p. 117.

c Lib. XXXIV. c. 3.

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obses, pendet ab eo, quod [d] alibi tractavimus, an fedus habendum sit [58] personale an reale. nam [59] accessoria non possunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

d Lib. II, c. XVI. §. 16.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem: cum quis ex contractu [60] factum promittit non suum, & quia, eo non præstito, tenetur ad id quod interest, ejus vice [61] obsides obligantur: quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus [e] alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium [f], obsides, etiam sine consensu suo, alterum ex facto alterius posse obligari.

e Lib. II, c. XV. §. 16.

f Alb. Gent. l. II, c. 19.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod [62] & ex alio jam debito reti-

GRONOVII.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit prius quam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in personæ locum*] Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

58 *Personale an reale*] Cum solo rege percussum, an cum rege & populo.

59 *Accessoria non possunt*] Propter obsidem datum non statim fœdus intelligitur esse reale, si aliud ab initio actum esse appareat.

60 *Factum non suum*] Quod alius debet præstare.

61 *Obsides etiam sine consensu*] Si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri.

(ii) Hanc conjecturam, tacito nomine Auctoris, rejicit *Mathias Berneccerus*; tuetur autem *J. Schefferus*, nisi *que* detrahatur de voce *Obsidem*, ut habent nonnulli MSS. Quod ultimum verius videtur. *J. B.*

GRO-

retinentur, [63] nisi obstet data fides: proprium, quod quæ de iis est pactio, non tam stricte sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim [64] æquale est odium. Res enim natæ sunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus [a], [65] nullum tempus id efficere posse, ne luitio sit pignoris, si id præstetur, pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam [66] veterem & notam habet, non creditur [67] ex nova procedere. Ideo [68] patientia debitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

a Lib. II. c. IV. §. 15.

GRONOVII.

63 *Nisi obstet data fides*) Nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam, quicquid etiam interveniat, hunc obsidem esse debere.

64 *Æquale est odium*) Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

64 *Nullum tempus*) Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. *Wesemb.* ad tit. *Quibus modis pign. vel. hyp. solvitur.*

66 *Veterum & notam*) Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*) Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*) Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est, id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi repetere, quandocunque vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

DE FIDE MANENTE BELLO; UBI DE INDUCIIS, COMMEATU, CAPTIVORUM REDEMTIONE.

I.

1. Solent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum [a] Virgilio & [b] Tacito loquar, [1] belli commercia, Homero [c] συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio, per quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica [d] octava, inter bellum & pacem nihil est medium: & bellum [2] status est nomen, qui potest esse etiam cum [3] operationes suas non exserit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait [e] Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem [f] alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus [g] Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν. *habitus esse potest, ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum [h] Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία. *habitus, potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio comparatus, vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

a *Æn.* x. 532.
b *Ann.* xiv. c. 33. & *hist.* iii. c. 81.
c *Iliad.* *Lib.* xxii. *vers.* 261.
d *Cap.* 1.
e *Ethic.* *Nic.* *Lib.* 1. c. 3.
f *Lib.* viii. c. 6.
g *Paraphr.* Lib. 1. c. 14. p. 47.
h *Cap.* 1.

a *Ut*

GRONOVII.

1 *Belli commercia*] Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

2 *Status est nomen*] Conditionem temporum designat. 1, 1. 2.

3 *Operationes suas non exserit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

GRO-

a *Ut* [a] *quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque*
Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni
b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna*
Sutor erat.

a Horatius 1, *sat.* 3. *vers.* 129, & *seqq.*

2. Sic ergo, ut & Gellius *b* dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico *c* Latini Pacati legimus: *induciæ* [4] *bella suspendebant.* Quod eo dico, ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat, [5] non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit; quanquam *d* Virgilius [6] pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis *e* scholiastes [7] εἰρήνην πρόσκαιρον, πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro [8] pacem castrorum, paucorum dierum: quæ omnes sunt non definitiones, sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas [9] forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum (aa) Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

b Noct. Attic. Lib. 1. *c.* 25.
c Cap. 9.
d Æn. XI. 133.
e Ad Lib. 1. *c.* 40. *pag.* 24. *n.* 3. *Ed. Oxon.*

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus *f* sequitur, hoc recte reprehendit *g* Gellius, quod paucos dies adjecit,

f Ad Ter. Eun. act. 1. *sc.* 1. *vers.* 15.
g Lib. 1. *c.* 25.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] *Seneca* de beneficiis IV. c. 21. *Est disertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat*]

Seneca dicto jam loco: *artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

GRONOVII.

4 *Bella suspendebant*] Differebant & quasi tenebant in pendenti, in suspenso.

5 *Non statum spectari*] Non esse pactum generale aut de universis circa rem aliquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem sequestram*] *Sequester*, penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita *pax sequestra*, per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

7 Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem castrorum*] Quia castra esse indicium est, esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens. [*Varro* dixerat, *Pax castrensis* &c. Locus est apud *A. Gell.* d. l. 1. c. 25. ubi & quod sequitur ejusdem, ab Auctore nostro observatum. *J. B.*]

9 *Forenses ferias pacem*] 4. Silv. 4. *Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.* (Vers. 39. 40.

(aa) Vide Philosophi Librum *De Somno & Vigilia*, Cap. 3. in fine. *J. B.*

cit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam [a] Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

a *L. postliminium. 19. D. de captivis. §. 1.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse [10] cessationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione, de qua alibi [b] legimus.

b *Lib. II. c. 16. §. 20.*

II. Videtur autem iuduciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod *inde*, id est, a certo tempore [11] *otium* sit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio [c] & Opilio, veteribus per *t* non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia*: nam *otium* tunc *oitium* enunciabant a verbo *oiti*, quod nunc *uti* dicimus, c sicut ex *poina* (nunc *pœnam* scribimus) fit *punio*, & ex *Poino* (qui nunc *Pœnus*) fit *Punicus*. Sicut autem ex eo quod est *ostia, ostiorum*, factum est nomen d *Ostia Ostiæ*: sic ex *indoitia indoitiorum*, factum est *indoitia, induitiæ*, deinde *indutia*, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est. olim, ut Gellius [d] monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, [e] cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium (bb), non pax: itaque accurate loquuntur historici [f], qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

c *Gell. XIX. c. 8.*
d *d. loco.*
e *Ad Ter. Eun. I. 1. 15.*
f *Liv. Plut. Justin.*

III. Quare [g] nec nova [12] indictione opus erit: nam [13] sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli [14] non

g *Ang. l. si unus. §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29.*

GROTII.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio*] Vide *Servium* in X. Æneidos ad vocem *mœrorum*. (vers. 24.)

d *Ostia Ostiæ*] Et ex *ostrea, ostreorum*, factum est *ostrea, ostreæ*.

GRONOVII.

10 *Cessationem actuum*] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium sit*] Otium pro pace Cicero 2. fam. 17. *Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones venturæ non sunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapso tempore induciis præstituto.

(bb) De toto isto argumento confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. cap. 7. §. 3, & *seqq. J. B.*

GRO-

[14] non mortuus sed sopitus, ut [15] dominium & patria potestas in eo, qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia, finitis induciis, indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de caussis in arma traherentur. Innuit hoc ipse [a] Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum apud Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.* *a Lib. IV. c. 30.*

IV. 1. Tempus induciis adscribi solet aut continuum, ut in centum dies, aut cum designatione termini, ut usque calendas Martias. In priori [16] ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ fit [17] ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet, utrum ad quem diem aut mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, [b] annus exclusus an comprehensus intelligatur. *b L. anniculus. 134. D. de verb. signif.*

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, [18] intra rem, ut cutis terminus est corporis: [19] extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui [20] voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur, [e] ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, *terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit [c] Aristoteles: nec usus repugnat. *si* [d] *quis sic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.* Prædixerat Cæsari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. [e] Interpellatus ipsis Idibus, dixit [f] venisse quidem, sed non præ- *c Met. V, 17.* *d L. si quis 133. D. de verb. signif.* *e Suet. in Cæs. c. 81.*

GROTII.

e *Ut terminus sumatur qui pars sit rei*] *Baldus* de statutis in verbo *usque. Bartolus* in l. patronus. D. de legatis III. & l. nuptæ. D. de senatoribus. *Archidiaconus* in c. ecclesias. XIII. q. I. *Hieronymus de Monte* libro de finibus c. 23.

GRONOVII.

14 *Non mortuus, sed sopitus*] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*] Administratio rerum suarum.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua consensum est in inducias, ad horam eandem centesimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

GROTII.

f *Venisse quidem, sed non præteriisse*] Dion: πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. (Lib. XLIV. pag. 281. E. Ed. H. Steph.) Appianus: πάρεισιν αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in se habet, ut in induciis quæ humano sanguini parcunt.

3. At vero, [21] a quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit: quia ejus propositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & si quid est simile, ipsos contrahentes statim obligare, ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ [22] acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non [23] per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit [a], ipsi a pœnis immunes erunt, [g] neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

a Bart. ad l. omnes pop. Pan. e 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud [b] Livium.

b Lib. XL. c. 27.

2. Etiam quæ res hostium [24] casu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia, quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: & hoc est, quod ait Paulus jurisconsultus, [c] induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

c L. 19. §. 1. D. de Captiv.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu, qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc [h] a Servio ad illud [d] Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a Tar-

d Æn. XI. 134.

[Postrema verba non tantum sunt *Appiani*, (*De Bell. Civ.* Lib. II. *pag.* 522.) sed & PLUTARCHI, qui tribuit ea Haruspici, Cæsarem de adventu Iduum sibi gratulantem castiganti, *Vit. Cæs.* pag. 737. E. Tom. II. Ed. Wech. *J. B.*

g *Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt*] Ut de Scione apud *Thucydidem* IV. (Cap. 122.) Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat *Mariana* XXVIII, 7.

h *A Servio*] Ad XI. Æneidos. (vers. 134.)

GRONOVII.

21 *A quo die*] Ut sit, post quem diem; non, cum quo die.

22 *Acceperunt formam legis*] Ex quo solemniter promulgatæ sunt.

23 *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

24 *Casu aliquo*] Non industria aut opera nostra.

GRO-

a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius [25] recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud [a] Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, [i] nisi quid specialius convenerit.

[a] *Lib.* XXXI. *c.* 38. *Add. Frontinus l.* II, *c.* 13. *n.* 8.

VIII. 1. Corruptis [26] hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum, si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII. [b] *Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro [c] quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat [27] quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

[b] *Cap.* 46.

[c] *Cap.* 123.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est, eo animo, ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, [d] qui tali obtentu [k] loca præsidiis nudata per inducias invaserat.

[d] *Proc.* II. *Gotth. c.* 7.

IX. 1. Quæritur, an qui [28] vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur, postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei, qui cum in pace venisset, bello repente exorto, inter hostes fato suo deprehenditur, quem capti-

GROTII.

i *Nisi quid specialius convenerit*] Ut apud *Parutam* lib. III.

k *Loca præsidiis nudata*] Portum, Centum-cellas, Albanum.

GRONOVII.

25 *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud *Liv.* 31, 39.

26 *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis, ut Sulla illusit L. Scipioni. *Appian.* I, civ. p. 401. *Flor.* 3, 21.

27 *Quæ ipse vicissim Athenienses*] Fecisse contra inducias. Vel *quibus ipse*. [Nisi hellenismo uti voluerit Auctor, videtur potius scripsisse, *quæ ipse vicissim in Athenienses criminaretur*; & τὸ *in* postea omissum a Typographis, ob similitudinem vocis præcedentis in *im* desinentis. *J. B.*]

28 *Vi majore*] Θεῦ βία. l. 25. §. 6. C. *locati*: quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.

a Lib. III, c. 9. §. 4. captivum manere ad pacem usque supra [a] notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & [29] in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt.

b L. Caesar. 15. L. interdum. 16. §. si propter. 8. D. de publican. 2. Nec quae [30] de commissi causa [b] circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod [31] apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam [32] ex lege quaestor publicari volebat. [33] Ibi enim vis major a poena liberat; [34] hic proprie de poena non agitur, sed de jure, quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

X. Sunt & quaedam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datae sint induciae, nihil erit immutandum: sic [l] si obsessis datae induciae tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales induciae alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & [35] convenit, ne commeare liceat. [m] Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu [36] si ad res defendendas laedantur personae, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas [37] ad id, quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin laeso libe-

GROTII.

l *Si obsessis datae induciae tantum ne oppugnentur*] Ut a Totila Neapolitanis apud *Procopium* (Gotthic. III. 8.)

m *Interdum personis cavetur, non & rebus*] Vide c. significavit II. *de Judaeis.* De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud *Procopium* & *Menandrum Protectorem.*

GRONOVII.

29 *In solutum*] Vicem ejus, quod solvi debet.

30 *De commissi causa*] Si tempestate acta navis praeterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

31 *Apud Ciceronem de inventione secundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commissis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur inter fines.

35 *Convenit, ne commeare*] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrinque inter partes hostiles liber sit commeatus.

36 *Si ad res descendas*] Si, quae res alterius invadunt, violentur personae.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda est, ut directo & per se personae nihil hostile facientes non laedantur; non, ne laedantur, dum ea quae per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 *Con-*

liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita [38] conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo [a] ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum [39] qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis [b] & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est, jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

a Libro hoc c. XIX. §. 14. & XX. §. 36.

b Liv. lib. IX. c. 41. & seqq. & Lib. X. c. 37. 45.

XII. Illud constat, si [40] pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si [41] bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta [42] imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias [43] privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ [44] de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo [45] intra [c] verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

c Vide supra l. II, c. XVI. §. 12.

XV.

GRONOVII.

38 *Conventionis insunt*] Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si et cetera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto induciarum eo casu, si quis eos violet.

41 *Bellum moveatur*] Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*] Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 *De privilegiis*] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Instit. *de J. n. g. c.*

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum significatio permittit.

XV. Hinc colligimus, [46] datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic [47] nomine [a] clericorum venit episcopus. Etiam, [b] qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

XVI. 1. [48] In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim [49] inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit, ubi in tuto sit. unde n Alexandri fides accusata [c], qui quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, [50] mittere poterit; nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen [51] ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure [52] commorandi. nam morari [d] solemus [53] cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. [e] nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic [54] moraliter intelligenda est.

a Can. in c. cum in cunctis. 7. §. cum vero. 2. De Elect.

b L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. nul.

c Diod. Sic. lib. XVII. c. 84.

d L. penult. D. de precario.

e Abbas C. Quam sit. 7. De Judæis.

XVIII. Si-

GROTII.

n *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Κὰὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστιν. *hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* (Pag. 698. C.) Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

46 *Datum militibus commeatum*] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique et redeundi

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

50 *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

52 *Commorandi*] Concessa itione habitandi causa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor et liberi.

54 *Moraliter*] Non sine quo simpliciter et quocunque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non possit.

GRO-

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, [55] quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur [56] morte concedentis, secundum ea quæ [a] alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. *a Lib. II. c. 14. §. 11. 12.*

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est in hunc modum, [57] *quamdiu voluero.* Et verior est sententia eorum, qui existimant durare [58] beneficium tale, etiam si [59] novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; o non etiam ubi is, qui concessit, [b] desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ. *b Canon. in c. si gratiose. 5. de resc. in VI.*

XXII. Commeandi autem securitas ei, cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur [60] contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi [c] a nobis dictum est. *c Lib. III. c. IV. §. 8.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex [d] divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est;* verba sunt [e] Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & sum- *d Matth. XXV, 36. 39.* *e Lib. VI. Cap. 12.*

GROTII.

o *Non etiam ubi is, qui concessit, desiit posse velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. 32. *de donationibus*, ita ut eam emendat vir magnus *Antoninus Faber*, *voluero* ponens pro *volueris*. (Conject. Jur. Civ. Lib. II. c. 19.) Adde l. locatio. 4. ff. *locati*: Cardinalem *Tuschum* pp. conclusion. 751. lit. p. *Reinking*. lib. II, classe 11. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

55 *Quorum causa magis est odiosa*] Qui minus sunt favorabiles, adeo ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine petiissent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Postquam semel iterumque eo usus est, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostes jure belli quidvis hostile, etiam extra territorium.

a Lib. II, off. c. 15. summa liberalitas [a] vocatur. Idem [b] defendit suum & ecclesiæ b Ibid. c. 28. factum, p quod vasa ecclesiæ [61] etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. [62] *Ornatus*, inquit, *sacramentorum*, *redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam.

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indistincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos c Livius lib. XXII. c. 59. fuisse legimus: [c] *nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio [d] dicitur mini- d Ibid. me in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc e III. Od. 5. rem Horatii [e] ode, ubi captivos redimere vocat [63] conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum f Politic. Lib. II. Cap. 7. Lib. VII. Cap. 13. damnum. Sed quod [f] Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus, quod bello petitur, amitti, q quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis.

2. Non videtur ergo lex talis justa, [64] nisi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum [65] ipsi captivi ex caritatis

GROTII.

p *Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante *Possidio*, (*De Vit. Augustin.* Cap. 24.) qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est et in eadem Africa episcopus Deogratias, narrante *Victore Uticensi* lib. I. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Nortmannis captivos narrat in Remigii vita *Hincmarus*. Simile factum archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat *M. Adamus* Bremensis ecclesiasticæ historiæ cap. 32 Probat hoc synodus universalis sexta, decreto relato in *causam* XII, *quæstione* II. Quæ adjungenda his, quæ diximus supra hoc libro cap. V. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide *Zonaram*. (Lib. XIV. Cap. 13. pag. 77, 78. *Ed. Reg.*)

GRONOVII.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

62 *Ornatus sacramentorum*] Si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites reddantur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemtum iri.

64 *Nisi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest, nisi gravi reipublicæ detrimento, concedi.

65 *Ipsi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας. ut captivi et in alienam potestatem redacti fortiter fortunam fer-

tatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, secundum ea quæ de cive, ob bonum publicum dedendo, scripsimus [a] alibi. *a Lib. II, c. XXV. §.3.*

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto possit ab eo, qui captum tenet, [66] in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, [67] nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit: ut intelligi potest ex his quæ de contractibus [b] supra a nobis explicata sunt. *b L. II, c. 12. §.26.*

XXVIII. Ex eo, quod diximus, captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam [68] acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam [c] diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus jurisconsultus [d] contra Brutum & Manilium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum, quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res [69] eo modo celata ad redemtionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio. *c L. III, c. VII. §. 4.* *d L. possideri. 3. §. Neratius. 3. D. de acqu. poss.*

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi: promisso enim inerat conditio, si liberaretur: mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus mo-

ferrent. *Appian.* Bell. Mithr. p. 220. *Ed. H. Steph.*

66 *In alium transscribi*] Donari, delegari creditori, quocunque modo alienari.

67 *Nemo cogitur supplere*] Non est dolus venditoris, si emtor non intelligens quid emat, obtulit plus justo: ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia usus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquisitionem universalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Possit numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominum ceperit.

GRO-

momento [70] pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut [71] a se oppignoratus: & contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui [72] factum morte prævenerit. Diximus [a] alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si [73] nihil omittitur ex parte promissoris; at in onerosis obligari promissorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, [r] sed [74] ejus, quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ [75] in actione [b] de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

a Lib. II, *c.* XI. §. 22. & XV. §. 16. *Hoc libro c.* XX. §. 58.

b L. naturalis. 5. §. 1. *de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.*

GROTII.

r *Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium *Mariana* libro XXX. (Cap. 21.) Sed facti speciem paullo aliter narrat *Paruta* libro II.

GRONOVII.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A se oppignoratus*] Quasi se ipse pro pretio tantisper pignori dederit, donec id repræsentaretur.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promissor fecit, quod potuit, ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

74 *Ejus quod præstare non potest*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

75 *In actione de præscriptis verbis*] Damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

CAPUT

CAPUT XXII.

DE FIDE MINORUM POTESTATUM IN BELLO.

I.

Inter publicas conventiones (aa) Ulpianus [a] et hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur.* Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter se, aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt [1] duces excellenter dicti, de quibus illud Livii [b] capiendum: *nec ducem novimus, nisi cujus auspicio bellum geritur:* sive longius remoti, quos sic distinguit [c] Cæsar: *aliæ sunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter* [2] *agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

a *L. conventionum. 5. D. de pactis.*

b *Lib.* IV. *c.* 20.

c *Comm.* III, *c.* 51. *De Bell. Civ.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. a Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi [d] diximus, obligari

d *L.* II, *c.* XI. §. 12.

GROTII.

a *Prior quæstio definienda est ex eo, quod alibi diximus*] Vide *Camdenum* in anno cIↃ IↃ XCIV, in pronuntiato Comitis Mirandæ in causa Haukinsi. *(Pag. 630.)*

GRONOVII.

1 *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus summa

2 *Agere ad præscriptum*] Ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrum spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

(aa) Vide celeberrimi & summi JCti Clar. NOODT eximium Librum *De Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

GRO-

gari nos & per eum, quem voluntatis noſtræ miniſtrum elegerimus, ſive [3] voluntas illa ſpecialiter expreſſa eſt, ſive [4] ex ipſa præpoſitionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat, quantum in ſe eſt, quæ ad facultatem ſunt neceſſaria; quod in materia morali intelligendum eſt [5] morali modo. Duobus ergo modis poteſtates minores ſupremam ſuo facto obſtringunt, faciendo id, quod probabiliter ipſorum officio contineri cenſetur, aut etiam extra illud ex ſpeciali præpoſitione nota publice, aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi, quibus poteſtas ſumma obligatur antecedente miniſtrorum facto, ſed non ita, ut id factum cauſa ſit proprie dicta, ſed ut occaſio ſit obligationis: idque dupliciter, vel per conſenſum, vel per rem ipſam. Conſenſus apparet ratihabitione, non tantum expreſſa, ſed & tacita, id eſt, ubi ſcivit ſumma poteſtas quod actum erat, & fieri paſſa eſt, [6] quæ ad aliam cauſam referri probabiliter non poſſunt. quod ipſum quomodo procedat, alibi [a] tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id eſt, ut aut [7] contractum præſtent ex quo commodum volunt conſequi, aut de commodo diſcedant. de qua æquitate itidem a nobis alibi [b] dictum eſt. Et hactenus nec ultra recipi poteſt, quod dicitur [8] valere, ſi quid utiliter geſtum eſt. Contra vero ab injuſtitia excuſari non poſſunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod ſine pactis non haberent: ut cum ſenatus Romanus, narrante [c] Valerio, [9] factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque reſcindere voluit: qualia multa in hiſtoriis occurrunt.

[a] L. II, c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.
[b] Lib. II, c. X. §. 2.
[c] Lib. IX. c. 6. n. 3.

IV. 1. Illud quoque ex ſupra [d] a nobis dictis repetendum eſt, obligari eum qui præpoſuit, etiam ſi præpoſitus fecit [10] contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte ſecutus eſt prætor Romanus in inſtitoria actione:

[d] L. II, c. XI. §. 12. & 13.

GRONOVII.

3 *Voluntas illa ſpecialiter*] Libello ad ſingulare negotium commiſſum aptato conſignata.

4 *Ex ipſa præpoſitionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, neceſſitate.

5 *Morali modo*] Ut ea facultas commode poteſt explicari.

6 *Quæ ad aliam cauſam*] Quæ ſatis videbat huc evaſura, ut ipſius perſona obſtringeretur.

7 *Contractum præſtent*] Ut aut obnoxios ſe reddant vinculo, quod ſubeundum eſt una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipſi utilitati renuntient, ſi grave ducunt id vinculum ſubire.

8 *Valere, ſi quid utiliter*] Ex præſumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inſcio ſe geſtum ſit, tamen fructus ad eum redundat, utcunque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*] Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in caſtra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*] Diverſa ſcilicet iis, quæ palam in ſpeciem data ſunt.

11 Pa-

ne: neque enim omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita, [a] si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem [11] palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed [12] non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel [13] interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari, in quo præpositus est.

a L. cuicumque. 5. §. non tamen. 11. D. de inst. act. l. sed st. 11. §. de quo 2. & §. proscribere 3. & §. proscriptum. 4. eod. tit.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id, sine quo satis commode, quæ officii sunt, expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est, si [14] præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam [15] crimini respondentem. [16] Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, si quis [17] testationem interposuerit, semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario, sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est, partem alteram obligari, nec dici posse [18] claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii sunt, ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magistratus [19] oppidanos obligent intra eos actus [20] qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus

GRONOVII.

11 *Palam proscriptum*] Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non pateat*] Literis forte obscuratis pluvia casuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventu*] Non nisi adhibita persona nominata.

14 *Præ se tulerit jus majus*] Sibi finxerit plus esse commissum et permissum quam erat.

15 *Crimini respondentem*] Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*] Damni culpa dati.

17 *Testationem interposuerit*] Instrumentum testibus subsignatum fieri curaverit.

18 *Claudicare contractum*] Quasi non paribus pedibus incedere, non utrinque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*] Si quid illi pro his promiserunt.

20 *Qui solent*] Quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

a Alc. l. VIII. conf. 40. opus esset. [a] Contra, ducis aut magistratus pactum [21] inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quae onus annexum habent, intra ea, quae imperari solent, omnino; extra ea, ita [22] si acceptaverint, quae congruunt his, quae de stipulatione pro tertio ex naturali jure [b] alibi disseruimus. Generalia haec illustriora facient subjectae species.

b L. II. c. XI. §. XIV.

VII. b De belli causis & consequentibus transigere [23] ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate praepositus fuerit, ea [24] de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit [c] εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit,* (bb) inquit [d] Sallustius. Et apud Livium [e] est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi [f] exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud [25] Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quae ad ductum belli non pertinent; quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendae aut incendendae urbis, de statu mutando.

c Plutarch. in Agef. p. 601. B.
d Bell. Jugurth.
e L. XXXVII. c. 19.
f Lib. II. c. 15. §. 16, 17.

VIII. c Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud [g] Livium declarat.

g Lib. XXIV. c. 19.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quaesita concedere itidem

GROTII.

b *De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet*] Belisarius Gotthis: οὐ γὰρ ἐσμὲν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· *neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris,* [Apud PROCOPIUM, Gotthic. Lib. II. c. 6.]

c *Inducias dare ducum est*] Vide *Parutam* lib. v.

GRONOVII.

21 *Inferioribus*] Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*] Non omnino, sed in his, quae rata habuerint milites vel oppidani.

23 *Ad belli ducem*] A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*] De negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

25 *Posthumii*] Pronuntiatum in Caudina causa. *Liv.* 9, 9.

(bb) Non sunt haec ipsa verba SALLUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque Populi injussu, nullum potuisse fedus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Wass. *J. B.*

itidem ducum non est. [26] Hoc jure Syria [a] Tigrani ademta, quanquam Lucullus dederat. De Sophonisba, [b] quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. [c] In res alias, quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis, quam cujusque populi moribus. qua de re satis superius a nobis [d] dictum est.

a *Just. l.* XL. *c.* 2.
b *Liv. l.* XXX. *c.* 14.
c *Cast. de just & jure l.* 1.
d *Lib.* III. c. VI. §. 15.

2. At [27] nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium [28] exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est [29] intra ea, quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Trasimenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius [e], sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus: [f] ὅτι Μααρβὰς ἐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτȣ̃ γνώμης, διδȣ̀ς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto [g] Livii sequitur: [30] *Punica religione servata fides ab Annibale est.*

e *Lib.* III c. 84.
f *Ibid. c.* 85.
g *Lib.* XXII. *c.* 6.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa [31] ut oratorem audire

GROTII.

d *In potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium, quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos, narrante *Leunclavio* lib. VI.

GRONOVII.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam insolentia Pompeii, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli rescidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare senatus, neque id efficere potuit, nisi postquam, nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita, et se et rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuisset Pompejo adimere, quam Lucullo dare, fuerant enim pari jure; sed Pompejus successor & æmulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratam haberet senatus, ex historia notum. Cui autem Tigrani? immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæsita*] Quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pacto relinquere possessoribus, si alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occasionis.

29 *Intra ea*] In iis duntaxat caussis, quæ illis delegantur.

30 *Punica religione servari*] Id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *sectæ, argumento, causæ servire.* num. 40.

dire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæſum, quem conſul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, [a] ait, *qui potuit ſine ſenatus conſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides iſta obſtringeret. Atqui C. Marius ex ſenatusconſulto poteſtatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majeſtasque conſervaretur. e In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis, ſi eo modo omne periculum a republica arceretur?

a Orat. pro C. Rabir. c. 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus cenſetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit, cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille [b] Anicio, hic [c] Paulo dediderunt.

b Appian. Bell. Illyr. pag. 761.
c Livius XLV. 6.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum ſit, ſi populus Romanus cenſuiſſet*, quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non ſecuta, dux in nihil ipſe teneatur, niſi ſi qua locupletior factus ſit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiſerunt, poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe [d] Locrenſes legimus.

d Liv. lib. XXIV. c. 1.

GROTII.

e *In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima*) Vide *Salluſtium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Waſſ.) Tullianæ huic cavillationi non diſpar illa Conſalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI. (Pag. 339. *Ed. Tenev.* 1645.)

GRONOVII.

32 *Adſtringenda*) Strictior & anguſtior ſumenda.

33 *Ita ratum ſit*) *Liv.* 37, 45. *Pro impenſis in bellum factis* 15000. *talentum Euboïcorum dabitis: quingenta præſentia, duo millia quingenta, quum ſenatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, ſi ſenatus pacem non comprobaſſet, reſtitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

CA-

CAPUT XXIII.

DE FIDE PRIVATA IN BELLO.

I.

Ciceronis est illud [a] satis tritum: *etiam si quid* [1] *singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est, inventos esse juris magistros [b], qui docerent, pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere; at quæ [2] a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes [c] capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? adde, quod nisi id statuatur, [3] datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.

a De Off. I. 13.

b Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium.

c Hoc libro c. XIX. §. 2.

II. Imo

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos considerasse tanquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

 4 Sibi

a Supra l. II. c. XI. §. 7. & lib. III. c. XIX. §. 5.

b Oldr. consf. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 21.

II. Imo non hosti tantum illi, quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica supra [a] diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut, si alter nolit, [4] sibi eam præstare potest. [b] Quod [5] in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino, quod promissum est, præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, [6] dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

III. In hac quoque privata fide [7] minorem non excipiemus, qui [8] ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia, ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

c Lib. II, c. XI. §. 6.

IV. Et de errore alibi [c] diximus, ita jus dare a contractu recedendi, si id, quod per errorem creditum fuit, [9] in mente agentis vim habuerit conditionis.

d Cap. XXII. §. 7.

V. 1. At, quo usque se extendat privatorum in paciscendo potestas, difficilior inspectio est. Quod publicum est, a privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo [d] probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videtur hæc quoque concedi hostibus non posse, sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta [10] illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam.

2. Sed sciendum est, ea pacta, quæ [11] malum majus aut certius

GRONOVII.

4 *Sibi eam præstare*] Protestando & nihil solvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injustus.

6 *Dissimulari*] Impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur; quippe habeantur pro servis pæne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] XXV. annis.

8 *Ejus status est*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præsumtum sit, ut fuerit præcipua causa contractus: qua deficiente, etiam quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ac subtrahere civitati vel principi. Satis consulit juri eminenti civitatis vel principis se conservando. Alterum perinde accipiendum est, ac si morbo vel calamitate amissum esset.

12 Fi-

tius evitant, magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud [a] Appianum. Neque vero [12] fides sola, qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritata id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat.

[a] *Punic. pag. 55. Ed. H. Steph.*

3. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: sed neque lex hoc semper facit; [13] parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi [b] diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint [14] ad humanum modum, non si onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent: generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant.

[b] *Lib.* I. *c.* IV. §. 7. *n.* 2. 3. *Lib.* II, *cap.* XIV. §. 12. *n.* 2.

4. Quod si actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id, quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VI. Promissio captivi de [15] redeundo in carcerem merito toleratur: [16] neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit [c] Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud [d]:

> *Atqui sciebat, quæ sibi barbarus*
> *Tortor pararet.*

Nam & hoc fieri posse jam scierat, cum promitteret. Sic & de

[c] *Off.* III. *c.* 29.

[d] *Horat.* III. *Od.* V. 49.

GRONOVII.

12 *Fides sola*] Promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etsi ad aliquid dandum faciendumve se obligaverit. [Prava interpretatio. Fides est heic obligatio erga eum cujus aliquis subditus est, vel Miles conductitius, & quæ sola non impedit quominus ille dominus sit rerum & actionum suarum, quamdiu eam potestatem non abdicavit. *J. B.*]

13 *Parcit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam sui hostibus, cum in eorum potestatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate præstari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si scilicet aliquid, quod suscepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, si efficiat, liberetur: sin, eodem sit loco, quo antea.

de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat [a] Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam* [a] *dejurio vincti forent.*

[a Lib. VII. c. 18.]

VII. 1. Solent & promittere quidam, [17] ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud [b] Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium, [c] ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ᾽ αὐτῶν· *ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Simile pactum habet in [d] Gothicis [b] Procopius.

[b Lib. I. c. 103.] [c Lib. I. c. 78.] [d Goth. III. c. 36.]

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is, qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli [18] non fugere. tenet hoc eos, etiamsi [19] vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum [20] liber erit, si ideo promiserit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus est, [21] alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim [22] concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra [e] exposuimus.

[e Lib. III, c. VI. §. 23, & seq.]

X. Circa

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id est, capitis minores, ut *Horatius* de Regulo loquitur. (Dict. III. *Od.* v.)

b *Procopius*], Gotth. II. de Herulis. *(Cap. 14.)* [Hoc exemplum diversum est ab eo, quod in contextu indicatur. In loco præcedenti POLYBII nullum est pactum, sed comminatio tantum *Hamilcaris.* J. B.]

GRONOVII.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori custodia.

19 *Vincti*] Quum in arctissima custodia haberentur.

20 *Liber erit, si ideo promiserit*] Quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet. 2, 11. 4.

21 *Alii se dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

22 *Concessu ejus*] Hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

GRO-

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati, si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante [a] Gellio, scripserat, multis c in senatu placuisse, ut ii de [23] decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. *a Noct. Att. VII. 18.*

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam [b] aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. *b Lib. II. c. XVI. §. 2. Hoc. lib. c. XX. §. 26.*

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. [24] Venisse auxilium recte dicitur, si sit in conspectu, etiamsi nihil agat: nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At [25] rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria [c] Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem [d] Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant, intestabiles & invisi. *c De off. III. c. 32.* *d Lib. VII. c. 18.*

XIV. d Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. No-

GROTII.

c *In senatu placuisse*) Idem jam ante senatus redire eos coegerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. *Appianus* exc. legat. num. 6. (pag. 348. *Excerpt. Fulv. Ursin.*)

d *Justa auxilia in pactis deditionis*) Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gotthicorum *Procopii* (Cap. 7. 12. 30. 37.) Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. (c. 7.) De Castello Corsicæ apud *Bizarum* historiæ Genuensis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & *Cromerus* lib. XI.

GRONOVII.

23 *Decem captivis*) Quos Hannibal dimiserat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

24 *Venisse auxilium*) Si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, illique nec dum aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem, sine perfidia deditionem recusabit.

25 *Rediisse ad hostem*) Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

26 *De*

XV. Notandum & hoc, ſi quid [26] de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut ſi dictum certò loco ſolvi, qui locus poſtea dominum mutaverit.

a Hoc libro c 20. §. 58. XVI. De obſidibus tenendum quod [a] ſupra diximus, plerumque eos acceſſionem eſſe [27] principalis actus: ſed tamen conveniri etiam poſſe, ut disjunctiva ſit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obſides retineantur. Sed in dubio tenendum eſt illud, quod maxime eſt naturale, id eſt, ut acceſſio tantum credantur.

GRONOVII.

26 *De executionis modo*] Isque modus propter incidentem cauſam non queat ſervari, non ideo rem ipſam eſſe iritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promiſſum eſt, adeoque hoc præſtito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

DE FIDE TACITA.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo, qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium poſtulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum eſſe res ſuas promovere.*
V. *De mutis ſignis, ex conſuetudine aliquid ſignificantibus.*
VI. *De tacita approbatione ſponſionis.*
VII. *Pœna quando tacite remiſſa.*

I.

a L. ea lege 51. D. locati. Silentio [1] quædam conveniri non male a Javoleno [a] dictum eſt, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus uſu venit. Cauſa hæc eſt, quod conſenſus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem conſenſus ſunt & alia præter voces & literas, ut non [b] ſemel jam indicavimus. [2] Quædam natura inſunt actui.

b Lib. II, c. IV. §. 4, 5. L. III, c. I. §. 8. II. Exemplum ſit in eo, qui aut ab hoſtibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem ſe dat. nam hic quin tacite

GRONOVII.

1 *Silentio quædam promitti*] Quædam promiſſa intelligi, etiamſi nominatim deſignata non fuerint.

2 *Quædam natura*] Etſi nec dicto, nec ſcripto, nec alio ſigno externo expoſita ſint, tamen quia ſine illis, in quod conſenſum eſt, conſtare non poteſt, pro expreſſis habentur.

tacite se obliget, [3] ne quid faciat adversus eum statum, in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui [4] Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, [a] qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone [b] Virgilius: a Liv. lib. I. c. 53. b Æneid. II. vers. 65.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, [a] tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat [c] Livius: addit, [5] colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius, eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio [d] Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas* [6] *perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri [e] octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. [7] Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse;* nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est. c Libro XXXVIII. c. 25. d Lib. IX. c. 6. n. 3. e Cap. 23.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii [8] avertere

GROTII.

a *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito *Agathias* Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. *Agath.* lib. II. (c. 7.)

GRONOVII.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] *Justin.* I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38. 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Plautus* Mostell. 2, 2. 69. *per fidem deceptus sum: hospes hic me necavit.* Livius, I, 9. *incusantes violati hospitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad solemne ludosque, per fas ac fidem decepti venissent. Seneca* de provid. cap. 3. *multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem, immo per ipsam fidem trucidata.* (Adde *Cæsar.* De Bell. Gall. *Lib.* I. c. 46. ibique judicio & eruditione præstantissimi Int. *J. Davisii* Notam. *J. B.*)

6 *Perfidum existere*) *Florus* Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat *perfidiæ Punicæ documentum.* 2, 2.

7 *Labieni*) Qui Comium pro rebelle, ingrato & non semel perfido habebat.

8 *Avertere hostem*) Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligenter compararet, ut apud *Justinum* Ptolomæus Philopator legationibus missis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30, I.

re hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum spe pacis regem Perseum [a] arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis [b] diximus, satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante [c] Livio. Quorum exemplum imitatus b L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud [d] Frontinum legimus.

a Liv. lib. XLII. c. 47. b L. III. c. 1. §. 6. & seq. c Liv. lib. XXVI. c. 17. & Lib. XXX. c. 4. d Lib. I. c. 5. n. 17.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim [9] vittæ & rami olivarum: apud Macedones [10] hastarum erectio: apud Romanos c [11] scuta capiti imposita, d signa supplicis deditionis, quæ proinde [12] obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus ex his, quæ supra [e] dicta sunt, petendum sit. e Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset.

e Lib. III. c. IV. §. 12. & c. XI. §. 15.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam [f] supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, [13] cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

f Lib. II. c. XV. §. 17. & Lib. III. c. XXII. §. 3.

VII.

GROTII.

b *L. Sylla*] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. *Appianus* exc. legat. n. 16.

c *Scuta capiti imposita*] *Appianus* civilium II.

d *Signa supplicis deditionis*) Apud Persas manus post tergum complicatæ. *Ammianus* lib. XVIII. (Cap. 8. pag. 222. ubi de *Assyriis* hoc dicitur.) ad quem locum notata *Lindebrogii* vide scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem *Ammianus* libro XXVI. (Cap. 10. p. 512. ubi vide *Valesii* notam.) Submittere vexilla, *Latinus Pacatus* panegyrico. (c. 36.) Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere, *Plinius* lib. XXII. c. 4. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait *Servius* ad I. Æneid. (487.)

e *Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii*) Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos. Meminit *Johannes Magnus* & alii. *Plinius* lib. XV, 30. de lauru: *ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.* (Cap. 30.)

GRONOVII.

9 *Vittæ & rami olivarum*] Virgil. 8, 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Hastarum erectio*] Liv. 33. 10.

11 *Scuta capiti imposita*] *Appianus* 2. civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

12 *Obligant ad arma*] Quæ signa si partis alterius prœliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

13 *Cujus rei alia causa*] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

GRO-

VII. 1. [f] Pœnæ remiſſio ex ſola diſſimulatione non poteſt colligi; ſed opus eſt accedat actus talis qui aut amicitiam per ſe oſtendat, ut fedus amicitiæ cauſa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, ſive ea opinio verbis indicata eſt, ſive rebus, quæ ex more inſtitutæ ſint ad talem ſignificationem.

GROTII.

f *Pœnæ remiſſio*] Tractat *Polybius* ſervatus in excerptis legationum num. 122. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus? non puto, ſingulos enim tenent ſua delicta.

CAPUT XXV.

CONCLUSIO, CUM MONITIS AD FIDEM ET PACEM.

I.

1. Atque hic finire me poſſe arbitror, non quod omnia dicta ſint quæ dici poterant, ſed quod dictum ſatis ſit ad jacienda fundamenta, quibus ſi quis velit ſuperſtruere ſpecioſiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, ſicut, cum de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & poſt bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum [1] ne ſpes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero [a] dicit, ſed & major illa gentium ſocietas: hac ſublata, ut vere [b] Ariſtoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines eſt commercium.* a Off. II, 24. b Rhet. ad Theod. 1, c. 15.

2. Itaque merito idem ille Cicero [c] nefarium eſſe ait, fidem frangere quæ continet vitam: *ſanctiſſimum*, ut [d] Seneca loquitur, c Orat. pro Roſc. com. c. 6.

d *Epiſtola* LXXXVIII. pag. 390. *Ed. Gron. maj.*

GRONOVII.

1 *Ne ſpes pacis*] Nam quæ cum eo pax eſſe poteſt, a quo nulla ſecuritas eſt, ſed ſemper inſidiæ aut vis exſpectandæ ſunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo ſibi loco eſſe demonſtravit.

GRO-

tur, *humani pectoris bonum:* quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: itaque fide sublata [a] feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus [2] sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obsuritas.

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & [3] famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos, qui ipsis fallendi artes instillant, [4] id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum a [a] Sallustio: *sapientes pacis causa bellum gerere:* cui congruit Augustini [b] sententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles [c] non semel accusat gentes, quæ bellicas actiones

a Orat. ad Cæs. I. *c.* 40. *Ed. Wass.*
b Epist. 205. *ad Bonif.*
c VII, *pol.* II. & XIV.

GROTII.

a *Feris erunt similes*] Legati Justiniani apud *Procopium* Persicorum II. Chosroën sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τοῦ Καβάδου ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν, ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ εναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς απολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῆ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Nisi ad te præsentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroën Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea federibus, quæ sola spes relinquitur iis, qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam sublatis federibus sequetur, ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ extorres.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

2 *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3 *Famæ, qua stat*] *Tacit.* 4, annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

4 *Id ipsum facere*] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

GRO-

nes [5] quasi pro ultimo (aa) fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est, ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, [6] & malefactorum & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam [7] Dominus legavit. Cujus [8] optimus [a] interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est, initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud [b] Sallustium legimus.

a Rom. XII, 18.

b Immo apud *Cicer.* Epist. ad Famil. IV, 7.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, [9] jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte [c] Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum b Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· *satius est his, qui plus pollent, aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

c Lib. VII. Cap. 40.

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius [d] non minus vere ait, [10] ampla ac speciosa dantibus

d Lib. XXX. c. 30.

GROTII.

b *Aristoteles sic enunciat*] *Philo* vero de constitutione principis (*pag.* 733. D. *Ed. Paris.*) hunc in modum: εἰρήνη κἂν ᾖ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου· *pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.* [Locus ARISTOTELIS reperitur in *Rhetor. ad Alex.* Cap. 3. unde etiam petitus est alter, quem Auctor adfert in paragrapho sequenti. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

6 *Et malefactorum*] Etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

7 *Dominus legavit*] Quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit. (*Joann* XIV, 27.)

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apostolus.

9 *Jactura redimenda*] Uti tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

10 *Ampla & speciosa*] Possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & gloriæ adferunt. [Vide locum similem ARISTOTELIS, *Rhetoric.* Lib. I. Cap. 17. in fin. *J. B.*]

(aa) Ante Stagyritam, Præceptor ipsius PLATO jam id vituperaverat, loco insigni, ubi boni Legislatoris esse ait, pacis caussa potius ea quæ pertinent ad bellum, quam negotia pacis belli caussa ordinare, & ad bellicas rationes revocare: Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβής, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης. De Legib. Lib. I. pag. 628. E. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

bus pax eſt: ac melior tutiorque quam ſperata victoria. Cogitandus enim [11] Mars communis: διεξιτέον, ait Ariſtoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· *cogitandum in bello, quam multæ quamque improviſæ mutationes accidere ſoleant.* In oratione quadam pro pace (bb) apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα· *qui rerum geſtarum a ſe magnitudinem extollunt, plane quaſi non is mos eſſet fortunæ belli [12] proſpera vicibus largiri.* c Et maxime metuenda deſperantium audacia, tanquam acerrimi [13] morientium belluarum morſus.

a Bell. civil. Lib. III. c. 10.

VI. Quod ſi uterque pares ſibi videantur, id vero, Cæſare [a] auctore, optimum tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confidit.

b Apud Hieronym. Apol. adv. Ruffin. Lib. I. init.

VII. Pax autem facta qualibuscunque legibus, ſervanda omnino ob eam, quam diximus, fidei ſanctimoniam, ſoliciteque cavenda non tantum perfidia, ſed & quidquid [14] animos exaſperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit [b] Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes ſumma religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime, quæ ex inimicitiis revocatæ ſunt in gratiam.

VIII. Inſcribat hæc Deus (qui ſolus hoc poteſt) cordibus eorum,

GROTII.

c *Et maxime metuenda deſperantium audacia*]

Δειναὶ γὰρ καὶ κοῖται ἀποιχομένοιο λέοντος·

Quippe timenda etiam morientis luſtra leonis.

[Hunc verſum, qui veteris cujusdam Poëtæ eſſe videtur, noſter habet a PLUTARCHO, in Vit. *Marii*, ſub finem, (*pag.* 432. C. *Ed. Wech.*) ubi alio ordine leguntur duæ voces, κοῖται καὶ, non καὶ κοῖται: & vox ἀποιχομένοιο exponitur ab interprete *abeuntis*, non *morientis*. Hæc tamen verſio Auctoris noſtri poteſt defendi. Vide quæ diximus in Notis Gallicis ad h. l. in *Addend.* J. B.]

GRONOVII.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ ſæpe ſumma miſcet imis.

12 *Proſpera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interpoſito variare & ex ſecundis adverſas facere.

13 *Morientium belluarum morſus*] *Florus* 2, 15.

14 *Animos exaſperat*] Contra amicitiam eſt, ut loquitur 3, 24. 40.

(bb) Oratio illa erat *contra Pacem*, non *pro Pace*: nimirum Demagogi cujusdam Athenienſis *Cleophontis*, qui ipſe *rerum geſtarum* ab *Athenienſibus magnitudinem extollebat*, ut vulgus ad bellum concitaret. Hujus autem argumenti imbecillitatem prudenter oſtendit DIODORUS SICULUS, cujus ipſius verba illa ſunt, ὥσπερ τῆς τύχης &c. Biblioth. Hiſt. Lib. XIII. Cap. 53. pag. 359. *Ed. Henr. Steph.* Unde patet, Auctorem noſtrum, memoriæ vitio, aut feſtinantem, in loco iſto laudando lapſum eſſe. *J. B.*

GRO

rum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem [15] mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos [d] homines, Deo carissimum animal.

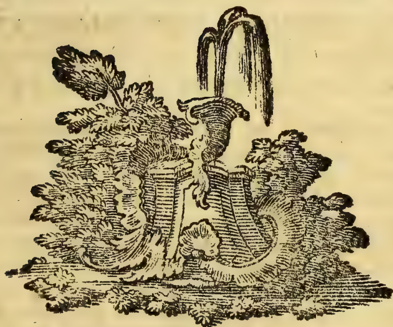
GROTII.

d *Homines, Deo carissimum animal)* Sic *Chrysostomus* sermone de eleemosyna (Tom. VI. pag. 927. *Edit. Savil.*) ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τῷ Θεῷ (Addamus hominis Ethnici testimonium. Is est SIMPLICIUS, qui Hominem vocat, non inhonoratam neque vilem Dei possessionem, οὐκ ἄτιμον οὐδ' εὐτελὲς τοῦ Θεοῦ κτῆμα. Pag. 239. *Ed. Lugd. B. Salm.* Ubi PLATONIS vestigia sequitur, qui statuit, Homines esse ἓν τῶν κτημάτων τοῖς Θεοῖς. In PHÆDONE, pag. 62. B. Tom. I. Edit. H. Steph. Diserte vero PHILO, Judæus, Græce idem, quod heic Auctor noster Latine: Ζῶον τὸ θεοφιλέστατον ὁ Ἄνθρωπος &c. De Somniis, pag. 591. E. *Ed. Paris.* J. B.)

GRONOVII.

15 *Mentem divini humanique)* Votum Tiberii apud *Tacit.* 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

EX

EX VITA S. LUDOVICI REGIS FRANCORUM DESCRIPTA A JOINVILLIO, CAP. LXXXIX.

Qui in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendose eum facere quod non eos bellare fineret; aliquanto post fore ut rectius transigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter se gererent, dicerent inter se, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incursarent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerserem, cum dicat Deus benedictos esse, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos, conspecta regis bonitate & justitia, tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

EX VITA EJUSDEM, JUXTA MANDATA S. LUDOVICI REGIS DATA FILIO, EX ACTIS COLLEGII RATIONALIUM IN URBE PARISIENSI.

Si qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quenquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis & iis, qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit, id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO-

HUGONIS GROTII

MARE LIBERUM,

ſive

De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,*

DISSERTATIO.

Ad Principes Populosque *liberos Orbis Chriſtiani.*

Error eſt non minus vetus quam peſtilens, quo multi mortales, ii autem maxime, qui plurimum vi atque opibus valent, perſuadent ſibi, aut, quod verius puto, perſuadere conantur, juſtum atque injuſtum non ſuapte natura, ſed hominum inani quadam opinione atque conſuetudine diſtingui. Itaque illi & leges & æquitatis ſpeciem in hoc inventa exiſtimant, ut eorum, qui in parendi conditione nati ſunt, diſſenſiones atque tumultus coerceantur: ipſis vero qui in ſumma fortuna ſunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem ſententiam abſurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis ſibi nonnihil conciliaſſe haud adeo mirum eſt, cum ad morbum communem humani generis, quo ſicut vitia, ita vitiorum patrocinia ſectamur, acceſſerint adulantium artes, quibus omnis poteſtas obnoxia eſt. Sed contra extiterunt nullo non ſæculo viri liberi, ſapientes, religioſi, qui falſam hanc perſuaſionem animis ſimplicium evellerent, cæteros autem ejus defenſores impudentiæ convincerent. Deum quippe eſſe monſtrabant conditorem rectoremque univerſi, in primis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in ſpecies diverſas variaque diſcrimina ſegregaſſet, ſed unius eſſe generis, una etiam appellatione voluiſſet contineri, dediſſet inſuper originem eandem, ſimilem membrorum compagem, vultus inter ſe obverſos, ſermonem quoque & alia communicandi inſtrumenta, ut intelligerent omnes, naturalem inter ſe ſocietatem eſſe atque cognationem. Huic autem a ſe fundatæ aut domui, aut civitati, ſummum illum principem patremque familias ſuas quaſdam ſcripſiſſe leges, non in ære aut tabulis, ſed in ſenſibus animiſque ſingulorum, ubi invitis etiam & averſantibus legendæ occurrerent. his legibus ſummos pariter atque infimos teneri. in has non plus regibus licere, quam plebi

plebi adverſus decreta decurionum, decurionibus contra præſidum edicta, præſidibus in regum ipſorum ſanctiones. Quin illa ipſa populorum atque urbium ſingularum jura ex illo fonte dimanare, inde ſactimoniam ſuam atque majeſtatem accipere. Sicut autem in ipſo homine alia ſunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quisque diſtinguitur: ita earum rerum, quas in uſum hominis produxiſſet natura, alias eam manere communes, alias cujusque induſtria ac labore proprias fieri voluiſſe. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem ſine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem, quod cuique contigiſſet, eo contentus abſtineret alieno. Hæc ſi homo nullus neſcire poteſt niſi homo eſſe deſierit, hæc ſi gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus ſola naturæ fax illuxit: quid vos ſentire ac facere æquum eſt, principes populique Chriſtiani? Si quis durum putat, ea a ſe exigi, quæ tam ſancti nominis profeſſio requirit, cujus minimum eſt ab injuriis abſtinere, certe quid ſui ſit officii ſcire quisque poteſt ex eo, quod alteri præcipit. Nemo eſt veſtrum qui non palam edicat, rei quemque ſuæ eſſe moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiſcue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his ſi parva illa ſocietas, quam rempublicam vocamus, conſtare non poſſe judicatur (& certe conſtare pon poteſt) quamobrem non eadem illa ad ſuſtinendam totius humani generis ſocietatem atque concordiam erunt neceſſaria? Si quis adverſus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine ſtatuitis, non alia de cauſa, niſi quia, ubi iſta paſſim licent, ſtatus imperii tranquillus eſſe non poteſt. Quod ſi rex in regem, populus in populum inique & violenter agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad ſummi cuſtodis ſpectat injuriam? Hoc intereſt, quod ſicut magiſtratus minores de vulgo judicant, vos de magiſtratibus, ita omnium aliorum delicta cognoſcenda vobis & punienda mandavit rex univerſi, veſtra excepit ſibi. Is autem quanquam ſupremam animadverſionem ſibi reſervat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a ſe judices delegat, qui rebus humanis interſint, quos nocentium feliciſſimus non effugit, conſcientiam cuique ſuam, & famam ſive exiſtimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præcluſa ſunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non ſtatuunt, qui vili putant conſtare, quod emitur humano ſanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifeſta facinora neceſſe eſt & conſentiente bonorum judicio damnari, &

& ſui ipſorum animi ſententia non abſolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam cauſam afferimus; non hercule de ſtillicidiis aut tigno injuncto, quales eſſe privatorum ſolent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens eſt inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut inſulæ poſſeſſione: ſed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hiſpanos hæc controverſa ſunt: Sitne immenſum & vaſtum mare regni unius nec maximi acceſſio: populone cuiquam jus ſit, volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter ſeſe: potueritne quiſquam quod ſuum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tribuat manifeſta longi temporis injuria. In hac diſceptatione ipſis, qui inter Hiſpanos præcipui ſunt divini atque humani juris magiſtri, calculum porrigimus, ipſius denique Hiſpaniæ proprias leges imploramus. Id ſi nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat deſiſtere, veſtram, Principes, majeſtatem, veſtram fidem, quotquot eſtis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæſtionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obſcuritatis, quæ tantis tamdiu animis decertata, apud ſapientes hoc fere certum reliquerunt, nuſquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur aſſenſus. Non de ſtatu noſtræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, ſed vindicata: de qua recte ſtatuere ii demum poſſunt, qui jura patria Belgarum, mores avitos, & inſtitutum non in leges regnum, ſed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæſtione æquis judicibus extremæ ſervitutis depulſa neceſſitas, ſubtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infenſis etiam & malevolis adverſariorum confeſſio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum iſtis commune habet. nullius indiget anxiæ diſquiſitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi ſcitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa, e cujus præſcripto judicandum eſt, inventu eſt non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum ſingulis, ſingulorum mentibus inſita. Jus autem quod petimus tale eſt, quod nec rex ſubditis negare debeat, neque Chriſtianus non Chriſtianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens eſt, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos ſanctiſſimum eſt, qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoſcite hanc cauſam Principes, cognoſcite Populi. ſi quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ veſtra, & e vobis eorum qui viciniores nobis eſtis, apud nos ſemper fuerit auctoritas. mo-

nete, parebimus. Quin si quid a nobis hac in re peccatum est, iram vestram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra se res habet, quid agendum sit, vestræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores summum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res suas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recusarent, ii non ut unius, sed ut omnium hostes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta federa, judices constitutos. Reges ipsi validæque gentes nihil æque gloriosum ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere insolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam sublevare. Qui si mos hodieque obtineret, ut humani nihil a se alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur: refrigesceret enim multorum audacia, & qui justitiam utilitatis causa nunc negligunt, injustitiam damno suo dediscerent. Sed hoc ut in causa isthac non frustra forte speramus, ita illud certo confidimus, bene rebus expensis existimaturos vos omnes, imputari nobis non magis posse pacis moras, quam belli causas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuistis, ita vos aut etiam magis in posterum fore; quo nihil optatius iis potest contingere, qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.

Propositum est nobis, breviter ac dilucide demonstrare, jus esse Batavis, hoc est, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ subditis, ad Indos, ita uti navigant, navigare; cumque ipsis commercia colere. Fundamentum struemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certissimam, cujus perspicua atque immutabilis est ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari.* Deus hoc ipse per naturam loquitur, cum ea cuncta, quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo ista? nisi quod voluit mutua egestate & copia humanas foveri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur insociabiles? Nunc factum est, ut gens altera alterius suppleret inopiam, divinæ justitiæ instituto, ut eo modo (sicut Plinius dicit [a]) quod genitum esset uspiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

[a] *Panegyr.*

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

Item:

Item:

Excudent alii [a]: & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undiqueverſus navigabilis, & ventorum ſtati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & a nulla non aliquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca [b] ſummum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diſſipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi juriſconſulti [c] eo usque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum: hinc querelæ [d]:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

Et alibi [e]:

—— littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et ſcimus, bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes [f], Bononienſibus in Venetos [g]: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe, & cæteris probabiliores Victoria [h] putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis [i] hiſtoria, & inde apud Auguſtinum [k], legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquiſſimo patère debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt [l]; quaſi libera eſſent naturaliter itinera, ut Baldus dixit [m]: accuſanturque a Germanis apud Tacitum [n] Romani, quod colloquia congreſſusque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur [o]. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum, ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos, ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt, volentes aliquos a volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in poteſtate

a Virgil.
b 3. 4. Nat. qu.
c Inſt. de rerum diviſ. §. 1. & L. nemo igitur. ff. eod. vide Gentil. de Jure bel. l. 1. c. 19. vid. L. mercatores C. de comm.
d Virg. 1. Æn.
e 7. Æn.
f Diod. 11. Plut. Peric.
g Sig. ult. de Reb. Ital.
h Vict. de Indis parte 2. n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Adde Covar. in c. peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.
i Num. c. 20.
k Aug. l. 4. qu. 44. ſuper Nu. Et Eſt. c. ult. 23. 4. 2.
l Sophocl. Trachin.
m L. 3. Conſ. 293. n. 4. Hiſt.
o Alc. 7. Conſ. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.

ſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

CAPUT II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

Non eſſe autem Luſitanos earum partium dominos, ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei, quam nec ipſe unquam, nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ, quas dicimus, & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire, ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit, rem habere, aliud, jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent, inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud eſt, oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur [a]: unde Grammatici invenire & occupare [b] pro verbis ponunt idem ſignificantibus; & tota Latinitas, quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere. Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba [c], & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum dominii parandum eam demum ſufficere inventionem, quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur [d]: quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illic Luſitani nulla habent. Quid quod ne reperiſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot a ſæculis fuerant celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

> *Impiger extremos currit mercator ad Indos*
> *Per mare, pauperiem fugiens.* [e]

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere [f]? Jam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea, quæ ante

[a] *L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ.*
[b] *Non. Marc. c. 4. in verbo occupare. Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.*
[c] *Inſtit. de Rerum diviſ. §. illud quæſitum eſt.*
[d] *L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poſſeſ.*
[e] *Lib. 1. epiſt. 1.*
[f] *Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6. c. 22.*

ante inventionem nullius fuerant [a]. Atqui Indi, cum ad eos Lusitani venerunt, etsi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum possessionumque suarum dominium habuerunt, quod illis sine justa causa eripi non potuit [b]. Ita certissimis rationibus post alios auctores maximi nominis concludit Hispanus Victoria [c]: *Non possunt*, inquit, *Christiani seculares aut ecclesiastici, potestate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia injuria profecta sit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas [d], non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta sunt. Imo credere, infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est: & res ab illis possessas illis ob hoc ipsum eripere, furtum est, & rapina, non minus quam si idem fiat Christianis. Recte igitur dicit Victoria [e], non magis ista ex causa Hispanis jus in Indos quæsitum, quam Indis fuisset in Hispanos, si qui illorum priores in Hispaniam venisset. Neque vero sunt Indi Orientis amentes & insensati, sed ingeniosi & solertes, ita ut ne hinc quidem prætextus subjiciendi possit desumi, qui tamen per se satis est manifestæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuisse dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam scilicet alieni cupiditatem hoc sibi velum obtendere, quod barbariem mansuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro usurpatus est, a Theologis omnibus, præsertim Hispanis [f], improbus atque impius censetur.

a L. 3. ff. de acquir. rerum dom.
b Covar. in c. peccatum §. 10. n. 2. & 4 & 5.
c De potest. civili, parte 1. n. 9.
d 2, 2. quæst. 10. artic. 12.
e Vict. de Indis parte 1. n, 4. 5. 6. 7. & n. 19.
f Vide Vasq. in præf. n. 5.

CAPUT III.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii, titulo donationis Pontificiæ.

Secundo, si Pontificis Alexandri Sexti divisione utentur, ante omnia illud attendendum est, volueritne Pontifex contentiones tantum Lusitanorum & Castellanorum dirimere, quod potuit sane, ut lectus inter illos arbiter: sicut & ipsi Reges jam ante inter se ea de re federa quædam pegigerant [a]: & hoc si ita est, cum res inter alios acta sit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope singulos mundi trientes duobus populis donare. Quod etsi voluisset, & potuisset Pontifex, non tamen continuo sequeretur, dominos eorum locorum esse Lusitanos, cum donatio dominum non faciat, sed secuta traditio [b]: quare & huic causæ possessio deberet accedere. Tum vero si quis jus ipsum, sive divinum, sive humanum scrutari volet, non autem ex commodo suo metiri, facile deprehendet,

a Vide Osorium.
b Vide §. 40 Inst. de rer. divis.

donationem ejusmodi, ut rei alienæ, nullius esse momenti. Disputationem de potestate Pontificis, hoc est, Episcopi Romanæ ecclesiæ, hic non aggrediar, nec quicquam ponam, nisi ex hypothesi, hoc est, quod confitentur homines inter eos eruditissimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hispani: qui cum pro sua perspicacia facile vident, Dominum Christum omne a se terrenum imperium abdicasse [a], mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuisse, & si habuisset, nullis tamen argumentis astrui posse jus illud in Petrum, aut Romanam ecclesiam Vicarii jure translatum: cum alias etiam certum sit, multa Christum habuisse, in quæ Pontifex non successerit [b], intrepide affirmarunt (utar ipsorum verbis) Pontificem non esse dominum civilem aut temporalem totius orbis [c]. Imo etiam, si quam talem potestatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum spirituali sua jurisdictione contentus esse debeat, sæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo posse. Tum vero, si quam habeat potestatem [d], eam habere, ut loquuntur, in ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potestatem in populos infideles, ut qui ad ecclesiam non pertineant [e]. Unde sequitur ex sententia Cajetani [f] & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canonistarum [g], non esse idoneum titulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus absolute, vel quia non recognoscunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo unquam spoliatos.*

a Luc. 12. 14. Job. 18, 36. *b* Vict. de Indis p. 1, num. 25. Vict. 16. num. 27. *c* Vid. Vasq. c. 21. controv. ill. Turrecrem. lib. 2, c. 113. Hugo 69 dist. cum ad Verum. Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict. de Ind. p. 1. n. 27. Cov. in c. peccatum. §. 9. num. 7. *d* Matt. 20, 26. Joh. 6, 15. Matt. 17, 27. *e* Vict. ibid. n. 28. Cov. de loco 1 Corinth 5. in fin. Thom. 2, 2. 12, 2. Ayalæ lib. 1, c. 2. num. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. d. loco. *f* Vide locum Cajetani infr. *g* Thom. 2, 2. q. 66. art. 8. Sylv. de infid. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.

CAPUT IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii, titulo belli.

His igitur sublatis cum manifestum sit, quod & Victoria scribit [a], Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus secum attulisse occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli restat, qui & ipse, si justus esset, tamen ad dominium proficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est, post occupationem. Atqui tantum abest, ut Lusitani eas res occupaverint, ut cum plerisque gentibus, quas Batavi accesserunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam, si quas ab Indis pertulissent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello persequuntur, ut Americanos Hispani, duo

a d. num. 31.

duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero [a] obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëthius [b] reſpexit:

> *An diſtant quia diſſidentque mores,*
> *Injuſtas acies, & fera bella movent,*
> *Alternisque volunt perire telis?*
> *Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio.*

Iſta autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Jurisprudentiumque fere omnium concluſio eſt [c]: Quantumcunque fides annuntiata ſit barbaris (nam de his, qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis [d]. Operæ pretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere [e]: *Quidam,* ait, *infideles nec de jure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem jurisdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem a dominio ſuorum privati, quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem, quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus, Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa. Unde* graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Jeſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum: ſed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non, qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe a Senatu in Hiſpania, & Theologis, præcipue

a Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vict. de Indis p. 2, n. 10.
b Met. 4. lib. 4. de Conſol.
c Thom. 2. 2. q. 10. art. 8. c. de Judæis, diſt. 45. c. qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bart. ad lib. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2, §. 9. & 10. Ayala de Jure belli l. 1, c. 2. n. 28. arg.
d Matt. 10, 23.
e ad Sum. Thom. 2, 2. q. 66. ant. 8.

Dominicanis, decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione, non bello, Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod a Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in pleriſque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod de Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditionesque Indorum pro talibus haberi debeant, quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis recte acquiri potuerint, ſequitur, Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant [a].

a Vict. in fine par. 2. 1. relectione de Indis.

CAPUT V.

Mare ad Indos, aut jus eo navigandi, non eſſe proprium Luſitanorum, titulo occupationis.

Si ergo in populos terrasque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus, an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos, & Juriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempora forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura diſcreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet, ſi in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur, in primordiis vitæ humanæ aliud, quam nunc eſt, dominium, aliud communionem fuiſſe [b]. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat? quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt, excluſis aliis. Linguarum paupertas coegit voces easdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum, ſimilitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit, quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta

b Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

justa utendi re communi, quem usum Scholasticis[a] visum est facti non juris vocare, quia qui nunc in jure usus vocatur, proprium est quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure primo Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Justitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

> *Nam* propriæ *telluris* herum natura *nec illum,*
> *Nec me nec quenquam statuit.*

Neque enim potuit natura dominos distinguere. Hoc igitur significatu res omnes eo tempore communes fuisse dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæsivisse, & Justitiam casto federe res medias tenuisse dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuisse ulla.

> *promiscua rura per agros*
> *Præstiterant cunctis* communia *cuncta* videri. *b*

Recte additum est *videri,* propter translationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem ista ad usum referebatur:

> —— *pervium cunctis iter,*
> Communis usus *omnium rerum fuit. c*

Cujus ratione dominium quoddam erat, sed universale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, sed humano generi, atque eo modo plures in solidum ejusdem rei domini esse non prohibebantur: quod si hodierna significatione sumamus dominium, contra omnem est rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptissime autem illud dictum est:

> —— *omnia rerum*
> *Usurpantis erant. d*

Ad eam vero, quæ nunc est, dominiorum distinctionem non impetu quodam, sed paulatim ventum videtur, initium ejus monstrante natura. Cum enim res sint nonnullæ, quarum usus in abusu consistit, aut quia conversæ in substantiam utentis nullum postea usum admittunt, aut quia utendo fiunt ad usum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas statim quædam ab usu non sejuncta emicuit[e]. Hoc enim est proprium esse, ita esse cujusquam, ut & alterius esse non possit; quod deinde ad res posterioris generis, vestes puta, & res mobiles alias, aut se moventes, ratione quadam productum est. Quod cum esset, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indivisæ manere potuerunt: quanquam enim horum usus non simpliciter in abusu consistat, eorum tamen usus abusus cujusdam causa comparatus est; ut arva & arbusta cibi causa, pascua etiam vestium; omnium autem usibus promiscue

suffi-

a Vide Vasq. controv. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui seminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso. de verb. sign.

b Avienus in Arat.

c Seneca Octavia.

d Avienus.

e ff. de usuf. ear. rer. quæ usu cons. Extrav. de verb. sign. ad conditorem & quia quorundam Thom. 2, 2, 78.

fufficere non poffunt. Repertæ proprietati lex pofita eft, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem ufus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus: ita fimili applicatione res proprias cujusque fieri placuit. Hæc eft quæ dicitur occupatio, voce accommodatiffima ad eas res, quæ ante in medio pofitæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit [a]:

a Sen. Thyefte.

—— in medio *eft fcelus*
Pofitum occupanti.

Et Philofophus [b]: *Equeftria* omnium *Equitum Romanorum funt: in illis tamen locus meus fit* proprius, *quem* occupavi. Hinc Quintilianus [c] dicit, quod omnibus nafcitur, induftriæ effe præmium; & Tullius, [d] factas effe veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ poffeffioni renituntur, ut funt feræ beftiæ, perpetua effe debet, in aliis fufficit, corpore cœptam poffeffionem animo retineri. Occupatio in mobilibus eft apprehenfio, in immobilibus inftructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia diftincta dicit, addit, agris terminos pofitos, ædificia collocata [e]. Hic rerum ftatus a poëtis indicatur:

b Sen. Ben. l. 7, c. 12.
c Decl. 13.
d De Off. 1.
e L. 5. ff. de juft. & jur.

Tum laqueis captare feras, & fallere vifco
Inventum:
Tum primum fubiere domos. f
Communemque prius, *ceu lumina folis & auræ*
Cautus humum longo fignavit limite *meffor.* g

f Virgil. 1. Georg.
g Ovid. in Metam.

Celebratur poft hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

Fluctibus ignotis infultavere carinæ. h

h Ovid. Metam. 1.

Eodem autem tempore & respublicæ inftitui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulfa erant, duo facta funt genera. Alia enim funt publica, hoc eft, populi propria (quæ eft genuina iftius vocis fignificatio) alia mere privata, hoc eft, fingulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata. Seneca [i]: *fines Athenienfium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter fe vicini privata terminatione diftinguunt.* Gens enim unaquæque

i De Benef. 7, 4.

Partita fines *regna conftituit, novas*
Extruxit urbes. k

k Seneca Octav.

Hoc modo dicit Cicero [l], agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tufculanum Tufculanorum, *fimilisque eft*, inquit, *privatarum poffeffionum defcriptio, ex quo quia fuum cujusque fit, eorum quæ naturæ fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque teneat.* Contra autem Thucydides [m] eam terram, quæ in divifione populo nulli obvenit, ἀόριστον, hoc eft, indefinitam, & limitibus nullis circumfcriptam vocat [n]. Ex his, quæ hactenus dicta funt,

l Offic. 1.
m Lib. 1.
n Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual.

ſunt, duo intelligi poſſunt. Prius eſt, eas res, quæ occupari non poſſunt, aut occupatæ nunquam ſunt, nullius proprias eſſe poſſe: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ ſunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad uſum promiſcue ſufficiant, ejus hodieque conditionis eſſe, & perpetuo eſſe debere, cujus fuerant, cum primum a natura proditæ ſunt. Hoc Cicero voluit [a]: *Ac latiſſime quidem patens hominibus inter ipſos, omnibus inter omnes, ſocietas hæc eſt, in qua omnium rerum, quas ad communem uſum natura genuit, eſt ſervanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus ſine detrimento alterius alteri commodari poteſt. Hinc illud eſſe dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens, qua talis, non qua flumen eſt, inter communia omnium a Juriſconſultis refertur: & a poëta: [b]

> *Quid prohibetis* aquis? uſus communis *aquarum eſt.*
> *Nec* ſolem proprium Natura *nec* aëra *fecit,*
> *Nec tenues* undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non eſſe natura propria, ſicut Ulpianus [c], natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur [d] Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad uſum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia ſignificatione, non quæ ad populum aliquem, ſed quæ ad ſocietatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur [e], hoc eſt communia omnium, propria nullius. Hujus generis eſt aër, duplici ratione, tum quia occupari non poteſt, tum quia uſum promiſcuum hominibus debet. Et eisdem de cauſis commune eſt omnium maris elementum, infinitum ſcilicet ita, ut poſſideri non queat, & omnium uſibus accommodatum: ſive navigationem reſpicimus, ſive etiam piſcaturam. Cujus autem juris eſt mare, ejusdem ſunt, ſi qua mare aliis uſibus eripiendo ſua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur [f]. Recte igitur Cicero [g]: *quid tam commune quam mare fluctuantibus,* littus *ejectis?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur ſunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali [h], aut quod idem eſſe diximus, publica juris gentium: ſicut & uſum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quanquam vero etiam ea nullius eſſe, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius ſunt, & communi uſui attributa non ſunt, ut feræ, piſces, aves: nam iſta ſi quis occupet, in jus proprium tranſire poſſunt, illa vero totius humanitatis conſenſu proprietati in perpetuum excepta ſunt propter uſum, qui cum ſit omnium, non

a Offic. 1.

b Ovid. lib. 6. Metamorphoſ.

c L. 13. ff. comm. præd.

d L. 14. ff. de acq. rer. dom. loco citato. Vide Conn. commun. civ. lib. 3, cap. 2. Donell. lib. 4. cap. 2.

e L. ult. de uſucap.

f L. 10. de rer. div.

g Loco cit.

h §. 1. & 5. Inſt. de rer. div. L. 1. l. 2. & l. 10. ff. eod. tit. L. 14. & l. 50. de acq. rer. dom. l. 13. §. ult. l. 14. de injur. l. 3. D. ne quid in loco publ. cum l. ſeq.

non magis omnibus ab uno eripi poteſt, quam a te mihi quod meum eſt. Hoc eſt quod Cicero dicit, inter prima eſſe Juſtitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholaſtici dicerent eſſe communia alia affirmative, alia privative. Diſtinctio hæc non modo Jurisprudentibus uſitata eſt, ſed vulgi etiam confeſſionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune eſſe dicit, at piſces capientium fieri. Et in Plautina Rudente ſervo dicenti, *mare quidem commune certo eſt omnibus*, aſſentit piſcator; addenti autem, *in mari inventum eſt, commune eſt*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non poteſt, quia natura commune hoc eſſe non permittit, ſed jubet; imo ne littus quidem: [a] niſi quod hæc addenda eſt interpretatio: ut ſi quid earum rerum per naturam occupari poſſit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione uſus ille promiſcuus non læditur. Quod merito receptum eſt: nam cum ita ſe habet, ceſſat utraque exceptio, per quam eveniſſe diximus, ne omnia in jus proprium transſcriberentur. [b] Quoniam igitur inædificatio ſpecies eſt occupationis, in littore licet ædificare, ſi id fieri poteſt ſine cæterorum incommodo, ut Pomponius [c] loquitur, quod ex Scævola explicabimus, niſi uſus publicus, hoc eſt communis, impediretur. Et qui ædificaverit, ſoli dominus fiet: quia id ſolum nec ullius proprium, nec ad uſum communem neceſſarium fuit. eſt igitur occupantis: ſed non diutius, quam durat occupatio, quia reluctari mare poſſeſſioni videtur, exemplo feræ, quæ ſi in naturalem ſe libertatem receperit, non ultra captoris eſt, ita & littus poſtliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc eſt, populi proprium poſſe oſtendimus. [d] Sic littus imperii Romani finibus incluſum, populi Romani eſſe Celſus exiſtimat: quod ſi ita eſt, minime mirandum eſt, eundem populum ſubditis ſuis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuiſſe concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita reſtringenda eſt, ne ulterius porrigatur, quam ut ſalvus ſit uſus juris gentium. Nemo igitur poteſt a populo Romano [e] ad littus maris accedere prohiberi, & retia ſiccare, & alia facere, quæ ſemel omnes homines in perpetuum ſibi licere voluerunt. Maris autem natura hoc differt a littore, quod mare niſi exigua ſui parte nec inædificari facile, nec includi poteſt: & ut poſſet, hoc ipſum tamen vix contingeret ſine uſus promiſcui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari poteſt, id occupanti conceditur. Hyperbole eſt igitur:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus. [f]

Nam

[a] *Vide Don. l. 4. c. 2.*

[b] *§. 5. Inſt. de rer. div. l. 5. §. 1. ff. de rer. div. l. 24. ff. de damno inf.*

[c] *L. 50. de acq. rer. dom. L. 4. ne quid in loco pub. l. 10. de rerum div. l. 14. de acq. rer. dom.*

[d] *d. l. 2. ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c. 9. d. l. 50. de acq. rer. dom. L. 2. in pr. & §. 10. & §. 16. ne quid in loco pub.*

[e] *L. 4. ff. de rer. diviſ. Vide d. l. 3. ff. ne quid in loco pub.*

[f] *Horat.*

Nam Celſus jactas in mare pilas ejus eſſe dicit, qui jecerit[a]. Sed id non concedendum, ſi deterior maris uſus eo modo futurus ſit. Et Ulpianus eum, qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit, ſi nemo damnum ſentiat[b]. Nam ſi cui hæc res nocitura ſit, interdictum utique, *Ne quid in loco publico fiat*, competiturum. Ut & Labeo, ſi quid tale in mare ſtruatur, interdictum vult competere, *Ne quid in mari, quo portus, ſtatio iterve navigii deterius ſit, fiat*[c]. Quæ autem navigationis, eadem piſcatus habenda eſt ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit, ſi quis in maris diverticulo piſcandi locum ſibi palis circumſepiat, atque ita privatum faciat: ſicut Lucullus exciſo apud Neapolim monte, ad villam ſuam maria admiſit[d]. Et hujus generis puto fuiſſe piſcinas maritimas, quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio ſpectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur[e]:

> *Si quando* Nereus *ſentit Æoli regnum,*
> *Ridet procellas tuta de ſuo menſa.*

Et Ambroſ.[f] *Inducis mare intra prædia tua, ne deſint belluæ.* Hinc apparere poteſt, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit,[g] ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti poſſidetis* interdictum ei competere. Eſſe quidem hoc interdictum ad privatas cauſas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere poſſumus) ſed hic jam agi de jure fruendo, quod ex cauſa privata contingat, non publica, ſive communi. Nam, teſte Marciano[h], quicquid occupatum eſt & occupari potuit, id jam non eſt juris gentium, ſicut eſt mare. Exempli cauſa, ſi quis Lucullum aut Appollinarem in privato ſuo, quatenus diverticulum maris incluſerant, piſcari prohibuiſſet, dandum illis interdictum Paulus putavit, non ſolum injuriarum actionem, ob cauſam ſcilicet privatæ poſſeſſionis. Imo in diverticulo maris, ſicut in diverticulo fluminis, ſi locum talem occuparim, ibique piſcatus ſim, maxime ſi animum privatim poſſidendi plurium annorum continuatione teſtatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano[i] colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii eſt. Quod verum, quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne ſcilicet communis uſus impediatur[k]. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piſcari aliquem prohibeant uſurpatum quidem eſt, ſed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus[l] contemta ea uſurpatione ſi quis prohibeatur, injuriarum dicat agi poſſe. Hoc imperator Leo[m] (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα, hoc eſt, veſtibula maritima, eorum eſſe propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piſcandi habere: quod

a d. l. 3.
b L. 2. §. 1. ne quid in loco publ.
c L. 1. c. 17. ff. de flumin.
d Plin. lib. 9. c. 54.
e Lib. 10. Epig. 10.
f De Nabuth. c. 3.
g L. 4. ff. de injuriis.
h L. 4. ff. de rer. div.
i L. 7. de div. & temp. præſcr.
k L. 45. ff. de uſucap.
l L. 13. §. 7. ult. ff. de injuriis.
m Novella Leon. 102. 103. 104. Vide Cujat. 14, obſ. 1.

quod tamen ita procedere voluit, ut ſeptis quibuſdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: exiſtimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipſe toto mari ad piſcandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamſi poſſit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ eſt improbitatis: in quam merito Vir Sanctus [a] invehitur: Spatia maris *ſibi vindicant* jure mancipii, *piſciumque jura ſicut vernaculorum conditione ſibi ſervitii ſubjecta commemorant. Iſte, inquit*, ſinus *maris meus eſt, ille alterius. Dividunt elementa ſibi potentes.* Eſt igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non ſunt [b], hoc eſt, quæ proprii juris fieri non poſſunt. Unde ſequitur, ſi proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus poſſe cenſeri. Quod ipſum Placentinus ſenſiſſe videtur, cum dixit: Mare ita eſſe commune, ut in nullius dominio ſit niſi ſolius Dei: & Johannes Faber [c], cum mare aſſerit relictum in ſuo jure, & eſſe primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ ſunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut incluſum finibus ſuis, mare non potuit. Territoria autem ſunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus ſingulorum. Vidit hoc Celſus [d], qui clare ſatis diſtinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut uſui communi non noceretur, & mare, quod priſtinam naturam retinuit. Nec ulla lex diverſum indicat [e]. Quæ vero leges a contrariæ ſententiæ auctoribus citantur, aut de inſulis loquuntur, quas clarum eſt occupari potuiſſe, aut de portu, qui non communis eſt, ſed proprie publicus. Qui vero dicunt, mare aliquod eſſe imperii Romani, dictum ſuum ita interpretantur, ut dicant, jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate diſtinguunt: nec forte ſatis animadvertunt id ipſum, quod Populus Romanus claſſes præſidio navigantium diſponere potuit, & deprehenſos in mari piratas puniri, non ex proprio, ſed ex communi jure accidiſſe, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuiſſe inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium ſubirent, atque ita ad commoditatem diſtinguendæ jurisdictionis in mari fines deſcribi, quod ipſos quidem eam ſibi legem ferentes obligat [f], at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, ſed in perſonas contrahentium jus conſtituit. Quæ diſtinctio, ut naturali rationi conſentanea eſt, ita Ulpiani reſponſo quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ſer-

a Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.

b Donell. l. 4. cap. 6.

c Joh. Faber ad d. §. 5. Inſt. de rer. div. adde DD. ad l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact.

d L. 3. ne quid in loco pub.

e V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloſſ. in l. 2. de rer. div. & in d. l. 3. & in §. 1. Inſt. de rer. diviſ. Bal. in d. l. 2.

f Bal. in c. in princ. in c. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de claſſ. lib. 11. & Aug. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. præd. adde l. 5. eod. tit.

servitutem potuisset imponere, ne inde in certo maris loco piscari liceret, respondet: rem quidem ipsam, mare scilicet, servitute nulla affici potuisse, quia per naturam hoc omnibus pateret, sed cum bona fides contractus legem venditionis servari exposceret, personas possidentium & in jus eorum succedentium per istam legem obligari. Verum est, loqui jurisconsultum de prædiis privatis, & lege privata, sed in territorio & lege populorum eadem hic est ratio, quia populi, respectu totius generis humani, privatorum locum obtinent. Similiter reditus, qui in piscationes maritimas constituti, Regalium numero censentur, non rem, hoc est, mare aut piscationem, sed personas non obligant [a]. Quare subditi, in quos legem ferendi potestas, reipublicæ aut principi ex consensu competit, ad onera ista compelli forte poterunt: sed exteris jus piscandi ubique immune esse debet, ne servitus imponatur mari, quod servire non potest. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio est [b]: quod cum sit publicum, id est, populi, jus etiam in eo piscandi a populo aut Principe concedi, aut locari potest, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, si is, cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit [c]: quæ conditio in mari evenire non potest. Cæterum qui ipsam piscationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, satis inspexerunt. quod Iserniam & Alvotum non latuit. Demonstratum est [d], nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipsum mare, (nam diverticulum excipimus) competere posse, cum occupationem nec natura, nec usus publici ratio permittat. Hujus autem rei causa instituta fuerat hæc disputatio, ut appareret, Lusitanos mare, quo ad Indos navigatur, sui juris non fecisse. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac causa est, quam in cæteris omnibus, infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non potest: quod in aliis iniquum judicamus, in hac summe barbarum est, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infusum, alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen satis constat locutos Romanos jurisconsultos, cum nobiles illas adversus privatam avaritiam sententias ediderunt: de oceano quæritur, quem immensum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, sed nubes, sed ipsa quodammodo sidera pasci veteres crediderunt; qui denique per reciprocas æstuum vices terram hanc humani generis sedem ambiens, neque teneri, neque includi potest, & possidet verius quam possidetur. In hoc autem oceano non de sinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conspici potest, controversia est. Vindicant sibi Lusitani, quicquid duos

a C. quæ sint Regalia in Feudis.

b Vide Balbum præsc. 4. parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.

c d. l. 13. §. 7. vers. conductori. ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.

d Ad d. cap. Quæ sint Regalia.

orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint transmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad ſeptentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igni qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem quia vis ea eſt iſtius naturæ,

a Ennius. *Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit.* a

Quid ni enim, quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta b? hæc ſunt, quæ philoſophi c non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num, ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? at vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu poſitis, ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur. Quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi autem cælum eriperent. Ubi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet, in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt d: mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur, omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi oceanum acquiſiviſſe dicendi

b Cicero de off. 1.
c Sen. lib. 3. cap. 28.
d Joann. Faber ad §. 5. Inſt. de rer. div.

cendi

cendi erunt. Sed nemo nescit, navem per mare transeuntem non plus juris quam vestigii relinquere. Verum etiam quod sibi sumunt, neminem ante ipsos eum oceanum navigasse, id minime verum est. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata est: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri lustrata est usque in Arabicum sinum [a]. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuisse, multa argumento sunt. Cajo Cæsare, Augusti filio, in Arabico sinu res regente, signa navium ex Hispaniensibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidisse se, qui ex Hispania in Æthiopiam commercii gratia navigasset. Etiam Arabibus, si verum est, quod Cornelius Nepos testatus est, Eudoxum quendam sua ætate cum Lathyrum, Regem Alexandriæ, fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignorasse longe clarissimum est, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato scilicet promontorio, quod nunc bonæ spei dicitur, (vetus videtur nomen *Hesperion ceras* fuisse) omne id iter, situmque littoris & insularum scripto complexus sit, testatusque, ad ultimum non mare sibi, sed commeatum defuisse. Ab Arabico autem sinu ad Indiam, Indicique oceani insulas, & auream usque Chersonesum, quam esse Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari solitum, iter a Plinio [b] descriptum, legationes ab Indis ad Augustum, ad Claudium etiam ex Taprobane insula, deinde gesta Trajani & tabulæ Ptolemæi satis ostendunt. Jam suo tempore Strabo [c] Alexandrinorum mercatorum classem ex Arabico sinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiisse testatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia. Addit Plinius [d], impositis sagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: solamque Indiam quingenties sestertium, si Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademisse: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera satis arguunt, primos non fuisse Lusitanos. In singulis autem sui partibus oceanus ille & tunc, cum eum Lusitani ingressi sunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Persæ, Indi eam maris partem, cujus ipsi accolæ sunt, nescire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui se mare illud invenisse jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Lusitani intermissam multis forte sæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non potest, Europæis gentibus ignotam ostenderunt, magno suo labore, sumtu, periculo? imo vero, si in hoc incubuerunt, ut quod soli reperissent, id omnibus monstrarent, quis adeo est

[a] *Ex Plin. l. 2. c. 69. & lib. 6. c. 31. & Melæ lib. 3.*

[b] *Plin. l. 6. c. 23.*

[c] *Lib. 2. & 17.*

[d] *Loco cit. & l. 12. c. 19.*

amens, ſi non plurimum ſe illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot ſcilicet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſtuduerunt. Sin Luſitanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrum quod ſemper maximum eſt in prævertendis negotiationibus, illis ſufficere debuit. Et ſcimus, itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum, ut inops diu populus ad repentinas divitias ſubito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatiſſimis gentibus in ſupremo progreſſæ diu fortunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quisquam ſequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum ſuum reſpexerint. lucrum autem ſuum dicere non poſſunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum eſt, niſi iviſſent eo Luſitani, iturum fuiſſe neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium ſitus clarius indies noſcebantur. Excitaſſent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & ſi non uno impetu omnia patuiſſent, at paulatim promota velis fuiſſent littora, alio ſemper aliud monſtrante. Factum denique fuiſſet, quod fieri potuiſſe Luſitani docuerunt, cum multi eſſent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum ſtudio. Venetis, qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefeſſa ſedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuiſſet. Ipſi Batavi multo magis deſperata aggreſſi ſunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla ſententia, a Luſitanis ſtat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet [a]. At Luſitani in illo immenſo littorum tractu, paucis exceptis præſidiis, nihil habent, quod ſuum poſſint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur [b]. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Doctorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior

a Gloſſ. in c. ibi peric. §. porro. ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ. in c. licet. ff. de feriis.

b L. 4. ff. de ver. div. adde Alber. Gentilem de jure belli lib. 1. c. 19. ſub finem.

deterior non esset futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet, nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit [a]: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere existimaverint [b]. Et sic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permissum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hispanicis diserte expressum est [c].

a L. 2. § 9. ff. ne quid in loco publ.
b Gloss. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.
c Bal in l. 3. col. 3. ff. de rer. div. Rod. Zuar. Hispanus in consilio 1. de usu maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

Donatio Pontificis Alexandri, quæ a Lusitanis mare aut jus navigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, secundo loco adduci potest, satis ex iis, quæ ante dicta sunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium positis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, sequitur, neque dari a Pontifice, neque a Lusitanis accipi potuisse. Præterea cum supra relatum sit ex omnium sani judicii hominum sententia, Papam non esse dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut nec Imperator posset Imperii provincias in suos usus convertere, aut pro suo arbitrio alienare [a]. Illud saltem nemo negaturus est, cui aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit: ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius potestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum, si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda, quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem [b]. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos, non minus quam ad Hispanos, pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim

a Vict. loco citato n. 26.
b Sil. in verbo Papa n. 16.

ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile eſt, eum Pontificis animum fuiſſe, ut Caſtellanorum & Luſitanorum inter ſe certamini interceſſum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum, titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.

Ultimum iniquitatis patrocinium in præſcriptione ſolet eſſe aut conſuetudine. Et huc igitur Luſitani ſe conferunt: ſed utrumque illis præſidium certiſſima juris ratio præcludit. Nam præſcriptio a jure eſt civili, unde locum habere non poteſt inter Reges, aut inter populos liberos [a]: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium reſiſtit, quod jure civili ſemper validius eſt. Quin & ipſa lex civilis præſcriptionem hic impedit [b]. Uſucapi enim, aut præſcriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis eſſe non poſſunt, deinde quæ poſſideri vel quaſi poſſideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita eſt. Hæc autem omnia de mari & uſu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc eſt populi alicujus, nulla temporis poſſeſſione quæri poſſe dicantur, ſive ob rei naturam, ſive ob eorum privilegium adverſus quos præſcriptio iſta procederet, quanto juſtius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc eſt, quod Papinianus [c] ſcriptum reliquit, *præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non ſolere*: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars impoſito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco poſtea exſtructo, exceptionem opponi non poſſe: quod deinde ſimilitudine rei publicæ illuſtrat: nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt [d], Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane jurisconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani [e] quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur [f]: ut ſcilicet jus prohibendi procedat, quamdiu durat occupatio: non autem, ſi ea omiſſa ſit; omiſſa enim non prodeſt, nec

a Vasq. c. 51.
b Vide Donel. lib. 5. com. c. 22. & ſeqq. L. 6. ff. de contr. emt. L. 9. ff. de uſucapion. L. 25. ff. eod. c. ſine poſſ. de reg. jur. in 6. L. 28. ff. de verb. ſign. L. 16. ff. de fund. dot.
c L. 45. ff. d. uſucap. L. 6. de oper. publ. L. 9. C. de aquæductu. L. 2. ff. de via publ. & omin. L. ult. ff. de uſucap.
d Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis.
e L. 7. ff. de div. & temp. præſcr.
f Duar. de uſucap. c. 3. Cujac ad d. l. ult. de uſucapion. Donell. Com. lib. 5. c. 22. in d. l. ult. n. 4. per l. 14. ff. de acq. rer. dom.

nec si per mille annos fuisset continuata, ut recte animadvertit Castrensis. Et quamvis hoc voluisset Marcianus, quod minime credendus est cogitasse, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præscriptionem concedi, tamen absurdum erat, quod de flumine publico dictum erat, ad mare commune, & quod de diverticulo, ad sinum proferre, cum hæc præscriptio usum, qui est jure gentium communis, impeditura sit, illa autem publico usui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæductu sumitur [a], eodem Castrensi monstrante, ut a quæstione alienissimum, ab omnibus merito exploditur. Falsum igitur est, talem præscriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptionem, ne istud quidem tempus admittitur; hoc est, ut Felinus loquitur [b], materia impræscriptibilis tempore immemoriali non fit præscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus [c]: sed Angeli sententiam receptam dicit hac receptione, quia tempus extra memoriam positum idem valere creditur privilegio, cum titulus amplissimus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc, non aliud illos sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dandam præscriptionem hoc colore, quasi principis concessio præiisset. Quare cum nemo sit dominus totius generis humani, qui jus illud adversus homines omnes homini, aut populo alicui potuisset concedere, sublato illo colore, necesse etiam præscriptionem interimi. Et sic ex illorum etiam sententia inter reges aut populos liberos prodesse nihil potest lapsus infiniti temporis. Vanissimum autem & illud est, quod Angelus docuit, etiamsi ad dominium præscriptio proficere non potest, tamen dandam esse possidenti exceptionem. Nam Papinianus [d] disertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit sentire, cum ipsius sæculo præscriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igitur est, quod & leges Hispanicæ exprimunt [e], in his rebus quæ communi hominum usui sunt attributæ, nullius omnino temporis præscriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi potest, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præscribere non magis quam fructuarius potest vitio possessionis [f]. Altera hæc etiam non contemnenda est, quod in præscriptione temporis, cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præsumantur, tamen si re ipsa appareat, titulum omnino nullum dari posse, & sic manifesta sit fides mala, quæ in populo maxime quasi uno corpore perpetua esse censetur, & ex duplici defectu præscriptio corruit [g]. Tertia vero, quia res hæc est meræ facultatis, quæ non præscribitur, ut infra demonstrabimus. Sed nullus

a Ex l. 4. c. de aquæd. l. 11. confer cum l. 9. eod tit. & cum l. 3. §. 4. ff. de aqua quot. & æst.

b Ad c. accedentes. de præscript.

c De præscript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.

d d. l. ult.

e Par. 3. tit. 29. l. 7. in c. Placæ. Rod. Zuar. d. cons. in 4.

f Fachin. l. 8. c. 26. & c. 33. Cov. de præscr. part. 2, 2. n. 8. & §. 8. n. 5. & 6.

g Fachin. l. 8. c. 28.

lus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento a præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari [a]: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta: qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius [b] per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba [c], quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum [d], hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius [e]. Et merito. Quid enim clarius, quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur [f]? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius [g], decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia præſcribi non poſſe*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla lata

a Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2. Vide Vaſq. contr. ill. c. 29. n. 38.

b Add. l. 14.

c In d. l. injuriarum. §. ult.

d Vide Gloſſ. eod. loco.

e 1, de offic. 28. Gentil. l. 1. c. 19. ſub finem.

f Auth. ut nulli judici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.

g Controverſ. ill. c. 89. n. 12. & ſeq.

lata lege justificari, nullo multarum etiam gentium consensu, hospitio, & exercitatione stabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonsi Castrensis Theologi Hispani testimonio confirmat [a]. *Ex quibus apparet,* inquit, *quam suspecta sit sententia eorum, quos supra retulimus, existimantium, Genuenses, aut etiam Venetos posse non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus sui maris, quasi æquora ipsa præscripserint. id quod non solum est contra leges [b] sed etiam est contra ipsum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non posse diximus. Quod si contra illud jus, constat, quia non solum maria aut æquora eo jure communia erant, sed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure postea recessum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, distinctum & divisum, sicque ab illa communione segregatum fuit: [c] tamen diversum fuit & est in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum usque diem est fuitque semper in communi, nulla ex parte immutatum, ut est notum. Et quamvis ex* Lusitanis *magnam turbam sæpe audiverim in hac esse opinione, ut eorum Rex ita præscripserit navigationem* Indici *Occidentalis (forte Orientalis) ejusdemque* vastissimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex nostrismet* Hispanis vulgus *in eadem opinione fere esse videtur, ut per* vastissimum immensumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentissimi Reges nostri subegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hispanis, jus minime sit, quasi ab eis id jus præscriptum fuerit, tamen istorum omnium non minus* insanæ *sunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenses & Venetos in eodem fere* somnio *esse adsolent, quas sententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod istarum nationum singulæ contra se ipsas nequeunt præscribere; hoc est, non respublica Venetiarum contra semetipsam, non respublica Genuensium contra semetipsam, non regnum Hispanicum contra semetipsum, non regnum Lusitanicum contra semetipsum [d]. Esse enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præscribere possunt: quia jus præscriptionum est mere civile, ut fuse ostendimus supra. Ergo tale jus cessat, cum agitur inter Principes vel populos, superiorem non recognoscentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuscunque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines singulos, non magis sunt in consideratione, quam si re vera non esset tale jus, aut nunquam fuisset; & ad jus commune gentium primævum vel secundarium recurrendum est, eoque utendum, quo jure talem maris præscriptionem & usurpationem admissam non fuisse satis constat. Nam & hodie usus aquarum communis est, non secus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus est aut esse potest humano generi, præterquam quoad usum communem. Præterea de jure naturali &*

a De potestate legis pœnal. l. 2. cap. 14. part. 572.

b All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de usuc. §. 2. verbo omnibus Inst. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præscr. l. 14. ff. de injuriis.

c All. l. 5. ff. de just. & jure §. 2. vers. jus autem gentium Inst. de jure natur.

d All. l. 4. §. 27. ff. de usuc. §. si itaque, Inst. de act. Ut dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jas. ff. de legat. 1. part. 1. in pr. q. 3 & 4.

 divino

divino est illud præceptum, ut quod tibi non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua naturali libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam: præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita[a]. *Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest.* Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea[b]: *Ex superioribus etiam apparet, suspectam esse sententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Francisci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca juris gentium communia, etsi acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino* falsum *est, eaque traditio* cæca & nubila *est,* omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens*[c]. *In exemplis enim de mari Hispanorum,* Lusitanorum, *Venetorum, Genuensium, & reliquorum, constat, consuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi, non magis acquiri quam præscriptione*[d]. *Utroque enim casu, ut apparet, eadem est ratio. Et quia per jura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, sed solam læsionem, sicque ut lege expressa introduci non posset, ita etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo*[e]. *Et tempore id non justificaretur, sed potius deterius & injuriosius indies fieret.* Ostendit deinde ex prima terrarum occupatione, posse populo ut venandi jus, ita piscandi in suo flumine competere; & postquam illa semel ab antiqua communione separata sunt, ita ut particularem applicationem admittant, præscriptione temporis ejus cujus initii memoria non exstet, quasi tacita populi concessione acquiri posse. Hoc autem per præscriptionem contingere, non per consuetudinem, quia solius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumerasset quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piscandi præscribatur: *quid autem,* subdit, *quoad mare? & in eo magis est quod etiam concursus istorum trium non sufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina ex altera, quia illo casu ut olim ita & hodie, & semper, tam quoad piscandum quam quoad navigandum mansit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum separatum & alicui, vel aliquibus applicatum. Posteriore autem casu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam disseruimus. Sed quare jus gentium secundarium, ut eam separationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere desiit? respondeo, quia illo casu expediebat. Constat enim, quod si multi venentur, aut piscentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus evacuatum redditur*

[a] L. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst. de jure pers. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. qua onerandæ. ff. quar. rer. act. non dat l. si quando. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. major.

[b] l. super statuas C. de religiosis.

[c] Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.

[d] L. illud. ff. ad l. Aquil.

[e] c. Erit autem lex. 4. dist. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum seq. ff de legib. c. fin. præscr.

tur, id quod in mari non eſt. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non eſt. Item per aquæductus facile evacuatur flumen; non ita in mari[a]*: ergo in utroque non eſt par ratio. Nec ad rem pertinet, quod ſupra diximus, communem eſſe uſum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & ſimilia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel leviſſime nocent*[b]*. Minima enim in conſideratione non ſunt. Pro noſtris ſententiis facit, quia iniqua nullo tempore præſcribuntur. & ideo lex inqua nullo tempore præſcribitur, aut juſtificatur.* Mox: *& quæ ſunt impræſcriptibilia ex legis diſpoſitione, nec per mille annos præſcriberentur:* quod innumeris doctorum teſtimoniis fulcit[c]. Nemo jam non videt, ad uſum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis uſurpationem prodeſſe. Cui adjungendum eſt etiam, eorum qui diſſentiunt, auctoritatem huic quæſtioni non poſſe accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano; illi de ſinu, nos de immenſo mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præſcriptionem, illi littora maris continua poſſident, ut Veneti & Genuenſes, quod de Luſitanis dici non poſſe modo patuit. Imo & ſi prodeſſe poſſet tempus, ut quidam poſſe putant in publicis quæ ſunt populi, tamen non ea adſunt, quæ neceſſario requiruntur[d]. Primum enim docent omnes deſiderari, ut is qui præſcribit hujuſmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, ſed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, niſi conceſſione illius, vel clandeſtine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, ſcientibus quidem & patientibus iis, ad quos ea res pertinebat: nam etſi exercuiſſet ſemper, & quoſdam exercere volentes prohibuiſſet ſemper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non ſufficeret, ex Doctorum ſententia. Apparet autem, debere hæc omnia concurrere, tum quia præſcriptioni publicarum rerum lex inimica eſt, tum ut videatur præſcribens jure ſuo non autem communi uſus, idque non interrupta poſſeſſione. Cum autem tempus poſtulatur, cujus initii non exſtet memoria, non ſemper ſufficit, ut optimi interpretes oſtendunt, probare ſæculi lapſum: ſed conſtare oportet, famam rei a majoribus ad nos transmiſſam, ita ut nemo ſuperſit qui contrarium viderit, aut audierit. Occaſione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Luſitani[e], anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo: viginti poſt annis, ſub rege Emanuele promontorium Bonæ Spei prætervavigatum eſt, ſeriusque multo ventum Malaccam, & inſulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno mil-

a Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.

b L. Scio ff. de minor. Vasq. lib. 1, de ſucc. reſo. cap. 7.

c All. Balbum de præſc. 5. in pr. in qu. 11. illius 5. quæſt. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3. Alph. de Caſt. de poteſt. leg. pœn. lib. 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Aug. in l. omnes. C. de præſc. 30. ann. &c.

d d. loc. n. 38.

e Oſorius l. 1.

millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, non dubie intra annum centesimum. Jam vero etiam eo, quod intercessit, tempore aliorum usurpatio, adversus alios etiam omnes impedivit præscriptionem. Castellani ab anno millesimo quingentesimo decimo nono possessionem maris Lusitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, sed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Asiatici partem maris quisque sibi proximam piscando & navigando perpetuo usurparunt, nunquam a Lusitanis prohibiti. Conclusum igitur sit, jus nullum esse Lusitanis, quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.

Quod si dicant Lusitani, cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad se pertinere, eisdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum est, ut cunctis hominibus inter se libera esset negotiandi facultas, quæ a nemine posset adimi [a]. Et hoc, sicut post dominiorum distinctionem continuo necessarium fuit, ita originem videri potest antiquiorem habuisse. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικὴν dixit [b] ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, hoc est, negotiatione suppleri id, quod naturæ deest, quo commode omnibus sufficiat. Oportet igitur, communem esse jure gentium, non tantum privative, sed & positive, ut dicunt magistri, sive affirmative [c]. Quæ autem illo modo sunt juris gentium, mutari possunt: quæ hoc modo, non possunt. Id ita intelligi potest. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum usu, quas vita desiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut supra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, sed aliis vicissim rebus apud alios repertis suo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in solitudine relictis sola mutantium religione peragi commercium [d]. Sed cum statim res mobiles, monstrante necessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium transiissent, inventa est permutatio, qua, quod alteri deest, ex eo quod alteri superest, suppleretur [e]. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat [f]. Postquam vero res etiam immobiles in dominos distingui cœperunt, sublata undique communio non inter homines locorum spatiis discretos tantum, verum etiam inter vi-

a Vide c. 1. L. ex hoc jure ff. de just. & jur. & ibi Bart.

b l 1, de repub. c. 9.

c Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.

d Pompon. Mela l. 3.

e Leg. 1. ff. de contrah. emt.

f lib. 33. c. 1.

vicinos necessarium fecit commercium: quod ut facilius procederet, nummus postea adinventus est, dictus ἀπὸ τȣ͂ νόμȣ, quod institutum sit civile [a]. Ipsa igitur ratio omnium contractuum universalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura est: modi autem aliquot singulares ipsumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab instituto [b]: quae vetustiores juris interpretes non satis dinstinxerunt. Fatentur tamen omnes, proprietatem rerum, saltem mobilium, a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit [c]. Philosophi [d] τῆς μεταβλητικῆς, quam translationem vertere licebit, genera statuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν: quarum ἐμπορικὴ, quae, ut vox ipsa indicat, inter gentes dissitas, ordine naturae prior est, & sic a Platone ponitur [e]. Καπηλικὴ eadem videtur esse, quae παράστασις Aristoteli, tabernaria sive stataria negotiatio inter cives. Idem Aristoteles [f] τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum haec terrestri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem est καπηλικὴ, contra honestior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit [g]. Unde navium exercitionem ad summam rempublicam pertinere dicit Ulpianus: institorum non eundem esse usum: quia illa omnino secundum naturam necessaria est. Aristoteles [h]: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τȣ͂ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τȣ̀ς ἀνθρώπȣς. *est enim translatio rerum omnium coepta ab initio, ab eo quod est secundum naturam, cum homines partim haberent plura quam sufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca [i]: *quae emeris, vendere, gentium jus est.* Commercandi igitur libertas ex jure est primario gentium, quod naturalem & perpetuam causam habet, ideoque tolli non potest, & si posset, non tamen posset nisi omnium gentium consensu: tantum abest, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter se contrahere volentes juste impediat.

a d. l. 1. Arist. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.
b C. Jus naturale. dist. 1. Arist. d. c. 9.
c Castr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de inst. & jur. n. 20. & 28.
d Plato Sophista.
e Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2. ff. de nund.
f Arist. l. 1, de republ. c. 11.
g Cic. off. 1. Arist. l. 1, de rep. c. 9.
h d. loco.
i de Benef. cap. 8.

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo occupationis.

Primum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non est aliquid corporale, quod possit apprehendi; neque prodesset Lusitanis, etiamsi primi hominum cum Indis habuissent commercia, quod tamen non potest non esse falsissimum. Nam & cum initio populi in diversa iêre, aliquos necesse est primos fuisse mercatores, quos tamen jus nullum acquisivisse certo est certius. Quare si Lusitanis jus aliquod

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

quod competit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut tacita, hoc est, præscriptione: neque aliter potest.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

[a] Vide arg. c. 3. & c. 6.

Concessit nemo: nisi forte Pontifex, qui non potuit [a]: nemo enim, quod suum non est, concedere potest. At Pontifex, nisi totius mundi temporalis sit dominus, quod negant sapientes, jus etiam commerciorum universale sui juris dicere non potest. Maxime vero, cum res sit ad solum quæstum accommodata, nihilque ad spiritualem procurationem pertinens, extra quam cessat, ut fatentur omnes, pontificia potestas. Præterea si Pontifex solis illud Lusitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra ecclesiam positos Pontifici nulla ex parte subditos esse diximus. His igitur cum nihil, quod ipsorum est, adimere possit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Christianis & non Christianis, quibus idem illud jus adimere non potuit sine causa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in suis imperiis prohibere possunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonstratum est? sicut & illud confitendum est, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde ista libertas originem sumsit, in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.

[a] Vide argumenta c. 7.

Restat præscriptio, seu consuetudinem mavis dicere [a]. Sed nec hujus nec illius vim esse aliquam inter liberas nationes, aut diversarum gentium Principes, nec adversus ea, quæ primigenio jure introducta sunt, cum Vasquio ostendimus. Quare & hic, ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuisse potest, nec bona fides, quæ cum manifesto desit, præscriptio secundum canones non jus dicetur, sed injuria. Quin & ipsa mercandi quasi possessio non ex jure proprio

prio contigiſſe videtur, ſed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: ſicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Luſitanorum gratia feciſſe exiſtimandi ſunt, ſed quia ſibi expedire crediderunt: quod nihil obſtat, quo minus, ubi ſuaſerit utilitas, id facere poſſint, quod antea non fecerint. Certiſſima enim illa regula a Doctoribus traditur [a], *in his quæ ſunt arbitrii ſeu meræ facultatis, ita ut per ſe auctum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præſcriptionis, nec conſuetudinis titulo annos etiam mille valituros:* quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vaſquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid eſſet abſurdius quam ex eo, quod ſinguli non poſſumus cum ſingulis ſemper contrahere, ſalvum nobis in poſterum non eſſe jus cum illis, ſi uſus tulerit, contrahendi? Idem Vaſquius & illud rectiſſime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid neceſſitate potius, quam ſponte factum videatur. Probanda itaque Luſitanis foret coactio, quæ tamen ipſa cum hac in re juri naturæ ſit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non poteſt [b]. Deinde illa coactio duraſſe debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abeſt, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones [c]. Debuit etiam talis eſſe coactio, cui reſtitum non ſit [d]. At reſtiterunt Galli & Angli, aliique. Neque ſufficit aliquos eſſe coactos, ſed ut omnes coacti ſint requiritur, cum per unum non coactum ſervetur in cauſa communi libertatis poſſeſſio. Arabes autem & Sinenſes a ſæculis aliquot ad hunc usque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodeſt iſta uſurpatio.

a Gloſſ. de Bart. in l. 2. ff. de via publ. Balb. in 4. part. 5. par. princ. qu. 1. Panorem. in c. ex parte Aſtenſ. de conceſſ. præben. Doct. in l. 41. ff. de acq. poſſ. & alleg. per Cavar in c. poſſeſſor. parte 2, 4. Vaſ. contr. uſu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.

b Vaſq. d. loco. n. 11.

c. Guicc. l. 19. hiſtor.

d Vide ſ. c. 7. ſub finem.

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.

EX his, quæ dicta ſunt, ſatis perſpicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conſcientiam ſuam placare ſtudent, quas ipſi magiſtri Hiſpanorum, qui in eadem ſunt cauſa, minifeſtæ vanitatis convincunt [a]. Omnes enim, qui in rebus Indicis uſurpantur, colores injuſte captari, quantum ipſis licet, ſatis innuunt, adduntque, nunquam eam rem ſerio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid eſt iniquius, quod dicunt Luſitani, quæſtus ſuos exhauriri copia contra licentium? Inter cer-

a Vaſq. cont. illuſt. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3, l. 27. § pen. de rei. vind. l. 55. de reg. juris d. 13. quæ in fraud. cred. l. 24.

certiſſima enim juris enuntiata eſt, *nec in dolo eum verſari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure ſuo utitur.* quod maxime verum eſt, ſi non ut alteri noceatur, ſed rem ſuam augendi animo quippiam fiat. Inſpici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinſecus in conſequentiam venit. Imo ſi proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, ſed lucro, quo adhuc alter utebatur, eum prohibet [a]. Naturale autem eſt & ſummo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio poſitum ſuum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat [b]. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipſius commoda evertat? Batavorum autem cauſa eo eſt juſtior, quia ipſorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta eſt, quam Luſitani everſum eunt [c]. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re ſimili oſtendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum eſt, aut aſſeverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Heſiodum; ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι, *bona lis mortalibus hæc eſt.* Nam etiamſi quis pietate motus, inquit ille, frumentum in ſumma penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui ſæviente penuria ſuum carius fuerant vendituri. Verum eſt, talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *ſed minuuntur cum univerſorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri poteſt, quam Hiſpanos vectigalem habere terrarum orbem, ut niſi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere [d]? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis proſequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam iſta annonæ flagellatio [e]. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda eſt [f]: neque vero cenſeri debet in uſus paucorum reperta negotiatio, ſed ut quod alteri deeſt alterius copia penſaretur, juſto tamen compendio omnibus propoſito, qui laborem ac periculum transferendi in ſe ſuſcipiunt. Hoc ipſum igitur quod in republica, id eſt, minore hominum conventu, grave & pernicioſum judicatur, in magna illa humani generis ſocietate ferendumne eſt, ut ſcilicet totius mundi monopolium faciant populi Hiſpani? Invehitur Ambroſius in eos, qui maria claudunt [g]: Auguſtinus in eos, qui itinera obſtruunt: Nazianzenus [h] in coëmtores ſuppreſſoresque mercium, qui ex inopia aliorum ſoli quæſtum faciunt, & ut ipſe facundiſſime loquitur, καταπραγματεύονται τῆς ἐνδείας. Quin & divini ſapientis ſententia publicis diris devovetur ſacerque habetur, qui alimenta ſupprimendo vexat annonam: ὁ συνέχων σῖτον

§. 12. de damno inf. l. 151. de reg. jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff. de flum. Caſtr. in l. 10. C. de Servit. l. 1. §. 12. de aq. & aq. plu.
a Vide Vaſq. cont. uſufr. c. 4. n. 1. & ſeqq. l. 26. de damno inf.
b Vaſ. d. loco.
c Ib. num. 5.
d l. 1. C. de monop.
e Cajet. ad ſum. Thom. 2, 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium.
f Ariſt. 1, de rep. c. 9.
g 5 Hex. c. 10. l. 4. q. 44. ſup. Num.
h In fun. Baſilii.

σῖτον δημοκατάρατος. Clament igitur Lusitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra nostra deciditis.* Respondebunt Batavi: *imo nostris invigilamus.* Hocne indignamini, in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos contenti sumus.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

Quare cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cuiquam esse Indiæ commercia, superest, ut sive cum Hispanis pax, sive induciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum est, eam esse duûm generum: aut enim pari federe, aut impari coïtur. Græci [a] istam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου: hanc σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων. illa virorum est, hæc ingeniorum servilium. Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: *eos qui volunt esse liberi oportet omnes conditiones, quibus leges imponuntur, ita fugere tanquam quæ proximæ sunt servituti.* Tales autem sunt omnes, quibus pars altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis definitionem, προστάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον. Si enim, ut inquit Cicero [b], suscipienda bella sunt ob eam caussam, ut sine injuria in pace vivatur, sequitur eodem auctore, pacem esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tranquillam libertatem: quippe cum & Philosophorum & Theologorum complurium [c] judicio pax & justitia hominibus magis quam re differant, sitque pax non qualiscunque, sed ordinata concordia. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa induciarum natura, non debere, medio earum tempore, conditionem cujusquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti possidetis* instar obtineant. Quod si in bellum trudimur hostium iniquitate, debet nobis caussæ æquitas spem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino possunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item* [d]. quod & Alexander Imperator ita expressit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκτε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus, a quo cœpit injuria,*

a Thucydides. Isocrat. Andocides.

b Off. 1.

c Polus Lucanus apud Stob. de just. Clem. Alex. Strom. 4. August. 15. de Civit.

d Demosthenes.

provocatio maxime invidiosa est: at cum depelluntur aggressores, sicut bona conscientia fiduciam secum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, spes etiam adsunt optimæ. Si ita necesse est, perge gens mari invictissima, nec tuam tantum, sed humani generis libertatem audacter propugna,

> *Nec te quod classis centenis remigat alis*
> *Terreat* (invito *labitur illa* mari.)
> *Quodve vehunt proræ Centaurica saxa minantes,*
> *Tigna cava & pictos experiare metus.*
> *Frangit & attollit vires in milite causa,*
> *Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.* [a]

Si justa multi, & ipse Augustinus [b], arma crediderunt eo nomine suscipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur: quanto illa erunt justiora, quibus maris, quod naturæ lege commune est, usus communis & innoxius postulatur? si juste oppugnatæ sunt gentes, quæ in suo solo commercia aliis interdicebant, quid illæ, quæ populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? si res ista in judicio agitaretur, dubitari non potest, quæ a viro bono expectari deberet sententia. ait Prætor [c]: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes [d], exemplo Labeonis, qui, cum interdiceret prætor [e]: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo statio iterve navigio deterius sit, fiat:* simile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, statio, iterve navigio deterius sit, fiat* [f]. Imo & post prohibitionem, si quis scilicet in mari navigare prohibitus sit, aut non permissus rem suam vendere, aut re sua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus respondit [g]. Theologi insuper & qui tractant casus, quos vocant, conscientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo, quod est juris communis, impediat, ad restitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Lusitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna restituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non potest, justo bello vindicatur. Augustinus [h]: *iniquitas partis adversæ justa ingerit bella.* Et Cicero [i]: *cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, confugiendum ad posterius, si uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarium justi-*

a *Propert. l. 4. eleg. 6.*
b *Vide 5. c. 1.*
c *l. 1. ff. ut in flum. pub nav. liceat.*
d *Gl. ibid.*
e *l. 1. in pr. ff. de flum.*
f *l. ead. §. 17.*
g *l. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13. §. f. & l. 24. ff. de injur. Sil. in verbo restitutio parte 3. sub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6 de extraordin. crim. & ibi gloss.*
h *De Civ. lib. 4.*
i *Off. 1. Cassio. 3. Vac. 17.*

justitia non potest reperire. [a] Et quod propius est nostro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* respondit. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusque defensione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suscipi pro usu earum rerum, quæ naturali jure debent esse communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evectionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minime verendum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab ipso institutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ipsi eos multos patiantur, qui, solo quæstus sui respectu, communem humani generis utilitatem oppugnant.

a l. 50. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop. 9.

Cum sub hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum institutum manifeste detegitur, operæ pretium visum est ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum sermonem translatas exhibere.

Domine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego Rex multam tibi salutem mitto. Cum hisce litteris perveniet ad te exemplum typis impressum edicti, quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipsis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effici summa cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idque ipsum, quod edicto continetur, exequaris sine ullius personæ exceptione, cujuscunque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, citra omnem moram atque excusationem, procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admisso impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscunque materiæ, generis aut qualitatis. Jubeo itaque, hoc ipsum impleri per eos ministros, ad quos executio pertinet, iisque significari, non modo eos, qui contra fecerint, malam operam mihi navaturos, sed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi serviunt. Quia autem relatum est mihi, commorari in istis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Persida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adversus quos, si ex hujus edicti præscripto ac rigore procedatur,

tur, posse inde nonnullas difficultates sequi, si illi ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisque munitionum mearum dispositionem indicent, rationesque monstrent, quæ rebus meis nocere possent: exsequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in potestate tua habeas, eosque custodias pro cujusque qualitate, ita ut adversus imperium nostrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem consequar, quem hoc edicto mihi proposui. Scriptæ Ulyssipone, 28. Novembris, Anno 1606. Subsignatum erat: Rex. Inscriptio, pro Rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro, consiliarium suum, & suum Proregem Indiæ.

Prorex amice, Rex multam salutem tibi mitto. Etsi pro certo habeo, tua præsentia, iisque viribus, cum quibus in partes Austrinas concessisti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita castigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in posterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut justam classem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in istis maris partibus relinquas, ejusque imperium & summam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendosæ, aut si quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te respecturum, quam quod rebus meis erit utilissimum. Scriptæ Madriti, 27. Jan. 1607. Signatum: Rex. Inscriptio, pro Rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro, suum consiliarium, & suum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM
Maris Liberi.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE
ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE
LIBER SINGULARIS.

CAPUT I.
De Æquitate.

Cum Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione con- 1.
ſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt.

Et ut de æquitate primum loquamur, ejusque ὁμωνυμίας evi- 2.
temus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum jurisprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hisce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili, propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam jurisprudentiæ interpretationes.

Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, cor- 3.
rectrix ejus, in quo lex propter univerſalitatem deficit.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis ſui originem a Græcis traxit, qui εἰκὸς, Dorice vero αἰκὸς dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſint inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* Latinis, Græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: Græcis enim 4.
intelligendi virtus, id quod æquum eſt, εὐγνωμοσύνη dicitur, Latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſe ita ad æquitatem habet, ut jurisprudentia ad juſtitiam.

Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quo- 5.
niam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera

natura ducit, dirigi non poſſent, niſi artis quibusdam regulis, quæ ex naturæ ipſius principiis deſumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines, cum finitæ eſſe deberent, ipſa autem rerum atque actionum materia infinita ſit, ſequebatur, multa ſæpe occurrere, quibus illæ regulæ non ſatis congruerent. In quibus oportuit, non regulam, ſed ejus, qui regulam dediſſet, mentem atque propoſitum ſequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipſa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito ſuppleretur, quod finito deerat: perfecta etiam norma rei infinitæ finita eſſe non poteſt. Quo pertinet, quod philoſophi & juriſconſulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere poſſunt, ſed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

6. Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum eſt) late ejus vocem ſumimus, & non tantum conſtitutiones civiles, ſed & ipſas juris gentium atque ipſius naturæ notitias comprehendimus, quæ etſi nec ſcripto, nec jure proprie conſtant, univerſaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depoſitum: neque enim locum habet in furioſo, enſem repoſcente.

7. Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non ſemper eſt ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit: ſed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non eſt capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impreſſis ab ipſo Deo ſupplere minime abſurdum eſt, ut cum dicitur: non occides, ſupplebimus, niſi tuendæ vitæ, aut publicæ animadverſionis cauſa.

8. Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil niſi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod ſuppletur neceſſe eſt legibus præſtantioribus ſuppleri: principia autem prima naturæ leges ſunt præſtantiſſimæ, ut: Deum eſſe colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipſæ finitæ: vitia infinita, propter univerſalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeſte, ſobrie.

9. Cæterum & ad leges inferiorum poteſtatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & teſtamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciſcentium, teſtantium corrigit, prout caſus ex ipſorum præſumta mente poſcit: aut etiam cum mens expreſſa eſt, legem ipſam, qua juſſa, vota, pacta, teſtamenta ſervari jubentur, reſtringit ex ſuperioribus. Prioris exemplum eſt: promiſit quidam, conſtituto die, certo loco adeſſe: ſi tempeſtas obeſt, æquitas ſupplet id, quod pacto deeſt. Si pactum eſt, ne quis de dolo teneatur

tur, lex ipſa, quæ pactum ſervare jubet, exceptionem patitur.

Cum autem æquitas frequentiſſime circa leges pœnales verſe- 10.
tur, falluntur qui putant, leges ſemper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ poſſint. Ut ſi lex ſit de homicidii præſcriptione poſt vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum ſupplicia ob circumſtantias delictum gravantes, aut quia delictis graſſantibus ſeveriori exemplo opus eſt.

Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob univerſalitatem 11.
lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhoneſtum quid præcipiunt ſimpliciter, aut id, quod ex officio neceſſario faciendum eſt, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, ſumta ſecundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex univerſalitate eſt, ſed ſequenda lex hoc caſu: quamquam enim de legis juſtitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, au in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt, inquit Juriſconſultus: & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adverſus ſingulos utilitate publica penſatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non eſt. Oſtendimus præterea eorum, quæ in lege obſcure dicta ſunt, interpretationem aut productionem legis ad caſus ſimiles.

Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, 12.
ſed declarando, legem in certo caſu non obligare: quod ſi apparet, nemo ad contraria obligari poteſt. Unde leges, quæ ipſa intentione pugnant, altera per alteram neceſſario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, ſed caſu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην Græci vocant: quod ubi ſit, neceſſario in illo caſu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: ſi augur damnatus ſit, addetur priori legi exceptio ex poſteriori. Unde ſequitur, omnes leges, quæ aliquo caſu inter ſe committi poſſunt, ita ſubordinatas eſſe, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non poteſt, ſed hoc ipſum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem eſſe legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: ſtatim implendam, ea quæ moram patitur: inprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt ſpectantes ad proximum ſpectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ, quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam: unde lex ad reddendum depoſitum, exceptionem patitur in depoſitore,

 cujus

cujus bona publicata ſunt; & lex, capitalia crimina morte punienda eſſe, intelligenda eſt, niſi magna pars populi, aut unus, populo admodum & ſummopere neceſſarius, peccaverit.

13. Idem ſic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex ſcriptura, neque ex verbis proficiſcitur, ſed ex ipſa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ne omnes obſervarentur, quatenus fieri poteſt; noluit ergo legislator ſuam valere, ubi exceptionem lex altera ſuppeditat, & conſequenter eo caſu non obligabit. Unde recte a nonnullis dictum eſt: æqui eſſe hominis non legem, ſed legislatorem reſpicere. Hac de cauſa jus ſtrictum quatenus opponitur æquitati, jus eſſe negamus, ſed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas ſtricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipſa dictat, in caſibus non excipiendis opponitur, ut bonum diverſum bono, & bonum bono melius.

14. Reſtat videre, quibus perſonis æquitate uti conveniat. Nos eam, cum juſtitiæ pars ſit, omnibus & cuivis convenire poſſe non dubitamus, adhibita tantum diſtinctione.

15. Aut enim evidens eſt exceptio, qua lex ſuppletur, ut in lege hac: cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, niſi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri poteſt a privato, tum a judice, ſi judicanda veniat.

16. Aut dubia eſt exceptio, quia ambiguum eſt, utrum æquius, utrumve publico utilius ſit, leges verba ſequi, aut non ſequi. Sed iterum diſtinguendum: aut enim res moram patitur aut non: ſi non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet: ita tamen, ut ſi dubius maneat, nec ſe recte explicare poſſit, legis verba ſequatur: quod & in judice, ſi res ſubito dijudicanda ſit, locum habebit. Sin moram res patitur, conſulendus eſt legislator, ſive ſummus, ſive inferior, qui legem poſuit, ut ipſe ſit mentis ſuæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate.

CAPUT II.

De Indulgentia.

1. Indulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui poteſtatem habet ad tollendam legis obligationem in perſonis, factis aut rebus, particularibus aut ſingularibus, quatenus id fieri poteſt ſine imminutione juſtitiæ aut publicæ utilitatis.

2. Hujus actio vulgo *diſpenſatio*, latine *lege ſolutio* vocari poteſt; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri poteſt, quia

quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi; contra iis liberari dulce eſt.

Diſpenſationem autem dictam credibile eſt, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expenſa hinc legis neceſſitate, inde qualitate rei poſitæ. 3.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam eſſe legis obligationem declarat. 4.

Quod ut recte intelligatur, ſciendum eſt, mentem legislatoris dupliciter poſſe ceſſare in ſpeciali caſu, ſub verba legis cadente; aut enim ceſſat ita, ut ſimul cum caſu pugnet, aut ſine pugna ceſſat: ſubtiliter loquendo, illud vocant ceſſare contrarie, hoc negative. Prioris ſit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, ſi quis tuendi ſui cauſa occiderit, mens legislatoris cum caſu accipienda, eſt enim in hoc caſu is, qui occidit, innocens: innocentem autem puniri cum juſtitia pugnat & cum mente legislatoris. Poſterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magiſtratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque deſtituat prudentia, & autoritas: itaque ceſſat hæc ratio in juvene, cui utrumque adſit; nihil tamen vetat, eum æque excludi, ſi majores ſint eique idonei. Imo quanquam hunc non aſpexit legislator, neque ejus cauſa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abſtinere: neque mens legislatoris fuit, tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc reſtrictionem paſſus eſſet ad legem adſcribi, quia opurtuiſſet in ſingulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuiſſet inutilis. Poſteriore igitur legis ſpecie obligatio manet; priore autem illa, nulla eſt obligatio: in priore locum habet æquitas, in poſteriore diſpenſatio. 5.

Accidit, ut mens legis, aut ratio ceſſet duobus modis: aut ſpecialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiſcue, quia talis eſt legis intentio, ut ei ſatisfieri poſſit, ſi non in omnibus, at in plerisque obſervetur: obſervari autem in plerisque qui potuit, niſi univerſaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magiſtratum capiat: nihil enim nocebit, unum aut alterum idoneum admittere. 6.

Virtus eſt hæc indulgentia, & beneficentiæ ſpeciem habet, quia homines onere non omnino neceſſario ſublevat. 7.

Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipſe in lege ſua quosdam ſolvit. Excipiendæ ſunt leges, quarum mens & ratio in nullo ceſſant, quales ſunt naturæ prima principia, & quæ inde neceſſario fluunt, ut decalogi præ- 8.

 cepta

cepta moralia: in his enim Deum unquam difpenfare negamus, ac ne tum quidem difpenfat, cum Abrahamo immolare Ifaacum, aut Ifraelitas res Ægyptiorum præcipit auferre: hoc enim furari non fuit, fed a domino accipere; lex autem non occidendi in fe exceptionem juftæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamns, qui docent, rationem legis injuftos concubitus prohibentis in fpeciali ceffare poffe, ideoque & hanc legem dicimus indifpenfabilem, ficut & legem de non mentiendo, etfi multi contrarium fentiant. Legem autem, de indiffolubilitate & matrimonii unitate, effe difpenfabilem, & a Deo olim difpenfatam, in hac re afferimus.

9. Fit autem difpenfatio per modum (ut diximus tollendæ obligationis, non in univerfum,) idem enim effet abrogare legem,) fed particulariter, aut fingulariter: unde difpenfationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum fit, ut illi crediderunt; fed quia lex eft non in commune lata, fed in certos homines privatim, ita ut tantundem diftent (fi latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & difpenfatio.

10. Difpenfare, hoc eft, lege folvere, is folus poteft, qui ferendæ abrogandæque legis poteftatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc poteftatem habet: in legibus autem Dei & naturæ nemo: atque adeo ne in iftis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Ifraelitico tantum præfcripfit, difpenfatio locum habere non poteft, refpectu aliarum gentium, cum nulla fit obligatio.

12. In jure gentium fecundario jus eft ut difpenfetur, quia eft de conceffu gentium, ut hoc ipfum vix apparere poffit.

13. In legibus autem civilibus difpenfare eft ejus, qui fummam habet poteftatem, & minorum etiam magiftratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum poteftatem acceperunt. In domefticis quoque legibus paterfamilias difpenfat.

14. Cum maximus fit ufus difpenfationum circa leges pœnales, fciendum eft, in iis delictis, quæ pænam ex fua natura commenfuratam habent, ut eft pœna mortis in homicidio deliberato, difpenfationem juftam effe non poffe: in aliis autem, quæ naturaliter illicita funt, poffe per difpenfationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non poffe: in his autem, quæ funt civiliter illicita, eatenus in pœna poffe difpenfari, quatenus in ipfis legibus; fi fcilicet non fint tales, quæ femper, & in omnibus fervandæ fint.

15. An difpenfatio, non jufta de caufa facta, vim habeat, quæri poteft? Diftinguendum putamus: aut enim contra jus naturæ, gen-

gentium, & divinum facta est dispensatio, & vim nullam habet: non tamen possunt judices, (vetante loqui, summam in republica potestatem habente) jus illud, super quo dispensatum est, exequi; cum vis omnis coactiva a summa potestate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domesticum; & valere credimus dispensationem non juste factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obligat, nisi lata sit; ita etiam non obligat, quam legislator solvit; perinde enim est, ac si cum exceptione lata esset; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipsorum aut aliena causa dispensationem non justam faciat.

Observandum est, in his legibus quæ in solius legislatoris utilitatem latæ sunt, puta de rebus ipsi propriis, dispensationem justam esse sine ulla causa: facit enim hanc non ut legislator, sed ut dominus: ideoque hæc non dispensatio sed donatio est quædam; talis est multis in locis venationum permissio, confiscationum redemtio, & similia. 16.

CAPUT III.

De Facilitate.

Facilitas virtus est voluntatis, prona ad remittendum jus sibi competens, pacis aut humanitatis causa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum se non præbet: unde & homines juri suo non rigide inhærentes, sed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt. 1.

Hæc cuivis competit, qui alterum sibi ex contractu aut delicto obligatum habet: maxime autem versatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis est de jure belli, de præscriptionibus, de jure commissi, & similibus. 2.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas versatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia Justitia legi obsequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris, & secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Dispensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.

IN-

INDEX

RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,

QUÆ IN HOC OPERE CONTINENTUR.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* ſubdiviſionem paragraphi, *niſi & interpoſitum ſit: tunc enim* §. *ipſam notat*; *annot.* annotata; *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

Ache-

INDEX.

Ado-

Alve-

pro-

Brenni

Cautio

in

Con-

De-

Di-

F.

 Fa-

Fe-

G.

H.

Im-

O.

Operas

Per-

ex

Q.

R.

ad

Deus

Rex

S.

 Ser-

T.

Tarqui-

V.

Valerii

Victis

X.

Y.

Z.

LIPSIAE
EX OFFICINA I. G. I. BREITKOPFII.

